

Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych

Wybór źródeł
międzynarodowych

Redakcja naukowa
Katarzyna Góralczyk
Marek Lemiesz
Marta Szuniewicz-Stępień

**Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych
i konfliktach zbrojnych**

**Wybór źródeł
międzynarodowych**

**Międzysektorowe wyzwania:
specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji
kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów
podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym
na pograniczu dziedzin.**

Projekt korzysta z dofinansowania o wartości 155 550 EUR otrzymanego od Islandii, Liechtensteinu i Norwegii w ramach Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego i 27 450 EUR otrzymanych ze środków budżetu Państwa Polskiego. Celem projektu jest opracowanie od podstaw nowego kierunku studiów podyplomowych, materiałów edukacyjnych oraz serii publikacji.

Projekt realizowany jest w ramach Programu Edukacja, którego operatorem jest Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji (FRSE).

Projekt realizowany był w latach 2020–2022 w partnerstwie przez trzy instytucje: Stowarzyszenie Willa Decjusza (lider), Akademię Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni oraz Instytut Kultury Willa Decjusza.

Niniejsza publikacja jest częścią kolekcji, na którą składają się:

1.

Monografia zbiorowa pt.:
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych
tom I

2.

Monografia zbiorowa pt.:
Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych
tom II

3.

Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.
Wybór źródeł krajowych

4.

Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.
Wybór źródeł międzynarodowych

5.

Ochrona dóbr kultury
w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.
Kazusy i instrukcje

Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych

Wybór źródeł międzynarodowych

Redakcja naukowa

Katarzyna Góralczyk
Marek Lemiesz
Marta Szuniewicz-Stępień

Stan prawny na 31.07.2021 r.

Gdynia 2022

Wybór i opracowanie:
Katarzyna Góralczyk
Marek Lemiesz
Marta Szuniewicz-Stępień

Redakcja merytoryczna:
Katarzyna Góralczyk
Marek Lemiesz

Redakcja techniczna:
Marta Szuniewicz-Stępień

Recenzja:
dr hab. Hanna Schreiber
dr hab. Mariusz Kubiak, prof. UPH w Siedlcach

Korekta językowa:
Aleksandra Zych

Współpraca w pozyskiwaniu zgód na publikację materiałów:
Anna Raiter-Rosińska

Koordinacja procesu wydawniczego:
Aleksandra Szymańska-Niekłań

Projekt okładki i opracowanie graficzne:
Piotr Hrehorowicz

Skład i przygotowanie do druku:
Piotr Hrehorowicz, Małgorzata Punzet, Inter Line SC

@Copyright: Stowarzyszenie Willa Decjusza

Niniejsza publikacja należy do serii wydawniczej
Instytutu Kultury Willa Decjusza

ISBN kolekcji: 978-83-963739-9-1
e-ISBN tomu: 978-83-963739-6-0

Wydanie pierwsze

Wydawca:
Akademia Marynarki Wojennej w Gdyni

Współwydawcy:
Stowarzyszenie Willa Decjusza
Instytut Kultury Willa Decjusza

Nr AMW Wewn. 1213/2022.

Spis treści

Przedmowa	17
Słowo od autorów	23

I. Rozwój Idei Ochrony Dóbr Kultury

1. Grabież miasta Syrakuzy w 212 r. p.n.e. w opisie Polibiusza (<i>Dzieje</i>) (prawdopodobnie między 160 a 150 r. p.n.e.)	29
2. Wywóz dzieł sztuki z miast sycylijskich w <i>Drugiej mowie przeciwko</i> <i>Werresowi</i> Cycerona (70 r. p.n.e.)	31
3. Najazd księcia Brzetysława na Polskę w roku 1038 wg <i>Kroniki</i> <i>Czechów Kosmasa</i> (między 1110 a 1125 r.)	34
4. Konkordat wormacki. Akt cesarski (23 września 1122 r.)	36
5. List króla Ryszarda II do rycerzy i urzędników miasta Nottingham w sprawie niszczenia ksiąg heretyckich (30 marca 1388 r.)	37
6. Podboje Timura Chromego w Syrii (wg relacji w kronice Szamiego) (1401–1404)	39
7. <i>Traktat o władzy papieża i cesarza...</i> – wystąpienie Pawła Włodkowica na soborze w Konstancji (5 lipca 1415 r.)	41
8. List sekretarza do cesarza Karola V, opisujący złupienie Rzymu (<i>Sacco di Roma</i>) (maj 1527 r.)	43
9. Jakub Przyłuski, <i>Ustawy, statuty i przywileje Królestwa Polskiego Księga</i> <i>VI: O wojnie</i> (1553 r.)	45
10. Ekspedycje konkwistadorów w latach 1517 i 1519–1521 w <i>Prawdziwej historii podboju Nowej Hiszpanii</i> Bernala Díaza del Castilla (ok. 1568 r.)	47
11. <i>O prawie wojny i pokoju</i> Hugo Grocjusza (1625 r.)	49
12. List Johana Salviusa do szwedzkiej Rady Państwa (Riksrådet), donoszący o złupieniu Magdeburga przez wojsko cesarskie (28 maja 1631 r.)	51
13. <i>Traktat z Münster – traktat pokoju pomiędzy Cesarstwem</i> <i>Rzymskim a Francją</i> (24 października 1648 r.)	53
14. <i>Prawo narodów lub zasady prawa naturalnego...</i> Emera de Vattela (1758 r.)	55

15. Rozkaz Napoleona do wojsk francuskich przed lądowaniem w Aleksandrii podczas kampanii egipskiej (22 czerwca 1798 r.) 57
16. Nota wicehrabiego Castlereagh w sprawie rewindykacji dzieł sztuki wywiezionych przez wojska napoleońskie (11 września 1815 r.) 59

II. Kształtowanie się rozwiązań prawnych dotyczących ochrony dóbr kultury

17. Instrukcja generalna nr 100, tzw. Kodeks Liebera (24 kwietnia 1863 r.) 65
18. Deklaracja brukselska (27 sierpnia 1874 r.) 67
19. *Prawa i zwyczaje wojny lądowej* Gustave'a Moyniera – tzw. Podręcznik oksfordzki (9 września 1880 r.) 69
20. Akty prawne władz sowieckich w sprawie ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego na terenie Rosji (1918 r.) 71
21. Traktat pokoju pomiędzy Polską a Rosją i Ukrainą, podpisany w Rydze 18 marca 1921 r. 74
22. Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, podpisany w Rzymie 10 lutego 1925 r. 79
23. Tzw. Karta ateńska – konkluzje konferencji w Atenach (1931 r.) 81
24. Traktat o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych (Pakt Roericha), podpisany w Waszyngtonie 15 kwietnia 1935 r. 86
25. Orędzie biskupów hiszpańskich o wojnie w Hiszpanii (1 lipca 1937 r.) 88

III. Doświadczenia II wojny światowej

26. List Hermanna Göringa w sprawie konfiskaty i wywozu mienia żydowskiego i masonskiego (1 maja 1941 r.) 93
27. Deklaracja londyńska przeciw aktom wywłaszczenia na terenach okupowanych (5 stycznia 1943 r.) 95
28. Dyrektywa gen. Dwighta Eisenhowera w sprawie ochrony zabytków podczas działań wojennych we Włoszech (29 grudnia 1943 r.) 99
29. List gen. Dwighta Eisenhowera w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego na zachodnioeuropejskim teatrze działań (26 maja 1944 r.) 101

30. Grabież Muzeum Narodowego i Państwowych Zbiorów Sztuki w Warszawie wg *Strat kultury polskiej* (1944 r.) 103
31. Działania rewindykacyjne prof. Karola Estreichera wg jego prywatnych zapisków w *Dziennikach wypadków* (1945–1946) 106
32. Raport Amerykańskiej Komisji ds. Ochrony i Ratowania Zabytków Artystycznych i Historycznych na Terenach Objętych Wojną (tzw. Komisji Roberta) (30 czerwca 1946 r.) 110

IV. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych

33. Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiący załącznik do IV Konwencji haskiej z 18 października 1907 r. 121
34. IX Konwencja haska o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny z 18 października 1907 r. 122
35. Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze (8 sierpnia 1945 r.) 123
36. Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), podpisana w Genewie 12 sierpnia 1949 r. 125
37. Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisane w Hadze 14 maja 1954 r. 126
38. Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I), sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r. 151
39. Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II), sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r. . . . 155
40. Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie 17 lipca 1998 r. 156
41. Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14 maja 1954 r., sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r. 157
42. Studium Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża dotyczące zwyczajowego międzynarodowego prawa humanitarne (2005 r.) . . . 174

V. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych

43. Zalecenie UNESCO w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu wywozowi, przywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (19 listopada 1964 r.) 179
44. Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17 listopada 1970 r. 185
45. Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. 194
46. Międzynarodowy kodeks etyki pośredników w obrocie dobrami kultury (1999 r.) 208
47. Konwencja UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego, przyjęta w Paryżu 2 listopada 2001 r. 211
48. Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu 17 października 2003 r. 231
49. Deklaracja UNESCO w sprawie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego (17 października 2003 r.) 246
50. Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa (2012 r.) 251
51. Wzmocnienie działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego (2 listopada 2015 r.) 256
52. Protokół ustaleń między Rządem Republiki Włoskiej i UNESCO w sprawie Narodowej Włoskiej „Grupy Zadaniowej w ramach Globalnej Koalicji UNESCO Unite4Heritage” dla inicjatyw na rzecz krajów stojących w obliczu sytuacji kryzysowych, które mogą mieć wpływ na ochronę i zachowanie kultury oraz promowanie pluralizmu kulturowego (16 lutego 2016 r.) 272
53. Deklaracja stambulska o ochronie światowego dziedzictwa (11 lipca 2016 r.) 276
54. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 58/17: Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia (19 grudnia 2003 r.). 280
55. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 64/78: Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia (7 grudnia 2009 r.) . 285
56. Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 70/76: Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia (17 grudnia 2015 r.). 292

57. Rezolucja Rady Praw Człowieka ONZ nr 33/20: Prawa kulturalne i ochrona dziedzictwa kulturowego (30 września 2016 r.) 301
58. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2347 (2017): Utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa (24 marca 2017 r.) 306
59. Utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.
Niszczenie i nielegalny obrót dziedzictwem kulturowym przez grupy terrorystyczne oraz w sytuacjach konfliktów zbrojnych – wystąpienia podczas 7907. posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ, które odbyło się w Nowym Jorku 24 marca 2017 r. 314

VI. Dokumenty Rady Europy

60. Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, sporządzona w Faro 27 października 2005 r. 343
61. Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 2057 (2015): Dziedzictwo kulturowe w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych (22 maja 2015 r.) 353
62. Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 2071 (2015): Dziedzictwo kulturowe w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych (22 maja 2015 r.) 357
63. Odpowiedź Komitetu Ministrów na zalecenie nr 2071 (2015): Dziedzictwo kulturowe w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych (18 stycznia 2016 r.) 359
64. Konwencja Rady Europy o przestępstwach przeciwko dobrom kultury, przyjęta w Nikozji 19 maja 2017 r. 361

VII. Dokumenty Unii Europejskiej

65. Rozporządzenie Rady (WE) nr 1210/2003 dotyczące niektórych szczególnych ograniczeń w stosunkach gospodarczych i finansowych z Irakiem oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 2465/96 z 7 lipca 2003 r. 379
66. Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 w sprawie wywozu dóbr kultury z 18 grudnia 2008 r. (wersja skodyfikowana) 383
67. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (wersja przekształcona) z 15 maja 2014 r. (tekst mający znaczenie dla EOG) 391

68.	Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie niszczenia zabytków kultury przez ISIS/Daisz (2015/2649(RSP)) z 30 kwietnia 2015 r.	403
69.	Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie transgranicznych roszczeń o zwrot dzieł sztuki i dóbr kultury zagrabionych podczas konfliktów zbrojnych i wojen (2017/2023(INI)) z 17 stycznia 2019 r.	410
70.	Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/880 w sprawie wprowadzania i przywozu dóbr kultury z 17 kwietnia 2019 r.	420
71.	Konkluzje Rady w sprawie zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego (25 maja 2020 r.)	437
72.	Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów (21 czerwca 2021 r.) . .	442

VIII. Pozostałe umowy międzynarodowe i dokumenty *soft law*

73.	Międzynarodowa Karta konserwacji i restauracji zabytków architektury i miejsc historycznych (tzw. Karta Wenecka) II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków (Wenecja, 25–31 maja 1964 r.) przyjęta przez ICOMOS w 1965 r. . . .	449
74.	Konwencja w sprawie ochrony archeologicznego, historycznego i artystycznego dziedzictwa narodów amerykańskich (Konwencja z San Salvador), przyjęta 16 czerwca 1976 r. w Santiago w Chile . . .	453
75.	Porozumienie o współpracy i pomocy wzajemnej w sprawie zatrzymywania i zwrotu dóbr kultury nielegalnie przewożonych przez granice państw, sporządzone w Płowdiw 22 kwietnia 1986 r. . . .	459
76.	Konwencja UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury (Rzym, 24 czerwca 1995 r.)	464
77.	Deklaracja z Abu Zabi o zagrożonym dziedzictwie w kontekście konfliktów zbrojnych (3 grudnia 2016 r.)	475

IX. Dokumenty NATO i państw sojusznicznych

78.	Brytyjski podręcznik prawa konfliktów zbrojnych (2004 r.)	481
79.	Przewodnik dla amerykańskiej formacji Civil Affairs dotyczący sztuki, zabytków i archiwów (2007 r.)	487
80.	Praktyki zarządzania w zabezpieczaniu stanowisk archeologicznych na terenach Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych (2007 r.)	500

81. Wytoczne Sił Zbrojnych Austrii w sprawie ochrony dóbr kultury (2009 r.) 507
82. Podręcznik polowy dla struktur współpracy cywilno-wojskowej (2012 r.) 511
83. Dyrektywa włoskiego Sztabu Generalnego nr SMD-UGAG-002/12 o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (2012 r.) 515
84. Doktryna AJEPP-4 dotycząca ochrony środowiska podczas działań militarnych prowadzonych przez NATO (2014 r.) 520
85. Podręcznik prawa wojennego Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych (2015 r.) 527
86. Doktryna współpracy cywilno-wojskowej (NATO Standard AJP-3.19) (2018 r.) 539
87. Rozporządzenie nr 200-2: Standardy Centralnego Dowództwa Stanów Zjednoczonych dotyczące środowiska (2019 r.) 545

X. Konflikt zbrojny na Bałkanach

88. Rezolucja Europa Nostra w sprawie zniszczenia dziedzictwa architektonicznego i przyrodniczego Jugosławii (grudzień 1991 r.) . . . 555
89. Zalecenia w sprawie dziedzictwa kulturowego Mostaru przyjęte przez Podkomisję ds. Dziedzictwa Architektonicznego i Artystycznego Komisji Kultury i Edukacji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (17 grudnia 1992 r.) 557
90. Deklaracja w sprawie ochrony zagrożonego wyginięciem dziedzictwa turecko-osmańskiego i muzułmańskiego na Bałkanach, przyjęta w Stambule w maju 1993 r. 560
91. Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, przyjęty rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 827 z 25 maja 1997 r. (ze zm.) 562
92. Wyrok Izby Orzekającej Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii w sprawie Prokurator przeciwko Pawłowi Strugarowi (31 stycznia 2005 r.) 563

XI. Konflikt zbrojny w Afganistanie

93. Dekrety mułły Mohammada Omara dotyczące ochrony dziedzictwa Afganistanu (czerwiec/lipiec 1999 r.) 589
94. Rezolucja w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego Afganistanu przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Konwencji Światowego Dziedzictwa (Paryż, 30–31 października 2001 r.) 592

95. Notatka służbowa ze spotkania z przedstawicielami Departamentu Informacji i Kultury w Ghazni oraz inspekcji stanowiska archeologicznego Tepe Sardar (24 czerwca 2010 r.) 594
96. Materiały edukacyjne dla VII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie (wrzesień 2010 r.) 606
97. Materiał szkoleniowy dla Żandarmerii Wojskowej przy Polskim Kontyngencie Wojskowym w Afganistanie z zakresu prewencji nielegalnego obrotu ruchomymi dobrami kultury (4 października 2010 r.) 610
98. Rozkaz dowódcy IX zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie w sprawie zakazu wywozu ruchomych dóbr kultury (21 lipca 2011 r.) 621
99. Dziedzictwo kulturowe prowincji Ghazni. Lista zagrożonych stanowisk archeologicznych – wersja zaktualizowana (czerwiec 2012 r.) 623

XII. Konflikty zbrojne w Afryce i na Bliskim Wschodzie

100. Rezolucje Instytutu Archeologicznego Ameryki w sprawie dziedzictwa kulturowego Iraku zagrożonego działaniami zbrojnymi (19 września 1992 r. i 21 marca 2003 r.) 631
101. Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1483 (2003): Sytuacja między Irakiem i Kuwejtem (22 maja 2003 r.) 634
102. Program polskich działań w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku (wrzesień 2003 r.) 635
103. List Ministra Kultury RP do Dowódcy Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe w sprawie przydzielenia eksperta ds. dziedzictwa kulturowego Iraku (22 października 2003 r.) 641
104. Sprawozdanie z wizji lokalnej specjalistów CIMIC na stanowiskach archeologicznych w Barnum, Birs Nimrud i Tell el-Ochajmir, Irak (27 lutego 2004 r.) 643
105. Przykładowa dokumentacja projektu realizowanego w ramach programu funduszowego Dowódcy Dywizji Wielonarodowej w Iraku CERP (MND-54/DFI: „Drugi etap prac remontowych w Muzeum Babilonu”) (marzec 2004 r.) 647
106. Interwencja polskich specjalistów CIMIC w sprawie zajęcia gmachu Muzeum Babilonu przez oddziały amerykańskie (16 kwietnia 2004 r.) 656

107. Notatka służbowa dla Ministerstwa Kultury w sprawie kontroli bagażu II zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku (17 sierpnia 2004 r.) 658
108. Protokół ze spotkania Babylon Working Group w sprawie przekazania terenu stanowiska archeologicznego w Babilonie (10 listopada 2004 r.) oraz wstępny harmonogram przejmowania bazy w Babilonie (2 listopada 2004 r.) 661
109. List Ministra Kultury RP do Dyrektora Generalnego UNESCO dotyczący sprawozdania z działań Polski na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku w ramach Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe (3 listopada 2004 r.) 665
110. Inwentaryzacja zabytków w *Raporcie o aktualnym stanie zachowania stanowiska archeologicznego w Babilonie* (30 listopada 2004 r.) 669
111. Memorandum w sprawie wymiany doświadczeń i nawiązania współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa archeologicznego między Ministrem Kultury Rzeczypospolitej Polskiej a Ministrem Kultury Republiki Iraku (Bagdad, 26 lipca 2005 r.) 676
112. Pisma Dowódcy Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe w sprawie wizyty polskiej delegacji w Iraku oraz lotniczej wizytacji zabytków prowincji Al-Kadisijja (20 września 2005 r. i 14 listopada 2005 r.) 680
113. Straty Muzeum Narodowego w Bagdadzie w roku 2003 wg szefa wojskowej komisji śledczej Matthew Bogdanosa (2005 r.) 683
114. Raport z wizji lokalnej austriackiego Komitetu Błękitnej Tarczy Międzynarodowej Wojskowej Grupy Roboczej ds. Zasobów Kulturowych w Libii (28–30 września 2011 r.) 685
115. Oświadczenie Dyrekcji Generalnej ds. Starożytności i Muzeów w Damaszku *Syryjskie dziedzictwo kulturowe. Trzy i pół roku cierpienia* (Damaszek, 21 lipca 2014 r.) 694
116. Raport UNOSAT dotyczący zniszczeń dziedzictwa kulturowego Syrii wskutek działań tzw. Państwa Islamskiego (22 grudnia 2014 r.) 696
117. Wyrok Izby Orzekającej Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie przeciwko Ahmadowi al-Faqiemu al-Mahdiemu (27 września 2016 r.) 709

XIII. Inne dokumenty

118. Komunikat końcowy uczestników Międzynarodowego Seminarium na temat: „Organizacja i planowanie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych” (Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku, 15–19 maja 2005 r.) 725

119. Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (2015 r.)	728
120. Rekomendacje krakowskie w sprawie ochrony dziedzictwa kultury (23–24 listopada 2016 r.)	736
121. Rekomendacja warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego (8 maja 2018 r.)	739
122. Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie zmniejszenia ryzyka pożarowego dla dziedzictwa kulturowego (czerwiec 2019 r.).	746
123. Deklaracja Komitetu ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego Drugiego Protokołu do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – zapewnienie ochrony dóbr kultury w Górskim Karabachu i jego okolicach oraz powołanie niezależnej misji technicznej (20 listopada 2020 r.)	749
124. Komitet ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – Mechanizm monitorowania i nadzoru wdrażania Drugiego Protokołu z 1999 r. (30 listopada 2020 r.)	751

O autorach	757
-----------------------------	------------

Przedmowa

Od czasów starożytnych, przez średniowiecze aż po dziś można odnotować wiele przykładów zniszczeń i grabieży całych miast, a także obiektów związanych z kulturą, szczególnie dzieł sztuki. Władcy często pragnęli pozostawić po sobie materialne symbole potęgi i władzy. Takie m.in. motywy stały za wznoszeniem egipskich piramid i wspaniałych budowli w Mezopotamii, Sumerze, Asyrii, ośrodkach kultur Dalekiego Wschodu i Nowego Świata. W czasach późniejszych powstawały monumentalne budowle Imperium Rzymskiego, we Francji, Anglii, ale także – już w XX w. – na terenie Trzeciej Rzeszy i ZSRR. Zwycięzcy w konfliktach zbrojnych dążyli zatem do zatarcia śladów potęgi zwyciężonych. W grę wchodziły także represje, karanie buntu, rewolucyjna chęć zemsty i odwetu na ciemnościach.

Niszczenie i grabieże zabytków oraz dzieł sztuki od początku wiązały się głównie z wojną. Działania zbrojne były wymierzone nie tylko w żołnierzy przeciwnika, ale także w ludność cywilną i osiągnięcia kulturowe całych społeczeństw. Wielokrotnie w historii ludzkości zwycięscy najeźdźcy, pragnąc całkowicie pognać przeciwnika, dążyli do zatarcia śladów jego osiągnięć cywilizacyjnych. Tak było, gdy w roku 212 p.n.e. legiony Marcellusa dokonały zniszczenia Syrakuz; gdy w 146 roku p.n.e., po dwuletnim oblężeniu, Scypion Afrykański Młodszy postanowił nie pozostawić kamienia na kamieniu w podbitej Kartaginie, co znalazło odzwierciedlenie w przysłowiowym już powiedzeniu Katona Starszego: *Delenda est Carthago*, którym to kończył on każdą swoją przemowę w rzymskim senacie. W tym samym roku, 146 p.n.e., podobny los spotkał bogaty Korynt. Tak było również wtedy, gdy europejscy konkwistadorzy niszczyli ślady barbarzyńskich – w ich przekonaniu – wysokich cywilizacji Majów, Azteków i Inków. Nie lepiej działało się w Europie w czasach renesansu, gdy wojska Karola V w 1527 r. złupiły Rzym podczas *Sacco di Roma*. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że Hiszpanie niszczyli i rabowali przede wszystkim dobra należące do rzymskich patrycjuszów, luterkańscy landsknechci zaś atakowali i niszczyli świątynie katolickie.

A w Polsce? Już w początkach naszej państwowości, po śmierci Mieszka II, wojska prowadzone przez Brzetysława II zrabowały z gnieźnieńskiej katedry tyle kosztowności i relikwii, że musiano je wieźć do Pragi aż na stu wozach. Podczas wojny trzydziestoletniej walczące ze sobą strony łupiły, co się dało, szczególnie (ale nie tylko) w państwach zachodniej Europy.

Niedługo później, kultura polska poniosła niepowetowane straty podczas tzw. potopu szwedzkiego. Szwedzi nie tylko wywieźli z Warszawy złoto i cenne obrazy, ale także zniszczyli miasto, wyłamując rzeźbione odrzwia i framugi, rozbierając schody i marmurowe kolumny. Karol Gustaw oferował nawet pięć tysięcy talarów za obalenie Kolumny Zygmunta, przetoczenie jej do wiślanego spławu, a następnie przewiezienie do Sztokholmu.

W czasach nowożytnych, szczególnie począwszy od XVIII w., zauważać jednak można stopniowe zmiany w praktyce i zwyczajach międzynarodowych odnoszących się do tzw. prawa łupu. Zwraca uwagę skala i metodyczność grabieży dokonanej w wielu krajach europejskich przez wojska Napoleona Bonaparte. Jeszcze jako młodego generała Dyrektoriat Republiki zobowiązał go do uzupełnienia zbiorów Luwru dziełami sztuki, które zgodnie z dekretem Dyrektoriaty miały zaświadczać, że „suwerenność w dziedzinie wielkiej sztuki powinna należeć do Francji, dla potwierdzenia i upiększenia rządów Wolności”. Wywołało to gwałtowny sprzeciw w Europie, a przełomem w ewolucji poglądów na sprawę działań dopuszczalnych podczas wojny była jednoznaczna reakcja państw europejskich na notę brytyjskiego ministra spraw zagranicznych Lorda Castlereagha z 1815 r., w której określił on postępowanie wojsk francuskich jako „sprzeczne z zasadami sprawiedliwości i zwyczajami nowoczesnej wojny”. Stanowisko to można uznać za pewien punkt zwrotny, ponieważ jeszcze kilkadziesiąt lat wcześniej praktyka państw wydawała się potwierdzać obowiązywanie zasady zdobyczy wojennej (prawa łupu), obejmującej również dzieła sztuki.

Drugim bezsprzecznie największym łupieżcą okazał się autor cikliwych akwareli, Adolf Hitler, a także jego generałowie z Hermannem Göringiem na czele. O skali zniszczeń i rabunków podczas II wojny światowej pisała szeroko Lynn H. Nicholas w publikacji *Grabież Europy: losy dzieł sztuki w Trzeciej Rzeszy i podczas II wojny światowej*. Owa grabież Europy, w tym również wielu polskich dzieł sztuki, przeprowadzana była w sposób metodyczny i spowodowała niewyobrażalne straty. Szczegółowo, chociaż bez możliwości wyliczenia wszystkich poniesionych wówczas strat, udokumentował to Karol Estreicher jr, autor dzieła i zbioru dokumentów dotyczących strat kultury polskiej pod okupacją niemiecką w latach 1939–1944. Wywieziono wtedy z polskich zbiorów wiele dzieł sztuki najwyższej próby, m.in. portret Cecylii Gallerani pędzla Leonarda da Vinci, portret młodzieńca autorstwa Rafaela (do dzisiaj nie odnaleziony) czy ołtarz dłuta Wita Stwosza i jego uczniów. Pełny katalog strat jest jednak znacznie szerszy i nie mniej przerażający.

Barbarzyńskim aktom niszczenia dóbr kultury przeciwstawiali się już przed wiekami ludzie światli, uczeni, filozofowie, a także prawnicy. Hugo

Grocjusz, a także Emer de Vattel, podkreślali w swych dziełach konieczność wprowadzenia takich zasad, które zapobiegałyby nieuzasadnionym szkodom dla dóbr kultury w wyniku działań zbrojnych. Średniowieczna doktryna wojny sprawiedliwej była wyrazem kształtującego się powoli zwyczaju, ale dopiero doświadczenia wieków następnych, a szczególnie wojen napoleońskich i tych prowadzonych w XIX w., stały się podstawą do podejmowania prób prawnej regulacji sposobu prowadzenia wojen, w tym także ochrony obiektów kultu oraz zabytków i dzieł sztuki. W tym kontekście nie sposób nie wspomnieć o instrukcji armii Stanów Zjednoczonych zwanej Kodeksem Liebera, wydanej podczas wojny secesyjnej, o późniejszych aktach prawa międzynarodowego, takich jak Deklaracja brukselska z 1874 r., a szczególnie o postanowieniach uchwalonych w trakcie wielkich przedsięwzięć kodyfikacyjnych międzynarodowego prawa wojennego z lat 1899 i 1907. W regulaminie haskim dotyczącym praw i zwyczajów wojny lądowej, przyjętym wraz z IV konwencją haską w 1907 r., znajduje się zakaz stosowania w trakcie działań wojennych czynów o charakterze przestępczym, w tym:

w kręgu zniszczenia – niszczenia mienia nieprzyjacielskiego z wyjątkiem wypadków, gdy nakazuje to kategorycznie konieczność wojenna; atakowania lub bombardowania, przy użyciu jakiegokolwiek środka, miast, wsi, osiedli lub budynków, które nie są bronione; zaniedbania obowiązku uprzedzenia miejscowych władz o zamiarze bombardowania, z wyjątkiem wypadków przypuszczenia nagłego szturmu; zaniedbania powzięcia, w razie oblężenia lub bombardowania, wszelkich niezbędnych środków dla oszczędzenia w miarę możliwości gmachów poświęconych obrzędowi religijnemu, sztuce, nauce i dobroczynności, zabytków historycznych, szpitali oraz punktów, w których gromadzą się ranni i chorzy, o ile obiekty te nie są zarazem używane do celów wojskowych; umyślnego niszczenia w czasie okupacji zakładów poświęconych obrzędowi religijnemu, dobroczynności, wychowaniu, sztuce i nauce, jak również zabytków historycznych oraz dzieł sztuki i nauki; w kręgu grabieży – wydania na łup miasta lub innej miejscowości, nawet zdobytej szturmem; grabieży dokonanej w czasie sprawowania władzy okupacyjnej; konfiskaty lub zajęcia mienia należącego do zakładów poświęconych obrzędowi religijnemu, dobroczynności, wychowaniu, sztuce i nauce, jak również zabytków historycznych oraz dzieł sztuki i nauki; przekraczania w czasie okupacji, wobec budynków i innych nieruchomości należących do nieprzyjacielskiego państwa, uprawnień administratora i użytkownika; uchybiania obowiązкови poszanowania własności prywatnej.

Podobne postanowienia odnaleźć można w IX konwencji haskiej, dotyczącej bombardowania przez morskie siły zbrojne w czasie wojny:

Przy bombardowaniu przez morskie siły zbrojne, dowódca winien przedsięwziąć wszelkie konieczne środki, ażeby zaoszczędzić w miarę możliwości

gmachy, przeznaczone dla obrzędów religijnych i sztuk pięknych, zakłady naukowe i dobroczynne, pomniki historyczne, szpitale i miejsca zbiórek dla chorych lub rannych, pod warunkiem, że nie będą one przeznaczone jednocześnie dla celów wojskowych¹.

Należy wszakże podkreślić, że zakaz prowadzenia działań zbrojnych w sposób mogący skutkować zniszczeniem świątyń i obiektów zabytkowych został ograniczony klauzulą konieczności wojskowej.

Haska kodyfikacja prawa wojennego, a także stosowne postanowienia w traktacie wersalskim i traktatach pokojowych zawartych po I wojnie światowej, podobnie jak traktat waszyngtoński z 1935 r. o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych, zwany Paktem Roericha (który *notabene* miał ograniczone znaczenie, ponieważ przyjęły go jedynie państwa amerykańskie), chociaż stanowiły świadectwo istotnego postępu w międzynarodowoprawnych regulacjach o ochronie dóbr kultury, nie zapobiegły barbarzyńskim zniszczeniom tychże dóbr podczas II wojny światowej. Przyczyniły się do tego nie tylko bombardowania i inne działania wojenne prowadzone przez państwa Osi, ale również – chociaż w znacznie mniejszej skali – naloty dywanowe aliantów na terenie Niemiec oraz zrzućenie bomb atomowych na Hiroszimę i Nagasaki.

Próby zapobiegania takim zdarzeniom w przyszłości stały się jednym z istotnych zagadnień, którymi zajęły się zaraz po wojnie alianckie władze terenów okupowanych, a następnie UNESCO. Podjęte w ramach tej organizacji prace doprowadziły do opracowania oraz wyłożenia do podpisu w Hadze w 1954 r. Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. W dużej mierze kodyfikowała ona odnośne normy zwyczajowe prawa międzynarodowego publicznego, jak i postanowienia wcześniejszych konwencji, głównie konwencji haskiej z 1907 r. Stanowiła zatem bardzo istotny postęp w dziedzinie ochrony dóbr kulturalnych, chociaż dotyczyła sytuacji związanych z konfliktem zbrojnym. Jak podkreślano nieraz w literaturze poświęconej konwencji, niektóre jej postanowienia były nieadekwatne do sytuacji, nawet już w chwili jej powstania, a zwłaszcza w odniesieniu do przewidywalnej przyszłości. Wątpliwości dotyczyły nie tylko definicji dóbr kulturalnych i zagadnień interpretacyjnych, ale w szczególności odwołania się do klauzuli konieczności wojskowej jako podstawy uchylenia się od obowiązku ochrony dóbr kulturalnych. Wskazywano na anachroniczną i w praktyce wręcz niemożliwą do wprowadzenia instytucję ochrony specjalnej, a w konsekwencji także brak międzynarodowej kontroli zobowiązań wynikających z konwencji. Tym samym

¹ Art. 5, Konwencji haska (Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 66).

obowiązek restytucji dóbr kultury zagrabionych podczas konfliktu zbrojnego stał się trudny do zrealizowania w praktyce. Remedium na te i inne wady postanowień konwencji z 1954 r. stał się II protokół do konwencji haskiej, który wprowadził nie tylko uzupełnienia jej postanowień, ale i nowe lub zmodyfikowane instrumenty prawne. Na mocy protokołu modyfikacji uległy postanowienia dotyczące klauzuli konieczności wojennej, a także koncepcja ochrony specjalnej, która została zastąpiona instytucją kontroli wzmacnionej.

Ostatnie dziesięciolecia to nie tylko przyjęcie II protokołu do konwencji haskiej, ale także protokołu dodatkowego (z 1977 r.) do konwencji genewskich z 1949 r., jak również – co szczególnie istotne – traktowanie zagadnień związanych z ochroną dóbr kultury jako integralnej części międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych oraz międzynarodowego prawa karnego wraz z konsekwencjami wynikającymi z przyjęcia Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego. Statut rzymski wymienia wśród zbrodni wojennych m.in. zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem, że nie są one celami wojskowymi. Ochrona dóbr kultury stała się zatem od połowy wieku XX w coraz większym stopniu przedmiotem unormowania nie tylko zwyczajowego prawa międzynarodowego, ale także traktatowych regulacji jako część prawa międzynarodowego.

Kolejną istotną sprawą jest narastające przekonanie, że dobra kultury są świadectwem nie tylko narodowego dziedzictwa kulturalnego, ale również – szczególnie wtedy, gdy mają znaczenie dla więcej niż jednego narodu – dziedzictwa kultury całego regionu (np. Europy) lub całej ludzkości. Przejawem tych tendencji jest zwrócenie uwagi na dobra kultury określane jako „europejskie dziedzictwo kulturalne” lub „światowe dziedzictwo kulturalne”, „dziedzictwo kulturalne całej ludzkości”. W konsekwencji regulacje traktatowe oraz normy tzw. *soft law* uchwalane są w ramach organizacji regionalnych, takich jak Rada Europy i inne międzynarodowe organizacje regionalne, a także są przedmiotem prawa Unii Europejskiej. Coraz częściej pojawiają się poglądy, które można określić jako zakotwiczone w pewnego rodzaju kosmopolityzmie, w przeciwieństwie do traktowania dziedzictwa kulturalnego jako związanego wyłącznie z jakimś terytorium lub organizacją państwową. Równoległe przedmiotem ochrony, m.in. w konwencjach UNESCO, stają się zaliczane do dziedzictwa kulturalnego także niematerialne świadectwa kultury, np. wierzenia, obrzędy, języki i obyczaje. Dziedzictwo kulturalne obejmuje także artefakty znajdujące się na dnie mórz i oceanów, będące poza jurysdykcją państwową. I wreszcie, pojawiło się przekonanie, że obowiązek

zabezpieczenia, ochrony, powinien spoczywać w pierwszym rzędzie na państwach, ale też na całej społeczności międzynarodowej, i to nie tylko w sytuacjach wojen, ale także licznych sytuacjach kryzysowych. Te najnowsze tendencje łączyć można z tak sformułowanym pytaniem: czy Chińczykom wolno niszczyć podczas tzw. rewolucji kulturalnej dobra i świadectwa swojej przecież, bo chińskiej kultury w imię rewolucyjnych idei i haseł? Podobna sytuacja, choć na mniejszą skalę, miała miejsce podczas przejścia władzy w Kambodży przez Czerwonych Khmerów.

Poważne problemy, którym należy przeciwdziałać już teraz, mogą stworzyć także inne zagrożenia niż konflikty zbrojne, bunty, rewolucje, niebezpieczeństwa związane z niekontrolowanym rozwojem techniki, jak również zmianami ekologicznymi i tzw. katastrofą klimatyczną. Można spodziewać się coraz częstszych kataklizmów będących konsekwencją zanieczyszczenia środowiska czy podnoszenia się poziomu mórz i oceanów. Takie obawy mają nie tylko mieszkańcy Wenecji, Holandii, ale także Gdańska i ci, którzy coraz częściej i w coraz większej skali muszą walczyć ze spowodowanymi przez człowieka katastrofami naturalnymi. Wiele państw wyspiarskich, m.in. Malediwy, Nauru, Palau, może w najbliższych dziesięcioleciach zniknąć pod wodami oceanów. Czas zatem najwyższy, aby podjąć stosowne działania chroniące ludzkość, a także jej dziedzictwo kulturalne. Na całym globie, nie tylko w wybranych państwach lub regionach świata. Współpraca międzynarodowa staje się niezbędną. Ale zacząć należy „od siebie”, aby móc podjąć zawczasu środki zaradcze.

Autorzy niniejszej publikacji nie ograniczyli się wyłącznie do przedstawienia wybranych tekstów – źródeł międzynarodowych – ale opatrzyli je stosownymi komentarzami. Lektura zarówno samych dokumentów, jak i komentarzy do nich zdaje się potwierdzać ewolucję sposobu myślenia o ochronie dóbr kultury, ale także rozwój prawa międzynarodowego i wskazuje na potrzebę międzynarodowej współpracy nie tylko w kontekście wojen, ale i licznych sytuacji kryzysowych, które można łatwo przewidzieć.

Czytelnik otrzymuje zatem publikację nie tylko posiadającą wartość informacyjną i wysoką użyteczność, ale zarazem taką, która sygnalizuje niezwykle ważne problemy ludzkości i wyzwania przed nią stojące. Problemy i wyzwania, które bez wątpienia wymagają aktywnego działania – politycznego, prawnego, naukowego i edukacyjnego. „Tu i teraz”. Niezwłocznie.

*dr hab. Kazimierz Lankosz,
prof. WSPiA
Rzeszowskiej Szkoły Wyższej*

Słowo od autorów

Zbiór źródeł międzynarodowych poświęconych ochronie dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych stanowi pierwszą próbę zmierzenia się z wyzwaniem zebrania dokumentów dotyczących tak obszernego zagadnienia. Został on opracowany przede wszystkim z myślą o przyszłych słuchaczach studiów podyplomowych z tego zakresu, ale kierujemy go również do większego grona osób związanych z szerszą rozumianą ochroną dóbr kultury w wymiarze międzynarodowym. Niniejszy tom stanowi jedną z czterech publikacji opracowanych w ramach projektu pt. „Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin”, finansowanego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 Program Edukacja, realizowanego przez Instytut Kultury Willa Decjusza i Stowarzyszenie Willa Decjusza w Krakowie oraz Akademię Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Pozostałymi pozycjami są: wieloautorska monografia, *Kazusy i instrukcje* oraz *Wybór źródeł krajowych* pod wspólnym tytułem *Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych*.

Towarzyszące rozwojowi cywilizacji od samego początku kryzysy i konflikty zbrojne stały się naturalnym impulsem do ewolucji poglądów i idei zmierzających do ochrony dziedzictwa kulturowego. Równocześnie z rozwojem techniki i myśli wojskowej rozwijała się świadomość konieczności ochrony obiektów sztuki, nauki, kultury i kultu. Najtrudniejszym zadaniem, przed jakim stanął zespół redakcyjny, było dokonanie wyboru z bogactwa materiałów źródłowych w omawianym obszarze². Jako podstawowe kryterium przyjęto znaczenie dla rozwoju zwyczaju lub kształtującej się doktryny. Kolejnym był zasięg geograficzny – skupiono się na dorobku cywilizacji rzymskiej, chrześcijańskiej oraz współpracy w ramach Sojuszu Północnoatlantyckiego. Ograniczono także zakres do działań w czasie konfliktu zbrojnego lub na terenach pokonfliktowych, uwzględniając też takie

² Odnośnie do zakresu przedmiotowego ochrony dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych i wyjaśnienia związanych z tym pojęć zob. uwagi zawarte w *Od redakcji* i rozdziale I monografii *Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych*, red. K. Góralczyk i M. Szuniewicz-Stępień, Gdynia 2022.

tematy, jak np. terroryzm, restytucja i przemyt. Skupiono się ponadto na materialnych obiektach dziedzictwa kulturowego, pomijając dokumenty dotyczące dziedzictwa niematerialnego. To ostatnie zagadnienie wymaga osobnego opracowania, poprzedzonego szeroko zakrojonymi badaniami.

Niniejszy zbiór zawiera 124 dokumenty. Z uwagi na ich szeroki zakres tematyczny i zróżnicowany charakter prawny zostały one podzielone na następujące działy: I. Rozwój idei ochrony dóbr kultury (poz. 1–16), II. Kształtowanie się rozwiązań prawnych dotyczących ochrony dóbr kultury (poz. 17–25), III. Doświadczenia II wojny światowej (poz. 26–32), IV. Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych (poz. 33–42), V. Dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych (dokumenty UNESCO – poz. 43–53 oraz pozostałe – poz. 54–59), VI. Dokumenty Rady Europy (poz. 60–64), VII. Dokumenty Unii Europejskiej (poz. 65–72), VIII. Pozostałe umowy międzynarodowe i dokumenty *soft law* (poz. 73–77), IX. Dokumenty NATO i państw sojuszniczych (poz. 78–87), X. Konflikt zbrojny na Bałkanach (poz. 88–92), XI. Konflikt zbrojny w Afganistanie (poz. 93–99), XII Konflikt zbrojny w Afryce i na Bliskim Wschodzie (poz. 100–117), XIII. Inne dokumenty (poz. 118–124).

Pierwsza część materiałów źródłowych (działy I–III) zawiera fragmenty tekstów historycznych i przedstawia rozwój świadomości w zakresie potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego. Czytelnik znajdzie tu opisy wojennych zniszczeń i grabieży autorstwa naocznych świadków tych wydarzeń oraz ówczesnych historiografów, ale także zawarte w dokumentach wychodzących spod ręki samych sprawców tych aktów. Umieszczono tu także najwcześniejsze próby formułowania założeń idei ochrony dóbr kultury, proponowane przez renesansowych myślicieli, teoretyków prawa międzynarodowego doby oświecenia, a także autorów pierwszych deklaracji i podręczników wojennych, a więc dokumenty o fundamentalnym znaczeniu dla rozwoju doktryny ochrony dóbr kultury w konfliktach zbrojnych.

Część druga zbioru (działy IV–VIII) obejmuje zestawienie obowiązujących aktów prawa międzynarodowego (traktatów międzynarodowych, rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ i aktów prawa Unii Europejskiej), stanowiących trzon prawnomiędzynarodowej ochrony dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza w sytuacji szczególnych zagrożeń, oraz dokumenty typu *soft law*, które choć formalnie pozbawione mocy prawnie wiążącej, stanowią efekt porozumienia między podmiotami prawa międzynarodowego lub są wyrazem wspólnego stanowiska zajmowanego przez różnorakie gremia i zazwyczaj kreują przyszłe rozwiązania prawne. Przedstawione rekomendacje, deklaracje, zalecenia oraz rezolucje są immanentną częścią kształtującego się systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, stanowiąc zbiór zalecanych

standardów ochrony dóbr kultury w sytuacji szczególnych zagrożeń. W sposób szczególny wyodrębniono tutaj dokumenty należące do międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, pozostałe porządkując według organizacji, w ramach których je przyjęto (ONZ, RE, UE).

W części trzeciej (działy IX–XII) zebrano dokumenty o szeroko rozumianym charakterze wojskowym i związane z ochroną dóbr kultury w sytuacji konfliktów zbrojnych. Czytelnik znajdzie tu zarówno fragmenty głównych, aktualnie obowiązujących regulacji doktrynalnych NATO, jak i obszerne cytaty z podręczników wojskowych, instrukcji czy materiałów szkoleniowych, wydawanych w ostatnich latach na potrzeby sił zbrojnych państw Paktu. W tej części zaprezentowano również dokumenty (m.in. rezolucje, fragmenty raportów, wyroki międzynarodowych trybunałów karnych) odnoszące się do problematyki ochrony dziedzictwa kultury w czasie ostatnich konfliktów zbrojnych (Bałkany, Afganistan, Irak). Swoistym *novum* jest opublikowanie – w większości po raz pierwszy – wyboru dokumentów opracowanych w latach 2003–2012 przez zespół specjalistów ds. ochrony dziedzictwa przy Polskich Kontyngentach Wojskowych w Iraku i Afganistanie.

Ostatnia część zbioru (dział XIII) jest najbardziej zróżnicowana i obejmuje m.in. komunikaty i rekomendacje konferencyjne, wytyczne operacyjne do traktatów międzynarodowych oraz dokumenty przyjęte przez Komitet ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Z uwagi na ogromną liczbę i zróżnicowanie materiałów źródłowych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych ta część opracowania ma tylko charakter sygnalizacyjny, wskazując wybrane działania w omawianym obszarze.

Zagadnienie ochrony dóbr kultury w sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego, widziane przez pryzmat dokumentów międzynarodowych – począwszy od historycznych po powszechnie obowiązujące zasady, konwencje, regulaminy, raporty, notatniki, wyciągi z rozpraw czy dyskusji plenarnych – wymaga indywidualnego wyjaśnienia. Dlatego wiele z przedrukowanych źródeł opatrzone krótkimi objaśnieniami i komentarzami, przedstawiającymi kontekst historyczny powstania dokumentu bądź jego zasadniczą treść (w przypadku, gdy cytowane są tylko wybrane ustępy). Pominięto je natomiast w przypadku powszechnie znanych podstawowych traktatów międzynarodowych oraz dokumentów typu *soft law*, gdyż ich rozbudowane preambuły w wystarczający sposób wyjaśniają cel przyświecający ich twórcom oraz okoliczności ich przyjęcia. Zachowano również ciągłość przypisów w całej publikacji (nie oddają one zatem rzeczywistej numeracji odesłań w oryginalnych tekstach).

W czasie pracy nad zbiorem korzystano z dostępnych tłumaczeń polskich, w tym zamieszczonych w publikatorach urzędowych (krajowym „Dzienniku Ustaw” i „Dzienniku Urzędowym UE”), oraz opracowań m.in. Piotra K. Marszałka: *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*. Dokumenty, Stanisława Nahlika: *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych*. Zbiór tekstów i *Grabież dzieł sztuki*. *Rodowód zbrodni międzynarodowej* oraz Ireny Głuszyńskiej i Kazimierza Lankosza: *Międzynarodowe stosunki kulturalne*. Wiele źródeł zamieszczonych w zbiorze zostało po raz pierwszy przetłumaczonych na język polski przez Berenikę Rewicką i Marka Lemiesza. Tłumaczenia te nie zostały autoryzowane i tym samym nie mają charakteru dokumentów oficjalnych. Redaktorzy mają pełną świadomość trudności, możliwych uchybień czy nieścisłości wynikających z różnic interpretacyjnych, a także rozbieżności znaczeniowych poszczególnych pojęć i traktują przedstawione tu tłumaczenia jako pierwszy krok-głos w otwierającej się dyskusji nad koniecznością rozpoczęcia szeroko zakrojonych prac nad przekładem dokumentów dotyczących ochrony i bezpieczeństwa dziedzictwa kultury.

Pomimo swojej obszerności niniejszy wybór nie ma charakteru kompletnego, niemożliwością jest bowiem zebranie wszystkich aktów prawnych i innych dokumentów odnoszących się do dziedzictwa kultury w sytuacji zagrożenia, jakie powstały od starożytności po czasy nam współczesne. Dokonując więc niezbędnej selekcji materiału, redaktorzy kierowali się zarówno własnym doświadczeniem, jak i zakresem tematycznym przyszłych studiów podyplomowych, którym dedykowany jest ten zbiór i towarzyszące mu publikacje. Zamieszczone w nim dokumenty, zdaniem redaktorów, mogą być doskonałym materiałem edukacyjnym i pomocniczym zarówno w procesie kształcenia, jak i w pracy zawodowej. Redaktorzy mają nadzieję, że niniejszy zbiór będzie służył nie tylko wsparciem dydaktycznym na kierunkach: bezpieczeństwo, zarządzanie kryzysowe, prawo, stosunki międzynarodowe, politologia, konserwacja oraz dziedzin pokrewnych, ale będzie również wykorzystywany przez przedstawicieli służb mundurowych, szczególnie sił zbrojnych, środowisko akademickie oraz osoby, w zakresie obowiązków których leży ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych.

Katarzyna Góralczyk
Marek Lemiesz
Marta Szuniewicz-Stępień

Gdynia, 22 września 2021 r.

|

Rozwój idei ochrony dóbr kultury

1.
Grabież miasta Syrakuzy w 212 r. p.n.e.
w opisie Polibiusza (*Dzieje*)
(prawdopodobnie między 160 a 150 r. p.n.e.)

Zwyczaje wojenne w czasach antycznych pozwalały zwycięzcy na przywłaszczenie sobie w charakterze łupów praktycznie wszelkich dóbr, przedstawiających jakąkolwiek wartość materialną. Zagarnięte podczas kampanii militarnych Rzymu trofea, wśród nich również dzieła sztuki greckiej i hellenistycznej, trafiały do stolicy i innych miast Italii, aby podnieść splendor budynków publicznych lub ozdobić prywatne rezydencje. W 212 r. p.n.e., podczas II wojny punickiej, armia rzymska złupiła doszczętnie greckie miasto Syrakuzy, a do Wiecznego Miasta przewieziono ogromną liczbę obiektów artystycznych. Epizod ten został krytycznie oceniony przez Cyncerona w jego *Mowach przeciwko Werresowi* (70/69 r. p.n.e.), a także przez greckiego historyografa Polibiusza (Polybios) z Megalopolis.

Dostawszy się do rzymskiej niewoli, Polibiusz ostatecznie został nauczycielem, a następnie doradcą Publiusza Korneliusza Scypiona, zwanego Młodszym. Jest też znany jako autor 40-tomowych *Dziejów* (*Historiái*), będących wyrazem uznania dla Rzymu, jego republikańskiego ustroju politycznego i imperialnej polityki, Dzieło to, zachowane do dziś we fragmentach ceniono w starożytności ze względu na wierność przekazu oraz krytycyzm w doborze źródeł, Polibiusz towarzyszył Scypionowi Młodszemu w jego wyprawach do Hiszpanii i północnej Afryki, był też naocznym świadkiem oblężenia i zdobycia Kartaginy w 146 r. p.n.e. Miał wpłynąć na rzymskiego konsula, aby ten zwrócił miastom Sycylii arcydzieła sztuki, z których przed laty je ograbiono. Jest to pierwszy znany w historii przykład rewindykacji dóbr kultury.

* * *

10. [...] Nie z zewnątrz pochodzące środki zdobią miasto, lecz dzielność jego mieszkańców³. (Cod. Urb. fol. 129^v)

[...] Dlatego więc Rzymianie postanowili wspomniane przedmioty zabrać do swego miasta ojczystego i nic nie pozostawić. Czy jednak słusznie to uczynili i z pożytkiem dla siebie samych, albo przeciwnie, o tym dałoby się wiele powiedzieć, ale więcej w tym sensie, że nie postąpili odpowiednio i jeszcze teraz nieodpowiednio postępują. Gdyby bowiem wyszedłszy z takiego założenia byli wywyższyli swe miasto ojczyste, to oczywiście słusznie byliby przenieśli do swej ojczyzny to, przez co wzrosli w potęgę; jeżeli zaś, wiedząc jak najprostsze życie i jak najbardziej oddaleni od nadmiaru i zbytku w kosztownościach, mimo to

³ Mowa o posągach i innych dziełach sztuki, które Rzymianie wywieźli ze zdobytych Syrakuz [przyp. tłum.].

zawsze mówili nad tymi, którzy posiadali je w największej ilości i najpiękniejsze, to jakże nie ma się uważać za błąd ich obecnego postępowania? Wszak kiedy zwycięzcy porzucają swe obyczaje i przyjmują skłonności zwyciężonych, a zarazem też ściągają na siebie zawiść towarzyszącą takim sprawom, rzecz najgroźniejszą dla wszelkich potęg – musi się to nazwać niewątpliwym obłędem ze strony tych, co tak czynią. Kto bowiem patrzy na posiadających cudze mienie, ten zawsze nie tyle ich błogosławi, ile im zazdrości, a równocześnie wkrada się do jego duszy litość dla tych, którzy je ongi utracili. Jeżeli zaś ktoś w miarę wzrostu powodzenia całe mienie innych skupi w swym ręku i bogactwa te zwabią poniekąd obrabowanych do ich oglądania, wówczas zło podwaja się. Bo już nie nad innymi litują się widzowie, lecz nad samymi sobą, wspominając o własnych stratach. Z tego nie tylko zazdrość, lecz jakby gniew roznieca się przeciw szczęśliwcom; bo wspomnianie własnych strat jest niby zachętą do nienawiści wobec tych, co je spowodowali. Gromadzić więc u siebie złoto i srebro może ma pewne uzasadnienie; bo nie można zdobyć panowania nad wszystkimi, chyba że innych przyprawi się o niemoc, a sobie samemu taką moc zgotuje. Natomiast to, co nie dotyczy wspomnianej mocy, gdyby Rzymianie byli pozostawili wraz z zawiścią na pierwotnym miejscu, mogliby swojej ojczyźnie większej przysporzyć chwały, zdobywając ją nie obrazami i posągami, lecz dostojnością i wielkodusznością.

Te uwagi wypowiedziałem ze względu na tych, którzy na przyszłość będą się luzowali w panowaniu, aby łupiąc miasta nie myśleli, że cudze nieszczęście jest ozdobą dla ich miast ojczystych.

Rzymianie zatem przenieśli te przedmioty do Rzymu i ozdobili kosztownymi sprzętami prywatnych ludzi własne posiadłości, a publicznymi place i świątynie miasta. (Cod. Urb. fol. 129^v)

[tłum. S. Hammer, M. Brożek]

Źródło: Polibiusz, *Dzieje*. Tom II, Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, s. 13–14.

2.
**Wywóz dzieł sztuki z miast sycylijskich
w Drugiej mowie przeciwko Werresowi Cyceron**
(70 r. p.n.e.)⁴

W świecie antycznym stosunek do negatywnych aspektów wojny nie był jednoznaczny. Rzymski polityk i mówca Marek Tulliusz Cynceron (106–43 p.n.e.) uważał działania wojenne za ostateczność. Zwracał uwagę na szereg ograniczeń i zakazów, choć odwoływał się przy tym nie do prawa, a do poczucia moralności stron konfliktu, zwłaszcza zaś do rzymskich zwyczajów. Szczególnie istotną dla Cyncerona kwestią była tradycja nietykalności świątyń i innych dzieł sztuki. *Mowy przeciwko Werresowi (Actiones in Verrem)* z 70 r. p.n.e., opisujące korupcję i nadużycia, jakich dopuścić się miał namiestnik Sycylii Gajusz Werres, zawierały pierwszy znany akt oskarżenia o grabież przedmiotów kultowych i artystycznych.

IV część drugiej mowy, zatytułowana „O posągach” (prawdopodobnie zresztą niewyłoszona nigdy publicznie) stanowi drobiazgowy wykaz przywłaszczeń, dokonanych w posiadłościach mieszkańców sycylijskich miast, jak i w tamtejszych świątyniach (np. opis wywiezienia posągu bogini Diany z Segesty). Cynceron w swej narracji podkreślał nie tylko znaczenie zrabowanych obiektów dla miejscowej ludności, ale też to, jak przy tym ucierpiał wizerunek Rzymu. Na uwagę zasługuje też fakt, iż przestępstwa Werresa ukazano w kontraście do postępowania innych wodzów, jak Scypion Afrykański, który po zdobyciu Kartaginy w 146 r. p.n.e. miał przekazać przejęte tam zagrabione dzieła artystyczne prawowitym właścicielom – miastom Sycylii (epizod opisany także przez Polibiusza⁵).

* * *

II. Dla tego P. Scypio Afrykański, po zburzeniu Kartaginy, miasta Sycylijskie najpiękniejszymi posągami i pomnikami przyozdobił, żeby u tych, których najwięcej cieszących się ze zwycięstwa ludu Rzymskiego być rozumiał, najwięcej pamiątek zwycięstwa umieścić. Sam on na koniec M. Marcellus, którego męstwa nieprzyjaciele, litości zwyciężeni, prawości wszyscy Sycylianie doznali, nie tylko o sprzymierzonych w tej wojnie miał troskliwe staranie, ale nawet zwyciężonym nieprzyjaciołom pofolgował. Kiedy Syrakuzę, najpiękniejsze miasto, ręką ludzką równie jak położeniem miejsca od lądu i morza dobrze obwarowane, siłą i roztropnością zdobył, nie tylko go w niczem nie naruszył, ale tyle mu ozdób zostawił, że się stało pomnikiem jego zarazem zwycięstwa, umiarkowania i łagodności: mógł tam świat zobaczyć i co zdobył, i jakim ludziom przebaczył, i co zostawił.

⁴ Czasem podawany jest też rok 69 p.n.e. [przyp. red.].

⁵ Zob. tekst nr 1 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

Tak uszanować Sycylią za rzecz potrzebną osądził, iż mu się zdawało że nie należało zgładzić z oblicza sprzymierzonej wyspy nieprzyjacielskiego nawet miasta. Jakoż tak Sycylii do wszystkiego używaliśmy, ze cokolwiek u siebie wydać mogła, nie jako u niej rodzące się, ale jako w domach naszych złożone uważaliśmy. [...]

Postanowili na koniec Segestanie, wielą uciążliwościami i bojaźnią pokonani, że trzeba rozkazu pretora usłuchać. Wśród jęku i żałoby całego miasta, wśród płaczu i narzekań wszystkich mężczyzn i kobiet, wezwano przedsiębiorców do zdjęcia posągu Diany.

XXXV. Zważcie w jakiej czci był mianą! Nie znalazł się, sędziowie, między Segestanami żaden, ani wolny człowiek, ani niewolnik, ani obywatel, ani przybylec, któryby się tego posągu dotknąć ośmielił. Musiano sprowadzić barbarzyńców z Lilybeum do tej roboty: ci na koniec, którzy o całej sprawie i o religii nic nie wiedzieli, za odebraną zapłatę posąg zdjęli. Gdy go z miasta wywożono, możecie sobie wystawić ile się kobiet zbiegło, jak lamentowali starsi wiekiem, z których niektórzy pamiętali dzień⁶, w którym też sama Diana z Kartaginy do Segesty przywieziona, powrotem swoim zwycięstwo ludu Rzymskiego oznajmiła. Jak niepodobny ten dzień do tamtego! Wtedy uwieńczony sławą wódz ludu Rzymskiego wracał Segestanom bogów ojczystych w mieście nieprzyjacielskim odzyskanych i teraz z miasta sprzymierzeńców pretor tegoż ludu, bezecny i haniebny człowiek, tychże bogów zbrodnią bezbożną zabierał. [...]

W czasie głębokiego pokoju nie miałeś żadnego uszanowania dla owej Diany, która dwa miasta, gdzie stała, zdobyte i w perzynę obrócone widziała, dwa razy z płomieni i oręża dwóch wojen ocalała, która po zwycięstwie Kartagińczyków miejsce odmieniając, czci jednak nie straciła, która walecznością Scypiona Afrykańskiego, dawną cześć z miejscem odzyskała? Po popełnieniu tej zbrodni, kiedy postument sam jeden pozostał z wyrytem nań imieniem Scypiona Afrykańskiego, zdawało się wszystkim niegodną i nieznośną rzeczą, że nie tylko religia znieważona została, lecz że sławę czynów wojennych Scypiona Afrykańskiego, dzielnego męża, pamiętkę jego waleczności, pomnik zwycięstwa K. Werres zgładził. Gdy mu przełożono rzecz o postumencie i napisie, myślał że ludzie zapomną o tej całej sprawie, jeżeli i postument, jako skazówkę swej zbrodni, znieść każe. [...]

LIV. Do Marcella teraz powracam, a zobaczycie że nie bez potrzeby o tem wszystkim wspomniałem. Zdobywszy siłą oręża to sławne miasto, i wszedłszy do niego na czele wojska, sądził że nie byłoby chlubnie dla ludu Rzymskiego, gdyby te piękne dzieła sztuki, ile że nie groziło żadne z ich strony niebezpieczeństwo, zniszczył i zburzył. Wszystkie tedy gmachy, publiczne i prywatne, poświęcone i niepoświęcone, ochronił, tak iż się zdawało że nie dla zdobycia, ale dla ich obrony z wojskiem wkroczył. Co do dzieł sztuki miasto zdobiących, miał na względzie zwycięstwo i ludzkość. Myślał że zwycięzca miał prawo przenieść do Rzymu co

⁶ Od zdobycia i zburzenia Kartaginy roku 146 przed Chr. do pierwszego roku pretury Werresa w Sycylii upłynęło lat siedemdziesiąt dwa; więc ośmdziesiątletni starcy, którzy wtenczas byli chłopakami lat ośm mającymi, mogli pamiętać dzień sprowadzenia posągu Diany z Kartaginy do Segesty [przyp. tłum.].

służyć mogło ku ozdobie temu miastu; ale miał za obowiązek ludzkości nie ogałacać zupełnie Syrakuzy, ile że ją chciał zachować. W tym podziale ozdób, nie więcej Marcellus w imię zwycięstwa dla ludu Rzymskiego zażądał jak jego ludzkość Syrakuzanom zostawiła. Co do Rzymu sprowadził, widzimy przed świątynią Honoru i Cnoty⁷, tudzież w innych miejscach. Nic w swoim domu miejskim, nic w wiejskim na przedmieściu nie postawił; myślał że jeżeli z ozdób miasta nic do domu swego nie wniesie, dom jego będzie ozdobą miast. W Syrakuzie wiele wybornych dzieł sztuki zostawił: boga żadnego nie obraził, żadnego się nie tknął. Porównajcież z nim Werresa, nie żeby jednego obok drugiego stawić, boby się przez to stała krzywda ceniom takiego męża, lecz żeby pokój z wojną, prawa z przemocą, sądy i władze opiekuńczą sprawiedliwości z siłą zbrojną i orężem, przybycie spokojnego orszaku z tryumfalnym wejściem zwycięskiego wojska porównać.

LV. Jest na Wyspie, o której się rzekło, świątynia Minerwy, której Marcellus nie tknął, którą pełną ozdób zostawił. Tę Werres obdarł i złupił, nie jako nieprzyjaciel w wojnie nawet religią i prawo narodów szanujący, ale jako barbarzyński rozbójnik w spustoszeniu tylko upodobanie mający. [...]

[tłum. E. Rykaczewski]

Źródło: *Mowy Marka Tulliusza Cyncerona przełożone przez E. Rykaczewskiego. Tom 1, Xiegarnia Luxemburska, Paryż 1870, s. 226, 416 i n. oraz 433 i n.*

⁷ Tę świątynię zbudował Marcellus, zdobywca Syrakuzy, Livius, XXVII, 25 [przyp. tłum.].

3.
Najazd księcia Brzetysława na Polskę w roku 1038
wg Kroniki Czechów Kosmasa
(między 1110 a 1125 r.)

Najazd czeskiego księcia Brzetysława I uznawany jest za jedną z najdotkliwszych w skutkach wojen w dziejach średniowiecznej Polski. Kraj pogrążony w kryzysie wewnętrznym (bunt możnowładców, powstanie ludowe i fala reakcji pogańskiej) okazał się niemal bezbronny. Wojska czeskie zajęły Śląsk i Wielkopolskę, zdobyte i ograbione zostały większe grody monarchii piastowskiej, jak Poznań, Gniezno i Ostrów Lednicki, zburzono wzniesione kilkadziesiąt lat wcześniej pierwsze kościoły, a także splądrowano pochówki Mieszka i Bolesława Chrobrego. Jak pisał Gall Anonim: „I tak długo wspomniane miasta pozostawały w opuszczeniu, że w kościele św. Wojciecha Męczennika i św. Piotra Apostoła dzikie zwierzęta znalazły legowiska”.

Łupem Brzetysława padły m.in. relikwie św. Wojciecha, jego brata Gaudentego oraz Pięciu Braci Męczenników, a także wiele cennych dewocjonaliów i innych kosztowności. Wywiezione z Gniezna, pomimo interwencji polskiej hierarchii duchownej, pozostają w katedrze św. Wita w Pradze do dziś, natomiast na mocy wyroku papieskiego, w ramach ekspiacji za grabież, czeski władca ufundować miał kościół w Stará Boleslav. Zarówno źródła kronikarskie, jak i współcześni historycy nie są zgodni co do datowania tych dramatycznych wydarzeń, najczęściej przyjmuje się rok 1038, natomiast powrót z łupami do Pragi miał mieć miejsce w sierpniu 1039 r. W swoim opisie Kosmas pomylił wymienionego w tekście Kazimierza (Odnowiciela) z jego ojcem Mieszkiem II, którego śmierć poprzedziła najazd Czechów.

* * *

[..]

W tym czasie, gdy Kazimierz, najszlachetniejszy książę polski, był odebrany temu światu, a synowie jego Bolesław i Władysław [byli] jeszcze przy piersi w dziecięctwie, jedyna nadzieja zbawienia dla Polaków, uciekających na różne strony, była w nędznej ucieczce. Spozrzegłszy to książę Brzetysław w czwartym roku swego panowania uznał, że będzie najlepiej nie odkładać nadarzonej sposobności podejścia swoich nieprzyjaciół, także pomśzczenia się za wyrządzone krzywdy, które niegdyś książę Mieszko wyrządził Czechom – i naradziwszy się ze swoimi postanowił uderzyć na nich, jak najrychlej będzie mógł. [...] Gdy się w jednej chwili, w mgnieniu oka co do jednego zgromadzili razem, wtargnął do polskiej ziemi owdowiałej po swoim księciu i nieprzyjacielsko ją napadł, i jak niezmierna burza szaleje, sroży się, wszystko zwała – tak wieś rzeziami, rabunkami, pożarami pustoszył, obronne miejsca siłą zdobywał. Wtargnąwszy zaś do ich stolicy Krakowa niszczył [ją] zupełnie i wziął łupy; ponadto i stare skarby przez dawnych

ksiąg w skarbcu ukryte zrabował, to jest nieskończoną ilość złota i srebra; podobnie i inne miasta ogniem spalił i aż do gruntu zniszczył.

[...]

Niedaleko od wspomnianego miasta przybyli do warownego położeniem i przedmurzem, lecz łatwego do zdobycia przez nieprzyjaciół z powodu małej liczby zamieszkujących je obywatele metropolitalnego Gniezna, gdzie w tym czasie w bazylice świętej Bogarodzicielki Marii wiecznej dziewicy spoczywał najdroższy skarb, to jest ciało najbardziej błogosławionego Wojciecha męczennika. Czesi wnet bez walki zawładnęli tym miastem i z wielką radością weszli w progi świętego kościoła i wszystką zdobycz za nic mając, żądali wydania im samych tylko drogiej szczątków świętego ciała umęczonego za Chrystusa. Gdy biskup Sewer widział ich lekkomyślność i wyczuł wolę skłoną do wszystkiego dobrego i złego, takimi przemowami usiłował ich odwieść od niedozwolonych zuchwałości: „Bracia moi i synowie kościoła Bożego! Nie jest tak łatwo oczywiste, jak wy sądzicie, aby ktoś ze śmiertelnych tak lekkomyślnie odważył się dotknąć świętej bryły ciała pełnej cnót Bożych. [...]”. Ale im wydały się słowa biskupa jakby gadaniem nie do rzeczy i zatykając swoje uszy zaraz uczynili napaść, aby porwać święte ciało; i ponieważ było pochowane koło ściany za ołtarzem i inaczej nie mogło być wydobyte, jak tylko przez zburzenie ołtarza, nikczemną ręką ze zdziczałym umysłem wykonano bezbożny czyn [...].

Z całym świętym ciężarem przybyto do Czech pomyślnie i radośnie i w przeddzień świętego Bartłomieja apostoła [23 VIII] blisko stolicy Pragi rozłożono obóz koło rzeczki Rokytkka, gdzie o świcie duchowieństwo i wszystek lud wyszli z procesją. Jej długie szeregi zaledwie zdołały się rozwinąć na szerokim polu; taka wielka bowiem była procesja: sam książę i biskup dumni nieśli na ramionach słodki ciężar męczennika Chrystusowego Wojciecha; potem opaci pospołu nieśli szczątki pięciu braci, następnie archipresbyterzy radowali się brzemieniem arcybiskupa Gaudentego; za nimi postępowało dwunastu wybranych kapłanów z trudem dźwigających ciężar złotego krucyfiks – albowiem książę Mieszko trzy razy sam siebie ważył tym złotem; na piątym miejscu niesiono trzy ciężkie płyty ze złota, które były położone koło ołtarza, gdzie spoczywało święte ciało. Największa płyta, pięć łokci długa i dziesięć dłoni szeroka, była bardzo ozdobiona drogimi kamieniami i kryształowymi bursztynami: Na skraju której ten wiersz był napisany: „Waży to dzieło aż trzysta grzywien złota”. Na końcu więcej niż na stu wozach wieźli olbrzymie dzwony i wszystek skarb Polski [...].

Dokonane zaś było to przeniesienie najbłogosławieńszego męczennika Wojciecha roku [od] wcielenia Pańskiego 1039, 1 września.

[tłum. M. Wojciechowska]

Źródło: Kosmas, *Kronika Czechów*, Ossolineum, Wrocław 2006, s. 185–198.

4.

Konkordat wormacki. Akt cesarski

(23 września 1122 r.)⁸

Konkordat wormacki (*Pax Wormatiensis*) był ugodą zawartą pomiędzy cesarzem Henrykiem V a papieżem Kalikstem II. Podpisany w niemieckim mieście Wormacja dokument zakończył wieloletni tzw. spór o inwestyturę i ostatecznie określił kompetencje oraz zakres władzy duchownej i świeckiej. Władca zrzekł się prawa do wyboru biskupów i opatów, gwarantując sobie jednak możliwość rozstrzygania sporów w przypadku braku jednomyślności członków kapituł kościelnych. W cesarskiej części aktu Henryk zobowiązał się także do zwrotu uprzednio skonfiskowanych Kościołowi ziem i ruchomości, w tym dzieł sztuki i dewocjonaliów. Postanowienia konkordatu zostały zatwierdzone rok później przez I sobór laterański i stały się wzorcem dla podobnych uregulowań w innych krajach.

* * *

W imię świętej i nierozdzielnej Trójcy. Ja Henryk, z Bożej łaski cesarz rzymski Augustus, dla miłości Boga i Świętego Rzymskiego Kościoła oraz pana papieża Kaliksta i dla zbawienia duszy mojej, odstępuję Bogu, świętym apostołom Pańskim Piotrowi i Pawłowi i świętemu Kościołowi katolickiemu wszelką inwestyturę za pomocą pierścienia i pastorału, zgadzając się we wszystkich kościołach mego królestwa lub cesarstwa na kanoniczny wybór i wolną konsekrację. Posiadłości i lenna [regalia] św. Piotra, zabrane od wybuchu tego sporu aż po dzień dzisiejszy, tak za czasów mojego ojca, jak i za moich, zwracam, o ile je mam w posiadaniu, temuż Św. Kościołowi Rzymskiemu, jeśli zaś których nie posiadam, dopomogę wiernie do ich odzyskania. Posiadłości zaś wszystkich innych kościołów i książy oraz innych, tak duchownych, jak świeckich, utracone w tej wojnie, zwrócę za radą książy lub na drodze prawa, o ile je posiadam, te zaś, których nie posiadam, dopomogę wiernie odzyskać. I daję prawdziwy pokój panu papieżowi Kalikstowi i Św. Kościołowi Rzymskiemu i wszystkim, którzy po stronie jego stoją lub stali. A we wszystkich sprawach, w których Św. Kościół Rzymski zażąda ode mnie pomocy, wiernie go wesprę, w tych zaś sprawach, w których skargę przede mną wytoczy, wymierzę mu należytą sprawiedliwość.

To wszystko działo się za zgodą i radą książy, których imiona są podpisane: [następują podpisy].

Źródło: J. Żuławiński (oprac.), *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole. Nr 6. Rozwój dążeń uniwersalistycznych, walka papieżstwa z cesarzem i wojny krzyżowe*, PZWS, Warszawa 1958, s. 21.

⁸ Podawana jest również data 22 września [przyp. red.].

5.

List króla Ryszarda II do rycerzy i urzędników miasta Nottingham w sprawie niszczenia ksiąg heretyckich (30 marca 1388 r.)

W drugiej połowie wieku XIV w Anglii i Szkocji rozpowszechnił się plebejski ruch religijny, którego członków zwano lollardami. Przewodzący mu wędrowni kaznodzieje krytykowali supremację papieską, nadużycia władz duchownych i urzędników świeckich, handel odpustami i kult świętych, nawoływali do zniesienia celibatu, likwidacji majątków kościelnych i pańszczyzny. W roku 1381, pod wpływem tych nauk, wybuchła rewolta chłopska Wata Tylera. Jej uczestnicy początkowo uzyskali od króla Ryszarda II szereg obietnic (jak zniesienie poddaństwa i obniżenie czynszu), później jednak powstanie zostało krwawo stłumione, a biorących w nim udział spotkały represje. W odezwie królewskiej wymieniono dwóch uczonych teologów z Oksfordu – Jana Wiklifa (John Wycliffe) i Mikołaja z Hereford (Nicholas Hereford). Byli oni autorami pierwszego (1382) przekładu Biblii na język angielski. Ręcznie kopiowane tłumaczenia, rozpowszechniane przez lollardów wraz z innymi pismami uznanymi przez władze kościelne za heretyckie, podlegały rekwizycjom i niszczeniu.

* * *

Ponieważ dowiadujemy się, że mistrz Mikołaj Hereford i mistrz Jan Wycliffe za swego życia pisali i ogłaszali sami, lub raczej [czynili to] ich zwolennicy, różne książki, książeczki, pisemka i ulotki zawierające jawne herezje i błędy na szkodę wiary katolickiej i ku ujmie świętej nauki i wyciągali przewrotne wnioski i nauczali ich – my, jako obrońca wiary katolickiej, nie chcąc mnożyć tego rodzaju herezji wyznaczamy wam razem i każde oddzielnie do wyszukiwania i konfiskowania wszystkich ksiąg itd., gdziekolwiek i w czyichkolwiek rękach moglibyście je znaleźć, i do dostarczenia ich z całym pośpiechem do rąk naszej rady, abyśmy mogli zarządzić to, co wydawać się będzie najśluszniesze na podstawie rozważenia tego przez radę. Ponadto należy ogłosić i w naszym imieniu surowo nakazać, by nikt nie ważył się – pod karą więzienia i postawienia przed sąd – kupować lub sprzedawać tego rodzaju ksiąg itd., lub uznawać i głosić takich poglądów. I należy uwięzić wszystkich tych, co do których stwierdzicie, że po wydaniu tego zarządzenia czynią inaczej, i należy trzymać ich w naszych więzieniach dotąd, aż po rozważeniu [ich spraw] zarządząmy inaczej. Rozkazujemy wam zatem, abyście w trosce o powyższe pilnie i skutecznie działali i zabiegali [...]. W rozkazach zaś dokładnie nakazujemy wszystkim, jak i poszczególnym mężom kościelnym, wieczerabiom, merom, urzędnikom i funkcjonariuszom i innym wiernym i poddanym naszym, aby wam pomagali i zabiegali o wykonanie powyższego. W Westminster, 30 marca 11 roku panowania Ryszarda II.

Źródło: M. Sobańska-Bondaruk i S.B. Lenard (oprac.), *Wiek V–XV w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, PWN, Warszawa 1997, s. 299.

6. Podboje Timura Chromego w Syrii (wg relacji w kronice Szamiego) (1401–1404)

Nizam al-Din Szami (Nizām al-Dīn Shāmī) prawdopodobnie pochodził z irańskiego miasta Tebriz. Otrzymał tradycyjne wykształcenie religijne i służył jako tłumacz na dworze Dżalajrydów (dynastii panującej na obszarze dzisiejszego Iraku i zachodniego Iranu), a pod koniec XIV w. trafił do najbliższego otoczenia mongolskiego wodza Timura Chromego (Timur Lenka, Tamerlan) jako jeden z jego sekretarzy. Zadaniem Szamiego było notowanie wszystkich decyzji i wypowiedzi niepiśmiennego władcy, wykorzystywanych później do kreowania jego wizerunku obrońcy islamu i człowieka obdarzonego dziejową misją.

W 1401 r. Tamerlan zlecił Szamiemu opisanie swojego życia i historii podbojów. Księga zwycięstwa (*Zafar-nama*, ظفرنامه) ukończona została trzy lata później. Autor wprawdzie oparł się na wielu przekazach pisanych i ustnych, jednak nie zdołał uniknąć licznych nieścisłości w relacjonowanych wydarzeniach. Tym niemniej *Zafar-nama* jest najstarszą zachowaną biografią Timura i ma fundamentalne znaczenie dla badań mongolskich podbojów na Bliskim Wschodzie i w Azji Centralnej w epoce timurydzkiej. Wśród relacjonowanych wydarzeń pojawiają się parokrotnie opisy niszczenia lub – przeciwnie – odbudowy obiektów sakralnych, co traktowane było przez najeźdźców jako narzędzie propagandy wojennej.

* * *

[...]

W owym czasie zaświtała emirowi Sahibkiranowi pewna myśl i rzekł on do stojnikom państwowym i emirom: „Nieustannie dociera do mych uszu, iż ziemie te znajdowały się w swoim czasie pod panowaniem Muawijji i Jazyda. Oni to będąc w stanie wiecznej wrogości z członkami najszlachetniejszego domu proroka, pokój z nim, w szczególności z bratem jego i zięciem Alim, i potomkami najszlachetniejszej panny nad pannami Fatimy oraz ich stronnikami, ze wszystkich sił starali się strącić ich w przepaść zagłady bądź ciemnić w niewoli. Lud zaś damasceński w sprawie tej był z nimi całkowicie zgodny. Zastanawia mnie też jak mogą być zwani szczeniem z narodu najznamienitszych proroków ci, którzy pozwalają sobie na jawną niesprawiedliwość względem członków rodu proroka i to pomimo tego, że dzięki światłu jego posłannictwa wydostali się z okowów wielobóstwa, które jest niczym ognie piekielne, i wkroczyli na ścieżkę islamu, który jest rajskim ogrodem! Zaprawdę, widzę teraz, że oto wznoszą przytłaczające budowle podług rozbuchanych żądz swoich, zapierające dech w piersiach domy radości i ogrody, pałace sięgające niebios! Co zaś dotyczy się grobowców proroków, którzy tu spoczywają, to żaden z tutejszych ludzi nie poczynił najmniejszego trudu, by otoczyć je

choć czterema ścianami, ani z pobożności, ani nawet z przyzwoitości! Jak więc miałby nie zesłać Pan Bóg nieszczęścia na tak zepsute plemię i nie pokarać go?”.

Przykazał więc, by nad owymi dwiema mogiłami postawiono sklepienia i wyznaczył do [nadzoru] nad tą pracą książąt Abu Bakra i Chalila Sułtana, a spośród emirów – emira Szajcha Nuruddina, Alego Sułtana i Mengliego Chodzę. I wzniesli w ciągu dwudziestu pięciu dni dwa wspinałe sklepienia z białego kamienia. [...]

Przyszli w owym czasie sędziowie, imamowie oraz szlachta z lamentem, iż: „Dostrzymamy ustaleń w kwestii okupu, błagamy jednak, byście do jego zbioru wyznaczyli kilku spośród waszych emirów”. Padł więc rozkaz, by emirowie Szajch Nuruddin i Szahmalik udali się wewnątrz miasta i zajęli się zbiorem [okupu] we wszelkich dobrach. Emir Sahibkiran był człowiekiem dobrej woli i czystego serca i nie chciał przeto, by meczetowi Umajjadów stała się jakakolwiek szkoda, to też wyznaczył ludzi mających strzec całego przybytku.

Wtem z niewiadomych przyczyn miasto ogarnęły płomienie, a ponieważ zwykle bywało tak, iż pożary wybuchały raz czy dwa razy każdego roku w różnych częściach miasta, sędziowie, możni i lud zbierali się i na tysiąc sposobów gasili ogień i z tej przyczyny miasto było cały czas w stanie odbudowy. W czasie gdy doszło do owego pożaru, ludzie nie mieli jednak dość sił, by stawić czoła żywiołowi. Emirowie wraz z obozowymi wezyrami czynili starania, by zgasić płomienie, ale nie udawało się go stłumić i z dnia na dzień przybierał na sile, zwłaszcza, że w mieście tym tylko najniższy poziom budowli postawiony był z kamienia. Wyższe piętra były drewniane, a mogło być ich trzy, cztery albo nawet i pięć, kiedy więc ogień docierał w takie miejsce, nie było nikogo, prócz Boga, kto mógłby cokolwiek poradzić. [...]

[tłum. R. Sterna]

Źródło: Nizām al-Dīn Shāmī, *Histoire des conquêtes de Tamerlan, intitulée Zafarnama. Edition critique par F. Tauer* (Monografie archivu orientálního v. 5), Czechoslovak Oriental Institute, Praga 1937, s. 235 i n.

7.

Traktat o władzy papieża i cesarza... **– wystąpienie Pawła Włodkowica na soborze w Konstancji** (5 lipca 1415 r.)

W latach 1414–1418 odbył się w Konstancji sobór powszechny. Głównymi tematami obrad były: zakończenie tzw. wielkiej schizmy zachodniej, doprowadzenie do abdykacji papieża i antypapieża oraz wybór nowej głowy Kościoła (Marcin V), a także podjęcie działań przeciwko, uznanym za herezję, naukom Jana Wiktora i Jana Husa. W trakcie soboru dyskutowane były także kwestie polityczne, m.in. gdański dominikanin Jan Falkenberg w imieniu zakonu krzyżackiego oskarżył Polskę o korzystanie z militarnego wsparcia pogan. Członkowie poselstwa króla Jagiełły przywieźli ze sobą *Traktat o władzy papieża i cesarza w stosunku do niewiernych* (*Tractatus de potestate papae et imperatoris respectu infidelium*), prezentujący oficjalne stanowisko strony polskiej w konflikcie z Krzyżakami. Jego autorem był prawnik, rektor Akademii Krakowskiej i kanonik krakowski Paweł Włodkowic z Brudzewa. W swoim wystąpieniu przed papieżem Włodkowic dowodził, iż w stosunku do pogan (Litwinów i Żmudzinów, ale również Żydów) należy postępować zgodnie z prawem obowiązującym świat chrześcijański, natomiast narzucanie wiary siłą, a nie poprzez działalność misyjną, jest rzeczą naganną. Polski dyplomata potępiał konflikty zbrojne, które nie są prowadzone zgodnie z regułami wojny sprawiedliwej. Zagrabione w ich toku cenne przedmioty i inne łupy, podobnie jak zajęte ziemie i budowle, powinny być zwracane prawowitym właścicielom.

* * *

[...]

Odpowiadając na pierwsze pytanie, należy powiedzieć, że jeżeli niewierni chcą żyć wśród chrześcijan pokojowo, to nie wolno im wyrządzać żadnej krzywdy ani względem osób, ani względem mienia. Z tego powodu, że przysługuje im prawo zasiedzenia w stosunku do chrześcijan. Zatem dopuszcza się grzechu władza, która chce ich [tego wszystkiego] bez powodu pozbawić. Nawet papież nie powinien im odbierać mienia, lecz przeciwnie – powinien ich tolerować tak długo, jak to tylko będzie możliwe. Jest tak dlatego, że przez zażyłość z nimi możemy przyczynić korzyści Panu.

W najwyższym stopniu należy okazywać tolerancję żydom, ponieważ dzięki ich księgom możemy udowodnić prawdę i naszą wiarę. Skoro więc nie chcemy wierzyć naszym księgom, niech wierzą we własne, jak stwierdza św. Augustyn (o psalmie XL).

[...]

Nawiązując do tego właśnie Innocenty wnioskuje, że niewierni mogą legalnie i bez grzechu mieć własności, władztwo i [sprawować] jurysdykcję. Wszystko to bowiem dane zostało nie tylko wiernym, ale każdej rozumnej istocie (jak wyżej). Stąd także, według Innocentego, wynika, że nie wolno odbierać niewiernym ich własności, władztwo czy jurysdykcji, gdyż posiadają to wszystko bez [popęłniania] grzechu i od [samego] Boga. Na poparcie tego odwołuje się do fragmentu z Księgi Wyjścia, który stwierdza: „Nie będziesz zabijał, nie będziesz kradł”, i który zakazuje wszelkiej grabieży i każdego czynu z użyciem siły.
[...]

Odpowiadając na szóste pytanie dotyczące dóbr schizmatyków i heretyków: czy wolno je przejąć? Może się wydawać, że nie – podobnie, jak nie wolno zajmować dóbr niewiernych, co [wyjaśniono] powyżej odnośnie pytania pierwszego. Powiada jednak Innocenty, że owszem – wolno, ale z powodów ogólnych (*propter constitutionem*) [ustanowionych] przez władców praw, które na to pozwalają. Wyraźnie więc dozwolone jest, by w pewnych przypadkach dobra [schizmatyków i heretyków] zajmowali wierni na mocy upoważnienia (*propria auctoritate*). W pozostałych zaś przypadkach nie jest dozwolone, by przejmować takie dobra.
[...]

Na kolejną kwestię można z łatwością udzielić odpowiedzi. Powstaje bowiem pytanie, czy rzeczy zdobyte w tego rodzaju [niesprawiedliwej] wojnie, stają się [własnością] najeźdźcy. W przypadku tak jawnie niesprawiedliwej wojny, z którą mamy w najwyższym stopniu do czynienia, kiedy nie spełniono któregoś z wymienionych pięciu warunków, albo gdy nie pozwala [na nią] prawo, jak przedstawiono powyżej w odpowiedzi na jedno z pytań, nie ulega wątpliwości, że [rzeczy zdobyte] nie mogą należeć do tych, którzy je zajęli i nie można ich zatrzymać bez grzechu, ponieważ zostały zajęte gwałtem.
[...]

Z tego zaś wynika, że cały majątek zagarnięty w taki sposób podlega restytucji i jest warunkiem koniecznym zbawienia, aby w miarę możliwości go zwrócić. Nie odpuszcza się grzechu, jeśli nie zostanie przywrócone to, co zostało zabrane, jak mówi się zgodnie z regułą *Peccatum*.

Co się tyczy sprawcy wojny lub wodza, nie ulega także wątpliwości, że odpowiada on zarówno za zabór i zniszczenie, którego sam dokonał, jak i za te dokonane przez wszystkich innych, których poprowadził ze sobą do wojny.
[...]

[tłum. J. Łukaszewska-Haberko]

Źródło: P. Włodkowiec i in., *Prawo ludów i wojna sprawiedliwa*, NCK/Teologia Polityczna, Warszawa 2018, s. 79–80, 85, 89 i 117–118.

Nota: Zgoda Wydawnictwa Teologia Polityczna na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentu publikacji.

8.

List sekretarza do cesarza Karola V, opisujący złupienie Rzymu (Sacco di Roma) (maj 1527 r.)

Podczas tzw. wojen włoskich, toczonych w latach 1494–1559, Francja, Państwo Kościelne, liga miast włoskich i monarchia habsburska rywalizowały o hegemonię na Półwyspie Apenińskim. W roku 1527 wojska cesarza niemieckiego i króla hiszpańskiego Karola V obległy Rzym. Rankiem 6 maja podczas szturm na Zatybrze hiszpańscy i niemieccy żołnierze wdarli się do miasta, kierując w stronę Bazyliki św. Piotra. Po brutalnej egzekucji ocalałych obrońców nastąpiło, trwające tydzień, plądrowanie Wiecznego Miasta. Epizod ten znany jest jako *Sacco di Roma*, a część badaczy (np. Bertrand Russell) uważa go za symboliczny kres epoki odrodzenia we Włoszech. Ograbiono wówczas większość kościołów, klasztorów i prywatnych rezydencji, ale nie oszczędzono również grobowców papieskich. Najemnicy urządzali parodie obrzędów religijnych, profanowali relikwie i bezczęścili obiekty kultu (m.in. zaginęła bezpowrotnie złoty krzyż Konstantyna, uszkodzono Chustę Weroniki, a na jednym z obrazów Rafaela anonimowy wandal wyrył nazwisko Lutra). Biblioteka Watykańska i Kaplica Sykstyńska ocalały tylko dlatego, że dowódcy cesarscy urządzili w nich swoje kwatery. Jak pisali naoczni świadkowie wydarzeń, „piekło jest niczym w porównaniu z obecną sytuacją...”. Okupacja Rzymu zakończyła się dopiero w następnym roku, gdy dziesiątkowana zarazą armia cesarska opuściła kompletnie zniszczone i wyludnione miasto.

* * *

Gdy p. Burbon znalazł się z wojskiem Waszego Majestatu naprzeciwko Florencji i Sieny, [...] uznał za najlepsze szybkimi marszami podążyć z wojskiem naprzeciwko Rzymowi, zanim przybędzie wojsko ligi. [...] Tak 4 b.m. [maja], w sobotę, wspomniane wojsko rozłożyło się obozem o 7 mil od Rzymu w miejscu, które nazywa się Imola. [...] I tak rankiem w poniedziałek, 6 maja, ruszono do szturm [...] i w ten sposób zajęto tego poranka Borgo. Papież z przeważną częścią kardynałów, dworzan itd., znajdował się w pałacu; ale na wieść o tak niepomysłnym wypadku cofnął się natychmiast do zamku św. Anioła. Nasi wkroczywszy, złupili całe Borgo i wymordowali prawie wszystkich, którzy się tam znajdowali, biorąc niewielu jeńców. [...] I zdarzyło się, iż gdy część wojska, która zajęta była dożywaniem dzielnicy Zatybrzańskiej, zajęła to miejsce i w krótkim czasie zdobyła mosty Sykstusa i św. Marii, przez nie całe wojsko wkroczyło do Rzymu; a było to wczesnym wieczorem tegoż dnia 6 maja. A ponieważ cały Rzym pokładał zaufanie w obronę i nikt nie uciekł ani też nic nie wywiózł ze swych rzeczy poza Rzym, przeto żadna osoba jakiegokolwiek narodowości lub stanowiska [...] nie uniknęła niewoli. A podobnież zrabowano wszystkie klasztory braci i mniszek i wzięto do

niewoli kobiety, które się w nich schroniły. I każdy nie według swej godności, lecz według woli żołnierzy, po utracie wszystkich rzeczy, był zmuszany przez tortury i inne środki do zapłacenia okupu. [...] Kardynałowie Sieny, Cesarino, Enchwort, sądząc, że będzie się miało pewien wzgląd na nich, ponieważ byli stronnikami cesarza, pozostali w Rzymie w swoich domach [...]; a widząc, że na nich nie więcej zważano, niż na innych, każdy z nich był zmuszony dla ocalenia osób i rzeczy, znajdujących się w jego domu, układać się o wielki okup z dowódcami i żołnierzami. A i to wszystko im nie pomogło, ponieważ zaledwie w 3 lub 4 dni złupiono doszczętnie wspomniane domy. Zrabowano ozdoby wszystkich kościołów i wyrzucono rzeczy święte i relikwie, ponieważ żołnierze, zabierając srebro, w które były oprawne rzeczony relikwie, nie zwracali na resztę więcej uwagi, niż na kawałek drzewa [...]. Kościół św. Piotra i pałac papieża od dołu do góry zamieniono na stajnie dla koni. Jestem pewien, że W. Majestatowi, jako to cesarzowi katolickiemu i chrześcijańskiemu, nie będzie się podobać taki upadek i poniżenie miasta Rzymu; prawdą jest, co każdy uważa za pewne, że to wszystko stało się z wyroku bożego, ponieważ dwór rzymski popadł w wielką tyranję i nierząd; jednak zbyt wielki był jego upadek i już się widzi, że bez kierownictwa i obecności W. Majestatu nie ma na to żadnego lekarstwa.

Źródło: M. Sobańska-Bondaruk i S.B. Lenard (oprac.), *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, PWN, Warszawa 1997, s. 223 i n.

9.
Jakub Przyłuski,
Ustawy, statuty i przywileje Królestwa Polskiego
Księga VI: O wojnie
(1553 r.)

Jakub Przyłuski (zw. Jeżowitą, łac. Iacobus Prilusius, ok. 1512–1554) był prawnikiem i autorem dzieł polityczno-prawniczych. Pracował w kancelarii wojewody krakowskiego Piotra Kmity, później pełnił funkcje pisarza grodzkiego w Przemyślu oraz pisarza ziemi krakowskiej. Utrzymywał bliskie kontakty z innymi wybitnymi intelektualistami polskiego renesansu, jak Andrzej Frycz-Modrzewski i Mikołaj Rej. W latach 1551–1553 Przyłuski opublikował kompendium prawa polskiego pt. *Ustawy, statuty i przywileje Królestwa Polskiego (Leges seu statuta ac privilegia Regni Poloniae)*, zadedykowane królowi Zygmuntowi Augustowi. W 1603 r. to i inne dzieła Przyłuskiego trafiły do Indeksu Ksiąg Zakazanych biskupa Maciejowskiego. Szósta księga *Ustaw...* poświęcona została wojnie. Przyłuski, odwołując się do idei humanizmu, wzywał władcę do łagodnego traktowania pokonanych i unikania zbędnej przemocy. Zwracał też uwagę na dwa główne ograniczenia w tzw. prawie zdobyczy: zakaz grabienia świątyń wszelkich wyznań oraz niszczenia przedmiotów kultu, arcydzieł piśmiennictwa i dzieł wybitnych artystów (dosł. „sacra, literarum et artificum nobilium monumenta”), czyli obiektów pozbawionych funkcji sakralnych, a jedynie mających walory kulturowe i estetyczne. Było to niezwykle nowatorskie spojrzenie, wyprzedzające o niemal dwa wieki myślicieli oświecenia.

* * *

[...]

Księga VI. O sprawie wojskowej czyli o wojnie:

Rozdział I. O przygotowaniach do wojny

Ponadto: przedmioty kultu, zabytki literatury i szlachetnych artystów [prowadzący wojnę] zachowa nietknięte, broniąc ich od wszelkich krzywd. Mężów zaś znacznych zarówno cnotami, jak wiedzą, każe oszczędzić.

Tak to po zdobyciu Syrakuz wódz M. Marcellus, jakkolwiek przed odniesieniem zwycięstwa długo i wiele doświadczał na skutek wynalazków filozofa Archimedes, to jednak, rozkoszując się ogromną mądrością tego człowieka, nakazał, aby jego głowę oszczędzono, widząc tyleż niemal chwały w zachowaniu Archimedeusza, co w pokonaniu syrakuzzańskich nieprzyjaciół.

Znakomity zaś wódz Demetriusz, gdy oblegał Rodos, gotował się już do zburzenia i oddania na pastwę ognia gmachu, który znajdował się poza murami miasta.

W gmachu tym znajdował się ów przepamiętny wizerunek Hijalisa, dzieło ręki Protogenesa, wybitnego malarza. Uniesiony gniewem pozazdrościł Rodyjczykom piękna i sławy tego dzieła.

Rodyjczycy przeto kierują do Demetriusza posłów z takimi słowy: Jakież to poważniejszy powód przemawia za tym, abyś chciał zniszczyć ten wizerunek podpalając gmach? Wszak jeżeli nas wszystkich pokonasz i zdobędziesz całe to miasto, nacieszysz się dzięki zwycięstwu również tym wizerunkiem, całym i nienaruszonym. Jeżeli zaś pomimo oblężenia nie zdołasz nas zwyciężyć, prosimy, abyś rozważył, czy ci nie będzie głupio, że nie zdoławszy pokonać w wojnie Rodyjczyków, stoczyłeś ją z nieżyjącym już Protogenesem. Skoro to [Demetriusz] usłyszał z ust posłów, zaniechawszy oblężenia oszczędził zarówno wizerunek, jak i miasto. [...]

[tłum. S.E. Nahlik]

Źródło: J. Przyłuski, *Leges seu Statuta ac privilegia Regni Poloniae omnia [...] in gratiam [...] Sigismundi Augusti regis Poloniae [...] collecta, digesta et conciliata [...]*, Kraków 1553, fol. 875; tłum. za: S.E. Nahlik (oprac.), *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych. Zbiór tekstów*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1962, s. 93 i n.

10.

Ekspedycje konkwistadorów w latach 1517 i 1519–1521 w *Prawdziwej historii podboju Nowej Hiszpanii* Bernala Díaza del Castilla (ok. 1568 r.)

Bernal Díaz del Castillo (ok. 1493–1580 lub 1584) był hiszpańskim konkwistadorem. Brał udział m.in. w ekspedycji Francisca Hernándeza de Córdoba do Panamy (1517), a następnie w wyprawach Hernána Cortésa do Meksyku (1519–1521) i Hondurasu (1524–1526). Pod koniec życia spisał swoje wspomnienia naocznego świadka tych wydarzeń, zatytułowane *Prawdziwa historia podboju Nowej Hiszpanii* (*Historia verdadera de la conquista de la Nueva España*, pierwsze wydanie drukiem dopiero w roku 1632). Manuskrypt del Castilla jest jednym z najwartościowszych zachowanych źródeł pisanych poświęconych podbojom konkwistadorów i schyłkowi istnienia państwa Azteków. Wyróżnia się na tle innych ówczesnych prac zarówno dokładnością opisu szczegółów kampanii i ludności tubylczej, jak i – do pewnego stopnia krytyczną – oceną postaci samego Cortésa, który wielokrotnie przedstawiany jest jako dowódca ulegający emocjom, żądny sławy i łupów za wszelką cenę. Nie brak również u del Castilla opisów bezwzględного traktowania indiańskich miejsc kultu, jak w przytoczonym niżej fragmencie o złupieniu świątyni Majów w Catoche czy niszczeniu posągów bóstw w meksykańskich miastach Cozumel i Cempoal. Epizody te były jednak tylko wstępem do późniejszej eksploatacji tych krajów.

* * *

[...]

Niedaleko od miejsca, gdzie nas napadli, był placyk i trzy domy murowane z kamienia i wapna – były to świątynie, w których stały liczne bałwany z gliny; jedne miały oblicza demonów, inne jakby kobiet, jeszcze inne poczarwane postacie oddawały się między sobą sodomii.

Wewnątrz tych domów były małe skrzynki z drzewa, a w nich inne bożki i małe medalioniki na pół ze złota, ale w przeważnej mierze z miedzi; były tam wisiorki i trzy diademy oraz inne drobiazgi o kształcie rybek i ptaszków, a wszystko z lichego złota. Kiedy ujrzeliśmy to złoto oraz murowane budynki, byliśmy bardzo zadowoleni, że odkryliśmy taką ziemię, bowiem w owym czasie nie było jeszcze odkryte Peru, stało się to dopiero dziesięć lat później. Kiedy walczyliśmy z Indianami, ksiądz Gonzales, który nam towarzyszył, gromadził skrzynki, bożki i złoto i zanosił na okręty. [...]

W Hawanie trzech żołnierzy zmarło z ran, a nasze okręty weszły do portu w Santiago, gdzie mieszkał gubernator. Wyszliśmy tam dwóch Indian [...] i wydobyliśmy skrzynkę z diademami, kaczuszkami i rybkami oraz innymi drobiazgami

ze złota, a także liczne bożki, prawdziwe arcydzieła sztuki, które na wszystkich wyspach – jak San Domingo, na Jamajce, a nawet w Kastylii – zasłynęły szeroko: mówiono, że w żadnych krainach na całym świecie nie odkryto piękniejszych. Kiedy oglądano bożki z gliny w tak rozmaitych postaciach, mówiono, że są to bożki pogańskie. Inni mówili, że należały one do Żydów wygnanych przez Tytusa i Wespazjana z Jeruzolimy, a których rozbite okręty dopłynęły aż tutaj. [...]

Natychmiast kazaliśmy przywołać kacyka i wszystkich naczelników oraz samego owego kapłana, i Korteza, jak mógł najlepiej, z pomocą tłumacza, wyłożył im, że jeśli mają być naszymi braćmi, muszą porzucić świątynie i tych swoich złych bożków, którzy ich na błędną drogę prowadzą [...]. Natychmiast tedy Korteza kazał owe bożki porąbać i strącić je za schodów na dół – i tak się stało. Potem rozkazał przynieść wiele wapna, którego było pełno w tej miejscowości, i przyjsć Indianom, murarzom. Zbudowali oni bardzo piękny ołtarz, a na nim umieściliśmy obraz Najświętszej Panny, po czym polecił także dwóm cieślom wykonać krzyż z nowego drzewa, który umieszczono obok ołtarza. Ksiądz Juan Diaz odprawił mszę, zaś kapłan pogański i kacykowie, i wszyscy Indianie z uwagą się temu przypatrywali. [...]

A ponieważ wszyscy byliśmy pod bronią, jakby gotowi do walki, Korteza rozkazał kacykom obalić posągi. [...] Kiedy gotowaliśmy się, by wejść do świątyni, która była bardzo wysoko na skale i do której wiodło tak wiele stopni, że liczby ich nie pomnę, nadszedł kacyk Grubas z innymi dostojnikami. Bardzo wzburzeni i rozniewani, zapytali Korteza, dlaczego chcemy niszczyć ich bożki, powiedzieli, że jeżeli tego dokonamy, znieważymy bóstwa i wtedy wszyscy oni poginą, a my razem z nimi. [...] Skoro zobaczyli Korteza miotającego groźby [...], strach ich obleciał i rzekli, że nie są godni podnieść ręki na swoje bóstwa, ale jeżeli my chcemy je zrzucić wbrew ich woli, możemy to uczynić. Jeszcze nie skończyli mówić, kiedy około pięćdziesięciu żołnierzy wbiegło na górę i zrzuciło bałwany, które stoczyły się po stopniach, rozbijając się na kawałki. Były to potworne smoki, wielkie jak cielęta, inne przedstawiały pół człowieka, pół psa o bardzo srogim wyrazie. Kiedy kacykowie i kapłani ujrzeni je rozbite na kawałki, zapłakali zakrywając oczy i w swym totonaskim języku błagali je o przebaczenie [...].

[tłum. A.L. Czerny]

Źródło: B.D. del Castillo, *Pamiętnik żołnierza Korteza czyli prawdziwa historia podboju Nowej Hiszpanii*, Wydawnictwo Łódzkie, Łódź 1986, s. 15, 22, 44–45 i 81–82.

11. **O prawie wojny i pokoju Hugo Grocjusza** (1625 r.)

Hugo Grocjusz (łac. Grotius, właśc. Huig de Groot, 1583–1645), holenderski humanista, prawnik i filozof, a potem ambasador Szwecji w Paryżu, jeden z najwybitniejszych umysłów XVII-wiecznej Europy, uważany jest powszechnie za ojca prawa międzynarodowego i prekursora teorii humanitarnego prawa wojennego. Starając się uporządkować dotychczasową wiedzę prawną, Grocjusz dokonał podziału prawa na stanowione (*ius civile*), ulegające zmianom historycznym, oraz *ius naturale* – prawo natury, niezmiennie i wynikające z natury człowieka jako istoty zarówno biologicznej, jak i społecznej. Sporo miejsca w swych badaniach poświęcił też prawu międzynarodowemu (*ius gentum*), którego źródłem miały być praktyka i zwyczaje, a które stanowić powinno czynnik organizujący nowy układ stosunków w świecie.

Najbardziej znanym dziełem Grocjusza jest *O prawie wojny i pokoju* (*De iure belli ac pacis*, 1625 r.). Wprawdzie autor wychodzi z założenia, iż nie istnieje żadne prawo narodów, nakazujące poszanowanie własności nieprzyjaciela, nawet świątyń, gdyż stanowią one własność publiczną. Zarazem jednak wskazał różnice między prawem narodów i prawem natury oraz odmienny sposób przejmowania zdobyczy na rzecz państwa i prywatnych trofeów wojennych przez żołnierzy. Grocjusz doszedł nawet do wniosku, iż „kolumnady, posągi i inne [...] rzeczy o artystycznej wartości” nie powinny być niszczone podczas konfliktów zbrojnych, chyba że zachodzi uznana przyczyna wojenna (*iusta causa*) uzasadniająca ich dewastację lub grabież, a budowle sakralne wypadają mimo wszystko otoczyć opieką na znak szacunku dla Boga.

* * *

Ks. III, rozdz. XII

[...]

V. Po czwarte – zdarza się, że pewne rzeczy są tego rodzaju, iż nie posiadają żadnego znaczenia dla wszczynania i prowadzenia wojen; rozum wskazuje, że należy takie rzeczy oszczędzać także w czasie wojny. Tutaj odnieść trzeba mowę Rodyjczyków skierowaną do Demetriusza zdobywcy miast w sprawie portretu Jalysosa.

[Następują cytaty – Geliusz, XV, 31; Polibiusz, V, 11; Cyceon: In Verrem, IV, 54 i 60.]

VI. Jeżeli zaś powyższa zasada obejmuje także inne ozdoby z tej samej przyczyny, o której była mowa, to w odniesieniu do rzeczy przeznaczonych do obrzędów religijnych dochodzi jeszcze uzasadnienie specjalne. Jakkolwiek bowiem rzeczy tego rodzaju w pewnym sensie stanowią własność publiczną, jak stwierdziliśmy

na innym miejscu, i dlatego według prawa narodów zbezczeszczenie ich nie podlega karze, to jednak szacunek dla rzeczy boskich skłania do zachowania budynków świątych wraz z przynależnościami, jeżeli z ich strony nie zagraża niebezpieczeństwo, zwłaszcza w stosunkach pomiędzy narodami, które oddają cześć temu samemu Bogu na podstawie tego samego prawa, choćby różniły się niektórymi poglądami lub obrządkami. Tocydydes powiada, że za jego czasów istniało w stosunkach pomiędzy Grekami prawo, według którego „najechawszy obce ziemie, świątynie pozostawia się nietknięte”.

[Następują cytaty – Liwiusz, I, 29, XLII, 3 i XLIV, 7; Siliusz Italik, XIII, 316 i n.; Strabon, IV, 1.]

Jeśli chodzi o chrześcijan, Agatias podaje, że Frankowie oszczędzali świątynie, ponieważ wyznawali tę samą wiarę co Grecy. A nawet oszczędzano również ludzi, którzy schronili się do świątyni. Żeby nie przytaczać licznych przykładów wskazujących, że czyniły tak narody pogańskie, zwyczaj ten pisarze zaliczają do „wspólnych praw greckich”. Augustyn pochwała tego rodzaju postępowanie Gotów, którzy zajęli Rzym.

[Następuje cytat – Św. Augustyn: De civ. Dei, I, 1.]

VII. To, co powiedziałem o rzeczach świątych, odnosi się również do rzeczy związanych z kultem religijnym, a także do budowli wzniesionych dla uczczenia zmarłych. I tych rzeczy nie można bowiem znieważać bez pogardy dla uczuć ludzkich, jakkolwiek prawo narodów toleruje bezkarność wobec gniewu okazwanego względem takich rzeczy. Prawnicy rzymscy twierdzą, że bardzo ważna jest racja, która przemawia za poszanowaniem rzeczy świątych.

[Następują cytaty – Eurypides: Troad., 95 i n.; Filostrat: Vita Apoll., V, 16; Stacjusz Papiniusz: Silvae, IV, VI, 82; Appian: Bell. Pun., XX, 133; Dion Kasjusz, XLII, 48; Cyceron: In Verrem, IV, 55 i De divin., I, 37; Liwiusz, XXIX, 18 i XXXI, 26; Diodor Syc., XIV, 64; Florus, II, 7; Polibiusz, V, 11.]

[...]

[tłum. R. Bierzanek]

Źródło: H. Grotius, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju w których znajdują wyjaśnienie prawo natury i prawo narodów a także główne zasady prawa publicznego. Tom II*, PWN, Warszawa 1957, s. 375–377.

12.

List Johana Salviusa do szwedzkiej Rady Państwa (Riksrådet), donoszący o złupieniu Magdeburga przez wojsko cesarskie (28 maja 1631 r.)

Podczas wojny trzydziestoletniej (1618–1648) większość działań militarnych pomiędzy armiami Szwecji i protestanckich państw niemieckich oraz katolickiej monarchii habsburskiej toczyła się na terenach Rzeszy. Poza kontrybucjami i podatkami, jakimi obie walczące strony obciążały okupowane obszary, na masową skalę grabiono miasta i wsie, czemu często towarzyszyły rzezie stawiającej opór ludności. 21 maja 1631 r. wojska cesarza i Ligi Katolickiej pod dowództwem Johana von Tilly'ego zdobyły – po krótkim szturmie – Magdeburg. Podsycani nienawiścią religijną żołnierze wymordowali co najmniej 20 tys. mieszkańców, a całe miasto zostało doszczętnie złupione, ostatecznie zaś spalone – z trwającego kilka godzin pożaru ocalały tylko katedra i kilka innych budowli. Wydarzenia te przeszły do historii jako *Magdeburgs Opfergang* (dosł. „ofiara magdeburska”) i stanowią jeden z najtragiczniejszych epizodów całego konfliktu.

Autor listu, Johan Adler Salvius, był szwedzkim dyplomatą i jednym z autorów późniejszego pokoju westfalskiego, regulującego m.in. kwestię restytucji zagrabionych dzieł sztuki i przedmiotów sakralnych.

* * *

Jest rzeczą więcej niż pewną, że dn. 10 maja Magdeburg został wzięty szturmem przy pierwszym ataku i to całe miasto leży obecnie w popiołach. [...]. Gdy więc nieprzyjaciel podsunął się pod wał, kazał chłopom z całej okolicy znosić chrust, którym wypełnił rów, przeważnie zresztą suchy, przebył go i wkopał się w wał, że kiedy rozpoczął się szturm generalny na całe miasto, jeźdźcy, jak powiadają, z rozwianymi proporcami wjechali przez rów na wały, a knechty z innych stron wpadli do miasta, mordując kogo spotkali, hańbiąc kobiety i dziewczęta, tyranizując młodych i starych, nie oszczędzając nikogo. Tak splądrowawszy całe miasto, ostatecznie je podpalili, że spłonęło do szczętu; ocalała jedynie katedra i kilka domów rybackich nad Łabą. [...] Wielka część pozostałego obywatelstwa schroniła się z obawy do katedry i tak mocno zaryglowali drzwi, że pierwszego dnia nikt się do nich nie potrafił dostać. Nazajutrz otrąbiono kwaterunek i wszystkich ułaskawiono. Pozostali wszyscy, którzy zamierzili się schronić w innych kościołach. Najgorzej obszedł się nieprzyjaciel z pastorami; pomordowawszy ich we własnych ich bibliotekach, spalił ich następnie wraz z książkami; żony i córki, przywiązane do koni, zawleczono do obozu, gdzie je gwałcono i straszliwie okaleczano. Kościół św. Jana był przepełniony kobietami, które, jak mówią, zamknęły z zewnątrz, a przez okna podpalili wewnątrz. Kroaci i Walończycy znęcali się w sposób okrutny, dzieci wrzucali do ognia, najdostojniejsze i najurodzawsze obywatelki przywiązywali do strzemion, że musiały tak za nimi pędzić z miasta;

niemowlęta brali na dzidy, i kilkakrotnie zatoczywszy nimi młyńca w powietrzu, wrzucali następnie do płomieni. Jednym słowem, Turcy, Tatarzy i poganie nie mogliby się gorzej pastwić.

Źródło: M. Sobańska-Bondaruk i S.B. Lenard (oprac.), *Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii i studentów*, PWN, Warszawa 1997, s. 240.

13.

Traktat z Münster – traktat pokoju pomiędzy Cesarstwem Rzymskim a Francją (24 października 1648 r.)

Zasadę restytucji mienia zgrabionego podczas działań wojennych zaczęto stosować na szerszą skalę dopiero w XVII w. Szczegółowo ujęte założenia restytucyjne dotyczące dzieł sztuki, archiwaliów i księgozbiorów pojawiły się po raz pierwszy w kilku artykułach traktatu westfalskiego z 24 października 1648 r., który kończył wojnę trzydziestoletnią (1618–1648). Pokój utrwalający hegemonię szwedzką i francuską oraz rozbięcie Rzeszy, a także gwarantujący swobody religijne oraz rozdział instytucji religijnych od państwowych, podpisany został oddzielnie przez Francję i Cesarstwo Rzymskie Habsburgów w Münster (*Instrumentum Pacis Monasteriensis*), a dla Cesarstwa i Szwecji – w Osnabrück (*Instrumentum Pacis Osnabrugensis*). Szczególnie duże znaczenie traktat westfalski przywiązywał do zwrotu archiwaliów, które zaczęto uznawać za integralnie związane z terytorium, z którego pochodziły. Z restytucji trofeów wojennych wyłączono tylko ruchomości (*mobilia et se moventia*), których przywrócenie nie byłoby możliwe. Co przy tym istotne, zgodnie z intencją twórców porozumienia pokojowego stanowić ono miało wystarczającą podstawę prawną owych rewindykacji, bez konieczności uciekania się do szczegółowych rozstrzygnięć na drodze sądowej.

* * *

[...]

Następnie ma mu⁹ być w pełni zwrócony cały Dolny Palatynat wraz z wszystkimi i poszczególnymi dobrami, prawami i przynależnościami duchowymi i świeckimi, z których przed zaburzeniami korzystali Elektorowie Czeszy i Książęta Palatyńscy, oraz z wszystkimi dotyczącymi go dokumentami, rejestrami, rachunkami i innymi aktami, z unieważnieniem wszystkiego, co wbrew temu zostało działane, przy czym Cesarz wywrze cały Swój autorytet, aby ani Król Katolicki¹⁰ ani nikt inny, kto cokolwiek z tego dzierży, nie przeciwstawiał się w jakikolwiek sposób tej restytucji.

[...]

Staraniem Króla Arcychrześcijańskiego¹¹ będą zwrócone wymienionemu Panu Arcyksięciu, w dobrej wierze oraz bez jakiegokolwiek zwłoki i opóźnienia, wszystkie i poszczególne dokumenty piśmienne, jakiegokolwiek byłyby rodzaju, które dotyczą ziem mających mu być odstąpionymi, bez względu na to czy znajdują się

⁹ Chodzi o palatyna reńskiego, czyli władcę panującego w Palatynacie [przyp. tłum.].

¹⁰ Król Hiszpanii [przyp. tłum.].

¹¹ Król francuski [przyp. tłum.].

w kancelarii rządowej czy skarbowej w Enfisheim lub w Breisach, czy też pod pieczę urzędników zajętych miast i zamków.

Jeżeli zaś są takie dokumenty publiczne, które dotyczą zarazem nierozłącznie ziem odstąpionych to Arcyksięciu będą wydane autentyczne ich kopie, ilekroć takowych zażąda.

[..]

[tłum. S.E. Nahlik]

Źródło: J. Du Mont (oprac.), *Corps universel diplomatique du droit des gens; contenant un recueil des traites d'alliance, de paix, de treve [...]. Tome VI. Partie II*, Amsterdam–Haga 1728, s. 450–459; tłum. za: S.E. Nahlik (oprac.), *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych. Zbiór tekstów*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1962, s. 94.

14.

Prawo narodów lub zasady prawa naturalnego... Emera de Vattela (1758 r.)

Jednym z najwybitniejszych oświeceniowych teoretyków prawa międzynarodowego był Emer (Emerich) de Vattel (1714–1767). Ten pochodzący ze Szwajcarii filozof prawa oraz dyplomata w służbie elektora saskiego Augusta III przez całe życie pozostawał pod dużym wpływem racjonalistycznej myśli Grocjusza, a także dzieł filozofów niemieckich, zajmujących się ideą prawa narodów czy prawa naturalnego (np. Gottfried Wilhelm Leibniz czy Christian Wolff). W traktacie, który przyniósł mu największą sławę – *Prawo narodów lub zasady prawa naturalnego zastosowane do postępowania i spraw narodów i monarchów* (*Le droit des gens; ou, Principes de la loi naturelle appliqués à la conduite et aux affaires des nations et des souverains*, 1758 r.) – de Vattel rozwinął koncepcję międzynarodowego prawa zwyczajowego, również w kontekście praw wojennych. Próbował zdefiniować konieczność wojskową z wszelkimi płynącymi z niej ograniczeniami, wzywał też walczące strony do poszanowania obiektów artystycznych, odwołując się do wartości humanistycznych oraz umiłowania sztuki i estetyki, które miałyby być wspólną cechą wszystkich wykształconych ludzi bez względu na narodowość czy wyznanie.

* * *

Ks. III, Rozdz. IX

[...]

§ 168. Co należy oszczędzać

Dla jakiegokolwiek powodu strona wojująca pustoszy kraj, winna jednak oszczędzać budowle będące chlubą ludzkości, a nie przyczyniające się do wzmocnienia nieprzyjaciela: świątynie, nagrobki, gmachy publiczne, wszelkie dzieła, odznaczające się swym pięknem. Cóż może zyskać burząc je? Tylko wróg rodzaju ludzkiego może bezmyślnie pozbawić ludzkość tych pomników sztuki, wzorów arcyzmu: tak Belizariusz tłumaczył Totyli, królowi Gotów¹². Dziś jeszcze nienawidzimy tych barbarzyńców, którzy zalawszy Cesarstwo Rzymskie zburzyli tyle wspaniałych dzieł sztuki. Wielki król Gustaw, mimo całą swą słuszną urazę do księcia bawarskiego Maksymiliana, z oburzeniem odrzucał radę tych, co chcieli zburzyć wspaniałą pałac jego w Monachium, i kazał gmach zabezpieczyć.

Jeżeli jednak zniszczenie takich budowli jest konieczne dla celów wojennych, dla prowadzenia oblężenia, wolno to uczynić bez żadnej wątpliwości. Monarcha czy jego wódz nakazuje je burzyć we własnym kraju, jeżeli konieczność lub wymagania wojny tak nakazują. Gubernator oblężonego miasta podpala przedmieścia,

¹² Ob. jego pismo u Prokopiusza. Zostało ono przytoczone przez Grocjusza, ks. III, rozdz. XII, § 2 n. 2 [przyp. tłum].

aby pozbawić oblegających dachu nad głową. Nikomu nie przyjdzie do głowy potępić dowódcę, który każe niszczyć ogrody, winnice, sady, aby założyć tam obóz warowny; jeżeli przy tym zniszczy jakiś piękny pomnik sztuki, jest to wypadek, nieszczęśliwy skutek wojny. Zarzut można by mu czynić tylko w tym wypadku, gdyby mógł założyć obóz gdzie indziej bez najmniejszej dla siebie niedogodności.

§ 169. O bombardowaniu miast

Trudno oszczędzać najpiękniejsze gmachy, kiedy się bombarduje miasto. Po-
spolicie ograniczamy się dziś do kruszenia fortyfikacji i wszystkiego, co służy do
obrony miasta; burzyć je bombami i pociskami zapalającymi stanowi ostatecz-
ność, do której nikt się nie ucieka bez nader ważnych powodów. Prawo wojen-
ne jednak dozwala tego, jeżeli inaczej nie można opanować ważnej twierdzy, od
której może zależeć los wojny, albo skąd mogą spaść na nas niebezpieczne ciosy.
Wreszcie można to uczynić, jeżeli nie ma innego sposobu zmuszenia nieprzyja-
ciela do prowadzenia wojny w sposób bardziej humanitarny albo jeżeli trzeba go
ukarać za jakieś inne bezprawie. Ale dobrzy monarchowie korzystają z tak suro-
wego prawa tylko w ostateczności i z wielką niechęcią.

W r. 1694 Anglicy zbombardowali szereg nadmorskich miast Francji, skąd ka-
prowie zadawali dotkliwie ciosy handlowi Wielkiej Brytanii. Cnotliwa i dostojna
małżonka Wilhelma III dowiedziała się o tych czynach swej floty bez żadnego za-
dowolenia, wyraziła ubolewanie, że wojna zmusza do tego rodzaju działań, oraz
nadzieję, że tego rodzaju sposoby zaczyną wywoływać taką niechęć, iż na przy-
szłość strony wojujące przestaną się do nich uciekać¹³.

[..]

§ 173. Prawidło powszechnie przyjętego prawa narodów w tymże przedmiocie

[..] Tak np. palenie i plądrowanie kraju nie jest przeciwne prawom wojennym;
ale jeżeli nieprzyjaciel o znacznie przeważających siłach postępuje w ten sposób
z miastem czy prowincją, które mogłyby łatwo zająć celem osiągnięcia słuszne-
go i korzystnego pokoju, będzie on powszechnie oskarżony o prowadzenie woj-
ny w sposób barbarzyński i okrutny. Umyślne niszczenie gmachów publicznych,
świątyń, nagrobków, pomników, obrazów itp. jest więc potępione nawet przez
powszechnie przyjęte prawo narodów, jako nie mające żadnego znaczenia dla
osiągnięcia uprawnionego celu wojny. Rabowanie i burzenie miast, pustoszenie
kraju ogniem i mieczem są ohydne i nienawistne zawsze tam, gdzie jest oczywi-
ste, że są dokonywane bez konieczności albo bez niezmiernie ważnych powodów.
[..]

[tłum. B. Winiarski]

Źródło: E. de Vattel, *Prawo narodów czyli zasady prawa naturalnego zastosowane do postę-
powania i praw narodów i monarchów. Tom II*, PWN, Warszawa 1958, s. 170–174.

¹³ *Histoire de Guillaume III*, ks. VI, t. II, s. 66 [przyp. tłum.].

15.

Rozkaz Napoleona do wojsk francuskich przed lądowaniem w Aleksandrii podczas kampanii egipskiej (22 czerwca 1798 r.)

Głównym celem wyprawy egipskiej Napoleona, rozpoczętej w maju 1798 r., było odcięcie Wielkiej Brytanii od Indii, choć Bonaparte snuł też plany podboju Syrii. Brytyjska blokada morska, a także kolejne rebelle miejscowej ludności spowodowały, że ostatecznie kampania zakończyła się w roku 1801 opuszczeniem Egiptu przez resztki armii francuskiej. Tę próbę imperialnej ekspansji miały legitymizować cele naukowo-poznawcze: ekspedycji towarzyszyła grupa inżynierów i naukowców, których zadaniem było przygotowanie monumentalnego studium tego kraju pod kątem geografii, przyrody, hydrografii czy architektury (*Opisanie Egiptu; Description de l’Egypte*). Francuzi zapoczątkowali też dokumentowanie zabytków starożytnego Egiptu i regularne badania wykopaliskowe, co przyczyniło się do rozwoju egiptologii jako dyscypliny naukowej. Szczególną aktywnością na tym polu wykazał się Dominique Vivant Denon, późniejszy współorganizator grabieży dzieł sztuki z podbitej przez Napoleona Europy. Z ok. 5000 obiektów wywiezionych przez Francuzów z Egiptu większość została przejęta przez flotę brytyjską lub trafiła do Londynu na mocy późniejszych traktatów pokojowych. Poniższy rozkaz wydany został na kilka dni przed planowanym lądowaniem koło Aleksandrii. Zwłaszcza w pierwszych miesiącach kampanii Bonaparte starał się kreować na obrońcę islamu, podkreślając poszanowanie dla prawa koranicznego i arabsko-mameluckiej tradycji.

* * *

Kwatera Główna, na pokładzie okrętu „Orient”
4 messidora roku VI (22 VI 1798)

Żołnierze!

Ruszyście do podboju, którego wpływ na cywilizację i na handel światowy jest nieobliczalny w swych skutkach.

Zanim będziecie mogli wymierzyć Anglii cios śmiertelny, teraz zadacie jej cios najbardziej niezawodny i bolesny.

Ruszymy w pochód pełen znoju. Stoczmy wiele bitew. Odniesiemy sukces w naszych przedsięwzięciach, sprzyja nam bowiem przeznaczenie.

W kilka dni po naszym lądowaniu bejowie Mameluków, którzy sprzyjają wyłącznie handlowi z Anglikami, którzy znieważają naszych kupców i tyranizują nieszczęsnych mieszkańców doliny Nilu, nie będą już istnieć. Ludy, z którymi

będziemy współżyć, wierzą w Mahometa. Pierwsza zasada ich wiary mówi: „Nie ma innego Boga prócz Boga, a Mahomet jest jego prorokiem”.

Nie sprzeciwiajcie się im. Postępujcie z nimi tak, jak postępowaliśmy wobec Żydów i Włochów. Okazujcie względy ich muftim i imamom, podobnie jak to czyniliście wobec rabinów i biskupów.

Odnście się z szacunkiem do ceremonii religijnych, jakie nakazuje Koran, i do meczetów, podobnie jak uszanowaliście klasztory i synagogi, szanując religię Mojżesza i Jezusa Chrystusa.

Legiony rzymskie otaczały opieką wszystkie religie. Spotkacie się tu z obyczajami, które różnią się od europejskich. Trzeba się do tego przyzwyczaić.

Ludy, do których przybywamy, odnoszą się do kobiet inaczej aniżeli my. We wszystkich jednak krajach ten, który dokonuje gwałtu, jest potworem. Grabież wzbogaca nielicznych. Nas okrywa hańbą, niszczy nasze zasoby i nastawia do nas wrogo ludy, które, w naszym interesie, winny nam sprzyjać.

Pierwsze miasto, jakie napotkamy na naszej drodze, zostało zbudowane przez Aleksandra. Na każdym kroku spotykać będziemy pamiątki godne tego, by wzbudzić zachwyty Francuzów.

[tłum. K. Znamierowski]

Źródło: N. Bonaparte, *Mowy i rozkazy*, Volumen, Warszawa 2002, s. 26 i n.

16.

Nota wicehrabiego Castlereagh w sprawie rewindykacji dzieł sztuki wywiezionych przez wojska napoleońskie (11 września 1815 r.)

Rekwizycję cennych dzieł sztuki z kościołów, muzeów i prywatnych kolekcji na zajętych przez wojska francuskie terytoriach Napoleon Bonaparte zapoczątkował jeszcze podczas kampanii włoskiej, a kontynuowano ją w Niemczech i Hiszpanii. Skala owej grabieży była bezprecedensowa – Wielkiej Armii towarzyszyło ok. 150 ekspertów (tzw. savants), a nierzadko wymuszonych przywłaszczeń tego rodzaju dopuszczano się na mocy porozumień pokojowych, jak w przypadku traktatu z Tolentino, podpisanego z Państwem Kościelnym (1797 r.). Zgodnie z planami Napoleona Paryż miał stać się „nowym Rzymem” – kulturalnym i politycznym centrum ówczesnej Europy. Muzeum Luwru zostało w 1803 r. przemianowane na Muzeum Napoleona właśnie z myślą o gromadzeniu najwspanialszych skarbów sztuki europejskiej i orientalnej.

Kwestia przyszłości zagrabionych obiektów stała się jednym z tematów rozmów podjętych podczas kongresu wiedeńskiego w 1815 r. Delegacja francuska wprawdzie proponowała pozostawienie ich w Paryżu, jednak nieprzejednaną postawą wykazał się Robert Stewart wicehrabia Castlereagh, brytyjski sekretarz spraw zagranicznych, który żądał zwrotu w oparciu o terytorialną przynależność. Jego stanowisko wspierał Arthur Wellesley książę Wellington, pogramca Napoleona spod Waterloo, który nie tylko zrezygnował z wywiezienia do Wielkiej Brytanii trofeów, ale również czynnie włączył się w opracowanie założeń restytucji dóbr kultury, prowadząc w tym celu obszerną korespondencję z brytyjskim premierem lordem Liverpool. Ostatecznie przyjęto koncepcję, w myśl której Prusy i Holandia miały odzyskać swoje straty jako przysługującą im zdobycz wojenną, natomiast Koalicja zaniechała przejmowania przedmiotów, stanowiących własność francuską przed wybuchem rewolucji.

* * *

Wobec tego, iż Papież, Wielki Książę Toskanii, Król Niderlandów i inni Suwerenowie poczynili wobec Ministrów Mocarstw Sprzymierzonych przedstawienia, żądając, za pośrednictwem Wysokich Mocarstw Sprzymierzonych, zwrotu posągów, obrazów i innych dzieł sztuki, z których odnośne państwa zostały kolejno systematycznie ograbione przez byłego Rewolucyjny Rząd Francji wbrew wszelkim zasadom sprawiedliwości oraz zwyczajom nowoczesnej wojny; iż żądania te zostały przedłożone do rozważenia jego Dworowi, niżej podpisany otrzymał polecenie od Księcia Regenta¹⁴, aby skierować pod rozwagę Jego Sprzymierzeńców następujące uwagi na temat tej interesującej sprawy.

¹⁴ Późniejszy król angielski Jerzy IV [przyp. tłum.].

Po raz drugi to już obecnie Mocarstwa Europy zostały zmuszone – zarówno dla wyegzekwowania swoich własnych praw, jak dla uregulowania sytuacji światowej – do wkroczenia do Francji i dwukrotnie już armie ich zajęły Stolicę Państwa, w której zgromadzono te przedmioty, zdobyte w znacznej części krajów Europy. [...]

Na jakiej zasadzie może Francja u kresu takiej wojny oczekiwać, że sama ostoi się przy swoim stanie posiadania sprzed Rewolucji, a zarazem żądać zatrzymania łupów artystycznych zagrabionych we wszystkich innych krajach? Czyżby miała istnieć jakaś wątpliwość co do wyniku walki albo co do możliwości, po stronie Sprzymierzonych, przeprowadzenia tego, czego wymaga zarówno sprawiedliwość, jak względy polityczne? Jeśli tak nie jest, na jakiejże to zasadzie miałyby się pozbawiać Francję jej ostatnich zdobyczy terytorialnych a zachować zdobyte na tych terytoriach przedmioty, które wszyscy nowocześni zdobywcy niezmiennie szanowali jako nieodłączne od kraju, do którego należały? [...]

Podobnie jak za obowiązek Sprzymierzonych Suwerenów uważa on, aby nie tylko nie stawiali na przeszkodzie zwrotowi tych przedmiotów na miejsca, z których je wydarto, ale aby przeciwnie zwrot taki przy nadarzającej się obecnie sposobności ułatwiali, tak z drugiej strony niemniej zgodnie z ich poczuciem taktu wydać się, aby nie dopuścili oni do tego, iżby bądź pozycja ich wojsk we Francji, bądź usuwanie odnośnych dzieł z Luwru miały bezpośrednio czy pośrednio posłużyć do wwiezienia w obręb ich własnych posiadłości jednego chociażby przedmiotu, który w chwili jego zdobycia nie należał prawnie czy to do ich odnośnych zbiorów rodzimych, czy też do krajów, nad którymi oni obecnie panują. [...]

Jeżeli mamy rzeczywiście powrócić do pokoju i do dawnych zasad, to nie może być rozumne zachowanie najdrobniejszego elementu przeszłych nadużyć. Nie może też Król¹⁵ pragnąć, aby ze szczątków tej Rewolucji, do której ofiar należała przede wszystkim jego rodzina, zachować na zawsze dla swojego Domu haniebny monopol w dziedzinie sztuki. Wspaniałe zbiory, jakie posiadała Francja już przed rewolucją, powiększone o zbiór Borghese (jeden z najpiękniejszych na świecie), który został zakupiony, dadzą Królowi dostateczne możliwości ozdobienia w odpowiedni sposób stolicy Swojego Imperium. Jego Królewska Mość może zatem wyzwoić się od splamionego źródła wyróżnienia bez szkody dla właściwego uprawiania sztuki we Francji.

Nie wydaje się, aby w stosowaniu środków zaradczych wobec tego oburzającego zła było możliwe przyjęcie jakiejś drogi pośredniej, która by nie zmierzała do uznania odmiany grabieży dokonanej pod osłoną traktatów za jeszcze bardziej rażącą w charakterze – o ile to możliwe – od aktów jawnego rabunku, jakimi na ogół te dzieła zgromadzono. Zasada własności, określona pretensjami terytoriów, z których te dzieła były zebrane, jest najpewniejszym i jedynym przewodnikiem

¹⁵ Ludwik XVIII Burbon [przyp. tłum.].

do sprawiedliwości i nic dzisiaj chyba nie zdoła lepiej uspokoić opinii publicznej Europy, jak taki hołd ze strony Króla Francji wobec zasad cnoty, zgody i pokoju. [...]

[tłum. S.E. Nahlik]

Źródło: G.F. de Martens (oprac.), *Nouveau recueil de traités, d'alliance, de paix, de trêve, de neutralité, de commerce, de limites, d'échange etc. et de plusieurs autres actes servant à la connaissance des relations étrangères [...]. Tome II. 1814–1815 inclusiv.*, Getynga 1818, s. 632–642; tłumaczenie za: S.E. Nahlik (oprac.), *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych. Zbiór tekstów*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1962, s. 104–106.

II

**Kształtowanie się
rozwiązań prawnych
dotyczących ochrony
dóbr kultury**

17.

Instrukcja generalna nr 100, tzw. Kodeks Liebera (24 kwietnia 1863 r.)

Podczas amerykańskiej wojny secesyjnej zapis o konieczności ochrony dóbr kultury pojawił się w *Instrukcjach dla dowództwa armii Stanów Zjednoczonych w polu* (oryg. *General Order No. 100: Instructions for the Government of Armies of the United States in the Field*), przyjętych przez prezydenta Abrahama Lincolna 24 kwietnia 1863 r. Ten regulamin wojenny, sformułowany przez prof. prawa międzynarodowego Francisa Liebera (od nazwiska jego twórcy zwany Kodeksem Liebera, the Lieber Code), regulował zasady postępowania żołnierzy w stosunku do wojsk konfederatów oraz ludności cywilnej Południa, a de facto obowiązywać miał w armii Stanów Zjednoczonych przez następne kilkadziesiąt lat. Kodeks stał się inspiracją dla wielu XIX-wiecznych regulacji armijnych, a także pierwszych międzynarodowych prób skodyfikowania prawa konfliktów zbrojnych, jak Deklaracja brukselska (1874 r.) i tzw. Podręcznik oksfordzki (1880 r.).

Wśród kategorii obiektów publicznych zasługujących na otoczenie opieką i zabezpieczenie przed zniszczeniem Kodeks Liebera wymieniał m.in. świątynie, biblioteki, muzea oraz szkoły i uczelnie. Zostały one sklasyfikowane jako szczególny rodzaj własności prywatnej, która nie może zostać potraktowana jak łup wojenny, choć dopuszczono możliwość ich legalnej rekwizycji w celu zabezpieczenia przed zniszczeniem. Żołnierzy Unii zobowiązano do chronienia „klasycznych dzieł sztuki” oraz innych cennych dla kultury i nauki obiektów. Swoistym *novum* była próba sprecyzowania zasad konieczności wojskowej, a także sugestia, aby podlegające ochronie na mocy prawa wojennego budynki odpowiednio oznaczać.

* * *

Instrukcje

dla dowództw Armii Stanów Zjednoczonych w polu
zatwierdzone przez prezydenta Stanów Zjednoczonych,
dnia 23 kwietnia 1863 r.¹⁶

(Kodeks Francisa Li[e]bera)

(na podstawie wydania waszyngtońskiego z 1898 r.)

[...]

Rozdział II.

Własność publiczna i prywatna wroga – ochrona osób, a zwłaszcza kobiet; religii, sztuki i nauk – karanie zbrodni przeciwko mieszkańcom wrogich krajów

[...]

¹⁶ Być może data ta jest błędem tłumacza, w oryginalnym dokumencie (oraz wydaniu waszyngtońskim) podany jest bowiem 24 kwietnia 1863 r. [przyp. red.].

34. Zasadą jest, że majątek należący do kościołów, szpitali lub innych placówek o charakterze wyłącznie charytatywnym, ustanowionych dla celów edukacji lub promowania wiedzy, w tym szkół publicznych, uniwersytetów, akademii lub obserwatoriów, muzeów sztuk pięknych lub muzeów o charakterze naukowym, nie będzie uważany za własność publiczną w rozumieniu paragrafu 31¹⁷; ale może być wobec niego stosowane opodatkowanie, gdy publiczna potrzeba tego wymaga.

35. Klasyczne dzieła sztuki, biblioteki, zbiory naukowe lub cenne instrumenty, takie jak teleskopy astronomiczne, a także szpitale, muszą być zabezpieczone przed wszelkimi możliwymi do uniknięcia zniszczeniami, nawet jeśli znajdują się w umocnionych miejscach podczas oblężenia lub bombardowania.

36. Jeśli takie dzieła sztuki, biblioteki, zbiory lub instrumenty należące do wrogiemu narodowi lub rządowi mogą zostać usunięte bez szkody, rządzący zwycięskiego państwa lub narodu mogą nakazać ich konfiskatę i wywiezienie na korzyść wspomnianego narodu. Ostateczne prawo własności zostanie ustalone przez traktat pokojowy.

W żadnym wypadku powyższe przedmioty nie zostaną sprzedane ani oddane, jeśli zostaną przechwycone przez armię Stanów Zjednoczonych, ani też nie zostaną przywłaszczzone na cele prywatn[e] lub zniszczone czy uszkodzone.

37. Stany Zjednoczone uznają i chronią, w okupowanych przez nich krajach, religię i moralność, ściśle prywatną własność, tożsamość zamieszkujących w tych krajach osób, zwłaszcza kobiet, i świętość stosunków domowych. Przystępstwa w tym zakresie będą surowo karane.

Zasada ta nie ingeruje w prawo zwycięskiego najeźdźcy do opodatkowania osób lub ich własności, do zaciągania przymusowych pożyczek, do kwaterowania żołnierzy, lub do właściwych nieruchomości, zwłaszcza domów, ziemi, łodzi lub statków oraz kościołów, do czasowego i wojskowego użycia. [...]

[tłum. P.K. Marszałek]

Źródło: P.K. Marszałek (oprac.), *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*. Dokumenty, C.H. Beck, Warszawa 2019, s. 6–7.

Nota: Zgoda Wydawnictwa C.H. Beck na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentu publikacji.

¹⁷ Czyli publiczne pieniądze i własność ruchoma [przyp. red.].

18.
Deklaracja brukselska
(27 sierpnia 1874 r.)

W lipcu 1874 r. z inicjatywy cara Aleksandra II w Brukseli spotkali się delegaci 15 państw europejskich, aby przedyskutować i podpisać, przygotowany przez rząd rosyjski, *Projekt międzynarodowej deklaracji dotyczącej praw i zwyczajów wojny* (*Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la guerre*). Autorzy tej propozycji, zainspirowani Kodeksem Liebera, korzystali też z doświadczeń płynących z niedawno zakończonej wojny francusko-pruskiej, które jasno wskazywały, iż techniczny postęp w sztuce wojennej powoduje uzasadnione obawy co do losu historycznych miast i zabytków architektonicznych. Propozycja porozumienia miała uściślić bądź zliberalizować istniejące zasady zwyczajowego prawa wojny. Dokument który został podpisany 27 sierpnia 1874 r., jednak ostatecznie go nie ratyfikowano (w dużym stopniu w wyniku sprzeciwu Wielkiej Brytanii), w rezultacie czego jego postanowienia nigdy nie weszły w życie, stanowią jednak jeden z fundamentów późniejszych konwencji międzynarodowych.

Deklaracja wprowadziła uprzywilejowaną ochronę dziedzictwa poprzez stwierdzenie, iż w razie wojny własność instytucji religijnych, edukacyjnych, kulturalnych i charytatywnych potraktowana zostanie jako mienie prywatne, czyli posiadające status neutralny (art. 8). Ponadto stronę atakującą zobowiązano do ograniczenia zniszczeń własności prywatnej, w tym dóbr kultury, a broniących się – do odpowiedniego oznakowania tychże oraz do niewykorzystywania ich w celach militarnych (art. 17). Duże kontrowersje i gorącą dyskusję podczas konferencji wzbudziła kwestia dopuszczalności użytkowania obiektów uprzywilejowanych do celów wojskowych.

* * *

Projekt deklaracji międzynarodowej dotyczącej praw i zwyczajów wojny,
uchwalony w Brukseli dnia 27 sierpnia 1874 r.

[...]

Art. 8.

Mienie gmin oraz zakładów poświęconych obrzędom religijnym, dobroczynności i wychowaniu, sztukom i naukom, nawet należących do państwa, będzie traktowane jak własność prywatna.

Wszelkie zajęcie, zniszczenie lub rozmyślne zbezczeszczenie zakładów tego rodzaju oraz zabytków historycznych, dzieł sztuki i nauki powinno być ścigane przez właściwe władze.

[...]

Art. 17.

W podobnym wypadku¹⁸ powinny być powzięte wszelkie konieczne środki dla oszczędzania w miarę możliwości gmachów poświęconych obrzędom religijnym, sztukom, naukom i dobroczynności oraz miejsc, w których gromadzi się rannych i chorych, pod warunkiem, że nie są one zarazem używane do jakiegoś celu wojskowego.

Obowiązkiem oblężonych jest oznaczenie tych gmachów specjalnymi widocznymi znakami, które należy zawczasu wskazać oblegającemu.

[...]

[tłum. S.E. Nahlik]

Źródło: *Projet d'une Déclaration internationale concernant les lois et coutumes de la guerre (Texte modifié par la Conférence)*, *Annuaire de l'Institut de droit international* (1877), s. 291–322; tłum. za: S.E. Nahlik (oprac.), *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych. Zbiór tekstów*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1962, s. 109 i n.

¹⁸ Bombardowania miasta [przyp. tłum.].

19.
Prawa i zwyczaje wojny lądowej Gustave'a Moyniera
– tzw. Podręcznik oksfordzki
(9 września 1880 r.)

Wprawdzie Deklaracja brukselska (1874)¹⁹ nie została ratyfikowana przez uczestniczące w jej powstaniu państwa, jednak już w tym samym roku Instytut Prawa Międzynarodowego (Institut de Droit International) w Genewie powołał komisję w celu oceny praktycznej przydatności tego dokumentu dla praktyki wojennej. Wynikiem tych prac był, opracowany w 1880 r. w Oksfordzie przez szwajcarskiego prawnika Gustave'a Moyniera, podręcznik *Prawa i zwyczaje wojny lądowej* (*Les lois de la guerre sur terre*, angielska wersja tytułu: *Manual of the Laws and Customs of War*). Dla kwestii dziedzictwa kulturowego istotne są artykuły 34 i 53, które nakładają obowiązek ochrony przed zniszczeniem budynków związanych z religią, sztuką i nauką, o ile nie są one użytkowane militarnie. Zarówno Deklaracja, jak i Podręcznik, staną się podstawą konwencji haskich o wojnie lądowej (1899 i 1907).

* * *

Prawa wojny lądowej.
Podręcznik uchwalony na sesji Instytutu Prawa Międzynarodowego w Oksfordzie
w dniach 9–10 września 1880 r.

[...]

§ 34. W razie bombardowania powinny być powzięte wszelkie konieczne środki dla oszczędzenia, jeżeli jest to wykonalne, gmachów poświęconych obrzędowi religijnym, sztukom, naukom i dobroczynności, szpitali oraz miejsc, w których gromadzi się rannych i chorych, pod warunkiem że nie są one zarazem używane, bezpośrednio ani pośrednio, do celów obrony.

Obowiązkiem oblężonego jest oznaczenie tych gmachów widocznymi znakami, wskazanymi zawczasu oblegającemu.

[...]

§ 53. Mienie gmin oraz zakładów poświęconych obrzędowi religijnemu, dobroczynności, wychowaniu, sztukom lub naukom nie podlega zajęciu.

Wszelkie rozmyślne zniszczenie lub zbezczeszczenie zakładów tego rodzaju oraz zabytków historycznych, archiwaliów, dzieł sztuki lub nauki jest formalnie zakazane, jeżeli nie nakazują go w sposób kategoryczny konieczności wojny.

[...]

[tłum. S.E. Nahlik]

¹⁹ Zob. tekst nr 18 w niniejszym zbiorze [przyj. red.].

Źródło: *Les lois de la guerre sur terre. Manuel publié par l'Institut de droit international, „Bulletin International des Societes de la Croix-Rouge” 1881, nr 12, s. 29–47; tłum. za: S.E. Nahlik (oprac.), Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych. Zbiór tekstów, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1962, s. 110 i n.*

20.

Akty prawne władz sowieckich w sprawie ochrony polskiego dziedzictwa kulturowego na terenie Rosji (1918 r.)

Już po upadku caratu w lutym 1917 r. przy Centralnym Komitecie Polskim powstały struktury, które zajęły się zagrabionymi podczas rozbiorów dziełami sztuki, zabytkami i archiwaliami, przechowywanymi w rosyjskich muzeach i rezydencjach carskich. W ten sposób zdołano zabezpieczyć np. bibliotekę Stanisława Augusta Poniatowskiego i wawelskie arras, a także szereg prywatnych zbiorów, m.in. Radziwiłłów, Załuskich i Platerów. Po rewolucji październikowej nowe władze bolszewickie nie były już w stanie zapewnić bezpieczeństwa polskim dobrom kultury na terenie Rosji, Białorusi i Podola. Wprawdzie w ramach Komisariatu ds. Polskich (Polkom) powołano Komisję do Ochrony Dzieł Sztuki Polskiej i Zabytków Historycznych, do pełnomocnictw której należało wystawianie giejtów ochraniających przed rekwizycjami dokonywanymi przez Armię Czerwoną, w praktyce jednak działalność tej instytucji nie przyniosła znaczących efektów. Tylko w pierwszym roku istnienia państwa radzieckiego, podczas wojny domowej, setki instytucji kulturalnych oraz należących do polskich rodów pałaców i dworów padło ofiarą aktów grabieży. I tak np. w Białej Cerkwi spłonęła kolekcja malarstwa należąca do Karola Radziwiłła, ten sam los spotkał zbiory rodzinne Potockich i Rzewuskich w Daszowie, biblioteki i galerie Grocholskich w Hrycowie czy Orłowskich w Kuryłówie.

* * *

Dekret Rady Komisarzy Ludowych z 30 stycznia 1918 r.

o opiece nad zabytkami i dziełami sztuki należącymi do narodu polskiego

Biorąc pod uwagę, iż w zachodnich i północno-zachodnich guberniach Republiki Rosyjskiej, w wielu miastach i dworach [należących do – tłum.] osób narodowości polskiej znajdują się przedmioty posiadające dla narodu polskiego wyjątkową wartość materialną, artystyczną lub historyczną, przy czym większość tych przedmiotów została wywieziona z Polski podczas odwrotu wojsk rosyjskich lub wcześniej, w celu zwrotu tych przedmiotów w stanie nienaruszonym całemu narodowi polskiemu Rada Komisarzy Ludowych postanawia i kierownictwu odpowiednich władz rewolucyjnych ogłasza, co następuje:

- 1) Przedmioty zabytkowe i dzieła sztuki, biblioteki, archiwa, obrazy i ogólnie przedmioty muzealne, gdziekolwiek się znajdują, traktuje się jako narodową własność polskiego narodu, pod ochroną władzy rządu robotniczo-chłopskiego

w osobie Komisariatu do Spraw Polskich oraz „Towarzystwa ochrony zabytków”, do przekazania ich polskim muzeom narodowym.

- 2) Sporządza się protokół przejęcia opieki nad wyżej wymienionymi przedmiotami, przy czym protokół o dobrowolnym przekazaniu polskim muzeom przedmiotów znajdujących się w polskich dworach podpisuje własnoręcznie właściciel dworu lub osoba przez niego upoważniona. Protokół sporządza się w dwóch egzemplarzach: jeden z nich jest przechowywany w Komisariacie do Spraw Polskich przy Radzie Komisarzy Ludowych, drugi w piotrogrodzkim oddziale polskiego towarzystwa ochrony zabytków, oficjalnego przedstawiciela polskich stowarzyszeń artystycznych i historycznych w Rosji.
- 3) Oprócz protokołów sporządza się także dokładny opis przekazywanych przedmiotów w 4 egzemplarzach, przy czym jeden egzemplarz pozostaje u właściciela, drugi – w Komisariacie do Spraw Polskich, trzeci – w rejonowym komisariacie ds. ochrony zabytków historycznych lub w biurze najbliższego organu wykonawczego Związku Wojskowych Polaków, czwarty – w zarządzie „Towarzystwa ochrony zabytków” w Piotrogradzie.
- 4) W celu sporządzenia protokołów i opisów oraz realizacji niniejszego dekretu, jak również kontroli nad jego przestrzeganiem na miejscu, Komisariat do Spraw Polskich wyznacza specjalnych komisarzy rejonowych z pełnomocnictwami komisarzy rządu robotniczo-chłopskiego.
- 5) Wszystkie wymienione organizacje i osoby pracują w kontakcie z miejscowymi władzami rewolucyjnymi w osobie miejscowych Rad Delegatów Żołnierskich, Robotniczych i Chłopskich, których obowiązkiem jest udzielanie pełnej pomocy w ochronie na miejscu i przewozie polskich dóbr kultury.

Podpisali: Przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych Wł. Uljanow (Lenin)
Ludowy Komisarz Oświaty A.W. Łunaczarski
Komisarz do Spraw Polskich J. Leszczyński
Ludowy Komisarz Spraw Wewnętrznych G. Pietrowski
Zarządzający sprawami Rady Komisarzy Ludowych W. Boncz-Brujewicz

Zarządzenie Komisariatu Ludowego do Spraw Oświaty
z 20 czerwca 1918 r.

o zwrocie ewakuowanego z Polski mienia kulturalnego, artystycznego,
naukowego i historycznego polskiemu ludowi pracującemu

1. Wszystkie antyki, dzieła sztuki i przyrządy naukowe, jak kolekcje, obrazy, dokumenty historyczne, archiwalia, dzwony kościelne i sprzęt liturgiczny, meble i inne, ewakuowane podczas wojny z Polski, podlegają natychmiastowemu zwrotowi polskiemu ludowi pracującemu i z dniem opublikowania niniejszego postanowienia przechodzą pod zarządzenie Komisariatu ds. Polskich.
2. Wszystkie instytucje rządowe i wszystkie osoby prywatne, w posiadaniu których obecnie znajdują się przedmioty wymienione w punkcie I powinny niezwłocznie zgłosić w Komisariacie ds. Polskich ilość przedmiotów, ich szczegółowe spisy dokładne spisy i opis do dyspozycji.
3. Wszelkie ukrywanie będzie ścigane z całą surowością prawa rewolucyjnego.
4. Obowiązkiem lokalnych władz sowieckich jest powiadomienie Komisariatu ds. Polskich o znanym im, dostępnych lokalnie antykach, dziełach sztuki i przyrządach naukowych, ewakuowanych z Polski, a do czasu ich przejęcia przez wyznaczony komisariat ochraniać je przed wszelkimi [przejawami-tłum.] nadużyć.

Podpisał: Ludowy Komisarz Oświaty A. Łunaczarski

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: W. Gostyńska i in. (oprac.), *Dokumenty i materiały do historii stosunków polsko-radzieckich. Tom I (marzec 1917 – listopad 1918)*, Książka i Wiedza, Warszawa 1962, s. 282 i n. oraz 423 i n.

21.
Traktat pokoju pomiędzy Polską a Rosją i Ukrainą,
podpisany w Rydze 18 marca 1921 r.

Traktat pokojowy kończący wojnę polsko-bolszewicką (1919–1920) został po kilkumiesięcznych rokowaniach podpisany w Rydze 18 marca 1921 r. Naczelnik Państwa Józef Piłsudski ratyfikował ten dokument 16 kwietnia. Traktat regulował kwestie granic, roszczenia finansowe, zasady wymiany jeńców przez strony walczące oraz dalsze losy Polaków mieszkających na obszarze Rosji Radzieckiej, w tym określał zasady przyznawania obywatelstwa polskiego. Postanowienia traktatu sankcjonowały także formę rewindykacji polskich dóbr kultury, archiwaliów oraz dokumentów zagrabionych przez Rosję w czasie zaborów. Wśród odzyskanych wówczas polskich skarbów znalazły się m.in. kolekcja XVI-wiecznych arrasów Zygmunta Augusta, miecz Szczerbiec, Archiwum Koronacyjne, „Bitwa pod Grunwaldem” autorstwa Jana Matejki, dokumenty archiwów i bibliotek – w tym rękopisy Kadłubka, Długosza, Kościuszki, Lelewela oraz wiele innych arcydzieł narodowego dziedzictwa. Dla skutecznej realizacji postanowień zapisanych w traktacie powołano komisje: Mieszaną Komisję Graniczną, Specjalną Komisję Mieszaną, Mieszaną Komisję Reewakuacyjną, Mieszaną Komisję Repatriacyjną oraz Mieszaną Komisję Rozrachunkową.

* * *

[...]

Artykuł XI.

1. Rosja i Ukraina zwracają Polsce następujące przedmioty, wywiezione do Rosji lub Ukrainy od 1 stycznia 1772 roku z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej:

- a) wszelkie trofea wojenne (na przykład chorągwie, sztandary, wszelkie znaki wojskowe, działa, broń, regalia pułkowe itp.), jak również trofea zabrane od roku 1792 Narodowi Polskiemu w jego walce o niepodległość przeciw carskiej Rosji. Nie podlegają zwrotowi trofea polsko-rosyjsko-ukraińskiej wojny 1918–1921 roku;
- b) biblioteki, księgozbiory, archeologiczne i archiwalne zbiory, dzieła sztuki, zabytki oraz wszelkiego rodzaju zbiory i przedmioty o wartości historycznej, narodowej, artystycznej, archeologicznej, naukowej lub w ogóle kulturalnej.

Zbiory i przedmioty, omówione pod literami a i b punktu niniejszego, podlegają zwrotowi bez względu na to, wśród jakich okoliczności lub z jakich rozporządzeń ówczesnych władz były wywiezione, i bez względu na to, do jakiej osoby prawnej lub fizycznej należały pierwotnie lub po wywozie.

2. Obowiązek zwrotu nie rozciąga się:

- a) na przedmioty, które wywiezione zostały z terytorium, położonego na wschód od granic Polski, ustalonych przez Traktat niniejszy, o ile zostanie dowiedzione, że przedmioty te stanowią produkt kultury białoruskiej lub ukraińskiej i że dostały się w swoim czasie do Polski nie w drodze dobrowolnej transakcji lub spadkobrania;
- b) na przedmioty, które dostały się na terytorium Rosji lub Ukrainy od prawowitego właściciela drogą dobrowolnej transakcji bądź spadkobrania albo też zostały wywiezione na terytorium Rosji lub Ukrainy przez ich prawowitego właściciela.

3. Gdyby w Polsce znalazły się zbiory i przedmioty kategorii, omówionej pod literami a i b punktu 1 artykułu niniejszego, wywiezione z Rosji lub Ukrainy w tym samym okresie, ulegają one zwrotowi Rosji i Ukrainie na zasadach, wymienionych w punktach 1 i 2 artykułu niniejszego.

4. Rosja i Ukraina zwracają Polsce wywiezione z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej poczynszy od 1 stycznia 1772 roku i odnoszące się do terytorium Rzeczypospolitej Polskiej archiwa, registratury, archiwalia, akta, dokumenty, rejestry, mapy, plany i rysunki, jak również płyty i klisze, tłoki pieczętno, pieczęcie itp. wszelkich urzędów, instytucji państwowych, samorządowych, społecznych i duchownych.

Te jednak z wyżej wymienionych przedmiotów, które aczkolwiek nie odnoszą się w całości do terytorium obecnej Rzeczypospolitej, lecz nie mogą być podzielone, będą zwrócone Polsce.

5. Rosja i Ukraina przekazują Polsce powstałe w okresie od 1 stycznia 1772 roku do 9 listopada 1918 roku podczas zarządu rosyjskiego ziemiami, które wchodziły w skład Rzeczypospolitej Polskiej, archiwa, registratury, archiwalia, akta, dokumenty, rejestry, mapy, plany i rysunki instytucji ustawodawczych, centralnych, prowincjonalnych i lokalnych organów wszystkich ministerstw, urzędów oraz zarządów, jak również ciał samorządowych, instytucji społecznych i publicznych, o ile przedmioty powyższe odnoszą się do terytorium obecnej Rzeczypospolitej Polskiej i znajdują się faktycznie na terytorium Rosji lub Ukrainy.

Gdyby w Polsce znalazły się przedmioty, wymienione w tym punkcie, a odnoszące się do terytoriów, pozostających przy Rosji lub Ukrainie, Polska zobowiązuje się przekazać je Rosji i Ukrainie na tych samych zasadach.

6. Postanowienia punktu 5 artykułu niniejszego nie rozciągają się:

- a) na archiwa, registratury itd., dotyczące walki po roku 1876 byłych władz carskich z ruchami rewolucyjnymi w Polsce, a to do czasu zawarcia osobnej umowy pomiędzy obiema stronami o zwrocie ich Polsce;
- b) na przedmioty, stanowiące tajemnicę wojskową, a odnoszące się do okresu po roku 1870.

7. Obie układające się strony, zgadzając się, że usystematyzowane, naukowo opracowane i zamknięte kolekcje, stanowiące podstawę zbioru o wszechświatowym znaczeniu kulturalnym, nie powinny podlegać zburzeniu, stanowią, co następuje:

jeżeli usunięcie jakiegokolwiek przedmiotu, podlegającego na zasadzie punktu 1 b artykułu niniejszego zwrotowi do Polski, mogłoby zburzyć całość takiej kolekcji – to przedmiot ten, wyjąwszy wypadek ścisłego jego związku z historią lub kulturą Polski, powinien pozostać na miejscu za zgodą obu stron Komisji mieszanej, przewidzianej w punkcie 15 artykułu niniejszego, za ekwiwalent w przedmiocie równej wartości naukowej lub artystycznej.

8. Obie układające się strony oświadczają gotowość zawarcia umów specjalnych, dotyczących zwrotu, wykupu lub wymiany przedmiotów kategorii, wymienionych w punkcie 1 b) artykułu niniejszego, w wypadkach, gdy przedmioty te przeszły na terytorium strony drugiej w drodze dobrowolnej transakcji lub spadkobrania, o ile przedmioty te stanowią dorobek kulturalny strony zainteresowanej.

9. Rosja i Ukraina zobowiązują się reewakuować do Polski następujące przedmioty, ewakuowane do Rosji lub Ukrainy przymusowo lub dobrowolnie z terytorium Rzeczypospolitej Polskiej od 1 sierpnia n. st. 1914 roku, tj. od początku wojny światowej, do 1 października n. st. 1915 roku, a należące do państwa lub jego instytucji, ciał samorządowych, do instytucji społecznych lub publicznych i w ogóle wszelkich osób prawnych lub fizycznych:

- a) wszelkiego rodzaju archiwa, registratury, akta, dokumenty, rejestry, księgi rachunkowe i handlowe, pisma i korespondencje, instrumenty miernicze i pomiarowe, płyty i klisze, tłoki pieczętnicze, mapy, plany i rysunki z ich szkicami i pomiarami, z wyjątkiem przedmiotów, mających obecnie cechę tajemnicy wojskowej i należących do instytucji wojskowych;
- b) biblioteki, księgozbiory, archiwalne i artystyczne zbiory, ich inwentarze, katalogi i materiał bibliograficzny, dzieła sztuki, zabytki oraz wszelkie zbiory i przedmioty o charakterze historycznym, narodowym, naukowym, artystycznym lub w ogóle kulturalnym, dzwony i wszelkie przedmioty kultu religijnego wszystkich wyznań;
- c) naukowe i szkolne laboratoria, gabinety i zbiory, naukowe i szkolne pomoce, instrumenty i przyrządy, a także wszelki takiż materiał pomocniczy i doświadczalny.

Podlegające reewakuacji wymienione w punkcie niniejszym pod literą c) przedmioty mogą być zwrócone i nie w naturze, lecz w odpowiednim ekwiwalencie, ustalonym za zgodą obu stron Komisji Mieszanej, przewidzianej w punkcie 15 niniejszego artykułu. Wszakże przedmioty powstałe przed rokiem 1870, lub też ofiarowane przez Polaków, mogą być zwrócone nie w naturze, lecz w odpowiednim ekwiwalencie jedynie za zgodą obu stron wyżej wymienionej Komisji Mieszanej.

10. Obie układające się strony zobowiązują się wzajemnie reewakuować na tych samych zasadach zbiory i przedmioty, wymienione w punkcie 9 artykułu niniejszego, ewakuowane dobrowolnie lub przymusowo na terytorium drugiej strony po dniu 1 października n. st. 1915 roku.

11. Przedmioty, wymienione w punktach 9 i 10 artykułu niniejszego, nie będące własnością państwa lub instytucji państwowych, winny być reewakuowane na żądanie rządów, oparte na deklaracjach właścicieli, w celu oddania właścicielom.

12. Przedmioty, wymienione w punktach 9 i 10 artykułu niniejszego, podlegają zwrotowi, o ile rzeczywiście znajdują się lub okażą się w zawiadywaniu rządowych lub społecznych instytucji państwa zwracającego.

Obowiązek udowodnienia, że przedmiot uległ zniszczeniu lub zaginął, ciąży na państwie zwracającym.

Jeżeli przedmioty, wymienione w punktach 9 i 10 artykułu niniejszego, znajdują się w posiadaniu osób trzecich, fizycznych lub prawnych, winny im być odebrane w celu reewakuacji.

Również winny być reewakuowane na żądanie właściciela przedmioty, wymienione w punktach 9 i 10 artykułu niniejszego, znajdujące się w jego posiadaniu.

13. Koszty, związane ze zwrotem i reewakuacją w obrębie własnego terytorjum do granicy państwowej, ponosi państwo zwracające.

Zwrot i reewakuacja winny być dokonane bez względu na zakazy lub ograniczenia wywozu i nie będą obciążane żadnymi poborami i opłatami.

14. Każda z układających się stron zobowiązuje się wydać stronie drugiej mienie kulturalne lub artystyczne, ofiarowane lub zapisane do 7 listopada n. st. 1917 roku przez obywateli lub instytucje strony drugiej swemu państwu lub jego instytucjom społecznym, naukowym i artystycznym, o ile te darowizny lub zapisy były dokonane z zachowaniem ustaw obowiązujących w danym państwie.

Obie układające się strony zastrzegają sobie prawo zawierania w przyszłości umów specjalnych w sprawie wydania wymienionych darowizn i zapisów, działywanych po 7 listopada 1917 roku.

15. Dla wprowadzenia w życie postanowień artykułu niniejszego utworzona zostanie, nie później jak w ciągu 6 tygodni od chwili ratyfikacji Traktatu niniejszego, Specjalna Komisja Mieszana na zasadach równości, z siedzibą w Moskwie, składająca się z 3 przedstawicieli z każdej strony i niezbędnych ekspertów.

Komisja ta w działalności swojej kierować się powinna Instrukcją, stanowiącą załącznik № 3 do Traktatu niniejszego.

Artykuł XII.

Obie układające się strony uznają, że mienie państwowe wszelkiego rodzaju, znajdujące się na terytorium jednego z układających się państw, albo podlegające reewakuacji do tego państwa na podstawie Traktatu niniejszego, stanowi jego niesporną własność. Za mienie państwowe uważa się wszelkiego rodzaju mienie oraz prawa majątkowe samego państwa, jakoteż wszelkich instytucji państwowych, mienie i prawa majątkowe, apanażowe, gabinetowe, pałacowe, wszelkiego rodzaju mienie i prawa majątkowe byłego cara i członków byłego domu carskiego, wreszcie wszelkiego rodzaju mienie i prawa majątkowe nadane przez byłych carów rosyjskich.

Obie układające się strony zrzekają się wzajemnie wszelkiego rozrachunku z tytułu majątku rozdziału państwowego, o ile Traktat niniejszy odmiennie nie stanowi.

Na rzecz Rządu Polskiego przechodzą wszystkie prawa i roszczenia skarbu rosyjskiego, obciążające wszelkiego rodzaju mienie, znajdujące się w granicach Polski,

oraz wszystkie roszczenia do osób fizycznych i prawnych, jeżeli prawa te i roszczenia podlegają wykonaniu na terytorium Polski, i przytem tylko w wysokości nieumorzonej przez wzajemne roszczenia dłużników, oparte na punkcie 2 artykułu XVII Traktatu niniejszego i podlegające zachowaniu.

Dokumenty i akty, stwierdzające wskazane w tym artykule prawa, przekazuje Rząd Rosyjski – o ile znajdują się one w faktycznym jego posiadaniu – Rządowi Polskiemu. W wypadku niemożności wykonania tego w terminie jednego roku od dnia ratyfikacji Traktatu niniejszego, dokumenty te i akty uznaje się za zaginione. [...]

Źródło: Dz. U. R. P. z 1921 r. Nr 49, poz. 300.

22.
Konkordat pomiędzy Stolicą Apostolską
a Rzeczpospolitą Polską,
podpisany w Rzymie 10 lutego 1925 r.

Uregulowanie stosunków pomiędzy Kościołem a Rzeczpospolitą Polską zostało zapisane w art. 114 Konstytucji marcowej (1921 r.). Nastąpiło to ostatecznie w roku 1925 na podstawie umowy międzynarodowej ze Stolicą Apostolską. Prace nad projektem porozumienia prowadził Maciej Rataj, pełniący funkcję Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a głównym negocjatorem ze strony Polski był prof. Stanisław Grabski. Zawarte porozumienie liczyło 27 artykułów. Do uzgodnionych kwestii należały m.in.: zapewnienie przez Państwo Kościołowi swobodnego wykonywania jego władzy duchowej i jurysdykcji oraz zarządzania administracją kościelną i posiadaniem majątkiem, wypłacanie duchownym przez państwo uposażeń, a także podział administracyjny prowincji kościelnych. Obiektem sakralnym zapewniono nienaruszalność i opiekę prawną, zarazem wprowadzony został nadzór konserwatorski nad pracami prowadzonymi w zabytkowych świątyniach, a w diecezjach powołano komisje mające odpowiadać za to zadanie. Konkordat został wypowiedziany 12 września 1945 r. przez Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej.

* * *

[...]

Artykuł VI

Nienaruszalność kościołów, kaplic i cmentarzy jest zapewniona, tak jednak, aby z tego powodu nie ucierpiało bezpieczeństwo publiczne.

[...]

Artykuł XIV

Dobra, należące do Kościoła, nie będą przedmiotem żadnego aktu prawnego, zmieniającego ich przeznaczenie, inaczej, jak za zgodą władzy duchownej, z wyjątkiem wypadków, przewidzianych przez ustawy o wyłączeniu dla celów regulacji dróg przewozowych i rzek, obrony państwowej oraz podobnych celów. W każdym razie przeznaczenie nieruchomości i ruchomości, poświęconych wyłącznie dla służby bożej, jako to: kościołów, przedmiotów, służących do nabożeństwa, itp., nie będzie mogło być zmienione bez uprzedniego pozbawienia ich przez właściwą władzę kościelną ich charakteru rzeczy poświęconych.

Żadna budowa, przemiana lub restauracja kościołów i kaplic nie będzie dokonywana inaczej, jak tylko zgodnie z technicznymi i artystycznymi przepisami ustaw, dotyczących budowy gmachów i konserwacji zabytków.

W każdej diecezji utworzona będzie komisja, mianowana przez Biskupa w porozumieniu z właściwym Ministrem, dla ochrony w kościołach i lokalach kościelnych starożytności, dzieł sztuki, dokumentów archiwalnych i rękopisów, posiadających wartość historyczną lub artystyczną.

[...]

Źródło: Dz. U. R. P. z 1925 r. Nr 72, poz. 501.

23.
Tzw. Karta ateńska
– konkluzje konferencji w Atenach
(1931 r.)

W dniach 21–30 października 1931 r. odbyła się w Atenach międzynarodowa konferencja, zorganizowana przez Biuro Muzeów. Konkluzje konferencji zostały przyjęte w formie tzw. Karty ateńskiej. Sformułowano w niej postulaty postępowania konserwatorskiego, jakie powinny być przestrzegane podczas konserwacji zabytków. Zalecono unikać rekonstrukcji w celu zachowania autentyczności i dobrego stanu obiektów, a restaurację dopuszczono pod warunkiem przeprowadzenia rzetelnych badań naukowych i przy wykorzystaniu najnowszych technik. W myśl postanowień Karty prace konserwatorskie nie powinny ingerować w charakter oraz wygląd zewnętrzny obiektu. W przypadku uszkodzenia obiektu dziedzictwa kultury w czasie sytuacji kryzysowej lub konfliktu zbrojnego zalecono przywrócenie go do stanu sprzed zdarzenia. Do dziś Karta ateńska stanowi podstawowy katalog zasad powszechnie obowiązujących profesjonalistów podczas wykonywania prac konserwatorskich.

* * *

KONKLUZJE OGÓLNE

I. DOKTRYNY – OGÓLNE ZASADY

Konferencja zapoznała się z ogólnymi zasadami i doktrynami dotyczącymi ochrony zabytków.

Niezależnie od różnorodności poszczególnych przypadków konferencja stwierdziła, że dominuje ogólna tendencja do zaniechania pełnych restytucji i do unikania związanego z nimi ryzyka przez regularne, stałe utrzymywanie w należytych stanie budowli, co zapewnia ich należyte zachowanie.

W przypadku, gdy restauracja okazuje się niezbędna w wyniku degradacji lub destrukcji, konferencja zaleca respektowanie dzieła historycznego i artystycznego przeszłości nie wykluczając stylu żadnej epoki.

Konferencja zaleca utrzymanie takiego użytkowania zabytków, które zapewnia ciągłość ich istnienia przeznaczając je jednak funkcjom, które szanują ich charakter historyczny lub artystyczny.

II. ZARZĄDZANIE I USTAWODAWSTWO DOTYCZĄCE ZABYTKÓW

Konferencja zapoznała się z aktami prawnymi, których celem jest ochrona zabytków o znaczeniu historycznym, artystycznym lub naukowym należących do różnych narodów.

Konferencja jednogłośnie zaaprobowała ogólną tendencję, która przedkłada w tej materii interes społeczny nad prywatny.

Konferencja stwierdziła, że różnice między ustawodawstwem wynikają z trudności pogodzenia prawa publicznego z prawami osób prywatnych. W konsekwencji, akceptując ogólną dążność tych legislacji, konferencja uważa, że muszą być one dostosowane do warunków lokalnych i do wymagań opinii publicznej w taki sposób, by napotkać możliwie najmniejszy sprzeciw, biorąc pod uwagę ofiary ponoszone przez właścicieli dla dobra ogółu.

Konferencja wyraża życzenie, aby w każdym kraju władza państwowa miała prawo do podejmowania w pilnych przypadkach działań zapewniających zachowanie zabytku.

Konferencja wyraża gorące życzenie, by Międzynarodowe Biuro Muzeów opublikowało zbiór i analizę porównawczą ustawodawstwa obowiązującego w różnych krajach i aby dokumentacja ta była na bieżąco uzupełniana.

III. UWYPUKLENIE WARTOŚCI ZABYTKÓW

Konferencja zaleca przy wznoszeniu budowli respektowanie charakteru i fizjonomii (oblicza) miasta szczególnie w sąsiedztwie zabytków, których otoczenie winno być przedmiotem szczególnej troski. Nawet niektóre zespoły i niektóre szczególnie malownicze perspektywy winny być zachowane.

Należy również przestudiować zespoły zieleni i roślinnych ornamentacji, właściwych dla pewnych zabytków i zespołów zabytkowych celem zachowania ich dawnego charakteru.

Konferencja zaleca przede wszystkim usunięcie z sąsiedztwa zabytków wszelkich reklam, nadmiernej ilości słupów telegraficznych, wszelkich hałaśliwych urządzeń przemysłowych i wysokich kominów.

IV. MATERIAŁY STOSOWANE DO RESTAURACJI

Ekspertsi zapoznali się z różnymi wystąpieniami na temat stosowania nowoczesnych materiałów dla wzmacniania dawnych budynków. Aprobują oni rozsądne stosowanie wszelkich środków tworzonych przez nowoczesną technikę – szczególnie żelbetu. Kładą oni nacisk na fakt, że środki wzmacniające winny być w miarę możliwości ukryte, aby nie naruszać wyglądu i charakteru restaurowanej budowli. Zalecają oni stosowanie tych środków w tych przypadkach, gdy pozwala to na uniknięcie ryzyka związanego z demontażem i ponownym montażem konserwowanych elementów.

V. ZAGROŻENIA ZABYTEKÓW

Konferencja stwierdza, że w dzisiejszych warunkach zabytki na całym świecie są coraz bardziej zagrożone przez czynniki atmosferyczne. W aktualnym stanie wiedzy poza ogólnie stosowanymi skutecznymi środkami w odniesieniu do konserwacji rzeźb trudno jest, wobec złożoności przypadków, sformułować ogólne zasady.

Konferencja zaleca:

1. W każdym państwie współpracę konserwatorów zabytków i architektów z reprezentantami nauk fizycznych, chemicznych i przyrodniczych, celem wypróbowania metod możliwych do zastosowania w różnych przypadkach.
2. Międzynarodowemu Biuru Muzeów, aby śledziło na bieżąco prace prowadzone w różnych krajach i uwzględniło je w swych publikacjach.

W odniesieniu do konserwacji rzeźby monumentalnej konferencja uważa, że usuwanie tych dzieł z otoczenia, dla którego zostały stworzone, jest z zasady niewłaściwe. Zaleca ona ze względów ostrożności konserwację oryginalnych modeli, jeśli takowe się zachowały lub wykonanie odlewów.

VI. TECHNIKA KONSERWACJI

Konferencja z zadowoleniem stwierdza, że zasady i techniki przedstawione w różnych referatach układają się w ogólne kierunki działania.

W odniesieniu do ruin narzuca konieczność skrupulatnej konserwacji z przywróceniem na miejsca odnalezionych oryginalnych elementów (anastyloza). Nowe materiały winny być zawsze, w miarę możliwości, odróżnione od oryginalnych. Gdyby konserwacja ruin odsłoniętych w trakcie prac wykopaliskowych okazała się niemożliwa, zaleca się, po dokonaniu dokładnych pomiarów, ich ponowne zakopanie.

Jest oczywiste, że technika i konserwacja wykopalisk wymagają ściślej współpracy archeologii z architektem. Eksperti jednogłośnie zalecili przeprowadzenie badań schorzeń zabytku przed przystąpieniem do ich konserwacji i częściowej restauracji.

VII. WSPÓŁPRACA MIĘDZYKRAJOWA W DZIEDZINIE OCHRONY ZABYTEKÓW

a) Współpraca w dziedzinie techniki i problemów etycznych;

Konferencja jest przekonana, że zachowanie dziedzictwa artystycznego i archeologicznego ludzkości interesuje społeczeństwa państw stojących na straży cywilizacji. Wyraża ona życzenie, aby Państwa działające w duchu Paktu Ligi Narodów skłaniały się do coraz szerszej i konkretniejszej współpracy dla dobra konserwacji zabytków sztuki i historii. Uważa ona za wysoce pożądane, aby odpowiednie instytucje mogły, nie naruszając w niczym prawa międzynarodowego, okazywać swe zainteresowanie dla zachowania arcydzieł, w których wyraziła się w najwyższym stopniu cywilizacja i które wydają się zagrożone. Konferencja

wyraża życzenie, aby postulaty w tym zakresie przedstawione organizacji współpracy intelektualnej Ligi Narodów mogły zostać przekazane pod rozwagę państw. Do Międzynarodowej Komisji Współpracy Intelektualnej należeć będzie, po rozpoznaniu dokonanym przez Międzynarodowe Biuro Muzeów, wypowiedzenie się co do podjęcia niezbędnych kroków i właściwej procedury.

b) Rola wychowania w poszanowaniu zabytków;

Konferencja jest głęboko przekonana, że najlepsz[a] gwarancj[a] dla zachowania zabytków wynika z szacunku i przywiązania do nich samych narodów. Uważając, że te uczucia mogą być w znacznym stopniu wspomagane przez odpowiednie działania władz, konferencja wyraża życzenie, by wychowawcy przyzwyczajali] dzieci i młodzież do unikania niszczenia zabytków przyuczając ich do wielkiego zainteresowania ochroną świadectw każdej cywilizacji.

c) Przydatność dokumentacji międzynarodowej;

Konferencja wyraża życzenie:

1. aby kompetentne instytucje, w każdym państwie publikowały inwentarz zabytków narodowych wraz z ich opisem i fotografiami,
2. aby każde państwo założyło archiwum, w którym zebrane byłyby wszystkie dokumenty dotyczące zabytków,
3. aby każde państwo przekazywało swe publikacje do Międzynarodowego Biura Muzeów,
4. aby Biuro umieszczało w swych publikacjach artykuły odnoszące się do stosowanych metod i przebiegu konserwacji zabytków,
5. aby Biuro rozważyło najlepsze spożytkowanie w ten sposób scentralizowanej dokumentacji.

Rezolucja przyjęta przez Międzynarodową Komisję Współpracy Intelektualnej

Międzynarodowa Komisja Współpracy Intelektualnej po zapoznaniu się z raportami, które zostały jej przedstawione [n]a temat działalności Międzynarodowego Biura Muzeów w okresie 1931–1932 z satysfakcją stwierdza, że okres ten zaznaczył się pozytywnymi rezultatami w podjętych pracach. Odnotowuje ona szczególne znaczenie prac konferencji zorganizowanej w Atenach, dla przestudiowania problemów odnoszących się do ochrony i konserwacji zabytków sztuki i historii.

Pragnąc zacieśnić więzy współpracy, która dzięki działalności Międzynarodowego Biura Muzeów zespala już narodowe administracje sztuk pięknych,

uznając, że konserwacja dziedzictwa artystycznego i archeologicznego ludzkości interesuje wspólnotę państw opiekunów cywilizacji,

uznając, że najpewniejsz[a] gwarancj[a] konserwacji zabytków i dzieł sztuki zasada się na szacunku i przywiązaniu, jaki im [o]kazują same narody,

i w przekonaniu, że te uczucia mogą być walnie wspomagane przez odpowiednie działania władz, prosi,

aby Zgromadzenie zechciało skierować do Państw-członków zalecenie,

aby Państwa członkowskie zachęcały wychowawców do przyuczania dzieci i młodzieży do szacunku dla zabytków jakakolwiek byłaby cywilizacja lub epoka, do której zabytki te należą,

aby ta działalność wychowawcza państw skierowana była do opinii publicznej w taki sposób, aby mogła się ona również włączyć do działań na rzecz ochrony świadectw cywilizacji.

Zalecenie Zgromadzenia Ligi Narodów

przyjęte 10 października 1932 r.

Zgromadzenie Ligi Narodów, aprobując Rezolucję przyjętą przez Międzynarodową Komisję Współpracy Intelktualnej i uwzględniając wyrażone życzenie skierowania do Państw-członków Ligi Narodów zaleceń opracowanych przez Konferencję w Atenach dotyczących konserwacji zabytków historii i dzieł sztuki powierza organizacji Współpracy Intelktualnej przekazanie w imieniu Zgromadzenia tych zaleceń Rządom państw-członków Ligi Narodów.

[tłum. K. Pawłowski]

Źródło: *Vademecum konserwatora zabytków. Międzynarodowe normy ochrony dóbr kultury*, wybór tekstów i oprac. B. Szmygin, Warszawa 2015, s. 27–30.

Nota: Publikacja dzięki uprzejmości Prezesa Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS

24.

Traktat o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych (Pakt Roericha), podpisany w Waszyngtonie 15 kwietnia 1935 r.

Dokument został podpisany w Białym Domu przez przedstawicieli 21 państw amerykańskich i stanowi przykład porozumienia regionalnego. Zamieszczone w nim rozwiązania spowodowały, iż stał się on jednym z inspirujących aktów, na podstawie których tworzono późniejsze, powojenne regulacje międzynarodowe poświęcone ochronie dóbr kultury. Pakt regulował zasady ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego zarówno w czasie wojny, jak i pokoju, co stanowiło *novum* w okresie międzywojennym. Jako podstawę ochrony w czasie konfliktu zbrojnego wskazano zasadę neutralności. Pakt wprowadził specjalny znak graficzny, jakim należało oznaczyć dobra kultury na wypadek konfliktu zbrojnego.

* * *

Wysokie Umawiające się Strony, ożywione zamiarem nadania konwencyjnej formy postulatowi rezolucji przyjętej 16 grudnia 1933 r. przez wszystkie państwa reprezentowane na VII Międzynarodowej Konferencji Państw Amerykańskich, która odbyła się w Montevideo, która zaleciła „rządom Ameryki, które jeszcze tego nie uczyniły, aby podpisały „Pakt Roericha”, zainicjowany przez „Muzeum Roericha” w Stanach Zjednoczonych, którego celem jest powszechne przyjęcie flagi, już zaprojektowanej i ogólnie znanej, aby zachować w każdej chwili zagrożenia wszystkie narodowe i prywatne zabytki, które stanowią kulturalny skarb narodów”, postanowiły zawrzeć w tym celu Traktat aby skarby kultury były szanowane i chronione w czasie wojny i pokoju uzgodniły następujące Artykuły:

Artykuł 1

Zabytki, muzea, instytucje naukowe, artystyczne, edukacyjne i kulturalne będą uważane za neutralne i jako takie szanowane i chronione przez strony wojujące. Ten sam szacunek i ochrona przysługują pracownikom wyżej wymienionych instytucji.

Ten sam szacunek i ochrona będą przyznawane zabytkom historycznym, muzeom instytucjom naukowym, artystycznym, edukacyjnym i kulturalnym w czasie pokoju i wojny.

Artykuł 2

Neutralność oraz ochrona i szacunek należne zabytkom i instytucjom wymienionym w poprzednim artykule są uznawane na całym obszarze terytoriów podlegających suwerenności każdego z Państw-Sygnatariuszy i Państw przystępujących, bez żadnego uprzywilejowania państwowej przynależności wspomnianych zabytków

i instytucji. Rządy poszczególnych krajów zgadzają się na przyjęcie wewnętrznych przepisów niezbędnych do zapewnienia wspomnianej ochrony i szacunku.

Artykuł 3

W celu identyfikacji pomników i instytucji wymienionych w artykule 1 można zastosować flagę wyróżniającą (czerwone kółko z potrójną czerwoną kulą w kole na białym tle) zgodnie z wzorem załączonym do niniejszego Traktatu²⁰.

Artykuł 4

Rządy Sygnatariuszy i te, które przystąpią do niniejszego Traktatu, przysyłają do Unii Panamerykańskiej, w momencie podpisania lub przystąpienia, lub w dowolnym czasie po tym, wykaz zabytków i instytucji, dla których pragną one ochrony uzgodnionej w niniejszym Traktacie.

Unia Panamerykańska, powiadamiając Rządy, które podpisały lub przystąpiły, przesyła również listę zabytków i instytucji wymienionych w niniejszym artykule oraz informuje pozostałe Rządy o wszelkich zmianach we wspomnianym wykazie.

Artykuł 5

Zabytki i instytucje wymienione w artykule 1 przestają korzystać z przywilejów uznanych w niniejszym Traktacie, w przypadku gdyby były wykorzystywane do celów wojskowych.

[...]

Źródło: P.K. Marszałek, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Dokumenty*, Warszawa 2019, s. 757–758.

Nota: Zgoda Wydawnictwa C.H. Beck na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentu publikacji.

²⁰ Redaktorzy pominięli załączony wzór znaku.

25.
Orędzie biskupów hiszpańskich o wojnie w Hiszpanii
(1 lipca 1937 r.)

Podczas wojny domowej w Hiszpanii (1936–1939) obie walczące strony wykazywały się wyjątkową bezwzględnością, nie brakowało też aktów mieszczących się w kategoriach zbrodni wojennych. Dramatyczny los spotkał też wiele dóbr kultury, jak Muzeum Prado, zbombardowane przez oddziały gen. Franco. Z drugiej strony, ugrupowania marksistowskie i anarchistyczne dokonywały profanacji pochówków na cmentarzach katolickich oraz zniszczyły tysiące obiektów sakralnych, m.in. katedrę w Toledo. Spłonęły liczne przykościelne zbiory archiwalne, nie oszczędzono nawet rzymskiego łuku triumfalnego w Tarragonie. Republikański minister Manuel de Irujo informował, że „[...] wszystkie ołtarze i przedmioty kultu zostały zniszczone; wszystkie kościoły zostały zamknięte dla kultu, który został całkowicie zakazany; większość kościołów zamieniono na magazyny, garaże, sklepy i inne pomieszczenia dla użytku mieszkańców; instytucje państwowe i inne urzędy otrzymały do swojej dyspozycji dzwony i przedmioty kultu; zakazano przechowywania jakichkolwiek obrazów lub innych przedmiotów religijnych”. *List wspólny hiszpańskich biskupów do biskupów świata*, ogłoszony przez episkopat Hiszpanii w lipcu 1937 r., w tym samym roku przedrukowany został w większości katolickich czasopism wydawanych w II Rzeczypospolitej.

* * *

[...]

Twierdzimy nasamprzód, że wojna wybuchła skutkiem nieprzezorności i błędów, albo nawet złej woli czy tchórzostwa tych, którzy mogli jej zapobiec, gdyby sprawiedliwie narodem rządzili. [...]

Spalenie świątyń w Madrycie i na prowincji w maju 1931 r., rozruchy w październiku 1934 r., szczególnie w Katalonii i Asturii, gdzie anarchia panowała dwa tygodnie; burzliwy okres trwający od lutego do lipca 1936 r., kiedy to zburzono albo sprofanowano 411 kościołów i popełniono około 3.000 ciężkich występków politycznych i społecznych, zapowiadało całkowity upadek autorytetu władzy, która często ustępowała wobec tajnych związków, kontrolujących jej działalność. [...]

Oceniając w sposób ogólny ekscesy rewolucji komunistycznej w Hiszpanii, można stwierdzić, że nie ma w historii narodów zachodnich drugiego objawu takiego zbiorowego barbarzyństwa, takiego nagromadzenia zamachów na podstawowe prawa Boga, społeczeństwa i osoby ludzkiej (i to w niewielu tygodniach). Byłoby trudno odszukać w dziejach ludzkich taką epokę albo taki naród, który by przedstawiał obraz tak strasznego rozwydrzenia. [...]

Krótko przed rewoltą przybyło z Rosji 79 agitatorów specjalistów. Komisja Narodowa Zjednoczenia Marksistów nakazała w owym czasie utworzenie we wszystkich miastach milicji rewolucyjnych. Niszczenie świątyń albo co najmniej sprzętu kościelnego było systematyczne i seryjne. W ciągu jednego miesiąca doszło do tego, że żaden kościół nie mógł już służyć kultowi. Począwszy od r. 1931 Liga Bezbożników miała w swym programie tak ujęty artykuł: „Plebiscyt, na jakie cele należy przeznaczyć kościoły i domy parafialne”; a jeden z komitetów prowincjonalnych nakazywał: „Miejsce albo miejsca poświęcone dotąd kultowi obróci się na magazyny zbiorowe, targi publiczne, biblioteki ludowe, łaźnie, domy higieny itp., zależnie od potrzeb każdego miasta”. [...]

Najwymowniejszym dowodem na to, że zupełne zniszczenie świątyń i zgładzenie całkowite kapłanów było z góry postanowione, jest przerażająca cyfra ofiar. Chociaż cyfry nie są jeszcze ustalone, możemy liczbę kościołów zniszczonych albo całkowicie spustoszonych określić na około 20.000. Liczba zamordowanych kapłanów (w diecezjach spustoszonych średnio 40 na 100, w niektórych nawet 80 na stu) wynosi tylko spośród kleru świeckiego w przybliżeniu 6.000. [...]

Sprofanowano groby i cmentarze. W sławnym klasztorze w Ripoll zniszczono grobowce: pomiędzy nimi znajdował się grobowiec założyciela dynastii katalońskiej Wilfreda i grobowiec odnowiciela sławnego klasztoru, biskupa Morgadesa. W Vich sprofanowano grób wielkiego Balmesa; czytamy, że bawiono się w piłkę czaszką wielkiego biskupa Torras y Bages. W Madrycie i na starym cmentarzu w Huesca otworzono setki grobów, aby obrabować trupy z ich złotych zębów i pierścieni. Pewne formy męczeństwa każą się domyślać zamroczenia rozumu, jeśli nie całkowitego braku wszelkich uczuć ludzkich.

Rewolucja ta była „barbarzyńska”, gdyż zniweczyła dzieło cywilizacji długich wieków. Zniszczyła tysiące dzieł sztuki, znanych ogólnie. Złupiła i spaliła archiwa, uniemożliwiając badania historyczne i sprawdzanie dowodów prawnych i społecznych. Istnieją setki obrazów pokłutych, rzeźb strzaskanych, cudów architektury zniszczonych na zawsze. Możemy powiedzieć, że skarbiec sztuki, szczególnie religijnej, wzbogacany w ciągu wieków, został w czasie kilku tygodni bezmyślnie zniszczony w okolicach podległych komunistom. Dynamit dokonał w Tarragonie swego dzieła nawet na rzymskim łuku triumfalnym, który nietknięty przetrwał dwadzieścia wieków. Sławne zbiory sztuki katedry toledońskiej, pałacu Liria, muzeum Prado zostały haniebnie ograbione. Liczne biblioteki przepadły. Żadna wojna, żadna inwazja barbarzyńców, żadne rozruchy społeczne nie stworzyły w Hiszpanii w żadnym wieku takiej ruiny. Co prawda nigdy nie rozporządzano w tym celu takimi środkami jak organizacja, oparta na naukowej podstawie w służbie strasznego dzieła zniszczenia, zwłaszcza przedmiotów religijnych i nowoczesna technika komunikacyjna i niszczycielska, dostępna dla każdego zbrodniarza. [...]

Piszemy to wam z Hiszpanii [biskupi hiszpańscy], wspominając braci umarłych albo w ojczyźnie nieobecnych, pierwszego lipca 1937 r., w dniu uroczystym Najświętszej Krwi Pana Naszego Jezusa Chrystusa.

[tłum. S. Okoniewski]

Źródło: *Wspólne orędzie biskupów hiszpańskich do biskupów całego świata o wojnie w Hiszpanii*, „Rozporządzenia Urzędowe Łomżyńskiej Kurii Diecezjalnej” XI/12 (1937), s. 185–208.

III

Doświadczenia II wojny światowej

26.

List Hermanna Göringa w sprawie konfiskaty i wywozu mienia żydowskiego i masonskiego (1 maja 1941 r.)

Podczas II wojny światowej hitlerowcy dokonywali w krajach okupowanych masowych, motywowanych ideologicznie grabieży wartościowych dóbr kultury. Konfiskowane dzieła sztuki i eksponaty trafiały do zbiorów muzealnych w Rzeszy, ale również do prywatnych kolekcji prominentnych funkcjonariuszy NSDAP. Spośród kilku nazistowskich agencji utworzonych w tym celu najszerze pełnomocnictwa posiadał tzw. Sztab Operacyjny Rosenberga dla Obszarów Okupowanych (Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg für die Besetzten Gebiete, ERR), powołany na przełomie czerwca i lipca 1940 r., a kierowany przez jednego z najbliższych współpracowników Hitlera – Alfreda Rosenberga (1893–1946). Początkowo zadaniem Sztabu była konfiskata cennego pod względem artystycznym i historycznym mienia społeczności żydowskich i organizacji masonskich, w późniejszym czasie pełnomocnictwa ludzi Rosenberga rozszerzono też o cenne manuskrypty i starodruki oraz wszelkie inne materiały biblioteczne. W przededniu inwazji na Związek Radziecki Marszałek Rzeszy Hermann Göring wydał podległym sobie strukturom rozkaz nakazujący udzielanie w terenie pomocy członkom ERR w akcji rabunku dóbr kultury i ich przewozu w głąb Niemiec.

* * *

Kwatera Główna, 1 maja 41

Marszałek Rzeszy
Wielkoniemieckiej

Walka przeciw Żydom, masonom i ich sojusznikom oraz innym światopoglądowo i wrogim siłom jest najpilniejszym zadaniem narodowego socjalizmu podczas wojny.

W związku z tym poparłem decyzję Reichsleiters²¹ Rosenberga, aby na wszystkich zajętych terytoriach utworzyć Sztaby Operacyjne z zadaniem zabezpieczenia wszelkich materiałów badawczych i dóbr kultury w wyznaczonych powiatach i odtransportowania ich do Rzeszy.

Wszystkim urządcom Partii, państwa i Wehrmachtu poleca się w związku z powyższym, aby Szefowi Sztabu Operacyjnego Reichsleiters Rosenberga,

²¹ Dośł. Naczelnik Rzeszy, trudny do bezpośredniego przetłumaczenia tytuł funkcyjny NSDAP, jeden z kilku najwyższych po Führerze członków partii nazistowskiej [przyp. tłum.].

Reichshauptstellenleiterowi²² tow. partyjnemu Utikalowi, oraz jego zastępcy, Feldführerowi²³ Niemieckiego Czerwonego Krzyża tow. partyjnemu von Behrowi, w przeprowadzeniu ich zadania udzielić wszelkiego możliwego wsparcia i pomocy.

Wyżej wymienionym [urzędom] zaleca się, aby donosić o pracach, ale szczególnie o występujących trudnościach.

[podpis]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: S. Nahlik, *Grabież dzieł sztuki. Rodowód zbrodni międzynarodowej*, Ossolineum, Wrocław–Warszawa 1958, il. 8²⁴.

²² Tytuł wyższego funkcjonariusza w partii NSDAP [przyp. tłum.].

²³ Dosł. komendant połowy, stopień odpowiadający randze majora [przyp. tłum.].

²⁴ Zdjęcie oryginalnego dokumentu znajduje się pomiędzy stronami 96 i 97 publikacji [przyp. red.].

27.
Deklaracja londyńska
przeciw aktom wywłaszczenia na terenach okupowanych
(5 stycznia 1943 r.)

Już w pierwszych latach II wojny światowej zaczęto zdawać sobie sprawę ze skali grabieży prowadzonej przez Niemcy i ich sojuszników. Pod wpływem płynących z Polski i innych krajów okupowanych raportów narastały też głosy zaniepokojenia o los europejskiego dziedzictwa kulturowego. Jednym z najważniejszych dla wszystkich późniejszych reperacji wojennych dokumentów była *Deklaracja Narodów Zjednoczonych przeciw aktom wywłaszczenia popełnianym na terenach pod wroga okupacją lub kontrolą* (*Inter-Allied Declaration Against Acts of Dispossession Committed in Territories Under Enemy Occupation or Control*), podpisana przez reprezentantów koalicji antyhitlerowskiej 5 stycznia 1943 r., zwana powszechnie Deklaracją londyńską. Państwa-sygnatariusze nie tylko unieważniły wszelkie wywłaszczenia, rekwizycje i akty grabieży dokonane przez mocarstwa Osi i ich sojuszników, ale również zapowiedziały pociągnięcie do odpowiedzialności karnej wszystkich winnych tych przestępstw. Jednocześnie Deklaracja podkreślała konieczność współpracy rządów alianckich w tej materii, udzielania sobie wzajemnej pomocy oraz kierowania się zasadą równości w sytuacjach, gdy przeniesienie własności miało miejsce na terytorium państwa innego niż uprawnione do roszczeń lub zobowiązane do dokonania zwrotu. Ustalenia te stanowiły prawną podstawę podejmowanych działań rewindykacyjnych.

* * *

Deklaracja Narodów Zjednoczonych przeciw ograbianiu obszarów okupowanych
przez nieprzyjaciela

Rząd Jego Królewskiej Mości w Zjednoczonym Królestwie przyłączył się w dniu dzisiejszym do szesnastu innych rządów Narodów Zjednoczonych, oraz do Francuskiego Komitetu Narodowego, oświadczając formalnie, że zdecydowany jest zwalczać i udaremniać grabieże dokonywane przez mocarstwa nieprzyjacielskie na terytoriach, które zostały przez nie napadnięte lub poddane ich władzy.

Systematyczne ograbianie terytorium okupowanego lub owładniętego następowało natychmiast po każdej nowej agresji. Przybierało wszelkie formy, od jawnego rabunku aż do najprzebiegłej zamaskowanej penetracji finansowej, a rozciągało się na wszelkie rodzaje mienia – od dzieł sztuki do zmagazynowanych towarów, od złota w sztabach i banknotów do akcji i udziałów w przedsiębiorstwach i przedsięwzięciach finansowych. Cel był jednak zawsze ten sam: zagarnąć każdą rzecz wartościową, która może przysporzyć zysku agresorowi, a następnie zawładnąć

całą gospodarką ujarzmionego kraju tak, aby musiał on pracować w warunkach niewolnictwa byle tylko wzbogacić i wzmocnić swoich ciemiężycieli.

Przewidywano zawsze, że gdy szala walki zacznie się przechylać na niekorzyść Osi, kampania grabieży przybierze jeszcze na sile i pośpiechu i że czynione będą wszelkie wysiłki, aby skradzione mienie ukryć w krajach neutralnych a obywatele ich skłonić do ochraniań i osłaniania złodziei.

Istnieją dowody, że pod naporem wydarzeń w Rosji i w Afryce Północnej ma to właśnie teraz miejsce, że bezwzględne i integralne metody grabieży, zapoczątkowane w Europie Środkowej, rozszerzają się obecnie w olbrzymiej i wciąż rosnącej skali na okupowane terytoria Europy Zachodniej.

Rząd Jego Królewskiej Mości zgadza się z Rządami Sojusznicznymi i z Francuskim Komitetem Narodowym, że jest rzeczą doniosłą, aby nie pozostawić najmniejszej wątpliwości, że postanawiają one nie przyjąć do wiadomości i nie tolerować bezprawnych działań swoich nieprzyjaciół w zakresie mienia, jakkolwiek przybrałyby one formę, podobnie, jak podkreśliły ostatnio swoją niezłomną wolę pociągnięcia do odpowiedzialności zbrodniarzy wojennych za gwałty, jakich dopuścili się na terytoriach okupowanych przeciwko osobom. Wydały one zatem następującą wspólną Deklarację, ogłaszając zarazem Memorandum wyjaśniające jej znaczenie, cel i zakres:

Rządy Unii Afryki Południowej, Stanów Zjednoczonych Ameryki, Australii, Belgii, Kanady, Chin, Republiki Czechosłowackiej, Zjednoczonego Królestwa Wielkiej Brytanii i Północnej Irlandii, Grecji, Indii, Luksemburgu, Niderlandów, Nowej Zelandii, Norwegii, Polski, Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich i Jugosławii, oraz Francuski Komitet Narodowy ostrzegają niniejszym formalnie wszystkich, których to może dotyczyć, a zwłaszcza osoby znajdujące się w krajach neutralnych, że zamierzają uczynić wszystko, co będzie w ich mocy, aby udaremnić sposoby wyzucia z posiadania, stosowane przez rządy, z którymi są w stanie wojny, wobec krajów i narodów, które zostały tak nikczemnie napadnięte i ograbione.

Rządy wydające niniejszą Deklarację oraz Francuski Komitet Narodowy zastrzegają sobie zatem wszelkie prawo uznania za nieważne każdego przeniesienia lub rozrządzenia mieniem, prawami i interesami jakiegokolwiek rodzaju, które znajdowały się lub znajdują na terytoriach poddanych bezpośrednio lub pośrednio okupacji lub władzy rządów, z którymi są one w stanie wojny, albo też które należałyby lub należą do osób (łącznie z osobami prawnymi) mających siedzibę na tych terytoriach. Ostrzeżenie to ma zastosowanie niezależnie od tego, czy takie przeniesienie lub rozporządzenie odbyło się w formie jawnej grabieży lub rabunku czy też transakcji pozornie legalnej, nawet noszącej cechy rzekomej dobrowolności.

Rządy wydające niniejszą Deklarację oraz Francuski Komitet Narodowy uroczyście stwierdzają swą solidarność w tej sprawie.

Memorandum wyjaśniające stwierdza, że Deklaracja zostanie zakomunikowana Rządom innych Narodów Zjednoczonych z prośbą aby zadeklarowały przyłączenie

się do jej zasad, oraz że podano ją do wiadomości Rządów neutralnym, wreszcie zaś że sygnatariusze postarają się wspólnie nadać jej jak największy rozgłos przy pomocy prasy i radia.

„Deklaracja stwierdza wyraźnie” – ciągnie Memorandum – „że dotyczy również przeniesień i rozrządzeń dokonanych na terytoriach pozostających pośrednio pod władzą nieprzyjaciela, jak na przykład nieokupowana poprzednio strefa Francji, w równym stopniu jak transakcji zdziałanych na terytoriach poddanych jego bezpośredniej, fizycznej władzy. Jest oczywiście rzeczą niemożliwą określić dokładnie działania, jakie będą przedsięwzięte po osiągnięciu zwycięstwa oraz położeniu kresu okupacji lub władzy nieprzyjaciela na obcych terytoriach. Brzmienie Deklaracji obejmuje jednak wyraźnie wszelkie formy grabieży, do jakich sięgnął nieprzyjaciel.

O ile przeniesienia lub rozrządzenia ograniczały się do terytorium określonego kraju, sposób zbadania ich i decyzja co do ich unieważnienia będzie należała do prawowitego Rządu danego kraju, skoro tylko rząd ten do niego powróci. Deklaracja podkreśla jednak solidarność w tej doniosłej sprawie pomiędzy wszystkimi zainteresowanymi Rządami i Francuskim Komitetem Narodowym, oznacza to zaś, że zobowiązały się one udzielać sobie wzajemnie wszelkiej pomocy, jaka może się okazać potrzebna, oraz – zgodnie z zasadami słuszności – badać i w razie konieczności przeprowadzać uznanie za nieważne przeniesień, lub rozrządzeń mieniem, prawami itd., które wykraczają poza granice pewnego kraju i wymagają działania dwu lub więcej Rządów.

Strony są zgodne co do tego, że w miarę możliwości należy kierować się w tej sprawie podobnymi zasadami, nie uwłaczając narodowej suwerenności i uwzględniając różnorodność warunków w poszczególnych krajach. Jako krok wstępny postanowiły zatem powołać Komitet ekspertów, który rozważy, czy zakres ustawodawstwa obowiązującego w poszczególnych krajach alianckich jest dostateczny dla unieważnienia we wszystkich odnośnych wypadkach przeniesień lub rozrządzeń tego rodzaju, jak wskazane w Deklaracji.

Komitetowi polecono również przyjmować i zbierać informacje o sposobach, jakie stosują Rządy nieprzyjacielskie i ich poplecznicy, aby objąć w posiadanie mienie, prawa itd. na terytoriach, które okupują lub nad którymi rozciągnęły władzę. Skoro Komitet przygotowuje sprawozdanie, cała sprawa będzie zbadana przez Rządy wydające Deklarację i przez Francuski Komitet Narodowy. Inne Rządy Narodów Zjednoczonych będą powiadomione o wynikach tych badań”.

Oświadczenie, złożone tegoż dnia przez Francuski Komitet Narodowy w Londynie, jako „wyraziciela woli Narodu Francuskiego”, stwierdza ponownie, że Deklaracja obejmuje również akty wyzucia z posiadania bądź bezpośrednio zdziałane bądź inspirowane przez Niemców i przez rząd w Vichy.

[tłum. S.E. Nahlik]

Źródło: *Commission for Looted Art in Europe. Inter-Allied Declaration Against Acts of Dispossession Committed in Territories Under Enemy Occupation or Control*, <https://www.lootedartcommission.com/inter-allied-declaration> (dostęp: 16.02.2021); tłum. za: S.E. Nahlik (oprac.), *Międzynarodowa ochrona dóbr kulturalnych: ochrona prawna w razie konfliktów zbrojnych. Zbiór tekstów*, Ośrodek Dokumentacji Zabytków, Warszawa 1962, s. 127–130.

28.

Dyrektywa gen. Dwighta Eisenhowera w sprawie ochrony zabytków podczas działań wojennych we Włoszech (29 grudnia 1943 r.)

W pierwszej fazie operacji włoskiej (inwazja na Sycylię, walki w rejonie Salerno) dowództwo alianckie odnosiło się dosyć sceptycznie do kwestii ochrony dóbr kultury. Pod wpływem korespondencji z gen. George'em Marshalllem (szef sztabu armii amerykańskiej) i Johnem J. McCloyem (Asystent Sekretarza Wojny), a także sukcesywnie napływających z linii frontu raportów, gen. Dwight Eisenhower, świeżo mianowany (24 grudnia 1943) naczelny dowódca alianckich sił ekspedycyjnych, wydał dyrektywę, która nakładała na dowódców wszystkich szczebli obowiązek zabezpieczenia przed zniszczeniem obiektów zabytkowych znajdujących się na włoskim teatrze działań. Treść rozkazu jest do dziś często analizowana z uwagi na dobór określonych, często kolokwialnych sformułowań, pozwalających lepiej zrozumieć wojskowym kwestię wyższej konieczności wojennej. Część historyków przypuszcza, iż pierwotny szkic dokumentu mógł sporządzić Leonard Woolley, wybitny brytyjski archeolog, a wówczas doradca przy sztabie Sił Sprzymierzonych. W tekście po raz pierwszy wspomina się o, przydzielonych do sił alianckich, specjalistach Sekcji Zabytków, Dzieł Sztuki i Archiwów (Monuments, Fine Arts and Archives Section). Tu zostali oni wymienieni jako oficerowie AMG (Allied Military Government, czyli tymczasowej administracji wojskowej).

* * *

Sztab Sił Sprzymierzonych
Biuro Głównodowodzącego

29 grudnia 1943

AG 0004-1

dotyczy: zabytki historyczne

do: wszystkich dowódców

Dziś walczymy w kraju, który wniósł znaczący wkład w nasze dziedzictwo kulturowe, kraju obfitującym w zabytki, które przez swe powstanie wspomogły, a teraz, na starość, ilustrują rozwój naszej cywilizacji. Jesteśmy zobowiązani do poszanowania tych zabytków na tyle, na ile pozwala na to wojna.

Jeśli przyjdzie nam dokonać wyboru pomiędzy zniszczeniem znanego budynku a poświęceniem naszych ludzi, wówczas życie naszych ludzi liczyć się będzie nieskończenie bardziej i budowlę trzeba będzie skazać na straty. Ale wybór nie zawsze jest tak oczywisty. W wielu przypadkach zabytki mogą zostać oszczędzone

bez żadnego uszczerbku dla potrzeb operacji. Nie można niczego przeciwstawić argumentowi o stanie wyższej konieczności wojskowej. Jest to ogólnie przyjęta zasada. Lecz określenie „konieczność militarna” bywa czasem stosowane tam, gdzie bardziej zgodne z prawdą byłoby stwierdzenie o militarnej dogodności lub nawet o osobistej wygodzie. Nie chcę, aby stało się to przykrywką dla niedbalstwa czy obojętności.

Odpowiedzialnością wyższych dowódców jest określenie przy pomocy oficerów AMG położenia zabytków historycznych – zarówno znajdujących się tuż przed liniami frontu, jak i na terenach okupowanych przez nas. Informacja ta, przekazana zwykłymi kanałami do niższych szczebli, nakłada na wszystkich dowódców odpowiedzialność za postępowanie zgodnie z duchem tego listu.

[podpis]
Dwight D. Eisenhower
Generał Armii Stanów Zjednoczonych
Głównodowodzący

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: National Archives and Record Administration, Sec. 2, Security Classified General Correspondence, 1943 – July 1949, General Records, Civil Affairs Division, Records of the War Department General and Special Staffs, RG 165, sygn. CAD 000.4 (3–25–43) (1); https://i1.wp.com/text-message.blogs.archives.gov/wp-content/uploads/sites/5/2014/02/eisenhower_december-1943.jpg (dostęp: 16.01.2021).

29.

List gen. Dwighta Eisenhowera w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego na zachodnioeuropejskim teatrze działań (26 maja 1944 r.)

W przeciwieństwie do wyżej cytowanej dyrektywy z 1943 r. w sprawie ochrony zabytków podczas działań wojennych we Włoszech²⁵, kolejny rozkaz wydany został przez Naczelnego Dowódcę Alianckich Sił Ekspedycyjnych nie w trakcie działań wojennych, ale na 11 dni przed zaplanowanym lądowaniem w Normandii (D-Day). W ramach przygotowań do operacji rozszerzono zakres zadań Sekcji Zabytków, Dzieł Sztuki i Archiwów (Monuments, Fine Arts and Archives Section) – do zabezpieczenia obiektów zabytkowych przed zniszczeniem oraz rejestracji strat doszło również gromadzenie dokumentacji niezbędnej do późniejszych działań rewindykacyjnych. Działająca na froncie zachodnim część Sekcji, licząca w dniu wydania rozkazu 17 specjalistów, w ciągu następnych miesięcy rozrosła się do 350 etatów.

W rozkazie odnosi się do – ocenianej dziś jako kontrowersyjna – decyzji o zbombardowaniu zabytkowego klasztoru na Monte Cassino (15 lutego 1944 r.). Ciekawostką jest również, iż wśród adresatów znalazła się 1. Grupa Armii Stanów Zjednoczonych – *de facto* fikcyjny związek taktyczny, „powołany” w ramach akcji dezinformacyjnej kontrwywiadu.

* * *

26 maja 1944

AG (SCHAEF/G-5/751)

dotyczy: ochrona zabytków historycznych

do: Główny Oficer Dowodzący, 21. Grupa Armii
Generał Dowodzący, 1. Grupa Armii Stanów Zjednoczonych
Dowódca Floty Sprzymierzonych, Siły Ekspedycyjne
Głównodowodzący Sił Powietrznych, Siły Ekspedycyjne

1. Wkrótce będziemy wywalczać sobie drogę przez kontynent europejski w bitwach, które mają obronić naszą cywilizację. Nieuchronnie na naszym szlaku znajdą się zabytki historyczne i ośrodki kulturalne, które dla całego świata są symbolem tego wszystkiego, o czego zachowanie walczymy.

2. Obowiązkiem każdego dowódcy jest ochrona i uszanowanie tych symboli, jeśli tylko będzie to możliwe.

²⁵ Zob. tekst nr 28 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

3. W pewnych sytuacjach sukcesowi operacji militarnej mogą przeszkodzić nasze opory przed niszczeniem tych szacownych obiektów. Wówczas, jak pod Cassino, gdzie przeciwnik wykorzystał nasze emocjonalne przywiązanie, by ochronić swoje pozycje obronne, życie naszych ludzi jest najważniejsze. Zatem gdy konieczność wojskowa to nakazuje, dowódcy mogą zarządzić przeprowadzenie niezbędnej akcji, nawet jeśli wiąże się to ze zniszczeniem jakiegoś cennego miejsca.

4. Jednak istnieje wiele okoliczności, w których uszkodzenie i zniszczenie nie są konieczne i nie mogą być usprawiedliwione. W takich wypadkach, zachowując umiar i dyscyplinę, dowódcy oszczędzą ośrodki i obiekty o znaczeniu historycznym i kulturowym. Personel Civil Affairs²⁶ na wyższych szczeblach poinformuje dowódców o lokalizacji zabytków historycznych tego rodzaju, zarówno przed linią frontu, jak i na terenach okupowanych. Te informacje, razem z niezbędnymi instrukcjami, zostaną przekazane kanałami dowodzenia do wszystkich szczebli.

[podpis]
Dwight D. Eisenhower
Generał, Armia Stanów Zjednoczonych

Kopie dla:

Podsekretarz Stanu, Biuro Wojny
Generał Dowodzący, Europejski Teatr Operacji, Armia Stanów Zjednoczonych
Podsekretarz Stanu, Ministerstwo Lotnictwa
Sekretarz, Admiralicja

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: National Archives and Record Administration, Eisenhower's Pre-Presidential Papers, Principal File, Box 13, Bradley Omar N. (6), sygn. NAID 7505528, <https://www.eisenhowerlibrary.gov/sites/default/files/research/online-documents/monuments-men/033-006.pdf> (dostęp: 16.01.2021).

²⁶ Jednostki US Army odpowiadające za współpracę z ludnością cywilną [przyp. tłum.].

30.

Grabież Muzeum Narodowego i Państwowych Zbiorów Sztuki w Warszawie wg *Strat kultury polskiej* (1944 r.)

Opracowaniem listy strat kultury i dziedzictwa, jakie Polska poniosła na skutek hitlerowskiej agresji, zajęło się – utworzone przez polski rząd na uchodźstwie – Biuro Rewindykacji Strat Kulturalnych. Na jego czele stanął Karol Estreicher jr, który wcześniej przeprowadził udaną akcję ewakuacji do Anglii cennych wawelskich regaliów i arrasów. Informacje zbierane były w kraju przez muzealników, pracowników archiwów i innych placówek kultury, a także przez ruch oporu, następnie przekazywano je do Wielkiej Brytanii za pośrednictwem emisariuszy i kurierów. Od roku 1943 zespół Estreichera katalogował również szczątkowe wiadomości o losach polskiego dziedzictwa kulturowego na obszarach pozostających pod kontrolą władz sowieckich. Obszerne, dwujęzyczne (polski i angielski) opracowanie pt. *Straty kultury polskiej. Katalog strat kultury polskiej pod okupacją niemiecką 1939–1944*, opublikowane w Londynie w roku 1944, stanowiło następnie podstawę poszukiwań oraz działań restytucyjnych, podejmowanych przez Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich, a po roku 1989 – przez Biuro Pełnomocnika Rządu ds. Polskiego Dziedzictwa Kulturalnego za Granicą.

* * *

[...]

MUZEUM NARODOWE, al. 3-go Maja

[...]

STAN OBECNY: W roku 1939 budynek został bardzo poważnie uszkodzony przez bomby, pociski zapalające i ostrzał artyleryjski, a eksponaty uległy poważnym zniszczeniom. Zniszczona została zwłaszcza kolekcja zabytkowych mebli. Ale najważniejsze uszkodzenia dotknęły dział odkryć egipskich, dział sztuki dalekowschodniej oraz galerię malarstwa. Po zakończeniu działań wojennych władze niemieckie zarządziły konfiskatę muzeum, która miała miejsce pomiędzy październikiem i grudniem 1939 roku, a po jej przeprowadzeniu zarekwirowane zbiory zostały wysłane do Krakowa. Bliższe informacje nie są jeszcze znane. Ale prawdopodobnie przez pewien czas pozostawały one w magazynach Biblioteki Jagiellońskiej, a później większość z nich została wywieziona i wykorzystana do dekoracji pałacy w Krzeszowicach. Dział średniowiecznej sztuki polskiej został zabrany prawie za jednym razem. Do tego działu należały niektóre rzeźby i obrazy wykonane pomiędzy końcem XIV wieku i połową XVI wieku, jak np.: obraz „Pieta” z początku XV wieku, tryptyk z Wołowca oraz tryptyk z Opatówka, wykonany w drugiej połowie XV wieku; rzeźby szkoły Wita Stwosza i wiele innych. Około 100 najcenniejszych obrazów zostało usuniętych z galerii malarstwa

zagranicznego, jak np. obrazy Pinturicchia, Dürera, Aertsema, Rembrandta, Rubensa, Jordanesa, obrazy starej szkoły holenderskiej, obrazy Rigauda, Largillierre'a, Guardiego, Tiepola.

Wiele tysięcy eksponatów zabrano ze zbiorów sztuki dekoracyjnej, w tym piękne kolekcje garncarstwa włoskiego, saskiego i polskiego, kolekcję szkła z XVII–XVIII wieku, gobeliny, materiały, pasy, meble, zegary, tabakierki itd. Zbiór numizmatyki polskiej i zagranicznej został także usunięty. Zbiór prehistoryczny został całkowicie wywieziony, podobnie jak bezcenna kolekcja scytyjska, duże kolekcje wolnomularskie i judaistyczne oraz część kolekcji eksponatów etnograficznych z ziem polskich. Ta ostatnia miała jednak więcej szczęścia niż pozostałe i kilka eksponatów ocalało. Według informacji prasy niemieckiej („Zeitschrift deutschen Verein f. Kunstwissenschaft”, B. VIII, Heft. 3 i 4, 1941. Artykuł F. Winklera) obrazy, przypisywane A. Dürerowi, prawdopodobnie zabrane z Muzeum Warszawskiego, zostały odrestaurowane w Berlinie.

Wiosną roku 1940 Muzea Wojskowe i Narodowe zostały połączone i przemianowane na Muzeum Miasta Warszawy. We wrześniu 1940 roku eksponaty zostały przeniesione z Państwowego Muzeum Archeologicznego do tego nowego muzeum warszawskiego.

W połowie października 1939 roku gestapo przeniosło część zbiorów z Towarzystwa Sztuk Pięknych, tzw. „Zachęty”, jakieś sto obrazów, do Muzeum Narodowego. Przeniesienie tych obrazów do muzeum zostało przeprowadzone w bardzo niewłaściwy sposób. Dwa pawilony i piwnica budynku zostały zajęte do użytku Armii Niemieckiej i SS. W październiku i listopadzie 1943 roku władze niemieckie zarządziły ewakuację zbiorów w Muzeum Narodowym (Muzeum Miasta Warszawy) z powodu zbliżającej się ofensywy sowieckiej. Część zbiorów i depozytów zostało zabranych do Krakowa.

[...]

PAŃSTWOWE ZBIORY SZTUKI, Zamek Królewski, pl. Zamkowy

[...]

STAN OBECNY: Część cennych dzieł sztuki została wywieziona przez Niemców w grudniu 1939 r., w większości do Krakowa. Nie sposób wymienić wszystkich tych eksponatów, jako że od owego momentu aż do 1944 r. żadnemu Polakowi nie pozwolono obejrzeć kolekcji. Podobnie w Krakowie żaden polski historyk sztuki ani ekspert nie miał dostępu do zbiorów. Istnieje prawdopodobieństwo, iż większość wartościowych dzieł, np. prace Canaletta, wywieziono do Drezna. O losie Zamku zadecydowała wizyta Generalnego Gubernatora Franka 18 października 1939 r. (zob. *Zamek Królewski*). We wrześniu 1939 r. obydwa wspomniane obrazy Matejki zostały wysłane wraz z częścią dzieł sztuki i sreber do Ołyki we wschodniej Polsce. W okresie po wrześniu 1939 r. przechowywano je w Muzeum Regionalnym w Łucku. Po zajęciu Łucka przez Niemców w 1941 r. obrazy Matejki przeniesiono do Lwowa, gdzie przechowywano je w ratuszu. Obydwa dzieła najprawdopodobniej znajdują się we Lwowie. Dyrektor Państwowych Zbiorów Sztuki w Warszawie był również odpowiedzialny za wszystkie przenośne dzieła sztuki

w budynkach i urzędach na terenie całego kraju i za granicą, np. na Zamku Królewskim w Krakowie, w urzędach w Warszawie oraz polskich ambasadach i placówkach dyplomatycznych. Katalogi tych zbiorów były przechowywane w Warszawie na Zamku Królewskim w biurach Państwowych Zbiorów Sztuki. Zostały zniszczone wraz z Zamkiem.

[...]

Źródło: K. Estreicher (red.), *Straty kultury polskiej pod okupacją niemiecką 1939–1944 wraz z oryginalnymi dokumentami grabieży*, Pałac Sztuki TPSP, Kraków 2003, s. 424–428 i 432–434.

Nota: Zgoda na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentów publikacji dzięki uprzejmości Prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

31.

Działania rewindykacyjne prof. Karola Estreichera wg jego prywatnych zapisków w *Dziennikach wypadków* (1945–1946)

Karol Estreicher jr (1906–1984) był historykiem sztuki, wieloletnim wykładowcą Uniwersytetu Jagiellońskiego, a po wojnie także dyrektorem uniwersyteckiego muzeum w Collegium Maius. Podczas II wojny światowej przygotował katalog strat polskiego dziedzictwa kulturowego²⁷ jednocześnie współpracował z Monuments, Fine Arts and Archives Section oraz alianckim wywiadem, organizując rewindykację polskich dzieł sztuki, eksponatów muzealnych i archiwaliów, przejmowanych na terytorium Niemiec i Austrii. Napotykał przy tym jednak szereg przeszkód ze strony władz emigracyjnych, sceptycznie odnoszących się do zwrotu tych obiektów władzom komunistycznym.

Dzięki wielomiesięcznemu śledztwu, Estreicherowi udało się zlokalizować skrzynie z elementami ołtarza Wita Stwosza. Efektem jego działań było również odzyskanie dla Muzeum Czartoryskich dwóch najśłynniejszych obrazów: „Damy z gronostajem” Leonarda da Vinci i „Krajobrazu z miłosiernym Samarytaninem” Rembrandta. Te bezcenne obiekty, wraz z setkami innych skarbów polskiej kultury, znalazły się w transporcie 26 wagonów, który 30 kwietnia 1946 r. dotarł bezpiecznie do Krakowa.

* * *

[...]

13.03.1945

Rano byłem u Mikołajczyka, przedstawić mu sprawy rewindykacyjne, że gdyby jechał do Polski, aby pamiętać o nich. Siedziałem u niego pół godziny, wysłuchał mej petycji wielmożny bardzo, a potem przyjął Szwarcborta na konferencję. Oto wszystko.

[...]

17.04.1945

Byłem na Radzie Ministrów. Przyznano mi 800 funtów na cele ratowania zabytków (potem nic z tego nie wyszło).

Głównych nieprzyjaciół mam w londyńskiej emigracji z powodu swego wątpliwego stanowiska wobec polityki rządu emigrantów.

Nie taję, że Ołtarz Marjacki winien czym prędzej wrócić do Polski, do Krakowa, na miejsce w kościele Marjackim. Nasze Ministerstwo Spraw Zagranicznych nie doверя mi. To oni przeszkadzają mi w wyjeździe do Niemiec. Nie dali mnie na listę.

²⁷ Zob. tekst nr 30 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

[...]

9.05.1945

[...]

Rewindykacja

W dniach 1–8 maja napracowałem się ogromnie nad puszczeniem w ruch aparatu rewindykacyjnego w Niemczech w sprawach dotyczących Polski. Trudności są ogromne. Dotarłem do Andersa i jego świty jadącej do Eisenhowera. Złożyłem Andersowi memoriały, obiecał rozmawiać w sztabie o sprawach polskich, poruszyć je. Lipski również obiecał działać. Mam ostatnią nadzieję, że może ruszą tą sprawę z miejsca. Lipski chce wciągnąć we wszystko Biddla. Obiecuje działać rewizyjnie wedle moich wskazówek.

[...]

4.06.1945

Naciskam Amerykanów, ażeby szukali w Norymberdze pod zamkiem Ołtarza Mariackiego. On tam na pewno jest. Czapski ma go także szukać. Nasz MSZ jest mi niezyczliwy ponieważ wiedzą, że jestem zwolennikiem wysłania Ołtarza Mariackiego natychmiast do Polski, wszystko jedno jakiej, do Krakowa, do Kościoła Mariackiego. Uważa mnie wobec tego za karierowicza, za zdrajcę etc. Słyszę cierpkie uwagi, dochodzą mnie plotki, nie chcą mnie wysłać do Niemiec. Daję w sztabie Andersa instrukcje. Wiem, że Czapski będzie w Norymberdze. Niech szuka.

[...]

3.12.1945

[...]

Do Urzędu Konserwatorskiego w Krakowie
(na ręce inż. Tretera)

Szanowny Panie!

W obszernym liście do dyr. Adama Bochnaka opisuję szczegóły związane z Ołtarzem Mariackim, jego inwentaryzowaniem, które w tej chwili przeprowadzam, sposobem pakowania i odszukiwania części. Praca jest bardzo trudna, idzie powoli z powodu wielorakich trudności technicznych. Niektórzy amerykańscy oficerowie w sztabie gen. Eisenhowera wyobrazili sobie, że przewóz ołtarza to będzie zadanie łatwe, i że oni będą mogli to szybko załatwić. Z tem przyjechał mjr Sapięha do Krakowa, kiedy potem przyszło do przeprowadzenia obietnic pokazało się, że zadanie jest o wiele trudniejsze. Przyjechawszy do Norymbergi przed miesiącem zaraz zacząłem się pytać o różne części ołtarza, których brakło – przede wszystkim o jego architektoniczne części. Te znalazły się w zamku Wiesenthaus. Erlangen. Jutro rozpoczynam ich zestawienie i liczenie w osobnej sali oddanej na ten cel w Muzeum Germańskim.

Równocześnie prowadzę śledztwa przeciwko tym, którzy ołtarz wywozili z Polski. Aresztowań na razie jeszcze nie było, ale jest wysoce prawdopodobne, że one nastąpią.

Można już dzisiaj twierdzić, że 80 lub 90% ołtarza jest, i że wedle wszelkiej pewności stanie on w Krakowie. Ale ustawienie go potrwa czas dłuższy. Jeśli wszystko dobrze pójdzie to może uda się to zrobić na Wielkanoc. Ale o tym ażeby tu można tak szybko, tj. przed styczniem p. roku figury zapakować i wysłać do Polski o tym mowy być nie może.

Równocześnie prowadzę poszukiwania za innymi dziełami sztuki z Polski. Jest nadzieja (piszę ostrożnie nie chcąc za dużo obiecywać), że obrazy od Czartoryskich oraz inne dzieła sztuki wrócą także do Krakowa.

Co do środków transportu rozważane są dwa aeroplany lub samochody. Pociągu nie można brać pod uwagę. Amerykanie w każdym razie dostarczą samochodów i straży. Można być pewnym, że rzeczy dojadą do Krakowa bezpiecznie i cało.

Już dzisiaj trzeba w Krakowie myśleć, gdzie paki z ołtarzem złożyć i jak je potem rozpakowywać, jak i gdzie rzeźby odnawiać. Prace konserwatorskie przy ołtarzu zajmą dość dużo czasu. I o tem piszę obszernie do Bochnaka. Piszę do Warszawy także. Trzeba będzie na ten cel pieniędzy.

Łączę wyrazy najgłębszego szacunku
Karol Estreicher

9.12.1945

Prace nad Ołtarzem Mariackim: paręset części. Brak miejsca w Norymberdze, gdzie by ołtarz złożyć, aby części porządkować czy wszystko jest. Szkody nieznaczne w rzeźbach. Gdzie pudło? Szukać koło Erl. Wiesentau, zameczek lub dwór.

11.12.1945

Miał przyjść Karol Małcużyński – robić reportaż o Ołtarzu Mariackim. Całymi godzinami siedzę zamknięty w schronie, przerzucam rzeźby, porządkuję, nie mogę się doliczyć. Ręce od zimna zgrabiałe. Brak ornamentów ołtarza. Gdzie jest pudło?
[...]

22.04.1946

Mam wrażenie, że trzeba czym prędzej wracać. Zawieźć znalezione dzieła sztuki, przede wszystkim Ołtarz Mariacki. Może jeszcze przyjadę tu z powrotem. Przygotowuję, pośpiesznie jak mogę, transport do kraju pociągu z dziełami sztuki – nie wszystko to takie łatwe. Jedziemy do kraju okupowanego przez Rosję. Nieufność, bojaźń, trudności. Wzajemne intrygi. Moje zadanie – pilnować całości ołtarza.

5.05.1946

Na trzeci dzień po przyjeździe Ołtarza Mariackiego, po podpisaniu niezbędnych kwitów i sprawozdań – zapakowawszy w kocyk Cecylię Gallerani Leonarda – zadowolony, że ten zabytek udało się odzyskać dla Polski, wybrałem się z Adamem

Bochnakiem do muzeum Czartoryskich, by tam wręczyć dyrektorowi Stanisławowi Gąsiorowskiemu to bezcenne arcydzieło. Spodziewałem się jakiegoś godnego przyjęcia, dowodu uprzejmości i wdzięczności. Przecie telefonowałem uprzednio do Gąsiorowskiego i wiedział, że przyjdę i przyniosę obraz. Zapowiedziałem także, że w najbliższym czasie zwrócę Samarytanina Rembrandta. Wierzyłem, że może Gąsiorowski w obecności personelu Muzeum, a może i przedstawicieli władz, a może jakiegoś przedstawiciela prasy i fotoreporterów, obraz odbierze. Kiedy z Bochnakiem zjawiliśmy się w Muzeum Czartoryskich zastaliśmy drzwi zamknięte, woźny na dole nic nie wiedział o naszym przyjściu. [...] Wreszcie, dosłownie po pół godzinie, Gąsiorowski nas przyjął bez wytłumaczenia. Sucho, wręcz niegrzecznie nas przywitał, oświadczył, że dosłownie: „nie czas, nie pora w tych przełomowych chwilach na podejmowanie decyzji w sprawie tego i innych bezcennych obrazów, że odzyskiwanie obrazów nastąpiło bez porozumienia z rodziną Czartoryskich”.
[...]

Źródło: Z.K. Witek (red.), *Dokumenty rewindykacji polskich dóbr kultury zrabowanych przez Niemców w latach 1939–1944 z archiwum Karola Estreichera jr., największego rewindykatora w historii Europy (1939–1975)*, Pałac Sztuki, Kraków 2015, s. 69–71, 77, 96–101 i 113.

Nota: Zgoda na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentów publikacji dzięki uprzejmości Prezesa Towarzystwa Przyjaciół Sztuk Pięknych w Krakowie.

32.

Raport Amerykańskiej Komisji ds. Ochrony i Ratowania Zabytków Artystycznych i Historycznych na Terenach Objętych Wojną (tzw. Komisji Robertsa) (30 czerwca 1946 r.)

Podczas II wojny światowej dzięki współpracy kilku amerykańskich instytucji naukowych i stowarzyszeń cywilnych (m.in. Archaeological Institute of America, Metropolitan Museum of Art, American Council of Learned Societies, American Defense Harvard Group), opracowany został rejestr najcenniejszych dzieł sztuki i zabytków na terenach okupowanych przez III Rzeszę i jej sojuszników. Wykaz uzupełniono również wytycznymi co do metod ich dokumentacji i zabezpieczania. Ostatecznym rezultatem tej współpracy stało się powołanie 23 sierpnia 1943 r.²⁸ Amerykańskiej Komisji ds. Ochrony i Ratowania Zabytków Artystycznych i Historycznych na Terenach Objętych Wojną (American Commission for the Protection and Salvage of Artistic and Historic Monuments in War Areas), znanej jako Komisja Robertsa (the Roberts Commission) od nazwiska kierującego jej pracami sędziego Owena J. Robertsa.

W efekcie starań podjętych przez Komisję w strukturach Naczelnego Dowództwa Alianckich Sił Ekspedycyjnych (Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force) utworzono elitarny zespół oficerów Sekcji Zabytków, Dzieł Sztuki i Archiwów (Monuments, Fine Arts and Archives Section, MFA&A), zwanych popularnie „Monuments Men”. Towarzysząc oddziałom frontowym, dokumentowali oni zniszczenia dóbr kultury, a także odnajdywali i inwentaryzowali nazistowskie depozyty zagrabionych dzieł sztuki (łącznie niemal 1000 lokalizacji, w tym Siegen, Merkers, Altaussee i Neuschwanstein).

* * *

[...]

B. EUROPEJSKI TEATR OPERACJI (ETO)

1. FRANCJA, BELGIA, HOLANDIA. LUKSEMBURG

Planowanie wstępne i organizacja

Gdy Podkomitet ds. Zabytków, Dzieł Sztuki i Archiwów [MFA&A] Dywizji Civil Affairs działał już od dawna na teatrze śródziemnomorskim, Biuro Wojny²⁹ powołało 1 listopada 1943 r. wybitnego archeologa [i badacza] Mezopotamii sir Leonar-

²⁸ Podaje się również datę 20 sierpnia 1943 r. [przyp. red.].

²⁹ War Office – instytucja w ramach rządu brytyjskiego, odpowiedzialna za administrowanie siłami zbrojnymi [przyp. tłum.].

da Woolleya na stanowisko Doradcy ds. Archeologii w stopniu podpułkownika. Z jego rekomendacji na początku 1944 r. prof. Geoffrey Webb został mianowany podpułkownikiem i doradcą Najwyższego Dowództwa Alianckich Sił Ekspedycyjnych (SHAEF) we wszystkich sprawach związanych z Zabytkami, Dziełami Sztuki i Archiwami.

Wstępny schemat naszkicowany w styczniu przewidywał strukturę organizacyjną składającą się z 17 osób, mniej więcej tyłu samo oficerów brytyjskich i amerykańskich, z dodatkową pulą dziesięciu [etatów] do wykorzystania w późniejszych etapach operacji. Personel Civil Affairs³⁰ był zorganizowany w Sekcje Funkcjonalne i Sekcje Krajowe. Sekcje Funkcjonalne zajmowały się opracowywaniem zasad, ogólnym planowaniem, rozkazami i instrukcjami wspólnymi dla wszystkich krajów, rekomendowaniem personelu z kwalifikacjami do służby jako oficerowie-specjaliści, a także koordynowaniem wszelkich kwestii związanych z operacjami MFA&A. Sekcje Krajowe specjalizowały się w problematyce poszczególnych krajów: Belgii, Danii, Francji, Niemiec, Luksemburga, Holandii i Norwegii – państw, w których siły alianckie miały przypuszczalnie prowadzić aktywną walkę z przeciwnikiem.

W marcu personel Civil Affairs przeniósł się do zachodniej Anglii, aby zająć się planowaniem; jednym z zadań było przygotowanie podręcznika dla każdego z [wymienionych] krajów. Zawierały one nie tylko [podstawowe] informacje, ale również rozkazy i instrukcje dla oficerów Civil Affairs. Oficerowie Oddziału Sztuki i Zabytków Dywizji Wewnętrznej, Sekcji/Oddziałów Krajowych, musieli w pierwszej kolejności opracować listy zabytków, które powinny zostać wyłączone z użytkowania przez wojsko i którym należało poświęcić szczególną uwagę podczas planowanych operacji.

Listy te, nazwane Oficjalnymi Rejestrami Zabytków pod Ochroną, zostały stworzone dzięki współpracy pomiędzy poszczególnymi Sekcjami Krajowymi i Funkcjonalnymi. Oparto się przede wszystkim na opatrzonych komentarzami mapach i planach miast dostępnych w Komitecie ACSL³¹ oraz odbitych na powielaczu mapach przygotowanych przez American Defense Harvard Group³², chociaż wykorzystywano też inne źródła informacji. Oficjalne rejestry miały być podstawowym zasobem informacji w fazie operacyjnej, o charakterze wytycznych wojskowych, bez [próby] rozróżniania pomiędzy względnym znaczeniem poszczególnych budynków. Były zatem spójne z racjonalnymi wymaganiami militarnymi. Decyzje wymagające [takiego] rozróżnienia pozostawiono w ręku oficerów sztabowych, korzystających z wiedzy specjalistów MFA&A, których wyposażono w dokładniejsze i bardziej szczegółowe rejestry dostarczone z Ameryki. O ile było to możliwe, przed ustaleniem ostatecznych wersji zestawień zachęcano alianckie władze wojskowe do współpracy i wyrażenia swoich uwag.

[...]

³⁰ Jednostki US Army odpowiadające za współpracę z ludnością cywilną [przyp. tłum.].

³¹ American Council of Learned Societies (Amerykańska Rada Towarzystw Badawczych) [przyp. tłum.].

³² Harwardzka Grupa Amerykańskiej Obrony [przyp. tłum.].

Zniszczenia zabytków historycznych

Zniszczenia zabytków artystycznych i historycznych były ściśle związane z przebiegiem kampanii [wojennej], będąc w zasadzie odwrotnie proporcjonalne do tempa działań militarnych. Szybkość przeprowadzenia operacji staje się oczywista, gdy uświadomimy sobie, że w trzecim tygodniu września, w mniej niż cztery miesiące od D-Day, pod kontrolą aliantów znalazła się cała północna Francja oraz znaczne obszary Belgii i Luksemburga.

Terenem najbardziej skoncentrowanych walk, gdzie opór Niemców okazał się najsilniejszy, był region Normandii i Bretanii. W konsekwencji zniszczenia w tej części Francji były największe, a jednak zabytki są w znacznie lepszym stanie, niż można by się spodziewać po skali działań militarnych. [Tylko] kilka budowli wyjątkowej jakości zostało zniszczonych lub uszkodzonych w takim stopniu, że ich naprawa jest niemożliwa. Caen było pierwszym większym punktem dłuższych i zacieklejszych walk. Mimo to dwa tutejsze średniowieczne opactwa, założone przez Wilhelma Zdobywcę i jego małżonkę Matyldę, pozostały nietknięte poza kilkoma otworami po pociskach; kościoły św. Piotra i św. Jana zostały poważniej uszkodzone, ale szkody można naprawić; [kościół] Notre-Dame-de-la-Gloriette jest nienaruszony. Z drugiej strony St. Gilles, [tutejszy] zamek oraz wiele starych domów zrównano z ziemią, a Bibliotekę Uniwersytecką i jej zbiory zdewastowano. Zrujnowane zostały Avranches i Argentan, główne cele kampanii. W Bayeux katedra i większość miasta ocalały. W Coutances, chociaż plac targowy zniknął, katedra [wciąż] stoi. W wielu małych miastach i miasteczkach Normandii, jak Vire, St. Lô, Lisieux, Falaise, ważniejsze obiekty zabytkowe przetrwały, choć zostały uszkodzone, natomiast istotną stratę stanowi [zniszczenie] setek pojedynczych budynków, w większości pozbawionych znaczenia [historycznego], które [jednak] składały się na te malownicze średniowieczne i renesansowe zespoły miejskie.

Rouen, cel powtarzających się ataków na przestrzeni czterech lat, ucierpiało być może bardziej niż jakiegokolwiek inne miasto we Francji. Zostało zbombardowane w 1940 r. przez Niemców, a wiosną i latem 1944 r. przez aliantów, [w wyniku czego ucierpiały] wszystkie trzy [tamtejsze] wspaniałe kościoły średniowieczne, a większa część starówki uległa zniszczeniu. Południowa nawa katedry jest częściowo uszkodzona, a wieżę św. Romana strawił pożar, który zniszczył także przylegającą do niej bibliotekę kapitulną. Zachowała się jednak dekoracja rzeźbiarska, a budynek może zostać odrestaurowany. [Bomby] trafiły w część krużganków św. Ouena i absydy św. Makłowiusza, ale ich konstrukcja nie została naruszona. Pałac Sprawiedliwości został częściowo uszkodzony przez bomby, a jego wnętrza strawił pożar, który przeniósł się tu z pałacu po drugiej stronie ulicy, podpalonego przez Niemców przed ewakuacją w sierpniu 1944 r. Ściany zewnętrzne stoją, jednak dekoracja wnętrza uległa całkowitemu zniszczeniu. Cały obszar na południe i południowy wschód od katedry został doszczętnie zdewastowany przez ogień. Z zabytkowych budowli w tym miejscu zachował się pomnik św. Romana, brama Guillaume-Lion, ściany Starych Hal, bryła starego kościoła augustianów i wieża św. Andrzeja. Kościół pw. św. Wincentego i drewniany dom Diany de Poitiers zniknęły. Z drugiej strony, ulica Gros Horloge ze swoim zegarem pozostała

nienaruszona, jeśli chodzi o fasady [budynków], chociaż ogień dosięgnął tylnych części domów. W pozostałej części miasta zniszczeniu uległy pojedyncze budynki, ale wiele starych drewnianych domostw się zachowało. Władze francuskie podjęły wszystkie niezbędne kroki w celu ich zabezpieczenia, przeprowadzenia najpilniejszych napraw oraz odzyskania zniszczonych obiektów. Chociaż Rouen nigdy już nie będzie takie jak dawniej, większa część [zniszczeń] może zostać naprawiona.

[...]

W regionie Oise katedra w Reims oraz [samo] miasto są w większości nienaruszone. Nie stwierdzono żadnych zniszczeń zarejestrowanych zabytków Soissons, z wyjątkiem [kościółka pw.] św. Jana des Vignes, zrujnowanego podczas I wojny światowej, którego iglice i fasada zostały ponownie podziurawione odłamkami i ogniem karabinowym. Katedra w Beauvais wciąż stoi w centrum miasta, którego zabudowa została strawiona przez ogień w roku 1940. W Troyes tylko jeden obiekt nie nadaje się do odbudowy: mały XV-wieczny kościół pw. św. Idziego. Katedrę i kościoły w Châlons-sur-Marne zostały w niewielkim stopniu zniszczone przez wybuchy i odłamki, przede wszystkim w trakcie niszczenia przez Niemców mostów. W Verdun niemiecki atak w roku 1944 praktycznie zrównał z ziemią Pałac Sprawiedliwości, ale katedra nie uległa niemal zniszczeniu, a większość zabytków pozostała nietknięta.

Dalej na wschód, Nancy i Metz są w dużej mierze niezniszczone. Katedrę w Strasburgu trafiły dwie bomby, ale straty są niewielkie, a pociski nie naruszyły dekoracji rzeźbiarskiej ani stabilności konstrukcji. Nawa św. Stefana, najstarsza świątynia miasta, została zniszczona; bomby poważnie uszkodziły zamek Rohan, ale przeważająca część zabytkowych domów przetrwała w całości.

W strefie brytyjskiej ucierpiała nieco katedra w Laon, za to kościół św. Marcina oraz przyległe Hôtel-Dieu i Prefektura zostały całkowicie wypalone. Katedra w Amiens pozostała nietknięta, chociaż centrum miasta strawił w roku 1940 pożar. W Lille, Douai, Cambrai i Valenciennes zabytki zachowały się z jedynie niewielkimi uszkodzeniami.

Nieduże zniszczenia odnotowano w południowej i południowo-wschodniej Francji, gdzie działania wojenne przebiegły błyskawicznie. Zdarzały się bombardowania oraz potyczki między Niemcami i Francuskimi Siłami Wewnętrznyymi³³, które kontrolowały większą część południowo-zachodniej Francji, jednak wydaje się, że ważniejsze zabytki nie poniosły właściwie żadnych strat.

[...]

Działania [Sekcji] Zabytków, Dzieł Sztuki i Archiwów

Podobnie jak na śródziemnomorskim teatrze działań, pierwszym zadaniem oficerów MFA&A na teatrze europejskim była inspekcja stanowisk i zabytków w celu zaraportowania wszelkich zniszczeń oraz podjęcia pierwszych kroków w celu zapobieżenia dalszej degradacji historycznych budynków i [innych] obiektów.

³³ Forces Françaises de l'Intérieur (FFI) – francuski ruch oporu [przyp. tłum.].

W wyzwolonych krajach funkcjonowały doskonale cywilne organizacje zajmujące się sztuką, których działalność nie została, jak we Włoszech czy na Sycylii, przerwana przez wojnę. Dlatego też do nich należał obowiązek przeprowadzania bieżących napraw zniszczonych zabytków oraz pozyskiwania w tym celu pracowników i środków finansowych. Specjaliści MFA&A pełnili tam jedynie rolę doradczą, aktywnie angażując się tylko w zakresie okazynego zapewniania transportu czy też rekwizycji bądź zakupu od służb logistycznych niezbędnych materiałów, których wykorzystaniem zajmowali się miejscowi urzędnicy. Powszechną praktyką w każdym departamencie (prowincji) Francji, przez który przechodziły wojska, było odwiedzanie przez oficerów-specjalistów [MFA&A] miejscowych architektów lub innych urzędników, aby zorientować się, które ze znanych im stanowisk i kolekcji są nienaruszone, a które zostały zniszczone. W regularnych odstępach czasu zamawiano i gromadzono raporty nt. stanu zabytków w ich jurysdykcji. Jeśli stwierdzono, że któryś z zabytków uległ nawet nieznacznemu uszkodzeniu, poważnie udawano się tam i sporządzano dokumentację fotograficzną. Dokonano szczegółowego przeglądu zamków, szczególnie tych [figurujących] w oficjalnych rejestrach, aby określić, czy są lub były zamieszkałe, a jeśli uległy uszkodzeniu, to kiedy, w jaki sposób i na skutek czyjej działalności. Ustalenie faktów związanych z przeniesieniem lub nieuzasadnionym zniszczeniem dzieł sztuki przez Niemców wymagało współpracy z lokalnymi władzami oraz właścicielami [obiektów], aby uniknąć fałszywych roszczeń wobec władz alianckich bądź oskarżeń [o zawłaszczenie] kierowanych pod adresem oddziałów sił sprzymierzonych, a także propagandowego wykorzystania takich strat.

Oficerowie MFA&A prowadzili jeden, dwa lub wszystkie trzy [poniższe] rodzaje notatek i raportów. Pierwszy dziennik, miał zawierać krótki rejestr kolejnych działań oficera. Drugi, raport składany co dwa tygodnie, miał informować przełożonych o najważniejszych zadaniach wykonanych przez oficera w okresie dwóch poprzednich tygodni i wskazywać odwiedzone miejsca i zabytki, działania podjęte w celu ochrony lub napraw ratunkowych, instrukcje dotyczące procedur [do zastosowania] w różnych lokalizacjach, dane osób, z którymi oficer się konsultował lub które pracowały pod jego kierownictwem, stan wyposażenia, zaopatrzenia i transportu, a także związane omówienie wszystkich stosownych kwestii. Po trzecie, sporządzano notatki terenowe, zawierające szczegółowe dane nt. stanu budynków i obiektów poddanych inspekcji, miejscowego personelu oraz przypadki rzeczywistych bądź rzekomych zniszczeń i degradacji. [Poszczególne] raporty były zestawiane i łączone w całość w sztabach Grupy Armii i SHAEF. Najczęściej przesyłano dwie ostatnie kategorie dokumentacji, a formę notatek ostatecznie ustandaryzowano.

[...]

Oficerowie MFA&A badali również liczne przypadki wniosków o odszkodowania za zniszczenia dokonane rzekomo przez siły amerykańskie. Dla przykładu, po odwiedzeniu zamku w Chenonceaux okazało się, że wbrew przekazanym informacjom budynek nie został całkowicie zniszczony – dwie bomby, które wpadły do fosy, wybiły jedynie okna i uszkodziły blanki. Nie udało się tylko ustalić, czy [dokonał tego] samolot należący do wroga, czy do aliantów.

Zabytki oznaczone jako „niedostępne” („off limits”) dla oddziałów wojskowych lub niemogące być wykorzystane w celach militarnych należały do różnych kategorii – od całych miasteczek po zespoły ogrodowe i parkowe. Jednak oznakowania te nie zawsze okazywały się tak skuteczne, jak tego oczekiwano. Przykładem jest Mont-Saint-Michel. Oficer MFA&A dokonujący inspekcji na prośbę lokalnych władz stwierdził, że trzy [ustawione tam] znaki „off limits” nie były w ogóle przestrzegane. Pojazdy wojskowe jeździły po całym miasteczku, w którym przed wojną nie był w ogóle dopuszczalny ruch samochodowy. Wieże opactwa były czasami, bez zgody odpowiednich władz, wykorzystywane jako punkty obserwacyjne. [Wspomniany] oficer wyjaśnił opiekunowi miejsca zasady wykorzystania opactwa na potrzeby wojskowe i polecił, aby korzystać z niego tylko do krótkich wizyt, ale nie jako punktu zakwaterowania, a także aby nie zezwalać pojazdom [na wjazd]. Kroki dyscyplinarne odniosły sukces i znaki „off limits” nabrały [wówczas] większego znaczenia.

[...]

2. NIEMCY I AUSTRIA

[...]

Działania [Sekcji] Zabytków, Dzieł Sztuki i Archiwów

[...]

(b) Okres do 30 maja 1945

Jak już wspomniano wcześniej, wiosną tempo zwycięskiego posuwania się armii alianckich zaczęło narastać i znalazło kulminację w ogromnych, przytłaczających falach, które skruszyły niemiecki opór na początku maja. Po części dzięki temu dynamicznemu postępowi, a po części z powodu ograniczonej liczby [etatów] oficerowie MFA&A przydzieleni do wojsk amerykańskich, brytyjskich i kanadyjskich zostali obciążeni mnóstwem zadań wymagających natychmiastowej reakcji, a ponieważ nie wszystkie można było poświęcić tyle samo uwagi, należało zmienić i utrzymać system priorytetów.

Prowadzono zwykłą inspekcję zabytków oraz rejestrację zniszczeń i strat. Oficerowie [służący] przy kanadyjskiej 1. Armii i brytyjskiej 2. Armii przesyłali raporty dotyczące Kleve i Xanten, jak również miast holenderskich i repozytoriów na ich terenie. W raporcie za maj oficerowie ci mogli podsumować zniszczenia Hamburga oraz stan składów w tym mieście i jego okolicach. Powstały również szczegółowe raporty dotyczące zniszczeń w tak ważnych miejscowościach Westfalii, jak Minden, Herford, Osnabrück, Münster i Paderborn, a także o zamku Himmlera i ośrodku szkoleniowym SS w Wewelsburgu. Oficer przy amerykańskiej 9. Armii meldował o [sytuacji] m.in. Koblencji, Kreuznach, Moguncji i Wormacji, a [specjaliści] przydzieleni do amerykańskich 1., 3. i 7. Armii – o stanie zachowania zarejestrowanych zabytków Darmstadt, Fuldy, Heidelbergu, Heilbronn, Mannheim, Rothenburga ob der Tauber oraz innych miasteczek i miast. Jednak głównie skupiali się na depozytach, odnajdywanych w dużych ilościach na terenie centralnych i południowych Niemiec, oraz na próbach kontaktu z pracownikami administracji niemieckiej w celu uzyskania informacji i uporządkowania chaotycznego stanu rzeczy. Takie inspekcje i raporty były kontynuowane latem i jesienią, ale

w międzyczasie ustanowiono cztery strefy okupacyjne Niemiec, a brak komunikacji między nimi spowodował, że obecnie nie dysponujemy kompletnymi informacjami o stanie budowli zabytkowych na terenie całego kraju.

[...]

c) Okres kontroli

[...]

Na początku roku 1945 – w oparciu o przesłuchania jeńców wojennych i inne wskazówki – wywnioskowano, że większość obiektów wysłanych przez ERR³⁴ z Francji trafiła do Bawarii, szczególnie do zamków Hohenschwangau, Neuschwanstein i Herrenchiemsee. W biurze Bawarskiej Administracji Budowlanej w Monachium znaleziony został dokument, zawierający listę miejsc, do których ewakuowano obrazy, rzeźby, archiwa i podobne [obiekty]. Nie było jasne, czy kolekcje te obejmowały [także] obiekty zrabowane – [ostatecznie] okazało się, że nie. Jednak 27 maja por. (później kpt.) James Rorimer, oficer MFA&A przy amerykańskiej 7. Armii, mógł potwierdzić trafność większości wcześniejszych przypuszczeń. W swoim raporcie na ten temat opisał krótko 56 ze 175 znanych składów na terenie zajętych przez jego formację.

[...]

Inne duże repozytorium okazało się być dwoma kopalniami soli, w Altaussee oraz Bad Ischl koło Lauffen, po przeciwnych stronach góry Steinberg. Kapitan Robert Posey jako pierwszy wpadł na trop tych olbrzymich magazynów koło Trewiru na początku kampanii w Niemczech. Dodatkowe informacje zebrał, gdy [w ten rejon] nadciągnęły jednostki alianckie, a na początku maja mógł już potwierdzić doniesienia o istnieniu tam składów [zawierających obiekty o] trudnej do oszacowania wartości artystycznej.

Poproszony natychmiast o doradztwo techniczne por. George Stout, USNR³⁵, w swym raporcie z 27 maja tak ocenił zawartość depozytu w Altaussee:

Dokumentacja w posiadaniu niemieckich urzędników wskazuje, że znajduje się [tu] 6577 obrazów, 230 rysunków i akwarel, 954 rycin 137 rzeźb, 128 sztuk broni i uzbrojenia ochronnego, 79 koszów z obiektami, 484 skrzyń zawierających nieokreślone materiały, z których część to przypuszczalnie archiwalia, 78 sztuk mebli, 122 arrasy, 181 skrzyń książek, od 1200 do 1700 skrzyń, zapewne zawierających książki lub podobne obiekty [...], wśród tych zbiorów znajdują się ważne i znane zrabowane dzieła, takie jak ołtarz Van Eycka³⁶ z kościoła św. Bawona w Gandawie [...], ołtarz Boutsy z Leuven, „Madonna z Dzieciątkiem” Michała Anioła z Brugii i wiele innych.

Późniejsze badanie tylko podkreśliło wagę tego znaleziska.

³⁴ Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg für die Besetzen Gebiete – Sztab Operacyjny Rosenberg dla Obszarów Okupowanych [przyp. tłum].

³⁵ US Navy Reserve – rezerwa amerykańskiej marynarki wojennej [przyp. tłum.].

³⁶ Znany jako „Ołtarz Eucharystii” lub Ołtarz Gandawski [przyp. tłum.].

Dzieje wykorzystania tych kopalni soli jako składu sięgają roku 1942, gdy pracownicy austriackich muzeów zaczęli poszukiwać dla swoich kolekcji schronień, w których byłyby zabezpieczone przed skutkami coraz częstszych nalotów. Badania wykazały, że z powodu higroskopijnego oddziaływania soli, które znacząco obniża wilgotność, kopalnia w Lauffen byłaby doskonałym miejscem do przechowywania obrazów narażonych na poważne uszkodzenia przez pleśń. W związku z tym w 1944 r. zostały tu złożone najcenniejsze obiekty ze Zbiorów Państwowych w Wiedniu. Były to obrazy, arras i dzieła sztuki średniowiecznej z Muzeum Historii Sztuki, duża kolekcja sztychów rycin z Albertiny³⁷, manuskrypty z Biblioteki Narodowej (w tym iluminowane), wszelkiego rodzaju eksponaty z Muzeum Historii Naturalnej i Etnologii, Muzeum Rzemiosła Artystycznego, różnych galerii malarstwa, dokumentacja z Instytutu Ochrony Zabytków i Biura Archeologicznego, a także cenne obrazy z wielu zbiorów prywatnych.

Do roku 1945 najbezpieczniejsze pomieszczenie w Lauffen zostało zapełnione, zaczęto więc wykorzystywać mniej odpowiednie [do tego celu] tunele i komory kopalni w Altaussee. Nie trwało to długo, ponieważ Niemcy uznali je za pewniejsze miejsca składowania niż te, które mieli u siebie. Dlatego też w marcu i kwietniu przeniesiono tam większość łupów ERR ze wspomnianych wcześniej zamków i klasztorów w Bawarii, jak również wiele dzieł sztuki zebranych dla projektowanego Muzeum Hitlera w Linzu. Większość tych zbiorów była wcześniej składowana w różnych budynkach w Monachium.
[...]

Do 18 maja przy użyciu ładunków wybuchowych wykonano otwory, przez które można było się przecisnąć, i zdołano spenetrować wszystkie pomieszczenia. Kapitan Posey mógł później zaraportować, że wstępną inwentaryzację wszystkich depozytów ukończono do 31 maja. Vermeer z kolekcji Czerninów³⁸, zakupiony przez Hitlera dla muzeum w Linzu, był bezpieczny i w dobrym stanie, podobnie jak większość innych prac. Niemniej jeden z paneli Ołtarza Gandawskiego, ten, na którym przedstawiono św. Jana, został w którymś momencie złamany wzdłuż lewego połączenia.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: *Report of the American Commission for the Protection and Salvage of Artistic and Historic Monuments in War Areas*, Washington 1946, s. 94, 97–100, 104–105, 108, 123, 128, 137 i 140–141.

³⁷ Wiedeńska galeria sztuki założona przez księcia sasko-cieszyńskiego Alberta [przyp. tłum.].

³⁸ Chodzi o „Alegorię malarstwa”, jeden z ulubionych obrazów Hitlera, do którego odsprzedzący zmuszono rodzinę Czerninów w 1938 r. [przyp. tłum.].

IV

**Międzynarodowe
prawo humanitarne
konfliktów zbrojnych**

33.

Regulamin dotyczący praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiący załącznik do IV Konwencji haskiej z 18 października 1907 r.

Regulamin został przyjęty w toku prac II Haskiej Konferencji Pokojowej, obradującej od 15 czerwca do 18 października 1907 r. Wzięli w niej udział reprezentanci 44 państw. Trzynastą konwencji haskich będących owocem prac Konferencji stanowiło usankcjonowanie dotychczasowej praktyki i w znacznej mierze odzwierciedlało zwyczajowe normy prowadzenia konfliktów zbrojnych (na co wskazał m.in. Międzynarodowy Trybunał Wojskowy w Norymberdze). Na szczególną uwagę zasługuje przyjęta w nich zasada *si omnes*, zgodnie z którą regulacje ochronne obowiązywały wówczas, gdy wszystkie strony konfliktu były stronami Konwencji. W zakresie ochrony dziedzictwa kultury uczestnicy Konferencji powtórzyli regulacje przewidziane wcześniej w art. 27 Regulaminu dotyczącego praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiącego załącznik do Konwencji (II) dotyczącej praw i zwyczajów wojny lądowej z 29 lipca 1899 r. W myśl jego postanowień dobro kultury nie podlegało ochronie konwencyjnej, jeśli było wykorzystywane do celów wojskowych lub gdy wymagała tego konieczność wojskowa.

* * *

[...]

Art. 27.

Podczas oblężeń i bombardowań należy zastosować wszelkie niezbędne środki, ażeby w miarę możliwości oszczędzone zostały świątynie, gmachy, służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, pod warunkiem, ażeby te gmachy i miejsca nie służyły jednocześnie celom wojennym.

Obowiązkiem oblężonych jest oznaczyć te gmachy i miejsca za pomocą specjalnych widocznych znaków, które będą notyfikowane oblegającym.

[...]

Art. 56.

Własność gmin, instytucji kościelnych, dobroczynnych i naukowych, chociażby należących do państwa, będą traktowane jak własność prywatna.

Wszelkie zajęcie, zniszczenie lub rozmyślna profanacja instytucji tego rodzaju, pomników historycznych, dzieł sztuki i nauki, są zabronione i winny być karane.

Źródło: Dz. U. R. P. z 1927 r. Nr 21, poz. 161.

34.

IX Konwencja haska o bombardowaniu przez morskie siły zbrojne w czasie wojny z 18 października 1907 r.

Jest to drugi, obok Regulaminu dotyczącego praw i zwyczajów wojny lądowej, stanowiącego załącznik do IV Konwencji haskiej z 18 października 1907 r.³⁹, traktat międzynarodowy będący owocem kodyfikacji z 1907 r., którego treść odnosi się do ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego. Powtórzono w nim zapisy Regulaminu haskiego, odnosząc je do bombardowań miejscowości przybrzeżnych przez morskie siły zbrojne. W takich sytuacjach dowódca zobowiązany został do podjęcia wszelkich koniecznych środków, które pozwolą, w miarę możliwości, oszczędzić wskazane gmachy i obiekty. Na stronę w konflikcie nałożono także obowiązek oznaczenia dóbr kultury w widoczny, uzgodniony sposób, wprowadzając po raz pierwszy znak ochronny dla dóbr kultury. Powyższe przepisy uznaje się obecnie za powszechnie wiążące zwyczajowe prawo międzynarodowe mające zastosowanie w konfliktach zbrojnych.

* * *

[...]

Art. 5.

Przy bombardowaniu przez morskie siły zbrojne, dowódca winien przedsięwziąć wszelkie konieczne środki, ażeby zaoszczędzić w miarę możliwości gmachy, przeznaczone dla obrzędów religijnych i sztuk pięknych, zakłady naukowe i dobroczynne, pomniki historyczne [...], pod warunkiem, że nie będą przeznaczone jednocześnie dla celów wojskowych.

Obowiązkiem ludności jest wskazać te pomniki, gmachy [...] znakami widocznymi, polegającymi na dużych czworokątnych, sztywnych blatach, podzielonych przekątną na dwa trójkąty, z których górny winien być czarny, dolny zaś biały. [...]

Źródło: Dz. U. z 1936 r. Nr 6, poz. 66.

³⁹ Zob. tekst nr 33 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

35.
Karta Międzynarodowego Trybunału Wojskowego
w Norymberdze
(8 sierpnia 1945 r.)

Na mocy międzynarodowego Porozumienia w sprawie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, które 8 sierpnia 1945 r. podpisały w Londynie delegacje USA, Wielkiej Brytanii, ZSRR i Francji, dla osądzenia zbrodniarzy hitlerowskich utworzony został Międzynarodowy Trybunał Wojskowy, który miał zebrać się w Norymberdze. Załącznikiem do wspomnianego porozumienia był Statut trybunału, określający jego ustrój i skład, procedury oraz główne założenia odpowiedzialności karnej. Zgromadzenie Ogólne ONZ rezolucją z 11 grudnia 1946 r. zatwierdziło tę regulację, a została ona przyjęta przez 19 krajów (w tym Polskę). Opierając się na wcześniejszych konwencjach genewskich i haskich, sprecyzowano kilka głównych zasad karania przestępców wojennych (tzw. *the Nuremberg Principles*), które stanowić miały od tej pory podstawę dla obowiązujących w tym zakresie norm prawnych (np. pełnienie funkcji państwowych czy wykonywanie rozkazów nie zwalnia od odpowiedzialności, odpowiedzialność jednostek z mocy prawa międzynarodowego etc.). W artykule VI Statutu do czynów podlegających jurysdykcji Trybunału w Norymberdze zaliczono trzy rodzaje przestępstw: przeciwko pokojowi, ludzkości oraz zbrodnie wojenne. W definicji ostatniej z tych kategorii, odnoszącej się do przypadków pogwałcenia praw i zwyczajów wojennych, mieściła się również grabież i dewastacja dóbr kultury.

* * *

[...]

Artykuł VI.

Trybunał ustanowiony na mocy Porozumienia wspomnianego w art. 1 niniejszej Karty, mający sądzić i karać głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, władny będzie sądzić i karać osoby, które, działając w interesie państw Osi Europejskiej bądź osobiście, bądź jako członkowie organizacji, popełniły jakiegokolwiek z poniżej wymienionych przestępstw.

Czyny niżej wymienione albo niektóre z nich, podlegają jurysdykcji Trybunału i pociągają za sobą odpowiedzialność osobistą:

a) Zbrodnie przeciw pokojowi, mianowicie: planowanie, przygotowywanie, początkowanie lub prowadzenie wojny napastniczej albo wojny będącej pogwałceniem traktatów, porozumień lub gwarancji międzynarodowych, albo współudział w planie lub zмовie w celu dokonania jednego z wyżej wymienionych czynów;

b) Zbrodnie wojenne, mianowicie: pogwałcenie praw i zwyczajów wojennych. Takie pogwałcenie będzie obejmowało, ale nie będzie ograniczone do morderstw, złego obchodzenia się lub deportacji na roboty przymusowe albo w innym celu ludności cywilnej na okupowanym obszarze lub z tego obszaru, do mordowania lub złego obchodzenia się z jeńcami wojennymi lub osobami na morzu; do zabijania zakładników; do rabunku własności publicznej lub prywatnej; do bezmyślnego burzenia osiedli, miast lub wsi albo do spustoszeń nie usprawiedliwionych koniecznością wojenną;

c) Zbrodnie przeciw ludzkości, mianowicie: morderstwa, wytępienie, obracanie ludzi w niewolników, deportacja i inne czyny nieludzkie, których dopuszczono się przeciwko jakiegokolwiek ludności cywilnej, przed wojną lub podczas niej, albo prześladowania ze względów politycznych, rasowych lub religijnych przy popełnianiu jakiegokolwiek zbrodni wchodzącej w zakres kompetencji Trybunału lub w związku z nią, niezależnie od tego, czy było to zgodne, czy też stało w sprzeczności z prawem kraju, w którym zbrodni dokonano.

Przywódcy, organizatorzy, podżegacze i współnicy, uczestniczący w układaniu lub wykonaniu wspólnego planu albo zмовy w celu popełnienia jednej z wyżej wymienionych zbrodni, odpowiadają za wszelkie czyny, których dopuścił się ktokolwiek bądź w związku z wykonaniem takiego planu.

[...]

Źródło: Porozumienie międzynarodowe w przedmiocie ścigania i karania głównych przestępców wojennych Osi Europejskiej, podpisane w Londynie dnia 8 sierpnia 1945 r. (Dz. U. z 1947 r. Nr 63, poz. 367).

36.

Konwencja genewska o ochronie osób cywilnych podczas wojny (IV konwencja genewska), podpisana w Genewie 12 sierpnia 1949 r.

[...]

Artykuł 33

Żadna osoba podlegająca ochronie nie może być karana za czyn, którego nie popełniła osobiście. Kary zbiorowe, jak również wszelkie środki zastraszenia lub terroryzowania są wzbronione.

Rabunek jest wzbroniony.

Środki odwetowe w stosunku do osób podlegających ochronie i ich mienia są wzbronione.

[...]

Artykuł 53

Mocarstwu okupacyjnemu nie wolno niszczyć majątku ruchomego lub nieruchomości stanowiącego indywidualną lub wspólną własność osób prywatnych, państwa lub osób prawnych prawa publicznego, organizacji społecznych lub spółdzielczych, z wyjątkiem przypadków, w których zniszczenia te byłyby bezwzględnie konieczne dla operacji wojskowych.

[...]

Artykuł 147

Za ciężkie naruszenie w rozumieniu artykułu poprzedniego uważa się popełnienie któregokolwiek z następujących czynów na szkodę osób lub mienia, chronionych przez Konwencję: umyślne zabójstwo, torturowanie lub nieludzkie traktowanie, włączając w to doświadczenia biologiczne, umyślne powodowanie wielkich cierpień albo ciężkie zamachy na nieetykalność fizyczną lub zdrowie, bezprawne deportacje lub przeniesienia, bezprawne pozbawianie wolności, zmuszanie osoby podlegającej ochronie do służby w siłach zbrojnych Mocarstwa nieprzyjacielskiego, pozbawianie jej prawa do tego, aby była sądzona w sposób słuszny i bezstronny zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji, branie zakładników, niszczenie i przywłaszczanie majątku nie usprawiedliwione koniecznościami wojskowymi i wykonywane na wielką skalę w sposób niedozwolony i samowolny.

[...]

Źródło: Dz. U. z 1956 r. Nr 38, poz. 171, załącznik.

37.

Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego wraz z Regulaminem wykonawczym do tej Konwencji oraz Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego,
podpisane w Hadze 14 maja 1954 r.

**Akt końcowy konferencji międzyrządowej
w sprawie ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego**

Konferencja zwołana przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury w celu opracowania i przyjęcia

Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Regulaminu wykonawczego do tejże Konwencji oraz Protokołu dotyczącego Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, odbyła się w Hadze na zaproszenie Rządu Holandii od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 r. i przeprowadziła obrady nad projektami przygotowanymi przez Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Konferencja ustaliła następujące teksty: Konwencję Haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz Regulamin wykonawczy do tejże Konwencji; Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Konwencję, Regulamin i Protokół, których teksty zostały zredagowane w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, załącza się do niniejszego Aktu.

Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury sporządzi tłumaczenie tych tekstów na inne języki urzędowe Konferencji Generalnej.

Konferencja przyjęła ponadto trzy rezolucje, które załącza się do niniejszego Aktu.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni przez swoje Rządy, podpisali niniejszy Akt Końcowy.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 r. w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim. Oryginał oraz załączone do niego dokumenty będą złożone w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Konwencja o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

Wysokie umawiające się Strony,

stwierdzając, że dobra kulturalne doznały poważnych szkód w toku ostatnich konfliktów i że w następstwie rozwoju techniki wojennej grozi im coraz bardziej zniszczenie;

przeświadczono, że szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej;

zważywszy, że zachowanie dziedzictwa kulturalnego posiada wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata i że jest rzeczą doniosłą zapewnić temu dziedzictwu ochronę międzynarodową;

kierując się zasadami dotyczącymi ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, jakie ustalono w Konwencjach Haskich z lat 1899 i 1907 oraz w Pakcie Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r.;

zważywszy, że ochrona tych dóbr, aby być skuteczną, powinna być zorganizowana już w czasie pokoju w drodze środków zarówno powziętych przez poszczególne państwa, jak i międzynarodowych;

postanawiając poczynić wszelkie możliwe kroki dla ochrony dóbr kulturalnych; **zgodziły się** na następujące postanowienia:

Rozdział I. Ogólne postanowienia dotyczące ochrony

Artykuł 1. Definicja dóbr kulturalnych

W rozumieniu niniejszej Konwencji uważa się za dobra kulturalne, bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela:

- a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;
- b) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a);
- c) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod lit. a) i b), zwane w dalszym ciągu „ośrodkami zabytkowymi”.

Artykuł 2. Ochrona dóbr kulturalnych

Ochrona dóbr kulturalnych w rozumieniu niniejszej Konwencji obejmuje opiekę nad nimi oraz ich poszanowanie.

Artykuł 3. Opieka nad dobrami kulturalnymi

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się przygotować już w czasie pokoju opiekę nad dobrami kulturalnymi położonymi na ich własnym terytorium wobec

dających się przewidzieć następstw konfliktu zbrojnego, podejmując w tym celu kroki, jakie uznają za stosowne.

Artykuł 4. Poszanowanie dóbr kulturalnych

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się szanować dobra kulturalne położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytoriach innych Wysokich Umawiających się Stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich.

2. Zobowiązania określone w ust. 1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchYLENIA wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa.

3. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się ponadto zakazać wszelkich aktów kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kulturalnych, jakkolwiek przybrałyby one formę, jak również wszelkich aktów wandalizmu wymierzonych przeciw nim, zapobiegać takim aktom, a w razie potrzeby powodować ich zaprzestanie. Powstrzymają się również od stosowania rekwizycji wobec dóbr kulturalnych ruchomych położonych na terytorium którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony.

4. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich środków odwetu wymierzonych przeciw dobrom kulturalnym.

5. Wysoka Umawiająca się Strona nie może uchylać się od zobowiązań, określonych w niniejszym artykule, w stosunku do którejkolwiek innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powołując się na okoliczność, że Strona ta nie zastosowała środków opieki przewidzianych w art. 3.

Artykuł 5. Okupacja

1. Wysokie Umawiające się Strony, które okupują w całości lub w części terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powinny w miarę możliwości popierać wysiłki właściwych władz narodowych terytorium okupowanego, mając na celu zapewnienie opieki nad jego dobrami kulturalnymi i ich zachowanie.

2. Jeżeli dla zachowania dóbr kulturalnych położonych na terytorium okupowanym, a uszkodzonych przez działania wojenne konieczne są kroki natychmiastowe i jeżeli właściwe władze narodowe nie mogą ich podjąć, Mocarstwo okupujące przedsięwzięcie w miarę możliwości najkonieczniejsze środki zachowawcze w ścisłej współpracy z tymi władzami.

3. Każda Wysoka Umawiająca się Strona, której rząd uważany jest za rząd legalny przez członków ruchu oporu, zwróci w miarę możliwości ich uwagę na obowiązek przestrzegania postanowień Konwencji dotyczących poszanowania dóbr kulturalnych.

Artykuł 6. Oznaczenie dóbr kulturalnych

Zgodnie z postanowieniami art. 16 dobra kulturalne mogą być zaopatrzone w znak rozpoznawczy ułatwiający ich identyfikację.

Artykuł 7. Środki o charakterze wojskowym

1. Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się wprowadzić już w czasie pokoju w regulaminach lub instrukcjach, przeznaczonych do użytku swoich wojsk, postanowienia, które by zapewniły przestrzeganie niniejszej Konwencji, oraz wpoić członkom swoich sił zbrojnych poczucie szacunku dla kultury i dóbr kulturalnych wszystkich narodów.

2. Zobowiązują się one przygotować lub utworzyć już w czasie pokoju, w łonie swoich sił zbrojnych, bądź komórki organizacyjne, bądź zespół osób o specjalnych kwalifikacjach, którego zadaniem będzie czuwanie nad poszanowaniem dóbr kulturalnych i współpraca z władzami cywilnymi, do których należy opieka nad tymi dobrami.

Rozdział II. O ochronie specjalnej**Artykuł 8. Przyznawanie ochrony specjalnej**

1. Ochroną specjalną może być objęta ograniczona ilość schronów przeznaczonych do przechowywania dóbr kulturalnych ruchomych w razie konfliktu zbrojnego oraz ośrodków zabytkowych i innych dóbr kulturalnych nieruchomych o bardzo wielkim znaczeniu, pod warunkiem, że:

- a) znajdują się w dostatecznej odległości od wielkich ośrodków przemysłowych oraz od wszelkich ważnych obiektów wojskowych stanowiących punkty wrażliwe, jak na przykład lotnisk, radiowych stacji nadawczych, zakładów pracujących na rzecz obrony narodowej, portów lub dworców kolejowych o pewnym znaczeniu, jak również wielkich linii komunikacyjnych;
- b) nie są użytkowane do celów wojskowych.

2. Schron dla dóbr kulturalnych ruchomych może być objęty ochroną specjalną bez względu na swoje położenie, jeżeli jest zbudowany w taki sposób, że według wszelkiego prawdopodobieństwa nie może ponieść szkody w bombardowaniu.

3. Ośrodek zabytkowy uważa się za użytkowany do celów wojskowych, jeżeli służy do przemieszczania, chociażby tylko tranzytowego, osób wojskowych lub materiału wojskowego, jak również jeżeli jest terenem czynności bezpośrednio związanych z działaniami wojskowymi, z kwaterunkiem osób wojskowych lub z produkcją materiału wojennego.

4. Natomiast nie jest uważane za użytkowanie do celów wojskowych strzeżenie dóbr kulturalnych wymienionych w ust. 1 przez uzbrojonych strażników specjalnie powołanych do tego zadania ani obecność w pobliżu dóbr kulturalnych sił policyjnych, do których stałego zakresu działania należy zapewnienie porządku publicznego.

5. Dobro kulturalne, wymienione w ust. 1 niniejszego artykułu, położone w pobliżu ważnego obiektu wojskowego w rozumieniu tegoż ustępu, może być jednak objęte ochroną specjalną. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która składa o to wniosek, zobowiąże się, że w razie konfliktu zbrojnego zaniecha wszelkiego użytkowania odnośnego obiektu, a w szczególności, gdy chodzi o port, dworzec kolejowy lub lotnisko – wyłączy go z wszelkiego ruchu komunikacyjnego. Wyłączenie takie powinno być przygotowane już w czasie pokoju.

6. Ochrona specjalna zostaje przyznana dobru kulturalnemu przez wpisanie go do „Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną”. Wpis ten może być dokonany jedynie w sposób zgodny z postanowieniami niniejszej Konwencji i w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 9. Nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się zapewnić nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną specjalną przez powstrzymanie się, z chwilą wciągnięcia do Międzynarodowego Rejestru, od wszelkich aktów nieprzyjacielskich skierowanych przeciw tym dobrom oraz od wszelkiego użytkowania bądź ich samych, bądź ich otoczenia do celów wojskowych, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w art. 8 ust. 5.

Artykuł 10. Oznaczanie i kontrola

W razie konfliktu zbrojnego dobra kulturalne objęte ochroną specjalną powinny być zaopatrzone w znak rozpoznawczy opisany w art. 16 oraz udostępnione międzynarodowej kontroli w sposób określony w Regulaminie Wykonawczym.

Artykuł 11. Cofnięcie przywileju nietykalności

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron dopuści się w stosunku do dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną pogwałcenia zobowiązań wynikających z art. 9, Strona przeciwna jest na czas trwania tego pogwałcenia zwolniona z obowiązku zapewnienia odnośnemu dobru nietykalności. Jednakże, o ile uważa to tylko za możliwe, wystosowuje wprawdzie wezwanie o położenie kresu pogwałceniu w odpowiednim terminie.

2. Poza wypadkami przewidzianymi w ust. 1 niniejszego artykułu przywilej nietykalności dobra kulturalnego objętego ochroną specjalną może być cofnięty jedynie w wypadkach nie dającej się uniknąć konieczności wojskowej i jedynie na czas jej trwania. Stwierdzić, że konieczność taka zachodzi, może jedynie dowódca jednostki odpowiadającej dywizji bądź wyższej. We wszystkich wypadkach, w których okoliczności na to pozwalają, decyzja cofnięcia przywileju nietykalności będzie komunikowana odpowiednio wcześniej Stronie przeciwnej.

3. Strona cofająca przywilej nietykalności powinna zawiadomić o tym możliwie najrychlej, pisemnie i z podaniem motywów, Komisarza Generalnego Dóbr Kulturalnych przewidzianego w Regulaminie Wykonawczym.

Rozdział III. O transportach dóbr kulturalnych

Artykuł 12. Transport pod ochroną specjalną

1. Transport mający za wyłączny cel przewiezienie dóbr kulturalnych bądź w obrębie pewnego terytorium, bądź na inne terytorium, może na wniosek zainteresowanej Wysokiej Umawiającej się Strony odbywać się pod ochroną specjalną w warunkach przewidzianych w Regulaminie Wykonawczym.
2. Transport pod ochroną specjalną pozostaje pod nadzorem międzynarodowym przewidzianym w Regulaminie Wykonawczym i powinien być zaopatrzony w znak rozpoznawczy określony w art. 16.
3. Wysokie Umawiające się Strony powstrzymają się od wszelkich aktów nieprzyjacielskich wobec transportu pozostającego pod ochroną specjalną.

Artykuł 13. Transport w wypadkach nagłych

1. Jeżeli jedna z Wysokich Umawiających się Stron uważa, że bezpieczeństwo pewnych dóbr kulturalnych wymaga ich przewiezienia, sprawa zaś jest tak nagła, że procedura przewidziana w art. 12 nie może być zastosowana, zwłaszcza na początku konfliktu zbrojnego, transport można zaopatrzyć w znak rozpoznawczy określony w art. 16, chyba że transport taki był już przedmiotem prośby o przyznanie przywileju nietykalności w rozumieniu art. 12, która została odrzucona. O transporcie należy w miarę możliwości zawiadomić Strony przeciwne. Transport kierujący się ku terytorium innego kraju nie może w żadnym razie używać znaku rozpoznawczego, jeżeli nie przyznano mu wyraźnie przywileju nietykalności.
2. Wysokie Umawiające się Strony przedsięwzją w miarę możliwości środków ostrożności konieczne do ochrony transportów, przewidzianych w ust. 1 niniejszego artykułu, a zaopatrzonych w znak rozpoznawczy, przed skierowanymi przeciw nim aktami nieprzyjacielskimi.

Artykuł 14. Nietykalność wobec zajęcia, zdobyczy i łupu

1. Przywilej nietykalności wobec zajęcia, zdobyczy i łupu przysługuje:
 - a) dobrom kulturalnym korzystającym z ochrony specjalnej przewidzianej w art. 12 bądź w art. 13;
 - b) środkom transportowym przeznaczonym wyłącznie do przewozu tych dóbr.
2. Niniejszy artykuł nie zawiera żadnego ograniczenia prawa wizyty i rewizji.

Rozdział IV. O personelu

Artykuł 15. Personel

W granicach, w jakich daje się to pogodzić z wymaganiami bezpieczeństwa, personel przydzielony do ochrony dóbr kulturalnych powinien być w interesie tych dóbr szanowany; jeśli dostanie się w ręce strony przeciwnej powinien mieć możliwość dalszego pełnienia swych funkcji, o ile powierzone mu dobra kulturalne dostaną się również w ręce strony przeciwnej.

Rozdział V. O znaku rozpoznawczym

Artykuł 16. Znak Konwencji

1. Znakiem rozpoznawczym Konwencji jest tarcza skierowana ostrzem w dół, podzielona wzdłuż przekątnych na cztery pola, dwa błękitne i dwa białe (tarcza herbowa złożona z błękitnego kwadratu, którego jeden z kątów tworzy ostrze tarczy, oraz umieszczonego nad nim błękitnego trójkąta, rozgraniczonych po każdej stronie białym trójkątem).
2. Znak używa się bądź pojedynczo, bądź potrójnie w układzie trójkątnym (z jedną tarczą u dołu), w warunkach określonych w art. 17.

Artykuł 17. Sposób użycia znaku

1. Znak rozpoznawczy w układzie potrójnym może być używany jedynie do identyfikacji:
 - a) dóbr kulturalnych nieruchomych korzystających z ochrony specjalnej;
 - b) transportów dóbr kulturalnych w warunkach określonych w art. 12 i 13;
 - c) schronów zaimprovizowanych w warunkach określonych w Regulaminie Wykonawczym.
2. Pojedynczy znak rozpoznawczy może być używany jedynie do identyfikacji:
 - a) dóbr kulturalnych nie korzystających z ochrony specjalnej;
 - b) osób sprawujących czynności kontrolne zgodnie z Regulaminem Wykonawczym;
 - c) personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych;
 - d) kart tożsamości określonych w Regulaminie Wykonawczym.
3. W czasie konfliktu zbrojnego zabrania się używania znaku rozpoznawczego w jakichkolwiek innych wypadkach poza wymienionymi w poprzednich ustępach niniejszego artykułu oraz używania do jakichkolwiek celów znaku podobnego do znaku rozpoznawczego.
4. Znak rozpoznawczy nie może być umieszczony na dobrze kulturalnym nieruchomym, o ile równocześnie nie umieści się na widocznym miejscu odpowiednio podpisanego i datowanego upoważnienia wystawionego przez właściwą władzę Wysokiej Umawiającej się Strony.

Rozdział VI. O zakresie zastosowania konwencji

Artykuł 18. Zastosowanie Konwencji

1. Z wyjątkiem postanowień, które powinny wejść w życie już w czasie pokoju, niniejsza Konwencja będzie stosowana w razie wojny wypowiedzianej lub jakiegokolwiek innego konfliktu zbrojnego, jaki może powstać, bądź pomiędzy dwiema Wysokimi Umawiającymi się Stronami, bądź większą ich ilością, nawet jeżeli stan wojny przez jedną lub więcej z nich nie został uznany.
2. Konwencja będzie stosowana również we wszystkich wypadkach okupacji bądź całego terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron bądź jego części, nawet jeżeli okupacja ta nie napotka żadnego zbrojnego oporu.

3. Mocarstwa będące stronami niniejszej Konwencji pozostaną związane nią w swoich wzajemnych stosunkach, nawet jeżeli jedno z Mocarstw biorących udział w konflikcie nie jest jej stroną. Będą ponadto związane Konwencją również w stosunku do tego Mocarstwa, o ile oświadczy ono, że przyjmuje jej postanowienia i o ile je stosuje.

Artykuł 19. Konflikty niemające charakteru międzynarodowego

1. W razie konfliktu zbrojnego nie posiadającego charakteru międzynarodowego, a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych.

2. Strony konfliktu będą dążyły do wprowadzenia w życie, w drodze układów specjalnych, w całości lub w części również pozostałych postanowień niniejszej Konwencji.

3. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zaofiarować stronom konfliktu swe usługi.

4. Zastosowanie powyższych postanowień nie będzie miało wpływu na sytuację prawną stron konfliktu.

Rozdział VII. O wykonaniu konwencji

Artykuł 20. Regulamin Wykonawczy

Szczegóły dotyczące sposobu stosowania niniejszej Konwencji są określone w Regulaminie Wykonawczym, który stanowi jej integralną część.

Artykuł 21. Mocarstwa opiekuńcze

Niniejsza Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy będą stosowane przy współpracy Mocarstw Opiekuńczych, którym powierzono czuwanie nad interesami Stron konfliktu.

Artykuł 22. Postępowanie pojednawcze

1. Mocarstwa Opiekuńcze udzielą swych dobrych usług we wszystkich wypadkach, w których uznają to za wskazane w interesie dóbr kulturalnych, zwłaszcza jeżeli pomiędzy Stronami konfliktu powstanie różnica zdań co do stosowania lub interpretacji postanowień niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego.

2. W tym celu każde z Mocarstw Opiekuńczych może bądź na zaproszenie jednej ze Stron lub Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, bądź z własnej inicjatywy zaproponować Stronom konfliktu zebranie ich przedstawicieli, a w szczególności przedstawicieli władz powołanych do ochrony dóbr kulturalnych, w razie potrzeby na odpowiednio wybranym terytorium neutralnym. Strony konfliktu obowiązane są przychylić się do otrzymanej propozycji odbycia zebrania. Mocarstwa Opiekuńcze zgłaszają do aprobaty Stronom konfliktu nazwisko osobistości bądź będącej obywatelem Mocarstwa neutralnego, bądź zaproponowanej przez Dyrektora Generalnego

Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, która będzie zaproszona do udziału w tym zebraniu w charakterze przewodniczącego.

Artykuł 23. Pomoc UNESCO

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zwrócić się do Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o pomoc techniczną w zorganizowaniu ochrony swoich dóbr kulturalnych lub w związku z jakimkolwiek innym zagadnieniem wynikającym ze stosowania bądź niniejszej Konwencji, bądź jej Regulaminu Wykonawczego. Organizacja udziela tej pomocy w granicach swojego programu i swoich możliwości.

2. Organizacja jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy z propozycjami na ten temat wobec Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 24. Układy specjalne

1. Wysokie Umawiające się Strony mogą zawierać układy specjalne co do wszelkich zagadnień, które ich zdaniem wymagają oddzielnego uregulowania.

2. Nie może być zawarty żaden układ specjalny umniejszający ochronę, jaką niniejsza Konwencja zapewnia dobrom kulturalnym i personelowi przydzielonemu do ich ochrony.

Artykuł 25. Rozpowszechnienie Konwencji

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się rozpowszechnić w swoich krajach tekst niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego możliwie najszerzej, zarówno w czasie pokoju, jak i w czasie konfliktu zbrojnego. Zobowiązują się w szczególności włączyć ich nauczanie do programów szkolenia wojskowego, a w miarę możliwości również cywilnego, tak aby zasady ich mogły być znane całej ludności, a zwłaszcza siłom zbrojnym i personelowi przydzielonemu do ochrony dóbr kulturalnych.

Artykuł 26. Przekłady i sprawozdania

1. Wysokie Umawiające się Strony prześlą sobie wzajemnie, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, urzędowe przekłady niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

2. Ponadto, co najmniej raz na cztery lata, prześlą One Dyrektorowi Generalnemu Sprawozdanie zawierające informacje, jakich udzielenie uznają za stosowne, o środkach powziętych, przygotowanych lub zamierzonych przez ich właściwe władze celem wykonania niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego.

Artykuł 27. Zebrania

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może zwoływać za zgodą Rady Wykonawczej zebrania przedstawicieli Wysokich Umawiających się Stron. Obowiązany jest zwołać zebranie, jeśli prosi o to co najmniej jedna piąta ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.

2. Niezależnie od wszelkich innych kompetencji przyznanych mu przez niniejszą Konwencję i jej Regulamin Wykonawczy, zadaniem zebrania jest badanie zagadnień związanych ze stosowaniem niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego oraz formułowanie na ten temat zaleceń.

3. Zebranie może ponadto przystąpić do rewizji Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, z zachowaniem postanowień art. 39, jeżeli reprezentowana jest na nim większość Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 28. Sankcje

Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się powziąć w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkie konieczne środki, ażeby osoby, które dopuściły się naruszenia niniejszej Konwencji lub nakazały jej naruszenie, były bez względu na swoje obywatelstwo ścigane i osiągnięte sankcjami bądź karnymi, bądź dyscyplinarnymi.

Postanowienia końcowe

Artykuł 29. Języki

1. Niniejszą Konwencję sporządzono w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim; wszystkie te cztery teksty są równie autentyczne.

2. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleci sporządzić przekłady na inne języki urzędowe swojej Konferencji Generalnej.

Artykuł 30. Podpisanie

Niniejsza Konwencja będzie nosiła datę 14 maja 1954 r., a możliwość podpisania jej będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 r. wszystkie państwa zaproszone na konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 r.

Artykuł 31. Ratyfikacja

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji przez podpisujące ją Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.

2. Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32. Przystąpienie

Począwszy od dnia jej wejścia w życie do niniejszej Konwencji będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w art. 30, które jej nie podpisały, jak również każde inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 33. Wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.

2. Następnie dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron będzie ona wchodziła w życie w trzy miesiące po złożeniu przez Nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

3. W sytuacjach określonych w art. 18 i 19 dokumenty ratyfikacji lub przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji, czy też po nim, wywołują skutki prawne natychmiast. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w art. 38 jak najszybszą drogą.

Artykuł 34. Stosowanie

1. Każde z Państw będących stronami Konwencji w dniu jej wejścia w życie poweźmie w ciągu sześciu miesięcy wszelkie niezbędne środki, aby była ona istotnie stosowana.

2. Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejścia w życie Konwencji, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

Artykuł 35. Rozszerzenie zasięgu terytorialnego Konwencji

Każda z Wysokich Umawiających się Stron bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia, bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejsza Konwencja rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

Artykuł 36. Stosunek do poprzednich Konwencji

1. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami, które są związane Konwencjami Haskimi z dnia 29 lipca 1899 r. bądź z dnia 18 października 1907 r., dotyczącymi praw i zwyczajów wojny lądowej (IV) oraz bombardowania w czasie wojny przez siły morskie (IX), a które są stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona wyżej wymienioną Konwencję (IX) i Regulamin załączony do wyżej wymienionej Konwencji (IV) oraz zastąpi znak opisany w art. 5 wyżej wymienionej Konwencji (IV) znakiem opisanym w art. 16 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

2. W stosunkach pomiędzy Mocarstwami związanymi Paktem Waszyngtońskim z dnia 15 kwietnia 1935 r. o ochronie instytucji artystycznych i naukowych oraz zabytków historycznych (Paktem Roericha), a które są Stronami Konwencji niniejszej, uzupełni ona Pakt Roericha oraz zastąpi flagę rozpoznawczą opisaną w art. III Paktu znakiem opisanym w art. 16 Konwencji niniejszej dla wypadków, w których Konwencja i jej Regulamin Wykonawczy przewidują używanie tego znaku rozpoznawczego.

Artykuł 37. Wypowiedzenie

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszą Konwencję zarówno we własnym imieniu, jak w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.
2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
3. Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca będzie wmieszana w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

Artykuł 38. Zawiadomienia

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w art. 30 i 32, oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w art. 31, 32 i 39, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w art. 35, 37 i 39.

Artykuł 39. Rewizja Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może zgłosić poprawki do niniejszej Konwencji i jej Regulaminu Wykonawczego. Każda zgłoszona poprawka będzie zakomunikowana Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, który prześle jej tekst wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom, prosząc je zarazem o wypowiedzenie się w ciągu czterech miesięcy:
 - a) czy życzą sobie, aby została zwołana konferencja dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki;
 - b) czy też są zdania, że poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji;
 - c) czy wreszcie są zdania, że poprawkę należy odrzucić bez zwoływania konferencji.
2. Dyrektor Generalny prześle wszystkim Wysokim Umawiającym się Stronom odpowiedzi otrzymane w wykonaniu ust. 1 niniejszego artykułu.
3. Jeżeli wszystkie Wysokie Umawiające się Strony, które w przepisany terminie złożyły swą wypowiedź na ręce Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zawiadomią go zgodnie z lit. b) ust. 1 niniejszego artykułu, że ich zdaniem poprawkę należy przyjąć bez zwoływania konferencji, Dyrektor Generalny przeprowadzi notyfikację ich decyzji zgodnie z art. 38. Poprawka wywoła skutki prawne wobec wszystkich Wysokich Umawiających się Stron z upływem dziewięćdziesięciu dni od daty tej notyfikacji.

4. Dyrektor Generalny zwoła konferencję Wysokich Umawiających się Stron dla rozpatrzenia zgłoszonej poprawki, jeśli o zwołanie takiej konferencji prosi go co najmniej jedna trzecia ogólnej ilości Wysokich Umawiających się Stron.

5. Poprawki do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, rozpatrzone w sposób przewidziany w ustępie poprzednim, wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednomyślnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.

6. Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego, uchwalonych przez konferencję wymienioną w ust. 4 i 5, nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

7. Po wejściu w życie poprawek do niniejszej Konwencji lub jej Regulaminu Wykonawczego jedynie poprawiony odpowiednio tekst Konwencji lub Regulaminu Wykonawczego będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Artykuł 40. Rejestracja

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja będzie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Na dowód czego niżej podpisani należycie upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Hadze dnia 14 maja 1954 r. w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w artykułach 30 i 32 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Regulamin Wykonawczy do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

Rozdział I. O kontroli

Artykuł 1. Międzynarodowa lista osobistości

Z chwilą wejścia w życie Konwencji Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zestawí międzynarodową listę obejmującą wszystkie osobistości, zgłoszone przez Wysokie Umawiające się Strony jako nadające się do sprawowania funkcji Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych. Z inicjatywy Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury lista ta będzie periodycznie rewidowana, zgodnie z wnioskami zgłaszanymi przez Wysokie Umawiające się Strony.

Artykuł 2. Organizacja kontroli

Z chwilą, gdy Wysoka Umawiająca się Strona stanie się uczestniczką konfliktu zbrojnego, do którego ma zastosowanie art. 18 Konwencji:

- a) Strona ta wyznacza przedstawiciela dla dóbr kulturalnych położonych na swoim terytorium, a w razie zajęcia obcego terytorium powinna wyznaczyć oddzielnego przedstawiciela dla dóbr kulturalnych, które się na nim znajdują;
- b) Mocarstwo Opiekuńcze każdej ze Stron znajdujących się w konflikcie z tą Wysoką Umawiającą się Stroną wyznaczy przy niej delegatów, zgodnie z poniższym art. 3;
- c) będzie wyznaczony przy tej Wysokiej Umawiającej się Stronie Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych, zgodnie z poniższym art. 4.

Artykuł 3. Wyznaczenie delegatów Mocarstw Opiekuńczych

Mocarstwo Opiekuńcze wyznacza swoich delegatów spośród członków swojego personelu dyplomatycznego lub konsularnego lub też za zgodą Strony, przy której mają wykonywać swoje zadania, spośród innych osób.

Artykuł 4. Wyznaczenie Komisarza Generalnego

1. Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych będzie wybrany spośród osobistości objętych międzynarodową listą za obopólną zgodą przez Stronę, przy której ma wykonywać swoje zadania, oraz przez Mocarstwa Opiekuńcze Stron znajdujących się z nią w konflikcie.

2. Jeżeli Strony w ciągu trzech tygodni od rozpoczęcia rozmów na ten temat nie dojdą do porozumienia, zwrócą się do Prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z prośbą o wyznaczenie Komisarza Generalnego, który obejmie to stanowisko dopiero po uzyskaniu zgody Strony, przy której ma wykonywać swoje zadania.

Artykuł 5. Uprawnienia delegatów

Delegaci Mocarstw Opiekuńczych stwierdzają naruszenia Konwencji; za zgodą Strony, przy której pełnią swoją misję, badają okoliczności, w jakich naruszenia się wydarzyły; czynią na miejscu demarche, aby ich zaniechano, a w razie potrzeby zawiadamiają o nich Komisarza Generalnego; informują go zarazem bieżąco o swojej działalności.

Artykuł 6. Uprawnienia Komisarza Generalnego

1. Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zajmuje się, wraz z przedstawicielem Strony, przy której pełni swoje zadania, oraz z zainteresowanymi delegatami, wszelkimi przedstawionymi sobie sprawami, które wiążą się z Wykonaniem Konwencji.

2. Posiada on prawo decyzji i nominacji w wypadkach określonych w niniejszym Regulaminie.

3. Ma on prawo – za zgodą Strony, przy której pełni swoje zadania – bądź zarządzić przeprowadzenie dochodzenia, bądź sam je przeprowadzić.
4. Podejmuje on wobec Stron konfliktu lub wobec ich Mocarstw Opiekuńczych wszelkie demarche, jakie uważa za pożyteczne dla wykonania Konwencji.
5. Sporządza on niezbędne sprawozdania na temat wykonania Konwencji i składa je zainteresowanym Stronom, jak również Mocarstwom Opiekuńczym. Odpisy ich przesyła Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, który może posługiwać się jedynie zawartymi w nich danymi technicznymi.
6. W braku Mocarstwa Opiekuńczego Komisarz Generalny pełni funkcje przyznane Mocarstwu Opiekuńczemu w art. 21 i 22 Konwencji.

Artykuł 7. Inspektorzy i rzeczoznawcy

1. Ilekroć Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych bądź na prośbę zainteresowanych delegatów, bądź po zasięgnięciu ich zdania, uważa to za konieczne, przedstawia do aprobaty Stronie, przy której pełni swoje zadania, kandydaturę osoby, która miałaby pełnić określoną misję w charakterze inspektora dóbr kulturalnych. Inspektor ten jest odpowiedzialny jedynie przed Komisarzem Generalnym.
2. Komisarz Generalny, delegaci i inspektorzy mogą uciekać się do usług rzeczoznawców, których kandydatury przedstawia się również do aprobaty Stronie wymienionej w poprzednim ustępie.

Artykuł 8. Wykonywanie zadań kontrolnych

Komisarze Generalni do Spraw Dóbr Kulturalnych, delegaci Mocarstw Opiekuńczych, inspektorzy i rzeczoznawcy nie powinni w żadnym razie wykraczać poza granice swoich zadań. Powinni oni w szczególności brać pod uwagę wymagania bezpieczeństwa Wysokiej Umawiającej się Strony, przy której pełnią swoje zadania, i we wszelkich okolicznościach działać zgodnie z wymaganiami sytuacji wojkowej zakomunikowanymi przez tę Wysoką Umawiającą się Stronę.

Artykuł 9. Substytucja Mocarstw Opiekuńczych

Jeżeli Strona konfliktu w ogóle nie korzysta z usług Mocarstwa Opiekuńczego bądź przestaje z nich korzystać, może zwrócić się do jednego z Państw neutralnych z prośbą o objęcie funkcji Mocarstwa Opiekuńczego w zakresie wyznaczenia Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych zgodnie z procedurą określoną wyżej w art. 4. Wyznaczony w ten sposób Komisarz Generalny powierza w razie potrzeby inspektorom funkcje delegatów Mocarstw Opiekuńczych, określone w niniejszym Regulaminie.

Artykuł 10. Koszty

Uposażenie i wydatki Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych, jak również inspektorów i rzeczoznawców, będą opłacane przez Stronę, przy której pełnią oni swoje zadania. Uposażenie i wydatki delegatów Mocarstw Opiekuńczych

będą przedmiotem porozumienia między tymi Mocarstwami a Państwami, których interesów one bronią.

Rozdział II. O ochronie specjalnej

Artykuł 11. Schrony zaimprovizowane

1. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona w czasie konfliktu zbrojnego zmuszona jest przez nieprzewidziane okoliczności do urządzenia schronu zaimprovizowanego i jeżeli pragnie, aby schron taki został umieszczony pod ochroną specjalną, komunikuje to natychmiast Komisarzowi Generalnemu, który przy Niej pełni swoje zadania.

2. Jeżeli Komisarz Generalny jest zdania, że zarówno okoliczności, jak znaczenie ukrytych w zaimprovizowanym schronie dóbr kulturalnych usprawiedliwiają taki środek, może upoważnić Wysoką Umawiającą się Stronę do umieszczenia na schronie znaku rozpoznawczego określonego w art. 16 Konwencji. Decyzję swoją komunikuje bezzwłocznie zainteresowanym delegatom Mocarstw Opiekunich, z których każdy w ciągu trzydziestu dni może zażądać natychmiastowego usunięcia znaku.

3. Z chwilą gdy delegaci ci wyrażą zgodę lub gdy okres trzydziestu dni przeminął, a żaden z nich nie zgłosił sprzeciwu, zaimprovizowany schron zaś odpowiada zdaniem Komisarza Generalnego warunkom określonym w art. 8 Konwencji, Komisarz Generalny zwraca się do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury z prośbą o wpisanie schronu do Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną.

Artykuł 12. Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną

1. Ustanawia się „Międzynarodowy Rejestr Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną”.

2. Rejestr ten prowadzi Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Kopie jego przesyła Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz Wysokim Umawiającym się Stronom.

3. Rejestr dzieli się na rozdziały, z których każdy oznaczony jest nazwą jednej z Wysokich Umawiających się Stron. Każdy rozdział dzieli się na trzy części, zatytułowane: schrony, ośrodki zabytkowe, inne dobra kulturalne nieruchome. Dyrektor Generalny ustala, jakie szczegóły powinny znajdować się w każdym rozdziale.

Artykuł 13. Wnioski o wpisanie do rejestru

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może składać Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury wnioski o wpisanie do rejestru określonych schronów, ośrodków zabytkowych lub innych dóbr kulturalnych nieruchomych, położonych na swoim terytorium. Wniosek powinien zawierać wskazówki dotyczące miejsca położenia dóbr i stwierdzać, że odpowiadają one warunkom określonym w art. 8 Konwencji.

2. W razie okupacji wnioski o wpisanie do rejestru ma prawo składać Mocarstwo okupujące.
3. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury przesyła bezzwłocznie odpisy wniosków o wpisanie do rejestru każdej z Wysokich Umawiających się Stron.

Artykuł 14. Sprzeciw

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może sprzeciwić się wpisaniu dobra kulturalnego do rejestru pismem skierowanym do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Pismo to powinno do niego wpłynąć w przeciągu czterech miesięcy od dnia, w którym wysłał odpis wniosku o wpisanie do rejestru.
2. Sprzeciw należy uzasadnić. Dopuszczalne jest jedynie uzasadnienie:
 - a) że dane dobro nie jest dobrem kulturalnym lub też
 - b) że nie zostały wypełnione warunki określone w art. 8 Konwencji.
3. Dyrektor Generalny rozsyła bezzwłocznie Wysokim Umawiającym się Stronom odpisy pisma zawierającego sprzeciw. W razie potrzeby zasięga opinii Międzynarodowego Komitetu do Spraw Zabytków, Miejsc o Znaczeniu Artystycznym i Historycznym oraz Wykopaliisk Archeologicznych, a nadto, jeżeli uważa to za pożyteczne, jakiegokolwiek innej organizacji lub osobistości o odpowiednich kwalifikacjach.
4. Dyrektor Generalny lub Wysoka Umawiająca się Strona składająca wniosek o wpisanie do rejestru mogą podejmować wszelkie kroki, jakie uznają za konieczne, wobec Wysokich Umawiających się Stron, które zgłosiły sprzeciw, aby wywołać jego cofnięcie.
5. Jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która w czasie pokoju złożyła wniosek o wpisanie dobra kulturalnego do rejestru, znajdzie się w konflikcie zbrojnym zanim wpis został dokonany, dobro kulturalne, o które chodzi, będzie natychmiast wpisane do rejestru przez Dyrektora Generalnego prowizorycznie aż do chwili potwierdzenia, wycofania lub obalenia sprzeciwu, jaki bądź został, bądź może być zgłoszony.
6. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym Dyrektor Generalny otrzymał pismo zawierające sprzeciw, nie otrzyma on od Wysokiej Umawiającej się Strony, która zgłosiła sprzeciw, zawiadomienia, że sprzeciw zostaje wycofany, Wysoka Umawiająca się Strona, która zgłosiła wniosek o wpisanie do rejestru, może wystąpić na drogę arbitrażu w sposób określony w ustępie następnym.
7. Wniosek arbitrażowy należy zgłosić najpóźniej do roku od dnia, w którym Dyrektor Generalny otrzymał pisemny sprzeciw. Każda ze Stron sporu wyznacza jednego arbitra. Jeżeli wobec wniosku o wpisanie do rejestru zgłoszono więcej niż jeden sprzeciw, Wysokie Umawiające się Strony, które je zgłosiły, wyznaczają wspólnie jednego arbitra. Obaj arbitrzy wybierają superarbitra spośród osób objętych listą międzynarodową wymienioną w art. 1 niniejszego Regulaminu; jeżeli nie mogą uzgodnić wyboru, zwracają się do Prezesa Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości z prośbą o wyznaczenie superarbitra, niekoniecznie spośród

osób objętych listą międzynarodową. Utworzony w ten sposób trybunał arbitrażowy sam określa swoją procedurę. Od jego orzeczeń nie przysługuje odwołanie.

8. Każda z Wysokich Umawiających się Stron może oświadczyć w chwili, gdy powstaje spór, którego jest stroną, że nie życzy sobie zastosowania procedury arbitrażowej określonej w poprzednim ustępie. W takim wypadku Dyrektor Generalny przedstawia sprzeciw wobec wniosku o wpisanie do rejestru Wysokim Umawiającym się Stronom. Sprzeciw zostaje zatwierdzony jedynie wówczas, jeżeli Wysokie Umawiające się Strony powezmą taką decyzję większością dwóch trzecich liczby głosujących. Głosowanie odbędzie się w drodze korespondencji, chyba że Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury uzna za niezbędne zwołać konferencję na podstawie uprawnień, jakie mu przyznaje art. 27 Konwencji. Jeżeli Dyrektor Generalny postanowi przeprowadzić głosowanie w drodze korespondencji, zwróci się do Wysokich Umawiających się Stron z prośbą o nadesłanie mu swojego głosu w zapieczętowanej kopercie w ciągu sześciu miesięcy od dnia, w którym skierował do nich tę prośbę.

Artykuł 15. Wpisanie do rejestru

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleca wpisać do rejestru pod numerem bieżącym każde dobro kulturalne, co do którego wpłynął wniosek, jeżeli wniosek ten nie spowodował sprzeciwu w terminie określonym w art. 14 ust. 1.

2. Jeżeli został zgłoszony sprzeciw, Dyrektor Generalny, z wyjątkiem wypadków przewidzianych w art. 14 ust. 5, przeprowadzi wpisanie dobra kulturalnego do rejestru tylko wówczas, jeżeli sprzeciw został wycofany lub też nie został zatwierdzony w drodze procedury określonej w art. 14 ust. 7 bądź 8.

3. Ilekroć zajdzie wypadek przewidziany w art. 11 ust. 3, Dyrektor Generalny przeprowadzi wpis do rejestru na wniosek Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych.

4. Dyrektor Generalny przesyła bezzwłocznie Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych, Wysokim Umawiającym się Stronom oraz na prośbę Strony, która złożyła wniosek o wpisanie, wszelkim innym państwom wymienionym w art. 30 i 32 Konwencji, uwierzytelniony odpis każdego wpisu do rejestru. Wpis wywołuje skutki prawne w trzydzieści dni po rozesłaniu tych odpisów.

Artykuł 16. Skreślenie z rejestru

1. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury poleca skreślić dobro kulturalne z rejestru:

- a) na wniosek Wysokiej Umawiającej się Strony, na której terytorium dobro kulturalne się znajduje;
- b) jeżeli Wysoka Umawiająca się Strona, która prosiła o wpisanie do rejestru, wypowiedziała Konwencję, z chwilą gdy to wypowiedzenie wywołuje skutki prawne;
- c) w wypadku przewidzianym w art. 14 ust. 5, jeżeli sprzeciw został zatwierdzony w drodze procedury określonej w art. 14 ust. 7 bądź 8.

2. Dyrektor Generalny przesyła bezzwłocznie uwierzytelniony odpis każdego skreślenia z rejestru Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych oraz wszystkim Państwom, które otrzymały odpis wpisu. Skreślenie wywołuje skutki prawne w trzydzieści dni po rozesłaniu tych odpisów.

Rozdział III. O transportach dóbr kulturalnych

Artykuł 17. Procedura uzyskania przywileju nietykalności

1. Wniosek przewidziany w art. 12 ust. 1 Konwencji należy skierować do Komisarza Generalnego do Spraw Dóbr Kulturalnych. Powinien on przedstawiać powody, które go wywołały, oraz określać w przybliżeniu ilość i znaczenie dóbr kulturalnych, które mają być przewiezione, obecne ich pomieszczenie, pomieszczenie, do którego mają być przewiezione, środki transportu, projektowaną trasę i datę transportu, jak również wszelkie inne informacje.

2. Jeżeli Komisarz Generalny, po zasięgnięciu opinii, które uważa za wskazane zebrać, sądzi, że przewóz jest uzasadniony, konsultuje właściwych delegatów Mocarstw Opiekuńczych na temat projektowanych szczegółów wykonawczych. W następstwie tej konsultacji zawiadamia o transporcie zainteresowane Strony konfliktu, zamieszczając w tym zawiadomieniu wszelkie potrzebne informacje.

3. Komisarz Generalny wyznacza inspektora lub inspektorów, którzy upewniają się, że transport zawiera jedynie dobra kulturalne wymienione w odnośnym wniosku, że odbywa się w uzgodniony sposób i że jest zaopatrzone w znak rozpoznawczy. Inspektor lub inspektorzy towarzyszą transportowi aż do miejsca przeznaczenia.

Artykuł 18. Transport za granicę

Transport pod ochroną specjalną, który kieruje się ku terytorium innego kraju, podlega nie tylko art. 12 Konwencji i art. 17 niniejszego Regulaminu, ale nadto następującym postanowieniom:

- a) w czasie pobytu dóbr kulturalnych na terytorium innego Państwa Państwo to będzie ich depozytariuszem, zapewni tym dobrom opiekę co najmniej równą tej, jaką otacza własne dobra kulturalne o podobnym znaczeniu;
- b) Państwo będące depozytariuszem zwróci dobra kulturalne dopiero po zakończeniu konfliktu; zwrot nastąpi w przeciagu sześciu miesięcy od daty złożenia odnośnej prośby;
- c) w czasie wszelkich operacji transportowych oraz w czasie pobytu na terytorium każdego obcego Państwa dobra kulturalne będą wyłączone z wszelkiego rodzaju zajęcia, dysponować zaś nimi nie będzie mógł ani deponent ani depozytariusz; jednakże, jeśli będzie tego wymagało bezpieczeństwo dóbr kulturalnych, depozytariusz za zgodą deponenta będzie mógł zarządzić przewiezenie ich na terytorium kraju trzeciego z zachowaniem warunków określonych w niniejszym artykule;
- d) prośba o objęcie ochroną specjalną powinna zawierać wzmiankę, że Państwo, na którego terytorium dobra kulturalne mają być przewiezione, przyjmuje postanowienia niniejszego artykułu.

Artykuł 19. Terytorium okupowane

Ilekcroć Wysoka Umawiająca się Strona, która okupuje terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, przewozi dobra kulturalne do schronu położonego w innym punkcie tego terytorium, nie mogą zastosować procedury określonej w art. 17 Regulaminu, przewiezienie to nie będzie uważane za bezprawne przywłaszczenie w rozumieniu art. 4 Konwencji, jeżeli Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zaświadczy pisemnie po przekonsultowaniu osób sprawujących zazwyczaj pieczę nad tymi dobrami, że okoliczności czynią to przewiezienie niezbędnym.

Rozdział IV. O znaku rozpoznawczym

Artykuł 20. Umieszczanie znaku

1. Umieszczenie znaku rozpoznawczego i stopień jego widoczności pozostawia się uznaniu właściwych władz każdej z Wysokich Umawiających się Stron. Znak może być umieszczony na flagach lub na opaskach; może również być wymalowany na samym obiekcie lub uwidoczniony na nim w jakikolwiek inny odpowiedni sposób.

2. W razie konfliktu zbrojnego, niezależnie od możliwości przyjęcia systemu jeszcze dokładniejszego znakowania, należy umieszczać znak w sposób dobrze widoczny za dnia, tak z powietrza jak z ziemi, na transportach w wypadkach określonych w art. 12 i 13 Konwencji. Znak powinien być dobrze widoczny za dnia:

- a) w regularnych odstępach wystarczających do dokładnego oznaczenia obwodu ośrodka zabytkowego objętego ochroną specjalną;
- b) przy wejściu do innych dóbr kulturalnych nieruchomych objętych ochroną specjalną.

Artykuł 21. Określanie tożsamości osób

1. Osoby, o których mowa w art. 17 ust. 2 lit. b) i c) Konwencji, mogą nosić na ramieniu opaskę zaopatrzoną w znak rozpoznawczy, wystawioną i opieczętowaną przez właściwe władze.

2. Osoby te będą posiadały specjalne karty tożsamości zaopatrzone w znak rozpoznawczy. Karta powinna wymieniać co najmniej nazwisko i imiona, datę urodzenia, tytuł lub stopień oraz stanowisko posiadacza, a nadto zawierać fotografię właściciela i bądź jego podpis, bądź odciski palców, bądź jedno i drugie. Na karcie należy wreszcie umieścić suchą pieczęć właściwych władz.

3. Każda z Wysokich Umawiających się Stron ustala wzór swojej karty tożsamości, kierując się wzorem załączonym przykładowo do niniejszego Regulaminu. Wysokie Umawiające się Strony przesyłają sobie wzajemnie przyjęte wzory kart. Każdą kartę tożsamości wystawia się w miarę możliwości co najmniej w dwóch egzemplarzach, z których jeden zachowuje Państwo wystawiające kartę.

4. Osób wyżej wymienionych nie można, bez uzasadnionej przyczyny, pozbawić ani karty tożsamości, ani prawa noszenia opaski.

<p data-bbox="283 176 457 366">Fotografia posiadacza</p> <p data-bbox="249 402 642 485">KARTA TOŻSAMOŚCI dla personelu przydzielonego do ochrony dóbr kulturalnych</p> <p data-bbox="249 515 640 568">Nazwisko</p> <p data-bbox="249 601 640 654">Imiona</p> <p data-bbox="249 686 640 739">Data urodzenia</p> <p data-bbox="249 772 640 825">Tytuł lub stopień</p>	<p data-bbox="715 305 960 358">Podpis lub odciski palców lub jedno i drugie</p> <p data-bbox="708 384 967 638">Pieczeń sucha władzy wystawiającej kartę</p> <p data-bbox="710 733 942 760">Wzrost Oczy Włosy</p>
---	--

<p data-bbox="249 949 645 1001">Stanowisko</p> <p data-bbox="249 1035 645 1146">jest posiadaczem niniejszej karty tożsamo- ści na podstawie Konwencji Haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultural- nych w razie konfliktu zbrojnego.</p> <p data-bbox="249 1236 423 1263">Data wystawienia</p> <p data-bbox="249 1293 627 1319">Numer karty.</p>	<p data-bbox="687 949 1081 1372">Inne elementy identyfikacji</p>
---	--

Protokół

Wysokie Umawiające się Strony uzgodniły co następuje:

I

1. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się zapobiegać wywozowi z terytoriów okupowanych przez siebie w czasie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych określonych w art. 1 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r.
2. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się zabezpieczyć dobra kulturalne wwieszone na swoje terytorium, a pochodzące bezpośrednio lub pośrednio z jakiegokolwiek terytorium okupowanego. Zabezpieczenie będzie zastosowane bądź z urzędu przy wwozie, bądź też, jeśli to nie nastąpiło, na prośbę władz odnośnego terytorium.
3. Każda z Wysokich Umawiających się Stron zobowiązuje się po zakończeniu działań wojennych zwrócić właściwym władzom terytorium poprzednio okupowanego dobra kulturalne znajdujące się na swoim terytorium, jeżeli dobra te zostały wywiezione z naruszeniem zasady ustalonej w ust. 1. Dobra te nigdy nie będą mogły być zatrzymane tytułem odszkodowań wojennych.
4. Wysoka Umawiająca się Strona, która miała obowiązek zapobiec wywozowi dóbr kulturalnych z okupowanego przez siebie terytorium, powinna wypłacić odszkodowanie posiadaczom w dobrej wierze dóbr kulturalnych, które podlegają zwrotowi zgodnie z ustępem poprzednim.

II

5. Dobra kulturalne pochodzące z terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, a zdeponowane przez nią na terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony dla ochrony przed niebezpieczeństwami konfliktu zbrojnego, będą zwrócone przez tę ostatnią po zakończeniu działań wojennych właściwym władzom terytorium pochodzenia.

III

6. Niniejszy Protokół będzie nosił datę 14 maja 1954 r., a możliwość podpisania go będą miały aż do dnia 31 grudnia 1954 r. wszystkie Państwa zaproszone na konferencję, która odbyła się w Hadze od dnia 21 kwietnia do dnia 14 maja 1954 roku.
7.
 - a) Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji przez podpisujące go Państwa zgodnie z procedurą konstytucyjną każdego z nich.
 - b) Dokumenty ratyfikacyjne będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
8. Począwszy od dnia jego wejścia w życie, do niniejszego Protokołu będą mogły przystąpić wszystkie Państwa wymienione w ust. 6, które go nie podpisały, jak również każde inne Państwo zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Przystąpienie będzie dokonane przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

9. Państwa wymienione w ust. 6 i 8 mogą w chwili podpisywania, ratyfikacji lub przystąpienia oświadczyć, że nie będą związane postanowieniami bądź Części I, bądź Części II niniejszego Protokołu.

10.

- a) Niniejszy Protokół wejdzie w życie w trzy miesiące po złożeniu pięciu dokumentów ratyfikacyjnych.
- b) Następnie dla każdej z Wysokich Umawiających się Stron będzie on wchodził w życie w trzy miesiące po złożeniu przez Nią dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.
- c) W sytuacjach określonych w artykułach 18 i 19 Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r., ratyfikacje i przystąpienia, złożone przez Strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem kroków nieprzyjacielskich lub okupacji, czy też po nim wywołają skutki prawne natychmiast. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w ust. 14 jak najszybszą drogą.

11.

- a) Każde z Państw będących stronami Protokołu w dniu jego wejścia w życie poweźmie w dotyczącym Go zakresie wszelkie środki niezbędne dla jego rzeczywistego zastosowania w ciągu sześciu miesięcy.
- b) Dla każdego Państwa, które złoży dokument ratyfikacyjny lub dokument przystąpienia po dniu wejścia Protokołu w życie, okres tych sześciu miesięcy będzie biegł od dnia złożenia przez Nie dokumentu ratyfikacyjnego lub dokumentu przystąpienia.

12. Każda z Wysokich Umawiających się Stron bądź w chwili ratyfikacji lub przystąpienia, bądź w dowolnym innym czasie, będzie mogła oświadczyć w drodze notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, że niniejszy Protokół rozciąga się na wszystkie lub niektóre spośród terytoriów, za których stosunki międzynarodowe Strona ta jest odpowiedzialna. Notyfikacja ta wywoła skutki prawne w trzy miesiące po dniu jej otrzymania.

13.

- a) Każda z Wysokich Umawiających się Stron będzie mogła wypowiedzieć niniejszy Protokół zarówno we własnym imieniu, jak w imieniu każdego z terytoriów, za których stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialna.
- b) Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
- c) Wypowiedzenie wywoła skutki prawne w rok po otrzymaniu dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego roku Strona wypowiadająca

będzie włączona w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszaniu aż do zakończenia kroków nieprzyjacielskich lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

14. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie zawiadamiał Państwa, o których mowa w ust. 6 i 8, oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przystąpienia lub przyjęcia, wymienionych w ust. 7, 8 i 15, jak również o notyfikacjach i wypowiedzeniach, wymienionych w ust. 12 i 13.

15.

- a) Niniejszy Protokół może ulec rewizji, jeżeli prosi o to co najmniej jedna trzecia ogólnej liczby Wysokich Umawiających się Stron.
- b) Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zwołuje w tym celu konferencję.
- c) Poprawki do niniejszego Protokołu wejdą w życie jedynie wówczas, gdy zostaną uchwalone jednogłośnie przez Wysokie Umawiające się Strony reprezentowane na konferencji, a następnie przyjęte przez każdą z Wysokich Umawiających się Stron.
- d) Przyjęcie przez Wysokie Umawiające się Strony poprawek do niniejszego Protokołu, uchwalonych przez konferencję wymienioną wyżej pod lit. b) i c), nastąpi przez złożenie formalnego dokumentu Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
- e) Po wejściu w życie poprawek do niniejszego Protokołu jedynie poprawiony odpowiednio tekst Protokołu będzie mógł być przedmiotem ratyfikacji lub przystąpienia.

Zgodnie z art. 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejszy Protokół będzie zarejestrowany w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie upoważnieni, podpisali niniejszy Protokół.

Sporządzono w Hadze, dnia 14 maja 1954 r., w językach angielskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie cztery teksty są równie autentyczne, w jednym egzemplarzu, który będzie złożony w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, a którego uwierzytelnione odpisy będą dostarczone wszystkim Państwom wymienionym w ust. 6 i 8 oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Rezolucja I

Konferencja wyraża życzenie, ażeby właściwe organa Narodów Zjednoczonych postanowiły, że Narody te, w razie akcji wojskowej przedsięwziętej w wykonaniu Karty, zapewnią stosowanie postanowień Konwencji przez siły zbrojne uczestniczące w tej akcji.

Rezolucja II

Konferencja wyraża życzenie, ażeby każda z Wysokich Umawiających się Stron z chwilą przystąpienia do Konwencji utworzyła, w ramach swojego systemu konstytucyjnego i administracyjnego, narodowy komitet doradczy, złożony z ograniczonej ilości osób takich jak na przykład wyżsi urzędnicy służby archeologicznej, muzealnej itp., przedstawiciel sztabu głównego, przedstawiciel ministerstwa spraw zagranicznych, specjalista w dziedzinie prawa międzynarodowego, oraz dwaj lub trzej inni członkowie, których obowiązki urzędowe lub specjalne wiadomości dotyczą dziedzin objętych Konwencją.

Komitet ten, działający pod kierownictwem ministra lub wyższego urzędnika odpowiedzialnego za służbę państwową, do której należy czuwanie nad dobrami kulturalnymi, mógłby mieć w szczególności następujące zadania:

- a) udzielać Rządowi opinii co do środków o charakterze ustawodawczym, technicznym lub wojskowym, jakie należy powziąć, ażeby zapewnić stosowanie Konwencji, zarówno w czasie pokoju jak w czasie konfliktu zbrojnego;
- b) występować wobec swojego Rządu, w razie konfliktu zbrojnego lub groźby takiego konfliktu, z wnioskami mającymi na celu zapewnić znajomość, poszanowanie i ochronę przez krajowe siły zbrojne, zgodnie z postanowieniami Konwencji, dóbr kulturalnych położonych zarówno na terytorium własnym, jak na terytoriach innych krajów;
- c) zapewnić, w porozumieniu ze swoim Rządem, łączność i współpracę z innymi komitetami narodowymi o podobnym charakterze oraz z wszelkimi właściwymi ciałami międzynarodowymi.

Rezolucja III

Konferencja wyraża życzenie, ażeby Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zwołał zebranie Wysokich Umawiających się Stron możliwie najrychlej po wejściu w życie Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

Źródło: Dz. U. z 1957 r. Nr 46, poz. 212, załącznik.

38.

Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar międzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół I),

sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r.

Protokół I stanowił owoc praw kodyfikacyjnych i progresywnego rozwoju norm międzynarodowego prawa humanitarnego mających zastosowanie do międzynarodowych konfliktów zbrojnych. Regulacje poświęcone ochronie dóbr kultury zostały zawarte w ramach ogólnej ochrony dóbr o charakterze cywilnym oraz dóbr kultury i miejsc kultu religijnego. Bardzo istotne z punktu widzenia obiektów dziedzictwa kultury były również postanowienia dotyczące identyfikacji celu wojskowego i legalności ataku, w tym wymaganych środków ostrożności, m.in. szacowania strat ubocznych w obiektach chronionych i poszanowania proporcjonalności ataku.

* * *

[...]

Rozdział III. Dobra o charakterze cywilnym

Artykuł 52. Ogólna ochrona dóbr o charakterze cywilnym

1. Dobra o charakterze cywilnym nie powinny być celem ataków ani represaliów. Dobrami o charakterze cywilnym są wszystkie dobra, które nie są celami wojskowymi w rozumieniu ustępu 2.
2. Ataki powinny być ściśle ograniczone do celów wojskowych. Co się tyczy dóbr, celami wojskowymi są tylko takie, które z powodu swej natury, swego rozmieszczenia, swego przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej i których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść w danej sytuacji.
3. W razie wątpliwości domniemywa się, że dobra normalnie przeznaczone do użytku cywilnego, takie jak miejsce kultu religijnego, dom, inne pomieszczenia mieszkalne lub szkoła, nie są używane w celu wniesienia rzeczywistego wkładu do działania wojskowego.

Artykuł 53. Ochrona dóbr kultury i miejsc kultu religijnego

Z zachowaniem postanowień Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego oraz innych odpowiednich aktów prawa międzynarodowego, zabronione jest:

- (a) dokonywanie jakichkolwiek ataków skierowanych przeciwko budowlom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów;
- (b) używanie takich dóbr do wsparcia wysiłku wojskowego;
- (c) czynienie z takich dóbr przedmiotu represaliów.

[...]

Rozdział IV. Środki ostrożności

Artykuł 57. Środki ostrożności w czasie ataku

1. W toku prowadzenia operacji wojskowych należy stale troszczyć się o oszczędzanie ludności cywilnej, osób cywilnych oraz dóbr o charakterze cywilnym.
2. Odnośnie do ataków powinny być przedsięwzięte następujące środki ostrożności:
 - (a) planujący lub decydujący o podjęciu ataku powinni:
 - (i) uczynić wszystko, co jest praktycznie możliwe, dla sprawdzenia, czy celami ataku nie są osoby cywilne ani dobra o charakterze cywilnym i czy nie korzystają ze szczególnej ochrony, lecz że są celami wojskowymi w rozumieniu ustępu 2 artykułu 52 i że postanowienia niniejszego protokołu nie zakazują ich atakowania;
 - (ii) dobierając środki i metody ataku, przedsięwziąć wszystkie praktycznie możliwe środki ostrożności w celu uniknięcia, a przynajmniej sprowadzenia do minimum, nie zamierzonych strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych i szkód w dobrach o charakterze cywilnym;
 - (iii) powstrzymać się od podjęcia ataku, który mógłby spowodować nie zamierzone straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych, szkody w dobrach o charakterze cywilnym lub takie straty i szkody łącznie, których rozmiary byłyby nadmierne do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej;
 - (b) należy odstąpić od ataku lub go przerwać, gdy okaże się, że jego cel nie ma charakteru wojskowego lub korzysta ze szczególnej ochrony albo że można oczekiwać, iż wywoła on nie zamierzone straty w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej, ranienia osób cywilnych lub szkody w dobrach o charakterze cywilnym albo takie straty i szkody łącznie, których rozmiary byłyby nadmierne w stosunku do oczekiwanej konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej;
 - (c) w wypadku gdy ataki mogą zagrozić ludności cywilnej, należy wydać w odpowiednim czasie skuteczne ostrzeżenie, chyba że okoliczności na to nie pozwalają.
3. Jeżeli możliwy jest wybór między kilkoma celami wojskowymi dla osiągnięcia jednakowej korzyści wojskowej, wybrany powinien być cel, którego zaatakowanie stanowi najmniejsze niebezpieczeństwo dla osób cywilnych lub dóbr o charakterze cywilnym.
4. W toku prowadzenia operacji wojskowych na morzu lub w powietrzu każda strona konfliktu powinna przedsięwziąć – stosownie do praw i obowiązków, jakie wypływają dla niej z przepisów prawa międzynarodowego, mającego zastosowanie w konfliktach zbrojnych – wszelkie uzasadnione środki ostrożności w celu uniknięcia strat w życiu ludzkim wśród ludności cywilnej oraz szkód w dobrach o charakterze cywilnym.

5. Żadne postanowienie niniejszego artykułu nie może być rozumiane jako uprawniające do ataków przeciw ludności cywilnej, osobom cywilnym lub dobrom o charakterze cywilnym.

Artykuł 58. Środki ostrożności przeciwko skutkom ataków

W stopniu największym, jak to jest praktycznie możliwe, strony konfliktu:

- (a) podejmą wysiłki, bez uszczerbku dla artykułu 49 Czwartej Konwencji, by oddalić z sąsiedztwa celów wojskowych pozostające pod ich władzą ludność cywilną, osoby cywilne i dobra o charakterze cywilnym;
- (b) będą unikały umieszczania celów wojskowych wewnątrz lub w sąsiedztwie stref gęsto zaludnionych;
- (c) przedsięwzją inne środki ostrożności, konieczne do ochrony pozostających pod ich władzą ludności cywilnej, osób cywilnych i dóbr o charakterze cywilnym przed niebezpieczeństwami wynikającymi z operacji wojskowych.

[...]

Artykuł 85. Karanie naruszeń niniejszego protokołu

[...]

4. Poza ciężkimi naruszeniami określonymi w ustępach poprzednich i w Konwencjach, następujące czyny uważa się za ciężkie naruszenia protokołu, w razie popełnienia ich z winy umyślnej i z naruszeniem Konwencji lub niniejszego protokołu:

[...]

- (d) kierowanie ataków przeciwko pomnikom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego wyraźnie rozpoznanym, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów i którym przyznana została szczególna ochrona na mocy odrębnego porozumienia, na przykład w ramach uprawnionej organizacji międzynarodowej, powodujących przez to ich zniszczenie na dużą skalę, gdy brak dowodu, że strona przeciwna naruszyła artykuł 53 punkt (b), i gdy te pomniki historyczne, dzieła sztuki i miejsca kultu religijnego nie są położone w bezpośredniej bliskości celów wojskowych;

[...]

Artykuł 87. Obowiązki dowódców

1. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny nałożyć na dowódców wojskowych obowiązek, by zapobiegali popełnianiu naruszeń Konwencji i niniejszego protokołu przez członków sił zbrojnych powierzonych ich dowództwu oraz inne osoby podlegające ich władzy i – w razie potrzeby – aby za nie karali i powiadamiali o nich właściwe władze.

2. W celu zapobieżenia naruszeniom oraz karania za nie Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny wymagać, aby dowódcy wojskowi, stosownie do zakresu swej odpowiedzialności, dołożyli starań, by członkowie sił zbrojnych znajdujący się pod ich dowództwem znali swoje obowiązki wynikające z Konwencji i niniejszego protokołu.

3. Wysokie Umawiające się Strony i strony konfliktu powinny wymagać od każdego dowódcy, który dowiedział się, że jego podwładni lub inne osoby podlegające jego władzy zamierzają dopuścić się lub dopuścili się naruszenia Konwencji lub niniejszego protokołu, aby poczynił kroki niezbędne dla zapobieżenia takim naruszeniom Konwencji lub niniejszego protokołu i – w miarę potrzeby – spowodował wszczęcie postępowania dyscyplinarnego lub karnego przeciwko sprawcom naruszeń.
[...]

Źródło: Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175.

39.

Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich z 12 sierpnia 1949 r. dotyczący ochrony ofiar niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych (Protokół II),

sporządzony w Genewie 8 czerwca 1977 r.

Protokół II był pierwszym traktatem międzynarodowym dotyczącym konfliktów zbrojnych o charakterze niemiędzynarodowym. I choć jego zakres przedmiotowy został mocno ograniczony podczas konferencji dyplomatycznej, pozostały w nim przepisy dotyczące ochrony dóbr kultury i miejsc kultu religijnego (art. 16). Gwarantują one przeniesienie podstawowych zasad ochrony dóbr kultury obowiązujących w czasie międzynarodowego konfliktu zbrojnego na wewnętrzne konflikty zbrojne.

* * *

[...]

Artykuł 16. Ochrona dóbr kultury i miejsc kultu religijnego

Z zachowaniem postanowień Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, zabrania się dokonywania wszelkich ataków wrogich skierowanych przeciwko budowłom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów, a także wykorzystywania ich do wsparcia wysiłku wojskowego.

Źródło: Dz. U. z 1992 r. Nr 41, poz. 175.

40.

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego, sporządzony w Rzymie 17 lipca 1998 r.

Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK) jako sąd stały z siedzibą w Hadze powstał w celu ścigania osób podejrzanych o popełnienie jednej z czterech zbrodni międzynarodowych (ludobójstwo, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne, zbrodnie agresji) jako mechanizm uzupełniający jurysdykcję sądów krajowych (w przypadkach, gdy państwa „nie są w stanie” lub „nie chcą” same prowadzić postępowań w powyższym zakresie). Powołujący go do życia traktat wszedł w życie 1 lipca 2002 r. i obecnie jego stroną są 123 państwa (stan na dzień 1 lipca 2021 r.). Statut określa m.in. strukturę i właściwość trybunału, zbrodnie międzynarodowe, ogólne zasady prawa karnego oraz procedurę działania. Jego tekst został zmieniony dwukrotnie (w 2010 i 2015 r.). W art. 8 Statutu MTK do zbrodni wojennych zaliczono również zamierzone ataki przeprowadzone na zabytki i gmachy gromadzenia dóbr kultury, które nie były wykorzystywane do celów wojskowych.

* * *

[...]

Artykuł 8. Zbrodnie wojenne

[...]

2. Dla celów niniejszego statutu „zbrodnie wojenne” oznaczają:

[...]

- (b) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych o międzynarodowym charakterze, mianowicie:

[...]

- (ix) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi;

[..]

- (e) inne poważne naruszenia praw i zwyczajów w obrębie ustalonych ram prawa międzynarodowego mających zastosowanie do konfliktów zbrojnych, które nie mają charakteru międzynarodowego, mianowicie:

[..]

- (iv) zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne [...], pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi.

[...]

Źródło: Dz. U. z 2003 r. Nr 78, poz. 708.

41.

Drugi Protokół do Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze 14 maja 1954 r., sporządzony w Hadze 26 marca 1999 r.

Strony,

świadome potrzeby ulepszenia ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i stworzenia wzmocnionego systemu ochrony specjalnie wyznaczonych dóbr kulturalnych,

potwierdzając wagę postanowień Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisanej w Hadze dnia 14 maja 1954 r., i podkreślając konieczność uzupełnienia tych postanowień o środki, które wzmocnią ich stosowanie,

pragnąc wyposażyć Wysokie Umawiające się Strony Konwencji w środki umożliwiające bardziej bezpośrednie zaangażowanie się w ochronę dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego poprzez stworzenie odpowiednich do tego celu procedur,

zważywszy, że normy regulujące ochronę dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego powinny odzwierciedlać rozwój prawa międzynarodowego,

potwierdzając, że normy międzynarodowego prawa zwyczajowego nadal będą obowiązywały w sprawach nie uregulowanych postanowieniami niniejszego protokołu,

uzgodniły, co następuje:

Rozdział 1. Wprowadzenie

Artykuł 1. Definicje

Dla celów niniejszego protokołu:

- a) „Strona” oznacza Państwo, będące stroną niniejszego Protokołu;
- b) „dobro kulturalne” oznacza dobro kulturalne określone w Artykule 1 Konwencji;
- c) „konwencja” oznacza Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisaną w Hadze 14 maja 1954 r.;
- d) „Wysoka Umawiająca się Strona” oznacza Państwo, będące stroną Konwencji;
- e) „ochrona wzmocniona” oznacza system ochrony wzmocnionej ustanowiony na mocy Artykułów 10 i 11;
- f) „cel wojskowy” oznacza obiekt, który ze względu na charakter, lokalizację, cel lub zastosowanie wnosi istotny wkład do działań wojskowych i którego całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie w istniejących w danym momencie okolicznościach przynosi określoną korzyść wojskową;
- g) „bezprawne” oznacza działanie pod przymusem lub w inny sposób z naruszeniem stosownych postanowień prawa krajowego okupowanego terytorium lub prawa międzynarodowego;

- h) „Lista” oznacza Międzynarodową listę dóbr kulturalnych objętych wzmocnioną ochroną, utworzoną na mocy Artykułu 27, ustęp 1 b);
- i) „Dyrektor Generalny” oznacza Dyrektora Generalnego UNESCO;
- j) „UNESCO” oznacza Organizację Narodów Zjednoczonych do spraw Wychowania, Nauki i Kultury;
- k) „Pierwszy Protokół” oznacza Protokół o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, podpisany w Hadze dnia 14 maja 1954 r.

Artykuł 2. Stosunek do Konwencji

Niniejszy Protokół uzupełnia Konwencję w stosunkach między Stronami.

Artykuł 3. Zakres zastosowania

1. W dodatku do postanowień, które mają zastosowanie w czasie pokoju, niniejszy Protokół ma zastosowanie do sytuacji, o których mowa w Artykule 18 ustępy 1 i 2 Konwencji oraz Artykule 22 ustęp 1.

2. Jeśli jednej ze stron konfliktu zbrojnego nie wiąże niniejszy Protokół, Strony niniejszego Protokołu pozostaną nim związane w swoich wzajemnych stosunkach. Będą ponadto związane niniejszym Protokołem w stosunku do Państwa strony konfliktu, które nie jest nim związane, o ile przyjmie ono postanowienia Protokołu i jak długo, będzie je stosować.

Artykuł 4. Stosunek między Rozdziałem 3 a innymi postanowieniami Konwencji i niniejszego Protokołu

Stosowanie postanowień Rozdziału 3 niniejszego Protokołu nie powoduje uszczerbku dla:

- a) stosowania postanowień Rozdziału I Konwencji i Rozdziału 2 niniejszego Protokołu;
- b) stosowania postanowień Rozdziału II Konwencji, z tym wyjątkiem, że gdy dobru kulturalnemu przyznana jest zarówno ochrona specjalna, jak i ochrona wzmocniona, to w stosunkach między Stronami niniejszego Protokołu lub między Stroną a Państwem, które przyjmuje i stosuje niniejszy Protokół zgodnie z Artykułem 3 ustęp 2, zastosowanie mają tylko postanowienia o ochronie wzmocnionej.

Rozdział 2. Ogólne postanowienia dotyczące ochrony

Artykuł 5. Zabezpieczenie dóbr kulturalnych

Środki przygotowawcze podejmowane w czasie pokoju dla zabezpieczenia dóbr kulturalnych przed dającymi się przewidzieć skutkami konfliktu zbrojnego stosownie do Artykułu 3 Konwencji winny obejmować, gdzie będzie to właściwe, przygotowanie spisów inwentarza, planowanie środków doraźnych w celu ochrony przed ogniem lub strukturalnym zniszczeniem, przygotowanie do usunięcia ruchomych dóbr kulturalnych lub zabezpieczenie odpowiedniej ochrony na miejscu

dla takich dóbr oraz wyznaczenie kompetentnych władz odpowiedzialnych za zabezpieczenie dóbr kulturalnych.

Artykuł 6. Poszanowanie dóbr kulturalnych

W celu zapewnienia poszanowania dóbr kulturalnych zgodnie z Artykułem 4 Konwencji:

- a) uchylenie się od zobowiązań na podstawie katerycznej konieczności woj-skowej w rozumieniu Artykułu 4 ustęp 2 Konwencji może mieć miejsce wyłącznie w celu skierowania aktu nieprzyjacielskiego przeciwko dobru kulturalnemu, wtedy i na tak długo, dopóki:
 - i) dane dobro kulturalne poprzez swoje przeznaczenie zostało przekształcone w obiekt wojskowy, oraz
 - ii) nie istnieje żaden inny możliwy sposób osiągnięcia korzyści wojskowej, jak ten, który daje skierowanie aktu nieprzyjacielskiego przeciwko temu obiektowi;
- b) uchylenie się od zobowiązań na podstawie katerycznej konieczności woj-skowej w rozumieniu Artykułu 4 ustęp 2 Konwencji może mieć miejsce wyłącznie dla wykorzystania dóbr kulturalnych dla celów, które prawdopodobnie narażają je na zniszczenie lub uszkodzenie, wtedy i na tak długo, dopóki nie istnieje możliwość wyboru pomiędzy takim wykorzystaniem dóbr kulturalnych, a inną praktyczną metodą uzyskania podobnej korzyści wojskowej;
- c) decyzja o powołaniu się na kateryczną konieczność wojskową będzie podjęta wyłącznie przez oficera dowodzącego jednostką odpowiadającą wielkością batalionowi bądź większą, albo jednostką mniejszą, jeżeli okoliczności nie pozwalają inaczej;
- d) w przypadku ataku wynikającego z decyzji podjętej zgodnie z punktem a) należy wydać skuteczne wcześniejsze ostrzeżenie, jeżeli tylko pozwalają na to okoliczności.

Artykuł 7. Środki ostrożności podczas ataku

Bez uszczerbku dla innych środków ostrożności wymaganych przez międzynarodowe prawo humanitarne podczas prowadzenia operacji wojskowych, każda ze Stron konfliktu powinna:

- a) uczynić wszystko, co jest praktycznie wykonalne, dla sprawdzenia, że cele, jakie mają zostać zaatakowane, nie są dobrami kulturalnymi chronionymi na mocy Artykułu 4 Konwencji;
- b) podjąć wszystkie praktycznie możliwe środki ostrożności przy wyborze środków i metod ataku w celu uniknięcia, a w każdym razie zminimalizowania, przypadkowego uszkodzenia dóbr kulturalnych chronionych na mocy Artykułu 4 Konwencji;
- c) powstrzymać się od podjęcia decyzji o ataku, który mógłby spowodować przypadkowe uszkodzenie dóbr kulturalnych chronionych na mocy Artykułu 4 Konwencji, którego rozmiary byłyby nadmierne w stosunku do oczekiwanej, konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej; oraz
- d) odwołać lub przerwać atak, gdy okaże się, że:

- i) cel jest dobrem kulturalnym chronionym na mocy Artykułu 4 Konwencji;
- ii) można oczekiwać, że atak spowoduje przypadkowe uszkodzenie dóbr kulturalnych chronionych na mocy Artykułu 4 Konwencji, którego rozmiary byłyby nadmierne w stosunku do oczekiwanej, konkretnej i bezpośredniej korzyści wojskowej.

Artykuł 8. Środki ostrożności przeciwko skutkom działań zbrojnych

Strony konfliktu powinny w stopniu największym, jak to jest praktycznie możliwe:

- a) usunąć ruchome dobro kulturalne z sąsiedztwa celów wojskowych lub objąć je właściwą ochroną na miejscu;
- b) unikać rozmieszczania celów wojskowych w pobliżu dóbr kulturalnych.

Artykuł 9. Ochrona dóbr kulturalnych na terytorium okupowanym

1. Bez uszczerbku dla postanowień Artykułów 4 i 5 Konwencji, Strona okupująca całość lub część terytorium innej Strony zabroni i będzie zapobiegać w odniesieniu do terytorium okupowanego:

- a) wszelkiemu nielegalnemu wywozowi, innemu przemieszczaniu lub przeniesieniu własności dóbr kulturalnych;
- b) wszelkim wykopaliskom archeologicznym, z wyjątkiem sytuacji, gdy jest to bezwzględnie niezbędne dla zabezpieczenia, udokumentowania lub zachowania dóbr kulturalnych;
- c) wszelkim zmianom w dobrach kulturalnych lub zmianom w korzystaniu z takich dóbr kulturalnych, które mają na celu zatajenie lub zniszczenie dowodów o charakterze kulturowym, historycznym lub naukowym.

2. Wszelkie archeologiczne prace wykopaliskowe, zmiany w dobrach kulturalnych lub zmiany w korzystaniu z dóbr kulturalnych na okupowanym terytorium powinny, o ile tylko nie uniemożliwiają tego okoliczności, być prowadzone w ścisłej współpracy z kompetentnymi władzami krajowymi okupowanego terytorium.

Rozdział 3. Ochrona wzmocniona

Artykuł 10. Ochrona wzmocniona

Dobro kulturalne może zostać objęte ochroną wzmocnioną pod warunkiem, że spełnia następujące trzy warunki:

- a) jest dziedzictwem kulturalnym o największym znaczeniu dla ludzkości;
- b) jest chronione na mocy odpowiednich krajowych środków prawnych i administracyjnych, uznających jego wyjątkową wartość kulturalną i historyczną oraz zapewniających najwyższy poziom ochrony;
- c) nie jest wykorzystywane do celów wojskowych lub dla osłony miejsc wojskowych i Strona, która sprawuje władzę nad tym dobrem kulturalnym, złożyła deklarację potwierdzającą, że nie zostanie ono w ten sposób wykorzystane.

Artykuł 11. Przyznanie ochrony wzmocnionej

1. Każda ze Stron powinna przedłożyć Komitetowi wykaz dóbr kulturalnych, dla których zamierza wystąpić o przyznanie ochrony wzmocnionej.
2. Strona, która sprawuje jurysdykcję lub władzę nad dobrem kulturalnym, może wnioskować, aby dobro to zostało umieszczone na Liście, która zostanie utworzona zgodnie z Artykułem 27 ustęp 1 b). Wniosek Strony powinien zawierać wszelkie niezbędne informacje odnoszące się do kryteriów wymienionych w Artykule 10. Komitet może zaprosić Stronę do wystąpienia o umieszczenie takiego dobra kulturalnego na Liście.
3. Inne Strony, Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy i inne organizacje pozarządowe o odpowiednim doświadczeniu mogą zarekomendować Komitetowi konkretne dobro kulturalne. W takim przypadku Komitet może zdecydować o zaproszeniu Strony do wystąpienia z wnioskiem o wpisanie takiego dobra kulturalnego na Listę.
4. Ani wystąpienie z wnioskiem o wpisanie dobra kulturalnego znajdującego się na terytorium, wobec którego prawo do suwerenności lub jurysdykcji rości sobie więcej niż jedno państwo, ani wpisanie tego dobra na Listę, w żaden sposób nie przesądza praw stron sporu.
5. Po otrzymaniu wniosku o wpisanie na Listę, Komitet poinformuje wszystkie Strony o tym wniosku. Strony mogą przedłożyć Komitetowi zastrzeżenia dotyczące tego wniosku w terminie sześćdziesięciu dni. Zastrzeżenia te powinny być składane wyłącznie na podstawie kryteriów wymienionych w Artykule 10. Powinny być szczegółowe i dotyczyć faktów. Przed podjęciem decyzji Komitet rozważy te zastrzeżenia, dając Stronie wnioskującej o wpisanie na Listę realną możliwość ustosunkowania się do nich. Jeśli takie zastrzeżenia zostały przedłożone Komitetowi, decyzje o wpisaniu na Listę, niezależnie od treści Artykułu 26, podejmowane są większością czterech piątych głosów członków Komitetu obecnych i głosujących.
6. Przy podejmowaniu decyzji na temat wniosku Komitet powinien zwrócić się o radę do organizacji rządowych i pozarządowych, jak też do indywidualnych ekspertów.
7. Decyzja o przyznaniu lub odmowie przyznania ochrony wzmocnionej może być podjęta wyłącznie na podstawie kryteriów wymienionych w Artykule 10.
8. W wyjątkowych przypadkach, kiedy Komitet doszedł do wniosku, że Strona wnioskująca o wpisanie na listę danego dobra kulturalnego nie może spełnić kryteriów Artykułu 10 punkt b), Komitet może podjąć decyzję o przyznaniu ochrony wzmocnionej pod warunkiem, że Strona wnioskująca przedłoży prośbę o pomoc międzynarodową przewidzianą w Artykule 32.
9. W chwili rozpoczęcia działań zbrojnych Strona konfliktu może, w razie konieczności, prosić o przyznanie wzmocnionej ochrony dobrom kulturalnym znajdującym się pod jej jurysdykcją lub kontrolą poprzez zakomunikowanie swojego wniosku Komitetowi. Komitet natychmiast przekaże ten wniosek wszystkim

Stronom konfliktu. W takim przypadku Komitet rozpatrzy zastrzeżenia zainteresowanych Stron w trybie przyspieszonym. Decyzja o przyznaniu tymczasowej ochrony wzmocnionej będzie podjęta możliwie jak najszybciej i, niezależnie od treści Artykułu 26, większością czterech piątych głosów obecnych i głosujących członków Komitetu. Komitet może przyznać tymczasową ochronę aż do chwili uzyskania wyniku regularnej procedury przyznawania ochrony wzmocnionej, pod warunkiem że są spełnione kryteria określone postanowieniami Artykułu 10 punkty a) i c).

10. Ochrona wzmocniona jest przyznawana przez Komitet dobru kulturalnemu z chwilą wpisania go na Listę.

11. Dyrektor Generalny bezzwłocznie prześle Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych i wszystkim Stronom zawiadomienie o każdej decyzji Komitetu dotyczącej wpisania dobra kulturalnego na Listę.

Artykuł 12. Nietykalność dóbr kulturalnych objętych ochroną wzmocnioną

Strony konfliktu zapewnią nietykalność dobrom kulturalnym objętym ochroną wzmocnioną poprzez powstrzymanie się od czynienia takich dóbr obiektem ataku i od jakiegokolwiek wykorzystywania takich dóbr lub ich bezpośredniego otoczenia dla wsparcia działań wojskowych.

Artykuł 13. Utrata ochrony wzmocnionej

1. Dobro kulturalne objęte ochroną wzmocnioną traci tę ochronę wyłącznie:
 - a) gdy taka ochrona zostanie zawieszona lub cofnięta zgodnie z Artykułem 14, lub
 - b) jeżeli dobro, i na tak długo jak długo to dobro, ze względu na sposób jego wykorzystywania, jest obiektem wojskowym.
2. W warunkach, o których mowa w ustępie 1 b), dobro takie może stać się celem ataku tylko wtedy, gdy:
 - a) atak jest jedynym możliwym środkiem prowadzącym do zakończenia wykorzystywania dobra, w sposób opisany w ustępie 1 b);
 - b) przy doborze środków i metod ataku zostały uwzględnione wszelkie możliwe środki ostrożności w celu zakończenia wykorzystywania dobra w taki sposób i uniknięcia, a w każdym razie zminimalizowania, uszkodzenia dobra kulturalnego;
 - c) z wyjątkiem sytuacji, w których nie pozwalają na to wymogi natychmiastowej samoobrony:
 - i) decyzja o ataku jest podejmowana na najwyższym operacyjnym szczeblu dowodzenia;
 - ii) siłom zbrojnym przeciwnika zostało przekazane skuteczne wcześniejsze ostrzeżenie, z żądaniem zakończenia wykorzystywania dóbr kulturalnych w sposób opisany w ustępie 1 b); oraz
 - iii) siłom zbrojnym przeciwnika dano odpowiedni czas na zmianę sytuacji.

Artykuł 14. Zawieszenie i cofnięcie ochrony wzmocnionej

1. Jeśli dobro kulturalne przestało spełniać którekolwiek z kryteriów Artykułu 10 niniejszego Protokołu, Komitet może zawiesić jego status dobra objętego ochroną wzmocnioną lub cofnąć ten status poprzez skreślenie tego dobra kulturalnego z Listy.
2. W przypadku poważnego naruszenia Artykułu 12 w odniesieniu do dobra kulturalnego objętego ochroną wzmocnioną wskutek wykorzystywania go dla wsparcia działań wojskowych Komitet może zawiesić jego status dobra objętego ochroną wzmocnioną. Jeżeli takie naruszenia mają charakter ciągły, Komitet może wyjątkowo cofnąć dobru kulturalnemu status dobra objętego ochroną wzmocnioną poprzez skreślenie tego dobra z Listy.
3. Dyrektor Generalny bezzwłocznie prześle Sekretarzowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych i wszystkim Stronom niniejszego Protokołu zawiadomienie o każdej decyzji Komitetu o zawieszeniu lub cofnięciu ochrony wzmocnionej dobru kulturalnemu.
4. Przed podjęciem takiej decyzji Komitet powinien zapewnić Stronom możliwość przedstawienia ich opinii.

Rozdział 4. Odpowiedzialność karna i jurysdykcja**Artykuł 15. Poważne naruszenie niniejszego Protokołu**

1. Każda osoba popełnia przestępstwo w rozumieniu niniejszego Protokołu, jeżeli celowo i z naruszeniem Konwencji lub niniejszego Protokołu dopuszcza się którekolwiek z następujących czynów:
 - a) czyni celem ataku dobro kulturalne objęte ochroną wzmocnioną;
 - b) wykorzystuje dobro kulturalne objęte ochroną wzmocnioną lub jego najbliższe otoczenie do wsparcia działań wojskowych;
 - c) powoduje rozległe zniszczenia lub zawłaszcza dobro kulturalne objęte ochroną na mocy Konwencji i niniejszego Protokołu;
 - d) czyni dobro kulturalne objęte ochroną na mocy Konwencji i niniejszego Protokołu celem ataku;
 - e) dokonuje kradzieży, rabunku lub przywłaszczenia bądź popełnia akty wandalizmu skierowane przeciwko dobrom kulturalnym objętym ochroną na mocy Konwencji.
2. Każda ze Stron podejmie takie kroki, jakie mogą być niezbędne, aby w ramach prawa krajowego zostały uznane za przestępstwo czyny uznane za przestępstwo na mocy niniejszego Artykułu i aby przestępstwa takie podlegały odpowiednim karom. Czyniąc to, każda ze Stron będzie postępować zgodnie z ogólnymi zasadami prawa i prawa międzynarodowego, w tym z normami rozszerzającymi indywidualną odpowiedzialność karną na osoby inne niż te, które bezpośrednio popełniły dany czyn.

Artykuł 16. Jurysdykcja

1. Bez uszczerbku dla ustępu 2, każda ze Stron podejmie niezbędne kroki legislacyjne dla objęcia swoją jurysdykcją przestępstw wymienionych w Artykule 15 w następujących przypadkach:

- a) jeżeli takie przestępstwo zostanie popełnione na terytorium danego państwa;
- b) jeżeli podejrzany o popełnienie przestępstwa jest obywatelem tego państwa;
- c) w przypadku przestępstw, o których mowa w Artykule 15 ustępy a) do c), gdy podejrzany o popełnienie przestępstwa przebywa na terytorium tego państwa.

2. W odniesieniu do wykonywania jurysdykcji i bez uszczerbku dla Artykułu 28 Konwencji:

- a) niniejszy Protokół nie wyklucza ponoszenia indywidualnej odpowiedzialności karnej ani wykonywania jurysdykcji na podstawie mającego zastosowanie prawa krajowego lub międzynarodowego, ani też nie ma wpływu na wykonywanie jurysdykcji na mocy międzynarodowego prawa zwyczajowego;
- b) z wyjątkiem przypadków gdy państwo, które nie jest Stroną niniejszego Protokołu, może przyjąć i stosować jego postanowienia zgodnie z Artykułem 3 ustęp 2, członkowie sił zbrojnych i obywatele Państwa, które nie jest Stroną niniejszego Protokołu, z wyjątkiem tych obywateli, którzy służą w siłach zbrojnych państwa będącego Stroną niniejszego Protokołu, nie ponoszą indywidualnej odpowiedzialności karnej na mocy niniejszego Protokołu, ani też niniejszy Protokół nie nakłada obowiązku objęcia jurysdykcją takich osób czy dokonania ich ekstradycji.

Artykuł 17. Dochodzenie sądowe

1. Strona, na której terytorium przebywa podejrzany o popełnienie przestępstwa, o którym mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c), jeżeli nie dokona ekstradycji tej osoby, to przedłoży, bez żadnego wyjątku i bez nieuzasadnionej zwłoki, tę sprawę swoim kompetentnym władzom w celu wszczęcia postępowania w trybie zgodnym z obowiązującym prawem krajowym lub, jeżeli mają zastosowanie, odpowiednimi normami prawa międzynarodowego.

2. Bez uszczerbku dla odpowiednich norm prawa międzynarodowego, jeżeli mają one zastosowanie, każda osoba przeciwko której toczy się postępowanie w związku z Konwencją lub niniejszym Protokołem będzie miała zagwarantowane uczciwe traktowanie i uczciwy proces, zgodnie z prawem wewnętrznym i prawem międzynarodowym, na wszystkich etapach postępowania i w żadnym wypadku nie będzie miała gwarancji mniej korzystnych niż te, które przewidziane są w prawie międzynarodowym.

Artykuł 18. Ekstradycja

1. Przestępstwa, o których mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c), będą uważane za przestępstwa podlegające ekstradycji na mocy umowy o ekstradycji zawartej

między jakimikolwiek Stronami przed wejściem w życie niniejszego Protokołu. Strony zobowiązują się do włączenia takich przestępstw do każdej umowy o ekstradycji, która zostanie zawarta między nimi w późniejszym terminie.

2. Jeśli Strona uzależniająca ekstradycję od istnienia umowy otrzyma wniosek o ekstradycję od innej Strony, z którą nie zawarła umowy o ekstradycji, Strona do której skierowano wniosek może, według uznania, uważać niniejszy Protokół za podstawę prawną do ekstradycji w odniesieniu do przestępstw, o których mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c).

3. Strony, które nie uzależniają ekstradycji od istnienia umowy, uznają przestępstwa, o których mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c), za przestępstwa podlegające ekstradycji między nimi, na warunkach określonych przez prawo Strony do której skierowano wniosek.

4. W razie konieczności przestępstwa, o których mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c), będą traktowane, dla celów ekstradycji między Stronami, tak jakby zostały popełnione nie tylko w miejscu, w którym nastąpiły, ale także na terytorium Stron, które ustanowiły swoją jurysdykcję zgodnie z Artykułem 16 ustępy 1.

Artykuł 19. Wzajemna pomoc prawna

1. Strony będą udzielać sobie wzajemnie możliwie jak największej pomocy w związku z dochodzeniem lub postępowaniem karnym bądź ekstradycyjnym w odniesieniu do przestępstw, o których mowa w Artykule 15, łącznie z pomocą w uzyskaniu pozostających w ich dyspozycji dowodów, niezbędnych do postępowania sądowego.

2. Strony będą wywiązywać się ze swoich zobowiązań, o których mowa w ustępie 1, zgodnie z wszelkimi umowami i innymi porozumieniami w przedmiocie wzajemnej pomocy prawnej, jakie mogą obowiązywać między nimi. W braku takich umów lub porozumień Strony będą udzielać sobie wzajemnie pomocy zgodnie z ich prawem wewnętrznym.

Artykuł 20. Podstawy do odmowy

1. Dla celów ekstradycji przestępstwa, o których mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c), a dla celów wzajemnej pomocy prawnej przestępstwa, o których mowa w Artykule 15, nie będą uważane za przestępstwa polityczne lub za przestępstwa powiązane z przestępstwami politycznymi, ani też za przestępstwa wynikające z motywów politycznych. Odpowiednio, wniosek o ekstradycję lub o wzajemną pomoc prawną w odniesieniu do takich przestępstw nie może zostać odrzucony wyłącznie na podstawie tego, że dotyczy przestępstwa politycznego lub przestępstwa powiązanego z przestępstwem politycznym, ani też przestępstwa wynikającego z motywów politycznych.

2. Nic w niniejszym Protokole nie może być interpretowane jako zobowiązujące do ekstradycji lub do udzielania wzajemnej pomocy prawnej jeżeli Strona, do której wystąpiono z wnioskiem, ma istotne powody by uważać, że wniosek o ekstradycję za przestępstwa, o których mowa w Artykule 15 ustępy 1 a) do c), lub o wzajemną pomoc prawną w odniesieniu do przestępstw, o których mowa w Artykule

15, został złożony w celu ścigania lub ukarania osoby z powodu jej rasy, religii, narodowości, pochodzenia etnicznego lub poglądów politycznych, lub że uwzględnienie wniosku przyczyni się do pogorszenia sytuacji tej osoby z jakiegokolwiek z tych powodów.

Artykuł 21. Środki odnoszące się do innych naruszeń

Bez uszczerbku dla Artykułu 28 Konwencji, każda Strona przyjmie środki prawne, administracyjne lub dyscyplinarne, jakie mogą być konieczne dla zakazania umyślnego popełniania następujących czynów:

- a) wszelkiego użycia dóbr kulturalnych z naruszeniem Konwencji lub niniejszego Protokołu;
- b) wszelkiego bezprawnego wywozu czy innego usunięcia lub przeniesienia prawa własności dóbr kulturalnych z terytorium okupowanego z naruszeniem Konwencji lub niniejszego Protokołu.

Rozdział 5. Ochrona dóbr kulturalnych w razie konfliktów zbrojnych nie mających charakteru międzynarodowego

Artykuł 22. Konflikty zbrojne nie mające charakteru międzynarodowego

1. Niniejszy Protokół ma zastosowanie w razie konfliktu nie mającego charakteru międzynarodowego, powstałego na terytorium jednej ze Stron.
2. Niniejszy Protokół nie ma zastosowania w sytuacji wewnętrznych niepokojów i napięć, takich jak zamieszki, odizolowane i sporadyczne akcje przemocy lub działania o podobnym charakterze.
3. Nie można powoływać się na żadne z postanowień niniejszego Protokołu w celu naruszenia suwerenności Państwa lub pociągnięcia do odpowiedzialności rządu za użycie wszelkich zgodnych z prawem środków do utrzymania lub przywrócenia prawa i porządku w państwie lub do obrony jedności narodowej i integralności terytorialnej Państwa.
4. Nic w niniejszym Protokole nie może powodować uszczerbku dla głównej jurysdykcji Strony, na terytorium której toczy się konflikt zbrojny nie mający charakteru międzynarodowego, w sprawach naruszeń, o których mowa w Artykule 15.
5. Nie można powoływać się na żadne z postanowień niniejszego Protokołu w celu usprawiedliwienia interwencji bezpośredniej lub pośredniej, z jakiegokolwiek powodu, w konflikt zbrojny lub w sprawy wewnętrzne bądź zewnętrzne Strony, na terytorium której występuje ten konflikt.
6. Zastosowanie niniejszego Protokołu do sytuacji, o której mowa w ustępie 1, nie będzie miało wpływu na sytuację prawną stron konfliktu.
7. UNESCO może zaferować swoje usługi stronom konfliktu.

Rozdział 6. Kwestie instytucjonalne

Artykuł 23. Zgromadzenie Stron

1. Zgromadzenie Stron będzie zwoływane w tym samym czasie co Konferencja Generalna UNESCO oraz skoordynowane z posiedzeniem Wysokich Umawiających się Stron, jeżeli Dyrektor Generalny zwoła takie posiedzenie.
2. Zgromadzenie Stron przyjmie swój Regulamin wewnętrzny.
3. Zgromadzenie Stron pełni następujące funkcje:
 - a) dokonywać wyboru członków Komitetu na podstawie Artykułu 24 ustęp 1;
 - b) zatwierdzać Wytyczne opracowane przez Komitet na podstawie Artykułu 27 ustęp 1 a);
 - c) opracowywać wytyczne dotyczące korzystania przez Komitet ze środków Funduszu oraz nadzorować ich wykorzystanie;
 - d) badać sprawozdania składane przez Komitet zgodnie z Artykułem 27 ustęp 1 d);
 - e) omawiać wszelkie problemy związane ze stosowaniem niniejszego Protokołu oraz udzielać zalecenia, jeżeli zajdzie taka potrzeba.
4. Na wniosek co najmniej jednej piątej Stron, Dyrektor Generalny zwoła Nadzwyczajne Zgromadzenie Stron.

Artykuł 24. Komitet ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

1. Ustanawia się Komitet ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Komitet składa się z dwunastu Stron wybranych przez Zgromadzenie Stron.
2. Posiedzenia zwyczajne Komitetu będą odbywać się raz do roku, a posiedzenia nadzwyczajne – jeżeli zajdzie taka potrzeba.
3. Wybierając członków Komitetu, Strony będą starały się zapewnić sprawiedliwą reprezentację różnych regionów świata i różnych kultur.
4. Strony, które są członkami Komitetu, wybiorą na swoich przedstawicieli osoby posiadające kwalifikacje w dziedzinie dziedzictwa kulturowego, obronności lub prawa międzynarodowego oraz zapewnią, w ramach wzajemnych konsultacji, że Komitet jako całość będzie posiadał odpowiednie kwalifikacje we wszystkich tych dziedzinach.

Artykuł 25. Kadencja

1. Kadencja Strony wybranej na członka Komitetu wynosi cztery lata, z prawem do jednokrotnego ponownego wyboru bezpośrednio po zakończeniu kadencji.
2. Niezależnie od postanowień ustępu 1, kadencja połowy członków wybranych podczas pierwszych wyborów upłynie z końcem pierwszego zwyczajnego Zgromadzenia Stron odbywającego się po pierwszych wyborach. Członkowie ci zostaną wybrani drogą losowania przez Przewodniczącego Zgromadzenia po pierwszych wyborach.

Artykuł 26. Regulamin wewnętrzny

1. Komitet uchwała swój Regulamin wewnętrzny.
2. Większość członków Komitetu stanowi kworum. Decyzje Komitetu są podejmowane większością dwóch trzecich głosujących członków.
3. Przy podejmowaniu decyzji dotyczących dóbr kulturalnych dotkniętych konfliktem zbrojnym członkowie, którzy są stronami tego konfliktu, nie uczestniczą w głosowaniu.

Artykuł 27. Funkcje

1. Komitet pełni następujące funkcje:
 - a) opracowuje Wytyczne dotyczące stosowania niniejszego Protokołu;
 - b) przyznaje, zawiesza oraz cofa ochronę wzmocnioną dóbr kulturalnych, jak również tworzy, prowadzi i promuje Listę dóbr kulturalnych objętych ochroną wzmocnioną;
 - c) obserwuje i nadzoruje stosowanie niniejszego Protokołu oraz promuje identyfikację dóbr kulturalnych objętych ochroną wzmocnioną;
 - d) bada sprawozdania Stron i formułuje uwagi do tych sprawozdań, uzyskuje wyjaśnienia, jeżeli zachodzi taka potrzeba, oraz przygotowuje dla Zgromadzenia Stron własne sprawozdania na temat stosowania niniejszego Protokołu;
 - e) otrzymuje i rozpatruje wnioski o pomoc międzynarodową, zgodnie z Artykułem 32;
 - f) określa sposób wykorzystania Funduszu;
 - g) wykonuje wszelkie inne funkcje zleczone przez Zgromadzenie Stron.
2. Komitet wykonuje swoje funkcje we współpracy z Dyrektorem Generalnym.
3. Komitet współpracuje z organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, rządowymi i pozarządowymi, mającymi cele podobne do celów Konwencji, Pierwszego Protokołu i niniejszego Protokołu. Aby wesprzeć wypełnianie swych funkcji, Komitet może zaprosić do udziału w swych posiedzeniach, w charakterze doradczym, uznane organizacje działające w tej dziedzinie, takie jak organizacje posiadające formalne związki z UNESCO, włączając w to Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy (ICBS) oraz jednostki wchodzące w skład tej organizacji. Do uczestnictwa w posiedzeniach Komitet może również zaprosić, w charakterze doradców, przedstawicieli Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodka Rzymskiego) (ICCROM) oraz Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża (ICRC).

Artykuł 28. Sekretariat

Komitet ma do pomocy Sekretariat UNESCO, który przygotowuje dokumentację dla Komitetu, porządek dzienny jego posiedzeń i zapewnia wykonywanie jego decyzji.

Artykuł 29. Fundusz ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

1. Tworzy się Fundusz dla następujących celów:
 - a) świadczenia pomocy finansowej oraz pomocy w innej formie dla wsparcia środków przygotowawczych lub innych podejmowanych w czasie pokoju zgodnie, między innymi, z Artykułem 5, Artykułem 10 punkt b) i Artykułem 30; oraz
 - b) udzielania pomocy finansowej oraz pomocy w innej formie w związku z różnymi, tymczasowymi lub innymi środkami podejmowanymi dla ochrony dóbr kulturalnych podczas konfliktu zbrojnego lub podczas ich odzyskiwania natychmiast po zakończeniu działań zbrojnych zgodnie, między innymi, z Artykułem 8 punkt a).
2. Fundusz stanowi fundusz powierniczy zgodnie z postanowieniami regulaminu finansowego UNESCO.
3. Wydatki Funduszu będą użyte wyłącznie na cele określone przez Komitet, zgodnie z wytycznymi, o których mowa w Artykule 23 ustęp 3 c). Komitet może przyjąć wpłaty przeznaczone wyłącznie na realizację określonego programu lub projektu, pod warunkiem że podjął on decyzję o realizacji tego programu lub projektu.
4. Środki Funduszu składają się z:
 - a) dobrowolnych składek Stron;
 - b) wpłat, darów i zapisów czynionych przez:
 - i) inne państwa;
 - ii) UNESCO lub inne organizacje systemu Narodów Zjednoczonych;
 - iii) inne organizacje międzyrządowe lub pozarządowe; oraz
 - iv) instytucje publiczne lub prywatne albo osoby fizyczne;
 - c) odsetek przypadających od kwot zgromadzonych przez Fundusz;
 - d) dochodów uzyskanych ze zbiorów pieniężnych i wpływów z imprez organizowanych na rzecz Funduszu; oraz
 - e) wszelkich innych przychodów przewidzianych przez wytyczne mające zastosowanie do Funduszu.

Rozdział 7. Rozpowszechnianie informacji i pomoc międzynarodowa**Artykuł 30. Rozpowszechnienie**

1. Strony będą starały się wszelkimi właściwymi środkami, w szczególności za pomocą programów edukacyjnych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i uznanie wartości dóbr kulturalnych.
2. Strony będą rozpowszechniać niniejszy Protokół w jak najszerszym stopniu, zarówno w czasie pokoju, jak też w czasie konfliktu zbrojnego.
3. Wszelkie władze wojskowe lub cywilne, które podczas konfliktu zbrojnego są odpowiedzialne za stosowanie niniejszego Protokołu, powinny być w pełni zapoznane z niniejszym tekstem. W tym celu Strony, stosownie:
 - a) włączą wytyczne i instrukcje dotyczące ochrony dóbr kulturalnych do swoich regulaminów wojskowych;

- b) opracują i będą realizować we współpracy z UNESCO i odnośnymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi programy szkoleniowe i edukacyjne na czas pokoju;
- c) będą informować się wzajemnie, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego, o przepisach prawnych i administracyjnych oraz środkach powziętych na podstawie punktów a) i b);
- d) będą informować się wzajemnie, tak szybko jak jest to tylko możliwe, za pośrednictwem Dyrektora Generalnego, o przepisach prawnych i administracyjnych, które zamierzają przyjąć, aby zapewnić stosowanie niniejszego Protokołu.

Artykuł 31. Współpraca międzynarodowa

W sytuacji poważnych naruszeń niniejszego Protokołu Strony zobowiązują się działać, wspólnie poprzez Komitet lub indywidualnie, we współpracy z UNESCO i Organizacją Narodów Zjednoczonych oraz w zgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

Artykuł 32. Pomoc międzynarodowa

1. Strona może wnioskować o udzielenie przez Komitet pomocy międzynarodowej w odniesieniu do dóbr kulturalnych objętych ochroną wzmocnioną, jak również pomocy w przygotowaniu, opracowaniu lub stosowaniu przepisów prawnych i administracyjnych oraz środków, o których mowa w Artykule 10.
2. Strona konfliktu, która nie jest Stroną niniejszego Protokołu, lecz przyjmuje i stosuje przepisy zgodne z Artykułem 3 ustęp 2, może zwracać się z wnioskiem do Komitetu o udzielenie stosownej pomocy międzynarodowej.
3. Komitet przyjmie przepisy dotyczące składania wniosków o udzielenie pomocy międzynarodowej oraz określi formy, w jakich może ona występować.
4. Zachęca się Strony, aby za pośrednictwem Komitetu udzielały wszelkiej pomocy technicznej wnoszącym o to Stronom bądź stronom konfliktu.

Artykuł 33. Pomoc UNESCO

1. Strona może zwrócić się do UNESCO z prośbą o pomoc techniczną w zorganizowaniu ochrony swoich dóbr kulturalnych, taką jak działania przygotowawcze do opieki nad dobrami kulturalnymi, środki zapobiegawcze i organizacyjne w nagłych wypadkach oraz tworzenie krajowych inwentarzy dóbr kulturalnych, lub w związku z jakimkolwiek innym zagadnieniem wynikającym ze stosowania niniejszego Protokołu. UNESCO udziela tej pomocy w granicach swego programu i swoich możliwości.
2. Zachęca się Strony do udzielania pomocy technicznej na poziomie dwustronnym i wielostronnym.
3. UNESCO jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy do Stron z propozycjami w tych sprawach.

Rozdział 8. Wykonanie niniejszego Protokołu

Artykuł 34. Mocarstwa opiekuńcze

Niniejszy Protokół będzie stosowany we współpracy z Mocarstwami opiekuńczymi, odpowiedzialnymi za zabezpieczenie interesów Stron konfliktu.

Artykuł 35. Procedura pojednawcza

1. Mocarstwa opiekuńcze zaoferują swoje dobre usługi ilekroć uznają, że leży to w interesie dóbr kulturalnych, a w szczególności w razie braku zgody między Stronami konfliktu co do stosowania lub wykładni postanowień niniejszego Protokołu.

2. W tym celu każde z Mocarstw opiekuńczych może, na zaproszenie jednej ze Stron, Dyrektora Generalnego lub z własnej inicjatywy, zaproponować Stronom konfliktu spotkanie ich przedstawicieli, a w szczególności przedstawicieli władz powołanych do ochrony dóbr kulturalnych, w razie potrzeby na terytorium państwa, które nie jest stroną konfliktu. Strony konfliktu zobowiązane są przychylić się do otrzymanej propozycji odbycia spotkania. Mocarstwa opiekuńcze zgłaszają do akceptacji Stronom konfliktu nazwisko osobistości bądź będącej obywatelem Państwa nie stanowiącego strony konfliktu, bądź zaproponowanej przez Dyrektora Generalnego, która zostanie zaproszona do udziału w spotkaniu w charakterze przewodniczącego.

Artykuł 36. Postępowanie pojednawcze w razie braku Mocarstw opiekuńczych

1. Jeżeli w konflikcie nie zostały wyznaczone Mocarstwa opiekuńcze, Dyktor Generalny może zaoferować swoje dobre usługi lub podjąć inne działania o charakterze koncyliacji lub mediacji w celu rozstrzygnięcia nieporozumień.

2. Na zaproszenie jednej ze Stron lub Dyrektora Generalnego, Przewodniczący Komitetu może zaproponować Stronom konfliktu spotkanie ich przedstawicieli, a w szczególności przedstawicieli władz powołanych do ochrony dóbr kulturalnych, jeżeli uzna to za właściwe, na terytorium Państwa, które nie jest stroną konfliktu.

Artykuł 37. Przekład i sprawozdania

1. Strony przełożą niniejszy Protokół na urzędowe języki oraz prześlą oficjalne teksty przekładów Dyktorowi Generalnemu.

2. Strony będą przedkładać Komitetowi co cztery lata sprawozdanie na temat wykonania niniejszego Protokołu.

Artykuł 38. Odpowiedzialność państwa

Żadne postanowienie niniejszego Protokołu dotyczące indywidualnej odpowiedzialności karnej nie wpływa na odpowiedzialność państw przewidzianą w prawie międzynarodowym, włączając w to obowiązek odszkodowania.

Rozdział 9. Postanowienia końcowe

Artykuł 39. Języki

Niniejszy Protokół sporządzono w językach angielskim, arabskim, chińskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie sześć tekstów jest równie autentycznych.

Artykuł 40. Podpisanie

Niniejszy Protokół nosi datę 26 marca 1999 roku. Wszystkie Wysokie Umawiające się Strony mogą go podpisać w Hadze od dnia 17 maja 1999 roku do dnia 31 grudnia 1999 roku.

Artykuł 41. Ratyfikacja, przyjęcie lub zatwierdzenie

1. Niniejszy Protokół podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu przez Wysokie Umawiające się Strony, które podpisały niniejszy Protokół zgodnie z procedurą konstytucyjną każdej z nich.
2. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia będą składane Dyrektorowi Generalnemu.

Artykuł 42. Przystąpienie

1. Inne Wysokie Umawiające się Strony będą mogły przystąpić do niniejszego Protokołu począwszy od dnia 1 stycznia 2000 roku.
2. Przystąpienia dokonuje się poprzez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu.

Artykuł 43. Wejście w życie

1. Niniejszy Protokół wejdzie w życie trzy miesiące po złożeniu dwudziestu dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.
2. Następnie, w odniesieniu do każdej Strony, będzie wchodził w życie trzy miesiące po złożeniu przez nią dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

Artykuł 44. Wejście w życie w warunkach konfliktu zbrojnego

W sytuacjach określonych w Artykułach 18 i 19 Konwencji, dokumenty ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia do niniejszego Protokołu, złożone przez strony konfliktu czy to przed rozpoczęciem działań zbrojnych lub okupacji, czy też po ich rozpoczęciu, wywołują natychmiastowe skutki prawne. Dyrektor Generalny roześle w takich wypadkach zawiadomienia przewidziane w Artykule 46 najszybszym sposobem.

Artykuł 45. Wypowiedzenie

1. Każda Strona może wypowiedzieć niniejszy Protokół.
2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie, dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu.

3. Wypowiedzenie wywoła skutki prawne po upływie roku od otrzymania dokumentu wypowiedzenia. Jeżeli jednak w chwili upływu tego okresu Strona wypowiadająca będzie zaangażowana w konflikt zbrojny, skutki prawne wypowiedzenia ulegną zawieszeniu aż do zakończenia działań zbrojnych lub też czynności mających na celu repatriację dóbr kulturalnych, w zależności od tego, który z tych terminów jest późniejszy.

Artykuł 46. Zawiadomienia

Dyrektor Generalny będzie zawiadamiał wszystkie Wysokie Umawiające się Strony oraz Organizację Narodów Zjednoczonych o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, wymienionych w Artykułach 41 i 42, oraz o wypowiedzeniach wymienionych w Artykule 45.

Artykuł 47. Rejestracja w Organizacji Narodów Zjednoczonych

Zgodnie z Artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejszy Protokół będzie zarejestrowany w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego.

[...]

Źródło: Dz. U. z 2012 r. poz. 248.

42.

Studium Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża dotyczące zwyczajowego międzynarodowego prawa humanitarnego (2005 r.)

Z uwagi na ograniczony zakres regulacji traktatowej odnoszącej się do konfliktów zbrojnych niemających charakteru międzynarodowego (m.in. zróżnicowany próg nasilenia walk wewnętrznych dla wymagalności norm z art. 3 wspólnego dla czterech Konwencji genewskich o ochronie ofiar wojny z 1949 r. i Protokołu II do tychże Konwencji z 1977 r. oraz brak powszechnej ratyfikacji tego ostatniego) oraz trudności dowodowe w zakresie wykazania zwyczajowego charakteru danej normy postępowania (wykazania stałej i jednolitej praktyki państw wspartej *opinio iuris*, tj. przeświadczeniem o jej mocy wiążącej) w drugiej połowie lat 90. XX w. Międzynarodowy Komitet Czerwonego Krzyża podjął się zadania przygotowania raportu na temat zwyczajowych zasad międzynarodowego prawa humanitarnego mających zastosowanie w międzynarodowych i niem międzynarodowych konfliktach zbrojnych. Efektem szeroko zakrojonych badań była identyfikacja 161 norm międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych (MPHKZ) o charakterze zwyczajowym, a ich pogłębiona analiza prawna i zgromadzony materiał źródłowy zostały opublikowane w dwóch tomach zatytułowanych *Międzynarodowe prawo zwyczajowe humanitarne (Customary International Humanitarian Law)* – tom 1: *Zasady* i dwuczęściowy tom 2: *Praktyka*, wydane przez Cambridge University Press w 2005 r. pod red. Jean-Marie Henckaertsa i Louise Doswald-Beck.

* * *

[...]

Dobra kultury

Zasada 38. Każda ze stron konfliktu powinna szanować dobra kultury:

A. W czasie działań wojennych należy zapewnić szczególną ochronę w celu uniknięcia uszkodzeń budowli religijnych, sztuki, nauki, edukacyjnych lub dobroczynnych oraz pomników historycznych, chyba że stanowią cele wojskowe.

B. Zabronione jest atakowanie dóbr kultury posiadających wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata, chyba że wymaga tego w sposób kategoryczny konieczność wojskowa. [MKZ/NMKZ⁴⁰]

⁴⁰ Objasnienie skrótów: MKZ – międzynarodowy konflikt zbrojny, NMKZ – niem międzynarodowy konflikt zbrojny [przyyp. red.].

Zasada 39. Zabronione jest używanie dóbr posiadających wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata do celów, które mogłyby narazić te dobra na zniszczenie lub uszkodzenie, chyba że wymaga tego w sposób kategoryczny konieczność wojskowa. [MKZ/NMKZ]

Zasada 40. Każda ze stron konfliktu powinna chronić dobra kultury:

A. Zabronione jest dokonywanie jakiegokolwiek zajęcia, zniszczenia lub rozmyślnej profanacji instytucji religijnych, dobroczynnych, edukacyjnych, sztuki i nauki, pomników historycznych oraz dzieł sztuki i nauki.

B. Zabronione są wszelkie akty, kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia oraz wszelkie akty wandalizmu wymierzone przeciwko dobrom posiadającym wielkie znaczenie dla wszystkich narodów świata. [MKZ/NMKZ]

Zasada 41. Mocarstwo okupujące powinno zapobiegać bezprawnemu wywozowi dóbr kulturalnych z okupowanego terytorium i powinno zwrócić bezprawnie wywiezione dobra właściwym władzom okupowanego terytorium. [MKZ]

[...]

[tłum. M. Sajkowski]

Źródło: J.-M. Henckaerts, *Studium poświęcone zwyczajowemu międzynarodowemu prawu humanitarnemu: wkład w zrozumienie i poszanowanie zasad prawa dotyczących konfliktu zbrojnego*, tłum. M. Sajkowski, Ośrodek Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy ZG PCK, Warszawa 2006; https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/pol-irrc_857_henckaerts.pdf (dostęp: 10.09.2021)⁴¹.

Nota: Tekst udostępniony dzięki uprzejmości Ośrodka Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy Zarządzie Głównym Polskiego Czerwonego Krzyża.

⁴¹ Zob. też M. Szuniewicz, *Studium prawa zwyczajowego „Customary International Humanitarian Law”*, [w:] *Międzynarodowe prawo humanitarne we współczesnym świecie – osiągnięcia i wyzwania. Materiały Toruńskiej Konferencji Naukowej 13 grudnia 2006 roku*, red. T. Jasudowicz (we współpr. z M. Szuniewicz i M. Balcerzak), TNOiK, Toruń 2007, s. 11–32 oraz polski przekład 161 zasad zwyczajowego MPHKG w aneksie do powyższej publikacji pokonferencyjnej [przyp. red.].

V

**Dokumenty
Organizacji Narodów
Zjednoczonych**

Dokumenty

UNESCO

43.

Zalecenie UNESCO w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu wywozowi, przywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (19 listopada 1964 r.)

Chęć nabywania dzieł sztuki i znaczne zyski, jakie można osiągnąć z niektórych nabytków, w połączeniu z zainteresowaniem naukowym i artystycznym, jakie one wzbudzają, od dawna skłaniały handlarzy i kolekcjonerów prywatnych, a nawet publicznych, a także niektóre muzea, do przemykania oko na nielegalne okoliczności ich przywozu i wywozu z kraju pochodzenia. Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, na swojej 13. sesji, która odbyła się w Paryżu, przyjęła 19 listopada 1964 r. Zalecenie w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu wywozowi, przywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury. Jego celem była ochrona narodowego dziedzictwa kulturowego państw poprzez przeciwdziałanie nielegalnym operacjom, które mu zagrażają. W myśl dokumentu państwa powinny podjąć kroki zmierzające do sprawowania skutecznej kontroli nad wywozem i przywozem dóbr kultury (w szczególności nie zezwalać na przywóz dobra kultury, dopóki nie zostanie ono zwolnione z wszelkich ograniczeń nałożonych przez państwo wywołujące) oraz ściśle współpracować w celu przewyciężenia napotkanych problemów. W 1970 r. Konferencja Generalna UNESCO przyjęła w tym zakresie międzynarodową konwencję⁴².

* * *

Będąc zdania, że dobro kultury stanowi podstawowy element cywilizacji i kultury narodowej, a jego znajomość prowadzi do zrozumienia i wzajemnego uznania między narodami,

zważywszy, że na każdym państwie spoczywa obowiązek ochrony dóbr kultury znajdujących się na jego terytorium i stanowiących jego dziedzictwo narodowe przed niebezpieczeństwami wynikającymi z nielegalnego wywozu i przywozu oraz przenoszenia własności,

zważywszy, że aby uniknąć tych niebezpieczeństw, konieczne jest, aby każde Państwo Członkowskie uświadomiło sobie w jeszcze większym stopniu swój moralny obowiązek poszanowania własnego dziedzictwa kulturowego oraz dziedzictwa wszystkich narodów,

biorąc pod uwagę, że zamierzonych celów nie można osiągnąć bez ściślej współpracy między Państwami Członkowskimi,

⁴² Zob. tekst nr 44 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

będąc przekonaną, że należy podjąć kroki w celu zachęcenia do przyjęcia odpowiednich środków i poprawy klimatu solidarności międzynarodowej, bez których zamierzone cele nie zostaną osiągnięte,

mając przed sobą propozycje międzynarodowych regulacji zakazujących i zapobiegających nielegalnemu wywozowi, przywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, co stanowi punkt 15.3.3 porządku obrad sesji,

postanowiwszy na dwunastej sesji, że propozycje te powinny zostać uregulowane na szczeblu międzynarodowym w drodze zalecenia dla Państw Członkowskich, wyrażając jednocześnie nadzieję, że konwencja międzynarodowa zostanie przyjęta tak szybko, jak to możliwe,

przyjmuje w dniu dziewiętnastym listopada 1964 r. to zalecenie.

Konferencja Generalna zaleca, aby Państwa Członkowskie stosowały następujące postanowienia, podejmując wszelkie kroki ustawodawcze lub inne, które mogą być wymagane, w celu wprowadzenia w życie, na ich terytoriach, zasad i norm sformułowanych w tym zaleceniu.

Konferencja Generalna zaleca, aby Państwa Członkowskie przekazały to zalecenie do wiadomości władz i organizacji zajmujących się ochroną dóbr kultury.

Konferencja Generalna zaleca, aby Państwa Członkowskie składały jej sprawozdania, w terminach i w sposób przez nią określony, z działań, które podjęły w celu wprowadzenia w życie niniejszego zalecenia.

I. Definicja

1. Dla celów niniejszego zalecenia termin „dobro kultury” oznacza mienie ruchome i nieruchome o dużym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego kraju, takie jak dzieła sztuki i architektura, rękopisy, książki i inne mienie o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej, dokumenty etnologiczne, okazy typowe flory i fauny, zbiory naukowe oraz ważne księgozbiory i archiwa, w tym archiwa muzyczne.

2. Każde Państwo Członkowskie powinno przyjąć kryteria, które uzna za najważniejsze, aby określić, które dobra kultury znajdujące się na jego terytorium powinny podlegać ochronie przewidzianej w niniejszym zaleceniu ze względu na ich duże znaczenie.

II. Zasady ogólne

3. Aby zapewnić ochronę swojego dziedzictwa kulturowego przed zubożeniem, każde Państwo Członkowskie powinno podjąć odpowiednie kroki w celu sprawowania skutecznej kontroli nad wywozem dóbr kultury określonych w ust. 1 i 2.

4. Nie należy zezwalać na przywóz dobra kultury do czasu, aż takie dobro zostanie uwolnione z wszelkich ograniczeń ze strony właściwych władz państwa, z którego jest wywożone.
5. Każde Państwo Członkowskie powinno podjąć odpowiednie kroki w celu zapobiegania nielegalnemu przenoszeniu własności dóbr kultury.
6. Każde Państwo Członkowskie powinno ustanowić przepisy regulujące stosowanie powyższych zasad.
7. Każdy wywóz, przywóz lub przeniesienie własności dokonane wbrew zasadom przyjętym przez każde Państwo Członkowskie zgodnie z ust. 6 należy uznać za nielegalny.
8. Muzea oraz wszelkie służby i instytucje zajmujące się ochroną dóbr kultury powinny powstrzymać się od nabywania jakichkolwiek dóbr kultury uzyskanych w drodze nielegalnego wywozu, przywozu lub przeniesienia własności.
9. W celu wspierania i ułatwienia legalnej wymiany dóbr kultury Państwa Członkowskie powinny dążyć do udostępniania publicznym kolekcjom w innych Państwach Członkowskich, w drodze sprzedaży lub wymiany, obiektów tego samego rodzaju jak te, których wywóz lub przeniesienie własności nie może być dozwolone, lub niektórych z tych ostatnich przedmiotów w ramach wypożyczenia lub depozytu.

III. Zalecane środki

Identyfikacja i narodowy rejestr dóbr kultury

10. Aby zapewnić skuteczniejsze stosowanie powyższych zasad ogólnych, każde Państwo Członkowskie powinno, w miarę możliwości, opracować i stosować procedury identyfikowania dóbr kultury, określonych w ust. 1 i 2 powyżej, które znajdują się na jego terytorium oraz sporządzić ich krajowy rejestr. Wpisanie dobra kultury do tego rejestru nie powinno powodować żadnych zmian w prawie własności tego dobra. W szczególności dobro kultury stanowiące własność prywatną powinno pozostać w rękach prywatnych nawet po włączeniu do krajowego rejestru. Wykaz ten nie miałby charakteru restrykcyjnego.

Instytucje ochrony dóbr kultury

11. Każde Państwo Członkowskie powinno postanowić, że ochroną dóbr kultury będą zajmować się odpowiednie organy urzędowe, oraz, w razie potrzeby, powołać krajową służbę ochrony dóbr kultury. Chociaż różnice w przepisach konstytucyjnych i tradycji oraz dysproporcja zasobów uniemożliwiają przyjęcie przez wszystkie Państwa Członkowskie jednolitej struktury, niektóre wspólne zasady, przedstawione poniżej, powinny zostać mimo wszystko przyjęte, jeżeli utworzenie krajowej służby ochrony dóbr kultury okaże się konieczne:

- a) Krajowa służba ochrony dóbr kultury powinna, w miarę możliwości, przyjąć formę służby administracyjnej zarządzanej przez państwo lub organu

działającego zgodnie z prawem krajowym, dysponującego niezbędnymi środkami administracyjnymi, technicznymi i finansowymi do skutecznego wykonywania swojej funkcji.

- b) Funkcje krajowej służby ochrony dóbr kultury powinny obejmować:
 - i) identyfikację dóbr kultury znajdujących się na terytorium państwa oraz, w stosownych przypadkach, stworzenie i prowadzenie krajowego rejestru takich dóbr, zgodnie z postanowieniami ust. 10 powyżej;
 - ii) współpracę z innymi właściwymi organami w zakresie kontroli wywozu, przywozu i przenoszenia własności dóbr kultury, zgodnie z postanowieniami Części II powyżej. Kontrola wywozu byłaby znacznie ułatwiona, gdyby do obiektów należących do dóbr kultury dołączone było w momencie wywozu odpowiednie zaświadczenie, w którym państwo, z którego dokonuje się wywozu danego dobra, poświadczyłoby, że jego wywóz jest dozwolony. W przypadku wątpliwości co do legalności wywozu instytucja, której powierzono ochronę dóbr kultury, powinna zwrócić się do właściwej instytucji w celu potwierdzenia jego legalności.
- c) Krajowa służba ochrony dóbr kultury powinna być uprawniona do przedstawiania właściwym władzom krajowym propozycji wszelkich innych odpowiednich środków ustawodawczych lub administracyjnych mających na celu ochronę dóbr kultury, w tym sankcji mających zapobiegać nielegalnemu wywozowi, przywozowi i przenoszeniu własności.
- d) Krajowa służba ochrony dóbr kultury powinna mieć możliwość odwołania się do ekspertów, by poprosić ich o radę w kwestiach technicznych i propozycje rozwiązań w spornych przypadkach.

12. Każde Państwo Członkowskie powinno, o ile to konieczne, utworzyć fundusz lub podjąć inne odpowiednie kroki finansowe, aby zapewnić sobie środki niezbędne do zakupu wyjątkowo ważnych dóbr kultury.

Umowy dwustronne i wielostronne

13. Ilekroć jest to konieczne lub pożądane, Państwa Członkowskie powinny zawierać umowy dwustronne lub wielostronne, na przykład w ramach regionalnych organizacji międzyrządowych, w celu rozwiązania problemów wynikających z wywozu, przywozu lub przenoszenia własności dóbr kultury, a zwłaszcza w celu zabezpieczenia restytucji dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z terytorium jednej strony umowy i znajdujących się na terytorium innej strony umowy. Takie umowy mogą, w stosownych przypadkach, stanowić część umów o szerszym zakresie, takich jak umowy kulturalne.

Współpraca międzynarodowa w wykrywaniu nielegalnych operacji

14. Ilekroć jest to konieczne lub pożądane, te dwustronne lub wielostronne umowy powinny zawierać postanowienia, zgodnie z którymi za każdym razem, gdy proponuje się przeniesienie własności dobra kultury, właściwe służby każdego państwa upewnią się, że nie ma podstaw do uznania tego dobra za pochodzące z kradzieży, nielegalnego wywozu lub przeniesienia własności lub jakiegokolwiek

innej czynności uznawanej za nielegalną w świetle ustawodawstwa państwa, z którego dokonuje się wywozu, na przykład poprzez wymaganie przedstawienia zaświadczenia, o którym mowa w ust. 11. O każdej ofercie budzącej wątpliwości i wszelkich dotyczących jej szczegółach należy poinformować odpowiednie służby.

15. Państwa Członkowskie powinny starać się pomagać sobie nawzajem, wymieniając się doświadczeniami w dziedzinach objętych niniejszym zaleceniem.

Restytucja lub zwrot nielegalnie wywiezionych dóbr kultury

16. Państwa Członkowskie, służby ochrony dóbr kultury, muzea i wszelkie właściwe instytucje powinny współpracować ze sobą, by zapewnić bądź ułatwić restytucję lub zwrot nielegalnie wywiezionych dóbr kultury. Taka restytucja lub zwrot powinny być dokonane zgodnie z prawem obowiązującym w państwie, na którego terytorium znajdują się obiekty.

Rozpowszechnianie informacji o zaginięciu dóbr kultury

17. Informacja o zaginięciu jakiegokolwiek dobra kultury powinna, na wniosek państwa, które uważa je za należące [do jego dziedzictwa], zostać podana do wiadomości publicznej za pomocą odpowiednich kanałów.

Prawa nabywców działających w dobrej wierze

18. Każde Państwo Członkowskie powinno, w razie potrzeby, podjąć odpowiednie kroki w celu zapewnienia, że jego prawo wewnętrzne lub konwencje międzynarodowe, których może stać się stroną, zapewniają osobie, która nabyła w dobrej wierze dobro kultury, które ma zostać przywrócone lub zwrócone państwu, z którego terytorium zostało nielegalnie wywiezione, możliwość uzyskania odszkodowania lub godziwej rekompensaty.

Akcja edukacyjna

19. W duchu współpracy międzynarodowej, która uwzględniałaby zarówno uniwersalny charakter kultury, jak i fakt, że czerpanie korzyści z dziedzictwa kulturowego ludzkości przez wszystkich jest możliwe tylko w drodze wymiany, każde Państwo Członkowskie powinno podjąć kroki w celu stymulowania i rozwijania wśród swoich obywateli zainteresowania i szacunku dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów. Takie działania powinny być podejmowane przez kompetentne służby we współpracy ze służbami oświatowymi, prasą i innymi mediami przekazującymi i rozpowszechniającymi informacje, organizacjami i grupami zajmującymi się edukacją młodzieży i dorosłych oraz osobami prowadzącymi działalność kulturalną.

Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Zalecenia przyjętego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury podczas jej trzynastej sesji, która odbyła się w Paryżu i która została ogłoszona za zamkniętą dnia dwudziestego listopada 1964 r.

NA DOWÓD CZEGO złożyliśmy nasze podpisy dnia dwudziestego pierwszego listopada 1964 r.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Recommendation on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Export, Import and Transfer of Ownership of Cultural Property*, http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13083&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (dostęp: 21.07.2021).

Nota: Tekst pochodzi z zasobów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i publikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza oraz redaktorów.

44.

Konwencja dotycząca środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, sporządzona w Paryżu 17 listopada 1970 r.

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zebrana w Paryżu w dniach od 12 października do 14 listopada 1970 roku na swej szesnastej sesji,

przypominając wagę postanowień zawartych w Deklaracji dotyczącej zasad międzynarodowej współpracy kulturalnej, przyjętej przez Konferencję Generalną na jej czternastej sesji,

zważywszy, że wymiana dóbr kultury między narodami w celach naukowych, kulturalnych i oświatowych pogłębia wiedzę o cywilizacji ludzkiej, wzbogaca życie kulturalne wszystkich narodów i prowadzi do wzajemnego szacunku i zrozumienia między narodami,

zważywszy, że dobra kultury są jednym z głównych elementów cywilizacji i kultury narodów i że nabierają one prawdziwej wartości tylko wówczas, gdy znane jest możliwie jak najdokładniej ich pochodzenie, historia i otoczenie,

zważywszy, że obowiązkiem każdego Państwa jest chronić dobra kultury znajdujące się na jego terytorium przed niebezpieczeństwami kradzieży, nielegalnych wykopalisk i nielegalnego wywozu,

zważywszy, że w celu zapobiegania tym niebezpieczeństwom konieczne jest, aby każde Państwo uświadomiło sobie w jeszcze większym stopniu swój obowiązek moralny poszanowania swego własnego dziedzictwa kulturalnego, jak również dziedzictwa kulturalnego wszystkich narodów,

zważywszy, że muzea, biblioteki i archiwa jako instytucje kulturalne powinny czuwać nad tym, aby ich zbiory były tworzone w oparciu o powszechnie uznane zasady moralne,

zważywszy, że nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury jest przeszkodą na drodze do wzajemnego zrozumienia między narodami, do którego UNESCO ma obowiązek przyczyniać się, między innymi poprzez zalecanie zainteresowanym Państwom stosowania międzynarodowych konwencji w tym zakresie,

zważywszy, że ochrona dziedzictwa kulturalnego może być skuteczna jedynie pod warunkiem jej zorganizowania zarówno na skalę krajową, jak i międzynarodową, przy ściślejszej współpracy między Państwami,

zważywszy, że Konferencja Generalna UNESCO już w 1964 roku przyjęła zalecenie w tej sprawie,

zapoznawszy się z nowymi propozycjami dotyczącymi środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, które to zagadnienie stanowi punkt 19 porządku dziennego sesji,

postanowiwszy na swej piętnastej sesji, że zagadnienie to powinno stać się przedmiotem konwencji międzynarodowej,

przyjmuje dnia czternastego listopada 1970 roku niniejszą Konwencję.

Artykuł 1

Dla celów niniejszej Konwencji za dobra kultury uważane są dobra, które ze względów religijnych lub świeckich uznawane są przez każde Państwo za mające znaczenie dla archeologii, prehistorii, historii, literatury, sztuki lub nauki i które należą do następujących kategorii:

- a) rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii; przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną;
- b) dobra mające związek z historią, w tym również z historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń;
- c) przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (legalnych i nielegalnych) i odkryć archeologicznych;
- d) elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych;
- e) antyki liczące ponad sto lat, takie jak napisy, monety i wryte pieczęcie;
- f) materiały etnologiczne;
- g) dobra, przedstawiające wartość artystyczną, takie jak:
 - i) obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, na jakimkolwiek podkładzie i przy wykorzystaniu dowolnego tworzywa (z wyjątkiem rysunków przemysłowych i artykułów przemysłowych ręcznie zdobionych);
 - ii) oryginalne dzieła sztuki posągowej i rzeźby wykonane z dowolnego tworzywa;
 - iii) oryginały sztychów, rycin i litografii;
 - iv) oryginały zestawów i montaży artystycznych wykonane z dowolnego tworzywa;
- h) rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie (historyczne, artystyczne, naukowe, literackie itp.), w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- i) znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- j) archiwa, w tym archiwa fonograficzne, fotograficzne i filmowe;
- k) liczące ponad sto lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.

Artykuł 2

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji uznają, że nielegalny przywóz, wywóz i przeniesienie własności dóbr kultury stanowią jedną z głównych przyczyn zubożenia

dziedzictwa kulturalnego krajów, z których te dobra pochodzą, i że współpraca międzynarodowa jest jednym z najbardziej skutecznych środków ochrony ich dóbr kultury przed wszystkimi związanymi z tym niebezpieczeństwami.

2. W tym celu Państwa Strony zobowiązują się przeciwdziałać takim praktykom dostępnymi im środkami, w szczególności usuwając ich przyczyny, kładąc kres trwającym praktykom oraz udzielając pomocy w niezbędnym naprawieniu ich skutków.

Artykuł 3

Uważa się za nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury, dokonane wbrew postanowieniom przyjętym przez Państwa Strony w myśl niniejszej Konwencji.

Artykuł 4

Państwa Strony niniejszej Konwencji uznają, dla celów tej Konwencji, że na dziedzictwo kulturalne każdego Państwa składają się dobra kulturalne należące do następujących kategorii:

- a) dobra kultury powstałe w wyniku twórczości indywidualnej lub zespołowej obywateli danego Państwa oraz dobra kultury mające znaczenie dla danego Państwa, powstałe na terytorium tego Państwa w wyniku twórczości obywateli obcych lub bezpaństwowców zamieszkujących na jego terytorium;
- b) dobra kultury odkryte na terytorium krajowym;
- c) dobra kultury uzyskane przez ekspedycje archeologiczne, etnologiczne lub przyrodnicze za zgodą właściwych władz kraju, z którego te dobra pochodzą;
- d) dobra kultury, które były przedmiotem uzgodnionej dobrowolnej wymiany;
- e) dobra kultury otrzymane nieodpłatnie lub legalnie zakupione za zgodą właściwych władz kraju, z którego te dobra pochodzą.

Artykuł 5

W celu zapewnienia ochrony swych dóbr kultury przed nielegalnym przywozem, wywozem i przenoszeniem własności Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się, uwzględniając warunki istniejące w każdym kraju, do utworzenia na swoim terytorium jednej lub kilku krajowych służb ochrony dziedzictwa kulturalnego, o ile takie jeszcze nie istnieją, dysponujących wykwalifikowanym i dostatecznym liczebnie personelem, dla zapewnienia skutecznego pełnienia następujących funkcji:

- a) przyczynianie się do opracowywania projektów tekstów ustaw i przepisów mających za zadanie zapewnienie ochrony dziedzictwa kulturalnego, a w szczególności zapobieganie nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności ważnych dóbr kultury;
- b) ustanowienie i prowadzenie na bieżąco, na podstawie krajowego rejestru chronionych dóbr, wykazu ważnych dóbr kultury, publicznych i prywatnych, których wywóz stanowiłby znaczne zubożenie narodowego dziedzictwa kulturalnego;

- c) popieranie rozwoju lub tworzenie instytucji naukowych i technicznych (muzea, biblioteki, archiwa, laboratoria, pracownie itp.), koniecznych do zapewnienia konserwacji i upowszechniania dóbr kultury;
- d) organizowanie nadzoru wykopalisk archeologicznych, zapewnienie konserwacji „in situ” niektórych dóbr kultury oraz ochrona niektórych stref zastrzeżonych dla przyszłych badań archeologicznych;
- e) ustanowienie, do użytku osób zainteresowanych (konserwatorów, kolekcjonerów, antykwariuszy itp.), norm zgodnych z zasadami etycznymi określonymi w niniejszej Konwencji i czuwanie nad przestrzeganiem tych norm;
- f) prowadzenie działalności wychowawczej mającej na celu rozbudzenie i rozwijanie poszanowania dla dziedzictwa kulturalnego wszystkich Państw oraz szerokie upowszechnianie znajomości postanowień niniejszej Konwencji;
- g) czuwanie, aby każdej sprawie zniknięcia dobra kultury nadany został odpowiedni rozgłos.

Artykuł 6

Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

- a) wprowadzić odpowiednie zaświadczenie, w którym będzie zawarte stwierdzenie Państwa, z jakiego dokonuje się wywozu, że wywóz danego dobra lub dóbr kultury odbywa się za jego zgodą; wszystkie wywożone zgodnie z przepisami dobra kultury powinny być zaopatrzone w takie zaświadczenie;
- b) zakazać wywozu ze swego terytorium dóbr kultury nie zaopatrzonych w wyżej wymienione zaświadczenie wywozowe;
- c) podać ten zakaz w odpowiedni sposób do wiadomości publicznej, szczególnie do wiadomości osób, które mogą być zainteresowane wywozem lub przywozem dóbr kultury.

Artykuł 7

Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

- a) podjąć wszelkie konieczne środki, zgodne z ich ustawodawstwem krajowym, w celu zapobieżenia nabywaniu przez muzea i inne instytucje tego typu, znajdujące się na ich terytorium, dóbr kultury pochodzących z innego Państwa Strony niniejszej Konwencji, które zostały nielegalnie wywiezione po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do obu zainteresowanych Państw; informować w miarę możliwości Państwo Stronę niniejszej Konwencji, z którego takie dobra kultury pochodzą, o oferowanych dobrach kultury nielegalnie wywiezionych z terytorium tego Państwa po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do obu zainteresowanych Państw;
- b)
 - i) zakazać przywozu dóbr kultury skradzionych z muzeum lub z zabytkowej budowli publicznej, religijnej lub świeckiej albo z podobnej instytucji, znajdujących się na terytorium innego Państwa Strony niniejszej Konwencji, po wejściu jej w życie w stosunku do obu zainteresowanych Państw, pod warunkiem, że zostanie udowodnione, iż dobra te stanowią część składową inwentarza tej instytucji;

ii) podjąć odpowiednie środki w celu odzyskania i zwrotu, na prośbę Państwa Strony Konwencji, z którego te dobra pochodzą, wszelkich dóbr kultury w ten sposób skradzionych i wywiezionych po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do obu zainteresowanych Państw, jednakże pod warunkiem, że Państwo zwracające się z taką prośbą wypłaci należyte odszkodowanie osobie, która te dobra nabyła w dobrej wierze lub która posiada ważny dowód ich własności. Prośby o odzyskanie i zwrot będą przekazywane drogą dyplomatyczną. Państwo, zwracające się z taką prośbą, zobowiązane jest dostarczyć na swój koszt wszelkie dowody konieczne do uzasadnienia swej prośby o odzyskanie i zwrot. Państwa Strony nie będą obciążać opłatami celnymi ani innymi opłatami dóbr kultury, których zwrot następuje zgodnie z niniejszym artykułem. Wszelkie koszty związane ze zwrotem dóbr kultury, o których mowa, obciążają Państwo, które zwróciło się z prośbą.

Artykuł 8

Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się do stosowania karnych lub administracyjnych sankcji w stosunku do wszystkich osób winnych naruszenia zakazów przewidzianych powyżej w artykule 6 ustęp b) i w artykule 7 ustęp b).

Artykuł 9

Każde Państwo Strona niniejszej Konwencji, którego dziedzictwo kulturalne jest zagrożone grabieżą materiałów archeologicznych lub etnologicznych, może odwołać się do innych zainteresowanych Państw. W takich okolicznościach Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się do udziału we wszelkich akcjach międzynarodowych, wspólnie podejmowanych w celu ustalenia i zastosowania koniecznych konkretnych środków, włącznie z kontrolą wywozu, przywozu i międzynarodowego handlu konkretnymi dobrami kultury, o które chodzi. Do chwili zawarcia porozumienia każde zainteresowane Państwo podejmie, w miarę możliwości, tymczasowe środki w celu zapobieżenia powstawaniu niepowetowanych szkód dla dziedzictwa kulturalnego Państwa, które zwróciło się z prośbą.

Artykuł 10

Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się:

- a) ograniczać poprzez działalność oświatową, informacyjną i zachowanie czujności obrót dobrami kultury nielegalnie wywiezionymi z któregośkolwiek Państwa Strony niniejszej Konwencji i mając na uwadze warunki istniejące w każdym kraju, zmusić antykwariuszy, pod groźbą sankcji karnych lub administracyjnych, do prowadzenia rejestru wyszczególniającego pochodzenie każdego dobra kultury, nazwę i adres dostawcy, opis i cenę każdego sprzedanego dobra, jak również do informowania nabywcy tego dobra kultury o zakazie wywozu, który może się rozciągać na to dobro;
- b) starać się rozbudzić i rozwijać w społeczeństwie poprzez działania oświatowe poczucie wartości dóbr kultury oraz zagrożenia, na jakie narażają dziedzictwo kulturalne kradzieże, nielegalne wykopaliska i nielegalny wywóz.

Artykuł 11

Uważa się za nielegalny wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury pod przymusem, bezpośrednio lub pośrednio w wyniku okupacji danego kraju przez obce mocarstwo.

Artykuł 12

Państwa Strony niniejszej Konwencji będą szanować dziedzictwo kulturalne terytoriów, za których stosunki międzynarodowe są one odpowiedzialne, oraz podejmą odpowiednie środki w celu zakazania i zapobieżenia nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury na tych terytoriach.

Artykuł 13

Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się również, w ramach ustawodawstwa każdego Państwa:

- a) zapobiegać przy użyciu wszelkich odpowiednich środków przenoszeniu własności dóbr kultury przyczyniającemu się do nielegalnego przywozu lub wywozu tych dóbr;
- b) zapewnić, aby ich właściwe służby współpracowały w celu ułatwienia zwrotu prawowitemu właścicielowi, w możliwie jak najszybszym terminie, nielegalnie wywiezionych dóbr kultury;
- c) uznawać roszczenia zmierzające do odzyskania zaginionych lub skradzionych dóbr kultury wysuwane przez prawowitego właściciela lub w jego imieniu;
- d) uznawać ponadto nie ulegające przedawnieniu prawo każdego Państwa Strony niniejszej Konwencji do klasyfikowania i ogłaszania niektórych dóbr kultury za niezbywalne i tym samym objęte zakazem wywozu oraz ułatwiać odzyskanie przez zainteresowane Państwo takich dóbr w przypadkach, gdy zostały one wywiezione.

Artykuł 14

Aby zapobiec nielegalnemu wywozowi i wywiązać się z zobowiązań, jakie nakłada stosowanie postanowień niniejszej Konwencji, każde Państwo Strona niniejszej Konwencji powinno zapewnić, w miarę posiadanych możliwości, swoim krajowym służbom ochrony dziedzictwa kulturalnego wystarczający budżet i jeżeli zajdzie potrzeba, powinno utworzyć w tym celu odpowiedni fundusz.

Artykuł 15

Niniejsza Konwencja nie zawiera niczego, co mogłoby powstrzymać Państwa Strony niniejszej Konwencji od zawierania między sobą specjalnych porozumień lub od dalszego wykonywania już zawartych porozumień w sprawie zwrotu dóbr kultury wywiezionych z terytoriów, z których dobra te pochodzą, przed wejściem w życie niniejszej Konwencji w stosunku do zainteresowanych Państw.

Artykuł 16

Państwa Strony niniejszej Konwencji będą podawać do wiadomości w okresowych raportach, które będą przedstawiać Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, w terminach i w formie przez nią określonych, przepisy ustaw i innych aktów prawnych oraz inne podjęte przez nie środki w celu stosowania niniejszej Konwencji, jak również informacje dotyczące doświadczeń uzyskanych w tej dziedzinie.

Artykuł 17

1. Państwa Strony niniejszej Konwencji mogą zwracać się do Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury o udzielenie pomocy technicznej, w szczególności w zakresie:

- a) informacji i oświaty;
- b) konsultacji i ekspertyzy;
- c) koordynacji i dobrych usług.

2. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może z własnej inicjatywy podejmować badania i publikować opracowania na temat zagadnień dotyczących nielegalnego obrotu dobrami kultury.

3. W tym celu Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury może również zwrócić się o współpracę do wszystkich kompetentnych organizacji pozarządowych.

4. Organizacja Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury jest uprawniona do występowania z własnej inicjatywy z propozycjami skierowanymi do Państw Stron dotyczącymi wykonania niniejszej Konwencji.

5. Na prośbę co najmniej dwóch Państw Stron niniejszej Konwencji, między którymi toczy się spór dotyczący jej wykonania, UNESCO może zaoferować swoje dobre usługi, w celu doprowadzenia do porozumienia między nimi.

Artykuł 18

Niniejsza Konwencja jest sporządzona w językach angielskim, francuskim, rosyjskim i hiszpańskim, przy czym wszystkie cztery teksty są jednakowo autentyczne.

Artykuł 19

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji lub przyjęciu przez Państwa będące członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zgodnie z ich procedurą konstytucyjną.

2. Dokumenty ratyfikacyjne lub dokumenty przyjęcia będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 20

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do przystąpienia dla wszystkich Państw nie będących członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki

i Kultury, które zostaną zaproszone do przystąpienia przez Radę Wykonawczą Organizacji.

2. Przystąpienie następuje przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 21

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia trzeciego dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia, lecz jedynie w stosunku do Państw, które w tym dniu lub wcześniej złożyły swoje dokumenty ratyfikacyjne, dokumenty przyjęcia lub przystąpienia. Dla każdego innego Państwa wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia.

Artykuł 22

Państwa Strony niniejszej Konwencji uznają, że Konwencja ta ma zastosowanie nie tylko w stosunku do terytoriów ich metropolii, lecz również w stosunku do terytoriów, za których stosunki międzynarodowe są one odpowiedzialne; zobowiązują się one do przeprowadzenia, w razie potrzeby, konsultacji z rządami lub innymi właściwymi władzami wspomnianych terytoriów w chwili ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia albo wcześniej w celu zapewnienia stosowania niniejszej Konwencji w stosunku do tych terytoriów oraz notyfikowania Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury terytoriów, w stosunku do których będzie miała zastosowanie niniejsza Konwencja; notyfikacja ta nabierze mocy prawnej po upływie 3 miesięcy od dnia jej otrzymania.

Artykuł 23

1. Każde z Państw Stron niniejszej Konwencji będzie mogło wypowiedzieć niniejszą Konwencję w imieniu własnym lub w imieniu każdego terytorium, za którego stosunki międzynarodowe jest ono odpowiedzialne.

2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Wypowiedzenie nabierze mocy prawnej po upływie dwunastu miesięcy od dnia otrzymania dokumentu wypowiedzenia.

Artykuł 24

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie informował Państwa będące członkami Organizacji, Państwa nie będące członkami Organizacji, o których mowa w artykule 20, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych, o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia, wymienionych w artykułach 19

i 20, jak również o wszystkich notyfikacjach i wypowiedzeniach przewidzianych odpowiednio w artykułach 22 i 23.

Artykuł 25

1. Niniejsza Konwencja będzie mogła być zrewidowana przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Jednakże zrewidowany tekst będzie obowiązywał tylko te Państwa, które staną się Stronami konwencji wprowadzającej rewizję.

2. Jeżeli Konferencja Generalna przyjmie nową konwencję wprowadzającą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji oraz jeżeli nowa konwencja nie będzie stanowić inaczej, niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia począwszy od daty wejścia w życie nowej konwencji wprowadzającej rewizję.

Artykuł 26

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Sporządzono w Paryżu, dnia siedemnastego listopada 1970 roku, w dwóch oryginalnych egzemplarzach podpisanych przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej zebranej na jej szesnastej sesji oraz przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, które będą złożone w archiwum Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury i których uwierzytelnione odpisy będą przekazane wszystkim Państwom, o których mowa w artykułach 19 i 20, oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji przyjętej w należyty sposób przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej szesnastej sesji, która odbyła się w Paryżu i która została ogłoszona za zamkniętą dnia czternastego listopada 1970 roku.

NA DOWÓD CZEGO złożyli swoje podpisy dnia siedemnastego listopada 1970 roku.

Przewodniczący Konferencji Generalnej

ATILIO DELL'ORO MAINI

Dyrektor Generalny

RENE MAHEU

Źródło: Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.

45.
Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa
kulturalnego i naturalnego,
przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r.

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zebrana w Paryżu w dniach od 17 października do 21 listopada 1972 roku na swej siedemnastej sesji,

stwierdzając, że dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu coraz bardziej zagraża zniszczenie nie tylko wskutek szkód wywoływanych przyczynami tradycyjnymi, lecz także wskutek przeobrażeń społecznych i gospodarczych, które pogarszają sytuację przez zjawiska jeszcze groźniejszych szkód lub zniszczeń,

zważywszy, że uszkodzenie lub unicestwienie jakiegokolwiek dobra należącego do dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego stanowi nieodwracalne zubożenie dziedzictwa wszystkich narodów świata,

zważywszy, że ochrona tego dziedzictwa na szczeblu krajowym jest często niedostateczna ze względu na skalę środków, jakich ona wymaga, i niewystarczalność zasobów gospodarczych, naukowych i technicznych kraju, na którego terytorium znajduje się dobro podlegające ochronie,

przypominając, że akt konstytucyjny Organizacji przewiduje, iż będzie ona udzielała pomocy w pielęgnowaniu, rozwijaniu i rozpowszechnianiu wiedzy, czuwając nad zachowaniem ochrony światowego dziedzictwa oraz zalecając zainteresowanym narodom zawieranie odpowiednich konwencji międzynarodowych,

zważywszy, że istniejące międzynarodowe konwencje, zalecenia i rezolucje dotyczące ochrony dóbr kulturalnych i naturalnych potwierdzają znaczenie, jakie ma dla wszystkich narodów świata zachowanie tych unikalnych i niezastąpionych dóbr bez względu na to, którego narodu są one własnością,

zważywszy, że niektóre z dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego mają wyjątkowe znaczenie uzasadniające konieczność ich zachowania, jako elementu światowego dziedzictwa całej ludzkości,

zważywszy, że wobec rozmiarów i wagi nowych niebezpieczeństw zagrażających tym dobrom cała społeczność międzynarodowa powinna wziąć udział w ochronie dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości przez udzielenie zbiorowej pomocy, która nie zastępując działania zainteresowanego Państwa, będzie je skutecznie uzupełniała,

zważywszy, że niezbędne jest przyjęcie w tym celu nowych postanowień umownych, wprowadzających skuteczny system zbiorowej ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości, zorganizowany w sposób stały i w oparciu o nowoczesne metody naukowe,

postanowiwszy na swej szesnastej sesji, że zagadnienie to powinno stać się przedmiotem konwencji międzynarodowej,

przyjmuje dnia szesnastego listopada 1972 roku niniejszą Konwencję.

I. Definicja dziedzictwa kulturalnego i naturalnego

Artykuł 1

W rozumieniu niniejszej Konwencji za „dziedzictwo kulturalne” uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, grotty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- zespoły: budowli oddzielnych lub łącznych, które ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z krajobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki,
- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

Artykuł 2

W rozumieniu niniejszej Konwencji za „dziedzictwo naturalne” uważane są:

- pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne i biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia estetycznego lub naukowego,
- formacje geologiczne i fizjograficzne oraz strefy o ściśle oznaczonych granicach, stanowiące siedlisko zagrożonych zagładą gatunków zwierząt i roślin, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania,
- miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki, zachowania lub naturalnego piękna.

Artykuł 3

Identyfikowanie i wyznaczanie granic wszelkiego rodzaju dóbr, o których mowa w artykułach 1 i 2, należy do każdego Państwa będącego Stroną niniejszej Konwencji, na którego terytorium one się znajdują.

II. Ochrona krajowa i ochrona międzynarodowa dziedzictwa kulturalnego i naturalnego

Artykuł 4

Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji uznaje, że na nim spoczywa w pierwszym rzędzie obowiązek zapewnienia identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w artykułach 1 i 2, znajdującego się na jego terytorium. Będzie się ono starało spełnić ten obowiązek zarówno własnymi siłami, wykorzystując maksymalnie swoje środki, jak również w razie konieczności, przy

pomocy i współpracy międzynarodowej, z których może korzystać w szczególności w dziedzinach finansowej, artystycznej, naukowej i technicznej.

Artykuł 5

W celu zapewnienia możliwie najskuteczniejszej ochrony i konserwacji oraz możliwie najbardziej aktywnej rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdującego się na ich terytorium Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji będą się starały w miarę możliwości i odpowiednio do warunków właściwych dla każdego kraju:

- a) prowadzić politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączyć ochronę tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego;
- b) ustanowić na swoim terytorium – jeżeli nie są jeszcze ustanowione – jedną lub kilka służb ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, posiadających odpowiedni personel i rozporządzających środkami pozwalającymi na wykonywanie przypadających im zadań;
- c) rozwijać studia i badania naukowe i techniczne oraz doskonalić metody interwencyjne, które pozwolą Państwu sprostać niebezpieczeństwom zagrażającym jego dziedzictwu kulturalnemu lub naturalnemu;
- d) przedsięwziąć odpowiednie środki prawne, naukowe, techniczne, administracyjne i finansowe w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania tego dziedzictwa; oraz
- e) popierać powstawanie lub rozwój krajowych albo regionalnych ośrodków kształcenia w dziedzinie ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego oraz zachęcać do podejmowania badań naukowych w tej dziedzinie.

Artykuł 6

1. Przy całkowitym poszanowaniu suwerenności Państw, na których terytorium znajduje się dziedzictwo kulturalne i naturalne wymienione w artykułach 1 i 2, i nie naruszając praw rzeczowych do tego dziedzictwa wynikających z ustawodawstwa krajowego Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji uznają, że stanowi ono dziedzictwo powszechne, w którego ochronie ma obowiązek współdziałać cała społeczność międzynarodowa.

2. Państwa będące Stronami zobowiązują się zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji udzielić pomocy przy identyfikacji, ochronie, konserwacji i rewaloryzacji dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, o którym mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4, jeżeli Państwo, na którego terytorium dziedzictwo to znajduje się, o nią się ubiega.

3. Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji zobowiązuje się nie podejmować świadomie żadnych działań mogących wyrządzić bezpośrednio lub pośrednio szkodę dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu, o którym mowa w artykułach 1 i 2, znajdującemu się na terytorium innych Państw będących Stronami niniejszej Konwencji.

Artykuł 7

W rozumieniu niniejszej Konwencji za międzynarodową ochronę dziedzictwa kulturalnego i naturalnego uważane jest ustanowienie systemu współpracy i pomocy międzynarodowej, mającego na celu udzielanie Państwom będącym Stronami Konwencji pomocy w ich wysiłkach podejmowanych w celu zachowania i zidentyfikowania tego dziedzictwa.

III. Międzyrządowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego

Artykuł 8

1. Tworzy się przy Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury Międzyrządowy Komitet Ochrony Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego o Wyjątkowej Powszechnej Wartości, zwany „Komitetem Dziedzictwa Światowego”. Składa się on z 15 Państw będących Stronami Konwencji, wybieranych przez Państwa będące Stronami Konwencji zebrane na Zgromadzeniu Ogólnym podczas sesji zwyczajnych Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Liczba Państw będących członkami Komitetu zostanie zwiększona do 21, począwszy od sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, która odbędzie się po wejściu w życie niniejszej Konwencji w stosunku do co najmniej 40 Państw.

2. Wybór członków Komitetu powinien zapewnić sprawiedliwą reprezentację regionów i kultur świata.

3. W posiedzeniach Komitetu biorą udział z głosem doradczym jeden przedstawiciel Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodek rzymski), jeden przedstawiciel Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) i jeden przedstawiciel Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i jej Zasobów (UICN), do których na wniosek Państw będących Stronami Konwencji, zebranych na Zgromadzeniu Ogólnym podczas sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, mogą przyłączyć się przedstawiciele innych organizacji międzyrządowych i pozarządowych, mających podobne cele.

Artykuł 9

1. Państwa będące członkami Komitetu Dziedzictwa Światowego sprawują swój mandat od końca sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, podczas której zostały wybrane, do końca trzeciej kolejnej sesji zwyczajnej.

2. Jednakże mandat jednej trzeciej części członków wyznaczonych w pierwszych wyborach upłynie z końcem pierwszej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, podczas której zostali oni wybrani, mandat zaś drugiej trzeciej części członków wybranych w tym samym czasie upłynie z końcem drugiej kolejnej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej, następującej po tej, podczas której zostali oni wybrani. Nazwy tych członków zostaną ustalone

w drodze losowania przez Przewodniczącą Konferencji Generalnej po pierwszych wyborach.

3. Państwa będące członkami Komitetu wybierają na swych przedstawicieli osoby wykwalifikowane w zakresie dziedzictwa kulturalnego lub dziedzictwa naturalnego.

Artykuł 10

1. Komitet Dziedzictwa Światowego uchwała swój regulamin wewnętrzny.

2. Komitet może w każdym czasie zaprosić na swe posiedzenie organizacje publiczne lub prywatne, jak też osoby prywatne w celu zasięgnięcia ich opinii w poszczególnych sprawach.

3. Komitet może powoływać takie organy doradcze, jakie uzna za konieczne do wykonania swych zadań.

Artykuł 11

1. Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji przedstawia Komitetowi Dziedzictwa Światowego, w miarę wszelkich możliwości, wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, znajdujących się na jego terytorium i zasługujących na wpisanie na listę przewidzianą w ustępie 2 niniejszego artykułu. Wykaz ten, którego nie uważa się za wyczerpujący, powinien zawierać dokumentację dotyczącą miejsca położenia tych dóbr i znaczenia, jakie one przedstawiają.

2. Na podstawie wykazów przedstawionych przez Państwa w wykonaniu ustępu 1 Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia pod mianem „Listy dziedzictwa światowego” wykaz dóbr dziedzictwa kulturalnego i dziedzictwa naturalnego określonego w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji, które uznaje za mające wyjątkową powszechną wartość na podstawie kryteriów ustalonych przez siebie. Zaktualizowane listy powinny być rozpowszechniane co najmniej raz na dwa lata.

3. Wpisanie dobra na listę dziedzictwa światowego może nastąpić tylko za zgodą zainteresowanego Państwa. Wpisanie na listę dobra znajdującego się na terytorium, do którego rości sobie prawo suwerenności lub jurysdykcji kilka Państw, w niczym nie przesądza praw uczestników sporu.

4. Komitet ustala, aktualizuje i rozpowszechnia, ilekroć tego wymagają okoliczności, pod mianem „Listy dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie” wykaz dóbr znajdujących się na liście dziedzictwa światowego, dla których ocaczenia konieczne jest podjęcie wielkich robót i co do których wniesiono prośbę o pomoc zgodnie z niniejszą Konwencją. Lista ta powinna zawierać kosztorys operacji. Na liście tej mogą znajdować się jedynie dobra dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które są zagrożone poważnym i ściśle określonym niebezpieczeństwem, jak groźba unicestwienia wskutek przyspieszonego rozpadu, projekty wielkich robót publicznych albo prywatnych, szybki rozwój miast i turystyki, zniszczenia spowodowane zmianą wykorzystania lub własności gruntu, głębokie zmiany z nieznanymi przyczynami, opuszczenie z jakiegokolwiek

powodu, wybuch lub groźba wybuchu konfliktu zbrojnego, kataklizmy i klęski żywiołowe, wielkie pożary, trzęsienia ziemi, obsuwanie się terenu, wybuchy wulkanów, zmiana poziomu wód, powodzie, przypiływy morza. W każdej chwili, w razie nagłej potrzeby, Komitet może dokonać nowego wpisu na listę dziedzictwa światowego w niebezpieczeństwie i podać to bezzwłocznie do publicznej wiadomości.

5. Komitet ustala kryteria, na podstawie których dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego może być wpisane na listy wymienione w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu.

6. Przed odrzuceniem wniosku o wpisanie na jedną z dwóch list wymienionych w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu Komitet zasięga opinii Państwa będącego Stroną, na którego terytorium znajduje się dane dobro dziedzictwa kulturalnego lub naturalnego.

7. Komitet w porozumieniu z zainteresowanymi Państwami koordynuje i popiera studia i badania potrzebne do ustalenia list, o których mowa w ustępach 2 i 4 niniejszego artykułu.

Artykuł 12

Fakt, że pewne dobro dziedzictwa kulturalnego i naturalnego nie zostało wpisane na jedną z list, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4, nie będzie oznaczać w żadnym wypadku, że dobro to nie ma wyjątkowej powszechnej wartości z punktu widzenia innych celów niż wynikające z wpisania na te listy.

Artykuł 13

1. Komitet Dziedzictwa Światowego przyjmuje i rozpatruje wnioski o pomoc międzynarodową składane przez Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji w zakresie dotyczącym dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego znajdujących się na ich terytorium i wpisanych lub zasługujących na wpisanie na listy, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4. Przedmiotem tych wniosków może być ochrona, konserwacja, rewaloryzacja i ożywianie lub odtwarzanie tych dóbr.

2. Przedmiotem wniosków o pomoc międzynarodową na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu może być także identyfikacja dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykułach 1 i 2, jeżeli wstępne badania pozwoliły stwierdzić, że prowadzenie dalszych badań jest celowe.

3. Komitet decyduje, jaki bieg należy nadać tym wnioskom, określa w razie potrzeby rodzaj i zakres swej pomocy i upoważnia do zawarcia w jego imieniu niezbędnych porozumień z zainteresowanym rządem.

4. Komitet określa kolejność swych interwencji. Czyni to, biorąc odpowiednio pod uwagę znaczenie dóbr wymagających zabezpieczenia dla światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, konieczność zapewnienia pomocy międzynarodowej najbardziej reprezentatywnym dziełom przyrody lub geniuszu i historii narodów

świata, jak również pilność podjęcia robót, a także rozmiary zasobów Państwa, na których terytorium znajdują się zagrożone dobra, a w szczególności w jakiej mierze Państwa te są w stanie zapewnić ochronę dóbr własnymi środkami.

5. Komitet ustala, aktualizacje i rozpowszechnia listę dóbr, co do których udzielono pomocy międzynarodowej.

6. Komitet decyduje o wykorzystaniu zasobów Funduszu utworzonego w myśl artykułu 15 niniejszej Konwencji. Stara się on o znalezienie środków zwiększenia tego Funduszu i podejmuje w tym celu wszelkie stosowne kroki.

7. Komitet współdziała z organizacjami międzynarodowymi i krajowymi, rządowymi i pozarządowymi, mającymi cele podobne do celów niniejszej Konwencji. W celu wprowadzenia w życie swych programów i realizacji swych projektów Komitet może zwrócić się do tych organizacji, a w szczególności do Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodka rzymskiego), do Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz do Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (IUCN), jak również do innych organizacji publicznych lub prywatnych oraz do osób prywatnych.

8. Decyzje Komitetu są podejmowane większością dwóch trzecich członków obecnych i głosujących. Quorum stanowi większość członków Komitetu.

Artykuł 14

1. Komitet Dziedzictwa Światowego ma do pomocy sekretariat mianowany przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

2. Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, korzystając w możliwie najszerszej mierze z usług Międzynarodowego Ośrodka Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury (Ośrodek rzymski), Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz Międzynarodowej Unii Ochrony Przyrody i Jej Zasobów (IUCN) w zakresie ich właściwości i możliwości, przygotowuje dokumentację Komitetu, porządek dzienny jego posiedzeń i zapewnia wykonanie jego postanowień.

IV. Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego

Artykuł 15

1. Tworzy się fundusz ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego pod nazwą „Fundusz Dziedzictwa Światowego”.

2. Fundusz jest utworzony z funduszy przekazanych stosownie do postanowień regulaminu finansowego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

3. Środki finansowe Funduszu powstają z:

- a) obowiązkowych i dobrowolnych składek Państw będących Stronami niniejszej Konwencji,
- b) wpłat, darów i zapisów czynionych przez:
 - i) inne Państwa,
 - ii) Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, inne organizacje należące do systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Program Rozwoju Narodów Zjednoczonych, oraz inne organizacje międzyrządowe,
 - iii) organizacje publiczne lub prywatne albo osoby prywatne,
- c) odsetek przypadających od sum Funduszu,
- d) dochodów ze zbiórek pieniężnych i wpływów z imprez organizowanych na rzecz Funduszu oraz
- e) wszelkich innych przychodów przewidzianych w regulaminie, który uchwalił Komitet Dziedzictwa Światowego.

4. Składki na rzecz Funduszu i inne formy pomocy udzielanej Komitetowi mogą być wykorzystywane wyłącznie na cele określone przez Komitet. Komitet może przyjmować wpłaty przeznaczone na realizację pewnego tylko programu lub odrębnego projektu pod warunkiem, że uprzednio podjął on decyzję o realizacji tego programu lub projektu. Wpłatom na Fundusz nie mogą towarzyszyć żadne warunki polityczne.

Artykuł 16

1. Niezależnie od wszelkich dodatkowych wpłat dobrowolnych Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji zobowiązują się wpłacać co dwa lata na Fundusz Dziedzictwa Światowego składki, których wysokość, obliczona według jednokrotnej stawki procentowej dla wszystkich Państw, zostanie uchwalona przez Zgromadzenie Ogólne Państw będących Stronami Konwencji, zebranych podczas sesji Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Ta uchwała Zgromadzenia Ogólnego wymaga większości głosów obecnych i głosujących Państw będących Stronami, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w ustępie 2 niniejszego artykułu. W żadnym wypadku składka obowiązkowa Państw będących Stronami Konwencji nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwyczajnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

2. Jednakże każde Państwo, o którym mowa w artykule 31 lub 32 niniejszej Konwencji, może w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie będzie związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu.

3. Państwo będące Stroną Konwencji, które złożyło oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego artykułu, może w każdej chwili wycofać to oświadczenie w drodze zawiadomienia o tym Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury. Jednakże wycofanie oświadczenia będzie miało skutek w zakresie składek obowiązkowych należnych od tego

Państwa dopiero od daty najbliższego Zgromadzenia Ogólnego Państw będących Stronami niniejszej Konwencji.

4. Aby Komitet mógł zaplanować swą działalność w sposób skuteczny, składki Państw będących Stronami niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego artykułu, powinny być uiszczane regularnie, przynajmniej co dwa lata, i nie powinny być niższe od składek, jakich dokonywałoby dane Państwo, gdyby było związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego artykułu.

5. Żadne Państwo będące Stroną Konwencji, zalegające z wpłatą składek obowiązkowych lub dobrowolnych za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na członka Komitetu Dziedzictwa Światowego. Postanowienie to nie ma zastosowania podczas pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa, będącego już członkiem Komitetu, wygasa z chwilą wyborów przewidzianych w artykule 8 ustęp 1 niniejszej Konwencji.

Artykuł 17

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji przewidują lub popierają tworzenie fundacji lub publicznych i prywatnych stowarzyszeń krajowych mających na celu zachęcanie do dokonywania darów na rzecz ochrony dziedzictwa kulturalnego i naturalnego określonego w artykule 1 i 2 niniejszej Konwencji.

Artykuł 18

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji współdziałają w akcjach zbiorów międzynarodowych, organizowanych pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na rzecz Funduszu Dziedzictwa Światowego. Ułatwiają one zbiórki organizowane w tym celu przez organizacje wymienione w artykule 15 ustęp 3.

V. Warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej

Artykuł 19

Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji może zwracać się z prośbą o udzielenie pomocy międzynarodowej na rzecz dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego o wyjątkowej powszechnej wartości, znajdujących się na jego terytorium. Załączy ono do wniosku dane informacyjne i dokumenty przewidziane w artykule 21, którymi rozporządza, potrzebne Komitetowi do powzięcia decyzji.

Artykuł 20

Z zastrzeżeniem postanowień artykułu 13 ustęp 2, artykułu 22 punkt (c) oraz artykułu 23 pomoc międzynarodowa przewidziana w niniejszej Konwencji może być udzielona jedynie na rzecz tych dóbr dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, które Komitet Dziedzictwa Światowego postanowił lub postanawia wpisać na jedną z list, o których mowa w artykule 11 ustępy 2 i 4.

Artykuł 21

1. Komitet Dziedzictwa Światowego określa procedurę rozpatrywania wniosków o udzielenie pomocy międzynarodowej, do której udzielenia jest powołany, a w szczególności ustala dane, jakie powinny być zamieszczone we wniosku, który powinien zawierać opis zamierzonej operacji i niezbędnych robót oraz ich kosztorys i wskazywać stopień ich pilności oraz przyczyny, z których powodu Państwo składające wniosek nie może ponieść całości wydatków z własnych środków. W każdym wypadku, gdy to jest możliwe, wnioski powinny być poparte opinią rzeczoznawców.

2. Wnioski o pomoc złożone w związku z klęskami żywiołowymi lub katastrofami, ze względu na konieczność możliwie natychmiastowego podjęcia prac, powinny być przez Komitet rozpatrywane bezzwłocznie i z pierwszeństwem przed innymi; Komitet powinien rozporządzać funduszem rezerwowym przeznaczonym na tego rodzaju wypadki.

3. Przed podjęciem decyzji Komitet przeprowadza badania i konsultacje, które uzna za niezbędne.

Artykuł 22

Pomoc udzielana przez Komitet Dziedzictwa Światowego może przybierać następujące formy:

- a) studia nad zagadnieniami artystycznymi, naukowymi i technicznymi związanymi z ochroną, konserwacją, rewaloryzacją i ożywianiem lub odtwarzaniem dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, określonego w artykule 11 ustępy 2 i 4 niniejszej Konwencji,
- b) skierowanie rzeczoznawców, techników i wykwalifikowanych robotników do czuwania nad należyтым wykonaniem zatwierdzonego projektu,
- c) kształcenie specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego,
- d) dostarczanie urządzeń, którymi zainteresowane Państwo nie dysponuje lub których nie jest w stanie nabyć,
- e) udzielanie pożyczek nisko oprocentowanych lub nie oprocentowanych, które mogą być spłacane na warunkach długoterminowych,
- f) przyznawanie subwencji bezzwrotnych w wyjątkowych i szczególnie uzasadnionych wypadkach.

Artykuł 23

Komitet Dziedzictwa Światowego może również udzielać pomocy międzynarodowej krajowym lub regionalnym ośrodkom kształcenia specjalistów wszelkich szczebli w dziedzinie identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego.

Artykuł 24

Pomoc międzynarodowa w poważnym zakresie może być udzielona tylko po szczegółowych badaniach naukowych, gospodarczych i technicznych. Badania te powinny opierać się na najbardziej nowoczesnych metodach ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywiania lub odtwarzania dziedzictwa kulturalnego i naturalnego i powinny odpowiadać celom niniejszej Konwencji. Badania powinny również mieć za zadanie poszukiwanie środków racjonalnego wykorzystania zasobów będących w dyspozycji zainteresowanego Państwa.

Artykuł 25

Finansowanie niezbędnych robót powinno w zasadzie tylko częściowo obciążać społeczność międzynarodową. Udział Państwa, które korzysta z pomocy międzynarodowej, powinien stanowić istotną część środków przeznaczonych na realizację każdego programu lub projektu, chyba że środki tego Państwa na to nie pozwalają.

Artykuł 26

Komitet Dziedzictwa Światowego i Państwo korzystające z jego pomocy ustalają w zawartym między nimi porozumieniu warunki, na jakich będzie wykonywany program lub projekt, na którego realizację udziela się pomocy międzynarodowej zgodnie z niniejszą Konwencją. Na Państwie korzystającym z tej pomocy spoczywa obowiązek kontynuowania ochrony, konserwacji i rewaloryzacji dóbr w ten sposób uratowanych, zgodnie z warunkami ustalonymi w porozumieniu.

VI. Programy oświatowe

Artykuł 27

1. Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji będą się starały wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, określonego w artykułach 1 i 2 niniejszej Konwencji.

2. Zobowiązują się one również szeroko informować społeczeństwo o niebezpieczeństwach, jakie zagrażają temu dziedzictwu, i o działaniach podjętych w zastosowaniu niniejszej Konwencji.

Artykuł 28

Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji, które korzystają z pomocy międzynarodowej stosownie do postanowień Konwencji, podejmują niezbędne środki w celu rozpowszechniania wiadomości o znaczeniu dóbr, na które ta pomoc została przeznaczona, i o roli, jaką ta pomoc odegrała.

VII. Sprawozdania**Artykuł 29**

1. Państwa będące Stronami niniejszej Konwencji informują w okresowych sprawozdaniach, które będą przedstawiane Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, w terminach i w formie przez nią określonych, o przepisach ustaw i innych aktów prawnych oraz o innych podjętych przez nie środkach w celu stosowania niniejszej Konwencji, jak również o doświadczeniach uzyskanych w tej dziedzinie.
2. Sprawozdania te będą podane do wiadomości Komitetowi Dziedzictwa Światowego.
3. Komitet składa sprawozdanie ze swej działalności na każdej sesji zwyczajnej Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

VIII. Postanowienia końcowe**Artykuł 30**

Niniejsza Konwencja została sporządzona w językach: angielskim, arabskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie te teksty są jednakowo autentyczne.

Artykuł 31

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji lub przyjęciu przez Państwa będące członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury zgodnie z ich procedurą konstytucyjną.
2. Dokumenty ratyfikacyjne lub dokumenty przyjęcia będą składane Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 32

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta do przystąpienia dla wszystkich Państw nie będących członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, które zostaną zaproszone do przystąpienia przez Konferencję Generalną Organizacji.
2. Przystąpienie następuje przez złożenie dokumentu przystąpienia Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Artykuł 33

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia dwudziestego dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub

przystąpienia, lecz jedynie w stosunku do Państw, które w tym dniu lub wcześniej złożyły swoje dokumenty ratyfikacyjne, dokumenty przyjęcia lub przystąpienia. W stosunku do każdego innego Państwa wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub przystąpienia.

Artykuł 34

Do Państw będących Stronami niniejszej Konwencji, o ustroju konstytucyjnym federalnym lub niejednolitym, stosuje się następujące postanowienia:

- a) jeśli chodzi o postanowienia niniejszej Konwencji, których wykonanie zależy od wydania aktu ustawodawczego przez federalną lub centralną władzę ustawodawczą, obowiązki rządu federalnego lub centralnego są takie same jak obowiązki Państw Stron nie będących państwami federalnymi,
- b) jeśli chodzi o postanowienia niniejszej Konwencji, których wykonanie zależy od wydania aktu ustawodawczego przez władzę ustawodawczą każdego ze stanów, krajów, prowincji lub kantonów, wchodzących w skład federacji, które na podstawie zasad konstytucyjnych federacji nie są obowiązane do podejmowania kroków ustawodawczych, rząd federalny poda te postanowienia z przychylną opinią do wiadomości właściwym władzom stanów, krajów, prowincji lub kantonów.

Artykuł 35

1. Każde Państwo będące Stroną niniejszej Konwencji będzie mogło wypowiedzieć niniejszą Konwencję.
2. Wypowiedzenie będzie notyfikowane na piśmie dokumentem złożonym Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
3. Wypowiedzenie nabierze mocy po upływie dwunastu miesięcy od dnia otrzymania dokumentu wypowiedzenia. Nie zmieni ono w niczym zobowiązań finansowych przyjętych przez Państwo wypowiadające, aż do dnia, w którym wypowiedzenie nabierze mocy.

Artykuł 36

Dyrektor Generalny Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury będzie informował Państwa będące członkami Organizacji, Państwa nie będące członkami Organizacji, o których mowa w artykule 32, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych, o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, dokumentów przyjęcia lub przystąpienia, wymienionych w artykułach 31 i 32, jak również o wypowiedzeniach przewidzianych w artykule 35.

Artykuł 37

1. Niniejsza Konwencja będzie mogła być zrewidowana przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Jednakże zrewidowany tekst będzie obowiązywał tylko te Państwa, które staną się Stronami konwencji wprowadzającej rewizję.

2. Jeżeli Konferencja Generalna przyjmie nową konwencję wprowadzającą całkowitą lub częściową rewizję niniejszej Konwencji oraz jeżeli nowa konwencja nie będzie stanowić inaczej, niniejsza Konwencja przestanie być otwarta do ratyfikacji, przyjęcia lub przystąpienia począwszy od daty wejścia w życie nowej konwencji wprowadzającej rewizję.

Artykuł 38

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.

Sporządzono w Paryżu dnia dwudziestego trzeciego listopada 1972 roku, w dwóch oryginalnych egzemplarzach, podpisanych przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej zebranej na swej siedemnastej sesji oraz przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, które będą złożone w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury i których uwierzytelnione odpisy będą przekazane wszystkim Państwom, o których mowa w artykułach 31 i 32, oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji przyjętej w należyty sposób przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej siedemnastej sesji, która odbyła się w Paryżu i która została ogłoszona za zamkniętą dnia dwudziestego pierwszego listopada 1972 roku.

NA DOWÓD CZEGO złożyli swoje podpisy dnia dwudziestego trzeciego listopada 1972 roku.

Źródło: Dz. U. z 1974 r. Nr 20, poz. 106.

46.
Międzynarodowy kodeks etyki
pośredników w obrocie dobrami kultury
(1999 r.)

Dokument został przyjęty przez Międzyrządowy Komitet UNESCO ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności na jego 10. sesji w styczniu 1999 r. i zatwierdzony przez 30. Konferencję Generalną UNESCO 16 listopada 1999 r. Kodeks określa zasady praktyki zawodowej osób biorących udział w handlu dobrami kultury służące wyeliminowaniu obiektów będących przedmiotem nielegalnego obrotu (skradzionych, potajemnie wydobytych, nielegalnie wywiezionych itp.). Zawarte w nim normy postępowania opierają się na Konwencji UNESCO z 1970 r., kodeksie Międzynarodowej Unii Antykwarycznej (CINOA) i kodeksie etyki zawodowej Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM) oraz postanowieniach kodeksów krajowych.

* * *

Osoby zajmujące się obrotem dobrami kultury uznają kluczową rolę, jaką handel tradycyjnie odgrywał w rozpowszechnianiu kultury oraz w przekazywaniu do muzeów i prywatnych kolekcjonerów zagranicznych dóbr kultury w celu edukowania i inspirowania wszystkich narodów.

Dostrzegają one światowe zaniepokojenie handlem skradzionymi, nielegalnie usuniętymi, potajemnie wydobytymi i nielegalnie wywiezionymi dobrami kultury i przyjmują za wiążące następujące zasady praktyki zawodowej mające na celu odróżnienie dóbr kultury będących przedmiotem nielegalnego obrotu od dóbr kultury w obrocie legalnym oraz będą dążyć do wyeliminowania tych pierwszych ze swojej działalności zawodowej.

Artykuł 1

Zawodowi pośrednicy w obrocie dobrami kultury⁴³ nie będą przywozić, wywozić ani przenosić własności dobra, co do którego mają uzasadnione powody, by sądzić, że zostało ono skradzione, nielegalnie usunięte, potajemnie wydobyte lub nielegalnie wywiezione.

Artykuł 2

Nie uważa się, że pośrednik w obrocie dobrami kultury działający jako przedstawiciel sprzedającego gwarantuje tytuł własności, pod warunkiem, że poda kupującemu

⁴³ Wobec rozbieżności interpretacyjnych oraz często negatywnych konotacji, jakie w języku polskim zwykło przypisywać się terminom „handlarz” czy „dealer”, w niniejszym zbiorze stosowane jest określenie „pośrednicy w obrocie dobrami kultury” [przyp. red.].

pełną nazwę i adres sprzedającego. Uznaje się, że w obrocie dobrami kultury, który sam jest sprzedawcą, gwarantuje kupującemu tytuł własności do towaru.

Artykuł 3

Pośrednik w obrocie dobrami kultury, który ma uzasadnione powody, by sądzić, że obiekt pochodzi z potajemnych wykopalisk lub został pozyskany nielegalnie lub nieuczciwie z oficjalnego stanowiska [archeologicznego] lub zabytku, nie będzie pomagał w dalszych transakcjach związanych z tym obiektem, chyba że za zgodą kraju, w którym znajduje się miejsce wykopalisk lub zabytek. W przypadku, gdy kraj ten domaga się zwrotu obiektu w rozsądnym terminie, pośrednik w obrocie dobrami kultury, który jest w jego posiadaniu, podejmie wszelkie prawnie dopuszczalne kroki w celu współpracy przy zwrocie obiektu do kraju pochodzenia.

Artykuł 4

Pośrednik w obrocie dobrami kultury, który ma uzasadnione powody, by sądzić, że dobro kultury zostało nielegalnie wywiezione, nie będzie pomagał w dalszych transakcjach związanych z tym obiektem, chyba że za zgodą kraju, z którego został on wywieziony. W przypadku, gdy kraj ten domaga się zwrotu obiektu w rozsądnym terminie, pośrednik, który jest w jego posiadaniu, podejmie wszelkie prawnie dopuszczalne kroki w celu współpracy przy zwrocie tego obiektu do kraju, z którego został on wywieziony.

Artykuł 5

Pośrednicy w obrocie dobrami kultury nie będą wystawiać, opisywać, przypisywać atrybucji, wyceniać ani zatrzymywać żadnego dobra kultury z zamiarem ułatwienia bądź niezapobieżenia jego nielegalnemu przeniesieniu lub wywiezieniu. Pośrednicy w obrocie dobrami kultury nie będą odsyłać sprzedającego ani innej osoby oferującej obiekt do osób, które mogą wykonywać takie usługi.

Artykuł 6

Pośrednicy w obrocie dobrami kultury nie będą rozdzielać ani sprzedawać oddzielnie części dobra kultury stanowiącego całość.

Artykuł 7

Pośrednicy w obrocie dobrami kultury zobowiązują się, w miarę swoich możliwości, do zachowania razem elementów dziedzictwa kulturowego, które w założeniu nie miały być rozdzielane.

Artykuł 8

Naruszenia niniejszego Kodeksu etyki będą rygorystycznie badane przez (właściwy organ, który zostanie wskazany przez pośredników uczestniczących [w obradach]). Osoba poszkodowana w związku z nieprzestrzeganiem przez pośrednika w obrocie dobrami kultury zasad niniejszego Kodeksu etyki może złożyć skargę do tego organu, który tę skargę rozpatrzy. Wyniki skargi oraz zastosowane zasady zostaną podane do publicznej wiadomości.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: UNESCO International Code of Ethics for Dealers in Cultural Property, CLT/CH/INS-06/25, <http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/121320m.pdf> (dostęp: 21.06.2021).

Nota: Tekst pochodzi z zasobów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i publikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza oraz redaktorów.

47.
Konwencja UNESCO
o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego,
przyjęta w Paryżu 2 listopada 2001 r.

Niniejsza konwencja to pierwszy całościowy akt prawa międzynarodowego w zakresie ochrony podwodnego dziedzictwa kultury, uchwalony na 31. sesji UNESCO w Paryżu w 2001 r. Rzeczpospolita Polska złożyła dokument ratyfikacyjny poprzez swojego Stałego Przedstawiciela przy UNESCO 17 maja 2021 r., a Konwencja weszła w życie w stosunku do naszego państwa 18 sierpnia 2021 r. Tym samym Polska stała się 69. państwem związanym postanowieniami Konwencji, 3. w ramach Rady Państw Morza Bałtyckiego (po Litwie i Estonii) oraz 15. spośród członków Unii Europejskiej. Konwencja uznaje dziedzictwo podwodne za składową część dziedzictwa kulturowego i zobowiązuje państwa do podjęcia działań na rzecz jego ochrony.

* * *

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, która zebrała się w Paryżu w dniach od 15 października do 3 listopada 2001 roku, na swej trzydziestej pierwszej sesji,

uznając znaczenie podwodnego dziedzictwa kulturowego jako integralnej części dziedzictwa kulturowego ludzkości i szczególnie ważnego elementu w historii ludów, narodów oraz stosunków między nimi dotyczących ich wspólnego dziedzictwa,

zdając sobie sprawę ze znaczenia ochrony i zachowania podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz z tego, że odpowiedzialność za nie spoczywa na wszystkich Państwach,

dostrzegając wzrost publicznego zainteresowania podwodnym dziedzictwem kulturowym oraz społecznej świadomości jego wartości,

przekonana o znaczeniu badań, informacji oraz edukacji dla ochrony i zachowania podwodnego dziedzictwa kulturowego, przekonana o powszechnym prawie do czerpania edukacyjnych i rekreacyjnych korzyści wynikających z odpowiedzialnego i nieniszczącego dostępu do podwodnego dziedzictwa kulturowego *in situ*, a także o wartości społecznej edukacji, przyczyniającej się do zwiększenia świadomości i uznania oraz ochrony tego dziedzictwa,

świadoma faktu zagrożenia podwodnego dziedzictwa kulturowego przez nieuprawnione działania wobec niego, oraz potrzeby podjęcia bardziej zdecydowanych środków, aby zapobiegać takim działaniom,

świadoma potrzeby podejmowania odpowiednich środków w sytuacji, gdy działania uprawnione przypadkowo mogą negatywnie wpływać na podwodne dziedzictwo kulturowe,

głęboko zaniepokojona rosnącą komercyjną eksploatacją podwodnego dziedzictwa kulturowego, a w szczególności niektórymi działaniami mającymi na celu sprzedaż, kupno lub wymianę obiektów podwodnego dziedzictwa kulturowego,

świadoma dostępności zaawansowanych technologii zwiększających możliwości odkrywania oraz dostępu do podwodnego dziedzictwa kulturowego,

wierząc, że współpraca między Państwami, organizacjami międzynarodowymi, instytucjami naukowymi, organizacjami zrzeszającymi profesjonalistów, archeologami, nurkami oraz innymi zainteresowanymi stronami, a także ogółem społeczeństwa, jest niezbędna dla ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego,

mając na uwadze fakt, że badania, wydobycie oraz ochrona podwodnego dziedzictwa kulturowego wymagają dostępności i zastosowania specjalistycznych metod badawczych oraz wykorzystania odpowiednich technik i sprzętu, a także zaawansowanych umiejętności specjalistycznych, co wskazuje na konieczność wprowadzenia ujednoczonych kryteriów regulujących,

dostrzegając potrzebę kodyfikacji oraz stopniowego opracowywania zasad dotyczących ochrony i zachowania podwodnego dziedzictwa kulturowego, w zgodzie z praktyką i prawem międzynarodowym, w tym z Konwencją UNESCO dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, z dnia 14 listopada 1970 roku, z Konwencją UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, z dnia 16 listopada 1972 roku oraz z 2 Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza, z dnia 10 grudnia 1982 roku,

zdecydowana, aby poprawić na szczeblu międzynarodowym, regionalnym oraz krajowym efektywność środków dla zachowania podwodnego dziedzictwa kulturowego *in situ* lub, jeśli to konieczne dla celów badawczych lub ochronnych, wydobycia z należytą ostrożnością podwodnego dziedzictwa kulturowego,

postanowiwszy podczas swej dwudziestej dziewiątej sesji, że problematyka ta winna stać się przedmiotem konwencji międzynarodowej,

przyjmuje niniejszą Konwencję w dniu drugiego listopada 2001 roku.

Artykuł 1. Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

1.

- a) „Podwodne dziedzictwo kulturowe” oznacza wszelkie ślady egzystencji ludzkiej mające charakter kulturowy, historyczny lub archeologiczny, które pozostawały lub pozostają całkowicie lub częściowo pod wodą, okresowo lub stale, przez co najmniej 100 lat, w tym:
 - i) stanowiska, budowle, obiekty, artefakty oraz szczątki ludzkie, wraz z ich kontekstem archeologicznym i przyrodniczym;
 - ii) statki, samoloty oraz inne pojazdy lub ich części, ładunek lub inna zawartość, wraz z ich kontekstem archeologicznym i przyrodniczym; oraz

- iii) przedmioty o charakterze prehistorycznym.
 - b) Rurociągi i kable umieszczone na dnie morskim nie stanowią podwodnego dziedzictwa kulturowego.
 - c) Instalacje, niebędące rurociągami i kablami, umieszczone na dnie morskim i nadal używane, nie stanowią podwodnego dziedzictwa kulturowego.
- 2.
- a) „Państwa-Strony” oznaczają Państwa, które wyraziły zgodę na związanie niniejszą Konwencją, oraz w stosunku do których niniejsza Konwencja weszła w życie.
 - b) Konwencja niniejszą stosuje się *mutatis mutandis* do tych terytoriów, o których mowa w artykule 26, ustęp 2 litera (b), które stają się Stronami niniejszej Konwencji zgodnie z warunkami określonymi w tymże ustępie, i w tym zakresie określenie „Państwa-Strony” odnosi się do tychże terytoriów.
3. „UNESCO” oznacza Organizację Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury.
4. „Dyrektor Generalny” oznacza Dyrektora Generalnego UNESCO.
5. „Obszar” oznacza znajdujące się poza granicami jurysdykcji państwowej dno mórz i oceanów oraz ich podziemie.
6. „Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe” oznaczają działania, których głównym obiektem jest podwodne dziedzictwo kulturowe i które mogą, pośrednio lub bezpośrednio, fizycznie naruszyć lub w inny sposób uszkodzić podwodne dziedzictwo kulturowe.
7. „Działania przypadkowo oddziałujące na podwodne dziedzictwo kulturowe” oznaczają działania, które mogą fizycznie naruszyć lub uszkodzić podwodne dziedzictwo kulturowe, choć nie jest ono głównym, ani jednym z kilku, przedmiotem tych działań.
8. „Statki i samoloty państwowe” oznaczają okręty wojenne oraz inne statki lub samoloty będące własnością Państwa lub przez nie używane, które w chwili zatonięcia były wykorzystywane wyłącznie dla niekomercyjnych celów państwowych, które jako takie zostały zidentyfikowane oraz spełniają kryteria definicji podwodnego dziedzictwa kulturowego.
9. „Zasady” oznaczają Zasady dotyczące działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, zgodnie z artykułem 33 niniejszej Konwencji.

Artykuł 2. Cele i zasady ogólne

1. Celem niniejszej Konwencji jest zapewnienie i zwiększenie ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego.
2. Państwa-Strony będą współpracować w zakresie ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego.
3. Państwa-Strony będą zachowywać podwodne dziedzictwo kulturowe dla dobra ludzkości, zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji.

4. Państwa-Strony będą, osobno lub wspólnie, w zależności od sytuacji, podejmować wszelkie odpowiednie środki, zgodne z niniejszą Konwencją oraz prawem międzynarodowym, niezbędne dla ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, wykorzystując w tym celu najlepsze praktyczne środki, jakimi dysponują i stosownie do swoich możliwości.

5. Zachowanie podwodnego dziedzictwa kulturowego *in situ* będzie priorytetem w stosunku do zezwalania na lub podejmowania jakichkolwiek działań nakierowanych na to dziedzictwo.

6. Wydobyte obiekty podwodnego dziedzictwa kulturowego będą przechowywane, konserwowane oraz zarządzane w sposób zapewniający ich długotrwałe zachowanie.

7. Podwodne dziedzictwo kulturowe nie może być wykorzystywane w celach komercyjnych.

8. Zgodnie z praktyką poszczególnych Państw oraz prawem międzynarodowym, w tym z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza, żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie powinno być interpretowane jako zmieniające normy prawa międzynarodowego oraz praktykę Państw w zakresie suwerennych immunitetów, a także praw danego Państwa do jego statków lub samolotów państwowych.

9. Państwa-Strony zapewnią, aby szczątkom ludzkim spoczywającym w wodach morskich okazywano należny szacunek.

10. Należy zachęcać do odpowiedzialnego i nieniszczącego dostępu do podwodnego dziedzictwa kulturowego *in situ*, w celu jego obserwowania i dokumentowania, aby podnieść świadomość społeczną, uznanie oraz ochronę tego dziedzictwa, o ile taki dostęp da się pogodzić z jego ochroną i zarządzaniem.

11. Żadna czynność ani działanie podjęte na podstawie niniejszej Konwencji, nie będzie stanowić podstawy do występowania z roszczeniem, podważania lub kwestionowania suwerenności lub jurysdykcji państwowej.

Artykuł 3. Powiązania między niniejszą Konwencją a Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie narusza praw, jurysdykcji oraz obowiązków Państw wynikających z prawa międzynarodowego, w tym również z Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza. Niniejszą Konwencję należy interpretować i stosować w kontekście oraz w sposób zgodny z prawem międzynarodowym, w tym również z Konwencją Narodów Zjednoczonych o prawie morza.

Artykuł 4. Powiązania z prawem o ratownictwie morskim i prawem o znaleziskach

Żadne działanie związane z podwodnym dziedzictwem kulturowym, którego dotyczy niniejsza Konwencja, nie podlega prawu o ratownictwie morskim ani prawu o znaleziskach, chyba że:

- a) właściwe władze wydadzą na to pozwolenie, oraz
- b) jest to całkowicie zgodne z niniejszą Konwencją, oraz
- c) zapewni to, w przypadku wydobycia podwodnego dziedzictwa kulturowego maksymalną jego ochronę.

Artykuł 5. Działania przypadkowo oddziałujące na podwodne dziedzictwo kulturowe

Każde Państwo-Strona będzie podejmować najlepsze praktyczne środki, jakimi dysponuje, w celu zapobiegania lub minimalizowania negatywnych skutków, które mogą zostać wywołane pod jego jurysdykcją przez działania przypadkowo oddziałujące na podwodne dziedzictwo kulturowe.

Artykuł 6. Umowy dwustronne, regionalne oraz wielostronne

1. Zachęca się Państwa-Strony do zawierania umów dwustronnych, regionalnych lub innych umów wielostronnych, a także aby rozszerzały już zawarte umowy, w celu zachowania podwodnego dziedzictwa kulturowego. Wszelkie takie umowy muszą być w pełni zgodne z postanowieniami niniejszej Konwencji i nie umniejszać jej uniwersalnego charakteru. Państwa mogą w takich umowach przyjmować zasady i regulacje, które zapewnią lepszą ochronę podwodnego dziedzictwa kulturowego, w stosunku do tych przyjętych w niniejszej Konwencji.

2. Strony takich dwustronnych, regionalnych oraz wielostronnych umów mogą zapraszać do przystąpienia do tych umów Państwa, które mają dający się potwierdzić związek z danym podwodnym dziedzictwem kulturowym, szczególnie związek o charakterze historycznym, kulturowym lub archeologicznym.

3. Konwencja niniejsza nie zmienia praw i obowiązków Państw-Stron, dotyczących ochrony zatopionych statków, jakie wynikają z umów dwustronnych, regionalnych lub innych umów wielostronnych zawartych przed jej przyjęciem, a w szczególności tych, które są zgodne z celami niniejszej Konwencji.

Artykuł 7. Podwodne dziedzictwo kulturowe w wodach wewnętrznych, wodach archipelagowych i morzu terytorialnym

1. Państwa-Strony, wykonując swoją suwerenność, mają wyłączne prawo regulacji i zezwalania na działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe znajdujące się w ich wodach wewnętrznych, wodach archipelagowych oraz morzu terytorialnym.

2. Bez uszczerbku dla innych umów międzynarodowych oraz norm prawa międzynarodowego dotyczących ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, Państwa-Strony będą wymagać stosowania Zasad w działaniach nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, znajdujące się w ich wodach terytorialnych, wodach archipelagowych oraz morzu terytorialnym.

3. Wykonując swoją suwerenność na wodach archipelagowych oraz na morzu terytorialnym, i uznając ogólną praktykę między państwami, Państwa-Strony, mając na względzie współpracę w zakresie stosowania najlepszych metod ochrony państwowych statków i samolotów, powinny informować właściwe Państwo-Stronę

niniejszej Konwencji oraz, w stosownych przypadkach, inne Państwa, które mają dający się potwierdzić związek, szczególnie związek o charakterze kulturowym, historycznym lub archeologicznym, o odkryciu takich możliwych do zidentyfikowania państwowych statków i samolotów.

Artykuł 8. Podwodne dziedzictwo kulturowe w strefie przyległej

Bez uszczerbku dla i w uzupełnieniu artykułów 9 i 10 oraz w zgodzie z artykułem 303, ustęp 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, Państwa-Strony mogą regulować i zezwalać na działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe, znajdujące się w strefie przyległej. Czyniąc to, będą one wymagać, aby były stosowane Zasady.

Artykuł 9. Zgłaszanie i powiadamianie w odniesieniu do wyłącznej strefy ekonomicznej oraz szelfu kontynentalnego

1. Wszystkie Państwa-Strony są odpowiedzialne za ochronę podwodnego dziedzictwa kulturowego, znajdującego się w wyłącznej strefie ekonomicznej oraz na szelfie kontynentalnym zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji. Wobec tego:

- a) Państwo-Strona będzie wymagać od swoich obywateli oraz kapitanów statków pływających pod swoją banderą zgłaszania odkryć podwodnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się w wodach jego wyłącznej strefy ekonomicznej lub na jego szelfie kontynentalnym, a także o zamiarach podejmowania działań nakierowanych na to dziedzictwo.
- b) w wyłącznej strefie ekonomicznej lub na szelfie kontynentalnym innego Państwa-Strony:
 - i) Państwa-Strony będą wymagać od obywatela lub kapitana statku zgłoszenia im oraz temu innemu Państwu-Stronie takiego odkrycia lub działań;
 - ii) albo, Państwo-Strona będzie wymagać od obywatela lub kapitana statku zgłoszenia mu takiego odkrycia lub działań oraz zapewniać skuteczne i szybkie przekazanie takiego zgłoszenia wszystkim innym Państwom-Stronom.

2. Składając dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia Państwo-Strona określi sposób przekazywania zgłoszeń, o których mowa w ustępie 1 litera (b) niniejszego artykułu.

3. Państwo-Strona będzie powiadamiać Dyrektora Generalnego o odkryciach lub działaniach zgłoszonych na podstawie ustępu 1 niniejszego artykułu.

4. Dyrektor Generalny bezzwłocznie udostępni wszystkim Państwom-Stronom wszelkie informacje otrzymane zgodnie z ustępem 3 niniejszego artykułu.

5. Każde Państwo-Strona może oświadczyć Państwu-Stronie, w którego wyłącznej strefie ekonomicznej lub na którego szelfie kontynentalnym znajduje się podwodne dziedzictwo kulturowe, o swoim zainteresowaniu udziałem w konsultacjach w sprawie zapewnienia efektywnej ochrony temu podwodnemu dziedzictwu kulturowemu. Takie oświadczenie będzie oparte na dającym się potwierdzić związku z danym podwodnym dziedzictwem kulturowym, szczególnie związku o charakterze historycznym, kulturowym lub archeologicznym.

Artykuł 10. Ochrona podwodnego dziedzictwa kulturowego w wyłącznej strefie ekonomicznej i na szelfie kontynentalnym

1. Pozwolenia na działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe znajdujące się w wyłącznej strefie ekonomicznej lub na szelfie kontynentalnym nie będą wydawane inaczej, niż zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu.

2. Państwo-Strona, w którego wyłącznej strefie ekonomicznej lub na którego szelfie kontynentalnym znajduje się podwodne dziedzictwo kulturowe, ma prawo zakazać lub zezwolić na działania nakierowane na to dziedzictwo, aby zapobiec naruszeniom własnych suwerennych praw lub jurysdykcji, gwarantowanych przez prawo międzynarodowe, w tym Konwencję Narodów Zjednoczonych o prawie morza.

3. W przypadku odkrycia podwodnego dziedzictwa kulturowego lub zamiaru prowadzenia działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe w wyłącznej strefie ekonomicznej lub na szelfie kontynentalnym Państwa-Strony, to Państwo-Strona będzie:

- a) prowadzić konsultacje ze wszystkimi innymi Państwami-Stronami, które zgodnie z artykułem 9 ustęp 5 oświadczyły o swoim zainteresowaniu udziałem, w sprawie zapewnienia najlepszej ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego;
- b) koordynować takie konsultacje jako „Państwo Koordynujące”, chyba że wyraźnie oświadczy, że nie zamierza tego robić, i w takim przypadku Państwa-Strony, które zgodnie z artykułem 9 ustęp 5 oświadczyły o swoim zainteresowaniu udziałem, wyznaczą inne Państwo Koordynujące.

4. Bez uszczerbku dla obowiązku wszystkich Państw-Stron ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego wszelkimi możliwymi do zastosowania środkami, podejmowanymi zgodnie z prawem międzynarodowym, w celu zapobieżenia bezpośredniemu zagrożeniu podwodnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego rabowaniu, Państwo Koordynujące może podjąć możliwe do zastosowania środki i/lub wydać wszelkie niezbędne pozwolenia zgodnie z niniejszą Konwencją oraz, jeśli to konieczne przed odbyciem konsultacji, zapobiec bezpośredniemu zagrożeniu podwodnego dziedzictwa kulturowego, czy to wynikającemu z działalności ludzkiej, czy będącemu skutkiem innych przyczyn, w tym rabunku. Podejmując takie środki Państwo Koordynujące może zwrócić się z prośbą o pomoc do innych Państw-Stron.

5. Państwo Koordynujące:

- a) podejmuje środki ochronne, które były uzgodnione przez Państwa biorące udział w konsultacjach, w tym Państwo Koordynujące, chyba że Państwa biorące udział w konsultacjach, w tym Państwo Koordynujące, zgadzają się aby inne Państwo-Strona podjęło te środki;
- b) wyda wszelkie niezbędne pozwolenia na realizację uzgodnionych środków zgodnie z Zasadami, chyba że Państwa biorące udział w konsultacjach, w tym Państwo Koordynujące, zgadzają się aby inne Państwo-Strona wydało te pozwolenia;

- c) może przeprowadzić wszelkie niezbędne badania przygotowawcze podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz wyda wszelkie niezbędne dla ich przeprowadzenia pozwolenia, a także bezzwłocznie poinformuje o wynikach Dyrektora Generalnego, który z kolei bez zwłoki udostępni te informacje innym Państwom-Stronom.
6. Koordynując konsultacje, podejmując środki, prowadząc badania przygotowawcze i/lub wydając pozwolenia stosownie do niniejszego artykułu, Państwo Koordynujące będzie działać w imieniu Państw-Stron jako całości, nie zaś we własnym interesie. Żadne takie działanie nie może samo w sobie stanowić podstawy do roszczenia sobie specjalnych lub jurysdykcyjny[ch] praw, niewynikających z prawa międzynarodowego, w tym z Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza.
7. Z zastrzeżeniem postanowień ustępów 2 i 4 niniejszego artykułu, żadne działania nakierowane na państwowe statki i samoloty nie będą prowadzone bez zgody Państwa bandery oraz współpracy z Państwem Koordynującym.

Artykuł 11. Zgłaszanie i powiadamianie w odniesieniu do Obszaru

1. Państwa-Strony są odpowiedzialne za ochronę podwodnego dziedzictwa kulturowego w Obszarze zgodnie z niniejszą Konwencją oraz artykułem 149 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza. Stosownie do tego, kiedy obywatel lub statek pod banderą Państwa-Strony odkryje w Obszarze podwodne dziedzictwo kulturowe lub ma zamiar podjęcia działań nakierowanych na to dziedzictwo, Państwo-Strona będzie wymagać, aby jego obywatel lub kapitan statku zgłosił mu takie odkrycie lub działanie.
2. Państwa-Strony będą powiadamiać Dyrektora Generalnego oraz Sekretarza Generalnego Międzynarodowej Organizacji Dna Morskiego o zgłoszonych im odkryciach lub działaniach.
3. Dyrektor Generalny bezzwłocznie udostępni wszystkim Państwom-Stronom wszelkie takie informacje otrzymane od Państw-Stron.
4. Każde Państwo-Strona może oświadczyć Dyrektorowi Generalnemu o swoim zainteresowaniu udziałem w konsultacjach w sprawie zapewnienia efektywnej ochrony temu podwodnemu dziedzictwu kulturowemu. Takie oświadczenie musi być oparte na dającym się potwierdzić związku z danym podwodnym dziedzictwem kulturowym, mając w szczególności na uwadze specjalne prawa Państw jego kulturalnego, historycznego lub archeologicznego pochodzenia.

Artykuł 12. Ochrona podwodnego dziedzictwa kulturowego w Obszarze

1. Pozwolenia na działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe znajdujące się w Obszarze nie będą wydawane inaczej, niż zgodnie z postanowieniami niniejszego artykułu.
2. Dyrektor Generalny zaprasza wszystkie Państwa-Strony, które zgodnie z artykułem 11 ustęp 4 oświadczyły o swoim zainteresowaniu udziałem, do konsultacji w sprawie zapewnienia najlepszej ochrony podwodnemu dziedzictwu

kulturowemu oraz aby wyznaczyć Państwo-Stronę, które będzie koordynować takie konsultacje jako „Państwo Koordynujące”. Do udziału w konsultacjach Dyrektor Generalny zaprasza także Międzynarodową Organizację Dna Morskiego.

3. Wszystkie Państwa-Strony mogą podjąć wszelkie możliwe do zastosowania środki zgodne z niniejszą Konwencją, jeśli to konieczne przed odbyciem konsultacji, aby zapobiec bezpośredniemu zagrożeniu podwodnego dziedzictwa kulturowego, czy to wynikającemu z działalności ludzkiej, czy będącemu skutkiem innych przyczyn, w tym rabunku.

4. Państwo Koordynujące:

- a) podejmuje środki ochronne, które były uzgodnione przez Państwa biorące udział w konsultacjach, w tym Państwo Koordynujące, chyba że Państwa biorące udział w konsultacjach, w tym Państwo Koordynujące, zgadzają się aby inne Państwo-Strona podjęło te środki; oraz
- b) wyda wszelkie niezbędne pozwolenia na realizację uzgodnionych środków zgodnie z niniejszą Konwencją, chyba że Państwa biorące udział w konsultacjach, w tym Państwo Koordynujące, zgadzają się aby inne Państwo-Strona wydało te pozwolenia.

5. Państwo Koordynujące może przeprowadzić wszelkie niezbędne badania przygotowawcze podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz wyda wszelkie niezbędne dla ich przeprowadzenia pozwolenia, a także bezzwłocznie poinformuje o ich wynikach Dyrektora Generalnego, który z kolei bez zwłoki udostępni te informacje innym Państwom-Stronom.

6. Koordynując konsultacje, podejmując środki, prowadząc badania przygotowawcze i/lub wydając pozwolenia na podstawie niniejszego artykułu, Państwo Koordynujące będzie działać dla dobra całej ludzkości, w imieniu wszystkich Państw-Stron. W odniesieniu do danego podwodnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności będzie się mieć na uwadze specjalne prawa Państw jego kulturalnego, historycznego lub archeologicznego pochodzenia.

7. Żadne Państwo-Strona nie podejmie ani nie zezwoli na działania nakierowane na statki lub samoloty państwowe w Obszarze bez zgody Państwa bandery.

Artykuł 13. Immunitet

Okręty wojenne oraz inne państwowe okręty i samoloty wojskowe, którym przysługuje immunitet, eksploatowane w celach niekomercyjnych, realizujące swe rutynowe działania i nieuczestniczące w działaniach nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, nie są zobowiązane do zgłaszania odkryć obiektów podwodnego dziedzictwa kulturowego w myśl artykułów 9, 10, 11 i 12 niniejszej Konwencji. Państwa-Strony zapewnią jednakże, przez podjęcie odpowiednich środków, nieszkodzących działaniom oraz potencjałowi operacyjnemu okrętów lub innych państwowych okrętów lub samolotów wojskowych, którym przysługuje immunitet, i eksploatowanych w celach niekomercyjnych, w zakresie w jakim będzie to uzasadnione i możliwe do zastosowania, że będą one zgodne z artykułami 9, 10, 11 i 12 niniejszej Konwencji.

Artykuł 14. Kontrolowanie wwozu na terytorium, handlu i posiadania

Państwa-Strony podejmą środki zapobiegające wwozowi na ich terytorium, handlowi lub posiadaniu obiektów podwodnego dziedzictwa kulturowego, nielegalnie wywiezionych lub/i wydobytych, jeśli wydobywanie to było sprzeczne z niniejszą Konwencją.

Artykuł 15. Niekorzystanie z obszarów podlegających jurysdykcji Państw-Stron

Państwa-Strony podejmą środki zakazujące korzystania z ich terytorium, w tym z ich portów morskich, a także sztucznych wysp, instalacji i budowli podlegających ich wyłącznej jurysdykcji lub kontroli, w celu prowadzenia jakichkolwiek działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe niezgodnie z niniejszą Konwencją.

Artykuł 16. Środki stosowane wobec obywateli i statków

Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe do zastosowania środki w celu zapewnienia, że ich obywatele oraz statki pływające pod ich banderą nie będą brać udziału w jakichkolwiek działaniach nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe w sposób niezgodny z niniejszą Konwencją.

Artykuł 17. Sankcje

1. Każde Państwo-Strona wprowadzi sankcje za naruszenia odnoszące się do środków, które podjęło w celu realizacji postanowień niniejszej Konwencji.
2. Sankcje stosowane za te naruszenia powinny być odpowiednio surowe, aby zapewnić skuteczność niniejszej Konwencji i przeciwdziałać naruszeniom bez względu na miejsce ich występowania, oraz aby pozbawić sprawców korzyści z nielegalnego działania.
3. Państwa-Strony będą współpracować w celu zapewnienia stosowania sankcji, nałożonych na podstawie niniejszego artykułu.

Artykuł 18. Konfiskata i dysponowanie podwodnym dziedzictwem kulturowym

1. Każde Państwo-Strona podejmie środki umożliwiające konfiskatę na jego terytorium podwodnego dziedzictwa kulturowego, wydobytego w sposób niezgodny z niniejszą Konwencją.
2. Każde Państwo-Strona będzie dokumentować, chronić oraz podejmować wszelkie uzasadnione środki w celu zabezpieczenia podwodnego dziedzictwa kulturowego skonfiskowanego na podstawie niniejszej Konwencji.
3. Każde Państwo-Strona powiadomi Dyrektora Generalnego oraz inne Państwo mające dający się potwierdzić związek z danym podwodnym dziedzictwem kulturowym, szczególnie związek o charakterze historycznym, kulturowym lub archeologicznym, o każdej konfiskacie podwodnego dziedzictwa kulturowego, dokonanej na podstawie niniejszej Konwencji.

4. Państwo Strona, które dokonało konfiskaty podwodnego dziedzictwa kulturowego zapewni dysponowanie nim dla dobra publicznego, biorąc pod uwagę potrzebę jego konserwacji i badania; potrzebę przywrócenia integralności rozproszonej kolekcji[;] potrzebę zapewnienia publicznego dostępu, ekspozycji i edukacji; oraz interesy każdego Państwa mającego dający się potwierdzić związek z danym podwodnym dziedzictwem kulturowym, szczególnie związek o charakterze historycznym, kulturowym lub archeologicznym.

Artykuł 19. Współpraca i wymiana informacji

1. Państwa-Strony będą współpracować i pomagać sobie wzajemnie w ochronie i zarządzaniu podwodnym dziedzictwem kulturowym zgodnie z niniejszą Konwencją, w tym, gdzie to możliwe do zastosowania, współdziałać w poszukiwaniach, wykopaliskach, dokumentowaniu, konserwacji, badaniach oraz prezentacji tego dziedzictwa.

2. W zakresie zgodnym z celami niniejszej Konwencji, każde Państwo-Strona będzie przekazywać innym Państwom-Stronom informacje dotyczące podwodnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego odkryć i miejsca położenia, dziedzictwa wykopanego lub wydobytego z naruszeniem niniejszej Konwencji lub w inny sposób sprzeczny z prawem międzynarodowym, a także o odpowiednich metodologiach naukowych, technologiach i zmianach prawnych dotyczących takiego dziedzictwa.

3. Informacje przekazywane między Państwami-Stronami lub między UNESCO a Państwami-Stronami dotyczące odkrycia lub miejsca położenia podwodnego dziedzictwa kulturowego będą, w zakresie zgodnym z ich prawodawstwem, poufne i udostępniane wyłącznie właściwym władzom Państw-Stron tak długo, jak ujawnienie takich informacji może zagrozić lub w inny sposób stworzyć ryzyko dla zachowania takiego podwodnego dziedzictwa kulturowego.

4. Każde Państwo-Strona podejmie wszelkie możliwe do zastosowania środki w celu rozpowszechnienia informacji, w tym, o ile to możliwe, za pośrednictwem odpowiednich międzynarodowych baz danych o podwodnym dziedzictwie kulturowym wykopanym lub wydobytym z naruszeniem niniejszej Konwencji lub w inny sposób sprzeczny z prawem międzynarodowym.

Artykuł 20. Świadomość społeczna

Każde Państwo-Strona podejmie wszelkie możliwe do zastosowania środki służące podniesieniu świadomości społecznej w zakresie wartości oraz znaczenia podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz doniosłości jego ochrony w myśl niniejszej Konwencji.

Artykuł 21. Szkolenie w zakresie archeologii podwodnej

Państwa-Strony będą współpracować w celu organizowania szkoleń w zakresie archeologii podwodnej, technik konserwacji podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz, na uzgodnionych warunkach, transferu technologii dotyczących podwodnego dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 22. Właściwe władze

1. W celu zapewnienia właściwej realizacji postanowień niniejszej Konwencji, Państwa-Strony ustanowią właściwe władze lub, w odpowiednich przypadkach, rozszerzą kompetencje władz już istniejących, których zadaniem będzie utworzenie, prowadzenie i aktualizacja rejestrów podwodnego dziedzictwa kulturowego, skuteczna ochrona, konserwacja, prezentacja i zarządzanie tym dziedzictwem, a także badania i edukacja.
2. Państwa-Strony prześlą Dyrektorowi Generalnemu nazwy i adresy ich właściwych władz do spraw podwodnego dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 23. Zgromadzenia Państw-Stron

1. Dyrektor Generalny zwoła Zgromadzenie Państw-Stron przed upływem jednego roku od dnia wejścia w życie niniejszej Konwencji, a następnie będzie je zwoływać przynajmniej raz na dwa lata. Na wniosek większości Państw-Stron Dyrektor Generalny będzie zwoływać Nadzwyczajne Zgromadzenie Państw-Stron.
2. Zgromadzenie Państw-Stron decyduje o swoich funkcjach i zakresie obowiązków.
3. Zgromadzenie Państw-Stron przyjmie swój Regulamin.
4. Zgromadzenie Państw-Stron może powołać Organ Doradczy do spraw Naukowych i Technicznych złożony z ekspertów wyznaczonych przez Państwa-Strony, z uwzględnieniem zasady sprawiedliwej reprezentacji geograficznej oraz zrównoważonej reprezentacji płci.
5. Organ Doradczy do spraw Naukowych i Technicznych, w razie potrzeby, będzie wspomagać Zgromadzenie Państw-Stron w sprawach naukowych i technicznych dotyczących stosowania Zasad.

Artykuł 24. Sekretariat niniejszej Konwencji

1. Za funkcjonowanie Sekretariatu niniejszej Konwencji odpowiada Dyrektor Generalny.
2. Do zadań Sekretariatu należą:
 - a) organizowanie Zgromadzeń Państw-Stron na podstawie artykułu 23, ustęp 1; oraz
 - b) pomoc Państwom-Stronom we wprowadzaniu w życie decyzji Zgromadzenia Państw-Stron.

Artykuł 25. Pokojowe rozstrzygnięcie sporów

1. Wszelkie spory między dwoma lub więcej Państwami-Stronami dotyczące interpretacji lub stosowania niniejszej Konwencji będą rozstrzygane w drodze negocjacji prowadzonych w dobrej wierze lub za pomocą innych pokojowych środków, przez nie wybranych.
2. Jeżeli te negocjacje nie doprowadzą do rozstrzygnięcia sporu w rozsądnym terminie, może on, za zgodą zainteresowanych Państw-Stron, zostać przekazany UNESCO do mediacji.

3. Jeżeli mediacja nie zostanie podjęta lub nie doprowadzi do rozstrzygnięcia sporu, wówczas do sporu między Państwami-Stronami niniejszej Konwencji dotyczącego interpretacji i stosowania niniejszej Konwencji znajdują zastosowanie *mutatis mutandis* postanowienia o rozstrzygnięciu sporów zawarte w części XV Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, niezależnie od tego, czy Państwa te są jednocześnie stronami Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza.

4. Każda procedura wybrana przez Państwo-Stronę niniejszej Konwencji i Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza zgodnie z artykułem 287 tej ostatniej, będzie stosowana do rozstrzygania sporów w trybie niniejszego artykułu, chyba że Państwo-Strona ratyfikując, przyjmując, zatwierdzając lub przystępując do niniejszej Konwencji, lub w jakimkolwiek terminie późniejszym, wybierze inną procedurę zgodnie z artykułem 287 w celu rozstrzygania sporów wynikających z realizacji postanowień niniejszej Konwencji.

5. Państwo-Strona niniejszej Konwencji, które nie jest stroną Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, ratyfikując, przyjmując, zatwierdzając lub przystępując do niniejszej Konwencji, lub w jakimkolwiek terminie późniejszym, może wybrać, przez złożenie pisemnego oświadczenia, jedną lub więcej procedur, określonych w artykule 287, ustęp 1 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, do rozstrzygnięcia sporu w trybie niniejszego artykułu. Artykuł 287 znajduje zastosowanie do takiego oświadczenia, a także do każdego sporu, w którym takie Państwo jest stroną, i którego nie dotyczy oświadczenie pozostające w mocy. Dla celów postępowania concyliacyjnego i arbitrażowego, zgodnie z Aneksami V i VII Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza, takie Państwo może wyznaczyć komisarzy lub arbitrów do rozstrzygnięcia sporów wynikających z realizacji postanowień niniejszej Konwencji, którzy zostaną umieszczeni na listach, o których mowa w Aneksie V, artykuł 2 oraz Aneksie VII, artykuł 2.

Artykuł 26. Ratyfikacja, przyjęcie, zatwierdzenie lub przystąpienie

1. Konwencja niniejsza podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu przez Państwa Członkowskie UNESCO.

2. Do niniejszej Konwencji mogą przystąpić:

- a) Państwa niebędące członkami UNESCO, lecz będące członkami Organizacji Narodów Zjednoczonych lub wyspecjalizowanej agencji w ramach systemu Narodów Zjednoczonych lub Międzynarodowej Agencji Energii Atomowej, a także Państwa Strony Statutu Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości oraz każde inne Państwo, które Konferencja Generalna UNESCO zaprosi do przystąpienia do niniejszej Konwencji;
- b) terytoria korzystające z pełni wewnętrznych praw samorządowych, uznanych przez Narody Zjednoczone, które nie uzyskały pełnej niezależności w myśl Rezolucji 1514 (XV) Zgromadzenia Ogólnego, a które są władne decydować w sprawach regulowanych niniejszą Konwencją, w tym mogą przystępować do traktatów dotyczących tych spraw.

3. Dokumenty ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia należy złożyć Dyrektorowi Generalnemu.

Artykuł 27. Wejście w życie

Konwencja niniejsza wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dwudziestego dokumentu, o którym mowa w artykule 26, ale jedynie w odniesieniu do Państw i terytoriów, które te dokumenty złożyły. W odniesieniu do każdego innego Państwa lub terytorium wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to Państwo lub terytorium jego dokumentów.

Artykuł 28. Deklaracje odnośnie wód śródlądowych

Ratyfikując, przyjmując, zatwierdzając lub przystępując do niniejszej Konwencji, lub w jakimkolwiek późniejszym terminie, Państwo i terytorium może złożyć deklarację, że będzie stosować Zasady do wód śródlądowych, niebędących wodami morskimi.

Artykuł 29. Ograniczenia zakresu geograficznego

Ratyfikując, przyjmując, zatwierdzając lub przystępując do niniejszej Konwencji, Państwo lub terytorium może złożyć deklarację depozytariuszowi niniejszej Konwencji, że nie będzie ona stosowana do określonych części jego terytorium, wód wewnętrznych, wód archipelagowych lub morza terytorialnego, określając w niej przyczyny złożenia takiej deklaracji. Państwo takie, w zakresie możliwym do zastosowania i tak szybko jak to możliwe, będzie starać się tworzyć warunki dla stosowania niniejszej Konwencji na obszarach wskazanych w deklaracji, i jak tylko to zostanie osiągnięte, wycofa swoją deklarację w całości lub części.

Artykuł 30. Zastrzeżenia

Z wyjątkiem postanowień artykułu 29, jakiegokolwiek inne zastrzeżenia do niniejszej Konwencji są niedopuszczalne.

Artykuł 31. Poprawki

1. Państwo-Strona może złożyć pisemną propozycję Dyrektorowi Generalnemu, wprowadzenia poprawek do niniejszej Konwencji. Dyrektor Generalny przekaże taką propozycję wszystkim Państwom-Stronom. Jeżeli w okresie sześciu miesięcy od daty przekazania propozycji, nie mniej niż połowa Państw-Stron odpowie pozytywnie na tę propozycję, to Dyrektor Generalny przedstawi taką propozycję na następnym Zgromadzeniu Państw-Stron do dyskusji i ewentualnego przyjęcia.
2. Poprawki przyjmowane są przez większość dwóch trzecich Państw-Stron obecnych i głosujących.
3. W przypadku przyjęcia, poprawki do niniejszej Konwencji podlegają ratyfikacji, przyjęciu, zatwierdzeniu lub przystąpieniu do nich przez Państwa-Strony.
4. Poprawki wejdą w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia depozytariuszowi przez dwie trzecie Państw-Stron dokumentów, stosownie do ustępu 3 niniejszego artykułu, ale jedynie w odniesieniu do Państw-Stron, które je ratyfikowały, przyjęły, zatwierdziły lub przystąpiły do nich. Następnie, poprawki wejdą w życie w stosunku do każdego Państwa lub terytorium, które ratyfikuje, przyjmie, zatwierdzi lub przystąpi do nich, po upływie trzech miesięcy od daty

złożenia przez tę Stronę depozytariuszowi dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

5. Państwo lub terytorium, które staje się Stroną niniejszej Konwencji po wejściu w życie poprawek zgodnie z ustępem 4 niniejszego artykułu, o ile nie wyrazi innego zamiaru, uważane jest za:

- a) Stronę niniejszej Konwencji wraz z poprawkami; oraz
- b) Stronę niniejszej Konwencji bez poprawek w stosunku do Państw-Stron, które tymi poprawkami się nie związały.

Artykuł 32. Wypowiedzenie

1. Państwo-Strona może, w drodze pisemnej notyfikacji skierowanej do Dyrektora Generalnego, wypowiedzieć niniejszą Konwencję.
2. Wypowiedzenie będzie skuteczne po upływie dwunastu miesięcy od daty otrzymania tej notyfikacji, o ile nie określono w niej daty późniejszej.
3. Wypowiedzenie niniejszej Konwencji nie wpłynie w żaden sposób na obowiązek jakiegokolwiek Państwa-Strony wypełnienia zawartych w niej zobowiązań, które wiążą je na podstawie prawa międzynarodowego niezależnie od niniejszej Konwencji.

Artykuł 33. Zasady

Zasady zawarte w Załączniku do niniejszej Konwencji stanowią jej integralną część i, o ile wyraźnie nie postanowiono inaczej, wszelkie odwołanie do Konwencji stanowi jednocześnie odwołanie do Zasad.

Artykuł 34. Rejestracja w Organizacji Narodów Zjednoczonych

Zgodnie z artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych, niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego.

Artykuł 35. Teksty autentyczne

Konwencję niniejszą sporządzono w językach angielskim, arabskim, chińskim, francuskim, hiszpańskim i rosyjskim, przy czym wszystkie wersje językowe są jednakowo autentyczne.

Załącznik

Zasady regulujące działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe

I. Zasady ogólne

Zasada 1. Ochrona podwodnego dziedzictwa kulturowego przez zachowanie go *in situ* będzie uznawana za opcję priorytetową. Wobec tego, pozwolenia na działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe będą wydawane pod warunkiem zgodności z ochroną tego dziedzictwa, i z zastrzeżeniem tego wymogu mogą być wydawane, w celu znaczącego przyczynienia się do ochrony lub

do poszerzenia wiedzy lub do uwydatnienia doniosłości podwodnego dziedzictwa kulturowego.

Zasada 2. Komercyjna eksploatacja podwodnego dziedzictwa kulturowego w celach handlowych, spekulacyjnych lub prowadząca do jego nieodwracalnego rozproszenia stoi w rażącej sprzeczności z ochroną oraz właściwym zarządzaniem podwodnym dziedzictwem kulturowym. Podwodne dziedzictwo kulturowe nie może być przedmiotem handlu, sprzedaży, kupna ani wymiany jako towar komercyjny. Zasada niniejsza nie może być interpretowana jako niedopuszczająca do:

- a) świadczenia profesjonalnych usług archeologicznych lub niezbędnych usług z nimi związanych, których charakter i cel są w pełni zgodne z niniejszą Konwencją, i które odbywają się na podstawie pozwolenia właściwych władz;
- b) przechowywania podwodnego dziedzictwa kulturowego, wydobytego w trakcie prac badawczych zgodnie z niniejszą Konwencją, pod warunkiem, że przechowanie to nie umniejsza badawczych i kulturowych wartości wydobytego materiału oraz jego integralności, a także nie prowadzi do jego nieodwracalnego rozproszenia; i pozostaje w zgodzie z Zasadami 33 i 34; oraz odbywa się na podstawie pozwolenia właściwych władz.

Zasada 3. Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe nie powinny wywierać na to dziedzictwo niekorzystnego wpływu w stopniu większym, niż jest to konieczne dla realizacji celów projektu.

Zasada 4. W działaniach nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe powinny być wykorzystywane nieniszczące techniki i metody badawcze zamiast wydobywania obiektów. Jeżeli, z punktu widzenia badań naukowych lub późniejszej ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, wykopaliska lub wydobywanie są konieczne, wykorzystane metody i techniki muszą być nieniszczące tak jak to jest tylko możliwe oraz przyczyniać się do zachowania szczątków.

Zasada 5. Prowadząc działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe należy unikać, gdy to nie jest konieczne, naruszania szczątków ludzkich oraz miejsc pamięci.

Zasada 6. Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe muszą być ściśle regulowane w celu zapewnienia odpowiedniego dokumentowania informacji kulturowych, historycznych oraz archeologicznych.

Zasada 7. Będzie się propagować publiczny dostęp do podwodnego dziedzictwa kulturowego *in situ*, chyba że nie da się go pogodzić z jego ochroną i zarządzaniem.

Zasada 8. Będzie się zachęcać do międzynarodowej współpracy w prowadzeniu działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, w celu zwiększenia wymiany oraz korzystania z usług archeologów oraz innych właściwych specjalistów.

II. Opis projektu

Zasada 9. Przed powzięciem jakiegokolwiek działania nakierowanego na podwodne dziedzictwo kulturowe należy przygotować opis projektu działania oraz przedłożyć go właściwym władzom w celu uzyskania pozwolenia oraz niezbędnej opinii eksperckiej.

Zasada 10. Opis projektu powinien zawierać:

- a) ocenę badań dotychczasowych lub przygotowawczych;
- b) założenia i cele projektu;
- c) metodologię, która zostanie zastosowana oraz techniki, które zostaną wykorzystane;
- d) planowane finansowanie;
- e) przewidywany harmonogram realizacji projektu;
- f) skład zespołu oraz kwalifikacje, zakres obowiązków i doświadczenie każdego członka zespołu;
- g) program analiz i innych działań planowanych po wykonaniu prac terenowych;
- h) program prac konserwatorskich dotyczący artefaktów oraz stanowiska realizowany w ścisłej współpracy z właściwymi władzami;
- i) zasady zarządzania i utrzymania stanowiska przewidziane na cały czas trwania projektu;
- j) plan dokumentowania;
- k) zasady bezpieczeństwa;
- l) zasady postępowania względem środowiska naturalnego;
- m) uzgodnienia dotyczące współpracy z muzeami oraz innymi instytucjami, w szczególności instytucjami naukowymi;
- n) procedurę przygotowania raportu;
- o) sposób przechowywania archiwów, w tym wydobytych obiektów podwodnego dziedzictwa kulturowego; oraz
- p) plan publikacji.

Zasada 11. Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe będą prowadzone zgodnie z opisem projektu zatwierdzonym przez właściwe władze.

Zasada 12. W przypadku dokonania niespodziewanych odkryć lub zmiany okoliczności, opis projektu zostanie zweryfikowany i zmieniony oraz zatwierdzony przez właściwe władze.

Zasada 13. W nagłych przypadkach lub w razie przypadkowych odkryć, mimo braku opisu projektu, w celu ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, może zostać wydane pozwolenie na działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe, w tym krótkotrwałe środki i działania konserwatorskie, a szczególnie zabezpieczenie stanowiska.

III. Prace przygotowawcze

Zasada 14. Prace przygotowawcze, o których mowa w Zasadzie 10 litera (a), obejmują ocenę znaczenia i podatności podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz środowiska naturalnego w jego otoczeniu na uszkodzenie w wyniku proponowanego projektu, a także prawdopodobieństwo uzyskania danych zgodnych z celami projektu.

Zasada 15. Ocena zawierać będzie również analizę dostępnych świadectw historycznych i archeologicznych, archeologiczną i środowiskową charakterystykę stanowiska oraz analizę skutków wszelkiej ewentualnej ingerencji dla długotrwałego zabezpieczenia podwodnego dziedzictwa kulturowego, którego dotyczy te działania.

IV. Cel projektu, metodologia i techniki

Zasada 16. Metodologia powinna być zgodna z celami projektu, a wykorzystywane techniki winny być w możliwie największym stopniu nieinwazyjne.

V. Finansowanie

Zasada 17. Za wyjątkiem przypadków nagłej potrzeby ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, przed podjęciem jakiegokolwiek działania należy zapewnić odpowiednie środki finansowe, wystarczające do realizacji wszystkich etapów opisu projektu, w tym konserwacji, dokumentowania i sprawowania opieki nad wydobytymi artefaktami, a także przygotowania raportu oraz jego rozpowszechniania.

Zasada 18. Opis projektu powinien potwierdzać możliwość finansowania realizacji projektu aż do jego zakończenia, na przykład przez zapewnienie gwarancji.

Zasada 19. Opis projektu będzie zawierać plan awaryjny na wypadek przerwy w planowanym finansowaniu, na podstawie którego zapewniona zostanie konserwacja podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz jej dokumentowanie.

VI. Czas trwania projektu – harmonogram

Zasada 20. Jakiegokolwiek działanie nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe będzie poprzedzone opracowaniem odpowiedniego harmonogramu, aby zapewnić realizację wszystkich etapów opisu projektu, w tym konserwacji, dokumentowania i sprawowania opieki nad wydobytym podwodnym dziedzictwem kulturowym, a także przygotowania raportu oraz jego rozpowszechniania.

Zasada 21. Opis projektu będzie zawierać plan awaryjny na wypadek przerwania lub zakończenia projektu, na podstawie którego zapewniona zostanie konserwacja podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz jej dokumentowanie.

VII. Kompetencje i kwalifikacje

Zasada 22. Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe będą prowadzone wyłącznie pod kierunkiem i nadzorem, a także przy stałej obecności wykwalifikowanego archeologa podwodnego, posiadającego kompetencje naukowe odpowiednie dla danego projektu.

Zasada 23. Wszyscy członkowie zespołu projektowego muszą mieć kwalifikacje oraz wykazać się kompetencjami, odpowiednimi do ich funkcji w ramach projektu.

VIII. Konserwacja oraz zarządzanie stanowiskiem

Zasada 24. Program konserwatorski powinien określać sposób postępowania ze znaleziskami archeologicznymi podczas prowadzenia działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, podczas ich przemieszczania, a także w perspektywie długoterminowej. Prace konserwatorskie będą przeprowadzane zgodnie z aktualnymi standardami profesjonalnego postępowania.

Zasada 25. Program zarządzania stanowiskiem powinien określać sposób ochrony oraz zarządzania podwodnym dziedzictwem kulturowym *in situ* zarówno w trakcie prac terenowych, jak i po ich zakończeniu. Program ten obejmie kwestie informowania opinii publicznej, odpowiednich działań w celu zabezpieczenia stanowiska, jego monitorowania oraz ochrony przed zewnętrzną ingerencją.

IX. Dokumentowanie

Zasada 26. Plan dokumentowania zapewni prowadzenie rzetelnej dokumentacji, zawierającej sprawozdanie o postępach działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, zgodnie z aktualnymi profesjonalnymi standardami sporządzania dokumentacji archeologicznej.

Zasada 27. Dokumentacja powinna zawierać, co najmniej, obszerny opis stanowiska, w tym pochodzenia obiektów podwodnego dziedzictwa kulturowego przemieszczonego oraz wydobytego w trakcie działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, notatki z prac terenowych, plany, rysunki, przekroje oraz fotografie lub inne formy zapisu.

X. Bezpieczeństwo

Zasada 28. Należy opracować odpowiednie zasady bezpieczeństwa, w celu zapewnienia bezpieczeństwa i higieny pracy członków zespołu oraz osób trzecich, zgodnie z mającymi zastosowanie wymogami prawnymi oraz zawodowymi.

XI. Środowisko naturalne

Zasada 29. Należy opracować odpowiednie zasady postępowania względem środowiska naturalnego, w celu zapobiegania naruszaniu dna morskiego oraz zbędnemu zakłócaniu życia morskiego.

XII. Raportowanie

Zasada 30. Raporty okresowe oraz końcowe zostaną udostępnione zgodnie z harmonogramem określonym w opisie projektu, i zostaną złożone w odpowiednich archiwach publicznych.

Zasada 31. Raporty będą zawierać:

- a) określenie celów;
- b) opis wykorzystywanych metod i technik;
- c) opis osiągniętych wyników;
- d) podstawową dokumentację graficzną i fotograficzną wszystkich etapów działania;
- e) zalecenia dotyczące konserwacji i sprawowania opieki nad stanowiskiem oraz wydobytym podwodnym dziedzictwem kulturowym; oraz
- f) zalecenia dotyczące przyszłych działań.

XIII. Sprawowanie opieki nad archiwami projektu

Zasada 32. Ustalenia dotyczące sprawowania opieki nad archiwami projektu będą dokonane przed rozpoczęciem jakichkolwiek działań i zostaną zawarte w opisie projektu.

Zasada 33. Archiwa projektu, w tym wydobyte podwodne dziedzictwo kulturowe oraz egzemplarze całej związanej z tym dokumentacji będą, w miarę możliwości, przechowywane w całości i w nienaruszonej postaci jako zbiór, w sposób umożliwiający dostęp profesjonalistom oraz publiczności, a także sprawowanie opieki nad tymi archiwami. Należy to zrobić tak szybko, jak to możliwe, ale w żadnym wypadku nie później niż po upływie dziesięciu lat od zakończenia projektu, o ile jest to zgodne z konserwacją podwodnego dziedzictwa kulturowego.

Zasada 34. Archiwa projektu będą zarządzane zgodnie z międzynarodowymi standardami profesjonalnymi oraz na podstawie pozwolenia właściwych władz.

XIV. Rozpowszechnianie

Zasada 35. Projekty będą służyć edukacji publicznej oraz szerokiemu prezentowaniu ich wyników, kiedy będzie to właściwe.

Zasada 36. Końcowe podsumowanie projektu:

- a) będzie udostępnione publicznie tak szybko jak to możliwe, przy uwzględnieniu złożoności projektu oraz poufności lub wrażliwości zawartych w nim informacji; i
- b) zostanie złożone w odpowiednim archiwum publicznym.

Sporządzono w Paryżu dnia 6 listopada 2001 roku, w dwóch oryginalnych egzemplarzach, podpisanych przez Przewodniczącego Konferencji Generalnej zebranej na swej trzydziestej pierwszej sesji oraz przez Dyrektora Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, które będą złożone w archiwach Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, i których uwierzytelnione odpisy będą przekazywane wszystkim Państwom i terytoriom, o których mowa w artykule 26, oraz Organizacji Narodów Zjednoczonych.

Powyższy tekst jest autentycznym tekstem Konwencji przyjętej w należyty sposób przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury na jej trzydziestej pierwszej sesji, która odbyła się w Paryżu i która została ogłoszona za zamkniętą dnia 3 listopada 2001 roku.

NA DOWÓD CZEGO złożyli swoje podpisy dnia szóstego listopada 2001 roku.

Przewodniczący Konferencji Generalnej

Dyrektor Generalny

Źródło: Dz. U. z 2021 r. poz. 1302.

48.

Konwencja UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, sporządzona w Paryżu 17 października 2003 r.

Konwencja została przyjęta na 32. sesji Zgromadzenia Ogólnego UNESCO w 2003 r. i weszła w życie w 2006 r. Jako zestaw ogólnościatowych wytycznych dotyczących ochrony dziedzictwa niematerialnego miała ona stanowić podwaliny dla polityk kulturalnych państw. Niewątpliwym wkładem w rozwój międzynarodowego prawa dziedzictwa kultury jest dookreślenie zakresu przedmiotowego pojęcia „dziedzictwo niematerialne”. W traktacie wskazano na potrzebę docenienia znaczenia niematerialnego dziedzictwa kultury na wszystkich poziomach, od lokalnego po międzynarodowy, oraz konieczność podjęcia współpracy międzynarodowej w tym zakresie. Jako narzędzie ochrony i upowszechniania niematerialnego dziedzictwa kultury ustanowiono Listy niematerialnego dziedzictwa kulturowego. Na polskiej liście znajduje się obecnie 49 wpisów⁴⁴. Rzeczpospolita Polska stała się stroną traktatu w 2011 r.

* * *

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania, Nauki i Kultury, zwanej dalej UNESCO, która zebrała się w Paryżu, w dniach od 29 września do 17 października 2003 roku, na swej trzydziestej drugiej sesji,

nawiązując do istniejących międzynarodowych aktów prawnych dotyczących praw człowieka, w szczególności Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka z 1948 roku, Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych z 1966 roku oraz Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 roku,

mając na względzie znaczenie niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako źródła różnorodności kulturowej i gwarancji zrównoważonego rozwoju w rozumieniu Zaleceń UNESCO dotyczących ochrony kultury tradycyjnej i ludowej z 1989 roku, Powszechnej Deklaracji UNESCO o Różnorodności Kulturowej z 2001 roku oraz Deklaracji Stambulskiej z 2002 roku przyjętej przez Trzeci Okrągły Stoł Ministrów Kultury,

zważywszy, że istnieje daleko idąca współzależność między niematerialnym dziedzictwem kulturowym a materialnym dziedzictwem kulturowym oraz dziedzictwem naturalnym,

uznając, że procesy globalizacji i przemian społecznych, chociaż tworzą nowe warunki dla dialogu między wspólnotami, powodują, podobnie jak zjawisko

⁴⁴ Zob. http://niematerialne.nid.pl/Dziedzictwo_niematerialne/Krajowa_inwentaryzacja/Krajowa_lista_NDK/ (dostęp: 19.09.2021) [przyp. red.].

nietolerancji, poważne zagrożenie w postaci degradacji, wyginięcia i zniszczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza w przypadku braku środków na jego ochronę,

mając świadomość, że istnieje powszechna wola oraz wspólna troska, aby chronić niematerialne dziedzictwo kulturowe ludzkości,

uznając, że wspólnoty, w szczególności ludy autochtoniczne, grupy oraz, w niektórych przypadkach, pojedyncze osoby, odgrywają znaczącą rolę w tworzeniu, ochronie, utrzymywaniu oraz odtwarzaniu niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przyczyniając się tym samym do wzbogacenia różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności,

dostrzegając daleko idący wpływ działań UNESCO na tworzenie aktów normatywnych mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku,

dostrzegając ponadto, że nie istnieje obecnie żaden prawnie obowiązujący wielostronny instrument mający na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

uważając, że istniejące międzynarodowe porozumienia, zalecenia i rezolucje dotyczące dziedzictwa kulturowego i naturalnego powinny zostać efektywnie wzbogacone i uzupełnione o nowe zapisy dotyczące niematerialnego dziedzictwa kulturowego,

mając na względzie potrzebę budowania, zwłaszcza wśród młodszych pokoleń, większej świadomości, że niematerialne dziedzictwo kulturowe i jego ochrona mają istotne znaczenie,

zważywwszy, że społeczność międzynarodowa powinna uczestniczyć, wspólnie z Państwami-Stronami niniejszej Konwencji, w ochronie tego dziedzictwa w duchu współpracy i wzajemnej pomocy,

przypominając programy UNESCO dotyczące niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności Proklamację Arcydział Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości,

mając na względzie nieocenioną rolę niematerialnego dziedzictwa kulturowego jako czynnika zbliżenia, wymiany i wzajemnego zrozumienia między ludźmi,

przyjmuje niniejszą Konwencję w dniu siedemnastym października 2003 roku.

I. Postanowienia ogólne

Artykuł 1. Cele Konwencji

Cele niniejszej Konwencji są następujące:

- a) ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- b) zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup i jednostek,

- c) wzrost, na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie, aby dziedzictwo to było wzajemnie doceniane,
- d) zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy.

Artykuł 2. Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji:

1. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe” oznacza praktyki, wyobrażenia, przekazy, wiedzę i umiejętności – jak również związane z nimi instrumenty, przedmioty, artefakty i przestrzeń kulturową – które wspólnoty, grupy i, w niektórych przypadkach, jednostki uznają za część własnego dziedzictwa kulturowego. To niematerialne dziedzictwo kulturowe, przekazywane z pokolenia na pokolenie, jest stale odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich otoczeniem, oddziaływaniem przyrody i ich historią oraz zapewnia im poczucie tożsamości i ciągłości, przyczyniając się w ten sposób do wzrostu poszanowania dla różnorodności kulturowej oraz ludzkiej kreatywności. Dla celów niniejszej Konwencji, uwaga będzie skierowana wyłącznie na takie niematerialne dziedzictwo kulturowe, które jest zgodne z istniejącymi instrumentami międzynarodowymi w dziedzinie praw człowieka, jak również odpowiada wymogom wzajemnego poszanowania między wspólnotami, grupami, jednostkami, oraz zasadom zrównoważonego rozwoju.

2. „Niematerialne dziedzictwo kulturowe”, w rozumieniu ustępu 1, przejawia się między innymi w następujących dziedzinach:

- a) tradycje i przekazy ustne, w tym język jako nośnik niematerialnego dziedzictwa kulturowego;
- b) sztuki widowiskowe;
- c) zwyczaje, rytuały i obrzędy świąteczne;
- d) wiedza i praktyki dotyczące przyrody i wszechświata;
- e) umiejętności związane z rzemiosłem tradycyjnym.

3. „Ochrona” oznacza środki mające na celu zapewnienie przetrwania niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w tym jego identyfikację, dokumentację, badanie, zachowanie, zabezpieczenie, promowanie, wzmacnianie i przekazywanie, w szczególności poprzez edukację formalną i nieformalną, jak również rewitalizację różnych aspektów tego dziedzictwa.

4. „Państwa-Strony” oznaczają Państwa związane Konwencją i w których wzajemnych stosunkach jest ona obowiązująca.

5. Konwencja niniejsza obowiązuje również *mutatis mutandis* na terytoriach, o których mowa w Artykule 33, które to terytoria stają się Stronami Konwencji na warunkach określonych w tym Artykule. Określenie „Państwa-Strony” obejmuje w tym zakresie także takie terytoria.

Artykuł 3. Powiązanie z innymi aktami międzynarodowymi

Nic w niniejszej Konwencji nie może być interpretowane jako:

- a) zmieniające status lub ograniczające przewidziany w Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku poziom ochrony dóbr stanowiących Światowe Dziedzictwo, z którymi dany element dziedzictwa niematerialnego jest bezpośrednio związany; lub
- b) mające wpływ na prawa i obowiązki Państw-Stron wynikające z porozumień międzynarodowych, których Państwa te są Stronami i które dotyczą praw własności intelektualnej lub wykorzystywania zasobów biologicznych i ekologicznych.

II. Organy Konwencji

Artykuł 4. Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron

1. Ustanawia się niniejszym Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron, zwane dalej Zgromadzeniem Ogólnym. Zgromadzenie Ogólne jest najwyższym organem niniejszej Konwencji.
2. Zgromadzenie Ogólne odbywa sesje zwyczajne co dwa lata. Może odbywać sesje nadzwyczajne, jeżeli tak zdecyduje albo na wniosek Międzyrządowego Komitetu do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego lub co najmniej jednej trzeciej Państw-Stron.
3. Zgromadzenie Ogólne uchwała własny Regulamin.

Artykuł 5. Międzyrządowy Komitet do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

1. Ustanawia się niniejszym, w ramach UNESCO, Międzyrządowy Komitet do spraw Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego, zwany dalej „Komitetem”. W skład Komitetu wejdą przedstawiciele 18 Państw-Stron, wybranych przez Państwa-Strony podczas Zgromadzenia Ogólnego, które zbierze się po wejściu Konwencji w życie, zgodnie z Artykułem 34.
2. Liczba Państw-Członków Komitetu zostanie zwiększona do 24, gdy liczba Państw-Stron Konwencji wzrośnie do 50.

Artykuł 6. Wybór Państw-Członków Komitetu i ich kadencja

1. Wybór Państw-Członków Komitetu podlega zasadom równej reprezentacji geograficznej oraz rotacji.
2. Państwa-Członkowie Komitetu wybierane są na okres czterech lat przez Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Konwencji.
3. Kadencja połowy Państw-Członków Komitetu wybranych podczas pierwszych wyborów jest ograniczona do dwóch lat. Państwa te zostaną wyłonione w drodze losowania podczas pierwszych wyborów.
4. Co dwa lata Zgromadzenie Ogólne wymienia połowę Państw-Członków Komitetu.
5. Zgromadzenie Ogólne wybiera ponadto tyle nowych Państw-Członków Komitetu, ile potrzeba do wypełnienia wolnych miejsc.

6. Państwo-Członek Komitetu nie może być wybierane na dwie następujące po sobie kadencje.

7. Państwa-Członkowie Komitetu wybierają jako swoich przedstawicieli osoby dysponujące kwalifikacjami w zakresie różnych aspektów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 7. Funkcje Komitetu

Bez uszczerbku dla innych kompetencji przyznanych mu na mocy niniejszej Konwencji, Komitet sprawuje następujące funkcje:

- a) promowanie celów Konwencji oraz wspieranie i monitorowanie ich realizacji,
- b) udzielanie wskazówek w zakresie najlepszych praktyk oraz zaleceń dotyczących środków mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- c) sporządzanie i przedstawianie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia projektu planu wykorzystania środków z Funduszu, zgodnie z Artykułem 25,
- d) poszukiwanie sposobów zwiększenia posiadanych środków oraz podejmowanie niezbędnych działań w tym celu, zgodnie z Artykułem 25,
- e) sporządzanie i przedkładanie Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia wytycznych operacyjnych dotyczących wdrażania niniejszej Konwencji;
- f) analiza, zgodnie z Artykułem 29, sprawozdań przedstawianych przez Państwa-Strony i ich podsumowywanie dla Zgromadzenia Ogólnego,
- g) analiza wniosków składanych przez Państwa-Strony i ich rozpatrywanie zgodnie z kryteriami obiektywnego wyboru, które zostaną ustalone przez Komitet i przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne, w zakresie:
 - i) wpisywania na Listy oraz uwzględniania w projektach, o których mowa w Artykułach 16, 17, 18;
 - ii) udzielania pomocy międzynarodowej zgodnie z Artykułem 22.

Artykuł 8. Zasady pracy Komitetu

1. Komitet ponosi odpowiedzialność przed Zgromadzeniem Ogólnym, któremu składa sprawozdanie ze wszystkich swoich działań oraz decyzji.

2. Komitet uchwała własny Regulamin, większością dwóch trzecich głosów wszystkich jego Członków.

3. Komitet może powoływać, na określony czas, wszelkie doraźne ciała doradcze, jakie uzna za konieczne do realizacji swoich zadań.

4. W celu konsultacji konkretnych spraw Komitet może zapraszać na swoje posiedzenia wszelkie podmioty prywatne i publiczne, w tym także osoby prywatne, o uznanych kompetencjach w różnych obszarach niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 9. Akredytacja organizacji doradczych

1. Komitet proponuje Zgromadzeniu Ogólnemu udzielenie akredytacji organizacjom pozarządowym o uznanych kompetencjach w zakresie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, aby sprawowały funkcje doradcze dla Komitetu.
2. Komitet proponuje również Zgromadzeniu Ogólnemu uchwalenie kryteriów i trybu udzielania akredytacji.

Artykuł 10. Sekretariat

1. Komitet korzysta z pomocy Sekretariatu UNESCO.
2. Sekretariat przygotowuje dokumentację Zgromadzenia Ogólnego oraz Komitetu, jak również projekty porządku obrad ich posiedzeń, a także zapewnia realizację decyzji podjętych przez te organy.

III. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie krajowym

Artykuł 11. Rola Państw-Stron

Każde Państwo-Strona zobowiązane jest:

- a) podjąć niezbędne środki w celu zapewnienia ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium;
- b) w zakresie środków ochrony, o których mowa w Artykule 2 ustęp 3, określić i zdefiniować różne elementy niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium, korzystając przy tym z pomocy wspólnot, grup oraz właściwych organizacji pozarządowych.

Artykuł 12. Inwentaryzacja

1. Dla zapewnienia identyfikacji w celu ochrony, każde Państwo-Strona sporządza, w sposób odpowiedni do własnej sytuacji, jeden lub kilka rejestrów niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium. Rejestry te będą regularnie uaktualniane.
2. Każde Państwo-Strona, wraz z przekazaniem Komitetowi okresowego sprawozdania zgodnie z Artykułem 29, przekazuje istotne informacje dotyczące wyżej wymienionych rejestrów.

Artykuł 13. Inne środki ochrony

W celu zapewnienia ochrony, rozwoju i promocji niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium, każde Państwo-Strona dąży do:

- a) prowadzenia ogólnej polityki zmierzającej do wyznaczenia niematerialnemu dziedzictwu kulturowemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym i włączenia ochrony tego dziedzictwa do programów planowania ogólnego,
- b) wyznaczenia lub ustanowienia jednego lub kilku organów odpowiedzialnych za ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium,

- c) rozwijania studiów naukowych, technicznych i artystycznych, jak również metodologii badań, w celu skutecznej ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności jego zagrożonych elementów,
- d) przedsięwzięcia odpowiednich środków prawnych, technicznych, administracyjnych i finansowych mających na celu
 - i) wspieranie tworzenia lub rozwoju ośrodków szkolenia w zakresie zarządzania zasobami niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz przekazywania tego dziedzictwa poprzez fora i przestrzenie przeznaczone do jego odtworzenia lub wyrażania,
 - ii) umożliwienie dostępu do niematerialnego dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym przestrzeganiu zwyczajów rządzących dostępem do niektórych jego elementów,
 - iii) powoływanie instytucji dokumentujących niematerialne dziedzictwo kulturowe i umożliwiających dostęp do tego dziedzictwa.

Artykuł 14. Kształcenie, uświadamianie i rozwijanie potencjału

Każde Państwo-Strona dąży, wykorzystując odpowiednie środki, do:

- a) zapewnienia, aby niematerialne dziedzictwo kulturowe było uznawane, szanowane i promowane w społeczeństwie, w szczególności poprzez:
 - i) programy mające na celu edukację, podnoszenie świadomości i upowszechnianie informacji, skierowane do ogółu społeczeństwa, w szczególności do młodzieży,
 - ii) konkretne programy edukacyjne i szkoleniowe dla zainteresowanych wspólnot oraz grup,
 - iii) działania mające na celu rozwijanie potencjału w dziedzinie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności w zakresie zarządzania i badań naukowych, oraz
 - iv) nieformalne środki przekazywania wiedzy,
- b) informowania opinii publicznej o istniejących zagrożeniach dla takiego dziedzictwa oraz działaniach podejmowanych w ramach niniejszej Konwencji,
- c) promowania działań edukacyjnych w celu ochrony obszarów naturalnych oraz miejsc pamięci, których istnienie jest konieczne dla wyrażania niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 15. Udział wspólnot, grup i jednostek

W ramach działań z zakresu ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego każde Państwo-Strona dąży do zapewnienia jak najszerszego udziału wspólnot, grup oraz, gdy to właściwe, jednostek, które tworzą, zachowują i przekazują następnym pokoleniom takie dziedzictwo, a także do aktywnego włączania ich w zarządzanie nim.

IV. Ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego na poziomie międzynarodowym

Artykuł 16. Lista reprezentatywna niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości

1. W celu zwiększenia widoczności niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zwiększenia świadomości jego znaczenia, a także promowania dialogu respektującego różnorodność kulturową, Komitet – na wniosek zainteresowanych Państw-Stron – sporządza, uaktualnia i publikuje Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
2. Komitet opracowuje i przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria sporządzania, aktualizacji i publikacji Listy.

Artykuł 17. Lista niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony

1. W celu podjęcia właściwych środków ochrony, Komitet sporządza, uaktualnia i publikuje Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony i wpisuje na Listę zagrożone elementy tego dziedzictwa na wniosek zainteresowanego Państwa-Strony.
2. Komitet opracowuje i przedstawia Zgromadzeniu Ogólnemu do zatwierdzenia kryteria sporządzania, aktualizacji i publikacji Listy.
3. W najpilniejszych przypadkach, dla których obiektywne kryteria będą zatwierdzone przez Zgromadzenie Ogólne na wniosek Komitetu, Komitet może wpisać dany element dziedzictwa na Listę, o której jest mowa w ustępie 1, po konsultacji z zainteresowanym Państwem-Stroną.

Artykuł 18. Programy, projekty i działania mające na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego

1. Na podstawie propozycji składanych przez Państwa-Strony oraz zgodnie z kryteriami, które ustali Komitet a zatwierdzi Zgromadzenie Ogólne, Komitet okresowo wybiera i promuje narodowe, subregionalne i regionalne programy, projekty i działania mające na celu ochronę dziedzictwa, które w jego opinii najlepiej odzwierciedlają zasady i cele niniejszej Konwencji, uwzględniając przy tym specjalne potrzeby krajów rozwijających się.
2. W tym celu Komitet przyjmuje, rozpatruje i zatwierdza wnioski Państw-Stron o udzielenie międzynarodowej pomocy w przygotowywaniu takich propozycji.
3. Komitet wspiera realizację takich projektów, programów i działań poprzez rozpowszechnianie najlepszych praktyk, wykorzystując sposoby, które określi.

V. Międzynarodowa współpraca i pomoc

Artykuł 19. Współpraca

1. Dla celów niniejszej Konwencji, współpraca międzynarodowa obejmuje między innymi wymianę informacji i doświadczeń, wspólne inicjatywy oraz utworzenie mechanizmu wsparcia dla Państw-Stron w ich działaniach mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
2. Bez uszczerbku dla postanowień przepisów ich prawa krajowego oraz prawa zwyczajowego i zwyczajów, Państwa-Strony uznają, że ochrona niematerialnego dziedzictwa kulturowego leży w interesie ogólnym ludzkości i zobowiązują się podjąć w tym celu współpracę na poziomie bilateralnym, subregionalnym, regionalnym oraz międzynarodowym.

Artykuł 20. Cele pomocy międzynarodowej

Pomoc międzynarodowa może zostać udzielona na następujące cele:

- a) ochrona dziedzictwa wpisanego na Listę niematerialnego dziedzictwa kulturowego wymagającego pilnej ochrony,
- b) przygotowywanie rejestrów w rozumieniu Artykułów 11 i 12,
- c) wspieranie programów, projektów oraz działań realizowanych na poziomie krajowym, subregionalnym i regionalnym, mających na celu ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego,
- d) inne cele, które Komitet uzna za konieczne.

Artykuł 21. Formy pomocy międzynarodowej

Pomoc udzielana przez Komitet Państwu-Stronie podlega wytycznym operacyjnym przewidzianym w Artykule 7 i może przybierać następujące formy:

- a) prowadzenie badań dotyczących różnych aspektów ochrony,
- b) zapewnienie ekspertów i praktyków,
- c) szkolenie całego niezbędnego personelu,
- d) opracowywanie norm i innych środków,
- e) tworzenie i wykorzystywanie infrastruktury,
- f) dostarczanie sprzętu i wiedzy specjalistycznej,
- g) inne formy pomocy finansowej i technicznej, w tym, tam gdzie jest to właściwe, niskoprocentowane pożyczki i darowizny.

Artykuł 22. Warunki udzielania pomocy międzynarodowej

1. Komitet ustanawia procedury rozpatrywania wniosków o pomoc międzynarodową i określa informacje, jakie powinny być zawarte w tych wnioskach, takie jak wnioskowane środki, niezbędne interwencje oraz szacunkowe koszty.]
2. W przypadkach wymagających natychmiastowego działania Komitet rozpatruje wnioski o pomoc priorytetowo.
3. W celu podjęcia decyzji Komitet przeprowadza takie badania i konsultacje, jakie uzna za konieczne.

Artykuł 23. Wnioski o pomoc międzynarodową

1. Każde Państwo-Strona może złożyć wniosek do Komitetu o pomoc międzynarodową na cele ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego znajdującego się na jego terytorium.
2. Wniosek taki może być również złożony wspólnie przez dwa lub więcej Państw-Stron.
3. Wniosek powinien zawierać informacje, o których mowa w Artykule 22 ustęp 1, oraz niezbędną dokumentację.

Artykuł 24. Rola Państw-Stron korzystających z pomocy

1. Zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji, udzielana pomoc międzynarodowa regulowana będzie w porozumieniu zawartym pomiędzy Państwem-Stroną korzystającym z pomocy a Komitetem.
2. Jest zasadą ogólną, że Państwo-Strona korzystające z pomocy uczestniczy, w miarę swoich możliwości, w kosztach środków podejmowanych w celu ochrony, na które przyznano pomoc międzynarodową.
3. Państwo-Strona korzystające z pomocy składa Komitetowi sprawozdanie z wykorzystania pomocy przyznanej na cele ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

VI. Fundusz Ochrony Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego

Artykuł 25. Charakter i środki Funduszu

1. Tworzy się niniejszym „Fundusz ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego”, zwany dalej „Funduszem”.
2. Fundusz jest tworzony ze środków powierzonych, zgodnie z Regulaminem Finansowym UNESCO.
3. Środki Funduszu powstają ze:
 - a) składek Państw-Stron,
 - b) środków finansowych przyznanych na ten cel przez Konferencję Generalną UNESCO;
 - c) wpłat, darowizn i zapisów dokonywanych przez:
 - i) inne Państwa,
 - ii) organizacje i programy systemu Narodów Zjednoczonych, w szczególności Programu Narodów Zjednoczonych do spraw Rozwoju, jak również inne organizacje międzynarodowe,
 - iii) podmioty publiczne lub prywatne, a także osoby fizyczne,
 - d) wszelkich odsetek należnych od środków Funduszu,
 - e) środków uzyskanych ze zbiórek oraz wpływów z imprez organizowanych na rzecz Funduszu,
 - f) wszelkich innych środków przewidzianych w regulaminie Funduszu, uchwalonych przez Komitet.

4. Komitet podejmuje decyzję o sposobie wykorzystania środków Funduszu w oparciu o wytyczne przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne.
5. Komitet może przyjmować wpłaty i inne formy pomocy na cele ogólne i specjalne, związane z realizacją konkretnych projektów pod warunkiem, że uprzednio podjął on decyzję o realizacji tych projektów.
6. Wpłaty na rzecz Funduszu nie mogą wiązać się z żadnymi warunkami natury politycznej, ekonomicznej bądź innej, które byłyby niezgodne z celami niniejszej Konwencji.

Artykuł 26. Składki Państw-Stron na rzecz Funduszu

1. Niezależnie od wszelkich dodatkowych wpłat dobrowolnych, Państwa-Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się wpłacać regularnie co dwa lata składki na Fundusz, których wysokość, obliczona według jednakowej stawki procentowej dla wszystkich Państw, zostanie określona przez Zgromadzenie Ogólne. Uchwała Zgromadzenia Ogólnego w tej sprawie wymaga większości głosów obecnych i głosujących Państw-Stron, które nie złożyły oświadczenia przewidzianego w ustępie 2 niniejszego Artykułu. W żadnym wypadku składka obowiązkowa Państw-Stron nie może przekroczyć 1% ich składki do budżetu zwyczajnego UNESCO.
2. Jednakże każde Państwo, o którym mowa w Artykule 32 lub Artykule 33 niniejszej Konwencji, może w chwili składania swoich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia złożyć oświadczenie, że nie będzie związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego Artykułu.
3. Państwo-Strona niniejszej Konwencji, które złożyło oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego Artykułu, dołoży wszelkich starań, by cofnąć to oświadczenie poprzez zawiadomienie Dyrektora Generalnego UNESCO. Jednakże cofnięcie oświadczenia nie będzie miało skutku w zakresie składek obowiązkowych należnych od tego Państwa do dnia otwarcia sesji najbliższego Zgromadzenia Ogólnego.
4. W celu umożliwienia Komitetowi skutecznego planowania działań, składki Państw-Stron niniejszej Konwencji, które złożyły oświadczenie przewidziane w ustępie 2 niniejszego Artykułu, powinny być uiszczane regularnie, przynajmniej raz na dwa lata, i powinny być jak najbardziej zbliżone do składek, jakich dokonywałyby, gdyby były związane postanowieniami ustępu 1 niniejszego Artykułu.
5. Żadne Państwo-Strona niniejszej Konwencji zalegające z wpłatą składek obowiązkowych lub dobrowolnych za bieżący i poprzedni rok kalendarzowy, nie może być wybrane na Członka Komitetu; postanowienie to nie ma zastosowania do pierwszych wyborów. Mandat takiego Państwa, które już jest członkiem Komitetu, wygasa z dniem wyborów przewidzianych w Artykule 6 niniejszej Konwencji.

Artykuł 27. Dobrowolne składki uzupełniające na rzecz Funduszu

Państwa-Strony, które zamierzają uiszczać składki dobrowolne w uzupełnieniu składek przewidzianych w Artykule 26, informują o swoim zamiarze Komitet,

najszybciej jak jest to możliwe, aby umożliwić Komitetowi odpowiednie planowanie działań.

Artykuł 28. Międzynarodowe zbiórki

Państwa-Strony, tak dalece jak jest to możliwe, wspierają akcje zbiorów międzynarodowych organizowanych na rzecz Funduszu pod auspicjami UNESCO.

VII. Sprawozdania

Artykuł 29. Sprawozdania Państw-Stron

Państwa-Strony przedkładają Komitetowi, w terminach i w formie jakie określi, sprawozdania dotyczące środków legislacyjnych, administracyjnych i innych, jakie zostały podjęte dla realizacji niniejszej Konwencji.

Artykuł 30. Sprawozdania Komitetu

1. Na podstawie swoich sprawozdań oraz sprawozdań przedkładanych przez Państwa-Strony, o których mowa w Artykule 29, Komitet składa sprawozdanie na każdej sesji Zgromadzenia Ogólnego.
2. Sprawozdanie podawane jest do wiadomości Konferencji Generalnej UNESCO.

VIII. Postanowienia przejściowe

Artykuł 31. Stosunek do proklamacji Arcydzieł Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości

1. Komitet wpisze na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości elementy proklamowane jako Arcydzieła Ustnego i Niematerialnego Dziedzictwa Ludzkości przed wejściem w życie niniejszej Konwencji.
2. Wpis tych elementów na Listę reprezentatywną niematerialnego dziedzictwa kulturowego ludzkości w żaden sposób nie przesądza tego, jakie będą kryteria wpisu na Listę w przyszłości, ustalone zgodnie z Artykułem 16 ustęp 2.
3. Nie przewiduje się kolejnych Proklamacji po wejściu w życie niniejszej Konwencji.

IX. Postanowienia końcowe

Artykuł 32. Ratyfikacja, przyjęcie lub zatwierdzenie

1. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu przez Państwa Członkowskie UNESCO, zgodnie z ich procedurami konstytucyjnymi.
2. Dokumenty ratyfikacyjne przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone u Dyrektora Generalnego UNESCO.

Artykuł 33. Przystąpienie

1. Niniejsza Konwencja jest otwarta na przystąpienie każdego Państwa niebędącego członkiem UNESCO, które zostało zaproszone do przystąpienia przez Konferencję Generalną UNESCO.
2. Niniejsza Konwencja jest również otwarta na przystąpienie do niej terytoriów korzystających z całkowitej autonomii wewnętrznej, uznanej za taką przez Organizację Narodów Zjednoczonych, lecz które nie uzyskały pełnej niepodległości w rozumieniu rezolucji 1514 (XV) Zgromadzenia Ogólnego, a które posiadają kompetencje w sprawach, których dotyczy niniejsza Konwencja, w tym kompetencje do zawierania traktatów w tych kwestiach.
3. Dokument przystąpienia zostanie złożony u Dyrektora Generalnego UNESCO.

Artykuł 34. Wejście w życie

Niniejsza Konwencja wejdzie w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia trzydziestego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, jednak jedynie w stosunku do Państw, które złożyły odpowiednie dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia w tym dniu lub wcześniej. W stosunku do każdego innego Państwa-Strony wejdzie ona w życie po upływie trzech miesięcy od złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

Artykuł 35. Federalne lub niejednolite systemy konstytucyjne

Poniższe postanowienia stosuje się do Państw-Stron o federalnym lub niejednolitym systemie konstytucyjnym:

- a) odnośnie do postanowień niniejszej Konwencji, których stosowanie należy do kompetencji federalnej lub centralnej władzy ustawodawczej, zobowiązania rządu federalnego lub centralnego będą takie same, jak zobowiązania Państw-Stron niebędących państwami federalnymi,
- b) odnośnie do postanowień niniejszej Konwencji, których stosowanie należy do kompetencji poszczególnych Stanów, krajów, prowincji lub kantonów, które na mocy systemu konstytucyjnego federacji nie będą zobowiązane do podejmowania środków ustawodawczych, rząd federalny zawiadomi właściwe władze Stanów, krajów, prowincji lub kantonów o tych postanowieniach, z zaleceniem ich przyjęcia.

Artykuł 36. Wypowiedzenie

1. Każde z Państw-Stron może wypowiedzieć niniejszą Konwencję.
2. Wypowiedzenie jest notyfikowane na piśmie i deponowane u Dyrektora Generalnego UNESCO.
3. Wypowiedzenie staje się skuteczne po upływie dwunastu miesięcy od otrzymania noty o wypowiedzeniu. Nie zmienia ono w niczym zobowiązań finansowych podjętych przez Państwo wypowiadające, do dnia, w którym wypowiedzenie stanie się skuteczne.

Artykuł 37. Zadania depozytariusza

Dyrektor Generalny UNESCO, jako Depozytariusz niniejszej Konwencji, informuje Państwa Członkowskie Organizacji, Państwa niebędące jej członkami, o których mowa w Artykule 33, jak również Organizację Narodów Zjednoczonych, o złożeniu wszelkich dokumentów ratyfikacyjnych, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, o których mowa w Artykułach 32 i 33, jak również o wypowiedzeniach, o których mowa w Artykule 36.

Artykuł 38. Zmiany

1. Każde z Państw-Stron może, pismem skierowanym do Dyrektora Generalnego, zgłaszać propozycje zmian do niniejszej Konwencji. Dyrektor Generalny przekazuje te propozycje wszystkim Państwom-Stronom. Jeżeli w ciągu sześciu miesięcy od dnia przekazania propozycji co najmniej połowa Państw-Stron udzieli pozytywnej odpowiedzi na propozycje, Dyrektor Generalny przedstawi te propozycje na najbliższym posiedzeniu Zgromadzenia Ogólnego do dyskusji i ewentualnego przyjęcia.

2. Zmiany uchwalane są większością dwóch trzecich głosów Państw-Stron, obecnych i głosujących.

3. Po uchwaleniu zmian do niniejszej Konwencji są one przedstawiane Państwom-Stronom do ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

4. Zmiany wchodzi w życie, ale wyłącznie w stosunku do Państw-Stron które je ratyfikowały, przyjęły, zatwierdziły zmiany lub przystąpiły do nich, po upływie trzech miesięcy od złożenia dokumentów, o których mowa w ustępie 3 niniejszego Artykułu, przez dwie trzecie Państw-Stron. W związku z powyższym, w stosunku do każdego z Państw-Stron, które ratyfikuje, przyjmie, zatwierdzi zmianę lub przystąpi do niej, zmiana ta wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez to Państwo dokumentu ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

5. Procedury określonej w ustępie 3 i 4 nie stosuje się do zmian Artykułu 5 w zakresie liczby członków Komitetu. Te zmiany wchodzi w życie z chwilą ich przyjęcia.

6. Państwo, które staje się Stroną niniejszej Konwencji po wejściu w życie zmian zgodnie z ustępem 4 niniejszego Artykułu, uznaje się, o ile nie wyrazi innego zamiaru, za:

- a) Stronę niniejszej Konwencji w jej zmienionym brzmieniu; oraz
- b) Stronę niniejszej Konwencji w jej niezmienionym brzmieniu w stosunku do każdego Państwa-Strony, którego zmiany te nie wiążą.

Artykuł 39. Teksty autentyczne

Niniejsza Konwencja została sporządzona w językach: angielskim, arabskim, chińskim, hiszpańskim, francuskim i rosyjskim, przy czym wszystkie wersje językowe są jednakowo autentyczne.

Artykuł 40. Rejestracja

Zgodnie z Artykułem 102 Karty Narodów Zjednoczonych niniejsza Konwencja zostanie zarejestrowana w Sekretariacie Organizacji Narodów Zjednoczonych na wniosek Dyrektora Generalnego UNESCO.

Źródło: Dz. U. z 2011 r. Nr 172, poz. 1018.

49.
Deklaracja UNESCO
w sprawie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego
(17 października 2003 r.)

Deklaracja UNESCO w sprawie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego została przyjęta 17 października 2003 r. przez Konferencję Generalną UNESCO (obradującą w Paryżu w dniach 29 września – 17 października 2003 r.). Zobowiązuje ona państwa członkowskie do podjęcia skutecznych środków ustawodawczych, administracyjnych, edukacyjnych oraz technicznych, które pozwolą zapobiegać, unikać, powstrzymać oraz zwalczać akty niszczenia dziedzictwa kulturowego. W dokumencie podkreślono także potrzebę ochrony dziedzictwa kultury przed celowym zniszczeniem w czasie pokoju. W związku z powyższym państwa powinny dążyć, za pomocą wszelkich stosownych środków, do zapewnienia poszanowania dziedzictwa kultury w społeczeństwie, zwłaszcza poprzez programy edukacyjne, uświadamiające i informacyjne.

* * *

Konferencja Generalna Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury zebrana w Paryżu na trzydziestej drugiej sesji w 2003 roku,

przypominając straszne zniszczenie pomników Buddy w Bamianie, które dotknęło całą społeczność międzynarodową,

wyrażając poważne zaniepokojenie rosnącą liczbą aktów celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego,

odnosząc się do art. I ust. 2 pkt c) Konstytucji UNESCO, który powierza UNESCO zadanie pielęgnowania, rozwijania i rozpowszechniania wiedzy poprzez „zapewnienie ochrony i opieki światowemu dziedzictwu ksiązek, dzieł sztuki i pomników historii i nauki, oraz polecanie narodom zainteresowanym zawieranie niezbędnych w tym celu konwencji międzynarodowych”,

przypominając zasady wszystkich konwencji, zaleceń, deklaracji i kart UNESCO dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego,

pamiętając, że dziedzictwo kulturowe jest ważnym składnikiem tożsamości kulturowej społeczności, grup i jednostek oraz spójności społecznej, a więc jego celowe niszczenie może mieć negatywne konsekwencje dla godności i praw człowieka,

przypominając jedną z podstawowych zasad zawartych w preambule do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, stwierdzającą, że „szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej”,

przypominając zasady dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego na wypadek konfliktu zbrojnego ustanowione w konwencjach haskich z 1899 i 1907 r., a w szczególności w art. 27 i 56 Regulaminu Konwencji haskiej (IV) z 1907 r., a także w innych późniejszych umowach,

mając na uwadze rozwój norm międzynarodowego prawa zwyczajowego, potwierdzonych również przez odpowiednie orzecznictwo, związane z ochroną dziedzictwa kulturowego w czasie pokoju, jak również w razie konfliktu zbrojnego,

powołując się również na art. 8 ust. 2 pkt b lit. ix i art. 8 ust. 2 pkt e lit. iv Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego oraz, w stosownych przypadkach, art. 3 pkt d Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii, odnoszących się do celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego,

potwierdzając, że kwestie nie w pełni ujęte w niniejszej Deklaracji i innych instrumentach międzynarodowych dotyczących dziedzictwa kulturowego będą nadal regulowane zasadami prawa międzynarodowego, zasadami człowieczeństwa i nakazami sumienia publicznego,

przyjmuje i uroczyście ogłasza niniejszą Deklarację:

I. Uznanie znaczenia dziedzictwa kulturowego

Społeczność międzynarodowa uznaje znaczenie ochrony dziedzictwa kulturowego i potwierdza swoje zaangażowanie w walkę z jego celowym niszczeniem w jakiegokolwiek formie, by takie dziedzictwo kulturowe mogło być przekazywane kolejnym pokoleniom.

II. Zakres

1. Niniejsza Deklaracja dotyczy celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego, w tym dziedzictwa kulturowego związanego z obiektem naturalnym.
2. Dla celów niniejszej Deklaracji „celowe zniszczenie” oznacza czyn mający na celu zniszczenie w całości lub w części dziedzictwa kulturowego, naruszający tym samym jego integralność, w sposób stanowiący naruszenie prawa międzynarodowego lub niedające się usprawiedliwić złamanie zasad człowieczeństwa i nakazów sumienia publicznego, w tym ostatnim przypadku, o ile takie akty nie są już regulowane przez podstawowe zasady prawa międzynarodowego.

III. Środki zwalczania celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego

1. Państwa powinny podjąć wszelkie stosowne środki w celu zapobiegania, unikania, powstrzymywania i tłumienia aktów celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego, bez względu na to, gdzie takie dziedzictwo się znajduje.
2. Państwa powinny przyjąć odpowiednie środki ustawodawcze, administracyjne, edukacyjne i techniczne, w ramach swoich zasobów ekonomicznych, w celu ochrony dziedzictwa kulturowego i powinny dokonywać ich okresowych przeglądów w celu dostosowania ich do zmian krajowych i międzynarodowych standardów ochrony dziedzictwa kulturowego.

3. Państwa powinny dążyć, za pomocą wszelkich stosownych środków, do zapewnienia poszanowania dziedzictwa kulturowego w społeczeństwie, w szczególności poprzez programy edukacyjne i informacyjne, zwiększające świadomość na ten temat.

4. Państwa powinny:

- a) stać się stronami Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i jej dwóch protokołów z 1954 i 1999 r. oraz protokołów dodatkowych I i II do czterech konwencji genewskich z 1949 r., jeżeli jeszcze tego nie uczyniły;
- b) promować opracowywanie i przyjmowanie instrumentów prawnych zapewniających wyższy standard ochrony dziedzictwa kulturowego oraz
- c) promować skoordynowane stosowanie istniejących i przyszłych instrumentów mających znaczenie dla ochrony dziedzictwa kulturowego.

IV. Ochrona dziedzictwa kulturowego podczas prowadzenia działań w czasie pokoju

Prowadząc działania w czasie pokoju, państwa powinny podejmować wszelkie stosowne środki, aby prowadzić je w sposób zapewniający ochronę dziedzictwa kulturowego, w szczególności zgodnie z zasadami i celami Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r., Zalecenia w sprawie międzynarodowych zasad stosowanych podczas wykopalsk archeologicznych z 1956 r., Zalecenia w sprawie zabezpieczenia dóbr kultury zagrożonych przez roboty publiczne lub prywatne z 1968 r., Zalecenia w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego na poziomie krajowym z 1972 r. oraz Zalecenia w sprawie ochrony i współczesnej roli obszarów zabytkowych z 1976 r.

V. Ochrona dziedzictwa kulturowego w razie konfliktu zbrojnego, w tym w przypadku okupacji

W przypadku zaangażowania w konflikt zbrojny, czy to o charakterze międzynarodowym, czy też niemiędzynarodowym, w tym również w przypadku okupacji, państwa powinny podjąć wszelkie stosowne środki, aby prowadzić swoją działalność w sposób, który będzie chronił dziedzictwo kulturowe, zgodnie ze zwyczajowym prawem międzynarodowym oraz zasadami i celami umów międzynarodowych i zaleceń UNESCO dotyczących ochrony takiego dziedzictwa podczas działań wojennych.

VI. Odpowiedzialność państwa

Państwo, które celowo niszczy lub celowo nie podejmuje odpowiednich środków w celu zakazania, zapobiegania, powstrzymania i karania wszelkiego celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego o wielkim znaczeniu dla ludzkości, niezależnie od tego, czy jest ono wpisane na listę prowadzoną przez UNESCO lub inną organizację międzynarodową, ponosi odpowiedzialność za takie zniszczenie, w zakresie przewidzianym przez prawo międzynarodowe.

VII. Indywidualna odpowiedzialność karna

Państwa powinny podjąć wszelkie stosowne środki, zgodnie z prawem międzynarodowym, w celu ustanowienia jurysdykcji i zapewnienia skutecznych sankcji karnych wobec osób, które dopuszczają się lub nakazują popełnienie aktów celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego o wielkim znaczeniu dla ludzkości, niezależnie od tego, czy jest ono wpisane na listę UNESCO lub innej organizacji międzynarodowej.

VIII. Współpraca na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego

1. Państwa powinny współpracować ze sobą oraz z UNESCO w celu ochrony dziedzictwa kulturowego przed celowym zniszczeniem. Taka współpraca powinna obejmować co najmniej:

- i) dostarczanie i wymianę informacji dotyczących okoliczności pociągających za sobą ryzyko celowego zniszczenia dziedzictwa kulturowego;
- ii) konsultacje w przypadku faktycznego lub nieuchronnego zniszczenia dziedzictwa kulturowego;
- iii) rozważenie udzielenia pomocy państwom, na ich prośbę, w promowaniu programów edukacyjnych, zwiększaniu świadomości i budowaniu zdolności w zakresie zapobiegania i zwalczania wszelkiego celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego;
- iv) pomoc sądową i administracyjną, na wniosek zainteresowanych państw, w zwalczaniu wszelkiego celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego.

2. Aby zapewnić bardziej wszechstronną ochronę, zachęca się każde państwo do podjęcia wszelkich stosownych środków, zgodnie z prawem międzynarodowym, prowadzących do współpracy z innymi zainteresowanymi państwami w celu ustanowienia jurysdykcji i zapewnienia skutecznych sankcji karnych wobec osób, które popełniły lub nakazały popełnienie czynów, o których mowa powyżej (VII – Indywidualna odpowiedzialność karna), i znajdują się na jego terytorium, bez względu na ich obywatelstwo i miejsce popełnienia takiego czynu.

IX. Prawa człowieka i międzynarodowe prawo humanitarne

Stosując niniejszą Deklarację, państwa uznają potrzebę poszanowania międzynarodowych zasad związanych z kryminalizacją rażących naruszeń praw człowieka i międzynarodowego prawa humanitarnego, w szczególności w przypadku, gdy celowe zniszczenie dziedzictwa kulturowego jest związane z tymi naruszeniami.

X. Świadomość społeczna

Państwa powinny podjąć wszelkie stosowne środki w celu zapewnienia jak najszerszego rozpowszechnienia niniejszej Deklaracji wśród ogółu społeczeństwa i grup docelowych, między innymi poprzez organizowanie kampanii zwiększających świadomość społeczną.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *UNESCO Declaration Concerning the Intentional Destruction of Cultural Heritage*, https://international-review.icrc.org/sites/default/files/irrc_854_unesco_eng.pdf (dostęp: 21.07.2021).

Nota: *Tekst pochodzi z zasobów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i publikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza oraz redaktorów.*

50.
Wytyczne operacyjne
do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa
(2012 r.)

Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa (WHC.12/01) to dokument zatwierdzony w lutym 2012 r. przez UNESCO, Międzyrządowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego oraz Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO. Wytyczne mają za zadanie umożliwić wdrażanie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r. poprzez określenie procedur wpisywania dóbr kultury na Listę światowego dziedzictwa i Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu, ochrony i konserwacji dóbr światowego dziedzictwa, przyznawania pomocy przez Fundusz Światowego Dziedzictwa oraz uruchamiania krajowego i międzynarodowego wsparcia na rzecz tej Konwencji. Są one adresowane przede wszystkim do państw-stron Konwencji, Międzyrządowego Komitetu Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturowego i Naturalnego, Centrum Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz zarządców dóbr, interesariuszy i partnerów w ochronie dóbr światowego dziedzictwa. Polskie tłumaczenie Wytycznych zostało przygotowane przez Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS na zlecenie Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

* * *

[...]

IV. Proces monitorowania stanu zachowania dóbr światowego dziedzictwa

[...]

IV.B. Lista światowego dziedzictwa w zagrożeniu⁴⁵

Wytyczne wpisu dóbr na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu

177. Zgodnie z artykułem 11 paragrafu 4. Konwencji, Komitet może wpisać dobro na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu, jeżeli spełnione są następujące wymagania:

- a) rozważane dobro jest na Liście światowego dziedzictwa;
- b) dobro zagrożone jest przez poważne i konkretne niebezpieczeństwo;
- c) konieczne jest podjęcie poważnych działań dla ochrony i konserwacji dobra;

⁴⁵ Lista światowego dziedzictwa w zagrożeniu obejmuje 53 dobra (stan na 1.01.2020 r.), które Komitet Światowego Dziedzictwa umieścił na niej zgodnie z art. 11 ust. 4 Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r. Lista jest dostępna na stronie internetowej: <http://whc.unesco.org/pg.cfm?CID=86&l=EN> [przyp. red.].

- d) zwrócono się w ramach Konwencji o pomoc dla dobra; Komitet uznaje, że w pewnych przypadkach jego skuteczna pomoc może polegać na wystosowaniu komunikatu o jego zaniepokojeniu stanem dobra; formą takiego komunikatu jest wpisanie dobra na *Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu* i o tego typu pomoc może prosić każdy członek Komitetu lub Sekretariat.

Kryteria wpisu dóbr na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu

178. Dobro światowego dziedzictwa – zgodnie z definicją artykułów 1 i 2 Konwencji – może być wpisane na *Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu* przez Komitet, gdy uzna on, że stan dobra odpowiada co najmniej jednemu kryterium z dwóch niżej opisanych przypadków.

179. W przypadku **dóbr kulturowych**:

- a) STWIERDZONE ZAGROŻENIE – dobro stoi w obliczu konkretnych i nieuniknionych zagrożeń, takich jak:
- i) poważne zniszczenie materiałów;
 - ii) poważne pogorszenie struktury i/lub elementów dekoracyjnych;
 - iii) poważne pogorszenie spójności architektonicznej lub planu urbanistycznego;
 - iv) poważne pogorszenie stanu przestrzeni urbanistycznej lub wiejskiej, albo środowiska naturalnego;
 - v) znacząca utrata historycznego autentyzmu;
 - vi) znacząca utrata znaczenia kulturowego.
- b) POTENCJALNE ZAGROŻENIE – dobro stoi wobec zagrożeń, które mogą mieć niekorzystny wpływ na jego wrodzone cechy. Takimi zagrożeniami są na przykład:
- i) zmiany statusu prawnego dóbr ograniczające zakres ich ochrony;
 - ii) brak polityki konserwatorskiej;
 - iii) zagrożenia wynikające z projektów planowania regionalnego;
 - iv) zagrożenia wynikające z lokalnych dokumentów planowania przestrzennego;
 - v) wybuch lub zagrożenie konfliktem zbrojnym;
 - vi) niebezpieczny wpływ czynników klimatycznych, geologicznych lub innych czynników środowiskowych.

180. W przypadku **dóbr przyrodniczych**:

- a) POTWIERDZONE ZAGROŻENIE – dobro stoi w obliczu konkretnych i pewnych zagrożeń, takich jak:
- i) poważne zmniejszenie populacji zagrożonych gatunków lub innych gatunków o *wyjątkowej uniwersalnej wartości*, dla których została ustanowiona prawna ochrona dobra, zarówno w efekcie czynników naturalnych, takich jak choroba, jak i na skutek działalności człowieka, takich jak kłusownictwo;
 - ii) znaczne pogorszenie walorów estetycznych lub wartości naukowej wartości [sic] dobra w wyniku: osadnictwa ludzkiego, budowy zbiorników wodnych zalewających znaczną część dobra, rozwoju przemysłu lub rolnictwa z użyciem pestycydów i nawozów, dużych prac publicznych, górnictwa, zanieczyszczenia środowiska, karczowania lasów, zbierania chrustu, itp.;

- iii) zagrażająca integralności obiektu działalność człowieka na obrzeżach lub w górnym biegu rzek płynących przez dany obszar.
- b) POTENCJALNE ZAGROŻENIE – dobro stoi wobec poważnych zagrożeń, które mogą mieć niekorzystny wpływ na jego wrodzone cechy. Takimi zagrożeniami są na przykład:
 - i) zmiany w statusie prawnym chronionego obszaru;
 - ii) planowane projekty ponownego osadnictwa lub rozwoju na terenie dobra, usytuowane w takim miejscu, że zagrażają dobru;
 - iii) wybuch lub zagrożenie konfliktem zbrojnym;
 - iv) brak, nieadekwatność lub niepełne wdrożenie planu lub systemu zarządzania;
 - v) niebezpieczny wpływ czynników klimatycznych, geologicznych lub innych czynników środowiskowych.

181. Ponadto, zagrożenia integralności dobra i/lub szkodliwy wpływ zagrożeń na integralność dobra muszą mieć taki charakter, który daje możliwość przeciwdziałania. W przypadku dóbr kulturowych, zagrożeniem mogą być zarówno czynniki naturalne, jak i spowodowane działalnością człowieka, jednakże w przypadku dóbr przyrodniczych większość zagrożeń jest związanych z działalnością człowieka, a tylko bardzo rzadko czynnik naturalny (taki jak epidemia) zagraża integralności dobra. W niektórych przypadkach, zagrożenia integralności dobra i/lub szkodliwy wpływ zagrożeń na integralność dobra można korygować działaniami administracyjnymi lub prawnymi, takimi jak rezygnacja z dużych projektów robót publicznych lub zmiana statusu prawnego.

182. Komitet rozpatrując wpisanie dobra kulturowego lub przyrodniczego na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu może zechcieć wziąć pod uwagę następujące dodatkowe czynniki:

- a) Decyzje, które mają wpływ na dobra światowego dziedzictwa są podejmowane przez rządy po zbilansowaniu wszystkich czynników. Często rady Komitetu Światowego Dziedzictwa mogą mieć decydujące znaczenie, jeżeli zostaną przedstawione zanim dobro stanie się zagrożone.
- b) Szczególnie w przypadku potwierdzonego zagrożenia, pogorszenie stanu fizycznego lub kulturowego, któremu dobro może ulec powinno zostać ocenione ze względu na wielkość jego skutków i przeanalizowane przypadek po przypadku.
- c) W przypadku potencjalnego zagrożenia dobra przede wszystkim powinno się mieć na uwadze, że:
 - i) zagrożenie powinno być oceniane w kontekście naturalnej ewolucji społecznej i ekonomicznej, w jakiej znajduje się dobro;
 - ii) często nie jest możliwe dokonanie oceny niektórych zagrożeń (takich, jak zagrożenie konfliktem zbrojnym) w kwestii ich wpływu na dobra kulturowe i przyrodnicze;
 - iii) pewne zjawiska ze swej natury nie są zagrożeniami, ale mogą się nimi stać w przyszłości, na przykład rozwój demograficzny.

- d) Podsumowując, przy ocenie Komitet powinien uwzględnić każdy czynnik [o] charakterze nagłym lub mający nieznane pochodzenie, który może zagrozić dobru kulturowemu lub przyrodniczemu.

Procedura wpisu dóbr na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu:

183. Rozważając wpisanie dobra na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu, Komitet powinien opracować i zatwierdzić, w miarę możliwości w konsultacji z zainteresowanym Państwem-Stroną, wymagany stan docelowy ochrony i konserwacji dobra pozwalający na skreślenie z Listy światowego dziedzictwa w zagrożeniu oraz program działań naprawczych.

184. W celu stworzenia programu działań naprawczych opisanego w poprzednim paragrafie, Komitet powinien zwrócić się do Sekretariatu z prośbą o ustalenie, w miarę możliwości w konsultacji z Państwem-Stroną, obecn[ego] stan[ui] dobra, zagrożenia i możliwośc[ci] podjęcia działań naprawczych. Komitet może następnie zdecydować o wysłaniu misji wykwalifikowanych obserwatorów z właściwej organizacji doradczej lub innej, aby dokonać inspekcji dobra, ocenić charakter i zasięg zagrożenia i zaproponować działania naprawcze.

185. Zebrane informacje, jak również ewentualne uwagi Państwa-Strony i właściwych organizacji doradczych lub innych organizacji, Sekretariat przedstawi Komitetowi do rozważenia.

186. Komitet powinien przeanalizować dostępne informacje i podjąć decyzję dotyczącą wpisu dobra na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu. Każda taka decyzja powinna być przyjęta większością dwóch trzecich głosów, obecnych i głosujących członków Komitetu. Komitet następnie określi program działań naprawczych, które powinny być podjęte. Program ten zostanie zaproponowany właściwemu Państwu-Stronie do niezwłocznego wdrożenia.

187. Właściwe Państwo-Strona powinno zostać poinformowane o decyzji Komitetu. Decyzja powinna być podana przez Komitet niezwłocznie do publicznej wiadomości, zgodnie z artykułem 11.4 Konwencji.

188. Sekretariat publikuje uaktualnioną Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu w formie drukowanej. Jest ona również dostępna na stronie internetowej pod następującym adresem: <http://whc.unesco.org/en/danger>.

189. Komitet powinien przeznaczyć określoną, znaczącą część Funduszu Światowego Dziedzictwa na finansowanie ewentualnej pomocy na rzecz dóbr światowego dziedzictwa wpisanych na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu.

Regularna ocena stanu zachowania dóbr wpisanych na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu

190. Komitet powinien dokonywać corocznego przeglądu stanu zachowania dóbr wpisanych na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu. Przegląd powinien obejmować takie procedury monitorowania i wizyty ekspertów w terenie, jakie zostaną uznane przez Komitet za niezbędne.

191. Na podstawie regularnych przeglądów, Komitet powinien zdecydować, w porozumieniu z danym Państwem-Stroną, czy:

- a) wymagane są dodatkowe środki na konserwacj[ę] dobra;
- b) wykreślić dobro z Listy światowego dziedzictwa w zagrożeniu, jeżeli dobro nie jest już zagrożone;
- c) rozważyć wykreślenie dobra zarówno z Listy światowego dziedzictwa w zagrożeniu, jak i Listy światowego dziedzictwa, zgodnie z procedurą przedstawioną w paragrafach 192–198, jeśli stan dobra uległ takiemu pogorszeniu, że straciło ono cechy, które zadecydowały o wpisie dobra na Listę światowego dziedzictwa.

[tłum. K. Piotrowska i B. Szmygin]

Źródło: Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS, *Wytyczne operacyjne do realizacji Konwencji Światowego Dziedzictwa*, aktualizacja i oprac. K. Piotrowska, Paryż 2012; https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencje__deklaracje_raporty/Wytyczne_Operacyjne_do_realizacji_Konwencji_Swiatowego_Dziedzictwa_UNESCO_-_2012_1_.pdf (dostęp: 2.02.2021).

Nota: Dokument udostępniony dzięki uprzejmości Prezesa Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS.

51.
**Wzmocnienie działań UNESCO na rzecz ochrony kultury
i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego**
(2 listopada 2015 r.)

Niniejszy dokument został przedłożony do rozpatrzenia przez Konferencję Generalną UNESCO, zgodnie z 197 EX/Decyzją 10 w sprawie „Wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego”, na jej 38. sesji w 2015 r. Przedstawia Strategię wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego w celu jej przyjęcia przez Konferencję Generalną, po zmianach wprowadzonych w trakcie obrad Rady Wykonawczej na jej 197. posiedzeniu.

* * *

Wstęp

1. W ciągu ostatniej dekady wzrost liczby celowych ataków na dziedzictwo kulturowe był związany ze strategią brutalnego ekstremizmu, która wykorzystuje celowe i systematyczne niszczenie kultury jako broń wojenną służącą do destabilizacji populacji i długotrwałego krzywdzenia społeczeństw u samych podstaw. Strategia ta jest powiązana z wykorzystaniem nowych technologii i narzędzi komunikacyjnych w celu maksymalizacji wpływu i szerzenia nienawiści na skalę globalną. Widzimy, że celem ataku jest różnorodność kulturowa we wszystkich jej formach. Wiąże się to z prześladowaniem jednostek na tle kulturowym lub religijnym, połączonym z umyślnym niszczeniem ich dziedzictwa, miejsc i instytucji kultu, wiedzy lub informacji. Ta forma wieloaspektowego zaprzeczania kultury i różnorodności kulturowej, połączona z agresywną propagandą angażującą kilka podmiotów w państwach i poza nimi, pokazuje również, że niszczenie dziedzictwa kulturowego to coś znacznie więcej niż tragedia kulturowa. Stało się to kwestią bezpieczeństwa oraz powodem, dlaczego ochrona kultury nie może być oddzielona od operacji humanitarnych i musi stanowić kluczowy element każdej strategii na rzecz pokoju. Te zniszczenia podsycają niepokojące tendencje radykalizacji postaw i ekstremizmu oraz znajdują odzwierciedlenie w sednie mandatu UNESCO, czyli w „budowania pokoju w umysłach mężczyzn i kobiet”. Wymaga to odnowienia i wzmocnienia narzędzi przeznaczonych do budowania obrony pokoju. Istnieje potrzeba wzmocnienia zdolności instytucjonalnej i operacyjnej UNESCO do reagowania na te zagrożenia, aby mogła wypełniać swój mandat 70 lat po jego utworzeniu i dostosować go do potrzeb aktualnej sytuacji.

2. W odpowiedzi na powyższe wyzwania Rada Wykonawcza UNESCO w 196 EX/Decyzji 29 zachęciła „Dyrektora Generalnego do opracowania, we współpracy z państwami członkowskimi i innymi właściwymi podmiotami, strategii wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu

kulturowego w razie konfliktu zbrojnego, zawierającej konkretne propozycje działań priorytetowych oraz wskazanie niezbędnych zasobów finansowych i ludzkich, a także do przedłożenia tej strategii [...] Radzie Wykonawczej do rozpatrzenia na jej 197. posiedzeniu oraz na 38. sesji Konferencji Generalnej UNESCO” (punkt 15).

3. Zgodnie z tą decyzją Sekretariat opracował Strategię i przedstawił ją 197. Radzie Wykonawczej UNESCO w dokumencie 197 EX/10. W swojej 197 EX/Decyzji 10 Rada Wykonawcza przyjęła Strategię z zadowoleniem (punkt 7), zwróciła się do „Sekretariatu o dokonanie poprawek na podstawie opinii wyrażonych” podczas jej posiedzenia (punkt 11) i postanowiła „przekazać [dokument] do dyskusji i przyjęcia na 38. Konferencji Generalnej UNESCO” (punkt 12).

4. Strategia, poprawiona na wniosek Rady Wykonawczej, by uwzględnić opinie wyrażone na jej 197. posiedzeniu, zostaje zatem przedłożona 38. Konferencji Generalnej UNESCO do rozpatrzenia i przyjęcia.

I. Proponowana strategia wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego

5. Konflikty zbrojne zawsze miały niszczący wpływ na kulturę i dziedzictwo, m.in. poprzez celowe niszczenie znaczących oznak tożsamości. Destrukcyjne ideologie również nie są niczym nowym. Jednak w ostatnich dziesięcioleciach kultura coraz częściej znajdowała się na pierwszej linii konfliktów, a brutalny ekstremizm⁴⁶ stał się znaczącym motorem napędowym. Dziś zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego w razie konfliktu zbrojnego wynikają z celowego niszczenia, strat ubocznych, przymusowych zaniedbań, a także zorganizowanej grabieży i nielegalnego handlu dobrami kultury, do których dochodzi obecnie na niespotykaną dotąd skalę i które finansują w niektórych przypadkach działania terrorystyczne.

6. Ponadto ataki na kulturę charakteryzują się celowymi atakami na jednostki i grupy ze względu na ich przynależność kulturową, etniczną lub religijną. Wraz z celowym i systematycznym niszczeniem dziedzictwa kulturowego, negowaniem tożsamości kulturowej, w tym ksiązek i rękopisów, tradycyjnych praktyk, a także miejsc kultu, pamięci i oświaty, takie ataki określa się mianem „czystki kulturowej”⁴⁷. Podobne czyny, takie jak te popełnione ostatnio przez ISIL/Da'esh

⁴⁶ Na swojej 30. sesji Rada Praw Człowieka Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Narodów Zjednoczonych potwierdziła w dokumencie A/HRC/30/L.25/Rev.1, że „akty, metody i praktyki brutalnego ekstremizmu we wszystkich jego formach i przejawach są działaniami, które mają na celu zagrażać korzystaniu z praw człowieka i podstawowych wolności oraz demokracji, zagrażać integralności terytorialnej i bezpieczeństwu państw oraz destabilizować prawnie ukonstytuowane rządy”.

⁴⁷ Termin „czystka kulturowa” [ang. *cultural cleansing* – przyp. red.] został użyty przez Dyrektora Generalną UNESCO Irinę Bokową w publicznym oświadczeniu na temat sytuacji w Iraku w sierpniu 2014 r. Od tego czasu jest używany w publicznych oświadczeniach, przemówieniach i wywiadach w celu zwiększenia świadomości na temat systematycznego oraz celowego charakteru ataków na dziedzictwo kulturowe i różnorodność dokonywanych przez brutalne grupy ekstremistów w Iraku i Syrii. Pojęcie „czystki kulturowej” nie jest terminem prawniczym.

w Iraku i Syrii oraz powiązane grupy w innych krajach, są podejmowane w celu narzucenia sekciarskiej wizji świata i społeczeństw, wymazania różnorodności kulturowej i pluralizmu oraz odmawiania [ludziom] praw kulturalnych i prawa do podstawowych wolności. Tak pomyślana czystka kulturowa ma na celu wykozerzenie różnorodności kulturowej z danego obszaru geograficznego i zastąpienie jej jedną, homogeniczną perspektywą kulturową i religijną. Ataki celowo skierowane przeciwko budynkom służącym praktykowaniu wiary, edukacji, sztuce, nauce lub przeciwko zabytkom, zarówno w międzynarodowych, jak i niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych, mogą stanowić zbrodnie wojenne, zgodnie z art. 8 Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego.

7. Powiązaniem i poważnym problemem dla UNESCO jest pozbawienie praw kulturowych, którego doświadczają populacje dotknięte konfliktami, w szczególności rosnąca liczba uchodźców i osób wewnątrznie przesiedlonych (IDP) na całym świecie. Obejmuje to brak dostępu do dziedzictwa kulturowego, niemożność praktykowania w pełni niematerialnego dziedzictwa kulturowego i przekazywania go młodszemu pokoleniu, korzystania z wolności wypowiedzi i kreatywności oraz uczestniczenia w życiu kulturalnym. Zjawisko to, w perspektywie krótkoterminowej, pogłębi prawdopodobnie przyczyny konfliktu i wywoła napięcia wśród dotkniętych populacji, w szczególności między przesiedleńcami a społecznościami przyjmującymi. W dłuższej perspektywie może to spowodować nieodwracalną utratę różnorodności kulturowej, utrudniając powrót ludności do kraju pochodzenia i jej reintegrację. Z drugiej strony doświadczenie pokazało pozytywną rolę inicjatyw opartych na kulturze we wspieraniu wzajemnego uznania i dialogu w trakcie konfliktu i po jego zakończeniu, a także krytyczną rolę kultury i dziedzictwa jako czynników napędzających i umożliwiających zrównoważony rozwój.

8. Skala i systematyczny charakter ataków na kulturę, których jesteśmy dziś świadkami, uwydatniają silny związek pomiędzy bezpieczeństwem a kulturowym i humanitarnym wymiarem konfliktów. Ochrona dziedzictwa kulturowego i różnorodności podczas konfliktu wydaje się dziś kluczowa nie tylko dla zminimalizowania słabych punktów, ale także dla przerwania cyklu przemocy, w którym ataki na kulturę przyczyniają się do dalszego propagowania nienawiści, sekciarstwa i fragmentacji w społeczeństwie, podsycając ciągłą niestabilność i konflikty. Ostatecznie ataki na dziedzictwo kulturowe i różnorodność są atakami na ludzi, ich prawa i bezpieczeństwo. Społeczność międzynarodowa przyznała to w licznych oświadczeniach i deklaracjach, a przede wszystkim w rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199, przyjętej w lutym 2015 r., dwóch oświadczeniach prasowych Rady Bezpieczeństwa ONZ i różnych rezolucjach Zgromadzenia Ogólnego ONZ.

9. Należy również zauważyć, że sytuacje przedłużającego się kryzysu i ponownego wybuchu konfliktu są coraz częstsze. W rezultacie możliwości szybkiej odbudowy sektora kultury są znacznie ograniczone, co z kolei prowadzi do dalszych nieodwracalnych strat i podatności [na ataki]. Co więcej, ostatnie badania wykazały również, że kraje dotknięte konfliktami są znacznie bardziej podatne na

zagrożenia naturalne ze względu na brak spójności społecznej i skutecznego zarządzania, a tym samym bardziej odczuwają wszystkie skutki katastrof.

10. Z tych powodów rośnie dziś świadomość, że ochrona różnorodności kulturowej i promowanie pluralizmu kulturowego, poprzez ochronę materialnego i niematerialnego dziedzictwa społeczności oraz ochronę praw człowieka i podstawowych wolności, jest czymś więcej niż kulturowym działaniem ratunkowym w sytuacji awaryjnej. Jest to imperatyw bezpieczeństwa i humanitarny nakaz w sytuacjach konfliktowych i przejściowych oraz niezbędny element służący zapewnieniu trwałego pokoju i rozwoju. Uczestnictwo i dostęp do kultury i jej żywych przejawów, w tym dziedzictwa niematerialnego, może pomóc wzmocnić odporność ludzi i podtrzymać ich wysiłki na rzecz przetrwania i przezwyciężenia kryzysu. Pilnie potrzebne jest nowe podejście, zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i krajowym, aby zoperacjonalizować związek między ochroną dziedzictwa kulturowego i różnorodności z jednej strony a działaniami humanitarnymi, procesami pokojowymi i polityką bezpieczeństwa z drugiej strony. Definiując to nowe podejście, należy wziąć pod uwagę inny znaczący postęp, a mianowicie pojawienie się wielu nowych podmiotów na wszystkich poziomach: rządowych i pozarządowych, międzynarodowych i regionalnych. Należą do nich organizacje międzynarodowe o ugruntowanej pozycji, takie jak INTERPOL, Światowa Organizacja Celna, UNODC, UNIDROIT, ale także ICCROM, ICOMOS, ICOM, IFLA i ICA⁴⁸, które wzmocniły swoje strategie i programy w celu rozwiązania tego konkretnego problemu. Organizacje te utworzyły w 1996 r. Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy (ICBS), którego celem jest praca na rzecz ochrony światowego dziedzictwa kulturowego zagrożonego przez wojny i klęski żywiołowe. Istnieje potrzeba konsolidacji tego wielostronnego zaangażowania w oparciu o wspólną wizję i wspólne priorytety skoordynowanych działań.

11. Wspierając ważne procesy odzyskiwania i odbudowy pokonfliktowej w dziedzinie kultury, jak na przykład w Kambodży, na Bałkanach, w Afganistanie czy Mali, UNESCO rozwinęło rozległą wiedzę operacyjną, sieci i dobre praktyki w zakresie odbudowy dziedzictwa kulturowego w następstwie konfliktu. Niniejsza strategia opiera się na lekcjach wyciągniętych z takich doświadczeń i ma na celu dalszą poprawę adekwatności, jakości i wpływu działań UNESCO na rzecz ochrony kultury.

Cel i zadania odpowiedzi UNESCO

12. UNESCO została utworzona w następstwie II wojny światowej, aby „budować obronę pokoju w umysłach mężczyzn i kobiet” oraz zapewnić „ochronę i opiekę światowemu dziedzictwu książek, dzieł sztuki i pomników historii i nauki”. Niniejsza strategia stanowi odpowiedź na coraz liczniejsze prośby o pomoc ze strony państw członkowskich dotkniętych konfliktem. Opiera się ona i kieruje się

⁴⁸ UNODC: Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości; UNIDROIT: Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego; ICCROM: Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego; ICA: Międzynarodowa Rada Archiwów; ICOM: Międzynarodowa Rada Muzeów; ICOMOS: Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych; IFLA: Międzynarodowa Federacja Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich.

ogólnym mandatem UNESCO w dziedzinie kultury, a także odpowiednimi konwencjami i zaleceniami dotyczącymi ochrony dziedzictwa kulturowego i różnorodności oraz promowania pluralizmu kulturowego.

13. Strategia ta uważa również wysiłki UNESCO na rzecz ochrony kultury podczas konfliktów za integralny element ogólnej reakcji Organizacji Narodów Zjednoczonych na takie sytuacje. W związku z tym wszystkie proponowane inicjatywy będą realizowane w porozumieniu z odpowiednimi partnerami Organizacji Narodów Zjednoczonych na poziomie globalnym i krajowym lub jako kompleksowa część działań Organizacji Narodów Zjednoczonych w odpowiedzi na konflikt.

14. Strategia ma objąć okres sześciu lat, [czyli] do 2021 r., ale być jednocześnie na tyle elastyczna, by można ją było dostosowywać do zmieniających się okoliczności. Organizacja przyjmie [wtedy] nową strategię średniookresową, która będzie integrować odpowiednie priorytety dążenia do ochrony dziedzictwa kulturowego w razie konfliktu zbrojnego.

15. Ogólnym celem niniejszej strategii jest zmniejszenie podatności dziedzictwa kulturowego i różnorodności [na atak] przed, w trakcie i w następstwie konfliktu w kontekście, w którym zniszczenia i zagrożenia są bezprecedensowe. Opiera się ona na standardach, wiedzy technicznej i doświadczeniu operacyjnym UNESCO w dziedzinie kultury, które stara się rozwijać i dalej zoperacjonalizować. Ma również na celu zwiększenie zdolności UNESCO do działania w czasie kryzysu w kontekście coraz bardziej złożonych konfliktów, kiedykolwiek i gdziekolwiek dziedzictwo kulturowe i różnorodność są bezpośrednio zagrożone.

16. Dwa powiązane ze sobą cele UNESCO są następujące:

- Wzmocnienie zdolności Państw Członkowskich do zapobiegania i łagodzenia strat dla dziedzictwa kulturowego i różnorodności w wyniku konfliktu oraz ich odbudowywania poprzez rozwijanie zdolności instytucjonalnych i zawodowych w celu wzmocnienia ochrony. UNESCO jest zaangażowana we wspieranie narodowego przywództwa i własności w przypadku, gdy kultura jest zagrożona lub atakowana w określonym kraju. Wykorzystując swoją względną przewagę jako jedyna wyspecjalizowana agencja Organizacji Narodów Zjednoczonych z mandatem w dziedzinie kultury, UNESCO będzie współpracować z władzami krajowymi w celu ułatwienia skoordynowanej międzynarodowej reakcji pozwalającej na osiągnięcie bardziej efektywnych wyników i oddziaływania.
- Włączanie ochrony kultury do działań humanitarnych, strategii bezpieczeństwa i procesów budowania pokoju poprzez zaangażowanie odpowiednich interesariuszy spoza dziedziny kultury. Zostanie to osiągnięte poprzez rozwijanie nowych partnerstw strategicznych z wybranymi podmiotami, w szczególności innymi agencjami Organizacji Narodów Zjednoczonych, w celu budowania współpracy, narzędzi operacyjnych i mechanizmów umożliwiających skuteczne wdrażanie postanowień Konwencji UNESCO, w szczególności Konwencji haskiej z 1954 r. i jej protokołu z 1999 r. oraz Konwencji UNESCO z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania

nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury; a także zachęcanie do wrażliwych kulturowo podejść humanitarnych, bezpieczeństwa i budowania pokoju.

Priorytetowe obszary działania

17. Opierając się na doświadczeniu i wiedzy, UNESCO zwiększy skalę i rozszerzy zakres swoich działań operacyjnych mających na celu poprawienie zdolności Państw Członkowskich do ochrony ich dziedzictwa kulturowego i różnorodności, jako zasobów służących rozwojowi i pokojowi.

18. Jako że działanie w czasach pokoju na rzecz zapobiegania utracie dziedzictwa kulturowego i różnorodności często okazywało się najskuteczniejszym sposobem ochrony, działania zostaną nakreślone wokół trzech etapów każdego cyklu kryzysowego, a mianowicie przygotowań, natychmiastowej reakcji podczas konfliktu oraz średnio- i długoterminowej odbudowy.

19. Na wszystkich trzech etapach ważne jest kompleksowe podejście do ochrony kultury w czasie konfliktu, w tym jej ochrony prawnej. Dlatego też priorytetem tej strategii jest budowanie synergii we wdrażaniu odpowiednich konwencji UNESCO dotyczących kultury, w szczególności Konwencji z 1954 r. i jej dwóch protokołów, a także Konwencji z 1970, 1972, 2001 i 2003 r. W tym kontekście organy zarządzające odnośnymi konwencjami zostaną poproszone o rozważenie wzmocnienia wytycznych operacyjnych i procedur w celu dalszego wzmocnienia ochrony wszystkich form dziedzictwa kulturowego w razie konfliktu zbrojnego.

20. Aby zapobiec atakom na dziedzictwo kulturowe i różnorodność podczas konfliktów, UNESCO będzie dalej rozwijać swoje działania techniczne mające na celu wsparcie Państw Członkowskich w identyfikowaniu, łagodzeniu [skutków] i ograniczaniu potencjalnych zagrożeń. Nacisk zostanie położony na dokumentację materialnego i niematerialnego, ruchomego i nieruchomego dziedzictwa kulturowego, w tym digitalizację, w szczególności poprzez opracowanie kompleksowych rejestrów. Ponadto nacisk zostanie położony na zdolności władz krajowych i lokalnych, w tym specjalistów ds. dziedzictwa kulturowego, organów ścigania, a także odpowiednich podmiotów społeczeństwa obywatelskiego w zakresie przewidywania zagrożeń, zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury, opracowywania planów awaryjnych i wdrażania wzmocnionych środków ochronnych w celu zwiększenia bezpieczeństwa i ochrony miejsc dziedzictwa kulturowego i muzeów.

21. Z uwagi na to, że przygotowanie na ryzyko i próby jego minimalizowania w oczekiwaniu na konflikt są w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym i jego ochronie nadal ograniczone i niedofinansowane, UNESCO będzie kontynuować i wzmocniać rzeczniczo na wszystkich poziomach, by promować postrzeganie kultury jako integralnej części działań operacyjnych i strategii mających na celu zapobieganie konfliktom i inwestowanie w nią. Takie orędownictwo zwróci uwagę na zobowiązania państw i międzynarodową odpowiedzialność za promowanie i wdrażanie w czasie pokoju odpowiednich międzynarodowych standardów dotyczących kultury zawartych w konwencjach UNESCO, w szczególności w Konwencji haskiej z 1954 r. i jej dwóch protokołach dodatkowych.

22. Kluczowym elementem działań prewencyjnych UNESCO będzie również uznanie fundamentalnej roli społeczności lokalnych jako depozytariuszy i opiekunów dziedzictwa kulturowego oraz jego żywych przejawów należących do różnych okresów historycznych, uświadamianie im, co grozi kulturze w trakcie konfliktów oraz jakie znaczenie dla budowania pokojowego współistnienia w społeczeństwach wielokulturowych ma ochrona i promowanie kultury jako elementu odporności.

23. W czasie konfliktu UNESCO będzie nadal zalecać wszystkim zainteresowanym stronom pełne poszanowanie standardów międzynarodowego prawa humanitarnego dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego w razie konfliktu zbrojnego, w szczególności Konwencji haskiej z 1954 r. i jej dwóch protokołów. Główne zasady to powstrzymanie się od wykorzystywania dziedzictwa kulturowego do celów wojskowych, a także od bezpośredniego atakowania miejsc i obiektów zabytkowych. UNESCO będzie wspierać wysiłki Państw Członkowskich zmierzające do dalszej operacjonalizacji tych standardów na szczeblu krajowym.

24. Głównym wyzwaniem jest monitorowanie i wstępna ocena szkód, zniszczeń, grabieży i nielegalnego handlu, zwłaszcza gdy dostęp do stref konfliktu jest utrudniony lub niemożliwy. Priorytetem w ramach niniejszej strategii będzie zatem zwiększenie zdolności do gromadzenia systematycznych, wiarygodnych i zweryfikowanych danych, niezbędnych do określenia priorytetowych środków łagodzących, zapobiegania dalszym stratom i zaangażowania się w długoterminowe planowanie odbudowy. Dane i dokumentacja dotyczące celowych ataków na dziedzictwo kulturowe mają również kluczowe znaczenie dla przeciwdziałania bezkarności i zapewnienia, że sprawcy takich czynów zostaną pociągnięci do odpowiedzialności. UNESCO będzie współpracować z krajowymi interesariuszami i partnerami międzynarodowymi, w szczególności z sieciami specjalistów zajmujących się dziedzictwem kulturowym, aby zapewnić skoordynowaną wymianę informacji, opierając się na pozytywnych doświadczeniach Obserwatorium UNESCO ds. Syryjskiego Dziedzictwa Kulturowego, utworzonego przy wsparciu Unii Europejskiej. Wreszcie, wykorzystanie innowacyjnych technologii, takich jak obrazowanie satelitarne, do celów monitorowania i oceny będzie dalej rozwijane, zwłaszcza w kontekście nawiązanego niedawno partnerstwa z UNOSAT. W przypadku, gdy dziedzictwo kulturowe jest uszkodzone, zniszczone lub szczególnie zagrożone, UNESCO zapewni wsparcie w zakresie udzielania pierwszej pomocy i stosowania środków łagodzących, w tym wzmocnienia konstrukcji uszkodzonych zabytków, zwiększenia bezpieczeństwa w muzeach i miejscach zabytkowych, a także ewentualnej ewakuacji dóbr kultury z miejsc, muzeów i innych repozytoriów kultury, gdzie są zagrożone. W zależności od potrzeb i okoliczności pomoc ta może przybrać formę szkolenia zawodowego, wsparcia technicznego i doradztwa lub bezpośrednich interwencji UNESCO i międzynarodowych interesariuszy, na wniosek władz krajowych. W związku z tym zostaną określone odpowiednie, skoordynowane przez UNESCO mechanizmy szybkiego reagowania, w oparciu o wiedzę fachową i wsparcie finansowe Państw Członkowskich oraz we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych i innymi zainteresowanymi organizacjami międzynarodowymi, w stosownych przypadkach.

25. Aby przeciwdziałać grabieżom i nielegalnemu handlowi dobrami kultury w czasie konfliktu, UNESCO będzie dalej wzmacniać współpracę z INTERPOL-em, Światową Organizacją Celną, UNODC, UNIDROIT, krajowymi wyspecjalizowanymi jednostkami policji, ICOM i innymi partnerami w celu śledzenia, uwierzytelniania, zajmowania mienia, konserwacji i restytucji obiektów skradzionych i nielegalnie wywiezionych. Wysiłki będą nadal koncentrować się na zwiększaniu świadomości (szczególnie poprzez sieci społecznościowe) wśród turystów, młodzieży, [osób działających na] rynku sztuki, [pracowników] muzeów i prywatnych kolekcjonerów oraz rozwijaniu zdolności prawników, osób zarządzających dziedzictwem, organów ścigania, urzędników państwowych, podmiotów rynku sztuki, policji, organów celnych i podmiotów finansowych, w celu skutecznego wdrożenia na szczeblu krajowym konwencji UNESCO z 1970 r. i konwencji UNIDROIT z 1995 r., a także bardziej szczegółowych środków wiążących związanych z nielegalnym handlem, takich jak zakaz transgranicznego handlu dobrami kultury pochodzącymi z Iraku i Syrii nałożony rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199. Szczególny nacisk zostanie położony na sprawdzanie pochodzenia i kwestii dochowania należytej staranności w przypadku dóbr kultury (w szczególności z Iraku, Syrii, Libii i Jemenu) wprowadzanych na rynek sztuki lub do kolekcji, zwłaszcza tych o charakterze archeologicznym, a także zgłaszanie kradzieży przedmiotów policji oraz odpowiednim instytucjom międzynarodowym i ekspertom. Podejmowane będą również szczególne wysiłki na rzecz stosowania i efektywnego wdrażania certyfikatów eksportowych i importowych.

26. Niezbędna jest mobilizacja i jednoczenie międzynarodowych i krajowych interesariuszy wokół wspólnych priorytetów i działań w celu zapewnienia kompleksowych i skoordynowanych działań w odpowiedzi na każdy konflikt, w którym kultura jest atakowana lub zagrożona. W tym celu UNESCO ułatwi formułowanie planów działań kryzysowych na rzecz ochrony kultury, tak jak to ostatnio uczyniła w przypadku Syrii, Iraku, Libii i Jemenu. W oparciu o takie zintegrowane procesy planowania UNESCO będzie starać się przygotowywać w sposób systematyczny kompleksowe programy wsparcia technicznego dla ochrony kultury w czasie konfliktu dla krajów nim dotkniętych. Program „Ratunkowe zabezpieczenie syryjskiego dziedzictwa kulturowego” jest uważany w tym kontekście za dobre rozwiązanie, które może być dostosowane do innych krajów, w stosownych przypadkach, z uwzględnieniem konkretnych lokalnych potrzeb.

27. Aby przygotować fazę odbudowy w krajach, w których dziedzictwo kulturowe jest dotknięte konfliktami, UNESCO będzie nadal dokumentować nieruchome, ruchome i niematerialne dziedzictwo, przygotowywać i wdrażać strategie odbudowy i odzyskiwania, poprzez działania operacyjne oraz odpowiednie podejścia deontologiczne i naukowe.

28. W następstwie konfliktu, gdy odzyskanie i odbudowa sektora kultury staną się możliwe, wysiłki skoncentrują się na wspieraniu władz krajowych w ocenie, planowaniu i wdrażaniu średnio- i długoterminowych programów odbudowy i zachowania dziedzictwa kulturowego, a także promowania różnorodności kulturowej. Szczególnym wyzwaniem jest w tym przypadku zwrócenie należytej uwagi

na kulturę jako siłę napędową dialogu, pojednania oraz rozwoju społecznego i gospodarczego, w kontekście ogólnych procesów ożywienia i odbudowy z wieloma konkurencyjnymi priorytetami.

29. UNESCO zaangażowała się również w ściślejszą współpracę z Międzynarodowym Trybunałem Karnym (MTK) w zakresie dochodzeń prowadzonych przez niego zgodnie z art. 8 ust. 2 pkt e lit. iv Statutu, który kwalifikuje celowe ataki na obiekty sakralne, oświatowe, artystyczne, naukowe, charytatywne lub zabytkowe jako zbrodnię wojenną. Współpraca UNESCO z MTK w sprawie Mali, która rozpoczęła się w 2012 r. w reakcji na celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego w Timbuktu, polegała na dostarczaniu MTK szczegółowej dokumentacji dotyczącej dziedzictwa kulturowego. Stworzyła również mocne podstawy do dalszej współpracy, zwłaszcza w przypadkach, gdy kraje nie ratyfikowały jeszcze odpowiednich konwencji lub nie są Państwami-Stronami MTK.

30. UNESCO będzie nadal angażować się we wspólne dokonywanie dogłębnych ocen, takich jak wspierana przez Organizację Narodów Zjednoczonych/Bank Światowy i Unię Europejską ocena potrzeb pokonfliktowych (PCNA), promująca kompleksowe i systematyczne podejście do naprawy sektora kultury, które wykracza poza zajmowanie się wymiernymi szkodami i zniszczeniami oraz dąży do rozwijania krajowych zdolności i wewnętrznej polityki na rzecz rewitalizacji całego sektora kultury. Bazując na swoim doświadczeniu i wiedzy fachowej z zakresu pokonfliktowej odbudowy, w tym na Bałkanach i w Afganistanie, UNESCO będzie pomagać Państwom Członkowskim w opracowaniu strategii i planów odzyskiwania i odbudowy oraz wspierać rozwój polityki kulturalnej.

31. Skoro niszczenie dziedzictwa kulturowego znajduje się na pierwszej linii konfliktu, ochrona dziedzictwa kulturowego i promowanie pluralizmu kulturowego muszą być również na pierwszej linii budowania pokoju. Oznacza to kluczowe działania mające na celu wzmocnienie koordynacji i współpracy z podmiotami spoza dziedziny kultury, zwłaszcza zajmującymi się pomocą humanitarną, bezpieczeństwem i budowaniem pokoju. W tym duchu, podczas spotkania Komitetu Światowego Dziedzictwa w Bonn, UNESCO zainicjowała Globalną Koalicję „Zjednoczcie się dla dziedzictwa” w celu zmobilizowania i zaangażowania szerokiego grona interesariuszy w obliczu nasilających się ataków na kulturę podczas konfliktów.

32. Globalna Koalicja będzie stanowić ramy dla ciągłej refleksji nad tym, jak włączyć ochronę kultury do sfery humanitarnej, bezpieczeństwa i budowania pokoju. W ramach swojej funkcji jako laboratorium idei UNESCO będzie służyć jako globalna platforma do rozwijania pomysłów, a także konkretnych działań w tym zakresie.

33. Rozwój wspólnego podejścia Organizacji Narodów Zjednoczonych do ochrony kultury i promowania różnorodności kulturowej podczas konfliktu i w jego następstwie zostanie zbadany w ramach wysiłków na rzecz zapewnienia ogólnej spójności polityki między podmiotami Organizacji Narodów Zjednoczonych.

34. Wraz z głównymi podmiotami humanitarnymi, takimi jak UNHCR, IOM i ICRC, UNESCO zaproponuje metodologie, narzędzia i ewentualnie wspólne

działania operacyjne w celu wspierania ochrony różnorodności kulturowej jako integralnego elementu ochrony uchodźców i osób wewnętrznie przesiedlonych. Szczególna uwaga zostanie zwrócona na uwzględnianie praw kulturalnych uchodźców i osób wewnętrznie przesiedlonych w usługach, które są im oferowane i z których korzystają w obozach i społecznościach przyjmujących. Przewiduje się również inicjatywy kulturalne mające na celu promowanie wzajemnego zrozumienia między uchodźcami/przesiedleńcami a społecznościami przyjmującymi.

35. Współpraca z wojskiem, w tym z siłami pokojowymi ONZ, będzie dalej rozwijana w celu poszerzenia wiedzy i zrozumienia międzynarodowego prawa humanitarnego związanego z ochroną dziedzictwa kulturowego w czasie konfliktu. UNESCO będzie opierać się na pozytywnym doświadczeniu wdrażania rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2100 (2013), która ustanowiła Wielowymiarową Zintegrowaną Misję Stabilizacyjną ONZ w Mali (MINUSMA) i zwróciła się do niej o zapewnienie ochrony miejsc dziedzictwa kulturowego we współpracy z UNESCO. W szczególności zaproponowane zostanie włączenie modułu dotyczącego ochrony dziedzictwa kulturowego i różnorodności do standardowego szkolenia sił pokojowych. Istnieje nadzieja, że zwiększona świadomość wojska w zakresie międzynarodowego prawa humanitarnego dziedzictwa kulturowego doprowadzi ostatecznie do operacjonalizacji chronionych obszarów kulturowych⁴⁹ w strefach konfliktu, czyli znaczących obiektów dziedzictwa kulturowego, które są wyraźnie oznaczone i chronione przed skutkami konfliktu na podstawie wzajemnego porozumienia sił zbrojnych działających na danym terenie.

36. W oparciu o osiągnięcia kampanii w mediach społecznościowych #Unite4Heritage kontynuowane i rozszerzane będą działania zwiększające świadomość wśród ogółu społeczeństwa, a zwłaszcza wśród młodych ludzi. Opracowane zostaną sposoby komunikacji i materiały informacyjne, koncentrujące się na podstawowych wartościach różnorodności kulturowej i pluralizmu, a także ochronie dziedzictwa kulturowego w celu przeciwdziałania propagandzie promującej nienawiść, programy sekciarskie i skrajną przemoc.

Wdrażanie i monitorowanie

37. Na poziomie globalnym, z myślą o lepszym reagowaniu na sytuacje kryzysowe, UNESCO utworzyła w 2014 r. Jednostkę ds. Gotowości i Reagowania na Sytuacje Kryzysowe (CLT/EPR). Zapewni ona całościową koordynację obecnej strategii ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w czasie konfliktu. Jednostka ta działa ściśle we współpracy z Sekretariatami Konwencji UNESCO, a zwłaszcza z Sekretariatami Konwencji z lat 1954, 1970, 1972, 2003, aby objąć wszystkie aspekty ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w czasie konfliktu. Podstawowym celem stworzenia Jednostki EPR jest poprawa spójności reakcji Sektora w sytuacjach kryzysowych oraz zapewnienie, że

⁴⁹ Operacjonalizacja pojęcia „chronionych obszarów kulturowych” zostanie zbadana, w stosownych przypadkach, w kontekście ram prawnych ustanowionych przez Konwencję haską z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i jej dwa protokoły dodatkowe.

długoterminowym strategiom gotowości i zapobiegania zostanie poświęcona należyta uwaga.

38. Jednostka wspiera również biura terenowe UNESCO, które są odpowiedzialne za projektowanie i wdrażanie działań z zakresu budowania potencjału i pomocy technicznej związanych z gotowością na wypadek sytuacji kryzysowych i reagowaniem na sytuacje kryzysowe w dziedzinie kultury, zapewniając w ten sposób doradztwo techniczne i wsparcie. Zapewnia również ogólną koordynację z zainteresowanymi podmiotami, opierając się na istniejących globalnych i krajowych mechanizmach, w tym nowo utworzonej platformie ekspertów kierowanej przez UNESCO, stworzonej specjalnie w celu wdrożenia rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199.

39. Działania UNESCO będą monitorowane za pomocą różnych mechanizmów, w tym kwartalnych sprawozdań narracyjnych w SISTER oraz regularnych sprawozdań dla Rady Wykonawczej i odpowiednich Komitetów Międzyrządowych i Zgromadzeń Ogólnych konwencji kulturalnych, a także przez Biuro Zarządzania Finansami. Mechanizmy monitorowania są zaprojektowane tak, aby zapewnić wczesne wskazanie prawdopodobieństwa osiągnięcia oczekiwanych rezultatów i zapewnić możliwość wprowadzenia niezbędnych zmian w działaniach i podejściach programowych, w stosownych przypadkach.

40. Oprócz tych standardowych procesów monitorowania i oceny, dla projektów pozabudżetowych ustanawia się szczegółowe plany monitorowania i oceny, w tym, w stosownych przypadkach, szczegółowe ramy monitorowania i oceny, w celu zapewnienia skutecznej i przejrzystej realizacji.

41. W obecnym dwuleciu, gdy wpływ konfliktów na dziedzictwo kulturowe i różnorodność wzrósł w sposób bezprecedensowy, Państwa Członkowskie wezwały UNESCO do wzmocnienia i rozszerzenia jej reakcji. W tym kontekście opracowano szereg nowych inicjatyw: globalne działania promujące i koordynacyjne (np. kampania #Unite4Heritage i Globalna Koalicja, wsparcie wdrażania rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199, plany awaryjne dotyczące ochrony dziedzictwa kulturowego odpowiednio w Syrii, Iraku, Libii i Jemenie), zwiększony potencjał monitorowania i oceny, a także wzmocnione programy rozwoju zdolności, by pomóc Państwom Członkowskim w łagodzeniu wpływu konfliktów na kulturę.

42. Takie działania są w dużej mierze finansowane ze środków pozabudżetowych. Na przykład zebrano około 3 mln dolarów na wsparcie odbudowy dziedzictwa kulturowego w Mali, dzięki wpłatom ze Szwajcarii (1,1 mln dolarów), UE (670 000 dolarów), Norwegii (170 000 dolarów) i Holandii (75 000 dolarów). Realizowany jest projekt o wartości 2,6 mln euro na rzecz ochrony syryjskiego dziedzictwa kulturowego, przy udziale UE (2,5 mln euro) i rządu Flandrii (170 000 euro). Państwo Kuwejt sfinansowało Międzynarodową Konferencję Wysokiego Szczebla na temat Zagrożonego Dziedzictwa Kulturowego w Iraku i Syrii, która odbyła się w siedzibie UNESCO w grudniu 2014 r. (100 000 dolarów). UNESCO pozyskała 1,5 mln dolarów z Japonii, 300 000 euro z Włoch i 170 000 dolarów z Norwegii na działania mające na celu wzmocnienie ochrony dóbr kultury i budowanie potencjału

w Iraku. W Libii pomoc UNESCO w tym obszarze jest finansowana przez Włochy i rząd libijski (po 1 mln dolarów).

43. Jeśli chodzi o regularny program i budżet, zasoby ludzkie przeznaczone tylko do reagowania na konflikty są ograniczone. Jednostka ds. Gotowości i Reagowania na Sytuacje Kryzysowe w Kwaterze Głównej składa się z jednego profesjonalisty i jednego członka personelu ogólnego. W obecnym dwuleciu pracownicy Konwencji z 1970 i 1954 r., jak również pracownicy Jednostki Państw Arabskich Centrum Światowego Dziedzictwa poświęcili znaczną część swojego czasu na takie działania. Biura terenowe zajmujące się krajami stojącymi w obliczu sytuacji kryzysowych związanych z konfliktami, takie jak Bejrut (dla Syrii), Bagdad, Antena Projektu dla Libii i Bamako, nie zatrudniają żadnego międzynarodowego personelu CLT na zwykłych stanowiskach. Regularne środki finansowe programu na działania operacyjne są również ograniczone i wykorzystywane głównie do wspierania misji oceniających sytuację po katastrofach, opracowywania propozycji projektów lub spotkań koordynacyjnych.

44. W ramach tych ograniczeń czynione są szczególne wysiłki w celu wzmocnienia zdolności Sekretariatu Konwencji z 1970 r., aby mógł on sprostać nowym obowiązkom ustawowym, w szczególności utworzeniu Komitetu Pomocniczego Spotkania Stron w 2013 r., podobnie jak odpowiedzialności – ustanowionej przez Radę Bezpieczeństwa w jej rezolucji nr 2199 – za monitorowanie i wspieranie państw członkowskich we wdrażaniu zakazu handlu transgranicznego dobrami kultury pochodzącymi z Iraku i Syrii. W projekcie dokumentu 38 C/5 proponuje się w istocie utworzenie dwóch stanowisk „Junior Professional”. Proponuje się również zwiększenie budżetu operacyjnego regularnego programu na wypadek kryzysu i działań mających na celu przeciwdziałanie nielegalnemu handlowi dobrami kultury w regionie państw arabskich z 1% w dokumencie 37 C/5 (plan wydatków: 507 mln dolarów) do 8% w dokumencie 38 C/5 (plan wydatków: 18 mln dolarów) z ogólnego budżetu Sektora Kultury.

45. Co więcej, w ciągu obecnego dwulecia z Funduszu Kryzysowego udostępniono Sektorowi Kultury kwotę 500 000 dolarów. Środki te są wykorzystywane do wspierania działań w Jemenie, Nepalu i Libii, a także opracowywania modułów szkoleniowych dla funkcjonariuszy organów ścigania w zakresie nielegalnego handlu dobrami kultury. Kwota ta stanowi również wsparcie tymczasowej pomocy dla Sekretariatu Konwencji z 1970 r. w celu zapewnienia realizacji działań następczych wynikających z rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199, a także tymczasowej pomocy dla Jednostki EPR w koordynowaniu wysiłków w całym sektorze.

46. Jednak pomimo tych wysiłków zasoby ludzkie i finansowe przeznaczone na ochronę dziedzictwa kulturowego dotkniętego konfliktem są niewystarczające, aby Organizacja mogła skutecznie reagować w takich sytuacjach. Państwa Członkowskie UNESCO i Państwa-Strony konwencji kulturalnych UNESCO uznały potrzebę zapewnienia takich dodatkowych zasobów.

47. Wysokie Umawiające się Strony Konwencji haskiej z 1954 r. (2013) wezwały wszystkie Strony do „zapewnienia dobrowolnego wsparcia finansowego

Sekretariatowi oraz realizacji działań UNESCO związanych z Konwencją i jej (Pierwszym) Protokołem z 1954 r.”; Komitet Ochrony Dóbr Kultury na wypadek Konfliktu Zbrojnego również uznał „rosnące uzależnienie Organizacji od składek pozabudżetowych” i zalecił „zwiększenie koordynacji i skuteczności pozyskiwania takich środków pozabudżetowych przez Sektor Kultury oraz zróżnicowanie źródeł takich wkładów” (Decyzja 8.COM 13 (2013)).

48. Państwa-Strony Konwencji z 1970 r. uznały „potrzebę trwałej stabilizacji i wzmocnienia zasobów ludzkich i finansowych Sekretariatu, tak aby mógł on skuteczniej spełniać oczekiwania i potrzeby Państw-Stron”. MSP 6 (2015) „zwraca się do Państw-Stron i UNESCO o wzmocnienie wsparcia dla działań prowadzonych w celu zapewnienia skutecznego wdrożenia Konwencji poprzez udostępnienie zasobów finansowych i/lub ludzkich”. Rezolucja 3. MSP 10 „zachęca również Dyrektora Generalnego UNESCO do dalszego wzmacniania Sekretariatu odpowiednimi środkami finansowymi, a w szczególności zasobami ludzkimi, aby kontynuować inicjatywy dotyczące działań nadzwyczajnych”. W swojej decyzji 2. SC 3 (2014) Komitet Pomocniczy Spotkania Państw-Stron Konwencji z 1970 r. również „odnotowuje wzrost liczby zadań przydzielonych Sekretariatowi oraz potrzebę wzmocnienia go pod względem ludzkim i finansowym” oraz „zachęca Dyrektora Generalnego do zapewnienia Sekretariatowi niezbędnych zasobów finansowych i ludzkich w celu właściwego wykonywania jego zadań”. Ponadto „wzywa Państwa-Strony do wzmocnienia Sekretariatu, zapewniając mu odpowiednią wiedzę specjalistyczną, stabilność i zasoby wymagane do reagowania na stale rosnące zapotrzebowanie na jego usługi” (Decyzja 2. SC 4 (2014)).

49. Ponadto ocena prac UNESCO w zakresie ustanawiania standardów w Sektorze Kultury (kwiecień 2014 r.) przeprowadzona przez Służbę Nadzoru Wewnętrznego przeanalizowała i określiła obecną sytuację jako nie zrównoważoną, zarówno pod względem zasobów ludzkich, jak i finansowych. Na przykład „zasoby Sekretariatu [...] są niewystarczające, co ograniczyło liczbę rozpatrzonych nominacji i wniosków oraz inne działania” (Ocena prac UNESCO w zakresie ustanawiania standardów w Sektorze Kultury, część I, raport końcowy, s. vi); „Środki przeznaczone na Konwencję z 1970 r. nie [...] odzwierciedlają jej priorytetowego statusu, a ograniczenia finansowe nadal stanowią przeszkodę w pracy na rzecz wspierania Konwencji z 1970 r. Ponadto personel Sekretariatu Konwencji był i nadal jest zdecydowanie niewystarczający, aby skutecznie służyć Konwencji. W ciągu ostatnich kilku lat sytuacja stała się jeszcze bardziej niepewna z powodu rosnących wymagań wobec służb Sekretariatu” (tamże, część II, raport końcowy, s. ii). „Mniejsze zasoby dostępne dla UNESCO utrudnią bezpośredni nadzór nad skutecznym wdrażaniem Konwencji z 1972 r. do prawa krajowego” (tamże, część III, raport końcowy, s. 46, pkt 159). Patrząc w przyszłość, jasne jest, że konieczne będą większe wysiłki oraz dodatkowe wsparcie i finansowanie, co ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia realizacji obecnej strategii.

50. W przypadku obecnej strategii UNESCO potrzebowałaby dodatkowych stanowisk w ramach stałych zasobów programowych, aby zinstytucjonalizować trwałą

reakcję UNESCO na konflikty w obszarze kultury, co uzupełniłoby skromne korekty wprowadzone w istniejących ramach finansowych. Proponuje się zatem, aby w całym okresie realizacji strategii, tj. w ciągu najbliższych sześciu lat, począwszy od stycznia 2016 r., przeznaczyć 2,5 mln dolarów ze zwykłego programu i budżetu, poprzez podejście etapowe, na rzecz stopniowego wzmocnienia zdolności koordynacyjnych na poziomie globalnym, a także wdrażania na poziomie krajowym.

51. Z doświadczenia UNESCO w zakresie wdrażania planów działań kryzysowych w czasie konfliktu wynika, że potrzebna jest szacunkowa kwota 25 mln dolarów, zainwestowana poprzez podejście etapowe w ciągu pozostałych sześciu lat Strategii średnioterminowej 37 C/4, aby wesprzeć realizację wszystkich działań priorytetowych w formie składek pozabudżetowych do niedawno utworzonego funduszu kryzysowego na rzecz dziedzictwa.

52. Określono szacunkową kwotę 25 mln dolarów. Będzie ona jednak musiała zostać oceniona pod kątem nieprzewidywalności sytuacji nadzwyczajnych w kontekście konfliktów zbrojnych, które mogą wystąpić w ciągu najbliższych sześciu lat. Szacuje się, że do skutecznego opracowania i wdrożenia działań priorytetowych przewidzianych w niniejszej Strategii w jej sześcioletnim okresie obowiązywania potrzebna jest łączna kwota 25 mln dolarów. Zwracając uwagę na nieprzewidywalny charakter konfliktów oraz wynikających stąd potrzeb i żądań reakcji UNESCO, kwota ta została ustalona na podstawie następujących elementów:

- zidentyfikowane potrzeby związane z ochroną kultury podczas konfliktu pozostaną znacząco duże w ciągu najbliższych sześciu lat;
- wzrośnie liczba próśb o pomoc UNESCO, ponieważ Organizacja jest proszona o zwiększenie i rozszerzenie pomocy, w szczególności w celu sprostania nowym wyzwaniom dotyczącym ochrony kultury podczas konfliktów;
- w wyniku próśb o pomoc zwiększą się ustawowe zobowiązania UNESCO, takie jak np. rola UNESCO we wspieraniu państw członkowskich we wdrażaniu rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199.

53. Należy zauważyć, że dla roku 2015 szacowany poziom wydatków (personel i działania) na realizację odpowiedzi UNESCO na konflikt wynosi 3,349 mln dolarów w stosunku 1/11,5 (między regularnym programem a funduszami pozabudżetowymi). Pełne finansowanie niniejszej Strategii oznaczałoby zatem wzrost o 124% w stosunku do wydatków w 2015 r. w ciągu każdego z kolejnych sześciu lat, co pozwoliłoby Organizacji wypełnić luki w odpowiedzi wykazane w niniejszej Strategii.

54. Dla dalszego rozwijania trwałej wewnętrznej zdolności do ochrony kultury w razie konfliktu zbrojnego kluczowe znaczenie ma poprawa równowagi między zwykłym budżetem a środkami pozabudżetowymi przeznaczonymi na ten cel. W związku z tym proponuje się przydzielenie z regularnego programu i budżetu, poprzez podejście etapowe, kwoty 5 mln dolarów (po 2,5 mln dolarów na personel i działania) w ciągu najbliższych trzech dwuleci, począwszy od stycznia 2016 r., z niezbędnymi korektami w planie pracy z dokumentu 38 C/5 (por. pkt 72 decyzji). Odpowiadałoby to 20% szacowanej całkowitej kwoty (25 mln dolarów) niezbędnej

do wdrożenia obecnej strategii w ciągu najbliższych trzech dwuleci. Fundusze te służyłyby przede wszystkim wzmocnieniu zdolności Organizacji do wdrażania Strategii na poziomie krajowym, w krajach dotkniętych kryzysem, poprzez tworzenie profesjonalnych, regularnych stanowisk programowych w odpowiednich urzędach, gdzie obecnie takich stanowisk nie ma (por. punkt 59 [właśc. 50] powyżej). Proponuje się również poszukiwanie źródeł pozabudżetowych na sfinansowanie pozostałego budżetu Strategii, czyli 20 mln dolarów. Najlepiej byłoby, gdyby wkłady pozabudżetowe trafiały do kryzysowego funduszu dziedzictwa UNESCO, aby wzmocnić spójność we wdrażaniu i sprawozdawczości w zakresie Strategii. Należy zauważyć, że fundusze te będą wykorzystywane w pierwszej kolejności do zaspokojenia pilnych potrzeb i rozwiązania problemów związanych z zapobieganiem utracie dziedzictwa kulturowego i zagrożonej różnorodności przed, w trakcie i w bezpośrednim następstwie konfliktu.

55. Konferencja Generalna może chcieć przyjąć następującą rezolucję:

Konferencja Generalna,
przywołując 196 EX/Decyzja 29 i 197 EX/Decyzja 10,

przypominając również decyzję Komitetu Światowego Dziedzictwa 39 COM/7, a także Deklarację z Bonn w sprawie światowego dziedzictwa z 29 czerwca 2015 r. oraz Globalną Koalicję „#Unite4Heritage” mającą na celu wzmocnienie mobilizacji rządów i podmiotów spoza obszaru kultury i dziedzictwa w odpowiedzi na zniszczenia dziedzictwa kulturowego, zwłaszcza na Bliskim Wschodzie,

przyjmując z zadowoleniem wyniki Międzynarodowej Konferencji Ministrów Kultury, która odbyła się w Mediolanie w lipcu 2015 r., a w szczególności jej Deklarację końcową, w której ponownie podkreślono wartość dziedzictwa kulturowego, zarówno materialną, jak i niematerialną, jako odbicia tożsamości ludzi,

z zadowoleniem przyjmując również wyniki paryskiej międzynarodowej konferencji dotyczącej ofiar przemocy etnicznej i religijnej na Bliskim Wschodzie, która odbyła się we wrześniu 2015 r. i podkreśliła, że kulturowa, religijna i etniczna różnorodność na Bliskim Wschodzie stanowi bezcenne dziedzictwo regionu i całej ludzkości, które społeczność międzynarodowa musi chronić,

po zapoznaniu się z dokumentem 38 C/49,

1. przyjmuje strategię wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego, opisaną w dokumencie 38 C/49;

2. zachęca Państwa Członkowskie do wspierania realizacji strategii, w tym poprzez określenie mechanizmów szybkiej mobilizacji ekspertów krajowych, którzy mogą współpracować z UNESCO we wdrażaniu Konwencji z lat 1954, 1970, 1972, 2003, 2005, Konwencji UNIDROIT z 1995 r. o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury i innych stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych, zgodnie z ustaleniami, a także poprzez wniesienie wkładu do utworzonego niedawno przez UNESCO kryzysowego funduszu dziedzictwa;

3. zachęca Dyrektora Generalnego do zbadania, we współpracy z Państwami Członkowskimi, praktycznych sposobów skutecznego wdrożenia takiego mechanizmu szybkiej interwencji i mobilizacji ekspertów krajowych, koordynowanego przez UNESCO i we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych i innymi zainteresowanymi organizacjami międzynarodowymi;
4. wspiera wysiłki Dyrektora Generalnego mające na celu włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego i różnorodności kulturowej do działań humanitarnych, globalnych strategii bezpieczeństwa i procesów budowania pokoju, za pomocą wszystkich stosownych mechanizmów Organizacji Narodów Zjednoczonych i we współpracy z odpowiednimi departamentami Organizacji Narodów Zjednoczonych, z uwzględnieniem pozytywnych wyników Wielowymiarowej Zintegrowanej Misji Stabilizacyjnej ONZ w Mali (MINUSMA);
5. zachęca Dyrektora Generalnego do włączenia postanowień zrewidowanej strategii do priorytetów dokumentu 39 C/5, który zostanie przedstawiony Radzie Wykonawczej na jej 200. sesji.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Reinforcement of UNESCO's Action for the Protection of Culture and the Promotion of Cultural Pluralism in the Event of Armed Conflict*, <https://en.unesco.org/system/files/235186e1.pdf> (dostęp: 30.08.2021).

Nota: Tekst pochodzi z zasobów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i publikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza oraz redaktorów.

52.

Protokół ustaleń między Rządem Republiki Włoskiej i UNESCO w sprawie Narodowej Włoskiej „Grupy Zadaniowej w ramach Globalnej Koalicji UNESCO Unite4Heritage” dla inicjatyw na rzecz krajów stojących w obliczu sytuacji kryzysowych, które mogą mieć wpływ na ochronę i zachowanie kultury oraz promowanie pluralizmu kulturowego (16 lutego 2016 r.)

* * *

Preambuła

Ochrona dziedzictwa kulturowego jako symbolu tożsamości i jako czynnika spójności społecznej, zwłaszcza w odniesieniu do krajów znajdujących się na obszarach kryzysowych, oraz walka z grabieżą i nielegalnym handlem dobrami kultury, w tym jako źródłami finansowania działalności terrorystycznej, to kwestie leżące u podstaw mandatu UNESCO.

Pod tym względem UNESCO stanowi repozytorium bogatego i zróżnicowanego zbioru instrumentów normatywnych, w tym Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r. i jej dwóch protokołów (1954 i 1999 r.), Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r., Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r., Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r., Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. oraz Konwencji w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 r.

Jednakże w obliczu rosnących wyzwań wpływających na kulturę i dziedzictwo kulturowe, zwłaszcza w wyniku konfliktów, panuje powszechna zgoda, że potrzebne są nowe i skuteczniejsze mechanizmy.

Zważywszy, że Konferencja Generalna UNESCO na swojej 38. sesji (Paryż, 2015) przyjęła Rezolucją 38 C/48 strategię w sprawie „Wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego”, wzywając również Państwa Członkowskie do wspierania wdrożenia wspomnianej strategii poprzez określenie mechanizmów szybkiej mobilizacji ekspertów krajowych oraz zapraszając Dyrektora Generalnego UNESCO do zbadania, we współpracy z Państwami Członkowskimi, praktycznych sposobów na skuteczne wdrożenie takiego mechanizmu, koordynowane przez UNESCO we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych i, w stosownych przypadkach, innymi zainteresowanymi organizacjami międzynarodowymi.

Zważywszy, że Rząd poinformował UNESCO, iż jest skłonny utworzyć Włoską Grupę Zadaniową – koordynowaną przez włoskie Ministerstwo Kultury i Turystyki (MIBACT) przy udziale Ministerstwa Spraw Zagranicznych i Współpracy Międzynarodowej, Ministerstwa Obrony oraz Ministerstwa Oświaty, Szkolnictwa Wyższego i Badań Naukowych – a także mechanizm jej szybkiej mobilizacji, obejmujący wysoko wykwalifikowanych ekspertów we wszystkich obszarach związanych z ochroną i odbudową dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, wskazanych w drodze odpowiedniej selekcji, oraz wyspecjalizowanych funkcjonariuszy należących do Dowództwa Carabinieri na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego (Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale).

Mając na uwadze, że Rząd poinformował następnie UNESCO, iż Włoska Grupa Zadaniowa zostanie powołana w ramach Globalnej Koalicji UNESCO „Unite4Heritage”, zainicjowanej przez Dyrektora Generalną UNESCO w czerwcu 2015 r., i jest zgodna z Deklaracją mediolańską z lipca 2015 r., podpisaną w ramach Międzynarodowej Konferencji zorganizowanej przez Ministra Kultury Włoch w ramach Expo 2015, a także z ww. strategią „Wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego”, przyjętą Rezolucją UNESCO 38 C/48, w celu nadania konkretnego zastosowania mechanizmowi szybkiej mobilizacji ekspertów krajowych, do którego wzywa ta rezolucja.

Biorąc też pod uwagę, że Włochy są stroną Konwencji o przywilejach i immunitetach organizacji wyspecjalizowanych, przyjętej przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych dnia 21 listopada 1947 r.

Strony uzgadniają, co następuje:

Funkcje i sposoby działania Włoskiej Grupy Zadaniowej

Zgodnie z punktem 4 38C/Rezolucji 48 oraz z przewidzianym w nim mandatem UNESCO, w odpowiedzi na wniosek Państwa Członkowskiego stojącego w obliczu kryzysu lub klęski żywiołowej, Rząd rozpatrzy taki wniosek i stosownie do niego Włoska Grupa Zadaniowa będzie mogła działać zapobiegawczo, jak również w czasie trwania kryzysu i po nim, pełniąc następujące funkcje:

- oceniając szkody i ryzyko dla dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- opracowując plany operacyjne dotyczące pilnych środków zabezpieczających dotknięte [tym kryzysem] dziedzictwo kulturowe i naturalne;
- zapewniając nadzór techniczny i szkolenia w celu pomocy władzom krajowym i innym podmiotom lokalnym we wdrażaniu środków gotowości i reagowania na sytuacje kryzysowe w celu ochrony i zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego i naturalnego;
- pomagając w przenoszeniu zagrożonych obiektów ruchomego dziedzictwa kulturowego do bezpiecznych schronień;
- zwalczając grabież i nielegalny handel dobrami kultury poprzez mobilizację odpowiedniego dowództwa włoskich carabinieri (Comando Carabinieri per la Tutela del Patrimonio Culturale).

Rząd wyznaczy Punkt Kontaktowy dla Włoskiej Grupy Zadaniowej, który będzie działał jako łącznik z Jednostką ds. Gotowości i Reagowania na Sytuacje Kryzysowe Sektora Kultury UNESCO we wszystkich aspektach związanych z wdrażaniem postanowień niniejszego Protokołu Ustaleń.

Szczegółowe procedury operacyjne i administracyjne dotyczące współpracy Stron w odniesieniu do Włoskiej Grupy Zadaniowej zostaną określone na późniejszym etapie na podstawie warunków realizacji strategii przyjętej przez Konferencję Generalną UNESCO w rezolucji 38 C/48, które mają zostać przyjęte przez Radę Wykonawczą UNESCO. [Procedury te] będą przedmiotem odrębnej umowy operacyjnej, która zostanie podpisana między UNESCO a Rządem.

Włoska Grupa Zadaniowa może używać nazwy „Narodowa Włoska Grupa Zadaniowa w ramach Globalnej Koalicji UNESCO Unite4Heritage” tylko w kontekście działań, które zostaną podjęte na podstawie niniejszego Protokołu Ustaleń i po uprzednim pisemnym upoważnieniu przez UNESCO.

Finansowanie

Wydatki na rozmieszczenie Włoskiej Grupy Zadaniowej i realizację przez nią działań pokrywa, w razie potrzeby i w ramach dostępnych zasobów, Rząd zgodnie z prawem krajowym.

Raportowanie i weryfikacja

Rząd będzie regularnie składał UNESCO sprawozdania z realizacji usług świadczonych na podstawie niniejszego Protokołu Ustaleń. Rząd i UNESCO będą dokonywać regularnych przeglądów działań podejmowanych w ramach niniejszego Protokołu Ustaleń, w stosownych przypadkach i z inicjatywy którejkolwiek ze Stron.

Wejście w życie i rozwiązanie umowy

Niniejszy Protokół Ustaleń wejdzie w życie z chwilą jego podpisania. Każda ze Stron może podjąć decyzję o rozwiązaniu Protokołu Ustaleń z 30-dniowym pisemnym wypowiedzeniem skierowanym do drugiej Strony.

Przywileje i immunitety

Żadne postanowienia niniejszego Protokołu Ustaleń nie mogą być uznane za zrzeczenie się jakichkolwiek przywilejów i immunitetów przez UNESCO.

Rozstrzygnięcie sporów

Wszelkie spory wynikające z lub w związku z niniejszym Protokołem Ustaleń zostaną rozstrzygnięte na zasadzie wzajemnego porozumienia.

Podpisano w Rzymie dzisiaj, 16 lutego 2016 r., w dwóch oryginalnych egzemplarzach w języku angielskim.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Memorandum of Understanding between the Government of the Italian Republic and the United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization on the Italian National “Task Force in the framework of UNESCO’s Global Coalition Unite4Heritage” (for Initiatives in Favor of Countries Facing Emergencies that May Affect the Protection and Safeguarding of Culture and the Promotion of Cultural Pluralism, http://unesco.blob.core.windows.net/pdf/UploadCKEditor/Memorandum_of_Understanding___11_II_2016_DRAFT_Finale_UNESCO_versione_Italia.pdf (dostęp: 30.05.2021).*

Nota: *Tekst pochodzi z zasobów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i publikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza oraz redaktorów.*

53.

Deklaracja stambulska o ochronie światowego dziedzictwa (11 lipca 2016 r.)

Deklaracja stambulska została przyjęta na 40. sesji Komitetu Światowego Dziedzictwa UNESCO 11 lipca 2016 r. w Stambule. Komitet Światowego Dziedzictwa wybiera obiekty, które zostaną wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO, i bada stan zachowania tych, które już się na niej znajdują. W wystąpieniu otwierającym posiedzenie Numan Kurtulmuş, wicepremier Turcji, podkreślił, że kultura i dziedzictwo odgrywają fundamentalną rolę, która w okresie naznaczonym wojnami i atakami terrorystycznymi staje się jeszcze ważniejsza. Przewodnicząca Komitetu Lale Ülker wskazała, że „atak na dziedzictwo to atak na historię, tożsamość i wartości ludzi”, a Dyrektor Generalna UNESCO Irina Bokova podkreśliła, że „ludzie wszystkich kultur i wyznań mogą zjednoczyć się wokół wyjątkowej uniwersalnej wartości. Kiedy [bowiem – przyp. red.] obiekt światowego dziedzictwa zostanie zniszczony w dowolnym miejscu na świecie, wszyscy cierpimy, wszyscy zostajemy osłabieni, nawet jeśli obiekt ten pochodzi z innego regionu, innego okresu, innej kultury”⁵⁰. Deklaracja wzywa państwa do podjęcia środków i wspólnego działania przeciwko niszczeniu wspólnego dziedzictwa ludzkości we współpracy z UNESCO, zachęca do rozważenia innowacyjnych i skutecznych rozwiązań w odpowiedzi na zmieniające się potrzeby w zakresie ochrony dziedzictwa oraz wzywa do włączenia ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego do procesów tworzenia krajowych polityk i strategii bezpieczeństwa. Ponadto wzywa Państwa-Strony do prowadzenia proaktywnej polityki wspieranej przez inicjatywy ochrony i przywracania obiektów dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, zwłaszcza tych znajdujących się na Liście światowego dziedzictwa w zagrożeniu, oraz gorąco zachęca do wnoszenia wkładów finansowych na realizację celów wskazanych w Deklaracji.

* * *

My, członkowie Komitetu Światowego Dziedzictwa, zebrani dziś w Stambule 11 lipca 2016 r. z okazji jego 40. sesji, oświadczamy, co następuje:

w pełni świadomi ogromnego znaczenia dziedzictwa kulturowego i naturalnego dla ludzkich wartości, tożsamości i pamięci, a także dla zrównoważonego rozwoju społecznego i gospodarczego;

⁵⁰ Cytaty w tłum. M. Szuniewicz-Stępień przytoczone za: <http://zhiwenhu.hustoj.com/istanbul-declaration-2016/> (dostęp: 21.09.2021) [przyp. red.].

w pełni zdecydowani wykorzystać dziedzictwo kulturowe jako siłę napędową dialogu i wzajemnego zrozumienia, aby wspierać poczucie wspólnej historii oraz intelektualną i moralną solidarność ludzkości jako trwałą fundament pokoju, w duchu Konstytucji UNESCO;

mając na uwadze zadanie, powierzone UNESCO przez jej Konstytucję, zapewnienia zachowania i ochrony światowego dziedzictwa ksiązek, dzieł sztuki oraz pomników historii i nauki;

pamiętając o dorobku UNESCO w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego;

przywołując odpowiednie rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ i Zgromadzenia Ogólnego, zwłaszcza rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199 (2015) i 2253 (2015);

z zadowoleniem przyjmując odniesienia do kultury w Agendzie na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030, które uznają i wzmacniają ważną rolę kultury i różnorodności kulturowej w pokojowych i integracyjnych społeczeństwach oraz zrównoważonym rozwoju;

potwierdzając zobowiązanie podjęte w Deklaracji z Bonn z 2015 r. w sprawie światowego dziedzictwa, aby wzmocnić międzynarodową ochronę dziedzictwa kulturowego i naturalnego;

z zadowoleniem przyjmując Deklarację z Ngorongoro z 2016 r. w sprawie ochrony światowego dziedzictwa Afryki jako siły napędowej zrównoważonego rozwoju;

wyrażając poważne zaniepokojenie niszczeniem, a zwłaszcza rosnącą liczbą celowych ataków na dziedzictwo kulturowe na całym świecie;

podkreślając, że różnorodność kulturowa ma zasadnicze znaczenie i przyczynia się do bogactwa wspólnego dziedzictwa kulturowego ludzkości, a zatem musi być szanowana, celebrowana i chroniona;

będąc głęboko zaniepokojeni wzrostem liczby nielegalnych wykopalisk, a także grabieży i nielegalnego handlu obiektami, co stanowi poważne zagrożenie dla światowego dziedzictwa;

uznając również negatywny wpływ takich czynników, jak zmiana klimatu, zagrożenia środowiskowe oraz rosnąca presja społeczna i ekonomiczna związana z dobrami dziedzictwa kultury;

potwierdzając nasze zaangażowanie w kampanię Globalnej Koalicji „#Unite4Heritage” zainicjowaną przez Dyrektora Generalną;

w pełni świadomi, że Konwencja światowego dziedzictwa z 1972 r. jest najsukuczniejszym międzynarodowym instrumentem ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego, które jest coraz bardziej zagrożone zniszczeniem nie tylko z powodu tradycyjnych przyczyn rozkładu;

uznając również rosnące ograniczenia utrudniające prawidłowe wdrażanie Konwencji, takie jak brak zasobów finansowych i ludzkich, które zagrażają trwałości Funduszu Światowego Dziedzictwa;

* * *

prosimy wszystkie Państwa-Strony o zdecydowane rozważenie innowacyjnych i skutecznych rozwiązań, by lepiej zaspokajać zmieniające się potrzeby w zakresie ochrony dziedzictwa;

usiłnie zachęcamy wszystkie Państwa-Strony do wnoszenia wkładu finansowego, zarówno ze środków budżetowych, jak i pozabudżetowych, w celu zapewnienia bez dalszej zwłoki pełnego i solidnego wdrożenia Konwencji;

przypominamy wszystkim Państwom-Stronom o ich obowiązku ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego o wyjątkowej wartości uniwersalnej na poziomie krajowym i międzynarodowym oraz podejmowania w razie potrzeby wszelkich stosownych środków legislacyjnych w tym zakresie;

wzywamy Państwa-Strony do włączenia ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego do wewnętrznych procesów tworzenia polityki i strategii bezpieczeństwa;

wzywamy do stworzenia odpowiedniego i znaczącego mechanizmu pomocy międzynarodowej, zapewniającego bardziej spójne podejście do dzielenia się wiedzą fachową i zasobami, ponieważ wzmożona współpraca międzynarodowa leży u podstaw Konwencji;

wzywamy Państwa-Strony do prowadzenia aktywnej polityki wspieranej przez zdecydowane inicjatywy na rzecz ochrony i odbudowy obiektów dziedzictwa kulturowego i naturalnego, zwłaszcza tych wpisanych na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu;

zachęcamy Państwa-Strony do zastanowienia się, w jaki sposób poprawić synergię pomiędzy konwencjami kulturalnymi UNESCO oraz kontynuować bieżącą współpracę w celu zwiększenia synerгии między konwencjami dotyczącymi bioróżnorodności;

jednogłośnie zobowiązujemy się do promowania i realizacji celów niniejszej Deklaracji.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Istanbul Declaration on the Protection of World Heritage*, <https://whc.unesco.org/document/147733> (dostęp: 21.07.2021).

Nota: *Tekst pochodzi z zasobów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i publikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza oraz redaktorów.*

Pozostałe dokumenty
ONZ

54.

Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 58/17: Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia (19 grudnia 2003 r.)

Rezolucja została przyjęta 19 grudnia 2003 r. na 58. sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ (A/58/L.20 i Add.1). Stanowi ona dowód na to, że ONZ jest świadoma wagi, jaką niektóre kraje pochodzenia przywiązują do zwrotu dóbr kultury o fundamentalnej wartości duchowej i kulturowej⁵¹, oraz skali nielegalnego obrotu dobrami kultury i związanych z tym zagrożeń. W dokumencie wezwano społeczność międzynarodową do wprowadzenia skutecznych środków krajowych i międzynarodowych w celu zapobiegania i zwalczania nielegalnego obrotu dobrami kultury, w tym specjalnych szkoleń dla policji, służb celnych i granicznych, oraz zachęcono państwa do przyjęcia i wdrożenia Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r.

* * *

Zgromadzenie Ogólne,

potwierdzając stosowne postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych,

powołując się na swoje rezolucje nr 3026 A (XXVII) z 18 grudnia 1972, 3148 (XXVIII) z 14 grudnia 1973, 3187 (XXVIII) z 18 grudnia 1973, 3391 (XXX) z 19 listopada 1975, 31/40 z 30 listopada 1976, 32/18 z 11 listopada 1977, 33/50 z 14 grudnia 1978, 34/64 z 29 listopada 1979, 35/127 i 35/128 z 11 grudnia 1980, 36/64 z 27 listopada 1981, 38/34 z 25 listopada 1983, 40/19 z 21 listopada 1985, 42/7 z 22 października 1987, 44/18 z 6 listopada 1989, 46/10 z 22 października 1991, 48/15 z 2 listopada 1993, 50/56 z 11 grudnia 1995, 52/24 z 25 listopada 1997, 54/190 z 17 grudnia 1999 i 56/97 z 14 grudnia 2001 r.,

powołując się również na swoją rezolucję nr 56/8 z 21 listopada 2001 r., w której rok 2002 został ogłoszony Rokiem Dziedzictwa Kulturowego Organizacji Narodów Zjednoczonych,

⁵¹ Od dziesięcioleci dawne kraje kolonialne coraz aktywniej upominają się o zwrot obiektów kulturowych wywiezionych z ich terytoriów przez ówczesne potęgi kolonialne, które z kolei odrzucają pomysł oddania zabytków znajdujących się w muzeach niemieckich, francuskich czy brytyjskich. Podnoszony do niedawna argument o możliwości zapewnienia większego bezpieczeństwa artefaktom w muzeach europejskich przestaje mieć znaczenie wobec otwierania w Grecji czy Egipcie kolejnych placówek gromadzących dobra kultury, które spełniają najwyższe standardy bezpieczeństwa, konserwacji, ochrony i organizacji. Pomimo przyjmowania kolejnych dokumentów i działań podejmowanych przez UNESCO czy rządy problem pozostaje nierozwiązany [przyp. red.].

przywołując ponadto Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, przyjętą w Hadze w dniu 14 maja 1954 r.⁵² oraz dwa Protokoły do niej, przyjęte w latach 1954 i 1999,

powołując się na Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, przyjętą w dniu 14 listopada 1970 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁵³,

powołując się również na Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, uchwaloną 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁵⁴,

przywołując ponadto Konwencję o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury, przyjętą w Rzymie w dniu 24 czerwca 1995 r. przez Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego⁵⁵,

odnotowując przyjęcie Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 2 listopada 2001 r.⁵⁶,

przypominając Deklarację z Medellin w sprawie różnorodności kulturowej i tolerancji oraz Plan działań na rzecz współpracy kulturalnej, przyjęte na pierwszym Spotkaniu Ministrów Kultury Ruchu Państw Niezaangażowanych, które odbyło się w Medellin w Kolumbii w dniach 4 i 5 września 1997 r.⁵⁷,

odnotowując przyjęcie Powszechnej Deklaracji o Różnorodności Kulturowej oraz Planu działań na rzecz jej realizacji, przyjętych przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 2 listopada 2001 r.⁵⁸,

przyjmując z zadowoleniem sprawozdanie Sekretarza Generalnego złożone we współpracy z Dyrektorem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁵⁹,

⁵² Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Seria Traktatów*, t. 249, nr 3511 [zob. tekst nr 37 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁵³ Zob. Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XVI sesja, Paryż, 12 października – 14 listopada 1970 r.*, t. 1: *Uchwały* [zob. tekst nr 44 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁵⁴ Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Seria Traktatów*, t. 1037, nr 15511 [zob. tekst nr 45 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁵⁵ Zob. www.unidroit.org [zob. tekst nr 76 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁵⁶ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXI sesja, Paryż, 15 października – 3 listopada 2001 r.*, t. 1: *Uchwały* [zob. tekst nr 47 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁵⁷ A/52/432, załącznik I.

⁵⁸ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXI sesja, Paryż, 15 października – 3 listopada 2001 r.*, t. 1: *Uchwały*.

⁵⁹ Zob. A/58/314.

świadome wagi, jaką niektóre kraje pochodzenia przywiązują do zwrotu dóbr kultury mających dla nich fundamentalną wartość duchową i kulturową, tak aby mogły one tworzyć zbiory reprezentatywne dla ich dziedzictwa kulturowego,

wyrażając zaniepokojenie nielegalnym obrotem dobrami kultury i jego szkodliwym wpływem na dziedzictwo kulturowe narodów,

wyrażając również zaniepokojenie utratą, zniszczeniem, usunięciem, kradzieżą, grabieżą, nielegalnym przemieszczeniem lub przywłaszczeniem oraz wszelkimi aktami wandalizmu lub niszczenia wymierzonymi w dobra kultury, w szczególności na obszarach konfliktów zbrojnych, w tym na terytoriach okupowanych, niezależnie od tego, czy konflikty te mają charakter międzynarodowy, czy wewnętrzny,

powołując się na rezolucję Rady Bezpieczeństwa nr 1483 (2003), przyjętą w dniu 22 maja 2003 r., w szczególności ust. 7 dotyczący restytucji dóbr kultury Iraku,

1. wyraża uznanie dla Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury oraz Międzyrządowego Komitetu ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności za pracę, którą wykonali, w szczególności poprzez promowanie dwustronnych negocjacji w sprawie zwrotu lub restytucji dóbr kultury, sporządzenie wykazów ruchomych dóbr kultury oraz wdrożenie związanego z nimi standardu Object-ID, a także za ograniczenie nielegalnego obrotu dobrami kultury i publiczne rozpoznawanie informacji;

2. wzywa wszystkie właściwe organy, agencje, fundusze i programy systemu Narodów Zjednoczonych oraz inne właściwe organizacje międzyrządowe do współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, w ramach ich mandatów i w współpracy z Państwami Członkowskimi, w celu dalszego zajmowania się kwestią zwrotu lub restytucji dóbr kultury do krajów pochodzenia oraz udzielania odpowiedniego wsparcia w tym zakresie;

3. przyjmuje z zadowoleniem przyjęcie Deklaracji w sprawie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego, przyjętej przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 17 października 2003 r.;

4. potwierdza znaczenie zasad i postanowień Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do przystąpienia do Konwencji i do promowania jej wdrażania;

5. potwierdza również znaczenie Drugiego Protokołu do Konwencji, przyjętego w Hadze w dniu 26 marca 1999 r., i zachęca wszystkie Państwa-Strony Konwencji do rozważenia przystąpienia do Drugiego Protokołu;

6. z zadowoleniem przyjmuje ostatnie wysiłki podjęte przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego krajów biorących udział w konflikcie, w tym bezpiecznego zwrotu do tych krajów dóbr kultury i innych obiektów o znaczeniu archeologicznym,

historycznym, kulturowym, o wyjątkowym znaczeniu naukowym i religijnym, które zostały z nich nielegalnie wywiezione, i wzywa społeczność międzynarodową do zaangażowania się w te wysiłki;

7. zachęca Państwa Członkowskie do rozważenia przyjęcia i wdrożenia Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury,

8. wzywa Państwa Członkowskie do wprowadzenia skutecznych środków krajowych i międzynarodowych w celu zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury i zwalczania tego procederu, w tym specjalnych szkoleń dla policji, służb celnych i granicznych;

9. potwierdza znaczenie postanowień Konwencji Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury i zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do Konwencji;

10. zachęca Państwa Członkowskie, we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, do dalszego sporządzania systematycznych spisów ich dóbr kultury, a także do pracy nad stworzeniem bazy danych ustawodawstwa Państw Członkowskich dotyczącego kultury, w szczególności w formie elektronicznej;

11. potwierdza wysiłki Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w zakresie promowania korzystania z systemów identyfikacji, w szczególności stosowania standardu Object-ID, oraz zachęca do łączenia systemów identyfikacji z istniejącymi bazami danych, w tym z tą stworzoną przez Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnej – INTERPOL, co umożliwi przekazywanie informacji w formie elektronicznej w celu ograniczenia nielegalnego handlu dobrami kultury, oraz zachęca Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury do podejmowania dalszych wysiłków w tym zakresie we współpracy, w stosownych przypadkach, z Państwami Członkowskimi;

12. uznaje świadomość społeczną oraz zwiększoną mobilizację i działania na rzecz wartości dziedzictwa, które osiągnięto w 2002 r., Roku Dziedzictwa Kulturowego Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz wzywa społeczność międzynarodową i Organizację Narodów Zjednoczonych do dalszej współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na bazie tej działalności;

13. z zadowoleniem przyjmuje przyjęcie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 16 listopada 1999 r. Międzynarodowego kodeksu etyki pośredników w obrocie dobrami kultury⁶⁰ i zachęca osoby zajmujące się obrotem dobrami kultury i ich stowarzyszenia, jeśli takie istnieją, do wspierania wdrażania Kodeksu;

⁶⁰ Zob. Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXX sesja, Paryż, 26 października – 17 listopada 1999 r.*, t. 1: *Uchwały* [zob. też tekst nr 46 w niniejszym tomie – przyp. red.].

14. uznaje znaczenie utworzenia przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury Międzynarodowego Funduszu na rzecz zwrotu dóbr kultury do kraju pochodzenia lub ich restytucji w razie nielegalnego nabycia praw własności, uruchomionego w listopadzie 2000 r., i zachęca Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury do promowania Funduszu i zapewnienia jego funkcjonowania;
15. zwraca się do Sekretarza Generalnego z prośbą o współpracę z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w jej wysiłkach zmierzających do osiągnięcia celów niniejszej rezolucji;
16. zwraca się również do Sekretarza Generalnego, we współpracy z Dyrektorem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, o przedłożenie Zgromadzeniu Ogólnemu na jego sześćdziesiątej sesji sprawozdania z wykonania niniejszej rezolucji;
17. postanawia włączyć do wstępnego porządku obrad swojej sześćdziesiątej sesji punkt zatytułowany „Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia”.

68. posiedzenie plenarne
3 grudnia 2003 r.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Resolution adopted by the General Assembly on 3 December 2003: 58/17. Return or Restitution of Cultural Property to the Countries of Origin*, <https://digitallibrary.un.org/record/507448?ln=en> (dostęp: 21.07.2021).

55.

**Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 64/78:
Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia
(7 grudnia 2009 r.)⁶¹**

Zgromadzenie Ogólne,

potwierdzając stosowne postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych i powołując się na swoje rezolucje nr 3026 A (XXVII) z 18 grudnia 1972, 3148 (XXVIII) z 14 grudnia 1973, 3187 (XXVIII) z 18 grudnia 1973, 3391 (XXX) z 19 listopada 1975, 31/40 z 30 listopada 1976, 32/18 z 11 listopada 1977, 33/50 z 14 grudnia 1978, 34/64 z 29 listopada 1979, 35/127 i 35/128 z 11 grudnia 1980, 36/64 z 27 listopada 1981, 38/34 z 25 listopada 1983, 40/19 z 21 listopada 1985, 42/7 z 22 października 1987, 44/18 z 6 listopada 1989, 46/10 z 22 października 1991, 48/15 z 2 listopada 1993, 50/56 z 11 grudnia 1995, 52/24 z 25 listopada 1997, 54/190 z 17 grudnia 1999, 56/97 z 14 grudnia 2001, 58/17 z 3 grudnia 2003 i 61/52 z 4 grudnia 2006 r.,

powołując się również na swoją rezolucję nr 56/8 z 21 listopada 2001 r., w której rok 2002 został ogłoszony Rokiem Dziedzictwa Kulturowego Narodów Zjednoczonych,

przywołując ponadto Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, przyjętą w Hadze w dniu 14 maja 1954 r. oraz dwa Protokoły do niej, przyjęte w latach 1954⁶² i 1999⁶³,

powołując się na Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, przyjętą w dniu 14 listopada 1970 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁶⁴,

powołując się również na Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętą w dniu 16 listopada 1972 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁶⁵,

przywołując ponadto Konwencję o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury, przyjętą w Rzymie w dniu 24 czerwca 1995 r. przez Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego⁶⁶,

⁶¹ Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne w dniu 7 grudnia 2009 r. (bez odniesienia do Komitetu Głównego [A/64/L.17/Rev.1 i Add.1]) [przyyp. red.].

⁶² Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Seria Traktatów*, t. 249, nr 3511 [zob. tekst nr 37 w niniejszym zbiorze – przyyp. red.].

⁶³ Tamże, t. 2253, nr 3511 [zob. tekst nr 41 w niniejszym zbiorze – przyyp. red.].

⁶⁴ Tamże, t. 823, nr 11806 [zob. tekst nr 45 w niniejszym zbiorze – przyyp. red.].

⁶⁵ Tamże, t. 1037, nr 15511 [zob. tekst nr 37 w niniejszym zbiorze – przyyp. red.].

⁶⁶ Dostępna na www.unidroit.org [zob. tekst nr 76 w niniejszym zbiorze – przyyp. red.].

odnotowując przyjęcie Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 2 listopada 2001 r.⁶⁷ i jej wejście w życie w dniu 2 stycznia 2009 r.,

odnotowując przyjęcie Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 17 października 2003 r.⁶⁸ i jej wejście w życie w dniu 20 kwietnia 2006 r. oraz Konwencji w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 20 października 2005 r.⁶⁹ i jej wejście w życie w dniu 18 marca 2007 r.,

odnotowując również przyjęcie w dniu 2 grudnia 2004 r. Konwencji Narodów Zjednoczonych o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich własności⁷⁰, która może mieć zastosowanie do dóbr kultury,

przypominając Deklarację z Medellin w sprawie różnorodności kulturowej i tolerancji oraz Plan działań na rzecz współpracy kulturalnej, przyjęte na pierwszym Spotkaniu Ministrów Kultury Ruchu Państw Niezaangażowanych, które odbyło się w Medellin w Kolumbii w dniach 4 i 5 września 1997 r.⁷¹, oraz przyjęcie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 17 października 2003 r. Deklaracji w sprawie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego⁷²,

odnotowując przyjęcie Powszechnej Deklaracji o Różnorodności Kulturowej oraz Planu działań na rzecz jej realizacji, przyjętych przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 2 listopada 2001 r.⁷³,

przyjmując z zadowoleniem sprawozdanie Sekretarza Generalnego złożone we współpracy z Dyrektorem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁷⁴,

⁶⁷ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXI sesja, Paryż, 15 października – 3 listopada 2001 r.*, t. 1 i sprostowania: *Uchwały* [zob. tekst nr 47 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁶⁸ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXII sesja, Paryż, 29 września – 17 października 2003 r.*, t. 1: *Uchwały* [zob. tekst nr 48 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁶⁹ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXIII sesja, Paryż, 3–21 października 2005 r.*, t. 1: *Uchwały*.

⁷⁰ Rezolucja nr 59/38, załącznik.

⁷¹ A/52/432, załączniki I i II.

⁷² Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXII sesja...* [zob. tekst nr 49 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁷³ Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXI sesja...*

⁷⁴ Zob. A/64/303.

wyrażając uznanie dla Państw Członkowskich, instytucji kulturalnych i edukacyjnych, muzeów i społeczeństwa obywatelskiego za ich wysiłki na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury oraz z zadowoleniem przyjmując wszelkie inicjatywy na rzecz dobrowolnego zwrotu dóbr kultury, które zostały bezprawnie zawłaszczone,

świadome wagi, jaką niektóre kraje pochodzenia przywiązują do zwrotu dóbr kultury mających dla nich fundamentalną wartość duchową, historyczną i kulturową, tak aby mogły one tworzyć zbiory reprezentatywne dla ich dziedzictwa kulturowego,

wyrażając zaniepokojenie nielegalnym obrotem dobrami kultury i jego szkodliwym wpływem na dziedzictwo kulturowe narodów,

potwierdzając konieczność międzynarodowej współpracy w zapobieganiu i zwalczaniu wszelkich aspektów handlu dobrami kultury⁷⁵ oraz zauważając, że przenoszenie własności takich dóbr kultury odbywa się w szczególności na legalnych rynkach, takich jak aukcje, w tym za pośrednictwem Internetu,

wyrażając zaniepokojenie utratą, zniszczeniem, usunięciem, kradzieżą, grabieżą, nielegalnym przemieszczeniem lub przywłaszczeniem oraz wszelkimi aktami wandalizmu lub niszczenia wymierzonymi w dobra kultury, w szczególności na obszarach konfliktów zbrojnych, w tym na terytoriach okupowanych, niezależnie od tego, czy konflikty te mają charakter międzynarodowy, czy wewnętrzny,

powołując się na rezolucję Rady Bezpieczeństwa nr 1483 (2003), przyjętą w dniu 22 maja 2003 r., w szczególności ust. 7 dotyczący restytucji dóbr kultury Iraku,

1. wyraża uznanie dla Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury oraz Międzyrządowego Komitetu ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności za pracę, którą wykonali, w szczególności poprzez promowanie dwustronnych negocjacji w sprawie zwrotu lub restytucji dóbr kultury, sporządzenie wykazów ruchomych dóbr kultury oraz wdrożenie związanego z nimi standardu Object-ID, a także za ograniczenie nielegalnego obrotu dobrami kultury oraz rozpowszechnianie informacji i narzędzi wśród społeczeństwa, instytucji, Państw Członkowskich i innych oraz zachęca do kontynuowania tych wysiłków;

2. odnotowuje zorganizowanie przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury regionalnych szkoleń i spotkań międzynarodowych, takich jak Międzynarodowa konferencja w sprawie zwrotu dóbr kultury do kraju pochodzenia w 2008 r. w Atenach oraz nadzwyczajna sesja Międzyrządowego Komitetu ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności, która odbyła się w 2008 r. w Seulu z okazji trzydziestej rocznicy jego powstania, wraz z przyjętymi wówczas

⁷⁵ Rozumie się, że wyrażenie „handel dobrami kultury” należy interpretować zgodnie z odpowiednimi instrumentami międzynarodowymi, w tym z Konwencją dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury.

rekomendacjami, oraz spotkanie ekspertów pozarządowych w 2008 r., które odbyło się podczas nadzwyczajnego posiedzenia Komitetu Międzyrządowego pod auspicjami Republiki Korei;

3. wzywa wszystkie właściwe organy, agencje, fundusze i programy systemu Narodów Zjednoczonych oraz inne właściwe organizacje międzyrządowe do współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, w ramach ich mandatów i we współpracy z Państwami Członkowskimi, w celu dalszego zajmowania się kwestią zwrotu lub restytucji dóbr kultury do krajów pochodzenia oraz udzielania odpowiedniego wsparcia w tym zakresie;

4. potwierdza znaczenie Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywózowi, wywózowi i przenoszeniu własności dóbr kultury oraz Konwencji Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury oraz znaczenie ich wdrażania, a także zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do tych konwencji;

5. uznaje znaczenie Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz Konwencji w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego oraz zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do tych konwencji;

6. uznaje również znaczenie Konwencji Narodów Zjednoczonych o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich własności oraz zauważa, że konwencja ta wciąż nie weszła w życie, i zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do tej konwencji;

7. potwierdza znaczenie zasad i postanowień Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz znaczenie ich wdrażania, a także zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do tej konwencji;

8. potwierdza również znaczenie Drugiego Protokołu do Konwencji, przyjętego w Hadze w dniu 26 marca 1999 r., oraz znaczenie jego wdrażania, i zachęca wszystkie Państwa-Strony Konwencji, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do Drugiego Protokołu;

9. z zadowoleniem przyjmuje ostatnie wysiłki podjęte przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego krajów biorących udział w konflikcie, w tym bezpiecznego zwrotu do tych krajów dóbr kultury i innych obiektów o znaczeniu archeologicznym, historycznym, kulturowym, o wyjątkowym znaczeniu naukowym i religijnym, które zostały z nich nielegalnie wywiezione, i wzywa społeczność międzynarodową do zaangażowania się w te wysiłki;

10. wzywa Państwa Członkowskie do wprowadzenia skutecznych środków krajowych i międzynarodowych w celu zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury i zwalczania tego procederu, w tym poprzez nagłaśnianie przepisów i oferowanie specjalnych szkoleń dla policji, służb celnych i granicznych;

11. zachęca Państwa Członkowskie, we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, do dalszego sporządzania systematycznych spisów ich dóbr kultury, a także do pracy nad stworzeniem bazy danych ich krajowego ustawodawstwa dotyczącego kultury, w szczególności w formie elektronicznej;
12. dostrzega postęp w tworzeniu przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury bazy danych krajowego ustawodawstwa dotyczącego dziedzictwa kulturowego, która obejmuje ustawodawstwo stu siedemdziesięciu sześciu Państw Członkowskich, oraz zwraca się do Państw Członkowskich o przesłanie, jeśli jeszcze tego nie uczyniły, swoich przepisów w formie elektronicznej w celu włączenia ich do bazy danych, a także regularne aktualizowanie bazy danych i jej promowanie;
13. pochwala wysiłki Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury promujące korzystanie z systemów identyfikacji i inwentaryzacji, w szczególności stosowanie standardu Object-ID, oraz zachęcające do łączenia systemów identyfikacji z istniejącymi bazami danych, w tym z tą stworzoną przez Międzynarodową Organizację Policji Kryminalnej (INTERPOL), co umożliwi przesyłanie informacji w formie elektronicznej w celu ograniczenia nielegalnego handlu dobrami kultury, oraz zachęca Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury do podejmowania dalszych wysiłków w tym zakresie we współpracy, w stosownych przypadkach, z Państwami Członkowskimi;
14. zauważa, że statut Międzyrządowego Komitetu ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności obejmuje procedury mediacyjne i pojednawcze, oraz zachęca Państwa Członkowskie do rozważenia zastosowania takich procedur w stosownych przypadkach;
15. odnotowuje również opracowanie przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury oraz Światową Organizację Celną wzoru zaświadczenia wywozowego dla dóbr kultury jako narzędzia zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury i zachęca Państwa Członkowskie do rozważenia przyjęcia wzoru zaświadczenia wywozowego jako wewnętrznego zaświadczenia eksportowego, zgodnie z prawem i procedurami krajowymi;
16. z zainteresowaniem zauważa, że Międzyrządowy Komitet ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności rozważa takie kwestie, jak: wzorcowe przepisy prawne dotyczące państwowej własności dóbr kultury, baza danych gromadząca najlepsze praktyki w zakresie zwrotu i restytucji dóbr kultury do krajów pochodzenia oraz zasady prawne i etyczne wspierające ochronę oraz mechanizmy zwrotu dóbr kultury;
17. odnotowuje decyzję podjętą w rezolucji nr 41, przyjętej w dniu 23 października 2009 r. przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na jej trzydziestej piątej sesji, w sprawie dóbr kultury przemieszczonych w związku z II wojną światową⁷⁶;

⁷⁶ Zob. Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXV sesja, Paryż, 6–23 października 2009 r.*, t. 1 i sprostowania: *Uchwały*.

18. uznaje świadomość społeczną oraz zwiększoną mobilizację i działania na rzecz wartości dziedzictwa, które osiągnięto w 2002 r., Roku Dziedzictwa Kulturowego Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz wzywa społeczność międzynarodową i Organizację Narodów Zjednoczonych do dalszej współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na bazie tej działalności;

19. z zadowoleniem przyjmuje zatwierdzenie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 16 listopada 1999 r. Międzynarodowego kodeksu etyki pośredników w obrocie dobrami kultury⁷⁷, który został przyjęty w styczniu 1999 r. przez Międzyrządowy Komitet ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności, i zachęca osoby zajmujące się obrotem dobrami kultury i ich stowarzyszenia, jeśli takie istnieją, do wspierania wdrażania Kodeksu;

20. uznaje znaczenie utworzenia przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury Międzynarodowego Funduszu na rzecz zwrotu dóbr kultury do kraju pochodzenia lub ich restytucji w razie nielegalnego nabycia praw własności, uruchomionego w listopadzie 2000 r., i zachęca Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury do dalszego promowania Funduszu i zapewnienia jego funkcjonowania;

21. uznaje również znaczenie współpracy między państwami w walce z nielegalnym handlem dobrami kultury, a także z jego nielegalnym wywozem z krajów pochodzenia, między innymi poprzez wzajemną pomoc prawną, w tym ściganie osób zaangażowanych w takie działania oraz ekstradycję, zgodnie z prawem państw współpracujących i obowiązującym prawem międzynarodowym;

22. zwraca się do Sekretarza Generalnego z prośbą o współpracę z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w jej wysiłkach zmierzających do osiągnięcia celów niniejszej rezolucji;

23. zwraca się również do Sekretarza Generalnego, we współpracy z Dyrektorem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, o przedłożenie Zgromadzeniu Ogólnemu na jego sześćdziesiątej siódmej sesji sprawozdania z wykonania niniejszej rezolucji;

24. postanawia włączyć do wstępnego porządku obrad swojej sześćdziesiątej siódmej sesji punkt zatytułowany „Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia”.

60. posiedzenie plenarne
7 grudnia 2009 r.

[tłum. B. Rewicka]

⁷⁷ Zob. Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXX sesja, Paryż, 26 października – 17 listopada 1999 r.*, t. 1 i sprostowania: *Uchwały [zob. tekst nr 46 w niniejszym zbiorze – przyp. red.]*.

Źródło: Resolution adopted by the General Assembly on 7 December 2009: 64/78. Return or Restitution of Cultural Property to the Countries of Origin, <https://digitallibrary.un.org/record/672729?ln=en> (dostęp: 21.07.2021).

56.
Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 70/76:
Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia
(17 grudnia 2015 r.)⁷⁸

Zgromadzenie Ogólne,

potwierdzając stosowne postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych,

powołując się na swoje rezolucje nr 3026 A (XXVII) z 18 grudnia 1972, 3148 (XXVIII) z 14 grudnia 1973, 3187 (XXVIII) z 18 grudnia 1973, 3391 (XXX) z 19 listopada 1975, 31/40 z 30 listopada 1976, 32/18 z 11 listopada 1977, 33/50 z 14 grudnia 1978, 34/64 z 29 listopada 1979, 35/127 i 35/128 z 11 grudnia 1980, 36/64 z 27 listopada 1981, 38/34 z 25 listopada 1983, 40/19 z 21 listopada 1985, 42/7 z 22 października 1987, 44/18 z 6 listopada 1989, 46/10 z 22 października 1991, 48/15 z 2 listopada 1993, 50/56 z 11 grudnia 1995, 52/24 z 25 listopada 1997, 54/190 z 17 grudnia 1999, 56/97 z 14 grudnia 2001, 58/17 z 3 grudnia 2003, 61/52 z 4 grudnia 2006, 64/78 z 7 grudnia 2009 i 67/80 z 12 grudnia 2012 r.,

przywołując również Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r.⁷⁹, Konwencję UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury z 1995 r.⁸⁰, Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r.⁸¹ i dwa Protokoły do niej⁸², Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.⁸³, Konwencję o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r.⁸⁴, Konwencję w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r.⁸⁵ i Konwencję w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 r.⁸⁶,

doceniając pozytywne wyniki drugiego spotkania Państw-Stron Konwencji z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury w czerwcu 2012 r., na którym przyjęto regulamin spotkania Państw-Stron, w tym postanowienie, że spotkanie Państw-Stron będzie zwoływane co dwa lata, a także powołano komitet pomocniczy, który będzie zwoływany co roku,

⁷⁸ Rezolucja przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne 9 grudnia 2015 r. (bez odniesienia do Komitetu Głównego [A/70/L.28 i Add.1]) [przyp. red.].

⁷⁹ Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Seria Traktatów*, t. 823, nr 11806 [zob. tekst nr 44 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸⁰ Tamże, t. 2421, nr 43718 [zob. tekst nr 76 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸¹ Tamże, t. 249, nr 3511 [zob. tekst nr 37 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸² Tamże, t. 249 i 2253, nr 3511 [zob. tekst nr 41 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸³ Tamże, t. 1037, nr 15511 [zob. tekst nr 45 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸⁴ Tamże, t. 2562, nr 45694 [zob. tekst nr 47 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸⁵ Tamże, t. 2368, nr 42671 [zob. tekst nr 48 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸⁶ Tamże, t. 2440, nr 43977.

przyjmując z zadowoleniem pozytywne wyniki trzeciego spotkania Państw-Stron Konwencji z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury w maju 2015 r., a w szczególności przyjęcie wytycznych operacyjnych w celu wdrożenia Konwencji,

odnotowując przyjęcie w dniu 2 grudnia 2004 r. Konwencji Narodów Zjednoczonych o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich własności⁸⁷, ponieważ może ona mieć zastosowanie do dóbr kultury,

przypominając przyjęcie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 17 października 2003 r. Deklaracji w sprawie celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego⁸⁸,

odnotowując przyjęcie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 17 listopada 2015 r. Zalecenia w sprawie zachowania i dostępu do dziedzictwa dokumentacyjnego, w tym dziedzictwa cyfrowego,

odnotowując również przyjęcie przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w dniu 2 listopada 2001 r. Powszechnej Deklaracji o Różnorodności Kulturowej oraz Planu działań na rzecz jej realizacji⁸⁹,

przypominając, że Agenda na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030⁹⁰ obejmuje między innymi: zobowiązanie do wspierania zrozumienia międzykulturowego, tolerancji, wzajemnego szacunku oraz etyki globalnego obywatelstwa i współodpowiedzialności; uznanie naturalnej i kulturowej różnorodności świata; uznanie, że wszystkie kultury i cywilizacje mogą przyczynić się do zrównoważonego rozwoju i są kluczowymi czynnikami go umożliwiającymi; jak również cele związane z ochroną i restytucją dóbr kultury,

powołując się również na swoją rezolucję nr 69/196 z dnia 18 grudnia 2014 r., na mocy której przyjęło Międzynarodowe wytyczne w sprawie zapobiegania przestępczości i reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w odniesieniu do nielegalnego handlu dobrami kultury i innych powiązanych przestępstw,

przywołując ponadto Deklarację z Doha w sprawie włączenia zapobiegania przestępczości i reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych do szerszej agendy ONZ dotyczącej wyzwań społecznych i gospodarczych oraz promowania praworządności na poziomie krajowym i międzynarodowym oraz udziału w tym

⁸⁷ Rezolucja 59/38, załącznik.

⁸⁸ Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXII sesja, Paryż, 29 września – 17 października 2003 r.*, t. 1: Uchwały, ust. IV, rezolucja 33, załącznik [zob. tekst nr 49 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

⁸⁹ Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXXI sesja, Paryż, 15 października – 3 listopada 2001 r.*, t. 1: Uchwały, ust. V, rezolucja 25, załączniki I i II.

⁹⁰ Rezolucja 70/1.

społeczeństwa, przyjętą w dniu 19 kwietnia 2015 r.⁹¹, i odnotowując wyrażone w niej przez Państwa Członkowskie zobowiązanie do wzmocnienia i wdrożenia kompleksowych środków zapobiegania przestępczości i reagowania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na nielegalny handel dobrami kultury, aby zapewnić jak najszerszą współpracę międzynarodową w celu zwalczania tego rodzaju przestępczości, do przeglądu i wzmocnienia, w stosownych przypadkach, ustawodawstwa krajowego w celu zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury, zgodnie z ich zobowiązaniami wynikającymi z instrumentów międzynarodowych, oraz do dalszego gromadzenia i wymiany informacji i danych statystycznych dotyczących nielegalnego obrotu dobrami kultury, w szczególności handlu, w którym uczestniczą zorganizowane grupy przestępcze i organizacje terrorystyczne,

przyjmując z zadowoleniem sprawozdanie Sekretarza Generalnego złożone we współpracy z Dyrektorem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury⁹²,

świadome wagi, jaką kraje pochodzenia przywiązują do zwrotu dóbr kultury mających dla nich fundamentalną wartość duchową, historyczną i kulturową, tak aby mogły one tworzyć zbiory reprezentatywne dla ich dziedzictwa kulturowego,

wyrażając uznanie dla Państw Członkowskich, instytucji kulturalnych i edukacyjnych, muzeów i społeczeństwa obywatelskiego za ich wysiłki na rzecz zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury i przyjmując z zadowoleniem wszelkie inicjatywy, zarówno ze strony państw, instytucji, jak i osób prywatnych, dotyczące dobrowolnego zwrotu dóbr kultury, które zostały nielegalnie przywłaszczone,

wyrażając głębokie zaniepokojenie ciągłym nielegalnym handlem dobrami kultury i jego szkodliwym wpływem na dziedzictwo kulturowe narodów,

wyrażając również głębokie zaniepokojenie faktem, że dobra kultury, w tym miejsca i obiekty sakralne, są coraz częściej celem ataków terrorystycznych, które nierzadko prowadzą do ich uszkodzenia, kradzieży lub całkowitego zniszczenia, oraz potępiając takie ataki,

wyrażając głębokie zaniepokojenie utratą, zniszczeniem, kradzieżą, grabieżą, nielegalnym wywiezieniem lub przywłaszczeniem dóbr kultury ze stanowisk archeologicznych, muzeów, bibliotek, archiwów i innych miejsc oraz wszelkimi aktami wandalizmu lub niszczenia wymierzonymi w dobra kultury, w szczególności na obszarach konfliktów zbrojnych, w tym na terytoriach okupowanych, niezależnie od tego, czy takie konflikty zbrojne mają charakter międzynarodowy, czy niemiędzynarodowy,

potwierdzając w tym względzie konieczność wzmocnionej współpracy międzynarodowej w zakresie zapobiegania i zwalczania wszelkich przejawów nielegalnego handlu dobrami kultury, które są szczególnie zagrożone na Bliskim Wschodzie,

⁹¹ Przyjęta przez XIII Kongres Narodów Zjednoczonych na temat zapobiegania przestępczości i wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych (zob. A/CONF.222/17).

⁹² A/70/365.

oraz zauważając, że przenoszenie własności takich dóbr kultury odbywa się często albo poprzez nielegalne rynki na całym świecie, albo za pośrednictwem rynków legalnych, takich jak aukcje, w tym przez Internet,

przywołując swoją rezolucję nr 69/281 z 28 maja 2015 r. pt. „Ocalenie dziedzictwa kulturowego Iraku”,

powołując się również na rezolucję Rady Bezpieczeństwa nr 1483 (2003) z 22 maja 2003 r., w szczególności ust. 7, odnoszący się do restytucji dóbr kultury Iraku, oraz rezolucję Rady nr 2056 (2012) z 5 lipca 2012 r. w sprawie sytuacji w Mali,

powołując się ponadto na rezolucję Rady Bezpieczeństwa nr 2199 (2015) z 12 lutego 2015 r., w szczególności jej ust. 15 do 17,

1. uznaje wiodącą rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w zwalczaniu nielegalnego handlu dobrami kultury, w tym jej szczególny mandat w kontekście rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 2199 (2015), oraz zachęca Organizację do dalszego zacieśniania współpracy w tej dziedzinie z innymi organami międzynarodowymi, w tym z Międzynarodową Organizacją Policji Kryminalnej (INTERPOL) i Biurem Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości;

2. pochwała Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury oraz Międzyrządowy Komitet ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabycia Praw Własności za pracę, którą wykonali, w szczególności poprzez promowanie dwustronnych negocjacji w sprawie zwrotu lub restytucji dóbr kultury, sporządzenie wykazów ruchomych dóbr kultury i wdrożenie związanego z nimi standardu Object-ID, a także za ograniczenie nielegalnego obrotu dobrami kultury oraz rozpowszechnianie informacji i narzędzi wśród społeczeństwa, instytucji, Państw Członkowskich i innych oraz zachęca do kontynuowania tych wysiłków;

3. wyraża uznanie dla Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury za rozpoczęcie międzynarodowych kampanii informacyjnych i szkoleniowych skierowanych do ekspertów muzealnych, sił policyjnych, służb celnych i ekspertów z zakresu prawa z Państw Członkowskich należących do grup Afryki, Azji i Pacyfiku, Europy Wschodniej, Ameryki Łacińskiej i Karaibów, Europy Zachodniej i innych państw w latach 2012–2015, których celem było zapobieganie nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury poprzez dostarczenie wiedzy prawnej i operacyjnej oraz umiejętności bezpośrednio stosowanych w celu wzmocnienia ochrony dóbr kultury;

4. wyraża również uznanie dla Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury za rozpoczęcie kampanii „Zjednoczcie się dla dziedzictwa”, mającej na celu zwiększenie świadomości wśród młodych ludzi na temat wartości dziedzictwa kulturowego i konieczności jego ochrony, oraz wzywa Państwa Członkowskie do promowania i wspierania takich kampanii;

5. wzywa wszystkie właściwe organy, agencje, fundusze i programy systemu Narodów Zjednoczonych oraz inne właściwe organizacje międzyrządowe do współpracy

z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, w ramach ich mandatów i we współpracy z Państwami Członkowskimi, w celu dalszego zajmowania się kwestią zwrotu lub restytucji dóbr kultury do krajów pochodzenia oraz udzielania odpowiedniego wsparcia w tym zakresie;

6. potwierdza znaczenie Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r., Konwencji UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury z 1995 r., Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r. i dwóch Protokołów do niej, Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r., Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r., Konwencji w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. oraz Konwencji w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 r. i zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do wyżej wymienionych konwencji i protokołów, które dotyczą zwrotu i restytucji dóbr kultury do krajów pochodzenia;

7. przyjmuje do wiadomości deklaracje i zalecenia międzynarodowych forów w sprawie zwrotu dóbr kultury, które odbyły się w Seulu w lipcu 2011 r. i październiku 2012 r., w Olimpii w Grecji w październiku 2013 r., w Dunhuang w Chinach we wrześniu 2014 r. oraz w Nevşehir w Turcji w październiku 2015 r.;

8. odnotowuje z uznaniem konferencję z okazji dwudziestej rocznicy Konwencji UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury z 1995 r., która odbyła się w Rzymie w dniu 8 maja 2015 r.;

9. przyjmuje z zadowoleniem decyzję uczestników drugiego spotkania Państw-Stron Konwencji z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, na którym przyjęto regulamin spotkania Państw-Stron, w którym postanowiono między innymi, że spotkania Państw-Stron powinny być zwoływane co dwa lata, a także ustanowiono komitet pomocniczy, zwoływany corocznie w celu m.in. promowania celów Konwencji, dokonania przeglądu sprawozdań krajowych, przygotowania i przedstawienia na spotkaniu Państw-Stron zaleceń i wytycznych, które mogą pomóc we wdrażaniu Konwencji, oraz identyfikowania problemów wynikających z jej wdrażania;

10. uznaje znaczenie Konwencji Narodów Zjednoczonych o immunitetach jurysdykcyjnych państw i ich własności, zauważa, że nadal nie weszła ona w życie, i zachęca Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia przystąpienia do tej konwencji;

11. ubolewa nad szkodami dla dziedzictwa kulturowego krajów w sytuacjach kryzysowych, konfliktowych i pokonfliktowych, w szczególności w wyniku niedawnych ataków na obiekty światowego dziedzictwa kulturowego, wzywa do natychmiastowego zaprzestania takich działań i przypomina Państwom-Stronom Konwencji z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego

o zawartych w niej postanowieniach dotyczących ochrony i poszanowania dóbr kultury oraz zakazu, zapobiegania, a jeśli to konieczne – powstrzymania wszelkich form kradzieży, płańdrowania lub przywłaszczenia oraz wszelkich aktów wandalizmu przeciwko dobrom kultury;

12. wzywa wszystkie Państwa Członkowskie, które mogą to uczynić, aby pomogły państwu dotkniętym kryzysem w zwalczaniu handlu dobrami kultury pozyskanymi nielegalnie ze stanowisk archeologicznych i zabranymi z muzeów, bibliotek, archiwów i zbiorów rękopisów, w tym poprzez współpracę międzynarodową w zakresie restytucji skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury, stosownie do przypadku;

13. przyjmuje z zadowoleniem ostatnie wysiłki podjęte przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego krajów biorących udział w konflikcie, w tym bezpiecznego zwrotu do tych krajów dóbr kultury i innych obiektów o znaczeniu archeologicznym, historycznym, kulturalnym, o wyjątkowym znaczeniu naukowym i religijnym, które zostały z nich nielegalnie wywiezione, i wzywa społeczność międzynarodową do zaangażowania się w te wysiłki;

14. wzywa Państwa Członkowskie do wprowadzenia skutecznych środków krajowych i międzynarodowych w celu zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury i zwalczania tego procederu, w tym poprzez nagłaśnianie przepisów i oferowanie specjalnych szkoleń dla policji, służb celnych i służb granicznych, oraz zachęca Państwa Członkowskie do uznania nielegalnego handlu dobrami kultury, w tym kradzieży i grabieży obiektów archeologicznych i innych obiektów kulturowych, za poważne przestępstwo w rozumieniu art. 2 Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej⁹³, aby w pełni wykorzystać tę konwencję na potrzeby szeroko zakrojonej współpracy międzynarodowej w zwalczaniu wszelkich form i aspektów nielegalnego handlu dobrami kultury i przestępstw z nim związanych;

15. wzywa wszystkie państwa do podjęcia odpowiednich środków w celu zapewnienia, by wszystkie podmioty zaangażowane w handel dobrami kultury, w tym między innymi domy aukcyjne, pośrednicy w obrocie dobrami kultury, kolekcjonerzy dzieł sztuki i muzealnicy, były zobowiązane do przedstawienia weryfikowalnej dokumentacji pochodzenia, jak również – w stosownych przypadkach – zaświadczeń eksportowych, dotyczących wszelkich importowanych, eksportowanych lub oferowanych do sprzedaży, w tym przez Internet, dóbr kultury;

16. zachęca Państwa-Strony Konwencji z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury do stosowania wytycznych operacyjnych służących wdrożeniu Konwencji z 1970 r., które stanowią przydatne narzędzie do pokierowania i wspomagania Państw-Stron we wdrażaniu Konwencji, w tym poprzez uczenie się na najlepszych praktykach Państw-Stron nastawionych na wzmocnienie

⁹³ Organizacja Narodów Zjednoczonych, *Seria Traktatów*, t. 2225, nr 39574.

skutecznego wdrażania Konwencji, oraz do określenia sposobów i środków dalszego osiągnięcia celów Konwencji poprzez wzmocnioną współpracę międzynarodową;

17. ponownie zdecydowanie zachęca Państwa Członkowskie do stosowania, w jak najszerszym zakresie i w stosownych przypadkach, z myślą o zacieśnieniu międzynarodowej współpracy w tej dziedzinie, Międzynarodowych wytycznych w sprawie zapobiegania przestępczości i reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w odniesieniu do nielegalnego handlu dobrami kultury i innych powiązanych przestępstw⁹⁴, które stanowią użyteczne ramy dla Państw Członkowskich w zakresie opracowywania i wzmacniania ich polityki karnej, strategii, ustawodawstwa i mechanizmów współpracy w dziedzinie ochrony przed nielegalnym handlem dobrami kultury i innymi powiązаныmi przestępstwami;

18. zachęca Państwa Członkowskie, we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, do dalszego sporządzania systematycznych wykazów ich dóbr kultury;

19. zachęca państwa do rozważenia utworzenia i rozwijania krajowych, regionalnych i międzynarodowych baz danych rejestrujących dobra kultury, które będą również odnotowywać przemycane, nielegalnie wywożone lub przywożone, skradzione, zagrabione lub nielegalnie wykopane i nielegalnie sprzedawane dobra kultury, oraz zachęca państwa do zwiększenia wymiany informacji poprzez udostępnianie lub łączenie rejestrów dóbr kultury i baz danych zawierających informacje o przemyconych, nielegalnie wywożonych lub przywożonych, skradzionych, zagrabionych lub nielegalnie wydobytych i nielegalnie sprzedawanych dobrach kultury oraz uzupełnianie międzynarodowych rejestrów i baz danych;

20. uznaje rozwój przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury bazy danych krajowych przepisów dotyczących dziedzictwa kulturowego, która obejmuje prawodawstwo 188 Państw Członkowskich, i zachęca Państwa Członkowskie do przedstawienia swoich przepisów w formie elektronicznej w celu włączenia ich do bazy danych, jeśli jeszcze tego nie zrobiły, oraz regularnego aktualizowania bazy danych i jej promowania;

21. pochwała wysiłki Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury promujące wykorzystanie systemów identyfikacji i inwentaryzacji, w szczególności stosowanie standardu Object-ID, oraz zachęca do łączenia systemów identyfikacji z istniejącymi bazami danych, w tym z tymi opracowanymi przez INTERPOL, aby umożliwić przekazywanie informacji w formie elektronicznej w celu ograniczenia nielegalnego handlu dobrami kultury i zachęca Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury do podejmowania dalszych wysiłków w tym zakresie we współpracy z Państwami Członkowskimi, w stosownych przypadkach;

22. odnotowuje przyjęcie przez Międzyrządowy Komitet ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury do Kraju Pochodzenia lub Ich Restytucji w Razie Nielegalnego Nabywania Praw Własności, na jego szesnastej sesji, regulaminu postępowania w zakresie

⁹⁴ Rezolucja 69/196, załącznik.

mediacji i postępowania pojednawczego⁹⁵ oraz wzywa Państwa Członkowskie do rozważenia możliwości skorzystania w stosownych przypadkach z takich procedur;

23. przyjmuje z zadowoleniem przedstawienie przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury oraz Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego wzorcowych przepisów dotyczących przynależności do państwa nieodkrytych dóbr kultury i zachęca Państwa Członkowskie do rozważenia zastosowania tych wzorcowych przepisów i przyjęcia skutecznego ustawodawstwa w celu ustanowienia i uznania prawa własności państw do ich dziedzictwa, stosownie do przepisów krajowych, w celu ułatwienia restytucji w przypadkach bezprawnego usunięcia;

24. odnotowuje z uznaniem wzór zaświadczenia eksportowego dla obiektów kultury opracowany przez Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury oraz Światową Organizację Celną jako narzędzie zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury i zachęca Państwa Członkowskie do rozważenia przyjęcia wzoru zaświadczenia eksportowego jako krajowego zaświadczenia eksportowego, zgodnie z prawem i procedurami wewnętrznymi;

25. odnotowuje rezolucję przyjętą przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na jej trzydziestej ósmej sesji w listopadzie 2015 r. dotyczącą sprawozdań Państw Członkowskich w sprawie środków podjętych w celu wdrożenia Konwencji z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury;

26. dostrzega świadomość społeczną i zwiększoną mobilizację oraz działania na rzecz wartości dziedzictwa osiągnięte w 2002 r. – Roku Dziedzictwa Kulturowego Organizacji Narodów Zjednoczonych, oraz z okazji czterdziestej rocznicy Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, a także wzywa społeczność międzynarodową i ONZ do kontynuowania współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na bazie tej działalności;

27. zachęca osoby zajmujące się obrotem dobrami kultury i ich stowarzyszenia, jeśli takie istnieją, do wspierania skutecznego wdrażania Międzynarodowego kodeksu etyki pośredników w obrocie dobrami kultury, zatwierdzonego przez Konferencję Generalną Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury 16 listopada 1999 r.⁹⁶, Kodeksu etyki dla muzeów Międzynarodowej Rady Muzeów oraz innych istniejących kodeksów;

28. przyjmuje z zadowoleniem niedawno nawiązane partnerstwa między Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury a instytucjami kultury,

⁹⁵ A/67/219, załącznik I, zalecenie nr 4.

⁹⁶ Patrz Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury, *Protokoły Konferencji Generalnej, XXX sesja, Paryż, 26 października – 17 listopada 1999 r.*, t. 1: *Uchwały, ust. IV, rezolucja 27* [zob. tekst nr 46 w niniejszym zbiorze – przyp. red.]

obejmujące kilka kierunków działań mających na celu zwalczanie nielegalnego handlu dobrami kultury, aby realizować kampanie uświadamiające ogół społeczeństwa, ściślej współpracować, wymieniać informacje oraz współdziałać w zakresie inicjatyw szkoleniowych i budowania potencjału, a także zachęca do rozwoju dalszych partnerstw;

29. uznaje znaczenie nieustannych wysiłków Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury na rzecz głębszej dyskusji z profesjonalistami rynku sztuki w celu ulepszenia praktyk i zwiększania świadomości w takich obszarach, jak badanie pochodzenia, etyka, procedury restytucji i znajomość międzynarodowych ram prawnych;

30. uznaje również znaczenie Międzynarodowego Funduszu na rzecz zwrotu dóbr kultury do kraju pochodzenia lub ich restytucji w razie nielegalnego nabycia praw własności, uruchomionego w listopadzie 2000 r., i zachęca Państwa Członkowskie do dalszego zwiększania ich dobrowolnych składek na Fundusz w celu poprawy jego efektywności oraz do korzystania z Funduszu;

31. ponadto uznaje znaczenie współpracy między państwami w walce z nielegalnym handlem dobrami kultury, a także z jego nielegalnym wywożeniem z krajów pochodzenia, między innymi poprzez zawieranie umów dwustronnych i wzajemną pomoc prawną, w tym ściganie osób zaangażowanych w takie działania i ekstradycję, zgodnie z prawem państw współpracujących i obowiązującym prawem międzynarodowym;

32. zwraca się do Sekretarza Generalnego z prośbą o współpracę z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury w jej wysiłkach zmierzających do osiągnięcia celów niniejszej rezolucji;

33. zwraca się również do Sekretarza Generalnego, we współpracy z Dyrektorem Generalnym Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, z prośbą o przedłożenie Zgromadzeniu Ogólnemu na jego siedemdziesiątej trzeciej sesji sprawozdania z wykonania niniejszej rezolucji;

34. postanawia włączyć do wstępnego porządku obrad swojej siedemdziesiątej trzeciej sesji punkt zatytułowany „Zwrot lub restytucja dóbr kultury do krajów pochodzenia”.

70. posiedzenie plenarne
9 grudnia 2015 r.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Resolution adopted by the General Assembly on 9 December 2015, 70/76. Return or Restitution of Cultural Property to the Countries of Origin*, <https://undocs.org/en/A/RES/70/76> (dostęp: 21.07.2021).

57.

**Rezolucja Rady Praw Człowieka ONZ nr 33/20:
Prawa kulturalne i ochrona dziedzictwa kulturowego**
(30 września 2016 r.)⁹⁷

30 września 2016 r. Rada Praw Człowieka ONZ przyjęła jednogłośnie rezolucję wzywającą wszystkie państwa do poszanowania, promowania i ochrony prawa każdego do udziału w życiu kulturalnym, w tym możliwości dostępu do dziedzictwa kulturowego i korzystania z niego, oraz do podejmowania odpowiednich działań na rzecz osiągnięcia tego celu. Inicjatywa ta była następstwem międzyregionalnego oświadczenia złożonego Radzie Praw Człowieka w marcu 2016 r. w wyniku zawiązania bezprecedensowej koalicji 145 państw. W oświadczeniu potępiono celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego i wezwano do określenia najlepszych praktyk w zakresie zapobiegania temu procederowi oraz „zwiększenia świadomości na temat wzajemnie wzmacniającego się związku między ochroną dziedzictwa kulturowego a prawami człowieka”⁹⁸.

* * *

Rada Praw Człowieka,

kierując się celami i zasadami Karty Narodów Zjednoczonych,

przywołując Powszechną Deklarację Praw Człowieka, Deklarację wiedeńską i Program działania, Deklarację o prawie do rozwoju oraz wszystkie stosowne międzynarodowe traktaty dotyczące praw człowieka, w tym Międzynarodowy pakt praw gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych, i potwierdzając zawarte w nich prawa człowieka i podstawowe wolności,

przywołując również rezolucję Zgromadzenia Ogólnego nr 60/251 z dnia 15 marca 2006 r., na mocy której Zgromadzenie powołało Radę Praw Człowieka i w której stwierdziło, że wszystkie prawa człowieka są uniwersalne, niepodzielne, wzajemnie powiązane, współzależne i wzajemnie się wzmacniające oraz muszą być traktowane w sprawiedliwy i równy sposób, na tej samej podstawie i z takim samym naciskiem,

przekonana, że szkody wyrządzone dziedzictwu kulturowemu, zarówno materialnemu, jak i niematerialnemu, jakiegokolwiek narodu stanowią uszczerbek dla dziedzictwa kulturowego całej ludzkości,

⁹⁷ A/HRC/RES/33/20 (6.10.2016).

⁹⁸ Joint Statement on Cultural Rights and the Protection of Cultural Heritage, <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/CulturalRights/JointStatementCyprus21Mar2016.pdf> (dostęp: 29.05.2021) [przyp. red.; tłum. M. Szuniewicz-Stępień].

stwierdzając, że zniszczenie lub uszkodzenie dziedzictwa kulturowego może mieć szkodliwy i nieodwracalny wpływ na korzystanie z praw kulturalnych, w szczególności prawa każdego do uczestniczenia w życiu kulturalnym, w tym możliwości dostępu do dziedzictwa kulturowego i korzystania z niego,

uznając, że ochrona praw kulturalnych może stanowić kluczową część odpowiedzi na wiele współczesnych globalnych wyzwań, w tym na plagę terroryzmu,

uznając również, że podejście do problemu niszczenia materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego musi być całościowe, obejmujące wszystkie regiony, uwzględniające zarówno zapobieganie, jak i odpowiedzialność, skupiające się na działaniach podmiotów państwowych i niepaństwowych zarówno w sytuacjach konfliktowych, jak i niekonfliktowych, a także na aktach terrorystycznych,

uznając ponadto, że naruszenie lub nadużycie prawa każdego do udziału w życiu kulturalnym, w tym możliwości dostępu do dziedzictwa kulturowego i korzystania z niego, może zagrażać stabilności, spójności społecznej i tożsamości kulturowej oraz stanowi czynnik zaostrzający konflikty i główną przeszkodę w osiągnięciu dialogu, pokoju i pojednania,

stanowczo potępiając wszelkie akty bezprawnego niszczenia dziedzictwa kulturowego, często popełniane podczas lub w następstwie konfliktów zbrojnych na całym świecie lub w wyniku ataków terrorystycznych,

odnotowując z głębokim zaniepokojeniem zorganizowaną grabież, przemyt i kradzież oraz nielegalny handel dobrami kultury, które mogą uniemożliwić pełne korzystanie z praw kulturalnych, są sprzeczne z prawem międzynarodowym i mogą w niektórych przypadkach służyć do finansowania terroryzmu,

uznając znaczenie jak najszybszego przywrócenia możliwości pełnego korzystania z praw kulturalnych osobom dotkniętym konfliktem, a w szczególności osobom przesiedlonym,

podkreślając ważną rolę, jaką Rada Praw Człowieka może odegrać, we współpracy ze wszystkimi innymi stosownymi podmiotami międzynarodowymi, w globalnych wysiłkach na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego w celu promowania powszechnego poszanowania praw kulturalnych przez wszystkich,

uznając ważny wkład, jaki misje pokojowe Organizacji Narodów Zjednoczonych mogą wnieść w ochronę dziedzictwa kulturowego i zapewnienie możliwości korzystania z praw kulturalnych, zarówno podczas konfliktów zbrojnych, jak i po ich zakończeniu,

uznając ważną rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, Światowej Organizacji Celnej oraz Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej w międzynarodowych wysiłkach na rzecz zwalczania i zapobiegania szkodom lub zniszczeniom, zorganizowanej grabieży, przemytowi, kradzieży i nielegalnemu handlowi dobrami kultury oraz odbudowy zniszczonego mienia,

przyjmując z zadowoleniem decyzję Specjalnej Sprawozdawczynie w dziedzinie praw kulturalnych, wyrażoną w jej pierwszym sprawozdaniu przedłożonym Radzie na jej trzydziestej pierwszej sesji⁹⁹, o uznaniu szkodliwego wpływu niszczenia dziedzictwa kulturowego na korzystanie z praw kulturalnych za kwestię priorytetową,

podkreślając ważny wkład obrońców praw kulturalnych zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego całej ludzkości,

1. wzywa wszystkie państwa do poszanowania, promowania i ochrony prawa każdego do udziału w życiu kulturalnym, w tym możliwości dostępu do dziedzictwa kulturowego i korzystania z niego;

2. wzywa wszystkie strony konfliktów zbrojnych do powstrzymania się od jakiegokolwiek niezgodnego z prawem wojskowego użycia dóbr kultury lub ataku wymierzonego w dobra kultury, w pełnej zgodności z ich zobowiązaniami wynikającymi z międzynarodowego prawa humanitarne;

3. zachęca państwa, które nie stały się jeszcze stroną wszystkich stosownych traktatów przewidujących ochronę dóbr kultury, aby rozważyły przystąpienie do nich;

4. wzywa do pogłębionej współpracy międzynarodowej w zapobieganiu i zwalczaniu zorganizowanej grabieży, przemytu i kradzieży dóbr kultury, nielegalnego handlu dobrami kultury oraz w zwracaniu skradzionych, zagrabionych lub przemyconych dóbr kultury do krajów ich pochodzenia, a także wzywa państwa do podjęcia środków w tym zakresie na poziomie krajowym, skutecznie wykorzystując w tym celu odpowiednie narzędzia i bazy danych opracowane pod auspicjami Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, Światowej Organizacji Celnej oraz Międzynarodowej Organizacji Policji Kryminalnej, w zakresie ich odpowiednich uprawnień;

5. zachęca do umocnienia dialogu i współpracy między odpowiednimi organizacjami międzynarodowymi i państwami dotkniętymi skutkami zorganizowanej grabieży, kradzieży lub przemytu dóbr kultury albo nielegalnego obrotu nimi, poprzez zapewnianie wsparcia i pomocy technicznej mającej na celu zwiększenie ich wewnętrznych zdolności do odbudowy, ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego i mienia;

6. wzywa do rozwoju współpracy partnerskiej między właściwymi władzami krajowymi a społeczeństwem obywatelskim, w szczególności instytucjami oddolnymi, w celu wzmocnienia ochrony praw kulturalnych i promowania prawa każdego do udziału w życiu kulturalnym, w tym możliwości dostępu i korzystania z dziedzictwa kulturowego;

7. wzywa również do określenia innowacyjnych sposobów i najlepszych praktyk na szczeblu krajowym, regionalnym i międzynarodowym w celu zapobiegania

⁹⁹ A/HRC/31/59.

naruszeniom i nadużyciom praw kulturalnych oraz zapobiegania i łagodzenia szkód wyrządzonych dziedzictwu kulturowemu, zarówno materialnemu, jak i niematerialnemu;

8. wzywa do uznania ochrony dziedzictwa kulturowego za ważny element pomocy humanitarnej, w tym w konfliktach zbrojnych, a także w odniesieniu do ludności przesiedlonej;

9. zachęca państwa do przyjęcia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego i ochrony praw kulturalnych podejścia uwzględniającego płeć;

10. wzywa do zapewnienia bezpieczeństwa i ochrony obrońcom praw kulturalnych zaangażowanym w ochronę dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez prowadzenie dochodzeń i – w stosownych przypadkach – postawienie przed sądem osób, którym zarzuca się ich skrzywdzenie;

11. zachęca państwa do przyjęcia skutecznych strategii zapobiegania niszczeniu dziedzictwa kulturowego poprzez, między innymi, zapewnienie rozliczalności, dokumentowanie dziedzictwa kulturowego w ramach ich jurysdykcji, w tym za pomocą środków cyfrowych, wdrażanie programów edukacyjnych na temat znaczenia dziedzictwa kulturowego i praw kulturalnych oraz szkolenie sił zbrojnych we wszystkich odpowiednich przepisach dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, zarówno podczas konfliktu zbrojnego, jak i po jego zakończeniu;

12. zachęca państwa do rozważenia wdrożenia zaleceń dotyczących celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego, sformułowanych przez Specjalną Sprawozdawczynię w dziedzinie praw kulturalnych w jej sprawozdaniach przedstawionych Radzie Praw Człowieka¹⁰⁰ i Zgromadzeniu Ogólnemu¹⁰¹;

13. zwraca się do Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, aby:

- a) zwołał, przed trzydziestą szóstą sesją Rady Praw Człowieka, jednodniowe seminarium międzysesyjne na temat sposobów zapobiegania, ograniczania i/lub łagodzenia szkodliwego wpływu uszkadzania lub niszczenia dziedzictwa kulturowego na korzystanie z praw człowieka, w tym praw kulturalnych dla wszystkich, oraz najlepszych praktyk w tym zakresie;
- b) zaprosił państwa, Specjalną Sprawozdawczynię w dziedzinie praw kulturalnych i innych stosownych interesariuszy z różnych regionów, w tym ekspertów, organizacje społeczeństwa obywatelskiego oraz odpowiednie agencje, fundusze i programy ONZ, inne organizacje międzynarodowe i obrońców praw kulturowych zaangażowanych w ochronę dziedzictwa kulturowego do aktywnego udziału w wyżej wymienionym seminarium;
- c) przedstawił Radzie Praw Człowieka na jej trzydziestej siódmej sesji sprawozdanie z seminarium w formie streszczenia;

14. postanawia nadal zajmować się sprawą.

¹⁰⁰ Ibidem.

¹⁰¹ A/71/317.

40. spotkanie
30 września 2016

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Resolution adopted by the Human Rights Council on 30 September 2016, 33/20. Cultural Rights and the Protection of Cultural Heritage*, <https://undocs.org/A/HRC/RES/33/20> (dostęp: 29.05.2021).

58.

**Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2347 (2017):
Utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa**
(24 marca 2017 r.)

Państwo Islamskie (ISIS/ISIL) na terenach sobie podporządkowanych rozpoczęło zmasowaną dwutorową akcję przeciwko tamtejszemu dziedzictwu kulturowemu. Z jednej strony niszczone, wysadzane i palone obiekty zabytkowe oraz zabytki ruchome, z drugiej zorganizowano system wydobywania, grabieży i przemytu artefaktów na niespotykaną dotąd skalę. Zyski z tego procederu stanowiły drugą po ropie naftowej pozycję w budżecie Państwa Islamskiego. Wobec tak bezprecedensowej działalności Rada Bezpieczeństwa ONZ na swoim 7907. posiedzeniu przyjęła po raz pierwszy w historii rezolucję w pełni poświęconą ochronie dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych. Dokument podkreśla rolę dziedzictwa kultury w budowaniu pokoju oraz pojednania społecznego. Wprowadza zakaz nielegalnego handlu dobrami kultury pochodzącymi z terenów objętych działaniami zbrojnymi (Irak, Syria) oraz wzywa państwa do podjęcia działań mających na celu współpracę na rzecz zapobiegania tejże działalności przestępczej oraz pomocy w odzyskaniu wywiezionych z Iraku i Syrii dóbr kultury. Jako akt prawa międzynarodowego wiążącego państwa członkowskie Organizacji Narodów Zjednoczonych rezolucja stanowiła impuls do szeregu działań podejmowanych na szczeblach regionalnych i krajowych w celu wypełnienia podstawowych wezwań.

* * *

Rada Bezpieczeństwa,

przywołując swoje rezolucje nr 1267 (1999), 1373 (2001), 1483 (2003), 1546 (2004), 2056 (2012), 2071 (2012), 2085 (2012), 2100 (2013), 2139 (2014), 2170 (2014), 2195 (2014), 2199 (2015), 2249 (2015), 2253 (2015) i 2322 (2016), a także Oświadczenie Przewodniczącego nr S/PRST/2012/26,

biorąc pod uwagę rezolucję Konferencji Generalnej Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) nr 38 C/48, na mocy której Państwa Członkowskie przyjęły Strategię wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego¹⁰² oraz wzywając Dyrektora Generalnego do opracowania planu działania w celu wdrożenia tej strategii,

¹⁰² Zob. tekst nr 51 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

potwierdzając swoją podstawową odpowiedzialność za utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, oraz potwierdzając dalej cele i zasady Karty Narodów Zjednoczonych,

potwierdzając, że terroryzm we wszelkich formach i przejawach stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa oraz że wszelkie akty terroryzmu są czynami kryminalnymi i nie mają uzasadnienia, niezależnie od ich motywacji oraz tego, kiedy i przez kogo zostały popełnione,

podkreślając, że bezprawne niszczenie dziedzictwa kulturowego oraz grabieży i przemyt dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych, w szczególności przez grupy terrorystyczne, oraz próba zaprzeczenia ich historycznym korzeniom i różnorodności kulturowej, mogą podsycać i zaostrzać konflikty oraz utrudniać proces pojednania narodowego, podważając w ten sposób bezpieczeństwo, stabilność, zarządzanie, rozwój społeczny, gospodarczy i kulturalny dotkniętych państw,

odnotowując z poważną troską zaangażowanie podmiotów niepaństwowych, w szczególności grup terrorystycznych, w niszczenie dziedzictwa kulturowego, nielegalny handel dobrami kultury i powiązane przestępstwa, w szczególności w obliczu ciągłego zagrożenia, jakie dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego stwarzają Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie (ISIL, znane również jako Da'esh), Al-Kaida i powiązane osoby, grupy, przedsiębiorstwa i podmioty, oraz potwierdzając swoją determinację, by zająć się wszystkimi aspektami tego zagrożenia,

odnotowując również z niepokojem, że Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie (ISIL, znane również jako Da'esh), Al-Kaida i powiązane osoby, grupy, przedsiębiorstwa i podmioty czerpią dochody z bezpośredniego lub pośredniego zaangażowania się w nielegalne wykopaliska, grabieże i przemyt dóbr kultury ze stanowisk archeologicznych, muzeów, bibliotek, archiwów i innych obiektów, które to dochody są wykorzystywane do wspierania ich działań rekrutacyjnych i wzmocnienia ich zdolności operacyjnej do organizowania i przeprowadzania ataków terrorystycznych,

odnotowując z dużym niepokojem poważne zagrożenie, jakie dla dziedzictwa kulturowego stanowią miny lądowe i niewybuchy,

będąc głęboko zaniepokojona powiązaniem między działalnością terrorystów a zorganizowanymi grupami przestępczymi, które w niektórych przypadkach ułatwiają działalność przestępczą, w tym nielegalny handel dobrami kultury, przepływy finansowe, uzyskiwanie nielegalnych dochodów, a także pranie pieniędzy, przekupstwo i korupcję,

przywołując rezolucję Rady Bezpieczeństwa nr 1373 (2001), która nakłada na wszystkie państwa obowiązek przeciwdziałania finansowaniu aktów terrorystycznych i powstrzymywania się od udzielania jakiejkolwiek formy wsparcia, czynnego lub biernego, osobom, grupom, przedsiębiorstwom lub podmiotom zaangażowanym w takie akty, oraz inne rezolucje podkreślające potrzebę dalszego czuwania przez Państwa Członkowskie nad odnośnymi transakcjami finansowymi

oraz poprawiania możliwości i praktyki w zakresie wymiany informacji, zgodnie z obowiązującym prawem międzynarodowym, w ramach rządów i między nimi za pośrednictwem odpowiednich organów,

uznając niezbędną rolę współpracy międzynarodowej w zapobieganiu przestępczości i reagowaniu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych związanych z przeciwdziałaniem nielegalnemu handlowi dobrami kultury i przestępstwom z nim związanymi w kompleksowy i skuteczny sposób, podkreślając, że rozwój i utrzymanie sprawiedliwych i skutecznych systemów wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych powinno być częścią każdej strategii zwalczania terroryzmu i międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, oraz przywołując w tym zakresie postanowienia Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i jej Protokołów,

przywołując Konwencję o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z dnia 14 maja 1954 r. oraz jej Protokoły z dnia 14 maja 1954 r. i 26 marca 1999 r., Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z dnia 14 listopada 1970 r., Konwencję w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z dnia 16 listopada 1972 r., Konwencję w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r. oraz Konwencję w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z 2005 r.,

uwzględniając trwające starania Komitetu Rady Europy ds. przestępstw dotyczących dóbr kultury w opracowaniu ram prawnych odnoszących się do nielegalnego handlu dobrami kultury,

pochwalając wysiłki podjęte przez Państwa Członkowskie w celu ochrony i zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego w kontekście konfliktów zbrojnych i biorąc pod uwagę deklarację wydaną przez Ministrów Kultury uczestniczących w międzynarodowej konferencji „Kultura jako narzędzie dialogu między narodami”, która odbyła się w Mediolanie w dniach 31 lipca – 1 sierpnia 2015 r., oraz międzynarodową konferencję w sprawie ofiar przemocy etnicznej i religijnej na Bliskim Wschodzie, która odbyła się w Paryżu w dniu 8 września 2015 r., a także deklarację podpisaną na konferencji na temat ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego, która odbyła się w Abu Zabi w dniu 3 grudnia 2016 r.,

przyjmując z zadowoleniem odgrywanie przez UNESCO centralnej roli w ochronie dziedzictwa kulturowego i promowaniu kultury jako narzędzia zbliżenia ludzi i wspierania dialogu, w tym poprzez kampanię #Unite4Heritage, oraz odgrywanie przez Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) oraz INTERPOL centralnej roli w zapobieganiu i przeciwdziałaniu wszelkim formom i aspektom nielegalnego handlu dobrami kultury i przestępstw z nim związanych, w tym poprzez wspieranie szeroko zakrojonej współpracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości oraz w zwiększaniu świadomości na temat takiego handlu,

uznając również rolę Zespołu ds. Wsparcia Analitycznego i Monitorowania Sankcji Komitetu ds. Sankcji 1267/1989/2253 przeciw ISIL (Da'esh) i Al-Kaidzie

w identyfikowaniu wyzwań związanych z nielegalnym obrotem dobrami kultury w odniesieniu do finansowania terroryzmu i zwiększaniu świadomości na ten temat, zgodnie z rezolucjami nr 2199 (2015) i 2253 (2015), oraz z zadowoleniem przyjmując wytyczne Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy (FATF) dotyczące zalecenia 5 w sprawie kryminalizacji finansowania terroryzmu niezależnie od celu, zgodnie z tymi rezolucjami,

wyrażając w związku z tym zaniepokojenie ciągłym wykorzystywaniem przez terrorystów i ich zwolenników nowych technologii informacyjnych i komunikacyjnych w zglobalizowanym społeczeństwie, w szczególności Internetu, w celu ułatwienia dokonywania aktów terrorystycznych oraz potępiając ich wykorzystywanie do finansowania aktów terrorystycznych poprzez nielegalny handel dobrami kultury,

podkreślając znaczenie koordynowania wysiłków wszystkich odpowiednich podmiotów Organizacji Narodów Zjednoczonych w ramach wykonywania ich mandatów,

zwracając uwagę na niedawną decyzję Międzynarodowego Trybunału Karnego, który po raz pierwszy wydał wyrok skazujący w sprawie oskarżonego o zbrodnie wojenne, za celowe kierowanie ataków na obiekty sakralne oraz historyczne zabytki i budowle,

1. wyraża ubolewanie i potępia bezprawne niszczenie dziedzictwa kulturowego, w tym niszczenie miejsc i obiektów kultu religijnego, a także grabież i przemyt dóbr kultury pochodzących ze stanowisk archeologicznych, muzeów, bibliotek, archiwów i innych miejsc w kontekście konfliktów zbrojnych, w szczególności dokonywane przez grupy terrorystyczne;
2. przypomina o potępieniu wszelkiego zaangażowania w handel bezpośredni lub pośredni z udziałem ISIL, Frontu Al-Nusra (ANF) i wszystkich innych osób, grup, przedsiębiorstw i podmiotów powiązanych z Al-Kaidą, a także ponownie stwierdza, że takie zaangażowanie mogłoby stanowić wsparcie finansowe dla podmiotów wskazanych przez Komitet Sankcji 1267/1989/2253 przeciwko ISIL (Da'esh) i Al-Kaidzie i może prowadzić do umieszczenia w wykazie kolejnych [podmiotów] przez ten Komitet;
3. potępia również systematyczne kampanie nielegalnych wykopalisk oraz grabież i plądrowanie dziedzictwa kulturowego, w szczególności te prowadzone przez ISIL, Al-Kaidę oraz powiązane osoby, grupy, przedsiębiorstwa i podmioty;
4. potwierdza, że kierowanie bezprawnych ataków na miejsca i budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne albo na zabytki historyczne może w pewnych okolicznościach i zgodnie z prawem międzynarodowym stanowić zbrodnię wojenną oraz że sprawcy takich ataków muszą zostać postawieni przed sądem;
5. podkreśla, że Państwa Członkowskie ponoszą główną odpowiedzialność za ochronę swojego dziedzictwa kulturowego oraz że wysiłki na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego w kontekście konfliktów zbrojnych powinny być zgodne

z Kartą, w tym z jej celami i zasadami, oraz z prawem międzynarodowym, a także powinny przestrzegać suwerenności wszystkich państw;

6. w związku z tym zwraca się do Organizacji Narodów Zjednoczonych i wszystkich innych właściwych organizacji o dalsze udzielanie Państwom Członkowskim wszelkiej niezbędnej pomocy, na ich prośbę i w oparciu o ich zidentyfikowane potrzeby;

7. zachęca wszystkie Państwa Członkowskie, które jeszcze tego nie uczyniły, do rozważenia ratyfikacji Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z dnia 14 maja 1954 r. i jej Protokołów, a także innych stosownych konwencji międzynarodowych;

8. zwraca się do Państw Członkowskich o podjęcie odpowiednich kroków w celu zapobiegania i zwalczania nielegalnego handlu i obrotu dobrami kultury i innymi przedmiotami o znaczeniu archeologicznym, historycznym, kulturowym, naukowym i religijnym, pochodzącymi z konfliktu zbrojnego, w szczególności przez grupy terrorystyczne, w tym poprzez zakaz handlu transgranicznego takimi bezprawnie zdobytymi przedmiotami, w przypadku gdy państwa mają uzasadnione podejrzenie, że towary pochodzą z konfliktu zbrojnego, w szczególności od grup terrorystycznych, i nie posiadają jasno udokumentowanego i poświadczanego pochodzenia, które pozwoliłoby na ich ewentualny bezpieczny powrót – chodzi w szczególności o przedmioty nielegalnie wywiezione z Iraku po 6 sierpnia 1990 r. oraz z Syrii po 15 marca 2011 r. – i przypomina w tym względzie, że państwa muszą zapewnić, by żadne fundusze, inne aktywa finansowe lub inne zasoby gospodarcze nie zostały udostępnione, bezpośrednio lub pośrednio, przez ich obywateli lub osoby przebywające na ich terytorium ISIL oraz osobom fizycznym, grupom, podmiotom lub przedsiębiorstwom powiązanych z ISIL lub Al-Kaidą zgodnie z odpowiednimi rezolucjami;

9. wzywa Państwa Członkowskie do wprowadzenia skutecznych środków wewnętrznych na szczeblu legislacyjnym i operacyjnym, w stosownych przypadkach i zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego i instrumentów krajowych, aby zapobiegać i zwalczać nielegalny handel dobrami kultury i przestępstwa z nim związane, m.in. poprzez rozważenie uznania działań, które mogą przynosić korzyści zorganizowanym grupom przestępczym, terrorystom lub grupom terrorystycznym, za poważne przestępstwo zgodnie z art. 2 pkt b) Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej;

10. zachęca Państwa Członkowskie do proponowania wykazów członków ISIL, Al-Kaidy i powiązanych osób, grup, przedsiębiorstw i podmiotów zaangażowanych w nielegalny handel dobrami kultury, które należy uwzględnić w sankcjach Komitetu Sankcji 1267/1989/2253 przeciw ISIL (Da'esh) i Al-Kaidzie, które spełniają kryteria desygnacji określone w rezolucjach nr 1267 (1999), 1989 (2011) i 2253 (2015);

11. wzywa Państwa Członkowskie do rozwijania – w tym, na wniosek, z pomocą UNODC – we współpracy odpowiednio z UNESCO i INTERPOL-em, szerokiej współpracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w zakresie zapobiegania

oraz przeciwdziałania wszelkim formom i aspektom nielegalnego handlu dobrami kultury i powiązanim z nim przestępstwom, które przynoszą lub mogą przynosić korzyści zorganizowanym grupom przestępczym, terrorystom lub grupom terrorystycznym;

12. wzywa Państwa Członkowskie do zwracania się o współpracę i jej nawiązywania w zakresie dochodzeń, ścigania, zajmowania i konfiskaty, a także zwrotu, restytucji lub repatriacji przemyconych, nielegalnie wywiezionych lub przywiezionych, skradzionych, zagrabionych, nielegalnie wydobytych lub nielegalnie wprowadzonych do obrotu dóbr kultury oraz postępowań sądowych, za pośrednictwem odpowiednich kanałów i zgodnie z wewnętrznymi ramami prawnymi, a także Konwencją Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i jej Protokołami oraz odpowiednimi umowami regionalnymi, subregionalnymi i dwustronnymi;

13. przyjmuje z zadowoleniem działania podejmowane przez UNESCO w ramach jej mandatu, mające na celu ochronę i zachowanie zagrożonego dziedzictwa kulturowego oraz działania na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego, a także zachęca Państwa Członkowskie do wspierania takich działań;

14. zachęca Państwa Członkowskie do wzmocnienia, w stosownych przypadkach, współpracy dwustronnej, subregionalnej i regionalnej poprzez wspólne inicjatywy w ramach odpowiednich programów UNESCO;

15. odnotowuje powstanie funduszu kryzysowego UNESCO na rzecz dziedzictwa, a także międzynarodowego funduszu ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych, ogłoszonego w Abu Zabi w dniu 3 grudnia 2016 r., oraz innych inicjatyw w tym zakresie i zachęca Państwa Członkowskie do przekazania wkładów finansowych na rzecz wsparcia działań prewencyjnych i ratowniczych, zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury, a także podejmowania wszelkich stosownych wysiłków na rzecz odbudowy dziedzictwa kulturowego w duchu zasad konwencji UNESCO;

16. zachęca również Państwa Członkowskie do podjęcia środków zapobiegawczych w celu zabezpieczenia dóbr kultury będących własnością danego państwa i innych dóbr kultury o znaczeniu narodowym w kontekście konfliktów zbrojnych, w tym, w stosownych przypadkach, poprzez udokumentowanie i zebranie dóbr kultury w sieć „bezpiecznych przystani” na ich terytoriach w celu ochrony własnych dóbr, przy jednoczesnym uwzględnieniu kulturowej, geograficznej i historycznej specyfiki dziedzictwa kulturowego wymagającego ochrony; odnotowuje też projekt planu działania UNESCO, który zawiera kilka sugestii mających na celu ułatwienie tych działań;

17. wzywa Państwa Członkowskie, aby w celu zapobiegania i zwalczania handlu dobrami kultury nielegalnie przywłaszczonymi i wywiezionymi w związku z konfliktami zbrojnymi, w szczególności przez grupy terrorystyczne, rozważyły przyjęcie następujących środków w odniesieniu do takich dóbr kultury:

- a) wprowadzenie lub udoskonalenie istniejących lokalnych i krajowych wykazów dziedzictwa kulturowego i dóbr kultury, w tym, w miarę możliwości, [w formie elektronicznej], oraz łatwe udostępnianie ich odpowiednim władzom i agencjom, w stosownych przypadkach;
- b) przyjęcie odpowiednich i skutecznych przepisów dotyczących eksportu i importu, w tym w stosownych przypadkach poświadczanie pochodzenia dóbr kultury, zgodnie z międzynarodowymi standardami;
- c) wspieranie i przyczynianie się do aktualizacji Zharmonizowanego Systemu Oznaczenia i Kodowania Towarów Światowej Organizacji Celnej (WCO);
- d) utworzenie, w stosownych przypadkach, zgodnie z wewnętrznym ustawodawstwem i procedurami, wyspecjalizowanych jednostek w administracji centralnej i lokalnej, a także wyznaczenie wyspecjalizowanego personelu celnego i organów ścigania oraz zapewnienie im, a także prokuratorom, skutecznych narzędzi i odpowiedniego szkolenia;
- e) ustanowienie procedur oraz, w stosownych przypadkach, baz danych przeznaczonych do gromadzenia informacji o działalności przestępczej związanej z dobrami kultury oraz o nielegalnie wydobytych, wywiezionych, przywiezionych, sprzedanych, skradzionych, przemyczonych lub zaginionych dobrach kultury;
- f) wykorzystywanie i uzupełnianie bazy danych skradzionych dzieł sztuki INTERPOL-u, prowadzonej przez UNESCO bazy danych narodowego ustawodawstwa dotyczącego dziedzictwa kulturowego i platformy WCO ARCHEO oraz odpowiednich aktualnych krajowych baz danych, jak również dostarczanie, w stosownych przypadkach, odpowiednich danych i informacji dotyczących dochodzeń i ścigania tego rodzaju przestępstw i ich wyników za pośrednictwem portalu UNODC SHERLOC oraz informacji o zajęciu dóbr kultury Zespołowi ds. Wsparcia Analitycznego i Monitorowania Sankcji;
- g) zaangażowanie muzeów, odpowiednich stowarzyszeń biznesowych i uczestników rynku antykwarycznego w [opracowanie i stosowanie] standardów dokumentacji potwierdzającej pochodzenie, zróżnicowanej należytej staranności i wszystkich środków mających na celu zapobieganie handlowi skradzionymi lub nielegalnie sprzedanymi dobrami kultury;
- h) dostarczanie, w miarę możliwości, odpowiednim interesariuszom branżowym i stowarzyszeniom działającym w ramach ich jurysdykcji wykazów stanowisk archeologicznych, muzeów i magazynów wykopalisk, które znajdują się na terytorium znajdującym się pod kontrolą ISIL lub jakiegokolwiek innej grupy wymienionej w wykazie Komitetu Sankcji 1267/1989/2253 przeciw ISIL (Da'esh) i Al-Kaidzie;
- i) tworzenie programów edukacyjnych na wszystkich poziomach, dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, oraz zwiększanie świadomości społecznej na temat nielegalnego handlu dobrami kultury i jego zapobieganiu;
- j) podejmowanie odpowiednich kroków w celu inwentaryzacji dóbr kultury i innych obiektów o znaczeniu archeologicznym, historycznym, kulturowym, unikatowych pod względem naukowym i religijnym, które zostały nielegalnie usunięte, przemieszczone lub przeniesione z obszarów objętych konfliktami zbrojnymi, oraz koordynowanie działań z odpowiednimi

jednostkami ONZ i podmiotami międzynarodowymi w celu zapewnienia bezpiecznego zwrotu wszystkich wymienionych obiektów;

18. zachęca Państwa Członkowskie, odpowiednie jednostki Organizacji Narodów Zjednoczonych, zgodnie z ich obecnym mandatem, oraz podmioty międzynarodowe będące w stanie to zrobić, aby udzielały wsparcia w rozminowywaniu miejsc i obiektów kulturowych na wniosek państw dotkniętych tych problemem;

19. potwierdza, że mandat operacji pokojowych Organizacji Narodów Zjednoczonych, w przypadku wyraźnego upoważnienia przez Radę Bezpieczeństwa i zgodnie z ich zasadami zaangażowania, może obejmować, w stosownych przypadkach, pomoc odpowiednim władzom, na ich wniosek, w ochronie dziedzictwa kulturowego przed zniszczeniem, nielegalnymi wykopaliskami, grabieżą i przemytem w związku z konfliktami zbrojnymi, we współpracy z UNESCO, oraz że takie operacje powinny być prowadzone z dużą ostrożnością, gdy odbywają się w pobliżu miejsc kulturowych i historycznych;

20. wzywa UNESCO, UNODC, INTERPOL, WCO i inne odpowiednie organizacje międzynarodowe, w stosownych przypadkach i w ramach ich istniejących mandatów, do pomocy Państwom Członkowskim w ich wysiłkach na rzecz zapobiegania i przeciwdziałania niszczeniu i grabieży dóbr kultury i wszelkim formom nielegalnego handlu nimi;

21. zwraca się do Zespołu ds. Wsparcia Analitycznego i Monitorowania Sankcji Komitetu ds. Sankcji 1267/1989/2253 przeciw ISIL (Da'esh) i Al-Kaidzie o dalsze dostarczanie Komitetowi, w ramach jego obecnego mandatu, istotnych informacji dotyczących nielegalnego handlu dobrami kultury;

22. zwraca się również do Sekretarza Generalnego, aby przy wsparciu UNODC, UNESCO oraz Zespołu ds. Wsparcia Analitycznego i Monitorowania Sankcji Komitetu ds. Sankcji 1267/1989/2253 przeciw ISIL (Da'esh) i Al-Kaidzie, a także innych odpowiednich organów Organizacji Narodów Zjednoczonych, przedłożył Radzie sprawozdanie z wykonania niniejszej rezolucji przed końcem roku;

23. postanawia aktywnie zająć się sprawą.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Resolution 2347 (2017) adopted by the Security Council at its 7907th meeting, on 24 March 2017, [https://www.undocs.org/S/RES/2347\(2017\)](https://www.undocs.org/S/RES/2347(2017)) (dostęp: 21.07.2021).*

**Utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa.
Niszczenie i nielegalny obrót dziedzictwem kulturowym przez grupy
terrorystyczne oraz w sytuacjach konfliktów zbrojnych**
– wystąpienia podczas 7907. posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ,
które odbyło się w Nowym Jorku 24 marca 2017 r.

Poniżej przedstawiono wybrane wypowiedzi uczestników 7907. posiedzenia Rady Bezpieczeństwa ONZ z 24 marca 2017 r., na którym przyjęto pierwszą w historii rezolucję poświęconą w pełni problematyce ochrony dziedzictwa kultury w konfliktach zbrojnych w kontekście utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa¹⁰³. W swoich wystąpieniach przedstawiciele państw podkreślali znaczenie nowo przyjętego aktu i rolę dziedzictwa kultury w budowaniu pokoju i pojednania społecznego oraz wzywali do podjęcia działań mających na celu współpracę na rzecz zapobiegania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury pochodzącymi z terenów objętych działaniami zbrojnymi (Irak, Syria).

* * *

[...]

[Jeffrey] Feltman:

[...] Nie potrzebowaliśmy żadnego przypomnienia o tym, jak straszny jest terroryzm. Ale atak w Londynie, podobnie jak te w Kabulu, Bagdadzie, Maiduguri i wielu innych miejscach w ostatnim czasie, musi nas skłonić do wzmocnienia międzynarodowej współpracy antyterrorystycznej zgodnie z międzynarodowymi standardami praw człowieka i prawa humanitarnego. Zwłaszcza w sytuacjach konfliktów zbrojnych terroryści nie tylko odbierają ludziom życie, ale także stosują przerażającą przemoc wobec historycznych miejsc i obiektów. Celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego i nielegalny handel przedmiotami o wielkim znaczeniu artystycznym, sakralnym lub kulturowym są wymierzone w jednostki i społeczności ze względów kulturowych i religijnych. Ochrona dziedzictwa jest więc nie tylko kwestią kulturową, ale także imperatywem bezpieczeństwa i humanitaryzmu.

Grupy terrorystyczne, takie jak Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie, wykorzystują miejsca kulturowe do finansowania swojej działalności, wzmacniając jednocześnie swoje powiązania z międzynarodową przestępczością zorganizowaną. Niszczą również dziedzictwo kulturowe i handlują nim, aby podważyć siłę kultury jako pomostu między pokoleniami i ludźmi z różnych środowisk i różnego wyznania. Przyjęta właśnie rezolucja nr 2347 (2017) ma na celu wzmocnienie współpracy międzynarodowej nie tylko po to, by pozbawić terrorystów finansowania, ale także by ochronić dziedzictwo kulturowe jako symbol zrozumienia i szacunku dla wszystkich religii, wierzeń i cywilizacji.

¹⁰³ Rezolucja nr 2347 (2017); zob. tekst nr 58 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

Świadomość zasadniczego znaczenia ochrony dziedzictwa kulturowego nie jest niczym nowym, ale w ciągu ostatnich kilku lat znacznie wzrosła. Ustanawiając mandat Wielowymiarowej Zintegrowanej Misji Stabilizacyjnej ONZ w Mali na mocy rezolucji nr 2100 (2013), Rada Bezpieczeństwa ustanowiła związek między nielegalnym handlem dobrami kultury a finansowaniem terroryzmu. Rezolucja nr 2322 (2016) wezwała państwa do wzmocnienia współpracy w celu zapobiegania i zwalczania nielegalnego obrotu dobrami kultury i pokrewnych przestępstw, które przynoszą lub mogą przynieść korzyści grupom terrorystycznym.

Tymczasem, podczas piątego przeglądu Globalnej Strategii Zwalczania Terroryzmu ONZ, Zgromadzenie Ogólne wyraziło w rezolucji nr 70/291 zaniepokojenie tym, że terroryści mogą w niektórych regionach czerpać korzyści z międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, w tym z nielegalnego handlu dobrami kultury, oraz potępiło niszczenie dziedzictwa kulturowego przez grupy terrorystyczne. W punkcie 3 rezolucji nr 68/127 Zgromadzenie Ogólne wyraziło ubolewanie z powodu „ataków na miejsca kultu i sanktuaria oraz miejsca kulturowe z naruszeniem prawa międzynarodowego, w szczególności praw człowieka i prawa humanitarnego”.

Co więcej, istnieją już silne międzynarodowe ramy prawne i normatywne dotyczące tych przestępstw. Opierają się na Konwencjach Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej i korupcji, Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu oraz Międzynarodowych wytycznych w sprawie zapobiegania przestępczości i reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w odniesieniu do nielegalnego handlu dobrami kultury i innych powiązanych przestępstw.

Ochrona dziedzictwa kulturowego wymaga od nas dołożenia wszelkich starań w celu wdrożenia tych międzynarodowych ram prawnych i normatywnych oraz wzmocnienia współpracy międzynarodowej. Wymaga również globalnej reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, która może zapobiegać nielegalnemu obrotowi dobrami kultury poprzez rozbijanie zorganizowanych sieci przestępczych i terrorystycznych, w tym poprzez działania antykorupcyjne i przeciwdziałające praniu brudnych pieniędzy, oraz poprzez stawianie sprawców przed sądem. Musimy położyć większy nacisk na dochodzenia, współpracę transgraniczną i wymianę informacji oraz na zaangażowanie partnerów z sektora prywatnego i publicznego, w tym pośredników w obrocie dobrami kultury i sektora turystyki, w celu promowania integralności łańcucha dostaw oraz powstrzymania nielegalnego handlu i sprzedaży dóbr kultury.

System Narodów Zjednoczonych, w szczególności za pośrednictwem jednostek Grupy Zadaniowej ds. Zwalczania Terroryzmu (CTITF), w coraz większym stopniu wspiera wysiłki państw członkowskich mające na celu przeciwdziałanie tym zagrożeniom poprzez orzecznictwo i pomoc w budowaniu zdolności. Na przykład UNESCO i Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości współpracują już z INTERPOL-em, Światową Organizacją Celną i innymi partnerami, aby pomóc państwom członkowskim w ochronie dziedzictwa kulturowego i przeciwdziałaniu nielegalnemu obrotowi dobrami kultury. Jako przewodniczący CTITF, w świetle tej debaty i przyjętej dziś rezolucji, będę zachęcać Międzyagencyjną Grupę Roboczą CTITF ds. Przeciwdziałania Finansowaniu Terroryzmu

do opracowania nowych projektów, które pomogą państwom członkowskim chronić ich dziedzictwo kulturowe.

Organizacja Narodów Zjednoczonych, a w szczególności Rada Bezpieczeństwa, wykazały swoją determinację w dalszym włączaniu ochrony dziedzictwa kulturowego w działania antyterrorystyczne. Przy wsparciu podmiotów Organizacji Narodów Zjednoczonych państwa członkowskie wzmacniają swoje ramy prawne i systemy sądownictwa karnego oraz zacieśniają współpracę w celu zapobiegania i reagowania na ataki terrorystyczne wymierzone w ich dziedzictwo kulturowe. Wierzę, że możemy i musimy zrobić jeszcze więcej. Rezolucja nr 2347 (2017) stanowi do tego dobrą podstawę. Organizacja Narodów Zjednoczonych jest gotowa zrobić to, co do niej należy.

[...]

[Irina] Bokova:

[...] Pozwolę sobie wyrazić moje szczere wzruszenie przyjęciem historycznej rezolucji nr 2347 (2017), która jest wyrazem kluczowego uznania roli dziedzictwa kulturowego w utrzymaniu pokoju i bezpieczeństwa. Dziedzictwo to nasza tożsamość. Kiedy patrzę na członków Rady Bezpieczeństwa, mam przed oczami piramidy w Egipcie, wyspę Gorée w Senegal, górę Fuji w Japonii, Plac Czerwony w Moskwie i Qhapaq Ñan w Boliwii oraz miejsca w innych krajach Ameryki Łacińskiej.

Dziedzictwo kulturowe opowiada historię narodów w całej ich różnorodności. Wyraża punkty odniesienia i wartości, które definiują nasze wspólne człowieczeństwo i zapewniają spójność naszych społeczeństw. Niektórzy oddali życie, by go bronić. Jak pisał niemiecki poeta Heinrich Heine, wszędzie, gdzie ludzie palą książki i kulturę, w końcu palą też innych ludzi. Historia zbyt często dowodziła, że to prawda.

Celowe niszczenie dziedzictwa to zbrodnia wojenna. Jest to także taktyka wojenna przyspieszająca długotrwałą degradację społeczeństw, w ramach strategii czystki kulturowej. Dlatego obrona dziedzictwa kulturowego to coś więcej niż kwestia kulturowa; jest to imperatyw bezpieczeństwa, którego nie można oddzielić od ochrony życia ludzkiego.

Za pięknem Palmyry kryje się opowieść o wymianie kulturowej między Azją, Persją, Rzymem, a także opowieść o tożsamości narodu syryjskiego. W sanktuarium Jonasza w Mosulu widzimy interakcje między judaizmem, chrześcijaństwem i islamem – stanowi on symbol jedności. Dziedzictwo kulturowe świadczy o istnieniu dialogu kulturowego. Opowiada nam naszą historię i sugeruje wspólną przyszłość. Ekstremiści o tym wiedzą i dlatego starają się je zniszczyć. Przyjmując rezolucję nr 2199 (2015), która zabrania handlu dobrami kultury z Iraku i Syrii, Rada Bezpieczeństwa uderzyła w sedno brutalnego ekstremizmu, uderzając w jego finansowanie, i powierzyła UNESCO, INTERPOL-owi oraz Biuru Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przeszłości (UNODC) odpowiedzialność za prowadzenie walki z nielegalnym obrotem zabytkami. Ta rezolucja już przyniosła znaczące rezultaty.

W globalnym ruchu zapoczątkowanym przez UNESCO około 50 państw już wzmocniło swoje ustawodawstwo i wymienia się informacjami w celu demonstatażu sieci [przestępczych] i ułatwienia odbudowy. UNESCO, INTERPOL i UNODC

współpracują jak nigdy dotąd ze służbami celnymi, sektorem prywatnym i muzeami w celu wzmocnienia współpracy przeciwko handlowi narkotykami. Przyjęta właśnie rezolucja stanowi ogromny krok naprzód, który odzwierciedla nową wizję powiązań między pokojem a dziedzictwem. [...]

Włochy stworzyły pierwszą na świecie jednostkę specjalną do ochrony dziedzictwa kulturowego w sytuacjach kryzysowych, kierowaną przez włoskich karabinierów pod dowództwem komendanta Parrulliego [...]. Francja i Zjednoczone Emiraty Arabskie właśnie uruchomiły nowy fundusz, który zebrał już ponad 75 mln dolarów.

Globalna strategia UNESCO, przyjęta w 2015 r., opiera się na jasnym zrozumieniu naszej odpowiedzialności za koordynację działań międzynarodowych. Pełniąc rolę strażnika prawa międzynarodowego dotyczącego dziedzictwa kulturowego, tworzymy wspólną politykę i standardy poprzez wdrażanie Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Konwencji z 1970 r. dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury oraz Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.

Gdy tylko ustały walki w Palmyrze, Aleppo, Nimrud i Aszur, UNESCO była na miejscu, aby podjąć wstępne kroki w celu zabezpieczenia miejsc i zapobieżenia dalszym zniszczeniom. Zwiększyliśmy świadomość wśród sił zbrojnych w Maly poprzez dystrybucję 8000 paszportów dziedzictwa, [...] aby każdy żołnierz znał lokalizację obiektów i ich znaczenie kulturowe. Jeszcze raz wyrażam uznanie dla Rady Bezpieczeństwa za włączenie ochrony dziedzictwa kulturowego do mandatów sił pokojowych. Biorąc pod uwagę, że dziedzictwo kulturowe jest niejako na pierwszej linii konfliktu, powinno być również przedmurzem pokoju.

UNESCO współpracuje z Międzynarodowym Trybunałem Karnym, by położyć kres bezkarności za zbrodnie wojenne przeciwko kulturze. Nasza współpraca doprowadziła do skazania osób odpowiedzialnych za zniszczenie mauzoleów Timbuktu, które dziś znów stoją po odbudowie przez UNESCO w ramach starań o przyspieszenie pojednania i wzmocnienia spójności – tak jak zrobiliśmy to 12 lat temu przy odbudowie mostu w Mostarze, zniszczonego podczas działań wojennych w Bośni i Hercegowinie. Bo wszędzie, gdzie kultura się odradza, ludzie odradzają się razem z nią.

Do pokonania brutalnego ekstremizmu nie wystarczy broń. Budowanie pokoju wymaga również kultury, edukacji, profilaktyki i przekazywania dziedzictwa. Takie jest przesłanie – mam nadzieję – tej historycznej uchwały i ogromnego zakresu, jaki obejmuje. [...]

[Jurij] Fiedotow

[...] Przyjęcie dziś rezolucji nr 2347 (2017) i nieustające zaangażowanie Rady Bezpieczeństwa pomogły zwrócić uwagę na zaangażowanie grup terrorystycznych i siatek zorganizowanej przestępczości w niszczenie, grabieże, nielegalny handel i sprzedaż dziedzictwa kulturowego. Potrzeba działania jest pilniejsza niż kiedykolwiek w obliczu masowego niszczenia miejsc dziedzictwa w Syrii i Iraku oraz zajęcia tysięcy obiektów w pobliżu granic tych krajów, co może stanowić zaledwie wierzchołek góry lodowej.

Niszczenie zabytków – takich jak posągi Buddy w Bamianie, rzymskie zabytki w Palmyrze oraz świątynie i meczety w Tikricie i Mosulu – to naganne próby wymazania ludzkiej historii. Ale niszczenie i grabieże generują również zyski dla terrorystów dzięki handlowi prowadzonemu w zмовie ze zorganizowanymi grupami przestępczymi. Zyski te finansują kolejne akty terroryzmu i umożliwiają jeszcze większe niszczenie i plądrowanie miejsc kulturowych i skarbów archeologicznych.

Nie można pozwolić, aby ta zbrodnia trwała nadal. Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) ściśle współpracuje z naszymi partnerami w UNESCO, a także z INTERPOL-em, Światową Organizacją Celną i innymi podmiotami w celu wzmocnienia krajowych, regionalnych i międzynarodowych reakcji. UNODC zapewnia pomoc techniczną i budowanie potencjału oraz ułatwia współpracę międzynarodową w zapobieganiu i zwalczaniu nielegalnego obrotu dobrami kultury. Obejmuje to wsparcie we wdrażaniu Międzynarodowych wytycznych w sprawie zapobiegania przestępczości i reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w odniesieniu do nielegalnego handlu dobrami kultury i innymi powiązаныmi przestępstwami, przyjętych przez Zgromadzenie Ogólne w 2014 r.

Nasze wsparcie dla państw członkowskich ma swoje mocne podstawy w Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji oraz Międzynarodowej konwencji o zwalczaniu finansowania terroryzmu. Konwencje te cieszą się niemal powszechnym członkostwem. Mają one zastosowanie do przestępczości zorganizowanej, korupcji i terroryzmu, zapewniając ramy potrzebne społeczności międzynarodowej, która może je wykorzystać do zapobiegania, kryminalizacji, prowadzenia dochodzeń i ścigania przypadków nielegalnego handlu dobrami kultury, a także jego wykorzystania do finansowania grup terrorystycznych, oraz do wspierania zwrotów i restytucji. Konwencje te, które obowiązują przez cały czas, stanowią ważne fundamenty budowania pokoju i interwencji pokonfliktowych. Są naszą największą nadzieją na zapobieganie i przeciwdziałanie tej zbrodni oraz postawienie sprawców przed wymiarem sprawiedliwości.

Pełne wdrożenie Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko korupcji jest szczególnie istotne, ponieważ nielegalny obrót [dobrami] opiera się na skorumpowanych urzędnikach i handlarzach, którzy umożliwiają przewożenie zrabowanych przedmiotów przez granice i wystawianie ich na sprzedaż. Ramy te, wraz z międzynarodowymi instrumentami opracowanymi pod auspicjami UNESCO i Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego, mogą pomóc zagwarantować, że krajowe ramy prawne będą w stanie poradzić sobie z tą przestępczością, że agencje dochodzeniowe zostaną utworzone i będą zdolne do działania, że funkcjonariusze organów ścigania i sądowni przejdą niezbędne szkolenie, że będzie funkcjonować należyte zarządzanie granicami, a także kontrole celne i przeciwdziałanie praniu pieniędzy, że będzie wspierana współpraca międzynarodowa oraz że podmioty publiczne i prywatne, w tym muzea, pośrednicy w obrocie dobrami kultury i sektor turystyczny, będą wypełniać swoje obowiązki.

Mamy traktaty. Mamy narzędzia. Mamy wytyczne. I mamy materiały szkoleniowe. Musimy jednak skuteczniej operacjonalizować zobowiązania i potrzebujemy,

aby państwa członkowskie zapewniły więcej zasobów w duchu współodpowiedzialności. W odpowiedzi UNODC stara się rzucić więcej światła na aspekty tej zbrodni, aby pomóc społeczności międzynarodowej w lepszym ukierunkowaniu wspólnych działań.

Staramy się o finansowanie projektu, we współpracy z UNESCO i innymi partnerami, w ramach którego przeprowadzimy globalne badanie, by, po pierwsze, zidentyfikować główne szlaki nielegalnego handlu, sposób działania [przestępców], zasięg i wzorce, a po drugie, określić krytyczne wyzwania dla wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych stojące przed państwami i zapewnić pomoc dostosowaną do potrzeb. Mam nadzieję, że możemy liczyć na wsparcie członków. Doświadczenie i wiedza naukowa UNODC w zakresie zwalczania międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, korupcji i terroryzmu pozostają do dyspozycji Rady, aby powstrzymać przestępców i terrorystów przed czerpaniem korzyści z niszczenia i kradzieży naszego wspólnego dziedzictwa kulturowego. [...]

[Fabrizio] Parrulli:

[...] Dowództwo Carabinieri na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego jest pierwszą na świecie jednostką policyjną specjalizującą się w ochronie dziedzictwa kulturowego. Od momentu powstania w 1969 r. znajduje się na pierwszej linii frontu w walce z nielegalnym handlem dziedzictwem kulturowym. Do chwili obecnej nasze śledztwa doprowadziły do odzyskania prawie 800 000 dzieł sztuki i zajęcia ponad miliona zabytków archeologicznych. Prowadziliśmy dochodzenia w sprawie około 35 000 osób i zatrzymaliśmy ponad 1000. Liczby te świadczą o niezłomnym zaangażowaniu korpusu karabinierów w obronę zbiorowej tradycji i historii świata.

Najczęściej nielegalny handel dobrami kultury jest przestępstwem transgranicznym, które wymaga transnarodowego podejścia dochodzeniowego. Przedmioty są kradzione w jednym kraju, przemywane przez granicę lub granice innych, a następnie sprzedawane nielegalnie w innym kraju, ostatecznie znajdując dom być może w jeszcze innym. INTERPOL zapewnia kluczową międzynarodową współpracę policyjną, ale to nie zawsze wystarcza. Grabieże i przemyt dóbr kultury to złożone przestępstwo, które wymaga szczególnego skupienia i wyjątkowej wiedzy, wykraczającej poza zwykły zestaw narzędzi funkcjonariuszy policji. Jedynym sposobem na skuteczną ochronę dziedzictwa kulturowego jest ścisła współpraca między agencjami ponad granicami.

W tym kontekście Dowództwo Carabinieri na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego służy jako wzór dla innych krajów, jeśli chodzi o zaangażowanie międzynarodowej współpracy na poziomie sądownictwa, organów ścigania i specjalistów. Zdecydowanie opowiadamy się za stworzeniem wyspecjalizowanych jednostek policji w celu ochrony dziedzictwa kulturowego w każdym kraju. W naszych poszukiwaniach obiektów kulturowych, które zostały wywiezione z Włoch, często pomagamy innym krajom w odnalezieniu i odzyskaniu ich własnych zrabowanych dóbr. Byliśmy również delegowani w ramach misji współpracy międzynarodowej, m.in. do Nasirijji w Iraku w latach 2004–2005 na mocy rezolucji nr 1483 (2003). Dowództwo Carabinieri na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego prowadzi również szkolenia we Włoszech i za granicą dla sędziów

i prokuratorów, policjantów, urzędników celnych oraz ekspertów i praktyków z ministerstw kultury. Niedawno podpisaliśmy porozumienia techniczne z kilkoma krajowymi i międzynarodowymi interesariuszami.

W celu usprawnienia międzynarodowej współpracy policyjnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego dzielimy się informacjami, najlepszymi praktykami i pozyskanym doświadczeniem. Nasze najpotężniejsze narzędzie – baza danych skradzionych obiektów kulturowych – zawiera ponad 1,2 mln obrazów i plików dotyczących skradzionych przedmiotów, a także ponad 6 mln zdjęć i opisów dzieł sztuki objętych naszymi dochodzeniami. Pierwotnie było to największe na świecie archiwum skradzionych dóbr [kultury], a obecnie jest potężnym narzędziem analitycznym do przetwarzania danych i wspomagania naszych dochodzeń.

Nasza najnowsza inicjatywa, Grupa Zadaniowa „Unite4Heritage”, zadebiutowała z sukcesem w następstwie straszliwej serii trzęsień ziemi, które nawiedziły Włochy pod koniec 2016 r. Grupa Zadaniowa to zespół wyspecjalizowanego personelu Dowództwa Carabinieri, który współpracuje z ekspertami cywilnymi z Ministerstwa Kultury w celu oceny ryzyka i ilościowego określenia szkód wyrządzonych dziedzictwu kulturowemu na obszarach dotkniętych kryzysem oraz opracowania niezbędnych planów działania, w tym zapewnienia kursów szkoleniowych dla miejscowego personelu, pomocy w bezpiecznym usuwaniu ruchomych obiektów z zagrożonych lub splądrowanych miejsc oraz wzmocnienia walki z grabieżą i nielegalnym obrotem dobrami kultury.

Wspólnie z UNESCO pracujemy obecnie nad umową stand-by, aby umożliwić wysyłanie Grupy Zadaniowej „Unite4Heritage” za granicę pod flagą ONZ. W międzyczasie utrzymujemy stosunki dwustronne z kilkoma krajami, od niedawna również z Irakiem. Właśnie odwiedziłem biuro terenowe UNESCO w Bagdadzie, aby zidentyfikować punkty współpracy w zakresie obszarów archeologicznych zdewastowanych i splądrowanych przez Da'esh. Kampania „Zjednoczcie się dla dziedzictwa” zwiększyła świadomość zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego, zmobilizowała podmioty spoza społeczności zajmującej się dziedzictwem kulturowym i rozszerzyła wysiłki UNESCO na rzecz koordynowania prac technicznych między różnymi wyspecjalizowanymi agencjami i instytucjami.

W świetle doświadczeń, sukcesów i nowatorskiej pracy Dowództwa Carabinieri na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego [...] z zadowoleniem przyjmuję ducha rezolucji i jej skutecznych środków wzywających do ujednoczenia procedur, wzmocnienia więzi między państwami członkowskimi a siłami policyjnymi, poszerzenia definicji przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu oraz zaostrzenia przepisów dotyczących nielegalnego obrotu przedmiotami o nieudokumentowanym pochodzeniu.

[..]

[Audrey] Azoulay

[...] jednogłośnie przyjęcie rezolucji nr 2347 (2017) to historyczny krok w naszej wspólnej walce o ochronę zagrożonego dziedzictwa kulturowego. Spotykamy się dziś w Radzie Bezpieczeństwa, w sercu globalnego miasta, które symbolizuje nowoczesność – „w cieniu nieistniejących wież”, nawiązując do pracy Arta

Spiegelmana. Ale biorąc pod uwagę temat naszego spotkania, gromadzimy się dziś również w utraconym cieniu posągów Buddy z Bamianu, które zostały wyrwane z naszego świata i rozsadzone na kawałki, przez co ich niema moc poruszania i inspirowania została utracona. Zebraliśmy się w odpowiedzi na apele o rękopisy i mauzolea Timbuktu, kamienne kolosy i posągi byków z ludzką głową z Mezopotamii.

Celowe ataki na dziedzictwo kulturowe człowieka mają swoje źródło w pragnieniu zatarcia pamięci, odrzucenia przeszłości, odebrania historii jej znaczenia i lekcji, których nam udziela. Jest to to samo destrukcyjne pragnienie, które kieruje ataki przeciwko kobietom, mężczyznom i dzieciom, ale także kamieniowi i glinie, z których wykonane są nasze skarby dziedzictwa przechowywane w muzeach. Jest to to samo makabryczne pragnienie, ta sama chęć zniszczenia tego, co mogło istnieć w przeszłości, aby zgasić nadzieję na przyszłość. Jesteśmy winni tym ludziom, kobietom i mężczyznom, szacunek dla ich przeszłości. Musimy przekazać ich historię naszym dzieciom i dzieciom naszych dzieci, ponieważ ta historia jest częścią wspólnego dziedzictwa ludzkości. Musimy stanąć po stronie tych wszystkich, którzy czasami kosztem własnego życia starają się ocalić te skarby ludzkości przed otchłanią.

Społeczność międzynarodowa wspierałaby zatem to, co Léon Blum słusznie nazwał „sumieniem Narodów Zjednoczonych”, a mianowicie UNESCO. [...] Istotna rola [odgrywana przez] UNESCO w ochronie dziedzictwa i promowaniu różnorodności kulturowej jako instrumentu pokoju i moralnego sumienia ludzkości przypomina nam wszystkim, że kultura łączy ludzi z ich historią i regionami. Dzięki UNESCO państwa zobowiązały się przyjąć teksty przydatne dla zachowania naszego wspólnego dziedzictwa. Globalny mandat UNESCO ma większe znaczenie niż kiedykolwiek w świecie, w którym jego podstawowe wartości są często zagrożone.

[...] prace Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości oraz INTERPOL-u odgrywają kluczową rolę w zapobieganiu nielegalnemu handlowi dobrami kultury poprzez promowanie współpracy sądowej oraz zwiększaniu świadomości wśród państw na temat kwestii, które wciąż są często źle rozumiane. Chciałabym również pochwalić obecność dziś w Radzie Bezpieczeństwa Podsekretarza Generalnego ds. Politycznych i Dyrektora Generalnego UNESCO, a także podziękować Dyrektorowi Wykonawczemu Biura ONZ ds. Narkotyków i Przestępczości za jego briefing. [...]

Ochrona dziedzictwa to kwestia cywilizacyjna i kwestia etyczna, które łączą nas wszystkich poprzez różnorodne przynależności. Jest to jednak również kwestia bezpieczeństwa, ponieważ nielegalny handel dobrami kultury zrabowanymi podczas konfliktów finansuje sieci terrorystyczne i sam jest czynnikiem rozwoju konfliktów zbrojnych.

Grupy zbrojne, w szczególności organizacje terrorystyczne, są wzmacniane dochodami pochodzącymi z handlu dziedzictwem kulturowym. Dobra kultury skradzione w kraju, w którym toczy się wojna, służą następnie utrwalaniu i intensyfikacji tego konfliktu. Nawet po konflikcie, kiedy pokój zostaje przywrócony, dziedzictwo nadal odgrywa ważną rolę w przywracaniu pokoju jako symbol odporności i jedności ludów, których krew została przelana.

[Dlatego właśnie] społeczność międzynarodowa musi podjąć kroki, aby działać. To imperatyw człowieka, słuszną sprawą i kluczowy element pokoju. [...] społeczność międzynarodowa podejmuje działania za pośrednictwem Rady Bezpieczeństwa, która po raz pierwszy w historii przyjęła kompleksową rezolucję poświęconą wyłącznie ochronie zagrożonego dziedzictwa w konfliktach zbrojnych. Ten organ, którego zadaniem jest zapewnienie utrzymania pokoju i bezpieczeństwa, jest teraz w pełni przygotowany do radzenia sobie z tą konkretną kwestią dzięki tekstowi przedłożonemu przez Francję i Włochy. Oczywiście kwestia ta pojawiała się już we wcześniejszych uchwałach Rady, ale tamte zapisy miały ograniczony zakres i skupiały się na konkretnych obszarach, zwłaszcza w kontekście walki z terroryzmem. Na przykład rezolucja nr 1267 (1999) wzywa do poszanowania dziedzictwa kulturowego i historycznego Afganistanu, podczas gdy rezolucja nr 2199 (2015) potępia niszczenie dziedzictwa kulturowego w Iraku i Syrii – zwłaszcza przez Da'esh i Front Al-Nusra – oraz wzywa państwa do podjęcia odpowiednich środków w celu zapobiegania handlowi dobrami kultury z Iraku i Syrii.

Naglący charakter sprawy skłonił dziś Radę do podkreślenia wagi tych rezolucji i do zajęcia się problemem w szerszym zakresie. W tym względzie Rada może liczyć na wkład 43 państw, które zebrały się w grudniu 2016 r. na międzynarodowej konferencji w sprawie ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego w Abu Zabi, zorganizowanej przez Francję i Zjednoczone Emiraty Arabskie, które pragnę pochwalić za tak zdecydowane zaangażowanie. W dokumencie końcowym państwa te wezwały Radę Bezpieczeństwa do wsparcia realizacji dwóch głównych celów wskazanych przez konferencję, a mianowicie utworzenia międzynarodowego funduszu ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego oraz stworzenia sieci bezpiecznych przystani.

Dzisiejsza jednomyślna rezolucja jest zarówno wyczerpująca, jak i wyważona. Odzwierciedla pełną determinację społeczności międzynarodowej na najwyższym poziomie. [...] Rezolucja porusza kwestię zagrożonego dziedzictwa w sytuacjach konfliktu zbrojnego, po raz pierwszy zajmując się wszystkimi zagrożeniami – zniszczeniem, kradzieżą i nielegalnym handlem – bez ograniczeń geograficznych i niezależnie od tego, czy akty te są dokonywane przez wymienione grupy terrorystyczne czy inne grupy zbrojne. Wyraźnie łączy finansowanie grup terrorystycznych z nielegalnym obrotem dobrami kultury i wzmacnia narzędzia operacyjne wprowadzone w celu rozwiązania tego problemu w poprzednich rezolucjach Rady Bezpieczeństwa. Lepiej też ujmuje związek między grupami terrorystycznymi a przestępczością zorganizowaną. Wspomina o głównych wynikach konferencji w Abu Zabi w odniesieniu do prawa międzynarodowego. Wzmacnia również współpracę między odpowiednimi agencjami i organami zajmującymi się tą kwestią, bez powielania lub zastępowania ich dokonań, jednocześnie zachęcając państwa do dalszej współpracy i podejmowania działań operacyjnych i merytorycznych.

Wreszcie wzywa państwa członkowskie do ratyfikowania Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i jej Protokołów, tak jak zrobiła to Francja, która właśnie dołączyła do Wielkiej Brytanii jako pierwszy stały członek Rady Bezpieczeństwa, który dokonał ratyfikacji Drugiego Protokołu z 1999 r. W ramach tej mobilizacji, a przede wszystkim współpracy

w tej kwestii, Francja zamierza nadal w pełni odgrywać swoją rolę, w szczególności przeznaczając 30 mln dolarów na ogłoszony na konferencji w Abu Zabi fundusz, który ma już ponad 75 mln dolarów w swoim budżecie.

Przekonanie, że współczesność może opierać się na zapomnieniu przeszłości, to niebezpieczna droga. Ta nowa era może nadejść tylko dzięki budowaniu na ramionach olbrzymów, którzy nas poprzedzili. Dziś musimy zachować integralność „wielkiej księgi” ludzkości, o której mówił Victor Hugo w Notre-Dame de Paris. Mówił o dziedzictwie jako o „wielkiej księdze ludzkości, kluczowym wyrazie tego, co to znaczy być człowiekiem”. Oczywiście dziedzictwo to żywy organizm, który przechodził przeobrażenia przez wieki. Ale to upływ czasu określi, co musi przetrwać w historii, a nie niszczycielskie namiętności ludzi.

Ta rezolucja wzywa nas wspólnie do mądrości i poszanowania upływu czasu, historii. Praca na rzecz pokoju to zapobieganie niszczeniu dziedzictwa kulturowego w morderczej próbie pisania historii na nowo. Oznacza to również zapobieganie przejmowaniu dziedzictwa narodów w celu finansowania przemocy i zbrodni przeciwko ich własnej historii. Takie jest znaczenie historycznej rezolucji, którą dziś przyjęliśmy.

[Vincenzo] Amendola

Nasze pokolenie stoi w obliczu bezprecedensowych ataków i niszczenia dziedzictwa kulturowego przez grupy terrorystyczne w sytuacjach konfliktu zbrojnego. To nie tylko atak na przeszłość, ale także na naszą zbiorową przyszłość. Wpływa na tożsamość ludzi, utrudnia odbudowę pokonfliktową i budowanie pokoju. Podważa wartości takie jak tolerancja, szacunek i inkluzywność. Pozbawia grupy mniejszościowe ich korzeni. Podsyca konflikty.

Niszczenie dziedzictwa kulturowego przez grupy terrorystyczne oraz w sytuacjach konfliktów zbrojnych może stanowić zbrodnię wojenną lub zbrodnię przeciwko ludzkości. W połączeniu z bezprecedensową skalą zorganizowanej grabieży i nielegalnego handlu dobrami kultury, akty te stanowią źródło dochodów dla grup terrorystycznych, wspierając ich działania rekrutacyjne oraz wzmacniając ich zdolność operacyjną do organizowania i przeprowadzania ataków.

Z tych powodów oraz ze względu na naszą historię ochrona dziedzictwa kulturowego jest od dawna filarem włoskiej polityki zagranicznej, a Włochy przodują w międzynarodowych wysiłkach na rzecz zabezpieczenia i ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym dzięki wyspecjalizowanej jednostce karabinierów. Jesteśmy również zagorzałymi zwolennikami UNESCO i wybitnego zaangażowania Dyrektora Generalnej [Irin]y Bokovej. Promowaliśmy przyjęcie rezolucji w sprawie kultury na obszarach konfliktów i wspieraliśmy realizację kampanii „Zjednoczcie się dla dziedzictwa”, w tym za pośrednictwem naszej krajowej Grupy Zadaniowej, o czym mówił przed chwilą generał Parrulli.

Jako państwo przewodniczące obecnie Grupie Siedmiu (G-7) pod koniec marca będziemy gospodarzem pierwszego w historii spotkania ministrów kultury krajów G-7. Jako partnerzy globalnej koalicji przeciwko Da'esh, współprzewodniczymy wraz ze Stanami Zjednoczonymi i Arabią Saudyjską grupie finansowej przeciwko Islamskiemu Państwu w Iraku i Lewancie, której praca obejmuje promowanie szybkiego wdrożenia rezolucji nr 2199 (2015), by uniemożliwić grupom

terrorystycznym w Iraku i Syrii czerpanie korzyści z handlu ropą, antykami i zakładnikami. Przewodniczymy również jej podgrupie ds. nielegalnego handlu dobrami kultury. Wśród głównych projektów dwustronnych, w które jesteśmy zaangażowani, pozwolę sobie wymienić naszą udaną współpracę z rządem Iraku w zakresie ochrony ogromnego dziedzictwa kulturowego tego kraju.

Jako państwo kandydujące do Rady Bezpieczeństwa uczyniliśmy z dziedzictwa kulturowego temat nadrzędny. Razem z Jordanią, UNESCO, Biurem Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości oraz INTERPOL-em zorganizowaliśmy serię seminariów mających na celu zwiększenie świadomości i opracowanie lepszych reakcji. Jako członek Rady Bezpieczeństwa jesteśmy przekonani, że organ ten powinien zwracać większą uwagę na ochronę dziedzictwa kulturowego, uważając, że Rada i społeczność międzynarodowa mogą i powinny zjednoczyć się wokół tej kwestii. [...]

Niszczenie dziedzictwa kulturowego przez grupy terrorystyczne i zorganizowane siatki przestępcze to rzeczywistość, a niniejsza rezolucja mówi o tym jasnym językiem i [wprowadza] konkretne środki operacyjne. Ale ta kwestia ma szersze znaczenie dla utrzymania międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wykraczające poza ataki grup terrorystycznych. Dziś Rada wysłała jasny sygnał zaangażowania i ważną odpowiedź na niszczenie dziedzictwa kulturowego podczas kryzysów i konfliktów. Rezolucja jest zrównoważonym instrumentem, który dotyczy zarówno inicjatyw prewencyjnych, jak i środków mających na celu zwalczanie nielegalnych wykopaliisk oraz grabieży i nielegalnego handlu dziedzictwem kulturowym na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Zachęca się państwa do przyjęcia odpowiednich środków, zgodnych z ich systemami krajowymi oraz z międzynarodowymi ramami i standardami. Zharmonizowane prawodawstwo i skoordynowane rozwiązania operacyjne są niezbędne dla zapewnienia skutecznej reakcji. Rada Bezpieczeństwa zobowiązuje siebie i dedykowane organy Organizacji Narodów Zjednoczonych do pomocy państwom członkowskim i wzmocnienia wszelkich form współpracy. Jesteśmy przekonani, że ten wysiłek przyczyni się do zapobiegania i przeciwdziałania czynom, które niszczą i uszkadzają dziedzictwo kulturowe oraz zapewniają istotne wsparcie finansowe grupom przestępczym i terrorystycznym.

Włączenie wymiaru kulturowego do zapobiegania i rozwiązywania konfliktów jest nie tylko obowiązkiem moralnym, ale także imperatywem politycznym i bezpieczeństwa. Zwiększanie świadomości i mobilizowanie międzynarodowych wysiłków są konieczne, ale niewystarczające. Kluczowe znaczenie ma również postawienie przed wymiarem sprawiedliwości sprawców przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu, także po to, by zapobiegać przyszłym atakom, jak podkreślono w historycznym wyroku Międzynarodowego Trybunału Karnego we wrześniu ubiegłego roku w sprawie Prokurator przeciwko Ahmadowi Al Faqi Al Mahdiemu, dotyczącej zniszczenia dziedzictwa kulturowego w Timbuktu. Dziedzictwo kulturowe przekazywane od wieków na całym świecie reprezentuje przesłanie tolerancji, zrozumienia kulturowego, harmonii religijnej i szacunku. Elementy totalitarne chcą zniszczyć niezwykle dziedzictwo historyczne naszego człowieczeństwa. W tej historycznej rezolucji potwierdzamy podstawowe wartości naszych cywilizacji.

[Sacha Sergio] Llorentty Solíz

[...] Przyjęta dziś rezolucja nr 2347 (2017) jest wezwaniem społeczności międzynarodowej i różnych agencji ONZ do skutecznej ochrony obiektów kulturowych i dziedzictwa w miejscach, w których toczy się konflikt zbrojny, zwłaszcza tam, gdzie działają grupy terrorystyczne, które nie tylko starają się podważyć prawa milionów ludzi, ale także próbują zniszczyć wspólne dziedzictwo kulturowe ludzkości, aby sfinansować swoje nikczemne czyny.

Kategorycznie potępiamy grabież, handel, przemysł itp. dóbr kultury przez podmioty niepaństwowe i grupy terrorystyczne, zwłaszcza Da'esh i Al-Kaidę, ze szkodą dla suwerennych państw i narodów. Apelujemy do społeczności międzynarodowej o ścisłą współpracę i podjęcie wszelkich niezbędnych wysiłków, aby zapobiec tego typu aktom. Zdecydowanie potępiamy również niszczenie miejsc i dóbr historycznych jako strategię zaprzeczania kulturowym i historycznym korzeniom państw i narodów poprzez terror i zastraszenie. Po raz kolejny odrzucamy wszelkie akty terrorystyczne jako nieuzasadnione przestępstwa, niezależnie od motywacji, miejsca, czasu czy sprawców. Potwierdzamy potrzebę, aby wszystkie państwa zwalczały to zjawisko wszelkimi środkami, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych i innymi zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego.

[...] należy pamiętać, że jednym z powodów, dla których mamy dziś do czynienia z przemytem, handlem, grabieżą i niszczeniem cennych zabytkowych dóbr kultury, nie tylko na Bliskim Wschodzie, ale także w innych częściach świata, jest po części zniszczenie infrastruktury państwa i niewydolne siły bezpieczeństwa lub władze, które nie są w stanie zapobiec popełnianiu takich czynów. Naszym zdaniem ważne jest, aby zidentyfikować przyczyny tego zjawiska, które występuje przede wszystkim na Bliskim Wschodzie. Prawdopodobnie nie zgromadzilibyśmy się tutaj, aby zająć się tą trudną sprawą, gdyby nie interwencyonistyczna polityka i inwazje ostatnich lat, które doprowadziły do powstania i rozkwitu grup terrorystycznych, czyli problemu, z którym obecnie boryka się społeczność międzynarodowa.

Odnotowujemy, że Rada wyraziła przyjętą dziś rezolucją nr 2347 (2017) swoje zaniepokojenie, stwierdzając, że Islamskie Państwo Iraku i Syrii (ISIS) oraz inne osoby, grupy, przedsiębiorstwa i podmioty powiązane z Al-Kaidą zarabiają na bezpośrednim lub pośrednim udziale w grabieży i przemyśle dóbr kultury pochodzących ze stanowisk archeologicznych, muzeów, bibliotek, archiwów i innych miejsc w Iraku i Syryjskiej Republice Arabskiej. Dochody te są wykorzystywane do finansowania rekrutacji i wzmocnienia ich zdolności operacyjnej w zakresie planowania i przeprowadzania ataków terrorystycznych.

Pomimo przyjęcia środków w celu zwalczania tego zjawiska ogólny brak skutecznych mechanizmów kontrolnych w społeczności międzynarodowej pozwolił ISIS i Al-Kaidzie na dalsze finansowanie ich podejrzanych operacji poprzez grabież, przemysł i sprzedaż dóbr kultury. Przyniosło to ogromne korzyści ekonomiczne, bez których grupy terrorystyczne nie byłyby w stanie finansować swojej działalności przestępczej. Ograniczenie kontroli lub uchylanie się od niej z wykorzystaniem rajów podatkowych, które służą przestępczości zorganizowanej do legitymizacji jej finansów, tylko podkopują nasze wysiłki. Musimy rygorystycznie

zbadać, czy te grupy terrorystyczne mają dostęp do rajów podatkowych i czy faktycznie wykorzystują je do tych celów.

[...] egzekwowanie dzisiejszej rezolucji powinno koncentrować się na przywróceniu zabytków i dóbr kultury do stanu sprzed konfliktów. Powinniśmy także dążyć do neutralizacji ładunków wybuchowych i rozminowywania tych obszarów, jak w przypadku Palmyry w Syrii. [...] Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego nr 69/196 zdecydowanie wzywa państwa członkowskie do stosowania międzynarodowych wytycznych dotyczących zapobiegania przestępczości i reagowania wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych na nielegalny handel dobrami kultury i inne powiązane przestępstwa. W związku z tym wzywamy wszystkie państwa członkowskie do zacieśnienia współpracy międzynarodowej i przyjęcia wspólnych środków w celu odzyskania nielegalnie sprzedanych, zagrabionych, skradzionych lub przemyconych dóbr kultury oraz, co najistotniejsze, zapewnienia ich odtworzenia i zwrotu do miejsca pochodzenia.

Chociaż każdy przypadek jest inny, wiele muzeów, które obecnie wystawiają zabytkowe dobra kultury z innych krajów, również nabyło je w wyniku inwazji, grabieży lub w inny nielegalny sposób. W związku z tym wzywamy do wzmocnienia polityki przywracania i zwrotu tego mienia, w sposób zgodny z instrumentami zatwierdzonymi przez ONZ. Na koniec pragniemy wyrazić, jak szczególne i konkretne znaczenie ma ochrona dóbr kultury na terenach pod obcą okupacją, i podkreślić kluczową rolę UNESCO w tej zasadniczej sprawie.

[Kairat] Umarov

[...] Jesteśmy świadkami największego zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego od czasów II wojny światowej. Obecnie ponad 55 obiektów dziedzictwa kulturowego jest zagrożonych zniszczeniem w konfliktach zbrojnych – 21 z nich znajduje się na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej, w szczególności w Egipcie, Iraku, Palestynie, Jemenie, Libii i Syrii. Ta bezprecedensowa skala ataku stanowi czystkę kulturową. Kazachstan, jako członek Komitetu Światowego Dziedzictwa, z zadowoleniem przyjmuje wysiłki i inicjatywy społeczności międzynarodowej mające na celu ochronę tych miejsc. Byliśmy jednym ze sponsorów decyzji 199. sesji Rady Wykonawczej UNESCO, przyjętej w kwietniu ubiegłego roku, w sprawie roli UNESCO w ochronie i zachowaniu Palmyry i innych miejsc światowego dziedzictwa Syrii. [...]

Wzywamy państwa członkowskie i inne zainteresowane strony do pełnego wdrożenia zaleceń światowych forów, między innymi Konferencji darczyńców na temat ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego, która odbyła się w tym tygodniu w Paryżu, [...] IV Międzynarodowego Forum Kultury, które odbyło się w Petersburgu w grudniu 2015 r.

Dołączcie do Międzynarodowego Sojuszu na rzecz Ochrony Dziedzictwa na Obszarach Konfliktowych, na czele którego stoją Francja i Zjednoczone Emiraty Arabskie. Ratyfikujcie i wdrażajcie odpowiednie traktaty międzynarodowe, konwencje i inne instrumenty, poza rezolucjami Rady Bezpieczeństwa i UNESCO w tym zakresie. Organizujcie szkolenia zapobiegające nielegalnemu handlowi dobrami kultury. Wesprzyjcie fundusz kryzysowy UNESCO na rzecz dziedzictwa i globalną kampanię „Zjednoczcie się dla dziedzictwa”. Wzmocnijcie Światową Koalicję

UNESCO na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego jako program działań Dyrektora Generalnej w tej sprawie i promujcie pluralizm kulturowy. Wprowadźcie rygorystyczne środki, aby dziedzictwo kulturowe pozyskane legalnie ze stanowisk archeologicznych nie było wykradane z muzeów, przemycane i sprzedawane do prywatnych kolekcji przez grupy terrorystyczne. Takie grabieże stały się lukratywnym źródłem finansowania terroryzmu, zastępując malejące dochody z zasobów ropy naftowej. Zapewnijcie większą czujność w stosunku do wszystkich źródeł finansowania, w tym prania brudnych pieniędzy i różnych rynków, takich jak domy aukcyjne i Internet – za pośrednictwem których Da'esh obraca rocznie prawie 100 mln dolarów.

Wykorzystajcie bazę danych skradzionych dzieł sztuki INTERPOL-u i powołajcie w tym celu specjalne jednostki policji. Rozwiązanie kwestii skradzionych dóbr kultury jest wymagane na mocy prawa międzynarodowego, dlatego kluczowe znaczenie ma zwiększenie skuteczności postępowań przed sądami krajowymi. Wszyscy powinniśmy ściśle współpracować z INTERPOL-em, Światową Organizacją Celną, UNESCO i Biurem Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, które powinny sugerować kluczowe działania zapewniające ochronę dziedzictwa kulturowego.

I na koniec, Kazachstan jest zaangażowany w ochronę dziedzictwa kulturowego jako podstawowego narzędzia dyplomacji prewencyjnej, która ma wspierać rozwój pokojowych społeczeństw, wzmacniać zrównoważony rozwój i zwalczać finansowanie terroryzmu.

[Wołodymyr] Jelczenko

[...] Ostatnie wydarzenia skierowały uwagę społeczności międzynarodowej na kwestię [ochrony dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych]. W pełni podzielamy główną ideę przyjętej dziś rezolucji nr 2347 (2017), aby zapobiegać niszczeniu, nielegalnemu handlowi, grabieży i przemytowi dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych.

Ile z siedmiu cudów świata można dziś zobaczyć? Niektóre z nich zostały utracone w wyniku klęsk żywiołowych, a inne zniknęły z powodu ludzkich zachowań. Wagę problemu, o którym dzisiaj mówimy, bardzo zwięźle wyraził François Bugnion, wybitny znawca międzynarodowego prawa humanitarnego z Międzynarodowego Komitetu Czerwonego Krzyża. Powiedział: „Zamknij oczy i wyobraź sobie Paryż bez Notre Dame [...], Gizę bez piramid [...], Pekin bez Zakazanego Miasta, Nowy Jork bez Statuy Wolności, Moskwę bez Placu Czerwonego i Soboru Wasyla Błogosławionego”.

Społeczność międzynarodowa ponosi szczególną odpowiedzialność za ochronę obiektów dziedzictwa kulturowego, które reprezentują tożsamość naszych narodów i które są od dawna integralną częścią historii ludzkości.

Za czasów Jean-Jacques'a Rousseau i Emera de Vattel'a zasada rozróżniania własności wojskowej i cywilnej, a także poszanowania miejsc kultu i o znaczeniu kulturowym, stała się jednym z fundamentalnych elementów zwyczajowego międzynarodowego prawa humanitarnego. Od tego czasu społeczność międzynarodowa opracowała szerokie ramy zasad i procedur mających na celu ochronę dóbr kultury przed szkodą. Podstawowymi elementami tego reżimu są Drugi Protokół do

Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz Protokoły dodatkowe z 1977 r. do konwencji genewskich z 1949 r.

Jednakże dobra kultury nadal są niszczone i stanowią obiekt grabieży i handlu. W następstwie niedawnych konfliktów w Europie, Azji Środkowej, na Bliskim Wschodzie i w Afryce przypominamy sobie liczne barbarzyńskie akty popełnione przeciwko naszej cywilizacji. [...]

Państwa nie są jednak jedynymi sprawcami przestępstw związanych z dobrami kultury. Coraz więcej takich przestępstw jest popełnianych przez podmioty niepaństwowe, w tym grupy przestępcze, zbrojne i terrorystyczne. Cała społeczność międzynarodowa była świadkiem uderzających przykładów celowego i systematycznego niszczenia naszego wspólnego dziedzictwa przez Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie, Al-Kaidę, Talibów i ich sojuszników. W wyniku takiego kulturowego ludobójstwa przyszłe pokolenia zostały pozbawiane możliwości podziwiania piękna m.in. świątyń w Palmyrze i rzeźb w Al-Rakce w Syrii, starożytnych miast: Nimrud i Hatry, a także słynnych zabytkowych meczetów i bibliotek Mosulu w Iraku, świątyń sufickich na obrzeżach Trypolisu w Libii, unikalnej architektury Timbuktu w Mali, oraz posągów Buddy wyrzeźbionych w klifach Bamianu w Afganistanie.

Atakując dziedzictwo kulturowe, terroryści nie tylko zwracają uwagę na swoją działalność i zastraszają rządy, a także opinię publiczną. Próbuje też napisać historię na nowo i wymazać całe rozdziały ze zbiorowej pamięci ludzi. Ponadto aktywnie handlują dobrami kultury, które są nielegalnie wykopywane lub grabione, aby sfinansować swoje zbrodnie. Jak potwierdzają liczne raporty Sekretarza Generalnego, UNESCO i innych właściwych agencji ONZ, stało się to powszechną praktyką, zwiększając tym samym zdolność tych grup do dalszego popełniania aktów terrorystycznych. Najwyższy czas podjąć zdecydowane działania, aby przerwać to błędne koło. Dlatego rezolucja nr 2347 (2017) jest tak ważna. Pochwalamy działalność UNESCO jako kluczowego gracza w dziedzinie ochrony i odzyskiwania dziedzictwa kulturowego na całym świecie. [...]

Chcielibyśmy zwrócić uwagę na kilka ważnych elementów rezolucji nr 2347 (2017), z których pierwszy dotyczy podstawowej odpowiedzialności państw za ochronę ich dóbr kultury. Nieosiągnięcie tego celu nie wynika z braku istniejących instrumentów międzynarodowych, ale raczej z braku woli państw do przestrzegania swoich zobowiązań. Po drugie, podjęto inicjatywę ustanowienia wewnątrz krajów bezpiecznych stref w celu ochrony ruchomych dóbr kultury zagrożonych w czasie konfliktów. Po trzecie, utworzenie wykazów dóbr kultury i innych przedmiotów o znaczeniu historycznym, kulturalnym i sakralnym, które zostały nielegalnie wywiezione z obszarów konfliktu zbrojnego, zwłaszcza z terytoriów pod obcą okupacją, byłoby szczególnie przydatne dla zapewnienia ich przyszłego bezpiecznego powrotu do krajów pochodzenia. Po czwarte, w kontekście stawiania przed sądem sprawców przestępstw związanych z dobrami kultury z zadowoleniem przyjmujemy podejmowane w tym celu wysiłki wszystkich krajowych i międzynarodowych jurysdykcji i wzywamy do ścisłej współpracy między organami ścigania i organami celnymi w zakresie dochodzeń, ścigania, konfiskat i przejmowania, jak również zwrotu, restytucji lub repatriacji dóbr kultury będących przedmiotem nielegalnego handlu. Pochwalamy w szczególności

niedawną decyzję Międzynarodowego Trybunału Karnego, który po raz pierwszy skazał zbrodniarza wojennego za celowe kierowanie ataków na budynki sakralne i zabytki. Wreszcie, przewidywany raport Sekretarza Generalnego z wykonania rezolucji nr 2347 (2017) powinien dać nam możliwość kompleksowego zbadania problemu oraz oceny jego wagi i skali w oparciu o informacje przekazane przez państwa członkowskie, co pozwoli na opracowanie konkretnych rekomendacji i trwałych rozwiązań. [...]

[Olof] Skoog

[...] Niszczenie, grabież i nielegalny handel dziedzictwem kulturowym nie tylko wyrządzają szkody miejscom i narodom na obszarach dotkniętych [konfliktem], ale także wyrządzają niewyobrażalne szkody w rozumieniu naszej wspólnej historii i człowieczeństwa. W rezultacie wiedza, piękno i różnorodność naszego świata zostają umniejszone dla wszystkich. Zniszczenie starożytnego miasta Palmyra, mauzoleów i rękopisów z Timbuktu oraz meczetów w Mosulu, by wymienić tylko niektóre, to bezmyślne i niepotrzebne akty wandalizmu. Do takiej obrazoburczości dochodziło już wcześniej we wszystkich częściach globu, ale najnowsza fala jest tym bardziej cyniczna, że często stanowi przykrywkę dla grabieży artefaktów na sprzedaż na czarnym rynku i dla zdobywania rozgłosu przez tych, którzy dokonują tych barbarzyńskich aktów.

Naszą główną troską w sytuacjach konfliktowych musi być oczywiście ochrona życia i godności cywilów, których życie zostało zniszczone z powodu wojny i niestabilności. Musimy również zająć się fazą pokonfliktową i tym, jak odbudować pokojowe społeczeństwa oparte na zaufaniu i wzajemnym zrozumieniu. W związku z tym niszczenie i zniknięcie dziedzictwa kulturowego może mieć głębokie i nieprzewidziane konsekwencje poprzez unicestwienie wyjątkowych wartości historycznych i kulturowych, które są nam niezbędne do zrozumienia naszej przeszłości, teraźniejszości i przyszłości. Niepokojący jest fakt, że ugrupowania zbrojne, a w szczególności ugrupowania terrorystyczne w trwających konfliktach, finansują swoją działalność poprzez nielegalny handel dobrami kultury. Sama liczba nielegalnie sprzedanych dóbr kultury skonfiskowanych w krajach sąsiadujących z miejscami tocących się konfliktów tylko w 2016 r. jest wyraźną ilustracją skali problemu.

Niszczenie, grabież i nielegalny handel dziedzictwem kulturowym w sytuacjach konfliktów zbrojnych nie są zjawiskiem nowym. Ochrona dóbr kultury w konfliktach zbrojnych jest mocno zakorzeniona w Drugim Protokole do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz zwyczajowym międzynarodowym prawie humanitarnym, w którym w pewnych okolicznościach celowe niszczenie takiego dziedzictwa kulturowego można uznać za zbrodnie wojenne. Państwa mają zatem obowiązek badania ataków na dobra kultury i stawiania sprawców przed sądem. Mając to na uwadze, przyjmujemy z zadowoleniem niedawny wyrok Międzynarodowego Trybunału Karnego w sprawie Al Mahdiego. Ponadto UNESCO uzgodniła szereg konwencji dotyczących tych kwestii, które wraz z Konwencją przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej dostarczają ważnych narzędzi do ich rozwiązywania. Ważną rolę odgrywają również nasze wspólne środki przeciwko terroryzmowi, w tym przeciwko finansowaniu terroryzmu poprzez nielegalny handel dobrami kultury.

Szwecja [...] podjęła szereg działań w celu wdrożenia rezolucji nr 2199 (2015), potępiającej handel dobrami kultury z Syrii i Iraku, m.in. poprzez utworzenie krajowej funkcji koordynacyjnej w odpowiednich agencjach rządowych. Wzmocniliśmy również zdolność policji krajowej w dziedzinie dziedzictwa kulturowego i rozpoczęliśmy kampanię zwiększającą świadomość społeczną zgodnie z globalną kampanią UNESCO „Zjednoczcie się dla dziedzictwa”. Podkreślamy wiodącą rolę UNESCO w ochronie dziedzictwa kulturowego. Popieramy Strategię wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego i czekamy na plan działania służący jej realizacji. UNESCO, Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępności, INTERPOL, Światowa Organizacja Celna i państwa, a także różne instytucje i osoby fizyczne wnoszą cenny wkład w zapobieganie niszczeniu i nielegalnemu obrotowi dziedzictwem kulturowym. Istotne jest, aby ich działania wzajemnie się wspierały i uzupełniały.

Rezolucja nr 2347 (2017) [...] jest ważnym krokiem naprzód w walce z niszczeniem, grabieżą i nielegalnym handlem dziedzictwem kulturowym w sytuacjach konfliktowych. Ponadto pochwalamy inicjatywę podjętą przez Francję i Zjednoczone Emiraty Arabskie, aby stworzyć bezpieczne schronienia dla obiektów kultury, i z dużym zainteresowaniem badamy sposoby, w jaki sposób ta i inne inicjatywy mogą się wzajemnie uzupełniać. Holistyczne podejście otworzy nowe perspektywy.

[...] Nasze dziedzictwo kulturowe jest integralną częścią naszego wspólnego człowieczeństwa. Jego zniszczenie w dowolnej części świata zubaża nas wszystkich. Musimy zrobić wszystko, co w naszej mocy, aby chronić nasze wspólne dziedzictwo kulturowe. Jesteśmy to winni przyszłym pokoleniom.

[Elbio] Rosselli

[...] Współpraca międzynarodowa ma kluczowe znaczenie dla zapobiegania nielegalnemu handlowi dziełami lub dobrami kultury oraz wykorzystywaniu takiej działalności przestępczej do finansowania terroryzmu. Urugwaj potępia niszczenie dziedzictwa kulturowego, w szczególności miejsc kultu religijnego, oraz grabież i nielegalne wywożenie obiektów ze stanowisk archeologicznych, dokonywane w sytuacjach konfliktu zbrojnego przez grupy terrorystyczne. [...] UNESCO powinna odgrywać wiodącą rolę w ochronie dziedzictwa kulturowego i zwracać uwagę na inicjatywę „Zjednoczcie się dla dziedzictwa”, której celem jest stworzenie światowego ruchu młodych ludzi opowiadających się za ochroną zagrożonego dziedzictwa kulturowego, które powinno być zachowane jako dobro wspólne. Zwracamy również uwagę na kluczową rolę, jaką odgrywają Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przystępności oraz INTERPOL w zapobieganiu wszelkiemu nielegalnemu obrotowi dobrami kultury.

Utworzenie sieci bezpiecznych przystani, o której mowa w rezolucji nr 2347 (2017), powinno odpowiadać potrzebom i wymaganiom krajów dotkniętych [konfliktem], zgodnie z ustawodawstwem krajowym i stosownymi konwencjami międzynarodowymi. Należy przyznać pierwszeństwo zachowaniu dóbr kultury na terytorium kraju dotkniętego [konfliktem], [ale] tylko wtedy, gdy nie ma możliwości skorzystania z bezpiecznych przystani zlokalizowanych za granicą.

W takich przypadkach UNESCO może zapewnić pomoc w koordynowaniu relacji między dotkniętym państwem a bezpieczną przystanią. Taka koordynacja może obejmować zawieranie porozumień w sprawie warunków restytucji dzieł kultury i dziedzictwa oraz, na wniosek, wsparcie techniczne i współpracę w przekazywaniu i ochronie takich dóbr. Drugi punkt preambuły konstytucji UNESCO mówi, że „wojny biorą początek w umysłach ludzi, więc i w umysłach ludzi musi być zbudowana obrona pokoju”.

Dziedzictwo kulturowe to jeden ze sposobów, dzięki któremu możemy naprawdę wykuć pokój między narodami. W świetle nowych zagrożeń dla państw, w tym terroryzmu, musimy nadal harmonizować wspólne wysiłki na rzecz ochrony naszego dziedzictwa kulturowego, które jest symbolem zbiorowej tożsamości człowieka i łączy nas z naszą historią. Naszym obowiązkiem jest przekazanie go kolejnym pokoleniom.

[Amr Abdellatif] Aboulatta

[...] Zabezpieczenie i ochrona dziedzictwa kulturowego przed wszelkimi destrukcyjnymi aktami, w tym nielegalnym handlem i wykorzystywaniem do celów terrorystycznych, jest tematem niezwykle drażliwym, ponieważ obejmuje miejsca, pomniki, muzea i inne dobra materialne, które są bezpośrednio związane z historią i samą tożsamością państw i narodów. Dziedzictwo kulturowe ma zatem taką samą wartość jak ziemia czy nawet honor (jako pojęcie niematerialne) dla narodów i państw będących właścicielami takiego dziedzictwa lub innych jego opiekunów.

Egipt posiada cenne i bogate dziedzictwo kulturowe, które jest doceniane, znane i szanowane przez wszystkich. Dlatego doskonale zdajemy sobie sprawę z wagi i delikatności problemu. Musimy chronić nasze dziedzictwo kulturowe przed zniszczeniem i nielegalnym wprowadzaniem do obrotu, czy to przez grupy terrorystyczne, czy w okolicznościach konfliktu zbrojnego. Jak już mówiłem, nasze dziedzictwo kulturowe jest cenne, szanowane, znane i cenione przez wszystkich, a my jesteśmy szczególnie wrażliwi na znaczenie tej kwestii, biorąc pod uwagę nasze położenie geograficzne na kontynencie oraz w regionie, w którym znajduje się większość dziedzictwa światowego i kulturalnego.

Na tym tle oraz w świetle znaczenia i wrażliwości kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego delegacja egipska powtórzyła w negocjacjach dotyczących przyjętej dziś rezolucji nr 2347 (2017) wagę zawarcia w rezolucji szeregu zasad i ograniczeń, bez których nasza delegacja nie mogłaby za nią zagłosować. Chciałbym zwrócić uwagę na kluczowe zasady i ograniczenia, o których przed chwilą wspominałem.

Po pierwsze, potwierdzamy, że kluczową rolę w ochronie własnego dziedzictwa kulturowego odgrywa dane państwo. Wysiłki na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego w czasie konfliktu zbrojnego muszą respektować postanowienia Karty Narodów Zjednoczonych i być realizowane ściśle i zgodnie z prawem międzynarodowym. Poszanowanie suwerenności państwa jest również kluczowe, podobnie jak poszanowanie zasady nieingerencji w sprawy wewnętrzne państw. Podkreślamy również, że ochrona dziedzictwa kulturowego, w tym poprzez utworzenie sieci bezpiecznych przystani, może być podejmowana tylko przy wsparciu państwowego opiekuna tego dziedzictwa kulturowego. Bezpieczne schronienie należy zakładać tylko na terytorium danego państwa. Egipt odrzuca jakąkolwiek ingerencję,

teraz lub w przyszłości, w wewnętrzne sprawy państwa pod pretekstem ochrony dziedzictwa kulturowego. Nie zgadzamy się na wywożenie dziedzictwa kulturowego państwa poza jego terytorium pod pretekstem umieszczenia go w bezpiecznej przystani. Wystarczy, że przyjrzymy się własnemu dziedzictwu kulturowemu i temu w innych krajach. Dziedzictwo to jest eksponowane w muzeach państw trzecich, które przejęły to dziedzictwo i do tej pory odmawiają zwrócenia go prawowitym właścicielom.

Po drugie, ważne jest, aby UNESCO, jako agencja specjalizująca się w tematyce dziedzictwa kulturowego, nadal udzielała pomocy krajom, na ich prośbę, tak aby mogły one chronić swoje dziedzictwo kulturowe. Ponadto istotne jest, aby Rada Bezpieczeństwa zajmowała się dziedzictwem kulturowym wyłącznie w sytuacjach, w których istnieje zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, w kontekście międzynarodowej działalności antyterrorystycznej lub konfliktu międzynarodowego, który występuje w porządku obrad Rady.

Po trzecie, ważne jest, aby państwa podjęły niezbędne środki, aby uprzedzić i zapobiegać nielegalnemu handlowi dobrami kultury, zwłaszcza na obszarach konfliktów, a zwłaszcza tego, którego dopuszczają się grupy terrorystyczne.

Po czwarte, konieczne jest, aby państwa opracowały wykazy dóbr kultury, które zostały nielegalnie wywiezione podczas konfliktu zbrojnego, i aby w tym zakresie koordynowały działania z organami Organizacji Narodów Zjednoczonych i odpowiednimi podmiotami międzynarodowymi w celu zapewnienia bezpiecznej restytucji tych dóbr.

Po piąte, musimy potwierdzić możliwość włączenia do zadań organizacji pokojowych udzielania wsparcia zainteresowanym państwom, na ich prośbę, w ochronie ich dziedzictwa kulturowego przed zniszczeniem, grabieżą lub innymi podobnymi przestępstwami. Ponadto delegacja egipska zabiegała o umieszczenie w rezolucji odniesienia do konieczności ochrony dóbr kultury i dziedzictwa na terenach pod obcą okupacją. Niestety sprzeczny o charakterze politycznym wobec naszej propozycji sprawiły, że nie mogliśmy uwzględnić tej kluczowej idei w rezolucji.

[...] Egipt cieszy się z dzisiejszego przyjęcia rezolucji nr 2347 (2017), w szczególności dlatego, że ochrona dziedzictwa kulturowego jest szlachetnym celem. Jednakże [...] kluczową sprawą pozostaje dla państw wdrożenie rezolucji Rady Bezpieczeństwa, w tym tej właśnie przyjętej. W związku z tym oczekujemy, że państwa wypełnią swoje zobowiązania zgodnie z tą rezolucją, a w szczególności zgodnie z zawartymi w niej zasadami i ograniczeniami. Nie pozwolimy na łamanie takich przepisów.

[Jewgienij] Zagajnow

[...] Nasza delegacja w pełni podziela zaniepokojenie bezprecedensowymi szkodami wyrządzonymi dziedzictwu kulturowemu przez zwolenników Państwa Islamskiego Iraku i Szam (ISIS), Dżabhat Al-Nusry i innych grup terrorystycznych działających w Iraku, Syrii, Libii i innych strefach konfliktu.

Wierzymy, że wykorzystanie barbarzyńskiego terroryzmu powinno być szczególnym celem społeczności międzynarodowej w tej sferze. Wpływy z handlu dziedzictwem kulturowym pozostają jednym z głównych źródeł finansowania ISIS.

W ciągu ostatnich dwóch lat Rada poczyniła znaczne postępy w opracowywaniu instrumentów zwalczania finansowania terroryzmu. Rezolucje nr 2199 (2015) i 2253 (2015), przygotowane przy bardzo aktywnym udziale naszej delegacji, poruszały kwestię dziedzictwa kulturowego. Na wniosek Rosji wprowadzono zmiany w uniwersalnych standardach Grupy Specjalnej ds. Przeciwdziałania Praniu Pieniędzy w zakresie zwalczania finansowania terroryzmu zgodnie z tymi rezolucjami Rady Bezpieczeństwa, co zostało odnotowane z zadowoleniem w przyjętej dziś rezolucji nr 2347 (2017).

Jednak społeczność międzynarodowa nie była jeszcze w stanie w pełni odciąć finansowania ISIS. W tej sytuacji potrzebne są dalsze prace nad stworzeniem systemu, który całkowicie wykluczy jakąkolwiek współpracę gospodarczą z terrorystami i ustanowi kompleksowe embargo na handel z ISIS. W przyjętej właśnie rezolucji znalazły się m.in. zapisy o sankcjach wobec osób i podmiotów wspierających i wspomagających obrót dziedzictwem kulturowym.

Ponownie wzywamy wszystkie państwa do natychmiastowego przedłożenia Komitetowi – zgodnie z rezolucjami nr 1267 (1999) 1989 (2011) i 2253 (2015) dotyczącymi ISIL (Da'esh), Al-Kaidy i powiązanych osób, grup, przedsiębiorstw i podmiotów – wszelkich posiadanych przez nie informacji o źródłach finansowania terrorystów, w tym dowodów nabycia obiektów pochodzących z terytorium pod kontrolą ISIS i Dżabhat Al-Nusry.

Potrzebne są pilne działania, aby zachować dla przyszłych pokoleń bezcenny skarb kultury na obszarach, na których działają terroryści i radykałowie. Ten problem jest prawdopodobnie najbardziej palący w Syrii. Symbolem prób i udręk, jakich doświadcza cierpiąca ludność tego kraju, jest starożytne miasto Palmyra, klejnot ludzkiej cywilizacji. To miasto, które zostało zajęte i zniszczone przez terrorystów, zostało teraz wyzwolone. Naszym obowiązkiem jest pomóc w odbudowie i zwróceniu tego pomnika Syryjczykom i całemu światu.

Pierwszym krokiem w tym względzie musi być wymazanie śladów tych, którzy zmienili Palmyrę w arenę demonstracji ich niehumanitarnej, jałowej ideologii oraz miejsce tortur i zbrodni. Palmyra jest dosłownie usiana minami i niewybuchami, uniemożliwiającymi rzetelną ocenę zniszczeń i próby odbudowy. Rosja już pracuje nad rozwiązaniem tego problemu, a wysiłkom tym posłużyłoby stworzenie międzynarodowej koalicji na rzecz rozminowywania terytorium syryjskiego. Wzywamy wszystkich partnerów zaangażowanych w zachowanie dziedzictwa historycznego, by odłożyli na bok dobrze znane nieporozumienia i wzięli udział we wspólnym przedsięwzięciu, które będzie wymagać, między innymi, znaczącej inwestycji finansowej. Niezwykle ważne jest, aby Rada wezwała dziś państwa członkowskie, wyspecjalizowane agencje ONZ i inne struktury międzynarodowe do udzielenia pomocy w rozminowywaniu miejsc dziedzictwa kulturowego. Spodziewamy się aktywnego zaangażowania Sekretariatu ONZ, UNESCO i Biura ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej w takie wysiłki w Palmyrze.

Wiodącą rolę w zachowaniu dziedzictwa kulturowego odgrywa UNESCO. Popieramy Strategię wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego. Opracowując ten dokument na IV Forum Kultury w Petersburgu, przyjęliśmy deklarację o ochronie kultury w strefach konfliktów zbrojnych. Niezbędne jest współdziałanie

i koordynacja różnych międzynarodowych inicjatyw dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego, aby zapewnić w ten sposób ich pełną skuteczność, w tym poprzez odpowiedni podział pracy. Na przykład musimy uniknąć sytuacji, w której międzynarodowy fundusz ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego na obszarach konfliktów zbrojnych, ogłoszony w Abu Zabi, powielaliby działania Funduszu Światowego Dziedzictwa UNESCO, a nawet z nimi konkurował.

[...] o powiązaniach terrorystów ze zorganizowanymi grupami przestępczymi świadczy skala nielegalnego handlu dziedzictwem kulturowym. Przyjęta właśnie rezolucja ponownie podejmuje ten problem, opierając się na odpowiednich postanowieniach rezolucji nr 1373 (2001) i 2195 (2014). Odzwierciedla również ważne elementy rezolucji Zgromadzenia Ogólnego nr 69/281 odnoszące się do zapobiegania nielegalnemu handlowi dziedzictwem kulturowym. Popieramy wzmocnienie i aktywne wykorzystanie naukowego potencjału analitycznego Biura Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości (UNODC) w tej dziedzinie, w tym zapewnienie specjalistycznej pomocy technicznej państwom. [...]

Liu Jieyi

[...] w niektórych częściach świata toczące się konflikty zbrojne i rozszalała działalność terrorystyczna nie tylko poważnie zagrażają życiu i mieniu w dotkniętych krajach, ale także biorą bezcenne dziedzictwo kulturowe za cel ataków i wykorzystują je jako źródło finansowania terroryzmu poprzez przemysł i nielegalny handel, powodując w ten sposób ciężkie straty dla cywilizacji ludzkiej. Społeczność międzynarodowa musi zwiększyć swoje wsparcie dla krajów znajdujących się na obszarach konfliktów i odciąć kanały przemytu i nielegalnego obrotu dziedzictwem kulturowym przez grupy terrorystyczne w ramach wspólnych wysiłków na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego przed szkodą spowodowaną konfliktem.

Po pierwsze, należy zwiększyć skalę działań, by wspierać państwa w sytuacjach konfliktowych w budowaniu ich zdolności do ochrony. Kraje znajdujące się w obszarach konfliktowych muszą skupić większą uwagę na ochronie dziedzictwa kulturowego, formułować odpowiednie zasady ochrony, ustanowić mechanizmy wczesnego ostrzegania, dołączyć do odpowiednich ram współpracy międzynarodowej i stale zwiększać swoją zdolność do ochrony dziedzictwa kulturowego w konflikcie zbrojnym. Społeczność międzynarodowa, z poszanowaniem suwerenności państw w obszarach konfliktowych, musi zapewnić konstruktywne wsparcie i w pełni respektować fakt, że całe dziedzictwo kulturowe należy do narodu.

Po drugie, należy zintensyfikować wysiłki na rzecz zwalczania terroryzmu. Terroryzm stał się głównym zagrożeniem dla dziedzictwa kulturowego na obszarach ogarniętych konfliktami. Rezolucja nr 2347 (2017), która została właśnie przyjęta przez Radę, ustanawia ramy współpracy w zakresie zapobiegania niszczeniu dziedzictwa kulturowego przez grupy terrorystyczne oraz przemytowi lub nielegalnemu handlowi dziedzictwem kulturowym w celu finansowania terroryzmu. Wszystkie kraje powinny skutecznie wdrożyć rezolucję, zmaksymalizować rolę odpowiednich mechanizmów Rady oraz zbudować sieć informacyjną przeciwko niszczeniu i przemycaniu dziedzictwa kulturowego przez grupy terrorystyczne, a także zdecydowanie rozprawić się z działalnością terrorystyczną mającą na celu niszczenie, przemysł i nielegalny obrót dziedzictwem kulturowym.

Po trzecie, należy dalej wzmacniać współpracę międzynarodową. Wszystkie kraje powinny wzmocnić współpracę w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz współpracować w zakresie wymiany informacji i współpracy organów ścigania w walce z niszczeniem i nielegalnym handlem dziedzictwem kulturowym przez grupy terrorystyczne oraz w sytuacjach konfliktów zbrojnych. Organizacja Narodów Zjednoczonych, Rada Bezpieczeństwa i inne wyspecjalizowane agencje, takie jak UNESCO i Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, powinny wykorzystać swoją odpowiednią przewagę zawodową i wzmocnić koordynację zgodnie z podziałem pracy, aby stworzyć międzynarodową synergię dla ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarach ogarniętych konfliktami. [...]

[Michele] Sison

[...] W ciągu ostatnich dwóch dekad byliśmy świadkami niszczenia naszego wspólnego dziedzictwa kulturowego na niespotykaną dotąd skalę. Osoby zaangażowane w konflikt i terror celowo niszczą dobra kultury, aby wzbudzić strach, osłabić rządy i wywołać wrogość między różnymi grupami w społeczeństwie. Bezsensowne dewastacje dokonane przez Państwo Islamskie Iraku i Szam (ISIS), Al-Kaidę i innych w Iraku i Syrii, przez Talibów w Afganistanie i przez inne grupy w innych rejonach odcisnęły piętno nie tylko na ludzkim życiu, ale także na naszym wspólnym dziedzictwie kulturowym. Ta destrukcja rozdziera samą tkankę naszych społeczeństw.

Polityka rządu Stanów Zjednoczonych jest jasna. Bezprawne niszczenie lub handlowanie dziedzictwem kulturowym jest czymś haniebnym. Jednoznacznie się temu sprzeciwiamy i podejmiemy wszelkie możliwe kroki, aby powstrzymać, ograniczyć i zniechęcić do takich działań. Stany Zjednoczone starają się pociągnąć do odpowiedzialności tych, którzy zajmują się nielegalnym obrotem dobrami kulturowymi, oraz sprawców celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego.

Wzmocniona międzynarodowa współpraca organów ścigania w celu przeciwdziałania tym destrukcyjnym i destabilizującym działaniom już przynosi rezultaty. Na przykład Stany Zjednoczone udostępniły naszym międzynarodowym partnerom informacje o działalności zmarłego Abu Sajjafa, byłego wysokiego rangą urzędnika ISIS, który odpowiadał za finansowanie działalności terrorystycznej grupy, w tym poprzez nielegalną sprzedaż antyków. Rosnąca międzynarodowa koordynacja i współpraca między organami ścigania i innymi organami umożliwiła Stanom Zjednoczonym podjęcie bezpośrednich działań w celu odzyskania tych obiektów.

Uważamy, że nie ma uniwersalnej strategii ochrony dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych. Złożone sytuacje na całym świecie wymagają różnych odpowiedzi. Wiele państw wykazało zdolność do ochrony swoich skarbów kulturowych w strefach konfliktu w czasie kryzysu. Od dawna polityką Stanów Zjednoczonych jest zachowanie dziedzictwa kulturowego *in situ*, gdy tylko jest to możliwe, aby uniknąć konieczności wywożenia dóbr kultury z kraju pochodzenia.

Stany Zjednoczone oczekują zacieśnienia współpracy międzynarodowej i znalezienia nowych kanałów współpracy na rzecz ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych, aby zachować to bezcenne dziedzictwo dla przyszłych pokoleń.

[Tekeda] Alemu

[...] W obliczu nasilających się celowych ataków grup zbrojnych i terrorystów na dziedzictwo kulturowe, przyjęcie tej rezolucji stanowi bardzo ważny krok w kierunku rozwiązania tego problemu, co wymaga znacznie ściślejszej współpracy międzynarodowej. Rezolucja ma rzeczywiście wyraźną wartość dodaną, ponieważ uzupełnia istniejące międzynarodowe instrumenty prawne w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego.

[...] UNESCO jest opiekunem tego wspólnego dziedzictwa. W ostatnich latach wszyscy byliśmy świadkami tego, jak ugrupowania zbrojne i terrorystyczne aktywnie angażują się w grabież, kradzież, płądrowanie i niszczenie dziedzictwa kulturowego, stosując je jako taktykę wojenną i sposób na terroryzowanie ludności cywilnej. Były również zaangażowane w nielegalny handel dobrami kultury w celu finansowania i wspierania swojej działalności oraz podsycania konfliktów.

Prawo międzynarodowe zobowiązuje do ochrony i poszanowania dziedzictwa kulturowego w kontekście konfliktu zbrojnego. Obejmuje to podjęcie wszelkich niezbędnych środków zapobiegawczych w czasie pokoju w celu ochrony dziedzictwa kulturowego, powstrzymanie się od atakowania go i zakaz jakiegokolwiek formy jego grabieży lub niszczenia. W tym kontekście rola Rady Bezpieczeństwa może być zarówno ważna, jak i rzeczowa. Podstawowe zadanie Rady Bezpieczeństwa, czyli zapewnienie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, wymaga, aby nie pozostawała ona obojętna, gdy grupy zbrojne i terroryści atakują zbiorowe dziedzictwo ludzkości, które jest symbolem naszego wspólnego człowieczeństwa.

Prawo międzynarodowe zapewnia szczególną ochronę dziedzictwu kulturowemu, a także mieniu cywilnemu. W związku z tym państwa są zobowiązane do podjęcia wszelkich niezbędnych środków w ramach swojego ustawodawstwa karnego w celu ścigania i kryminalizacji osób, grup lub podmiotów odpowiedzialnych za takie przestępstwa. Należy zachować szczególną ostrożność podczas operacji wojskowych, w tym misji pokojowych ONZ, aby uniknąć niszczenia dziedzictwa kulturowego. Rada Bezpieczeństwa powinna dalej wzmacniać swoje prace w celu zapewnienia przestrzegania przez państwa zobowiązań do zakazania, zapobiegania i powstrzymywania wszelkich form kradzieży, grabieży lub przywłaszczania dóbr kultury w kontekście konfliktu zbrojnego przez grupy zbrojne i terrorystów. W związku z tym kluczowa będzie rola komitetów Rady Bezpieczeństwa ds. zwalczania terroryzmu. Równie istotne będzie zapewnienie pełnego wdrożenia odpowiednich rezolucji Rady Bezpieczeństwa, w szczególności nr 2199 (2015), 2253 (2015) i 2322 (2016), mimo że w porównaniu z rezolucją, którą przyjęliśmy dzisiaj, ich zakres jest wąski.

Takie działania mogą być uzupełnione przez inicjatywy i współpracę między państwami członkowskimi na różnych forach ONZ. Na przykład Etiopia, we współpracy z innymi krajami, dołączyła do inicjatywy zwrócenia uwagi Rady Praw Człowieka na kwestię dziedzictwa kulturowego, co zaowocowało przyjęciem rezolucji zorientowanej na działania nr 33/20, której dalsze losy będziemy uważnie śledzić. Takie działania mogą być dodatkowo uzupełnione przez dwustronną, regionalną i międzynarodową współpracę między państwami, a także między Biurem Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przestępczości, UNESCO, INTERPOL-em i innymi odpowiednimi ramami międzynarodowymi

i regionalnymi. Rada może również rozważyć upoważnienie misji pokojowych ONZ do ochrony dziedzictwa kulturowego przed atakami grup zbrojnych i terrorystów, w oparciu o doświadczenia zebrane podczas Wielowymiarowej Zintegrowanej Misji Stabilizacyjnej ONZ w Mali, tam, gdzie takie mandaty zostaną uznane za konieczne i wykonalne.

Wreszcie, jako państwo, na którego terytorium znajduje się osiem miejsc światowego dziedzictwa kulturowego, Etiopia przywiązuje wielką wagę do ochrony i zachowania dziedzictwa kulturowego. Rzeczywiście byliśmy zszokowani i przerażeni niszczeniem dziedzictwa kulturowego w Syrii, Iraku, Afganistanie, Mali i innych częściach świata przez grupy zbrojne i terrorystów. Jest to zniewaga dla całej ludzkości. Nasi delegaci podkreślili ten ostatni punkt w bardzo żywy i namacalny sposób. Dlatego mamy szczerą nadzieję, że rezolucja, którą dziś jednogłośnie przyjęliśmy, przyczyni się do ochrony dziedzictwa kulturowego i zwalczania nielegalnego obrotu dobrami kultury w kontekście konfliktu zbrojnego. [...]

[Hiroshi] Minami

[...] Jesteśmy świadkami tragicznych zdarzeń, w których dziedzictwo kulturowe jest celowo niszczone, grabione i nielegalnie wywożone przez grupy terrorystyczne w celu osiągnięcia ich nikczemnych celów. Japonia podziela powszechne zaniepokojenie tą sytuacją i zdecydowanie potępia te czyny. Społeczność międzynarodowa powinna szybko i zbiorowo odpowiedzieć na to wyzwanie i chciałbym przedstawić kilka spostrzeżeń, które Japonia podkreśla w tym względzie.

Po pierwsze, kluczowa jest uniwersalizacja międzynarodowych ram ochrony dziedzictwa kulturowego. Japonia jest stroną Drugiego Protokołu do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, Wytocznych operacyjnych dotyczących wdrażania Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r. oraz innych pokrewnych konwencji. Zgodnie z tymi ramami prawnymi Japonia wprowadziła różne środki wewnętrzne w celu zapobiegania nielegalnemu handlowi dziedzictwem kulturowym. Chciałbym zaapelować do państw, które nie są jeszcze stronami tych konwencji, aby przyłączyły się do nas w naszych wysiłkach.

Po drugie, powinniśmy wspierać znaczące działania UNESCO w tym obszarze. W związku z tym Japonia ustanowiła japoński fundusz powierniczy na rzecz ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i dotychczas przekazaliśmy na ten fundusz 68 mln dolarów. Za pośrednictwem UNESCO wsparliśmy wiele projektów na obszarach konfliktów, w tym w Afganistanie, Kambodży i Iraku. Ponadto chciałbym podkreślić wagę dokumentacji i archiwizacji danych związanych z dziedzictwem kulturowym. Pomogłoby to zminimalizować potencjalne szkody wyrządzane przez grupy terrorystyczne, a także ułatwiłoby procedury karne. Co więcej, powinniśmy skoncentrować się na wysiłkach na rzecz budowania zdolności. Niezbędne jest wspieranie rozwoju zasobów ludzkich w krajach docelowych w celu ochrony i odbudowy dziedzictwa kulturowego. Szkolenia w takich dziedzinach, jak zapobieganie kradzieżom, wczesne ostrzeżenie i relokacja dziedzictwa kulturowego w trakcie konfliktów zbrojnych muszą być prowadzone po to, by zapewnić gotowość. W tym względzie szczególnie istotne jest dzielenie się

najlepszymi praktykami i wyciągniętymi doświadczeniami z organizacjami wywiadowczymi, takimi jak UNESCO, Biuro Narodów Zjednoczonych ds. Narkotyków i Przemocy oraz INTERPOL. [...] wdrożenie takich środków przyczyniłoby się do uniemożliwienia grupom terrorystycznym osiągnięcia ich celów. [...] dziedzictwo kulturowe wzbogaca nasze umysły i życie, ucząc nas o naszej przeszłości. Kradzież lub niszczenie dziedzictwa kulturowego to kradzież lub niszczenie naszej przeszłości i przyszłości. Jest zatem oczywiste, że takie działania mogą poważnie zagrozić międzynarodowemu pokojowi i stabilności. [...]

[Coly] Seck

Konferencja na temat ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego, która odbyła się w Abu Zabi w dniach 2–3 grudnia 2016 r. ze wspólnej inicjatywy Francji i Zjednoczonych Emiratów Arabskich, już pozwoliła nam poszerzyć zakres naszych rozważań na temat kluczowego znaczenia ochrony dziedzictwa kulturowego na obszarach konfliktu. Jest to poważne wyzwanie, na które społeczność międzynarodowa, poczynając od Rady Bezpieczeństwa, musi niezwłocznie znaleźć szybką i skoordynowaną odpowiedź. [...]

Ludzkość została okaleczona przez masowe i brutalne zniszczenia dokonane przez terrorystów w Afganistanie, Syrii, Iraku czy Libii, a także w Mali, gdzie byliśmy świadkami, bezsilni i zaniepokojeni, niszczenia grobowców i cennych rękopisów, mających często setki lat. Przypominam, że Senegal aktywnie przyczynił się do powstania ważnej Deklaracji z Petersburga z czerwca 2012 r., potępiającej zniszczenie wspomnianych grobowców.

Rozprzestrzenianie się konfliktów zbrojnych na całym świecie, zaostrzonych przez brutalny ekstremizm popierany przez grupy terrorystyczne, których wizytówką jest niszczenie lub grabież i nielegalny handel dziedzictwem kulturowym, jest czynnikiem potęgującym zagrożenie dla światowego dziedzictwa. Dlatego w wysiłkach społeczności międzynarodowej zmierzających do przyjęcia nowych strategii w odpowiedzi na destrukcyjną, a nawet nihilistyczną furję grup terrorystycznych musimy wziąć pod uwagę wymiar fizyczny i symboliczny. Dlatego uważamy, że ważne jest rozpoczęcie opracowywania możliwie najdokładniejszego wykazu dóbr kultury i obiektów o znaczeniu architektonicznym, historycznym, kulturowym i sakralnym, które zostały nielegalnie przeniesione, usunięte lub wywiezione ze stref konfliktu. Musimy być w stanie prześledzić drogę takich przedmiotów we współpracy z odpowiednimi instytucjami międzynarodowymi, agencjami ONZ i międzynarodowymi interesariuszami, takimi jak muzea, a nawet prywatni kolekcjonerzy, w celu zwrócenia skradzionych dóbr.

Przyjęty właśnie punkt 4 rezolucji nr 2347 (2017) zawiera kluczowe stwierdzenie, że „kierowanie bezprawnych ataków na miejsca i budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne albo na zabijki historyczne może w pewnych okolicznościach i zgodnie z prawem międzynarodowym stanowić zbrodnię wojenną oraz że sprawcy takich ataków muszą zostać postawieni przed sądem”. Delegacja senegalska z zadowoleniem przyjmuje niedawną decyzję Międzynarodowego Trybunału Karnego z dnia 27 września 2016 r., w której po raz pierwszy w historii ludzkości uznano zniszczenie miejsca dziedzictwa religijnego i kulturowego za zbrodnię wojenną i skazano sprawców

tych potwornych czynów na karę dziewięciu lat [więzienia]. Stanowi to ważny międzynarodowy precedens prawny.

Za ochronę dziedzictwa kulturowego odpowiada przede wszystkim opiekun państwowy. Organizacja Narodów Zjednoczonych i inne właściwe organy muszą zapewnić rządów, które o to wnioskuje, niezbędne wsparcie i pomoc w ustanowieniu krajowych mechanizmów ochrony. Z zadowoleniem przyjmujemy również ogłoszenie na konferencji w Abu Zabi utworzenia globalnego funduszu na rzecz ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego, uzupełniającego Fundusz Niematerialnego Dziedzictwa Kulturowego UNESCO. Istotne jest również, aby państwa wzmocniły współpracę dwustronną, subregionalną i regionalną poprzez wspólne inicjatywy, szczególnie w ramach odpowiednich programów UNESCO.

Ci, którzy przemawiali przede mną, określili silne i jednomyślne przesłanie, które wysłaliśmy poprzez przyjęcie rezolucji nr 2347 (2017), jako historyczne. Rezolucja wzmacnia i rozszerza zakres podobnych, już istniejących instrumentów międzynarodowych, w tym rezolucji nr 2199 (2015), Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r., Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r. oraz Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r., nie wspominając o stosownych postanowieniach wprowadzonych przez Radę Bezpieczeństwa do mandatów [misji] pokojowych, takich jak te działające w Afganistanie, Iraku, Syrii i Mali.

Rezolucja nr 2347 (2017) przedstawia dobrą mapę drogową i wzywa do bardziej aktywnej globalnej mobilizacji oraz wielopostaciowej i wielostronnej współpracy.

Przewodniczący

[...] Czy to w Timbuktu, Palmyrze, czy w Bamianie, ta sprawa wykracza poza pośagi, poza obiekty i poza muzea. Jesteśmy świadkami systematycznego i niszczącego ataku na historię, religię i samą tkankę tożsamości. W wielu przypadkach jesteśmy świadkami zbrodni wojennych. To nie tylko bezmyślna grabież i wandalizm. To kwestia międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Skradzione pośagi w Syrii i Iraku nie tylko przynoszą fortunę oportunistom i szabrownikom. Stanowią źródło dochodu dla Da'esh. A w tym regionie niszczenie miejsc o znaczeniu religijnym i kulturalnym to coś więcej niż tylko rozbicie cegieł i zaprawy murarskiej. Podziały religijne mogą być tak samo napędzane przez kilofy i młoty, jak przez kule i broń. Reagujmy więc na tę kulturową destrukcję z taką samą intensywnością i taką samą jednością celów, jak na każde inne zagrożenie dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa. Za sprawą dzisiejszej rezolucji zrobiliśmy krok naprzód. Jej jednomyślne przyjęcie pokazuje siłę naszej determinacji i potępienia takich działań. Pokazuje nasze zaangażowanie i determinację do działania przeciwko sprawcom, abyśmy mogli zwalczać terroryzm, zapobiegać konfliktom i chronić społeczności narażone na atak.

Ale tak jak w przypadku wielu spraw, którymi zajmuje się Rada, potrzebne jest teraz wdrożenie. Wielka Brytania dołoży wszelkich starań, aby to zrobić. Dlatego utworzyliśmy fundusz programu kulturalnego o wartości 30 mln dolarów, by wspierać projekty, które pomagają rozwijać, chronić i promować dziedzictwo

kulturowe w krajach dotkniętych konfliktami. Dzięki tym projektom w Basrze buduje się nowe muzeum, w Kabulu chroni się dziedzictwo i tradycyjne umiejętności rzemieślnicze, a na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej wspierany jest rozwój zaawansowanych technik i technologii dla archeologów.

Ten [ostatni] wysiłek wspiera British Museum, które szkoli pracowników sektora dziedzictwa w Iraku w zakresie umiejętności potrzebnych do oceny i rejestracji stanu miejsc dziedzictwa oraz prowadzenia archeologii ratowniczej, zgodnie z potrzebami. Ta praca przynosi już owoce. Jeden z uczestników szkolenia został wyznaczony przez państwową komisję do kierowania oceną [zniszczeń] stanowiska w Nimrud, niedawno odzyskanego z rąk Da'esh, a inny uczestnik nie może się doczekać powrotu do Muzeum w Mosulu.

Ale nie wystarczy tylko szkolić cywilów. Często na pierwszej linii zagrożenia dla dziedzictwa kulturowego stoją odważni mężczyźni i kobiety z sił zbrojnych. Dlatego Wielka Brytania utworzyła w zeszłym roku jednostkę ochrony dóbr kultury, aby poszanowanie dóbr kultury było dalej włączane do szkolenia i działań naszych sił zbrojnych. Obejmuje to poszanowanie prawa krajowego i międzynarodowego, a także zobowiązań Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i jej Protokołów, które wkrótce ratyfikujemy.

Działania, które podejmiemy jako Rada lub jako państwa członkowskie, będą niewiele znaczyły, o ile nie pokażemy, że ci, którzy popełniają te czyny, ponoszą realne konsekwencje. Aby naprawdę uwolnić świat od tej plagi, musimy nie tylko zapobiegać, ale też odstraszać i karać. Ahmad Al Faqi Al Mahdi był pierwszą osobą skazaną przez Międzynarodowy Trybunał Karny za atakowanie chronionych miejsc, ale nie może być ostatnią. Jeśli mamy odstraszyć innych od pójścia w jego ślady, musimy mieć więcej wyroków skazujących i więcej konsekwencji. Jego historia powinna służyć jako ostrzeżenie dla wszystkich tych, którzy zdecydują się zaatakować dziedzictwo kulturowe – a Rada musi zadbać, aby to ostrzeżenie zostało usłyszane. [...]

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Maintenance of International Peace and Security. Destruction and Trafficking of Cultural Heritage by Terrorist Groups and in Situations of Armed Conflict*, https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_pv_7907.pdf (dostęp: 25.07.2021).

VI

**Dokumenty
Rady Europy**

60.

Konwencja ramowa Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa, sporządzona w Faro 27 października 2005 r.

Konwencja stanowi jeden z najważniejszych instrumentów Rady Europy w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego i podkreśla szczególne znaczenie i rolę dziedzictwa w kontekście rozwoju społeczeństw oraz ochrony i realizacji praw człowieka. Dokument uświadamia, że dziedzictwo kulturowe i stabilny rozwój społeczeństwa są nierozzerwalnie związane z rozwojem społecznym i podnoszeniem jakości życia. W myśl jego postanowień dziedzictwo europejskie jest wspólnym dobrem wszystkich ludzi, a jego poszanowanie i ochrona – ich powinnością. Traktat zobowiązuje państwa do podjęcia działań mających na celu ochronę dziedzictwa kulturowego oraz umożliwienie obywatelom dostępu do niego, ale – jako konwencja „ramowa” – pozostawia władzom państwowym wybór konkretnych rozwiązań i środków. Rzeczpospolita Polska podpisała Konwencję 10 maja 2021 r., stając się jednym z 28 sygnatariuszy traktatu.

* * *

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy, sygnatariusze niniejszego dokumentu,

zważywszy, że jednym z celów Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności pomiędzy jej członkami w celu ochrony i wspierania ideałów i zasad opartych na poszanowaniu praw człowieka, demokracji i rządów prawa, które są ich wspólnym dziedzictwem;

uznając potrzebę umieszczenia ludzi i wartości ludzkich w centrum rozszerzonej i interdyscyplinarnej koncepcji dziedzictwa kulturowego;

podkreślając wartość i potencjał dziedzictwa kulturowego rozsądnie wykorzystywanego jako zasób dla zrównoważonego rozwoju i jakości życia w stale zmieniającym się społeczeństwie;

uznając, że każdy człowiek ma prawo do korzystania z wybranego przez siebie dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym poszanowaniu praw i wolności innych osób, co stanowi przejaw prawa do swobodnego uczestnictwa w życiu kulturalnym, zapisanego w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka ONZ (1948 r.) i gwarantowanego przez Międzynarodowy Pakt Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966);

przekonane o potrzebie zaangażowania wszystkich członków społeczeństwa w trwający proces definiowania i zarządzania dziedzictwem kulturowym;

przekonane o słuszności podstaw polityki dziedzictwa i inicjatyw edukacyjnych, które traktują wszelkie dziedzictwo kulturowe sprawiedliwie i promują w ten sposób dialog między kulturami i religiami;

odwołując się do różnych instrumentów Rady Europy, w szczególności Europejskiej konwencji kulturalnej (1954), Konwencji o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (1985), Europejskiej konwencji o ochronie dziedzictwa archeologicznego (1992, poprawiona) oraz Europejskiej konwencji krajobrazowej (2000);

przekonane o znaczeniu stworzenia paneuropejskich ram współpracy w dynamicznym procesie wprowadzania tych zasad w życie;

uzgodniły, co następuje:

Część I. Cele, definicje i zasady

Artykuł 1. Cele Konwencji

Strony niniejszej Konwencji zgadzają się:

- a) uznać, że prawa związane z dziedzictwem kulturowym są nierozdzielnie związane z prawem do uczestnictwa w życiu kulturalnym, określonym w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka;
- b) uznać istnienie indywidualnej i wspólnotowej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe;
- c) podkreślać, że ochrona dziedzictwa kulturowego i jego zrównoważone użytkowanie mają na celu rozwój człowieka i podnoszenie jakości życia;
- d) podjąć niezbędne kroki w celu wdrożenia postanowień niniejszej Konwencji dotyczących:
 - roli dziedzictwa kulturowego w budowaniu pokojowego i demokratycznego społeczeństwa oraz w procesach zrównoważonego rozwoju i promocji różnorodności kulturowej;
 - większej synergii w zakresie kompetencji pomiędzy wszystkimi zaangażowanymi podmiotami publicznymi, instytucjonalnymi i prywatnymi.

Artykuł 2. Definicje

Dla celów niniejszej Konwencji

- a) dziedzictwo kulturowe to zespół zasobów odziedziczonych z przeszłości, które ludzie uważają, niezależnie od tego, do kogo te zasoby należą, za odzwierciedlenie i wyraz ich stale ewoluujących wartości, wierzeń, wiedzy i tradycji. Obejmuje on wszystkie aspekty środowiska wynikające z interakcji między ludźmi i miejscami w czasie;
- b) wspólnota dziedzictwa kulturowego to społeczność składająca się z osób, które cenią określone aspekty dziedzictwa kulturowego i chcą je podtrzymać i przekazać kolejnym pokoleniom w ramach działań publicznych.

Artykuł 3. Wspólne dziedzictwo Europy

Strony zgadzają się promować rozumienie wspólnego dziedzictwa Europy, na które składają się:

- a) wszystkie formy dziedzictwa kulturowego w Europie, które razem stanowią wspólne źródło pamięci, zrozumienia, tożsamości, spójności i kreatywności, oraz
- b) ideały, zasady i wartości wywodzące się z doświadczeń zdobytych w trakcie postępu i przeszłych konfliktów, które sprzyjają rozwojowi pokojowego i stabilnego społeczeństwa, opartego na poszanowaniu praw człowieka, demokracji i rządów prawa.

Artykuł 4. Prawa i obowiązki związane z dziedzictwem kulturowym

Strony uznają, że:

- a) każdy, indywidualnie lub zbiorowo, ma prawo korzystać z dziedzictwa kulturowego i przyczynić się do jego wzbogacania;
- b) każdy, indywidualnie lub zbiorowo, ma obowiązek szanować dziedzictwo kulturowe innych w takim samym stopniu, jak własne dziedzictwo, a w konsekwencji wspólne dziedzictwo Europy;
- c) korzystanie z prawa do dziedzictwa kulturowego może podlegać tylko takim ograniczeniom, jakie są konieczne w demokratycznym społeczeństwie dla ochrony interesu publicznego oraz praw i wolności innych osób.

Artykuł 5. Prawo i polityka w zakresie dziedzictwa kulturowego

Strony zobowiązują się:

- a) uznać interes publiczny związany z elementami dziedzictwa kulturowego zgodnie z ich znaczeniem dla społeczeństwa;
- b) podnosić wartość dziedzictwa kulturowego poprzez jego identyfikację, badanie, interpretację, ochronę, konserwację i prezentację;
- c) zapewnić, stosownie do sytuacji danej Strony, istnienie przepisów prawnych umożliwiających korzystanie z prawa do dziedzictwa kulturowego, jak określono w art. 4;
- d) stymulować klimat gospodarczy i społeczny sprzyjający uczestnictwu w działaniach związanych z dziedzictwem kulturowym;
- e) promować ochronę dziedzictwa kulturowego jako główny czynnik we wzajemnie wspierających się celach zrównoważonego rozwoju, różnorodności kulturowej i współczesnej kreatywności;
- f) uznać wartość dziedzictwa kulturowego znajdującego się na terytoriach podlegających ich jurysdykcji, niezależnie od jego pochodzenia;
- g) formułować zintegrowane strategie ułatwiające wdrażanie postanowień niniejszej Konwencji.

Artykuł 6. Skutki Konwencji

Żadne postanowienie niniejszej Konwencji nie będzie interpretowane jako:

- a) ograniczenie lub podważenie praw człowieka i podstawowych wolności, które mogą być chronione przez instrumenty międzynarodowe, w szczególności przez Powszechną Deklarację Praw Człowieka oraz Konwencję o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;

- b) naruszenie korzystniejszych postanowień dotyczących dziedzictwa kulturowego i środowiska zawartych w innych krajowych lub międzynarodowych instrumentach prawnych;
- c) tworzenie egzekwownego prawa.

Część II. Wkład dziedzictwa kulturowego w społeczeństwo i rozwój ludzkości

Artykuł 7. Dziedzictwo kulturowe i dialog

Strony zobowiązują się, za pośrednictwem władz publicznych i innych właściwych organów:

- a) zachęcać do refleksji nad etyką i sposobami prezentacji dziedzictwa kulturowego oraz do poszanowania różnorodności interpretacji;
- b) ustanowić procesy pojednawcze w celu sprawiedliwego rozwiązania sytuacji, w których różne społeczności przypisują temu samemu dziedzictwu kulturowemu sprzeczne wartości;
- c) rozwijać wiedzę o dziedzictwie kulturowym jako zasobie ułatwiającym pokojowe współistnienie poprzez promowanie zaufania i wzajemnego zrozumienia w celu rozwiązywania konfliktów i zapobiegania im;
- d) włączyć te podejścia do wszystkich aspektów ustawicznego kształcenia i szkolenia.

Artykuł 8. Środowisko, dziedzictwo i jakość życia

Strony zobowiązują się wykorzystać wszystkie aspekty dziedzictwa kulturowego do:

- a) wzbogacania procesów rozwoju gospodarczego, politycznego, społecznego i kulturalnego oraz planowania przestrzennego, odwołując się do oceny wpływu na dziedzictwo kulturowe i przyjmując w razie potrzeby strategie łagodzące;
- b) promowania zintegrowanego podejścia do polityk dotyczących różnorodności kulturowej, biologicznej, geologicznej i krajobrazowej w celu osiągnięcia równowagi między tymi elementami;
- c) wzmacniania spójności społecznej poprzez kultywowanie poczucia współodpowiedzialności za miejsca, w których żyją ludzie;
- d) promowania celu jakości we współczesnych dodatkach do środowiska bez zagrożania jego wartościom kulturowym.

Artykuł 9. Zrównoważone korzystanie z dziedzictwa kulturowego

W celu utrzymania dziedzictwa kulturowego Strony zobowiązują się:

- a) promować poszanowanie integralności dziedzictwa kulturowego poprzez zapewnienie, że decyzje dotyczące zmian są oparte na zrozumieniu związanych z nimi wartości kulturowych;
- b) zdefiniować i promować zasady zrównoważonego zarządzania oraz zachęcać do konserwacji;
- c) zapewnić, że wszystkie ogólne przepisy techniczne uwzględniają szczególne wymagania konserwatorskie dotyczące dziedzictwa kulturowego;

- d) promować wykorzystanie materiałów, technik i umiejętności opartych na tradycji oraz badać ich potencjał dla współczesnych zastosowań;
- e) promować wysoką jakość pracy poprzez systemy kwalifikacji zawodowych i akredytacji dla osób fizycznych, przedsiębiorstw i instytucji.

Artykuł 10. Dziedzictwo kulturowe i działalność gospodarcza

W celu pełnego wykorzystania potencjału dziedzictwa kulturowego jako czynnika zrównoważonego rozwoju gospodarczego Strony zobowiązują się:

- a) podnosić świadomość dotyczącą potencjału gospodarczego dziedzictwa kulturowego i go wykorzystywać;
- b) przy opracowywaniu polityki gospodarczej uwzględniać specyfikę i interesy dziedzictwa kulturowego; oraz
- c) zapewnić, by zasady te respektowały integralność dziedzictwa kulturowego bez naruszania jego nieodłącznych wartości.

Część III. Wspólna odpowiedzialność za dziedzictwo kulturowe i udział w nim społeczeństwa

Artykuł 11. Organizacja publicznej odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe

W zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym Strony zobowiązują się:

- a) promować zintegrowane i oparte na rzetelnych informacjach podejście władz publicznych we wszystkich sektorach i na wszystkich szczeblach;
- b) opracować ramy prawne, finansowe i zawodowe umożliwiające wspólne działanie władz publicznych, ekspertów, właścicieli, inwestorów, przedsiębiorców, organizacji pozarządowych i społeczeństwa obywatelskiego;
- c) opracować innowacyjne sposoby współpracy władz publicznych z innymi podmiotami;
- d) szanować dobrowolne inicjatywy, które uzupełniają funkcje władz publicznych, i zachęcać do nich;
- e) zachęcać organizacje pozarządowe zajmujące się ochroną dziedzictwa do działania w interesie publicznym.

Artykuł 12. Dostęp do dziedzictwa kulturowego i uczestnictwo demokratyczne

Strony zobowiązują się:

- a) zachęcać wszystkich do udziału w:
 - procesie identyfikacji, badania, interpretacji, ochrony, konserwacji i prezentacji dziedzictwa kulturowego;
 - publicznej refleksji i debacie na temat szans i wyzwań, jakie stanowi dziedzictwo kulturowe;
- b) brać pod uwagę wartość przypisywaną przez każdą wspólnotę dziedzictwu kulturowemu, z którym się ona identyfikuje;
- c) uznać rolę organizacji wolontariackich zarówno jako partnerów w działaniach, jak i konstruktywnych krytyków polityki dziedzictwa kulturowego;

- d) podejmować kroki w celu poprawy dostępu do dziedzictwa, zwłaszcza wśród młodzieży i osób znajdujących się w niekorzystnej sytuacji, w celu podniesienia świadomości jego wartości, potrzeby jego utrzymania i ochrony oraz korzyści, jakie mogą z niego wynikać.

Artykuł 13. Dziedzictwo kulturowe i wiedza

Strony zobowiązują się:

- a) ułatwiać włączenie zagadnienia dziedzictwa kulturowego do programów na wszystkich poziomach edukacji, niekoniecznie jako przedmiotu studiów, ale jako kreatywnego źródła dla studiów w innych dziedzinach;
- b) wzmocnić powiązanie między edukacją w zakresie dziedzictwa kulturowego a szkoleniem zawodowym;
- c) zachęcać do interdyscyplinarnych badań nad dziedzictwem kulturowym, wspólnotami dziedzictwa kulturowego, środowiskiem i ich wzajemnymi powiązaniem;
- d) zachęcać do ustawicznego szkolenia zawodowego oraz wymiany wiedzy i umiejętności, zarówno w ramach systemu edukacyjnego, jak i poza nim.

Artykuł 14. Dziedzictwo kulturowe i społeczeństwo informacyjne

Strony zobowiązują się rozwijać wykorzystanie technologii cyfrowej w celu zwiększenia dostępu do dziedzictwa kulturowego i wynikających z niego korzyści poprzez:

- a) zachęcanie do inicjatyw promujących jakość treści i dążących do zapewnienia różnorodności języków i kultur w społeczeństwie informacyjnym;
- b) wspieranie międzynarodowych standardów dotyczących badań, konserwacji, wzbogacenia i bezpieczeństwa dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym zwalczaniu nielegalnego handlu dobrami kultury;
- c) dążenie do usunięcia przeszkód w dostępie do informacji związanych z dziedzictwem kulturowym, w szczególności do celów edukacyjnych, przy jednoczesnej ochronie praw własności intelektualnej;
- d) uznanie, że tworzenie treści cyfrowych związanych z dziedzictwem nie powinno szkodzić zachowaniu istniejącego dziedzictwa.

Część IV. Monitorowanie i współpraca

Artykuł 15. Zobowiązania Stron

Strony zobowiązują się:

- a) rozwijać, za pośrednictwem Rady Europy, funkcję monitorowania obejmującą ustawodawstwo, polityki i praktyki dotyczące dziedzictwa kulturowego, zgodnie z zasadami ustanowionymi przez niniejszą Konwencję;
- b) utrzymywać, rozwijać i dostarczać dane do wspólnego systemu informacyjnego, dostępnego dla ogółu społeczeństwa i pozwalającego ocenić, w jaki sposób każda ze Stron wypełnia swoje zobowiązania wynikające z niniejszej Konwencji.

Artykuł 16. Mechanizm monitorowania

- a) Komitet Ministrów, zgodnie z art. 17 Statutu Rady Europy, wyznaczy stosowny komitet lub wskaże istniejący komitet do monitorowania stosowania Konwencji, który będzie upoważniony do określania zasad swojego postępowania;
- b) wskazany komitet powinien:
- ustalić zasady postępowania zgodnie z potrzebą;
 - zarządzać wspólnym systemem informacyjnym, o którym mowa w art. 15, prowadząc przegląd środków, za pomocą których realizowane jest każde zobowiązanie wynikające z niniejszej Konwencji;
 - na wniosek jednej lub więcej Stron wydać opinię doradczą we wszelkich kwestiach związanych z interpretacją Konwencji, biorąc pod uwagę wszystkie instrumenty prawne Rady Europy;
 - z inicjatywy jednej lub więcej Stron podejmować ocenę każdego aspektu realizacji Konwencji;
 - wspierać międzysektorowe stosowanie niniejszej Konwencji poprzez współpracę z innymi komitetami i uczestnictwo w innych inicjatywach Rady Europy;
 - składać sprawozdania Komitetowi Ministrów ze swojej działalności.

Komitet może angażować w swoje prace ekspertów i obserwatorów.

Artykuł 17. Współpraca w dalszych działaniach

Strony zobowiązują się współpracować ze sobą oraz za pośrednictwem Rady Europy w realizacji celów i zasad niniejszej Konwencji, a zwłaszcza w promowaniu uznania wspólnego dziedzictwa Europy, poprzez:

- a) wprowadzenie strategii współpracy w celu zajęcia się priorytetami określonymi w procesie monitorowania;
- b) wspieranie działań wielostronnych i transgranicznych oraz rozwijanie sieci współpracy regionalnej w celu realizacji tych strategii;
- c) wymianę, rozwój, kodyfikację i zapewnienie rozpowszechniania dobrych praktyk;
- d) informowanie opinii publicznej o celach i realizacji niniejszej Konwencji.

Każda ze Stron może dokonać, w drodze wzajemnych porozumień, ustaleń finansowych w celu ułatwienia współpracy międzynarodowej.

Część V. Postanowienia końcowe**Artykuł 18. Podpisanie i wejście w życie**

- a) Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy.
- b) Podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.
- c) Niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć państw

członkowskich Rady Europy wyrazi zgodę na związanie się Konwencją zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

- d) Dla każdego Państwa-Sygnatariusza, które następnie wyrazi zgodę na związanie się nią, niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 19. Przystąpienie

- a) Po wejściu w życie niniejszej Konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może zaprosić każde państwo niebędące członkiem Rady Europy i Wspólnoty Europejskiej do przystąpienia do Konwencji w drodze decyzji podjętej większością głosów przewidzianej w art. 20 ust. d Statutu Rady Europy oraz jednomyślnego głosowania przedstawicieli Umawiających się Państw uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.
- b) Dla każdego przystępującego państwa lub Wspólnoty Europejskiej w przypadku jej przystąpienia niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 20. Zastosowanie terytorialne

- a) Każde państwo może w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia określić terytorium lub terytoria, do których niniejsza Konwencja będzie miała zastosowanie.
- b) Każde państwo może w dowolnym późniejszym terminie, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszej Konwencji na każde inne terytorium wskazane w oświadczeniu. Dla takiego terytorium Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.
- c) Każde oświadczenie złożone na podstawie dwóch poprzednich ustępów może, w odniesieniu do każdego terytorium określonego w takim oświadczeniu, zostać wycofane w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego. Wycofanie nabierze mocy pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 21. Wypowiedzenie

- a) Każda Strona może w każdej chwili wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.
- b) Wypowiedzenie takie nabierze mocy pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 22. Poprawki

- a) Każda Strona oraz komitet wymieniony w art. 16 mogą proponować poprawki do niniejszej Konwencji.

- b) O każdej propozycji zmiany powiadamia się Sekretarza Generalnego Rady Europy, który przekazuje ją państwom członkowskim Rady Europy, pozostałym Stronom oraz każdemu państwu nieczłonkowskiemu i Wspólnocie Europejskiej zaproszonym do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami art. 19.
- c) Komitet przeanalizuje każdą zaproponowaną poprawkę i przedłoży tekst przyjęty większością trzech czwartych głosów przedstawicieli Stron Komitetowi Ministrów do akceptacji. Po jego przyjęciu przez Komitet Ministrów większością przewidzianą w art. 20 ust. d Statutu Rady Europy i jednomyślnym głosowaniem Państw-Stron uprawnionych do zajmowania miejsc w Komitecie Ministrów tekst zostanie przekazany Stronom do akceptacji.
- d) Każda zmiana wchodzi w życie w odniesieniu do Stron, które ją przyjęły, pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym dziesięć państw członkowskich Rady Europy poinformowało Sekretarza Generalnego o jej akceptacji. W stosunku do każdej Strony, która przyjmie ją później, taka zmiana wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym wspomniana Strona poinformowała Sekretarza Generalnego o jej przyjęciu.

Artykuł 23. Powiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy powiadamia państwa członkowskie Rady Europy, każde państwo, które przystąpiło lub zostało zaproszone do przystąpienia do niniejszej Konwencji, oraz Wspólnotę Europejską, która przystąpiła lub została zaproszona do przystąpienia, o:

- a) każdym podpisie;
- b) złożeniu jakiegokolwiek dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami art. 18, 19 i 20;
- d) każdej poprawce zaproponowanej do niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami art. 22, jak również o dacie jej wejścia w życie;
- e) każdym inny akcie, deklaracji, notyfikacji lub zawiadomieniu dotyczącym niniejszej Konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Faro dnia 27 października 2005 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy oraz każdemu państwu lub Wspólnocie Europejskiej zaproszonym do przystąpienia do niej.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: Council of Europe Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society, <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680083746> (dostęp: 20.02.2021).

Note: Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator and editors.

Nota: Tekst pochodzi od Rady Europy i został wykorzystany za jej zgodą. Niniejsze nieoficjalne tłumaczenie zostało opublikowane po uzgodnieniu z Radą Europy, ale na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.

61.

Rezolucja Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 2057 (2015): Dziedzictwo kulturowe w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych (22 maja 2015 r.)¹⁰⁴

1. Zgromadzenie Parlamentarne z wielkim niepokojem odnotowuje, że celowe wykorzenianie kultury, tożsamości i istnienia „innych” poprzez systematyczne niszczenie dziedzictwa kulturowego stało się centralnym elementem współczesnych konfliktów o podłożu etnicznym, wykorzystujących siły paramilitarne i rzadko poprzedzonych formalnym wypowiedzeniem wojny. Zmiana ta kwestionuje stosowanie odpowiednich międzynarodowych instrumentów prawnych, w tym Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (1954) oraz Konwencji genewskiej o ochronie osób cywilnych podczas wojny (1949) i jej Protokołów (1977). Zgromadzenie uważa, że ochrona dziedzictwa kulturowego podczas konfliktu i bezpośrednio po nim jest kwestią praw człowieka i powinna wiązać się z odpowiedzialnością międzynarodową.

2. Rozwiązywanie konfliktów oraz pojednanie to złożone procesy, które mogą trwać przez kilka pokoleń. Wymagają wrażliwości, aby najpierw stworzyć [warunki dla] tolerancji i pokojowego współistnienia, zanim przejdzie się do budowania zaufania, akceptacji i współpracy. Zgromadzenie podkreśla, że renowacja i odbudowa architektonicznego dziedzictwa kulturowego oraz zwiększanie świadomości na temat jego „wspólnej wartości” (jego nieodłącznej, kulturowej i historycznej wartości) dla wszystkich społeczności tworzących społeczeństwo są bardzo ważnymi elementami rozwiązywania konfliktów.

3. Proces odbudowy dziedzictwa kulturowego ma duży potencjał pojednania i twórczenia spójności społecznej, ale może być również nadużywany do ponownego rozpalać podziałów i nienawiści. Zgromadzenie twierdzi zatem, że solidne ramy polityczne, prawne i sądowe są niezbędne jako podstawa dla środków budowy zaufania w ramach odbudowy pokryzysowej.

4. W związku z powyższym Zgromadzenie zaleca państwom członkowskim Rady Europy, których dotyczy sytuacja kryzysowa i pokryzysowa:

4.1. podpisanie i ratyfikację Konwencji ramowej Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (CETS nr 199, „Konwencja z Faro”) oraz Europejskiej konwencji krajobrazowej (ETS nr 176), jeśli jeszcze tego nie uczyniły, oraz opracowanie wewnętrznych strategii renowacji i odbudowy dziedzictwa kulturowego, zgodnie z zasadami określonymi w tych konwencjach;

¹⁰⁴ Tekst przyjęty przez komitet stały działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 22 maja 2015 r. (zob. Dok. 13758, sprawozdanie Komisji Kultury, Nauki, Edukacji i Mediów, sprawozdawca: Ismeta Dervoz).

4.2. odpolitycznienie procesu odbudowy dziedzictwa kulturowego i stworzenie niezależnym komitetem technicznym warunków niezbędnych do pracy bez nacisku władz politycznych i/lub religijnych, aby uniknąć narzucania polityki odbudowy dziedzictwa opartej na pochodzeniu etnicznym i religii, a zamiast tego zapewnić niedyskryminacyjny i bezstronny system ochrony dziedzictwa;

4.3. jako pierwszy krok, w trakcie kryzysu i bezpośrednio po nim, włączenie dziedzictwa kulturowego do nadzwyczajnych programów humanitarnych, a w szczególności:

4.3.1. przejęcie odpowiedzialności za dziedzictwo kulturowe i jego różnorodność, zamiast przekazywania odpowiedzialności zewnętrznym agencjom pomocy;

4.3.2. przeprowadzanie oceny strat w dziedzictwie kulturowym i zapewnienie spójności między natychmiastową pomocą humanitarną (np. standardy Biura Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców [UNHCR] dotyczące mieszkalnictwa i schronienia) a wymogami dotyczącymi dziedzictwa;

4.3.3. włączenie zniszczonego dziedzictwa architektonicznego do programów napraw awaryjnych, zwłaszcza budynków, które mogą zapewnić schronienie przemieszczonej ludności, przy wykorzystaniu odpowiednich metod (autentycznych materiałów i technik) ich renowacji i odbudowy;

4.3.4. włączenie zniszczonego dziedzictwa architektonicznego do programów odbudowy miast i wsi, wykorzystując wszystkie dostępne rejestry dziedzictwa i zachęcając lokalne społeczności do zaangażowania się w ten proces;

4.3.5. zachowanie tożsamości miejsca i ochrona obszarów, na których dziedzictwo architektoniczne zostało zniszczone w wyniku celowego ataku, przed wzniesieniem jakiegokolwiek tymczasowej lub stałej budowli, z wyjątkiem renowacji uszkodzonych budynków;

4.3.6. chronienie przed zniszczeniem, za pomocą pilnych prac naprawczych, innego zniszczonego dziedzictwa architektonicznego, które nie nadaje się do włączenia do programów awaryjnych;

4.4. jako drugi krok wzmocnienie instytucji publicznych i zarządzających oraz określenie ram renowacji i odbudowy dziedzictwa kulturowego, a w szczególności:

4.4.1. przegląd ustawodawstwa i systemów kontroli planowania przestrzennego oraz wzmocnienie mechanizmów monitorowania w celu zapewnienia wysokich standardów technicznych w zakresie renowacji i odbudowy, a także unikanie zagrożeń wynikających z rozwoju, który jest niekontrolowany i traktuje lokalne dziedzictwo lekceważąco;

4.4.2. powiązanie renowacji i odbudowy dziedzictwa kulturowego z powrotem uchodźców i przesiedleńców;

4.4.3. opracowanie wewnętrznych programów renowacji i odbudowy uszkodzonego lub zniszczonego dziedzictwa kulturowego w ramach szerszej krajowej strategii na rzecz dziedzictwa kulturowego; zaangażowanie w ten proces organizacji międzynarodowych i darczyńców;

4.4.4. zachęcanie do tworzenia struktur współuczestnictwa, takich jak lokalne fora dziedzictwa kulturowego, oparte na zasadach otwartego dialogu, przejrzystości i odpowiedzialności, w celu opracowania lokalnych planów dotyczących dziedzictwa kulturowego; oraz angażowanie się w szerokie konsultacje społeczne w celu określenia priorytetów;

4.4.5. podczas oceny obszarów pokryzysowych uwzględnianie szacowanej wartości i znaczenia dziedzictwa kulturowego przy tworzeniu rejestrów, a także informacji technicznych o stanie obiektu dziedzictwa kulturowego;

4.4.6. zachowanie autentyczności i poszanowanie wszystkich okresów historii w procesie renowacji i rekonstrukcji, aby zachować atmosferę i charakter oryginalnych miejsc dziedzictwa;

4.4.7. oprócz słynnych zabytków należy zwrócić należytą uwagę na inne lokalne miejsca dziedzictwa rodzimej architektury, w tym na ich kontekst miejski lub krajobrazowy, aby uniknąć podziału wspólnot i utraty tożsamości;

4.5. jako trzeci krok konsolidacja procesu pojednania i rozwijanie trwałości projektów, a w szczególności:

4.5.1. dopilnowanie, aby krótkoterminowa odbudowa prowadzona w ramach projektu nie miała pierwszeństwa przed długoterminową, szeroką strategią zrównoważonego rozwoju;

4.5.2. angażowanie się w procesy współuczestnictwa i konsultacji społecznych w celu włączenia lokalnych planów dotyczących dziedzictwa do planów rozwoju społeczno-gospodarczego;

4.5.3. opracowanie lokalnych planów zarządzania dziedzictwem, koncentrujących się na użytkowaniu, działaniach, finansowaniu, partnerstwie i zaangażowaniu społeczności, aby zapewnić, w miarę możliwości, że miejsce to z czasem stanie się samowystarczalnym „żywym dziedzictwem”;

4.5.4. wykorzystywanie procesów renowacji i odbudowy dziedzictwa kulturowego do budowania zdolności i umiejętności, budowania partnerstwa między sektorami (edukacja, turystyka, media, gospodarka) oraz zwiększania świadomości na temat jego „wspólnej wartości” (jego nieodłącznej, kulturowej i historycznej wartości) dla wszystkich społeczności;

4.5.5. wprowadzenie certyfikacji rzemiosła, szkoleń i akredytacji w celu stymulowania lokalnego zatrudnienia.

5. Zgromadzenie wzywa międzynarodowe i krajowe organizacje darczyńców do pomocy instytucjom państwa-beneficjenta na poziomie krajowym i lokalnym

w przejmowaniu własności dziedzictwa kulturowego oraz ustalania razem wspólnych celów i priorytetów w oparciu o niedyskryminacyjny i bezstronny system ochrony dziedzictwa kulturowego, zwracając szczególną uwagę na zachowanie lokalnej tożsamości kulturowej i różnorodności dziedzictwa kulturowego; oraz do przestrzegania tych zasad.

6. Zgromadzenie zachęca Kongres Władz Lokalnych i Regionalnych Rady Europy do promowania współpracy, wymiany wiedzy i praktycznych doświadczeń między władzami lokalnymi i regionalnymi, w celu skutecznego zarządzania renowacją i odbudową dziedzictwa kulturowego, które stanowi kluczowy element procesów odbudowy pokryzysowej i pojednania.

7. Zgromadzenie zaleca wszystkim państwom członkowskim Rady Europy, we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych i innymi właściwymi organizacjami:

7.1. rozważenie przeglądu i wzmocnienia postanowień Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz Konwencji genewskiej o ochronie osób cywilnych podczas wojny i jej Protokołów, poprzez wprowadzenie bardziej solidnych mechanizmów ochrony prewencyjnej oraz surowszych sankcji, w tym odszkodowań, za zniszczenia, które są niepotrzebne z militarnego punktu widzenia; uznanie, że takie niszczenie jest nie tylko atakiem na architektoniczne dziedzictwo kulturowe, ale także na jego znaczenie i społeczność, której służy;

7.2. prawne skonsolidowanie poglądu, że systematyczne, celowe i ukierunkowane niszczenie i grabież dóbr kultury można uznać za zbrodnię przeciwko ludzkości, oraz opracowanie dalszych mechanizmów w celu postawienia sprawców przed sądami krajowymi i międzynarodowymi.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: Resolution 2057 (2015): Cultural Heritage in Crisis and Post-Crisis Situations, <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-EN.asp?file-id=21784&lang=en> (dostęp: 21.07.2021).

Note: *Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator and editors.*

Nota: *Tekst pochodzi od Rady Europy i został wykorzystany za jej zgodą. Niniejsze nieoficjalne tłumaczenie zostało opublikowane po uzgodnieniu z Radą Europy, ale na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.*

62.

Zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy nr 2071 (2015): Dziedzictwo kulturowe w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych (22 maja 2015 r.)¹⁰⁵

1. Zgromadzenie Parlamentarne, odwołując się do swojej rezolucji nr 2057 (2015) w sprawie dziedzictwa kulturowego w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych¹⁰⁶, podkreśla znaczenie „wspólnego” dziedzictwa kulturowego i zawartych w nim wartości jako kluczowych czynników w procesie trwałego pojednania i rozwiązywania konfliktów, które mają fundamentalne znaczenie dla dobrobytu społeczności i pokojowego współistnienia ludzi o różnym pochodzeniu kulturowym, etnicznym i religijnym.

2. Zgromadzenie uważa, że odbudowa dziedzictwa kulturowego prowadzona w najlepszym interesie społeczeństwa jest wyzwaniem rozwojowym i że należy opracować wytyczne dla działań przed- i pokryzysowych. Powinny one uwzględniać „siedem filarów powojennej odbudowy” Sultana Barakata: wizję, uczestnictwo, bezpieczeństwo, pojednanie i sprawiedliwość, równość, odbudowę i rozwój oraz możliwości.

3. Zgromadzenie zaleca zatem, by Komitet Ministrów zlecił Komitetowi Sterującemu ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu, we współpracy z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNHCR), Unią Europejską, Międzynarodową Radą Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz innymi właściwymi międzynarodowymi i krajowymi agencjami pomocy, aby:

3.1. nakreślił wytyczne dotyczące ochrony i odbudowy uszkodzonego lub zniszczonego dziedzictwa kulturowego w ramach szerszej strategii zachowania tożsamości kulturowej i różnorodności w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych, mające służyć władzom krajowym i lokalnym oraz międzynarodowym organizacjom darczyńców;

3.2. wspierał państwa członkowskie w wymianie dobrych praktyk w oparciu o wytyczne oraz standardy i zasady Konwencji ramowej Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (CETS nr 199) oraz udzielał pomocy państwom członkowskim we wdrażaniu tych przepisów.

[tłum. B. Rewicka]

¹⁰⁵ Tekst przyjęty przez komitet stały działający w imieniu Zgromadzenia w dniu 22 maja 2015 r. (zob. Dok. 13758, sprawozdanie Komisji Kultury, Nauki, Edukacji i Mediów, sprawozdawca: Ismeta Dervoz).

¹⁰⁶ Zob. tekst nr 61 w niniejszym zbiorze [przyp. red.].

Źródło: Recommendation 2071 (2015): *Cultural Heritage in Crisis and Post-Crisis Situations*, <https://pace.coe.int/en/files/21785/html> (dostęp: 21.07.2021).

Note: Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator and editors.

Nota: Tekst pochodzi od Rady Europy i został wykorzystany za jej zgodą. Niniejsze nieoficjalne tłumaczenie zostało opublikowane po uzgodnieniu z Radą Europy, ale na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.

63.

Odpowiedź Komitetu Ministrów na zalecenie nr 2071 (2015): Dziedzictwo kulturowe w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych (18 stycznia 2016 r.)¹⁰⁷

1. Komitet Ministrów dokładnie przeanalizował zalecenie Zgromadzenia Parlamentarnego nr 2071 (2015) w sprawie dziedzictwa kulturowego w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych¹⁰⁸. Zwrócił na nie uwagę rządów państw członkowskich i przekazał je Komitetowi Sterującemu ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu (CDCPP) w celu uzyskania informacji i ewentualnych uwag.

2. Komitet Ministrów zauważa, że Rada Europy zrealizowała już kilka projektów i działań w ramach Programu Współpracy Technicznej i Doradztwa, związanych ze zintegrowaną ochroną dziedzictwa kulturowego i naturalnego, które wykazały rolę odgrywaną przez dziedzictwo w pokonfliktowych procesach pojednania oraz w sytuacjach po klęskach żywiołowych¹⁰⁹. Podejście Rady Europy kładzie nacisk na zachowanie dziedzictwa kulturowego, aby ułatwić pojednanie społeczności, wzbogaconych przez swoją różnorodność, wzmocnić spójność społeczną i utorować drogę do zrównoważonego rozwoju.

3. Ostatnie wydarzenia międzynarodowe przypomniły nam o dramatycznych skutkach celowego niszczenia dziedzictwa na poziomie kulturowym, społecznym, środowiskowym i gospodarczym. W związku z tym ministrowie odpowiedzialni za dziedzictwo kulturowe, zebrani w Namur w dniach 23 i 24 kwietnia 2015 r. na szóstej konferencji Rady Europy, przyjęli Wezwanie z Namur, w którym ponownie potępił takie niszczenie oraz nielegalny handel dobrami kultury i dziełami

¹⁰⁷ Dokument nr 13946: odpowiedź na zalecenie przyjęta na 1244. spotkaniu zastępców ministrów w dniu 13 stycznia 2016 r.

¹⁰⁸ Zob. tekst nr 62 w niniejszym zbiorze [przypr. red.].

¹⁰⁹ – Ocena szkód powojennych w Bośni i Hercegowinie (1996), Chorwacji (1996), Kosowie* (1999) i Gruzji (2008) oraz w Kosowie* po aktach przemocy w 2004 r.;

– strategie odbudowy w Chorwacji (1997–1998) i Europie Południowo-Wschodniej poprzez wspólny program Rady Europy i Unii Europejskiej „Proces lublański”** (2003–2014) oraz w Gruzji (2009–2010);

– ocena potrzeb i strategie odbudowy/rozwoju w Armenii, Azerbejdżanie i na Cyprze;

– ocena po trzęsieniu ziemi i strategie odbudowy w Gruzji (2002) i Hiszpanii (2011–2014).

* Wszelkie odniesienia do Kosowa, czy to terytorium, instytucji, czy ludności, w niniejszym tekście należy rozumieć w pełnej zgodności z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1244 i bez uszczerbku dla statusu Kosowa.

** Zapoczątkowy konkluzjami Rady Unii Europejskiej z 30 maja 2008 r. proces mający na celu urzeczywistnienie europejskiej przestrzeni badawczej, służący poprawie zarządzania na podstawie długofalowej wizji europejskiej przestrzeni badawczej, opracowanej wspólnie przez państwa członkowskie i Komisję, przy silnym wsparciu zainteresowanych stron i obywateli. Szerzej zob.: Rezolucja Rady UE z dnia 3 grudnia 2009 r. w sprawie lepszego zarządzania europejską przestrzenią badawczą (Dz. Urz. UE z 31.12.2009 r., C 323, s. 1 i n.).

sztuki oraz przedstawili zamiar zajęcia się tą kwestią w drodze dyskusji zainicjowanych na forum Rady Europy.

4. Podczas tej konferencji ministrowie przyjęli również Deklarację z Namur, w której wzywa się do opracowania europejskiej strategii dziedzictwa kulturowego na XXI w. Komitet Ministrów powierzył CDCPP zadanie opracowania takiej strategii. CDCPP będzie miał na uwadze propozycję Zgromadzenia, aby „nakreślił wytyczne dotyczące ochrony i odbudowy uszkodzonego lub zniszczonego dziedzictwa kulturowego w ramach szerszej strategii zachowania tożsamości kulturowej i różnorodności w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych” (pkt 3.1 zalecenia Zgromadzenia).

5. Zgromadzenie zaleca ponadto, aby CDCPP „wspierał państwa członkowskie w wymianie dobrych praktyk w oparciu o wytyczne oraz standardy i zasady Konwencji ramowej Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (CETS nr 199) oraz udzielał pomocy państwom członkowskim we wdrażaniu tych przepisów”. W związku z tym Komitet Ministrów informuje Zgromadzenie, że zgodne z postulowanym przez niego kierunkiem prace są prowadzone w ramach CDCPP i będą kontynuowane, w szczególności w ramach systemu HEREIN oraz w ramach realizacji Planu działań dotyczącego konwencji z Faro. W tym zakresie CDCPP współpracuje również z Organizacją Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), Biurem Wysokiego Komisarza Narodów Zjednoczonych ds. Uchodźców (UNCHR), Unią Europejską, Międzynarodową Radą Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych (ICOMOS) oraz innymi właściwymi i krajowymi agencjami pomocy. Komitet Ministrów zachęca CDCPP do zaangażowania się w prace Europejskiego Komitetu ds. Problematyki Przestępczości (CDPC) nad aktualizacją Europejskiej konwencji o przestępstwach przeciwko dobrom kultury (Konwencja z Delf; ETS nr 119) i dzielenia się swoją wiedzą w tym zakresie.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: Reply to Recommendation: Cultural Heritage in Crisis and Post-Crisis Situations, <https://pace.coe.int/en/files/22323/html> (dostęp: 21.07.2021).

Note: Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator and editors.

Nota: Tekst pochodzi od Rady Europy i został wykorzystany za jej zgodą. Niniejsze nieoficjalne tłumaczenie zostało opublikowane po uzgodnieniu z Radą Europy, ale na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.

64.
Konwencja Rady Europy
o przestępstwach przeciwko dobrom kultury,
przyjęta w Nikozji 19 maja 2017 r.

Konwencja z Nikozji została ustanowiona w celu przeciwdziałania przestępczości, nielegalnemu handlowi oraz działaniom prowadzącym do niszczenia dziedzictwa kulturowego w skali międzynarodowej. Jej postanowienia są rozwinięciem zasad zawartych w Europejskiej konwencji z Delf o przestępstwach przeciwko dobrom kultury z 23 sierpnia 1985 r.¹¹⁰, która ostatecznie nie weszła w życie. Celem traktatu jest wsparcie działań Rady Europy w walce z ugrupowaniami terrorystycznymi i zorganizowanymi grupami przestępczymi prowadzącymi w ostatnich latach wyjątkowo destrukcyjną działalność wobec obiektów dziedzictwa kultury na terenie Afryki Północnej i Bliskiego Wschodu. Konwencja stanowiła m.in. odpowiedź na wezwanie ONZ sformułowane w rezolucji Rady Bezpieczeństwa nr 2347 (2017) z 24 marca 2017 r.¹¹¹ Podkreśliła ona znaczenie współpracy pomiędzy państwami członkowskimi Rady Europy oraz państwami trzecimi w osiągnięciu zamierzonego celu. W traktacie zawarto również szeroki katalog przestępstw przeciwko dobrom kultury.

* * *

Preambuła

Państwa członkowskie Rady Europy i inni sygnatariusze niniejszej Konwencji, **zauważając**, że celem Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami;

będąc przekonanymi, że różnorodne dobra kultury należące do narodów stanowią wyjątkowe i ważne świadectwo kultury i tożsamości tych narodów oraz tworzą ich dziedzictwo kulturowe;

wyrażając zaniepokojenie rosnącą liczbą przestępstw przeciwko dobrom kultury oraz faktem, że takie przestępstwa w coraz większym stopniu prowadzą do niszczenia światowego dziedzictwa kulturowego;

¹¹⁰ Pełny tekst Konwencji zob. <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/119?module=treaty-detail&treaty-num=119> (dostęp: 17.09.2021) [przyp. red.].

¹¹¹ Tłumaczenie tekstu rezolucji, jak i fragmenty debaty, która odbyła się na posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ przy okazji jej przyjęcia, przedrukowano w niniejszym zbiorze (zob. teksty nr 58 i 59) [przyp. red.].

zważając, że bezprawnie wydobyte i nielegalnie wywiezione lub przywiezione dobra kultury są coraz częściej sprzedawane na wiele różnych sposobów, w tym w antykwariatach i domach aukcyjnych oraz przez Internet;

biorąc pod uwagę, że przestępczość zorganizowana jest zaangażowana w handel dobrami kultury;

wyrażając zaniepokojenie faktem, że grupy terrorystyczne są zaangażowane w celowe niszczenie dziedzictwa kulturowego i wykorzystują nielegalny handel dobrami kultury jako źródło finansowania;

będąc przekonanymi o potrzebie [przyjęcia] nowej Konwencji Rady Europy dotyczącej przestępstw przeciwko dobrom kultury, która określi sankcje karne w tym zakresie i która zastąpi Europejską konwencję o przestępstwach przeciwko dobrom kultury (ETS nr 119), otwartą do podpisu w Delfach 23 czerwca 1985 r.;

uwzględniając Europejską konwencję kulturalną (ETS nr 18, 1954), Europejską konwencję o ochronie dziedzictwa archeologicznego (ETS nr 66, 1969; ETS nr 143, poprawioną w 1992 r.), Konwencję o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy (ETS nr 121, 1985) oraz Konwencję ramową Rady Europy o wartości dziedzictwa kulturowego dla społeczeństwa (CETS nr 199, 2005);

uwzględniając Europejską konwencję o pomocy prawnej w sprawach karnych (ETS nr 30, 1959) oraz Europejską konwencję o ekstradycji (ETS nr 24, 1957);

mając na uwadze rezolucję nr 2199 (2015) przyjętą przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych na jej 7379. posiedzeniu w dniu 12 lutego 2015 r., w szczególności ust. 15, 16 i 17; rezolucję nr 2253 (2015) przyjętą przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych na jej 7587. posiedzeniu w dniu 17 grudnia 2015 r., w szczególności ust. 14 i 15; rezolucję nr 2322 (2016) przyjętą przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych na jej 7831. posiedzeniu w dniu 12 grudnia 2016 r., w szczególności ust. 12; rezolucję nr 2347 (2017) przyjętą przez Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych na jej 7907. posiedzeniu w dniu 24 marca 2017 r.;

mając na uwadze także Konwencję haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r., Protokół Pierwszy z 1954 r. i Protokół Drugi z 1999 r.; Konwencję UNESCO dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r. oraz jej wytyczne operacyjne przyjęte w 2015 r. na trzecim spotkaniu Państw-Stron; Konwencję UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.; Konwencję UNIDROIT o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury z 1995 r.; Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej z 2000 r. oraz Konwencję UNESCO o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r.;

mając również na uwadze rezolucję nr 2057 (2015) w sprawie dziedzictwa kulturowego w sytuacjach kryzysowych i pokryzysowych, przyjętą przez komitet stały Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy w dniu 22 maja 2015 r.;

biorąc pod uwagę Międzynarodowe wytyczne w sprawie zapobiegania przestępczości i reakcji wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych w odniesieniu do nielegalnego handlu dobrami kultury i innych powiązanych przestępstw, przyjęte przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych rezolucją nr 69/196 z dnia 18 grudnia 2014 r.;

zważając, że celem niniejszej Konwencji jest ochrona dóbr kultury poprzez zapobieganie przestępstwom kryminalnym przeciwko dobrom kultury i ich zwalczanie;

uznając, że w celu skutecznego zwalczania przestępstw przeciwko dobrom kultury należy wspierać ścisłą współpracę międzynarodową zarówno między państwami członkowskimi Rady Europy, jak i państwami nieczłonkowskimi,

uzgadniając, co następuje:

Rozdział I. Cel, zakres, użycie terminów

Artykuł 1. Cel Konwencji

1. Celem niniejszej Konwencji jest:

- a) zapobieganie i zwalczanie niszczenia, uszkodzenia i nielegalnego handlu dobrami kultury poprzez penalizację pewnych czynów;
- b) wzmocnienie prewencji przestępczości i możliwości wymiaru sprawiedliwości w zakresie przestępstw kryminalnych dotyczących dóbr kultury;
- c) promowanie krajowej i międzynarodowej współpracy w zwalczaniu przestępstw kryminalnych dotyczących dóbr kultury;

i tym samym ochrona dóbr kultury.

2. Aby zapewnić skuteczną realizację jej postanowień przez Strony niniejsza Konwencja ustanawia odpowiedni mechanizm monitorowania.

Artykuł 2. Zakres stosowania i użyte terminy

1. Niniejsza Konwencja ma zastosowanie do zapobiegania, ścigania przestępstw oraz prowadzenia dochodzeń, o których mowa w niniejszej Konwencji, dotyczących ruchomych i nieruchomych dóbr kultury.

2. Dla potrzeb niniejszej Konwencji określenie „dobro kultury” oznacza:

- a) w odniesieniu do mienia ruchomego każdy przedmiot znajdujący się na lądzie lub pod wodą lub z nich wydobyty, który ze względów religijnych lub świeckich jest sklasyfikowany, określony lub specjalnie oznaczony przez którąkolwiek ze Stron niniejszej Konwencji lub Konwencji UNESCO z 1970 r. w sprawie środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, jako dobro mające znaczenie dla archeologii, prehistorii, etnologii, historii, literatury, sztuki lub nauki i należące do następujących kategorii:
 - a) rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii; przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną;

- b) dobra mające związek z historią, w tym również z historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń;
- c) przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (legalnych i nielegalnych) i odkryć archeologicznych;
- d) elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych;
- e) antyki liczące ponad sto lat, takie jak napisy, monety i wyryte pieczęcie;
- f) materiały etnologiczne;
- g) dobra, przedstawiające wartość artystyczną, takie jak:
 - i) obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, na jakimkolwiek podkładzie i przy wykorzystaniu dowolnego tworzywa (z wyjątkiem rysunków przemysłowych i artykułów przemysłowych ręcznie zdobionych);
 - ii) oryginalne dzieła sztuki posągowej i rzeźby wykonane z dowolnego tworzywa;
 - iii) oryginały sztychów, rycin i litografii;
 - iv) oryginały zestawów i montażu artystycznych wykonane z dowolnego tworzywa;
- h) rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie (historyczne, artystyczne, naukowe, literackie itp.), w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- i) znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- j) archiwa, w tym archiwa fonograficzne, fotograficzne i filmowe;
- k) liczące ponad sto lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.;
- b) w odniesieniu do nieruchomości każdy pomnik, zespół budynków, miejsce lub budowlę jakiegokolwiek innego rodzaju, znajdujące się na lądzie lub pod wodą, które są, ze względów religijnych lub świeckich, określone lub specjalnie oznaczone przez którąkolwiek ze Stron niniejszej Konwencji lub Konwencji UNESCO z 1970 r. jako mające znaczenie dla archeologii, prehistorii, etnologii, historii, sztuki lub nauki lub zostały umieszczone w wykazie zgodnie z art. 1 i art. 11 (ust. 2 lub 4) Konwencji UNESCO w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 r.

Rozdział II. Prawo karne materialne

Artykuł 3. Kradzież i inne formy bezprawnego przywłaszczenia

Każda ze Stron dopilnuje, aby przestępstwo kradzieży i inne formy bezprawnego przywłaszczenia mienia, określone w ich krajowym prawie karnym, miały zastosowanie do ruchomych dóbr kultury.

Artykuł 4. Bezprawne wydobywanie i wywożenie

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby następujące czyny, jeśli popełnione umyślnie, sklasyfikowano w jej prawie wewnętrznym jako przestępstwo:
 - a) wykopaliska na lądzie lub pod wodą w celu odnalezienia i wydobywania dóbr kultury bez zezwolenia wymaganego przez prawo państwa, w którym przeprowadzono wykopaliska;
 - b) wywóz i zatrzymanie ruchomych dóbr kultury, wydobytych bez zezwolenia wymaganego przez prawo państwa, w którym przeprowadzono wykopaliska;
 - c) bezprawne zatrzymanie ruchomych dóbr kultury wydobytych w ramach zezwolenia wymaganego przez prawo państwa, w którym przeprowadzono wykopaliska.
2. Każde państwo może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, oświadczyć, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że zastrzega sobie prawo do przewidywania sankcji innych niż karne za zachowania opisane w ust. 1 tego artykułu.

Artykuł 5. Nielegalny przywóz

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby w przypadku umyślnego przywozu ruchomych dóbr kultury, których przywóz jest zabroniony w świetle przepisów jej prawa wewnętrznego z powodu ich:
 - a) kradzieży w innym państwie;
 - b) wydobywania lub zatrzymania w okolicznościach opisanych w art. 4 niniejszej Konwencji; lub
 - c) wywiezienia z naruszeniem prawa państwa, które sklasyfikowało, określiło lub specjalnie oznaczyło takie dobro kultury zgodnie z art. 2 niniejszej Konwencji, czyn ów stanowił przestępstwo na mocy danego prawa wewnętrznego, jeżeli sprawca był świadomy, że dobro kultury zostało skradzione, wydobyte lub wywiezione z naruszeniem prawa innego państwa.
2. Każde państwo może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, oświadczyć, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że zastrzega sobie prawo do przewidywania sankcji innych niż karne za zachowania opisane w ust. 1 niniejszego artykułu.

Artykuł 6. Nielegalny wywóz

1. Każda ze Stron dopilnuje, żeby wywóz ruchomych dóbr kultury, jeżeli takowy jest zabroniony jej prawem wewnętrznym i dokonywany bez zezwolenia, a dokonany umyślnie, stanowił przestępstwo w myśl przepisów jej prawa wewnętrznego.

2. Każda ze Stron rozważy podjęcie niezbędnych środków w celu zastosowania ust. 1 niniejszego artykułu również w odniesieniu do ruchomych dóbr kultury, które zostały nielegalnie przywiezione.

Artykuł 7. Nabycie

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby nabycie ruchomego dobra kultury, które zostało skradzione w okolicznościach opisanych w art. 3 niniejszej Konwencji albo wydobyte, przywiezione lub wywiezione w okolicznościach opisanych w art. 4, 5 lub 6 niniejszej Konwencji, stanowiło przestępstwo w myśl przepisów jej prawa wewnętrznego, jeżeli dana osoba wie o jego nielegalnym pochodzeniu.

2. Każda ze Stron rozważy podjęcie niezbędnych środków w celu zapewnienia, że zachowanie opisane w ust. 1 niniejszego artykułu stanowi przestępstwo również w przypadku osoby, która powinna była wiedzieć o nielegalnym pochodzeniu danego dobra kultury, jeżeli dochowałaby należytej staranności oraz dbałości przy jego nabyciu.

Artykuł 8. Wprowadzanie do obrotu

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby wprowadzenie do obrotu ruchomego dobra kultury, które zostało skradzione w okolicznościach opisanych w art. 3 niniejszej Konwencji albo wydobyte, przywiezione lub wywiezione w okolicznościach opisanych w art. 4, 5 lub 6 niniejszej Konwencji, stanowiło przestępstwo karne w myśl przepisów jej prawa wewnętrznego, jeżeli dana osoba wie o jego nielegalnym pochodzeniu.

2. Każda ze Stron rozważy podjęcie niezbędnych środków w celu zapewnienia, że zachowanie opisane w ust. 1 niniejszego artykułu stanowi przestępstwo również w przypadku osoby, która powinna była wiedzieć o nielegalnym pochodzeniu danego dobra kultury, jeżeli dochowałaby należytej staranności oraz dbałości przy jego wprowadzeniu do obrotu.

Artykuł 9. Fałszowanie dokumentów

Każda ze Stron dopilnuje, aby sporządzanie fałszywych dokumentów oraz manipulowanie dokumentami odnoszącymi się do ruchomych dóbr kultury, jeżeli działania owe mają na celu ukrycie nielegalnego pochodzenia danego dobra, zostały uznane za przestępstwo w świetle przepisów jej prawa wewnętrznego.

Artykuł 10. Zniszczenie i uszkodzenie

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby następujące czyny, jeżeli zostały popełnione umyślnie, stanowiły przestępstwo w świetle przepisów jej prawa wewnętrznego:

- a) bezprawne niszczenie lub uszkadzanie ruchomego lub nieruchomego dobra kultury, niezależnie od tego, do kogo takie dobro należy;
- b) bezprawne usunięcie, w całości lub w części, jakichkolwiek elementów z ruchomego lub nieruchomego dobra kultury w celu ich przywozu, wywozu lub wprowadzenia do obrotu w okolicznościach opisanych w art. 5, 6 i 8 niniejszej Konwencji.

2. Każde państwo może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, oświadczyć, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że zastrzega sobie prawo do niestosowania ust. 1 niniejszego artykułu albo do stosowania go tylko w szczególnych przypadkach i warunkach w sytuacji, gdy dobro kultury zostało zniszczone lub uszkodzone przez właściciela dobra kultury lub za jego zgodą.

Artykuł 11. Pomaganie lub podżeganie oraz usiłowanie

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby pomoc lub podżeganie do popełnienia przestępstwa, o którym mowa w niniejszej Konwencji, zostały uznane za przestępstwo w świetle przepisów jej prawa wewnętrznego.

2. Każda ze Stron dopilnuje, aby umyślna próba popełnienia któregośkolwiek z przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji, z wyjątkiem przestępstw określonych w art. 4 ust. 1 pkt a) oraz w art. 8, również stanowiła przestępstwo w świetle przepisów jej prawa wewnętrznego.

3. Każde państwo może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, oświadczyć, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że zastrzega sobie prawo do niestosowania lub stosowania tylko w szczególnych przypadkach i warunkach przepisu ust. 1 niniejszego artykułu w odniesieniu do przestępstw określonych w art. 4 ust. 1 pkt a).

Artykuł 12. Jurysdykcja

1. Każda ze Stron podejmie niezbędne środki w celu ustanowienia jurysdykcji w odniesieniu do przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji, w przypadku, gdy przestępstwo to zostało popełnione:

- a) na jej terytorium;
- b) na pokładzie statku pływającego pod banderą tej Strony;
- c) na pokładzie statku powietrznego zarejestrowanego zgodnie z prawem tej Strony; lub
- d) przez jednego z jej obywateli.

2. Każda ze Stron podejmie niezbędne środki w celu ustanowienia jurysdykcji w odniesieniu do każdego przestępstwa, o którym mowa w niniejszej Konwencji, w przypadku, gdy domniemany sprawca przestępstwa przebywa na jej terytorium i nie może być wydany innemu państwu z uwagi na posiadane przez niego obywatelstwo.

3. Każde państwo może, w chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, oświadczyć, w oświadczeniu skierowanym do Sekretarza Generalnego Rady Europy, że zastrzega sobie prawo do niestosowania lub stosowania tylko w szczególnych przypadkach i warunkach zasad jurysdykcji określonych w ust. 1 pkt d) niniejszego artykułu.

4. Jeżeli więcej niż jedna Strona rości sobie prawo do jurysdykcji w odniesieniu do domniemanego przestępstwa zgodnie z niniejszą Konwencją, zainteresowane

Strony, w stosownych przypadkach, skonsultują się ze sobą w celu wdrożenia najwłaściwszych procedur tegoż ścigania.

5. Nie naruszając ogólnych zasad prawa międzynarodowego, niniejsza Konwencja nie ogranicza wykonywania jurysdykcji karnej przez Stronę zgodnie z jej prawem krajowym.

Artykuł 13. Odpowiedzialność osób prawnych

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby osoby prawne mogły zostać pociągnięte do odpowiedzialności za przestępstwa, o których mowa w niniejszej Konwencji, jeżeli przestępstwa te zostały popełnione na ich korzyść przez jakąkolwiek osobę fizyczną, działającą bądź indywidualnie, bądź jako część organu osoby prawnej, która posiada wiodące stanowisko w ramach tej osoby prawnej, na podstawie:

- a) pełnomocnictwa do reprezentacji tej osoby prawnej;
- b) upoważnienia do podejmowania decyzji w imieniu tej osoby prawnej;
- c) upoważnienia do sprawowania kontroli w ramach tej osoby prawnej.

2. Poza przypadkami przewidzianymi w ust. 1 niniejszego artykułu, każda ze Stron dopilnuje pociągnięcia do odpowiedzialności karnej danej osoby prawnej, jeżeli brak nadzoru lub kontroli ze strony osoby fizycznej, o której mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, doprowadził do możliwości popełnienia przestępstwa, o którym mowa w niniejszej Konwencji, na korzyść tej osoby prawnej przez osobę fizyczną działającą z jej upoważnienia.

3. W zależności od norm prawnych Strony odpowiedzialność osoby prawnej może mieć charakter karny, cywilny lub administracyjny.

4. Odpowiedzialność osoby prawnej nie wpływa na odpowiedzialność karną osoby fizycznej, która popełniła przestępstwo.

Artykuł 14. Sankcje i środki

1. Każda ze Stron dopilnuje, aby przestępstwa, o których mowa w niniejszej Konwencji, popełnione przez osoby fizyczne, podlegały skutecznym i odstraszającym karom, wprost proporcjonalnym do wagi przestępstwa. Sankcje owe winny obejmować, za wyjątkiem przestępstw określonych w art. 4 ust. 1 pkt a) oraz w art. 5 ust. 1 pkt b) i c) niniejszej Konwencji, kary polegające na pozbawieniu wolności, które mogą prowadzić do ekstradycji.

2. Każda ze Stron dopilnuje, aby osoby prawne pociągnięte do odpowiedzialności zgodnie z art. 13 niniejszej Konwencji podlegały skutecznym, proporcjonalnym i odstraszającym środkom prawnym, obejmującym sankcje karne, sankcje pieniężne oraz inne środki, takie jak:

- a) czasowy lub stały zakaz prowadzenia działalności gospodarczej;
- b) wyłączenie z prawa do świadczeń lub pomocy publicznej;
- c) umieszczenie pod nadzorem sądowym;
- d) sądowy nakaz likwidacji.

3. Każda Strona podejmie niezbędne środki ustawodawcze i inne, zgodnie z prawem wewnętrznym, w celu umożliwienia zajęcia i konfiskaty:

- a) narzędzi wykorzystanych do popełnienia przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji;
- b) dochodów pochodzących z takich przestępstw lub mienia, którego wartość odpowiada takim dochodom.

4. W przypadku zajęcia w toku postępowania karnego dobra kultury, które nie jest już wymagane dla celów tegoż postępowania, każda ze Stron zobowiąże się, przy podejmowaniu decyzji o przekazaniu tego dobra państwu, które specjalnie oznaczyło, sklasyfikowało lub określiło je jako dobro kultury zgodnie z art. 2 niniejszej Konwencji, do stosowania, w odpowiednich przypadkach, swojego prawa karnego procesowego, innego prawa wewnętrznego lub mających zastosowanie traktatów międzynarodowych.

Artykuł 15. Okoliczności obciążające

Każda ze Stron zapewni, że następujące okoliczności, o ile nie stanowią one elementów składowych przestępstwa, mogą, zgodnie z odpowiednimi przepisami prawa wewnętrznego, zostać wzięte pod uwagę jako okoliczności obciążające przy ustalaniu sankcji w związku z przestępstwami, o których mowa w niniejszej Konwencji:

- a) przestępstwo zostało popełnione przez osoby uznane za profesjonalistów, które nadużyły pokładanego w nich zaufania;
- b) przestępstwo zostało popełnione przez funkcjonariusza publicznego, mającego za zadanie zachować lub chronić ruchome lub nieruchome dobra kultury, jeżeli umyślnie powstrzymał się on od należytego wykonywania swoich obowiązków w celu uzyskania nienależnej korzyści lub mając na nią perspektywy;
- c) przestępstwo zostało popełnione w ramach organizacji przestępczej;
- d) sprawca był wcześniej skazany za przestępstwa, o których mowa w niniejszej Konwencji.

Artykuł 16. Poprzednie wyroki wydane przez inną Stronę

Każda ze Stron, przy ustalaniu sankcji, podejmie niezbędne środki w celu zapewnienia możliwości uwzględnienia prawomocnych wyroków wydanych przez inną Stronę w związku z przestępstwami, o których mowa w niniejszej Konwencji.

Rozdział III. Dochodzenie, ściganie i prawo procesowe

Artykuł 17. Wszczęcie postępowania

Każda ze Stron podejmie niezbędne środki ustawodawcze i inne w celu zapewnienia, że śledztwo lub ściganie przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji, nie będą podlegać skardze.

Artykuł 18. Dochodzenie

Każda ze Stron rozważy podjęcie środków ustawodawczych i innych w celu zapewnienia, aby osoby, jednostki lub służby odpowiedzialne za prowadzenie dochodzeń były wyspecjalizowane w zwalczaniu nielegalnego handlu dobrami kultury lub aby osoby zostały do tego przeszkolone.

Artykuł 19. Współpraca międzynarodowa w sprawach karnych

1. W celu prowadzenia dochodzeń lub postępowań dotyczących przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji, w tym zajęcia i konfiskaty, Strony będą współpracować ze sobą, w najszerszym możliwym zakresie, zgodnie z postanowieniami niniejszej Konwencji oraz na podstawie odpowiednich obowiązujących instrumentów i porozumień międzynarodowych i regionalnych uzgodnionych na podstawie jednolitego ustawodawstwa lub wzajemności oraz w myśl ich prawa wewnętrznego.

2. Jeżeli Strona, która uzależnia ekstradycję lub wzajemną pomoc prawną w sprawach karnych od istnienia traktatu, otrzyma wniosek o ekstradycję lub pomoc prawną w sprawach karnych od Strony, z którą nie ma zawartego takiego traktatu, może ona, działając zgodnie ze zobowiązaniami wynikającymi z prawa międzynarodowego oraz z zastrzeżeniem warunków przewidzianych w prawie wewnętrznym Strony wezwanej, uznać niniejszą Konwencję za podstawę prawną ekstradycji lub wzajemnej pomocy prawnej w sprawach karnych w odniesieniu do przestępstw, o których mowa w niniejszej Konwencji, oraz może w tym celu stosować, *mutatis mutandis*, art. 16 i 18 Konwencji Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej.

Rozdział IV. Środki zapobiegawcze i inne środki administracyjne

Artykuł 20. Środki na poziomie krajowym

Każda ze Stron powinna, biorąc pod uwagę swoje zobowiązania wynikające ze stosownych traktatów międzynarodowych, rozważyć podjęcie środków ustawodawczych i innych niezbędnych środków w celu:

- a) tworzenia lub rozbudowywania rejestrów lub baz danych swoich dóbr kultury określonych w art. 2 ust. 2 niniejszej Konwencji;
- b) wprowadzenia procedury kontroli importu i eksportu, zgodnie z odpowiednimi instrumentami międzynarodowymi, w tym systemu, zgodnie z którym przywóz i wywóz ruchomych dóbr kultury wymagają wydania specjalnych zaświadczeń;
- c) wprowadzenia przepisów dotyczących należytej staranności dla handlarzy dziełami sztuki i antykami, domów aukcyjnych i innych osób zajmujących się obrotem dobrami kultury oraz wprowadzenia obowiązku ewidencjonowania ich transakcji. Rejestry te powinny być udostępniane właściwym organom zgodnie z prawem wewnętrznym;
- d) ustanowienia centralnego organu krajowego lub upoważnienia istniejących organów oraz wprowadzenia innych mechanizmów koordynacji działań związanych z ochroną dóbr kultury;
- e) umożliwienia monitorowania i zgłaszania podejrzanych transakcji lub sprzedaży w Internecie;
- f) umożliwienia obowiązkowego zgłaszania właściwym organom przypadkowego odkrycia dobra kultury należącego do dziedzictwa archeologicznego;

- g) promowania kampanii uświadamiających skierowanych do ogółu społeczeństwa na temat ochrony dóbr kultury i zagrożenia, jakie stanowią przestępstwa przeciwko nim;
- h) zapewnienia, że muzea i podobne instytucje, których polityka gromadzenia jest kontrolowana przez państwo, nie nabywają nielegalnie wywiezionych dóbr kultury, oraz zapewnienia informacji i szkoleń dla odpowiednich urzędników w zakresie zapobiegania i zwalczania przestępstw związanych z dobrami kultury;
- i) zachęcania muzeów oraz podobnych instytucji, których polityka gromadzenia nie jest kontrolowana przez państwo, do przestrzegania istniejących zasad etycznych dotyczących nabywania ruchomych dóbr kultury oraz zgłaszania organom ścigania wszelkich podejrzeń o nielegalny handel dobrami kultury;
- j) zachęcania dostawców usług internetowych, platform internetowych i sprzedawców internetowych do współpracy w zapobieganiu nielegalnemu handlowi dobrami kultury poprzez udział w opracowywaniu i wdrażaniu odpowiednich zasad;
- k) zapobiegania wykorzystywaniu wolnych portów dla celów nielegalnego handlu dobrami kultury za pomocą środków legislacyjnych lub poprzez zachęcanie ich do ustanawiania i skutecznego wdrażania norm wewnętrznych poprzez samoregulację;
- l) skutecznieszego rozpowszechniania wśród władz celnych i policyjnych informacji dotyczących wszelkich dóbr kultury, które są przedmiotem przestępstwa w rozumieniu niniejszej Konwencji, w celu zapobiegania nielegalnemu handlowi tymi dobrami kultury.

Artykuł 21. Środki na poziomie międzynarodowym

Każda ze Stron będzie współpracować w możliwie najszerszym zakresie w celu zapobiegania i zwalczania umyślnego niszczenia, uszkodzenia i nielegalnego handlu dobrami kultury. W szczególności Państwa-Strony powinny:

- a) popierać konsultacje i wymianę informacji dotyczących identyfikacji, zajęcia i konfiskaty dóbr kultury, które były przedmiotem przestępstwa określonego w niniejszej Konwencji i które zostały odzyskane na ich terytorium;
- b) angażować się w międzynarodowe gromadzenie danych na temat nielegalnego handlu ruchomymi dobrami kultury poprzez udostępnianie lub łączenie krajowych rejestrów lub baz danych dotyczących dóbr kultury, które były przedmiotem przestępstwa określonego w niniejszej Konwencji, i/lub wnoszenie wkładu do międzynarodowych rejestrów lub baz danych, takich jak baza danych skradzionych dzieł sztuki prowadzona przez INTERPOL;
- c) ułatwiać współpracę w celu ochrony i zachowania dóbr kultury w czasach niestabilności lub konfliktu.

Rozdział V. Mechanizm działań następczych

Artykuł 22. Komitet Stron

1. Komitet Stron składa się z przedstawicieli Stron Konwencji.
2. Komitet Stron jest zwoływany przez Sekretarza Generalnego Rady Europy. Jego pierwsze posiedzenie odbędzie się w ciągu jednego roku od wejścia w życie niniejszej Konwencji dla dziesiątego sygnatariusza, który ją ratyfikował. Kolejne posiedzenia będą się odbywać na każde żądanie co najmniej jednej trzeciej Stron lub Sekretarza Generalnego.
3. Komitet Stron przyjmie własny regulamin wewnętrzny.
4. Komitet Stron będzie wspomagany przez Sekretariat Rady Europy w wykonywaniu swoich funkcji.
5. Komitet Stron może zaproponować Komitetowi Ministrów odpowiednie sposoby zaangażowania adekwatnej wiedzy fachowej w celu wsparcia skutecznego wdrażania niniejszej Konwencji.

Artykuł 23. Inni przedstawiciele

1. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy, Europejski Komitet ds. Problematyki Przestępczości (CDPC) oraz Komitet Sterujący ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajozbrazu (CDCPP) wyznaczają po jednym przedstawicielu do Komitetu Stron, wnosząc swój wkład w wielosektorowe i multidyscyplinarne podejście.
2. Komitet Ministrów może zaprosić inne organy Rady Europy do wyznaczenia przedstawiciela do Komitetu Stron, po konsultacji z Komitetem.
3. Przedstawiciele odpowiednich organów międzynarodowych mogą uzyskać status obserwatorów w Komitecie Stron, zgodnie z procedurą ustanowioną przez odpowiednie przepisy Rady Europy.
4. Przedstawiciele odpowiednich oficjalnych organów Stron mogą uzyskać status obserwatorów w Komitecie Stron, zgodnie z procedurą ustanowioną przez odpowiednie przepisy Rady Europy.
5. Przedstawiciele społeczeństwa obywatelskiego, a w szczególności organizacji pozarządowych, mogą uzyskać status obserwatorów w Komitecie Stron, zgodnie z procedurą ustanowioną przez odpowiednie przepisy Rady Europy.
6. Przy mianowaniu przedstawicieli na podstawie ust. 2 do 5 niniejszego artykułu zapewniona zostanie zrównoważona reprezentacja różnych sektorów i dyscyplin.
7. Przedstawiciele wyznaczeni zgodnie z ust. 1 do 5 niniejszego artykułu uczestniczą w posiedzeniach Komitetu Stron bez prawa głosu.

Artykuł 24. Funkcje Komitetu Stron

1. Komitet Stron będzie monitorował wdrażanie niniejszej Konwencji. Jego regulamin wewnętrzny określi procedurę oceny realizacji niniejszej Konwencji.

2. Komitet Stron ułatwi również zbieranie, analizę i wymianę informacji, doświadczeń i dobrych praktyk między państwami w celu poprawy ich zdolności do zapobiegania i zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury. Komitet może korzystać z doświadczenia innych właściwych komitetów i organów Rady Europy.
3. Ponadto Komitet Stron powinien, w stosownych przypadkach:
- ułatwiać skuteczne stosowanie i wdrażanie niniejszej Konwencji, w tym identyfikację wszelkich problemów, jakie mogą się pojawić, oraz skutków wszelkich deklaracji lub zastrzeżeń złożonych na podstawie niniejszej Konwencji;
 - wyrażać opinię we wszelkich kwestiach dotyczących stosowania niniejszej Konwencji oraz ułatwiać wymianę informacji na temat istotnych zmian prawnych, politycznych lub technologicznych;
 - przedstawiać Stronom konkretne zalecenia dotyczące wdrażania niniejszej Konwencji.
4. Europejski Komitet ds. Problematyki Przeszłości oraz Komitet Sterujący ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu będą okresowo informowane o działaniach, o których mowa w ust. 1, 2 i 3 niniejszego artykułu.

Rozdział VI. Związek z innymi instrumentami międzynarodowymi

Artykuł 25. Związek z innymi instrumentami międzynarodowymi

1. Niniejsza Konwencja nie narusza praw i obowiązków wynikających z postanowień innych instrumentów międzynarodowych, których Strony niniejszej Konwencji są lub staną się Stronami i które zawierają postanowienia dotyczące spraw regulowanych przez niniejszą Konwencję. Jednakże w przypadku, gdy Strony nawiązują inne stosunki w odniesieniu do spraw poruszanych w niniejszej Konwencji niż te w niej uregulowane, czynią to w sposób, który nie jest sprzeczny z celami i zasadami Konwencji.

2. Strony Konwencji mogą zawierać między sobą umowy dwustronne lub wielostronne w sprawach objętych niniejszą Konwencją w celu uzupełnienia lub wzmocnienia jej postanowień lub ułatwienia stosowania zawartych w niej zasad.

Rozdział VII. Poprawki do Konwencji

Artykuł 26. Poprawki

1. Każda propozycja poprawki do niniejszej Konwencji przedstawiona przez Stronę jest zgłaszana Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy i przekazywana przez niego państwom członkowskim Rady Europy, państwom niebędącym członkami Rady Europy, które uczestniczyły w opracowaniu Konwencji, oraz każdemu państwu, które przystąpiło lub zostało zaproszone do przystąpienia do niniejszej Konwencji zgodnie z postanowieniami art. 28.

2. Każda poprawka zaproponowana przez Stronę zostanie przekazana Europejskiemu Komitetowi ds. Problematyki Przeszłości oraz Komitetowi Sterującemu

ds. Kultury, Dziedzictwa i Krajobrazu, które przedłożą Komitetowi Stron swoje opinie na temat proponowanej poprawki.

3. Komitet Ministrów Rady Europy rozważy proponowaną poprawkę i opinię przedłożoną przez Komitet Stron i po konsultacji ze Stronami niniejszej Konwencji, które nie są członkami Rady Europy, może przyjąć poprawkę większością głosów przewidzianą w art. 20 ust. d) Statutu Rady Europy.

4. Tekst każdej poprawki przyjętej przez Komitet Ministrów zgodnie z ust. 3 niniejszego artykułu zostanie przekazany Stronom do akceptacji.

5. Każda poprawka przyjęta zgodnie z ust. 3 niniejszego artykułu wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie jednego miesiąca od dnia, w którym wszystkie Strony poinformowały Sekretarza Generalnego o jej zaakceptowaniu.

Rozdział VIII. Postanowienia końcowe

Artykuł 27. Podpisanie i wejście w życie

1. Niniejsza Konwencja będzie otwarta do podpisu dla państw członkowskich Rady Europy i państw nieczłonkowskich, które brały udział w jej opracowaniu.

2. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu. Dokumenty ratyfikacyjne, przyjęcia lub zatwierdzenia zostaną złożone Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

3. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym pięciu Sygnatariuszy, w tym co najmniej trzy państwa członkowskie Rady Europy, wyrazi zgodę na związanie się Konwencją zgodnie z postanowieniami poprzedniego ustępu.

4. W odniesieniu do każdego Sygnatariusza, który następnie wyrazi zgodę na związanie się nią, Konwencja wejdzie w życie w stosunku do niego pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty złożenia przez niego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia lub zatwierdzenia.

Artykuł 28. Przystąpienie do Konwencji

1. Po wejściu w życie niniejszej Konwencji Komitet Ministrów Rady Europy może, po konsultacji z Umawiającymi się Państwami niniejszej Konwencji i uzyskaniu ich jednomyślnej zgody, zaprosić każde państwo niebędące członkiem Rady Europy, które nie uczestniczyło w opracowywaniu Konwencji, do przystąpienia do niniejszej Konwencji decyzją podjętą większością głosów przewidzianą w art. 20 ust. d) Statutu Rady Europy oraz jednomyślnym głosowaniem przedstawicieli Umawiających się Państw uprawnionych do zasiadania w Komitecie Ministrów.

2. W odniesieniu do każdego przystępującego państwa Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od daty złożenia dokumentu przystąpienia Sekretarzowi Generalnemu Rady Europy.

Artykuł 29. Zastosowanie terytorialne

1. W chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia każde państwo może określić terytorium lub terytoria, do których niniejsza Konwencja będzie miała zastosowanie.
2. Każde Państwo może w późniejszym terminie, w drodze oświadczenia skierowanego do Sekretarza Generalnego Rady Europy, rozszerzyć stosowanie niniejszej Konwencji na każde inne terytorium określone w oświadczeniu, za którego stosunki międzynarodowe jest odpowiedzialne lub w którego imieniu jest upoważnione do składania zobowiązań. W odniesieniu do takiego terytorium Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiego oświadczenia przez Sekretarza Generalnego.
3. Każda deklaracja złożona na podstawie dwóch poprzednich ustępów może, w odniesieniu do każdego terytorium określonego w takiej deklaracji, zostać wycofana w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie trzech miesięcy od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 30. Zastrzeżenia

1. W chwili podpisywania lub składania dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia każde państwo może oświadczyć, że korzysta z jednego lub więcej zastrzeżeń przewidzianych w art. 4, 5, 10, 11 i 12 ust. 3 niniejszej Konwencji. Żadne inne zastrzeżenie nie może być złożone w odniesieniu do jakiegokolwiek postanowienia niniejszej Konwencji.
2. Każda ze Stron, która złożyła zastrzeżenie, może w każdej chwili wycofać je całkowicie lub częściowo w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy. Wycofanie staje się skuteczne od dnia otrzymania takiej notyfikacji przez Sekretarza Generalnego.
3. Strona, która zgłosiła zastrzeżenie w odniesieniu do postanowienia niniejszej Konwencji, nie może żądać stosowania tego postanowienia przez którąkolwiek inną Stronę; może jednak, jeżeli zastrzeżenie jest częściowe lub warunkowe, domagać się stosowania tego przepisu w zakresie, w jakim sama je przyjęła.

Artykuł 31. Wypowiedzenie

1. Każda Strona może w każdej chwili wypowiedzieć niniejszą Konwencję w drodze notyfikacji skierowanej do Sekretarza Generalnego Rady Europy.
2. Wypowiedzenie takie nabierze mocy pierwszego dnia miesiąca następującego po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania zawiadomienia przez Sekretarza Generalnego.

Artykuł 32. Powiadomienia

Sekretarz Generalny Rady Europy powiadamia państwa członkowskie Rady Europy, państwa niebędące członkami, które brały udział w jej opracowaniu, każdego

Sygnatariusza, każde Umawiające się Państwo i każde inne państwo zaproszone do przystąpienia do niniejszej Konwencji o:

- a) każdym podpisie;
- b) złożeniu jakiegokolwiek dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia;
- c) każdej dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji zgodnie z art. 27 ust. 3 i 4; art. 28 ust. 2 i art. 29 ust. 2;
- d) każdej poprawce przyjętej zgodnie z art. 26 oraz dacie wejścia w życie takiej poprawki;
- e) każdym zastrzeżeniu i wycofaniu zastrzeżenia złożonym zgodnie z art. 30;
- f) każdym wypowiedzeniu dokonany zgodnie z art. 31;
- g) każdym innym akcie, deklaracji, notyfikacji lub zawiadomieniu dotyczącym niniejszej Konwencji.

Na dowód czego niżej podpisani, należycie do tego upoważnieni, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Nikozji dnia 19 maja 2017 r. w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne, w jednym egzemplarzu, który zostanie złożony w archiwach Rady Europy. Sekretarz Generalny Rady Europy przekaże uwierzytelnione odpisy każdemu państwu członkowskiemu Rady Europy, państwom niebędącym członkami, które uczestniczyły w opracowaniu niniejszej Konwencji, oraz każdemu państwu zaproszonemu do przystąpienia do niniejszej Konwencji.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: Council of Europe Convention on Offences relating to Cultural Property, <https://rm.coe.int/1680710435> (dostęp: 20.02.2021).

Note: *Text originated by, and used with the permission of, the Council of Europe. This unofficial translation is published by arrangement with the Council of Europe, but under the sole responsibility of the translator and editors.*

Nota: *Tekst pochodzi od Rady Europy i został wykorzystany za jej zgodą. Niniejsze nieoficjalne tłumaczenie zostało opublikowane po uzgodnieniu z Radą Europy, ale na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.*

VII

**Dokumenty
Unii Europejskiej**

65.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1210/2003 dotyczące niektórych szczególnych ograniczeń w stosunkach gospodarczych i finansowych z Irakiem oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 2465/96 z 7 lipca 2003 r.

RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, w szczególności jego art. 60 i 301,

uwzględniając wspólne stanowisko 2003/495/WPZiB w sprawie Iraku oraz uchylające wspólne stanowiska 1996/741/ WPZiB i 2002/599/WPZiB¹¹²,

uwzględniając wniosek Komisji,

a także mając na uwadze, co następuje:

(1) W ślad za rezolucją Rady Bezpieczeństwa Narodów Zjednoczonych 661 (1990) i późniejszymi odpowiednimi rezolucjami, w szczególności rezolucją 986 (1995), Rada nałożyła całkowite embargo na handel z Irakiem. Embargo to jest obecnie ustanowione w rozporządzeniu Rady (WE) nr 2465/96 z dnia 17 grudnia 1996 r. dotyczącym wstrzymania stosunków gospodarczych i finansowych między Wspólnotą Europejską a Irakiem¹¹³.

(2) W swojej rezolucji 1483 (2003) z dnia 22 maja 2003 r., Rada Bezpieczeństwa postanowiła, że z niektórymi wyjątkami, wszystkie zakazy odnoszące się do handlu z Irakiem oraz zabezpieczenie dotyczące zasobów finansowych lub gospodarczych Iraku nie powinny być dalej stosowane.

(3) Z wyjątkiem zakazu wywozu do Iraku broni i materiałów z nią związanych, rezolucja przewiduje, że całkowite ograniczenia dotyczące handlu powinny zostać uchylone i zastąpione szczególnymi ograniczeniami mającymi zastosowanie do wpływów pieniężnych z całości sprzedaży ropy naftowej, produktów ropopochodnych i gazu ziemnego wywiezionych z Iraku oraz do handlu dobrami kultury należącymi do dziedzictwa Iraku, celem ułatwienia ich bezpiecznego powrotu.

(4) Rezolucja stwierdza także, że niektóre fundusze i zasoby gospodarcze, w szczególności te należące do Saddama Husseina, byłego Prezydenta Iraku, oraz wyższych urzędników jego reżimu, powinny zostać zamrożone, których spis sporządzi Komitet Rady Bezpieczeństwa, ustanowiony na mocy ust. 6 rezolucji 661 (1990), a następnie powinny one zostać przekazane do Funduszu na rzecz Rozwoju Iraku.

[...]

¹¹² Dz. Urz. UE L 169 z 8.07.2003 r., s. 72.

¹¹³ Dz. Urz. UE L 337 z 27.12.1996 r., s. 1. Rozporządzenie ostatnio zmienione rozporządzeniem Komisji (WE) nr 208/2003 (Dz. Urz. UE L 28 z 4.02.2003 r., s. 26).

PRZYJMUJE NINIEJSZE ROZPORZĄDZENIE:

[...]

Artykuł 3

1. Zakazuje się:

- a) przywozu lub wprowadzenia na terytorium Wspólnoty,
- b) wywozu lub usunięcia z terytorium Wspólnoty; i
- c) obrotu handlowego iracką własnością kulturalną i innymi artykułami o znaczeniu archeologicznym, historycznym, kulturalnym oraz o wyjątkowym znaczeniu naukowym i religijnym, włączając artykuły wymienione w załączniku II, jeśli zostały one nielegalnie wywiezione z ich umiejscowienia w Iraku, w szczególności, jeśli:
 - i) artykuły te stanowią integralną część albo zbiorów publicznych, wymienionych w inwentarzach zbiorów konserwatorskich irackich muzeów, archiwów lub bibliotek albo inwentarzach irackich instytucji religijnych, lub
 - ii) istnieje uzasadnione podejrzenie, że dobra te zostały usunięte z Iraku wbrew woli ich prawowitych właścicieli lub zostały usunięte z naruszeniem irackich przepisów ustawowych i wykonawczych.

2. Zakazy te nie mają zastosowania, jeśli zostanie wykazane, że:

- a) dobra kultury zostały wywiezione z Iraku przed dniem 6 sierpnia 1990 r.; lub
- b) dobra kultury zostały zwrócone do irackich instytucji zgodnie z, określonym w ust. 7 rezolucji 1483 (2003) Rady Bezpieczeństwa NZ, celem ich bezpiecznego powrotu.

[...]

Artykuł 16

Niniejsze rozporządzenie stosuje się:

- a) na terytorium Wspólnoty, wraz z jej przestrzenią powietrzną;
- b) na pokładzie jakiegokolwiek samolotu lub statku podlegającego jurysdykcji Państwa Członkowskiego;
- c) wobec każdej osoby, przebywającej gdzie indziej, która jest obywatelem Państwa Członkowskiego;
- d) wobec każdej osoby prawnej, grupy lub podmiotu zarejestrowanego lub ustanowionego na mocy prawa Państwa Członkowskiego;
- e) wobec każdej osoby prawnej, grupy lub podmiotu prowadzącego działalność gospodarczą we Wspólnocie.

[...]

Niniejsze rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich Państwach Członkowskich.

Sporządzono w Brukseli, dnia 7 lipca 2003 r.

W imieniu Rady

F. FRATTINI

Przewodniczący

ZAŁĄCZNIK II

Wykaz towarów, o których mowa w art. 3

Dawny kod CN	Wyszczególnienie
9705 00 00 9706 00 00	1. Przedmioty archeologiczne liczące ponad 100 lat, które są produktem: – wykopalisk i znalezisk na lądzie lub pod wodą – stanowisk archeologicznych – kolekcji archeologicznych
9705 00 00 9706 00 00	2. Elementy stanowiące integralną część zabytków artystycznych, historycznych lub religijnych, które zostały rozdzielone na kawałki, liczące ponad 100 lat
9701	3. Obrazy i rysunki, inne niż te włączone do kategorii 3A lub 4, wykonane wyłącznie ręcznie na jakimkolwiek nośniku i w jakimkolwiek surowcu, które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców
9701	3A. Akwarele, gwasze i pastele, wykonane wyłącznie ręcznie w jakimkolwiek surowcu i które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców
6914 9701	4. Mozaiki z jakiegokolwiek surowca, wykonane wyłącznie ręcznie, inne niż te mieszczące się w kategoriach 1 lub 2 oraz rysunki na jakimkolwiek nośniku, wykonane całkowicie ręcznie w jakimkolwiek surowcu, które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców
Rozdział 49 9702 00 00 8442 50 99	5. Oryginalne grawerunki, druki, sztychy i litografie wraz z ich odpowiednimi formami i oryginalne plakaty, które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców
9703 00 00	6. Oryginalne rzeźby lub posągi oraz kopie wykonane w tym samym procesie co oryginały, które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców, wyłączając te należące do kategorii 1
3704 3705 3706 4911 91 80	7. Fotografie, filmy i negatywy do nich, które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców
9702 00 00 9706 00 00 4901 10 00 4901 99 00 4904 00 00 4905 91 00 4905 99 00 4906 00 00	8. Inkunabuły i manuskrypty, łącznie z mapami i partyturami, w pojedynczych egzemplarzach lub w zbiorach, które liczą ponad 50 lat i nie należą do ich twórców
9705 00 00 9706 00 00	9. Książki liczące ponad 100 lat, w pojedynczych egzemplarzach lub w zbiorach

9706 00 00	10. Mapy drukowane liczące ponad 200 lat
3704 3705 3706 4901 4906 9705 00 00 9706 00 00	11. Archiwa i jakiegokolwiek ich elementy, wszelkiego rodzaju lub każdy nośnik, które liczą ponad 50 lat
9705 00 00	12. a) Zbiory, tak jak zostały zdefiniowane przez Trybunał Sprawiedliwości w jego wyroku 252/84 ¹ i okazy ze zbiorów zoologicznych, botanicznych, mineralogicznych lub anatomicznych; b) Zbiory, tak jak zostały zdefiniowane przez Trybunał Sprawiedliwości w jego wyroku w 252/84, o znaczeniu historycznym, paleontologicznym, etnograficznym lub numizmatycznym
9705 00 00 Rozdziały 86–89	13. Środki transportu liczące ponad 75 lat
Rozdział 95 7013 7114 Rozdział 94 Rozdział 90 Rozdział 92 Rozdział 91 Rozdział 44 Rozdział 69 5805 00 00 Rozdział 57 4814 Rozdział 93 9706 00 00	14. Wszelkie inne przedmioty antyczne niewymienione w kategoriach 1–13 a) w wieku między 50 i 100 lat: – zabawki, gry – zbiory przedmiotów ze szkła – przedmioty ze złota i ze srebra przeznaczone do sprzedaży – meble – aparaty optyczne, fotograficzne lub kinematograficzne – instrumenty muzyczne – zegary i zegarki oraz ich części – artykuły drewniane: – wyroby garncarskie – gobeliny – dywany – tapety – broń b) starsze niż 100 lat

Źródło: Dz. Urz. UE L 169 z 8.07.2003 r., s. 6 ze zm.

¹¹⁴ Części zbiorów w rozumieniu pozycji 97.05 Wspólnej Taryfy Celnej, są przedmioty, które posiadają cechy wymagane dla włączenia ich w zbiór, inaczej mówiąc przedmioty, które są stosunkowo rzadkie, nie są zazwyczaj używane zgodnie z ich pierwotnym przeznaczeniem, są przedmiotem szczególnych transakcji poza normalnym obrotem przedmiotów o podobnej użyteczności oraz są znacznej wartości.

66.
Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009
w sprawie wywozu dóbr kultury
z 18 grudnia 2008 r.
(wersja skodyfikowana)¹¹⁵

RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat ustanawiający Wspólnotę Europejską, w szczególności jego art. 133,

uwzględniając wniosek Komisji,

a także mając na uwadze, co następuje:

- (1) Rozporządzenie Rady (EWG) nr 3911/92 z dnia 9 grudnia 1992 r. w sprawie wywozu dóbr kultury¹¹⁶ zostało kilkakrotnie znacząco zmienione¹¹⁷. W celu zapewnienia jego jasności i zrozumiałości należy sporządzić jego wersję ujednoliconą.
- (2) W celu utrzymania rynku wewnętrznego potrzebne są zasady dotyczące handlu z krajami trzecimi, w celu ochrony dóbr kultury.
- (3) Wydaje się niezbędne podjęcie środków, w szczególności w celu zagwarantowania, że wywóz dóbr kultury podlega jednolitym kontrolom na zewnętrznych granicach Wspólnoty.
- (4) System taki powinien nakładać wymóg przedstawienia pozwolenia wydane-go przez właściwe państwo członkowskie przed wywozem dóbr kultury objętych niniejszym rozporządzeniem. Wymaga to jasnego zdefiniowania zakresu takich środków oraz procedur dla ich realizacji. Wprowadzenie systemu powinno być możliwie najprostsze i najskuteczniejsze.
- (5) Środki niezbędne do wdrożenia niniejszego rozporządzenia powinny zostać przyjęte zgodnie z decyzją Rady 1999/468/WE z dnia 28 czerwca 1999 r. ustanawiającą warunki wykonywania uprawnień wykonawczych przyznanych Komisji¹¹⁸.
- (6) Z uwagi na znaczne doświadczenie organów państw członkowskich w stosowaniu rozporządzenia Rady (WE) nr 515/97 z dnia 13 marca 1997 r. w sprawie wzajemnej pomocy między organami administracyjnymi państw członkowskich i współpracy między państwami członkowskimi a Komisją w celu zapewnienia

¹¹⁵ Rozporządzenie Rady nr 3911/92 w sprawie wywozu dóbr kultury – obecnie Rozporządzenie Rady nr 116/2009 z 18.12.2008 r. (Dz. Urz. UE L 39 z 10.02.2009 r., s. 1), wersja skodyfikowana rozporządzenia Rady (EWG) nr 3911/92 z 9.12.1992 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (Dz. Urz. WE L 395 z 31.12.1992 r., s. 1, Dz. Urz. UE L 39 z 10.02.2009).

¹¹⁶ Dz. Urz. L 395 z 31.12.1992 r., s. 1.

¹¹⁷ Zob. załącznik II.

¹¹⁸ Dz. Urz. UE L 184 z 17.7.1999 r., s. 23.

prawidłowego stosowania przepisów prawa celnego i rolnego¹¹⁹, w niniejszej sprawie należy zastosować to rozporządzenie.

(7) Załącznik I do niniejszego rozporządzenia ma na celu wyjaśnienie kategorii dóbr kultury, które powinny podlegać szczególnej ochronie w handlu z krajami trzecimi, lecz ma on pozostać bez uszczerbku dla definiowania przez państwa członkowskie narodowych dóbr kultury w rozumieniu art. 30 Traktatu,

PRZYJMUJE NINIEJSZE ROZPORZĄDZENIE:

Artykuł 1. Definicje

Bez uszczerbku dla uprawnień państw członkowskich na mocy art. 30 Traktatu, termin „dobra kultury” odnosi się, dla celów niniejszego rozporządzenia, do pozycji wymienionych w załączniku I.

Artykuł 2. Pozwolenie na wywóz

1. Wywóz dóbr kultury poza obszar celny Wspólnoty objęty jest wymogiem przedstawienia pozwolenia na wywóz.

2. Pozwolenie na wywóz jest wydawane na wniosek zainteresowanej osoby:

- a) przez właściwy organ państwa członkowskiego, na którego terytorium dany przedmiot kultury został zgodnie z prawem i ostatecznie umieszczony, na dzień 1 stycznia 1993 r.;
- b) albo, następnie, przez właściwy organ państwa członkowskiego, na którego terytorium jest on umieszczony w następstwie zgodnej z prawem i ostatecznej wysyłki z innego państwa członkowskiego lub przywozu z kraju trzeciego bądź ponownego przywozu z kraju trzeciego po zgodnej z prawem wysyłce z państwa członkowskiego do tego kraju.

Jednakże, bez uszczerbku dla ust. 4 państwo członkowskie, które jest właściwe zgodnie z lit. a) lub b) akapitu pierwszego, jest upoważnione, aby nie wymagać pozwoleń na wywóz dóbr kultury określonych w tiret pierwszym i drugim kategorii A.1 załącznika I, jeżeli mają one ograniczoną wartość archeologiczną lub naukową, oraz pod warunkiem, że nie pochodzą one bezpośrednio z wykopalisk, odkryć lub terenów archeologicznych w państwie członkowskim oraz że ich obecność na rynku jest zgodna z prawem.

Do celów niniejszego rozporządzenia można odmówić wydania pozwolenia na wywóz, w przypadku gdy dane dobra kultury podlegają ustawodawstwu chroniącemu narodowe dobra kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej w danym państwie członkowskim.

W razie konieczności organ określony w akapicie pierwszym lit. b) kontaktuje się z właściwym organem państwa członkowskiego, z którego pochodzi dany przedmiot kultury, oraz w szczególności z właściwym organem w rozumieniu

¹¹⁹ Dz. Urz. UE L 82 z 22.3.1997 r., s. 1.

dyrektywy Rady 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprawionych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego¹²⁰.

3. Pozwolenie na wywóz jest ważne w całej Wspólnocie.

4. Bez uszczerbku dla przepisów ust. 1, 2 i 3 bezpośredni wywóz z obszaru celnego Wspólnoty narodowych dóbr kultury posiadających wartość artystyczną, historyczną lub archeologiczną, które nie są dobrami kultury w rozumieniu niniejszego rozporządzenia, podlega prawu krajowemu państwa członkowskiego wywozu.

Artykuł 3. Właściwe organy

1. Państwa członkowskie dostarczają Komisji wykaz organów upoważnionych do wydawania pozwoleń na wywóz dóbr kultury.

2. Komisja publikuje wykaz tych organów oraz wszelkie zmiany do tego wykazu w serii „C” Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej.

Artykuł 4. Przedstawienie pozwolenia

Pozwolenie na wywóz jest przedstawiane na poparcie zgłoszenia wywozowego podczas wykonywania celnych formalności wywozowych w urzędzie celnym, który jest właściwy do przyjęcia takiego zgłoszenia.

Artykuł 5. Ograniczenie liczby właściwych urzędów celnych

1. Państwa członkowskie mogą ograniczyć ilość urzędów celnych upoważnionych do przeprowadzania formalności związanych z wywozem dóbr kultury.

2. Państwa członkowskie korzystające z możliwości przyznanej przez ust. 1 powiadomiamy Komisję o należycie upoważnionych urzędach celnych.

Komisja publikuje te informacje w serii „C” Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej.

Artykuł 6. Współpraca administracyjna

Do celów wykonywania niniejszego rozporządzenia stosuje się odpowiednio przepisy rozporządzenia (WE) nr 515/97, w szczególności przepisy dotyczące poufności informacji.

Poza współpracą przewidzianą w akapicie pierwszym, państwa członkowskie podejmą wszelkie niezbędne czynności w celu ustanowienia, w kontekście ich wzajemnych stosunków, współpracy między organami celnymi oraz właściwymi organami, o których mowa w art. 4 dyrektywy 93/7/EWG.

Artykuł 7. Środki wykonawcze

Przepisy wykonawcze do niniejszego rozporządzenia, w szczególności dotyczące formularza, jaki ma być użyty (na przykład wzór i właściwości techniczne), są przyjmowane zgodnie z procedurą, o której mowa w art. 8 ust. 2.

¹²⁰ Dz. Urz. L 74 z 27.3.1993 r., s. 74.

Artykuł 8. Komitet

1. Komisję wspomaga komitet.
2. W przypadku odesłania do niniejszego ustępu, zastosowanie mają art. 3 i 7 decyzji 1999/468/WE.

Artykuł 9. Sankcje

Państwa członkowskie przyjmują przepisy dotyczące sankcji za naruszenie przepisów niniejszego rozporządzenia i podejmują wszelkie środki niezbędne do zapewnienia wprowadzenia ich w życie. Przewidziane sankcje muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające.

Artykuł 10. Sprawozdania

1. Każde państwo członkowskie powiadamia Komisję o środkach podjętych na mocy niniejszego rozporządzenia.

Komisja przekazuje te informacje pozostałym państwom członkowskim.

2. Co trzy lata Komisja przedstawia Parlamentowi Europejskiemu, Radzie i Europejskiemu Komitetowi Ekonomiczno-Społecznemu sprawozdanie na temat wykonania niniejszego rozporządzenia.

Rada, stanowiąc na wniosek Komisji, bada regularnie co trzy lata i ewentualnie aktualizuje liczby wymienione w załączniku I, na podstawie ekonomicznych i walutowych wskaźników we Wspólnocie.

Artykuł 11. Uchylenie

Rozporządzenie (EWG) nr 3911/92 zmienione rozporządzeniami wymienionymi w załączniku II traci moc.

Odesłania do uchylonego rozporządzenia traktuje się jako odesłania do niniejszego rozporządzenia, zgodnie z tabelą korelacji w załączniku III.

Artykuł 12. Wejście w życie

Niniejsze rozporządzenie wchodzi w życie dwudziestego dnia po jego opublikowaniu w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej.

Niniejsze rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich.

Sporządzono w Brukseli, dnia 18 grudnia 2008 r.

W imieniu Rady
M. BARNIER
Przewodniczący

ZAŁĄCZNIK I

Kategorie przedmiotów kultury objętych art. 1

A.

1.	Przedmioty archeologiczne mające więcej niż 100 lat, które pochodzą z:	
	– wykopalisk i odkryć lądowych lub podwodnych	9705 00 00
	– terenów archeologicznych	9706 00 00
	– zbiorów archeologicznych	
2.	Elementy stanowiące integralną część pomników artystycznych, historycznych lub religijnych, które zostały rozczłonkowane, mające więcej niż 100 lat	9705 00 00 9706 00 00
3.	Obrazy i malarstwo, inne niż włączone do kategorii 4 lub 5, wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów czy technik*	9701
4.	Akwarele, gwasze i pastele wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów*	9701
5.	Mozaiki wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów, inne niż te, które zalicza się do kategorii 1 lub 2, i rysunki wykonane w całości ręcznie przy użyciu jakichkolwiek materiałów lub technik*	6914 9701
6.	Oryginalne ryciny, druki, serigrafie i litografie z ich odpowiednimi płytami oraz oryginalne plakaty*	Dział 49 9702 00 00 8442 50 99
7.	Oryginalne rzeźby lub posągi oraz kopie wyprodukowane według tego samego procesu, co oryginał*, inne niż te w kategorii 1	9703 00 00
8.	Fotografie, filmy oraz ich negatywy*	3704 3705 3706 4911 91 80
9.	Inkunabuły i manuskrypty, łącznie z mapami i partyturami muzycznymi, pojedynczo lub w zbiorach*	9702 00 00 9706 00 00 4901 10 00 4901 99 00 4904 00 00 4905 91 00 4905 99 00 4906 00 00
10.	Książki mające więcej niż 100 lat, pojedynczo lub w zbiorach	9705 00 00 9706 00 00
11.	Mapy drukowane mające więcej niż 200 lat	9706 00 00

12.	Archiwa, oraz wszelkie ich elementy, dowolnego rodzaju lub w formie dowolnego środka, mające więcej niż 50 lat	3704 3705 3706 4901 4906 9705 00 00 9706 00 00
13.	a) Zbiory** i okazy ze zbiorów zoologicznych, botanicznych, mineralogicznych lub anatomicznych;	9705 00 00
	b) Zbiory** o wartości historycznej, paleontologicznej, etnograficznej lub numizmatycznej	9705 00 00
14.	Środki transportu mające więcej niż 75 lat	9705 00 00 Działy 86–89
15.	Wszelkie pozostałe antyki niezawarte w kategoriach A.1–A.14	
	a) mające 50–100 lat:	
	zabawki, gry	Dział 95
	wyroby ze szkła	7013
	wyroby jubilerskie ze złota lub srebra	7114
	meble	Dział 94
	przrządy optyczne, fotograficzne lub kinematograficzne	Dział 90
	instrumenty muzyczne	Dział 92
	zegary i zegarki oraz ich części	Dział 91
	wyroby z drewna	Dział 44
	wyroby ceramiczne	Dział 69
	tkaniny dekoracyjne	5805 00 00
	dywany	Rozdział 57
	tapety ścienne	4814
	broń	Dział 93
	b) mające więcej niż 100 lat	9706 00 00

Przedmioty kultury z kategorii A.1–A.15 są objęte niniejszym rozporządzeniem tylko jeżeli ich wartość odpowiada progom finansowym objętym pkt B lub jest od nich wyższa.

* Które mają więcej niż 50 lat i nie należą do ich twórców.

** Jak zdefiniował Trybunał Sprawiedliwości w swoim orzeczeniu w sprawie 252/84: „Przedmiotami kolekcjonerskimi w rozumieniu pozycji nr 9705 Wspólnej Taryfy Celnej są takie przedmioty, które posiadają wymagane cechy, aby włączyć je do zbioru, to znaczy przedmioty, które są stosunkowo rzadkie, nie są normalnie wykorzystywane do pierwotnych celów, są przedmiotem specjalnych transakcji poza normalnym obrotem przedmiotami o podobnej użyteczności oraz posiadają wysoką wartość”.

B. Progi finansowe stosowane do niektórych kategorii objętych punktem A (w Euro)

Wartość:

Niezależnie od wartości
– 1 (przedmioty archeologiczne)
– 2 (rozcłonkowane pomniki)
– 9 (inkunabuły i manuskrypty)
– 12 (archiwa)
15 000
– 5 (mozaiki i rysunki)
– 6 (ryciny)
– 8 (fotografie)
– 11 (drukowane mapy)
30 000
– 4 (akwarele, gwasze i pastele)
50 000
– 7 (rzeźby)
– 10 (książki)
– 13 (zbiory)
– 14 (środki transportu)
– 15 (wszelkie inne przedmioty)
150 000
– 3 (obrazy)

Ocena, czy spełnione są warunki dotyczące wartości finansowej, musi być dokonana, gdy został złożony wniosek o wydanie pozwolenia na wywóz. Wartość finansowa jest to wartość przedmiotu kultury w państwie członkowskim określonym w art. 2 ust. 2.

W przypadku państw członkowskich, w których euro nie jest obowiązującą walutą, wyrażone w euro wartości określone w załączniku I zostaną wyrażone w walutach krajowych po przeliczeniu na podstawie kursu wymiany z dnia 31 grudnia 2001 r. opublikowanego w Dzienniku Urzędowym Wspólnot Europejskich. Od dnia 31 grudnia 2001 r. równowartość wyrażona w walutach krajowych będzie co dwa lata poddawana korekcie. Obliczenie równowartości będzie dokonywane na podstawie wyrażonej w euro średniej dziennej wartości tych walut z okresu ostatnich 24 miesięcy do ostatniego dnia sierpnia poprzedzającego korektę, która wchodzi w życie z dniem 31 grudnia. Na wniosek Komisji, Komitet Doradczy ds. Dóbr Kultury będzie dokonywał korekty sposobu obliczenia, z reguły po upływie dwóch lat od pierwszego zastosowania sposobu obliczania. Przy każdej korekcie wartości

wyrażone w euro, jak również ich równowartości w walucie krajowej będą okresowo publikowane w Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej w pierwszych dniach listopada poprzedzającego datę wejścia w życie korekty.

[pozostałe załączniki pominięto]

Źródło: Dz. Urz. UE L 39 z 10.02.2009 r., s. 1 i n.

67.

Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (wersja przekształcona)

z 15 maja 2014 r.

(tekst mający znaczenie dla EOG)

PARLAMENT EUROPEJSKI I RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w szczególności jego art. 114,

uwzględniając wniosek Komisji Europejskiej,

po przekazaniu projektu aktu ustawodawczego parlamentom narodowym,

stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą¹²¹, a także mając na uwadze, co następuje:

(1) Dyrektywa Rady 93/7/EWG¹²² została znacząco zmieniona dyrektywami 96/100/WE¹²³ i 2001/38/WE¹²⁴ Parlamentu Europejskiego i Rady. Ze względu na konieczność dalszych zmian, dla zachowania przejrzystości, dyrektywę tę należy przekształcić.

(2) Rynek wewnętrzny obejmuje obszar bez granic wewnętrznych, na którym zapewniony jest swobodny przepływ towarów, osób, usług i kapitału zgodnie z Traktatem o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). Zgodnie z art. 36 TFUE odpowiednie postanowienia dotycząc[ę] swobodnego przepływu towarów nie stanowią przeszkody w stosowaniu zakazów lub ograniczeń przywozowych, wywozowych lub tranzytowych, uzasadnionych w szczególności ochroną narodowych dóbr kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej.

(3) Na warunkach i w zakresie określonym w art. 36 TFUE państwa członkowskie zachowują prawo do określania swoich narodowych dóbr kultury oraz do przyjmowania niezbędnych przepisów w celu ich ochrony. Unia odgrywa jednakże cenną rolę w zachęcaniu do współpracy między państwami członkowskimi w celu

¹²¹ Stanowisko Parlamentu Europejskiego z dnia 16 kwietnia 2014 r. (dotychczas nieopublikowane w Dz. Urz.) i decyzja Rady z dnia 8 maja 2014 r.

¹²² Dyrektywa Rady 93/7/EWG z dnia 15 marca 1993 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz. Urz. L 74 z 27.03.1993 r., s. 74).

¹²³ Dyrektywa 96/100/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 17 lutego 1997 r. zmieniająca załącznik do dyrektywy 93/7/EWG w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz. Urz. L 60 z 1.03.1997 r., s. 59).

¹²⁴ Dyrektywa 2001/38/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 5 czerwca 2001 r. zmieniająca dyrektywę Rady 93/7/EWG w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego (Dz. Urz. L 187 z 10.07.2001 r., s. 43).

ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim, do którego należą wspomniane narodowe dobra kultury.

(4) Dyrektywą 93/7/EWG wprowadzono rozwiązania umożliwiające państwom członkowskim zabezpieczenie zwrotu na ich terytorium dóbr kultury, które zostały sklasyfikowane jako narodowe dobra kultury w rozumieniu art. 36 TFUE, należących do wspólnych kategorii dóbr kultury, o których mowa w załączniku do wspomnianej dyrektywy i które zostały wyprowadzone z ich terytorium z naruszeniem przepisów krajowych lub rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009¹²⁵. Wspomniana dyrektywa obejmowała także dobra kultury sklasyfikowane jako „narodowe dobra kultury” i stanowiące integralną część zbiorów publicznych lub zasobów instytucji kościelnych, które nie były zaliczane do tych wspólnych kategorii.

(5) Dyrektywą 93/7/EWG ustanowiono współpracę administracyjną między państwami członkowskimi w odniesieniu do ich narodowych dóbr kultury, w ścisłym powiązaniu z ich współdziałaniem z Interpolem i innymi właściwymi organami w zakresie skradzionych dzieł sztuki, która to współpraca obejmowała w szczególności rejestrowanie zagubionych, skradzionych lub wyprowadzonych niezgodnie z prawem dóbr kultury stanowiących część ich narodowych dóbr kultury oraz ich zbiorów publicznych.

(6) Procedura przewidziana w dyrektywie 93/7/EWG była pierwszym krokiem do ustanowienia współpracy między państwami członkowskimi w tej dziedzinie w kontekście rynku wewnętrznego w celu dalszego wzajemnego uznawania prawa krajowego, dotyczącego tej dziedziny.

(7) Rozporządzenie (WE) nr 116/2009 wprowadziło, wraz z dyrektywą 93/7/EWG, unijny system ochrony dóbr kultury państw członkowskich.

(8) Celem dyrektywy 93/7/EWG było zapewnienie fizycznego zwrotu dóbr kultury do państwa członkowskiego, z którego terytorium dobra te zostały wyprowadzone niezgodnie z prawem, niezależnie od praw własności takich przedmiotów. Jednakże stosowanie tej dyrektywy uwidoczniało ograniczenia systemu w odniesieniu do odzyskiwania tego rodzaju dóbr kultury. Ze sprawozdań dotyczących stosowania tej dyrektywy wynika, że nie była ona często stosowana, w szczególności z uwagi na jej ograniczony zakres wynikający z warunków określonych w załączniku do niej, krótki termin wniesienia roszczenia o zwrot oraz koszty związane z procedurami zwrotu.

(9) Zakres stosowania niniejszej dyrektywy powinien obejmować wszystkie dobra kultury sklasyfikowane lub zdefiniowane przez państwo członkowskie zgodnie z krajowym ustawodawstwem lub krajowymi procedurami administracyjnymi jako narodowe dobra kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej w rozumieniu art. 36 TFUE. Niniejsza dyrektywa powinna zatem obejmować zbiory o znaczeniu historycznym, paleontologicznym, etnograficznym lub

¹²⁵ Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (Dz. Urz. UE L 39 z 10.02.2009 r., s. 1) [zob. tekst nr 66 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

numizmatycznym lub o wartości naukowej, niezależnie od tego, czy stanowią one część zbiorów publicznych, innych zbiorów, czy też są pojedynczymi przedmiotami i czy pochodzą z legalnych czy też z nielegalnych wykopalisk, pod warunkiem że są one sklasyfikowane lub zdefiniowane jako narodowe dobra kultury. Ponadto dobra kultury sklasyfikowane lub zdefiniowane jako narodowe dobra kultury powinny kwalifikować się do zwrotu na mocy niniejszej dyrektywy niezależnie od tego, czy należą do określonych kategorii lub odpowiadają progom związanym z ich wiekiem lub ich wartością finansową.

(10) W art. 36 TFUE uznano różnorodność krajowych systemów ochrony narodowych dóbr kultury. W celu wzmocnienia wzajemnego zaufania, woli współpracy i wzajemnego zrozumienia pomiędzy państwami członkowskimi należy określić zakres pojęcia „narodowe dobro kultury” w ramach art. 36 TFUE. Państwa członkowskie powinny także ułatwiać zwrot dóbr kultury do państwa członkowskiego, z którego terytorium te dobra kultury zostały wyprowadzone niezgodnie z prawem, niezależnie od daty przystąpienia tego państwa członkowskiego do Unii i powinny zapewnić, że zwrot takich przedmiotów nie pociągnie za sobą nieracjonalnych kosztów. Państwa członkowskie powinny mieć możliwość dokonywania zwrotu dóbr kultury innych niż sklasyfikowane lub zdefiniowane jako „narodowe dobra kultury” z zastrzeżeniem przestrzegania odpowiednich postanowień TFUE, a także dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem przed dniem 1 stycznia 1993 r.

(11) Należy zintensyfikować współpracę administracyjną pomiędzy państwami członkowskimi, aby stworzyć warunki dla bardziej skutecznego i jednolitego stosowania niniejszej dyrektywy. Dlatego też organy centralne państw członkowskich powinny skutecznie współpracować ze sobą i wymieniać informacje związane z wyprowadzonymi niezgodnie z prawem dobrami kultury poprzez wykorzystywanie systemu wymiany informacji na rynku wewnętrznym (zwanego dalej „systemem IMI”) utworzonego rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1024/2012¹²⁶. W celu lepszego wdrażania [ni]niejszej dyrektywy należy utworzyć moduł systemu IMI, który byłby specjalnie dostosowany do dóbr kultury. Także inne właściwe organy państw członkowskich powinny wykorzystywać ten system w stosownych przypadkach.

(12) W celu zapewnienia ochrony danych osobowych współpraca administracyjna i w zakresie wymiany informacji pomiędzy właściwymi organami powinna odbywać się zgodnie z zasadami określonymi w dyrektywie 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady¹²⁷, oraz, w zakresie w jakim wykorzystywany jest system IMI, zgodnie z rozporządzeniem (UE) nr 1024/2012. Definicje zawarte w dy-

¹²⁶ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1024/2012 z dnia 25 października 2012 r. w sprawie współpracy administracyjnej za pośrednictwem systemu wymiany informacji na rynku wewnętrznym i uchylające decyzję Komisji 2008/49/WE („rozporządzenie w sprawie IMI”) (Dz. Urz. UE L 316 z 14.11.2012 r., s. 1).

¹²⁷ Dyrektywa 95/46/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 24 października 1995 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w zakresie przetwarzania danych osobowych i swobodnego przepływu tych danych (Dz. Urz. WE L 281 z 23.11.1995 r., s. 74).

rektywie 95/46/WE i rozporządzeniu (WE) nr 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady¹²⁸ powinny również mieć zastosowanie na użytek niniejszej dyrektywy.

(13) Stwierdzono, że w praktyce termin na sprawdzenie, czy dobro kultury odkryte w innym państwie członkowskim stanowi dobro kultury w rozumieniu dyrektywy 93/7/EWG, jest zbyt krótki. W związku z tym powinien on zostać wydłużony do sześciu miesięcy. Dłuższy termin powinien sprzyjać podjęciu przez państwa członkowskie odpowiednich działań na rzecz zachowania danego dobra kultury i w odpowiednich przypadkach, zapobieżeniu działaniom uniemożliwiającym procedurę zwrotu.

(14) Termin wniesienia roszczenia o zwrot powinien zostać wydłużony do trzech lat od chwili, kiedy państwo członkowskie, z którego terytorium dobro kultury zostało niezgodnie z prawem wyprowadzone, uzyskało informacje o miejscu, w którym znajduje się dobro kultury, oraz o tożsamości jego posiadacza lub dzierżyciela. Wydłużenie tego terminu powinno ułatwić zwrot i zniechęcić do niezgodnego z prawem wyprowadzania narodowych dóbr kultury. Dla jasności należy dodać, że termin wniesienia roszczenia biegnie od dnia, w którym organy centralne państwa członkowskiego, z którego terytorium dobro kultury zostało niezgodnie z prawem wyprowadzone, uzyskały te informacje.

(15) Zgodnie z dyrektywą 93/7/EWG roszczenie o zwrot nie może zostać wniesione po upływie 30 lat od wyprowadzenia dobra kultury niezgodnie z prawem z terytorium danego państwa członkowskiego. Jednakże w przypadku przedmiotów stanowiących część kolekcji publicznych oraz przedmiotów znajdujących się w zasobach instytucji kościelnych w państwach członkowskich, w których są one objęte szczególnymi rozwiązaniami ochronnymi na mocy prawa krajowego, do roszczeń o zwrot mają w pewnych okolicznościach zastosowanie dłuższe terminy. Ze względu na fakt, że w państwach członkowskich mogą istnieć specjalne rozwiązania ochronne na mocy prawa krajowego w odniesieniu do instytucji religijnych nieposiadających struktury kościelnej, niniejsza dyrektywa powinna także mieć zastosowanie do tych innych instytucji religijnych.

(16) W swych konkluzjach dotyczących zapobiegania przestępstwom przeciwko dobrom kultury i zwalczania tego zjawiska przyjętych w dniach 13 i 14 grudnia 2011 r. Rada uznała potrzebę przyjęcia środków pozwalających zwiększyć skuteczność zapobiegania przestępstwom dotyczącym dobrom kultury i zwalczania tego zjawiska. Rada zaleciła Komisji wsparcie państw członkowskich w skutecznej ochronie dóbr kultury w celu zapobiegania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury i zwalczania go, a w miarę potrzeby opracowanie dodatkowych środków. Ponadto Rada zaleciła państwu członkowskim, by rozważyły ratyfikację Konwencji UNESCO dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury,

¹²⁸ Rozporządzenie (WE) nr 45/2001 Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2000 r. o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez instytucje i organy wspólnotowe i o swobodnym przepływie takich danych (Dz. Urz. UE L 8 z 12.01.2001 r., s. 1).

podpisanej w Paryżu w dniu 17 listopada 1970 r., oraz Konwencji UNIDROIT dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury, podpisanej w Rzymie w dniu 24 czerwca 1995 r.

(17) Należy zapewnić, by wszyscy uczestnicy rynku wykazywali ostrożność i staranność przy transakcjach dotyczących dóbr kultury. Konsekwencje nabycia dobra kultury pochodzącego z nielegalnego źródła będą miały naprawdę odstraszać charakter tylko wtedy, jeżeli wypłacie odszkodowania towarzyszyć będzie obowiązek wykazania, iż posiadacz dobra wykazał należyłą ostrożność i staranność. Dlatego też, aby zrealizować cele Unii w zakresie zapobiegania nielegalnemu obrotowi dobrami kultury i zwalczania go, niniejsza dyrektywa powinna stanowić, że posiadacz w celu uzyskania odszkodowania musi udowodnić, iż w momencie nabycia dobra wykazał należyłą ostrożność i staranność.

(18) W tym celu przydatne byłoby również, aby wszystkie osoby, a zwłaszcza uczestnicy rynku, miały łatwy dostęp do informacji publicznych dotyczących dóbr kultury sklasyfikowanych lub zdefiniowanych przez państwa członkowskie jako narodowe dobra kultury. Państwa członkowskie powinny starać się ułatwiać dostęp do tego rodzaju informacji publicznej.

(19) Aby ułatwić jednolitą interpretację pojęcia należytej ostrożności i staranności, należy określić w niniejszej dyrektywie niewyczerpujący wykaz kryteriów, które muszą być uwzględnione, by stwierdzić czy posiadacz wykazał należyłą ostrożność i staranność przy nabywaniu dobra kultury.

(20) Z uwagi na to, że cel niniejszej dyrektywy, a mianowicie umożliwienie zwrotu dóbr kultury sklasyfikowanych lub zdefiniowanych jako narodowe dobra kultury, które wyprowadzono niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, nie może zostać osiągnięty w sposób wystarczający przez państwa członkowskie, a z uwagi na jego skalę i skutki możliwe jest lepsze jego osiągnięcie na poziomie Unii, Unia może podjąć działania zgodnie z zasadą pomocniczości określoną w art. 5 Traktatu o Unii Europejskiej. Zgodnie z zasadą proporcjonalności, określoną w tym artykule, niniejsza dyrektywa nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tego celu.

(21) Ponieważ wraz [z] uchynieniem załącznika do dyrektywy 93/7/EWG zadania komitetu ustanowionego w rozporządzeniu (WE) nr 116/2009 stały się bezprzedmiotowe należy usunąć odniesienia do tego komitetu. Jednakże w celu utrzymania platformy wymiany pomiędzy państwami członkowskimi doświadczeń i dobrych praktyk w zakresie wdrażania niniejszej dyrektywy Komisja powinna utworzyć grupę ekspertów złożoną z ekspertów pochodzących z organów centralnych państw członkowskich odpowiedzialnych za wdrożenie niniejszej dyrektywy, którą należy zaangażować między innymi w proces dostosowywania modułu systemu IMI do dóbr kultury.

(22) Biorąc pod uwagę, że załącznik do rozporządzenia (UE) nr 1024/2012 zawiera wykaz przepisów odnoszących się do współpracy administracyjnej zawartych w aktach Unii, które są stosowane z wykorzystaniem systemu IMI, załącznik ten należy zmienić w celu dodania niniejszej dyrektywy do wykazu.

(23) Zobowiązanie do transpozycji niniejszej dyrektywy do prawa krajowego należy ograniczyć do tych przepisów, które stanowią merytoryczną zmianę w porównaniu z wcześniejszymi dyrektywami. Zobowiązanie do transpozycji przepisów, które nie uległy zmianie, wynika z wcześniejszych dyrektyw.

(24) Niniejsza dyrektywa nie powinna naruszać zobowiązań państw członkowskich dotyczących terminów transpozycji do prawa krajowego dyrektyw określonych w załączniku I część B,

PRZYJMUJĄ NINIEJSZĄ DYREKTYWĘ:

Artykuł 1

Niniejszą dyrektywę stosuje się do zwrotu dóbr kultury sklasyfikowanych lub zdefiniowanych przez państwo członkowskie jako narodowe dobra kultury, o których mowa w art. 2 pkt 1, które zostały wyprowadzone niezgodnie z prawem z terytorium tego państwa członkowskiego.

Artykuł 2

Na użytek niniejszej dyrektywy zastosowanie mają następujące definicje:

1) „dobro kultury” oznacza przedmiot, który, przed jego niezgodnym z prawem wyprowadzeniem z terytorium państwa członkowskiego lub po nim, został sklasyfikowany lub zdefiniowany przez państwo członkowskie na podstawie ustawodawstwa krajowego lub procedur administracyjnych, jako narodowe dobro kultury o wartości artystycznej, historycznej lub archeologicznej w rozumieniu art. 36 TFUE.

2) „wyprowadzone niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego” oznacza:

- a) wyprowadzone z terytorium państwa członkowskiego z naruszeniem jego przepisów dotyczących ochrony narodowych dóbr kultury lub z naruszeniem rozporządzenia (WE) nr 116/2009; lub
- b) niezwrócone, przed upływem okresu zgodnego z prawem czasowego wyprowadzenia, lub każde naruszenie innego warunku takiego czasowego wyprowadzenia;

3) „wnioskujące państwo członkowskie” oznacza państwo członkowskie, z którego terytorium dobro kultury zostało wyprowadzone niezgodnie z prawem;

4) „państwo członkowskie, do którego wniosek jest kierowany” oznacza państwo członkowskie, na którego terytorium znajduje się dobro kultury wyprowadzone niezgodnie z prawem z terytorium innego państwa członkowskiego;

5) „zwrot” oznacza fizyczny zwrot dobra kultury na terytorium wnioskującego państwa członkowskiego;

6) „posiadacz” oznacza osobę, która faktycznie włada dobrem kultury we własnym imieniu;

7) „dzierżyciel” oznacza osobę, która faktycznie włada dobrem kultury za kogo innego;

8) „zbiory publiczne” oznaczają zbiory, które zostały sklasyfikowane jako zbiory publiczne zgodnie z ustawodawstwem tego państwa członkowskiego, stanowiące własność państwa członkowskiego, władz lokalnych lub regionalnych państwa członkowskiego, lub instytucji w tym państwie członkowskim, pod warunkiem że taka instytucja jest własnością tego państwa członkowskiego albo władz lokalnych lub regionalnych bądź też jest w znacznym stopniu finansowana przez te państwo lub władze lokalne albo regionalne.

Artykuł 3

Dobra kultury, które zostały wyprowadzone z terytorium państwa członkowskiego niezgodnie z prawem, są zwracane zgodnie z procedurą oraz warunkami przewidzianymi w niniejszej dyrektywie.

Artykuł 4

Każde państwo członkowskie wyznaczy jeden lub więcej organów centralnych do realizacji zadań przewidzianych w niniejszej dyrektywie.

Państwa członkowskie powiadomią Komisję o wszystkich wyznaczonych przez nie organach centralnych na mocy niniejszego artykułu.

Komisja opublikuje wykaz tych organów centralnych oraz wszelkie zmiany ich dotyczące w serii C *Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej*.

Artykuł 5

Organy centralne państw członkowskich współpracują ze sobą oraz wspierają konsultacje między właściwymi organami państw członkowskich. Organy te realizują w szczególności następujące zadania:

- 1) na wniosek wnioskującego państwa członkowskiego, poszukują określonego dobra kultury, które zostało wyprowadzone niezgodnie z prawem z jego terytorium, ustalając tożsamość posiadacza lub dzierżyciela. Wniosek musi zawierać wszystkie informacje niezbędne dla ułatwienia tego poszukiwania, w szczególności w odniesieniu do rzeczywistego lub domniemanego położenia tego dobra;
- 2) powiadamiają zainteresowane państwa członkowskie o znalezieniu dobra kultury na swoim terytorium oraz o tym, czy istnieją uzasadnione podstawy, aby uważać, że zostało ono niezgodnie z prawem wyprowadzone z terytorium innego państwa członkowskiego;
- 3) umożliwiają sprawdzanie właściwym organom wnioskującego państwa członkowskiego, czy dany przedmiot jest dobrem kultury, pod warunkiem że kontrola jest dokonywana w ciągu sześciu miesięcy od powiadomienia określonego w pkt 2. Jeżeli weryfikacja ta nie zostanie przeprowadzona w tym terminie, pkt 4 i 5 nie mają zastosowania;

4) podejmują wszelkie niezbędne środki, we współpracy z zainteresowanym państwem członkowskim, w celu fizycznego zachowania dobra kultury;

5) zapobiegają, podejmując niezbędne środki tymczasowe, wszelkim działaniom mającym na celu uniemożliwienie procedury zwrotu;

6) działają jako pośrednik między posiadaczem lub dzierżycielem a wnioskującym państwem członkowskim w odniesieniu do zwrotu. W tym celu właściwe organy państwa członkowskiego, do którego wniosek jest kierowany, mogą, z zastrzeżeniem art. 6, ułatwić przeprowadzenie postępowania arbitrażowego zgodnie z ustawodawstwem krajowym państwa członkowskiego, do którego wniosek jest kierowany, pod warunkiem że wnioskujące państwo członkowskie i posiadacz lub użytkownik wyrażają swoją formalną zgodę.

W celu zapewnienia współpracy i prowadzenia wzajemnych konsultacji centralne organy państw członkowskich wykorzystują moduł systemu wymiany informacji na rynku wewnętrznym (zwany dalej „systemem IMI”) ustanowiony rozporządzeniem (UE) nr 1024/2012, specjalnie dostosowany do dóbr kultury. Mogą także wykorzystywać system IMI do rozpowszechniania odpowiednich, istotnych dla danej sprawy informacji dotyczących dóbr kultury, które zostały skradzione lub wyprowadzone niezgodnie z prawem z ich terytoriów. Państwa członkowskie decydują o wykorzystaniu systemu IMI przez inne właściwe organy do celów niniejszej dyrektywy.

Artykuł 6

Wnioskujące państwo członkowskie może wnieść przed właściwym sądem w państwie członkowskim, do którego wniosek jest kierowany, roszczenie przeciwko posiadaczowi lub, w przypadku jego braku, przeciwko dzierżycielowi, o zwrot dobra kultury, które zostało wyprowadzone niezgodnie z prawem z jego terytorium.

Postępowanie może zostać wszczęte jedynie w przypadku, gdy do wniosku o jego wszczęcie dołączono:

- a) dokument opisujący przedmiot roszczenia i stwierdzający, że jest on dobrem kultury;
- b) oświadczenie właściwych organów wnioskującego państwa członkowskiego, że dobro kultury zostało wyprowadzone niezgodnie z prawem z jego terytorium.

Artykuł 7

W celu zabezpieczenia zwrotu danego przedmiotu, właściwy organ centralny wnioskującego państwa członkowskiego bezzwłocznie informuje właściwy organ centralny państwa członkowskiego, do którego wniosek jest kierowany, że wniesiono roszczenie.

Właściwy organ centralny państwa członkowskiego, do którego wniosek jest kierowany, niezwłocznie informuje organy centralne innych państw członkowskich.

Wymiany informacji dokonuje się z wykorzystaniem systemu IMI zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami dotyczącymi ochrony danych osobowych

i prywatności, bez uszczerbku dla możliwości wykorzystania przez właściwe organy centralne poza systemem IMI innych, dodatkowych środków przekazywania informacji.

Artykuł 8

1. Państwa członkowskie określają w swoim ustawodawstwie, że roszczenie o zwrot przewidziane w niniejszej dyrektywie nie może zostać wniesione po upływie trzech lat od chwili, kiedy właściwy organ centralny wnioskującego państwa członkowskiego uzyskał informacje o miejscu, w którym znajduje się dobro kultury oraz o tożsamości jego posiadacza lub dzierżyciela.

Takie roszczenie o zwrot nie może w żadnym przypadku zostać wniesione po upływie 30 lat od wyprowadzenia dobra kultury niezgodnie z prawem z terytorium wnioskującego państwa członkowskiego.

Jednakże w przypadku przedmiotów stanowiących część zbiorów publicznych zdefiniowanych w art. 2 pkt 8 oraz przedmiotów znajdujących się w zasobach instytucji kościelnych lub innych instytucji religijnych w państwach członkowskich, w których są one objęte szczególnymi rozwiązaniami ochronnymi na mocy prawa krajowego, roszczenie o zwrot nie może zostać wniesione po upływie 75 lat, z wyjątkiem państw członkowskich, gdzie wniesienie takiego roszczenia nie jest ograniczone w czasie lub w przypadku umów dwustronnych między państwami członkowskimi przewidujących termin dłuższy niż 75 lat.

2. Roszczenie o zwrot jest niedopuszczalne, jeżeli wyprowadzenie dobra kultury z terytorium wnioskującego państwa członkowskiego nie jest już niezgodne z prawem w chwili wniesienia roszczenia.

Artykuł 9

O ile art. 8 i 14 nie stanowią inaczej, właściwy sąd nakazuje zwrot dobra kultury, jeżeli stwierdzi, że jest to dobro kultury w rozumieniu art. 2 pkt 1 wyprowadzone niezgodnie z prawem z terytorium danego państwa.

Artykuł 10

Jeżeli nakazano zwrot dobra kultury, właściwy sąd w państwie członkowskim, do którego wniosek jest kierowany, przyznaje posiadaczowi odpowiednie odszkodowanie, stosownie do okoliczności danej sprawy, pod warunkiem że posiadacz dowiedzie, iż wykazał należyłą ostrożność i staranność przy nabyciu tego dobra kultury.

Aby stwierdzić, czy posiadacz wykazał należyłą ostrożność i staranność, należy uwzględnić wszystkie okoliczności nabycia, w szczególności dokumentację dotyczącą pochodzenia danego dobra, pozwolenia na wywóz wymagane zgodnie z przepisami wnioskującego państwa członkowskiego, rodzaj uczestniczących stron, zapłaconą cenę, fakt, czy posiadacz sprawdził dostępny rejestr skradzionych dóbr kultury i wszystkie odpowiednie informacje i dokumenty, które posiadacz mógł w rozsądny sposób uzyskać, oraz wszelkie inne działania, które byłyby uzasadnione w tych okolicznościach.

W przypadku darowizny lub spadku sytuacja posiadacza nie może być korzystniejsza niż sytuacja osoby, od której nabył on przedmiot w ten sposób.

Wnioskujące państwo członkowskie wypłaca takie odszkodowanie przy zwrocie przedmiotu.

Artykuł 11

Wydatki poniesione na wykonanie orzeczenia nakazującego zwrot dobra kultury są pokrywane przez wnioskujące państwo członkowskie. To samo stosuje się do kosztów związanych ze środkami określonymi w art. 5 pkt 4.

Artykuł 12

Wypłata odpowiedniego odszkodowania oraz pokrycie wydatków, o których mowa odpowiednio w art. 10 i 11, nie narusza prawa wnioskującego państwa członkowskiego do podjęcia działań w celu odzyskania tych kwot od osób odpowiedzialnych za niezgodne z prawem wyprowadzenie dobra kultury z jego terytorium.

Artykuł 13

Własność dobra kultury po zwrocie jest regulowana przez prawodawstwo wnioskującego państwa członkowskiego.

Artykuł 14

Niniejszą dyrektywę stosuje się jedynie do dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, począwszy od dnia 1 stycznia 1993 r.

Artykuł 15

1. Każde państwo członkowskie może stosować rozwiązania przewidziane w niniejszej dyrektywie w celu zwrotu dóbr kultury innych niż określone w art. 2 pkt 1.
2. Każde państwo członkowskie może stosować rozwiązania przewidziane w niniejszej dyrektywie do wniosków o zwrot dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium innych państw członkowskich przed dniem 1 stycznia 1993 r.

Artykuł 16

Niniejsza dyrektywa pozostaje bez uszczerbku dla postępowań cywilnych lub karnych, które mogą być wszczęte przez wnioskujące państwo członkowskie lub właściciela skradzionego dobra kultury zgodnie z prawem krajowym państw członkowskich.

Artykuł 17

1. Państwa członkowskie przekazują Komisji do dnia 18 grudnia 2020 r., a następnie co pięć lat, sprawozdania dotyczące wykonania niniejszej dyrektywy.

2. Co pięć lat Komisja przekazuje Parlamentowi Europejskiemu, Radzie i Europejskiemu Komitetowi Ekonomiczno-Społecznemu sprawozdanie oceniające stosowanie i skuteczność niniejszej dyrektywy. Sprawozdanie to w razie konieczności jest przedkładane wraz z odpowiednimi wnioskami.

Artykuł 18

W załączniku do rozporządzenia (UE) nr 1024/2012 dodaje się punkt w brzmieniu: „8. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012¹²⁹: Art. 5 i 7[”].

Artykuł 19

1. Do dnia 18 grudnia 2015 r. państwa członkowskie wprowadzają w życie przepisy ustawowe, wykonawcze i administracyjne, niezbędne do wykonania art. 2 pkt 1, art. 5 akapit pierwszy pkt 3, art. 5 akapit drugi, art. 7 akapit trzeci, art. 8 ust. 1, art. 10 akapit pierwszy i drugi i art. 17 ust. 1 niniejszej dyrektywy.

Niezwłocznie przekazują Komisji tekst tych przepisów.

Przepisy przyjęte przez państwa członkowskie zawierają odniesienie do niniejszej dyrektywy lub odniesienie takie towarzyszy ich urzędowej publikacji. Przepisy te zawierają także wskazanie, że w istniejących przepisach ustawowych, wykonawczych i administracyjnych odniesienia do dyrektyw uchylonych niniejszą dyrektywą traktuje się jako odniesienia do niniejszej dyrektywy. Metody dokonywania takiego odniesienia i formułowania takiego wskazania określane są przez państwa członkowskie.

2. Państwa członkowskie przekazują Komisji tekst podstawowych przepisów prawa krajowego przyjętych w dziedzinie objętej niniejszą dyrektywą.

Artykuł 20

Dyrektywa 93/7/WE, zmieniona dyrektywami wymienionymi w załączniku I część A, traci moc dnia 19 grudnia 2015 r., bez uszczerbku dla zobowiązań państw członkowskich dotyczących terminów transpozycji do prawa krajowego dyrektywy określonych w załączniku I część B.

Odesłania do uchylonej dyrektywy traktuje się jako odesłania do niniejszej dyrektywy, zgodnie z tabelą korelacji zawartą w załączniku II.

Artykuł 21

Niniejsza dyrektywa wchodzi w życie dwudziestego dnia po jej opublikowaniu w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.

¹²⁹ Dz. Urz. UE L 159 z 28.05.2014 r., s. 1.

Art. 2 pkt 2–8, art. 3 i 4, art. 5 akapit pierwszy pkt 1, 2 i 4–6, art. 6, art. 7 akapit pierwszy i drugi, art. 8 ust. 2, art. 9, art. 10 akapit trzeci i czwarty oraz art. 11–16 stosuje się od dnia 19 grudnia 2015 r.

Artykuł 22

Niniejsza dyrektywa skierowana jest do państw członkowskich.

Sporządzona w Brukseli dnia 15 maja 2014 r.

[pominięto załączniki]

Źródło: Dz. Urz. UE L 159 z 28.05.2014 r., s. 1¹³⁰

¹³⁰ Sprostowanie w: Dz. Urz. UE L 147 z 12.06.2015 r., s. 24.

68.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie niszczenia zabytków kultury przez ISIS/Daisz (2015/2649(RSP))

z 30 kwietnia 2015 r.

Parlament Europejski,

– uwzględniając pytania wymagające odpowiedzi ustnej w sprawie niszczenia obiektów kultury przez ISIS/Daisz (O-000031/2015 – B8-0115/2015 i O-000032/2015 – B8-0116/2015),

– uwzględniając art. 167 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), który stanowi, że „działanie Unii zmierza do zachęcania do współpracy między państwami członkowskimi”, w szczególności w zakresie „zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim”, oraz że „Unia i państwa członkowskie sprzyjają współpracy z państwami trzecimi oraz z organizacjami międzynarodowymi właściwymi w dziedzinie kultury”,

– uwzględniając rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury¹³¹,

– uwzględniając rozporządzenie Rady (WE) nr 1210/2003 z dnia 7 lipca 2003 r. dotyczące niektórych szczególnych ograniczeń w stosunkach gospodarczych i finansowych z Irakiem oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 2465/96¹³²,

– uwzględniając rozporządzenie Rady (UE) nr 1332/2013 z dnia 13 grudnia 2013 r. zmieniające rozporządzenie (UE) nr 36/2012 w sprawie środków ograniczających w związku z sytuacją w Syrii¹³³, przyjęte na podstawie decyzji Rady 2013/760/WPZiB z dnia 13 grudnia 2013 r. zmieniającej decyzję 2013/255/WPZiB dotyczącą środków ograniczających skierowanych przeciwko Syrii¹³⁴, w szczególności jej art. 11c dotyczący przywozu, wywozu lub przenoszenia syryjskich dóbr kultury,

– uwzględniając wspólne działanie Rady 2001/555/WPZiB z dnia 20 lipca 2001 r. w sprawie ustanowienia Centrum Satelitarne Unii Europejskiej¹³⁵, zmienione przez wspólne działanie Rady 2009/834/WPZiB¹³⁶,

– uwzględniając rezolucję Rady z października 2012 r. w sprawie utworzenia nieformalnej sieci organów ścigania i ekspertów właściwych w dziedzinie dóbr kultury (EU CULTNET) (14232/2012),

– uwzględniając drugi protokół z 1999 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego dołączony do konwencji haskiej z 1954 r.,

¹³¹ Dz. Urz. UE L 39 z 10.2.2009 r., s. 1 i n. [zob. tekst nr 66 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

¹³² Dz. Urz. UE L 169 z 8.7.2003 r., s. 6 i n. [zob. tekst nr 65 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

¹³³ Dz. Urz. UE L 335 z 14.12.2013 r., s. 3.

¹³⁴ Dz. Urz. UE L 335 z 14.12.2013 r., s. 50.

¹³⁵ Dz. Urz. UE L 200 z 25.7.2001 r., s. 5 i n.

¹³⁶ Dz. Urz. UE L 297 z 13.11.2009 r., s. 18 i n.

- uwzględniając konwencję UNESCO dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury przyjętą w dniu 14 listopada 1970 r.,
- uwzględniając konwencję UNESCO z dnia 16 listopada 1972 r. dotyczącą ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego,
- uwzględniając konwencję UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z dnia 17 października 2003 r.,
- uwzględniając konwencję UNESCO w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego z dnia 20 października 2005 r.,
- uwzględniając Konwencję UNIDROIT z 1995 r. o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury,
- uwzględniając rezolucję Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199 z dnia 12 lutego 2015 r. w sprawie zagrożeń dla międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa wynikających z aktów terroryzmu¹³⁷,
- uwzględniając wenecką Kartę Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych z 1964 r., w której określono międzynarodowe ramy ochrony i restauracji zabytkowych budynków,
- uwzględniając Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego przyjęty w dniu 17 lipca 1998 r., w szczególności jego art. 8 ust. 2 lit. b) pkt (ix), który uznaje za zbrodnię wojenną „zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi”,
- uwzględniając swoją rezolucję z dnia 12 marca 2015 r. w sprawie rocznego sprawozdania dotyczącego praw człowieka i demokracji na świecie za rok 2013 oraz polityki Unii Europejskiej w tym zakresie¹³⁸, w której w ust. 211 stwierdza się, że „umyślne formy niszczenia dziedzictwa kulturowego i artystycznego, które mają obecnie miejsce w Iraku i Syrii, powinny być ścigane jako zbrodnie wojenne oraz zbrodnie przeciwko ludzkości”,
- uwzględniając wspólny komunikat do Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 6 lutego 2015 r. w sprawie elementów strategii regionalnej UE w odniesieniu do Syrii i Iraku oraz zagrożenia ze strony Daisz (JOIN(2015)0002), w którym Komisja i wiceprzewodnicząca Komisji/wysoka przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa uznały poważny charakter, jaki przybiera niszczenie i plądrowanie dziedzictwa kulturowego w kryzysach w Syrii i Iraku, oraz zagrożenie, jakie stanowi Daisz,
- uwzględniając art. 128 ust. 5 i art. 123 ust. 4 Regulaminu,

¹³⁷ <http://www.refworld.org/docid/54ef1f704.html>.

¹³⁸ Teksty przyjęte, P8_TA(2015)0076.

A. mając na uwadze, że liczne obiekty archeologiczne, religijne i kulturalne w Syrii i Iraku stały się w ostatnim czasie celem ukierunkowanych zniszczeń dokonywanych przez ugrupowania ekstremistów powiązane głównie z Państwem Islamskim (ISIS/Daisz) oraz mając na uwadze, że Dyrektor Generalna UNESCO Irina Bokowa nazwała te systematyczne ataki na dziedzictwo kulturowe „czystkami kulturowymi”;

B. mając na uwadze, że według UNESCO pojęcie „czystki kulturowej” odnosi się do zamierzonej strategii prowadzącej do zniszczenia różnorodności kulturowej poprzez celowe kierowanie ataków na osoby wybrane na podstawie ich pochodzenia kulturowego, etnicznego lub religijnego, w połączeniu z celowymi atakami na ich miejsca kultu, pamięci i nauki, oraz mając na uwadze, że strategia czystek kulturowych, jaka ma miejsce w Iraku i Syrii znajduje odzwierciedlenie w atakach na dziedzictwo kulturowe, zarówno fizyczne, materialne i budowlane formy wyrazu kulturowego, takie jak pomniki i budynki, jak i na mniejszości i niematerialne formy wyrazu kulturowego, takie jak zwyczaje, tradycje i przekonania¹³⁹;

C. mając na uwadze, że niektóre akty zniszczenia dziedzictwa kulturowego uznano w pewnych okolicznościach za zbrodnie przeciw ludzkości¹⁴⁰; mając w szczególności na uwadze, że jeżeli są one wymierzone przeciw członkom grup religijnych lub etnicznych, można je uznać za prześladowanie, w rozumieniu art. 7 ust. 1 lit. h) Rzymskiego Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego;

D. mając na uwadze, że takie akty niszczenia miejsc oraz obiektów kulturowych i historycznych nie są zjawiskiem nowym i że nie występują tylko w Iraku i Syrii; mając na uwadze, że według UNESCO „dziedzictwo kulturowe jest ważnym elementem tożsamości kulturowej wspólnot, grup i osób, a także spójności społecznej, zatem umyślne niszczenie może mieć negatywne konsekwencje dla godności ludzkiej i praw człowieka”¹⁴¹; podkreślając, że, jak twierdzi UNESCO i inni, łupy zdobyte w wyniku płądrowania obiektów kulturowych i religijnych w Iraku i Syrii i przemycane przez ISIS/Daisz, są wykorzystywane do finansowania działań terrorystycznych ISIS/Daisz, przez co dzieła sztuki i dobra kultury stają się „narzędziem walki”;

E. mając na uwadze, że dzięki środkom finansowym udostępnianym przez Unię Europejską UNESCO, wraz z innymi partnerami strategicznymi, uruchomiło w dniu 1 marca 2014 r. trzyletni projekt pod nazwą „Ochrona nadzwyczajna dziedzictwa kulturowego Syrii”, w szczególności mający na celu zapewnienie sryjskiemu dziedzictwu kulturowemu nadzwyczajnej ochrony;

F. mając na uwadze, że Unia Europejska ratyfikowała Konwencję w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego podpisaną w dniu

¹³⁹ http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/conference_report_heritage_and_cultural_diversity_at_risk_in_iraq_and_syria/.

¹⁴⁰ Międzynarodowy Trybunał Karny dla Byłej Jugosławii, *Kordić i Čerkez*, 26 lutego 2001 r., IT-95-14/2, ust. 207–208.

¹⁴¹ Deklaracja UNESCO dotycząca celowego niszczenia dziedzictwa kulturowego z 2003 r. [zob. tekst nr 49 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

20 października 2005 r., będącą pierwszym instrumentem międzynarodowym uznającym podwójny, tj. gospodarczy i kulturowy, wymiar dóbr kultury, których nie można zatem traktować jako przedmioty o jedynie handlowej wartości;

G. mając na uwadze, że Konwencja UNESCO dotycząca środków zmierzających do zakazu nielegalnego przywozu, wywozu i przenoszenia własności dóbr kultury oraz zapobiegania im przyjęta w dniu 17 listopada 1970 r. oraz Konwencja Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego (UNIDROIT) o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dobrach kultury przyjęta w dniu 24 czerwca 1995 r. są ważnymi instrumentami pozwalającymi zwiększać ochronę światowego dziedzictwa kulturowego;

H. mając na uwadze, że nielegalny handel dobrami kultury jest obecnie trzecim co do wielkości rodzajem nielegalnego handlu poza handlem narkotykami i bronią, oraz mając na uwadze, że nielegalny handel dobrami kultury jest zdominowany przez siatki przestępczości zorganizowanej, a mechanizmy na szczeblu krajowym i międzynarodowym nie są odpowiednio wyposażone i wspierane w celu rozwiązania tego problemu¹⁴²;

I. mając na uwadze, że zwalczanie nielegalnego handlu dobrami kultury nie należy do kompetencji Unii Europejskiej, ponieważ nie jest określone jako takie w traktatach, mając jednak na uwadze, że zwalczanie tego rodzaju nielegalnej działalności wchodzi w zakres kilku dziedzin kompetencji UE takich jak rynek wewnętrzny, przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości, kultura oraz wspólna polityka zagraniczna i bezpieczeństwa (WPZiB);

J. mając na uwadze, że należy pilnie zapewnić lepszą koordynację walki z nielegalnym handlem dobrami kultury oraz bliską współpracę w celu wspierania szerzenia świadomości i wymiany informacji oraz skutecznego wzmocnienia ram prawnych; przypominając w tym kontekście, że zgodnie z zaleceniami zawartymi w konkluzjach Rady w sprawie zapobiegania przestępstwom przeciwko dobrom kultury i zwalczania tych przestępstw z grudnia 2011 r., państwa członkowskie powinny m.in. wzmocnić współpracę między funkcjonariuszami organów ścigania, organami kultury i organizacjami prywatnymi;

K. mając na uwadze, że w październiku 2012 r. na mocy rezolucji Rady utworzono nieformalną sieć organów ścigania i ekspertów właściwych w dziedzinie dóbr kultury (EU CULTNET), której głównym celem jest ulepszenie wymiany informacji w zakresie zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury, a także określenie i wymiana informacji o sieciach przestępczych podejrzanych o udział w nielegalnym handlu;

L. mając na uwadze, że w dniu 28 marca 2015 r. dyrektor generalna UNESCO Irina Bokowa zainaugurowała w Bagdadzie kampanię #Unite4Heritage, która ma na celu zmobilizowanie światowego wsparcia na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem siły sieci społecznościowych;

¹⁴² <http://www.africa-eu-partnership.org/newsroom/all-news/morocco-africa-eu-workshop-fight-against-illegal-trafficking-cultural-goods>.

1. zdecydowanie potępić celowe niszczenie przez ISIS obiektów kulturalnych, archeologicznych i religijnych w Syrii i Iraku;
2. wzywa wiceprzewodniczącą Komisji/wysoką przedstawiciel Unii Europejskiej do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa do podjęcia odpowiednich działań na szczeblu politycznym, zgodnie z rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199 z dnia 12 lutego 2015 r., aby położyć kres nielegalnemu handlowi dobrami kultury pochodzącymi z terytorium Syrii i Iraku w okresach konfliktu na tym obszarze, uniemożliwiając w ten sposób wykorzystywanie dóbr kultury jako źródła finansowania;
3. wzywa wiceprzewodniczącą Komisji/wysoką przedstawiciel do wykorzystania dyplomacji kulturalnej i dialogu międzykulturowego jako narzędzia do pogodzenia różnych społeczności i odbudowy zniszczonych obiektów;
4. wzywa wiceprzewodniczącą Komisji/wysoką przedstawiciel, UE oraz jej państwa członkowskie do wprowadzenia środków bezpieczeństwa na zewnętrznych granicach UE, aby zapobiec przemytowi dóbr kultury z Syrii i Iraku do Unii, a także do skutecznej współpracy w ramach wspólnych działań przeciwko handlowi przedmiotami pochodzącymi z Syrii i Iraku na obszarze Europy, ponieważ duża część dzieł sztuki z Bliskiego Wschodu będących przedmiotami handlu jest przeznaczona na rynek europejski, obok rynków Stanów Zjednoczonych i rejonu Zatoki Perskiej;
5. proponuje w związku z tym, aby Komisja, zgodnie z pkt 17 rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199 z dnia 12 lutego 2015 r., położyła nacisk na zwalczanie nielegalnego handlu materialnymi dobrami kultury, ze szczególnym uwzględnieniem elementów dziedzictwa kulturowego nielegalnie wywiezionych z Iraku po dniu 6 sierpnia 1990 r. i z Syrii po dniu 15 marca 2011 r.; wzywa Komisję do opracowania skoordynowanego podejścia do zwalczania tego nielegalnego handlu, działając we współpracy z właściwymi krajowymi organami śledczymi, a także w bliskiej współpracy z UNESCO oraz innymi organizacjami międzynarodowymi, takimi jak ICOM (Międzynarodowa Rada Muzeów), Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy ICOM (ICBS), Europol, Interpol, UNIDROIT (Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego), Światowa Organizacja Celna, ICOMOS (Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków), oraz ICCROM (Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego);
6. wzywa wiceprzewodniczącą Komisji/wysoką przedstawiciel, aby włączyła Centrum Satelitarne Unii Europejskiej, znajdujące się w Torrejón, (które wspiera Unię w podejmowaniu decyzji w kontekście WPZiB poprzez dostarczanie materiałów pochodzących z analizy zdjęć satelitarnych) w działania mające na celu monitorowanie i stworzenie wykazu miejsc badań archeologicznych i miejsc posiadających wartość kulturalną w Syrii i Iraku oraz wspieranie działalności syryjskich archeologów po to, aby zapobiec dalszym grabieżom i chronić życie cywilów;
7. wzywa Komisję do utworzenia szybkiego i bezpiecznego systemu wymiany informacji i dzielenia się najlepszymi praktykami wśród państw członkowskich, po to aby skutecznie zwalczać nielegalny handel materialnymi dobrami kultury,

które bezprawnie wywieziono z Iraku i Syrii, a także do zachęcenia państw członkowskich do tego, by zastosowały przeznaczone dla policji i służb celnych międzynarodowe narzędzia przeciwko nielegalnemu handlowi dobrami kultury, takie jak specjalna baza danych Interpolu „I-24/7”, zawierająca wykaz skradzionych dzieł sztuki, oraz ARCHEO – internetowe narzędzie komunikacji Światowej Organizacji Celnej;

8. wzywa do rozważenia możliwości stworzenia europejskich programów szkoleniowych dla sędziów, funkcjonariuszy policji i służb celnych, a także administracji rządowych i bardziej ogólnie podmiotów rynkowych, aby umożliwić osobom zaangażowanym w zwalczanie nielegalnego handlu dobrami kultury rozwijanie i pogłębianie swojej wiedzy fachowej; wzywa także do wspierania inicjatyw takich jak kurs internetowy dla ekspertów zajmujących się dziedzictwem kultury syryjskiej, który był promowany przez ICOMOS w styczniu 2013 r. i który dostarczał informacji na temat zarządzania ryzykiem związanym z klęskami żywiołowymi, ratowania zbiorów dziedzictwa kulturowego oraz technik dokumentacji;

9. apeluje do Komisji, aby przyłączyła się do międzynarodowych projektów społeczeństwa obywatelskiego w zakresie ochrony zagrożonych dóbr kultury i informowania o nich, takich jak projekt technologii geoprzestrzennych prowadzony przez AAAS, oraz aby nadal wspierała działalność wspólnot badawczych, np. projekt Mosul, opracowany przez sieć szkolenia początkowego na rzecz cyfrowego dziedzictwa kulturowego i finansowany z grantów Działań Marii Skłodowskiej-Curie);

10. wzywa Komisję do udzielenia większego wsparcia Międzynarodowemu Obserwatorium Nielegalnego Handlu Dobrami Kultury ICOM, które stworzyło czerwone listy zagrożonych syryjskich i irackich zabytków mające służyć jako narzędzie dla muzeów, służb celnych, funkcjonariuszy policji, handlarzy sztuką i kolekcjonerów sztuki, i które planuje wykorzystywać zdjęcia satelitarne do monitorowania sytuacji w terenie we współpracy z Instytutem ONZ ds. Szkoleń i Badań (UNITAR);

11. wzywa UE i państwa członkowskie do opracowania kampanii podnoszących świadomość, aby odwieść ludzi od zakupu i sprzedaży dóbr kultury pochodzących z nielegalnego handlu z obszarów objętych wojną;

12. wzywa państwa członkowskie do poczynienia niezbędnych kroków, aby zaangażować uniwersytety, organy badawcze i instytucje kulturalne, m.in. za pomocą kodeksów etyki, w zwalczanie nielegalnego handlu dobrami kultury pochodzącymi z obszarów objętych wojną;

13. wzywa Komisję do wsparcia kampanii UNESCO pt. „#Unite4Heritage” poprzez zainicjowanie kampanii informacyjnej dotyczącej Iraku i Syrii, mającej na celu zwiększenie świadomości znaczenia dziedzictwa kulturowego tych krajów, oraz wiedzy o tym, w jaki sposób skradzione dzieła sztuki są używane do finansowania działalności terrorystycznej, oraz informacji o możliwych kar[ach] związanych z nielegalnym przywozem dóbr kultury pochodzących z tych państw lub z innych państw trzecich;

14. wzywa Komisję do wzmocnienia i poprawy jakości działania nieformalnej sieci organów ścigania i ekspertów właściwych w dziedzinie dóbr kultury (EU CULTNET), powstałej na mocy rezolucji Rady w październiku 2012 r., której celem jest poprawa wymiany informacji w zakresie zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury, a także do rozważenia możliwości utworzenia dodatkowego instrumentu służącego do kontroli przywozu do UE dóbr kultury nielegalnie wywiezionych z Syrii i Iraku;

15. wzywa Radę do wzmocnienia jednostek Eurojustu i Europolu zajmujących się wspieraniem trwających dochodzeń i śledztw, zapobiegani[em] nielegalnemu handlowi dóbr kultury i wymianą danych wywiadowczych w tej dziedzinie;

16. zachęca do ponownego uruchomienia działań Międzynarodowego Komitetu Błękitnej Tarczy ICOM-u;

17. wzywa Unię Europejską do poczynienia niezbędnych kroków, aby we współpracy z UNESCO i Międzynarodowym Trybunałem Karnym rozszerzyć kategorię prawa międzynarodowego dotyczącą zbrodni przeciwko ludzkości w taki sposób, aby objąć nią działania mające na celu umyślne niszczenie dziedzictwa kulturowego ludzkości na dużą skalę;

18. apeluje do państw członkowskich, które jeszcze tego nie uczyniły, aby ratyfikowały konwencję UNESCO z 1970 r. dotyczącą środków zmierzających do zakazu nielegalnego przywozu, wywozu i przenoszenia własności dóbr kultury oraz do zapobiegania tym czynom, a także konwencję UNIDROIT z 1995 r. oraz konwencję haską z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz drugi protokół do tej konwencji z 1999 r.;

19. zobowiązuje swojego przewodniczącego do przekazania niniejszej rezolucji Radzie, Komisji, wiceprzewodniczącej Komisji/wysokiej przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa, dyrektor generalnej UNESCO, Specjalnemu Przedstawicielowi UE ds. Praw Człowieka oraz rządóm i parlamentóm państw członkowskich.

Źródło: Dz. Urz. UE C 346 z 21.9.2016 r., s. 55 i n.

69.

Rezolucja Parlamentu Europejskiego w sprawie transgranicznych roszczeń o zwrot dzieł sztuki i dóbr kultury zagrabionych podczas konfliktów zbrojnych i wojen (2017/2023(INI))

z 17 stycznia 2019 r.

Parlament Europejski,

- uwzględniając Konwencję haską z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i Protokół drugi do niej z marca 1999 r.,
- uwzględniając swoją rezolucję z dnia 14 grudnia 1995 r. w sprawie zwrotu zagrabionego mienia społeczności żydowskiej¹⁴³ oraz rezolucję z dnia 16 lipca 1998 r. w sprawie zwrotu mienia należącego do ofiar Holocaustu¹⁴⁴,
- uwzględniając pakiet środków przyjęty w grudniu 2016 r. w celu wzmocnienia zdolności UE do zwalczania finansowania terroryzmu i przestępczości zorganizowanej, opierający się na zobowiązaniach podjętych w planie działania na rzecz zwalczania finansowania terroryzmu z dnia 2 lutego 2016 r. (COM(2016)0050), oraz uwzględniając swoją propozycję dotyczącą rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 13 lipca 2017 r. w sprawie przywozu dóbr kultury (COM(2017)0375),
- uwzględniając swoją rezolucję z dnia 30 kwietnia 2015 r. w sprawie niszczenia zabytków kultury przez ISIS/Daisz¹⁴⁵,
- uwzględniając konwencję UNIDROIT dotyczącą skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury z dnia 24 czerwca 1995 r.,
- uwzględniając dyrektywę Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego¹⁴⁶,
- uwzględniając art. 1 Protokołu 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności,
- uwzględniając art. 17 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej,
- uwzględniając rozporządzenie (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury¹⁴⁷,
- uwzględniając rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z dnia 12 grudnia 2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń

¹⁴³ Dz. Urz. UE C 17 z 22.01.1996 r., s. 199.

¹⁴⁴ Dz. Urz. UE C 292 z 21.09.1998 r., s. 166.

¹⁴⁵ Dz. Urz. UE C 346 z 21.09.2016 r., s. 55 [zob. tekst nr 68 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

¹⁴⁶ Dz. Urz. UE L 159 z 28.05.2014 r., s. 1 [zob. tekst nr 67 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

¹⁴⁷ Dz. Urz. UE L 39 z 10.02.2009 r., s. 1 [zob. tekst nr 66 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych¹⁴⁸, w szczególności jego art. 4,

– uwzględniając swoją rezolucję z dnia 17 grudnia 2003 r. w sprawie ram prawnych dla swobodnego przepływu na rynku wewnętrznym towarów, których własność może zostać zakwestionowana¹⁴⁹,

– uwzględniając ekspertyzę Dyrekcji Generalnej ds. Polityki Wewnętrznej z 2016 r. pt. „Transgraniczne roszczenia o zwrot dzieł sztuki zagrabionych w trakcie konfliktów zbrojnych i wojen oraz alternatywy dla procesów sądowych”,

– uwzględniając rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych)¹⁵⁰,

– uwzględniając Konwencję UNESCO z dnia 14 listopada 1970 r. dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury,

– uwzględniając rezolucję Rady 14232/12 z dnia 4 października 2012 r. w sprawie utworzenia nieformalnej sieci organów ścigania i ekspertów właściwych w dziedzinie dóbr kultury (EU CULTNET),

– uwzględniając art. 52 Regulaminu,

– uwzględniając sprawozdanie Komisji Prawnej oraz opinię Komisji Kultury i Edukacji (A8–0465/2018),

A. mając na uwadze, że według Interpolu czarny rynek dzieł sztuki staje się równie lukratywny co sprzedaż narkotyków, broni i towarów podrabionych;

B. mając na uwadze, że według oceny skutków wniosku Komisji dotyczącego rozporządzenia w sprawie przywozu dóbr kultury od 80% do 90% światowej sprzedaży antyków dotyczy towarów z nielegalnego źródła;

C. mając na uwadze, że dziedzictwo kulturowe stanowi jeden z podstawowych elementów cywilizacji z uwagi, na przykład, na jego symboliczną wartość i pamięć kulturową ludzkości; mając na uwadze, że walczące ugrupowania i podmioty terrorystyczne dokonały w ostatnich latach szeregu zbrodni przeciwko światowemu dziedzictwu kulturowemu na całym świecie, oraz mając na uwadze, że sprzedaje się i przywozi do UE cenne dzieła sztuki, rzeźby i przedmioty archeologiczne z niektórych państw nienależących do Unii, a zyski są prawdopodobnie wykorzystywane do finansowania działalności terrorystycznej; mając na uwadze, że zasadnicze znaczenie ma zdecydowane zobowiązanie się do zwalczania nielegalnego handlu dobrami kultury, takimi jak dzieła zrabowane w czasie konfliktów zbrojnych i wojen w Libii, Syrii i Iraku; mając na uwadze, że dobra kultury mają

¹⁴⁸ Dz. Urz. L 351 z 20.12.2012 r., s. 1.

¹⁴⁹ Dz. Urz. UE C 91E z 15.04.2004 r., s. 500.

¹⁵⁰ Dz. Urz. UE L 119 z 4.05.2016 r., s. 1.

istotne znaczenie kulturowe, artystyczne, historyczne i naukowe i muszą być chronione przed bezprawnym przywłaszczeniem i grabieżą;

D. mając na uwadze, że wkrótce po zakończeniu II wojny światowej podjęto próby znalezienia i zwrotu zagrabionego mienia do jego kraju pochodzenia;

E. mając na uwadze, że należy zapewnić zwrot nielegalnie zakupionych czy wydobytch lub pozyskanych przedmiotów zważywszy na zaangażowanie UE w sprawę sprawiedliwych procesów i odszkodowań dla ofiar, a także konstytucję UNESCO i konwencje w sprawie ochrony dziedzictwa;

F. mając na uwadze, że w zasadach konferencji waszyngtońskiej na temat dzieł sztuki skonfiskowanych przez nazistów, na forum wileńskim oraz w Deklaracji Terezińskiej w sprawie mienia okresu Holocaustu i innych kwestii podkreślono znaczenie zapewnienia zwrotu poszczególnych nieruchomości; mając na uwadze, że szacunkowa liczba dzieł sztuki, które zostały zwrócone od czasu konferencji waszyngtońskiej, wynosi od 1 000 do 2 000¹⁵¹; mając na uwadze, że nie ma pełnego wykazu dzieł sztuki, które zostały zwrócone w ostatnich latach;

G. mając na uwadze, że nadal nie odnaleziono dzieł sztuki i czekają one na powrót do swoich prawowitych właścicieli lub ich spadkobierców; mając na uwadze, że na konferencji waszyngtońskiej w 1998 r. Jonathan Petropoulos oszacował, że w całej Europie skradziono około 650 000 dzieł sztuki, natomiast Ronald Lauder stwierdził, że w tamtym czasie (1998 r.) wciąż nie odnaleziono 11 000 dzieł sztuki o wartości od 10 do 30 mld USD; mając na uwadze, że Konferencja Roszczeniowa – Światowa Organizacja ds. Restytucji Mienia Żydowskiego ogólnie odpowiada, że nie ma dokładnych danych szacunkowych: skradziono około 650 000 dzieł sztuki, z czego nadal nie odnaleziono prawdopodobnie 100 000;

H. mając na uwadze, że strony sporu wciąż napotykają problemy prawne, z jednej strony ze względu na często bardzo specyficzny charakter ich roszczeń, a z drugiej strony z uwagi na wygaśnięcie powojennych przepisów dotyczących zwrotu majątku, zasadę nieretroakcji stosowaną do norm konwencjonalnych, brak definicji „zagrabionego dzieła sztuki”, przepisy o przedawnieniu roszczeń lub przepisy o nabyciu praw własności przez zasiedzenie oraz dobrej wierzę;

I. mając na uwadze, że roszczenia do zagrabionych dzieł sztuki i dóbr kultury są głównie zgłaszane na podstawie międzynarodowego prawa publicznego; mając na uwadze, że przepisy te muszą zostać uzupełnione silniejszymi przepisami międzynarodowego prawa prywatnego;

J. mając na uwadze, że niewystarczająco rozwinięty wymiar prawa prywatnego, zarówno na szczeblu międzynarodowym, jak i europejskim, przyczynia się do braku pewności prawnej w sprawach dotyczących transgranicznych zwrotów zagrabionych dzieł sztuki i dóbr kultury, nie tylko odnośnie do zawartych transakcji

¹⁵¹ Według Konferencji Roszczeniowej – Światowej Organizacji ds. Restytucji Mienia Żydowskiego „Looted Art and Cultural Property Initiative” (Inicjatywa w sprawie Zagrabionych Dzieł Sztuki i Dóbr Kultury).

dotyczących dzieł sztuki zagrabionych przez nazistów, ale również w stosunku do przyszłych przypadków;

K. mając na uwadze, że nie istnieje prawodawstwo UE, które wyraźnie i kompleksowo regulowałoby roszczenia o zwrot dzieł sztuki i dóbr kultury zagrabionych podczas konfliktów zbrojnych przez osoby prywatne;

L. mając na uwadze, że UNESCO – we współpracy z dużymi domami aukcyjnymi, muzeami i renomowanymi kolekcjonerami w Europie – prowadzi szeroko zakrojone badania dotyczące pochodzenia tych dzieł, aby móc je zwrócić prawowitym właścicielom;

M. mając na uwadze, że w celu uzupełnienia bazy danych Interpolu dotyczącej skradzionego mienia Międzynarodowa Rada Muzeów publikuje od ponad dziesięciu lat „czerwone listy” określające kategorie przedmiotów narażonych na nielegalny handel;

1. ubolewa, że do tej pory praktycznie nie podjęto działań następczych w związku z jego rezolucją w sprawie ram prawnych dla swobodnego przepływu na rynku wewnętrznym towarów, których własność może zostać zakwestionowana; w rezolucji tej Parlament wezwał Komisję do przeprowadzenia analizy szeregu aspektów związanych z przepisami prawa cywilnego i procesowego, badaniami dotyczącymi pochodzenia, systemami katalogowania, alternatywnymi mechanizmami rozstrzygnięcia sporów i wartością utworzenia organu administracyjnego ds. koordynacji transgranicznej; uważa, że art. 81 ust. 2 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej mógłby służyć jako podstawa prawna do przyznania Unii uprawnień do działania w tej dziedzinie;

2. podkreśla, że grabież dzieł sztuki i innych dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych i wojen, a także w czasie pokoju, stanowi poważny i powszechnie występujący problem, którym należy się zająć zarówno w zakresie zapobiegania grabieży, jak i zwrotu zagrabionych dóbr, tak aby chronić dziedzictwo kulturowe i tożsamość społeczeństw, wspólnot, grup i osób oraz zapewniać ich integralność;

3. zauważa, że na poziomie UE nie poświęcono wystarczającej uwagi kwestii zwrotu dzieł sztuki i dóbr kultury zagrabionych, skradzionych lub nielegalnie pozyskanych m.in. podczas konfliktów zbrojnych, zwłaszcza w dziedzinie prawa prywatnego, międzynarodowego prawa prywatnego i postępowania cywilnego; wzywa Komisję, aby chroniła i wspierała transgraniczne roszczenia o zwrot dóbr kultury przemieszczonych i sprzeniewierzonych w wyniku sankcjonowanych przez państwo działań grabieżczych i zrabowanych podczas konfliktów zbrojnych oraz by zachęcała do występowania z takimi roszczeniami; wzywa Komisję i państwa członkowskie, aby wydały zalecenia i wytyczne dotyczące zwiększania świadomości potrzeby wspierania instytucji krajowych w państwach członkowskich w odniesieniu do roszczeń o zwrot;

4. podkreśla, że instytucje takie jak UNESCO czy Interpol wzywają do wzmocnienia ochrony dziedzictwa kulturowego i do zobowiązania państw do ustanowienia przepisów ułatwiających zwrot;

5. wyraża ubolewanie, że nie istnieją wiarygodne dane statystyczne dotyczące dokładnej skali grabieży dóbr kultury i nielegalnego handlu nimi; wzywa Komisję i państwa członkowskie, aby opracowały wiarygodne statystyki dotyczące tej kwestii;
6. wyraża zaniepokojenie faktem, że większość obecnych inicjatyw politycznych i ustawodawczych skupia się wyłącznie na prawie publicznym, administracyjnym lub karnym; podkreśla, że, aby ustanowić wszechstronne ramy regulacyjne, należy w większym stopniu brać pod uwagę prawo prywatne; wzywa właściwe organy, aby przyjęły odpowiednie kroki i inicjatywy, aby osiągnąć ten cel;
7. uważa, że należy prowadzić dalsze badania, aby zyskać szerszą wiedzę na temat ukrytego obszaru nielegalnego handlu dobrami kultury i zdobyć lepsze informacje dotyczące jego skali, struktury i wielkości, tak jak ma to miejsce w ramach obecnie prowadzonego w Niemczech projektu ILLICID;
8. z zadowoleniem przyjmuje uznanie przez niektóre państwa członkowskie faktu, że należy zająć się wyjątkowymi problemami związanymi z roszczeniami o zwrot dzieł sztuki i dóbr kultury zagrabionych, skradzionych lub nielegalnie pozyskanych podczas konfliktów zbrojnych i wojen w celu wypracowania rozwiązań prawnych zapewniających prawa własności osobom fizycznym, instytucjom państwowym i samorządowym oraz związkom wyznaniowym w nieuczciwy sposób pozabawiony[m] należących do nich dzieł sztuki podczas konfliktów zbrojnych i wojen;
9. podkreśla znaczenie zbiorowego podnoszenia świadomości w celu potępienia tych nielegalnych praktyk i przypomina, że każdy przedmiot odebrany właścicielowi to utracona na zawsze wartość historyczna i naukowa;
10. zauważa, że z perspektywy ponadnarodowej i globalnej wspieranie rozwoju uczciwych praktyk w handlu dziełami sztuki i ich zwrotu jest najskuteczniejszym sposobem przeciwdziałania przemytowi dóbr kultury i rozwijaniu się nielegalnego rynku dzieł sztuki oraz wspierania zwrotu, zarówno ze względu na ich zamierzone działanie zapobiegawcze, jak i założone oddziaływanie o charakterze przymusu i sankcji;
11. uważa, że aby stworzyć zestaw zasad umożliwiających skuteczne zapobieganie grabieży i przemytowi dzieł sztuki i dóbr kultury oraz osiągnąć w pełni przejrzysty, odpowiedzialnie zarządzany i etyczny światowy rynek dzieł sztuki, Komisja powinna dążyć do współpracy z państwami trzecimi z zamiarem ustanowienia owocnych partnerstw, przy uwzględnieniu w tym celu zasad określonych w Konwencji UNIDROIT z 1995 r. dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury;
12. uważa, że działania ustawodawcze UE, w tym wymiar międzynarodowego prawa prywatnego, byłyby odpowiednie tylko w odniesieniu do przyszłych transakcji;
13. uważa, że jeśli ma zostać ustanowiony odpowiedzialny i etyczny europejski rynek sztuki, nadszedł czas, aby położyć kres utrzymującym się przez lata zawiłościom i niuansom; w związku z tym wzywa Komisję, aby określiła środki prawa

cywilnego w celu przewyciężenia skomplikowanych problemów napotykaných przez strony prywatne ubiegające się o zwrot dzieł sztuki, które w rzeczywistości do nich należą; jednocześnie wzywa Komisję do opracowania nowych ram dyskusyjnych dla określenia najlepszych praktyk i rozwiązań obecnie i w przyszłości;

14. z zadowoleniem przyjmuje wniosek Komisji dotyczący rozporządzenia w sprawie przywozu dóbr kultury oraz poprawki do wniosku przyjęte przez Parlament w dniu 25 października 2018 r.¹⁵²; wciąż powtarza – w perspektywie globalnego zasięgu rynku dzieł sztuki i liczby przedmiotów znajdujących się w rękach prywatnych – potrzebę podejmowania dalszych wysiłków na rzecz transgranicznego zwrotu dzieł sztuki i dóbr kulturalnych zagrabionych podczas konfliktów zbrojnych i wojen; podkreśla, że badanie pochodzenia i współpraca europejska okazały się przydatne w identyfikacji i następującym po niej zwrocie zagrabionych przedmiotów, a w niektórych przypadkach zapobiegły finansowaniu grup terrorystycznych czy działań wojennych;

15. ubolewa, że ze względu na brak lub swobodę stosowania przepisów w zakresie badania pochodzenia i należytej staranności bądź z uwagi na ich różnice między państwami członkowskimi wielu transgranicznych roszczeń o zwrot dzieł sztuki nie udaje się rozpatrywać w sposób skuteczny i skoordynowany, co może sprzyjać grabieży i nielegalnemu handlowi oraz zachęcać do przemytu; zauważa, że w wyniku braku powszechnych standardów mająca zastosowanie procedura często pozostaje niejasna dla wszystkich zainteresowanych stron, w tym muzeów, pośredników w handlu dziełami sztuki, kolekcjonerów dzieł sztuki, turystów i podróżnych; w związku z powyższym wzywa Komisję, aby zharmonizowała przepisy dotyczące badania pochodzenia oraz by włączyła pewne podstawowe zasady Konwencji UNIDROIT z 1995 r. dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury;

16. podkreśla, że istnieje pilna potrzeba aktywnego promowania systematycznego, niezależnego i wysokiej jakości badania pochodzenia, aby identyfikować zagrabione dzieła sztuki, ułatwić ich zwrot prawowitym właścicielom, tworzyć w pełni przejrzysty, odpowiedzialnie zarządzany i etyczny ryn[ek] dzieł sztuki oraz by skutecznie zapobiegać grabieży i handlowi dziełami sztuki i kultury pochodzącymi z obszarów, na których toczą się konflikty zbrojne i wojny, oraz zniechęcać do tego procederu; zauważa możliwości, jakie oferują w tym względzie europejskie instrumenty finansowe; wzywa Komisję i państwa członkowskie do zachęcania do organizowania i wspierania – na szczeblu unijnym i krajowym – specjalnych programów szkoleniowych w zakresie badań pochodzenia, aby umożliwić w szczególności podmiotom zaangażowanym w walkę z nielegalnym handlem dobrami kultury rozwijanie i pogłębianie wiedzy fachowej, w tym w ramach projektów transgranicznych;

17. uważa, że badanie pochodzenia jest ściśle związane z obowiązkiem należytej staranności mającym zastosowanie podczas nabywania dzieł sztuki i ma duże znaczenie dla wszystkich podmiotów na rynku sztuki, ponieważ nabywanie

¹⁵² Teksty przyjęte, P8_TA(2018)0418.

kradzionych dzieł sztuki – świadomie lub wskutek zaniedbania – podlega karze zgodnie z określonymi przepisami krajowymi;

18. uważa, że należy bezwzględnie zadbać o stworzenie obszernego wykazu wszystkich dóbr kultury, w tym żydowskich dóbr kultury zrabowanych przez nazistów i ich sojuszników, od czasu ich zagrabienia do dnia dzisiejszego; wzywa Komisję, aby wspierała system katalogowania, który będzie wykorzystywany również przez podmioty publiczne i prywatne kolekcje dzieł sztuki do gromadzenia danych dotyczących zrabowanych, skradzionych lub nielegalnie pozyskanych dóbr kultury i dokładnego statusu istniejących roszczeń; wzywa Komisję, aby wspierała projekty w zakresie cyfryzacji, w ramach których stworzono by cyfrowe bazy danych lub połączono istniejące dla ułatwienia wymiany takich danych i wyników badań pochodzenia;

19. uznaje, że aby umożliwić prawidłowe badanie pochodzenia, potrzebne jest stworzenie dokumentacji pisemnej lub jak najbardziej szczegółowego rejestru transakcji; wzywa Komisję, aby aktywnie wspierała przygotowywanie wspólnych wytycznych dotyczących tego rodzaju rejestrów oraz by przyjęła odpowiednie środki w celu zachęcenia państw członkowskich do wprowadzenia ogólnego wymogu prowadzenia rejestru transakcji dla osób pracujących zawodowo na rynku dzieł sztuki oraz, bardziej ogólnie, do przystąpienia do Konwencji UNIDROIT z 1995 r. dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury;

20. wzywa Komisję, aby propagowała i finansowo wspierała działania w zakresie badania pochodzenia w całej Unii; sugeruje, aby Komisja zorganizowała forum dyskusyjne w celu wymiany najlepszych praktyk i znalezienia najlepszych rozwiązań na chwilę obecną i na przyszłość;

21. wzywa Komisję, by – z myślą o przewyżczeniu istniejących przeszkód prawnych – rozważyła stworzenie konkretnego alternatywnego mechanizmu rozstrzygania sporów mającego zastosowanie w przypadkach roszczeń o zwrot zagrabionych dzieł sztuki i dóbr kultury, takiego jak hybrydowa forma arbitrażu i mediacji; podkreśla znaczenie jasnych standardów oraz przejrzystych i neutralnych procedur;

22. zauważa, że przepisy o przedawnieniu często stwarzają trudności skarżącym w sprawach dotyczących zwrotu; wzywa Komisję, aby dokonała oceny tej kwestii i wypracowała właściwą równowagę w odniesieniu do okresu przedawnienia roszczeń o zwrot zagrabionych dzieł sztuki, w tym przez nazistów, przy czym należy uwzględnić zarówno ochronę interesów ofiar grabieży i kradzieży, jak i interesów rynku; uważa, że przykładem może być amerykańska ustawa o odzyskiwaniu dzieł sztuki odebranych ich właścicielom w czasie Holocaustu;

23. wzywa Komisję, aby rozważyła podjęcie działań ustawodawczych mających na celu wzmocnienie systemu prawnego – w oparciu o narzędzia międzynarodowego prawa prywatnego – w zakresie transgranicznych roszczeń o zwrot dzieł sztuki i dóbr kultury zagrabionych w trakcie konfliktów zbrojnych i wojen;

24. wzywa odnośne instytucje UE, aby zachęcały państwa członkowskie do dzielenia się informacjami na temat obecnie stosowanych praktyk w zakresie kontroli pochodzenia dóbr kultury oraz do zacieśnienia współpracy w celu zharmonizowania środków kontroli i procedur administracyjnych mających na celu określenie pochodzenia dóbr kultury;

25. wskazuje na brak koordynacji na szczeblu państw członkowskich odnośnie do interpretacji pojęcia „należytej staranności”; wzywa Komisję, aby wyjaśniła pojęcie „należytej staranności” w odniesieniu do dobrej wiary; jako przykład wskazuje art. 16 szwajcarskiej federalnej ustawy o międzynarodowym transferze dóbr kultury, który zakazuje handlowcom i prowadzącym aukcje dokonywania transakcji w odniesieniu do dzieł sztuki, jeśli mają jakiegokolwiek wątpliwości co do pochodzenia przedmiotu; zwraca uwagę na fakt, że zgodnie z tą ustawą ciężar dowodu jest częściowo przenoszony na sprzedawcę; posiadacz dzieła sztuki nie może jednak powoływać się na zasadę dobrej wiary, jeżeli nie jest w stanie udowodnić, że w momencie nabycia zwrócił on należytą uwagę na pochodzenie przedmiotu; wzywa Komisję, aby przyjęła środki, których celem jest informowanie rynku dzieł sztuki, a także potencjalnych nabywców dzieł o znaczeniu badania pochodzenia, zważywszy na fakt, że badanie to jest powiązane z obowiązkiem zachowania należytej staranności;

26. wzywa Komisję, aby opracowała wspólne zasady dotyczące dostępu do publicznych lub prywatnych archiwów zawierających informacje na temat identyfikacji i lokalizacji mienia oraz by dokonała szczegółowego przeglądu istniejących baz danych dóbr kultury, a także aby zbadała możliwość utworzenia centralnej bazy metadanych, która zawierałaby wszystkie dostępne informacje, byłaby regularnie aktualizowana i dostępna dla wszystkich właściwych podmiotów; uważa, że na podstawie tej centralnej bazy metadanych należy opracować wspólny system katalogowania wykorzystujący znormalizowane symbole identyfikacyjne; w związku z tym wzywa Komisję, aby wspierała wprowadzenie symboli identyfikacyjnych opracowanych i rozpowszechnianych przez Międzynarodową Radę Muzeów i inne organizacje jako wspólnego standardu dla całego rynku wewnętrznego; zauważa, że taka baza danych powinna być połączona z bazą skradzionych dzieł sztuki Interpolu i regularnie aktualizowana;

27. uważa, że utworzenie rejestru dokumentacji lub rejestru transakcji dotyczących dóbr kultury mógł[oby] być kolejnym przydatnym uzupełnieniem wyżej wymienionej bazy danych dla umożliwienia dokładniejszego i bardziej poprawnego badania pochodzenia; wzywa Komisję, aby przyjęła odpowiednie środki na rzecz zachęcenia państw członkowskich do wprowadzenia ogólnego wymogu prowadzenia rejestrów dokumentacji lub transakcji dla podmiotów działających na rynku dzieł sztuki oraz, bardziej ogólnie, do przystąpienia do Konwencji UNIDROIT z 1995 r. dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury;

28. uważa, że centralna baza danych powinna działać w oparciu o wspólny system katalogowania, dzięki któremu można zidentyfikować przedmiot

w znormalizowany sposób (na podstawie cech takich jak materiał, technika, wymiary, napisy, tytuł, temat, data lub okres itp.)

29. wzywa Komisję do określenia wspólnych zasad dotyczących ustalania własności lub tytułu własności, a także przepisów dotyczących przedawnienia i standardów dowodu oraz pojęcia grabieży i sztuki przy uwzględnieniu regulacji obowiązujących w tym zakresie w państwach członkowskich;

30. wzywa państwa członkowskie i kraje kandydujące do podjęcia wszelkich niezbędnych wysiłków w celu przyjęcia środków mających na celu stworzenie mechanizmów sprzyjających zwrotowi mienia, o którym mowa w niniejszej rezolucji, jak też do uwzględniania faktu, że zwrot dzieł sztuki zrabowanych, skradzionych lub nielegalnie pozyskanych w trakcie zbrodni przeciwko ludzkości prawowitym właścicielom występującym z roszczeniem leży w interesie ogólnym zgodnie z art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;

31. podkreśla, że aby stworzyć zestaw zasad umożliwiających skuteczne zapobieganie grabieży i przemytowi dzieł sztuki i dóbr kultury oraz by stworzyć w pełni przejrzysty, odpowiedzialny, odpowiedzialnie zarządzany i etyczny światowy rynek dzieł sztuki, Komisja powinna dążyć do współpracy z państwami trzecimi i zawiązać owocne partnerstwa sprzyjające zwrotowi mienia, o którym mowa w niniejszej rezolucji, przy jednoczesnym uwzględnieniu zasad określonych w Konwencji UNIDROIT z 1995 r. dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury oraz art. 1 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności;

32. przypomina, że kształcenie promuje poszanowanie dzieł sztuki i innych dóbr kultury i uznanie dla nich jako symboli dziedzictwa kulturowego, dlatego też odgrywa istotną rolę w zapobieganiu grabieży i nielegalnemu handlowi dobrami kultury oraz w zniechęcaniu do takich działań; wzywa Komisję i państwa członkowskie, aby zachęcały do działań edukacyjnych i podnoszących świadomość w tym zakresie, także w kontekstach pozaformalnych i nieformalnych, oraz by je wspierały;

33. wzywa Komisję i wszystkie właściwe organy, aby podjęły działania, których celem jest informowanie zarówno rynku dzieł sztuki, jak i potencjalnych nabywców o znaczeniu badania pochodzenia, zważywszy na fakt, że badanie to jest powiązane z obowiązkiem dochowania należytej staranności;

34. przypomina, że w celu przeciwdziałania nielegalnemu handlowi dobrami kultury niezbędna jest ścisła współpraca policji i służb celnych na szczeblu europejskim i międzynarodowym;

35. popiera pogląd, że transgraniczne procedury zwrotu zagrabionych, skradzionych i nielegalnie pozyskanych dzieł sztuki i dóbr kultury oraz aktywne promowanie badania pochodzenia należy rozpatrywać w kontekście inicjatywy Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018; w związku z tym wzywa Komisję

i powołaną przez nią grupę roboczą do uwzględnienia tego punktu w planie prac szczegółowo określającym działania w ramach Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018;

36. zobowiązuje swojego przewodniczącego do przekazania niniejszej rezolucji Radzie i Komisji oraz rządów i parlamentom państw członkowskich.

Źródło: Dz. Urz. UE C 411 z 27.11.2020 r., s. 125 i n.

70.

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2019/880 w sprawie wprowadzania i przywozu dóbr kultury z 17 kwietnia 2019 r.

PARLAMENT EUROPEJSKI I RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

uwzględniając Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, w szczególności jego art. 207 ust. 2,

uwzględniając wniosek Komisji Europejskiej, po przekazaniu projektu aktu ustawodawczego parlamentom narodowym, stanowiąc zgodnie ze zwykłą procedurą ustawodawczą¹⁵³,

a także mając na uwadze, co następuje:

(1) W świetle konkluzji Rady z dnia 12 lutego 2016 r. w sprawie zwalczania finansowania terroryzmu, komunikatu Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 2 lutego 2016 r. w sprawie planu działania na rzecz skuteczniejszego zwalczania finansowania terroryzmu, a także dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541¹⁵⁴, należy przyjąć wspólne przepisy dotyczące handlu z państwami trzecimi, aby zapewnić skuteczną ochronę przed nielegalnym handlem dobrami kultury oraz przed ich utratą lub zniszczeniem, ochronę dziedzictwa kulturowego ludzkości, a także zapobieganie finansowaniu terroryzmu oraz praniu pieniędzy ze sprzedaży zagrabionych dóbr kultury nabywcom w Unii.

(2) Wyzysk ludności i eksploatacja terytoriów może prowadzić do nielegalnego handlu dobrami kultury, w szczególności gdy taki nielegalny handel pojawia się w kontekście konfliktów zbrojnych. W związku z tym, w niniejszym rozporządzeniu należy w większym stopniu uwzględnić specyfikę regionalną i lokalną ludności i terytoriów niż wartość rynkową dóbr kultury.

(3) Dobra kultury są częścią dziedzictwa kulturowego i często mają duże znaczenie kulturalne, artystyczne, historyczne i naukowe. Dziedzictwo kulturowe jest jednym z podstawowych elementów cywilizacji, który ma między innymi wartość symboliczną i tworzy kulturową pamięć ludzkości. Wzbogaca ono życie kulturowe wszystkich ludzi i łączy ich przez wspólną pamięć, wiedzę i rozwój cywilizacji. Z tego względu powinno być chronione przed bezprawnym przywłaszczeniem i grabieżą. Grabież stanowisk archeologicznych zawsze miała miejsce, jednak obecnie osiągnęła skalę przemysłową i wraz z handlem nielegalnie wydobytymi dobrami kultury stanowi poważne przestępstwo, które powoduje znaczące cierpienie tych bezpośrednio lub pośrednio nim dotkniętych. Nielegalny handel dobrami

¹⁵³ Stanowisko Parlamentu Europejskiego z dnia 12 marca 2019 r. (dotychczas nieopublikowane w Dzienniku Urzędowym) oraz decyzja Rady z dnia 9 kwietnia 2019 r.

¹⁵⁴ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2017/541 z dnia 15 marca 2017 r. w sprawie zwalczania terroryzmu i zastępująca decyzję ramową Rady 2002/475/WSiSW oraz zmieniająca decyzję Rady 2005/671/WSiSW (Dz. Urz. L 88 z 31.3.2017 r., s. 6).

kultury w wielu przypadkach przyczynia się do wymuszonej jednolitości kulturowej lub utraty tożsamości kulturowej, natomiast grabież dóbr kultury przyczynia się między innymi do dezintegracji kultur[.] Dopóki możliwy jest udział w lukratywnym handlu nielegalnie wydobytymi dobrami kultury i korzystanie z niego bez jakiegokolwiek większego ryzyka, takie wydobywanie i taka grabież będą trwać. Z uwagi na wartość ekonomiczną i artystyczną dóbr kultury, na rynku międzynarodowym tworzy się na nie silny popyt. Brak zdecydowanych międzynarodowych środków prawnych oraz nieskuteczne egzekwowanie wszelkich istniejących środków prowadzą do przeniesienia takich dóbr do szarej strefy. Unia powinna odpowiednio zabronić wprowadzania na obszar celny Unii dóbr kultury nielegalnie wywożonych z państw trzecich, ze szczególnym naciskiem na dobra kultury z państw trzecich dotkniętych konfliktem zbrojnym, w szczególności gdy takie dobra kultury zostały nielegalnie sprzedane przez terrorystów lub inne organizacje przestępcze. Chociaż ten ogólny zakaz nie powinien pociągać za sobą systematycznych kontroli, państwa członkowskie powinny móc interweniować po otrzymaniu informacji dotyczących podejrzanych ładunków oraz podejmować wszelkie odpowiednie środki w celu przejścia nielegalnie wywiezionych dóbr kultury.

(4) Ze względu na różne przepisy stosowane w państwach członkowskich w odniesieniu do przywozu dóbr kultury na obszar celny Unii, należy podjąć środki, w szczególności w celu zapewnienia, aby przywóz niektórych dóbr kultury podlegał jednolitym kontrolom w momencie ich wprowadzania na obszar celny Unii, na podstawie istniejących procesów, procedur i narzędzi administracyjnych mających na celu osiągnięcie jednolitego wykonania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 952/2013¹⁵⁵.

(5) Ochrona dóbr kultury uznanych za narodowe dobra kultury państw członkowskich jest już objęta zakresem rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009¹⁵⁶ i dyrektywy Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE¹⁵⁷. W związku z tym niniejsze rozporządzenie nie ma zastosowania do dóbr kultury, które powstały lub zostały odkryte na obszarze celnym Unii. Wspólne przepisy wprowadzone niniejszym rozporządzeniem powinny obejmować odprawę celną dóbr kultury spoza Unii wprowadzanych na obszar celny Unii. Do celów niniejszego rozporządzenia właściwym obszarem celnym powinien być obszar celny Unii w momencie przywozu.

(6) Środki kontroli, które mają być wprowadzone w odniesieniu do wolnych obszarów celnych i tzw. „wolnych portów”, powinny mieć jak najszerszy zakres

¹⁵⁵ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 952/2013 z dnia 9 października 2013 r. ustanawiające unijny kodeks celny (Dz. Urz. L 269 z 10.10.2013 r., s. 1).

¹⁵⁶ Rozporządzenie Rady (WE) nr 116/2009 z dnia 18 grudnia 2008 r. w sprawie wywozu dóbr kultury (Dz. Urz. L 39 z 10.2.2009 r., s. 1) [zob. tekst nr 66 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

¹⁵⁷ Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2014/60/UE z dnia 15 maja 2014 r. w sprawie zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych niezgodnie z prawem z terytorium państwa członkowskiego, zmieniająca rozporządzenie (UE) nr 1024/2012 (Dz. Urz. L 159 z 28.05.2014 r., s. 1) [zob. tekst nr 67 w niniejszym zbiorze – przyp. red.].

pod względem danych procedur celnych, aby zapobiec obchodzeniu niniejszego rozporządzenia poprzez korzystanie z tych wolnych obszarów celnych, które potencjalnie mogą być wykorzystywane do dalszego rozprzestrzeniania się nielegalnego handlu. Te środki kontroli powinny zatem dotyczyć nie tylko dóbr kultury dopuszczanych do obrotu, ale również dóbr kultury objętych specjalną procedurą celną. Jednakże zakres nie powinien wykraczać poza cel, jakim jest zapobieganie wprowadzaniu na obszar celny Unii nielegalnie wywiezionych dóbr kultury. W związku z tym systematyczne środki kontroli powinny obejmować dopuszczenie do obrotu i niektóre specjalne procedury celne, którymi mogą być obejmowane towary wprowadzane na obszar celny Unii, lecz z wyłączeniem tranzytu.

(7) W wielu państwach trzecich oraz w większości państw członkowskich znane są definicje stosowane w konwencji UNESCO dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przeniesieniu własności dóbr kultury, podpisanej w Paryżu w dniu 14 listopada 1970 r. (zwanej dalej „konwencją UNESCO z 1970 r.”), których stroną jest znacząca liczba państw członkowskich, oraz w Konwencji UNIDROIT dotyczącej skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury, podpisanej w Rzymie w dniu 24 czerwca 1995 r. Z tego powodu definicje użyte w niniejszym rozporządzeniu oparte są na tych definicjach.

(8) Legalność wywozu dóbr kultury powinna być badana przede wszystkim w oparciu o przepisy ustawowe i wykonawcze kraju, w którym te dobra kultury powstały lub zostały odkryte. Aby jednak nie utrudniać nadmiernie legalnego handlu należy zamiast tego, w niektórych przypadkach, zezwolić w drodze wyjątku osobie, która zamierza dokonać przywozu dóbr kultury na obszar celny Unii, na wykazanie, że zostały one legalnie wywiezione z innego państwa trzeciego, w którym znajdowały się przed ich wysyłką do Unii. Ten wyjątek powinien mieć zastosowanie w przypadku gdy nie można wiarygodnie ustalić, w którym kraju dobra kultury powstały lub zostały odkryte, lub jeżeli wywóz danych dóbr kultury miał miejsce przed wejściem w życie konwencji UNESCO z 1970 r., tj. przed dniem 24 kwietnia 1972 r. Aby zapobiec obchodzeniu niniejszego rozporządzenia poprzez wysyłanie nielegalnie wywożonych dóbr kultury do innego państwa trzeciego przed ich przywozem do Unii, wyjątki powinny mieć zastosowanie w przypadku gdy dobra kultury znajdowały się w państwie trzecim przez okres dłuższy niż pięć lat do celów innych niż do użytku tymczasowego, tranzytu, powrotnego wywozu lub przeładunku. W przypadku gdy warunki te są spełnione w odniesieniu do więcej niż jednego kraju, za właściwy uznaje się ostatni z tych krajów przed wprowadzeniem dóbr kultury na obszar celny Unii.

(9) Art. 5 konwencji UNESCO z 1970 r. wzywa Państwa Strony do ustanowienia jednej lub większej liczby krajowych służb odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury przed nielegalnym przywozem, wywozem i przenoszeniem własności. Takie służby krajowe powinny dysponować wykwalifikowanym personelem w liczbie wystarczającej do zapewnienia tej ochrony zgodnie z tą konwencją, a także

powinny umożliwić niezbędną aktywną współpracę między właściwymi organami państw członkowskich będących Stronami tej konwencji w dziedzinie bezpieczeństwa oraz w ramach walki z nielegalnym przywozem dóbr kultury, zwłaszcza z obszarów dotkniętych konfliktem zbrojnym.

(10) Aby nie utrudniać niewspółmiernie handlu dobrami kultury przez zewnętrzne granice Unii, niniejsze rozporządzenie powinno mieć zastosowanie wyłącznie do dóbr kultury powyżej określonej granicy wieku, która jest ustanowiona niniejszym rozporządzeniem. Właściwe wydaje się także ustalenie progu finansowego, aby wyłączyć ze stosowania warunków i procedur dotyczących przywozu na obszar celny Unii dobra kultury o niższej wartości. Progi te zapewnią, aby środki przewidziane w niniejszym rozporządzeniu koncentrowały się na tych dobrach kultury, w przypadku których istnieje największe prawdopodobieństwo, że mogą paść łupem grabieżców na obszarach dotkniętych konfliktem, nie wykluczając innych dóbr, których kontrola jest niezbędna do zapewnienia ochrony dziedzictwa kulturowego.

(11) Nielegalny handel zagrabionymi dobrami kultury został uznany, w ramach ponadnarodowej oceny ryzyka związanego z praniem pieniędzy i finansowaniem terroryzmu mającego wpływ na rynek wewnętrzny, za możliwe źródło finansowania terroryzmu i prania pieniędzy.

(12) Z uwagi na fakt, że niektóre kategorie dóbr kultury, mianowicie obiekty archeologiczne i elementy zabytków, są szczególnie narażone na grabież i zniszczenie, wydaje się niezbędne wprowadzenie systemu wzmożonej kontroli przed uzyskaniem pozwolenia na ich wprowadzenie na obszar celny Unii. W takim systemie powinien istnieć wymóg przedstawienia pozwolenia na przywóz wydanego przez właściwy organ państwa członkowskiego Unii przed dopuszczeniem takich dóbr kultury do obrotu w Unii lub objęciem ich specjalną procedurą celną inną niż tranzyt. Osoby, które starają się uzyskać takie pozwolenie, powinny być w stanie udowodnić legalny wywóz z kraju, w którym te dobra kultury powstały lub zostały odkryte, za pomocą odpowiednich dokumentów i dowodów, takich jak świadectwa wywozowe, tytuły własności, faktury, umowy sprzedaży, dokumenty ubezpieczeniowe, dokumenty przewozowe i ekspertyzy. Na podstawie kompletnych i dokładnie wypełnionych wniosków właściwe organy państw członkowskich powinny bez zbędnej zwłoki podjąć decyzję w sprawie wydania pozwolenia. Wszystkie pozwolenia na przywóz powinny być przechowywane w systemie elektronicznym.

(13) Ikona stanowi każde przedstawienie postaci istotnej w danej religii lub wydarzenia religijnego. Może być tworzona różnymi środkami i w różnych rozmiarach, w formie monumentalnej lub przenośnej. W przypadkach gdy ikona była niegdyś integralną częścią, przykładowo, wnętrza kościoła, klasztoru, kaplicy, samodzielnie lub jako część wyposażenia architektonicznego, na przykład ikonostasu lub ekspozycji na specjalnych podstawach, stanowi ona niezwykle istotną i nieodłączną część kultu religijnego i życia liturgicznego i powinna być uznawana za integralną część zabytku religijnego, który został rozczłonkowany. Nawet

w przypadkach gdy nie wiadomo do którego konkretnego zabytku ikona należała, ale istnieje dowód, że stanowiła kiedyś integralną część zabytku, w szczególności gdy obecne są znaki lub elementy wskazujące, że była kiedyś częścią ikonostasu lub była eksponowana na specjalnych podstawach, ikona powinna być nadal objęta kategorią „elementy zabytków artystycznych lub historycznych, lub stanowisk archeologicznych, które zostały rozczłonkowane” wymienionych w załączniku.

(14) Z uwagi na szczególnie charakter dóbr kultury, niezwykle istotna jest rola organów celnych, które powinny mieć możliwość, w razie konieczności, żądania dodatkowych informacji od zgłaszającego oraz dokonywania fizycznej kontroli dóbr kultury.

(15) W odniesieniu do kategorii dóbr kultury, których przywóz nie wymaga pozwolenia na przywóz, osoby, które zamierzają przywieźć takie dobra na obszar celny Unii, powinny, w drodze oświadczenia, poświadczyc i przyjąć na siebie odpowiedzialność za ich legalny wywóz z państwa trzeciego oraz powinny przedstawić wystarczające informacje na temat tych dóbr kultury, umożliwiające ich identyfikację przez organy celne. W celu ułatwienia procedury oraz ze względu na pewność prawa informacje na temat dóbr kultury powinny być przekazywane przy użyciu zestandaryzowanego dokumentu. Do opisu dóbr kultury mogłyby być stosowany *Object ID standard*, zalecany przez UNESCO. Posiadacz dóbr powinien rejestrować te informacje w systemie elektronicznym, w celu ułatwienia identyfikacji przez organy celne, umożliwienia analizy ryzyka i ukierunkowanych kontroli, a także zapewnienia możliwości śledzenia dóbr kultury po ich wprowadzeniu na rynek wewnętrzny.

(16) W kontekście środowiska *Single Window*¹⁵⁸ w obszarze celnym, Komisja powinna być odpowiedzialna za ustanowienie scentralizowanego systemu elektronicznego składania wniosków o pozwolenia na przywóz oraz oświadczeń importerów, a także przechowywania i wymiany informacji między organami państw członkowskich, w szczególności w odniesieniu do oświadczeń importerów i pozwoleń na przywóz.

(17) Przetwarzanie danych w ramach niniejszego rozporządzenia powinno móc obejmować także dane osobowe i powinno być prowadzone zgodnie z prawem Unii. Państwa członkowskie i Komisja powinny przetwarzać dane osobowe jedynie do celów niniejszego rozporządzenia lub w należycie uzasadnionych okolicznościach do celów zapobiegania przestępczości, prowadzenia postępowań przygotowawczych, wykrywania i ścigania czynów zabronionych lub wykonywania sankcji karnych, w tym ochrony przed zagrożeniami dla bezpieczeństwa publicznego oraz zapobiegania takim zagrożeniom. Wszelkie gromadzenie, ujawnianie, przekazywanie, komunikowanie oraz inne przetwarzanie danych osobowych w ramach niniejszego rozporządzenia powinno podlegać wymogom rozporządzeń

¹⁵⁸ *Single Window* to system przygotowania i przetwarzania dokumentacji potrzebnej do odprawy celnej związany z przywozem, wywozem i tranzytem towarów przez granicę zewnętrzną UE [przyj. red.].

Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679¹⁵⁹ oraz (UE) 2018/1725¹⁶⁰. Przetwarzanie danych osobowych do celów niniejszego rozporządzenia powinno odbywać się również zgodnie z prawami do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego uznanymi w art. 8 Konwencji Rady Europy o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, a także zgodnie z prawem do poszanowania życia prywatnego i rodzinnego oraz prawem do ochrony danych osobowych, uznanymi, odpowiednio, w art. 7 i 8 Karty praw podstawowych Unii Europejskiej.

(18) Dobra kultury, które nie powstały ani nie zostały odkryte na obszarze celnym Unii, ale które zostały wywiezione jako towary unijne, nie powinny być objęte wymogiem przedstawienia pozwolenia na przywóz lub oświadczenia importera, gdy są wwożone na ten obszar jako towary powracające w rozumieniu rozporządzenia (UE) nr 952/2013.

(19) Odprawa czasowa dóbr kultury do celów edukacyjnych, naukowych, konserwacji, restauracji, wystawienniczych, digitalizacji, przedstawień artystycznych, badań prowadzonych przez instytucje naukowe lub do współpracy pomiędzy muzeami lub podobnymi instytucjami również nie powinna podlegać wymogowi przedstawienia pozwolenia na przywóz lub oświadczenia importera.

(20) Składowanie dóbr kultury pochodzących z krajów dotkniętych konfliktami zbrojnymi lub klęskami żywiołowymi, w wyłącznym celu zapewnienia ich bezpiecznego przechowywania i ochrony przez organ publiczny lub pod nadzorem takiego organu nie powinno podlegać wymogowi przedstawienia pozwolenia na przywóz lub oświadczenia importera.

(21) W celu ułatwienia prezentacji dóbr kultury na komercyjnych targach sztuki, pozwolenie na przywóz nie powinno być konieczne w przypadku gdy dobra kultury są przywożone w ramach odprawy czasowej, w rozumieniu art. 250 rozporządzenia (UE) nr 952/2013, oraz gdy zamiast pozwolenia na przywóz przedstawiono oświadczenie importera. Jednakże przedstawienie pozwolenia na przywóz powinno być wymagane w przypadku gdy takie dobra kultury mają pozostać w Unii po targach sztuki.

(22) W celu zapewnienia jednolitych warunków wykonywania niniejszego rozporządzenia, należy powierzyć Komisji uprawnienia wykonawcze do przyjmowania szczegółowych zasad dotyczących: dóbr kultury, które są towarami powracającymi, lub odprawy czasowej dóbr kultury na obszarze celnym Unii oraz ich bezpiecznego przechowywania, wzorów wniosków o pozwolenia na przywóz oraz

¹⁵⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2016/679 z dnia 27 kwietnia 2016 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych) (Dz. Urz. L 119 z 4.05.2016 r., s. 1).

¹⁶⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1725 z dnia 23 października 2018 r. w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych przez instytucje, organy i jednostki organizacyjne Unii i swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia rozporządzenia (WE) nr 45/2001 i decyzji nr 1247/2002/WE (Dz. Urz. L 295 z 21.11.2018 r., s. 39).

formularzy pozwolenia na przywóz, wzorów oświadczeń importera i dokumentów towarzyszących, a także dalszych przepisów proceduralnych w odniesieniu do ich składania i rozpatrywania. Komisji należy także powierzyć uprawnienia wykonawcze do podejmowania działań w celu utworzenia elektronicznego systemu składania wniosków o pozwolenia na przywóz oraz oświadczeń importerów, a także przechowywania i wymiany informacji między państwami członkowskimi. Uprawnienia te powinny być wykonywane zgodnie z rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 182/2011¹⁶¹.

(23) W celu zapewnienia skutecznej koordynacji oraz unikania powielania wysiłków podczas organizacji szkoleń, budowania zdolności oraz prowadzenia kampanii informacyjnych, a także zlecenia odpowiednich badań oraz opracowywania norm, Komisja i państwa członkowskie powinny, w stosownych przypadkach, współpracować z organizacjami i organami międzynarodowymi, takimi jak UNESCO, Interpol, Europol, Światowa Organizacja Celna, Międzynarodowy Ośrodek Studiów nad Ochroną i Restauracją Dóbr Kultury oraz Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM).

(24) Odnośne informacje na temat przepływów handlowych dóbr kultury powinny być gromadzone w formie elektronicznej i wymieniane między państwami członkowskimi i Komisją, aby wspierać skuteczne wykonywanie niniejszego rozporządzenia oraz zapewnić podstawę jego przyszłej oceny. W interesie przejrzystości i kontroli publicznej jak najwięcej informacji powinno być podawane do wiadomości publicznej. Przepływów handlowych dóbr kultury nie można skutecznie monitorować jedynie na podstawie ich wartości lub masy. Istotne jest elektroniczne gromadzenie informacji dotyczących liczby zgłaszanych przedmiotów. Ponieważ w Nomenklaturze scalonej nie określono żadnej uzupełniającej jednostki miary dla dóbr kultury, konieczne jest nałożenie wymogu zgłaszania liczby przedmiotów.

(25) Strategia UE i plan działania w zakresie zarządzania ryzykiem celnym mają na celu między innymi wzmocnienie zdolności organów celnych w zakresie reagowania na ryzyko w dziedzinie dóbr kultury. Należy wykorzystywać ramy wspólnego zarządzania ryzykiem określone w rozporządzeniu (UE) nr 952/2013, a organy celne powinny wymieniać między sobą odpowiednie informacje o ryzyku.

(26) W celu skorzystania z wiedzy fachowej organizacji i organów międzynarodowych działających w sferze kultury oraz ich doświadczenia związanego z nielegalnym handlem dobrami kultury, zalecenia i wytyczne wydawane przez te organizacje i organy powinny być uwzględniane w ramach wspólnego zarządzania ryzykiem przy określaniu ryzyka związanego z dobrami kultury. W szczególności czerwone listy publikowane przez ICOM powinny służyć jako wytyczne do identyfikacji tych państw trzecich, których dziedzictwo jest najbardziej zagrożone

¹⁶¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 182/2011 z dnia 16 lutego 2011 r. ustanawiające przepisy i zasady ogólne dotyczące trybu kontroli przez państwa członkowskie wykonywania uprawnień wykonawczych przez Komisję (Dz. Urz. L 55 z 28.02.2011 r., s. 13).

oraz wywożonych z nich obiektów, które mogłyby częściej stawać się przedmiotem nielegalnego handlu.

(27) Konieczne jest przygotowanie kampanii informacyjnych skierowanych do nabywców dóbr kultury, dotyczących ryzyka nielegalnego handlu oraz wspieranie podmiotów działających na rynku w zakresie zrozumienia i stosowania przez nie niniejszego rozporządzenia. Państwa członkowskie powinny angażować w rozpowszechnianie tych informacji odpowiednie krajowe punkty kontaktowe oraz inne służby informacyjne.

(28) Komisja powinna zapewnić, aby mikroprzedsiębiorstwa oraz małe i średnie przedsiębiorstwa (zwane dalej „MŚP”) korzystały z odpowiedniej pomocy technicznej oraz powinna ułatwiać dostarczanie im informacji w celu skutecznego wykonywania niniejszego rozporządzenia. MŚP z siedzibą w Unii, które dokonują przywozu dóbr kultury, powinny zatem korzystać z obecnych i przyszłych programów Unii mających na celu wspieranie konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw.

(29) Aby zachęcić do przestrzegania przepisów oraz zniechęcać do ich obchodzenia, państwa członkowskie powinny wprowadzić skuteczne, proporcjonalne i odstrasżające sankcje w przypadku nieprzestrzegania przepisów niniejszego rozporządzenia oraz przekazać informacje o tych sankcjach Komisji. Sankcje wprowadzane przez państwa członkowskie w przypadku naruszeń niniejszego rozporządzenia powinny mieć równoważny skutek odstrasżający w całej Unii.

(30) Państwa członkowskie powinny zapewnić, aby organy celne i właściwe organy uzgadniały środki podejmowane na mocy art. 198 rozporządzenia (UE) nr 952/2013. Szczegóły dotyczące tych środków powinny podlegać prawu krajowemu.

(31) Komisja powinna niezwłocznie przyjąć przepisy wykonawcze do niniejszego rozporządzenia, w szczególności przepisy dotyczące zestandaryzowanych formularzy elektronicznych, z których należy korzystać przy składaniu wniosku o pozwolenie na przywóz lub przygotowywaniu oświadczeni[a] importera, a także jak najszybciej ustanowić system elektroniczny. Stosowanie przepisów dotyczących pozwoleń na przywóz i oświadczeń importerów należy odpowiednio odroczyć.

(32) Zgodnie z zasadą proporcjonalności, konieczne i stosowne jest przyjęcie przepisów dotyczących wprowadzania oraz warunków i procedur przywozu dóbr kultury na obszar celny Unii, aby osiągnąć podstawowe cele niniejszego rozporządzenia. Niniejsze rozporządzenie nie wykracza poza to, co jest konieczne do osiągnięcia tych celów, zgodnie z art. 5 ust. 4 Traktatu o Unii Europejskiej,

PRZYJMUJĄ NINIEJSZE ROZPORZĄDZENIE:

Artykuł 1. Przedmiot i zakres stosowania

1. Niniejsze rozporządzenie określa warunki wprowadzania dóbr kultury oraz warunki i procedury przywozu dóbr kultury w celu ochrony dziedzictwa kulturowego ludzkości oraz zapobiegania nielegalnemu handlowi dobrami kultury,

w szczególności w przypadku gdy taki nielegalny handel mógłby przyczynić się do finansowania terroryzmu.

2. Niniejsze rozporządzenie nie ma zastosowania do dóbr kultury, które powstały lub zostały odkryte na obszarze celnym Unii.

Artykuł 2. Definicje

Do celów niniejszego rozporządzenia stosuje się następujące definicje:

- 1) „dobra kultury” oznacza każdy przedmiot, który ma znaczenie dla archeologii, prehistorii, historii, literatury, sztuki lub nauki, wymieniony w załączniku;
- 2) „wprowadzenie dóbr kultury” oznacza każde wprowadzenie na obszar celny Unii dóbr kultury, które podlegają dozorowi celnemu lub kontroli celnej na obszarze celnym Unii, zgodnie z rozporządzeniem (UE) nr 952/2013;
- 3) „przywóz dóbr kultury” oznacza:
 - a) dopuszczenie dóbr kultury do obrotu, o którym mowa w art. 201 rozporządzenia (UE) nr 952/2013; lub
 - b) objęcie dóbr kultury jedną z następujących kategorii procedur specjalnych, o których mowa w art. 210 rozporządzenia (UE) nr 952/2013:
 - (i) składowaniem, które obejmuje składowanie celne i wolne obszary celne;
 - (ii) szczególnym przeznaczeniem, które obejmuje odprawę czasową i końcowe przeznaczenie;
 - (iii) uszlachetnianiem czynnym;
- 4) „posiadacz towarów” oznacza posiadacza towarów zgodnie z definicją w art. 5 pkt 34 rozporządzenia (UE) nr 952/2013;
- 5) „właściwe organy” oznacza organy publiczne wyznaczone przez państwa członkowskie do wydawania pozwoleń na przywóz.

Artykuł 3. Wprowadzanie i przywóz dóbr kultury

1. Wprowadzanie dóbr kultury, o których mowa w części A załącznika, które zostały wyprowadzone z terytorium kraju, w którym powstały lub zostały odkryte, z naruszeniem przepisów ustawowych i wykonawczych tego kraju jest zabronione. Organy celne i właściwe organy podejmują wszelkie odpowiednie środki w przypadku próby wprowadzenia dóbr kultury, o których mowa w akapicie pierwszym.
2. Przywóz dóbr kultury wymienionych w częściach B i C załącznika jest dozwolony jedynie po przedstawieniu:
 - a) pozwolenia na przywóz wydanego zgodnie z art. 4; albo
 - b) oświadczenia importera przedłożonego zgodnie z art. 5.
3. Pozwolenie na przywóz lub oświadczenie importera, o którym mowa w ust. 2 niniejszego artykułu, przedstawia się organom celnym zgodnie z art. 163 rozporządzenia (UE) nr 952/2013. W przypadku obejmowania dóbr kultury procedurą wolnego obszaru celnego, posiadacz dóbr przedstawia pozwolenie na przywóz lub oświadczenie importera przy przedstawianiu towarów zgodnie z art. 245 ust. 1 lit. a) i b) rozporządzenia (UE) nr 952/2013.

4. Ust. 2 niniejszego artykułu nie ma zastosowania do:
- dóbr kultury, które są towarami powracającymi w rozumieniu art. 203 rozporządzenia (UE) nr 952/2013;
 - przywozu dóbr kultury w wyłącznym celu zapewnienia ich bezpiecznego przechowywania przez organ publiczny lub pod nadzorem takiego organu, z zamiarem dokonania zwrotu tych dóbr kultury, gdy sytuacja na to pozwoli;
 - odprawy czasowej dóbr kultury, w rozumieniu art. 250 rozporządzenia (UE) nr 952/2013, na obszarze celnym Unii do celów edukacyjnych, naukowych, konserwacji, restauracji, wystawienniczych, digitalizacji, przedstawień artystycznych, badań prowadzonych przez instytucje naukowe lub współpracy pomiędzy muzeami lub podobnymi instytucjami.
5. Pozwolenie na przywóz nie jest wymagane w przypadku dóbr kultury objętych procedurą odprawy czasowej w rozumieniu art. 250 rozporządzenia (UE) nr 952/2013, w przypadku gdy takie dobra mają być wystawione na komercyjnych targach sztuki. W takich przypadkach przedstawia się oświadczenie importera zgodnie z procedurą określoną w art. 5 niniejszego rozporządzenia. Jeżeli jednak te dobra kultury są następnie obejmowane inną procedurą celną, o której mowa w art. 2 pkt 3 niniejszego rozporządzenia, wymagane jest pozwolenie na przywóz wydane zgodnie z art. 4 niniejszego rozporządzenia.
6. Komisja określa, w drodze aktów wykonawczych, szczegółowe zasady dotyczące dóbr kultury, które są towarami powracającymi, przywozu dóbr kultury w celu ich bezpiecznego przechowywania oraz odprawy czasowej dóbr kultury, o których mowa w ust. 4 i 5 niniejszego artykułu. Te akty wykonawcze przyjmuje się zgodnie z procedurą sprawdzającą, o której mowa w art. 13 ust. 2.
7. Ust. 2 niniejszego artykułu pozostaje bez uszczerbku dla innych środków przyjętych przez Unię zgodnie z art. 215 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.
8. W przywozowym zgłoszeniu celnym dóbr kultury wymienionych w częściach B i C załącznika podaje się liczbę towarów za pomocą jednostki uzupełniającej określonej w niniejszym załączniku. W przypadku obejmowania dóbr kultury procedurą wolnego obszaru celnego, posiadacz dóbr podaje liczbę przedmiotów przy przedstawianiu dóbr zgodnie z art. 245 ust. 1 lit. a) i b) rozporządzenia (UE) nr 952/2013.

Artykuł 4. Pozwolenie na przywóz

- Na przywóz dóbr kultury wymienionych w części B załącznika, innych niż te, o których mowa w art. 3 ust. 4 i 5, wymagane jest pozwolenie. Pozwolenie na przywóz wydaje właściwy organ państwa członkowskiego, w którym dobra kultury obejmowane są po raz pierwszy jedną z procedur celnych, o których mowa w art. 2 ust. 3.
- Pozwolenia na przywóz wydane przez właściwe organy państwa członkowskiego zgodnie z niniejszym artykułem są ważne w całej Unii.
- Pozwolenia na przywóz wydanego zgodnie z niniejszym artykułem nie traktuje się jako dowodu legalnego pochodzenia lub własności danych dóbr kultury.

4. Posiadacz dóbr składa wniosek o pozwolenie na przywóz do właściwego organu państwa członkowskiego, o którym mowa w ust. 1 niniejszego artykułu, za pomocą systemu elektronicznego, o którym mowa w art. 8. Do wniosku dołącza się wszelkie dokumenty i informacje będące dowodem, że dane dobra kultury zostały wywiezione z kraju, w którym powstały lub zostały odkryte zgodnie z przepisami ustawowymi i wykonawczymi tego kraju lub będące dowodem braku takich przepisów ustawowych i wykonawczych w okresie, w którym zostały wywiezione z jego terytorium.

Na zasadzie odstępstwa od akapitu pierwszego wnioskowi mogą zamiast tego towarzyszyć wszelkie dokumenty i informacje będące dowodem, że dane dobra kultury zostały wywiezione zgodnie z przepisami ustawowymi i wykonawczymi ostatniego kraju, w którym znajdowały się przez okres dłuższy niż pięć lat w celach innych niż do użytku tymczasowego, tranzytu, powrotnego wywozu lub przeładunku, w następujących przypadkach:

- a) nie można wiarygodnie ustalić, w jakim kraju dobra kultury powstały lub zostały odkryte; lub
- b) dobra kultury zostały wywiezione z kraju, w którym powstały lub zostały odkryte, przed dniem 24 kwietnia 1972 r.

5. Dowód, że dane dobra kultury zostały wywiezione zgodnie z ust. 4 przedstawia się w postaci świadectw wywozowych lub pozwoleń na wywóz w przypadku gdy dane państwo ustanowiło takie dokumenty dla wywozu dóbr kultury w czasie ich wywozu.

6. Właściwy organ sprawdza, czy wniosek jest kompletny. Zwraca się do wnioskodawcy o wszelkie brakujące lub dodatkowe informacje lub dokumenty w terminie 21 dni od dnia otrzymania wniosku.

7. W terminie 90 dni od otrzymania kompletnego wniosku właściwy organ bada go i podejmuje decyzję o wydaniu pozwolenia na przywóz lub odrzuca wniosek.

Właściwy organ odrzuca wniosek w przypadku gdy:

- a) posiada informacje lub ma uzasadnione powody, aby sądzić, że dobra kultury zostały wyprowadzone z terytorium kraju, w którym powstały lub zostały odkryte, z naruszeniem przepisów ustawowych i wykonawczych tego kraju;
- b) nie został przedstawiony dowód wymagany na mocy ust. 4;
- c) posiada informacje lub ma uzasadnione podstawy, aby sądzić, że posiadacz towarów nie nabył ich legalnie; lub
- d) został poinformowany, że istnieją nierozpatrzone wnioski o zwrot tych dóbr kultury złożone przez organy kraju, w którym powstały lub zostały odkryte.

8. W przypadku odrzucenia wniosku, wnioskodawcy przekazuje się niezwłocznie decyzję administracyjną, o której mowa w ust. 7, wraz z uzasadnieniem oraz informacją o procedurze odwoławczej.

9. W przypadku gdy wniosek dotyczy pozwolenia na przywóz dóbr kultury, w odniesieniu do których wcześniej odrzucono taki wniosek, wnioskodawca informuje właściwy organ, do którego składany jest wniosek, o poprzednim odrzuceniu.

10. W przypadku gdy państwo członkowskie odrzuca wniosek, informuje o tym odrzuceniu, a także o powodach tego odrzucenia pozostałe państwa członkowskie i Komisję za pomocą systemu elektronicznego, o którym mowa w art. 8.

11. Państwa członkowskie wyznaczają niezwłocznie właściwe organy do celów wydawania pozwoleń na przywóz zgodnie z niniejszym artykułem. Państwa członkowskie przekazują Komisji informacje o właściwych organach, a także o wszelkich zmianach w tym zakresie. Komisja publikuje informacje o właściwych organach oraz wszelkie zmiany w tym zakresie w serii *C Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej*.

12. Komisja określa, w drodze aktów wykonawczych, wzór i format wniosku o pozwolenie na przywóz oraz wskazuje dopuszczalne dokumenty do celów udowodnienia legalnego pochodzenia danych dóbr kultury, a także przepisy proceduralne dotyczące składania i rozpatrywania takiego wniosku. Ustanawiając te elementy, Komisja dąży do osiągnięcia jednolitego stosowania przez właściwe organy procedur wydawania pozwoleń na przywóz. Te akty wykonawcze przyjmuje się zgodnie z procedurą sprawdzającą, o której mowa w art. 13 ust. 2.

Artykuł 5. Oświadczenie importera

1. Na przywóz dóbr kultury wymienionych w części C załącznika wymagane jest oświadczenie importera, które posiadacz towarów składa za pomocą systemu elektronicznego, o którym mowa w art. 8.

2. Oświadczenie importera zawiera:

- a) deklarację podpisaną przez posiadacza towarów, stwierdzającą, że zostały one wywiezione z kraju, w którym powstały lub zostały odkryte, zgodnie z przepisami ustawowymi i wykonawczymi tego kraju obowiązującymi w czasie, w którym zostały one wywiezione z jego terytorium; oraz
- b) zestandaryzowany dokument opisujący dane dobra kultury w sposób wystarczająco szczegółowy i umożliwiający ich identyfikację przez organy oraz przeprowadzenie analizy ryzyka i ukierunkowanych kontroli.

Na zasadzie odstępstwa od akapitu pierwszego lit. a) deklaracja może zamiast tego stwierdzać, że dane dobra kultury zostały wywiezione zgodnie z przepisami ustawowymi i wykonawczymi ostatniego kraju, w którym znajdowały się przez okres dłuższy niż pięć lat w celach innych niż do użytku tymczasowego, tranzytu, powrotnego wywozu lub przeładunku, w następujących przypadkach:

- a) nie można wiarygodnie ustalić, w jakim kraju dobra kultury powstały lub zostały odkryte; lub
- b) dobra kultury zostały wywiezione z kraju, w którym powstały lub zostały odkryte, przed dniem 24 kwietnia 1972 r.

3. Komisja określa, w drodze aktów wykonawczych, zestandaryzowany wzór i format oświadczenia importera, a także przepisy proceduralne dotyczące jego składania oraz wskazuje dopuszczalne dokumenty do celów udowodnienia legalnego pochodzenia danych dóbr kultury, które powinien mieć posiadacz towarów, oraz przepisy dotyczące przetwarzania takiego oświadczenia importera. Te akty

wykonawcze przyjmuje się zgodnie z procedurą sprawdzającą, o której mowa w art. 13 ust. 2.

Artykuł 6. Właściwe urzędy celne

Państwa członkowskie mogą ograniczyć liczbę urzędów celnych właściwych do przywozu dóbr kultury objętych niniejszym rozporządzeniem. W przypadku gdy państwa członkowskie zastosują takie ograniczenie, przekazują Komisji informacje o tych urzędach celnych, a także o wszelkich zmianach w tym zakresie.

Komisja publikuje szczegółowe dane właściwych urzędów celnych oraz wszelkie zmiany w tym zakresie w serii C *Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej*.

Artykuł 7. Współpraca administracyjna

Do celów wykonywania niniejszego rozporządzenia państwa członkowskie zapewniają współpracę między swoimi organami celnymi oraz z właściwymi organami, o których mowa w art. 4.

Artykuł 8. Stosowanie systemu elektronicznego

1. Przechowywanie i wymiana informacji między organami państw członkowskich, w szczególności w odniesieniu do pozwoleń na przywóz i oświadczeń importerów, odbywa się za pomocą centralnego systemu elektronicznego.

W przypadku czasowej awarii systemu elektronicznego mogą być stosowane czasowo inne sposoby przechowywania i wymiany informacji.

2. Komisja określa w drodze aktów wykonawczych:

- a) zasady dotyczące wdrożenia, funkcjonowania i utrzymywania systemu elektronicznego, o którym mowa w ust. 1;
- b) szczegółowe przepisy dotyczące przedstawiania, przetwarzania, przechowywania i wymiany informacji między organami państw członkowskich za pomocą systemu elektronicznego lub innych sposobów, o których mowa w ust. 1.

Te akty wykonawcze przyjmuje się zgodnie z procedurą sprawdzającą, o której mowa w art. 13 ust. 2, do dnia 28 czerwca 2021 r.

Artykuł 9. Ustanowienie systemu elektronicznego

Komisja ustanawia system elektroniczny, o którym mowa w art. 8. System elektroniczny musi stać się operacyjny najpóźniej cztery lata po wejściu w życie pierwszego z aktów wykonawczych, o których mowa w art. 8 ust. 2.

Artykuł 10. Ochrona danych osobowych i okresy przechowywania danych

1. Organy celne i właściwe organy państw członkowskich działają jako administratorzy danych osobowych uzyskanych zgodnie z art. 4, 5 i 8.

2. Przetwarzanie danych osobowych na podstawie niniejszego rozporządzenia odbywa się wyłącznie w celu określonym w art. 1 ust. 1.

3. Dostęp do danych osobowych uzyskanych zgodnie z art. 4, 5 i 8 mają wyłącznie uprawnieni pracownicy organów, a dane te muszą być odpowiednio chronione przed nieuprawnionym dostępem lub przekazaniem. Dane nie mogą być ujawniane ani przekazywane bez wyraźnej pisemnej zgody organu, który pierwotnie je uzyskał. Zgoda ta nie jest jednak konieczna, jeżeli organy mają obowiązek ujawnić lub przekazać dane na mocy przepisów obowiązujących w danym państwie członkowskim, w szczególności w związku z postępowaniem sądowym.

4. Organy przechowują dane osobowe uzyskane zgodnie z art. 4, 5 i 8 przez okres 20 lat od dnia ich uzyskania. Po upływie tego okresu takie dane osobowe usuwa się.

Artykuł 11. Sankcje

Państwa członkowskie ustanawiają przepisy dotyczące sankcji mających zastosowanie w przypadku naruszeń niniejszego rozporządzenia i podejmują wszelkie niezbędne środki w celu zapewnienia ich wykonywania. Przewidziane sankcje muszą być skuteczne, proporcjonalne i odstraszające.

Do dnia 28 grudnia 2020 r. państwa członkowskie powiadamiają Komisję o przepisach dotyczących sankcji mających zastosowanie w przypadku wprowadzania dóbr kultury z naruszeniem art. 3 ust. 1 oraz o związanych z nimi środkach.

Do dnia 28 czerwca 2025 r. państwa członkowskie powiadamiają Komisję o przepisach dotyczących sankcji za inne naruszenia niniejszego rozporządzenia, a w szczególności składania fałszywych oświadczeń i przekazywania fałszywych informacji, oraz o związanych z nimi środkach.

Państwa członkowskie niezwłocznie powiadamiają Komisję o wszelkich późniejszych zmianach dotyczących tych przepisów.

Artykuł 12. Współpraca z państwami trzecimi

Komisja, w kwestiach objętych jej działaniami oraz w zakresie wymaganym do wypełniania jej zadań wynikających z niniejszego rozporządzenia, może zorganizować dla państw trzecich, we współpracy z państwami członkowskimi, szkolenia oraz działania związane z budowaniem zdolności.

Artykuł 13. Procedura komitetowa

1. Komisję wspomaga komitet ustanowiony na mocy art. 8 rozporządzenia Rady (WE) nr 116/2009. Komitet ten jest komitetem w rozumieniu rozporządzenia (UE) nr 182/2011.

2. W przypadku odesłania do niniejszego ustępu stosuje się art. 5 rozporządzenia (UE) nr 182/2011.

Artykuł 14. Sprawozdawczość i ocena

1. Państwa członkowskie przekazują Komisji informacje na temat wykonania niniejszego rozporządzenia.

W tym celu Komisja przesyła odpowiednie kwestionariusze do państw członkowskich. Państwa członkowskie mają sześć miesięcy od otrzymania kwestionariusza na przekazanie Komisji żądanych informacji.

2. W terminie trzech lat od dnia rozpoczęcia stosowania niniejszego rozporządzenia w całości, a następnie co pięć lat Komisja przedstawi Parlamentowi Europejskiemu i Radzie sprawozdanie dotyczące wykonania niniejszego rozporządzenia. Sprawozdanie będzie podawane do wiadomości publicznej i będzie zawierać istotne informacje statystyczne, zarówno na poziomie unijnym, jak i krajowym, takie jak liczba wydanych pozwoleń na przywóz, odrzuconych wniosków oraz złożonych oświadczeń importerów. Będzie zawierać uwagi na temat praktycznego wykonania, w tym wpływu na unijne podmioty gospodarcze, w szczególności MŚP.

3. Do dnia 28 czerwca 2020 r., a następnie co dwanaście miesięcy, do momentu ustanowienia systemu elektronicznego określonego w art. 9, Komisja będzie przedkładać Parlamentowi Europejskiemu i Radzie sprawozdanie dotyczące postępów w zakresie przyjmowania aktów wykonawczych zgodnie z art. 8 ust. 2 oraz postępów w zakresie ustanowienia systemu elektronicznego określonego w art. 9.

Artykuł 15. Wejście w życie

Niniejsze rozporządzenie wchodzi w życie dwudziestego dnia po jego opublikowaniu w *Dzienniku Urzędowym Unii Europejskiej*.

Artykuł 16. Stosowanie

1. Niniejsze rozporządzenie stosuje się od dnia jego wejścia w życie.

2. Niezależnie od ust. 1:

- a) art. 3 ust. 1 stosuje się od dnia 28 grudnia 2020 r.;
- b) art. 3 ust. 2–5 oraz ust. 7 i 8, art. 4 ust. 1–10, art. 5 ust. 1 i 2 oraz art. 8 ust. 1 stosuje się od dnia rozpoczęcia funkcjonowania systemu elektronicznego, o którym mowa w art. 8, lub najpóźniej od dnia 28 czerwca 2025 r. Komisja opublikuje w serii C *Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej* datę spełnienia wszystkich warunków określonych w niniejszym ustępie.

Niniejsze rozporządzenie wiąże w całości i jest bezpośrednio stosowane we wszystkich państwach członkowskich.

Sporządzono w Strasburgu dnia 17 kwietnia 2019 r.

W imieniu Parlamentu Europejskiego A. TAJANI Przewodniczący
W imieniu Rady G. CIAMBA Przewodniczący

Źródło: Dz. Urz. UE L 151 z 7.06.2019 r., s. 1 i n.

ZAŁĄCZNIK

Część A. Dobra kultury objęte zakresem art. 3 ust. 1

- a) rzadkie kolekcje i okazy zoologiczne, botaniczne, mineralogiczne i anatomiczne oraz przedmioty o wartości paleontologicznej;
- b) dobra związane z historią, w tym historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, z życiem krajowych przywódców, myślicieli, naukowców i artystów oraz z ważnymi dla danego kraju wydarzeniami;
- c) przedmioty pochodzące z wykopalisk archeologicznych (w tym legalnych i nielegalnych) lub z odkryć archeologicznych na lądzie lub pod wodą;
- d) elementy zabytków artystycznych lub historycznych, lub stanowisk archeologicznych, które zostały rozczłonkowane¹⁶²;
- e) antyki mające ponad sto lat, takie jak inskrypcje, monety i grawerowane pieczęci;
- f) przedmioty o wartości etnograficznej;
- g) przedmioty o wartości artystycznej, takie jak:
 - (i) obrazy, malarstwo i rysunki wykonane wyłącznie ręcznie na dowolnym podłożu i przy użyciu dowolnych materiałów (z wyjątkiem wzorów przemysłowych i artykułów przemysłowych zdobionych ręcznie);
 - (ii) oryginalne posągi i rzeźby z dowolnych materiałów;
 - (iii) oryginalne ryciny, druki i litografie;
 - (iv) oryginalne asamblaże i kompozycje z dowolnych materiałów;
- h) rzadkie manuskrypty i inkunabuły;
- i) stare książki, dokumenty i publikacje o szczególnym znaczeniu (historycznym, artystycznym, naukowym, literackim itp.), pojedynczo lub w zbiorach;
- j) znaczki pocztowe, skarbowe i podobne znaczki, pojedynczo lub w zbiorach;
- k) archiwa, w tym fonograficzne, fotograficzne i kinematograficzne;
- l) artykuły meblarskie mające ponad sto lat i dawne instrumenty muzyczne.

Część B. Dobra kultury objęte zakresem art. 4

Kategorie dóbr kultury zgodnie z częścią A	Nomenklatura scalona (CN), dział, pozycja lub podpozycja	Próg minimalnego wieku	Próg minimalnej wartości (wartość celna)	Jednostki uzupełniające
c) przedmioty pochodzące z wykopalisk archeologicznych (w tym legalnych i nielegalnych), lub z odkryć archeologicznych na lądzie lub pod wodą;	ex 9705; ex 9706	Starsze niż 250 lat	Niezależnie od wartości	Liczba sztuk (p/st)
d) elementy zabytków artystycznych lub historycznych, lub stanowisk archeologicznych, które zostały rozczłonkowane*;	ex 9705; ex 9706	Starsze niż 250 lat	Niezależnie od wartości	Liczba sztuk (p/st)

* Liturgiczne ikony i posągi, nawet wolnostojące, są uważane za należące do tej kategorii dóbr kultury.

¹⁶² Liturgiczne ikony i posągi, nawet wolnostojące, są uważane za należące do tej kategorii dóbr kultury.

Część C. Dobra kultury objęte zakresem art. 5

Kategorie dóbr kultury zgodnie z częścią A	Nomenklatura scalona (CN), dział, pozycja lub podpozycja	Próg minimalnego wieku	Próg minimalnej wartości (wartość celna)	Jednostki uzupełniające
a) rzadkie kolekcje i okazy zoologiczne, botaniczne, mineralogiczne i anatomiczne oraz przedmioty o wartości paleontologicznej;	ex 9705	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
b) dobra związane z historią, w tym historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, życiem krajowych przywódców, myślicieli, naukowców i artystów oraz ważnymi dla danego kraju wydarzeniami;	ex 9705	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
e) antyki, takie jak inskrypcje, monety i grawerowane pieczęci;	ex 9706	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
f) przedmioty o wartości etnograficznej;	ex 9705	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
g) przedmioty o wartości artystycznej, takie jak:				
(i) obrazy, malarstwo i rysunki wykonane wyłącznie ręcznie na dowolnym podłożu przy użyciu dowolnych materiałów (z wyjątkiem wzorów przemysłowych i artykułów przemysłowych zdobionych ręcznie);	ex 9701	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
(ii) oryginalne posągi i rzeźby z dowolnych materiałów;	ex 9703	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
(iii) oryginalne ryciny, druki i litografie;	ex 9702	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
(iv) oryginalne asamblaże i kompozycje z dowolnych materiałów;	ex 9701	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
h) rzadkie manuskrypty i inkunabuły;	ex 9702; ex 9706	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)
i) stare książki, dokumenty i publikacje o szczególnym znaczeniu (historycznym, artystycznym, naukowym, literackim itp.), pojedynczo lub w zbiorach;	ex 9705; ex 9706	Starsze niż 200 lat	18 000 EUR lub więcej za sztukę	Liczba sztuk (p/st)

Źródło: Dz. Urz. UE L 151 z 7.06.2019 r., s. 1 i n.

71.
Konkluzje Rady w sprawie zarządzania ryzykiem
w obszarze dziedzictwa kulturowego
(25 maja 2020 r.)

Załącznikiem do przyjętych przez Radę UE niniejszych Konkluzji był wykaz dokumentów źródłowych dotyczących polityki unijnej w obszarze dziedzictwa kulturowego. Państwa członkowskie zostały poproszone o znalezienie innowacyjnych narzędzi i podejść do identyfikacji zagrożeń, zapobiegania im i ich łagodzenia. W Konkluzjach wyraźnie podkreślono, że zapobieganie klęskom żywiołowym i gotowość na ich wystąpienie wymagają interwencji i planowania na wielu poziomach, tak by można było odpowiednio reagować na zagrożenia.

* * *

RADA UNII EUROPEJSKIEJ,

BIORĄC POD UWAGĘ:

1. kontekst polityczny przedstawiony w załączniku;

PRZYPOMINAJĄC, ŻE:

2. dziedzictwo kulturowe w całej jego różnorodności (materialne – w tym obiekty i krajobrazy, artefakty i pomniki – lub niematerialne, obejmujące wiedzę, umiejętności i praktyki, tradycje ustne i sztuki widowiskowe) stanowi istotne źródło tożsamości, innowacji i kreatywności dla poszczególnych osób i społeczeństwa i, poza przyrodzoną wartością, jaką stanowi dla rozwoju i dobrostanu społeczeństwa europejskiego i której nie da się ocenić, wnosi również istotny wkład we wzrost gospodarczy, włączenie społeczne i zrównoważony rozwój;

3. znaczenie dziedzictwa kulturowego, które zostało podkreślone w nowym unijnym Programie strategicznym na lata 2019–2024 i któremu nadano priorytet w planie prac w dziedzinie kultury na lata 2019–2022 oraz w Nowym europejskim programie na rzecz kultury, powinno być brane pod uwagę zarówno przy realizacji celów zrównoważonego rozwoju, jak i podczas przygotowywania programów rozwoju na szczeblu krajowym;

4. dziedzictwo kulturowe może być zagrożone na wiele sposobów: z powodu niezamierzonej lub zamierzonej działalności człowieka, zagrożenia naturalnego, jednorazowego lub powtarzającego się wydarzenia lub z powodu powolnego niszczenia, wyludniania lub nagłej klęski lub katastrofy;

5. osiągnięcia Europejskiego Roku Dziedzictwa Kulturowego 2018 powinny posłużyć za podstawę działań afirmatywnych w odniesieniu do określania ryzyka i zarządzania nim w obszarze dziedzictwa kulturowego;

6. ochrona dziedzictwa kulturowego przed różnymi zagrożeniami jest celem ukierunkowanego zestawu działań objętych trzecim filarem europejskich ram działania w zakresie dziedzictwa kulturowego „Dziedzictwo kulturowe na rzecz odpornej Europy”.

UZNAJĄC:

7. uznane na szczeblu międzynarodowym instrumenty normatywne, standardy i zasady dotyczące konserwacji i restauracji oraz wkład organizacji międzynarodowych (takich jak Unesco i Rada Europy) oraz rządowych i międzyrządowych (takich jak ICCROM), pozarządowych i zawodowych (takich jak ICOMOS i ICOM) w zachowanie dziedzictwa kulturowego;

8. pilny charakter zachęcania do współpracy na wszystkich stosownych szczeblach i ze wszystkimi stosownymi partnerami, by rozpoznawać czynniki zagrożenia, a tym samym znaczenie stworzenia i wdrażania planów zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego;

9. że ustanowienie długoterminowych środków poprzez wdrażanie planów zarządzania ryzykiem równoległe z planowanymi politykami, środkami ochrony i dobrymi praktykami jest kluczowe dla sprawnego zapobiegania szkodom i ich ograniczania w ukierunkowanym na ludzi podejściu do zabezpieczania dziedzictwa kulturowego.

UZNAJĄC, ŻE:

10. zmiana klimatu to zjawisko globalne i ogromne wyzwanie, które ma duży wpływ na dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, i że konieczne jest, w jak największym stopniu, podejmowanie środków służących zapobieganiu negatywnym skutkom, ich ograniczaniu, dostosowywaniu się do nich, a tam gdzie to możliwe – ich likwidowaniu;

11. w czasach rosnącej niepewności na szczeblu międzynarodowym, w tym coraz większej liczby sytuacji nagłych i klęsk lub katastrof, zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego i zrównoważone zarządzanie nim jest istotnym źródłem odporności społecznej i plusem w działaniach klimatycznych i, w tym względzie, UE i państwa członkowskie mogą odgrywać ważną rolę jako globalny podmiot w zarządzaniu ryzykiem dotyczącym dziedzictwa kulturowego;

12. kryzysy, takie jak pandemia COVID-19, mają ogromny wpływ na sektory kulturalny i kreatywny pod względem gospodarczym i społecznym. Radykalna utrata dochodów, zakłócenie wymiany wiedzy, przerwanie prac w zakresie utrzymywania i restauracji, ograniczenie dostępu i uczestnictwa wymagają między innymi większego skupienia się na zrównoważoności i odporności jako kluczowym elemencie zarządzania dziedzictwem kulturowym;

13. planowanie przestrzenne, budownictwo i zagospodarowanie terenu, tak w miastach, jak i w obszarach wiejskich, wymagają pełnego zaangażowania zainteresowanych stron, tak by dziedzictwo kulturowe było postrzegane jako zasób i nie było zagrożone lub zaniedbywane;

14. włączenie zarządzania ryzykiem do kształcenia, zarówno w ramach szkoleń zawodowych, jak i uczenia się przez całe życie, jest konieczne do zapewnienia, by społeczności były informowane o ryzyku i bardziej uczestniczyły w środkach służących zabezpieczeniu i ochronie;

15. badania odgrywają istotną rolę w zrozumieniu charakteru i skutków zagrożeń, takich jak zmiana klimatu, i w opracowywaniu innowacyjnych i sprawnych metodologii zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego;

ZWRACA SIĘ DO PAŃSTW CZŁONKOWSKICH, BY W RAMACH SWOICH KOMPETENCJI I Z NALEŻYTYM POSZANOWANIEM ZASADY POMOCNICZOŚCI:

16. określiły innowacyjne narzędzia i podejścia dostępne na szczeblu UE służące identyfikowaniu ryzyka, zapobieganiu mu, gotowości w przypadku jego wystąpienia i ograniczaniu go i by aktywnie z nich korzystały, by przyczynić się do procesu zrównoważonego zachowania, monitorowania i łatwiejszej oceny ryzyka;

17. dzieliły się informacjami na temat istniejących sieci ekspertów ds. dziedzictwa, na szczeblu krajowym i innych szczeblach, aby propagować identyfikowanie, ochronę, konserwację lub restaurowanie dziedzictwa kulturowego Europy;

18. opracowywały, w odpowiednich przypadkach, wspólne mechanizmy zarządzania ryzykiem, propagowały współpracę na wszystkich szczeblach i wzmacniały, w całym procesie decyzyjnym i na wszystkich szczeblach zarządzania dziedzictwem, przyjęcie podejść opartych na współpracy i zasadach partycypacyjnego sprawowania rządów i dzielonej odpowiedzialności;

19. uznawały i włączały dziedzictwo kulturowe w polityki dotyczące ryzyka związanego z klęskami lub katastrofami i plany zarządzania na szczeblu lokalnym, regionalnym, krajowym i unijnym i ustanawiały, w odpowiednich przypadkach, współpracę międzysektorową, tak by zapewnić odpowiednie zarządzanie ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego, uwzględniając stosowne przepisy, jak określono w decyzji nr 1313/2013/UE w sprawie Unijnego Mechanizmu Ochrony Ludności;

20. zwracały szczególną uwagę na ochronę dziedzictwa kulturowego w mniej zaludnionych obszarach, z myślą o udostępnieniu odpowiednich środków ograniczania ryzyka na szczeblu lokalnym i regionalnym;

21. wzmocniły rolę rejestrowania i dokumentowania w odniesieniu do zachowywania treści niecyfrowych, zdigitalizowanych i pierwotnie cyfrowych, w stosunku do których należy brać pod uwagę takie cechy jak interoperacyjność, kompatybilność, dostępność i trwałość;

22. zachęcały do działań wspierających regularne prace konserwatorskie nieruchomego i ruchomego dziedzictwa kulturowego i gospodarowanie krajobrazem oraz stosowanie odpowiednich i wysokiej jakości metod, technik i materiałów w procesach konserwatorskich, tak by propagować zrównowagę;

23. propagowały zachowywanie i przekazywanie tradycyjnych umiejętności i rzemiosł i przygotowały, w odpowiednich przypadkach, konkretne działania szkoleniowe, by uwzględnić zarządzanie ryzykiem na wszystkich etapach rozwoju zawodowego ekspertów ds. dziedzictwa i innych profesjonalistów w tej dziedzinie;

24. zwiększały wiedzę na temat pojawiającej się technologii cyfrowej – w szczególności postępów w technologiach 3D – i ją wykorzystywały; technologia ta stanowi podstawę innowacyjnych badań, dokumentacji i interpretacji dziedzictwa kulturowego oraz stosowania odpowiednich metod zabezpieczenia;

25. wykorzystywały, w odpowiednich przypadkach, dostępne dane dostarczane przez programy satelitarne, takie jak Copernicus, i inne źródła, by monitorować dziedzictwo kulturowe; w tym kontekście korzystać można z produktów otrzymywanych dzięki technologiom obserwacji Ziemi, takich jak mapy oceny ryzyka i wskaźniki zmiany klimatu;

26. wzmacniały znaczącą rolę odgrywaną w zarządzaniu ryzykiem przez władze, instytucje kulturalne, takie jak muzea, archiwa, biblioteki, galerie, depozytariuszy i właścicieli dóbr kultury oraz obywateli i społeczeństwo obywatelskie, i podkreślały potrzebę bliskiej współpracy pomiędzy nimi;

ZWRACA SIĘ DO PAŃSTW CZŁONKOWSKICH I KOMISJI, BY:

27. zwiększały świadomość na temat istniejących finansowych i logistycznych zasobów w odniesieniu do kwestii związanych z zabezpieczeniem zagrożonego dziedzictwa i uruchamiały te zasoby;

28. wzmacniały możliwości zwiększania świadomości, mobilności i wymiany doświadczeń pomiędzy stosownymi zainteresowanymi stronami, tak by bardziej sprawnie móc dzielić się dobrymi praktykami, w szczególności dotyczącymi przywrócenia sytuacji po klęsce lub katastrofie, i najnowszymi postęпами w obszarze zarządzania ryzykiem oraz by wspierać budowanie zdolności i transfer wiedzy;

29. zachęcały młodych ludzi z Europy do uczestniczenia w różnych działaniach w obszarze dziedzictwa kulturowego, również w tych, które zwiększają wagę przykładaną do zabezpieczania dziedzictwa;

30. wносиły wkład, w odpowiednim przypadku, w dyskusje na tematy dotyczące zarządzania ryzykiem w ramach grupy ekspertów Komisji ds. dziedzictwa kulturowego, ze szczególnym uwzględnieniem metod identyfikowania i zmniejszania strat oraz zapobiegania im oraz analizy i nadawania priorytetów w działaniach następczych po wystąpieniu ryzyka;

31. przekazywały pozytywne komunikaty opinii publicznej na temat wartości dziedzictwa kulturowego poprzez propagowanie odpowiedzialnego zachowania i uczestnictwa w działaniach służących zabezpieczeniu dziedzictwa;

ZWRACA SIĘ DO KOMISJI, BY:

32. rozważyła przygotowanie podręcznika UE na temat zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego, którego podstawą mogłyby być:

- a) wyniki projektów wymienionych w ramach dziewiątego klastra o nazwie „Ochrona dziedzictwa kulturowego przed katastrofami naturalnymi i zmianą klimatu”,
- b) analiza krajowych sprawozdań dotyczących zarządzania ryzykiem związanym z klęskami lub katastrofami; sprawozdania te mają zostać przedłożone Komisji do 31 grudnia 2020 r., zgodnie z Wytycznymi dotyczącymi sprawozdawczości w zakresie zarządzania ryzykiem związanym z klęskami lub katastrofami, art. 6 ust. 1 lit. d) decyzji nr 1313/2013/UE w sprawie Unijnego Mechanizmu Ochrony Ludności i
- c) stosowne elementy krajowych planów lub strategii dostosowania do zmiany klimatu. W tym kontekście wykorzystywać można również wysiłki na rzecz ustanawiania sieci centrów kompetencji w całej UE służące zabezpieczeniu wiedzy na temat zagrożonego dziedzictwa kulturowego poprzez digitalizację na dużą skalę, ogłoszoną w Nowym europejskim programie na rzecz kultury;

33. kontynuowały toczący się dialog i współpracę z sieciami, które nabywają cenne doświadczenia w dziedzinie zarządzania ryzykiem w obszarze dziedzictwa kulturowego;

34. dążyły do synergii ze stosownymi międzynarodowymi (rządowymi, międzyrządowymi i pozarządowymi) organizacjami, tak by w sposób zrównoważony zachowywać i chronić dziedzictwo kulturowe dla obecnych i przyszłych pokoleń.

Źródło: Dz. Urz. UE C 186 z 5.06.2020, s. 1 i n.

72.

Konkluzje Rady w sprawie podejścia UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów (21 czerwca 2021 r.)

W tym dokumencie Rada Unii Europejskiej pozytywnie odniosła się do koncepcji UE dotyczącej ochrony dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów zbrojnych i sytuacji kryzysowych, wzmacniającej unijne podejście do pokoju, bezpieczeństwa i rozwoju. W Konkluzjach uznano, że dziedzictwo kulturowe może odegrać kluczową rolę w propagowaniu pokoju, demokracji i zrównoważonego rozwoju, gdyż sprzyja tolerancji, dialogowi międzykulturowemu i międzywyznaniowemu oraz wzajemnemu zrozumieniu. W dokumencie podkreślono znaczenie świadomości i ochrony dziedzictwa kulturowego jako podstawy trwałej pokonfliktowej odbudowy państw i trwałego pokoju oraz konieczność wzmacniania partnerstw ze stosownymi organizacjami międzynarodowymi, regionalnymi, międzyrządowymi i pozarządowymi. Zapowiedziano w nim także należyte uwzględnienie zasady ochrony i zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego we wspólnej polityce zagranicznej i bezpieczeństwa UE, unijnym instrumentarium na wypadek konfliktów i kryzysów oraz misjach i operacjach wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony (WPBiO). Dlatego UE przystąpi do przygotowania specjalnej minikoncepcji, która ma wskazać możliwości dalszego rozwijania działań cywilnych misji WPBiO w tej dziedzinie. Państwa członkowskie oraz unijne organy zobowiązały się do zacieśnienia współpracy w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego oraz do opracowania i wymiany sprawdzonych rozwiązań i wiedzy eksperckiej.

* * *

1. Rada przypomina o swoich konkluzjach z dnia 8 kwietnia 2019 r. w sprawie strategicznego podejścia UE do międzynarodowych stosunków kulturalnych i potwierdza, że popiera włączenie międzynarodowych stosunków kulturalnych do unijnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. W tym kontekście Rada z zadowoleniem przyjmuje koncepcję UE w sprawie dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów, będącą ważnym wkładem we wzmacnianie unijnego podejścia strategicznego do pokoju, bezpieczeństwa i rozwoju.

2. Rada uznaje dziedzictwo kulturowe za ważny czynnik pokoju, demokracji i zrównoważonego rozwoju, sprzyjający tolerancji, wzajemnemu zrozumieniu, pojednaniu, dialogowi między- i wewnątrz-kulturowemu, łagodzeniu napięć i zapobieganiu ponownej eskalacji konfliktów siłowych. Równocześnie Rada dostrzega, że dziedzictwo kulturowe może być traktowane instrumentalnie jako powód i cel konfliktów i kryzysów i że może być przedmiotem dezinformacji lub zmanipulowanych informacji.

Rada zwraca uwagę, jak ważna jest świadomość i ochrona dziedzictwa kulturowego jako element podejścia wyczulonego na konflikt we wszystkich fazach konfliktu i kryzysu. Ochrona i zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego oraz promowanie poszanowania różnorodności kulturowej mają zasadnicze znaczenie w zapobieganiu brutalnemu ekstremizmowi, w zwalczaniu dezinformacji oraz w generowaniu pozytywnego dialogu i włączenia społecznego. Rada przypomina także o swoich konkluzjach z dnia 7 grudnia 2020 r. w sprawie unijnej mediacji i potwierdza rolę dziedzictwa kulturowego jako punktu wyjścia do mediacji.

3. Rada uznaje, że działania na rzecz dziedzictwa kulturowego – w tym jego ochrony i utrzymania – po konflikcie lub kryzysie pomagają chronić tożsamość ludzi i wspólnot, służąc jako baza zrównoważonej odbudowy i trwałego pokoju, a tym samym przyczyniając się do ogólnej odporności społeczeństw. W tym kontekście Rada zwraca szczególną uwagę na znaczenie gospodarczych, społecznych i środowiskowych aspektów dziedzictwa kulturowego i zachęca do podejścia i konkretnych działań, które pogłębią inkluzywny i zrównoważony rozwój, w tym pod względem możliwości zatrudnienia dla społeczności lokalnych. Rada zwraca również uwagę na znaczenie zrównoważonej turystyki kulturalnej dla wspierania źródeł utrzymania i tworzenia możliwości zatrudnienia.

4. Rada zwraca uwagę, że przy wspieraniu krajów partnerskich w zapewnianiu ochrony dziedzictwa kulturowego ważna jest odpowiedzialność lokalna oraz umieszczenie potrzeb i udziału społeczności lokalnych w centrum działań. W tym kontekście Rada zwraca uwagę na znaczenie edukacji i cyfryzacji w dzianiach na rzecz budowania zdolności w tej dziedzinie, w tym na poszerzanie wiedzy o istniejących bazach danych związanych z zagrożonym dziedzictwem kulturowym. Zachęca do korzystania z zaawansowanych narzędzi i technologii cyfrowych do rejestrowania, dokumentowania i utrzymywania dziedzictwa kulturowego.

5. Rada potwierdza wagę działań na rzecz dziedzictwa niematerialnego jako sposobu budowania porozumienia, zwłaszcza poprzez wzmacnianie dialogu międzykulturowego i międzywyznaniowego oraz poprzez dbanie o przekaz tradycji i wiedzy. Rada przypomina o znaczeniu Konwencji UNESCO z 2003 r. w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego i zwraca uwagę na komplementarność i związki między dziedzictwem niematerialnym i materialnym. Ponadto Rada uznaje potrzebę wspierania środków służących łagodzeniu negatywnego wpływu zmiany klimatu na dziedzictwo naturalne i kulturowe.

6. Rada zwraca uwagę, że przy angażowaniu się w ochronę dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów ważne jest unijne podejście oparte na wartościach. Podkreśla także, że należy przyjąć podejście wyczulone na konflikt i przestrzegać zasady „nie szkodzić”. Z zadowoleniem przyjmuje pozytywny wkład, który koncepcja UE może wnieść w ideę obowiązku ochrony, wspierając działania mające chronić dziedzictwo kulturowe i kłaść kres jego niszczeniu.

7. Rada przypomina o woli pełnego wdrożenia przez UE agendy „Kobiety, pokój i bezpieczeństwo” (WPS) i wskazuje na wkład koncepcji UE w sprawie dziedzictwa kulturowego w realizację unijnych ram politycznych w tej dziedzinie, w tym

podejścia strategicznego UE i planu działania UE. W tym kontekście Rada zwraca uwagę na znaczenie inkluzywnego, równego i niedyskryminacyjnego podejścia do podejmowania działań na rzecz dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów, zwłaszcza w aspektach związanych z płcią, młodzieżą, osobami należącymi do mniejszości, wyznaniem i wspólnotami religijnymi oraz ludnością tubylczą.

8. Rada podkreśla wolę utrzymywania i wzmacniania przez UE ładu międzynarodowego opartego na zasadach, którego podstawą jest Organizacja Narodów Zjednoczonych, oraz dbania o skuteczny multilateralizm oparty na poszanowaniu norm i zasad prawa międzynarodowego, międzynarodowego prawa humanitarnego, ochrony praw człowieka i podstawowych wolności. Rada uznaje także prawnoczułowy aspekt tej kwestii, o którym mowa w rezolucji Rady Praw Człowieka z dnia 6 października 2016 r. pt. „Prawa kulturalne a ochrona dziedzictwa kulturowego”.

Rada przypomina także, że ważne jest wzmacnianie partnerstw ze stosownymi organizacjami międzynarodowymi, zwłaszcza Organizacją Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) i Radą Europy, organizacjami regionalnymi oraz stosownymi organizacjami międzyrządowymi i pozarządowymi, w celu ochrony i zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego.

9. Rada apeluje, by wyeksponować ochronę i zabezpieczenie dziedzictwa kulturowego w stosownych dokumentach strategicznych i programowych i włączyć tę problematykę do prac Rady w ramach wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa.

10. Rada przypomina, że podejście UE do dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów i kryzysów jest częścią zintegrowanego podejścia UE do konfliktów i kryzysów zewnętrznych i stanowi w tym kontekście część politycznie i operacyjnie spójnej reakcji UE w kontekście globalnej strategii UE.

Rada zwraca także uwagę, jak ważne jest koordynowanie stosownych instrumentów i inicjatyw państw członkowskich dla lepszej zdolności szybkiego reagowania w kwestiach ochrony dziedzictwa kulturowego i zapobiegania jego niszczeniu podczas kryzysów i po nich z myślą o stabilizacji i pokoju. Rada zwraca również uwagę, że ważne jest uwzględnianie ochrony dziedzictwa kulturowego we wszystkich stosownych aspektach unijnego instrumentarium na wypadek konfliktów i kryzysów, w tym we wspólnej polityce bezpieczeństwa i obrony (WPBiO), oraz w innych dziedzinach unijnych działań zewnętrznych i odpowiednich instrumentach finansowych, w tym Instrumencie Sąsiedztwa oraz Współpracy Międzynarodowej i Rozwojowej – „Globalny wymiar Europy”.

11. Rada zwraca także uwagę na znaczenie, jakie mogłyby mieć wkład misji i operacji WPBiO – z pełnym poszanowaniem ich podstawowych mandatów – w reagowaniu na wyzwania z zakresu bezpieczeństwa związane z utrzymaniem i ochroną dziedzictwa kulturowego.

W tym kontekście oraz zgodnie z umową w zakresie cywilnego wymiaru WPBiO i konkluzjami Rady z dnia 7 grudnia 2020 r. Rada z zainteresowaniem oczekuje

na specjalną minikoncepcję mającą pomóc w poszukiwaniu możliwości opracowania cywilnych działań misji WPBiO w tej dziedzinie, np. poprzez ewentualne programy budowania zdolności czy szkolenia.

12. Rada przypomina o swoich konkluzjach z dnia 16 czerwca 2020 r. w sprawie działań zewnętrznych UE w zakresie przeciwdziałania terroryzmowi i brutalnemu ekstremizmowi oraz zwalczania tych zjawisk. Podkreśla, że nielegalne wykopalka, grabież i nielegalny handel dobrami kultury stanowią poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa, gdyż zapewniają środki na finansowanie zorganizowanej działalności przestępczej i terrorystycznej. Mają też skutki społeczno-kulturalne, gdyż są politycznym narzędziem osłabiania wspólnot i tożsamości. W tym kontekście Rada potwierdza wagę pilnego wzmocnienia walki z nielegalnym handlem dobrami kultury i walki z terroryzmem, także w stosownym przypadku na podstawie obowiązujących międzynarodowych ram prawnych, takich jak instrumenty prawne ONZ, Rady Europy i inne podobne instrumenty. Apeluje o dalszą ścisłą współpracę i synergię z podmiotami wymiaru sprawiedliwości i spraw wewnętrznych. Z zainteresowaniem oczekuje na opracowanie przez Komisję planu działania w sprawie nielegalnego handlu dobrami kultury, zgodnie z propozycją zawartą w komunikacie z dnia 13 kwietnia 2021 r. w sprawie unijnej strategii zwalczania przestępczości zorganizowanej 2021–2025, i zwraca szczególną uwagę na podjęcie zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych aspektów tego tematu.

13. Rada zwraca się do państw członkowskich, by wzmocniły współpracę między stosownymi ministerstwami, organami lokalnymi i regionalnymi oraz innymi stosownymi interesariuszami, w tym społeczeństwem obywatelskim i światem akademickim, a także stosownymi organizacjami międzynarodowymi, regionalnymi, międzyrządowymi i pozarządowymi. Zwraca uwagę na znaczenie tego, by wszyscy interesariusze UE gromadzili i wymieniali sprawdzone rozwiązania dotyczące inicjatyw z zakresu dziedzictwa kulturowego opracowanych w kontekście konfliktów, kryzysów i sytuacji pokonfliktowych.

14. Rada zwraca się do Europejskiej Służby Działań Zewnętrznych (ESDZ), by wraz z Komisją i wszystkimi stosownymi agencjami i organami UE wymieniały się sprawdzonymi rozwiązaniami i opracowywały wiedzę ekspercką, po to by uwzględnić dziedzictwo kulturowe i jego ochronę w ramach zapobiegania konfliktom i zarządzania kryzysowego. Rada zwraca się również do ESDZ i Komisji, by w ciągu roku i w regularnych odstępach czasu zdawały sprawozdanie Komitetowi Politycznemu i Bezpieczeństwa z postępów w realizacji proponowanych środków i z głównych elementów przewidzianych w koncepcji.

Źródło: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9837-2021-INIT/pl/pdf> (dostęp: 1.12.2021).

VIII

Pozostałe umowy międzynarodowe i dokumenty *soft law*

73.

Międzynarodowa Karta konserwacji i restauracji zabytków architektury i miejsc historycznych (tzw. Karta Wenecka) II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków (Wenecja, 25–31 maja 1964 r.) przyjęta przez ICOMOS w 1965 r.

Karta Wenecka określa zasady konserwacji i restauracji zabytków architektury. Rozwój idei konieczności ochrony i konserwacji obiektów zabytkowych doprowadził do podjęcia przez międzynarodowe grono specjalistów dyskusji nad przedmiotem i zasadami postępowania konserwatorskiego. Zalecenia dokumentu są kontynuacją zapisów Karty Ateńskiej z 1931 r. i stanowią do dziś wytyczne dla specjalistów w tym zakresie. Głównym przesłaniem Karty jest zapewnienie ochrony oryginalnej substancji obiektu oraz jego otoczenia w czasie prac konserwatorskich. Ponadto rozszerzyła ona pojęcie zabytku z samego obiektu architektury na „obszar miejski lub wiejski, w którym znajdują się materialne świadectwa określonej kultury, rozwoju przestrzennego o istotnym znaczeniu lub wydarzenia historycznego”, bez względu na to, czy są to dzieła monumentalne i o kluczowym znaczeniu dla kultury danego regionu, czy mniejsze i skromniejsze zabytki.

* * *

Pełne przekazu płynącego z przeszłości, historyczne dzieła pokoleń trwają do dziś, jak wciąż żywi świadkowie dawnych tradycji. Społeczeństwa, coraz mocniej uświadamiając sobie ogólnoludzkie wartości, uważają zabytki za wspólne dziedzictwo i uznają powszechną odpowiedzialność za zachowanie ich dla przyszłych pokoleń. Naszym obowiązkiem jest przekazanie im zabytków wraz z całym bogactwem autentyczności.

Kluczowe jest, aby zasady rządzące zachowaniem i restauracją dawnych budowli, zostały uzgodnione i oparte na podstawach międzynarodowych, tak by każdy kraj stał się odpowiedzialny za ich stosowanie w ramach własnej kultury i tradycji.

Definiując te podstawowe zasady po raz pierwszy, Karta Ateńska z 1931 roku przyczyniła się do rozwoju szerokiego, międzynarodowego ruchu, który przybrał realną formę w dokumentach krajowych, w pracach ICOM i UNESCO oraz w utworzeniu przez tę drugą organizację Międzynarodowego Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego (ICCROM). Jednak rosnąca świadomość i uważna ocena ujawniają coraz bardziej złożone i zróżnicowane problemy; dlatego dziś nadszedł czas nowego spojrzenia na Kartę po to, by dokonać dogłębnej analizy zawartych w niej zasad, by poszerzyć jej zakres w nowym dokumencie.

W związku z tym II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków Historycznych, który obradował w Wenecji od 25 do 31 maja 1964 roku, przyjął następujący tekst:

Definicje

Artykuł 1

Pojęcie zabytku architektury obejmuje nie tylko pojedyncze dzieło, ale także obszar miejski lub wiejski, w którym znajdują się materialne świadectwa określonej kultury, rozwoju przestrzennego o istotnym znaczeniu lub wydarzenia historycznego. Pojęcie to odnosi się nie tylko do wielkich dzieł sztuki, ale również do skromniejszych dzieł przeszłości, które wraz z upływem czasu nabrały znaczenia kulturowego.

Artykuł 2

Konserwacja i restauracja zabytków musi wykorzystywać zdobycze wszystkich nauk i technik, które mogą przyczynić się do badania i ochrony dziedzictwa architektonicznego.

Artykuł 3

Intencją konserwowania i restaurowania zabytków architektury jest ich ochrona w równym stopniu jako dzieł sztuki, jak i świadectw historii.

Konserwacja

Artykuł 4

Podstawą konserwacji zabytków architektury jest (ich) stałe utrzymanie.

Artykuł 5

Konserwacji zabytków architektury zawsze sprzyja ich przeznaczenie na cele użyteczne społecznie. Dlatego właśnie takie użytkowanie jest pożądane, jednak nie może ono powodować zmian układu przestrzennego czy wystroju budynku. Są to granice nieprzekraczalne przy planowaniu i zezwalaniu na modyfikacje wynikające ze zmiany funkcji.

Artykuł 6

Konserwacja zabytku architektury obejmuje zachowanie otoczenia, proporcjonalnie do skali zabytku. Jeśli tylko tradycyjne otoczenie istnieje, należy je pozostawić. Nie dopuszcza się wznoszenia nowych struktur, wyburzeń lub modyfikacji, które wpłynęłyby na zmianę istniejących relacji brył i barw.

Artykuł 7

Zabytek architektury jest nierozdzielny zarówno od historii, której jest świadectwem, jak też od miejsca, w którym się znajduje. Przeniesienie całości lub części zabytku jest niedopuszczalne, z wyjątkiem sytuacji, w której wymaga tego jego ochrona albo nadrzędny interes narodowy lub międzynarodowy.

Artykuł 8

Obiekty rzeźbiarskie, malarskie lub elementy wystroju, stanowiące integralną część zabytku architektury, mogą być przeniesione tylko wtedy, gdy jest to jedyny sposób ich zachowania.

Restauracja

Artykuł 9

Proces restauracji jest działaniem wyskospecjalistycznym. Jego celem jest zachowanie i ujawnienie estetycznej oraz historycznej wartości zabytku architektury, a opiera się on na poszanowaniu oryginalnej substancji i autentycznych dokumentów. Proces ten musi zakończyć się w miejscu, gdzie zaczynają się domysły. W takiej sytuacji ponadto, jakakolwiek dodatkowa praca, która jest niezbędna, musi być odróżnialna od zabytkowej kompozycji architektonicznej i ma nosić znamię współczesności. W każdym przypadku restauracja ma być poprzedzona badaniami archeologicznymi i historycznymi, które muszą również towarzyszyć prowadzonym pracom.

Artykuł 10

Tam, gdzie tradycyjne techniki okazują się nieskuteczne, stabilizacja zabytku architektury może zostać osiągnięta przy użyciu dowolnej współczesnej techniki konserwacji i budownictwa, której skuteczność została wykazana naukowo i potwierdzona doświadczeniem.

Artykuł 11

Istotny wkład wszystkich epok w budowę zabytku architektury musi zostać uszanowany, gdyż jedność stylowa nie jest celem restauracji. Gdy w budynku nakładają się dzieła różnych epok, odsłonięcie wcześniejszego stanu może być usprawiedliwione jedynie w wyjątkowych okolicznościach oraz pod warunkiem, że to, co jest usuwane, nie ma większej wartości, a to, co jest wydobywane na światło dzienne, ma wielką wartość historyczną, archeologiczną lub estetyczną i stan zachowania na tyle dobry, by usprawiedliwić takie właśnie działanie. Ocena znaczenia poszczególnych elementów, których to dotyczy, oraz decyzja o tym, co może zostać zniszczone, nie może spoczywać wyłącznie na prowadzącym prace.

Artykuł 12

Uzupełnienia brakujących części muszą harmonijnie współgrać z całością, ale muszą być też odróżnialne od oryginału, tak by restauracja nie fałszowała świadectw sztuki lub historii.

Artykuł 13

Rozbudowy są niedopuszczalne, z wyjątkiem przypadku, gdy nie odwracają uwagi od istotnych partii budynku, od jego tradycyjnego usytuowania, gdy nie zaburzają równowagi kompozycyjnej oraz relacji z otoczeniem.

Miejsca historyczne

Artykuł 14

Miejsca, w których znajdują się zabytki, muszą być przedmiotem specjalnej dbałości, której celem jest ochrona integralności i zapewnienie, aby ich czytelność nie została zakłócona oraz by były one prezentowane w odpowiedni sposób. Prace

konserwatorskie i restauratorskie podejmowane w takich miejscach powinny być prowadzone zgodnie z zasadami przedstawionymi we wcześniejszych artykułach.

Wykopaliska

Artykuł 15

Wykopaliska należy prowadzić w zgodzie ze standardami naukowymi, stosując rekomendację przyjętą przez UNESCO w 1956 roku, w której zdefiniowano międzynarodowe zasady dotyczące wykopalisk archeologicznych. Należy zachowywać ruiny, podejmując przy tym niezbędne środki, zmierzające do konserwacji i trwałej ochrony zarówno ich walorów architektonicznych, jak i odkrytych artefaktów. Ponadto w każdy dostępny sposób należy ułatwiać zrozumienie zabytku i pokazywać go, nie fałszując przy tym nigdy jego istoty. Należy z góry wykluczyć wszelkie prace rekonstrukcyjne. Dopuszcza się jedynie anastylozę, czyli ponowne zespolenie zachowanych elementów całości. Materiał użyty do integracji powinien zawsze być odróżnialny, a jego użycie należy ograniczyć do minimum niezbędnego dla konserwacji zabytku i przywrócenia jego formy.

Publikacja

Artykuł 16

Wszystkie prace związane z zachowaniem, restauracją czy wykopaliskami zawsze powinny mieć szczegółową dokumentację w formie analitycznych, dogłębnych sprawozdań, ilustrowanych rysunkami i zdjęciami. Należy dokumentować każdy etap prac związanych z oczyszczaniem, konsolidacją, zmianą usytuowania oraz scaleniem obiektu. W dokumentacji powinny znaleźć się również wszelkie dokonane ustalenia, dotyczące cech technicznych czy stylowych obiektu. Dokumentację tę należy złożyć w archiwum instytucji publicznej i udostępnić badaczom; zaleca się ponadto jej publikację.

[tłum. M. Bogdanowska]¹⁶³

Źródło: *Vademecum konserwatora zabytków. Międzynarodowe normy ochrony kultury, wybór tekstów i oprac.* B. Szmygin, Warszawa 2015, s. 41–44.

Nota: Publikacja dzięki uprzejmości Prezesa Polskiego Komitetu Narodowego Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS

¹⁶³ Autorka przekładu korzystała z uwag: Grzegorza Bukala, Marka Konopki, Weroniki Sobity oraz Łukasza Woźniaka.

74.

Konwencja w sprawie ochrony archeologicznego, historycznego i artystycznego dziedzictwa narodów amerykańskich (Konwencja z San Salvador), przyjęta 16 czerwca 1976 r. w Santiago w Chile

Konwencja została przyjęta 16 czerwca 1976 r. na mocy Rezolucji AG/RES 210 (VI-O/76) na szóstej zwyczajnej sesji Zgromadzenia Ogólnego Organizacji Państw Amerykańskich w Santiago w Chile. Nie wszystkie kraje obu Ameryk dotąd do niej przystąpiły i tym samym nie stała się ona jeszcze powszechnym narzędziem prawnomiędzynarodowej ochrony dziedzictwa kultury w systemie regionalnym obejmującym Amerykę Północną i Południową. Dotychczas traktat ratyfikowało 13 państw: Argentyna, Boliwia, Chile, Ekwador, Gwatemala, Haiti, Honduras, Kostaryka, Nikaragua, Panama, Paragwaj, Peru oraz Salwador¹⁶⁴.

* * *

Rządy państw członkowskich Organizacji Państw Amerykańskich,

będące świadkami grabieży i plądrowania rdzennego dziedzictwa kultury krajów Zachodniej Półkuli, w szczególności krajów Ameryki Łacińskiej, oraz

zważywszy,

że takie akty rabunku przyniosły zubożenie i pomniejszenie archeologicznego, historycznego i artystycznego bogactwa, w którym wyraża się narodowa tożsamość ich ludów,

że obowiązuje je fundamentalna powinność przekazania przyszłym pokoleniom spuścizny swego dziedzictwa kulturowego,

że dziedzictwo to można ochronić i zachować jedynie poprzez wzajemne poszanowanie jego materialnego substratu w ramach racjonalnej międzyamerykańskiej współpracy, wreszcie

że państwa członkowskie wielokrotnie wyrażały wolę ustanowienia standardów na rzecz ochrony i opieki nad archeologicznym, historycznym i artystycznym dziedzictwem,

deklarują, że konieczne jest podjęcie kroków zarówno na szczeblu krajowym jak i międzynarodowym na rzecz możliwie najskuteczniejszej ochrony i rewindykacji skarbów kultury, oraz

uzgodniły, co następuje.

¹⁶⁴ Lista Sygnatariuszy Konwencji za: <http://www.oas.org/juridico/english/sigs/c-16.html> (dostęp: 19.07.2021) [przyp. red.].

Artykuł 1

Zadaniem niniejszej Konwencji jest identyfikacja, rejestracja, ochrona i strzeżenie dóbr kultury stanowiących materialny substrat dziedzictwa kulturowego narodów amerykańskich, w celu (a) zapobiegania niezgodnego z prawem wwozu i wywozu dóbr kultury, oraz (b) wspierania współpracy między państwami amerykańskimi na rzecz szerzenia wzajemnego zrozumienia i poszanowania ich dziedzictwa kulturowego.

Artykuł 2

Dobrami kultury, o których mowa w artykule poprzedzającym, są:

- a) zabytki, rzeczy ruchome, części ruin budynków oraz znaleziska archeologiczne należące do kultury amerykańskiej sprzed zetknięcia się z kulturą europejską, a nadto szczątki ludzkie, fauna i flora związane z tą kulturą;
- b) zabytki, budynki, przedmioty o znaczeniu artystycznym, użytkowym i etnologicznym, zarówno w całości jak i we fragmentach, z epoki kolonialnej i XIX wieku;
- c) biblioteki i archiwa, inkunabuły i manuskrypty, książki i inne publikacje, pinakoteki, mapy i dokumenty opublikowane przed rokiem 1850;
- d) wszelkie przedmioty powstałe po roku 1850, które zostały przez Umawiające się Państwo wpisane do rejestru jako dobra kultury, pod warunkiem, że o takiej rejestracji Państwo to powiadomi pozostałe Państwa będące stronami niniejszej Konwencji;
- e) wszelkie dobra kultury, które zostaną imiennie uznane przez Umawiające się Państwo za mieszczące się w zakresie niniejszej Konwencji.

Artykuł 3

Dobra kultury w rozumieniu powyższego artykułu uzyskują maksymalną ochronę na szczeblu międzynarodowym, i ich wwóz i wywóz jest uważany za niezgodny z prawem, wyjąwszy sytuację, kiedy państwo macierzyste udzieli pozwolenia na wywóz w celu upowszechniania wiedzy o narodowych kulturach.

Artykuł 4

Wszelkie spory pomiędzy stronami niniejszej Konwencji, dotyczące zastosowania definicji z Artykułu 2 do konkretnego dobra kultury, będą rozstrzygane przez Między-Amerykańską Radę Oświaty, Nauki i Kultury po zasięgnięciu opinii Między-Amerykańskiego Komitetu Kultury.

Artykuł 5

Na dziedzictwo kultury każdego państwa składają się dobra określone w Artykule 2, odnalezione lub powstałe na jego terytorium, a także nabyte zgodnie z prawem dobra zagranicznego pochodzenia.

Artykuł 6

Kontrola sprawowana przez państwo nad jego dziedzictwem kultury, a także prawo do podejmowania wszelkich działań zmierzających do odzyskania składników tego dziedzictwa, są nienaruszalne.

Artykuł 7

Prawne uregulowanie własności dóbr kultury oraz ich transferu w granicach państw należą do właściwości prawa krajowego. W celu zapobiegania niezgodnemu z prawem obrotowi tymi dobrami za pożądane uważa się:

- a) rejestrowanie zbiorów i transferów dóbr kultury podlegających ochronie,
- b) rejestrowanie transakcji, w których uczestniczą podmioty uczestniczące w obrocie dobrami kultury,
- c) zakazanie wwozu dóbr kultury z innych państw bez odpowiednich certyfikatów i pozwoleń.

Artykuł 8

Każde państwo jest odpowiedzialne za identyfikowanie, rejestrowanie, ochronę, opiekę i strzeżenie swego dziedzictwa kultury; w celu wykonania tego obowiązku każde państwo podejmuje się, w miarę możliwości:

- a) ustanowić, w zgodzie z własnymi standardami konstytucyjnymi, normy prawne niezbędne dla zapewnienia dziedzictwu kultury skutecznej ochrony przed zniszczeniem wynikłym z zaniedbania lub niewłaściwej konserwacji;
- b) ustanowić wyspecjalizowane organy państwowe, którym powierzona byłaby ochrona i piecza nad dobrami kultury;
- c) sporządzić i aktualizować inwentarze i rejestry dóbr kultury, dzięki czemu możliwe byłoby ich identyfikowanie i lokalizowanie;
- d) zakładać i rozwijać muzea, biblioteki, archiwa i inne ośrodki powołane do ochrony i opieki nad dobrami kultury;
- e) wytyczać i chronić stanowiska archeologiczne oraz miejsca o historycznym i artystycznym znaczeniu;
- f) powierzać poszukiwanie, prace wykopaliskowe, badanie i ochronę stanowisk archeologicznych i znalezisk archeologicznych, instytucjom naukowym, działającym w porozumieniu z państwowym organem właściwym w sprawach dziedzictwa archeologicznego.

Artykuł 9

Każde Umawiające się Państwo obowiązane jest wszelkimi możliwymi środkami zapobiegać niezgodnym z prawem pracom wykopaliskowym na swym terytorium oraz usuwaniu z takich stanowisk dóbr kultury.

Artykuł 10

Każde Umawiające się Państwo podejmuje się przedsięwziąć wszelkie środki jakie uzna za skuteczne w celu zapobiegania i powstrzymywania niezgodnego z prawem wywozu, wwozu i usuwania dóbr kultury, jak również w celu zwrócenia takich dóbr państwu macierzystemu w razie usunięcia.

Artykuł 11

Jeżeli rząd Umawiającego się Państwa poweźmie wiadomość o niezgodnym z prawem wywozie przedmiotu stanowiącego dobro kultury, może wystąpić do rządu państwa, do którego wywóz nastąpił, z żądaniem podjęcia kroków w celu przejęcia

i zwrotu tego przedmiotu. To winno być dokonane na drodze dyplomatycznej. Do żądania winien być dołączony dowód niezgodnego z prawem usunięcia takiego przedmiotu, pozostający w zgodzie z porządkiem prawnym państwa wzywającego. Dowód taki podlega ocenie przez państwo wezwane.

Państwo wezwane podejmie wszelkie dostępne zgodne z prawem środki w celu zlokalizowania, przejęcia i zwrotu żadanego dobra kultury, które mogło być usunięte po wejściu w życie niniejszej Konwencji.

Jeżeli prawo państwa wezwanego wymaga wszczęcia postępowania sądowego w celu odzyskania dóbr kultury zagranicznego pochodzenia, a które niezgodnie z prawem znalazły się na jego terytorium, postępowanie takie winno być wszczęte w sądzie właściwym przez właściwy organ państwa wezwanego.

Państwo wzywające ma również prawo do wszczęcia postępowania sądowego w państwie wezwanym, zarówno w celu odzyskania wywiezionych dóbr kultury, jak i w celu nałożenia odpowiednich kar na osoby winne.

Artykuł 12

Gdy tylko stanie się to możliwe, państwo wezwane zwróci państwu wzywającemu dobro kultury, które zostało wywiezione. Koszty zwrotu owego dobra poniesie państwo wezwane, jakkolwiek obowiązek poniesienia kosztów nie wyłącza możliwości wystąpienia o ich zwrot.

Artykuł 13

Zwrot dobra kultury w myśl Artykułu 12 jest wolny od opłat i podatków na rzecz państwa wezwanego.

Artykuł 14

Sprawcy przestępstw przeciwko nienaruszalności dóbr kultury oraz przestępstw związanych z niezgodnym z prawem ich wywozem i wwozem podlegają ekstradycji na mocy odpowiednich traktatów.

Artykuł 15

Umawiające się Państwa zobowiązują się do współpracy w dziedzinie zgłębiania wiedzy i wzajemnego poszanowania ich wartości kulturowych poprzez przedsięwzięcie następujących środków:

- a) ułatwianie obiegu, wymiany i wystawiennictwa, w celach edukacyjnych, naukowych i kulturalnych, dóbr kultury innych narodów i dóbr własnych za granicą, za zezwoleniem właściwego organu państwa,
- b) wspieranie wymiany informacji o dobrach kultury oraz o wykopaliskach i odkryciach archeologicznych.

Artykuł 16

Obiekty użyczone muzeom, wystawom bądź instytucjom naukowym, znajdujące się poza terytorium macierzystego państwa, są wolne od zajęcia na poczet roszczeń publicznoprawnych i prywatnoprawnych.

Artykuł 17

Dla realizacji celów niniejszej Konwencji powierza się Sekretariatowi Generalnemu Organizacji Państw Amerykańskich następujące zadania:

- a) zapewnienie wykonania i skuteczności niniejszej Konwencji;
- b) wspieranie inicjatyw zmierzających do uchwalania wielostronnych aktów prawnych mających na celu ochronę i opiekę nad dobrami kultury państw amerykańskich;
- c) prowadzenie międzyamerykańskiego rejestru ruchomych i nieruchomych dóbr kultury o szczególnej wartości;
- d) wspieranie koordynacji prawodawstwa krajowego w przedmiotowym zakresie;
- e) zapewnianie i organizowanie współpracy technicznej na żądanie Umawiających się Państw;
- f) propagowanie wiedzy o dobrach kultury Umawiających się Państw oraz o celach niniejszej Konwencji;
- g) wspieranie obiegu, wymiany i wystawiennictwa dóbr kultury pomiędzy Umawiającymi się Państwami.

Artykuł 18

Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie ogranicza uprawnień państw do zawierania dwustronnych i wielostronnych umów międzynarodowych dotyczących ich dziedzictwa kultury, ani nie narusza zawartych i obowiązujących umów w tej dziedzinie.

Artykuł 19

Niniejsza Konwencja zostaje otwarta do podpisu dla państw członkowskich Organizacji Państw Amerykańskich; przystąpić do Konwencji może każde państwo.

Artykuł 20

Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji przez Państwa Sygnatariuszy w myśl ich własnych procedur konstytucyjnych.

Artykuł 21

Oryginalne egzemplarze niniejszej Konwencji, której tekst hiszpański, francuski, angielski i portugalski są jednakowo autentyczne, zostają zdeponowane w Sekretariacie Generalnym Organizacji Państw Amerykańskich, który prześle Państwom Sygnatariuszom poświadczony kopie niniejszej Konwencji w celu ratyfikacji. Dokumenty ratyfikacyjne zostaną złożone w Sekretariacie Generalnym, który powiadomi o tym rządy Państw Sygnatariuszy.

Artykuł 22

Niniejsza Konwencja wchodzi w życie między państwami ją ratyfikującymi w kolejności złożenia dokumentów ratyfikacyjnych.

Artykuł 23

Niniejsza Konwencja obowiązywać będzie wieczyście; przy czym każde Umawiające się Państwo może ją wypowiedzieć. Oświadczenie o wypowiedzeniu winno być złożone w Sekretariacie Generalnym Organizacji Państw Amerykańskich, który o fakcie wypowiedzenia powiadomi pozostałe Umawiające się Państwa. Konwencja traci moc obowiązującą w stosunku do państwa, które ją wypowiedziało, w terminie jednego roku od daty wypowiedzenia, zaś pozostaje w mocy w stosunku do pozostałych państw.

Na dowód czego niżej podpisani, będąc należycie umocowanymi pełnomocnikami, podpisali niniejszą Konwencję w Waszyngtonie, D.C., w dniach oznaczonych przy odpowiednich podpisach.

[tłum. P. Rybiński i K. Zeidler]

Źródło: P. Rybiński, K. Zeidler, *Konwencja w sprawie ochrony archeologicznego, historycznego i artystycznego dziedzictwa narodów amerykańskich (Konwencja z San Salvador) z wprowadzeniem*, „Problemy Współczesnego Prawa Międzynarodowego, Europejskiego i Porównawczego” 2008, nr 6, s. 200 i n.; <https://europeistyka.uj.edu.pl/documents/3458728/d409b6d2-a85b-4bac-8d90-5eabadbd6010> (dostęp: 20.06.2021)

Nota: Za zgodą autorów na wykorzystanie i rozpowszechnienie tekstu tłumaczenia.

75.

Porozumienie o współpracy i pomocy wzajemnej w sprawie zatrzymywania i zwrotu dóbr kultury nielegalnie przewożonych przez granice państw,
sporządzone w Płowdiw 22 kwietnia 1986 r.

Niniejsze porozumienie ma charakter regionalny i dotyczy nielegalnego przewozu dóbr kultury przez granice państw. Zostało zawarte przez państwa ówczesnego bloku socjalistycznego: Ludową Republikę Bułgarii, Węgierską Republikę Ludową, Niemiecką Republikę Demokratyczną, Koreańską Republikę Ludowo-Demokratyczną, Republikę Kuby, Mongolską Republikę Ludową, Polską Rzeczpospolitą Ludową oraz Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich. Formalnie dokument jest nadal obowiązujący. Jego zapisy w wielu przypadkach dotyczą obowiązków służb celnych Państw-Stron Porozumienia, jako tych, na których spoczywa obowiązek powstrzymania nielegalnego wywozu dóbr kultury z terenu państwa. Dokument wskazuje na konieczność nieodpłatnej współpracy służb celnych w tym obszarze jako elementu skutecznej ochrony przed nielegalnym przewozem dóbr przez granice. Zawiera też wyjaśnienia następujących pojęć: dobra kultury, państwo wywozu, państwo tranzytu, państwo przywozu, nielegalny przewóz, zwrot dóbr kultury.

* * *

Umawiające się Strony,

biorąc pod uwagę, że dobra kultury są jednym z elementów cywilizacji i kultury narodów,

dostrzegając fakt, że nielegalny wywóz, tranzyt i przywóz dóbr kultury wyrządza szkodę dorobkowi kulturalnemu narodów, do którego ochrony powinny przyczynić się organy celne i inne kompetentne organy państw,

dążąc do wzmożenia walki z nielegalnym przewozem dóbr kultury przez granice państw i umocnienia współpracy celnej w tej dziedzinie,

pragnąc rozwijać zasady zawarte w Porozumieniu o współpracy i pomocy wzajemnej w sprawach celnych, podpisanym dnia 5 lipca 1962 r. w Berlinie,

mając na uwadze Konwencję dotyczącą środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z dnia 17 listopada 1970 r.,

uzgodniły, co następuje:

Rozdział I. Definicje

Artykuł 1

1. Przez „dobra kultury” dla celów niniejszego porozumienia rozumie się dobra, które uznawane są za dobra kultury przez ustawy oraz inne akty normatywne państwa ich wywozu.
2. Przez „państwo wywozu” rozumie się państwo, będące Umawiającą się Stroną niniejszego porozumienia, z którego dobra kultury zostały pierwotnie wywiezione.
3. Przez „państwo tranzytu” rozumie się państwo, będące Umawiającą się Stroną niniejszego porozumienia, przez którego terytorium dobra kultury są przewożone z państwa wywozu do innych państw.
4. Przez „państwo przywozu” rozumie się państwo, będące Umawiającą się Stroną niniejszego porozumienia, do którego dobra kultury zostały przywiezione.
5. Przez „nielegalny przewóz” dóbr kultury rozumie się wywóz, tranzyt i przywóz takich dóbr dokonany z naruszeniem postanowień niniejszego porozumienia.
6. Przez „zwrot dóbr kultury” rozumie się faktyczne przekazanie państwu wywozu przez państwo przywozu lub tranzytu dóbr kultury, zatrzymanych w związku z ich nielegalnym przewozem.

Rozdział II. Postanowienia ogólne

Artykuł 2

Dobra kultury, w przypadkach przewidzianych ustawodawstwem państw będących Umawiającymi się Stronami niniejszego porozumienia, mogą być wywożone z tych państw na podstawie zezwoleń na wywóz.

Artykuł 3

1. Zezwolenie na wywóz jest wydawane przez upoważnione do tego organy państwa wywozu dóbr kultury i towarzyszy ono dobrom kultury.

Zarządy ceł Umawiających się Stron wymieniają między sobą niezbędną ilość wzorów formularzy zezwoleń oraz odcisków pieczęci, którymi są one uwierzytelnione.

2. Zezwolenie wystawia się w ilości egzemplarzy określonej przepisami państwa wywozu dóbr kultury.

Organy celne wyjściowych i wejściowych przejść granicznych państw wywozu, tranzytu i przywozu dóbr kultury poświadczają fakt przedstawienia dóbr kultury do kontroli przez dokonanie adnotacji na odwrotnej stronie pierwszego egzemplarza zezwolenia.

Artykuł 4

Osoby fizyczne lub przedstawiciele osób prawnych, przewożący dobra kultury, mają obowiązek zgłaszania posiadania przez nie takich dóbr oraz przedstawiania

ich wraz z zezwoleniami na wywóz do kontroli organom celnym tych Umawiających się Stron, przez których terytoria podróżują.

Artykuł 5

Umawiające się Strony będą podejmować kroki w celu zapewnienia:

- 1) zwrotu państwu wywozu ujawnionych dóbr kultury, przewożonych bez zezwolenia na wywóz;
w razie braku zezwoleń na wywóz, organy celne dokonujące kontroli przywozu dóbr kultury nie dopuszczają do ich przywozu, zatrzymują je i niezwłocznie zawiadamiają organy celne państwa wywozu o takim zatrzymaniu; w takich przypadkach ustala się termin przedstawienia zezwoleń na wywóz dóbr kultury, który nie może przekraczać dwóch miesięcy;
- 2) zwrotu dóbr kultury państwu wywozu po uprawomocnieniu się orzeczenia, w razie pociągnięcia do odpowiedzialności osób, które przywiozły lub przewoziły tranzytem te dobra bez zezwoleń na wywóz;
- 3) wyznaczenia upoważnionych przedstawicieli organów celnych lub innych kompetentnych organów do przekazania i przyjęcia zwracanych dóbr kultury;
- 4) wzajemnej wymiany informacji o tych dobrach kultury, które zgodnie z ustawodawstwem Umawiających się Stron mogą być wywożone na podstawie zezwoleń na wywóz.

Artykuł 6

Dobra kultury, zatrzymane przez organy celne państwa przywozu lub tranzytu, zwracane są bezpośrednio upoważnionym do tego, zgodnie z pkt 3 art. 5 niniejszego porozumienia, organom państwa wywozu i wszystkie roszczenia związane ze zwrotem dóbr kultury rozpatrywane są przez państwo wywozu.

Artykuł 7

1. Organy celne Umawiających się Stron udzielają sobie wzajemnie bezpłatnej pomocy przy stosowaniu niniejszego porozumienia, z wyjątkiem pokrywania kosztów związanych z przechowywaniem, transportem lub zwrotem zatrzymanych dóbr kultury z państwa przywozu lub tranzytu do państwa wywozu. Wymienione koszty ponoszą organy celne państwa wywozu.
2. Dobra kultury, zwracane zgodnie z niniejszym porozumieniem, nie są obciążane żadnymi celnymi ani innymi opłatami.

Artykuł 8

Organy celne Umawiających się Stron niniejszego porozumienia będą dokonywać wymiany doświadczeń związanych z realizacją niniejszego porozumienia.

Rozdział III. Porozumienia końcowe

Artykuł 9

1. Niniejsze porozumienie jest otwarte do przystąpienia dla rządów wszystkich państw.

2. Rządy państw mogą stać się Stronami niniejszego porozumienia przez:
 - a) złożenie na przechowanie dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia lub zatwierdzenia
 - lub
 - b) złożenie na przechowanie dokumentu przystąpienia.
3. Niniejsze porozumienie będzie otwarte do podpisania przez wszystkie rządy państw w Płowdiw do dnia 31 lipca 1986 r. włącznie.
4. Od daty przewidzianej w ustępie 3 będzie ono także otwarte do przystąpienia.
5. Dokumenty ratyfikacyjne, dokumenty przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia składa się na przechowanie depozytariuszowi.

Artykuł 10

1. Niniejsze porozumienie wchodzi w życie po upływie trzech miesięcy od dnia, w którym rządy trzech państw złożą na przechowanie swoje dokumenty ratyfikacyjne, dokumenty przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.
2. Po wejściu w życie niniejszego porozumienia dla każdej następnej Umawiającej się Strony wchodzi ono w życie po upływie trzech miesięcy od dnia złożenia przez nią na przechowanie swojego dokumentu ratyfikacyjnego, dokumentu przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.
3. Każdy dokument ratyfikacyjny, dokument przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, złożony na przechowanie po wejściu w życie jakiegokolwiek poprawki do niniejszego porozumienia, uważa się za dotyczący niniejszego porozumienia z wniesioną do niego poprawką.
4. Każdy dokument złożony na przechowanie po przyjęciu, zgodnie z procedurą przewidzianą w artykule 11, jakiegokolwiek poprawki, przed wejściem jej w życie, uważa się za dotyczący niniejszego porozumienia z wniesioną do niego poprawką z dniem wejścia w życie tej poprawki.

Artykuł 11

1. Propozycje jednej lub więcej Umawiających się Stron o wniesieniu poprawek do porozumienia kierowane są na piśmie do depozytariusza, który przekazuje tekst poprawek Umawiającym się Stronom do rozpatrzenia.
2. Każda zaproponowana poprawka, przekazana zgodnie z poprzednim ustępem, uważana jest za przyjętą, jeżeli żadna z Umawiających się Stron niniejszego porozumienia nie zgłosi sprzeciwu w ciągu sześciu miesięcy od dnia przekazania przez depozytariusza tekstu zaproponowanej poprawki.
3. Depozytariusz zawiadamia wszystkie Umawiające się Strony niniejszego porozumienia o tym, czy został zgłoszony sprzeciw wobec zaproponowanej poprawki. Jeżeli sprzeciw został zgłoszony, poprawkę uważa się za nieprzyjętą i w związku z tym nie podejmuje się żadnych kroków. Jeżeli depozytariusz nie został zawiadomiony

o takim sprzeciwie, poprawka wchodzi w życie w stosunku do wszystkich Umawiających się Stron po trzech miesiącach od daty upływu okresu sześciu miesięcy przewidzianego w poprzednim ustępie.

Artykuł 12

1. Każda Umawiająca się Strona może wypowiedzieć niniejsze porozumienie, zawiadamiając o tym na piśmie depozytariusza.
2. Wypowiedzenie wchodzi w życie po upływie sześciu miesięcy od dnia otrzymania przez depozytariusza takiego zawiadomienia.

Artykuł 13

1. Depozytariusz niniejszego porozumienia będzie informować na piśmie wszystkie Umawiające się Strony o:
 - a) podpisaniu, ratyfikacji, przyjęciu, zatwierdzeniu i przystąpieniu;
 - b) dacie wejścia w życie niniejszego porozumienia;
 - c) wypowiedzeniach;
 - d) wejściu w życie poprawek do niniejszego porozumienia.
2. Depozytariusz przekaże wszystkim Umawiającym się Stronom należycie uwierzytelnione kopie niniejszego porozumienia.

Depozytariuszem niniejszego porozumienia jest Rząd Ludowej Republiki Bułgarii.

Artykuł 14

Postanowienia niniejszego porozumienia nie naruszają zobowiązań Umawiających się Stron, wynikających z przyjętych przez nie innych porozumień.

Artykuł 15

Niniejsze porozumienie sporządzono w Płowdiw dnia dwudziestego drugiego kwietnia tysiąc dziewięćset osiemdziesiątego szóstego roku w jednym egzemplarzu w języku rosyjskim.

Na dowód czego pełnomocni przedstawiciele podpisali niniejsze porozumienie.

[pominięto podpisy]

Źródło: Dz. U. z 1988 r. Nr 38, poz. 296, załącznik.

76.
Konwencja UNIDROIT
o skradzionych lub nielegalnie wywiezionych
dobrach kultury
(Rzym, 24 czerwca 1995 r.)

Traktat międzynarodowy wypracowany przez Międzynarodowy Instytut Unifikacji Prawa Prywatnego należy do dokumentów dotyczących regulacji zasad zwrotu nielegalnie pozyskanych dóbr kultury. W założeniu stanowił on odpowiedź na słabości Konwencji UNESCO dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 r. Jego wkładem w rozwój prawa ochrony jest wyposażenie jednostek w narzędzia pozwalające odzyskać utracone dobra kultury na drodze sądowej. Ponadto Konwencja wymaga od posiadacza dobra kultury udowodnienia, że dochował należytej staranności podczas jego zakupu. Traktat ustanowił bezwzględny obowiązek zwrotu skradzionego dobra kultury, terminy przedawnienia, odszkodowanie dla nabywcy, który wykazał się należyłą starannością przy nabyciu dobra oraz szereg szczegółowych rozwiązań. Rzeczypospolita Polska nie jest stroną tej Konwencji.

* * *

Państwa-Strony Konwencji,

zgromadzone w Rzymie na zaproszenie Rządu Republiki Włoskiej w dniach od 7 do 24 czerwca 1995 r. na konferencji dyplomatycznej w celu przyjęcia projektu Konwencji UNIDROIT w sprawie międzynarodowego zwrotu skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury,

przekonane o fundamentalnym znaczeniu ochrony dziedzictwa kulturowego i wymiany kulturalnej dla promowania zrozumienia między narodami oraz rozpowszechniania kultury dla dobra ludzkości i postępu cywilizacji,

głęboko zaniepokojone nielegalnym obrotem dobrami kultury oraz wyrządzanymi przez niego często nieodwracalnymi szkodami, zarówno samym tym obiektem, jak i dziedzictwu kulturowemu społeczności narodowych, plemiennych, tubylczych lub innych, a także dziedzictwu wszystkich narodów, w szczególności poprzez plądrowanie stanowisk archeologicznych i wynikającą z tego utratę informacji archeologicznych, historycznych i naukowych, które są nie do zastąpienia,

zdecydowane skutecznie przyczynić się do walki z nielegalnym handlem dobrami kultury poprzez podjęcie ważnego kroku polegającego na ustanowieniu wspólnych, minimalnych zasad prawnych dotyczących restytucji i zwrotu dóbr kultury między Umawiającymi się Państwami, w celu poprawy zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego w interesie wszystkich,

podkreślając, że niniejsza Konwencja ma na celu ułatwienie restytucji i zwrotu dóbr kultury oraz że zapewnienie wszelkich środków zaradczych, takich jak odszkodowanie, niezbędnych do dokonania restytucji i zwrotu w niektórych państwach, nie oznacza, że takie środki powinny zostać przyjęte w innych państwach,

potwierdzając, że przyjęcie na przyszłość postanowień niniejszej Konwencji w żaden sposób nie oznacza akceptacji dla jakichkolwiek nielegalnych transakcji, które mogły mieć miejsce przed wejściem w życie Konwencji, i nie stanowi uznania ich legalności,

świadome, że choć niniejsza Konwencja sama w sobie nie zapewni rozwiązania problemów związanych z nielegalnym handlem, to zainicjuje proces, który wzmocni międzynarodową współpracę kulturalną i utrzyma właściwą rolę legalnego handlu i międzypaństwowych porozumień dotyczących wymiany kulturalnej,

uznając, że wdrażaniu niniejszej Konwencji powinny towarzyszyć inne skuteczne środki ochrony dóbr kultury, takie jak rozwój i użytkowanie rejestrów, fizyczna ochrona stanowisk archeologicznych oraz współpraca techniczna,

uznając wartość pracy różnych organów na rzecz ochrony dóbr kultury, a w szczególności Konwencji UNESCO z 1970 r. w sprawie nielegalnego handlu, oraz opracowanie kodeksów postępowania w sektorze prywatnym, uzgodniły, co następuje:

Rozdział I. Zakres stosowania i definicja

Artykuł 1

Niniejsza Konwencja ma zastosowanie do roszczeń o charakterze międzynarodowym z tytułu:

- a) restytucji skradzionych dóbr kultury;
- b) zwrotu dóbr kultury wyprowadzonych z terytorium Umawiającego się Państwa niezgodnie z jego prawem regulującym wywóz dóbr kultury w celu ochrony jego dziedzictwa kulturowego (zwanym dalej „nielegalnie wywiezionymi dobrami kultury”).

Artykuł 2

Dla celów niniejszej Konwencji dobrami kultury są te obiekty, które ze względów religijnych lub świeckich mają znaczenie dla archeologii, prehistorii, historii, literatury, sztuki lub nauki i należą do jednej z kategorii wymienionych w załączniku do niniejszej Konwencji.

Rozdział II. Restytucja skradzionych dóbr kultury

Artykuł 3

1. Posiadacz dobra kultury, które zostało skradzione, powinien je zwrócić.

2. Dla celów niniejszej Konwencji dobro kultury, które zostało bezprawnie wydobyte lub wydobyte zgodnie z prawem, ale bezprawnie zatrzymane, uważa się za skradzione, jeśli jest to zgodne z prawem państwa, w którym wykopaliska miały miejsce.
3. Wszelkie roszczenia o restytucję należy przedstawić w ciągu trzech lat od chwili, gdy występujący z roszczeniem poznał lokalizację dobra kultury i tożsamość jego posiadacza, ale w każdym przypadku w ciągu pięćdziesięciu lat od chwili kradzieży.
4. Jednakże roszczenia o restytucję dobra kultury stanowiącego integralną część zidentyfikowanego zabytku lub stanowiska archeologicznego albo należącego do zbioru publicznego nie podlegają ograniczeniom czasowym innym niż okres trzech lat od chwili poznania przez występującego z roszczeniem lokalizacji dobra kultury i tożsamości jego posiadacza.
5. Niezależnie od postanowień poprzedniego ustępu, każde Umawiające się Państwo może oświadczyć, że roszczenie podlega przedawnieniu po upływie 75 lat lub dłuższego okresu przewidzianego w jego ustawodawstwie. Roszczenie wniesione w innym Umawiającym się Państwie o restytucję dobra kultury wywiezionego z obiektu, stanowiska archeologicznego lub zbioru publicznego w Umawiającym się Państwie składającym takie oświadczenie również podlega temu ograniczeniu czasowemu.
6. Oświadczenie, o którym mowa w poprzednim ustępie, składa się w chwili podpisania, ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia do umowy.
7. Dla celów niniejszej Konwencji „zbiór publiczny” składa się z grupy zinventaryzowanych lub w inny sposób zidentyfikowanych dóbr kultury będących własnością:
 - a) umawiającego się Państwa;
 - b) organów władzy regionalnej lub lokalnej Umawiającego się Państwa;
 - c) instytucji religijnej w Umawiającym się Państwie; lub
 - d) instytucji ustanowionej w celach kulturalnych, edukacyjnych lub naukowych w Umawiającym się Państwie i uznawanej w tym Państwie za służącą interesowi publicznemu.
8. Ponadto roszczenie o restytucję sakralnego lub społecznie ważnego obiektu kulturowego należącego do i wykorzystywanego przez społeczność plemienną lub tubylczą w Umawiającym się Państwie, w ramach tradycyjnego lub obrzędowego użytkowania przez tę społeczność, podlega ograniczeniu czasowemu mającemu zastosowanie do zbiorów publicznych.

Artykuł 4

1. Posiadacz skradzionego dobra kultury, który jest zobowiązany do jego zwrotu, ma prawo otrzymać w chwili jego zwrotu odpowiednie odszkodowanie, pod warunkiem, że posiadacz nie wiedział, ani nie miał możliwości dowiedzenia się, że przedmiot został skradziony, i może udowodnić, że dochował należytej staranności przy nabywaniu przedmiotu.

2. Bez uszczerbku dla prawa posiadacza do odszkodowania, o którym mowa w poprzednim ustępie, należy podjąć uzasadnione starania, aby odszkodowanie wypłaciła osoba, która przekazała dobro kultury posiadaczowi, lub jakakolwiek osoba, która wcześniej przekazała komuś to dobro kultury, jeżeli byłoby to zgodne z prawem państwa, w którym wniesiono roszczenie.

3. Wypłata odszkodowania posiadaczowi przez występującego z roszczeniem, gdy jest to wymagane, pozostaje bez uszczerbku dla prawa występującego z roszczeniem do odzyskania go od jakiegokolwiek innej osoby.

4. Przy ustalaniu, czy posiadacz dochował należytej staranności, należy wziąć pod uwagę wszystkie okoliczności nabycia, w tym charakter stron, zapłaconą cenę, to, czy posiadacz zapoznał się z jakimkolwiek stosunkowo łatwo dostępnym rejestrem skradzionych dóbr kultury oraz wszelkimi innymi istotnymi informacjami i dokumentacją, które mógł w miarę łatwy sposób uzyskać, oraz to, czy posiadacz skonsultował się z dostępnymi organami lub podjął jakikolwiek inne kroki, które rozsądna osoba podjęłaby w danych okolicznościach.

5. Posiadacz nie może znajdować się w korzystniejszej sytuacji niż osoba, od której nabył dobro kultury w drodze dziedziczenia lub w inny sposób nieodpłatnie.

Rozdział III. Zwrot nielegalnie wywiezionych dóbr kultury

Artykuł 5

1. Umawiające się Państwo może zwrócić się do sądu lub innego właściwego organu innego Umawiającego się Państwa o nakazanie zwrotu dobra kultury wywiezionego niezgodnie z prawem z terytorium wzywającego Państwa.

2. Dobro kultury, które zostało czasowo wywiezione z terytorium państwa występującego o zwrot w celach takich jak wystawa, badania lub restauracja, na podstawie zezwolenia wydanego zgodnie z jego prawem regulującym wywóz w celu ochrony dziedzictwa kulturowego, a nie zostało zwrócone zgodnie z warunkami tego zezwolenia, uważa się za wywiezione niezgodnie z prawem.

3. Sąd lub inny właściwy organ państwa wezwanego powinien nakazać zwrot nielegalnie wywiezionego dobra kultury, jeżeli państwo występujące o zwrot wykaze, że wyprowadzenie dobra z jego terytorium w istotny sposób narusza co najmniej jeden z następujących interesów:

- a) fizyczne zachowanie obiektu lub jego otoczenia;
- b) integralność złożonego obiektu;
- c) zachowanie informacji, na przykład o charakterze naukowym lub historycznym;
- d) tradycyjne lub rytualne użytkowanie obiektu przez społeczność plemienną lub tubylczą;

lub wykaze, że obiekt ma istotne znaczenie kulturowe dla państwa występującego o zwrot.

4. Każdy wniosek złożony zgodnie z ust. 1 niniejszego artykułu powinien zawierać lub mieć dołączone informacje o stanie faktycznym lub prawnym, które mogą pomóc sądowi lub innemu właściwemu organowi państwa wezwanego w ustaleniu, czy wymagania ust. 1–3 zostały spełnione.

5. Każdy wniosek o zwrot dobra kultury wnosi się w ciągu trzech lat od chwili, gdy państwo występujące o zwrot ustaliło lokalizację dobra kultury oraz tożsamość jego posiadacza, ale w każdym przypadku przed upływem pięćdziesięciu lat od daty wywozu dobra kultury lub od dnia, w którym dane dobro powinno być zostać zwrócone na podstawie zezwolenia, o którym mowa w ust. 2 niniejszego artykułu.

Artykuł 6

1. Posiadacz dobra kultury, który nabył to dobro po jego nielegalnym wywozie, jest uprawniony w momencie jego zwrotu do należnego odszkodowania od państwa występującego o zwrot, pod warunkiem, że posiadacz nie wiedział, ani nie miał możliwości dowiedzenia się w momencie nabycia, że przedmiot został nielegalnie wywieziony.

2. Przy ustalaniu, czy posiadacz wiedział lub powinien był wiedzieć, że dobro kultury zostało wywiezione niezgodnie z prawem, należy uwzględnić okoliczności nabycia, w tym brak świadectwa wywozowego wymaganego na mocy prawa państwa występującego o zwrot.

3. Zamiast odszkodowania i w porozumieniu z państwem występującym o zwrot posiadacz zobowiązany do zwrotu danego dobra kultury temu państwu może postanowić o:

- a) zachowaniu własności przedmiotu lub
- b) przeniesieniu własności odpłatnie lub nieodpłatnie na wybraną przez siebie osobę zamieszkałą w państwie występującym o zwrot, która udzieli niezbędnych gwarancji.

4. Koszt zwrotu dobra kultury zgodnie z niniejszym artykułem ponosi państwo występujące o zwrot, bez uszczerbku dla prawa tego państwa do odzyskania kosztów od jakiejkolwiek innej osoby.

5. Posiadacz nie może znajdować się w korzystniejszej sytuacji niż osoba, od której nabył dobro kultury w drodze dziedziczenia lub w inny nieodpłatny sposób.

Artykuł 7

1. Przepisy niniejszego rozdziału nie mają zastosowania, jeżeli:

- a) w chwili złożenia wniosku o zwrot wywóz dobra kultury nie jest już nielegalny lub
- b) przedmiot został wywieziony za życia osoby, która go stworzyła, lub przed upływem pięćdziesięciu lat od śmierci tej osoby.

2. Niezależnie od postanowień pkt b) poprzedniego ustępu, postanowienia niniejszego rozdziału mają zastosowanie w przypadku, gdy dobro kultury zostało

stworzone przez członka lub członków społeczności plemiennej lub tubylczej do użytku tradycyjnego lub rytualnego przez tę społeczność oraz gdy przedmiot zostanie zwrócony tej społeczności.

Rozdział IV. Postanowienia ogólne

Artykuł 8

1. Oprócz sądów lub innych właściwych organów, które sprawują jurysdykcję na podstawie przepisów obowiązujących w Umawiających się Państwach, roszczenie na mocy rozdziału II i wniosek na mocy rozdziału III można wnieść do sądów lub innych właściwych organów Umawiającego się Państwa, w którym znajduje się dobro kultury.
2. Strony mogą uzgodnić przekazanie sporu do dowolnego sądu, innego właściwego organu lub postępowania arbitrażowego.
3. Istnieje możliwość skorzystania ze środków tymczasowych, w tym zabezpieczających, dostępnych na mocy prawa Umawiającego się Państwa, w którym znajduje się obiekt, nawet wtedy, gdy roszczenie o restytucję lub żądanie zwrotu danego dobra zostało wniesione do sądów lub właściwych organów w innym Umawiającym się Państwie.

Artykuł 9

1. Żadne z postanowień niniejszej Konwencji nie uniemożliwia Umawiającemu się Państwu stosowania zasad korzystniejszych dla restytucji lub zwrotu skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury niż przewidziane w niniejszej Konwencji.
2. Niniejszy artykuł nie może być interpretowany jako narzucający obowiązek uznania lub wykonania orzeczenia sądu lub innego właściwego organu innego Umawiającego się Państwa, które odbiega od postanowień niniejszej Konwencji.

Artykuł 10

1. Postanowienia rozdziału II mają zastosowanie tylko do dóbr kultury skradzionych po wejściu w życie niniejszej Konwencji, w odniesieniu do państwa, w którym wniesiono roszczenie, pod warunkiem, że:
 - a) przedmiot został skradziony z terytorium Umawiającego się Państwa po wejściu w życie niniejszej Konwencji w tym państwie; lub
 - b) przedmiot został odnaleziony w Umawiającym się Państwie po wejściu w życie niniejszej Konwencji w tym państwie.
2. Postanowienia rozdziału III mają zastosowanie tylko w odniesieniu do dóbr kultury, które zostały nielegalnie wywiezione po wejściu w życie niniejszej Konwencji w państwie żądającym zwrotu oraz w państwie, w którym wniosek został złożony.
3. Niniejsza Konwencja w żaden sposób nie legitymizuje nielegalnych transakcji o jakimkolwiek charakterze, które miały miejsce przed wejściem w życie

niniejszej Konwencji lub które są wyłączone na podstawie ust. 1 lub 2 niniejszego artykułu. Nie ogranicza również prawa żadnego państwa lub innej osoby do wniesienia roszczenia o restytucję lub zwrot dóbr kultury skradzionych lub nielegalnie wywiezionych przed wejściem w życie niniejszej Konwencji w ramach środków dostępnych poza ramami niniejszej Konwencji.

Rozdział V. Postanowienia końcowe

Artykuł 11

1. Podpisanie niniejszej Konwencji będzie możliwe na końcowym posiedzeniu konferencji dyplomatycznej dotyczącej przyjęcia projektu Konwencji UNIDROIT w sprawie międzynarodowego zwrotu skradzionych lub nielegalnie wywiezionych dóbr kultury; pozostanie ona otwarta do podpisu dla wszystkich państw w Rzymie do 30 czerwca 1996 r.
2. Niniejsza Konwencja podlega ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu przez państwa, które ją podpisały.
3. Przystąpienie do niniejszej Konwencji jest możliwe dla wszystkich państw, które nie są państwami sygnatariuszami, od daty otwarcia do podpisu.
4. Ratyfikacja, przyjęcie, zatwierdzenie lub przystąpienie jest uzależnione od złożenia odpowiedniego formalnego dokumentu u depozytariusza.

Artykuł 12

1. Niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia szóstego miesiąca następującego po dacie złożenia piątego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.
2. W odniesieniu do każdego państwa, które ratyfikuje, przyjmie, zatwierdzi lub przystąpi do niniejszej Konwencji po złożeniu piątego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, niniejsza Konwencja wejdzie w życie pierwszego dnia szóstego miesiąca następującego po dacie złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia.

Artykuł 13

1. Niniejsza Konwencja nie narusza żadnego międzynarodowego dokumentu, którym Umawiające się Państwo jest prawnie związane i który zawiera postanowienia dotyczące spraw regulowanych niniejszą Konwencją, chyba że państwa związane takim dokumentem złożą przeciwną deklarację.
2. Każde Umawiające się Państwo może zawrzeć umowy z jednym lub kilkoma Umawiającymi się Państwami w celu usprawnienia stosowania niniejszej Konwencji w ich wzajemnych stosunkach. Państwa, które zawarły taką umowę, przekazują jej kopię depozytariuszowi.
3. We wzajemnych stosunkach Umawiające się Państwa będące członkami organizacji integracji gospodarczej lub organów regionalnych mogą oświadczyć, że będą stosować przepisy wewnętrzne tych organizacji lub organów, a zatem

postanowienia niniejszej Konwencji, których zakres stosowania pokrywa się z zakresem tych przepisów, nie będą stosowane między tymi państwami.

Artykuł 14

1. Jeżeli Umawiające się Państwo posiada dwie lub więcej jednostki terytorialne, niezależnie od tego, czy posiadają one różne systemy prawne mające zastosowanie do spraw uregulowanych w niniejszej Konwencji, może ono w chwili podpisania lub złożenia dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia zadeklarować, że niniejsza Konwencja obejmuje wszystkie jego jednostki terytorialne lub tylko jedną lub więcej z nich i może w dowolnym czasie zastąpić takie oświadczenie inną deklaracją.

2. Oświadczenia te należy przedłożyć depozytariuszowi i mają one wyraźnie wskazywać jednostki terytorialne objęte niniejszą Konwencją.

3. Jeżeli na mocy deklaracji zgodnej z niniejszym artykułem Konwencja obejmie jedną lub więcej, ale nie wszystkie jednostki terytorialne Umawiającego się Państwa, odniesienie do:

- a) terytorium Umawiającego się Państwa w art. 1 należy rozumieć jako odnoszące się do terytorium jednostki terytorialnej tego państwa;
- b) sądu lub innego właściwego organu Umawiającego się Państwa lub państwa wezwanego [do zwrotu dobra] należy rozumieć jako odnoszące się do sądu lub innego właściwego organu jednostki terytorialnej tego państwa;
- c) Umawiającego się Państwa, w którym znajduje się dobro kultury, o którym mowa w art. 8 ust. 1, należy rozumieć jako odnoszące się do jednostki terytorialnej tego państwa, w którym znajduje się dobro kultury;
- d) prawa Umawiającego się Państwa, w którym znajduje się przedmiot, o którym mowa w art. 8 ust. 3, należy rozumieć jako odnoszące się do prawa jednostki terytorialnej tego państwa, w którym znajduje się przedmiot.
- e) Umawiającego się Państwa w art. 9 należy rozumieć jako odnoszące się do jednostki terytorialnej tego państwa.

4. Jeżeli Umawiające się Państwo nie złoży oświadczenia na podstawie ust. 1 niniejszego artykułu, niniejsza Konwencja ma zastosowanie do wszystkich jednostek terytorialnych tego państwa.

Artykuł 15

1. Deklaracje złożone na podstawie niniejszej Konwencji podlegają w chwili podpisania potwierdzeniu przy ratyfikacji, przyjęciu lub zatwierdzeniu.

2. Deklaracje i potwierdzenia oświadczeń wymagają formy pisemnej i są formalnie przedstawiane depozytariuszowi.

3. Deklaracja staje się skuteczna wraz z wejściem w życie niniejszej Konwencji w stosunku do zainteresowanego państwa. Jednakże deklaracja, o której depozytariusz otrzyma formalne powiadomienie po wejściu w życie Konwencji, staje się skuteczna pierwszego dnia szóstego miesiąca następującego po dacie jej złożenia u depozytariusza.

4. Każde państwo, które złoży oświadczenie na podstawie niniejszej Konwencji, może je wycofać w dowolnym momencie poprzez formalne zgłoszenie na piśmie skierowane do depozytariusza. Wycofanie staje się skuteczne pierwszego dnia szóstego miesiąca następującego po dacie złożenia zgłoszenia.

Artykuł 16

1. Każde Umawiające się Państwo powinno w momencie podpisania, ratyfikacji, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia oświadczyć, że roszczenia o zwrot lub wnioski o zwrot dóbr kultury wniesione przez państwo na podstawie art. 8 mogą być mu składane w ramach jednej lub kilku z następujących procedur:

- a) bezpośrednio do sądów lub innych właściwych organów państwa deklarującego;
- b) za pośrednictwem organu lub organów wyznaczonych przez to państwo do przyjmowania takich roszczeń lub wniosków i przekazywania ich sądom lub innym właściwym organom tego państwa;
- c) drogą dyplomatyczną lub konsularną.

2. Każde Umawiające się Państwo może również wyznaczyć sądy lub inne właściwe organy do nakazania restytucji lub zwrotu dóbr kultury na podstawie postanowień rozdziałów II i III.

3. Oświadczenia złożone zgodnie z ust. 1 i 2 niniejszego artykułu mogą być w każdej chwili zmienione przez nowe oświadczenie.

4. Postanowienia ust. 1 do 3 niniejszego artykułu nie mają wpływu na dwustronne ani wielostronne umowy o pomoc sądową w sprawach cywilnych i handlowych, które mogą istnieć między Umawiającymi się Państwami.

Artykuł 17

Każde Umawiające się Państwo, nie później niż sześć miesięcy od daty złożenia swojego dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia, dostarczy depozytariuszowi pisemną informację w jednym z języków urzędowych Konwencji, dotyczącą ustawodawstwa regulującego wywóz obiektów kultury. W razie potrzeby informacje te będą od czasu do czasu aktualizowane.

Artykuł 18

Żadne zastrzeżenia nie są dopuszczone, z wyjątkiem tych wyraźnie dozwolonych w niniejszej Konwencji.

Artykuł 19

1. Niniejsza Konwencja może zostać wypowiedziana przez każde Państwo-Stroinę w każdej chwili od dnia, w którym wejdzie ona w życie w tym państwie, poprzez złożenie odpowiedniego dokumentu depozytariuszowi.

2. Wypowiedzenie staje się skuteczne pierwszego dnia szóstego miesiąca następującego po złożeniu dokumentu wypowiedzenia depozytariuszowi. Jeżeli w dokumencie wypowiedzenia przewidziany jest dłuższy termin, po którym

wypowiedzenie nabierze mocy, nabierze ono mocy po upływie tego dłuższego okresu od złożenia go u depozytariusza.

3. Niezależnie od takiego wypowiedzenia, niniejsza Konwencja będzie jednak miała zastosowanie do roszczenia o restytucję lub wniosku o zwrot dobra kultury zgłoszonego przed dniem, w którym wypowiedzenie stało się skuteczne.

Artykuł 20

Przewodniczący Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego (UNIDROIT) może w regularnych odstępach czasu lub w każdej chwili na wniosek pięciu Umawiających się Państw zwołać specjalny komitet w celu dokonania przeglądu praktycznego funkcjonowania niniejszej Konwencji.

Artykuł 21

1. Niniejsza Konwencja zostanie przedłożona Rządowi Republiki Włoskiej.
2. Rząd Republiki Włoskiej:
 - a) będzie informował wszystkie państwa, które podpisały niniejszą Konwencję lub do niej przystąpiły, oraz Przewodniczącego Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego (UNIDROIT) o:
 - i) każdym nowym podpisaniu lub złożeniu dokumentu ratyfikacyjnego, przyjęcia, zatwierdzenia lub przystąpienia wraz z datą ich złożenia;
 - ii) każdym oświadczeniu złożonym zgodnie z niniejszą Konwencją;
 - iii) wycofaniu jakiegokolwiek oświadczenia;
 - iv) dacie wejścia w życie niniejszej Konwencji;
 - v) umowach, o których mowa w art. 13;
 - vi) złożeniu dokumentu wypowiedzenia niniejszej Konwencji wraz z datą jego złożenia i datą wejścia w życie;
 - b) przekaze uwierzytelnione kopie niniejszej Konwencji wszystkim państwom sygnatariuszom, wszystkim państwom przystępującym do konwencji oraz Przewodniczącemu Międzynarodowego Instytutu Unifikacji Prawa Prywatnego (UNIDROIT);
 - c) będzie wykonywał inne standardowe funkcje depozytariusza.

Na dowód czego niżej podpisani pełnomocnicy, należycie umocowani, podpisali niniejszą Konwencję.

Sporządzono w Rzymie dnia dwudziestego czwartego czerwca tysiąc dziewięćset dziewięćdziesiątego piątego roku, w jednym oryginale, w językach angielskim i francuskim, przy czym oba teksty są jednakowo autentyczne.

Aneks

- a) Rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii; przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną;
- b) dobra mające związek z historią, w tym również z historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń;

- c) przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (legalnych i nielegalnych) i odkryć archeologicznych;
- d) elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych;
- e) antyki liczące ponad sto lat, takie jak napisy, monety i wryte pieczęcie;
- f) materiały etnologiczne;
- g) dobra, przedstawiające wartość artystyczną, takie jak:
 - i) obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, na jakimkolwiek podkładzie i przy wykorzystaniu dowolnego tworzywa (z wyjątkiem rysunków przemysłowych i artykułów przemysłowych ręcznie zdobionych);
 - ii) oryginalne dzieła sztuki posągowej i rzeźby wykonane z dowolnego tworzywa;
 - iii) oryginały sztychów, rycin i litografii;
 - iv) oryginały zestawów i montaży artystycznych wykonane z dowolnego tworzywa;
- h) rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie (historyczne, artystyczne, naukowe, literackie itp.), w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- i) znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- j) archiwa, w tym archiwa fonograficzne, fotograficzne i filmowe;
- k) liczące ponad sto lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: UNIDROIT Convention on Stolen or Illegally Exported Cultural Objects, <https://www.unidroit.org/instruments/cultural-property/1995-convention> (dostęp: 1.02.2021).

Nota: Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i opublikowane zostało na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.

77.

Deklaracja z Abu Zabi o zagrożonym dziedzictwie w kontekście konfliktów zbrojnych (3 grudnia 2016 r.)

Deklaracja została przyjęta na zakończenie Międzynarodowej konferencji na temat ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego na obszarach konfliktowych, która odbyła się w Abu Zabi w dniach 2–3 grudnia 2016 r. z udziałem międzynarodowych przywódców i przedstawicieli 40 krajów, którzy zebrali się, aby ustanowić mandat zapobiegający szerzącemu się i katastrofalnemu niszczeniu dziedzictwa kulturowego na Bliskim Wschodzie. Konferencji przewodniczyli prezydent Francji François Hollande i książę Abu Zabi, szejk Muhammad ibn Zajid Al Nahajjan. Skupiła się ona na zagrożeniach dla dziedzictwa kulturowego w Syrii, Iraku, Afganistanie i Mali, w szczególności na bezprecedensowym wroście nielegalnego handlu zabytkami oraz niszczeniu miejsc historycznych oraz sakralnych. Aby powstrzymać falę destrukcji, Deklaracja z Abu Zabi ustanowiła międzynarodową sieć bezpiecznych przystani, która pozwala na tymczasowe zabezpieczenie zagrożonych dóbr kultury. Deklaracja utworzyła też fundusz o wartości 100 mln dolarów na ochronę dziedzictwa kulturowego podczas konfliktów zbrojnych, wspieranie akcji ratunkowych, walkę z nielegalnym handlem dobrami kultury oraz wspieranie renowacji zniszczonych zabytków. Francja przeznaczyła na fundusz 30 mln dolarów i udostępniła magazyny, aby chronić zagrożone antyki. Zjednoczone Emiraty Arabskie obiecały przekazać na fundusz 15 mln dolarów. Deklaracja z Abu Zabi to ważny krok w walce o ochronę najbardziej zagrożonego dziedzictwa kulturowego na świecie. Aby jednak osiągnąć zrównoważony i trwały sukces, rządy muszą pójść za przykładem Deklaracji, opracowując przepisy, które pozwolą władzom na podjęcie szybkich działań w celu ochrony dziedzictwa i przygotowania ochrony postkonfliktowej.

* * *

Jako zwierciadło ludzkości, strażnik naszej pamięci zbiorowej i świadectwo niezwykłego twórczego ducha ludzkości światowe dziedzictwo kulturowe stanowi fundament naszej wspólnej przyszłości.

Obecnie konflikty zbrojne i terroryzm na wszystkich kontynentach dotykają miliony mężczyzn i kobiet, nie oszczędzając przy tym ich wielowiekowego dziedzictwa. Ekstremiści brutalnie, a często wręcz celowo, atakują kulturę krajów, w których mieszkają rujnowani przez nich ludzie, dążąc do zniszczenia dziedzictwa, które należy do nas wszystkich.

Groźenie, atakowanie, niszczenie i płądrowanie dziedzictwa to strategia mająca na celu osłabienie samych podstaw tożsamości narodów, ich historii i środowiska, w którym budują swoje życie. Bez tego dziedzictwa ich pamięć zostaje wymazana, a ich przyszłość jest zagrożona.

Dziedzictwo, w całej swojej różnorodności, jest źródłem zbiorowego bogactwa, które zachęca do dialogu. Stanowi podłoże dla bliższych relacji, tolerancji, wolności i szacunku. Jego zniszczenie to zagrożenie dla pokoju, podobnie jak nielegalny handel dobrami kultury, który często pojawia się w czasach kryzysu.

Dlatego jako szefowie państw i rządów oraz ich przedstawiciele, organizacje międzynarodowe i instytucje prywatne zebraliśmy się tutaj, w Abu Zabi w Zjednoczonych Emiratach Arabskich, aby potwierdzić naszą wspólną determinację w ochronie zagrożonego dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów przed zniszczeniem i nielegalnym handlem. Postanowiliśmy połączyć siły.

Pochwalamy wezwanie Dyrektora Generalnej UNESCO i wyrażamy poparcie dla Globalnej Koalicji „Zjednoczcie się dla dziedzictwa”, uruchomionej w celu ochrony naszego wspólnego dziedzictwa przed zniszczeniem i nielegalnym handlem. Z zadowoleniem przyjmujemy „Strategię wzmocnienia działań UNESCO na rzecz ochrony kultury i promowania pluralizmu kulturowego w razie konfliktu zbrojnego”.

Musimy zapewnić poszanowanie wartości uniwersalnych, zgodnie z międzynarodowymi konwencjami haskimi z lat 1899, 1907, 1954 oraz Protokołami do tej ostatniej z lat 1954 i 1999, które zobowiązują nas do ochrony życia ludzkiego, a także dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych. Proces ten należy prowadzić w ścisłej współpracy z UNESCO, która od 1954 r. niestrudzenie działa na rzecz ochrony dziedzictwa, zwalczania nielegalnego handlu i promowania kultury jako instrumentu zbliżania ludzi i wspierania dialogu.

W duchu uniwersalności i zasad konwencji UNESCO zobowiązujemy się do realizacji dwóch ambitnych, długoterminowych celów, aby zagwarantować dalszą mobilizację społeczności międzynarodowej na rzecz ochrony dziedzictwa:

Utworzenia międzynarodowego funduszu ochrony zagrożonego dziedzictwa kulturowego w konfliktach zbrojnych, który pomógłby sfinansować działania prewencyjne i nadzwyczajne, walczyć z nielegalnym handlem obiektami, a także przyczynić się do odtworzenia zniszczonych dóbr kultury.

Stworzenia międzynarodowej sieci bezpiecznych przystani w celu tymczasowego zabezpieczenia dóbr kultury zagrożonych konfliktami zbrojnymi lub terroryzmem na terytorium [kraju, w którym się znajdują,] albo, jeśli [to niemożliwe], w sąsiednim kraju lub w ostateczności w innym kraju, zgodnie z prawem międzynarodowym i na wniosek zainteresowanych rządów oraz z uwzględnieniem krajowych i regionalnych cech i sytuacji dóbr kultury, które mają być chronione.

Na tej konferencji my, jako szefowie państw i rządów oraz ich przedstawiciele, organizacje międzynarodowe i instytucje prywatne, jednoczymy się dla dziedzictwa, wspierając międzynarodowe wysiłki na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego zagrożonego konfliktami zbrojnymi i terroryzmem. Konferencja

podsumowująca w 2017 r. pomoże ocenić realizację inicjatyw rozpoczętych w Abu Zabi oraz pierwszych projektów finansowanych z międzynarodowego funduszu.

Uznajemy wybitną rolę Organizacji Narodów Zjednoczonych i jej instytucji, a zwłaszcza UNESCO jako jedynej organizacji ONZ upoważnionej do ochrony kultury i wzywamy Radę Bezpieczeństwa Organizacji Narodów Zjednoczonych do wspierania nas w osiągnięciu tych celów, w pełnej zgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Abu Dhabi Declaration on Heritage at Risk in the Context of Armed Conflicts*, <https://www.icomos.org/en/what-we-do/risk-preparedness/8262-icomos-adopts-the-abu-zabi-declaration-on-heritage-at-risk-in-the-context-of-armed-conflicts> (dostęp: 21.07.2021).

Nota: *Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i opublikowane zostało na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.*

IX

**Dokumenty
NATO i państw
sojuszniczych**

78.
Brytyjski podręcznik prawa konfliktów zbrojnych
(2004 r.)

Zważywszy, że Konwencja haska z 1954 r. została ratyfikowana przez Wielką Brytanię dopiero w roku 2017, przez lata szkolenie w armii brytyjskiej z zakresu ochrony dóbr kultury w warunkach działań zbrojnych opierało się na założeniach Konwencji genewskich, a ponadto żołnierzy przygotowywano raczej do udziału w dużych, konwencjonalnych konfliktach zbrojnych. Zmiany w doktrynie British Army, przystosowujące ją do współczesnych realiów operacji typu *counter-insurgency* i konfliktów asymetrycznych, musiały przełożyć się również na edukację. Wydany w roku 2004 nowy *Podręcznik prawa konfliktów zbrojnych (Manual of the Law of Armed Conflict)*, będący w zasadzie zbiorem wytycznych i wskazówek, zawiera już 52 odniesienia do Konwencji haskiej z 1954 r. (nazywanej w dokumencie Konwencją o dobrach kultury) oraz jej Drugiego Protokołu. Do chwili obecnej nie powołano jednak odrębnych struktur, które realizowałyby programy szkolenia żołnierzy brytyjskich w tym obszarze lub zajmowałyby się praktyczną stroną ratowania dziedzictwa kulturowego w rejonach konfliktu.

* * *

[...]

5. Prowadzenie działań wojennych

[...]

C. Zakazane metody walki

[...]

Ochrona obiektów kultury i miejsc kultu

5.25. Zakazuje się:

- a. popełniania jakichkolwiek aktów wrogości skierowanych bezpośrednio przeciw zabytkom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu, które stanowią kulturowe lub duchowe dziedzictwo ludzkości;
- b. wykorzystywania takich obiektów do wsparcia działań militarnych;
- c. czynienia takich obiektów celami działań odwetowych¹⁶⁵.

5.25.1. W zasadzie pod ochroną znajdują się wszystkie obiekty cywilne. Jednak w prawie konfliktów zbrojnych szczególny nacisk położono na ochronę dóbr kultury i miejsc kultu, zarówno w odniesieniu do ochrony przed atakiem, jak

¹⁶⁵ Protokół I do Konwencji genewskich, art. 53. Wielka Brytania zastrzegła sobie prawo podjęcia w pewnych okolicznościach kroków odwetowych wobec dóbr kultury, zob. ust. 16.19.1.

i odwodzenia od ich użycia w celach wojskowych, aby nie powstała konieczność ataku na taki obiekt.

5.25.2. Brzmienie ust. 5.25 sprawia, że zakaz ten odnosi się tylko do bardzo istotnych dóbr kultury o randze międzynarodowej¹⁶⁶. Nie jest jasne, czy „dzieła sztuki” obejmują kolekcje naukowe lub biblioteki¹⁶⁷, ale zakaz z pewnością odnosi się nie tylko do budowli i obejmuje [również] stanowiska kulturowe i archeologiczne. Dobro kultury traci swoją ochronę, jeśli jest wykorzystywane w celach militarnych¹⁶⁸. Ochrona dotyczy wszystkich aktów wrogości, nie tylko „ataków”. Protokół I [do Konwencji haskich] nie wyznacza żadnego znaku ochronnego dla dobra kultury¹⁶⁹. Jednak uczynienie czytelnie oznakowanego dobra kultury obiektem ataku może być równoznaczne z poważnym naruszeniem tego Protokołu, jeśli dobro było objęte ochroną specjalną¹⁷⁰, uległo poważnemu zniszczeniu, nie było wykorzystywane w celach militarnych oraz gdy nie znajdowało się w bezpośredniej bliskości celu wojskowego¹⁷¹. Jeśli zabytek lub dzieło sztuki jest oznaczone znakiem ochronnym Konwencji haskiej (zob. ust. 5.26.6), dowódca zostaje oficjalnie uprzedzony, że może być ono objęte także ochroną Protokołu I do Konwencji haskich.

5.25.3. [Wspomniany] Protokół I należy interpretować w kontekście Konwencji haskiej z 1954 r.¹⁷², nawet w przypadku państw niebędących stronami tej ostatniej, gdyż atak na dobro kultury jest uznawany za kwalifikowaną formę ataku na obiekt cywilny i dlatego trzeba mu poświęcić szczególną uwagę podczas planowania operacyjnego. Zawarty w Protokole zakaz używania dobra kultury w celach militarnych jest o tyle ważny, że jeśli obiekt nie jest w ten sposób wykorzystywany, nie ma potrzeby go atakować. Tak więc wieża kościelna lub minaret meczetu nie powinny być wykorzystywane jako punkty obserwacyjne. Mogą zaistnieć **rzadkie** sytuacje, gdy wykorzystanie dobra kultury dla celów militarnych jest niezbędne, np. historycznego mostu, który stanowi jedyną przeprawę przez rzekę. Zdarza się to tylko wtedy, gdy nie ma możliwości wyboru pomiędzy użyciem dobra kultury w celach wojskowych a innym wykonałym sposobem osiągnięcia

¹⁶⁶ Tzn. takich, które stanowią kulturowe i duchowe dziedzictwo ludzkości. Oznacza to obiekty o większym znaczeniu niż [tylko] lokalne lub narodowe.

¹⁶⁷ Zob. jednak ust. 5.26.2.

¹⁶⁸ Wielka Brytania złożyła następujące oświadczenie przy ratyfikacji Protokołu I do Konwencji genewskich: „jeśli obiekty objęte ochroną na mocy tego artykułu są bezprawnie wykorzystywane w celach militarnych, tracą one ochronę przed atakami skierowanymi przeciw takiemu bezprawnemu wykorzystaniu militarnemu”.

¹⁶⁹ Strony Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r. ([dalej:] Konwencja o dobrach kultury 1954 lub CPC) (zob. ust. 5.26) powinny używać znaku ochronnego tej konwencji. Natomiast Protokół I do Konwencji genewskich zakazuje celowego nadużywania znaku dobra kultury podczas konfliktu zbrojnego, art. 38 ust. 1.

¹⁷⁰ Zob. ust. 5.26.4

¹⁷¹ Protokół I do Konwencji genewskich, art. 53 i 85 ust. 4 pkt d. Poważne naruszenia – zob. ust. 16.24.

¹⁷² Zob. ust. 5.26.

podobnej korzyści militarnej¹⁷³. Główna korzyść z posiadania specjalnych regulacji dotyczących dóbr kultury polega na tym, iż atakujący dowódcy stają się bardziej świadomi istnienia [takiego] dobra, szczególnie gdy jest ono oznaczone lub znalazło się na udostępnionej im liście [obiektów tego typu]¹⁷⁴.

Konwencja o dobrach kultury

5.26. Konwencją dotyczącą ochrony dóbr kultury, która traktuje to zagadnienie w sposób kompleksowy, jest Konwencja haska o dobrach kultury. Nie została ona ratyfikowana przez Zjednoczone Królestwo, zatem nie odnosi się szczegółowo do brytyjskich sił zbrojnych¹⁷⁵. Wielu europejskich członków NATO jest stronami Konwencji haskiej i dlatego ważne jest, aby znać jej podstawowe założenia, które zostały przedstawione poniżej. To tylko krótkie streszczenie najważniejszych elementów Konwencji.

5.26.1. Ochrona dóbr kultury w ramach Konwencji ma zastosowanie zarówno do wewnętrznych, jak i międzynarodowych konfliktów zbrojnych, a także do działań okupacyjnych¹⁷⁶.

5.26.2. Dla potrzeb Konwencji dobra kultury definiuje się jako:

dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr¹⁷⁷.

Ta definicja obejmuje również budynki i schrony, w których dobra kultury są wystawiane lub przechowywane, oraz ośrodki, gdzie znajduje się znaczna ilość dóbr kultury¹⁷⁸.

5.26.3. **Podstawowa ochrona** składa się z trzech elementów. Państwa powinny unikać wykorzystywania dóbr kultury w celach militarnych¹⁷⁹, nie powinny kie-

¹⁷³ Drugi Protokół do Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, 1999 r. ([dalej:] Drugi Protokół haski lub 2HP), art. 6.

¹⁷⁴ Raport nr 100 Departamentu Obrony zawiera informacje o krokach mających na celu ochronę dóbr kultury, podjętych przez siły sprzymierzone podczas konfliktu w Zatoce Perskiej w 1991 r. Sporządzono listy obiektów [o znaczeniu] historycznym, archeologicznym i religijnym w Iraku i Kuwejcie, które miały nie być celami [ataków]. Analityków proszono również o upewnienie się, czy w promieniu 6 mil [ok. 10 km] od wybranych celów nie znajdują się szkoły i meczety, które wymagałyby specjalnej ostrożności przy planowaniu ataków.

¹⁷⁵ Szczegółowe przepisy Konwencji nie odnoszą się do państw niebędących jej stronami, jednak ogólne zasady nietykalności dóbr kultury (zob. ust. 5.25) dotyczą także tych państw.

¹⁷⁶ Konwencja haska, art. 18 i 19.

¹⁷⁷ Konwencja haska, art. 1 pkt a.

¹⁷⁸ Konwencja haska, art. 1 pkt b i c.

¹⁷⁹ Dobro kultury i jego otoczenie nie mogą być wykorzystywane w sposób, który narażałby je na zniszczenie lub uszkodzenie w razie konfliktu zbrojnego.

rować przeciwko tym dobrom aktów wrogości¹⁸⁰, a także powinny ochraniać je przed grabieżą, przywłaszczeniem, wandalizmem, rekwizycjami i odwetem¹⁸¹. Siły okupacyjne mają także obowiązek zabezpieczenia i ochrony dóbr kultury¹⁸².

5.26.4. Istnieją szczegółowe przepisy dotyczące **ochrony specjalnej**¹⁸³ schronów dla dóbr kultury, ośrodków zabytkowych¹⁸⁴ oraz dziedzictwa nieruchomego o wielkim znaczeniu¹⁸⁵. Dobra te muszą zostać wpisane do specjalnego międzynarodowego rejestru, prowadzonego przez UNESCO¹⁸⁶. W pewnych okolicznościach¹⁸⁷ prawo do ochrony specjalnej mają też transporty dóbr kultury.

5.26.5. Konwencję haską uzupełniają dwa Protokoły z 1954 i 1999 r. W Drugim Protokole zawarto także szczegółowe zasady **ochrony wzmocnionej** dla dóbr kultury, jeśli należą one do „dziedzictwa kulturowego o największym znaczeniu dla ludzkości”. [Aby dobro zostało objęte taką ochroną,] państwo będące stroną Protokołu, które ma jurysdykcję lub sprawuje kontrolę nad dobrem kultury, powinno wykonać następujące kroki: [posiadać] odpowiednią krajową legislację i oświadczyć, że dobro nie będzie wykorzystywane do celów wojskowych lub do osłony obiektów wojskowych¹⁸⁸. Powołano też Komitet Ochrony Dóbr Kulturalnych w celu monitorowania i nadzorowania wdrażania postanowień Protokołu, a zwłaszcza ustanowienia i prowadzenia listy dóbr kultury objętych ochroną wzmocnioną¹⁸⁹. Ustanowiono listę przestępstw przeciwko dobrom kultury, które mają zostać uznane za przestępstwa kryminalne w prawie krajowym państw będących stronami Protokołu¹⁹⁰. Protokół wprowadza też uściśloną definicję konieczności wojskowej, włączając niektóre przepisy Protokołu I do Konwencji genewskich o środkach

¹⁸⁰ Od ochrony tej można odstąpić tylko wówczas, gdy bezwzględnie wymaga tego konieczność wojskowa zgodnie z art. 4 ust. 2. Biorąc pod uwagę, iż Konwencja dotyczy dóbr o znaczeniu międzynarodowym, decyzji o odstąpieniu od ochrony nie należy podejmować pochopnie. [Jest to dopuszczalne tylko wtedy,] gdy przeciwnik bezprawnie wykorzystuje takie dobra w celach militarnych, ale nawet wówczas atak [na dane dobro] może nie być koniecznością, zob. ust. 5.26.8.

¹⁸¹ Konwencja haska, art. 4.

¹⁸² Konwencja haska, art. 5.

¹⁸³ Faktyczna ochrona jest taka sama, jak w przypadku dóbr objętych zwykłą ochroną, tzn. przeciwko takiemu dobru nie mogą być kierowane akty wrogości, a ono samo i jego otoczenie nie mogą być wykorzystywane w celach militarnych. O odstąpieniu od ochrony zob. ust. 5.26.8. W czasie konfliktów zbrojnych dobra kultury objęte ochroną specjalną muszą być oznakowane znakiem rozpoznawczym, zob. ust. 5.26.6, i być dostępne dla środków kontroli międzynarodowej, Konwencja haska, art. 10.

¹⁸⁴ Konwencja haska, art. 8.

¹⁸⁵ Konwencja haska, art. 8.

¹⁸⁶ Konwencja haska, art. 8 ust. 6. Zarejestrowano dotąd różne schrony dóbr kultury, zgłoszone np. przez Austrię, Niemcy i Holandię. Jedynym jak dotąd zarejestrowanym ośrodkiem zabytkowym jest Watykan.

¹⁸⁷ Konwencja haska, art. 12 i 13.

¹⁸⁸ Drugi Protokół haski, art. 10.

¹⁸⁹ Drugi Protokół haski, art. 24 i 27.

¹⁹⁰ Drugi Protokół haski, art. 15.

ostrożności podczas ataku¹⁹¹, oraz wzmacnia regulacje obowiązujące dla terytoriów okupowanych.

5.26.6. Dobro kultury objęte ochroną na mocy Konwencji może być oznakowane **znakiem rozpoznawczym** w postaci biało-błękitnej tarczy, [której wzór zawiera] Aneks F. Dobro kultury objęte ochroną wzmocnioną może, a w czasie wojny musi, być oznakowane znakiem rozpoznawczym w postaci grupy trzech tarcz w układzie potrójnym (jedna tarcza pośrodku u dołu).

5.26.7. Praktyczne środki ochrony dóbr kultury przez władze państwa, w którym te dobra się znajdują, są następujące: sporządzenie i opublikowanie rejestrów [dóbr kultury], ustalenie listy dóbr objętych ochroną specjalną lub wzmocnioną, oznakowanie tych obiektów, przygotowanie środków nadzwyczajnych na wypadek pożaru lub uszkodzeń strukturalnych, opracowanie planów ewakuacji dóbr kultury do schronów bądź zapewnienia ochrony in situ, przygotowanie schronów, wypracowanie zasad dotyczących miejscowości niebronionych [miast otwartych] i stref zdemilitaryzowanych, a także wyznaczenie władz odpowiedzialnych za ochronę dóbr kultury.

5.26.8. Od zobowiązań nałożonych przez Konwencję haską można odstąpić jedynie:

- a. w przypadku dobra kultury objętego ochroną zwykłą – na szczeblu dowódcy batalionu (lub jego odpowiednika) bądź wyższym;
- b. w przypadku dobra objętego ochroną specjalną – na szczeblu dowódcy dywizji (lub jego odpowiednika) bądź wyższym;
- c. w przypadku dobra objętego ochroną wzmocnioną – na najwyższym szczeblu dowodzenia;

a także jeśli, we wszystkich tych przypadkach, dobro stało się celem militarnym, nie istnieje żadna realna, alternatywna metoda rozwiązania sytuacji oraz, o ile nie jest to przypadek [konieczności] natychmiastowej samoobrony, zostało przekazane – z odpowiednim wyprzedzeniem – ostrzeżenie z rozsądnym terminem zastosowania się¹⁹².

[...]

11. Terytorium okupowane

[...]

F. Własność nieprzyjaciela na terytorium okupowanym

[...]

Własność prywatna

Poszanowanie dla własności prywatnej

11.76. Należy uszanować własność prywatną. Rekwizycje muszą być proporcjonalne do zasobów okupowanego terytorium i winny być ograniczone do potrzeb

¹⁹¹ Drugi Protokół haski, art. 7. Zob. także ust. 5.32 i dalej.

¹⁹² Konwencja haska, art. 4 i 11; Drugi Protokół haski, art. 13.

strony okupującej¹⁹³. Konfiskata jest ograniczona do określonych typów dóbr, zob. ust. 11.77 i 11.81.

11.76.1. Własność prywatna obejmuje nie tylko to, co uznaje się za mienie prywatne w rozumieniu potocznym, ale również dobra, bez względu na właściciela, służące religii, dobroczynności, edukacji, sztuce i nauce¹⁹⁴.

11.76.2. Obowiązek uszanowania własności prywatnej jest ograniczony warunkami konfliktu zbrojnego. Dla przykładu, operacje militarne nieuchronnie powodują straty we własności prywatnej, a siły okupacyjne są uprawnione do rekwizycji dóbr na niezbędne cele wojenne, tym niemniej zasada poszanowania [własności prywatnej] jest istotna. Nic tak nie zagraża dyscyplinie wojskowej jak plądrowanie i grabież. Kradzież i rabunek są przestępstwami karanymi zarówno w czasie pokoju, jak i podczas wojny¹⁹⁵. Żołnierz w kraju nieprzyjacielskim musi tak samo szanować własność prywatną ludności cywilnej, jak w swojej ojczyźnie.

[...]

Tereny i budynki należące do władz lokalnych

11.87. W wyjątkowych przypadkach dobra należące do władz lokalnych (w tym np. władz prowincji, powiatu, miasta czy parafii) traktowane są jak własność prywatna. Podobnie dobra należące do instytucji związanych z religią, działalnością charytatywną, edukacją, sztuką i nauką również traktuje się jak mienie prywatne, nawet jeśli należą one do państwa. Zabronione jest zajmowanie, niszczenie lub uszkodzenie takich dóbr, zabytków historycznych i dzieł sztuki lub obiektów naukowych¹⁹⁶.

11.87.1. Przykładami budynków należących do tej drugiej kategorii są miejsca kultu, przytułki, szpitale, szkoły, muzea i biblioteki. Jeśli są one dobrami kultury, to i tak podlegają ochronie¹⁹⁷. Wykorzystanie dóbr wymienionych w ust. 11.87 dla innych, humanitarnych celów, takich jak opieka nad rannymi i chorymi w kościele, jest całkowicie dopuszczalne, jeśli nie można znaleźć innego odpowiedniego miejsca. Dobra kultury nie mogą być wykorzystywane w celach militarnych¹⁹⁸.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: *The Joint Service Manual of the Law of Armed Conflict* (Joint Service Publication 383), The Joint Doctrine & Concepts Centre, Shrivenham 2004, s. 70–73, 299–300 i 303.

¹⁹³ Regulamin haski z 1907 r., art. 52. Zob. również art. 46.

¹⁹⁴ Regulamin haski z 1907 r., art. 56.

¹⁹⁵ Regulamin haski z 1907 r., art. 47; IV Konwencja genewska, art. 33. Zob. również Naval Discipline Act z 1957 r., art. 5 i 35A; Army Act z 1955 r., art. 30; oraz Air Forces Act z 1955 r., art. 63.

¹⁹⁶ Regulamin haski z 1907 r., art. 56.

¹⁹⁷ Zgodnie z art. 27 Regulaminu haskiego z 1907 r.; Protokół I do Konwencji genewskich, art. 53; zob. także ust. 5.25 i 5.26.

¹⁹⁸ Protokół I do Konwencji genewskich, art. 53.

**Przewodnik dla amerykańskiej formacji Civil Affairs
dotyczący sztuki, zabytków i archiwów
(2007 r.)**

Civil Affairs (CA) jest w wojskach amerykańskich odpowiednikiem CIMIC w większości innych armii Paktu Północnoatlantyckiego. Ponad 90% jego stanu osobowego stanowią obecnie rezerwiści, czasowo wcielani do służby czynnej w zależności od zapotrzebowania na cywilne specjalności, jakie reprezentują. Według różnych źródeł żołnierzy CA legitymujących się wykształceniem przydatnym w szeroko rozumianej ochronie dóbr kultury jest w skali całych sił zbrojnych USA zaledwie kilku lub najwyżej kilkunastu. W roku 2007 ukazał się pierwszy podręcznik dla żołnierzy tej formacji poświęcony w całości dziedzictwu historycznemu: *Przewodnik współpracy cywilno-wojskowej [dla specjalności] sztuka, zabytki i archiwa (Civil Affairs Arts, Monuments and Archives Guide, GTA 41-01-002)*. To 80-stronicowe kompendium, kilkakrotnie aktualizowane, jest prawdopodobnie jednym z najlepszych adresowanych do szerokiego grona odbiorców opracowań tematu, jakie kiedykolwiek ukazały się w państwach należących do NATO. Zawiera odniesienia nie tylko do konwencji międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, w tym do Konwencji haskiej z 1954 r., ale również do najważniejszych konwencji UNESCO. Jest to widoczne choćby w pojmowaniu dobra kultury jako „fizycznych, społecznych i psychologicznych elementów, które definiują czyjąś kulturę”. W tej szerokiej definicji znalazły się cztery główne kategorie: zespoły krajobrazowe, dziedzictwo architektoniczne (dobra ruchome i nieruchome), dziedzictwo niematerialne oraz zbiory cennej fauny i flory („żyjące kolekcje”). Druga część przewodnika zawiera wykaz obowiązków specjalistów na różnych etapach działań (od planowania operacyjno-strategicznego do zabezpieczenia zabytków przed zniszczeniem) i wyjaśnia zasady funkcjonowania krajowego systemu zarządzania dziedzictwem narodowym na szczeblu stanowym i federalnym. Dużo miejsca poświęcono tam także podstawowym metodom zabezpieczenia i dokumentowania obiektów zabytkowych oraz identyfikacji obiektów ruchomych, w której przećwiczeniu pomagają gotowe scenariusze sytuacyjne.

* * *

WPROWADZENIE

Dziedzictwo kulturowe kraju jest spuścizną fizycznych artefaktów i niematerialnych atrybutów grupy lub społeczeństwa, która została odziedziczona po przeszłych generacjach, a obecnie jest utrzymywana i wzbogacana z korzyścią dla przyszłych pokoleń. W przeszłości grabież często towarzyszyła wojnom i klęskom naturalnym.

Dziedzictwo, które przetrwało z przeszłości, jest często unikalne i nie do zastąpienia, zatem odpowiedzialność za jego zachowanie spoczywa na obecnych pokoleniach. Znaczenie i wartość znalezisk archeologicznych zależą od ich fizycznego rozmieszczenia i kontekstu. „Wyjęte” z tego kontekstu, mogą wyglądać wspaniale, ale tracą swoje pierwotne znaczenie. Strata ta jest nieodwracalna.

Zabytki historyczne, budowle religijne i miejsca czci – jak kaplice lub cmentarze – mogą zostać uszkodzone przypadkowo w czasie walk lub katastrofy. Niemniej IV Konwencja genewska (art. 33 i 53) oraz inne wiążące umowy i przepisy prawne kategorycznie zakazują celowego i nieuzasadnionego niszczenia niebronionych obiektów dziedzictwa kulturowego przez siły najeźdźców lub okupantów. Konwencja haska o ochronie dóbr kulturalnych powstała w 1954 r. (później [uzupełniono ją jeszcze o] Protokoły). Chociaż Stany Zjednoczone ratyfikowały Konwencję haską dopiero we wrześniu 2008 r., Departament Obrony (DoD) już wcześniej stosował się do jej postanowień, włączając wskazówki [zawarte w Konwencji] do Prawa wojny lądowej.

Podczas pełnienia służby żołnierze mogą niekiedy być odpowiedzialni za dobra kultury lub stanowiska dziedzictwa uszkodzone lub zagrożone przez ogień, powódź, ostrzał artyleryjski lub inne nagłe zdarzenia. Niniejszy poradnik ma za zadanie pokierować decyzjami i działaniami żołnierzy do czasu, aż dowództwo wezwie specjalistów z zakresu dziedzictwa. Podręcznik ten wspiera żołnierzy Civil Affairs (CA) i personel (G-5) operacji cywilno-wojskowych (CMO) w prowadzeniu działań CA wspomagających dowódców wojskowych sił międzyagencyjnych i międzynarodowych przez cały zakres operacji.

Z tego opracowania może również skorzystać każdy żołnierz zainteresowany [tym zagadnieniem] lub postawiony w sytuacji, w której staje się odpowiedzialny za ochronę, zachowanie, odbudowę, odnowę lub restytucję uszkodzonych lub zagrożonych dóbr kultury. Żołnierzom zaleca się użycie tego przewodnika razem z podręcznikiem polowym (Field Manual, FM) nr 3–05.401: *Taktyka, techniki i procedury współpracy cywilno-wojskowej*, pomocami szkoleniowymi (Graphic Training Aid, GTA) nr 41–01–001: *Poradnik planowania i realizacji współpracy cywilno-wojskowej* oraz odpowiednimi planami operacyjnymi (OPLAN).

Inicjatorem niniejszego opracowania jest Centrum i Szkoła Operacji Specjalnych Armii Stanów Zjednoczonych im. Johna F. Kennedy’ego (USAJFKSWCS). Komentarze i propozycje zmian należy zgłaszać Dowódcy, USAJFKSWCS, ATTN: AOJK-DTD-CA, Fort Bragg, NC 28310–9610.

O ile publikacja nie wskazuje inaczej, rzeczowniki i zaimki rodzaju męskiego nie odnoszą się wyłącznie do mężczyźni.

CZYM JEST DOBRO KULTURY?

Dziedzictwo kulturowe i dobra kultury obejmują szeroki wachlarz nieodnawialnych pozostałości lub wytworów ludzkiej aktywności bądź pobytu. Są to na przykład:

- historyczne i dawne budowle lub ich ruiny;

- dzieła sztuki;
- stanowiska archeologiczne i artefakty;
- wraki statków;
- kolekcje muzealne i biblioteczne;
- miejsca święte, jak sanktuaria, kaplice, kościoły, meczety, świątynie, cmentarze i szlaki pielgrzymkowe.

W skrócie dobro kultury jest materialnym śladem ważnych wydarzeń, wierzeń i wartości ogólnoludzkich.

DLACZEGO POWINNIŚMY CHRONIĆ DZIEDZICTWO KULTUROWE?

Prawo federalne i międzynarodowe nakazuje ochronę dóbr kultury. Sprawcy [przestępstw przeciwko dobrom kultury] będą ścigani sędownie.

RODZAJE DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

Istnieje wiele rodzajów dziedzictwa kulturowego. Poniżej znajdują się opisy i przykłady dóbr kultury.

Zespoły krajobrazowe

Zespoły krajobrazowe obejmują następujące [typy]:

- lądowe:
 - formacje naturalne, jak Wielki Kanion,
 - stanowiska z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, jak Park Narodowy Redwood,
 - rezerваты ekologiczne, jak Park Narodowy Yellowstone,
 - miejsca kultu religijnego i czci, jak góra Fudzi w Japonii,
 - formacje naturalne, jak Carlsbad Caverns;
- wodne:
 - stanowiska z Listy Światowego Dziedzictwa UNESCO, jak Wielka Rafa Koralowa,
 - rezerваты ekologiczne, jak Everglades,
 - miejsca kultu religijnego i czci, jak rzeka Ganges w Indiach.

Dziedzictwo architektoniczne

Typy dziedzictwa architektonicznego obejmują dobra nieruchome i ruchome:

- nieruchome to:
 - miasta, jak Dubrownik w Chorwacji lub Rzym we Włoszech,
 - stanowiska kulturowe (świeckie, czczone i religijne), jak Stonehenge i osady skalne,
 - pojedyncze budowle, jak Luwr we Francji i Muzeum Brytyjskie w Londynie,
 - miejsca pochówku, jak cmentarze i kurhany,
 - pomniki, jak wieża Eiffla, Mauzoleum Lincolna i Pomnik Weteranów Wojny Wietnamskiej;
- ruchome obejmują zbiory bibliotek, archiwów i muzeów, w tym m.in.:
 - dzieła sztuki,
 - książki,

- materiały archiwalne,
- fotografie,
- obiekty kultowe,
- meble,
- nośniki magnetyczne lub cyfrowe,
- nagrania dźwiękowe,
- tkaniny,
- okazy historii naturalnej,
- przedmioty pochodzące z obiektów religijnych,
- repozytoria statystyk gruntowych i demograficznych.

Dziedzictwo niematerialne

Dziedzictwo niematerialne obejmuje szereg [elementów]: pieśni, taniec, historię, kulturę, tradycje, zwyczaje, potrawy oraz umiejętności techniczne (np. maoryskie prezentacje haka, taniec hula i języki rodzime).

Żyjące kolekcje

Żyjące kolekcje obejmują okazy dzikiej przyrody i fauny. Są to ogrody botaniczne, parki i arboreta (np. Królewskie Ogrody Botaniczne w Kew w Anglii), ogrody zoologiczne (np. zoo w Bagdadzie w Iraku) i parki wodne (np. Sea World [w Orlando na Florydzie]).

[...]

ZASADY OGÓLNE

Ze względu na swój kontekst emocjonalny dziedzictwo kulturowe jest szczególnie narażone [na atak] w czasie konfliktu. Walczący mogą dokonywać politycznego odwetu poprzez atakowanie symboli tożsamości kulturowej swoich przeciwników. Dodatkowo, istnieją konkurencyjne priorytety [wykorzystywania] ograniczonych zasobów przeznaczonych do zabezpieczenia dóbr kultury. Pojawia się pokusa bezmyślnej grabieży i destrukcji dla pieniędzy lub [okazania] siły.

Dowódcy muszą sprawić, aby cały personel był świadomy wymogów ochrony dziedzictwa kulturowego. Kluczowe jest, aby wszyscy dowodzący – na każdym szczeblu dowodzenia – wzięli udział w odprawie z biurem wojskowego prokuratora generalnego na temat przepisów regulujących [kwestię] dóbr kultury. Obejmują one prawo federalne, międzynarodowe, lokalne cywilne i wojskowe. Biuro prokuratora przeprowadza taką odprawę przed rozmieszczeniem oddziału [w terenie działań].

Żołnierze CA mogą nie być w stanie zapobiec zniszczeniom; mogą jednak ograniczyć ryzyko dalszej destrukcji, jeśli będą pamiętać o następujących zasadach ogólnych [w sytuacji], gdy są odpowiedzialni za dobro kultury lub stanowisko:

- Planowanie

Przed rozpoczęciem misji żołnierze powinni uzyskać jak najwięcej informacji o tym, z jakimi rodzajami zasobów kulturowych mogą mieć do czynienia. Powinni

wykorzystać te informacje do przygotowania odpowiednich działań z użyciem właściwych materiałów i sprzętu. Zaleca się żołnierzom korzystanie z map sprzed lat 60-tych XX w., gdyż często ukazują one dane, które według współczesnych standardów uznawane są za nieistotne. Mogą one dotyczyć drugorzędnych dróg lub szlaków handlowych, wykorzystywanych przez ludność miejscową czy nomadów, elementów krajobrazu (stworzonych przez człowieka lub naturalnych) z ich potocznymi nazwami, wciąż używanymi przez mieszkańców okolicy, ale nie występującymi [w innych źródłach], a także form geograficznych, jak stare koryta rzeczne, parowy lub ostańce skalne, które mogą wskazywać na obecność cmentarzysk lub nawet masowych grobów. Ważne jest również pozyskanie listy krajowych, stanowych, prowincjonalnych i regionalnych punktów kontaktowych (POC), które mogą dostarczyć wartościowe informacje przed przybyciem [żołnierzy] w rejon działań.

- Identyfikacja

Żołnierze muszą zidentyfikować zasoby dziedzictwa kulturowego oraz osoby za nie odpowiedzialne. Żołnierze powinni zebrać [te] informacje i wymieniać się nimi w celu identyfikacji zabytków, muzeów, bibliotek, archiwów, budowli o funkcjach religijnych oraz wszystkich innych zagrożonych instytucji i zbiorów. Ponieważ w czasie pokoju za każde miejsce odpowiada jakaś osoba lub instytucja, żołnierze powinni dowiedzieć się, kto sprawuje pieczę nad danym obiektem. Organ ten powinien zostać zaangażowany [w działania] tak szybko, jak to możliwe. (Będzie on najlepszym źródłem informacji na temat wcześniejszej kondycji stanowiska, działań, które miały na nie wpływ, oraz kroków, jakie żołnierze powinni podjąć w pierwszej kolejności. Organ ten będzie również wiedział, czy istnieje jakaś dokumentacja bądź rejestry [dotyczące stanowiska]). Odpowiednie organy powinny być informowane na bieżąco o [ewentualnych] planach [działań].

Żołnierze powinni nanieść dobra kultury na mapy sytuacyjne oraz odpowiednie nakładki na mapy. Należy je uzupełniać o każde napotkane nowe stanowisko.

- Doradcy techniczni

Żołnierze powinni ustalić [listę] najlepszych doradców technicznych, zarówno w kraju działania, jak i „na zapleczu”, i skontaktować się z tymi osobami jak najszybciej. Żołnierzom zaleca się skomunikowanie z ekspertami [zaraz] po szybkiej ocenie sytuacji. (Czasem niepodjęcie żadnych działań aż do uzyskania wskazówek od eksperta jest lepsze niż podjęcie złych działań natychmiast).

- Dokumentacja

Żołnierze muszą prowadzić kompletną i dokładną dokumentację. Jest ona bardzo ważna podczas [rozpoznawania] terenu dotkniętego [zniszczeniami] lub nowej lokalizacji. Pierwszym priorytetem jest ocena bezpieczeństwa obszaru i budynków. Istotne jest również zapewnienie bezpieczeństwa i ochrony poszczególnych obiektów [historycznych]. Poza [wykonaną] od razu i kontynuowaną [na dalszych etapach] dokumentacją fotograficzną, żołnierze powinni postarać się sporządzić pełną inwentaryzację budynków i zbiorów (biblioteki, archiwum lub

muzeum), szczególnie jeśli działalność [wojska] naruszyła w jakikolwiek sposób dobro [kultury]. W celu stworzenia dokładnej dokumentacji żołnierze powinni co najmniej oznaczyć dokładne lokalizacje [obiektów] z użyciem globalnego systemu pozycjonowania (GPS) i procedur wojskowej dokumentacji, [opisać] warunki [w obiekcie] oraz [sporządzić] odpowiednie notatki. Każde zdjęcie musi posiadać układ odniesienia, obejmujący strzałkę wskazującą kierunek północny, element wskazujący rozmiar [fotografowanego obiektu] (linijkę, monetę, kartę ID lub osobę), datę [wykonania] oraz numer identyfikacyjny, jeśli takowy został nadany obiektowi.

- Zniszczenie

Jeśli zniszczenie lub runięcie [obiektu] jest nieuchronne, żołnierze powinni podjąć działania, nie czekając na doradztwo specjalistów z zakresu ochrony lub konserwacji, tylko wtedy, gdy budynek lub zbiory znalazły się w bezpośrednim niebezpieczeństwie. [W takim przypadku] żołnierze powinni:

- ugasić otwarty ogień i zatamować zalewanie,
- zabronić rozbiórki lub wywozu gruzu, z wyjątkiem [prac] prowadzonych pod nadzorem i dla zapewnienia bezpieczeństwa publicznego,
- starać się działać jak najmniej i tylko w takim zakresie, jaki jest niezbędny, aby powstrzymać aktywne uszkodzanie [obiektów] i ich dalszą degradację.

- Ochrona

Obejmij obiekty kulturowe zakazem wstępu dla personelu wojskowego i cywilnego oraz rozmieść ochronę wokół [tego] terenu. Poinformuj łańcuch dowodzenia o szczególnie cennym lub delikatnym materiale, który powinien zostać zaplombowany lub odseparowany.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE

Na początkowych etapach każdej klęski, zarówno spowodowanej przez człowieka, jak i naturalnej, głównym zmartwieniem staje się ochrona wojsk. Planiści współpracy cywilno-wojskowej lub żołnierze mogą wyznaczyć obiekt dziedzictwa kulturowego jako miejsce zbiórki przesiedlonego personelu. Pracownicy instytucji albo władze terenu mogą nie być świadome, że dobro kultury zostało wyznaczone jako miejsce zbiórki dla przesiedlonego personelu. Uzasadnieniem dla [takiego] wyboru jest fakt, iż dobro kultury to [obiekt] szybko rozpoznawalny i widoczny.

Grabież zawsze stanowi problem. Z uwagi na lukratywność obrotu dobrami kultury na czarnym rynku ich grabież jest [zjawiskiem] powszechnym.

KONTROLA NAD MIENIEM

FM 27–10, Prawo wojny lądowej, określa warunki związane ze zniszczeniem, zajęciem, rekwizycją i konfiskatą mienia. Żołnierze CA, planiści CMO i dowódcy wojskowi muszą wziąć pod uwagę trzy obszary kontroli nad mieniem. Są to:

- komunikacja – wywieszanie powiadomień o ochronie mienia;
- dokumentacja – rejestry i dokumenty monitorowania, niezbędne do zarządzania „zgrabionymi” obiektami;

- planowanie – plany kryzysowe, które można realizować od razu.

[...]

ZASADY
<p>1. Personel [wojskowy] może zniszczyć dobro [kultury] w ramach prawa konieczności wojskowej (zob. FM 27–10, par. 56). Można dokonać zniszczenia z powodów sanitarnych lub ze względów bezpieczeństwa, nawet po [zakończeniu] konfliktu. Personel może zniszczyć każde wojskowe urządzenia lub sprzęt przeciwnika, aby zapobiec wykorzystaniu [obiektu w celach militarnych] w przyszłości.</p> <p>2. FM 27–10, par. 59a, stanowi: „Wszystkie należące do przeciwnika dobra ruchome, będące własnością publiczną i przejęte lub znalezione na polu walki, stają się własnością strony je przejmującej”.</p> <p>3. Własność prywatna wykorzystana przez przeciwnika w celu dalszego prowadzenia walki podlega konfiskacie jako łup wojenny i traci prawo do bycia traktowaną jako mienie prywatne.</p> <p>4. Personel [wojskowy] traktuje należące do miast ruchomości (własność municypalną) w ten sam sposób, co mienie prywatne. Nie mogą one być konfiskowane, o ile nie zostały przejęte na polu walki po użyciu przez przeciwnika.</p> <p>5. Artykuł 53 ust. 1 Konwencji haskiej z 1907 r. zezwala na konfiskatę publicznych dóbr ruchomych, które mogą zostać bezpośrednio lub pośrednio użyte w celach militarnych. Uzasadniona decyzja nakazuje siłom okupacyjnym konfiskowanie tylko tych rzeczy, które są niezbędne dla [prowadzenia] operacji militarnej.</p> <p>6. Artykuł 55 Konwencji haskiej zezwala okupantowi jedynie na użytkowanie publicznej własności nieruchomości. Prawo do uzyskiwania świadczeń z tytułu użytkowania własności oznacza, iż za użytkowanie nie należy się żadna opłata, ale użytkujący ma obowiązek utrzymywania własności. Dla przykładu, siły okupacyjne mogą przejąć akademik i przeznaczyć go na kwatery [wojskowe].</p> <p>7. Artykuł 46 Konwencji haskiej zakazuje konfiskaty własności prywatnej, która nie została przejęta na polu walki.</p> <p>8. FM 27–10, par. 407, zabrania rekwizycji prywatnej własności nieruchomości; jeśli jednak nieruchomość stanowi istotną część dobra ruchomego (np. pomieszczenia oraz wyposażenie telegrafu i sieci telefonicznej albo strefa konserwacji środków transportu), wówczas rekwizycja nawet dobra nieruchomego jest dopuszczalna.</p> <p>9. Istnieje [jeszcze jedna] bardzo niewielka kategoria własności, czasem nie wymieniana. Obejmuje ona takie elementy, jak: dokumentacja sądowa, akty własności, dokumenty bankowe i inne wartościowe akta, własność muzeów i dobra kultury oraz zwierzęta w ogrodach zoologicznych. [Przedmiotów należących do tej kategorii] nie da się użyć w celach wojskowych, zatem nie ma powodu do ich zaboru. Mogą one zostać zarekwirowane w określonych okolicznościach, z pewnością zaś trzeba je mieć pod kontrolą, aby zapobiec ich zniszczeniu.</p>

ZASADY

10. Przejęcie ruchomego mienia prywatnego jest w zasadzie ograniczone do środków przekazu wiadomości (np. radio CB, telefon, telegraf, stacje radiowe i telewizyjne oraz drukarnie), środków transportu (włączając zwierzęta pociągowe oraz urządzenia do przeładunku uzbrojenia i materiałów), jak również przedmioty nadające się do bezpośredniego użycia przez wojsko, jak broń, amunicja, materiały wybuchowe, urządzenia optyczne, kamizelki kuloodporne i maski przeciwgazowe. Inne rodzaje prywatnego mienia ruchomego nie są przedmiotem rekwizycji (zob. art. 53 Konwencji haskiej).

11. Można zarekwirować niemal wszystko, co jest niezbędne dla sił okupacyjnych (zob. FM 27–10).

12. Ponieważ te kategorie własności podlegają konfiskacie lub użytkowaniu, nie ma sensu stosować luźniejszych form kontroli, które mogłyby wymagać wypłacenia jakiegoś odszkodowania za użycie mienia.

13. Całe mienie znajduje się pod kontrolą dowódcy, aby nie zostało użyte przez lub na potrzeby sił nieprzyjacielskich albo w sposób szkodliwy dla sił okupacyjnych. Może ono też być kontrolowane w celu ochrony, [a następnie] zwrócone właścicielowi.

14. Siły okupacyjne nie mogą skonfiskować nieruchomości lub innego mienia nieruchomego będącego własnością prywatną, konfiskata oznacza bowiem, iż pełny tytuł własności mienia przechodzi na stronę dokonującą konfiskaty bez konieczności [wypłacenia] rekompensaty. Siły okupacyjne mogą jednak dokonać rekwizycji lub sprawować kontrolę [nad mieniem].

[...]

OCHRONNE PLANOWANIE CELÓW W PRZYPADKU BUDYNKÓW [O FUNKCJACH] RELIGIJNYCH, KULTURALNYCH I DOBROCZYNNYCH ORAZ ZABYTKÓW

Planiści CA i CMO muszą być jak najwcześniej aktywnie zaangażowani w proces ochronnego planowania celów. Planiści CA i CMO odpowiadają za identyfikację potencjalnych celów oraz rekomendowanie ich włączenia do listy obiektów chronionych. Planista CMO:

- koordynuje plany z organizacjami spoza Departamentu Obrony poprzez:
 - synchronizowanie z innymi organizacjami rządowymi i pozarządowymi (NGO) wsparcia [w postaci] pomysłów i celów całościowych działań. Rozdział niniejszej instrukcji dotyczący materiałów [pomocniczych] zawiera dodatkowe informacje na temat tych organizacji,
 - monitorowanie prac inżynierskich i operacji wsparcia cywilnego podejmowanych przez Departament Obrony, personel kraju przyjmującego (HN) i organizacje pozarządowe;
- przeprowadza operacje cywilno-wojskowe poprzez:
 - ocenę całościowego wpływu i efektywności operacji na rodzime populacje i instytucje (w tym stanowiska kulturowe) dla osiągnięcia zamierzonych celów dowódcy,

- synchronizowanie operacji cywilno-wojskowych i ich koordynację z założonymi celami,
- ustanowienie priorytetów wśród celów poprzez dokonanie ich przeglądu, aby określić konsekwencje w kontekście prawa podatkowego, roszczeń, prawa międzynarodowego i krajowego amerykańskiego;
- zapewnia ocenę bojową poprzez:
 - monitorowanie kryteriów oceny efektywności operacji cywilno-wojskowych,
 - ocenę całościowego wpływu i efektywności operacji na rodzime populacje i instytucje (w tym stanowiska kulturowe) dla osiągnięcia zamierzonych celów dowódcy¹⁹⁹.

Tak długo, jak walcząca strona nie wykorzystuje budynków i zabytków służących religii, sztuce, celom dobroczynnym albo miejsc historycznych w celach wojskowych, nie mogą one stanowić celów [ataku]. Uczestnicy walk mają obowiązek oznaczyć takie miejsca widocznymi znakami rozpoznawczymi. Gdy [jednak] walczące strony wykorzystują te budowle lub zabytki w celach militarnych, mogą one być uznane za cele wojskowe.

Zgodne z prawem cele wojskowe położone w pobliżu budynków objętych ochroną nie są nietykalne w przypadku ataku. Jednak personel [wojskowy] musi przedsięwziąć środki ostrożności, aby ograniczyć przypadkowe zniszczenie chronionych budowli. Wielu sprzymierzeńców i potencjalnych przeciwników Stanów Zjednoczonych jest stronami Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

[...]

IDENTYFIKACJA OBIEKTÓW

Jednym z najszybciej rosnących segmentów przestępczości międzynarodowej jest kradzież dzieł sztuki. Kluczowa dla skutecznego odzyskania skradzionych obiektów artystycznych jest dokumentacja. W roku 1993, dzięki wspólnym staraniom muzealników, przedstawicieli organów ścigania, rzeczoznawców majątkowych, pracowników sektora ubezpieczeniowego i rynku dzieł sztuki oraz ekspertów z innych dziedzin z 84 krajów, stworzono międzynarodowy standard – listę kontrolną tzw. Object ID (il. 5, s. 36 i 37).

Ilustracja 5. Lista kontrolna identyfikacji obiektu

LISTA KONTROLNA
<p>ZRÓB ZDJĘCIE</p> <p>Fotografie mają istotne znaczenie dla identyfikacji i odzyskiwania skradzionych obiektów. Poza pełnymi ujęciami, wykonaj zbliżenia inskrypcji, oznaczeń oraz wszelkich uszkodzeń lub śladów napraw. Jeśli to możliwe, w kadrze umieść skalę lub obiekt o znanych rozmiarach.</p>

¹⁹⁹ Fragment ten wydaje się, prawdopodobnie omyłkowym, powtórzeniem punktu z poprzedniego akapitu [przyp. tłum.].

LISTA KONTROLNA
<p>ODPOWIEDZ NA NASTĘPUJĄCE PYTANIA</p> <p>Kategoria obiektu</p> <p>Jakiego rodzaju jest to obiekt (np. obraz, rzeźba, zegar, maska)?</p> <p>Materiał i technika wykonania</p> <p>Z jakiego materiału obiekt został wykonany (np. mosiądz, drewno, farba olejna na płótnie)? W jaki sposób został wykonany (np. wyrzeźbiony, odlany, wytrawiony)?</p> <p>Wymiary</p> <p>Jakie są rozmiary i/lub waga obiektu? Określ, jaką jednostkę miary stosujesz (np. cm, cale) i do którego wymiaru odnosi się wartość (np. wysokość, szerokość, głębokość).</p> <p>Inskrypcje i oznaczenia</p> <p>Czy na obiekcie znajdują się jakieś oznaczenia ułatwiające identyfikację, numery bądź inskrypcje (np. podpis, dedykacja, tytuł, znak wytwórcy, symbol probierczy, znak właściciela)?</p> <p>Cechy charakterystyczne</p> <p>Czy obiekt posiada jakieś fizyczne właściwości, które mogłyby pomóc w jego identyfikacji (np. uszkodzenie, naprawa lub wada fabryczna)?</p> <p>Tytuł</p> <p>Czy obiekt posiada jakiś tytuł, pod którym jest znany i dzięki któremu może być rozpoznany (np. Krzyk)?</p> <p>Tematyka</p> <p>Co przedstawia [obiekt] (np. pejzaż, bitwa, kobieta z dzieckiem)?</p> <p>Data lub okres historyczny</p> <p>Kiedy obiekt został wykonany (np. 1893, pocz. XVII w., późna epoka brązu)?</p> <p>Wykonawca</p> <p>Kto wykonał obiekt? Może to być nazwisko znanego twórcy (np. Thomas Tompion), firmy (np. Tiffany) lub grupy kulturowej (np. Indianie Hopi).</p> <p>WYKONAJ KRÓTKI OPIS</p> <p>Może on także zawierać dodatkowe informacje, które ułatwią identyfikację obiektu (np. kolor i kształt, miejsce wykonania).</p> <p>ZABEZPIECZ [DOKUMENTACJĘ]</p> <p>Po zadokumentowaniu obiektu przechowuj informacje w bezpiecznym miejscu.</p> <p>© 1999 J. Paul Getty Trust</p>

Międzynarodowa Rada Muzeów (ICOM) utrzymała [stosowanie] Object ID. Po licznych spotkaniach i badaniach ankietowych przeprowadzonych wśród różnych instytucji i agencji, uczestnicy tego wspólnego przedsięwzięcia wybrali 10 najważniejszych elementów opisu. Bardzo istotna jest fotograficzna część listy kontrolnej. Nie tylko zapewnia ona wizualny punkt odniesienia, ale uzupełnia również elementy opisu, które personel mógłby pominąć. W 1999 r. Miedzyrządowy Komitet UNESCO ds. Promocji Zwrotu Dóbr Kultury przyjął Rezolucję nr 5, która zatwierdziła Object ID jako „międzynarodowy standard zapisu minimum danych dotyczących ruchomego dobra kultury” i zaleciła Dyrektorowi Generalnemu rekomendowanie państwom członkowskim UNESCO stosowanie go w możliwie najszerszym zakresie.

Po ukończeniu dokumentacji zbiorów [zgodnie ze standardem] Object ID personel powinien ją zachować dla celów inwentaryzacyjnych. Arkusze te będą podstawą raportów na temat dóbr historycznych. Ponadto personel może rozpowszechniać je wśród organizacji pozarządowych oraz struktur wojskowych i rządowych.

SCENARIUSZE

Mając do czynienia z dziedzictwem kulturowym, żołnierze mogą spotkać się z różnorodnymi scenariuszami. Mogą one dotyczyć stanowisk archeologicznych, muzeów, bibliotek, archiwów, zabytków, stanowisk [kulturowych] lub ich zespołów. Wszystkie scenariusze są podobne pod względem [metod] dokumentacji, ochrony i kierunku działania.

Stanowiska archeologiczne

Stanowiska archeologiczne to miejsca, w których zachowały się [ślady] działalności minionych cywilizacji lub kultur. Chociaż często trudno wyznaczyć granice takiego obszaru bez zastosowania metod archeologicznych, żołnierze mogą kierować się podstawowymi zasadami ochrony terenu do czasu, aż zawiadomią ekspertów. Ilustracja 6 na s. 38 i 39 odnosi się do scenariuszy [postępowania] na stanowisku archeologicznym. Ilustracja 7 na s. 39 i 40 zawiera szczegółowe wskazówki dotyczące nakazów i zakazów dla żołnierzy.

Ilustracja 6. Scenariusz [działań] dla stanowiska archeologicznego

STANOWISKO ARCHEOLOGICZNE
<p>Kto jest odpowiedzialny [za stanowisko]?</p> <p>Zidentyfikuj osoby i instytucje na poziomie lokalnym i centralnym, które są odpowiedzialne za stanowisko.</p> <p>Co jest wartościowe?</p> <ul style="list-style-type: none"> • Poproś personel lub osoby odpowiedzialne [za obiekt] o ocenę znaczenia stanowiska. • Określ stanowiska podstawowe, drugorzędne i peryferyjne w obrębie przestrzeni archeologicznej.

- Zadokumentuj całość przewidywanego i rzeczywistego [obszaru] stanowiska przy użyciu [współrzędnych] GPS, [opisu] warunków, fotografii i odpowiednich notatek, w tym oceny stanowiska kulturowego.

Jakich problemów może się spodziewać personel?

- Zagrożone lub uszkodzone budynki.
- Trwająca grabież stanowiska.
- Miny i niewybuchy.
- Niewłaściwe użytkowanie przez uchodźców lub inne osoby (np. czasowe zamieszkiwanie).
- Uprawa roli i wypas zwierząt hodowlanych mogą być powszechną praktyką, jednak zanim na nie zezwolisz, skontaktuj się z lokalnymi władzami.
- Sporne roszczenia własnościowe.
- Odślanianie nieprzebadanych stanowisk archeologicznych, formacji geologicznych lub skamieniałości przez czynniki atmosferyczne lub w wyniku klęsk żywiołowych.

Jakich rodzajów zniszczeń może się spodziewać personel?

- Zniszczenie spowodowane bombardowaniem.
- Zniszczenie spowodowane ruchem pojazdów.
- Wykopy wykonywane przez wojsko.
- Nielegalne wykopaliska rabunkowe.

Ilustracja 7. Wskazówki dla żołnierzy dotyczące stanowisk archeologicznych

TO RÓB
<ul style="list-style-type: none"> • Przeprowadź rozpoznanie terenu, aby stwierdzić, czy jest to bogate w obiekty stanowiska archeologiczne. Elementy, które mogą wskazywać na [obecność] stanowiska archeologicznego, zwłaszcza gdy występują w dużym nagromadzeniu, to: <ul style="list-style-type: none"> – artefakty odsłonięte przez erozję lub inne formy działalności. Mogą one być wykonane z kamienia, kości, poroża, drewna, ceramiki, plecionki lub muszli, – elementy widoczne na powierzchni, jak obniżenia utworzone przez osadnictwo w przeszłości, fortyfikacje ziemne, kopce kamienne, pułapki na zwierzęta lub fundamenty [budowli], – sztuka naskalna lub petroglify, – zagłębienia erozyjne wykorzystywane przez ludzi. • Określ [zasięg] podstawowego stanowiska i części peryferyjnej. Zawsze istnieje strefa mieszkalna, przestrzeń zebrania publicznych czy plac targowy, które są położone poza [terenem] głównego stanowiska³⁶.

²⁰⁰ Pominięto prawdopodobnie błędnie powtórzone zdania z dalszej części tabeli [przyp. tłum.].

TEGO NIE RÓB

- Nie zajmuj stanowiska historycznego jako oddział wojskowy. Jakikolwiek użytkowanie lub działalność na stanowisku, które w jakiś sposób naruszą powierzchnię, spowodują dalsze zniszczenie stanowiska. Jedynym wyjątkiem jest rozminowanie terenu lub usunięcie niewybuchów. Może się zdarzyć, że [konieczność] zajęcia obiektu nie podlega dyskusji. [Wówczas] niezbędna jest ocena stanowiska – z uwzględnieniem uwag technicznych – aby określić, w których miejscach (w granicach stanowiska) można rozlokować elementy jednostki wojskowej, aby zminimalizować zniszczenie stanowiska w przyszłości lub mu zapobiec.
- Nie prowadź żadnych wykopalisk ani nie podejmuj żadnych prób renowacji budowli na stanowisku.
- Nie wykorzystuj terenu lub jego otoczenia jako pasów startowych lub lądowisk. Ciąg wirników będzie generować niedopuszczalny podmuch powietrza, który może odsłonić stanowiska lub przykryć piaskiem ich odsłonięte części, przyspieszając erozję struktur [architektonicznych].

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: GTA 41–01–002. *Civil Affairs Arts, Monuments and Archives Guide*, Dept. of the Army, Pentagon 2007, s. 1–9, 11–12, 14–15, 35–37 i 38–40.

80.
Praktyki zarządzania w zabezpieczeniu
stanowisk archeologicznych na terenach
Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych
(2007 r.)

Tereny użytkowane obecnie przez amerykańskie siły zbrojne zajmują kilka milionów hektarów. Według danych sprzed kilku lat w ich granicach znajdowało się kilkadziesiąt obszarów chronionego krajobrazu kulturowego, prawie 700 obiektów figurujących w National Register for Historical Places, a także ponad 17 000 stanowisk archeologicznych i 3200 zabytków architektury. Przeważają wśród nich obiekty związane z rdzennymi mieszkańcami Ameryki, gdyż poligony i bazy sytuowano najczęściej w granicach dawnych rezerwatów indiańskich. Nadzór konserwatorski nad tymi dobrami kultury stanowi jeden z elementów DoD Environmental Program – zintegrowanego zarządzania szeroko pojętymi zasobami środowiskowymi, co jest odzwierciedleniem cywilnych regulacji prawnych na poziomie stanowym i federalnym. Ochrona dóbr kultury należy do domeny Programu Zarządzania Zasobami Dziedzictwa (Legacy Resources Management Program, LRMP) oraz Centrum Zarządzania Środowiskowego Terenami Wojskowymi (Center for Environmental Management of Military Lands, CEMML). Agencje te zapewniają zaplecze naukowo-badawcze w zakresie dokumentacji i minimalizowania negatywnego wpływu obecności wojska na substancję zabytkową przy zachowaniu wartości użytkowej obiektów militarnych.

* * *

Wprowadzenie

Zmniejszanie zagrożenia dla zasobów kulturowych poprzez partnerstwo z Zarządem Terenu Zintegrowanego Szkolenia (ITAM)

W trakcie 5 lat [istnienia] Programu Zasobów Kulturowych i Programu ITAM zdołano zbudować proaktywne partnerstwo w zakresie ochrony zasobów kulturowych oraz udostępniania terenów [na których się znajdują] na potrzeby ćwiczeń wojskowych.

Ochrona terenu oraz jego udostępnianie dla celów szkoleń poligonowych mogą się wydawać ze sobą sprzeczne. Jednak odkąd ITAM i Zasoby Kulturowe zainicjowały nową strategię aktywnego wykorzystania gruntów, idee ochrony [dziedzictwa] oraz ćwiczeń poligonowych wojska stały się wspólnym celem.

To skuteczne partnerstwo obejmuje kilka dobrze ugruntowanych, ale również nowych i innowacyjnych technik, umożliwiających zarazem ochronę [dóbr kultury] i dostęp [do nich wojska], bez rozwijania jednego kosztem drugiego. Rekultywacja

zerodowanych obszarów, wykorzystanie GIS, utwardzanie terenu, lokalne inicjatywy społeczne i rozwój technik szkolenia to tylko niektóre ze sposobów, dzięki którym partnerstwo osiągnęło swoje cele.

[...]

Bezpieczeństwo

Opuszczone ludzkie siedliska, które Zarządzający Zasobami Kulturowymi określają jako stanowiska archeologiczne, często stwarzają zagrożenie dla bezpieczeństwa. Z zabytkowymi stanowiskami archeologicznymi nierzadko wiąże się [obecność] odsłoniętych fundamentów, studni, drutu kolczastego, potłuczonego szkła, narzędzi rolniczych, maszyn fabrycznych i odpadów przemysłowych. Zagrożenie mogą też stanowić stanowiska prehistoryczne ze strukturami naziemnymi i przedmiotami kultury materialnej. Opuszczone budynki i inne elementy [architektury] mogą być niestabilne. Rozsypujące się mury mogą narazić [na niebezpieczeństwo] personel poruszający się pieszo, szczególnie gdy elementy te są ukryte pod warstwą roślinności. Wiele produktów ubocznych XIX-wiecznej działalności przemysłowej jest toksycznych i/lub niebezpiecznych. Hałdy i wysypiska żużlu, zawierającego metale ciężkie i inne materiały toksyczne, stały się obecnie częścią historycznego krajobrazu i także mogą zaskoczyć personel [wojskowy].

Odsłonięte fundamenty historyczne mogą stwarzać zagrożenie dla manewrów pojazdów terenowych, personelu wojskowego i gości cywilnych. Nie tylko w Fort Drum zdarzały się wypadki z udziałem pojazdów wojskowych, które wjeżdżały niespodzianie do wykopów rozsianych po poligonach znajdujących się na obszarach, których mieszkańcy zostali wysiedleni podczas II wojny światowej.

Porzucone zabytkowe studnie i głębokie zbiorniki na wodę są potencjalnymi pułapkami i stwarzają zagrożenie dla ludzkiego życia. Większość dawnych studni została wykopana ręcznie przy użyciu łopat i kilofów. Mają one od 3 do 6 stóp [1–2 m] średnicy, a ich głębokość waha się od 10 do 30 stóp [3–9 m]. Na ogół wkładano je kamieniami polnymi, betonem lub innym twardym materiałem, który zapobiegał osuwaniu się ziemi, umożliwiając zarazem wypełnienie szybu wodą.

Przykrycie studni zapewnia doraźną ochronę. Jednak drewniane, a nawet betonowe pokrywy ulegają zniszczeniu pod wpływem różnych czynników. Jeśli strategia ograniczania [ryzyka] polega tylko na przykryciu wylotu studni, pokrywa powinna być wykonana ze zbrojonego betonu lub grubej płyty metalowej, na tyle ciężkiej, aby do jej przesunięcia potrzeba było przynajmniej dwóch dorosłych osób.

Przy podejmowaniu decyzji o przykryciu studni [należy odpowiedzieć na] następujące pytania:

- Czy zasypanie studni lub sposób jej wypełnienia wpłyną na jakość wód gruntowych?
- Czy w studni występują jakieś gatunki zwierząt lub roślin, które należy wziąć pod uwagę?
- Czy studnia jest łatwo dostępna?

- Czy ciężki sprzęt może dotrzeć do studni, nie uszkadzając pobliskich elementów kulturowych?
- Czy ciężki sprzęt może dotrzeć do studni bez naruszania terenów podmokłych lub innych elementów przyrodniczych?

[...]

„Uważam, że w niektórych przypadkach jedynym sposobem uniknięcia znikania stanowiska i zapewnienia jego integralności jest jego zasypianie” – Randy Korgel, Yakima Training Center CRM

Dlaczego [należy] utwardzać [teren]?

Stanowiska archeologiczne są ze swej natury w stanie ciągłego rozkładu. Płytkie, odsłonięte stanowiska są szczególnie narażone na zniszczenie i degradację w wyniku oddziaływania natury i człowieka. Ruch pieszy i samochodowy, pojazdy terenowe, trudne warunki pogodowe, porastająca roślinność i erozja to tylko niektóre z wielu czynników, które mogą powodować dalsze zagrożenia dla zasobów [kulturowych]. Znaki zakazu wstępu, słupki Seiberta i inne rodzaje oznakowania często okazują się niewystarczające, by zapobiec naruszeniom przez ludzi na intensywnie użytkowanych poligonach. Na rzadziej używanych terenach stanowiska archeologiczne trudno zachować z powodu gęstej roślinności, która tylko pogarsza sytuację.

Przed podjęciem decyzji o przykryciu lub zasypaniu stanowiska należy rozważyć następujące kwestie:

- Czy wybrane metody przykrycia będą odwracalne?
- Czy archeolodzy lub inni interesariusze będą chcieli lub potrzebowali mieć w najbliższej przyszłości dostęp do stanowiska?
- Czy istotne dane [badawcze] nie zostaną utracone podczas ubijania [ziemi]?
- Czy metoda przykrycia nie spowoduje przyspieszenia procesu niszczenia stanowiska, zamiast go spowolnić?
- Czy metoda przykrycia spowoduje horyzontalne przesunięcia [obiektów archeologicznych]?
- Czy metoda przykrycia zmieni skład chemiczny gleby?
- Czy metoda przykrycia zmieni hydrologię stanowiska?
- Czy nie lepiej pozostawić stanowisko [w obecnym stanie]?
- Czy na stanowisku występują zagrożenia dla ludzi lub środowiska, których [usunięcie] jest ważniejsze niż troska o jego zachowanie?

Niektóre stanowiska archeologiczne wymagają opieki z powodu odsłoniętych obiektów, które mogą zagrażać bezpieczeństwu. Zabytkowe obiekty przemysłowe mogą zawierać rudy żelaza, pozostałości maszyn, potłuczone szkło, ogrodzenia i odsłonięte fundamenty [budynków].

Odzyskiwanie danych, będące sposobem złagodzenia skutków niszczenia stanowiska archeologicznego, bywa bardzo kosztowne i czasem nie jest najlepszym rozwiązaniem. Odzyskiwanie danych jest też do pewnego stopnia destrukcyjną metodą minimalizowania strat.

Należy więc brać również pod uwagę niepodejmowanie żadnych kroków. Czy stanowisko jest na tyle ważne [z naukowego punktu widzenia], aby wydanie znacznych środków na jego zabezpieczenie było zasadne? Czy zachowało swoją integralność na tyle, aby objęcie go ochroną było uzasadnione? Czy istnieją jakieś cechy, pozwalające na uznanie stanowiska [za warte ochrony], które są narażone [na zniszczenie]? W przypadku takich dóbr kultury, jak historyczna miejscowość Sterlingville, nurtujące jest pytanie: jeśli wszystkie obiekty [archeologiczne] uległyby całkowitemu zniszczeniu, czy wpłynęłoby to na te elementy wsi, które spełniły warunki zakwalifikowania jej do Narodowego Rejestru? Inne jeszcze względy mogą mieć charakter kulturowy, religijny lub sentymentalny. W przypadku Sterlingville zdecydowaliśmy się nie podejmować żadnych działań [naprawczych] w katolickim kościele, gdy wokół jego relikwów znaleźliśmy in situ potłuczone witraże. Pozostał on strefą objętą zakazem wstępu.

Czy zakaz wstępu jest dobrym sposobem zarządzania zasobami kulturowymi?

- Szata roślinna powoduje niszczenie odsłoniętych fundamentów [obiektów archeologicznych].
- Tereny objęte zakazem wstępu wymagają ciągłego monitorowania, aktywnego egzekwowania przepisów i pracochłonnego utrzymywania porządku.
- Wysiedlone rodziny czują, że opuściły swoje domy bez powodu.
- Ingerencja w obszar poligonowy.

Cele Zasobów Kulturowych

Programy Zasobów Kulturowych Departamentu Obrony zapewniają ochronę i interpretację stanowisk archeologicznych, obiektów kultury tradycyjnej, miejsc związanych ze znaczącymi wydarzeniami lub osobami, związanych z tradycją miejsc (budynki, obiekty, struktury i pomniki) istotnych z punktu widzenia pożytku publicznego i wiedzy, zgodnie z wszystkimi federalnymi i stanowymi przepisami, regulacjami, wytycznymi i standardami. [...] Planowanie często skupia się na badaniach naukowych i studiach historycznych dotyczących stanowisk. Zarządzający Zasobami Kulturowymi (CRM) nierzadko musi wskazać rozwiązania odpowiednie dla różnego rodzaju ćwiczeń poligonowych czy użytkowania rekreacyjnego, aby mogły się one odbywać na takim terenie bez narażania ważnych stanowisk na uszkodzenie.

Dobry plan dotyczący zasobów kulturowych będzie zawsze uwzględniał sposoby wykorzystania [ich] w edukacji. Szczególną rolę odgrywa szkolenie z zakresu znaczenia zasobów kulturowych dla żołnierzy udających się do teatru działań. Najlepiej, żeby żołnierze mieli okazję przećwiczyć zajęcia bez uszkodzenia stanowiska będącego dziedzictwem [historycznym], położonego na terenie ich macierzystej bazy, zanim zaczną przejmować zabytki światowego dziedzictwa za granicą.

Aby opracować zalecenia dotyczące zarządzania konkretnym stanowiskiem, ocenę konserwatorską należy przeprowadzać dla każdego przypadku z osobna. Zalecenia te mogą obejmować stały monitoring, badania terenowe (w tym sondażowe), prace restauratorskie, utwardzanie stanowiska na potrzeby kontrolowanego

wykorzystania krajobrazu w szkoleniu, wysiewanie i ponowny zasiew naturalnych roślin, zwalczanie chwastów oraz kontrolne zamknięcie stanowiska wraz z ustawieniem znaków informacyjnych.

Prace podpowierzchniowe są destrukcyjne dla stanowiska i mogą spowodować jego większą podatność [na zniszczenie]. Kluczowa w opracowaniu planu konserwatorskiego dla stanowiska może być ocena wstępna, obejmująca m.in. prace dokumentacyjne, przebadanie składu chemicznego gleby w pobliskich, niewrażliwych strefach oraz rejestrację wskaźników powierzchniowych, pozwalających określić wartość stanowiska bez sondażowania podpowierzchniowego.

Zachowanie in situ jest preferowaną metodą ochrony stanowiska [archeologicznego] dla większości znajdujących się w ziemi zasobów archeologicznych. Każdy plan zasypania lub utwardzenia stanowiska powinien zapewniać zabezpieczenie jego stratygrafii podczas nawożenia [ziemi].

[...]

Metody zabezpieczenia [stanowiska]

Utwardzanie jest tylko jedną z wielu możliwości zabezpieczenia narażonych na niebezpieczeństwo stanowisk archeologicznych. Stanowiska mogą być po prostu chronione za pomocą oznakowania. Należy rozważyć, jakie działania będą na stanowisku dozwolone, kto będzie miał do niego dostęp i jak stanowisko będzie wykorzystywane. Czy dopuszczalne będzie szkolenie poligonowe? [Ruch] pojazdów? Kopanie w ziemi? Czy oznakowanie będzie obejmować ostrzeżenia przed naruszeniem obiektów? Czy zabytkowe struktury archeologiczne będą naruszane lub uszkodzane przez żołnierzy usiłujących poprawić swoje pozycje?

Stanowiska związane ze sferą duchowości wymagają specjalnego podejścia. Zazwyczaj ten typ stanowiska musi być dostępny dla wybranych osób i grup, chociaż nie dla ogółu społeczeństwa. W takich przypadkach konieczne może być zakamuflowanie stanowiska, aby wtopiło się w krajobraz.

Przedyskutowanie opcji zabezpieczenia [stanowiska] z pracownikami poligonu wojskowego i Oddziałem Obiektów Strzeleckich tworzy podstawy dla konstruktywnego dialogu z zespołem Zasobów Kulturowych. Podobnie korzystne mogą okazać się ocena i omówienie możliwości zaangażowania lokalnej społeczności przy niewielkich kosztach dla projektu.

W wielu bazach wojskowych tereny wrażliwe kulturowo lub obszary środowiskowe oznacza się jako zamknięte dla ćwiczeń, manewrów i innych rodzajów aktywności przy użyciu słupków Seiberta. Słupek Seiberta składa się z 16-calowego kawałka PCW z naprzemiennymi pierścieniami taśmy odbłaskowej w kolorze szarym, czerwonym i żółtym, zamontowanego na metalowym słupku na wysokości ok. 4–5 stóp [1–1,5 m] nad ziemią. Wzdłuż tylnej części tyczki biegnie czarny pasek. Jeśli jest on widoczny, oznacza to, że patrzący znajduje się właśnie na stanowisku i musi ten teren niezwłocznie opuścić.

Zarządzający Zasobami Kulturowymi często napotykają problem zapewnienia odpowiedniej relokacji stanowisk archeologicznych i [innych] obiektów w celu

ich monitorowania. Stanowiska monitoruje się przez cały czas także pod kątem zmian w szacie roślinnej, glebie, erozji powierzchniowej, wandalizmu i grabieży.

Alternatywnym źródłem [danych] wobec standardowych szpil geodezyjnych i oznakowania na słupach jest wykorzystanie nowej technologii, zwanej elektronicznym systemem znakowania (EMS). Systemy takie są od lat stosowane w budownictwie oraz przez Departament Obrony jako sposób dokumentowania infrastruktury podziemnej, takiej jak linie energetyczne, instalacje gazowe i wodociągowe, kanalizacja, linie telekomunikacyjne i inne. Na tym polu EMS okazał się skuteczny w zapobieganiu przypadkowym uszkodzeniom instalacji o znaczeniu krytycznym, a także poprawianiu wydajności późniejszych prac serwisowych i napraw. Markery EMS są wyjątkowo trwałe, można je zakopywać w odwiertach, wykopach sondażowych i innych badanych obiektach. Nie posiadają one żadnych elementów widocznych na powierzchni, które mogłyby zostać zniszczone lub wykorzystane przez złodziei do lokalizacji stanowiska.

Na stanowiskach archeologicznych elektroniczne systemy znakowania powinny być stosowane w połączeniu ze standardowymi procedurami dokumentacyjnymi. Stanowiska nadal należy mapować, zapisywać ich koordynaty GPS i inne pomiary geodezyjne. W przeszłości archeolodzy polegali głównie na znakowaniu na powierzchni lub [charakterystycznych] elementach krajobrazu. Wszelkie oznaczniki naziemne są jednak narażone na zdewastowanie, kradzież, usunięcie czy inne działania destrukcyjne.

Dwa najbardziej użyteczne dla archeologów cyberznaczniki to markery powierzchniowe (mniej więcej wielkości palca wskazującego) i markery kulkowe (wielkości piłki do softballa). Są one łatwe w instalacji oraz na tyle małe i lekkie, by można je było przenosić w [kieszeni] kamizelki lub w plecaku. Marker kulkowy to trwały, niewidoczny punkt odniesienia, który można umieścić w niewielkich odwiertach. Można go łatwo przenosić, nie naruszając gruntu i nie pozostawiając śladu na powierzchni. Markery przypowierzchniowe mogą być stosowane do oznaczania wykopów sondażowych, zasięgu [obiektów archeologicznych] lub małych, pojedynczych znalezisk, które w przyszłości mogłyby zostać przeniesione lub ponownie odsłonięte. Z takich znaczników można stworzyć linie lub siatkę stanowiskową w celu monitorowania długofalowych skutków oraz wpływu zjawisk erozyjnych. Cyberznaczniki łatwo przenieść bez naruszania pokrywy roślinnej czy rozkopania gruntu.

Wyciągnięte wnioski

W początkach projektu w Sterlingville zarządzający zasobami kulturowymi i koordynator rewaloryzacji i utrzymania gruntów w Fort Drum spędzili wiele godzin, opracowując zasady usuwania roślinności oraz plan działania dla każdego obiektu [archeologicznego] bez naruszania zieleni. Program rozpoczęto od usunięcia małych łodyg. Po dokładniejszym przyjrzeniu się pierwszemu obiektowi okazało się, że z powodu braku widoczności wykonana praca planistyczna nie miała sensu. Na tym etapie zespoły rewaloryzacji i utrzymania gruntów usunęły resztę łodyg z relikwów historycznych, po czym na nowo rozpoczęto

opracowywanie planu pielęgnacji. Jednym z wniosków było, iż w niektórych przypadkach zaawansowany rozrost korzeni zabezpieczał kamienne ściany, zatem decyzje o usuwaniu roślinności należało podejmować ostrożnie.

Zasadnicza rola grodzenia [terenu] słupkami, znakowania i oznaczania elektronicznego polega na wysłaniu jasnego sygnału przez archeologów i wojsko, że stanowisko jest wciąż monitorowane i zabezpieczone. Objęcie terenu zakazem wstępu niekoniecznie musi wiązać się z uniemożliwieniem prowadzenia ćwiczeń poligonowych. Przy grupowym wysiłku i koordynacji ze strony Zarządzającego Zasobami Kulturowymi, nadzoru terenów strzeleckich i Zarządu Terenów Zintegrowanego Szkolenia obszary takie można wykorzystywać w większych scenariuszach ćwiczeń: podczas planowania i wykonywania zadań tereny z zakazem wstępu mogą być uznawane za pola minowe, obszary skażone chemicznie lub inne strefy taktycznego omijania.

„Zakaz wstępu z rozkazu Dowódcy” jest rozkazem wojskowym. Jeśli stanowisko ma zostać zasypane, ale nie będzie oznakowane, na wierzchu geowłókniny należy umieścić warstwę tkaniny z odpowiednią informacją.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: H. Wagner, L. Rush, I. Warden, *Protecting the Past to Secure the Future: Best Management Practices for Hardening Archeological Sites on DoD Lands (Legacy Project No. 06–303)*, Fort Drum 2007, s. 5, 15–17, 19–23 i 32–37, <https://denix.osd.mil/cr/archaeology/guidance/protecting-archaeological-sites-on-dod-lands/report/> (dostęp: 16.03.2022).

Nota: Publikacja w porozumieniu z dr Laurie Rush.

81.

Wytyczne Sił Zbrojnych Austrii w sprawie ochrony dóbr kultury
(2009 r.)

Dyrektywa austriackiego Ministerstwa Obrony pt. *Richtlinien für den Kulturgüterschutz* z roku 1981 (uaktualnienie z 1993 r.) zawiera szczegółowe wytyczne dotyczące implementacji Konwencji haskiej (ratyfikowanej przez rząd Austrii w 1954 r., z Drugim Protokołem w 2002 r.). Fundamentem tego systemu są oficerowie łącznikowi ds. wojskowej ochrony dóbr kultury (Kulturgüterschutzoffiziere, od niedawna: Verbindungsoffiziere/militärischer Kulturgüterschutz), wywodzący się z rezerwy (Milizsoldaten) i legitymujący się odpowiednim wykształceniem cywilnym (historia, historia sztuki, architektura, prawo). Pełnią oni funkcje doradcze w stosunku do organów cywilnej administracji, prowadzą szkolenia dla żołnierzy, a także opracowują bazy danych i rejestry obiektów zabytkowych. Choć Austria zachowuje status neutralny i nie jest członkiem NATO, w związku z udziałem austriackich kontyngentów w operacjach pokojowych i stabilizacyjnych pojawiła się konieczność dostosowania rodzimych rozwiązań w zakresie ochrony dóbr kultury do standardów Paktu. Nowa wersja Dyrektywy (2009/2010 r.) przeniosła część tych zadań na struktury współpracy cywilno-wojskowej, do których włączono oficerów łącznikowych ze specjalnością „Kulturgüterschutz”.

* * *

[...]

5. Organizacja strukturalna i proceduralna

5.1. Organizacja

W celu zapewnienia wojskowej ochrony dóbr kultury współdziałać muszą następujące podmioty:

- właściwe jednostki organizacyjne Federalnego Ministerstwa Obrony Narodowej i Sportu,
- dowódcy wszystkich szczebli dowodzenia,
- radcy prawni,
- oficerowie łącznikowi/wojskowa ochrona dóbr kultury, oraz
- żandarmeria wojskowa/„Military Police” (MP).

5.2. Funkcja oficerów łącznikowych/wojskowej ochrony dóbr kultury i ich zadania²⁰¹

²⁰¹ Więcej szczegółów na temat funkcji oficerów łącznikowych/wojskowej ochrony dóbr kultury podano w wytycznych dla cywilno-wojskowych służb łącznikowych (ZMVD).

Funkcję oficerów łącznikowych/wojskowej ochrony dóbr kultury uznaje się za główną funkcję w planach organizacyjnych następujących elementów organizacyjnych:

- dowództwo sił zbrojnych,
- dowództwa wojskowe (dla operacji krajowych), oraz
- dowództwa brygad (w pierwszej kolejności dla operacji międzynarodowych).

Oficerowie łącznikowi/wojskowa ochrona dóbr kultury zobowiązani są zgodnie z § 2 ustawy o obronności z 2001 r. w szczególności do wykonywania następujących zadań podczas operacji federalnych sił zbrojnych w kraju i za granicą:

- informowania dowództwa i służb wojskowych o sytuacji związanej z ochroną dóbr kultury (położenie geograficzne, klasyfikacja według potencjalnych zagrożeń dla dóbr kultury, stan obiektów i odpowiedzialne organy cywilne, np. Federalny Urząd Zabytków (BDA), BDA/państwowe urzędy konserwacji, organizacje obrony cywilnej, właściciele lub posiadacze dóbr kultury);
- doradzania dowódcom wojskowym w sprawach związanych z ochroną dóbr kultury;
- ochrony interesów wojskowych w kontaktach z organami cywilnymi;
- informowania organów cywilnych o sytuacji wojskowej i wojskowych środkach dowodzenia operacyjnego;
- doradzania organom cywilnym w sprawach związanych z wojskową ochroną dóbr kultury;
- przekazywania dowódcom i służbom wojskowym informacji o wymaganiach cywilnych w celu uzyskania wsparcia w sprawach związanych z ochroną dóbr kultury;
- współpracy w przygotowywaniu i przeprowadzeniu operacji (np. przy formułowaniu rozkazów i/lub w ramach „targetingu”);
- przygotowania podstawowych materiałów na potrzeby ochrony dóbr kultury;
- prowadzenia doskonalenia zawodowego w ramach wojskowej ochrony dóbr kultury oraz współpracy w ramach szkoleń podstawowych;
- udziału w operacjach pomocy w przypadku katastrof w celu doradzania grupom zadaniowym.

6. Współpraca cywilno-wojskowa (ZMZ) w ramach ochrony dóbr kultury

W ramach ochrony dóbr kultury niezbędna jest współpraca organów wojskowych i cywilnych. Do organów cywilnych zaliczają się przykładowo:

- organizacje międzynarodowe, np. UNESCO;
- międzynarodowe organizacje pozarządowe, np. Stowarzyszenie Komitetów Narodowych Błękitnej Tarczy (ANCBS);
- krajowe organizacje pozarządowe, np. „Cultural Heritage without Border” (CHwB);
- państwowe władze cywilne, np. Federalne Ministerstwo Sztuki, Kultury i Nauki, Federalne Ministerstwo Spraw Europejskich i Międzynarodowych czy Federalny Urząd Zabytków;
- eksperci merytoryczni, np. archeolodzy, historycy czy archiwiści.

6.1. Rejestracja dóbr kultury

Dobra kultury zarejestrowane przez uprawnione do tego organy krajowe i międzynarodowe (np. Biuro ds. Konwencji i Ośrodek Dokumentacji Federalnego Urzędu Zabytków, UNESCO itd.) oraz dokumenty przekazane w formie pisemnej lub graficznej do Federalnego Ministerstwa Obrony Narodowej i Sportu należy odpowiednio opracować i przekazać dowództwu operacji jako wytyczne wojskowo-geograficzne.

W przypadku operacji szczegółowe pytania, w szczególności dotyczące współpracy w zakresie rejestracji dóbr kultury, są zlecane przez dowódców kierujących operacją.

6.2. Obowiązek zgłaszania

Dobra ruchome i nieruchome znalezione przez wojsko w rejonie działań, które wprawdzie nie są oznaczone jako dobra kultury, jednak za takie uchodzą, muszą być zgłoszone przez odpowiednie dowództwo właściwym organom cywilnym.

7. Szczególne cechy ochrony dóbr kultury i wojskowej obrony dziedzictwa kulturowego w zakresie operacji pokojowych.

W (krajowych i międzynarodowych) konfliktach zbrojnych dziedzictwo kulturowe, w szczególności dobra kultury, często było narażone na ukierunkowane ataki. W procesie tym zamierzonym celem stron konfliktu było zniszczenie lub nielegalny przewóz tych dóbr, a także wykorzenie cech tożsamości kulturowej danych jednostek. Takie działania wywoływały światowe oburzenie i pociągały za sobą nakładanie sankcji przez wspólnotę międzynarodową.

Na podstawie tych doświadczeń w ramach zarządzania kryzysowego w operacjach wspierania pokoju – na podstawie odpowiedniego mandatu na mocy prawa międzynarodowego oraz mając na względzie zasadę „Cultural Awareness” (świadomości kulturowej)²⁰² – należy ze wzmoczoną siłą podejmować zadania „Safeguarding Cultural Heritage” (ochrony dziedzictwa kulturowego). Konieczne jest zatem zajęcie się kwestią zabezpieczenia czynników społecznych, politycznych, kulturowych i gospodarczych oraz środowiskiem społecznym ludności na obszarze operacyjnym. Zaleca się przy tym także rejestrację wszystkich dotkniętych podmiotów na obszarze operacyjnym z podaniem ich cech tożsamości kulturowej.

Ochrona dziedzictwa kulturowego na obszarze operacyjnym przed umyślnym niszczeniem („Securing Cultural Heritage”) przez poszczególne strony konfliktu stanowi przy tym priorytet podczas konfliktu, względnie bezpośrednio po jego zakończeniu. W celu ukierunkowanej obrony przed potencjalnymi zagrożeniami należy zatem sporządzić analizę ryzyka oraz udostępnić absolutnie niezbędną liczbę żołnierzy oraz materiałów. Może to obejmować „Proposed Designation of Protective Zones (PDPZ)” (proponowane wydzielone strefy ochronne) utworzone

²⁰² Pod pojęciem „Cultural Awareness” rozumie się tutaj uwrażliwienie i pełną informację o sposobie traktowania innej kultury.

wspólnie z organizacją międzynarodową, organizacją rządową lub organizacją pozarządową bądź też na wniosek takiej organizacji albo w ramach „Crowd and Riot Control (CRC)” (kontroli demonstracji i zamieszek). Natomiast w fazie odbudowy ochrona dziedzictwa kulturowego („Safeguarding Cultural Heritage”) znajduje się na pierwszym miejscu.

W celu zapewnienia wojskowej ochrony dziedzictwa kulturowego, w tym dóbr kultury, w operacjach wspierania pokoju należy przestrzegać międzynarodowych i krajowych podstaw prawnych, ustanowionych oddzielnie dla każdej operacji w ramach wykonywania mandatu (przykładowo „Operations Plan” [OPLAN], „Operations Order” [OPORDER], „Standard Operating Procedures” [SOP] oraz „Rules of Engagement” [RoE]). W tym kontekście odpowiedni dowódca może nadać obiektom dziedzictwa kulturowego, w tym obiektom stanowiącym dobra kultury, specjalny status, mianowicie „Property with Designated Special Status (PrDSS)” (dobra o nadanym statusie specjalnym). Umożliwia to zastosowanie odpowiednio do sytuacji władzy rozkazodawczej i środków przymusu zgodnie z przyjętymi zasadami „Rules of Engagement” (RoE) i stanowi warunek właściwej ochrony oznaczonego w ten sposób dobra. Zaklasyfikowanie jako „Property with Designated Special Status (PrDSS)” nie jest przewidziane wyłącznie na potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego, lecz stosowane również w odniesieniu do innych obiektów, które są oceniane jako mające odpowiednio istotne znaczenie dla wypełnienia misji (np. siedziba organizacji międzynarodowej). W związku z tym nie dokonuje się rozdzielenia obiektów w planowaniu średnio- i długoterminowym w ramach PrDSS.

Dopuszczalność stosowania władzy rozkazodawczej i środków przymusu, wraz z zagrażającym życiu użyciem broni, w związku z ochroną dziedzictwa kulturowego jest regulowana przez krajowe i międzynarodowe podstawy prawne oraz instrukcje operacyjne mające zastosowanie do danej misji.

Aby wypełnić powyższe zadania, w ramach współpracy cywilno-wojskowej (ZMZ)/zagranica (A), wzgl. Civil-Military Cooperation (CIMIC), na wszystkich szczeblach dowodzenia należy zapewnić odpowiednio przeszkolony personel, a mianowicie oficerów łącznikowych (Liaison Officers [LNO/LO]).

[...]

[tłum. w posiadaniu redakcji]

Źródło: *Richtlinie für den militärischen Kulturgüterschutz und zur militärischen Bewahrung von Kulturellem Erbe*, Wiedeń 2009, s. 16–19, <https://kulturgueterschutz.files.wordpress.com/2010/06/richtliniemilkg1.pdf> (dostęp: 25.02.2021).

Podręcznik polowy dla struktur współpracy cywilno-wojskowej (2012 r.)

Adresowany do żołnierzy współpracy cywilno-wojskowej podręcznik polowy (*CIMIC Field Handbook*), pomimo kilku kolejnych edycji, pozostaje w tym obszarze ochrony dóbr kultury równie oszczędny, co NATO-wska Dyrektywa AJP-3.19, określająca rolę i zadania formacji CIMIC. W nowym Modelu Zaawansowanych Kompetencji Kulturowych (*Advanced Cultural Competence Model, ACC*) dziedzictwo historyczne wymieniono jednak jako jeden z kilku elementów wpływających w istotny sposób na warunki życia i świadomość ludności zamieszkującej strefę działań operacyjnych, a „kultura i edukacja (w tym: archiwa, zabytki, sztuka, religia i język)” znalazły się wśród głównych obszarów tematycznych, którymi mają się zajmować specjaliści funkcjonalni CIMIC.

* * *

Rozdział I. Informacje podstawowe

[...]

5.5. Specjaliści funkcjonalni (SF)

Specjalistów funkcjonalnych należy zatrudniać wszędzie tam, gdzie ich kompetencje są niezbędne do wsparcia misji. Zleca im się wykonanie określonych zadań, które zostały wskazane w trakcie procesu oceny. Ich liczba i obszary specjalizacji będą się różnić w zależności od potrzeb i dostępności. Specjaliści funkcjonalni mogą być zarówno wojskowymi, jak i cywilami i są zatrudniani na czas trwania określonego zadania.

Obszary specjalizacji mogą dotyczyć następujących dziedzin:

- administracja publiczna (w tym: działania rządu, prawo, edukacja, opieka medyczna, bezpieczeństwo i środowisko);
- infrastruktura cywilna (w tym: komunikacja, transport, służby ratownicze i inwestycje publiczne);
- pomoc humanitarna (w tym: uchodźcy, pomoc medyczna i humanitarna);
- gospodarka i zatrudnienie (w tym: rozwój gospodarczy, żywność i rolnictwo, przemysł i handel);
- kultura i edukacja (w tym: archiwa, zabytki, sztuka, religia i język).

Specjaliści funkcjonalni powinni przejść podstawowe szkolenie. Bez odpowiedniego zrozumienia, czym jest CIMIC, specjaliści funkcjonalni nie będą posiadali profilu niezbędnego do pracy w terenie w ramach CIMIC.

Specjaliści funkcjonalni mogą się różnić zależnie od narodowości, np. NLD IDEA (małe i średnie przedsiębiorstwa), USA – operacje portowe.

[...]

Rozdział III. Wsparcie dla sił zbrojnych

[...]

5. Wrażliwość kulturowa i Model Zaawansowanych Kompetencji Kulturowych CCO

Powinieneś być świadomy i wrażliwy pod względem kulturowym!

C ³⁹	Kultura jest wszechobecna. Każdy [człowiek], każda organizacja, każdy region i każdy kraj posiada [własną] kulturę.
U	Zrozumienie przekonań kulturowych, wartości i percepcji innych jest kluczem do sukcesu. I odwrotnie.
L	Poznawanie zróżnicowanego dziedzictwa kulturowego daje satysfakcję, inspiruje i wzmacnia pozycję.
T	Praca zespołowa w ciągle rosnącej, globalnej i zróżnicowanej przestrzeni pracy nie jest możliwa bez rozpoznania kulturowego.
U	Programowanie kulturowe oraz podział na „nas” i „tamtych” można zmniejszyć dzięki zrozumieniu „ich” punktów widzenia.
R	Podstawą porozumienia jest zrozumienie, z jakich pozycji wychodzą inni ludzie, oraz zaakceptowanie ich punktu widzenia i stylu [życia].
E	Wykorzystanie różnic kulturowych stanowi klucz do nieograniczonych innowacji i rozwoju.

Jako operator CIMIC musisz bardzo dobrze rozumieć całość kontekstu kulturowego, w którym działasz. Pełne i szczegółowe pojęcie o społeczeństwie umożliwi ci interakcję z miejscową ludnością i zrozumienie różnic kulturowych w sposób, który ułatwi ukończenie misji, zamiast je utrudniać.

Musisz unikać błędów kulturowych!

Biorąc pod uwagę to, że CIMIC polega na nawiązywaniu relacji, musisz mieć podstawową wiedzę o [miejscowej] rodzimej populacji. W najbardziej oficjalnych kontaktach ze społecznością cywilną i lokalnymi władzami korzysta się ze wsparcia tłumaczy. Poza zapewnianiem dokładnego przekładu muszą oni też znać miejscowe zwyczaje, co jest równie istotne, jak ich umiejętności lingwistyczne.

Umiejętność pracy z tłumaczami zwiększa Twoją skuteczność!

²⁰³ W dokumencie oryginalnym opublikowanym w języku angielskim litery pierwszych słów każdego rozwinięcia tworzyły akronim „culture” (kultura).

Model Zaawansowanych Kompetencji Kulturowych CCOE

Wsparcie społeczeństw w ich drodze od konfliktu do pokoju jest bardzo wymagającym i złożonym wyzwaniem dla każdego, kto się tego podejmuje. Mimo że podmioty cywilne mogą mieć na starcie przewagę nad podmiotami wojskowymi, jest absolutnie niezbędne, aby siły wojskowe były zdolne, chętne i zainteresowane udziałem [w tym działaniu].

Te społeczeństwa w centrum uwagi zasługują na więcej troski i zainteresowania niż zwykła, stereotypowa analiza sytuacyjna dokonywana przez personel wojskowy. Taka typowa analiza sytuacji militarnej nie bierze pod uwagę wszystkich czynników, które powinny być częścią równania.

Aby ułatwić wojsku takie całościowe spojrzenie, CCOE zaprojektowało Model Zaawansowanych Kompetencji Kulturowych (ACC). Uwzględni on wszystkie istotne sektory każdego społeczeństwa, jak również wszystkie czynniki mające wpływ na to społeczeństwo, które siły zbrojne muszą zrozumieć i uwzględnić w planowaniu, żeby zapewnić niezbędne wsparcie.

ACC dzieli samo społeczeństwo na pięć segmentów. Są to:

- wymiar fizyczny: rozumie się przez to ziemię, góry, wodę pitną, rzeki, środowisko, ale także surowce mineralne;
- wymiar ekonomiczny: produkcja, wymiana handlowa, sposoby radzenia sobie z brakami, ale także takie aspekty, jak poczucie pewności przedsiębiorców i czarny rynek;
- wymiar społeczny: sposób, w jaki społeczeństwo definiuje i organizuje swoje relacje – młodzi a starzy, posiadający a nieposiadający, mężczyźni a kobiety;
- wymiar polityczny: jak społeczeństwo podzieliło swoją siłę i zorganizowało przywództwo;
- wymiar tożsamościowy: wspólne wierzenia i historia, które ukształtowały tożsamość kulturowo-społeczną.

Każdy z tych wymiarów odgrywa istotną rolę w interakcjach [zachodzących] w każdym ze społeczeństw, ustanawia jego fundamentalne aksjomaty, jak również wyznacza granice lub możliwości rozwoju. Jakikolwiek tarcia w tych obszarach będą wywoływać stan niepokoju, począwszy od irytacji po agresję.

CCOE dąży do uczynienia tego modelu przejrzystym i zrozumiałym. Dlatego częścią naszego programu jest publikowanie przystępnych wytycznych dla każdego z segmentów, o ile nie zostały uwzględnione w innych publikacjach lub doktrynach.

Pierwszym krokiem była [publikacja] *Płeć kulturowa ma sens*, która objęła fragmenty wszystkich pięciu wyżej wymienionych wymiarów. Publikacja, którą trzymasz teraz w rękach, wyjaśnia wpływ na wszystkie części społeczeństwa jeszcze jednego aspektu, podsumowując ten obraz. Ponadto w przyszłości ACC zostanie uzupełnione publikacjami dotyczącymi innych zagadnień.

Popieranie i promowanie znajomości i zrozumienia ACC zostanie zapewnione poprzez uświadomienie [odbiorcom] znaczenia najważniejszych czynników oddziałujących na każdy segment:

- oddziaływanie ekosystemów na wymiar fizyczny;
- wpływ przedsiębiorczości na wymiar ekonomiczny;
- wpływ kwestii płci kulturowej na wymiar społeczny;
- wpływ dobrego zarządzania i praworządności na wymiar polityczny;
- wpływ ochrony dziedzictwa kulturowego na wymiar tożsamościowy.

Uważne przyjrzenie się tym istotnym tematom umożliwi personelowi wojskowemu łatwe rozszyfrowanie problemów, przed którymi staną. Jest to warunkiem wstępnym dla całościowej analizy sytuacyjnej w terenie. Dzięki temu siły Sojuszu będą w stanie wybrać właściwe środki dla najkorzystniejszego rozwiązania problemów. Jest to również klucz do zidentyfikowania obszarów wspólnego interesu z partnerami cywilnymi, aby osiągnąć spójne rozwiązania o trwałym charakterze.

ACC pozwala na stworzenie tych warunków, zatem, między innymi, umożliwi siłom zbrojnym osiągnięcie pożądanego stanu końcowego w ścisłym partnerstwie z podmiotami cywilnymi, które także zobowiązały się do podjęcia wysiłków na obszarze operacji.

Aby zapoznać się ze szczegółowymi informacjami na temat wielu [wymienionych wyżej] aspektów, odwiedź naszą stronę internetową www.cimic-coe.org i kliknij odpowiedni temat pod nagłówkiem „CCOE Scope”.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: Civil-Military Co-operation Centre of Excellence, *CIMIC Field Handbook. Third Edition*, Haga 2013, s. I.5.9 i III.5.1–4.

Nota: Publikacja w porozumieniu ze Stałym Przedstawicielstwem RP przy NATO.

83.

Dyrektywa włoskiego Sztabu Generalnego nr SMD-UGAG-002/12 o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (2012 r.)

Głównym aktem normatywnym regulującym zakres działań włoskich sił zbrojnych na rzecz ochrony dóbr kultury w sytuacjach konfliktów zbrojnych oraz w czasie pokoju jest Dyrektywa nr SMD-UGAG-002/12 o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego (*Direttiva sulla protezione dei beni culturali in caso di conflitto armato*), wydana w roku 2012 przez Sztab Generalny. Dokument ten odwołuje się do zapisów Konwencji haskiej z 1954 r., a także do kwestii ujętych w Drugim Protokole (jak ochrona wzmocniona, wyższa konieczność wojskowa czy indywidualna odpowiedzialność). Jeden z rozdziałów dotyczy zasad użytkowania dóbr kultury przez wojsko w okresie pokoju oraz wyłączenia obiektów objętych ochroną specjalną i wzmocnioną. W Dyrektywie omówiono również zasady penalizacji – podlegających jurysdykcji Trybunału Wojskowego w Rzymie – aktów przeciwko dobrom kultury w świetle prawa włoskiego, przede wszystkim Wojskowego kodeksu karnego (*Codice Militare di Guerra*), a także Prawa nr 45/2009 (*Legge 16 aprile 2009, n. 45. Ratifica ed esecuzione del II Protocollo relativo alla Convenzione dell'Aja del 1954 per la protezione dei beni culturali in caso di conflitto armato, fatto a L'Aja il 26 marzo 1999, nonche' norme di adeguamento dell'ordinamento interno*), ratyfikującego Drugi Protokół do Konwencji haskiej z 1999 r.

* * *

Preambuła

Troska Włoskich Sił Zbrojnych o ochronę dziedzictwa kulturowego jest sprawą oczywistą od 1941 r., gdy wydano wojskowe przepisy karne prawa wojennego, które jednoznacznie nadały dowódcom wojskowym odpowiednie uprawnienia w tym zakresie.

Poprzez konwencje i protokoły społeczność międzynarodowa starała się podkreślić, że w razie konfliktu zbrojnego „szkody wyrządzone dobrom kultury, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek dla dziedzictwa kulturowego całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej”, a także chciała wprowadzić koncepcję ochrony i poszanowania dóbr kultury. Ochrona oznacza, że strony umowy powinny przyjąć wszystkie środki uznawane za odpowiednie, aby przygotować się w czasie pokoju do zabezpieczenia dóbr kultury znajdujących się na ich terytorium przed dającymi się przewidzieć skutkami konfliktu zbrojnego; poszanowanie natomiast wymaga od Wysokich Umawiających się Stron podjęcia działań na rzecz poszanowania dóbr kultury znajdujących się na ich terytorium, jak również na terytoriach innych

Wysokich Umawiających się Stron, „poprzez powstrzymanie się od wykorzystywania tych dóbr [...] do celów, które w razie konfliktu zbrojnego mogłyby narażać te dobra na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz poprzez powstrzymanie się od kierowania wobec nich jakichkolwiek aktów nieprzyjacielskich”.

W celu zapewnienia jeszcze bardziej efektywnego systemu ochrony nasz system prawny wprowadził w 2009 r. nowe sankcje.

W związku z tym niniejsza Dyrektywa ma na celu ogólne nakreślenie zasadniczych elementów unormowań prawnych, konwencji i protokołów odnoszących się do tej kwestii oraz rozpowszechnienie – w obrębie Sił Zbrojnych do [personelu] najniższych stopni, także zgodnie z art. 25 Konwencji haskiej – [informacji o] środkach przygotowawczych i sankcjach przewidzianych dla poszanowania i zabezpieczenia dóbr kultury w czasie pokoju, jak również w razie konfliktu zbrojnego.

[...]

Część II

Odpowiedzialność karna

1. Odpowiedzialność indywidualna i poważne wykroczenia według Drugiego Protokołu

Art. 15 Drugiego Protokołu z 1999 r. ustanowił zasady indywidualnej odpowiedzialności karnej sprawcy w odniesieniu do – uznanych za przestępstwa kryminalne – aktów popełnionych przeciwko dobrom kultury, takich jak:

- a. uczynienie ochranianego Konwencją i Drugim Protokołem dobra kultury celem ataku;
- b. wykorzystanie dobra kultury objętego ochroną wzmocnioną bądź jego najbliższego otoczenia do wsparcia działań militarnych;
- c. zniszczenie lub zawłaszczenie dobra kultury objętego ochroną na mocy Konwencji i Drugiego Protokołu;
- d. kradzież, rabunek, przywłaszczenie lub akty wandalizmu skierowane przeciwko dobrom kultury.

Wspomniany Protokół definiuje powyższe akty jako poważne przestępstwa, które powinny być uznane przez każdą ze stron za przestępstwa natury kryminalnej, podlegające karze na mocy odpowiednich sankcji w ich prawie krajowym.

Regulacje legislacyjne muszą ponadto tworzyć procedury jurysdykcyjne i ekstradycyjne na wypadek przestępstw popełnionych w innych krajach. Włochy wypełniły to zobowiązanie poprzez uchwalenie Prawa ratyfikacyjnego nr 45/2009.

2. Wprowadzenie kar we włoskim prawie karnym

Przepisy karne wprowadzone przez Prawo ratyfikacyjne odnoszą się do każdego, kto dopuszcza się zniszczenia dóbr kultury położonych na terytorium [innego] państwa w czasie konfliktu zbrojnego lub misji międzynarodowej. Ponadto znajdują one zastosowanie w sytuacjach, gdy – w czasie konfliktów zbrojnych lub misji międzynarodowych – akt taki został popełniony przez obywatela Włoch, który

dokonał zniszczenia dobra kultury znajdującego się w innym kraju. Wymienione przestępstwa i przewidziane za nie sankcje są następujące:

a. *Atak i zniszczenie dobra kultury* – art. 7 ust. 1 Prawa nr 45/2009 przewiduje karę pozbawienia wolności od 4 do 12 lat dla każdego, kto dokonuje ataku na dobro kultury objęte ochroną na mocy Konwencji haskiej z 1954 r. Zgodnie z ust. 2, jeśli obiekt takiego ataku jest dobrem kultury objętym ochroną wzmocnioną, akt taki będzie karany pozbawieniem wolności od 5 do 15 lat. Ustęp 3 przewiduje jeszcze surowsze kary w przypadku udowodnienia, iż czyny wymienione w dwóch poprzednich ustępach doprowadziły do uszkodzenia, pogorszenia stanu lub zniszczenia takiego dobra.

b. *Nielegalne wykorzystanie dobra kultury objętego ochroną* – art. 8 Prawa nr 45/2009 ustala podobne kary jak art. 7 za nielegalne wykorzystanie dobra kultury objętego ochroną; dokładniej, przewiduje od roku do 5 lat pozbawienia wolności w przypadku dobra objętego ochroną przez Konwencję, surowsze sankcje, od 2 do 7 lat, za czyny przeciw dobrom kultury objętym ochroną wzmocnioną, wreszcie najwyższe kary w przypadku, gdy akty takie doprowadzą do uszkodzenia, pogorszenia stanu lub zniszczenia takiego dobra.

c. *Niszczenie i grabież dóbr kultury objętych ochroną, ich przywłaszczenie lub uszkodzenie* – art. 9 Prawa nr 45/2009 uznaje za przestępstwo kryminalne uszkodzenie i grabież dóbr kultury objętych ochroną, natomiast art. 10 zalicza do przestępstw również przywłaszczenie lub uszkodzenie takich dóbr, uznając w ten sposób zalecenia zawarte w art. 4 Konwencji haskiej z 1954 r.

d. *Wywóz i nielegalne przeniesienie własności dóbr kultury objętych ochroną* – Prawo nr 45/2009 ma na celu uznanie za przestępstwa kryminalne wywozu i nielegalnego przeniesienia własności dóbr kultury objętych ochroną, potwierdzając tym samym unormowania zawarte w art. 9 ust. 1 pkt a) Drugiego Protokołu, który obliguje Stronę okupującą terytorium innej Strony do zakazania i zapobiegania wywozowi, przemieszczaniu lub nielegalnemu przenoszeniu własności [dóbr kultury], za które [to czyny] przewiduje się od 2 do 8 lat pozbawienia wolności w przypadku dóbr kultury objętych ochroną przez Konwencję haską z 1954 r., od 4 do 10 lat w przypadku dóbr objętych ochroną wzmocnioną, a wreszcie surowsze kary, gdy w wyniku tego czynu dobro kultury uległo zniszczeniu.

e. *Zmiany w dobrach kultury objętych ochroną lub w sposobie ich użytkowania* – art. 12 Prawa nr 45/2009 przewiduje dla sprawców nielegalnych zmian w dobrach kultury objętych ochroną lub w sposobie ich użytkowania odpowiednio od roku do 3 lat pozbawienia wolności oraz od 2 do 7 lat w odniesieniu do dóbr kultury objętych opieką wzmocnioną, natomiast surowsze kary dla czynów, których skutkiem jest uszkodzenie lub zniszczenie dobra kultury.

f. *Powody wyłączenia karalności* – jeśli chodzi o prawo karne, jednym z najbardziej interesujących przepisów jest art. 13 Prawa nr 45/2009, dotyczący wyłączenia karalności za przestępstwo ataku i zniszczenia dobra kultury oraz niedozwolonego wykorzystania dóbr kultury objętych ochroną, gdy akty takie są popełniane

w sytuacji, o której mówi art. 6 Protokołu i która została szczegółowo przedstawiona w następnym rozdziale.

g. *Jurysdykcja* – powyższe przestępstwa (art. 7 do 12) należą do przestępstw wojennych, do których znajdują zastosowanie przepisy proceduralne Wojskowego kodeksu karnego. W przypadku, gdy [czyny te] popełniane są w innym kraju, jurysdykcję przyznaje się wojskowym organom sądowym, a kompetentną instytucją jest Trybunał Wojskowy w Rzymie.

3. Wykroczenia przewidziane w Wojskowym kodeksie karnym

Regulamin karny zawarty w Wojskowym kodeksie karnym, Rozdz. III, temat IV „O czynach niedozwolonych w czasie wojny” (art. 174, 175, 178, 179, 186 i 187), w szczególności art. 187, przewiduje nie mniej niż 15 lat pozbawienia wolności dla osoby, która w kraju wroga, nie zmuszona do tego wyższą koniecznością wojskową, niszczy lub powoduje poważne straty wśród zabytków historycznych, dzieł sztuki lub nauki oraz obiektów służących celom religijnym, edukacyjnym, artystycznym lub badawczym.

Zgodnie z art. 165 Wojskowego kodeksu karnego, dotyczącym zastosowania tego prawa podczas konfliktów zbrojnych, omówione powyżej przepisy stosuje się do wszystkich operacji militarnych prowadzonych przez Włoskie Siły Zbrojne w innych krajach, nawet w sytuacji braku wypowiedzenia wojny.

Część III

Właściwe powinności wojska w zakresie ochrony dóbr kultury

1. Wykorzystanie dobra kultury w czasie pokoju

Objęte ochroną dobro kultury [z reguły] nie podlega żadnym ograniczeniom użytkowania przez władze wojskowe podczas pokoju: we Włoszech niektóre ze znanych budowli są wręcz siedzibami uczelni wojskowych lub jednostek. I tak np. Szkoła Chorążych Sił Powietrznych mieści się w Pałacu Królewskim w Casercie, Akademia Wojskowa – w Pałacu Książęcym w Modenie, a Szkoła Podoficerów Karabinierów – w kościele Santa Maria Novella we Florencji.

Natomiast użycie na potrzeby militarne, nawet podczas pokoju, dóbr kultury pod ochroną specjalną (art. 9 Konwencji), a szczególnie tych objętych ochroną wzmożoną (art. 10 Drugiego Protokołu), jest zabronione. Te drugie są na mocy odpowiedniego oświadczenia, podpisanego przez Szefa Sztabu Generalnego Obrony, całkowicie wyłączone z jakiegokolwiek wykorzystania przez wojsko, nawet czasowego i przejściowego, zarówno w celach operacyjnych, jak i szkoleniowych.

W celu realizacji wspomnianego oświadczenia niezbędne będzie:

- zweryfikowanie w Generalnej Dyrekcji Wojskowych Służb Inżynierskich (GENIODIFE), czy dobro kultury nie jest nieruchomością należącą do resortu obrony;

- wykluczenie – zlecając zadanie III Oddziałowi Sztabu Generalnego Obrony – że dobro kultury mogło zostać ujęte w jakichkolwiek planach operacyjnych oraz że wspomniane dobro kultury oraz otaczające je tereny nie będą wykorzystywane w celach militarnych lub dla ochrony obiektów wojskowych.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: Italian Defence General Staff, SMD-UGAG-002/12. *Directive on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict*. Edition 2012, 2012, s. 4 i 11–14, http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/images/Italy-Directive_en.pdf (dostęp: 26.02.2021).

Nota: Publikacja w porozumieniu z Włoskim Sztabem Obrony (*Stato Maggiore della Difesa*).

84.

Doktryna AJEPP-4 dotycząca ochrony środowiska podczas działań militarnych prowadzonych przez NATO (2014 r.)

W roku 2001 powstało porozumienie standaryzacyjne (STANAG) nr 7141 pt. *Połączona doktryna NATO dotycząca ochrony środowiska podczas działań militarnych prowadzonych przez NATO (Joint NATO Doctrine for Environmental Protection during NATO-led Military Activities, ostatnia aktualizacja z 2018 r.)*. Dokumentowi temu odpowiada druga, identycznie zatytułowana regulacja AJEPP-4 z 2014 r. Obie te instrukcje dotyczą minimalizowania negatywnych skutków operacji wojskowych na środowisko oraz zrównoważonego zarządzania zasobami naturalnymi, za których element uznano dziedzictwo kulturowe. Proces implementacji tych przepisów w armiach państw członkowskich trwa od lat, choć bywa uzależniony od szeregu czynników zewnętrznych, jak stan zaawansowania cywilnych legislacji, bogactwo środowiska i skala jego degradacji, budżetowe i techniczne możliwości rządów oraz liczba obiektów wojskowych i liczebność sił zbrojnych.

* * *

[...]

ROZDZIAŁ 2. PLANOWANIE ŚRODOWISKOWE

2.1. ZARYS OGÓLNY

1. Rolą planowania środowiskowego jest identyfikacja problemów związanych ze środowiskiem przyrodniczym, które mogłyby zostać rozwiązane w trakcie procesu planowania. Biorąc wcześniej pod uwagę potencjalne oddziaływanie na środowisko, dowódcy zdadzą sobie sprawę ze skutków zakończenia misji, gdy wciąż jeszcze dostępne będą rozwiązania alternatywne. Znając odpowiednie przepisy i regulacje środowiskowe, dowódcy będą także w stanie sprawnie planować i podejmować adekwatne działania.

2. Szkody dla środowiska mogą być nieuniknionymi konsekwencjami operacji. Jednakże planowanie środowiskowe powinno je zminimalizować bez uszczerbku dla wymogów operacyjnych lub szkoleniowych. Chociaż względy operacyjne są nadrzędne, tylko włączenie kwestii środowiskowych na wczesnym etapie procesu planowania pozwala na podejmowanie decyzji z pełną świadomością konsekwencji proponowanych działań.

3. Aby wprowadzić tę doktrynę w życie, dowódcy NATO powinni upewnić się, że zarządzanie ryzykiem środowiskowym zostało zintegrowane z całościowym

planem działań militarnych. Zarządzenie ryzykiem środowiskowym to proces wykrywania, oceny i kontroli zagrożeń powstających na skutek czynników operacyjnych połączony z równoważeniem ryzyka i korzyści z misji. Dowódcy NATO powinni brać pod uwagę ochronę środowiska (EP) w każdej fazie działań wojskowych. Zagrożenia związane ze staraniami na rzecz ochrony środowiska będą w każdej z tych faz inne. Z tego powodu powinny być odrębnie analizowane przed, w trakcie i po zakończeniu działań militarnych. Dowódcy powinni utrzymać równowagę pomiędzy EP oraz ryzykiem dla [zaangażowanych] sił i osiągnięcia celu misji.

4. Dowódcy NATO powinni być świadomi różnic w stopniu priorytetowości nadawanym EP przez różne państwa [Paktu]. Może to wpływać znacząco na zakres planowania środowiskowego. Inne wyzwanie dla realizacji EP w ramach NATO stwarzają też niezgodności terminologiczne, związane z niuansami interpretacyjnymi.

2.2. WYTYCZNE DLA PLANOWANIA ŚRODOWISKOWEGO W DZIAŁANIACH WOJSKOWYCH

1. Główna odpowiedzialność wszystkich dowódców polega na realizacji zadań militarnych. Dowódcy wszystkich szczebli powinni kierować się wskazówkami co do planowania środowiskowego przed rozpoczęciem działań militarnych. Dlatego powinni się upewnić, że opracowujący plany sztabowcy zostali odpowiednio wyszkoleni w zakresie kwestii związanych ze środowiskiem. Ochrona środowiska może również obejmować niektóre aspekty zdrowia i bezpieczeństwa personelu znajdującego się pod rozkazami dowódcy.

2. W celu efektywnego włączenia kwestii środowiskowych do działań militarnych NATO dowódcy powinni, w miarę możliwości, przestrzegać następujących zaleceń:

- a. Rozpoznaj te aspekty działań operacyjnych, które mogą mieć potencjalny wpływ na środowisko, w tym rozwiązania alternatywne i sytuacje nieprzewidziane. Przykładami aspektów środowiskowych w wielu działaniach operacyjnych są:
 - (1) postępowanie z POL [paliwo, oleje i lubrykanty] i innymi materiałami niebezpiecznymi;
 - (2) wytwarzanie odpadów, w tym odpadów niebezpiecznych i ścieków;
 - (3) emisja zanieczyszczeń do powietrza poprzez spalanie paliw lub wyciek płynów chłodzących.
- b. Rozpoznaj cechy charakterystyczne środowiska, które mogą podlegać oddziaływaniu lub mogą mieć wpływ na działania militarne NATO:
 - (1) ogólny stan środowiska na danym obszarze;
 - (2) klimat;
 - (3) jakość wody;
 - (4) jakość powietrza;
 - (5) zasoby naturalne i kulturowe;
 - (6) obecność gatunków zagrożonych i siedlisk krytycznych;

- (7) obecność ptactwa lub szlaków migracyjnych ptactwa.
- c. Rozpoznaj potencjalne skutki (dla środowiska) wywołane przez działania militarne, w tym wpływ rozwiązań alternatywnych i sytuacji nieprzewidywanych:
- (1) zanieczyszczenie wody – ten rodzaj zanieczyszczeń może obejmować spuszczenie lub wycieki fekaliów (czarna woda), wody po procesie mycia i płukania (szara woda), erozję i niekontrolowane odwadnianie, spowodowane przez operacje lądowo-wodne i przeprawy przez zbiorniki wodne, prace inżynierskie, wycieki ropy i substancji niebezpiecznych, zanieczyszczenia środkami gaśniczymi oraz inne przypadki uwalniania (niebezpiecznych) substancji;
 - (2) zanieczyszczenie powietrza – zanieczyszczenie powietrza może być spowodowane emisją spalin z samochodów, statków powietrznych i jednostek pływających, spalaniem na otwartym powietrzu, użyciem środków pirotechnicznych i generatorów zasłony dymnej oraz innymi zanieczyszczeniami substancjami szkodliwymi;
 - (3) zanieczyszczenie gleby – do zanieczyszczenia gleby może doprowadzić spuszczenie lub wyciek POL i innych materiałów niebezpiecznych, składowanie odpadów, ścieków i innych substancji;
 - (4) skażenie wody, powietrza i/lub gleby może być dodatkowo wynikiem niewłaściwie sprawowanej kontroli oraz stosowania:
 - (a) pestycydów – skażenie pestycydami może wynikać z użycia lub wycieku środków owadobójczych, chwastobójczych, grzybobójczych, glonobójczych i przeciw gryzoniom,
 - (b) niebezpiecznych odpadów – odpady niebezpieczne, jeśli są wykorzystywane nieprawidłowo, mogą powodować zanieczyszczenie oraz szereg problemów w trakcie sprzątania i renowacji, zarówno podczas, jak i po zakończeniu operacji militarnej,
 - (c) odpadów stałych – powstawanie odpadów stałych (np. gruzu budowlanego, śmieci, nieczystości) ma miejsce podczas wszystkich operacji wojсковych,
 - (d) odpadów medycznych i zakaźnych – są to odpady, które mogą zawierać patogeny w wystarczającej liczbie i o wystarczającej zakaźności, aby wywołać choroby zakaźne u podatnych żywicieli ludzkich;
 - (5) hałas – wpływ hałasu powstającego podczas działań militarnych, szczególnie jego oddziaływanie w czasie pokoju na populację cywilną i faunę;
 - (6) oddziaływanie na tereny podmokłe i różnorodność biologiczną jako całość – kwestie te zostały uznane na szczelbu międzynarodowym za wymagające szczególnej ochrony;
 - (7) zagrożenia dla zasobów naturalnych i kulturowych – o ile to możliwe, należy zapobiegać oddziaływaniu na zasoby przyrodnicze i kulturowe (historyczne i archeologiczne).
- d. Ustanów wstępny punkt odniesienia w postaci studium środowiskowego na początku operacji, a pod jej koniec lub gdy władze cywilne przekażą stanowisko, opracuj także środowiskowy raport zamknięcia.

- e. W razie potrzeby wskaż możliwe do realizacji środki ograniczające, które zmniejszą ryzyko dla środowiska oraz życia i bezpieczeństwa ludzi. Rozważ lokalizacje alternatywne bądź też działania, które – pozwalając osiągnąć cel militarny ćwiczeń lub operacji – ograniczą lub wyeliminują zagrożenie dla środowiska oraz ludzkiego zdrowia i bezpieczeństwa.
- f. Rozpoznaj środki zapobiegania zanieczyszczeniom oraz ochrony zasobów, oczyszczania i rekultywacji:
- (1) zapobieganie zanieczyszczeniom i ochrona zasobów – zapobieganie zanieczyszczeniom polega na ochronie zasobów, redukcji stosowania materiałów niebezpiecznych oraz zmniejszeniu emisji zanieczyszczeń do środowiska. Istnieje sześć strategii, które dowódca może zastosować w celu zachowania zasobów i zmniejszenia potrzeb w zakresie oczyszczania i rekultywacji:
 - (a) redukcja źródeł – ograniczenie lub wyeliminowanie wykorzystania materiałów niebezpiecznych i wywołanego nim strumienia odpadów,
 - (b) środki prewencyjne – obejmują one działania podejmowane z wyprzedzeniem, aby zapobiec rozwojowi szkód dla środowiska, np. zapobiegawcze użycie wanienek ściekowych i wtórnych systemów uszczelniających lub wcześniejsze zamówienie środków do usuwania materiałów niebezpiecznych,
 - (c) reużycie – wtórne wykorzystanie tych samych produktów,
 - (d) recykling – odnowienie zużytych rzeczy do stworzenia nowych produktów,
 - (e) obróbka – przetworzenie odpadów niebezpiecznych w bezpieczne,
 - (f) wywóz – ostateczność;
 - (2) oczyszczanie i rekultywacja – te [metody] obejmują rozpoznanie i uprzątnięcie odpadów stałych, płynnych i niebezpiecznych oraz rekultywację (tam, gdzie to możliwe) innych skutków dla środowiska wynikających z działań militarnych NATO.
- g. Osiągnij efektywność energetyczną poprzez wykorzystanie najlepszych dostępnych technologii w obszarze dostarczania energii (także technologii odnawialnych źródeł energii) oraz zarządzanie energetyczne.
- h. Określ, które spośród krajowych i/lub międzynarodowych regulacji prawnych odnoszą się do działań wojskowych.
- i. Rozpoznaj wszelkie ograniczenia eksploatacyjne lub ograniczenia nałożone przez odpowiednie regulacje lub politykę środowiskową.
- [...]

ROZDZIAŁ 5. SZKOLENIA Z ZAKRESU KWESTII ŚRODOWISKOWYCH I EDUKACJA

5.1. ZARYS OGÓLNY

5.1.1. Informacje ogólne

Odpowiednie szkolenia i materiały edukacyjne z zakresu ochrony środowiska (EP) powinny być dostępne dla całości personelu właściwego [dla tego obszaru]. Każde państwo członkowskie NATO powinno przeprowadzić analizę potrzeb jego sił

zbrojnych oraz określić wytyczne dla dydaktyki. Analiza potrzeb szkoleniowych powinna zostać przeprowadzona zgodnie z Dyrektywą 75–7 Bilateralnego Dowództwa Strategicznego „Edukacja i szkolenie indywidualne” lub jej krajowym odpowiednikiem. Po ustanowieniu wytycznych można opracować szczegółowy program nauczania oraz typowy materiał instruktażowy.

5.1.2. Szkolenia z zakresu kwestii środowiskowych NATO

Szkolenia z zakresu kwestii środowiskowych powinny zostać włączone do istniejących programów szkoleniowych w sposób pragmatyczny. Ponieważ [ich przeprowadzenie] jest przede wszystkim obowiązkiem krajów, państwa NATO muszą mieć świadomość, iż wymagania dotyczące EP mogą się między nimi różnić. Dlatego państwa te powinny być zachęcane do uczestnictwa i wspierania kursów z zakresu kwestii środowiskowych prowadzonych w Szkole NATO w Oberammergau w Niemczech. Inne fora Paktu Północnoatlantyckiego odgrywają kluczową rolę we wspieraniu zrozumienia relacji pomiędzy założeniami szkoleń i środowiskiem.

5.2. CELE I MOŻLIWOŚCI EDUKACJI Z ZAKRESU KWESTII ŚRODOWISKOWYCH

5.2.1. Cele edukacji z zakresu kwestii środowiskowych

Cele edukacji z zakresu kwestii środowiskowych są następujące:

- a. włączenie EP i świadomości w zakresie energooszczędności do rutynowego wojskowego szkolenia indywidualnego żołnierzy;
- b. rozpoczęcie budowania świadomości w zakresie środowiska i energooszczędności na jak najwcześniejszym etapie kariery zawodowej personelu;
- c. zwiększenie poczucia odpowiedzialności za środowisko i energooszczędność wśród dowódców wyższego stopnia.

5.2.2. Świadomość środowiskowa

Dowódcy powinni edukować swój personel pod kątem integracji EP i świadomości [środowiskowej] w ramach codziennych, rutynowych zadań. Charakter i przystawalność szkolenia będzie odzwierciedlać stopień służbowy i specjalizację odbiorcy. Edukacja powinna być nastawiona na zwiększanie świadomości następujących potrzeb:

- a. ochrona środowiska:
 - (1) ochrona zasobów wodnych (oceanicznych, przybrzeżnych, powierzchniowych i gruntowych);
 - (2) ochrona jakości powietrza i atmosfery;
 - (3) ochrona roślinności i gleb (w tym ochrona kompleksów leśnych);
 - (4) redukcja hałasu;
 - (5) ochrona jakości krajobrazowych (miejskich i wiejskich, w tym zapobieganie śmieciemu);
 - (6) zasoby naturalne (włączając faunę i florę oraz ochronę habitatów);
 - (7) właściwe metody zarządzania materiałami i odpadami, szczególnie substancjami niebezpiecznymi;
 - (8) zapobieganie zanieczyszczeniom;
- b. ochrona zasobów:

- (1) ochrona dziedzictwa (naturalnego i wytworzonego przez człowieka);
- (2) ochrona zasobów w kontekście zrównoważonego rozwoju:
 - (a) oszczędność energetyczna;
 - (b) redukcja wykorzystania zasobów nieodnawialnych;
 - (c) zmniejszenie [produkcji] odpadów i recycling;
- c. polityka ochrony środowiska:
 - (1) wewnętrzna polityka środowiskowa oraz warunki i wydarzenia, które doprowadziły do jej sformułowania;
 - (2) polityka środowiskowa państwa przyjmującego (HN) oraz unikalne problemy państwa przyjmującego, szczególnie gdy różnią się od tych w państwie wysyłającym oddziały wojskowe;
 - (3) polityka ochrony środowiska NATO;
 - (4) przepisy dotyczące ochrony środowiska w odpowiednich porozumieniach międzynarodowych.

5.2.3. Szczególne procedury i środki środowiskowe

Odnoszą się one do ściśle określonych procedur i środków zaprojektowanych w celu zapewnienia EP podczas wykonywania obowiązków, które wymagają bardziej szczegółowego przygotowania środowiskowego, przekazywanego mniejszym grupom personelu według ich obszarów funkcyjnych lub zakresu obowiązków. Przykładowe specjalizacje to: inżynieria budowlana, konserwacja i utrzymanie pojazdów samochodowych i lotniczych, postępowanie z odpadami na otwartym morzu albo obchodzenie się z paliwem.

5.2.4. Obowiązki nadzorcze

Jest to obszar szczególnego zainteresowania dowódców i mianowanej przez nich kadry kierowniczej. Potrzeba profesjonalnej wiedzy na temat środowiska może wymagać skontaktowania się z wyspecjalizowanymi ekspertami/doradcami. Szczególną uwagę trzeba będzie zwrócić na politykę środowiskową i zalecenia, zarządzanie ryzykiem oraz planowanie.

5.2.5. Perspektywy edukacji z zakresu kwestii środowiskowych

Edukacja z zakresu kwestii środowiskowych powinna zostać w miarę możliwości włączona do istniejących programów szkoleniowych. Sposobność ku temu stwarzają:

- a. indywidualne formy nauczania – podstawowe kursy szkoleniowe, kursy dla młodszych oficerów i kursy podoficerskie mogą stwarzać właściwą okazję do przekazania większości wiedzy z zakresu wrażliwości środowiskowej, procedur i nadzoru;
- b. szkolenia grupowe – zapewniają możliwość wykorzystania takich pomysłów, jak prezentacja stałych zleceń dla terenów ćwiczebnych i poligonów, gospodarki odpadami i zapobiegania zanieczyszczeniom. Ćwiczenia grupowe dają również doskonałą okazję do zwiększania świadomości w zakresie EP poprzez stosowanie przyjaznego dla środowiska przenośnego sprzętu, jak spalarnie i systemy przetwarzania odpadów;

- c. kontynuacja szkoleń – wiedzę i szkolenia z zakresu kwestii środowiskowych należy aktualizować, a także zapewniać „odświeżanie” wiadomości, uwzględniające zmiany w przepisach i procedurach pracy.

5.3. PODSUMOWANIE

Przyjęte podejście do edukacji z zakresu kwestii środowiskowych albo zagwarantuje jej akceptację, albo zakończy się niepowodzeniem. Prawdopodobnie niezbędne okaże się połączenie metod wykorzystujących koncepcje odpowiedzialności jednostki, dobrych praktyk wojskowych, „inicjatyw dobrosąsiedzkich” i odpowiedzialności w wymiarze globalnym.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: AJEPP-4. *Joint NATO Doctrine for Environmental Protection during NATO-led Military Activities. Edition A Version 1, May 2014*, NATO Standardization Agency, Bruksela 2014, s. 2.1–2.4 i 5.1–5.4. <https://nso.nato.int/nso/nsdd/main/standards?search=ajepp-4> (dostęp: 11.09.2021 r.).

Nota: Publikacja w porozumieniu ze Stałym Przedstawicielstwem RP przy NATO.

85.
Podręcznik prawa wojennego
Departamentu Obrony Stanów Zjednoczonych
(2015 r.)

Stany Zjednoczone ratyfikowały Konwencję haską z 1954 r. (bez obu Protokołów) dopiero w roku 2008, pod wpływem strat wizerunkowych spowodowanych przez incydenty niszczenia dóbr kultury Iraku, w których udział brali żołnierze amerykańscy. Wcześniej USA uznawały część zapisów Konwencji za ogólnie obowiązujące normy prawa humanitarne-go. W doktrynie wojennej Pentagonu kwestie związane z grabieżą i niszczeniem dziedzictwa kulturowego podczas działań zbrojnych postrze-gane były przede wszystkim przez pryzmat prawa wojennego (*Law of War*), traktowanego raczej jako swego rodzaju kodeks zachowań żołnier-skich. W obowiązującym przez kilka dekad *Army Field Manual 27–10* zakres ochrony dóbr kultury był bardzo ograniczony. Dopiero podręcznik polo-wy z 2008 r. (*Field Manual 3–07. Stability Operations*) został dostosowany do wymogów międzynarodowych działań stabilizacyjnych i odwoływał się już do zapisów Konwencji haskiej. Najnowsza wersja podręcznika *Law of War Manual* z 2015 r. w rozdziałach traktujących o postępowaniu z do-brami kultury zawiera bogate komentarze, odnoszące się do poszczegól-nych artykułów Konwencji oraz obu jej Protokołów.

* * *

[...]

5.18. OCHRONA DÓBR KULTURY PODCZAS DZIAŁAŃ WOJENNYCH

Pewne rodzaje dóbr są objęte dodatkową ochroną jako dobra kultury. Dobra kul-tury, ich bezpośrednie otoczenie oraz środki służące do ich ochrony powinny być zabezpieczone i uszanowane.

Podczas konfliktów zbrojnych o charakterze niemiędzynarodowym mają zasto-sowanie niektóre zobowiązania dotyczące dóbr kultury²⁰⁴. Istnieją również po-winności w zakresie [ochrony] dóbr kultury podczas okupacji²⁰⁵ i w czasie poko-ju²⁰⁶. Niektóre zobowiązania traktatowe odnoszące się do dóbr kultury znajdują

²⁰⁴ Zob. par. 17.11 (Ochrona dóbr kultury w konfliktach zbrojnych o charakterze niemiędzy-narodowym).

²⁰⁵ Zob. par. 11.19 (Ochrona dóbr kultury podczas okupacji).

²⁰⁶ Zob. par. 5.18.2.1 (Zobowiązania przygotowawcze na czas pokoju dotyczące ochrony dóbr kultury).

zastosowanie wyłącznie dla terytoriów państw-stron Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych²⁰⁷, jednak Stany Zjednoczone [już] wcześniej uznały te zobowiązania za zwyczajowe prawo międzynarodowe²⁰⁸. Dlatego też, przy braku innych wytycznych odpowiedniego organu, personel Departamentu Obrony powinien postępować tak, jakby był prawnie związany zasadami ochrony dóbr kultury zawartymi w Konwencji haskiej z 1954 r. – nawet gdy prowadzi operacje na terytorium państwa, które nie jest stroną tej Konwencji²⁰⁹.

5.18.1. Definicja dobra kultury. Na potrzeby Konwencji haskiej z 1954 r. oraz niniejszego podręcznika przyjęto, iż dobra kultury – bez względu na ich pochodzenie i to, kto jest ich właścicielem – obejmują:²¹⁰

- ruchome i nieruchome dobra o dużym znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego każdego narodu²¹¹;
- budynki przeznaczone do przechowywania dóbr kultury²¹² oraz
- ośrodki zabytkowe²¹³.

5.18.1.1. Definicja dobra kultury – uwagi dotyczące terminologii. „Dobro kultury” to termin specjalistyczny z zakresu sztuki, który został zdefiniowany w Konwencji haskiej z 1954 r. Definicja Konwencji haskiej może mieć węższy zakres niż [definicje zawarte] w innych instrumentach [dotyczących] dóbr kultury.

I tak np. Kodeks Liebera rozważa ochronę dóbr należących do „placówek o charakterze wyłącznie charytatywnym, ustanowionych dla celów edukacji lub promowania wiedzy, w tym szkół publicznych, uniwersytetów, akademii lub obserwatoriów, muzeów sztuk pięknych lub muzeów o charakterze naukowym”, jak

²⁰⁷ Zob. np. Konwencja haska z 1954 r., art. 4 ust. 1 („Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się szanować dobra kulturalne położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytoriach innych Wysokich Umawiających się Stron”).

²⁰⁸ Zob. par. 5.18.8 (Ochrona specjalna niektórych dóbr kultury).

²⁰⁹ Zob. par. 3.1.1 (Praktyka Departamentu Obrony w zakresie stosowania zasad prawa wojennego w sytuacjach, w których formalnie nie mają one zastosowania).

²¹⁰ Konwencja haska z 1954 r., art. 1 („W rozumieniu niniejszej Konwencji uważa się za dobra kulturalne, bez względu na ich pochodzenie oraz na osobę ich właściciela: (a) dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie; stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne; dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr; (b) gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a); (c) ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod lit. a) i b), zwane w dalszym ciągu «ośrodkami zabytkowymi»”).

²¹¹ Zob. par. 5.18.1.2 (Ruchome i nieruchome dobra o wielkim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów).

²¹² Zob. par. 5.18.1.3 (Budynki przeznaczone do przechowywania dóbr kultury).

²¹³ Zob. par. 5.18.1.4 (Ośrodki zabytkowe).

również „klasyczne dzieła sztuki, biblioteki, zbiory naukowe lub cenne instrumenty, takie jak teleskopy astronomiczne”²¹⁴. Regulamin IV Konwencji haskiej zabiega o ochronę „świątyń, gmachów, służących celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomników historycznych”²¹⁵. IX Konwencja haska dąży do ochrony „gmachów, przeznaczonych dla obrzędów religijnych i sztuk pięknych, zakładów naukowych i dobroczynnych, pomników historycznych”²¹⁶. Pakt Roericha chroni „zabytki historyczne, muzea oraz instytucje naukowe, artystyczne, oświatowe i kulturalne”²¹⁷. I Protokół dodatkowy do Konwencji genewskich wymienia „budowle historyczne, dzieła sztuki i miejsca kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów”²¹⁸.

Ponieważ definicja dobra kultury w Konwencji haskiej z 1954 r. różni się od kategorii dóbr objętych ochroną w innych instrumentach prawnych, zakresy tego, jakie obiekty znajdują się pod ochroną na mocy każdego z tych instrumentów, nie są identyczne (choć mogą się pokrywać).

Niemniej ochrona dóbr kultury zapewniona przez Konwencję haską z 1954 r. ma charakter uzupełniający w stosunku do tej wynikającej z wcześniejszych umów, chociaż w odpowiednich sytuacjach zamiast znaków rozpoznawczych dóbr kultury ustanowionych przez inne umowy należy stosować ten wprowadzony przez Konwencję haską z 1954 r.²¹⁹

5.18.1.2. Ruchome i nieruchome dobra o wielkim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów. Aby dobro mogło zostać uznane za dobro kultury, musi posiadać „wielkie znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów”. Zwykłe dobra (jak kościoły lub dzieła sztuki), które nie mają dużego znaczenia dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów, nie zaliczają się do dóbr kultury, chociaż mogą być objęte innym rodzajem ochrony, jak choćby tej zapewnionej obiektom cywilnym lub mieniu przeciwnika²²⁰.

Kwestia, czy dobro kultury ma „wielkie znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów”, może wymagać [dokonania] delikatnego i do pewnego stopnia subiektywnego osądu²²¹. Przedmioty, które mogą łatwo zostać zastąpione

²¹⁴ Kodeks Liebera, art. 34–36.

²¹⁵ Regulamin IV Konwencji haskiej, art. 27.

²¹⁶ IX Konwencja haska, art. 5.

²¹⁷ Pakt Roericha, art. 1.

²¹⁸ Protokół I do Konwencji genewskich, art. 53.

²¹⁹ Zob. par. 19.17.1 (Związki między Konwencją haską z 1954 r. i wcześniejszymi umowami).

²²⁰ Zob. par. 5.6.2 (Osoby, obiekty i miejsca chronione przed atakiem); par. 5.17 (Rekwizycja i niszczenie mienia przeciwnika).

²²¹ Zob. Rogers, *Law on the Battlefield*, s. 90 („Musi to być dobro o wielkiej wartości dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów. To może wymagać [podjęcia] delikatnych decyzji – czy np. oryginalny rękopis drugorzędny kompozytora, powiedzmy Spohra, ma wielką wartość dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów – zapewne nie. Sytuacja wyglądałaby inaczej, gdyby był to rękopis jednego z największych kompozytorów, dajmy na to – Schuberta”).

[innymi], nie będą się kwalifikować jako mające wielkie znaczenie²²². Z drugiej strony, obiekty nie do zastąpienia mogą mieć wielką wartość kulturową, nawet jeśli ich wartość pieniężna nie jest duża²²³.

Dobra kultury mogą obejmować (choć nie są do nich ograniczone) następujące typy dóbr, o ile dobra te mają duże znaczenie dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów:

- zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak i świeckie²²⁴;
- stanowiska archeologiczne;
- zespoły budynków posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne²²⁵;
- dzieła sztuki;
- rękopisy, książki i inne obiekty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym;
- zbiory naukowe²²⁶ i
- poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr²²⁷.

²²² Zob. Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 50 („Niektóre obiekty, chociaż o niewielkiej wartości [materialnej], mogą mieć znaczenie dla kultury narodowej, podczas gdy inne, nawet cenne, mogą zostać zastąpione i dlatego mają mniejsze znaczenie”).

²²³ Np. Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 49–50 („Papyrus podający informacje o małżeństwie zawartym trzy tysiące lat temu, chociaż nie ma rzeczywistej wartości kulturowej, posiada ogromne znaczenie, ponieważ umożliwia badanie instytucji [społecznej], o której nie mieliśmy dotąd informacji z tak wczesnego okresu”).

²²⁴ Zob. także Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 50–51 („Dzieła architektoniczne, rzeźby, zaprojektowane po to, aby uwiecznić pamięć o osobie, przedsięwzięciu, epoce, wydarzeniu lub rzeczy, albo budynki, struktury, gmachy wyjątkowe ze względu na swoje znaczenie archeologiczne, historyczne lub estetyczne bądź też służące upamiętnieniu ważnych osób, czynów lub wydarzeń”).

²²⁵ Zob. także Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 51 (podczas opracowywania Konwencji haskiej z 1954 r. „państwa skandynawskie zaproponowały ochronę pewnych miejsc, które – mimo że nie zawierały szczególnie znaczących zabytków – miały niewątpliwą wartość z kulturowego punktu widzenia i z tego powodu zasługiwały na ochronę. [Wniosek] uzasadniono tym, że kraje skandynawskie posiadały niewiele dóbr kultury, a ich wkład w dorobek kulturowy [ludzkości] stanowiły głównie średniowieczne wioski położone w odległych rejonach i pojedyncze zagrody”).

²²⁶ Zob. także Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 52 (zbiory naukowe „składają się z książek naukowych, ale zawierają również inne obiekty, jak zielnik Boissiera w Genewie albo istotne zbiory laboratoryjne [...], [a także] zabytki narodowe, które były przedmiotem cennych badań naukowych, jak rzadkie, wymarłe zwierzęta lub rośliny”).

²²⁷ Zob. także Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 52 („Ochroną objęto ważne kolekcje książek, nawet jeśli nie mają znaczenia artystycznego, historycznego lub archeologicznego. Tym samym chroniona jest każda ważna biblioteka, zapewne w duchu idei ochrony wiedzy ludzkiej”).

Obiekty przyrodnicze o walorach krajobrazowych nie mieszczą się w definicji dobra kultury²²⁸.

5.18.1.3. Budynki przeznaczone do przechowywania dóbr kultury. Dobra kultury obejmują również budynki, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie ruchomych dóbr kultury, takie jak muzea, wielkie biblioteki i składnice archiwalne, jak również schrony przeznaczone do przechowywania dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego²²⁹.

W przypadku tych typów budynków ochrona wynika z przeznaczenia budowli i jej zawartości, a nie jej fizycznej konstrukcji, która [sama w sobie może nie być] nieruchomym dobrem kultury o wielkim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego wszystkich narodów. Budynek musi być przeznaczony do przechowywania i rzeczywiście przechowywać, konserwować i wystawiać ruchome dobra kultury²³⁰.

Budynek może też ewentualnie być przeznaczony do przechowywania ruchomych dóbr kultury dla ich ochrony w razie konfliktu zbrojnego. Niektóre z takich schronów mogą być objęte ochroną specjalną²³¹.

5.18.1.4. Ośrodki zabytkowe. Do dóbr kultury zalicza się również ośrodki zabytkowe, tzn. ośrodki, w których znajduje się znaczna liczba dóbr kultury lub budynków przeznaczonych do ich przechowywania²³². Należą do nich także zespoły zabytków lub większe grupy budynków zawierających ruchome i nieruchome dobra kultury.

²²⁸ Zob. Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 53 („Konwencja [dotycząca ochrony dóbr kultury z 1954 r.] także podniosła temat ochrony «obiektów przyrodniczych o wyjątkowych walorach» (USA i Japonia), jednak pomysł ten porzucono z powodów wskazanych przez delegację Francji, która zauważyła, że «byłoby prawdopodobnie trudno zdefiniować ochronę stanowisk przyrodniczych, ponieważ ocena ich wartości miałaby charakter subiektywny. W najlepszym wypadku skutkiem byłyby jedynie luźna forma ochrony[»]. Ostatecznie zauważono także, iż obiekty przyrodnicze często odnawiają się bardzo szybko”).

²²⁹ Konwencja haska z 1954 r., art. 1 pkt b (jej definicja dóbr kultury obejmuje m.in. „gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a)”).

²³⁰ Zob. Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 53–54 („Zgodnie z pkt (b) takie budynki są objęte ochroną nie z powodu ich własnej wartości historycznej, ale z powodu ich przeznaczenia i zawartości. Przeznaczenie musi być najważniejsze, być celem [istnienia] i racją bytu takiego budynku; [...] budynek taki musi też rzeczywiście przechowywać, konserwować i wystawiać ruchome dobra kultury”).

²³¹ Zob. par. 5.18.8 (Ochrona specjalna niektórych dóbr kultury).

²³² Konwencja haska z 1954 r., art. 1 pkt c (jej definicja dóbr kultury obejmuje m.in. „ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod lit. a) i b), zwane w dalszym ciągu «ośrodkami zabytkowymi»). Zob. również Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 54 („Termin «ośrodki zabytkowe» zamiast «grupy» lub «grupy budowli» był preferowany na określenie większych obszarów obejmujących znaczną ilość dóbr kultury określonych w pkt (a) i (b). Obejmuje on grupę sąsiadujących ze sobą zabytków historycznych lub artystycznych, jak np. dzielnic niektórych miast lub nawet całe zespoły miejskie”).

5.18.2. Poszanowanie i ochrona dóbr kultury. Ochrona dóbr kultury polega na zabezpieczeniu i poszanowaniu takich dóbr²³³. Zabezpieczenie składa się z działań afirmatywnych, które muszą zostać podjęte w celu zapewnienia ochrony dóbr kultury²³⁴. Z drugiej strony, poszanowanie wymaga od stron przede wszystkim powstrzymania się od określonych aktów, jak wystawianie dóbr kultury na niebezpieczeństwo lub ich uszkodzanie²³⁵.

Zabezpieczenie i poszanowanie są wzajemnie się umacniającymi zobowiązaniami, które pomagają zapewnić ochronę dóbr kultury.

[...]

5.18.3.1. Odstąpienie [od ochrony] ze względu na bezwzględną konieczność wojskową. O ile konieczność wojskowa pilnie tego wymaga, dobra kultury, ich bezpośrednio otoczenie i środki służące do ich ochrony mogą być wykorzystywane w celach, które prawdopodobnie narażają je na zniszczenie lub uszkodzenie. [Wymogu tego] nie należy mylić z dogodnością lub stosować do ukrycia niedbałości bądź obojętności na kwestię ochrony dóbr kultury²³⁶. Zwolnienie z obowiązku [ochrony] dóbr kultury jest analogiczne do wymogu, aby mienie nieprzyjacielskie było rekwirowane lub niszczone [tylko wtedy], gdy wymaga tego pilnie konieczność wojskowa²³⁷.

5.18.4. Inne możliwe do podjęcia środki zapobiegawcze mające na celu ograniczenie szkód wśród dóbr kultury. Należy podjąć inne dostępne środki zapobiegawcze, aby zmniejszyć ryzyko uszkodzenia dóbr kultury²³⁸. Środki takie mogą obejmować:

²³³ Konwencja haska z 1954 r., art. 2 („Ochrona dóbr kulturalnych w rozumieniu niniejszej Konwencji obejmuje opiekę nad nimi oraz ich poszanowanie”).

²³⁴ Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 57 („«Zabezpieczenie» to wszystkie środki pozytywne [określające działanie, jakie należy podjąć], które mają na celu zapewnić najlepsze możliwe warunki materialne dla ochrony dóbr kultury”).

²³⁵ Jiri Toman, *Cultural Property in Wartime* (1996), s. 57 („Poszanowanie [...] ma w gruncie rzeczy charakter negatywny: stanowi zobowiązanie do niepopełniania szeregu czynów zabronionych. Dlatego też poszanowanie oznacza wymóg powstrzymania się od pewnych działań, takich jak narażenie dobra kultury na niebezpieczeństwo lub spowodowanie jego uszkodzenia”).

²³⁶ Zob. gen. Dwight D. Eisenhower, głównodowodzący armii amerykańskiej, *Dyrektywa ws. ochrony zabytków historycznych we Włoszech*, 29 grudnia 1943, X Whiteman's Digest, s. 438 (par. 13) („Jeśli przyjdzie nam dokonać wyboru pomiędzy zniszczeniem znanego budynku a poświęceniem naszych ludzi, wówczas życie naszych ludzi liczyć się będzie nieskończenie bardziej i budowle trzeba będzie poświęcić. Ale wybór nie zawsze jest tak oczywisty. W wielu przypadkach zabytki mogą zostać oszczędzone bez żadnego uszczerbku dla potrzeb operacji. Nie można niczego przeciwstawić argumentowi o stanie wyższej konieczności wojskowej. Jest to ogólnie przyjęta zasada. Lecz określenie „konieczność militarna” bywa czasem stosowane tam, gdzie bardziej zgodne z prawdą byłoby stwierdzenie o militarnej dogodności lub nawet o osobistej wygodzie. Nie chcę, aby stało się to przykrywką dla niedbalstwa czy obojętności”).

²³⁷ Zob. par. 5.17.2 (Mienie nieprzyjaciela – standardy konieczności wojskowej). Ogólna dyskusja nt. konieczności wojskowej – zob. par. 2.2 (Konieczność wojskowa).

²³⁸ Zob. par. 5.3.3 (Stwierdzenie obowiązku podjęcia dostępnych środków zapobiegawczych dla ochrony ludności cywilnej i innych osób i obiektów objętych ochroną).

- ustalenie lokalizacji dóbr kultury i rozpowszechnienie tej informacji wśród sił zbrojnych²³⁹;
- sporządzenie i rozpowszechnienie list dóbr kultury oraz terenów, których nie należy atakować²⁴⁰;
- ustanowienie władz cywilnych w celu [przekazania im] odpowiedzialności za planowanie i działania w zakresie zapewnienia poszanowania dóbr kultury pod ich kontrolą²⁴¹;
- fizyczną osłonę dóbr kultury przed szkodą;
- utworzenie schronów i ewakuację do nich ruchomych dóbr kultury²⁴².

5.18.5. **Powstrzymanie się od wszelkich aktów wrogości.** Ogólnie rzecz biorąc, akty wrogości nie mogą być skierowane przeciw dobrom kultury, ich bezpośredniemu otoczeniu oraz środkom służącym do ich ochrony²⁴³. Działania takie mogą być

²³⁹ Np. gen. Dwight D. Eisenhower, głównodowodzący armii amerykańskiej, *Dyrektywa ws. ochrony zabytków historycznych we Włoszech*, 29 grudnia 1943, X Whiteman's Digest, s. 438 (par. 13) („Odpowiedzialnością wyższych dowódców jest określenie przy pomocy oficerów AMG położenia zabytków historycznych – zarówno znajdujących się tuż przed liniami frontu, jak i na terenach okupowanych przez nas. Informacja ta, przekazana zwykłymi kanałami do niższych szczebli, nakłada na wszystkich dowódców odpowiedzialność za postępowanie zgodnie z duchem tego listu”).

²⁴⁰ Np. Strobe Talbot, *Pismo ws. złożenia wniosku*, 12 maja 1998, wiadomość od Prezydenta, przekazująca Konwencję haską z 1954 r. („Na przykład podczas operacji „Pustynna Burza” wykorzystywano służby wywiadowcze do poszukiwania dóbr kultury w celu ich właściwej identyfikacji. Oficerowie wywiadu ds. celów rozpoznali dobra kultury w Iraku lub stanowiska będące dobrami kultury; przygotowano listę celów wyłączonych z ataków, która zakazywała ataku na znane dobra kultury, jak również niektóre inne uzasadnione cele, jeśli atak na nie mógłby mieć miejsce w pobliżu dóbr kultury, stwarzając ryzyko [ich] uszkodzenia”); Rozkaz 71-17 dla 7. Armii Lotniczej (Reguły użycia siły), reprint w 121. Dzienniku Kongresu, s. 17555 (6 czerwca 1975) (doprecyzowuje podczas wojny w Wietnamie: „Park Angkor Wat: teren ten nie będzie atakowany z żadnego powodu. W żadnym wypadku [kontrolerzy wysuniętego naprowadzania] nie będą nadzorować lub wspomagać ataków powietrznych jakiegokolwiek państwa w rejonie Angkor Wat. Jeśli [kontroler wysuniętego naprowadzania] zauważy takie ataki, poinformuje o tym dowódcę sił lądowych [Narodowych Sił Zbrojnych Khmerów] i opuści natychmiast ten teren. Inne tereny o znaczeniu kulturowym: oprócz działań w trakcie operacji [bojowego rozpoznania] nie będą prowadzone żadne ataki sił powietrznych USA w odległości mniejszej niż 1000 m od któregokolwiek z tych terenów o znaczeniu kulturowym [w tym miejscu zostało wymienionych blisko 100 stanowisk]. Amerykańscy [kontrolerzy wysuniętego naprowadzania] nie będą nadzorować lub wspomagać ataków powietrznych żadnego kraju w odległości mniejszej niż 1000 m od tych terenów, niezależnie od wniosku o zatwierdzenie [przez Narodowe Siły Zbrojne Khmerów]”).

²⁴¹ [Władze] te obejmują kuratorów i pracowników muzealnych, miejscowe jednostki straży pożarnej i policji oraz personel obrony cywilnej.

²⁴² Zob. par. 5.18.1.3 (Budynki przeznaczone do przechowywania dóbr kultury).

²⁴³ Konwencja haska z 1954 r., art. 4 ust. 1 („Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się szanować dobra kulturalne położone zarówno na ich własnym terytorium, jak na terytoriach innych Wysokich Umawiających się Stron, przez powstrzymanie się od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie, oraz przez powstrzymanie się wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich”).

jednak wymierzone w dobra kultury, ich bezpośrednie otoczenie lub środki używane do ich ochrony, gdy konieczność wojskowa bezwzględnie tego wymaga²⁴⁴.

5.18.5.1. Odstąpienie [od ochrony] ze względu na bezwzględną konieczność wojskową. Akty wrogości mogą zostać skierowane przeciwko dobrom kultury, ich bezpośredniemu otoczeniu lub środkom służącym do ich ochrony wówczas, gdy konieczność wojskowa bezwzględnie tego wymaga. [Wymogu tego] nie należy mylić z dogodnością lub stosować do ukrycia niedbałości bądź obojętności na kwestię ochrony dóbr kultury²⁴⁵. Zwolnienie z obowiązku [ochrony] dóbr kultury jest analogiczne do wymogu, aby mienie nieprzyjacielskie było rekwirowane lub niszczone [tylko wtedy], gdy pilnie tego wymaga konieczność wojskowa²⁴⁶. Na przykład jeśli dobro kultury jest wykorzystywane przez przeciwnika w celach militarnych, wówczas konieczność wojskowa w zasadzie bezwzględnie wymaga jego zajęcia lub zniszczenia²⁴⁷.

Podobnie, jeśli przeciwnik wykorzystuje dobro kultury i jego bezpośrednie otoczenie do osłony obiektów wojskowych, wówczas atak na owe obiekty wojskowe może być niezbędny ze względu na konieczność wojskową²⁴⁸. Lub też, jeśli obiekt wojskowy jest położony w sąsiedztwie dobra kultury, w sytuacji bezwzględnej konieczności wojskowej można odstąpić od ochrony terenu otaczającego [to] dobro

²⁴⁴ Konwencja haska z 1954 r., art. 4 ust. 2 („Zobowiązania określone w ust. 1 niniejszego artykułu mogą być uchylone w takim jedynie wypadku, gdy uchYLENIA wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa”).

²⁴⁵ Zob. przypis 503 w par. 5.18.3.1 (Odstąpienie od [ochrony] ze względu na bezwzględną konieczność wojskową).

²⁴⁶ Zob. par. 5.17.2 (Mienie nieprzyjaciela – standardy konieczności wojskowej). Ogólna dyskusja nt. konieczności wojskowej – zob. par. 2.2 (Konieczność wojskowa).

²⁴⁷ Por. Pakt Roericha, art. 5 („Zabytki i instytucje wymienione w artykule I przestaną korzystać z przywilejów uznanych w niniejszym traktacie w wypadku, gdy zostaną użyte do celów wojskowych”). Regulamin IV Konwencji haskiej, art. 27 („Podczas oblężeń i bombardowań należy zastosować wszelkie niezbędne środki, ażeby w miarę możliwości oszczędzone zostały świątynie, gmachy, służące celom nauki, sztuki i dobroczynności, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie zgromadzeni są chorzy i ranni, pod warunkiem, ażeby te gmachy i miejsca nie służyły jednocześnie celom wojennym”). IX Konwencja haska, art. 5 („Przy bombardowaniu przez morskie siły zbrojne, dowódca winien przedsięwziąć wszelkie konieczne środki, ażeby zaoszczędzić w miarę możliwości gmachy, przeznaczone dla obrzędów religijnych i sztuk pięknych, zakłady naukowe i dobroczynne, pomniki historyczne, szpitale i miejsca zbiorów dla chorych lub rannych, pod warunkiem, że nie będą one przeznaczone jednocześnie dla celów wojskowych”). Por. par. 5.18.8.2 (Warunki przyznania ochrony specjalnej – brak wykorzystania dla celów wojskowych).

²⁴⁸ Raport końcowy dotyczący wojny w Zatoce Perskiej, s. 610 („Chociaż art. 4 ust. 1 Konwencji haskiej z 1954 r. przewiduje specjalną ochronę dla dóbr kultury, art. 4 ust. 2 zezwala na odstąpienie od tej ochrony tam, gdzie wymaga tego konieczność wojskowa; taka «bezwzględna konieczność wojskowa» może wystąpić, gdy przeciwnik wykorzystuje dobro kultury i jego bezpośrednie otoczenie do osłony rzeczywistych celów wojskowych, naruszając art. 4 ust. 1”).

kultury i dopuścić atak na obiekt wojskowy mimo jego położenia blisko dobra kultury²⁴⁹.

Nawet gdy odstąpienie od ochrony zapewnionej dobrom kultury, ich bezpośredniemu otoczeniu i środkom służącym do ich ochrony może być uzasadnione argumentem bezwzględnej konieczności wojskowej, należy dokonać analizy proporcjonalności i ocenić ryzyko szkód dla dóbr kultury²⁵⁰ oraz rozważyć dostępne środki zapobiegawcze, które powinny zostać podjęte, aby zredukować ryzyko szkód dla dóbr kultury²⁵¹. A jeśli nawet odstąpienie od ochrony może zostać uzasadnione względami prawnymi czy politycznymi, podejmujący decyzję wciąż mogą starać się powstrzymać od uszkodzenia dobra kultury²⁵².

[...]

11.19. OCHRONA DÓBR KULTURY PODCZAS OKUPACJI

Poniższe regulacje odnoszą się do ochrony dóbr kultury podczas okupacji. Ogólne zasady ochrony dóbr kultury podczas działań wojennych znajdują zastosowanie również w czasie okupacji²⁵³. Dla przykładu, dowódcy wojskowi mają obowiązek podjęcia uzasadnionych środków w celu zapobieżenia lub powstrzymania wszelkich form kradzieży, rabunku lub bezprawnego przywłaszczenia dóbr kultury bądź jakichkolwiek aktów wandalizmu przeciw nim wymierzonych²⁵⁴.

11.19.1. Zobowiązania dotyczące zabezpieczenia i ochrony dóbr kultury. Każda ze stron Konwencji haskiej z 1954 r. prowadząca okupację całego lub części terytorium innego państwa-strony Konwencji haskiej powinna w miarę możliwości wspierać właściwe władze narodowe kraju okupowanego w zabezpieczeniu i zachowaniu jego dóbr kultury²⁵⁵.

²⁴⁹ Strobe Talbot, *Pismo ws. złożenia wniosku*, 12 maja 1998, wiadomość od Prezydenta, przekazująca Konwencję haską z 1954 r. (podczas operacji „Pustynna Burza”, gdy „atakowano uzasadnione cele w sąsiedztwie dóbr kultury, w miarę możliwości wybierano takie rodzaje broni, które mogły zniszczyć cel przy minimalnym ryzyku przypadkowego uszkodzenia pobliskich dóbr kultury lub mienia cywilnego. Tym niemniej położenie obiektów militarnych niedaleko dóbr kultury nie czyniło tych obiektów wyłączonymi z ataku; nie wynikało to też z zapisów Konwencji haskiej z 1954 r.”).

²⁵⁰ Zob. par. 5.12 (Zasada proporcjonalności w prowadzeniu ataku).

²⁵¹ Zob. par. 5.11 (Możliwe środki zapobiegawcze w celu zredukowania ryzyka strat wśród objętych ochroną osób i obiektów podczas ataku).

²⁵² Np. H. Stimson, *On Service in Peace and War* (1948), s. 625 („Z gorącym poparciem Prezydenta Trumana skreśliam z listy sugerowanych celów miasto Kioto. Choć to cel o istotnym znaczeniu militarnym, kiedyś była to starożytna stolica Japonii oraz świątynia japońskiej sztuki i kultury. Uznaliśmy, że powinno zostać oszczędzone. Zaaprobowałem cztery inne cele, w tym miasta Hiroszimą i Nagasaki”).

²⁵³ Zob. par. 5.18 (Ochrona dóbr kultury podczas działań wojennych).

²⁵⁴ Zob. par. 5.18.6.1 (Obowiązek powstrzymania lub zapobieżenia kradzieży, rabunkowi lub bezprawnemu przywłaszczeniu, a także aktom wandalizmu przeciw dobrom kultury).

²⁵⁵ Konwencja haska z 1954 r., art. 5 ust. 1 („Wysokie Umawiające się Strony, które okupują w całości lub w części terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, powinny w miarę możliwości popierać wysiłki właściwych władz narodowych terytorium okupowanego, mając na celu zapewnienie opieki nad jego dobrami kulturalnymi i ich zachowanie”).

Jeśli zajdzie potrzeba podjęcia działań na rzecz zachowania dóbr kultury znajdujących się na terytorium okupowanym i uszkodzonych w wyniku działań wojennych, a właściwe władze lokalne nie są w stanie takich działań podjąć, Mocarstwo Okupujące podejmie, na ile to możliwe, niezbędne środki zabezpieczające w ścisłej współpracy ze wspomnianymi władzami²⁵⁶.

11.19.2. Poszanowanie dóbr kultury ze strony członków legalnego ruchu oporu. Każda strona Konwencji haskiej z 1954 r., której rząd uważany jest za legalny przez członków ruchu oporu, powinna – jeśli to możliwe – zwrócić uwagę członków ruchu oporu na obowiązek przestrzegania postanowień Konwencji haskiej z 1954 r. dotyczących poszanowania dóbr kultury²⁵⁷.

11.19.3. Specjalny przedstawiciel ds. dóbr kultury na terenach okupowanych i wniosek o ochronę specjalną. Strona Okupująca wyznaczy specjalnego przedstawiciela ds. dóbr kultury znajdujących się na tym terytorium²⁵⁸.

Strona Okupująca jest władna do złożenia wniosku o wpisanie nieruchomego dobra kultury do Międzynarodowego Rejestru Dóbr Kulturalnych Objętych Ochroną Specjalną²⁵⁹.

11.19.4. Transporty dóbr kultury z i w obrębie terytoriów okupowanych. Rekwizycja ruchomych dóbr kultury położonych na terytorium innej strony Konwencji haskiej z 1954 r. jest zabroniona²⁶⁰.

Jeśli Konwencja haska z 1954 r. zobowiązuje do podjęcia środków w celu zachowania uszkodzonych dóbr kultury, zgodnie z innymi postanowieniami tej Konwencji

²⁵⁶ Konwencja haska z 1954 r., art. 5 ust. 2 („Jeżeli dla zachowania dóbr kulturalnych położonych na terytorium okupowanym, a uszkodzonych przez działania wojenne konieczne są kroki natychmiastowe i jeżeli właściwe władze narodowe nie mogą ich podjąć, Mocarstwo okupujące przedsięwzięcie w miarę możliwości najkonieczniejsze środki zachowawcze w ścisłej współpracy z tymi władzami”).

²⁵⁷ Konwencja haska z 1954 r., art. 5 ust. 3 („Każda Wysoka Umawiająca się Strona, której rząd uważany jest za rząd legalny przez członków ruchu oporu, zwróci w miarę możliwości ich uwagę na obowiązek przestrzegania postanowień Konwencji dotyczących poszanowania dóbr kulturalnych”).

²⁵⁸ Regulamin wykonawczy do Konwencji haskiej z 1954 r., art. 2 („Z chwilą, gdy Wysoka Umawiająca się Strona stanie się uczestniczką konfliktu zbrojnego, do którego ma zastosowanie art. 18 Konwencji: a) Strona ta wyznacza przedstawiciela dla dóbr kulturalnych położonych na swoim terytorium, a w razie zajęcia obcego terytorium powinna wyznaczyć oddzielnego przedstawiciela dla dóbr kulturalnych, które się na nim znajdują”).

²⁵⁹ Regulamin wykonawczy do Konwencji haskiej z 1954 r., art. 13 („1. Każda z Wysokich, Umawiających się Stron może składać Dyrektorowi Generalnemu Organizacji Narodów Zjednoczonych dla Wychowania[,] Nauki i Kultury wnioski o wpisanie do rejestru określonych schronów, ośrodków zabytkowych lub innych dóbr kulturalnych nieruchomych, położonych na swoim terytorium. Wniosek powinien zawierać wskazówki dotyczące miejsca położenia dóbr i stwierdzać, że odpowiadają one warunkom określonym w art. 8 Konwencji. 2. W razie okupacji wnioski o wpisanie do rejestru ma prawo składać Mocarstwo okupujące”). Zob. par. 5.18.8 (Ochrona specjalna niektórych dóbr kultury).

²⁶⁰ Zob. par. 5.18.6.2 (Zakaz rekwizycji ruchomych dóbr kultury położonych na terytorium innego państwa-strony Konwencji haskiej z 1954 r.).

Strona Okupująca może zorganizować transport dóbr kultury do miejsca schronienia na obszarze okupowanym²⁶¹. Ilekroć Wysoka Umawiająca się Strona okupująca terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony przewozi dobra kultury do schronu znajdującego się w innym punkcie tego terytorium, nie będąc w stanie zastosować się do procedury przewidzianej dla transportów dóbr kultury pod ochroną specjalną określonej w art. 17 Regulaminu [do Konwencji], transport, o którym mowa, nie będzie uważany za bezprawne przywłaszczenie w rozumieniu art. 4 Konwencji, pod warunkiem, że Komisarz Generalny ds. Dóbr Kultury pisemnie zaświadczy, po konsultacji z osobami sprawującymi zazwyczaj opiekę [nad dobrami], że taki transport był konieczny ze względu na okoliczności²⁶².

[...]

17.11. OCHRONA DÓBR KULTURY W NIEMIĘDZYNRODOWYCH KONFLIKTACH ZBROJNYCH

17.11.1. Zastosowanie niektórych przepisów Konwencji haskiej z 1954 r. W razie konfliktu wojskowego o charakterze międzynarodowym na terytorium jednego z państw-stron Konwencji haskiej z 1954 r. każda ze stron konfliktu będzie zobowiązana stosować się, w minimalnym choćby zakresie, do tych postanowień Konwencji, które odnoszą się do poszanowania dóbr kultury²⁶³.

17.11.2. Zobowiązanie do poszanowania dóbr kultury. Zobowiązanie do poszanowania dóbr kultury obejmuje przede wszystkim powinności negatywne, tzn. obowiązek powstrzymania się od aktów wrogości skierowanych przeciwko dobrom kultury, a także obowiązek powstrzymania się od wykorzystania dobra kultury do wsparcia działań wojskowych, gdy takie użycie nie jest bezwzględnie konieczne²⁶⁴.

Strony konfliktu nie mogą na przykład kierować aktów wrogości przeciwko dobrom kultury, ich bezpośredniemu otoczeniu oraz środkom służącym do ich

²⁶¹ Zob. par. 5.18.9.1 (Transport pod ochroną specjalną).

²⁶² Regulamin wykonawczy do Konwencji haskiej z 1954 r., art. 19 („Ilekroć Wysoka Umawiająca się Strona, która okupuje terytorium innej Wysokiej Umawiającej się Strony, przewozi dobra kulturalne do schronu położonego w innym punkcie tego terytorium, nie mogą zastosować procedury określonej w art. 17 Regulaminu, przewiezienie to nie będzie uważane za bezprawne przywłaszczenie w rozumieniu art. 4 Konwencji, jeżeli Komisarz Generalny do Spraw Dóbr Kulturalnych zaświadczy pisemnie po przekonsultowaniu osób sprawujących zazwyczaj pieczę nad tymi dobrami, że okoliczności czynią to przewiezienie niezbędnym”).

²⁶³ Konwencja haska z 1954 r., art. 19 ust. 1 („W razie konfliktu zbrojnego nie posiadającego charakteru międzynarodowego, a powstałego na terytorium jednej z Wysokich Umawiających się Stron, każda ze stron konfliktu będzie obowiązana stosować co najmniej postanowienia niniejszej Konwencji, które dotyczą poszanowania dóbr kulturalnych”).

²⁶⁴ Zob. par. 5.18.2 (Poszanowanie i ochrona dóbr kultury). Zob. również Protokół II do Konwencji genewskich, art. 16 („Z zachowaniem postanowień Konwencji haskiej z dnia 14 maja 1954 r. o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, zabrania się dokonywania wszelkich ataków wrogich skierowanych przeciwko budowłom historycznym, dziełom sztuki lub miejscom kultu religijnego, które stanowią dziedzictwo kulturalne lub duchowe narodów, a także wykorzystywania ich do wsparcia wysiłku wojskowego”).

ochrony, jeśli takie działania nie są wymagane bezwzględną koniecznością wojskową²⁶⁵.

Ponadto nie należy wykorzystywać dóbr kultury, ich bezpośredniego otoczenia i środków służących do ich ochrony do celów, które mogłyby narazić te dobra na zniszczenie lub uszkodzenie w trakcie konfliktu zbrojnego, o ile takie działanie nie jest wymagane bezwzględną koniecznością wojskową²⁶⁶.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: *Department of Defense. Law of War Manual, June 2015*, Waszyngton 2015, s. 269–273, 276–277, 798–800 i 1038–1039.

²⁶⁵ Zob. par. 5.18.5 (Powstrzymanie się od wszelkich aktów wrogości).

²⁶⁶ Zob. par. 5.18.3 (Powstrzymanie się od użycia w celach mogących narazić na zniszczenie lub uszkodzenie).

86.
Doktryna współpracy cywilno-wojskowej
(NATO Standard AJP-3.19)
(2018 r.)

Już Dyrektywa NATO AJP-9 z roku 2002 nałożyła na struktury współpracy cywilno-wojskowej (CIMIC oraz Civil Affairs) funkcję doradczą i obowiązek dostarczania informacji również na temat historii politycznej i kulturalnej (ang. *political and cultural history*), które uznano za istotne w procesie planowania strategicznego oraz dowodzenia operacyjnego. Powszechna jest jednak opinia, iż wiele zapisów pozostawia pole do interpretacji. I tak np. w rozdziałach traktujących o tzw. wrażliwości kulturowej, poszanowaniu lokalnych zwyczajów czy współpracy z organizacjami zajmującymi się kulturą ani razu nie użyto sformułowań odnoszących się wprost do dóbr kultury. Kwestia ta została doprecyzowana w późniejszych regulacjach, określających rolę i zadania CIMIC: Doktrynie AJP-3.4.9, a także w najnowszym dokumencie: NATO Standard AJP-3.19. *Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation* z roku 2018. Nie tylko odwołuje się on do postanowień Konwencji haskiej, ale zawiera w aneksie odrębny rozdział traktujący o znaczeniu ochrony dziedzictwa historycznego.

* * *

[...]

Rozdział 1. Kontekst

[...]

Podrozdział 5. Kontakty cywilno-wojskowe

[...]

Uwarunkowania

1.17. Nawiązując kontakt z partnerami cywilnymi, należy wziąć pod uwagę następujące uwarunkowania:

- a. Świadomość kulturowa. Zrozumienie miejscowych zwyczajów, wierzeń, przekonań i dziedzictwa oraz bycie na nie wyczulonym są kluczowe dla sukcesu misji. Łamanie miejscowych praw, tradycji lub zwyczajów może niezamierzenie doprowadzić do bardzo niekorzystnej sytuacji i poważnie zaszkodzić misji.
- b. Wspólne cele. Etos, struktura i standardowe procedury operacyjne/wzorce pracy partnerów cywilnych pracujących z siłami NATO są niezwykle różnicowane. Określenie wspólnych celów może pozwolić na uniknięcie

nieporozumień i ułatwić zdefiniowanie odpowiednich ról i [zakresu] odpowiedzialności.

- c. Przejrzystość. Transparentność pomaga wzbudzić zaufanie, zwiększa pewność i zachęca do wspólnego zrozumienia. Aby doprowadzić do sytuacji, w której wszyscy zaangażowani partnerzy będą się darzyli szacunkiem i mieli do siebie zaufanie, i w ten sposób stworzyć skuteczną relację cywilno-wojskową, należy wykazywać się otwartością, uczciwością, fachowością, potencjałem i decyzywnością.
- d. Komunikacja. Skuteczna komunikacja z partnerami cywilnymi jest niezbędna dla powodzenia misji. Każdy uczestnik, w każdej interakcji, ma swoje własne cele. Niektórzy mogą być nawet zdania, że współpraca z wojskiem i wykonanie ich zadania wzajemnie się wykluczają. Kluczem do zminimalizowania tych trudności jest utrzymywanie otwartej i spójnej komunikacji.

[...]

Podrozdział 6. Środowisko operacyjne

1.21. NATO wypróbuje kilka wzajemnie połączonych systemów, aby poznać środowisko działania. Są to powiązania polityczne, militarne, ekonomiczne, społeczne, informacyjne i infrastrukturalne (PMESII). Ponieważ zjawiska związane z konfliktami prawdopodobnie mogą oddziaływać na sytuację poza terenem wspólnych operacji, niezbędne jest dobre zrozumienie tych obszarów w szerszym geograficznym kontekście. Obejmuje to także kontekst całej operacji, jej założenia i cele, jak również środowisko cywilne, zwłaszcza złożoności wielonarodowe i między różnymi podmiotami, suwerenność państwa przyjmującego oraz rolę rządu państwa przyjmującego w rozwiązaniu konfliktu.

1.22. Środowisko cywilne może znacząco oddziaływać na misję lub operację, więc wymaga głębokiego zrozumienia. To głębokie zrozumienie dotyczy tego, jak funkcjonują [poszczególne] instytucje, jakie są relacje między nimi, a także jakie są wymagania technologiczne i czynniki fizyczne. Dzięki temu niezbędnemu rozeznaniu podjęcie działań z użyciem wszystkich dostępnych środków²⁶⁷ przeciwko powiązaniom PMESII wywoła efekty, które [...] pozwolą osiągnąć stan końcowy.

1.23. Na potrzeby niniejszej publikacji środowisko cywilne zostało opisane jako: „polityczne, ekonomiczne, społeczno-etnograficzne, kulturowe, infrastrukturalne i informacyjne podstawy ludów, z którymi współdziałają siły zbrojne lub agencje rządowe”. Należy dokładnie rozważyć rolę wojska w osiągnięciu wyznaczonego celu, gdyż osiągnięcie celów militarnych niekoniecznie prowadzi do pożądanego wyniku politycznego. Operacje militarne w tym środowisku cywilnym dotyczą ludzi i dlatego [czynnik ten] musi być wzięty pod uwagę w planowaniu wojskowym.

²⁶⁷ Możliwości państw, organizacji pozarządowych i międzynarodowych lub regionalnych mogą mieć szerokie zastosowanie w operacjach. Potencjał ten obejmuje takie obszary, jak: system prawny, siły porządkowe, administracja cywilna, przedsiębiorcy i partnerzy handlowi. W jego skład wchodzi także infrastruktura umożliwiająca sprawowanie opieki zdrowotnej, dystrybucję żywności, dostarczanie energii elektrycznej i wody oraz zapewnianie higieny sanitarnej.

Ramy prawne

1.24. Siły NATO zawsze operują w odpowiednich ramach prawnych. Należą do nich prawo międzynarodowe, w szczególności prawo konfliktów zbrojnych (LOAC) i międzynarodowe prawa człowieka, a także krajowe prawa państw wysyłającego i przyjmującego. Ramy prawne są o tyle skomplikowane, że państwa członkowskie NATO podlegają różnym międzynarodowym instrumentom prawnym, jako że podpisały i ratyfikowały różne umowy. Nawet jeśli podlegają tym samym instrumentom prawnym, [poszczególne] państwa w różny sposób interpretują ich literę. Wszystko to oddziałuje na środowisko prawne, w którym operują siły NATO. Dowódcy powinni konsultować [decyzje] ze swoimi doradcami prawnymi oraz włączać ich do planowania militarnego i operacji w celu uzyskania odpowiedniego doradztwa.

1.25. Prawo międzynarodowe. Działania sił NATO są zarządzane przez następujące elementy prawa międzynarodowego:

- a. LOAC jest tą częścią prawa międzynarodowego, która stara się ograniczyć efekty konfliktu zbrojnego o charakterze zarówno międzynarodowym, jak i niemiędzynarodowym. Ochrania osoby, które nie są uczestnikami lub przestały uczestniczyć w działaniach wojennych, oraz ogranicza środki i metody militarne. Ma zastosowanie tylko podczas konfliktów zbrojnych i opiera się na głównych ideach i zasadach człowieczeństwa, konieczności wojskowej, wyróżnienia i proporcjonalności. Mimo to minimalne standardy ochronne LOAC²⁶⁸, szczególnie w odniesieniu do ochrony populacji i obiektów cywilnych, powinny być przestrzegane podczas wszystkich operacji militarnych, bez względu na naturę konfliktu/zaangażowania militarnego. Dwoma głównymi źródłami LOAC są traktaty i zwyczajowe prawo międzynarodowe. Przykładami takich traktatów są Konwencje genewskie, Protokoły dodatkowe do Konwencji genewskich czy Konwencja haska.
- b. Międzynarodowe prawa człowieka, które określają zobowiązania państw do poszanowania i ochrony podstawowych praw jednostek ludzkich. Międzynarodowe prawa człowieka zawarto w szeregu traktatów dotyczących praw człowieka. Odpowiednie traktaty dotyczące praw człowieka mogą obejmować Międzynarodowy pakt praw obywatelskich i politycznych oraz Europejską konwencję praw człowieka.
- c. Inne obszary prawa międzynarodowego, jak międzynarodowe prawo morza, międzynarodowe prawo lotnicze, międzynarodowe prawo karne, międzynarodowe prawo ochrony środowiska i międzynarodowe prawo instytucjonalne.

1.26. Prawo krajowe. Siły NATO mogą być obecne w państwie stosownie do mandatu Narodów Zjednoczonych lub innych międzynarodowych podstaw prawnych, w zakresie, w jakim ich obecność opiera się na zgodzie państwa przyjmującego. W takich wypadkach jeszcze ważniejsze staje się poszanowanie prawa

²⁶⁸ Szczegółowe informacje – zob. art. 3 wspólny dla Konwencji genewskich I–IV.

miejscowego i zwyczajów państwa przyjmującego. Zazwyczaj pomiędzy państwem przyjmującym i państwem wysyłającym/państwami wysyłającymi zawierana jest umowa o statusie sił zbrojnych [SOFA]. Reguluje ona prawa, obowiązki, immunitety i przywileje obcych oddziałów, aby określić ich status prawny w odniesieniu do prawa krajowego, obowiązującego w państwie przyjmującym.

Tematy przekrojowe

1.27. Tematy przekrojowe (CCT) to szeroki wachlarz różnych kwestii, które mogą oddziaływać na misję na wiele sposobów, ale które nie mieszczą się w podstawowym zakresie odpowiedzialności wojska. Różne [elementy] dyscypliny wojskowej na wielu poziomach oddziałów i dowództwa mogą musieć wziąć pod uwagę rozmaite CCT i się z nimi zmierzyć. CCT mają istotny wpływ na wszystkie misje. Jak dotąd, zidentyfikowano następujące takie tematy:

- ochrona ludności cywilnej (ludzi, obiektów i usług publicznych);
- dzieci podczas konfliktu zbrojnego;
- kobiety, pokój i bezpieczeństwo;
- ochrona dóbr kultury (CPP);
- budowanie integralności [chodzi o politykę antykorupcyjną].

Więcej informacji na temat CCT można znaleźć w Aneksie B do niniejszej publikacji.

1.28. Podejście NATO do kwestii CCT opiera się na imperatywach natury prawnej i politycznej. Wspólnym mianownikiem wszystkich CCT jest to, że częściowo się pokrywają i mają dalekosiężne skutki w różnych obszarach (cywilnego) społeczeństwa. Pozostają one pod silnym wpływem kultury, więc wymagają współdziałania interesariuszy wojskowych i niewojskowych. CCT należy rozpatrywać przez pryzmat operacji. W tym celu należy wskazać i przeanalizować ich cechy charakterystyczne w kontekście środowiska cywilnego/roboczego.

1.29. Obowiązki personelu. Podobnie jak w przypadku częściowego pokrywania się różnych obszarów, również w obrębie funkcji militarnych dochodzi do nakładania się na siebie obowiązków i udziału w funkcjach wojskowych. Na przykład ochrona dóbr kultury jest istotna dla CIMIC, ale angażuje również doradcę prawnego, służby inżynieryjne, żandarmerię, jak również inny personel sztabowy w dowództwie [...].

[...]

Rozdział 4. Stosunki wzajemne i integracja

[...]

Podrozdział 4. Związki między zasobami, dowodzeniem i kontrolą

4.30. W każdej misji konieczne będzie, aby zasoby CIMIC²⁶⁹ umożliwiły dowódcy planowanie, prowadzenie i ocenę działań CIMIC na rzecz wsparcia misji. [Właściwy] wkład CIMIC w operacje NATO zostanie osiągnięty dzięki sztabowi CIMIC działającemu na wszystkich szczeblach dowodzenia, oddziałom CIMIC na szczeblu operacyjnym i taktycznym, a także dzięki specjalistom funkcjonalnym CIMIC. Natomiast skład sztabu CIMIC oraz liczebność i organizacja sił CIMIC będą dostosowane do misji²⁷⁰ i elastycznie adaptowane do zmieniającej się sytuacji ogólnej.

4.31. Specjaliści funkcjonalni CIMIC zazwyczaj dostarczają wiedzę w cywilnych obszarach funkcjonalnych, takich jak administracja, pomoc humanitarna, infrastruktura cywilna, gospodarka, handel i kwestie kulturowe. Specjaliści cywilni mogą wspierać, wedle potrzeby, sztab lub jednostkę CIMIC. Pułę tych specjalistów można pozyskać w Kwaterze Głównej NATO lub też mogą ich zapewnić poszczególne kraje (często wykorzystując oficerów rezerwy).

4.32. Wielonarodowa Grupa CIMIC (MNCG) to struktura zatwierdzona przez NATO²⁷¹. Może ona zapewniać CIMIC wielorakie zdolności w zakresie:

- zwiększenia elementów personalnych CIMIC na różnych szczeblach;
- formowania jednego lub więcej oddziałów CIMIC na szczeblu taktycznym;
- formowania określonych elementów CIMIC na szczeblu operacyjnym;
- powiększenia jednostek CIMIC na szczeblu taktycznym i operacyjnym o specjalistów funkcjonalnych lub zapewnienia im w czasie pokoju wsparcia z Kwatery Głównej MNCG.

4.33. Zasoby CIMIC muszą być w pełni zintegrowane z formacjami, w ramach których będą działać. Dowódcy należy przyznać prawo do kontroli operacyjnej poszczególnych oddziałów CIMIC, aby mógł je jak najlepiej wykorzystać. Oddział ekspedycyjny CIMIC może zostać sformowany przez organizujące zadanie jednostki CIMIC państw NATO pod komendą Kwatery Głównej w celu wykonania określonych zadań CIMIC. Na tym etapie działać muszą stosowne struktury dowodzenia i kontroli oraz łańcuch raportowania.

[...]

Aneks B. Tematy przekrojowe

[...]

Ochrona dóbr kultury

B-11. Historia dowodzi, iż dobra kultury (CP) są podczas konfliktu narażone [na atak]. CP mogą być niszczone lub uszkodzane przypadkowo przez strony przeciwne jako straty uboczne albo też niszczone lub uszkodzane świadomie. Kultura odgrywa zasadniczą rolę we współczesnych konfliktach, gdyż tożsamość grup ludzi

²⁶⁹ Szczegółowe informacje – zob. podręcznik *Allied Command Operations (ACO) 86–1-1, ACO CIMIC Tactics, Techniques and Procedures*, rozdz. 2.

²⁷⁰ Szczegółowe informacje – zob. *Bi-Strategic Command Capability Codes and Statements*.

²⁷¹ Zgodnie z protokołem uzgodnień dot. powołania, finansowania, administrowania, obsady i statusu Kwatery Głównej Wielonarodowej Grupy CIMIC z lutego 2014.

jest często powiązana z symbolami, których odzwierciedleniem są budowle, pomniki i przedmioty. Uszkodzenie, niszczenie lub grabież dziedzictwa kulturowego podważają tożsamość społeczną, etniczną lub religijną społeczności, ich spójność i trwałość. Ponadto w czasach niepokoju lub podczas konfliktu zbrojnego cenne przedmioty stają się w pierwszej kolejności obiektem grabieży, a handel zabytkami stanowi źródło dochodów dla nielegalnych grup zbrojnych oraz napędza działalność kryminalną i terrorystyczną. Z powodu swego znaczenia nie tylko dla lokalnej społeczności, ale generalnie dla ludzkości CP wymagają ochrony.

B-12. Ochrona dóbr kultury (CPP) pozostaje w związku z misją, a rolę wojska [w tym zakresie] warunkuje prawo międzynarodowe i krajowe. Zagwarantowanie CP ochrony może poprawić wizerunek [wojska] wśród lokalnej społeczności i zyskać jej większą akceptację dla niego. Dla porównania, brak działań ze strony społeczności międzynarodowej, a szczególnie sił zbrojnych, może doprowadzić do pogorszenia wizerunku w oczach społeczności międzynarodowej i mieć negatywny wpływ na postrzeganie misji przez opinię publiczną w kraju i na świecie. CPP uniemożliwia uzbrojonym ugrupowaniom nielegalne finansowanie ich działalności poprzez grabież zabytków. [Ponadto] CPP pozwala zachować tożsamość narodową, etniczną i religijną.

B-13. Skuteczne działania z zakresu CPP muszą się rozpocząć jeszcze przed wybuchem konfliktu zbrojnego. Należy to zazwyczaj do obowiązków rządu państwa przyjmującego. Po rozpoczęciu działań militarnych wojsko może dotrzeć [na miejsce] jako pierwsze i być zdolne wspomóc ochronę CP. Istotnym zadaniem i obowiązkiem armii jest ochrona dziedzictwa kulturowego podczas konfliktu zbrojnego wówczas, gdy inni nie są w stanie podołać zadaniu zabezpieczenia tego, co pozostało po poprzednich pokoleniach. Włączenie ochrony dóbr kultury do misji wojskowej wymaga rozpoznania dóbr kultury w ramach kryteriów zaangażowania, ale również spojrzenia na znaczenie dóbr kultury dla tożsamości i kultury społeczeństwa. Kluczem do skutecznej CPP jest stała łączność pomiędzy wojskiem i sektorem dziedzictwa kulturowego.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: NATO Standard AJP-3.19. *Allied Joint Doctrine for Civil-Military Cooperation. Edition A Version 1. November 2018*, NATO Standardization Office, Bruksela 2018, s. 1.4–1.9, 4.11–4.12, B.1 i B.4–B.5, <https://www.handbook.cimic-coe.org/8.-annex/reference-docs/ajp-3.19-eda-v1-e.pdf> (dostęp: 1.03.2021).

Nota: Publikacja w porozumieniu ze Stałym Przedstawicielstwem RP przy NATO.

87.

Rozporządzenie nr 200–2: Standardy Centralnego Dowództwa Stanów Zjednoczonych dotyczące środowiska (2019 r.)

Do niedawna podstawowym dokumentem regulującym kwestię ochrony przyrodniczo-kulturowej na terenach baz wojskowych, poligonów i innych nieruchomości w posiadaniu lub użytkowaniu amerykańskich sił zbrojnych było Rozporządzenie Centralnego Dowództwa nr 200–1 (*Environmental Protection and Enhancement*). Dzięki prowadzonym od 2008 r. (w ramach projektu pn. „Green Warriors”) analizom obowiązujących rozwiązań legislacyjnych, procedur i norm technicznych dobra kultury zostały uznane za jeden z najważniejszych składników środowiska. Nowa wersja przepisów, Rozporządzenie Centralnego Dowództwa nr 200–2 (*Contingency Environmental Standards*), uwzględniła szereg funkcjonujących wcześniej niezależnie od siebie wewnętrznych instrukcji, także dotyczących obiektów poza granicami USA. Rozporządzenie zawiera odrębny rozdział poświęcony dziedzictwu historycznemu, a także określa szczegółowo procedury konserwatorskie, związane z wyborem lokalizacji dla infrastruktury wojskowej bez stwarzania zagrożenia dla substancji zabytkowej.

* * *

[...]

ROZDZIAŁ 5. OCHRONA [DZIEDZICTWA] HISTORYCZNEGO I KULTUROWEGO

5.1. ZAKRES

Rozdział ten ustanawia kryteria w celu zagwarantowania odpowiedniej ochrony zasobów historycznych i/lub kulturalnych w krajach będących rejonem odpowiedzialności USCENTCOM²⁷². Źródła online dotyczące ochrony dóbr historyczno-kulturalnych można znaleźć w Aneksie G.

5.2. TŁO

Ochrona [dziedzictwa] historyczno-kulturowego staje się coraz bardziej istotną kwestią na całym świecie. W roku 2008 rząd Stanów Zjednoczonych ratyfikował Konwencję haską o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego. Dobra kultury są:

²⁷² Skrót od United States Central Command, czyli Centralne Dowództwo Stanów Zjednoczonych [przyp. red.].

- a. dobra ruchome lub nieruchome, które posiadają wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego każdego narodu, na przykład zabytki architektury, sztuki lub historii, zarówno religijne, jak świeckie;
- b. stanowiska archeologiczne; zespoły budowlane posiadające jako takie znaczenie historyczne lub artystyczne;
- c. dzieła sztuki, rękopisy, książki i inne przedmioty o znaczeniu artystycznym, historycznym lub archeologicznym, jak również zbiory naukowe i poważne zbiory książek, archiwaliów lub reprodukcji wyżej określonych dóbr;
- d. gmachy, których zasadniczym i stosowanym w praktyce przeznaczeniem jest przechowywanie lub wystawianie dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a) do c), na przykład muzea, wielkie biblioteki, składnice archiwalne, jak również schrony mające na celu przechowywanie w razie konfliktu zbrojnego, dóbr kulturalnych ruchomych, określonych pod lit. a) do c);
- e. ośrodki obejmujące znaczną ilość dóbr kulturalnych określonych pod lit. a) do d), zwane w dalszym ciągu „ośrodkami zabytkowymi”.

5.3. STANDARDY OCHRONY [DZIEDZICTWA] HISTORYCZNO-KULTUROWEGO

Trwałe lokalizacje będą spełniać standardy ujęte w odsyłaczu (j) lub FGS²⁷³, jeśli [takowy] został opublikowany. Przy zarządzaniu dobrami historyczno-kulturalnymi państwa przyjmującego, które są związane z awaryjnymi lokalizacjami, przestrzegane będą następujące procedury:

- a. Dowódcy CEL²⁷⁴ lub dowódcy operacyjni opracują procedurę gwarantującą, że komendanci awaryjnych lokalizacji będą brać pod uwagę oddziaływanie każdego proponowanego działania militarne go na dobro kultury znajdujące się na Liście Światowego Dziedzictwa UNESCO (WHL) i/lub w rejestrze miejsc historycznych państwa przyjmującego.
- b. Proponowane działania militarne powinny starać się uniknąć i/lub zminimalizować wszelkie niepożądane skutki dla zasobów historycznych lub kulturowych.
- c. Proponowane działania wojska obejmują (choć nie są do nich ograniczone) następujące [kategorie]:
 - (1) prace budowlane;
 - (2) prace rozbiórkowe;
 - (3) operacje bojowe;
 - (4) szkolenie;
 - (5) użytkowanie gruntów.
- d. Awaryjne lokalizacje [muszą mieć] zapewniony dostęp do obiektu znajdujące go się na liście UNESCO i/lub w krajowym rejestrze, aby służyć pomocą w planowaniu historyczno-kulturowym i podejmowaniu decyzji. Lokalizacje niespełniające norm wpisu na listę UNESCO lub do miejscowego rejestru mogą mimo to mieć znaczenie historyczne lub kulturowe dla lokalnych społeczności. Niektóre z tych stanowisk zostały [już] zidentyfikowane i można

²⁷³ *Final Governing Standards*, tu: krajowe (lokalne) przepisy [przyp. tłum.].

²⁷⁴ *United States Central Command Environmental Lead* – komórka odpowiedzialna za wdrażanie standardów środowiskowych w siłach zbrojnych USA [przyp. tłum.].

- je znaleźć na stronie PIX NIPRNet: https://www.pixtoday.net/login.htm?return_url=https://www.pixtoday.net/login/communities.htm.
- e. Organizacje potrzebujące dostępu do systemów chronionej wymiany informacji będą kontaktować się z CEL w celu uzyskania tego dostępu.
 - f. Informacje na temat stanowisk oznaczonych jako mające znaczenie historyczne i kulturowe znajdują się w Zmodernizowanej Zintegrowanej Bazie Danych (Modernized Integrated Data Base, MIDB) Narodowych Warsztatów Produkcyjnych (SIPRNet). Wybierz link „Quick Search”, wprowadź kod kategorii (kody znajdziesz w linku „References”) w polu kategorii, wybierz kraj i naciśnij przycisk „submit”. Strona internetowa MIDB: <https://midb.dse.dia.smil.mil/npw/home/do>.
 - g. BOS-I²⁷⁵ jest wymagany do prowadzenia rejestru oraz zgłaszania wszystkich ważnych miejsc historycznych i/lub kulturowych na terenie i w pobliżu awaryjnych lokalizacji obiektów wojskowych. CEL zatrzyma oryginalny rejestr, a kopię wyśle do USCENTCOM CCJ47.
 - h. [Zostaną] ustalone środki tymczasowe wystarczające do ochrony zasobów archeologicznych lub innych dóbr historycznych/kulturowych aż do zakończenia [procesu] minimalizowania [negatywnych skutków] bądź zabezpieczenia (np. oznakowanie, ustanowienie zakazu wstępu lub przeniesienie [dobra]).

Ilustracja 5. Oznakowanie dobra kultury

- i. W każdej stałej/awaryjnej lokalizacji należy brać pod uwagę możliwość uszkodzenia relacjom z państwem przyjmującym oraz potencjalne zniszczenie dóbr historyczno-kulturowych tego państwa w trakcie rozbudowy infrastruktury, nowych prac budowlanych, rozbiórki i/lub projektów ograniczenia [negatywnych skutków].
- j. Obiekty o potencjalnej wartości historyczno-kulturowej, które zostały odkryte w trakcie prac budowlanych lub rozbiórkowych na terenie awaryjnej lokalizacji, zostaną zachowane i zabezpieczone. Dowódca obiektu skonsultuje się z BOS-I/CEL i wówczas podejmie decyzję o ostatecznym rozmieszczeniu [infrastruktury].

²⁷⁵ Base Operation Support-Integrator – jedno ze stanowisk w strukturze zarządzania bazą wojskową [przypp. tłum.].

Trwałe lokalizacje muszą być dostosowane do standardów wyszczególnionych w odnośniku (j). [Działania w] lokalizacjach awaryjnych będą, o ile to możliwe, koordynowane z państwem przyjmującym, [zgodnie z] następującymi zaleceniami:

- (1) Czasowo wstrzymaj prace w promieniu 5 m od znaleziska.
- (2) Nie szukaj dodatkowego materiału kulturowego, przekopując lub przeszukując [teren] w promieniu 5 m.
- (3) Skontaktuj się z miejscowymi [specjalistami] lub zasięgnij rady ekspertów z zakresu historii i kultury, aby określić znaczenie znaleziska.
- (4) Zadokumentuj datę, położenie oraz rodzaj znaleziska, [dołączając] współrzędne topograficzne, zdjęcia i notatki.
- (5) O ile to możliwe, pozostaw znalezisko na miejscu i ochroń przed zniszczeniem i/lub dodatkowym uszkodzeniem.
- (6) Jeśli materiały historyczno-kulturowe muszą zostać przeniesione, umieść je w pojemniku ochronnym (worek lub pudło) i opisz z podaniem lokalizacji, daty znalezienia, nazwy zawartości oraz nazwiska i danych kontaktowych opisującego.
- (7) Zgłoś znalezisko i jego lokalizację poprzez właściwy łańcuch dowodzenia. Wszystkie fotografie, notatki i obiekty muszą pozostać nierozdzielone. Zadokumentuj je i przekaz jak najszybciej do najbliższego muzeum.

k. Obiekty o potencjalnej wartości historyczno-kulturowej odkryte poza miejscem [użytkowanym przez wojsko] należy zgłosić BOS-I i CEL. Zarejestruj ich lokalizację, opis oraz, jeśli to możliwe, zdjęcia odkrytych obiektów. Informacje te zostaną przekazane odpowiednim władzom państwa przyjmującego.

l. Personelowi USCENTCOM (wojskowi, cywile, kontraktorzy) nie wolno bez odpowiedniego upoważnienia zbierać ani uszkadzać artefaktów znajdujących na powierzchni lub pod ziemią.

- (1) Nie dokonuj żadnych zmian w zabytkach architektury lub budynkach, co do których zachodzi podejrzenie, że mogą być dobrem kultury objętym ochroną.
- (2) Nie używaj w celach militarnych żadnych chronionych dóbr kultury, zabytków, stanowisk archeologicznych, budowli historycznych lub religijnych, chyba że zachodzi bezpośrednia i kategoryczna konieczność wojskowa i nie istnieje inna wykonalna lub logiczna alternatywa.
- (3) Nie kupuj artefaktów, antyków lub obiektów dziedzictwa kulturowego bez odpowiedniego upoważnienia.
- (4) Nie wykonuj wykopów bez uprzedniego ustalenia, czy miejsce nie jest stanowiskiem archeologicznym lub historyczno-kulturowym objętym ochroną.

m. Aby zapewnić ochronę zasobów historyczno-kulturowych, jednostki powinny być odpowiednio obsadzone. Personel ten ukończy podstawowe szkolenie z zakresu wrażliwości archeologicznej. Oficerowie ds. środowiska mogą przejąć tego rodzaju obowiązki w lokalizacjach awaryjnych, lecz wymagane będzie od nich przejście takiego samego przeszkolenia.

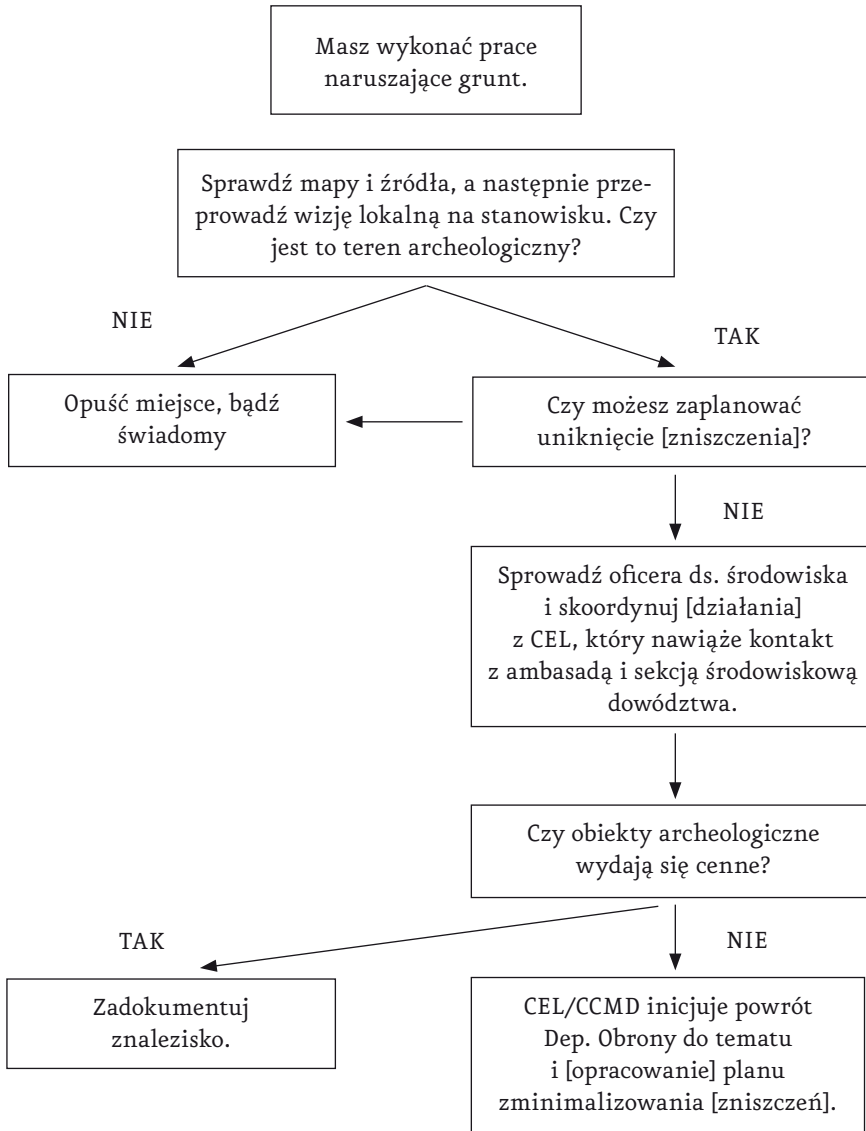
Kurs z zakresu wrażliwości kulturowej i dziedzictwa można znaleźć na stronie edukacyjnej U.S. Army Engineer School: <https://www.blackboard.wood.army.mil>. Jeśli członek personelu miałby trudności z zapisaniem się na kurs lub jego ukończeniem, powinien skontaktować się z Zarządem Integracji

Środowiskowej (Directorate of Environmental Integration, DEI) pod adresem mailowym usarmy.leonardwood.engineer-schl.mbx.dei@mail.mil. BOS-I/CEL upewni się, że język kontraktu jest właściwy [i pozwala] nałożyć na kontraktorów obowiązek postępowania zgodnie z opisanymi wyżej procedurami.

[...]

ANEKS F

SCHEMAT [DZIAŁAŃ W ZAKRESIE] HISTORII I KULTURY

ANEKS G

ŹRÓDŁA DOTYCZĄCE OCHRONY DZIEDZICTWA HISTORYCZNO-KULTUROWEGO

1. American Alliance of Museums: <http://www.aam-us.org>.
2. American Institute for Conservation of Historic and Artistic Works: <http://www.conservation-us.org>.
3. The Antiquities Coalition: <https://theantiquitiescoalition.org/culture-under-threat-map/>.
Organizacja pozarządowa (NGO) dostarczająca informacje typu studium przypadku oraz mapy zagrożeń dla dziedzictwa kulturowego na Bliskim Wschodzie i w Afryce Północnej.
4. Association for Research into Crimes against Art: <http://www.artcrimere-search.org/national-cultural-heritage-laws/>.
Organizacja zajmująca się promowaniem studiów i badań nad przestępczością na rynku sztuki oraz nad ochroną dziedzictwa kulturowego.
5. Graphic Training Aid 41-01-002 Civil Affairs Arts, Monuments, and Archives Guide (2015).
6. Międzynarodowy Komitet Błękitnej Tarczy: <http://icom.museum/emergency.html>.
Międzynarodowa organizacja pozarządowa, która obejmuje muzea, archiwa, biblioteki, zabytki i stanowiska historyczne.
7. Międzynarodowa Rada Archiwów: <http://www.ica.org/>.
Zdecentralizowana organizacja służąca jako regionalne forum dla pracowników archiwów, współpracująca ściśle z organizacjami międzyrządowymi (np. Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury – UNESCO oraz Międzynarodowe Centrum Badań nad Ochroną i Konserwacją Dziedzictwa Kulturowego – ICCROM).
8. Międzynarodowa Rada Ochrony Zabytków i Miejsc Historycznych: <http://www.icomos.org/en/>.
9. Międzynarodowa Rada Muzeów: <http://icom.museum>.
10. International Cultural Property Protection: <http://exchanges.state.gov/cul-prop/>.
Strona Departamentu Stanu z linkami do przepisów prawa międzynarodowego, amerykańskich i międzynarodowych organów ścigania oraz organizacji pozarządowych.
11. Military Cultural Heritage Action Group (MilCHAG): <http://www.milchag.org>.
Organizacja ta oferuje informacje na temat szkoleń i polityki z zakresu dziedzictwa kulturowego. Została utworzona przez przedstawicieli sił zbrojnych USA spośród wszystkich dowództw oraz podmiotów pozarządowych zajmujących się ochroną zasobów historyczno-kulturowych podczas konfliktu.
12. Northeast Document Conservation Center: <https://www.nedcc.org/>.
Zaopatrzenie i usługi.
13. Object ID: <http://archives.icom.museum/object-id>.
Standardy dla opisu obiektów artystycznych, antyków i innych zabytków ruchomych.
14. Smithsonian Cultural Rescue Initiative: <https://culturalrescue.si.edu/what-we-do/resilience/>.

- Ta organizacja oferuje oparte na badaniach, praktyczne szkolenia dla instytucji partnerskich i personelu wojskowego, które zapewniają szybki, zsynchronizowany i efektywny odzew.
15. Texas Tech University Museum: <http://www.depts.ttu.edu/museumttu/links.html#cfas>.
Strona z wieloma [odnośnikami do] źródeł poświęconych kwestiom kulturowym.
 16. UNESCO: <http://www.unesco.org>.
 17. UNESCO Database of National Cultural Heritage Laws:
<http://www.unesco.org/new/en/culture/themes/illicit-trafficking-of-cultural-property/unesco-database-of-national-cultural-heritage-laws/>.
Baza danych UNESCO zapewniająca dostęp do przepisów poszczególnych krajów odnoszących się do dziedzictwa kulturowego.
 18. United States Institute of Peace:
<http://www.usip.org/publications/the-urge-remember-the-role-of-memorials-in-social-reconstruction-and-transitional>
Raport specjalny pt. *Pęd do pamięci. Rola pomników w społecznej rekonstrukcji społecznej i przejściowej sprawiedliwości*.
 19. United States Committee of the Blue Shield: <http://www.uscbs.org>.
Organizacja pozarządowa zrzeszająca specjalistów z zakresu dziedzictwa kulturowego z muzeów, archiwów, bibliotek, zabytków i stanowisk archeologicznych, zbiorów audiowizualnych oraz [z zakresu] konserwacji.
 20. United States Army Corps of Engineers, Mandatory Center of Expertise for the Curation and Management of Archaeological Collections: <http://www.mvs.usace.army.mil/Missions/CentersofExpertise/CurationMgmtofArchaeologicalCollections.aspx>.
Wspomaga instalacje [wojskowe] w zakresie przestrzegania [zasad postępowania] z pochówkami masowymi i obiektami archeologicznymi poprzez [zapewnienie] dokumentacji i wsparcia technicznego.
 21. U.S. Army Historic Preservation Program/Cultural Resource Management Program:
www.achp.gov oraz <http://aec.army.mil/Services/Preserve/CulturalResourcesManagement.aspx>.
Wspiera instalacje [wojskowe] w dostosowaniu się do przepisów odnoszących się do tych zasobów poprzez stworzenie programowych rozwiązań z nimi zgodnych, dokumentacji technicznej oraz zapewnianie praktycznego wsparcia. Program udziela pomocy w misji przez udoskonalenie zrównoważonego rozwoju w wojsku oraz rozwój opłacalnych narzędzi służących ulepszeniu działań w zakresie ujednolicenia.
- [...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: Central Command Regulation 200–2: *United States Central Command Contingency Environmental Standards*, Headquarters US Central Command, Mac Dill AFB 2019, s. 31–34 i 57–59, <https://govtribe.com/file/government-file/attachment-4-ccr-200-2-dot-pdf> (dostęp: 21.01.2021).

X

Konflikt zbrojny na Bałkanach

88.

Rezolucja Europa Nostra w sprawie zniszczenia dziedzictwa architektonicznego i przyrodniczego Jugosławii (grudzień 1991 r.)

Europa Nostra to europejska federacja stowarzyszeń (organizacji pozarządowych, organizacji non-profit, przedsiębiorstw i podmiotów indywidualnych) działających na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego Europy, założona w 1963 r. z siedzibą w Hadze. W grudniu 1991 r. wydała ona rezolucję w sprawie zniszczenia dziedzictwa Jugosławii w początkach konfliktu zbrojnego na Bałkanach. Rezolucja była przedmiotem prac Podkomisji ds. Dziedzictwa Architektonicznego i Artystycznego Komisji Kultury i Edukacji Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy. Jej tekst został opublikowany w ramach dokumentacji Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy.

* * *

EUROPA NOSTRA, zjednoczona z Międzynarodowym Instytutem Zamków, europejską organizacją pozarządową zajmującą się ochroną i wspieraniem dziedzictwa architektonicznego i naturalnego w Europie,

a) głęboko zaniepokojona tragicznymi wydarzeniami w Jugosławii, które powodują śmierć tysięcy ludzi i prowadzą do brutalnego i bezsensownego niszczenia dziedzictwa architektonicznego i przyrodniczego na całym terytorium, na którym toczą się działania wojenne;

b) zaniepokojona tym, że liczne apele i inicjatywy na rzecz mediacji europejskiej i międzynarodowej nie przyniosły rezultatów;

c) otrzymawszy od wielu organizacji zajmujących się ochroną dziedzictwa w Jugosławii dramatyczne raporty o szokującej fali zniszczenia;

d) przypominając, że wszystkie strony konfliktu w Jugosławii, jak również każda osoba i władza polityczna dowodząca i kierująca operacjami wojennymi, muszą przestrzegać zobowiązań wynikających z konwencji międzynarodowych, których Jugosławia jest Umawiającą się Stroną²⁷⁶;

1. ŁĄCZY SIĘ ze wszystkimi organizacjami i osobami w Jugosławii i poza nią, które wystąpiły przeciwko aktom niszczenia dóbr kultury i dóbr naturalnych stanowiących integralną część dziedzictwa Europy jako całości, z których część została wpisana na Listę światowego dziedzictwa (miasto Dubrownik i Park Narodowy Jezior Plitwickich),

²⁷⁶ Konwencje genewskie o ochronie ofiar wojny z 1949 r. i II Protokół dodatkowy z 1977 r. do tych konwencji dotyczący niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych oraz Konwencja haska z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego.

2. POTĘPIA wszystkie skonfliktowane strony odpowiedzialne za to zniszczenie, które stanowi poważne i oczywiste naruszenie prawa międzynarodowego.

Rosendael, grudzień 1991.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Europa Nostra Resolution on the Destruction of the Architectural and Natural Heritage in Yugoslavia*, AS/Cult/AA (43) 16, Strasbourg, 6.01.1992 r. – tekst w posiadaniu redakcji.

89.

Zalecenia w sprawie dziedzictwa kulturowego Mostaru przyjęte przez Podkomisję ds. Dziedzictwa Architektonicznego i Artystycznego Komisji Kultury i Edukacji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy (17 grudnia 1992 r.)

Wybuch i burzliwy przebieg konfliktu zbrojnego na Bałkanach w 1991 r. stanowił impuls do wielu działań podejmowanych na forum regionalnym i międzynarodowym. Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy ustanowiło misję rozpoznawczą, która dokonała oglądu sytuacji w drugiej połowie 1992 r. i sporządziła odpowiednie raporty i zalecenia w zakresie poprawy sytuacji humanitarnej, w tym ochrony dziedzictwa kulturowego. Jednym z miejsc skontrolowanych przez misję rozpoznawczą był Mostar (obecnie miasto w Bośni i Hercegowinie). W grudniu 1992 r. ekspert-konsultant Colin Kaiser sformułował zalecenia w sprawie ochrony jego dziedzictwa kulturowego, w tym należytego zabezpieczenia XVI-wiecznego kamiennego Starego Mostu położonego w centrum Mostaru²⁷⁷, stanowiącego najważniejszy zabytek regionu²⁷⁸. Zalecenia zostały opublikowane w ramach dokumentacji Podkomisji ds. Dziedzictwa Architektonicznego i Artystycznego Komisji Kultury i Edukacji Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy.

* * *

Instytucje

1. Zastita Spomenika Kulture powinna być oficjalnie uznana przez władze rządowe jako Instytut Ochrony Zabytków Historycznych Mostaru i Regionu i mieć jasno określone obowiązki, przynależne zwykle takiemu instytutowi (dokumentacja, badania, przygotowanie, nadzór i kontrola realizacji projektów, konsultacje wszystkich projektów wpływających na tkankę historyczną miasta).
2. Personel instytutu powinien zostać powiększony o wszystkie niezbędne specjalizacje.
3. Instytutowi należy przyznać niezbędne środki, aby mógł wykonywać swoją pracę, a jego członkowie powinni mieć możliwość odbywania zagranicznych wizyt studyjnych i kursów konserwatorskich.

²⁷⁷ Most uległ zniszczeniu w wyniku działań wojennych 9 listopada 1993 r. Został zburzony przez Chorwatów, którzy dokonali rozmyślnego zniszczenia większości zabytków architektury, w tym wszystkich meczetów z XVII–XVIII w. Jego odbudowę ukończono 23 lipca 2004 r., a w 2005 r. Stary Most i jego najbliższe otoczenie zostały wpisane na Listę światowego dziedzictwa UNESCO [przypr. red.].

²⁷⁸ Sama nazwa miasta pochodzi od słowa *mostari*, co oznacza „strażnicy mostu” [przypr. red.].

Środki ochrony na wypadek wojny

1. Program ochrony Starego Mostu w Mostarze musi zostać jak najszybciej w pełni wdrożony, a docelowo ulepszony (np. użycie worków z piaskiem). Przydatne byłyby wskazówki od chorwackich ekspertów, którzy mają duże doświadczenie dotyczące środków ochrony na wypadek wojny.

Środki nadzwyczajne

1. Niezbędne jest zamknięcie wszystkich niebezpiecznych budynków oraz skierowanie ruchu pieszego i samochodowego z dala od takich obiektów jak Zgrada Vojne Komande. Takie strefy niebezpieczeństwa powinny być wyraźnie oznakowane dla ludności.

2. Wierzchołek meczetu Nesuh-age Vucjakovica należy jak najszybciej usunąć, a inne zniszczone minarety rozebrać.

3. Chociaż brakuje materiałów, programy ratunkowe opracowane przez Zarząd ds. Rewitalizacji powinny być realizowane w pierwszej kolejności (priorytetem są najbardziej niebezpieczne i zagrożone budynki).

4. Należy silnie wpływać na władze lokalne, żeby dostarczały materiały, a nie je wywoziły (np. drewno).

Informacje o sytuacji w Mostarze

1. Należy przygotować krótką publikację na temat Mostaru, tłumaczącą jego historię i rozwój, przedstawiającą zabytki, opowiadającą o bombardowaniach i wyjaśniającą zniszczenia oraz nakreślającą problematykę renowacji i ponownego wykorzystania zabytków po wojnie. Powinna ona zostać opracowana w kilku językach.

2. Niezbędne jest ustalenie precyzyjnej chronologii wszystkich bombardowań, ze wskazaniem stref będących celem ataku (w tym wszystkich części miasta) w ramach działań wojennych. Równie ważne jest uzyskanie dokładnych informacji o kalibrze pocisków użytych przeciwko zabytkom oraz częstotliwości przeprowadzanych na nie ataków.

Relacje z międzynarodowymi organizacjami i ekspertami

1. Należy sporządzić i przedłożyć UNESCO wniosek o wpisanie historycznego centrum Mostaru i przyległej do niego mieszanej strefy historycznej na Listę światowego dziedzictwa w zagrożeniu.

2. UNESCO oraz inne międzynarodowe i regionalne organizacje powinny zostać poproszone o wysłanie misji do Mostaru w celu oceny pilnych i średnioterminowych potrzeb. Eksperti ci powinni mieć doświadczenie w sytuacjach związanych z wojną lub katastrofami.

3. Przy finansowym wsparciu organów międzynarodowych i regionalnych należy powołać komisję złożoną z trzech lub czterech międzynarodowych ekspertów, którzy doradziliby przy odbudowie i odnowie zniszczonego dziedzictwa w Mostarze.

4. W pierwszej połowie 1993 r. powinno zostać zorganizowane międzynarodowe sympozjum poświęcone odbudowie islamskiego dziedzictwa Mostaru.

Colin Kaiser
Misja rozpoznawcza
Zgromadzenia Parlamentarnego Rady Europy
17 grudnia 1992 r.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Recommendations concerning the Cultural Heritage of Mostar*, AS/Cult/AA (44) 21, ACAA21.44, Strasbourg, 29.01.1993 r. – tekst w posiadaniu redakcji.

90.

Deklaracja w sprawie ochrony zagrożonego wyginieciem dziedzictwa turecko-osmańskiego i muzułmańskiego na Bałkanach, przyjęta w Stambule w maju 1993 r.

Deklaracja w sprawie ochrony zagrożonego wyginieciem dziedzictwa turecko-osmańskiego i muzułmańskiego na Bałkanach została przyjęta podczas XI Tygodnia Zabytkowych Domów Tureckich, który odbył się w Stambule w dniach 13–26 maja 1993 r. Jej tekst został opublikowany w ramach dokumentacji Podkomisji ds. Dziedzictwa Architektonicznego i Artystycznego Komisji Kultury i Edukacji Zgromadzenia Parlamentarnej Rady Europy.

* * *

Ocalałe dziedzictwo turecko-osmańskie i muzułmańskie na Bałkanach było głównym tematem pokazu filmowego, wystawy, seminarium i panelu, które odbyły się podczas XI Tygodnia Zabytkowych Domów Tureckich w Stambule od 13 do 26 maja 1993 r. We wspólnej deklaracji przygotowanej po tych wydarzeniach skupiono się przede wszystkim na przemianach społecznych na Bałkanach oraz zniszczeniach wojennych, które dotknęły w szczególności dziedzictwo kulturowe.

Bałkany są zaiste kolebką wielu cywilizacji, wynikiem integracji i współistnienia, a czasem sporów między różnymi grupami etnicznymi. Pozostałości [historyczne] w tym regionie mają ogromne znaczenie dla przeszłości południowo-wschodniej Europy, gdyż nagromadzenie bogactwa kulturowego jest tu znaczne. W obliczu zniszczeń spowodowanych niedawnymi wojnami domowymi, które dążyły do unicestwienia tego dziedzictwa kulturowego, trzeba jeszcze raz podkreślić, że historyczne ślady i bogactwo kulturowe na tych ziemiach stanowią wspólne dziedzictwo ludzkości.

Zasada ustanowiona podczas 17. sesji Konferencji Generalnej UNESCO w Paryżu w dniach 17 października – 21 listopada 1972 r., zgodnie z którą wszelkie szkody wyrządzone dziedzictwu kulturowemu i naturalnemu Ziemi stanowiąby zaburzenie wspólnego dziedzictwa świata, została jawnie pogwałcona przez spustoszenie wyrządzone wspomnianemu dziedzictwu i jego bezpośrednim właścicielom.

W najnowszej historii Europy Bałkany – wytwór cywilizacji europejskiej, na który wpływ miały kultury m.in. monarchii austro-węgierskiej, carskiej Rosji i Imperium Osmańskiego – były regionem, w którym dziedzictwo kulturowe ludzkości ucierpiało w największym stopniu, gdyż toczyły się tu działania zbrojne zarówno podczas I, jak i II wojny światowej.

Teraz, u progu XXI w., te rozległe szkody są wciąż wyrządzane wbrew [początkom] protokołów, deklaracji i konwencji. Fakt, że ten wandalizm jest skierowany głównie przeciwko dziedzictwu kultury turecko-osmańskiej

i muzułmańskiej wyraźnie wskazuje, że napastnicy chcą unicestwić wytwory kulturowe określonej cywilizacji.

Taka postawa wyraźnie narusza zasady UNESCO wymienione w Konwencji paryskiej oraz [postanowienia] istniejących umów międzynarodowych, rekomendacji i decyzji dotyczących dziedzictwa kulturowego, które przewidują ochronę unikalnych i będących nie do zastąpienia bogactw kulturowych, niezależnie od tego, do kogo należą.

Od XV do XX w. Bałkanami rządziło Imperium Osmańskie. Okres ten obejmuje większą część historii kultury Bałkanów. Zwłaszcza od XVIII w. zachodni uczeni zawsze wybierali Bałkany jako swój obszar badań nad kulturą osmańską, podczas gdy Anatolia była ich obszarem badań starożytnych cywilizacji. Wszystkie dane dotyczące osad cywilizacji osmańskiej są dostępne w Archiwum Państwowym Republiki Tureckiej.

To Turcy Osmańscy przynieśli kulturę śródziemnomorską na Bałkany, czego dowodem jest ponad 130 osmańskich miejskich ośrodków cywilizacyjnych na wybrzeżu Morza Śródziemnego. Cywilizacja osmańska przygotowała drogę dla ukształtowania się kultury autochtonicznych ludów Bałkanów. To dzięki niej ich późniejsze osiągnięcia były możliwe.

Serbowie, którzy stanowią tylko część etnicznych ludów autochtonicznych, niszczą obecnie wspólne dziedzictwo ludzkości, które do niedawna znajdowało się pod opieką innej społeczności, i naruszają prawa nie tylko obywateli współczesnego świata, ale także przyszłych pokoleń.

Chcąc położyć kres masakrom popełnianym na Bałkanach, wzywamy wszystkie organizacje międzynarodowe, których celem jest umożliwienie narodom pokojowego rozwoju ich cywilizacji z należytyym wzajemnym szacunkiem i sympatią, do podniesienia już osiągniętego poziomu kulturowego i przekazania przyszłym pokoleniom dziedzictwa kulturowego, dodając do niego wartości naszych czasów.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Declaration on the Protection of the Turco-Ottoman and Muslim Heritage in the Balkans in Danger of Extinction*, AS/Cult/AA (44)27, Strasbourg, 24.06.1993 r. – tekst w posiadaniu redakcji.

91.

Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii,
przyjęty rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 827 z 25 maja 1997 r.
(ze zm.)

Dokument, którego oficjalna nazwa brzmi: Statut Międzynarodowego Trybunału do Spraw Ścigania Osób Odpowiedzialnych za Poważne Naruszenia Międzynarodowego Prawa Humanitarnego na Terytorium byłej Jugosławii od 1991 roku, został przyjęty 25 maja 1997 r. rezolucją Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 827. Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (MTKJ) został powołany na mocy Rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych w celu ścigania osób odpowiedzialnych za poważne naruszenia międzynarodowego prawa humanitarnego na terytorium byłej Jugosławii od początku 1991 r., w tym za naruszenia praw i zwyczajów wojny. Do tych ostatnich Statut MTKJ zaliczył zniszczenie oraz zabicie zabytków i instytucji gromadzących dzieła sztuki i nauki.

* * *

[...]

Art. 3. Naruszenia praw i zwyczajów wojny

Międzynarodowy Trybunał ma prawo ścigania osób, które naruszyły prawa lub zwyczaje wojenne. Naruszenia takie obejmują, ale nie ograniczają się do:

[...]

- d) zajmowania, niszczenia lub umyślnego uszkodzania instytucji kościelnych, dobroczynnych i wychowawczych, artystycznych i naukowych, pomników historycznych i dzieł sztuki oraz nauki;
- e) grabieży własności publicznej lub prywatnej.

[...]

[tłum. P.K. Marszałek]

Źródło: P.K. Marszałek, *Międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych*. Dokumenty, Warszawa 2019, s. 873-874.

Nota: Zgoda Wydawnictwa C.H. Beck na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentów tłumaczenia.

**Wyrok Izby Orzekającej Międzynarodowego Trybunału Karnego
dla byłej Jugosławii w sprawie Prokurator przeciwko
Pawłowi Strugarowi
(31 stycznia 2005 r.)**

W październiku 1991 r. Pavle Strugar został dowódcą Drugiej Grupy Operacyjnej Jugosłowiańskiej Armii Ludowej (2 OG JNA)²⁷⁹, która działała w południowej Chorwacji. W tej roli dowodził siłami JAL, które oblały Dubrownik do maja 1992 r. W wyniku bezprawnego ostrzału artyleryjskiego historycznego Starego Miasta w Dubrowniku 6 grudnia 1991 r. dwie osoby zginęły, dwie zostały ciężko ranne, a wiele budynków o znaczeniu historycznym i kulturowym zostało zniszczonych. W 2001 r. Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (MTKJ) postawił Strugarowi sześć zarzutów pogwałcenia praw i zwyczajów wojennych, w tym nieuzasadnionej koniecznością wojskową dewastacji zabytkowej starówki wpisanej na Listę światowego dziedzictwa UNESCO. MTKJ uznał, że Strugar jako przełożony (dowódca) miał zarówno formalnoprawną, jak i rzeczywistą – operacyjną skuteczną kontrolę nad siłami JAL, które prowadziły akcję zbrojną w Dubrowniku, w tym ostrzeliwanie Starego Miasta. W 2005 r. Izba Orzekająca Trybunału uznała go za winnego ataków na ludność cywilną oraz za zniszczenie Starego Miasta i skazała na 8 lat pozbawienia wolności. 16 stycznia 2009 r. MTKJ zgodził się na przedterminowe zwolnienie Strugara z więzienia z uwagi na zły stan zdrowia.

* * *

1. Oskarżony Pavle Strugar, generał porucznik w stanie spoczynku ówczesnej Jugosłowiańskiej Armii Ludowej (JAL), został oskarżony w akcie oskarżenia o zbrodnie, które rzekomo popełnił w okresie od 6 do 31 grudnia 1991 r. podczas kampanii wojskowej JAL [prowadzonej] w okolicach Dubrownika na Chorwacji w październiku, listopadzie i grudniu 1991 r.

2. Akt oskarżenia, z późniejszymi zmianami, zarzuca [Strugarowi], że w wyniku bezprawnego ataku JAL na Stare Miasto w Dubrowniku w dniu 6 grudnia 1991 r. dwie osoby zginęły, dwie zostały ciężko ranne, a wiele budynków o znaczeniu historycznym i kulturowym na Starym Mieście, w tym instytucje poświęcone m.in. religii, sztuce i nauce, zostało zniszczonych. Uzasadnia [to postawienie Oskarżonemu] sześciu zarzutów naruszenia praw i zwyczajów wojennych na podstawie art. 3 Statutu Trybunału, a mianowicie zabójstwa, okrutnego traktowania, ataków na ludność cywilną, dewastacji nieuzasadnionej koniecznością wojskową,

²⁷⁹ Dalej zamiast anglojęzycznego skrótu JNA stosowany będzie polski skrót JAL (Jugosłowiańska Armia Ludowa) [przyj. red.].

ataków na obiekty cywilne i niszczenia instytucji poświęconych m.in. religii, sztuce i nauce. Oskarżony został pociągnięty do indywidualnej odpowiedzialności karnej zgodnie z art. 7 ust. 1 Statutu za rzekome zlecenie, pomocnictwo i współsprawstwo w popełnieniu wyżej wymienionych przestępstw, jak również do odpowiedzialności przełożonego zgodnie z art. 7 ust. 3 Statutu za przestępstwa popełnione przez jego podwładnych. Odpowiedzialność Oskarżonego ma wynikać z zajmowanego wówczas stanowiska dowódcy Drugiej Grupy Operacyjnej (2 OG). Przypuszcza się, że to m.in. siły 3. batalionu 472. Brygady Zmotoryzowanej (3/472 Bryg. Zmot.) pod dowództwem kpt. Vladimira Kovačevića bezprawnie ostrzelały Stare Miasto 6 grudnia 1991 r. Batalion dowodzony przez kpt. Kovačevića był wówczas bezpośrednio podporządkowany 9. Wojskowemu Sektorowi Marynarki Wojennej (9 VPS), dowodzonemu przez adm. Miodraga Jokicia, a 9 VPS wchodził z kolei w skład 2 OG dowodzonej przez Oskarżonego.

[...]

IV. ATAK 6 GRUDNIA 1991 R.

[...]

B. Atak na Stare Miasto 6 grudnia 1991 r. – doświadczenia mieszkańców

99. Na długo przed wschodem słońca, około godziny 05:50 rano 6 grudnia 1991 r., mieszkańców Starego Miasta w Dubrowniku obudził odgłos eksplozji. Rozpoczął się atak artyleryjski. Trwał on przez większą część dnia z krótką, ale nie całkowitą przerwą po godzinie 11:15. Zwłaszcza po południu ataki stały się bardziej sporadyczne. Początkowo ostrzał był skoncentrowany głównie na obszarze wokół góry Srđ, ważnego punktu geograficznego Dubrownika, położonego prawie kilometr na północ od Starego Miasta, ale nie tylko. Na górze Srđ znajdowały się kamienna twierdza napoleońska, duży kamienny krzyż i wieża komunikacyjna. [...]

103. [...] Praktycznie od samego początku ataku dochodziło do ostrzału dzielnic mieszkalnych Dubrownika, w tym Starego Miasta i portu Starego Miasta, pomimo początkowej koncentracji [ataku] na Srđ. Jednak z czasem główny cel ataku przesunął się z Srđ na większość miasta Dubrownik, w tym na Stare Miasto. [...]

112. Atak na Dubrownik, w tym na Stare Miasto, w dniu 6 grudnia 1991 r. nieuchronnie spowodował straty wśród ludności cywilnej. [...] Trzecia poprawka do aktu oskarżenia stawia Oskarżonemu zarzuty tylko w związku z dwoma zgonami i dwiema ofiarami ciężkich obrażeń, które rzekomo miały miejsce na Starym Mieście. [...] Mienie cywilne, sakralne i kulturalne, zwłaszcza na Starym Mieście, również doznało poważnych szkód w wyniku ataku.

C. Atak na Stare Miasto w Dubrowniku w dniu 6 grudnia 1991 r. – napastnicy

113. Izba stwierdza, że 6 grudnia 1991 r. jednostki 9 VPS JAL [...] próbowały zdobyć górę Srđ, która była dominującym elementem [w krajobrazie] i jedyną pozycją utrzymywaną przez siły chorwackie na wzgórzach wokół Dubrownika. [...]

116. Plan JAL zakładał szybkie zajęcie Srđ, na pewno przed godziną 12:00, kiedy to spodziewano się zawieszenia broni w tym rejonie. Najwyraźniej kpt Kovačević,

który bezpośrednio dowodził atakującymi oddziałami i koordynował działania artylerii i sił lądowych z Žarkovicy, co dawało mu doskonały widok na górę Srđ i Dubrownik, zwłaszcza na Stare Miasto, przewidywał, że chorwaccy obrońcy Srđ skapitulują w godzinach porannych.

117. Do kapitulacji chorwackich obrońców nie doszło. Zacięta walka na Srđ była rozpaczliwa. [...] Po godzinie 14:00 wojskom JAL pozwolono wycofać się z Srđ. Odwrót był również trudnym procesem i zakończył się dopiero po godzinie 15:00.

118. Plan zdobycia Srđ przez JAL się nie powiódł. Oddziały [serbskie] poniosły straty: pięciu żołnierzy zginęło, a siedmiu zostało rannych. Artyleria JAL prowadziła dalej ostrzał Dubrownika aż do 16:30, choć po godzinie 15:00 jego intensywność wyraźnie się zmniejszyła.

[...]

D. Wydarzenia w dniu 6 grudnia 1991 r.

[...]

122. Około godziny 06:00 oddziały nacierające na Srđ zauważyły, że działa JAL ZIS otworzyły ogień [i ostrzeliwały] dolne umocnienia wokół Srđ, gdzie okopali się chorwaccy snajperzy, a ponadto na Srđ skierowano ostrzał moździerzowy. [...] Porucznik Pešić i jego żołnierze znaleźli się pod ostrzałem z dwóch moździerzy 82 mm, które, jak opisuje, strzelały z terenu kortów tenisowych w Babinie Kuku. Czołg T-55 wspierający w tym momencie grupę por. Pešicia również znalazł się pod ostrzałem bocznym z kierunku Dubrownika. Gdy posuwali się naprzód, ostrzelano ich nie tylko z pozycji w szerszej pojętym Dubrowniku, ale także z Srđ. [...] Izba zauważyła, że wzmianki o ostrzale od strony Dubrownika czy też jego okolic nie są dowodem na ostrzał [prowadzony] ze Starego Miasta. [...] Zarówno Hotel Libertas, jak i Babin Kuk znajdują się daleko na północny zachód od Starego Miasta.

124. [...] Gdy siły JAL przejęły w ten sposób kontrolę nad płaskowyżem Srđ, znalazły się pod zaciekłym ostrzałem moździerzowym ze strony sił chorwackich. Porucznik Lemal zeznał, że ogień moździerzowy pochodził z okolic Lapadu, który również znajduje się daleko na północny zachód od Starego Miasta. [...]

139. W opinii Izby kierunek ostrzału moździerzy JAL i innej broni [użytej] przeciwko chorwackim celom wojskowym był niewłaściwy. Zamiast tego ostrzelano na dużą skalę Dubrownik, w tym Stare Miasto, bez zdyscyplinowanego kierowania ogniem i korygowania celu. W związku z tym nieliczne chorwackie działa artyleryjskie były w stanie kontynuować ostrzał i skoncentrować go na Srđ, gdzie nieliczni pozostali chorwaccy obrońcy znajdowali się pod ziemią, a atakujący [żołnierze] JAL byli odsłonięci. [...]

159. [...] Izba ustaliła, że podczas tego spotkania Oskarżony powiedział [świadkowi], że ostrzeliwując Dubrownik, odpowiedział na atak na swoje wojska w Bośni i Hercegowinie. Z powodów, które wyjaśniono później, Izba uznaje to za przyznanie się Oskarżonego do wydania rozkazu ataku na Srđ w Dubrowniku.

[...]

F. Jak doszło do ostrzału Starego Miasta?

[...]

3. Czy siły JAL ostrzeliwały tylko chorwackie pozycje wojskowe?

182. Kolejny argument Obrony [...] jest taki, że wszelkie zniszczenia Starego Miasta w dniu 6 grudnia 1991 r. były godną pożałowania, ale nieuniknioną konsekwencją ostrzału artyleryjskiego JAL wymierzonego w chorwackie pozycje wojskowe na Starym Mieście i w jego bezpośrednim sąsiedztwie. Obrona twierdzi, że atak JAL na Stare Miasto był jedynie odpowiedzią na chorwacki ogień z ich pozycji. [...]

183. Tytułem ogólnego spostrzeżenia, do którego Izba przywiązuje dużą wagę, Izba zauważa, że do dnia 6 grudnia 1991 r. istniały całkiem przekonujące okoliczności przemawiające przeciwko twierdzeniu, że chorwaccy obrońcy zajmowali obronne pozycje wojskowe na Starym Mieście. Stanowiłoby to wyraźne naruszenie statusu Starego Miasta [jako miejsca należącego do] światowego dziedzictwa. Izba przyznaje, że wśród mieszkańców Starego Miasta przeważała troska o to, by nie naruszyć statusu Starego Miasta [jako miejsca] wolnego od działań wojskowych. Takie jest stanowisko Izby, pomimo sugestii zawartych w materiale dowodowym, że na wcześniejszych etapach konfliktu dochodziło niekiedy do łamania tej zasady przez chorwackie siły obronne. [...]

193. Izba stwierdza, że dowody na [rozmiszczenie] chorwackich stanowisk strzeleckich lub broni ciężkiej na Starym Mieście w dniu 6 grudnia 1991 r. są niespójne, nieprawdopodobne i niewiarygodne. Ponadto zauważa, że świadkowie, którzy twierdzili, że widzieli broń umieszczoną na tych stanowiskach, byli wówczas dowódcami, oficerami sztabowymi lub oficerami odpowiedzialnymi za ostrzał artyleryjski JAL w danym dniu. [...] Po rozważeniu wszystkich czynników, w tym sprzecznych ze sobą dowodów, Izba jest całkowicie przekonana i stwierdza, że w dniu 6 grudnia 1991 r. na Starym Mieście i na jego murach nie było chorwackich stanowisk strzeleckich ani broni ciężkiej.

194. Pojawia się również pytanie, czy mimo że w rzeczywistości na Starym Mieście nie było żadnych chorwackich stanowisk strzeleckich ani broni ciężkiej, osoby odpowiedzialne za ostrzał Starego Miasta przez JAL mogły sądzić, że takowe się tam znajdowały. W tym względzie głównym ustaleniem Izby jest to, że dowody na istnienie takich stanowisk strzeleckich lub broni ciężkiej są w każdym przypadku fałszywe, a nie tylko błędne. Nawet gdyby dla obecnych celów założyć, że jedno, niektóre lub wszystkie stanowiska strzeleckie lub broń ciężka, o których mowa w rozważanych przez nas dowodach, znajdowały się na Starym Mieście lub na jego murach, dowody ujawniają, że nie były traktowane jako stwarzające jakiegokolwiek poważne zagrożenie dla sił JAL w tym dniu. [...]

195. Izba zauważa ponadto, że dowody dotyczące rzekomych chorwackich stanowisk strzeleckich, nawet gdyby uznano je za prawdziwe lub uważano, że są prawdziwe, i nawet jeśli zostałyby przyjęte w wersji, która jest najbardziej korzystna dla Obrony, nie przedstawiałyby żadnego możliwego wyjaśnienia ani uzasadnienia charakteru, zakresu i czasu trwania ostrzału Starego Miasta tego dnia oraz

różnorodności ostrzelanych pozycji. W opinii Izby z dowodów [...] nie wynika, że artyleria JAL strzelała tylko do chorwackich celów wojskowych na Starym Mieście. Reakcja artylerii JAL była po prostu nieproporcjonalna do dowodów przedstawionych jako powód ataku. [...]

203. [Chorwackie] stanowiska strzeleckie opisane w poprzednich punktach znajdują się w różnych odległościach od Starego Miasta. Wszystkie są rozmieszczone poza Starym Miastem. Niektóre z nich są położone tak daleko od Starego Miasta, że jakakolwiek próba ich zneutralizowania przez siły JAL, nawet przy użyciu najbardziej nieprecyzyjnej broni, nie mogłaby mieć wpływu na Stare Miasto. Jeśli chodzi o stanowiska położone bliżej Starego Miasta, Izba zasięgnęła opinii biegłych na temat tego, które stanowiska w pobliżu Starego Miasta, gdyby stanowiły cel dla JAL, stwarzałyby ryzyko przypadkowego ostrzału Starego Miasta. [...]

211. W ocenie Izby na podstawie opinii biegłych [dotyczących np. warunków pogodowych i broni] można co najwyżej stwierdzić, że gdyby chorwackie pozycje wojskowe znajdujące się poza Starym Miastem, ale w niedalekiej odległości od niego, rzeczywiście były celem dla moździerzy JAL w dniu 6 grudnia 1991 r., możliwe jest, że część wystrzelonych pocisków spadłaby na terenie Starego Miasta. Z podanych już powodów niewiele z możliwych chorwackich celów wojskowych branych pod uwagę przez ekspertów było celem ostrzału JAL z moździerzy, a żaden z nich nie był ostrzeliwany intensywnie lub długotrwale. Mając na uwadze [...] braki w opiniach biegłych i różnice między nimi, Izba nie może oprzeć się wyłącznie na jednej lub drugiej przy ustalaniu, które cele położone w pobliżu Starego Miasta mogły stwarzać ryzyko przypadkowego ostrzału Starego Miasta. [...]

214. W świetle powyższego Izba stwierdza, że ostrzał Starego Miasta w dniu 6 grudnia 1991 r. nie był odpowiedzią JAL na [istnienie] na Starym Mieście chorwackich stanowisk strzeleckich lub innych pozycji wojskowych, rzeczywistych lub domniemanych, ani też nie był spowodowany pomyłkowym lub celowym ostrzałem Starego Miasta przez siły chorwackie. Siły JAL atakowały po części chorwackie stanowiska strzeleckie i inne pozycje wojskowe, rzeczywiste lub domniemane, w Dubrowniku, ale żadne z nich nie znajdowały się na Starym Mieście. Te pozycje chorwackie były również położone zbyt daleko od Starego Miasta, aby mogło ono być zagrożone niezamierzonym, przypadkowym upadkiem pocisków JAL wymierzonych w te pozycje chorwackie. Z ustaleń Izby wynika, że przyczyną stwierdzonych rozległych i ogromnych zniszczeń Starego Miasta był celowy ostrzał Starego Miasta w dniu 6 grudnia 1991 r.

[...].

V. JURYSDYKCJA NA PODSTAWIE ART. 3 STATUTU

A. Istnienie konfliktu zbrojnego i związek między działaniami Oskarżonego a konfliktem zbrojnym

[...]

217. Jak wynika z tego, co zostało już powiedziane w niniejszej decyzji, dowody wskazują, że przez cały okres, którego dotyczy akt oskarżenia, między JAL

a chorwackimi siłami zbrojnymi istniał konflikt zbrojny. Obie siły [podlegały] władzom państwowym; nie ma tu potrzeby określać, czy były to siły różnych państw, czy też jednego państwa. Wszystkie przestępstwa zarzucane [Oskarżonemu] w akcie oskarżenia dotyczą ostrzału Starego Miasta w Dubrowniku, który stanowił istotną część tego konfliktu zbrojnego. Wynika z tego, że czyny, które zarzuca się Oskarżonemu, zostały popełnione podczas konfliktu zbrojnego i były ściśle z nim związane.

[...]

B. Cztery warunki [ze sprawy] przeciwko Tadicowi

[...]

3. Niszczenie i dewastacja mienia, w tym mienia kulturowego

[...]

227. W odniesieniu do pierwszego i drugiego warunku [ze sprawy] przeciwko Tadicowi Izba zauważa, że art. 3 lit. b) opiera się na art. 23 Konwencji haskiej (IV) z 1907 r. i dołączonego do niej Regulaminu. Zarówno Konwencja haska (IV) z 1907 r., jak i Regulamin haski są normami międzynarodowego prawa humanitarnego i stały się częścią zwyczajowego prawa międzynarodowego.

228. Uznając, że Regulamin haski miał mieć zastosowanie wyłącznie do międzynarodowych konfliktów zbrojnych, Izba zbada teraz, czy zakaz zawarty w art. 3 lit. b) Statutu obejmuje również niemiędzynarodowe konflikty zbrojne. Omawiany przepis jest ściśle powiązany z zakazem ataków na obiekty cywilne, chociaż niektóre elementy tych dwóch przepisów się różnią. Obie zasady mają na celu ochronę mienia przed zniszczeniami spowodowanymi przez działania wojenne. Ponadto do zarzucanego oskarżonemu przestępstwa dewastacji miało dojść w kontekście ataku na obiekty cywilne. W związku z tym, mając na uwadze swój wniosek, że zasada zakazująca ataków na dobra cywilne ma zastosowanie do niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych, Izba nie znajduje powodu, aby uznać inaczej niż że zakaz zawarty w art. 3 lit. b) Statutu ma zastosowanie również do niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych.

229. Przechodząc teraz do przestępstwa zarzucanego na podstawie art. 3 lit. d), Izba zauważa, że przepis ten jest oparty na art. 27 Regulaminu haskiego. Co więcej, [zasady dotyczące] ochrony dóbr kultury zostały rozwinięte już we wcześniejszych kodeksach. Odpowiednie postanowienia Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 r. potwierdzają [przepisy zawarte we] wcześniejszych kodeksach. Izba Odwoławcza w sprawie przeciwko Tadicowi wyraźnie powołała się na art. 19 Konwencji haskiej z 1954 r. jako na zasadę traktatową stanowiącą część zwyczajowego prawa międzynarodowego wiążącego strony niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych. Mówiąc bardziej ogólnie, [Izba Odwoławcza] stwierdziła, że zwyczajowe zasady dotyczące ochrony dóbr kultury zostały opracowane w celu regulowania konfliktów wewnętrznych. Izba [Orzekająca] dodatkowo zauważa, że zarówno w art. 53 Protokołu dodatkowego I [do konwencji genewskich] dotyczącego międzynarodowych konfliktów zbrojnych, jak

i w art. 16 Protokołu dodatkowego II dotyczącego niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych zabrania się „dokonywania jakichkolwiek wrogich ataków skierowanych przeciwko [dobrom kultury]”.

230. W świetle powyższego Izba jest przekonana, że art. 3 lit. d) Statutu jest zasadą międzynarodowego prawa humanitarnego, która nie tylko odzwierciedla zwyczajowe prawo międzynarodowe, ale ma zastosowanie zarówno do międzynarodowych, jak i niemiędzynarodowych konfliktów zbrojnych. W związku z tym pierwszy i drugi warunek [ze sprawy] przeciwko Tadicowi w odniesieniu do art. 3 lit. b) i art. 3 lit. d) są spełnione.

231. Jeśli chodzi o trzeci warunek [ze sprawy] przeciwko Tadicowi, Izba przypomina swój wniosek, że przestępstwo ataku na obiekty cywilne spełnia ten warunek, gdy powoduje szkody na tyle poważne, że pociągają one za sobą „poważne konsekwencje” dla jego ofiar. [Izba] jest zdania, że podobnie jak w przypadku ataków na obiekty cywilne, zbrodnia dewastacji będzie podlegała jurysdykcji Trybunału na podstawie art. 3 Statutu, jeżeli szkody majątkowe będą miały „poważne” skutki dla ofiar przestępstwa. Zauważając, że jednym z wymogów [uznania czynu za] przestępstwo jest to, aby szkody były na dużą skalę, Izba nie ma wątpliwości, że omawiane przestępstwo jest poważne.

232. Jeśli chodzi o wagę przestępstwa uszkodzenia dóbr kultury (art. 3 lit. d)), Izba zauważa, że dobra te mają z definicji „wielką wagę dla dziedzictwa kulturalnego narodu” [art. 1 lit. a) Konwencji haskiej z 1954 r.]. W związku z tym [Izba] uważa, że nawet jeśli ofiarę omawianego przestępstwa należy rozumieć szeroko jako „naród”, a nie konkretną osobę, można uznać to przestępstwo za mające poważne konsekwencje dla ofiary. Na przykład w sprawie przeciwko Jokiciowi Izba Orzekająca [...] stwierdziła, że „skoro atakowanie budynków cywilnych stanowi poważne naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego, to jeszcze poważniejszym przestępstwem jest kierowanie ataku na miejsce szczególnie chronione, takie jak Stare Miasto [w Dubrowniku]”. W świetle powyższego Izba uznaje, że przestępstwa z art. 3 lit. b) i art. 3 lit. d) Statutu stanowią poważne naruszenie międzynarodowego prawa humanitarnego. Tym samym spełniony jest trzeci warunek [ze sprawy] przeciwko Tadicowi.

233. Co do czwartego warunku [ze sprawy] przeciwko Tadicowi, Izba zauważa, że art. 6 Karty Międzynarodowego Trybunału Wojskowego w Norymberdze przewidywał już indywidualną odpowiedzialność karną za zbrodnie wojenne, w tym za dewastację nieuzasadnioną koniecznością wojskową, która jest wymieniona w art. 3 lit. b) Statutu. W odniesieniu do art. 3 lit. d) Statutu Izba przypomina, że art. 28 Konwencji haskiej z 1954 r. stanowi, że „Wysokie Umawiające się Strony zobowiązują się powziąć w ramach swoich systemów prawa karnego wszelkie konieczne środki, ażeby osoby, które dopuściły się naruszenia niniejszej Konwencji lub nakazały jej naruszenie, były bez względu na swoje obywatelstwo ścigane i osiągnięte sankcjami bądź karnymi, bądź dyscyplinarnymi”. [...] W związku z powyższym Izba stwierdza, że art. 3 lit. b) i art. 3 lit. d) Statutu pociągają za sobą indywidualną odpowiedzialność karną. Tym samym czwarty warunek [ze sprawy] przeciwko Tadicowi został spełniony.

VI. ZARZUTY

[...]

B. Ataki na ludność cywilną i obiekty cywilne (zarzuty 3 i 5)

[...]

280. Przepięstwo ataków na ludność cywilną i obiekty cywilne zostało zdefiniowane we wcześniejszym orzecznictwie jako atak, który spowodował śmierć i/lub poważne uszkodzenie ciała wśród ludności cywilnej lub uszkodzenie obiektów cywilnych oraz został „przeprowadzony celowo i świadomie, lub gdy nie można było nie wiedzieć, że ludność cywilna albo mienie cywilne były celem ataku nie z powodu konieczności wojskowej”. Izba Odwoławcza wyjaśniła niedawno część orzecznictwa odnoszącego się do różnych elementów tego przepięstwa. Po pierwsze, Izba Odwoławcza odrzuciła wszelkie wyłączenia ze względu na konieczność wojskową i podkreśliła, że w zwyczajowym prawie międzynarodowym istnieje bezwzględny zakaz atakowania ludności cywilnej i obiektów cywilnych. W tym względzie Izba [Orzekająca] pragnie zauważyć, że z faktów ustalonych w niniejszej sprawie wynika, iż nie istniała żadna ewentualna konieczność wojskowa dla ataku na Stare Miasto w dniu 6 grudnia 1991 r. Ponadto Izba Odwoławcza potwierdziła, że odpowiedzialność karna za bezprawne ataki wymaga udowodnienia ich skutków, a mianowicie śmierci lub uszkodzenia ciała osób cywilnych lub uszkodzenia obiektów cywilnych. Jeśli chodzi o skalę wymaganych szkód, Izba Odwoławcza, choć nie omówiła szczegółowo tej kwestii, zdawała się potwierdzać wcześniejsze orzecznictwo, zgodnie z którym szkody wyrządzone obiektom cywilnym powinny być rozległe. Jednakże w niniejszej sprawie, w świetle rozległości stwierdzonych szkód, Izba [Orzekająca] nie widzi potrzeby dalszego rozwijania tej kwestii i będzie postępować w oparciu o założenie, że jeśli szkoda musi być rozległa, to w tym przypadku stwierdzono, że faktycznie taka była.

281. [...] Kwestia, czy atak zarzucany oskarżonemu był wymierzony w cele wojskowe i tylko przypadkowo wyrządził szkody [w dobrach cywilnych], nie występuje w niniejszej sprawie. Dlatego Izba nie uważa za konieczne ustalić, czy ataki powodujące przypadkowo nadmierne szkody kwalifikują się jako ataki skierowane przeciwko ludności cywilnej lub obiektom cywilnym. [...]

284. Izba ustaliła już, że 6 grudnia 1991 r. siły JAL przeprowadziły atak na Stare Miasto w Dubrowniku. Izba stwierdziła również, jak odnotowano wcześniej, że na terenie Starego Miasta nie było żadnych celów wojskowych, a atak nie został rozpoczęty ani nie był utrzymywany w przekonaniu, że takowe się tam znajdowały. Niewykluczone, że na Starym Mieście w dniu 6 grudnia 1991 r. znajdowały się osoby związane z chorwackimi siłami obronnymi, jednak żadna z tych osób nie strzelała do sił JAL ani nie podjęła jawnej działalności wojskowej. Ich obecność nie mogła zmienić charakteru ludności, która została określona jako ludność cywilna, a znajdujące się tam obiekty były obiektami cywilnymi. W odniesieniu do oświadczenia Obrony dotyczącego rzekomej działalności wojskowej Sztabu Kryzysowego, którego siedziba znajdowała się na Starym Mieście, Izba zauważa, że nie przedstawiono przekonujących dowodów na to, że Sztab Kryzysowy prowadził

operacje wojskowe ze Starego Miasta. Wręcz przeciwnie [...] Sztab Kryzysowy nie zajmował się sprawami obrony. [...] Jego członkowie nie walczyli i nie nosili mundurów. [Świadek] zeznał, że kwatera główna Obrony Terytorialnej znajdowała się na [półwyspie] Lapad [położonym na północny zachód od Dubrownika]. W materiale dowodowym nie ma nic, co mogłoby sugerować, że budynek Sztabu Kryzysowego wniósł „skuteczny wkład w działania wojskowe” lub że jego zniszczenie przyniosłoby „zdecydowaną przewagę militarną”. W związku z powyższym Izba stwierdza na podstawie dowodów w tej sprawie, że obecność Sztabu Kryzysowego w budynku zlokalizowanym na Starym Mieście nie czyniła z tego budynku uzasadnionego celu wojskowego. Izba pragnie również zauważyć, że nie udowodniono, że budynek, o którym mowa, został uszkodzony podczas ostrzału, tak więc to twierdzenie Obrony najwyraźniej nie ma podstaw faktycznych.

285. Dowody jednoznacznie wskazują, że 6 grudnia 1991 r. Stare Miasto było miastem żyjącym (i nadal nim jest). Choć było chronionym miejscem światowego dziedzictwa, zamieszkiwało je od 7000 do 8000 mieszkańców, z których wielu było również zatrudnionych na Starym Mieście, podobnie jak wielu innych, którzy przyjeżdżali do pracy na Starym Mieście z całego Dubrownika. Stare Miasto było także ośrodkiem działalności gospodarczej i samorządowej, a w jego murach mieszkali wspólnoty wyznaniowe. Z powodu blokady [terenu przez] JAL i zgodnie z jej warunkami część kobiet i dzieci tymczasowo opuściła Stare Miasto, ale wiele z nich pozostało. Ponadto na Starym Mieście znalazły schronienie rodziny i osoby przesiedlone w wyniku działań JAL w Dubrowniku. Niektórzy ludzie z obszaru całego Dubrownika mogli również tymczasowo zamieszkać na Starym Mieście podczas blokady, wierząc, że wpis na Listę światowego dziedzictwa zapewni im ochronę przed atakiem wojskowym. Istnienie Starego Miasta jako miasta żyjącego było faktem znanym od wieków. [...]

286. Oprócz tego od dawna utrwalonego i znanego stanu rzeczy, z dowodów jasno wynika, że siły JAL miały pod bezpośrednią obserwacją z wielu pozycji zarówno szerszy [obszar miasta] Dubrownik, jak i Stare Miasto, odkąd ich siły otoczyły Dubrownik w listopadzie. Obecność i ruchy dużej liczby ludności cywilnej, zarówno na Starym Mieście, jak i w szerszej pojętym Dubrowniku, musiały z konieczności być oczywiste dla tej ścisłej obserwacji wojskowej. Oczywiście dowódcy JAL, w tym Oskarżony i adm. Jokić, byli bezpośrednio zaangażowani w negocjacje m.in. z przedstawicielami ludności cywilnej. Co więcej, jednym z ewidentnych celów blokady Dubrownika przez JAL było wymuszenie kapitulacji chorwackich sił obronnych poprzez skrajne trudności, jakie ludność cywilna musiała znosić z powodu blokady. W ocenie Izby jest szczególnie oczywiste, że obecność dużej liczby ludności cywilnej na Starym Mieście, a także w szerszej pojętym Dubrowniku, była znana atakującym z JAL, w szczególności Oskarżonemu i jego podwładnym, którzy na różne sposoby rozkazywali, planowali i kierowali siłami podczas ataku.

287. Na szczególną uwagę zasługuje jeden lub dwa szczególne aspekty materiału dowodowego związanego z kwestią [obecności] ludności cywilnej na Starym Mieście i w szerszej pojętym Dubrowniku. W dniu 6 grudnia 1991 r. atakujący żołnierze JAL mogli usłyszeć, że alarm obronny lub przeciwlotniczy został ogłoszony około

godziny 07:00 w dniu 6 grudnia 1991 r. w Dubrowniku. W swoim raporcie dotyczącym tego dnia ppłk Jovanović dowodzący 3/5 Bryg. Zmot. miał przypuszczać, że po ogłoszeniu alarmu mieszkańcy miasta ukryli się w schronach. Stąd, jak twierdził w zeznaniach, rozkazał strzelać na podstawie tego, że każdy, kto nadal poruszał się po dzielnicy mieszkalnej Dubrownika, brał udział w działaniach bojowych. Pogląd ten zakłada oczywiście obecność ludności cywilnej, ale stara się na tej podstawie usprawiedliwić celowanie w poruszające się osoby i pojazdy. Poglądu, który ppłk Jovanović miał utrzymywać w tym dniu, nie da się utrzymać. Zdrowy rozsądek i zeznania wielu świadków w tej sprawie potwierdzają, że [mieszkańcy] Dubrownika byli w większości cywilami i że wielu [z nich] miało uzasadnione powody, aby poruszać się po Dubrowniku w czasie trwającego 10,5 godziny ataku. Oczywiście przykładem są osoby, które próbowały dotrzeć do rannych lub zabrać ich do szpitala. Inne szukały lepszego schronienia, gdy budynki zostały uszkodzone lub zniszczone. Jeszcze inne starały się dotrzeć do swoich domów lub miejsc pracy. Przykładów jest znacznie więcej. [...] O obecności ludności cywilnej na terenie Starego Miasta dowództwo JAL dowiedziało się też bezpośrednio od Sztabu Kryzysowego, który zaprotestował tego dnia [przeciwko atakowi]. [...]

288. Izba ustaliła, że Stare Miasto było w dniu 6 grudnia 1991 r. intensywnie atakowane przez artylerię i inne rodzaje broni JAL i że żadne wojskowe stanowiska strzeleckie ani inne cele, rzeczywiste lub domniemane, na Starym Mieście nie były celem ataku JAL. Stąd w ustaleniu Izby intencją sprawców było zaatakowanie ludności cywilnej i obiektów cywilnych na Starym Mieście. Ponadto Izba ustaliła, że stosunkowo niewiele celów wojskowych (rzeczywistych lub domniemanych) w szerzej pojętym Dubrowniku, ale poza Starym Miastem, było w dniu 6 grudnia 1991 r. celem sił JAL. W większości przypadków były one oddalone od siebie i położone daleko od Starego Miasta. Ostrzał wymierzony w chorwackie pozycje wojskowe w szerzej pojętym Dubrowniku, w tym te znajdujące się bliżej Starego Miasta, niezależnie od tego, czy były one rzeczywiste, czy domniemane, nie spowodowałyby szkód na Starym Mieście, z powodów podanych w niniejszej decyzji. Dotyczy to wszystkich rodzajów broni używanych przez JAL w dniu 6 grudnia 1991 r., w tym moździerzy. Oprócz tego Izba ustaliła, że poza Starym Miastem, w szerzej pojętym Dubrowniku, prowadzono również szeroko zakrojone ataki na cele niewojskowe.

[...]

C. Przepięstwa przeciwko mieniu, w tym dobrom kultury (zarzuty 4 i 6)

1. Ustawa o dewastacji nieuzasadnionej koniecznością wojskową (zarzut 4)

[...]

292. Chociaż przestępstwo „dewastacji nieuzasadnionej koniecznością wojskową” było rzadko rozpatrywane w orzecznictwie Trybunału, znamiona przestępstwa „dewastacji nieuzasadnionej koniecznością wojskową” zostały określone przez Izbę Orzekającą w sprawie przeciwko Kordiciowi i potwierdzone niedawno przez Izbę Odwoławczą w tej samej sprawie, jak następuje:

i. zniszczenie mienia następuje na dużą skalę;

- ii. zniszczenie nie jest uzasadnione koniecznością wojskową; oraz
- iii. sprawca działał z zamiarem zniszczenia danego mienia lub w sposób lekomyślny zlekceważył prawdopodobieństwo jego zniszczenia.

293. Przynajmniej w kontekście obecnego procesu definicja ta może być stosowana również do pojęcia dewastacji. Izba przyjmie tę definicję, z odpowiednimi zmianami, aby odzwierciedlała „dewastację” w odniesieniu do przestępstwa „dewastacji nieuzasadnionej koniecznością wojskową”. Zarówno Oskarżyciel, jak i Obrona uważają, że tak należy zrobić.

294. W odniesieniu do pierwszego elementu, tj. że dewastacja nastąpiła na „dużą skalę”, Izba stoi na stanowisku, że chociaż element ten wymaga wykazania, że znaczna liczba obiektów została uszkodzona lub zniszczona, to nie jest wymagane, aby nastąpiło zniszczenie całego miasta, miasteczka lub wsi. [...]

295. Drugim wymogiem jest to, aby czyn „nie był uzasadniony koniecznością wojskową”. Izba jest zdania, że konieczność wojskową można użytecznie zdefiniować dla obecnych celów poprzez odniesienie do powszechnie uznawanej definicji celów wojskowych w art. 52 Protokołu dodatkowego I jako „tych obiektów, które z powodu swej natury, swego rozmieszczenia, swego przeznaczenia lub wykorzystania wnoszą istotny wkład do działalności wojskowej i których całkowite lub częściowe zniszczenie, zajęcie lub zneutralizowanie daje określoną korzyść w danej sytuacji”. O tym, czy można osiągnąć przewagę militarną, należy rozstrzygnąć, jak stwierdziła Izba Orzekająca w sprawie przeciwko Galiciowi, z perspektywy „osoby rozważającej atak, z uwzględnieniem dostępnych jej informacji, że obiekt jest wykorzystywany w celu skutecznego wkładu w działania wojskowe”. [...] Przypominając swoje wcześniejsze ustalenie, że w dniu 6 grudnia 1991 r. na Starym Mieście nie było celów wojskowych, Izba stoi na stanowisku, że kwestia proporcjonalności w określaniu konieczności wojskowej nie wynika z faktów niniejszej sprawy.

296. Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Trybunału wymóg *mens rea* dla przestępstwa z art. 3 lit. b) jest spełniony, gdy sprawca działał z zamiarem bezpośrednim lub pośrednim, przy czym ten ostatni wymaga wiedzy, że dewastacja będzie prawdopodobną konsekwencją jego czynów.

297. Podsumowując, znamiona przestępstwa „dewastacji nieuzasadnionej koniecznością wojskową”, przynajmniej w obecnym kontekście, można określić jako: a) zniszczenie lub uszkodzenie mienia [miało miejsce] na dużą skalę; b) zniszczenie lub uszkodzenie nie było uzasadnione koniecznością wojskową; oraz c) sprawca działał z zamiarem zniszczenia lub uszkodzenia mienia lub ze świadomością, że takie zniszczenie lub uszkodzenie będzie prawdopodobną konsekwencją jego czynów.

2. Ustawa o zniszczeniu lub celowym uszkodzeniu dóbr kultury (zarzut 6)

298. Punkt 6 aktu oskarżenia zarzuca Oskarżonemu zniszczenie lub celowe uszkodzenie instytucji poświęconych religii, dobroczynności, oświacie, sztuce i nauce, zabytków oraz dzieł sztuki i nauki, co podlega karze na podstawie art. 3 lit. d) Statutu. [...]

300. Przepis ten był dotychczas interpretowany w kilku sprawach rozpatrywanych przez Trybunał. W sprawie przeciwko Blaškiciowi Izba przyjęła następującą definicję: „Uszkodzenie lub zniszczenie musiało zostać dokonane umyślnie [i dotyczyć] instytucji, które można jednoznacznie określić jako poświęcone religii lub edukacji i które w czasie popełnienia tych czynów nie były wykorzystywane do celów wojskowych. Ponadto instytucje te nie mogły znajdować się w bezpośrednim sąsiedztwie celów wojskowych”.

301. W wyroku w sprawie przeciwko Naletilicowi, odrzucając orzeczenie w sprawie przeciwko Blaškiciowi, zgodnie z którym, aby podlegać ochronie, instytucje nie mogą znajdować się w bezpośrednim sąsiedztwie celów wojskowych, [Trybunał] stwierdził, że znamiona tego przestępstwa w odniesieniu do zniszczenia instytucji poświęconych religii byłyby spełnione, gdyby: „(i) spełnione zostały ogólne wymogi art. 3 Statutu; (ii) zniszczenie dotyczyło instytucji poświęconej religii; (iii) mienie nie było wykorzystywane do celów wojskowych; (iv) sprawca działał z zamiarem zniszczenia mienia”.

302. Ponadto, [...] gdy czyny te są wymierzone przeciwko dziedzictwu kulturowemu, przepis art. 3 lit. d) ma charakter *lex specialis*.

303. W celu określenia znamion przestępstwa z art. 3 lit. d) warto rozważyć jego źródła w międzynarodowym prawie zwyczajowym i traktatowym. Czyny przeciwko dobrom kultury są zakazane na mocy art. 27 Regulaminu haskiego z 1907 r., Konwencji haskiej z 1954 r., art. 53 Protokołu dodatkowego I oraz art. 16 Protokołu dodatkowego II. [...]

306. [...] Treść tego przepisu jest niemal identyczna z treścią analogicznego postanowienia Protokołu dodatkowego II (art. 16), a jedyna różnica polega na braku w nim odniesienia do „innych odpowiednich instrumentów międzynarodowych” oraz zakazu czynienia z dóbr kultury przedmiotu odwetu.

307. Konwencja haska z 1954 r. chroni mienie „o wielkim znaczeniu dla dziedzictwa kulturowego każdego narodu”. Protokoły dodatkowe odnoszą się do „pomników historycznych, dzieł sztuki lub miejsc kultu, które stanowią dziedzictwo kulturowe lub duchowe narodów”. [...] Podstawowa idea [leżąca u podstaw obu przepisów] jest taka sama. [...] Izba ograniczy swoje rozważania do dóbr chronionych na mocy powyższych instrumentów (dalej [nazywanych] „dobra mi kultury”).

308. Chociaż wyżej wymienione przepisy zakazują aktów wrogości „wymierzonych” w dobra kultury, art. 3 lit. d) Statutu wyraźnie uznaje za przestępstwo tylko te działania, które prowadzą do uszkodzenia lub zniszczenia takiego dobra. Dlatego niezbędnym znamieniem przestępstwa zarzucanego w akcie oskarżenia jest faktyczne uszkodzenie lub zniszczenie powstałe w wyniku czynu skierowanego przeciwko temu dobru.

309. Regulamin haski z 1907 r. uzależnia ochronę dóbr kultury od tego, czy były one wykorzystywane do celów wojskowych. Konwencja haska z 1954 r. przewiduje obowiązek poszanowania dóbr kultury. Obowiązek ten ma dwa wyraźne elementy,

a mianowicie powstrzymanie się „od używania tych dóbr i ich bezpośredniego otoczenia oraz środków przeznaczonych do ich ochrony do celów, które mogłyby wystawić te dobra w razie konfliktu zbrojnego na zniszczenie lub uszkodzenie” oraz powstrzymanie się „wobec nich od wszelkich aktów nieprzyjacielskich” [art. 4 ust. 1 Konwencji haskiej]. Konwencja przewiduje jednak możliwość uchylenia się od tych zobowiązań, ale tylko wtedy, gdy „uchylenia wymaga w sposób kategoryczny konieczność wojskowa” [art. 4 ust. 2]. Protokoły dodatkowe zakazują wykorzystywania dóbr kultury w celu wsparcia działań wojskowych, ale nie określają wyraźnie konsekwencji takiego użycia, tj. czy stanowi ono usprawiedliwienie dla aktów wrogości wobec takiego dobra. Ponadto Protokoły dodatkowe zakazują aktów wrogości wobec dóbr kultury, [ale] bez wyraźnego odniesienia do konieczności wojskowej. Jednak odpowiednie postanowienia obu Protokołów dodatkowych zostały sformułowane jako „bez uszczerbku dla” postanowień Konwencji haskiej z 1954 r. Sugeruje to, że pod tym względem Protokoły dodatkowe mogły nie mieć wpływu na działanie postanowienia dotyczącego uchylenia się [od zobowiązań] zawartego w Konwencji haskiej z 1954 r. w przypadkach, w których konieczność wojskowa bezwzględnie wymaga takiego uchylenia. W [rozważanym tu] przypadku fakty wskazują, że ostrzał Starego Miasta nie wynikał z konieczności wojskowej, tak że kwestia ta nie musi być dalej rozpatrywana. Z tego samego powodu nie jest konieczne rozważenie kwestii, jakie rozróżnienie jest zamierzone (jeśli w ogóle) przez użycie słowa „bezwzględnie” w kontekście konieczności wojskowej w art. 4 ust. 2 Konwencji haskiej z 1954 r.

310. Niemniej jednak ugruntowane orzecznictwo Trybunału potwierdzające wyjątek „celów wojskowych”, który jest zgodny z wyjątkami uznawanymi w Regulaminie haskim z 1907 r. i Protokołach dodatkowych, przekonuje Izbę, że ochrona przyznana dobrom kultury zostaje utracona w przypadku, gdy dobro kultury służy do celów wojskowych. Ponadto, w odniesieniu do różnic między wyrokami sądowymi w sprawach przeciwko Blaškiciowi i Naletiliciowi, o których mowa powyżej (dotyczących wykorzystania bezpośredniego otoczenia dóbr kultury do celów wojskowych), [...] właściwszym wydaje się, że to wykorzystanie dobra kultury, a nie jego lokalizacja decyduje o tym, czy i kiedy dobro kultury traci ochronę. Dlatego też, wbrew twierdzeniom Obrony, Izba uważa, że szczególna ochrona przyznana dobru kultury jako takiemu nie może zostać utracona jedynie z powodu [prowadzenia] w jego bezpośrednim otoczeniu działań wojennych lub [rozmiszczenia tam] instalacji wojskowych. Jednak w takim przypadku praktycznym skutkiem może być brak możliwości ustalenia, czy czyny, które spowodowały zniszczenie lub uszkodzenie dobra kultury, były „wymierzone przeciwko” temu dobru, a nie urządzeniom lub instalacjom wojskowym w jego bezpośrednim otoczeniu.

311. Jeśli chodzi o element *mens rea* dla tej zbrodni, Izba kieruje się dotychczasowym orzecznictwem Trybunału, że sprawca musiał działać z bezpośrednim zamiarem uszkodzenia lub zniszczenia danego mienia. Można się zastanawiać, czy zamiar pośredni nie powinien być również dopuszczalną formą *mens rea* dla tego przestępstwa [...].

312. W świetle powyższej definicja ustalona przez orzecznictwo Trybunału wy-
daje się odzwierciedlać stanowisko wynikające z międzynarodowego prawa zwy-
czajowego. Dla celów niniejszej sprawy czyn spełnia znamiona przestępstwa znisz-
czenia lub umyślnego uszkodzenia dóbr kultury w rozumieniu art. 3 lit. d) Statutu
i w zakresie, w jakim przepis ten dotyczy dóbr kultury, jeżeli: (i) spowodował
uszkodzenie lub zniszczenie mienia stanowiącego kulturowe lub duchowe dzie-
dzictwo narodów; (ii) uszkodzone lub zniszczone mienie nie było wykorzystywa-
ne do celów wojskowych w czasie, gdy miały miejsce akty wrogości skierowane
przeciwko tym obiektom; oraz (iii) czyn został dokonany z zamiarem uszkodze-
nia lub zniszczenia danego mienia.

3. Ustalenia dotyczące zarzutów 4 i 6

[...]

318. Izba stwierdza, że spośród 116 budynków i budowli, które wymieniła w za-
łączniku do swojej Reguły 98 bis, 52 zostały zniszczone lub uszkodzone podczas
ostrzału Starego Miasta przez JAL w dniu 6 grudnia. [...]

319. Charakter i zakres uszkodzeń 52 budynków i budowli po ataku z 6 grudnia
1991 r. znacznie się różnił. [...]

320. Izba zauważa również, że wśród budynków, które zostały uszkodzone w wyni-
ku ataku, znalazły się klasztory, kościoły, meczet, synagoga i pałace. [Były wśród
nich również] bloki mieszkalne, miejsca publiczne i sklepy; ich zniszczenie pocią-
gnęło za sobą poważne konsekwencje dla mieszkańców lub właścicieli, tzn. ich
domy i firmy doznały znacznych szkód. [...]

326. [...] Izba stwierdza, że w wyniku ataku JAL z dnia 6 grudnia 1991 r. Stare
Miasto zostało zniszczone na dużą skalę. W tym względzie Izba rozważyła następujące
czynniki: zniszczono lub uszkodzono 52 budynki i budowle, które można indywi-
dualnie zidentyfikować; uszkodzone lub zniszczone budynki i budowle znajdo-
wały się na terenie całego Starego Miasta i obejmowały otaczające je wały; duża
liczba zniszczonych domów przylegała do głównej osi centralnej Starego Miasta,
Stradunu, która sama została zniszczona, lub znajdowała się w jej bezpośrednim
sąsiedztwie; i wreszcie, ogólnie szkody były różne, od całkowicie zniszczonych,
tj. wypalonych, budynków, po mniejsze uszkodzenia części budynków i budowli.

327. [...] Izba zauważa, że Stare Miasto w Dubrowniku zostało wpisane w całości
na Listę światowego dziedzictwa w 1979 r. na wniosek [Socjalistycznej Federacyj-
nej Republiki Jugosławii]. Dobra wpisane na Listę światowego dziedzictwa obej-
mują te, które „ze względu na swą architekturę, jednolitość lub zespolenie z kra-
jobrazem mają wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki
lub nauki”. Izba jest zdania, że wszystkie nieruchomości na terenie Starego Mia-
sta, tj. każdy obiekt lub budynek, są objęte zakresem art. 3 lit. d) Statutu. Izba
stwierdza zatem, że atak sił JAL na Stare Miasto w dniu 6 grudnia 1991 r. był ata-
kiem wymierzonym w dobra kultury w rozumieniu art. 3 lit. d) Statutu w zakre-
sie, w jakim przepis ten dotyczy dóbr kultury.

328. [...] nie ma dowodów na to, że którykolwiek z 52 budynków i budowli na Starym Mieście, które Izba uznała za zniszczone lub uszkodzone w dniu 6 grudnia 1991 r., był w tym czasie wykorzystywany do celów wojskowych. [...] Jak wspomniano wcześniej, konieczność wojskowa może w pewnych przypadkach stanowić uzasadnienie dla niszczenia mienia. W tym zakresie Izba potwierdza, że w jej ocenie w bezpośrednim otoczeniu 52 budynków i budowli, które Izba uznała za uszkodzone w dniu 6 grudnia 1991 r., ani na Starym Mieście lub w jego bezpośrednim sąsiedztwie nie było żadnych celów wojskowych. Izba ustaliła, że zniszczenie lub uszkodzenie mienia na Starym Mieście w dniu 6 grudnia 1991 r. nie było uzasadnione koniecznością wojskową.

329. Jeśli chodzi o element *mens rea* w przypadku obu przestępstw, Izba poczyniła następujące spostrzeżenia. W odniesieniu do zarzutu 4 Izba wywodzi zamiar bezpośrednich sprawców zniszczenia lub uszkodzenia mienia z ustaleń, że atak na Stare Miasto był umyślny i że bezpośredni sprawcy byli świadomi cywilnego charakteru Starego Miasta. Podobnie w przypadku zarzutu 6 zamiar umyślnego zniszczenia dóbr kultury przez bezpośrednich sprawców Izba wywnioskowała na podstawie dowodów celowego ataku na Stare Miasto, którego wyjątkowy kulturowo-historyczny charakter był powszechnie znany, podobnie jak status Starego Miasta [jako obiektu wpisanego na] Listę światowego dziedzictwa UNESCO. Jako kolejną kwestię dowodową dotyczącą tego ostatniego czynnika Izba przyjmuje dowody na to, że znaki ochronne UNESCO były widoczne nad Starym Miastem ze stanowisk JAL w Żarkowicy i innych miejscach w dniu 6 grudnia 1991 r.

[...]

VII. INDYWIDUALNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ KARNA OSKARŻONEGO

[...]

2. Ustalenia

334. W akcie oskarżenia zarzuca się Oskarżonemu, że w dniu 6 grudnia 1991 r. wydał rozkaz przeprowadzenia bezprawnego ostrzału artyleryjskiego i moździerzowego Starego Miasta w Dubrowniku przez siły pod jego dowództwem, w tym siły dowodzone przez kpt. Kovačevicia, które podlegały bezpośrednio 9 VPS dowodzonemu przez adm. Jokicia.

335. Oskarżyciel twierdzi, że „choć nie ma bezpośrednich dowodów na wydanie rozkazu, istnieją poszlaki, które pozwalają wyciągnąć wniosek, że Oskarżony wydał wyraźny lub dorozumiany rozkaz zaatakowania Srđ przed atakiem, który miał miejsce w dniu 6 grudnia 1991 r.”. Dalej argumentuje, że „wyraźny lub dorozumiany rozkaz oskarżonego, by dokonać ataku na Srđ w dniu 6 grudnia 1991 r., musiał być rozkazem wydanym ze świadomością znacznego prawdopodobieństwa, że Stare Miasto zostanie również bezprawnie zaatakowane podczas ataku na Srđ”. [...]

338. Zdaniem Izby dowody nie wskazują jednak na to, że Oskarżony wydał wyraźny rozkaz zaatakowania lub ostrzelania Starego Miasta lub szerzej pojętego miasta Dubrownik. Stosowny rozkaz dotyczył Srđ. [...]

341. Chociaż przewidziano bardzo istotne wsparcie artyleryjskie, opracowane plany nie okazały się nieodpowiednie dla celu, jakim było zaatakowanie i zdobycie Srđ. Nic nie wskazuje na to, by wykraczały one poza zakres tego, co Oskarżony miał rozważać lub powinien był rozważać w odniesieniu do wojsk i artylerii, które miały zostać użyte do ataku. Dowody wskazują, że gdyby plan został dobrze wykonany, powinien był umożliwić zdobycie Srđ na długo przed godziną 12:00 w dniu 6 grudnia 1991 r.

342. Chociaż atak zarządzony przez Oskarżonego był wymierzony w Srđ, z materiału dowodowego jasno wynika, jak wspomniano w innym miejscu niniejszej decyzji, że każdy taki atak musiał zakładać konieczność użycia ognia artyleryjskiego przez JAL przeciwko siłom chorwackim, które zagrażałyby siłom JAL atakującym Srđ i mogłyby spowodować niepowodzenie ataku na Srđ. Jak już wspomniano, w rzeczywistości oczywiste było, że poza ograniczonymi siłami chorwackimi na samej [górze] Srđ, wszelkie działania obronne sił chorwackich mogły być prowadzone jedynie przy użyciu bardzo ograniczonych zasobów artylerii i innego uzbrojenia na terenie szerzej pojętego Dubrownika.

343. Biorąc pod uwagę te okoliczności, zdaniem Izby, Oskarżony, mając bardzo dużą wiedzę wojskową i doświadczenie, doskonale zdawał sobie sprawę, że jego rozkaz ataku na Srđ z konieczności wiązał się również z perspektywą, że jego siły będą musiały ostrzeliwać każde [stanowisko] chorwackiej artylerii i inne pozycje wojskowe w szerzej pojętym Dubrowniku, które poprzez swoje działania obronne zagroziłyby oddziałom JAL atakującym Srđ i mogłyby uniemożliwić jej zdobycie. Taki wniosek wyciąga Izba.

344. Jak ustaliła Izba wcześniej, siły JAL atakujące Srđ znalazły się pod ograniczonym, ale zdecydowanym chorwackim ostrzałem z moździerzy, ciężkich karabinów maszynowych (działa przeciwlotniczego) i innym ostrzałem z kierunku szerzej pojętego Dubrownika. Ostrzał ten spowodował ofiary śmiertelne [wśród żołnierzy] JAL i inne ofiary na Srđ. Nie ulega wątpliwości, że zagroziło to powodzeniu ataku. Ogień artyleryjski JAL [...] był częściowo skierowany przeciwko kilku chorwackim pozycjom obronnym w szerzej pojętym Dubrowniku. [...] W dniu 6 grudnia 1991 r. żaden chorwacki ostrzał obronny nie został skierowany na Srđ ani na inne pozycje JAL ze Starego Miasta, a siły JAL nie działały w innym przekonaniu.

345. Wydarzyło się [natomiast] to, że artyleria JAL nie ograniczyła się do ostrzeliwania chorwackich pozycji wojskowych, nie mówiąc już o pozycjach chorwackich, skąd faktycznie strzelano do sił JAL na Srđ lub innych pozycji JAL. Działająca tego dnia artyleria JAL rozpoczęła ostrzał Dubrownika, łącznie ze Starym Miastem, nie zważając na cele wojskowe, i robiła to umyślnie, na oślep i na dużą skalę przez dłuższy czas. Ostrzał Starego Miasta przez JAL spowodował znaczne szkody w mieniu cywilnym oraz ofiary śmiertelne i inne ofiary wśród ludności cywilnej. Nie udowodniono, że Oskarżony wydał rozkaz przeprowadzenia generalnego ataku artyleryjskiego na Dubrownik lub Stare Miasto. Dowody mówią co innego. Jego rozkaz ograniczał się do ataku na Srđ. Nie wykazano, że konsekwencje

użycia artylerii JAL przeciwko Dubrownikowi, wynikające z nakazanego przez Oskarżonego ataku na Srđ, objęłyby taki ogólny atak artyleryjski na Dubrownik lub Stare Miasto.

346. W kontekście indywidualnej odpowiedzialności karnej Oskarżonego, w zakresie, w jakim zarzuca mu się, że zarządził atak na Stare Miasto w dniu 6 grudnia 1991 r., pojawia się kolejna kwestia, [a mianowicie] czy Oskarżony był świadomy istnienia znacznego prawdopodobieństwa, że w trakcie wykonywania rozkazu ataku na Srđ dojdzie do celowego ataku artyleryjskiego na Stare Miasto. Wcześniejszy ostrzał Dubrownika przez JAL, podczas którego doszło do niedozwolonego ostrzału Starego Miasta, w trakcie działań wojskowych JAL w październiku i listopadzie 1991 r. w okolicach miasta Dubrownik, w tym [góry] Srđ, z pewnością stanowiłby dla Oskarżonego ostrzeżenie, że taka sytuacja może mieć miejsce, zwłaszcza że 3/472 Bryg. Zmot. została mu wskazana jako prawdopodobny uczestnik listopadowego ostrzału.

347. Istniały jednak istotne różnice. Operacje JAL w październiku i listopadzie 1991 r. wiązały się z generalnym, szeroko zakrojonym atakiem i posuwaniem się naprzód przez kilka dni wielu jednostek JAL na szerokim froncie, przy wsparciu marynarki wojennej i lotnictwa. Atak na Srđ w grudniu 1991 r. był operacją znacznie bardziej ograniczoną, zarówno pod względem sił zaangażowanych w atak, terytorium do zdobycia, jak i czasu na to przeznaczanego. Chociaż rozkaz Oskarżonego do ataku na Srđ z konieczności wiązał się ze wsparciem artyleryjskim JAL przeciwko siłom chorwackim zagrażającym atakującym oddziałom JAL i powodzeniu ataku na Srđ, w tym, w razie potrzeby, z ostrzałem artyleryjskim przeciwko konkretnym chorwackim pozycjom obronnym w Dubrowniku, to zakładał on ograniczony, ukierunkowany i kontrolowany ostrzał prowadzony przez siły Oskarżonego. Eskalacja ostrzału artyleryjskiego JAL na Dubrownik do celowego, masowego i rozległego ostrzału, która nastąpiła, chociaż nie różniła się od poprzednich epizodów, stanowiła pójście o krok dalej niż sugerował rozkaz Oskarżonego i miała miejsce w okolicznościach wystarczająco odmiennych od poprzednich epizodów, by do pewnego stopnia zmniejszyć prawdopodobieństwo powtórzenia się wcześniejszego postępowania jego sił. Chociaż okoliczności znane Oskarżonemu w momencie wydania przez niego rozkazu zaatakowania Srđ mogły jedynie stanowić dla niego ostrzeżenie, że jego siły ponownie zignorują rozkazy i uciekną się do celowego i masowego ostrzału, Oskarżyciel musi wykazać, że Oskarżony wiedział, że istnieje duże prawdopodobieństwo, że tak się stanie. Ryzyko znane Oskarżonemu nie było ani niewielkie, ani odległe; było wyraźnie o wiele bardziej realne i oczywiste. Niemniej jednak, zdaniem Izby, dowody nie wystarczają do ustalenia, że istniało „istotne prawdopodobieństwo”, że to nastąpi, które byłoby znane Oskarżonemu, gdy zarządził atak na Srđ. [...]

C. Odpowiedzialność dowództwa

1. Prawo

[...]

(a) Relacja przełożony–podwładny

[...]

361. W niniejszej sprawie pojawia się kwestia, czy dowódca może zostać uznany za odpowiedzialnego za przestępstwo popełnione przez podwładnego dwa szczeble niżej w hierarchii dowodzenia.

362. Z orzecznictwa wynika, że pojęcia dowodzenia i podporządkowania są stosunkowo szerokie. Dowodzenie nie wynika wyłącznie ze statusu formalnego lub prawnego przełożonego, ale może być także „oparte na faktycznych uprawnieniach kontrolnych”. W tym zakresie konieczność ustalenia istnienia relacji przełożony–podwładny „nie oznacza [...] wymogu bezpośredniego lub formalnego podporządkowania”. Podobnie nie ma wymogu, aby relacja między przełożonym a podwładnym miała charakter trwały. Tymczasowy charakter jednostki wojskowej sam w sobie nie wystarcza do wykluczenia [istnienia] stosunku podporządkowania.

363. W zgodzie z powyższym rozumowaniem inne przekonujące źródła zdają się wskazywać, że nie jest wymagane, aby relacja przełożony–podwładny miała charakter bezpośredni, by dowódca został uznany za odpowiedzialnego za działania swojego podwładnego. Wymagane jest natomiast ustanowienie przez przełożonego skutecznej kontroli nad podwładnym, bez względu na to, czy podwładny będzie odpowiadał bezpośrednio przed przełożonym, czy też będzie niżej w hierarchii. [...]

366. [...] Co do tego, czy przełożony posiada wymagany poziom kontroli, Izba uważa, że jest to kwestia, którą należy rozstrzygnąć na podstawie dowodów przedstawionych w każdej sprawie.

(b) Element psychiczny: przełożony wiedział lub miał podstawy, by sądzić

367. Przełożony może zostać pociągnięty do odpowiedzialności na podstawie art. 7 ust. 3 Statutu za przestępstwa popełnione przez podwładnego, jeżeli, m.in., wiedział lub miał podstawy, by sądzić, że podwładny zamierzał popełnić lub popełnił takie przestępstwa. [...]

(c) Niezbędne i uzasadnione środki

[...]

374. Obowiązek zapobiegania będzie zależeć od rzeczywistej siły przełożonego do interwencji w określonej sytuacji. [...]

2. Ustalenia

(a) Relacja przełożony–podwładny

[...]

(ii) Skuteczna kontrola

392. Jak omówiono powyżej, wskaźniki skutecznej kontroli zależą od konkretnych okoliczności sprawy. Izba rozważy teraz, czy dowody w sprawie wskazują, że Oskarżony miał możliwość zapobieżenia bezprawnemu ostrzałowi Starego Miasta w Dubrowniku w dniu 6 grudnia 1991 r. oraz ukarania sprawców lub wszczęcia

przeciwko nim postępowania dyscyplinarnego lub innego niekorzystnego postępowania administracyjnego.

a. Czy Oskarżony miał fizyczną możliwość zapobieżenia atakowi na Stare Miasto w dniu 6 grudnia 1991 r.?

[...]

405. Izba jest przekonana, że jako dowódca 2 OG Oskarżony miał fizyczną możliwość zapobieżenia bezprawnemu ostrzałowi Starego Miasta w dniu 6 grudnia 1991 r. oraz przerwania i zaprzestania tego ostrzału w dowolnym momencie.

[...]

(iii) Wnioski

414. [...] Izba jest przekonana, że jako dowódca 2 OG Oskarżony sprawował skuteczną kontrolę nad sprawcami bezprawnego ataku na Stare Miasto w Dubrowniku w dniu 6 grudnia 1991 r. Oskarżony miał prawną i fizyczną możliwość wydawania rozkazów [jednostce] 3/472 Bryg. Zmot. i wszystkim innym siłom JAL zaangażowanym w atak na Srđ i ostrzał Dubrownika, w tym Starego Miasta, które wyraźnie zakazywałyby ataku na Stare Miasto, a także podjęcia innych środków w celu zapewnienia przestrzegania takich rozkazów i zapewnienia, że Stare Miasto nie zostanie ostrzelane lub że prowadzony atak zostanie natychmiast przerwany. Ponadto Izba jest przekonana, że po ataku z dnia 6 grudnia 1991 r. Oskarżony miał prawną i fizyczną możliwość wszczęcia skutecznego śledztwa oraz wszczęcia lub podjęcia działań administracyjnych i dyscyplinarnych przeciwko funkcjonariuszom odpowiedzialnym za ostrzał Starego Miasta.

(b) Element psychiczny: czy Oskarżony wiedział lub miał podstawy, by sądzić, że jego podwładni zamierzali popełnić lub popełnili przestępstwa?

415. Okoliczności faktyczne odnoszące się do elementu psychicznego, ustalone na podstawie dowodów w tej sprawie, zostały poddane ocenie w niniejszej decyzji. Na tym tle faktycznym art. 7 ust. 3 Statutu rodzi istotny problem. Chodzi o to, czy w związku z ostrzałem artyleryjskim Dubrownika przez JAL, którego należało się spodziewać w ramach wsparcia ataku, który Oskarżony zarządził na Srđ, wiedział on lub miał podstawy, by sądzić, że w trakcie ataku artyleria JAL popełni takie przestępstwa, jakie są jej zarzucane w akcie oskarżenia. W drodze ogólnej analizy Oskarżony wiedział o niedawnym ostrzale Starego Miasta przez jego siły w październiku i listopadzie. Rzeczywiście, siły biorące udział w ataku 6 grudnia 1991 r. należały do sił zaangażowanych w czasie listopadowego ostrzału [...]. Obowiązujące w grudniu rozkazy wykluczały ostrzał Starego Miasta, ale tak też było w przypadku ostrzału październikowego i listopadowego, tak więc rozkazy generalne nie okazały się skuteczne jako środek zapobiegający ostrzałowi Dubrownika, a zwłaszcza Starego Miasta. Oskarżony dobrze wiedział, że nie podjęto wobec nikogo żadnych negatywnych działań w związku z wcześniejszymi akcjami ostrzeliwania Starego Miasta, nie przedstawiono także żadnego przykładu negatywnych konsekwencji dyscyplinarnych lub innych wobec osób, które przy poprzednich okazjach naruszyły obowiązujące nakazy lub prawo międzynarodowe.

416. W ocenie Izby, jak omówiono wcześniej w niniejszym postanowieniu, to, co było wiadome Oskarżonemu, gdy zarządził atak na Srđ w dniu 5 grudnia 1991 r. oraz w momencie rozpoczęcia ataku w dniu 6 grudnia 1991 r., dawało Oskarżonemu powód, by sądzić, że czyny przestępcze, takie jak te mu zarzucane, mogą zostać popełnione przez jego siły podczas wykonywania jego rozkazu zaatakowania Srđ. Jednak istotną kwestią, wynikającą z art. 7 ust. 3 Statutu, jest to, czy Oskarżony miał wówczas podstawy, by sądzić, że przestępstwa zostaną popełnione przez jego siły zbrojne. [...]

417. W ocenie Izby tego, co było wiadome Oskarżonemu w momencie lub przed rozpoczęciem ataku na Srđ, wykazano, że istniała realna i oczywista perspektywa, wyraźna możliwość, że w ferworze i emocjach ataku na Srđ artyleria pod jego dowództwem może ponownie wymknąć się spod kontroli i popełnić tego typu przestępstwa, jakie im zarzucono. Nie ustalono jednak, by Oskarżony miał powody, by sądzić, że tak się stanie. Nie zostało np. wykazane, że Oskarżony miał informacje, iż przed atakiem jego siły planowały lub zamierzały bezprawnie ostrzelać Stare Miasto lub podobne. Nie wydaje się, aby dodatkowe dochodzenie przed atakiem mogło postawić Oskarżonego w lepszej sytuacji. W związku z tym okoliczności faktyczne znane Oskarżonemu w tamtym czasie są takie, że kwestia oceny „powodu wiedzy” musi być dobrze wyważona przez Izbę. W końcowej analizie, przywiązując należytą wagę do wymaganego standardu dowodowego, Izba nie jest przekonana, że ustalono, iż Oskarżony miał uzasadnione podstawy, by podejrzewać przed atakiem na Srđ, że jego siły miały zamiar popełnić takie przestępstwa jak te im zarzucane. Był on raczej tylko świadomy ryzyka, że siły te mogą wymknąć się spod kontroli i dokonać takiego wykroczenia; ryzyka, które nie było nieznaczące ani odległe, ale mimo to, w ocenie Izby, nie wykazano, że było ono na tyle duże, aby w tych okolicznościach można było uznać, że wiedział, iż jego siły miały zamiar popełnić wykroczenie, tak jak to pojęcie jest rozumiane w orzecznictwie. Nie ustalono zatem, żeby przed rozpoczęciem ataku na Srđ Oskarżony wiedział lub miał podstawy, by sądzić, że podczas ataku jego siły ostrzelają Stare Miasto w sposób stanowiący przestępstwo.

418. Mając to na uwadze, Izba rozważy zatem, czy w trakcie ataku na Srđ w dniu 6 grudnia 1991 r. to, co było znane Oskarżonemu, zmieniło się, [co uzasadniłoby] zastosowanie art. 7 ust. 3. Na bardzo wczesnym etapie ataku, na długo przed tym, nim atakująca piechota JAL faktycznie dotarła do Srđ i fortu, około godziny 07:00, jak ustaliła Izba, Oskarżony został poinformowany przez Federalnego Sekretarza Obrony Narodowej gen. Kadijevicia o proteście ECMM [Misji Obserwacyjnej Wspólnoty Europejskiej] przeciwko ostrzałowi Dubrownika. Z podanych wcześniej powodów Oskarżony, wydając rozkaz ataku na Srđ, musiał wiedzieć, że artyleria JAL może potrzebować podjąć działania przeciwko chorwackim pozycjom obronnym w Dubrowniku, które zagrażały życiu atakujących żołnierzy i powodzeniu ataku na Srđ. Według ustaleń Izby wiedział on, że może istnieć tylko niewielka liczba takich chorwackich pozycji obronnych i że w miarę postępu ataku pozycje te mogą być celem kontrolowanego i ograniczonego ostrzału JAL wymierzonego w te pozycje lub w to, co uważano za takie pozycje. Podczas gdy protest, jaki wystosowano do gen. Kadijevicia, mógł prawdopodobnie wynikać z ostrzału wymierzonego

w takie chorwackie pozycje obronne, fakt, że Dubrownik był ostrzeliwany na niezwykle wczesnym etapie ataku (przed wschodem słońca), oraz to, że sytuacja została uznana przez ECMM za na tyle poważną, by uzasadnić wniesienie protestu w Belgradzie na faktycznie najwyższym szczeblu, sprawiłby, że Oskarżony, zdaniem Izby, powinien był co najmniej wiedzieć, że ostrzał Dubrownika, wykraczający poza to, co przewidywał na tym etapie na mocy rozkazu ataku na Srđ, miał wówczas miejsce. Wiedza ta miała, zdaniem Izby, taki charakter, że w połączeniu ze swoją wcześniejszą wiedzą był świadomy wyraźnego i dużego ryzyka, że jego artyleria już powtarzała swoje poprzednie zachowanie i popełniała takie przestępstwa, jakie jej zarzucono. W ocenie Izby ryzyko, że tak się działo, było na tyle realne, a konsekwencje na tyle poważne, że wydarzenia dotyczące gen. Kadijevicia powinny były wzbudzić niepokój Oskarżonego na tyle, by przynajmniej dostrzegł on pilną potrzebę uzyskania rzetelnych, dodatkowych informacji, tj. przeprowadzenia dochodzenia, aby lepiej ocenić sytuację i ustalić, czy artyleria JAL faktycznie ostrzeliwała Dubrownik, zwłaszcza Stare Miasto, i to bez uzasadnienia, tj. w sposób stanowiący przestępstwo. [...]

(c) Środki zapobiegawcze i karania

(i) Środki zapobiegawcze

420. [...] W momencie podejmowania przez Oskarżonego decyzji o zarządzeniu ataku na Srđ i w momencie rozpoczęcia ataku istniało, według jego wiedzy, realne ryzyko, że w ferworze walki artyleria JAL po raz kolejny powtórzy swój niedawny i już powtarzający się bezprawny ostrzał Dubrownika, a w szczególności Starego Miasta. [...] Znane ryzyko było wystarczająco realne, a konsekwencje dalszego niezdiscyplinowanego i nielegalnego ostrzału na tyle poważne, że ostrożny dowódca mógł uznać za pożądane wyraźne zaznaczenie, że rozkaz ataku na Srđ nie upoważniał artylerii wspierającej do ostrzału Starego Miasta. W zależności od stosunku takiego dowódcy do statusu Starego Miasta takie wyraźne doprecyzowanie mogło zostać opatrzone zastrzeżeniem typu „z wyjątkiem sytuacji, w której doszłoby do niebezpiecznego ostrzału ze Starego Miasta”, które to słowa odzwierciedlają treść jednego z wcześniejszych rozkazów. Izba nie jest jednak przekonana, że brak takiego doprecyzowania przed rozpoczęciem ataku powoduje powstanie odpowiedzialności karnej Oskarżonego, zgodnie z art. 7 ust. 3 Statutu, za to, co nastąpiło. Każde takie uściślenie byłoby jedynie wyrazem roztropnej ostrożności. Jednak przy ocenie wydarzeń, które nastąpiły później, istotne pozostaje, że nie podjęto takich środków ostrożności.

421. Istniały już oczywiście wcześniejsze rozkazy. Jak opisano w innym miejscu tej decyzji, w niektórych przypadkach ich skutkiem było wykluczenie ostrzału Dubrownika, w innych zabroniono ostrzału samego Starego Miasta. [...] Istnienie takich rozkazów nie zapobiegło skutecznie poprzednim ostrzałom. Co więcej, nie podjęto żadnych działań w stosunku do osób odpowiedzialnych za poprzednie naruszenia istniejących rozkazów. W tych okolicznościach, zdaniem Izby, samo istnienie takich rozkazów nie mogło być w dniu 6 grudnia 1991 r. postrzegane jako skuteczne w zapobiegnięciu powtórnemu ostrzałowi Dubrownika, a zwłaszcza Starego Miasta. Zdaniem Izby istnieje jednak istotne rozróżnienie

między takimi istniejącymi rozkazami, które – przy oczywistej bezkarności – nie były wiernie przestrzegane przez siły, którym je wydano, a kolejnym jasnym i konkretnym rozkazem o takim samym skutku, jeśli zostałby wydany w czasie i specjalnie na potrzeby nowego ataku. Nowy wyraźny rozkaz zakazujący ostrzeliwania Starego Miasta (jeśli taki był zamiar Oskarżonego) wydany w momencie wydania rozkazu ataku na Srđ, służyłby zarówno przypomnieniu jego siłom o istniejącym zakazie, jak i jego wzmocnieniu. Ponadto, co ważne, dałoby to jasno do zrozumienia osobom planującym i dowodzącym atakiem oraz tym, które dowodziły poszczególnymi jednostkami (gdyby tak chciał Oskarżony), że rozkaz ataku na Srđ nie był rozkazem uprawniającym do ostrzału Starego Miasta. Wobec braku takiego rozkazu istniała bardzo wyraźna perspektywa, że osoby planujące, dowodzące i kierujące atakiem zrozumieją nowy i konkretny rozkaz ataku na Srđ jako sugerujący przynajmniej, że ostrzał niezbędny do wsparcia ataku na Srđ był dozwolony, pomimo istniejącego rozkazu. [...] Nic nie potwierdza tego, że Oskarżony podjął jakiegokolwiek działania, aby się przed tym ustrzec. W istocie, jak ustaliła Izba, zamierzonym skutkiem rozkazu Oskarżonego, aby zaatakować Srđ, było to, że mógł nastąpić ostrzał, nawet Starego Miasta, który był niezbędny dla wsparcia atakującej piechoty na Srđ. Jak jednak wyjaśniono w tej decyzji, w ocenie Izby to, co wydarzyło się 6 grudnia, było celowym, długotrwałym i masowym ostrzałem Starego Miasta, ostrzałem wykraczającym całkowicie poza zakres jakichkolwiek dorozumianych rozkazów Oskarżonego. Jest jednak istotne, że przed atakiem na Srđ Oskarżony nie zrobił nic, aby upewnić się, że planującym, dowodzącym i prowadzącym atak, a zwłaszcza dowodzącym i kierującym artylerią wspierającą, przypomniano o ograniczeniach dotyczących ostrzału Starego Miasta albo wzmocniono istniejące zakazy.

422. Sąd, gdy gen. Kadrijević poinformował Oskarżonego około godziny 07:00 o proteście ECMM, Oskarżony otrzymał bezpośrednio informację o prawdopodobieństwie, że jego artyleria już wtedy powtarzała swój wcześniejszy nielegalny ostrzał Starego Miasta. Zakres posiadanej przez Oskarżonego wiedzy o ostrzale Starego Miasta w październiku i listopadzie, o problemach dyscyplinarnych 3/472 Bryg. Zmot. i jego oczywistej roli w listopadowym ostrzale Dubrownika, a zwłaszcza Starego Miasta, którą ujawniło listopadowe dochodzenie adm. Jokicia, oraz brak sprecyzowania przez niego celu ataku na Srđ w odniesieniu do ostrzału Dubrownika lub Starego Miasta są bardzo istotne. Łącznie powodują one, zdaniem Izby, silną potrzebę bardzo wyraźnego wyjaśnienia, poprzez natychmiastowy i bezpośredni rozkaz dla dowodzących i kierujących siłami atakującymi, zwłaszcza artylerią, szczególnego statusu Starego Miasta i istniejących zakazów ostrzeliwania go, a także ewentualnych ograniczeń lub zakazu ostrzału Starego Miasta, zamierzonego przez Oskarżonego 6 grudnia 1991 r. To powinno być zupełnie oczywiste. W materiale dowodowym nie ma żadnej sugestii, że taki rozkaz został wydany tego dnia przez Oskarżonego lub przez kogokolwiek innego [...].

423. Istniała również oczywista natychmiastowa potrzeba uzyskania wiarygodnych informacji na temat tego, jaki ostrzał przeprowadzały siły JAL i dlaczego. [...]

424. Tak jak Oskarżony dysponował gotowymi i natychmiastowymi środkami, aby być informowanym o okolicznościach w Dubrowniku i na Starym Mieście, dotyczących ostrzału JAL, i aby łatwo wysłać swój własny personel w celu dalszego zbadania [sytuacji] i złożenia raportu, tak samo dysponował on gotowymi i natychmiastowymi środkami przez cały dzień 6 grudnia 1991 r., aby przekazywać rozkazy dowódcy sił atakujących, kpt. Kovačevićowi, i innym starszym oficerom 9 VPS w Žarkovicy, w tym kapitanowi okrętu wojennego Zecowi. [...]

433. [...] Oskarżony był uprawniony i miał środki materialne do wstrzymania ostrzału Starego Miasta przez dziesięć i pół godziny trwania ostrzału, miał też środki i uprawnienia do powstrzymania ostrzału szerzej pojętego Dubrownika. Żadne kroki, które mógł podjąć Oskarżony, nie były skuteczne. Chociaż siły odpowiedzialne za ostrzał znajdowały się pod bezpośrednim dowództwem 9 VPS, podlegały one jego zwierzchniemu dowództwu i były tego dnia zaangażowane w ofensywną operację wojskową, zgodnie z rozkazem Oskarżonego, mającą na celu zdobycie Srđ.

434. Chociaż Izba ustaliła, że Oskarżony nie wydał rozkazu przerwania ataku na Srđ po rozmowie z adm. Jokiciem około godziny 07:00 w dniu 6 grudnia 1991 r., Izba zauważa, że gdyby rzeczywiście wydał ten rozkaz, skutkiem tego, co nastąpiło, jest wykazanie, że Oskarżony w ogóle nie podjął rozsądnych działań w ramach swoich możliwości fizycznych i prawnych, aby zapewnić, że jego rozkaz został przekazany wszystkim jednostkom JAL biorącym udział w ataku, i zapewnić, że jego rozkaz został wykonany. Samo to zaniedbanie wystarczyłoby, aby Oskarżony poniósł odpowiedzialność za działania swoich podwładnych na podstawie art. 7 ust. 3, nawet gdyby około godziny 07:00 zarządził wstrzymanie ataku na Srđ.

(ii) Środki karania

[...]

444. Dowody wskazują, w ustaleniu Izby, że Oskarżony przez cały czas miał pełne materialne i prawne upoważnienie do samodzielnego działania w celu przeprowadzenia dochodzenia lub podjęcia działań dyscyplinarnych lub innych niekorzystnych działań przeciwko oficerom 9 VPS, którzy bezpośrednio uczestniczyli w ataku lub którzy nie zapobiegli lub nie powstrzymali bezprawnego ataku artyleryjskiego na Stare Miasto w dniu 6 grudnia 1991 r. Mimo to Oskarżony zdecydował się nie podejmować żadnych działań. Biorąc pod uwagę, że jedną z linii obrony jest stwierdzenie, że adm. Jokić i jego personel w 9 VPS zaplanowali, zatwierdzili i nadzorowali atak na Dubrownik w dniu 6 grudnia 1991 r. i celowo nie informowali Oskarżonego i 2 OG o ataku, dopóki ten się nie powiódł, należy również odnotować w ustaleniu Izby, że Oskarżony w żadnym momencie nie wszczął dochodzenia w sprawie zachowania adm. Jokića lub jego personelu, ani nie podjął wobec nich żadnych działań dyscyplinarnych lub innych niekorzystnych działań w związku z wydarzeniami z dnia 6 grudnia 1991 r. [...]

Wniosek

446. W świetle ustaleń poczynionych wcześniej w tej części Izba jest przekonana, że Oskarżony sprawował skuteczną kontrolę nad sprawcami bezprawnego ostrzału Starego Miasta w Dubrowniku w dniu 6 grudnia 1991 r. Oskarżony miał prawną i materialną możliwość powstrzymania bezprawnego ostrzału Starego Miasta i ukarania jego sprawców. Izba jest ponadto przekonana, że około godziny 07:00 dnia 6 grudnia 1991 r. Oskarżony został poinformowany co najmniej o wyraźnej możliwości, że jego artyleria powtórzyła swoje poprzednie zachowanie i popełniła przestępstwa takie jak te, o które ją oskarżono. Mimo tej świadomości Oskarżony nie upewnił się, że uzyskał wiarygodną informację, czy rzeczywiście doszło do ostrzału Dubrownika, zwłaszcza Starego Miasta, przez JAL, a jeśli tak, to z jakich powodów. Co więcej, Oskarżony nie podjął niezbędnych i rozsądnych środków, aby zapewnić przynajmniej przerwanie bezprawnego ostrzału Starego Miasta. Izba jest ponadto przekonana, że Oskarżony w żadnym momencie nie wszczął dochodzenia w sprawie postępowania swoich podwładnych odpowiedzialnych za ostrzał Starego Miasta, ani nie podjął wobec nich żadnych działań dyscyplinarnych lub innych niekorzystnych działań w związku z wydarzeniami z dnia 6 grudnia 1991 r. Izba jest zatem przekonana, że istnienie elementów niezbędnych do ustalenia odpowiedzialności przełożonego Oskarżonego na podstawie art. 7 ust. 3 Statutu za bezprawny ostrzał Starego Miasta przez JAL w dniu 6 grudnia 1991 r. zostało stwierdzone.

[...]

X. DYSPOZYCJA

477. Z powyższych względów, po rozważeniu wszystkich dowodów i oświadczeń stron, Izba postanawia, co następuje:

478. Na podstawie art. 7 ust. 3 Statutu Izba uznaje Oskarżonego za winnego w dwóch następujących zarzutach:

[...]

Punkt 6: Zniszczenie lub umyślne uszkodzenie instytucji poświęconych religii, dobroczynności, edukacji, sztuce i nauce, zabytków i dzieł sztuki i nauki, naruszenie praw lub zwyczajów wojennych, zgodnie z art. 3 Statutu.

[...]

481. Niniejszym Izba skazuje oskarżonego na karę ośmiu lat pozbawienia wolności.

[...]

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: <https://www.icty.org/x/cases/strugar/tjug/en/str-tj050131e.pdf> (dostęp: 20.02.2021).

XI

Konflikt zbrojny w Afganistanie

**Dekrety mułły Mohammada Omara
dotyczące ochrony dziedzictwa Afganistanu
(czerwiec/lipiec 1999 r.)**

Okres władzy Talibów przyniósł dziedzictwu kulturowemu Afganistanu ogromne straty, choć przez większą część swoich rządów islamscy przywódcy starali się eliminować przypadki grabieży stanowisk lub niszczenia rzeźb i reliefów. W roku 1999 „wódz wiernych” (*amir al-muminin*), mułła Mohammad Omar, pełniący rolę faktycznej głowy państwa, wydał dwa dekrety, określające zadania Ministerstwa Kultury w zakresie ochrony afgańskich zabytków. Treść tych aktów znana jest tylko z zapisu dokonanego podczas spotkania Przywódców kraju w lipcu 2001 r. Zakazano m.in. dewastacji oraz nielegalnych prac wykopaliskowych, a także – odwołując się być może do zapisów Konwencji haskiej – wykorzystywania obiektów historycznych przez wojsko. Sporo miejsca poświęcono także kwestii posągów skalnych w Bamianie i innych przedstawień Buddy, dokonując jasnego rozróżnienia między zakazanymi w islamie współczesnymi przedstawieniami postaci ludzkich a zabytkowymi dziełami sztuki, które przestały być przedmiotem kultu religijnego.

Radykalna zmiana w polityce kulturalnej Talibów nastąpiła w ostatnim roku istnienia ich państwowości. 26 lutego 2001 r. Omar ogłosił nowy dekret, który dla odmiany nakazywał zniszczenie wszystkich przedstawień pozostających w sprzeczności z zasadami Koranu. Jednocześnie zamknięto muzeum w Kabulu, a w głąb kraju wyruszyły specjalne grupy, aby niszczyć „bałwochwalcze wizerunki i sanktuaria” – szacuje się, że ich ofiarą mogło paść ok. 2500 obiektów. Pomimo wcześniejszych deklaracji Omara pod wpływem silnego lobby najbardziej radykalnych duchownych muzułmańskich, którzy negatywnie odebrali ówczesne apele środowisk międzynarodowych o tolerancję religijną, a nawet propozycje wykupienia posągów w Bamianie, ostatecznie podjęto decyzję o ich wysadzeniu. Akcję tę przeprowadzono w marcu 2001 r.

* * *

Ochrona dziedzictwa kulturowego

Całe dziedzictwo historyczno-kulturowe jest uważane za integralną część dziedzictwa Afganistanu i z tego powodu należy do Afganistanu, ale naturalnie również do społeczności międzynarodowej. Jakikolwiek wykopywanie lub handel obiektami dziedzictwa kulturowego są absolutnie zabronione i będą karane zgodnie z prawem.

Zabezpieczenie relikwów historycznych w Afganistanie

1. Historyczne i kulturowe relikty w Afganistanie pochodzą z okresu obejmującego siedem tysięcy lat i dotyczą także kultury, religii i wierzeń cywilizacji okresów wcześniejszych. Dziedzictwo kulturowe Afganistanu jest bardzo bogate i ma kluczowe znaczenie na arenie międzynarodowej. Rząd stwierdza, że dziedzictwo to musi być ochraniać i zachowane.
2. Rozkopywanie miejsc historycznych lub stanowisk [archeologicznych] jest zabronione i musi zostać przerwane. Obszary zamieszkałe, położone w pobliżu tych stanowisk, powinny być utrzymywane bez niszczenia w jakikolwiek sposób dziedzictwa kulturowego.
3. Ministerstwo Kultury jest odpowiedzialne za wydawanie niezbędnych instrukcji dla wszystkich pokrewnych departamentów i władz w celu monitorowania stanu i zachowania dziedzictwa kulturowego. Ministerstwo będzie poszukiwać wsparcia ze strony przywódców wojskowych i religijnych, jak również [liderów] społeczności w wykonywaniu tych obowiązków. Zarówno Ministerstwo, jak i wspomniani przywódcy mają obowiązek wyjaśniania ludności, jaką wartość i znaczenie ma dziedzictwo. Jeśli dojdzie do jakiegokolwiek poważnego incydentu, powinna zostać wezwana policja i inne siły porządkowe.
4. Afgańska Akademia Nauk jest odpowiedzialna za upoważnienie przedstawicieli Muzeum w Kabulu do regularnej inspekcji stanowisk historycznych i prowadzenia profesjonalnych badań.
5. Obowiązujące prawodawstwo zajmuje się nielegalnym handlem obiektami historycznymi w celu zapobiegania takim działaniom i określa wysokie kary za złamanie prawa. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych i Ceł, Ministerstwo Finansów, lotnisko w Kabulu i Służby Wywiadu są współodpowiedzialne za egzekwowanie tego prawa we współpracy z Ministerstwem Kultury.
6. Słynne posągi Buddy w Bamianie zostały wykonane przed przybyciem islamu do Afganistanu i należą do największych tego rodzaju w Afganistanie i na świecie. W Afganistanie nie ma buddystów, którzy czciliby te statuy. Odkąd islam przybył do Afganistanu do dnia dzisiejszego, posągi te nie zostały zniszczone. Rząd traktuje posągi z pełnym szacunkiem i stoi na stanowisku, że obecnie ich ochrona powinna być taka jak zawsze. Rząd nadal uznaje posągi w Bamianie za potencjalne źródło znacznych dochodów dla Afganistanu ze strony zagranicznych zwiedzających. Co więcej, międzynarodowe społeczności buddyjskie ostatnio wystosowały ostrzeżenie, że w przypadku zniszczenia posągów w Bamianie w ich regionach zostaną zburzone meczety. Muzułmanie na świecie zwracają uwagę na tę deklarację. Rząd talibski oświadcza, że Bamian nie zostanie zniszczony i będzie chroniony.
7. Na prezesie Afgańskiej Akademii Nauk spoczywa obowiązek zachowania posągów w Bamianie. Ministerstwo jest odpowiedzialne za zachowanie wszystkich stanowisk i obiektów historycznych oraz za ich odnowienie i poprawienie [stanu] na przyszłość.

8. Wszystkie garnizony wojskowe zostały poinstruowane, że stanowiska historyczne nie mogą być wykorzystywane w celach wojskowych oraz że mają się natychmiast ewakuować i przenieść w lokalizacje pozbawione stanowisk historycznych. Garnizony te będą też współpracować z Ministerstwem Kultury w celu zabezpieczenia historycznych stanowisk i obiektów.

9. Dekret niniejszy, wydany przez Jego Ekscelencję, dotyczący ochrony relikwów historycznych został uwzględniony i zatwierdzony przez Radę Narodową. Z tego względu Ministerstwo Kultury będzie pracować w zgodzie [z tym aktem] i wprowadzać dekret w życie.

[tłum. na j. angielski A. Sinding-Larsen,
tłum. na j. polski M. Lemiesz]

Źródło: *Decrees by Mullah Omar. Issued by Mullah Omar, Head of the Taliban Movement, „The Society for the Preservation of Afghanistan’s Cultural Heritage Newsletter” 2000, nr 6, s. 18.*

94.

Rezolucja w sprawie ochrony dziedzictwa kulturowego Afganistanu przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Państw-Stron Kon- wencji Światowego Dziedzictwa (Paryż, 30–31 października 2001 r.)

Rezolucja została przyjęta na 13. sesji Zgromadzenia Ogólnego Państw-Stron Konwencji Światowego Dziedzictwa. Po zniszczeniu przez bojowników ugrupowania Talibów posągów Buddy w Bamianie UNESCO wezwała państwa do ratyfikacji dokumentów regulujących zasady ochrony dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych oraz podjęcia działań na rzecz poprawienia ochrony i wzmocnienia świadomości społecznej w tym zakresie. W rezolucji uznano zniszczenie pomników Buddy za zbrodnię przeciwko wspólnemu dziedzictwu ludzkości.

* * *

Przypominając zaproszenie Rady Wykonawczej UNESCO, wystosowane na jej 161. sesji do Komitetu Światowego Dziedzictwa, aby określić środki zapewniające lepszą ochronę wspólnego dziedzictwa ludzkości;

uwzględniając postanowienia Konwencji o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego (Haga, 1954) i jej protokołów, Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury (1970), Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturowego i naturalnego (1972), Konwencji UNIDROIT i innych odpowiednich międzynarodowych instrumentów prawnych;

doceniając próby podejmowane przez Dyrektora Generalnego UNESCO, państwa członkowskie UNESCO oraz różne organizacje i osoby prywatne w celu przekonania Talibów do ochrony dziedzictwa kulturowego Afganistanu;

potępia umyślne niszczenie przez siły Talibów dziedzictwa kulturowego Afganistanu, w szczególności posągów w Bamianie, jako „zbrodnię przeciwko wspólnemu dziedzictwu ludzkości”;

apeluje do wszystkich Państw-Stron Konwencji Światowego Dziedzictwa o przystąpienie do Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i jej protokołów, Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury, Konwencji UNIDROIT i innych międzynarodowych instrumentów prawnych chroniących dziedzictwo kulturowe, jeśli jeszcze tego nie uczyniły;

zachęca Dyrektora Generalnego UNESCO do poinformowania Komitetu Światowego Dziedzictwa, na jego 25. sesji, o chronologii wydarzeń związanych z procedurą wpisu na Listę światowego dziedzictwa posągów w Bamianie i innych

afgańskich obiektów dziedzictwa kulturowego przez przebywający obecnie na uchodźstwie rząd Islamskiego Państwa Afganistanu;

zachęca Komitet Światowego Dziedzictwa, aby na swojej 25. sesji rozważył:

- a) sposoby i środki, za pomocą których można wzmocnić wdrażanie Konwencji Światowego Dziedzictwa, zwłaszcza w odniesieniu do innych odpowiednich konwencji UNESCO dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego;
- b) środki służące wzmocnieniu promocji edukacji, działań zwiększających świadomość i komunikacji dotyczących niezastąpionych wartości dziedzictwa kulturowego ludzkości;
- c) ulepszone mechanizmy promowania naukowej dokumentacji potencjalnych i istniejących obiektów światowego dziedzictwa kulturowego;

zachęca Państwa-Strony do poinformowania Komitetu Światowego Dziedzictwa, na jego 25. sesji, o wszelkich działaniach, jakie podjęły w celu ochrony dziedzictwa kulturowego Afganistanu;

zachęca Dyrektora Generalnego UNESCO do informowania Sekretarza Generalnego Organizacji Narodów Zjednoczonych [o sytuacjach], gdy wspólnemu dziedzictwu ludzkości grozi umyślne zniszczenie, aby mógł on zaproponować niezbędne działania w celu ochrony tego dziedzictwa.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: UNESCO Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, <https://whc.unesco.org/archive/2001/whc-01-conf208-23e.pdf> (dostęp: 21.07.2021).

Nota: Tekst pochodzi z materiałów internetowych UNESCO. Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i opublikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.

95.

Notatka służbowa

**ze spotkania z przedstawicielami Departamentu Informacji i Kultury
w Ghazni oraz inspekcji stanowiska archeologicznego Tepe Sardar
(24 czerwca 2010 r.)**

Istotnym elementem zadań realizowanych przez specjalistów ds. ochrony dóbr kultury przy Polskim Kontyngencie Wojskowym (PKW) Afganistan było nawiązanie współpracy z Departamentem Informacji i Kultury w Ghazni, reprezentującym przy władzach prowincji stołeczny resort kultury. Choć w 2010 r. instytucja ta była wciąż na etapie tworzenia, a zadania związane z ochroną zabytków stanowiły jedynie niewielką część jej obowiązków, to regularne spotkania stanowiły zawsze okazję do pozyskania istotnych informacji nt. lokalnego dziedzictwa. Jednym z obiektów, które najpoważniej ucierpiały podczas wojny domowej i w wyniku aktów wandalizmu ze strony muzułmańskich ekstremistów, był buddyjski zespół klasztorny w Tepe Sardar, słynący z kilku monumentalnych posągów Buddy, unikalnej kaplicy hinduistycznej oraz kamiennej stupy (pomnika wotywnego), jednej z największych w Azji Centralnej. Wizja lokalna na tym stanowisku była elementem szerszej zakrojonych prac ewidencyjnych, jakimi pracownicy dla wojska specjaliści objęli znaczną część położonych w granicach prowincji Ghazni miejsc historycznych. Ponieważ inspekcja nie tylko potwierdziła rozległą degradację substancji zabytkowej, ale pozwoliła również zaobserwować nowe źródła zagrożeń (obecność grupy nomadów), po konsultacjach z miejscowymi władzami w roku 2012 w Tepe Sardar zrealizowany został projekt zabezpieczenia historycznego kompleksu systemem ogrodzeń.

* * *

FOB Ghazni, 27.06.2010 r.

Zespół Specjalistów Provincial Reconstruction Team
i
Grupa ds. Zarządzania i Rozwoju Dystryktów

Dotyczy:

Notatka służbowa z wyjazdu w dn. 24.06.2010 – spotkanie z Dyrektorem i pracownikami Departamentu Informacji i Kultury oraz inspekcją na stanowisku archeologicznym Tepe Sardar

Cel:

Zorientowanie się w bieżących problemach związanych z ochroną dziedzictwa kulturowego w prow. GHAZNI oraz z funkcjonowaniem lokalnych mediów; zapoznanie

się z propozycjami projektów z zakresu ochrony i renowacji wybranych obiektów zabytkowych w AoR²⁸⁰; QA/QC²⁸¹ projektu budowy Biblioteki Sądu Apelacyjnego w GHAZNI; prospekcja na stanowisku archeologicznym TEPE SARDAR.

Uczestnicy:

Xxx XXXXXXXX XXXXXX²⁸² (Dyrektor Wydziału Informacji i Kultury), XXXXXXXX XXXXXXXXXXXX (przedstawiciel ekspedycji archeologicznej l'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente w GHAZNI), Xxx XXXXX (szef stacji telewizyjnej), XXXXXXX XXXXXXX XXXXXXXXXXX (rzecznik prasowy Gubernatora GHAZNI), XXXXXXX XXXXXXX (asystent gubernatora GHAZNI ds. projektów rekonstrukcyjnych); kpt. XXXXXXXX XXXXXXXXXXXX (oficer operacyjny PRT), XXXXXXX XXXXXXX (specjalista PRT ds. mediów), LTC. XXXXXXX XXXXXXX (szef US HTT), XXXXXXX XXXXXXX (specjalista US HTT), MCPO Xxx XXXXXXX (specjalista-inżynier PRT), kpt. XXXXXXX XXXXXXX (S-5), Marek LEMIESZ (doradca Gds.ZiRD ds. kulturowych).

Czas:

240830JUNE10 – wyjazd z FOB GHAZNI; 241320JUNE10 – powrót do FOB GHAZNI.

Miejsce:

Wydział Informacji i Kultury Urzędu prow. GHAZNI (42 S VC 46534 11765); Sąd Apelacyjny w GHAZNI (42 S VC 46623 11665); stanowisko archeologiczne TEPE SARDAR (42 S VC 49560 13330²⁸³).

Sprawozdanie:

W dn. 24.06 br. Polski Zespół TF WE PRT²⁸⁴ zorganizował patrol, którego celem było spotkanie z przedstawicielami lokalnego Departamentu Informacji i Kultury (Dept. of Information & Culture, DIC) w GHAZNI, a także przeprowadzenie inspekcji na stanowisku archeologicznym w TEPE SARDAR. W wyjeździe udział wzięli przedstawiciele PRT, US HTT oraz Gds.ZiRD.

W założeniu pomysłodawców spotkanie w DIC GHAZNI miało na celu:

- przedyskutowanie problemu ochrony dziedzictwa historycznego na terenie prowincji,
- zaktualizowanie danych nt. Departamentu, zapoznanie się z ewentualnymi zmianami w strukturze, zadaniach czy możliwościach budżetowych urzędu,
- omówienie propozycji projektów z zakresu ochrony i renowacji obiektów zabytkowych GHAZNI, jakie mogłyby zostać zrealizowane przez TF WE prze[d] rokiem 2013,

²⁸⁰ Area of Responsibility – obszar odpowiedzialności [przypr. red.].

²⁸¹ Quality Assurance / Quality Control – procedura kontroli jakości prac [przypr. red.].

²⁸² Ze względów bezpieczeństwa wymienione w dokumencie nazwiska zostały ukryte [przypr. red.].

²⁸³ Koordynaty na główny kompleks sakralny na szczycie wzgórze. Źródła internetowe podawały błędną lokalizację MGRS: 42 S VC48932 10550.

²⁸⁴ Task Force White Eagle Provincial Reconstruction Team – Zespół Odbudowy Prowincji w Ghazni [przypr. red.].

- przedyskutowanie bieżących kwestii z dziedziny funkcjonowania mediów w prow. GHAZNI oraz aktualnie realizowanych w tej dziedzinie projektów PRT.

Na wstępie uczestnicy ustalili z Xxx XXXXXXXXXXX XXXXXXXX (RMT), iż spotkanie podzielone zostanie na dwie główne części: uzyskanie od przedstawicieli DIC odpowiedzi na szereg pytań, które pomogłyby uzupełnić i rozbudować pełny obraz sfery zagadnień związanych z dziedzictwem kulturowym prowincji, w drugiej kolejności natomiast – zaprezentowanie propozycji projektów TF WE w tej właśnie dziedzinie. Odrębnie przeprowadzona została rozmowa z rzecznikiem Gubernatora XXXXXXXXXXX. W pierwszej części spotkania uczestniczyli także reporterzy z lokalnej prasy i stacji telewizyjnej, towarzyszący XXXXXXX XXXXXXXX. Pierwszym z poruszonych podczas spotkania w DIC tematów były przedsięwzięcia z zakresu ochrony i renowacji dziedzictwa kulturowego prow. GHAZNI, jakie powinny zostać zrealizowane przed obchodami roku 2013. W części tej wzięł również udział asystent gubernatora GHAZNI ds. projektów rekonstrukcyjnych – XXXXXXX XXXXXXX, który udawał się właśnie na wizytację kilku aktualnie prowadzonych budów. RMT przypomniał, iż w ub. roku dostarczył na ręce polskiego zespołu PRT listę 42 projektów (*reconstruction projects*), jakie należy przeprowadzić na terenie miasta. W toku dalszej rozmowy udało się jednak uściślić, iż zestawienie to zawiera przede wszystkim inicjatywy infrastrukturalne, natomiast stricte renowacji zabytków dotyczy zaledwie 8 projektów. Zakładają one przeprowadzenie niezbędnych prac zabezpieczających, restauracyjnych i remontowych w następujących obiektach:

1. kaplica ALI QALA,
2. TAJI AULA,
3. kaplica KHARI AULI,
4. sanktuarium KHWAJA LAIKHWAN,
5. sanktuarium PIR SHATRAA,
6. SAYID HASSAN QALA,
7. kaplica SHARIF KHAN,
8. SHAMIR (?).

Łączny koszt wymienionych projektów został oszacowany na ok. 1 mln USD. Podczas wizyty przedstawicieli rządu (GHAZNI, 8.06.2010) Yousuf PASHTOON, p.o. Ministra Rozwoju Urbanistycznego i Mieszkalnictwa, oficjalnie poinformował władze prowincji o wyasygnowaniu przez GIROA dotacji w wysokości 10 mln USD na realizację przedsięwzięć m.in. z dziedziny renowacji zabytków. Jak przyznał RMT, wprawdzie od deklaracji minęło już kilka tygodni, jednak do chwili obecnej nie rozpoczęto żadnych prac. Ponadto pracownicy DIC wyrazili zgodną opinię, iż w planach przygotowania GHAZNI do roli Światowej Stolicy Kultury Islamu lokalne władze wydają się całkowicie zapominać o tak istotnym aspekcie, jak renowacja zabytków GHAZNI²⁸⁵. Zdaniem RMT, niektóre z obiektów (zwłaszcza na

²⁸⁵ Całkowita wartość wspomnianych 42 projektów rekonstrukcyjnych sięga niemal 200 mln USD, natomiast renowacja miejsc historycznych jest tylko jednym z trzech priorytetowych pól działania obok odbudowy służb publicznych oraz tworzenia centrów handlowych. Zob. notatka 'NotSluzbMINKULT_8JUNE10.pdf', dysk sieciowy MIL-WAN.

terenie średniowiecznego miasta, jak pałac Massuda III czy wieże Bahrami Szaha i Massuda) wymagają natychmiastowych działań zabezpieczających.

Kolejną z omawianych kwestii była szeroko rozumiana ochrona dóbr kultury na terenie prow. GHAZNI. Jedną ze sfer działalności DIC pozostaje realizacja założeń polityki konserwatorskiej, sformułowanych w dokumentach strategicznych Ministerstwa Informatyki i Kultury w Kabulu²⁸⁶ oraz w „Ustawie o ochronie dziedzictwa historycznego i kulturowego” z 21.05.2004. Wg RMT, wchodzący w skład kierowanego przez Departamentu Dział ds. Zabytków Historycznych odpowiada za ok. 60 obiektów, zarejestrowanych przez Ministerstwo. RMT zobowiązał się dostarczyć na następne spotkanie pełną ich listę²⁸⁷. Wśród nich znajdują się: historyczne meczety, mauzolea i kaplice muzułmańskie, świątynie i klasztory budyjskie, jak również obiekty fortyfikacyjne różnorodnej chronologii.

RMT potwierdził, iż część z tych obiektów pozostaje zagrożona tak intencjonalną dewastacją ze strony miejscowej ludności, jak i działalnością rabunkową, w tym wypadku prowadzoną zarówno przez mieszkańców okolicznych miejscowości, jak i dobrze zorganizowane grupy przestępcze. W opinii szefa DIC, sam średniowieczny zespół miejski GHAZNI nie stwarza w tej materii poważniejszych problemów, natomiast do najbardziej narażonych zniszczeniem należą stanowiska historyczne zlokalizowane w dystryktach takich, jak DEH YAK, NAWOR i GELAN. Rozmówcy nie potwierdzili natomiast informacji uzyskanej wcześniej od Dyrektora Departamentu Spraw Religijnych i Pielgrzymek, jakoby część zabytkowych obiektów religijnych pozostawała w gestii tego właśnie urzędu. Zdaniem RMT, wszystkie budowle zabytkowe, bez względu na ich funkcję, są podległe Ministerstwu Informatyki i Kultury. Wyraził też opinię, iż władze w Kabulu nie wykazują jednak wystarczającej troski o los dóbr kultury na prowincji.

Pomimo, iż od kilku lat Ministerstwo Informatyki i Kultury we współpracy z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych Afganistanu tworzy struktury tzw. Policji Archeologicznej²⁸⁸, w prow. GHAZNI do chwili obecnej nie funkcjonuje ani jeden oddział tej formacji. ANP jest wprawdzie zobligowane do zabezpieczenia najcenniejszych obiektów zabytkowych czy patrolowania rejonu stanowisk archeologicznych, jednak w praktyce nie traktuje tego obszaru zadaniowego zbyt poważnie. Co prawda niektóre z checkpointów rozlokowane zostały w pobliżu miejsc lokalizacji zabytków, niemniej taka forma dozoru wydaje się być dalece niewy-

²⁸⁶ Element ponad-resortowego programu Narodowej Strategii Rozwoju Afganistanu.

²⁸⁷ Liczba tych obiektów zbliżona jest do ilości stanowisk archeologicznych, zestawionych przez doradcę Gds.ZiRD w oparciu o publikowane źródła naukowe, zwł. zaś o *Archaeological Gazetteer of Afghanistan* (Paryż 1982) pod red. W. Balla. Z drugiej strony, z dalszej rozmowy (patrz niżej) wynika, iż sporą część z owych 60 pozycji stanowią zabytkowe meczety na terenie miasta GHAZNI. Kwestia zostanie wyjaśniona po otrzymaniu w/w zestawienia.

²⁸⁸ Pierwsze formacje powołano już w roku 2004. Aktualna liczebność, stan wykształcenia i wyposażenia nie są dokładniej znane, podobnie jak sprzeczne są informacje nt. systemu rekrutacji (niezależny nabór prowadziło te[ż] Ministerstwo Kultury). W 2008 Policja Archeologiczna miała zatrudniać 500 etatowych funkcjonariuszy, jednak dane z pocz. 2009 podawały liczbę zaledwie 350 w całym kraju.

starcząca. Ponadto, nagminnym zjawiskiem jest, że funkcjonariusze ANP, zamiast np. patrolować teren średniowiecznych ruin w GHAZNI, spędzają ten czas na posterunku. Jak parokrotnie podkreślił RMT i inni afgańscy uczestnicy rozmowy, kluczową kwestią wydaje się dziś zapewnienie ogólnego bezpieczeństwa na terenie prowincji. W opinii pracowników DIC, w obecnej sytuacji prowadzenie jakichkolwiek przedsięwzięć renowacyjnych jest praktycznie niewykonalne, podobnie jak zapewnienie częstszego dozoru obiektów zabytkowych np. przez ANP może wiązać się z większym narażeniem na ataki ze strony TB.

Wydział kierowany przez RMT zatrudnia na etatach dwóch strażników zabytków, których zadaniem jest zabezpieczenie dóbr kultury na terenie całej (sic!) prow. GHAZNI. W praktyce jednak, z braku odpowiedniego środka lokomocji (wyposażeni są jedynie w rowery), ich działania ograniczają się do sporadycznego kontrolowania starego GHAZNI, nowo wznoszonego muzeum oraz kilku zabytkowych meczetów w mieście. Dodatkowo, aktualnie Departament nie posiada jakiegokolwiek pojazdu – jedyny służbowy samochód został na dzień przed spotkaniem (tj. 23.06) skradziony w miejscowości KHASHAKH (KHASHAQ?).

Przedmiotem zainteresowania przedstawicieli TF WE był też projekt odbudowy muzeum w GHAZNI-RAUZA (tzw. Museum of Islamic Art), mieszczącego się w mauzoleum sułtana Abdul Razaqqa. Kwestię tę przybliżył Xxxxxx XXXXXXXXXXXXX²⁸⁹, reprezentujący misję I'Istituto Italiano per l'Africa e l'Oriente (IsIAO), posiadającą w dalszym ciągu koncesję na wykopaliska archeologiczne na terenie GHAZNI. Rozmówca nie posiadał bardziej szczegółowych informacji nt. roli UNESCO w tym przedsięwzięciu²⁹⁰, iż prace są prowadzone w oparciu o fundusze włoskie. XXXXXXXXXXXXX utrzymuje też, iż prace rekonstrukcyjne w gmachu mauzoleum jeszcze do niedawna posuwały się naprzód. Poza renowacją samego muzeum, w planie jest też budowa kas biletowych, pomieszczeń dla strażników i ubikacji. Ze swej strony zaproponował zorganizowanie przy najbliższej okazji wizyty w tym obiekcie, aby bezpośrednio zaprezentować stan zaawansowania robót. Z wypowiedzi XXXXXXXXXXXXX wynika jednak, iż od jakiegoś czasu prace nie są kontynuowane.

Rozmówca nie miał też żadnych aktualnych informacji nt., anonsowanej przed kilku laty przez biuro UNESCO w Kabulu, projektu budowy drugiej placówki muzealnej – tzw. Muzeum Sztuki Przed-Islamskiej²⁹¹. Z posiadanych przez niego wiadomości wynika, iż w chwili obecnej nowo tworzone muzeum obejmie swą

²⁸⁹ W bazie adresowej instytucji podległych Ministerstwu Kultury Afganistanu (www.culturalprofiles.net/afghanistan) z roku 2007 XXXXXXXXXXXXX występuje jako Dyrektor Muzeum oraz „Director of Historic Monuments”[.] Indagowany w tej sprawie, zaprzeczył, iż miałby obecnie pełnić taką funkcję. Kwestia wymaga wyjaśnienia.

²⁹⁰ Przygotowany w 2004 projekt UNESCO zakłada uruchomienie obu muzeów wraz z ich kompletnym wyposażeniem, przeszkolenie personelu oraz zorganizowanie pracowni konserwacji zabytków. Całkowity koszt środków, jakie miał przekazać rząd Włoch, skalkulowano na ok. 700.000 USD. Jedyna dostępna informacja wspomina kwiecień 2008 jako datę rozpoczęcia projektu, jednak serwisy UNESCO nie podają jakichkolwiek szczegółów z jego realizacji.

²⁹¹ Pomysł zainicjowany niedługo przed II wojną światową przez włoskich archeologów, zarzucony w roku 1979.

ekspozycją zarówno zabytki „muzułmańskie” pochodzące z badań archeologicznych w średniowiecznym zespole miejskim GHAZNI, jak i plastykę buddyjską z kompleksu sakralnego w pobliskim TEPE SARDAR. Jak dotąd, wszystkie eksponaty z tych dwóch stanowisk, niegdyś prezentowane w salach muzealnych placówki GHAZNI, przechowywane są w magazynach Muzeum Narodowego w KABULU, dokąd wywieziono je w końcu lat 80-tych. Dodatkowo, jak uważają RMT i XXXXXXXXXXXX, przed przygotowaniem do 2013 priorytetem musi być niewątpliwie ukończenie ekspozycji poświęconej kulturze materialnej i sztuce epoki islamskiej. Tym niemniej DIC, jak i Ministerstwo Informacji i Kultury, byłyby również bardzo zainteresowane podjęciem projektu budowy ekspozycji poświęconej sztuce prehistorycznej, antycznej czy buddyjskiej.

Trwające ponad dwie godziny posiedzenie nie pozwoliło na poruszenie wszystkich uprzednio zaplanowanych kwestii. Przedstawiciele TF WE jedynie zasygnalizowali propozycje projektów z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego, które chcieliby przedyskutować ze stroną afgańską. Wśród nich znalazły się:

- projekt utworzenia przy nowo powstającym muzeum w GHAZNI centrum edukacji historycznej dla dzieci i młodzieży,
- podstawowe prace renowacyjno-zabezpieczające w obrębie fundamentów wież Bahrami Szacha i Massuda w GHAZNI,
- instalacja zabezpieczeń technicznych (ogrodzenia) na najbardziej zagrożonych stanowiskach archeologicznych prowincji (GHAZNI, TEPE SARDAR, DASHTI NAWAR, DULANA, SRA GHUNDAI),
- współpraca w zakresie wzmocnienia systemu dozoru obiektów zabytkowych przez tzw. Policję Archeologiczną ANP,
- przygotowanie listy 50–60 eksponatów muzealnych z badań wykopaliskowych w GHAZNI (fragmenty płaskorzeźb, ceramika, brązy), przeprowadzenie kompleksowej konserwacji i restauracji w Polsce (Muzeum Narodowe w Warszawie), następnie włączenie obiektów do przygotowywanej na rok 2013 ekspozycji muzealnej w mauzoleum Abdul Razzaqa,
- włączenie się strony polskiej w system stypendiów dla afgańskich archeologów i konserwatorów sztuki (2-miesięczne staże w Polsce w ramach programów KBN oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego),
- zorganizowanie dla przedstawicieli lokalnych firm jednodniowego szkolenia z zakresu ochrony dóbr kultury podczas prac budowlanych, prowadzonych w obrębie starej części miasta GHAZNI.

W związku z tym afgańscy uczestnicy zostali zaproszeni do złożenia wizyty w FOB GHAZNI. Kolejne spotkanie byłoby okazją do dalszego uzupełnienia pozyskanych informacji, a także stworzyłyby możliwość dokładniejszego omówienia ewentualnych przedsięwzięć TF WE w sferze ochrony dóbr kultury ze szczególnym uwzględnieniem projektów, które mogłyby zrealizować PRT²⁹². Opinie DIC w GHAZNI uwzględnione byłyby podczas przygotowania konkretnych propozycji, jakie mają zostać następnie zaprezentowane w celu zaopiniowania i akceptacji przez Ministra Informacji i Kultury, Sayeeda Makhdooma RAHEENA.

²⁹² W momencie zamknięcia notatki ww. spotkanie planowane jest na 5.07.2010 r.

*

Do krótkiej rozmowy z rzecznikiem gubernatora XXXXXXXX XXXXXXXX XXXXXXXXXXXX doszło przy okazji toczącej się dyskusji nad ochroną dziedzictwa kulturowego. Wymiana zdań nie miała więc charakteru oficjalnego spotkania, a w jej trakcie dotknięto szeregu pomniejszych zagadnień wpisujących się w:

1. Bieżące wydarzenia i ewentualne ostatnie problemy lokalnych mediów w mieście GHAZNI, ze szczególnym uwzględnieniem prasy.

2. Projekty medialne, których realizacja planowana jest na 2010 r.

Głównym problemem pozostaje niski i pogarszający się w ostatnim czasie poziom bezpieczeństwa. Sprawa, według rzecznika gubernatora, w bardzo dużym stopniu dotyka pracowników lokalnej administracji państwowej, którzy częściej poddawani są praktykom zastraszania przez rebeliantów. Sam XXXXXXXX, właśnie pod wpływem otrzymywanych gróźb, został zmuszony do przeprowadzenia [a] rodziny w bezpieczniejszy teren NAWA ABADU, na północ od miasta GHAZNI.

Innym nasilającym się zjawiskiem ma być polityka nepotyzmu stosowana przez wyższych oficjeli lokalnych i narodowych. W tym kontekście padło również nazwisko niedawno mianowanego gubernatora prowincji, generała w stanie spoczynku Musy KHANA. XXXXXXXX nie przedstawił jednak żadnych szczegółów ani konkretów ograniczając się do stwierdzeń o „pozbywaniu się przez niego wysłużonych ludzi z dużą wiedzą i doświadczeniem”. Przy tym należy wziąć pod uwagę, że sam XXXXXXXX może w niedługim czasie stracić posadę.

Bliżej omówiona została jedynie sytuacja lokalnej prasy ze względu na stopień jej deficytowości. Obecnie jest siedem tytułów publikowanych bardzo nieregularnie. Gazety dostępne są jedynie w mieście Ghazni (gdzie są drukowane i dystrybuowane bezpłatnie). Brak dochodów gazet warunkowany jest wysokim analfabetyzmem, niskim poziomem zamożności ludzi i niskim poziomem rozwoju gospodarczego, co przesądza o braku wpływów z reklam. Czynnikiem dodatkowym jest bezpłatnie rozdawana prasa przez Siły Koalicyjne.

W ramach działań wspierających budowę mediów w prowincji PRT Ghazni przygotowało dwa projekty na bieżący rok: dostawę elementarnego sprzętu technicznego do państwowej stacji telewizyjnej RTG (Radio Television Ghazni) oraz szkolenie dziennikarzy. Oba projekty czekają na oficjalną zgodę Ministerstwa Spraw Zagranicznych.

Ponadto, kwestię ewentualnego dalszego wsparcia dla mediów, działających na terenie prow. GHAZNI, poruszono również przy okazji omawiania problematyki dziedzictwa kulturowego. Jako główną aktualną potrzebę przedstawiciele DIC podali wyposażenie lokalnej sieci telewizyjnej. W chwili obecnej ma ona zaledwie 2 km zasięgu, podczas gdy wstępnie zakładana odległość nadawania miała wynosić ok. 80 km. Audycje obejmują serwisy informacyjne (w dani i paszto), programy o tematyce rolniczej, kulturalnej, medycznej, polityczno-społecznej i bloki reklamowe. RMT podkreślił, iż niezbędny byłby zakup sprzętu nadawczego o silniejszej mocy. Reprezentanci TF WE zaproponowali kolejną wizytę w DIC pod kątem

szczególnej oceny technicznej wyposażenia stacji telewizyjnej, którą przeprowadzić miałyby specjalista z tej dziedziny.

[...]

*

Trzecim zaplanowanym punktem wyjazdu była wizja lokalna na stanowisku archeologicznym w TEPE SARDAR k. GHAZNI (42 S VC 49560 13330). Stanowisko zlokalizowane jest w odległości ok. 4 km na płn. wsch. od GHAZNI, na wysokości wsi RAUZA (ROWZEH), w pobliżu szosy MSR FLORYDA do FOB SHARANA. TEPE SARDAR jest unikalnym na skalę całego Afganistanu obiektem architektury sakralnej i – zarazem – jednym z kilku najcenniejszych dóbr kultury w AoR. Zasadniczą część kompleksu stanowił tzw. Wyższy Taras – buddyjski zespół świątynny, datowany na okres sasanidzki (III–VII w.) i panowanie szachów tureckich (VII–IX w.).

Tworzyła go Główna Stupa²⁹³ (największa na terenie całego Afganistanu), z której do dziś zachowała się jedynie kamienna baza na planie kwadratu o boku ok. 22 m. Oryginalnie otaczała ją też seria mniejszych kaplic i stup wotywnych, a także pomieszczenia klasztoru buddyjskiego. Ściany były pierwotnie bogato zdobione unikalnej klasy głębokim reliefem terakotowym o tematyce religijnej, w kilku miejscach też – malowidłami ściennymi. W trakcie prac wykopaliskowych włoskiej ekspedycji M. TADDEIEGO i G. VERARDIEGO (1967–77) natrafiono na liczne fragmenty pełnej rzeźby statuarycznej, wykonanej z niewypalanej gliny – m.in. pozostałości posągu leżącego Buddy Mahiparinirvana dł. 15 m. Ponadto, w obrębie zespołu znajdowała się też kaplica poświęcona hinduistycznemu bóstwu Durga Mahisauramardini. Klasztor został prawdopodobnie zniszczony podczas pierwszego najazdu muzułmańskiego w VII lub IX w.

Wyniki wizji lokalnej, przeprowadzonej w TEPE SARDAR przez zespół TF WE w dn. 24.06, ujęte zostaną w formie odrębnego, obszerniejszego „Archaeological & Preservation Assessment”, zaadresowanego do odpowiednich czynników w ramach afgańskiego Ministerstwa Informatyki i Kultury. Zakładanym celem prospekcyjnym było określenie aktualnego stanu zachowania obiektu, potwierdzenie informacji o nasileniu procesu destrukcji substancji zabytkowej, a także zidentyfikowanie bieżących źródeł zagrożeń dla stanowiska. Już raport włoski z – przeprowadzonej w roku 1999 z ramienia UNESCO²⁹⁴ – wizytacji TEPE SARDAR wzmiankował poważne zniszczenia, dokonane prawdopodobnie podczas wojny domowej: zdestawowanie pozostałości rzeźb i glinianych stup, demontaż konstrukcji zadaszającej tzw. Kaplicę nr 63 i posąg Buddy czy też ślady plądrowania terenu przez złodziei. Notatki prasowe (bez powołania się na konkretne źródła) wspominały o TEPE SARDAR jako jednym z miejsc, zniszczonych wiosną 2001 r. przez grupy milicji TB realizujące edykt mułły OMARA o likwidacji „bałwochwalczych wizerunków”²⁹⁵.

²⁹³ Z sanskrytu (dosł. „kopiec”) – wywodzący się z tradycji indyjskiej typ budowli sakralnej w formie kilkukondygnacyjnej, bogato zdobionej wieży lub iglicy; w buddyzmie stupa symbolizuje materialną ilustrację idei oświecenia doskonałego.

²⁹⁴ M. Taddei, *Prof. Maurizio Taddei visits Ghazni*, SPACH Newsletter 6 (2000), s. 5–7.

²⁹⁵ Szacuje się łącznie, iż ofiarą TB padło wówczas ok. 2500 obiektów, w tym najbardziej znane – skalne posągi z Bamijan.

Stan zespołu po zakończeniu działań wojennych zadokumentowała ekipa IsIAO w 2003 r. Ponownie o grabieży stanowiska w TEPE SARDAR, podobnie jak pobliskiego zabytkowego założenia urbanistycznego w „starym” GHAZNI, wspominała lokalna prasa prowincji w roku 2007.

Aktualny status obiektu prezentuje się w sposób alarmujący. Położone pośrodku równinnego terenu wzgórze (*tepe*) nie jest w żaden sposób zabezpieczone przed niekontrolowanym dostępem do strefy historycznej architektury. Jedyne checkpoint ANP (zdemastowany kontener mieszkalny z workami piasku na szczycie) położony jest przy nieutwardzonej drodze, biegnącej na zach. od samego wzgórza. Kilkuosobowa załoga jednak nie opuszcza posterunku, a wszystkie pozostałe drogi („polna” od półn. i odcinek szosy asfaltowej na połd.) nie są kontrolowane. W odległości ok. 1 km na półn. wsch. od TEPE SARDAR zlokalizowana jest duża baza ANP, brak jednak śladów aktywności patroli w rejonie samego stanowiska archeologicznego. Nikt z obsady posterunków nie zainteresował się również samym konwojem i celem wizyty. W trakcie inspekcji natomiast na samym wzgórzu oraz na jego zboczach zaobserwowano kilka stad kóz, wypasanych przez dzieci. Na półn. od wzgórza zauważono również stado wielbłądów.

Na samym stanowisku TEPE SARDAR w obrębie Wyższego Tarasu *in situ* nie stwierdzono obecności kompletnie żadnej z ok. 20 małych stup-kapliczek, rozlokowanych pierwotnie wzdłuż połd.-wsch. i połd.-zach. krawędzi Głównej Stupy. Teren wokół tej ostatniej pozostaje zasypyany na powierzchni gruzem, w którym być może znajdują się jeszcze pozostałości wspomnianych stup. Nie zachowały się jakiegokolwiek elementy współczesnej konstrukcji zadaszania nad Kaplicą 63 w części półn.-wsch. Prospekcja ujawniła natomiast wyraźne ślady niedawno prowadzonej intencjonalnej rozbiórki: od strony wsch. szczytu wzgórza zaobserwowano znaczną ilość cegieł glinianych o łącznej objętości ok. 12 m³. Część z nich pochodzi z demontażu historycznych budynków, część być może – z rozbiórki wspomnianych wyżej konstrukcji zadasznień, również wykorzystujących reużyty materiał. Cegły tworzą obecnie rodzaj „ściany”, którą można zinterpretować zarówno jako rodzaj prowizorycznej osłony (np. wzniesionej przez pasterzy wypasających w okolicy owce i kozy), bądź też – co bardziej prawdopodobne – w ten sposób przygotowany został materiał budowlany do wywiezienia ze wzgórza²⁹⁶.

W połd.-zach. partii Wyższego Tarasu w stosunkowo dobrym stanie pozostają masywne ceglane ściany rzędu podłużnych kaplic, jakkolwiek w wielu miejscach zaobserwowano w miarę świeże ubytki mułowego tynku, prawdopodobnie będące konsekwencją silnej erozji, wynikającej z wystawienia – odsłoniętych niegdyś przez archeologów – struktur na działalność słońca, deszczu i wiatru. Wnętrza wszystkich kaplic wypełnione są sporej miąższości warstwą gruzu na posadzce. W Kaplicy nr 23 (sanktuarium Durga Mahisasuramardini) nie stwierdzono kompletnie żadnych pozostałości wspomnianego wyżej posągu bóstwa czy cokołu. Nie zarejestrowano również obecności jakiegokolwiek pozostałości mniejszych stup, kapliczek wotywnych i posągów (w tym rzeźby stojącego Buddy), których istnienie potwierdzał jeszcze wspomniany wyżej raport z roku 2003.

²⁹⁶ Indagowany w tej sprawie w dn. 28.06 Dyrektor Wydz. Informacji i Kultury w GHAZNI przyznał, iż nie wiadomo mu nic o próbie oficjalnego odzyskania materiału np. na polecenie władz w Kabulu lub przedstawicieli włoskiej misji archeologicznej.

W płd. części Wyższego Tarasu znajduje się natomiast porzucony, skorodowany wrak działa prod. radzieckiej (prawdopodobnie p-panc. kal. 76 mm), co wskazuje niezbicie, iż zabytkowe wzgórze, kulminujące nad terenem, w czasie wojny domowej w latach 90-tych było wykorzystywane jako stanowisko artyleryjskie²⁹⁷. W odległości ok. 20 m na płd. od działa zanotowana została obecność stosunkowo świeżej daty pochówku muzułmańskiego z pionowym kamieniem nagrobnym i kamienną obstawą²⁹⁸. Jak przyznały towarzyszące zespołowi TF WE afgańskie dzieci z położonego w pobliżu (w odl. ok. 800 m na płd. od TEPE SARDAR, za drogą) obozowiska nomadów *kuchi*, jest to grób należący do jednego z niedawno zmarłych członków tej społeczności.

Ostatnim punktem prospekcji były ruiny ufortyfikowanego obiektu architektonicznego²⁹⁹, położone u stóp wzgórza TEPE SARDAR od str. płd. Zewnętrzny pierścień murów, wzniesiony w swej dominującej części w konstrukcji *pakhsa*³⁰⁰, pozostaje w stosunkowo dobrym stanie, czytelne są też bryły oktagonalnych w planie baszt narożnikowych. Znacznie gorszy stan zachowania prezentują zabudowania wewnętrzne, poddane silnej erozji. Nie zachowały się sklepienia pomieszczeń, część łuków okiennych i wejściowych jest uszkodzona i grozi zawaleniem, a ściany są w złej kondycji, w niektórych partiach zasypane gruzem. Na powierzchni zalega znaczna ilość fragmentów ceramiki – kilkoro dzieci w ciągu niespełna 5 minut przyniosło wizytującym twierdzę niemal 100 ułamków. Wybrane fragmenty diagnostyczne zostały zadokumentowane fotograficznie – prezentują one znaczny wachlarz chronologiczny, od prawdopodobnie przed-islamskich (V–IX w.?) po późno-nowożytne (XVIII–XIX w.) i niemal współczesne.

Wnioski:

Z zakresu mediów:

Znacze[nie] prasy jest *de facto* niewielkie. W takich warunkach istnienie siedmiu tytułów o bardzo zbliżonym profilu wydaje się nieuzasadnione. Z drugiej strony prasa pozostaje ważnym (ze względu na wkład w rozwój społeczności) i stosunkowo tanim instrumentem komunikacyjnym. Proponuje się zatem:

²⁹⁷ Składowisko dużej liczb[y] zniszczonych czołgów i samochodów znajduje się również w centralnej części średniowiecznego założenia urbanistycznego w GHAZNI, odległego o ok. 2,5 km od TEPE SARDAR. Oba te elementy mogą wskazywać na ciężkie walki, toczące się w strefach zabytkowych tego obszaru.

²⁹⁸ Zwyczaj często praktykowany w krajach Bliskiego i Środkowego Wschodu: zabytkowe ruiny, rzadziej np. kurhany, w ustnej tradycji ludowej współczesnych muzułmańskich mieszkańców są traktowane jako „domy dżinów” lub pałace legendarnych władców przeszłości i z tego powodu stają się pożądanym miejscem grzebania zmarłych.

²⁹⁹ O obecności tej twierdzy nie wspominają dostępne autorom niniejszej notatki publikacje, stąd też brak informacji nt. jej datowania lub ewentualnych badań archeologicznych w niej prowadzonych. Kwesta ta stanowiła jedno z pytań skierowanych w korespondencji mailowej do l’Istituto Italiano per l’Africa e l’Oriente.

³⁰⁰ Typowa dla regionu technika budowlana, polegająca na wznoszeniu masywnych murów z brył mułu lub gliny z domieszką siana bądź żwiru (czasem w bardziej regularnej formie), nakładanych na siebie i pozostawianych na słońcu do wyschnięcia.

- zorganizowanie regionalnej szury z udziałem redaktorów naczelnych największych tytułów celem przedyskutowania modeli finansowania prasy;
- wykorzystanie amerykańskiego małego grantu, Quick Reaction Fund, w celu wsparcia tygodnika „Sanayee” (o największej – choć ciągle niskiej – penetracji rynku) w zamian za częściowe wykorzystanie jej powierzchni do prezentacji działań PRT i innych artykułów promujących relacje między Siłami Koalicyjnymi a społecznością lokalną.

Z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego:

Przedstawione przez RMT dane częściowo uzupełniają dotychczasowy stan wiedzy, jakim dysponowało PRT, CIMIC i Gds.ZiRD. Informator sprawiał wrażenie w miarę zorientowanego w zagadnieniach, pomimo że – jak sam przyznaje – jego głównym polem działalności są media. Stosunkowo dobrym rozeznaniem tematu i zaangażowaniem w problematykę wykazał się XXXXXXXXXXXXX i współpraca z nim w przyszłości może okazać się bardzo owocna.

Przedstawienie propozycji przedsięwzięć TF WE w dziedzinie ochrony dóbr kultury wymaga szczegółowego przedyskutowania z Szefem i pracownikami DIC. Ich opinia może być istotna dla ewentualnych korekt propozycji projektowych na etapie poprzedzającym zaprezentowanie Ministrowi Informacji i Kultury. W świetle uzyskanych informacji niektóre z propozycji mają charakter priorytetowych i ich pełna realizacja powinna nastąpić nie tylko przed obchodami roku 2013, ale w możliwie najkrótszym terminie. Ponadto konsultacja z DIC powinna pełniej zaangażować prowincjonalny resort kultury i zarazem utwierdzić w przekonaniu, iż TF WE podejmuje swe działania wyłącznie w pełnej, aktywnej współpracy ze stroną afgańską. Z tego samego powodu wskazane jest, aby w następnym spotkaniu wzięli także udział przedstawiciele obywatelskiej Szury na rzecz Zabytkowego GHAZNI. Prawdopodobnie mogą oni tworzyć wpływowe środowisko opinio-twórcze, o którego pełne poparcie warto zabiegać.

Niepokojące wydaje się bagatelizowanie problemu grabieży stanowisk archeologicznych AoR przez DIC, zwłaszcza w odniesieniu do samego GHAZNI. Wynikać to może z braku dokładniejszej wiedzy pracowników biura o tym fakcie lub też – co bardziej prawdopodobne – z obawy przed nagłośnieniem rozmiaru tego procederu np. podczas spotkań w Kabulu.

Stanowisko archeologiczne w TEPE SARDAR w chwili obecnej prezentuje stan najwyższego zagrożenia. Straty dokonane w obrębie obiektu na przestrzeni ostatnich kilku lat są nieodwracalne, a w ich wyniku zabytek utracił sporą część niepowtarzalnych walorów tak naukowych, jak i turystycznych. Do najistotniejszych zaobserwowanych negatywnych czynników należą:

- brak odpowiedniego dozoru czy ogrodzenia terenu i niekontrolowany dostęp do zabytków;
- postępująca degradacja ceglanej architektury, będąca efektem zaawansowanej erozji;
- obecność pozostałości działań wojennych (działo, prawdopodobieństwo wystąpienia niewypałów i niewybuchów);

- reużycie strefy wzgórze w celach funeralnych (pochówek, na razie pojedynczy, stwarza złożony problem ewentualnego przeniesienia grobu w inne miejsce³⁰¹);
- brak istniejących jeszcze kilka lat wcześniej zabytków sztuki plastycznej (rzeźby, stupy, kapliczki) może wskazywać na intensywną grabież stanowiska³⁰²;
- efekty działań dewastacyjnych – partie odzyskanej z gruzowiska cegły we wsch. części wzgórze noszą ślady stopniowego wybierania pewnych jej partii;
- niewątpliwie poważnym czynnikiem destabilizującym jest obecność w pobliżu ludności koczowniczej.

Stanowisko TEPE SARDAR, jedno z najcenniejszych w AoR, wymaga podjęcia natchmiastowych działań, z których najefektywniejsze wydaje się w pierwszej kolejności zabezpieczenie terenu systemem trwałych ogrodzeń z bramą, a – w miarę przeorganizowania systemu rozmieszczenia okolicznych posterunków ANP – także 1 lub 2 wieżami obserwacyjnymi oraz kontenerem mieszkalnym. Drugim etapem może być zadaszenie najważniejszych pomieszczeń kompleksu sakralnego, oczyszczenie terenu (przeprowadzone wyłącznie przy konsultacji i we współpracy ze stronami włoską i afgańską), w dalszej perspektywie zaś – stabilizacja architektury i przystosowanie terenu do ruchu turystycznego. Niewątpliwie TEPE SARDAR jest jednym z obiektów, które podczas obchodów roku 2013 będą odwiedzane przez zagranicznych gości władz afgańskich, zatem bezapelacyjnie musi zostać do tej funkcji przystosowane.

W związku z oceną kondycji stanowiska archeologicznego w TEPE SARDAR doradca Gds.ZiRD nawiązał kontakt mailowy z biurem UNESCO w Kabulu oraz z Society for Preservation of Afghanistan's Cultural Heritage w Islamabadzie (SPACH³⁰³) i IsIAO w Rzymie.

Opracowali:
 XXXXXXX XXXXX (PRT)
 Marek LEMIESZ (Gds.ZiRD)

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

³⁰¹ W eschatologii mużułmańskiej ciało zmarłego stanowi tabu i wszelkie działania ekshumacyjne napotykają z reguły na szereg barier natury etycznej i religijnej.

³⁰² W celu ostatecznego wyjaśnienia wszelkich wątpliwości nawiązano kontakt z IsIAO w celu wyjaśnienia, czy Instytut w ostatnich latach nie przeprowadził demontażu w/w obiektów bez publikacji tego faktu w literaturze specjalistycznej lub mediach popularnych.

³⁰³ Society for the Preservation of Afghan Cultural Heritage [przyp. red.].

96.
Materiały edukacyjne dla
VII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Afganistanie
 (wrzesień 2010 r.)

W roku 2010, podczas VII zmiany PKW Afganistan, przydzielony do Dowództwa Task Force White Eagle (TF WE) ekspert ds. kulturowych i dziedzictwa, w ramach współpracy z Zespołem ds. Zbierania Doświadczeń VII zmiany, zaczął analizować nowatorskie formy edukacji żołnierzy, praktykowane w siłach zbrojnych niektórych państw członkowskich NATO. Poszukiwania te poszły m.in. w kierunku opracowania próbnych projektów graficznych plansz dydaktycznych, przekazujących podstawowe informacje na temat występujących w krajobrazie afgańskim charakterystycznych typów budowli, mieszczących się w określonej przez MPHKZ definicji objętego ochroną dobra kultury, bądź też którego przypadkowe uszkodzenie może naruszać miejscowe normy zwyczajowe. Inną testowaną metodą był projekt kart edukacji kulturowej, z których kilka odnosiło się tematycznie do kwestii poszanowania dziedzictwa historycznego. Na połączeniu treści merytorycznych z atrakcyjną wizualnie formą przekazu bazowały również przygotowane we współpracy z profesjonalnym rysownikiem (i archeologiem) Damianem Podlińskim projekty komiksów poświęconych spuściznie historyczno-kulturowej regionu Ghazni, które miały być dystrybuowane wśród dzieci i młodzieży szkolnej na terenie działania polskiego kontyngentu.

* * *

9

♣

BAKSZYSZ JEST W ISLAMIE ZWYCZAJOWĄ FORMĄ DROBNEJ JAŁMUŻNY DLA UBOGICH WSPÓŁWYŻNAWCÓW

ODBIERANIE OD TWOICH AFGAŃSKICH KONTRAKTORÓW PIENIĘDZY LUB DARÓW W JAKIEJKOLWIEK POSTACI NIE MA NIC WSPÓLNEGO Z MUŻULMAŃSKĄ TRADYCJĄ I TAK NAPRAWDĘ JEST PRZYJĘCIEM ŁAPOWKI

♣

6

J

♦

ZGODNIE Z MIĘDZYNARODOWYM PRAWEM HUMANITARNYM, WSZYSTKIE STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE, ZABYTKI ARCHITEKTURY I PRZEDMIOTY ZABYTKOWE SĄ DOBRAMI KULTURY OBJĘTYMI OCHRONĄ

NISZCZENIE, DEWASTACJA POMNIKÓW HISTORII AFGANISTANU ORAZ NIELEGALNY WYWÓZ RUCHOMYCH DOBR KULTURY SĄ SUROWO KARALNE

♦

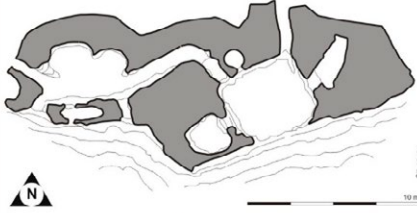
f

TF WE unclassified

BUDDYJSKIE KLASZTORY SKALNE (VIHARA)

Humai Kala, prow. Ghazni
buddyzki klasztor skalny
(wg Tostaklego i Raki)

- Buddyzjskie klasztory kute w ścianach skalnych - ok. 30 obiektów zinventaryzowanych w AoR, realna ilość może być kilkakrotnie większa
- Wejście na ogół trudno zauważalne z zewnątrz, typowy plan - centralna sala oraz system rozgałęzionych korytarzy i sal, czasem dodatkowe wyjścia
- Klasztory buddyjskie mogą być wykorzystywane przez TB jako magazyny amunicji i broni lub jako punkty oporu
- Uwaga - obiekty historyczne i dobra kultury, chronione międzynarodowym prawem humanitarnym (Konwencja Haska) - decyzja o zniszczeniu musi być podyktowana warunkami wyższej konieczności wojennej

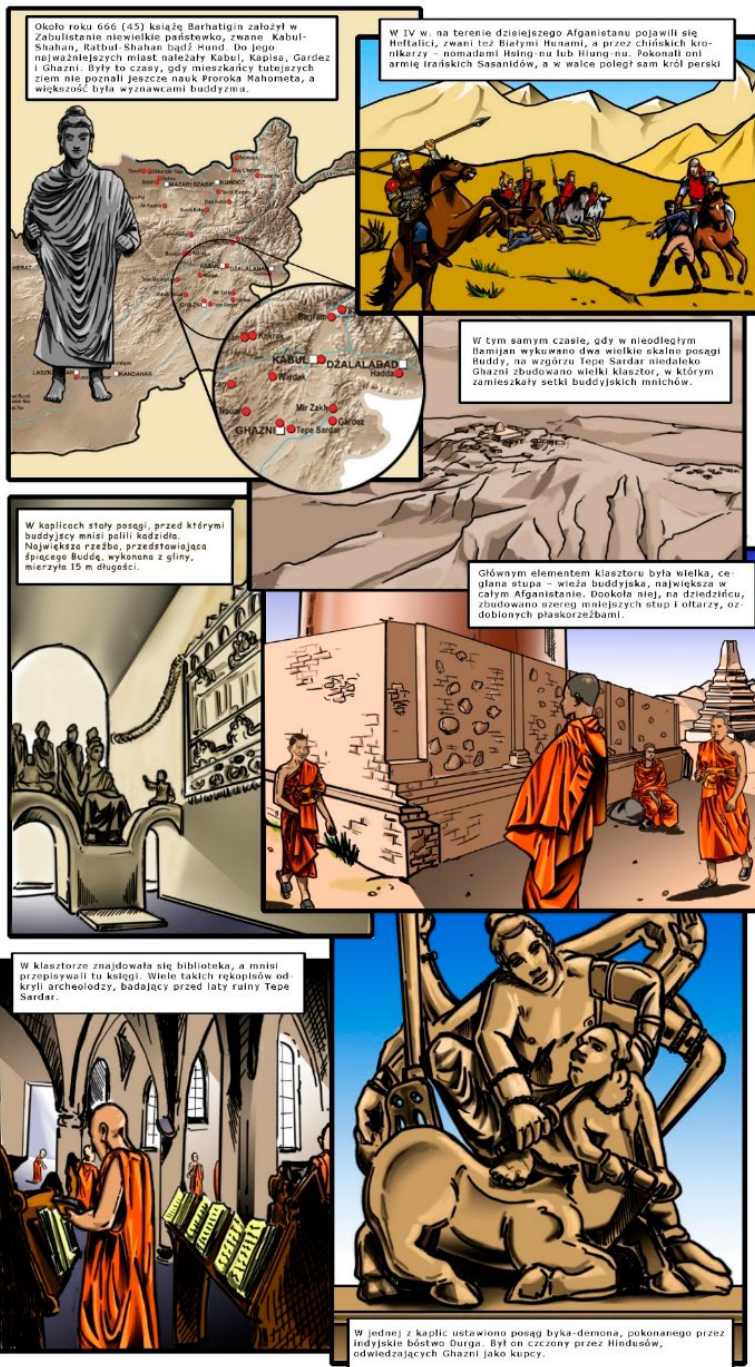

WIEŚ PASZTUŃSKA, PROW. GHAZNI

METODY IDENTYFIKACJI WIZUALNEJ ZASADNICZYCH ELEMENTÓW TOPOGRAFII

unclassified

97.
**Materiał szkoleniowy dla Żandarmerii Wojskowej
przy Polskim Kontyngencie Wojskowym w Afganistanie
z zakresu prewencji nielegalnego obrotu ruchomymi
dobrami kultury
(4 października 2010 r.)**

Szczupła obsada etatów archeologów akredytowanych przy PKW Afganistan w Ghazni sprawiła, że nie było możliwe podjęcie równie kompleksowych jak w Iraku działań na rzecz prewencji wywozu przygodnie nabywanych przez personel Kontyngentu zabytków ruchomych. Tym niemniej wśród podjętych kroków wymienić należy akcje prewencyjne, podejmowane na bazarze przy bazie FOB Ghazni, gdzie pojawiały się w sprzedaży przedmioty tego rodzaju, a także zakazy ich zakupu i wywożenia, wydawane przez Dowódców PKW oraz Komendę Bazy. Od 2010 r. przed każdą rotacją kolejnych zmian żołnierzy i pracowników cywilnych Kontyngentu funkcjonariusze Żandarmerii Wojskowej – poza instrukcją wywozową – otrzymywali do dyspozycji zwięzłe opracowania szkoleniowe, które zapoznawały z prawnymi uwarunkowaniami przeciwdziałania przemytowi zabytków, a także zawierały materiał poglądowy, ułatwiający identyfikację najczęściej występujących w Strefie Odpowiedzialności kategorii ruchomych dóbr kultury, czyli obiektów, jakie mogłyby znaleźć się w kontrolowanym bagażu.

* * *

FOB Ghazni, 4.10.2010 r.

Marek Lemiesz
Grupa ds. Zarządzania i Rozwoju Dystryktów
TF WE GHAZNI

Ochrona dóbr kultury w ramach akcji kontroli bagażu VII zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Republice Afganistanu.

Materiał szkoleniowy dla Żandarmerii Wojskowej.

Uwarunkowania prawne

Ochrona dziedzictwa kulturowego Afganistanu jest jednym z obowiązków, narzuconych na mocy szeregu przepisów międzynarodowego prawa humanitarne-go na siły PKW/PSZ. W ramach tych działań istotnym elementem stało się również podjęcie kroków prewencyjnych w celu zapobieżenia próbom nielegalnego wywozu ruchomych dóbr kultury. Udowodnienie posiadania przez uczestniczących w misji afgańskiej żołnierzy nielegalnie pozyskanych i przewiezionych do

kraju przedmiotów zabytkowych, lub zgoła wtórny obrót handlowy takimi obiektami, w przypadku ewentualnego nagłośnienia przez media może mieć dalece negatywne skutki dla percepcji polskiego udziału w misji ISAF. O wadze tego problemu świadczyć mogą chociażby reperkusje, wywołane w roku 2004 serią oskarżeń pod adresem PKW Irak o dewastację zabytków stanowiska archeologicznego w Babilonie.

Działania PKW/PSZ w zakresie zapobieżenia nielegalnemu wywozowi ruchomych dóbr kultury określane są szeregiem dokumentów prawnych. Wewnętrzny Załącznik nr 5 do Zarządzenia Bojowego nr 824 z 16.09.2010 zawiera szczegółowe wytyczne dotyczące przedmiotów, które można wwozić do Polski oraz rzeczy, których przywóz do kraju jest zakazany. Jednak najważniejszymi dokumentami międzynarodowymi pozostają dwie konwencje:

- „Konwencja o ochronie dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego” (Convention on the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict) wraz z regulaminem wykonawczym konwencji oraz „Protokół o ochronie dóbr kultury na wypadek konfliktu zbrojnego” z dn. 14.05.1954, zwana popularnie Konwencją Haską, ratyfikowana została przez Polskę w roku 1956. Konwencja Haska określa zasady poszanowania i ochrony dziedzictwa narodowego państw objętych działaniami wojennymi lub okupacyjnymi, bądź też państw w takich działaniach uczestniczących. Wprowadza definicję „dobra kultury”, przez którą rozumie się:
 - dobra ruchome lub nieruchome o dużej wartości dla dziedzictwa kulturalnego narodu, takie jak: stanowiska archeologiczne, zabytki architektury sakralnej i świeckiej, dzieła sztuki, rękopisy i książki, a także zbiory naukowe i archiwalne;
 - gmachy przeznaczone do przechowywania lub udostępniania ruchomych dóbr kulturalnych: muzea, galerie, biblioteki, archiwa;
 - tzw. „środki zabytkowe”, obejmujące znaczną ilość dóbr kultury wymienionych wcześniej.

Szczególnie istotny zapis zawiera art. 9 pkt 1 II Protokołu³⁰⁴ do Konwencji Haskiej. Nakazuje on stronie okupującej dany teren podjęcie możliwych działań na rzecz zapobieżenia „wszelkiemu nielegalnemu wywozowi, innemu przemieszczaniu lub przenoszeniu własności dóbr kulturalnych”.

- „Konwencja dot. środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury” (Convention on the Means of Prohibiting and Preventing the Illicit Import, Export and Transfer of Ownership of Cultural Property) z 17.11.1970. Jest to najważniejsza międzynarodowa konwencja regulująca zasady ochrony przed nielegalnym obrotem zabytkami i dziełami sztuki. Władze Polski ratyfikowały ów dokument w roku 1974, a GIRoA – w roku 2005. Artykuł 1 Konwencji wymienia wszystkie kategorie objęte zakazem. Są to:

³⁰⁴ W chwili obecnej trwają w Polsce przygotowania do ratyfikacji tego dokumentu [przypis stanowi integralną część dokumentu i opisuje sytuację z 2010 r. – przyp. red.].

- rzadkie zbiory i okazy z dziedziny zoologii, botaniki, mineralogii i anatomii; przedmioty przedstawiające wartość paleontologiczną;
- dobra mające związek z historią, w tym również z historią nauki i techniki, historią wojskowości i historią społeczną, a także dobra pozostające w związku z historią życia przywódców, myślicieli, naukowców i artystów narodowych oraz ważnych dla narodu wydarzeń;
- przedmioty uzyskane drogą wykopalisk archeologicznych (legalnych i nielegalnych) i odkryć archeologicznych;
- elementy pochodzące z rozebranych zabytków artystycznych lub historycznych albo ze stanowisk archeologicznych;
- antyki liczące ponad 100 lat, takie jak napisy, monety i wyryte pieczęcie;
- materiały etnologiczne;
- dobra, przedstawiające wartość artystyczną, takie jak: obrazy, malowidła i rysunki wykonane w całości ręcznie, na jakimkolwiek podkładzie i przy wykorzystaniu dowolnego tworzywa (z wyjątkiem rysunków przemysłowych i artykułów przemysłowych ręcznie zdobionych); oryginalne dzieła sztuki posągowej i rzeźby wykonane z dowolnego tworzywa; oryginały sztychów, rycin i litografii; oryginały zestawów i montażu artystycznych wykonanych z dowolnego tworzywa;
- rzadkie rękopisy i inkunabuły, dawne książki, dokumenty i publikacje mające szczególne znaczenie (historyczne, artystyczne, naukowe, literackie itp.), w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- znaczki pocztowe, skarbowe i podobnego rodzaju w postaci pojedynczych egzemplarzy lub w zbiorach;
- archiwa, w tym archiwa fonograficzne, fotograficzne i filmowe;
- liczące ponad sto lat meble oraz dawne instrumenty muzyczne.

Konwencja Paryska jednoznacznie uznaje za nielegalny przywóz, wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury, dokonany wbrew postanowieniom przyjętym przez podpisane pod dokumentem strony. Szczególnie ważne znaczenie dla działań w ramach PKW w Afganistanie mają dwa artykuły niniejszej Konwencji. Art. 11 brzmi: „Uważa się za nielegalny wywóz i przenoszenie własności dóbr kultury pod przymusem, bezpośrednio lub pośrednio w wyniku okupacji danego kraju przez obce mocarstwo”. Z kolei Art. 9 stwierdza: „Każde Państwo Strona niniejszej Konwencji, którego dziedzictwo kulturalne jest zagrożone grabieżą materiałów archeologicznych lub etnologicznych, może odwołać się do innych zainteresowanych Państw. W takich okolicznościach Państwa Strony niniejszej Konwencji zobowiązują się do udziału we wszelkich akcjach międzynarodowych, wspólnie podejmowanych w celu ustalenia i zastosowania koniecznych konkretnych środków, włącznie z kontrolą wywozu, przywozu i międzynarodowego handlu konkretnymi dobrami kultury...”. Państwa będące sygnatariuszami Konwencji Paryskiej zobowiązały się do zapobiegania – przy użyciu wszelkich odpowiednich środków – nielegalnemu obrotowi zabytkami ruchomymi, a także mają informować władze innych krajów o oferowanych dobrach kultury, nielegalnie wywiezionych z ich terytorium. Zakazany został też przywóz dóbr kultury skradzionych z muzeów, budowli zabytkowych, publicznych lub religijnych. Wszystkie te

zapisy znajdują bezpośrednie zastosowanie w prawnym umotywowaniu niezbędności przeprowadzenia kontroli bagażu personelu PKW Afganistan.

Wśród rodzimych regulacji prawnych najważniejszym zapisem jest art. 125 kodeksu karnego (K.K.) z 6.06.1997, który podaje:

- „Kto na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza lub zabiera dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10” (ust. 1);
- „Jeżeli czyn dotyczy dobra materialnego mającego szczególne znaczenie dla kultury, sprawca podlega karze pozbawienia wolności na czas nie krótszy od 3 lat” (ust. 2).

Przy czym trzeba zaznaczyć, iż „szczególne znaczenie dla kultury” nie odnosi się bynajmniej tylko do kultury polskiej, ale także ogólnoswiatowej (kultura pozostaje wartością ogólnoludzką). Co oznacza, iż obywatel polski, który za granicą popełnia przestępstwo wobec dóbr kultury o szczególnym znaczeniu, odpowiadać może również na podst. Art. 294 § 2 K.K. W takim wypadku z reguły uwzględnia się też treść Art. 109 K.K., który dopuszcza zastosowanie polskiej ustawy karnej wobec obywateli RP, popełniających przestępstwo za granicą. Autorzy komentarzy prawnych stwierdzają zgodnie, iż problematycznym warunkiem określenia odpowiedzialności sprawcy w takich wypadkach jest ustalenie jego pełnej świadomości, że przedmiotem popełnionego przestępstwa było dobro kultury, a zwłaszcza przyznanie się sprawcy, iż wiedział on o szczególnym znaczeniu dobra ruchomego dla kultury

Z chwilą wejścia Polski do Unii Europejskiej kwestie wywozu zabytków zaczęły regulować także przepisy unijne, z których podstawowym jest Rozporządzenie Rady Unii Europejskiej Nr 3911 z dn. 9.12.1992 w sprawie wywozu dóbr kultury wraz z późniejszymi uzupełnieniami. Obecnie obowiązująca Ustawa „Prawno Celne” z 19.03.2004 dostosowuje wewnętrzne przepisy polskie do standardów unijnych. Wspomniane dokumenty nie dotyczą samego wwozu dóbr kultury do UE, a regulują zasady ich eksportu, jednak w pewnym sensie mogą stanowić również punkt odniesienia. Zgodnie z nimi, wywóz bez pisemnego zezwolenia dopuszczalny jest dla:

- zabytków niewpisanych do rejestrów, a liczących nie więcej niż 55 lat;
- niewpisanych do rejestrów obiektów techniki, mających nie więcej niż 25 lat;
- dzieł twórców żyjących;
- materiałów bibliotecznych powstałych po 1948 r.

Pamiętać należy, iż także w odniesieniu do nabytych poza obszarem UE przedmiotów dozwolonych wwozem, jak np. wyroby rękodzielnicze czy pamiątki bez wartości historycznej (omówione niżej), stosuje się pełne zwolnienie celne pod warunkiem, iż nie są one sprowadzane w ilościach handlowych, a ich łączna wartość nie przekracza 175 euro. Jeżeli natomiast wartość ta okazałaby się wyższa (ale nie przekraczająca 350 euro), służby celne mają prawo nakazać zapłacenie cła w zryczałtowanej stawce 3,5% wartości oraz należny podatek VAT. W przypadku wartości wyższej, niż 350 euro, cło i podatek naliczane są wg odrębnej taryfy celnej.

Warto wspomnieć o porozumieniu z 3.11.2004 w sprawie współdziałania w zwalczaniu nielegalnego wywozu za granicę lub przywozu z zagranicy zabytków ruchomych, podpisanym pomiędzy Ministrem Finansów, Ministrem Kultury, a Komendantem Głównym Straży Granicznej i Komendantem Głównym Policji. Dodatkową wykładnię pojęcia zabytku daje „Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami” z 23.07.2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568). Wg art. 3 pkt 1 tej ustawy zabytek to: „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespoły, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”.

Pewnym punktem odniesienia mogą być też lokalnie obowiązujące przepisy prawne w kraju działania Kontyngentu. W przypadku Afganistanu jest to „Prawo o ochronie dziedzictwa historycznego i kulturowego” (Oficjalny Informator Ministerstwa Sprawiedliwości Przejściowego Islamskiego Ministerstwa Sprawiedliwości, wyd. nr 828 z 21 maja 2004). Rozdz. 6 tego przepisu reguluje zasady handlu obiektami należącymi do kategorii dziedzictwa historycznego i kulturowego. Art. 58 określa, iż sprzedaż i zakup takowych jest dozwolony pod warunkiem, iż zostały one zarejestrowane i zinwentaryzowane zgodnie z wymogami ustawy. Zarazem Rozdz. 3 art. 33 tej samej ustawy stwierdza, iż sprzedaż zarejestrowanych ruchomych dóbr kultury obcokrajowcom-osobom fizycznym nie jest dozwolona, a sprzedaż osobom fizycznym legitymującym się obywatelstwem afgańskim jest dopuszczalna jedynie pod szeregim obostrzeń. W tym świetle nielegalny jest zakup jakichkolwiek obiektów historycznych nie-obywatelom Afganistanu, o ile nie uzyskali oni specjalnego zezwolenia Ministerstwa Kultury. Wspomniane afgańskie przepisy nie określają w tym wypadku umownego wieku granicznego dla kategorii „obiektów historycznych”, czyli dóbr kultury, warte podkreślenia jednak, iż przewidują (Rozdz. 8 art. 77) karę od 6 miesięcy do 10 lat pozbawienia wolności za nielegalny wywóz z kraju dóbr kultury.

[...]

Przegląd typów ruchomych dóbr kultury zagrożonych nielegalnym wywozem³⁰⁵

Prezentowany w ramach niniejszego opracowania materiał nie dokumentuje konkretnych, zagrabionych eksponatów, ma natomiast charakter poglądowy i porównawczy, a jego zadaniem jest ułatwić funkcjonariuszom Żandarmerii Wojskowej wstępną identyfikację określonych klas obiektów zabytkowych, które, przynajmniej teoretycznie, mogą znaleźć się w poddanym kontroli bagażu VII zmiany PKW. Prawdopodobieństwo wystąpienia wśród nich zagrabionych obiektów muzealnych jakiegokolwiek proveniencji, tym bardziej – zawierających wypisane numery inwentarzowe czy katalogowe, wydaje się co najmniej mało realne, tak więc bazować należy zwłaszcza na pobieżnych oględzinach znalezionej egzemplarza i porównaniu z fotografiami wzorcowymi.

³⁰⁵ W oryginalnej wersji ten materiał szkoleniowy był bogato ilustrowany przykładami każdej z omawianych kategorii obiektów, co ułatwiać miało korzystanie z niego podczas działań kontrolnych [przyp. red.].

Zabytki ruchome, znajdujące się obecnie w nielegalnym obrocie na terenie prow. Ghazni, reprezentują przede wszystkim dwie epoki historyczne, w których region ten przeżywał wyjątkowy rozkwit kulturalny:

- Okres niezależnych królestw tureckich Szachidów i Hindu Szachidów (VII–X w.);
- Epoka dynastii Ghaznawidów (X–XII w.), za których Ghazni pełniło funkcję stolicy rozległej monarchii, sięgającej swymi granicami Persji i Indii.

Stanowiska z obu tych faz dziejowych należą do relatywnie najbogatszych i najlepiej zachowanych, ponadto są z reguły położone w niewielkiej odległości od współczesnego m. Ghazni i stąd bywają odwiedzane przez personel PKW, a z pewnością są regularnie penetrowane przez miejscowych poszukiwaczy starożytności. Wśród nielegalnie wywożonych dóbr kultury mogą też, przynajmniej teoretycznie, pojawić się obiekty chronologicznie starsze, datowane na przełom starożytności i wieków średnich: z okresu dominacji perskich Sasanidów (III–VII w.) oraz związane z osadnictwem Heftalitów (V–VII w.).

Najpowszechniej dostępne z uwagi na liczebność i różnorodność ówczesnych emisji są monety średniowieczne – przede wszystkim ghaznawidzkie (X–XII w.), także nieco wcześniejsze (arabskie, związane z lokalnymi dynastiami irańskimi Tacharydów i Samanidów). Odrębną grupę stanowią numizmaty bite do X w. przez buddyjskich i hinduistycznych władców niewielkich księstw pomiędzy Kandaharem i Kabulem. Wśród monet z tego okresu przeważają stosunkowo niewielkie egzemplarze (średnica na ogół nie przekracza 1,50 cm), bite ze srebra, ewentualnie ze stopów miedzi. Są łatwo rozpoznawalne dzięki typowej ikonografii, w której przeważają kilkuwersowe legendy (napisy) arabskie i perskie, umieszczone zarówno na awersie, jak i rewersie. Zgodnie z zasadami Islamu, na monetach brak jest natomiast przedstawień figuralnych jakichkolwiek istot żywych. Ponieważ monety średniowieczne są powszechnie dostępne, a ich ceny czarnorynkowe z reguły nie przekraczają kilku/kilkunastu USD, raczej wątpliwe jest, aby trafiły się wśród nich fałszerstwa czy współczesne kopie.

Mniej prawdopodobny, z uwagi na masę i gabaryty, jest wywóz elementów średniowiecznej muzułmańskiej dekoracji architektonicznej. Ponieważ jednak obecność obiektów tego rodzaju notowano także na bazarze przy FOB Ghazni, nie można całkowicie wykluczyć możliwości pojawienia się ich wśród pamiątek z pobytu w Afganistanie. Wśród zabytków tej grupy wymienić należy zwłaszcza glazurowane kafle z dekoracji ceramicznej (na ogół z wyciskanymi w formie motywami geometrycznymi lub roślinnymi, o niebieskawym lub zielonkawo-żółtym kolorze szkliwienia powierzchni), a także fragmenty płaskorzeźb ozdabiających ściany budowli. Te drugie mają formę płytkich przedstawień płaskorzeźbionych na płytach marmurowych – przeważnie są to ornamenty geometryczne, czasem motywy wici roślinnej lub wyobrażenia zwierząt, jak lew, tygrys czy słoń. Kafle i reliefy pochodzą zarówno z epoki ghaznawidzkiej (X–XII w.), jak i z późnego średniowiecza (XIII–XVI w.), a rozmiary ułamków mogą wahać się od kilkunastu do nawet kilkudziesięciu cm długości.

Inne zabytki kultury materialnej afgańskiego średniowiecza to przede wszystkim naczynia zoomorficzne (w kształcie sylwetek wielbłądów, osłów, owiec, słoni), a także różnego rodzaju wyroby metalowe – misy, kandelabry, lampy oliwne.

Jeśli chodzi o późno-antyczne i wczesnośredniowieczne monety sasanidzkie i heftalickie (III–VII w.), cechuje je większa różnorodność tematyki i form przedstawień. Na awersie dominuje wyobrażenie władcy w profilu (często w koronie) lub całej postaci (stojącej lub siedzącej), na rewersie zaś – głównie bóstw greckich, perskich (Mitra) lub Buddy. Różna może być jakość wybitego obrazu – od doskonałych, pełnych detali, po mocno uproszczone, złożone z linii. Ikonografia monet heftalickich jest zeschematyzowana, pojawiają się przedstawienia świętych królów i władcy konno, także portrety monarchów o charakterystycznych wąsach i ozdobionych hinduskimi kolczykami.

Dostępne na afgańskim czarnym rynku zabytkowe rękopisy pochodzą z różnych epok. Są wśród nich fragmenty tekstów buddyjskich z czasów kuszańskich (III w. p.n.e. – IV w. n.e.), a zwłaszcza z epoki sasanidzko-heftalickiej (III–VII w.). Mają one postać zwojów lub woluminów wykonanych z papieru, liści trzciny lub bambusu (arkusze przypominające papirus), a także cienkich tabliczek z kory drzewnej (przede wszystkim brzozy). Teksty zapisane są atramentem w piśmie kharoshti lub sanskrycie. Zwłaszcza na terenie prow. Ghazni, z uwagi na dużą liczbę historycznych klasztorów buddyjskich (w Tepe Sardar podczas badań wykopaliskowych znaleziono setki tego rodzaju rękopisów) mogą one być oferowane w sprzedaży. Z kolei bogato iluminowane manuskrypty perskie (średniowieczne i nowożytne) najczęściej pojawiają się w handlu w postaci pojedynczych kart.

Starożytne monety z epoki grecko-baktryjskiej (III–II w. p.n.e.) należą do najliczniej występujących zabytków ruchomych (w kolekcjach muzealnych znajdują się dziś setki tysięcy egzemplarzy), a pod względem plastycznym nie mają sobie równych. Są zarazem popularną kategorią zabytków oferowanych w nielegalnym handlu na całym obszarze Afganistanu, choć raczej nie pochodzą z AoR (brak znanych stanowisk archeologicznych z tego okresu). Co najmniej kilka oryginalnych monet tego rodzaju widziano w rękach handlarzy, pracujących na terenie FOB Ghazni. Charakterystycznym ich wyróżnikiem są dobrej jakości, wyraźne portrety władcy z profilu, utrzymane w stylistyce hellenistycznej, w głębokim (bardzo wypukłym) reliefie. Postacie na awersie mają na głowach wieńce, diademy, hełmy beockie (w kształcie kapelusza), bardzo typowa jest też czapka w formie głowy słonia. W ikonografii rewersu przeważają wyobrażenia stojących lub siedzących królów bądź greckich bóstw (Atena, Zeus z gromami, Herakles z maczugą, rydwan-kwadryga). Monety są sporych rozmiarów (do 3 cm średnicy), stosunkowo ciężkie, wykonywane przede wszystkim z kruszcu srebrnego (tetradrachmy), czasem ze złota (statery). Niektóre z numizmatów tego okresu naśladują wzory hinduskie i mają kształt małej, czworokątnej plakietki. Najczęstsze greckie napisy na monetach baktryjskich to tytuł[ny] i imiona władców. Monety tzw. kuszańskie (państwo Kuszan, II w. p.n.e. – IV w. n.e.) kontynuują zasadniczo wyżej opisany wzór, jedynym dodatkiem są wyobrażenia obcych bóstw (np. perski Mitra czy Budda) oraz nie-greckie legendy.

Fragmenty ceramiki historycznej występują w ogromnych ilościach na powierzchni większości otwartych stanowisk archeologicznych. Nie mając jakiegokolwiek wartości antykwaryczno-rynkowej, nie są traktowane jak przedmiot intencjonalnego handlu zabytkami. Tym niemniej nie można całkowicie wykluczyć ewentualności, iż podczas patrolowania przez żołnierzy rejonu obiektów historycznych ułamki ceramiki mogły być epizodycznie zbierane jako specyficzny rodzaj pamiątki z pobytu w Afganistanie. Tym bardziej, iż w ostatnich miesiącach miało miejsce kilka przypadków kontaktowania się żołnierzy PSZ z doradcą ds. archeologii w kwestii wyjaśnienia, czy fragmenty zabytkowych naczyń mogą być objęte zakazem wywozu do Polski. Należy pamiętać, iż „skorupy”, będąc dobrami prawnie chronionymi, również są objęte kategorycznym zakazem wywozu. Różnorodność ceramiki wykonywanej i wykorzystywanej w poszczególnych epokach starożytności i średniowiecza Afganistanu jest tak znaczna, iż podanie jakichkolwiek kryteriów datowania wydaje się całkowicie niemożliwe. Z tego powodu jako podejrzany traktować należy każdy indywidualny przypadek znalezienia w bagażu fragmentów ceramiki – szczególnie, gdy jest ona zdobiona plastycznie, malowana, są to fragmenty wylewów, den lub imadeł. W takich sytuacjach wskazany jest bezpośredni kontakt z archeologiem PKW. [...]

Jeśli chodzi o inne, niż wyżej wymienione kategorie drobnej plastyki pradziejowej i starożytnej oraz kultury materialnej, prawdopodobieństwo ich nielegalnego wywozu przez rotowany personel VII zmiany PKW wydaje się bardzo znikome, choć oczywiście nie można wykluczyć go całkowicie. W tej grupie wskazać można przede wszystkim egzemplarze różnego rodzaju uzbrojenia o charakterze archeologicznym – groty strzał i włóczni oraz ostrza siekier, wykonane z kamienia (paleolityczne groty krzemienne lub obsydianowe), miedzi, brązu lub żelaza. Inne charakterystyczne obiekty to niewielkie, kamienne główki i figurki wotywno z neolitu (IX–III tys. p.n.e.) i epoki brązu (3000–1700 p.n.e.), a także antyczne lampki oliwne (najczęściej w formie płytkich miseczek glinianych bądź kamiennych), odlewane ze stopów brązu wzorniki do druku na tkaninach, brązowe naczynia lub ich elementy (np. ozdobne uchwyty waz-kraterów), niewielkie statuetki hellenistyczne i baktryjskie, wyobrażające bogów lub postaci ludzkie. Odrębną kategorię stanowi biżuteria ze złota, bogato zdobiona ornamentami figuralnymi oraz niebiesko-zieloną emalią. Precjoza te pochodzić mogą zarówno z epoki achemenijskiej (VI–IV w. p.n.e.), jak i z czasów królestwa Baktrii (III–II w. p.n.e.).

Różnorodność innych, niż wymienione wyżej monet z innych epok starożytności jest zbyt znaczna, aby choćby zasygnalizować wszystkie występujące formy i odmiany. Do najchętniej skupowanych przez handlarzy należą złote monety perskie z V i IV w. p.n.e. (tzw. „darejki” – o niewielkiej wadze i średnicy, nieregularnym, owalnym kształcie, z wizerunkiem klęczącego łuczownika na rewersie). Srebrne monety bite przez Aleksandra Macedońskiego (IV w. p.n.e.) wyróżniają się portretem władcy w hełmie „lwia głowa” i osiągają znaczne ceny na rynku numizmatycznym na Zachodzie. Dla emisji bitych w imperium Partii (III–I w. p.n.e.) typowe jest wyobrażenie postaci władcy w kapturze oraz z łukiem, a napisy są w jęz. greckim i aramejskim.

Ostatnia z grup zabytków to plastyka figuralna – rzeźby pełne i płaskorzeźby, przede wszystkim datowane na okres kuszkański (II w. p.n.e. – IV w. n.e.) oraz czasy koczowników heftalickich i tureckich (V–VI w.). Sztuka ta, określana mianem „stylu Gandhara” (późniejsze fazy – „neo-Gandhara”), cieszy się ogromnym popytem wśród kolekcjonerów antyków na świecie. Nie wdając się w szczegółowe analizy, najkrócej można zdefiniować ją jako połączenie elementów sztuki Indii z wpływami klasycyzmu greckiego, irańskiego i dalekowschodnimi. Wśród przedstawień dominują wizerunki Buddy, a także realistyczne portrety kapłanów, tancerki świątynnych, wojowników i ofiarników. Duża część tych rzeźb zachowała się w postaci głów posągów, wykonywanych z wapienia, marmuru czy piaskowca. Typowe są również przedstawienia Buddy stojącego w stylizowanym kwiecie lotosu lub w kapliczce. Niezwykle charakterystyczne dla sztuki gandharyjskiej są wreszcie bogato plastycznie płaskorzeźbione plakietki z drewna bądź kości słoniowej.

Materiały uzupełniające i pomocnicze

Specyfiką sztuki i kultury materialnej dawnego Afganistanu jest wielokierunkowość wpływów cywilizacyjnych, co w rezultacie daje ogromną różnorodność form wyrobów zabytkowych, wykazujących znaczne podobieństwa do artefaktów z regionów ościennych. Stąd też poniższe zestawienie nie mogło objąć całości spektrum zróżnicowania dóbr ruchomych, a jedynie najbardziej typowe przykłady. We wszystkich wątpliwych kwestiach, związanych z ewentualną oceną autentyczności przedmiotu, jego datowaniem i wstępną wyceną wartości, wskazany jest kontakt z doradcą ds. kulturowych i ochrony dóbr kultury w Grupie ds. Zarządzania i Rozwoju Dystryktów TF WE.

W 2006 staraniem Międzynarodowej Rady Muzeów (ICOM) udostępniona została w Internecie tzw. „Red List” zaginionych zabytków afgańskich. Zgodnie z ideą przyświecającą twórcom programu, baza składa się z ponad 100 fotografii, prezentowanych w ramach 18 kategorii. Ilustrują one określone cechy stylistyczne, elementy najbardziej typowe dla poszczególnych rodzajów zabytków poszukiwanych lub objętych zakazem wywozu. Niestety, w przygotowaniu listy oparto się prawie wyłącznie na – nienajlepszej jakości – materiale zdjęciowym z lat 70-tych. Lista ICOM dostępna jest pod adresem: www.icom.museum/redlist/afghanistan/en.

Drugie[?] pomocnicze źródło informacji stanowi ogólnosiwiatowa baza danych nt. zrabowanych dzieł sztuki, jaką na nośnikach CD-ROM i DVD rozpowszechnia centrala Interpolu w Paryżu. Z liczącej łącznie 31 500 rekordów bazy 680 dotyczy Afganistanu – głównie zabytków, zrabowanych podczas wojny domowej w kabulskim Muzeum Narodowym. Lista „afgańska” podzielona została na kilka kategorii (głowy rzeźb, posągi, reliefy, naczynia, monety-medale, malowidła i inne), w większości przypadków zdjęcia uzupełnione są o wymiary, oryginalne numery katalogowe i krótki opis. Co istotne, dane aktualizowane są mniej więcej co dwa miesiące.

Wyroby rękodzielnicze i pamiątkarskie oraz repliki nie objęte zakazem wywozu

W trakcie działań kontrolnych w ramach rotacji, podobnie jak w przypadku poprzednich zmian PKW, zdecydowaną większość „pamiątek” stanowić będą przedmioty, które nie podlegają zakazowi wywozu, a nabywane były przez żołnierzy i pracowników cywilnych PKW na bazarze przy FOB Ghazni, ewentualnie podczas pobytów w BAF czy w Kabulu. Z wielu powodów wzbudzać mogą one pewne wątpliwości co do ich pochodzenia i datowania. Zasadniczo, wydzielić można wśród nich dwie grupy:

- Repliki obiektów zabytkowych. Ponieważ w Afganistanie praktycznie nie funkcjonują koncesjonowane antykwariaty, oferujące na sprzedaż kopie eksponatów muzealnych, zakupów dokonuje się na własną odpowiedzialność. Pośród przykładowych replik dostępnych na bazarze w Ghazni liczne są naśladownictwa średniowiecznych żeliwnych lampek oliwnych z kilkoma palnikami, często sztucznie patynowane na jasnozielonkawy kolor, a także podobnie „postarzone” odlewy dużych monet baktryjskich. Inne kopie lub imitacje to brązowe plakietki z wyobrażeniami bogów greckich, hinduistycznych lub Buddy, „greckie” figurki Aresa (w rzeczywistości odlewane ze współczesnych figurek szachowych), kamienne „formy odlewnicze”, a także repliki zw. *topak* (lub *tofangha*) – skałkowej broni palnej (pistolety i króci-ce), o kolbach i łożach zdobionych inkrustem i intarsją (metal, kość, plastik, imitacja macicy perłowej). Pomimo, iż broń ta ma często bite na okładzinie zamka punce z datami z pocz. XIX w., są to współcześnie wykonywane pamiątki turystyczne, których cena nie przekracza kilkudziesięciu USD (oryginalna broń tego rodzaju i tak datowana jest kilkakrotnie droższa). Również nieoryginalne są repliki szabel czy szyszaków perskich z kolczymi czepcami i rogami – w tym drugim wypadku wykonywane są one nieudolnie z re-uzytych hełmów radzieckich (sic!). Egzemplarze te natomiast trzeba jasno odróżnić od oryginalnych karabinów systemu Enfield i Winchester czy rewolwerów Nagan z XIX i pocz. XX w., a także bagnetów – te z kolei są obiektami zabytkowymi i z tego względu objętymi zakazem wywozu. Trzeba zaznaczyć, iż poza opisaną bronią, rozpoznanie i określenie oryginalności wszystkich pozostałych replik przez osobę nie posiadającą odpowiedniego przygotowania może być utrudnione. W takich sytuacjach zalecany jest kontakt z archeologiem PKW.
- Afgańskie wyroby rękodzielnicze, produkowane przede wszystkim z myślą o zagranicznych nabywcach, oddzielić należy od wyszczególnionej w Załączniku nr 5 kategorii „obektów etnologicznych”, prezentujących unikalne znaczenie poznawcze i historyczne. Wśród typowych, dozwolonych artykułów etnograficznych jest tzw. „biżuteria beduińska” – wyrabiane ze stopu srebra, żelaza, miedzi i aluminium tradycyjne ozdoby kobiece nomadów *kuchi* i *Baludżów*. Z reguły wiek tej biżuterii „etnicznej” nie przekracza 30–50 lat. Podczas kontroli należy jednak zwrócić uwagę, czy naszyjniki nie zawierają przypadkiem wmontowanych zabytkowych monet srebrnych, np. XVIII-wiecznych talarów austriackich. Restrykcja wywozowa nie dotyczy także ręcznie wykonywanych blaszanych talerzy zdobionych repusowanym

(młotkowanym) ornamentem, dzbanów i elementów fajek wodnych, zdobionych drewnianych szkatulek czy też rozkładanych buddyjskich ołtarzyków z drewna i laki. Dozwolony jest wywóz współczesnych banknotów i numizmatów (w przypadkach wątpliwych zaleca się kontakt z tłumaczem lub archeologiem – specjalistą PKW). Instrukcja do rozkazu nie ogranicza wreszcie wywozu tradycyjnych afgańskich dywaników modlitewnych i kilimów. Do najbardziej typowych odmian należą: *Nakshi jangi* (ze współczesnymi motywami militarnymi w rodzaju czołgów, rakiet, AK-47 i mapą Afganistanu), *Filpai* (z centralnym owalnym „medalionem” w dekoracji), *Tekke* (zdobione stylizowanym ornamentem kwiatowym), *Purdah* (kompozycja dekoracji na planie krzyża) oraz *Bastani* (ozdobiony motywem małych rombów lub kwadratów).

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

98.

**Rozkaz dowódcy IX zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego
w Afganistanie w sprawie zakazu wywozu ruchomych
dóbr kultury
(21 lipca 2011 r.)**

W strefie odpowiedzialności polskiego Task Force White Eagle (prow. Ghazni, Afganistan) jednym z najistotniejszych problemów okazała się grabież pozostałości średniowiecznego miasta Ghazna, a także – będący jej rezultatem – napływ zabytków ruchomych tej proweniencji na bazar „turystyczny”, funkcjonujący przy bazie FOB Ghazni. W ramach działań prewencyjnych, podjętych przez polskich specjalistów ds. dóbr kultury przy PKW Afganistan, Komenda Bazy wydała zakaz handlu obiektami historycznymi, który był bezwzględnie egzekwowany. Od 2010 r. stoiska na bazarze były regularnie monitorowane przez Żandarmerię Wojskową i amerykańską Military Police, a na potrzeby akcji kontroli bagażu powracającego do kraju personelu przygotowane zostały liczne materiały szkoleniowe, zaznajamiające z dostępnymi na lokalnym czarnym rynku kategoriami przedmiotów zabytkowych. Z inicjatywy polskich archeologów przy okazji każdej kolejnej rotacji Kontyngentu wydawany był również odrębny rozkaz, zabraniający wywozu tego rodzaju dóbr z Afganistanu.

* * *

UWAGI REJESTRACYJNE: Numer seryjny 91-11-IX 21.07.2011	Rozkaz polowy		
		TELEFON	
OD:	DOWÓDCA PKW	Numery punktu kont.	PRT (polski) 4085
DO:	Żołnierze i pracownicy wojska przebywający na terenie Islamskiej Republiki Afganistanu		
INFO:	DOBRA KULTURY OBJĘTE ZAKAZEM WYWOZU Z AFGANISTANU		
Data i godzina:	08.08.2011		
PRIORYTET: BŁYSKAWICZNY NATYCHMIASTOWY PRIORYTETOWY <u>ZWYKŁY</u>	KLASYFIKACJA: ŚCIŚLE TAJNE TAJNE POUFNE ZASTRZEŻONE <u>JAWNE</u>		

<p>TREŚĆ: Ochrona dziedzictwa kulturowego Afganistanu jest jednym z obowiązków narzuconych na żołnierzy PKW AFGANISTAN postanowieniami przepisów krajowych oraz zapisów międzynarodowego prawa humanitarnego. Prezentowany poniżej materiał porównawczy ilustruje te spośród kategorii zabytków ruchomych, które są dostępne w nielegalnym obrocie na terenie prowincji Ghazni. Należy pamiętać, iż dobra kultury tego rodzaju pochodzą w przeważającej mierze z grabieży stanowisk archeologicznych, w tym również zlokalizowanych w AoR. Jeśli podobne do przedstawionych na zdjęciach przedmioty zabytkowe zostały w jakiś sposób nabyte lub pozyskane i – nawet nieświadomie – znalazły się w rękach żołnierzy i pracowników cywilnych jako pamiątki z pobytu w Afganistanie, w czasie rotacji, podczas akcji kontroli bagażu prowadzonej przez Żandarmerię Wojskową zostaną zarejestrowane i zarekwirowane. Właścicielowi bagażu zawierającego zabytki ruchome grozi odpowiedzialność karna stosownie do odpowiednich przepisów prawa krajowego oraz międzynarodowego. Obywateli Polski obowiązują w tym względzie m.in. zapisy Kodeksu Karnego: „Kto na obszarze okupowanym, zajęтым lub na którym toczą się działania zbrojne, naruszając prawo międzynarodowe, niszczy, uszkadza lub zabiera dobro kultury, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10” (art. 125, 1 K.K.).</p>	
AUTOR	(...), Zespół Specjalistów PRT
OFICER WYDAJĄCY	(...), Szef Zespołu Specjalistów PRT

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

Dziedzictwo kulturowe prowincji Ghazni. Lista zagrożonych stanowisk archeologicznych – wersja zaktualizowana
(czerwiec 2012 r.)

Jednym z głównych obszarów zadaniowych w programie działań polskich specjalistów ds. ochrony dziedzictwa kulturowego przy Polskim Kontyngencie Wojskowym w Afganistanie było zewidencjonowanie stanu zachowania dóbr kultury znajdujących się w rejonie działania polskiego kontyngentu, czyli w granicach prowincji Ghazni. Działania te wynikały bezpośrednio z treści art. 5 ust. 2 Konwencji haskiej z 1954 r., jak również z art. 5 i art. 9 ust. 1b Drugiego Protokołu (wówczas jeszcze przez Polskę nie przyjętego). Efektem niemal dwóch lat prac stała się baza inwentaryzacyjna stanowisk archeologicznych i innych zabytków zawierająca ich opisy, wykaz poświęconej im literatury i dokumentację rysunkowo-fotograficzną. Większość z nich figurowała w rejestrze opublikowanym w latach 80-tych XX w. Co jednak istotne, pomimo wzrostu aktywności ugrupowań rebelianckich i wynikających z tego ograniczeń w wyjazdach, udało się przeprowadzić w terenie inwentaryzację ponad 1/3 tych obiektów, po raz pierwszy od niemal trzech dekad uzyskując informacje na temat ich stanu zachowania. Ponadto w bazie umieszczone zostały stanowiska wcześniej nieznanne badaczom, a zarejestrowane po raz pierwszy przez polskich specjalistów zarówno dzięki prospekcji terenowej w dystryktach Nawur i Dżagori (sierpień 2010), jak i dokonanej w 2011 r. analizie zdjęć satelitarnych wybranych fragmentów terenu prowincji (zwłaszcza obszarów pozostających wówczas poza kontrolą ISAF³⁰⁶). Dodatkowo, każdą z lokalizacji zidentyfikowano na zdjęciach satelitarnych, pozyskanych z systemów FalconView i TIGER, jednocześnie dokonując korekty ich współrzędnych geograficznych. Ostatnia wersja opracowania, zaktualizowana w roku 2012, zawiera 74 pozycje.

* * *

[...]

GÓRA BOKAN³⁰⁷

Ball 1982:³⁰⁸

[stanowisko] najprawdopodobniej niepublikowane.

³⁰⁶ International Security Assistance Force, Międzynarodowe Siły Wsparcia Bezpieczeństwa w Afganistanie.

³⁰⁷ W oryginale niniejszy katalog zawiera bogaty materiał fotograficzny, a także zdjęcia satelitarne i plany stanowisk [przyp. red.].

³⁰⁸ Chodzi o korpus stanowisk historycznych Afganistanu, wydany pod red. W. Balla (*Archaeological Gazetteer of Afghanistan*, Paryż 1982) [przyp. tłum.].

- Współrzędne:** 42S VC 124XX 591XX³⁰⁹.
- Lokalizacja:** dystr. NAWUR, region CHAWAT, duże wzgórze w płn.-zach. części doliny BOKAN.
- Chronologia:** prawdopodobnie [stanowisko] późnoantyczne i/lub wczesnośredniowieczne (sasanidzkie? heftalidzkie?).

Opis: Pozostałości konstrukcji z cegły mułowej i kamienia na owalnym szczycie wzgórza. Niektóre ze struktur mają lekko prostokątny plan (wstępny szkic w opracowaniu). Kilka jam o nieznanym przeznaczeniu w paru miejscach stanowiska. Prawdopodobnie głęboka studnia lub szyb wykuty pionowo w skalnym podłożu. Stanowisko po raz pierwszy zlokalizowali przy pomocy GPS Xxxx XXXXXXXX³¹⁰ i afgański tłumacz „Jimmy” (zespół inżynierów US PRT) w lipcu 2010 r., po czym zostało ono wstępnie zarejestrowane przez A. Dolatowską i M. Lemiesza podczas prospekcji archeologicznej w NAWUR w dn. 21 sierpnia 2010 r. Zebrano serię diagnostycznych ułamków ceramiki.

Obecny stan zachowania: Znaczna koncentracja materiału ceramicznego (w tym dekorowanych fragmentów) na powierzchni. Kilka pocisków i łusek z AK-47 może wskazywać, że miejsce to było wykorzystywane w przeszłości jako stanowisko wojskowe. Nie zaobserwowano żadnych śladów aktualnej grabieży, choć ruiny w BOKAN są znane niektórym hazardzkiemu mieszkańcom okolicy jako „stary zamek” (informacja ustna od jednego z lokalnych przewodników).
[...]

DŻONUBI (DŻUNUBI) CZAMBARAN

- Ball 1982:** [stanowisko] niepublikowane.
- Współrzędne:** 32°52'XX" N 67°52'XX" E / 42S UB 942XX 377XX.
- Lokalizacja:** prow. GHAZNI. Na płn. zach. od gęstej zabudowy wioski.
- Chronologia:** niesprecyzowana (współczesne?).

Opis: Na powierzchni widocznych kilka prostokątnych i zbliżonych w planie do kwadratu struktur, w tym duża konstrukcja z małym kopcem pośrodku. Stanowisko zidentyfikowane przez specjalistów TF WE na zdjęciach satelitarnych (2011 r.).

Obecny stan zachowania: brak informacji.
[...]

GHAZNI (ŚREDNIOWIECZNY ZESPÓŁ MIEJSKI GHAZNA)

- Ball 1982:** Stanowisko nr 358.
- Współrzędne:** 33°XX' N 68°XX' E / 42S VC 479XX 143XX (Minaret Masuda III).

³⁰⁹ Ze względu na ochronę stanowisk archeologicznych przed potencjalnymi próbami grabieży w niniejszym wyborze źródeł nie podano dokładnych współrzędnych mniej znanych obiektów [przyp. red.].

³¹⁰ Niektóre nazwiska zostały ukryte ze względu na bezpieczeństwo osób [przyp. red.].

- Lokalizacja:** Stolica prow. GHAZNI, ok. 136 km na płd. od KABULU. Obecnie stanowisko historyczne zajmuje obszar wzdłuż czterokilometrowego odcinka nieutwardzonej drogi przecinającej rozległą równinę między współczesnym miastem GHAZNI a wsią RAUZA na płn.
- Chronologia:** okres ghaznawidzki i ghurydzki (XI–XIII w.) oraz timurydzki (XV–XVI w.).

Opis: Letnia stolica i centrum imperium Ghaznawidów. W średniowieczu „Ghazna” była jedną z najważniejszych metropolii muzułmańskiego Wschodu, często porównywaną do Kairu, Bagdadu, Damaszku i Isfahanu. Stare GHAZNI jest uznawane za bardzo charakterystyczny zabytek afgańskiej architektury z uwagi na zastosowanie unikalnej techniki łączenia ceglanych konstrukcji i dekoracji z ornamentami wykonanymi z marmuru.

Pierwszy większy opis miasta został przekazany przez chińskiego mnicha Xuanzanga w poł. VII w. Ghazni rozkwitło dzięki staraniom sułtanów Sebüktigina i Mahmuda, następnie zostało złupione podczas najazdu Ghurydów w XII w., a zniszczeń dopełnili Mongołowie Czyngis Chana (XIII w.). Ruiny zasiedlano ponownie aż do wybuchu I wojny afgańsko-brytyjskiej. W roku 1842 drewniane wrota mauzoleum Mahmuda (zob. niżej) zostały zdemontowane przez oddziały brytyjskie i wysłane do fortu w Agrze w Indiach.

Najbardziej znanymi budowlami średniowiecznego GHAZNI, a zarazem charakterystycznymi punktami jego topografii, są DWIE WIEŻE (błędnie zwane czasem minaretami) – prawdopodobnie bardziej pomniki kommemoratywne niż religijne, ufundowane w XII w. przez BAHRAMSZAHA (42S VC 474XX 140XX) i MASUDA III (42S VC 479XX 143XX). Obie wieże wzniesiono z wypalanej cegły na planie ośmioramiennej gwiazdy, z fasadami zdobionymi wzorami geometrycznymi i kufickimi inskrypcjami koranicznymi, wykonanymi z rzeźbionych płytek terakotowych. Obecnie „minarety” zachowały się jedynie w swych dolnych partiach, nakrytych stalowymi zadaszeniami, podczas gdy wyższe, cylindryczne partie nie zachowały się, zniszczone podczas trzęsienia ziemi w 1902 r.

Innym ważnym obiektem GHAZNI jest PAŁAC MASUDA III (42S VC 474XX 138XX) z pocz. XII w. z pozostałościami sali audiencyjnej, meczetu i prywatnych apartamentów. Pałac został rozplanowany wokół centralnego dziedzińca ze ścianami dekorowanymi płaskorzeźbionym fryzem marmurowym i stiukowymi inskrypcjami w języku perskim. Nad wsch. częścią stanowiska dominuje MAUZOLEUM ABDUR RAZZAKA z XVI w. oraz ghaznawidzki GROBOWIEC SUŁTANA MAHMUDA. W części płn.-zach. położony jest inny zabytek timurydzki: XV-wieczne MAUZOLEUM SHAHIDA SZACHA (42S VC 471XX 139XX). Wśród kluczowych obiektów architektonicznych w płn.-wsch. części stanowiska wymienić należy MAUZOLEUM SUŁTANA IBRAHIMA, GROBOWIEC SEBÜKTIGINA (42S VC 471XX 139XX), jak również MAUZOLEUM ALI LALA (42S VC 48625 13254) oraz pozostałości licznych domów prywatnych i rezydencji. Po przeciwnej stronie znajduje się kaplica ZIJARATI MUI MUBARAK wraz z pobliską nekropolą ghaznawidzką.

Kolejnymi ważnymi dobrami kultury na terenie GHAZNI są grobowiec średnio-wiecznego uczonego AL BIRUNIEGO (42S VC 472XX 133XX) oraz BALA HISSAR – duża cytadela (42S VC 465XX 132XX) położona na płd. krańcu średniowiecznego zespołu urbanistycznego (oba [obiekty] omówione pod odrębnymi pozycjami w niniejszym rejestrze).

W XIX w. GHAZNI było wielokrotnie opisywane przez europejskich podróżników (G.T. Vigne, J. Atkinson, Ch. Masson). Pierwsze wykopaliska na dużą skalę przeprowadzili w latach 1956–1964 U. Scerrato i A. Bombaci (IsMEO³¹¹), a od roku 1961 trwały też prace restauracyjne i konserwatorskie (A. d’Amico, A. Bruno, R. Orazi). W 1999 r. stanowisko odwiedził M. Taddei, [działający] z ramienia UNESCO i SPACH³¹². W latach 2000 i 2001 władze afgańskie przeprowadziły drobne prace remontowe w ABDUR RAZZAK. Od roku 2004 w ramach projektu „Islamic Ghazni” zespół IsIAO³¹³ prowadzi inwentaryzację zabytków ruchomych.

Obecny stan zachowania: Spora część zespołu urbanistycznego zniknęła z powierzchni w wyniku średniowiecznych najazdów, a także słabej jakości cegły suszonej, która dominowała jako materiał budowlany, a ulegała szybkiemu zniszczeniu pod wpływem okresowych mrozów. Podczas wojny domowej w latach 90-tych XX w. stanowisko było prawdopodobnie celem ataków lokalnych ugrupowań zbrojnych, w wyniku czego niektóre z historycznych budowli zostały mniej lub bardziej poważnie uszkodzone przez ogień artyleryjski. Ponadto na złomowisku zlokalizowanym w centralnej części ruin składowane są nadal dziesiątki wraków czołgów i innych pojazdów wojskowych. W 1994 r. z PAŁACU MASUDA zrabowano część marmurowych płaskorzeźb, jednak udało się je odzyskać. Pałac został następnie splądrowany przez Talibów: w 1999 r. M. Taddei wspominał o skutkach tej grabieży i zauważył, że pomieszczenia magazynowe włoskiej misji archeologicznej zostały całkowicie rozebrane. Ceglane fundamenty obu „MINARETÓW” zostały odsłonięte prawdopodobnie przez rabusiów rozkopujących [teren dookoła], przez co przez długi czas były narażone na poważną erozję. Już ok. roku 2007 lokalne media alarmowały, że stabilność konstrukcji wież jest zagrożona i obie budowle powinny zostać natychmiast zabezpieczone. Chociaż od 2008 r. UNESCO opracowuje projekt kompleksowej rewaloryzacji stanowiska i odbudowy muzeum, to obecnie prowadzone są jedynie drobne prace renowacyjne w muzeum w MAUZOLEUM ABDUR RAZZAKA. Latem 2010 r. rozpoczęto również renowację mauzoleum SHAHIDA SZACHA, jednak standard tych prac wydaje się co najmniej dyskusyjny (np. użycie współczesnego typu cegieł albo wprowadzenie daleko idących zmian w stosunku do oryginalnego projektu budynku – wszystkie te obserwacje zostały zadokumentowane fotograficznie i przekazane specjalście z Departamentu Stanu USA). Ponadto uzyskano informacje z kilku nieformalnych źródeł, że miejscowa społeczność tadżycka ze wsi RAUZA jest prawdopodobnie zaangażowana w proceder handlu zabytkami, pozyskanymi podczas nielegalnego rozkopywania terenu stanowiska archeologicznego. Specjaliści TF WE wizytowali regularnie

³¹¹ Associazione Internazionale di Studi sul Mediterraneo e l’Oriente [przyp. tłum.].

³¹² Society for the Preservation of Afghan Cultural Heritage [przyp. tłum.].

³¹³ Istituto Italiano per l’Africa e l’Oriente [przyp. tłum.].

obiekty w GHAZNI pomiędzy czerwcem i październikiem 2010 r., a później jeszcze kilka razy. W wielu miejscach stwierdzono obecność wkopów rabunkowych w postaci gęstych skupisk niedużych (do 3 m średnicy), nieckowatych zagłębień. W 2011 r. przeprowadzono monitoring obszaru archeologicznego z użyciem zdjęć satelitarnych, wyznaczając strefy szczególnego zagrożenia działalnością rabunkową, zlokalizowane zwłaszcza w rejonie na wsch. od DWÓCH WIEŻ, wokół PAŁACU MASUDA oraz w płn. części terenu, wzdłuż peryferii wsi RAUZA. Wreszcie, dla polskiego MSZ przygotowanych zostało kilka projektów rozwojowych, dotyczących rewaloryzacji stanowiska historycznego GHAZNA (rozminowanie terenu, usunięcie wraków pojazdów, instalacja tablic informacyjnych przy budowlach zabytkowych – zob. odpowiednia dokumentacja). Rok 2011: z inicjatywy dr. L. Tedesco (Departament Stanu USA) oba minarety zostały objęte programem skanowania laserowego 3D.
[...]

TEPE SARDAR (TEPE SARDA, TAPA SARDAR)

Ball 1982: Stanowisko nr 1180.

Współrzędne: 33°XX' N 68°XX' E / 42S VC 495XX 133XX.

Lokalizacja: dystr. GHAZNI, 4 km na płn.-wsch. od miasta GHAZNI, ok. 2 km od średniowiecznego miasta GHAZNI, ok. 1.5 km od skrzyżowania HWY-1 i MSR FLORIDA.

Chronologia: okres sasanidzki (III–VII w.) i tureccy Szahi (VII–IX w.).

Opis: Bardzo rozległy kompleks, składający się z buddyjskiego klasztoru i stup, uważany za unikalny w skali całego kraju zabytek architektury sakralnej. Jego centralnym elementem jest GÓRNY TARAS z GŁÓWNĄ STUPĄ (największą, jaka zachowała się w Afganistanie), pierwotnie wzniesioną na kwadratowej podstawie o boku dł. 22 m. GŁÓWNĄ STUPĘ otaczały liczne mniejsze stupy, a także kapliczki wotywno bogato zdobione reliefami figuralnymi. Na terenie sanktuarium zachowało się in situ kilka pozostałości posągów kultowych, wykonanych z niewypalanej gliny, w tym 15-metrowa RZEŻBA LEŻĄCEGO BUDDY *Mahaparinirwana* oraz fragmenty monumentalnej figury SIEDZĄCEGO BUDDY. W obrębie zespołu znajdowała się również KAPLICA HINDUISTYCZNA poświęcona bóstwu Durga Mahiszasuramardini (Durga zabijająca demona Mahisza), gdzie odsłonięto dolną część jego posągu. Techniki murarskie oraz styl posągów w klasztorze wskazują na późny okres kuszkański lub wczesny sasanidzki. TEPE SARDAR zostało zburzone podczas inwazji muzułmańskiej w VII lub IX w. Stanowisko było intensywnie badane przez D. Adamesteanu (1959–1961), a następnie przez M. Taddeiego (1967–1977). Bogata kolekcja drobnych znalezisk różnych kategorii, pozyskanych podczas prac wykopaliskowych (fragmenty płaskorzeźb, fresków, manuskryptów i ceramiki), była początkowo przechowywana w muzeum w GHAZNI, jednak pod koniec lat 80-tych w celu lepszego zabezpieczenia przewieziono je do MUZEUM NARODOWEGO W KABULU. W 1999 prof. M. Taddei [działający] z ramienia UNESCO i SPACH przeprowadził w TEPE SARDAR pobieżną wizję lokalną.

Obecny stan zachowania: W swoim raporcie prof. Taddei wspomina o poważnej dewastacji stanowiska (np. całkowicie zniszczone posągi Buddy i małe, gliniane stupy, rozebranie pawilonu, który pierwotnie osłaniał Kaplicę nr 23 itd.). Taddei zalecił natychmiastową renowację obiektów. Dalszy postęp procesu destrukcji potwierdziła włoska prospekcja z roku 2003, a także inspekcja przeprowadzona przez zespół specjalistów TF WE (M. Lemiesz) w dn. 24 czerwca 2010 r. [...]. Pozostałości klasztoru i kompleksu sakralnego są obecnie w bardzo złym stanie. Zaobserwowano szereg całkiem niedawnych zniszczeń, jak działalność rabunkowa, pozyskiwanie zabytkowych cegieł w celu ponownego wykorzystania, jak również nowe pochówki zmarłych na wzgórzu. Kolejnym negatywnym czynnikiem jest bardzo niszczące oddziaływanie czynników atmosferycznych i erozji. W pobliżu (za drogą biegnącą na południe) znajduje się obozowisko ludności kuczi³¹⁴, której stada są często wypasane na wzgórzu. Pobliski posterunek policji afgańskiej jest całkowicie nieskuteczny w zapewnianiu bezpieczeństwa strefie historycznej. Bardzo wskazane byłoby natychmiastowe zapewnienie ochrony w celu ograniczenia niekontrolowanego dostępu do zabytków. Aktualizacja z 2012 r.: projekt zagospodarowania terenu w TEPE SARDAR, przygotowany w 2010 r., został zrealizowany przez US/PL PRT GHAZNI dzięki sfinansowaniu przez polski MSZ (całkowity koszt: ok. 164 000 dolarów). Całe stanowisko zostało otoczone ogrodzeniem biegnącym wokół podstawy wzgórza; zainstalowano również bramę wjazdową i dwie wieże obserwacyjne dla policji.

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: M. Lemiesz, *Cultural Heritage of Ghazni Province. List of Archaeological Sites at Risk 2010. Version 4.0 (updated) as for 16JUN2012*, TF White Eagle, Ghazni/Warszawa 2012 [niepubl. maszynopis], s. 15–16, 39–42, 51 i 97–100.

³¹⁴ Społeczności koczowniców, wywodzących się głównie z plemion pasztuńskich [przyp. tłum.].

XII

**Konflikty zbrojne
w Afryce i na
Bliskim Wschodzie**

100.

Rezolucje Instytutu Archeologicznego Ameryki w sprawie dziedzictwa kulturowego Iraku zagrożonego działaniami zbrojnymi

(19 września 1992 r. i 21 marca 2003 r.)

Instytut Archeologiczny Ameryki (Archaeological Institute of America, AIA) jest najstarszą (założoną w 1879 r.) i największą (ponad 200 tys. członków) w USA organizacją non-profit skupiającą zawodowych archeologów różnych specjalności oraz osoby zainteresowane przeszłością. Głównymi zadaniami statutowymi AIA są ochrona dziedzictwa historycznego oraz popularyzacja archeologii w społeczeństwie; wydaje on również dwa czołowe periodyki: „American Journal of Archaeology” i „Archaeology”. Instytut wielokrotnie zabierał głos na forum międzynarodowym w sytuacjach, gdy zagrożone było światowe dziedzictwo kulturowe. W roku 1992 otwartą rezolucję do amerykańskich władz wojskowych i cywilnych w sprawie zabytków Iraku (*Resolution Regarding War and the Destruction of Antiquities*) opublikowano w momencie, gdy kraj ten ogarnęła fala wystąpień antyrządowych, których pokłosiem była też grabież niektórych muzeów regionalnych i stanowisk archeologicznych, zwłaszcza na północy kraju, a reżim traktował wiele z tych aktów pobłażliwie, umacniając w ten sposób relacje z lokalnymi plemionami. Podobne działania AIA prowadził w okresie poprzedzającym II wojnę w Zatoce Perskiej, choć odbywało się to w innym klimacie politycznym, gdyż tak siły zbrojne, jak i administracja prezydenta George’a W. Busha podjęły wówczas szersze konsultacje ze środowiskami naukowymi i antykwarycznymi, od których otrzymały listę 4 tys. stanowisk historycznych wymagających ochrony na wypadek działań wojennych. Deklarację Instytutu (*Open Declaration on Cultural Heritage at Risk in Iraq*) w sprawie irackiego dziedzictwa oraz mobilizacji środowisk międzynarodowych do ewentualnej pomocy przy późniejszej dokumentacji i zabezpieczeniu zabytków ogłoszono dzień po rozpoczęciu przez siły koalicyjne operacji przeciw wojskom Saddama Husajna. Dokument podpisało 13 międzynarodowych instytucji naukowych i ponad 200 badaczy z całego świata.

* * *

Instytut Archeologiczny Ameryki

Rezolucja w sprawie wojny i niszczenia zabytków (92.II.7)

przyjęta przez Radę Zarządzającą Instytutu 19 września 1992 r.³¹⁵

Jako najstarsza i największa w Ameryce Północnej organizacja zajmująca się badaniem i ochroną światowego dziedzictwa kulturowego Instytut Archeologiczny Ameryki wyraża głębokie zaniepokojenie możliwością zniszczenia zabytków, stanowisk, przedmiotów zabytkowych i instytucji kulturalnych w wyniku działań wojennych.

Mając świadomość, iż w czasie wojny pojawiają się często inne istotne kwestie, Instytut Archeologiczny mimo to wzywa wszystkie rządy, by zgodnie z postanowieniami Konwencji haskiej (1954) oraz w porozumieniu z opinią publiczną i środowiskiem naukowym opracowały i wdrożyły programy ochrony na wypadek wojny stanowisk historycznych, obiektów i przedmiotów zabytkowych oraz instytucji kultury.

Ponadto Instytut Archeologiczny Ameryki wzywa wszystkie rządy, które mają taką możliwość, do zapewnienia po zakończeniu wojny niezbędnych zasobów ludzkich i finansowych, aby dokonać oceny szkód wyrządzonych przez wojnę dobrom kultury oraz opracować i wdrożyć odpowiednie plany niezbędnych napraw i renowacji. W przypadku grabieży zabytków i dzieł sztuki [odpowiednio] wyszkoleni eksperci powinni sporządzić szczegółowe plany właściwej repatriacji lub restytucji takich dóbr kultury.

Otwarta deklaracja w sprawie zagrożonego dziedzictwa kulturowego Iraku

Wyjątkowe w skali świata znaczenie zabytków, muzeów i stanowisk archeologicznych Iraku (starożytnej Mezopotamii) nakłada na wszystkie narody i rządy obowiązek ich ochrony. W każdym konflikcie zbrojnym dziedzictwo to jest zagrożone, a obecnie wydaje się, że znalazło się w poważnym niebezpieczeństwie.

Jeśli dojdzie do wybuchu wojny, wzywamy wszystkie rządy do przestrzegania postanowień Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego oraz jej Pierwszego Protokołu. Wzywamy wszystkie rządy, instytucje i osoby prywatne, które mają taką możliwość, do uznania i utrzymania w mocy obowiązującego w Iraku silnego Prawa o zabytkach. Aby zapewnić długoterminowe bezpieczeństwo archeologicznego i kulturowego dziedzictwa Iraku wszystkich epok oraz powstrzymać nielegalne wykopaliska i przemyt zabytków, które miały miejsce w czasie obowiązywania embarga i mogą nastąpić [ponownie] po okresie konfliktu [zbrojnego], należy przywrócić liczebność personelu Departamentu Starożytności na etatach naukowych i technicznych do stanu sprzed embarga. Co najważniejsze, należy przywrócić liczbę strażników poszczególnych stanowisk, zabytków i muzeów do stanu sprzed embarga.

³¹⁵ „AIA Bulletin” 1992, nr 84 (92–93), s. 46–47.

Międzynarodowa społeczność naukowa, reprezentowana przez sygnatariuszy niniejszego listu, jest gotowa, po zakończeniu obecnego kryzysu, wesprzeć iracki Departament Starożytności we wzmocnieniu i ponownym przeszkoleniu jego personelu, ocenie potrzeb konserwatorskich dla zabytków ruchomych i budowli zabytkowych oraz wyposażeniu laboratoriów. [Zagraniczni] archeolodzy, jeśli zostaną o to poproszeni, są również gotowi włączyć się w ocenę szkód wyrządzonych przez nielegalne wykopaliska lub działania wojenne, w akcje ratownicze kierowane przez Departament Starożytności oraz w rewindykację skradzionych przedmiotów zabytkowych.

Sygnatariusze niniejszego listu wzywają wszystkie rządy do uznania [faktu], że delikatne dziedzictwo kulturowe jest nieuchronnie niszczone w wyniku działań wojennych, że destrukcja stanowisk kulturowych, zabytków i dzieł sztuki powoduje nieodwracalne straty zarówno dla społeczności lokalnych, jak i całej ludzkości oraz że naszym wspólnym obowiązkiem jest podjęcie wszelkich możliwych kroków w celu ich ochrony.

[pominięto listę sygnatariuszy]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: *Archaeological Institute of America. Resolution Regarding War and the Destruction of Antiquities*, https://www.archaeological.org/pdfs/home/AIA_Resolution_Regarding_War_and_Destruction_of_AntiquitiesA5S.pdf (dostęp: 16.01.2021) oraz *Archaeological Institute of America. Open Declaration on Cultural Heritage at Risk in Iraq*, <https://www.archaeological.org/open-declaration-on-cultural-heritage-at-risk-in-iraq/>³¹⁶ (dostęp: 16.01.2021).

³¹⁶ Dokument opublikowany z błędną datą: 22 marca 2010 r.

101.
Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1483 (2003):
Sytuacja między Irakiem i Kuwejtem
(22 maja 2003 r.)

Rezolucja została przyjęta 22 maja 2003 r. na 4761. posiedzeniu Rady Bezpieczeństwa ONZ czternastoma głosami (pod nieobecność przedstawiciela Syrii). Dotyczyła ona zasad funkcjonowania państwa irackiego po zakończeniu konfliktu zbrojnego. Wśród najważniejszych postanowień rezolucji należy wymienić zniesienie nałożonych sankcji gospodarczych, handlowych i finansowych, za wyjątkiem ograniczenia dostaw broni i uzbrojenia, ustanowienie specjalnego Przedstawiciela ONZ w Iraku oraz zatwierdzenie utworzenia Funduszu Rozwojowego dla Iraku. W przedmiocie ochrony dziedzictwa kulturowego kluczowe postanowienia odnosiły się do zwrotu dóbr kultury wywiezionych z Iraku po 1990 r.

* * *

Rada Bezpieczeństwa,

[...]

podkreślając potrzebę poszanowania archeologicznego, historycznego, kulturowego i religijnego dziedzictwa Iraku oraz dalszej ochrony stanowisk archeologicznych, historycznych, kulturowych i religijnych, muzeów, bibliotek i zabytków, [...]

działając na podstawie rozdziału VII Karty Narodów Zjednoczonych,
[...]

7. postanawia, że wszystkie państwa członkowskie podejmą odpowiednie kroki w celu ułatwienia bezpiecznego zwrotu irackim instytucjom irackiego dziedzictwa kulturowego i innych przedmiotów o znaczeniu archeologicznym, historycznym, kulturowym, unikalnym naukowym i religijnym, które zostały nielegalnie wywiezione z Muzeum Narodowego Iraku, Biblioteki Narodowej oraz innych miejsc w Iraku od czasu przyjęcia rezolucji nr 661 (1990) z dnia 6 sierpnia 1990 r., w tym poprzez ustanowienie zakazu handlu lub przenoszenia własności takich przedmiotów, a także przedmiotów, co do których istnieje uzasadnione podejrzenie, że zostały one nielegalnie wywiezione, oraz wzywa Organizację Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, Interpol i inne stosowne organizacje międzynarodowe do pomocy we wdrażaniu tego ustępu;
[...]

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Resolution 1483 (2003): The Situation between Iraq and Kuwait*, https://digital-library.un.org/record/495555/files/S_RES_1483%282003%29-EN.pdf (dostęp: 21.07.2021).

102.

Program polskich działań w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku (wrzesień 2003 r.)

Wraz z powołaniem w Ministerstwie Kultury grupy realizującej zadania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w strefie odpowiedzialności Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku Centralnym pojawiła się konieczność opracowania harmonogramu planowanych działań. Jako punkt odniesienia przyjęto najważniejsze zapisy Konwencji haskiej z 1954 r., odnoszące się do sił zbrojnych uczestniczących w działaniach okupacyjnych³¹⁷. Wśród głównych obszarów zadaniowych znalazły się: inwentaryzacja dóbr kultury, zabezpieczenie obiektów zagrożonych dewastacją, wsparcie materialne i organizacyjne dla lokalnej służby starożytności, działania edukacyjne i doradcze w ramach polskiego kontyngentu, a także przeciwdziałanie nielegalnemu obrotowi zabytkami ruchomymi. Program zakładał jak najszerszą współpracę ze stroną iracką, władzami koalicyjnymi oraz agencjami międzynarodowymi, m.in. UNESCO. Propozycja zatwierdzona została przez Ministra Kultury RP i włączona do oficjalnego dokumentu rządowego pt. *Koncepcja udziału Rzeczypospolitej Polskiej w odbudowie i restrukturyzacji Iraku*. Zastane na irackim teatrze działań realia, a także brak postulowanego ukadrowienia i trudności z zapewnieniem odpowiednich środków finansowych uniemożliwiły ostatecznie realizację kilku punktów, jak polsko-irackie pogotowie archeologiczne, wspólna komisja konserwatorska, wymiana naukowo-stypendialna czy akredytowanie jednego z polskich ekspertów przy Tymczasowych Władzach Koalicyjnych w Bagdadzie.

* * *

Akceptuję
Minister Kultury
Waldemar Dąbrowski

Plan zasadniczych przedsięwzięć wynikających z przyjętej przez Radę Ministrów w dniu 01.07.2003 r. „Koncepcji udziału Rzeczypospolitej Polskiej w odbudowie i restrukturyzacji Iraku”

IV. Działania w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku

I. Przedsięwzięcia przygotowawcze (lipiec–wrzesień 2003 r.)

³¹⁷ Taki status nadawała Siłom Koalicyjnym Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 1511 z 16 października 2003 r., sankcjonująca ich obecność w Iraku [przyp. red.].

1. Wystąpienie Ministra Kultury do Ministra Obrony Narodowej o utworzenie w kierownictwie Polskiej Strefy Stabilizacyjnej stanowiska Specjalisty ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego Iraku – doradcy dowódcy kontyngentu;
2. Zgoda Ministra Obrony Narodowej na utworzenie w kierownictwie Polskiej Strefy Stabilizacyjnej stanowiska specjalisty ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego Iraku – doradcy dowódcy kontyngentu;
3. Przeprowadzenie rozmów z kandydatami na stanowisko Specjalisty ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego – doradcy dowódcy kontyngentu;
4. Skierowanie kandydata na Specjalistę ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego Iraku – doradcy dowódcy kontyngentu na Komisję Kwalifikacyjną MON, badanie lekarskie i kurs przygotowawczy;
5. Wystąpienie Ministra Kultury do Ministra Obrony Narodowej o wskazanie komórki organizacyjnej Ministerstwa Obrony Narodowej właściwej ds. kontaktów z Ministerstwem Kultury w sprawach realizacji zadań wynikających z przyjętego przez Radę Ministrów w dniu 01.07.2003 r. dokumentu „Koncepcja udziału Rzeczypospolitej Polskiej w odbudowie i restrukturyzacji Iraku”, Rozdział IV „Działania w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku” (pismo nr BSO/KS/281/03 z dn. 28.08.2003 r.);
6. Wystąpienie Ministra Kultury do Ministra Spraw Zagranicznych o spowodowanie przekazania do budżetu Ministerstwa Kultury środków zarezerwowanych na realizację zadań wynikających z rozdziału IV „Koncepcji udziału Rzeczypospolitej Polskiej w odbudowie i restrukturyzacji Iraku” – w wysokości 630 tys. zł;
7. Pisma Podsekretarza Stanu (Nr BSO/DD/288/03 oraz BSO/DD/289/03) dotyczące udzielenia pomocy przez Departament Dziedzictwa Narodowego oraz Departament Ochrony Zabytków w realizacji zadań wynikających z Koncepcji;
8. Podjęcie działań w celu utworzenia Działu Studiów i Dokumentacji Irackiego Dziedzictwa Kulturowego oraz Rady Naukowej w strukturze organizacyjnej Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego;
9. Nawiązanie współpracy z Polskim Komitetem ds. UNESCO w zakresie realizacji przedsięwzięć związanych z realizacją Rozdziału IV dokumentu „Działania w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku”;
10. Pozyskanie z Zarządu Geografii Wojskowej map wojskowych na potrzeby naniesienia stanowisk archeologicznych i innych obiektów kultury w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej;
11. Podjęcie prac nad przygotowaniem materiału szkoleniowego dla żołnierzy stacjonujących w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej nt. „Dziedzictwo kultury Iraku – zasady ochrony”;
12. Podjęcie prac nad wydaniem materiałów pomocniczych w języku arabskim na potrzeby programu odtworzenia lokalnych służb ochrony zabytków Iraku;

13. Prowadzenie „Banku danych” o kandydatach na Ekspertów ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego Iraku;
14. Przeprowadzenie rozmów z kandydatami w celu wytypowania 2 specjalistów i skierowania ich do centrali Tymczasowych Władz Koalicyjnych (TWK) w Bagdadzie i regionalnej siedziby TWK w Al-Hilla (pilna notatka MSZ DAiBW-Z-62/03);
15. Wytypowanie i ewentualne skierowanie do Iraku misji eksperckiej w celu oceny strat i podjęcia działań nad przygotowaniem „Bilansu otwarcia” w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej;
16. Opracowanie Karty Stanowiska Archeologicznego wraz z instrukcją, w celu realizacji zadań dokumentacyjnych w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej;
17. Opracowanie harmonogramu wspólnych przedsięwzięć w ramach realizacji rozdziału IV „Działania w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku” w porozumieniu z Polskim Komitetem ds. UNESCO oraz innymi podmiotami odpowiedzialnymi za ochronę dóbr kultury (MON, MSZ);
18. Zorganizowanie systemu wymiany informacji o prowadzonych działaniach oraz utrzymywanie bieżących kontaktów z MON, MSZ, UNESCO i Międzyresortowym Zespołem ds. Iraku – uzgadnianie stanowisk w sprawach ochrony dóbr kultury.

II. Przedsięwzięcia zasadnicze (październik 2003 – marzec 2004)

1. Zadania Specjalisty ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego Iraku – Doradcy Dowódcy Kontyngentu:
 1. Dokonanie rozpoznania strat w dziedzinie kultury powstałych w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej w wyniku działań militarnych i dewastacji przez ludność miejscową oraz przedstawienie możliwości ich usunięcia;
 2. Organizowanie szkoleń dla kadry dowódczej i żołnierzy wszystkich narodowości służących w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej z zakresu zabezpieczenia i ochrony zabytków kultury Iraku;
 3. Nawiązanie kontaktów z przedstawicielami służb archeologicznych pracujących w składzie Tymczasowych Władz Koalicyjnych, przedstawicielami UNESCO oraz tworzonej lokalnej irackiej służby ochrony zabytków i dóbr kultury;
 4. Podejmowanie prac dokumentacyjnych i ochronnych, sporządzanie bieżących raportów, zgłaszanie potrzeb dotyczących zwiększenia liczby ekspertów lub skompletowania i wysłania do Iraku misji archeologicznych;
 5. Podejmowanie działań na rzecz odtworzenia lokalnych służb ochrony zabytków poprzez wymianę informacji i inicjowanie szkoleń nt. zasad ochrony zabytków i zabezpieczenia stanowisk archeologicznych;
 6. Organizowanie w miarę potrzeby i możliwości prac zabezpieczających i konserwacyjnych zagrożonych najcenniejszych zabytków kultury;
 7. Współdziałanie z grupą geograficzną w celu uaktualnienia map w zakresie naniesienia na nią obiektów dziedzictwa kulturowego Iraku.

2. Przedsięwzięcia realizowane na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej:
 1. Utrzymywanie stałych kontaktów ze Specjalistą ds. Kultury i Dziedzictwa Narodowego Iraku – doradcą dowódcy kontyngentu, udzielanie pomocy merytorycznej i organizacyjnej;
 2. Koordynowanie doboru specjalistów, prowadzenie wstępnego szkolenia i kierowanie ich do grup ekspertów z dziedziny ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego pracujących w Iraku – zgodnie z potrzebami zgłaszanymi przez dowództwo kontyngentu;
 3. Współdziałanie z Ministerstwem Obrony Narodowej i Ministerstwem Spraw Zagranicznych w sprawach związanych z ochroną dóbr kultury, realizowanych w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej w Iraku;
 4. Przygotowanie wstępnej kalkulacji kosztów funkcjonowania specjalistów w Iraku w 2004 roku (wynagrodzenie, materiały, sprzęt specjalistyczny);
 5. Prowadzenie działań informacyjnych związanych z realizacją zadań w dziedzinie ochrony dóbr kultury w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej.
3. Przedsięwzięcia realizowane na terytorium Iraku:
 1. Współpraca z dowódcami wojskowymi służącymi w Polskim Kontyngencie Wojskowym w celu ochrony stanowisk archeologicznych innych obiektów kultury, realizacja zadań związanych z tworzeniem „Banku danych” o dziedzictwie kultury Iraku;
 2. Podejmowanie działań na rzecz organizowania patroli wojskowych dozorujących stanowiska archeologiczne i ochraniających je przed działalnością rabunkową i innymi formami dewastacji. W przypadku zaistnienia szczególnych zagrożeń związanych z grabieżą postulowanie stałej ochrony najcenniejszych obiektów;
 3. W przypadku szczególnego zagrożenia zabytków występowanie do właścicielskich dowódców o zorganizowanie stałych lub czasowych placówek ochronnych;
 4. Nawiązanie i utrzymywanie kontaktów z Irakijczykami pełniącymi przed wybuchem wojny funkcje strażników i dozorców obiektów zabytkowych w celu odtworzenia lokalnego dozoru (w początkowym okresie opłacanego ze środków pozostających w dyspozycji dowódcy Polskiej Strefy Stabilizacyjnej);
 5. Nawiązanie kontaktu z czołowymi przedstawicielami lokalnych społeczności (szejkowie, starszyzna miejscowości, duchowni) oraz przedstawienie propozycji pomocy w ochronie zabytków kultury do czasu przejęcia ich przez oficjalne władze irackie;
 6. Nawiązanie kontaktów ze środowiskiem uniwersyteckim, szczególnie w zakresie szkolnictwa artystycznego;
 7. Zorganizowanie wstępnej wizji lokalnej w terenie najważniejszych stanowisk archeologicznych i obiektów zabytkowych oraz lokalnych muzeów w celu oceny zniszczeń powstałych w wyniku działań wojennych;
 8. Pomoc w sporządzeniu „Spisu z natury” aktualnego stanu obiektów oraz przygotowanie listy najcenniejszych i najbardziej poszukiwanych zabytków zrabowanych z placówek muzealnych w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej;

9. Nawiązanie ścisłej współpracy z archeologami przebywającymi w amerykańskiej i brytyjskiej strefie stabilizacyjnej w celu ujednoczenia działań i wypracowania wspólnej polityki w zakresie ochrony irackiego dziedzictwa narodowego – korzystanie z udostępnionych baz danych i wymiana informacji;
10. Koordynacja podejmowanych działań z przedstawicielami UNESCO w Bagdadzie;
11. Opracowanie procedur postępowania w przypadku stwierdzenia działalności rabunkowej oraz prób przemytu przedmiotów zabytkowych (procedury powinny być przygotowane w wersjach językowych komponentów narodowych wchodzących w skład polskiego kontyngentu);
12. Prowadzenie bieżących szkoleń żołnierzy uczestniczących w misji nt. ochrony dziedzictwa narodowego Iraku oraz uświadomienie konsekwencji groźących w przypadku udowodnienia prób nielegalnego wywozu zabytków ruchomych poza granice Iraku;
13. Bieżąca współpraca ekspertów w zakresie ochrony dziedzictwa kultury Iraku z dowództwem kontyngentu, żandarmerią i Wojskowymi Służbami Informacyjnymi;
14. Opracowanie, w oparciu o wizję lokalną [i] dokumentację fotograficzną[,] „Raportu otwarcia” w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej (3-osobowy zespół), obejmującego listę kilkudziesięciu stanowisk archeologicznych bezpośrednio zagrożonych oraz wytypowanych do badań ratowniczych w pierwszej kolejności.

III. Działania długoterminowe (kwiecień–wrzesień 2004)

1. Zwiększenie [liczby] ekspertów ds. archeologii o 2–3 osoby;
2. Odbudowa lokalnej irackiej służby ochrony zabytków poprzez włączenie archeologów irackich do prac polskich ekspertów oraz odtwarzanie prowincjonalnych biur służby starożytności w oparciu o ich wcześniejsze kadry i nowo przeszkolony personel;
3. Przeprowadzenie inwentaryzacji najważniejszych stanowisk archeologicznych i innych zabytków znajdujących się na obszarze Polskiej Strefy Stabilizacyjnej z udziałem przedstawicieli tworzonej irackiej] służby ochrony zabytków;
4. Wykonanie dokumentacji filmowej [i] fotograficznej aktualnego stanu zachowania stanowisk archeologicznych i zabytków kultury;
5. Opracowanie (przy pomocy wojskowych kartografów) dokumentacji dotyczącej lokalizacji stanowisk archeologicznych;
6. Wykonanie szczegółowej dokumentacji stanowisk archeologicznych oraz innych obiektów kultury Iraku znajdujących się w polskim sektorze, wymagających szczególnej ochrony lub podjęcia interwencyjnych działań ratowniczych zapobiegających i[ch] dalszej dewastacji;

7. Utworzenie polsko-irackiej komisji nadzorującej działania konserwatorskie, współpracującej z kontyngentem wojskowym w zakresie ochrony obiektów najbardziej zagrożonych zniszczeniem i grabieżą.

IV. Przedsięwzięcia informacyjne, promocyjne i szkoleniowe dotyczące ochrony zabytków i dziedzictwa narodowego Iraku

1. Opracowanie i wydanie broszury informacyjnej dla żołnierzy, zawierającej podstawowe wiadomości o obiektach zabytkowych znajdujących się na terenie Polskiej Strefy Stabilizacyjnej;
2. Prowadzenie szkoleń pracowników irackiej służby starożytności w zakresie sporządzania dokumentacji badawczej i innych, związanych z ochroną zabytków i dziedzictwa narodowego Iraku;
3. Przyznawanie stypendiów i staży dla wybranych pracowników służby starożytności Iraku (kandydatów do objęcia wyższych stanowisk) w polskich placówkach naukowych;
4. Wznowienie, przerwanych działaniami wojennymi, programów polsko-irackich prac wykopaliskowych na wybranych stanowiskach archeologicznych;
5. Wydawanie periodyku naukowego, prezentującego aktualny stan prac dokumentacyjnych i zabezpieczających prowadzonych na terenie Polskiej Strefy Stabilizacyjnej;
6. Opracowanie wydawnictwa promującego polskie firmy i pracownie konserwatorskie, zajmujące się rekonstrukcją i konserwacją zabytków na terenie Iraku;
7. Zorganizowanie w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej wystawy prezentującej dorobek polskiej archeologii w rejonie Bliskiego Wschodu;
8. Nawiązanie współpracy z uczelniami artystycznymi w celu udzielenia pomocy organizacyjnej i technicznej oraz wymiany pracowników naukowych;
9. Zorganizowanie w Polskiej Strefie Stabilizacyjnej wystawy fotograficznej prezentującej dorobek kultury polskiej.

Przygotował:

Dyrektor Biura Spraw Obronnych
płk Krzysztof Sałaciński

Aprobował:

Podsekretarz Stanu
Ryszard Mikliński

Źródło: Dokument udostępniony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

103.

**List Ministra Kultury RP do Dowódcy Dywizji Wielonarodowej
Centrum-Południe w sprawie przydzielenia eksperta ds. dziedzictwa
kulturowego Iraku**
(22 października 2003 r.)

W pierwszych latach trwania międzynarodowej operacji stabilizacyjnej w Iraku Polska była jedynym z większych uczestników Koalicji, który ratyfikował Konwencję haską z 1954 r., jednak w Siłach Zbrojnych RP nie istniały *de facto* żadne struktury organizacyjne odpowiadające za ochronę dziedzictwa kulturowego ani regulaminy dotyczące tego obszaru. Dopiero w roku 2005 wydano Decyzję Nr 250/MON Ministra Obrony Narodowej w sprawie przestrzegania zasad ochrony dóbr kultury. Równoległe z przygotowaniem do udziału w irackiej operacji, staraniem ówczesnego Biura Spraw Obronnych Ministerstwa Kultury RP opracowano koncepcję powołania zespołu cywilnych ekspertów, którzy mieliby działać przy polskim kontyngencie w oparciu o art. 7 ust. 2 tejże Konwencji. Początkowo zadania pierwszego z wydelegowanych do Iraku archeologów określało w zasadzie wyłącznie poniższe pismo, wystosowane przez ministra kultury. Niestety, wbrew oczekiwaniom resortu kultury, władze wojskowe z początku nie zdawały sobie sprawy z powagi sytuacji, spowodowanej obecnością militarną w Babilonie. Zamiast pełnić rolę doradcą, ekspert został przydzielony do grupy specjalistów funkcjonalnych CIMIC, mających przygotowywać projekty z zakresu odbudowy Iraku.

* * *

Warszawa, 22 października 2003 r.

Minister Kultury
Waldemar Dąbrowski
L.dz. BSO/KS/428/263/03

Pan gen. dyw. Andrzej Tyszkiewicz
Dowódca
Międzynarodowej Dywizji

Szanowny Panie Generale,

Uprzejmie informuję, że w związku z realizacją zadań określonych w dokumencie rządowym „Koncepcja udziału Rzeczypospolitej Polskiej w odbudowie i restrukturyzacji Iraku”, którego rozdział IV obliguje Ministra Kultury do podejmowania działań w zakresie ochrony dóbr kultury i dziedzictwa narodowego Iraku – rekomendowałem Pana Marka Lemiesza na stanowisko eksperta ds. kultury i dziedzictwa narodowego Iraku – doradcy dowódcy kontyngentu. Został on zakwalifikowany przez komisję Dowództwa Wojsk Lądowych do pracy w kontyngencie oraz przeszkolony i przygotowany do wykonywania zadań w Iraku.

Plan działania doradcy Pana Generała w polskiej strefie stabilizacyjnej jest zgodny z intencją dokumentu rządowego, zyskał też moją akceptację. Generalnie zakłada się, że jego misja, rozszerzona w przyszłości o udział polskich ekspertów i specjalistów w dziedzinie kultury i ochrony zabytków, powinna stanowić istotny element cywilnej osłony udziału Polskiego Kontyngentu Wojskowego w działaniach stabilizacyjnych na terytorium Iraku.

W planie Pana M. Lemiesza przewidziane są również przedsięwzięcia o charakterze szkoleniowym w zakresie ochrony dziedzictwa kultury Iraku realizowane na rzecz polskiej kadry i żołnierzy oraz innych żołnierzy międzynarodowego komponentu wchodzącego w skład dowodzonej przez Pana Generała dywizji.

Informuję ponadto, że oddany pod komendę Pana Generała ekspert jest przygotowany do nawiązania kontaktów ze środowiskiem twórczym Iraku oraz ewentualnie – jeśli pozwolą na to względy bezpieczeństwa – może także wspierać przedsięwzięcia kulturalne organizowane w polskiej strefie stabilizacyjnej.

W związku z powyższym pozwalam sobie wyrazić przeświadczenie, że misja Pana Marka Lemiesza będzie efektywnie wspierać wysiłki Dowódcy Międzynarodowej Dywizji na rzecz stabilizacji w Iraku. Pozwoli również wypełnić zadania nakreślone w dokumencie rządowym – zgodnie z przyjętą w nim intencją cywilnej osłony bezpośrednich działań wojskowych. Jednocześnie liczę, że ze strony Pana Generała misja ta zyska aprobatę i należyte wsparcie.

Z poważaniem
wz. Ministra Kultury
Sekretarz Stanu
Michał Tober

Do wiadomości:
Pan Jerzy Szmajdziński
Minister Obrony Narodowej

Źródło: Dokument udostępniony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

104.
Sprawozdanie z wizji lokalnej specjalistów CIMIC
na stanowiskach archeologicznych w Barnum, Birs Nimrud
i Tell el-Ochajmir, Irak
(27 lutego 2004 r.)

Na terenie Centralno-Południowej Strefy Stabilizacyjnej w Iraku, przydzielonej jako obszar odpowiedzialności Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe (Multinational Division Center-South, MND CS) z udziałem sił Polskiego Kontyngentu Wojskowego (PKW), oficjalnie zarejestrowanych było 1500 stanowisk historycznych, choć realną liczbę dóbr kultury oceniano na kilkukrotnie wyższą. Pierwszy z polskich specjalistów ds. ochrony dziedzictwa rozpoczął wstępną inspekcję najbardziej zagrożonych lokalizacji w lutym 2004 r. W trakcie (na ogół bardzo krótkich) wizytacji stosowano tę samą procedurę, obejmującą przygotowanie map i zdjęć lotniczych terenu, wykonanie w terenie notatek, szkiców i cyfrowej dokumentacji fotograficznej (z użyciem skal), w miarę konieczności – pomiary geodezyjne, a także bezpośrednio rozmowy z odpowiedzialnymi za obiekt pracownikami irackimi i policjantami. Ponieważ pracujący dla PKW Irak archeolodzy włączeni zostali do zespołu cywilnych specjalistów funkcjonalnych CIMIC, podległych dowódcy komórki G-9, musieli się podporządkować specyficznemu systemowi organizacji pracy i raportowania jej wyników w formie tzw. MINREP. Przygotowywanie tego rodzaju sprawozdań było bardzo czasochłonnym elementem przydzielonych obowiązków.

* * *

OD:

DO: ZEWNĘTRZNY
WEWNĘTRZNY

INFO: ZEWNĘTRZNY
WEWNĘTRZNY

KLASYFIKACJA: JAWNE

PRZYGOTOWANE PRZEZ:
Marek Lemiesz

WYDANE PRZEZ:
Marek Lemiesz

MINREP

1. PODSTAWOWE DANE O SPOTKANIU:

DATA: 26 i 27 lutego 2004 r.

LOKALIZACJE:

- Barnum (tzw. Letnia Rezydencja Królewska) MB 460 Xxx
- Birs Nimrud (staroż. Borsippa) MA 380 Xxx
- Tell el-Ochajmir (staroż. Kisz, stanowisko zachodnie) MB 611 Xxx

UCZESTNICY:

- Marek Lemiesz, specjalista funkcjonalny CIMIC ds. archeologii i dziedzictwa kulturowego
- CIMIC Coy (uzbrojona eskorta)

2. ZAPLANOWANY PROGRAM:

- Inspekcja głównych otwartych stanowisk archeologicznych na terenie prow. Babil.

3. PRZEDYSKUTOWANE ZAGADNIENIA:

- Wstępne prace inwentaryzacyjne (w tym dokumentacja fotograficzna) w celu oceny aktualnego stanu zachowania i skali zniszczeń spowodowanych przez lokalnych rabusiów podczas i po zakończeniu działań wojennych w 2003 r.
- pomiary geodezyjne pod kątem wzniesienia ogrodzeń ochronnych wokół najbardziej zniszczonych lub wciąż nieprzebadanych obiektów zabytkowych (w ramach planowanych projektów dla CPA SC³¹⁸).

4. PROTOKÓŁ ZE SPOTKANIA:

26 lutego 2004 r. przy okazji wizyty w szkole podstawowej we wsi Barnum przeprowadzono wstępne oględziny pozostałości rezydencji królewskiej (tzw. Pałacu Letniego), z VII i VI w. p.n.e., odsłoniętej przez niemiecką ekspedycję Roberta Koldewaya na początku XX w. Stanowisko położone jest 2 km na półn. od głównego zespołu urbanistycznego Babilonu, w pobliżu skrzyżowania dróg (Al-Hilla–Bagdad i Al-Hilla–Barnum). Obecnie zabytki tworzą tell z dobrze widocznymi pozostałościami ceglanych murów. Bezpośrednie sąsiedztwo zabudowań współczesnej wsi oraz brak jakichkolwiek ogrodzeń (swobodny dostęp do zabytków) prowadzą do stopniowej degradacji stanowiska. W trakcie wizji lokalnej zarejestrowano kilka wkopów, prawdopodobnie wykonanych przez złodziei. Ponadto niższe partie stanowiska są wykorzystywane przez miejscową ludność jako miejsce składowania złomu. Z tych powodów istotne wydaje się wzniesienie ogrodzenia wokół tellu. Jego długość oszacowano wstępnie na ok. 800 mb. Szczegółowe pomiary geodezyjne zostały zaplanowane na następny tydzień.

27 lutego 2004 r. udano się do Birs Nimrud. Ten jeden z najważniejszych zabytków historycznych prowincji (staroż. miasto Borsippa, założone pod koniec II tys. p.n.e. przez króla Hammurabiego i rozbudowane przez dynastię chaldejską w VI w. p.n.e.,

³¹⁸ Także CPA CS: *Coalition Provisional Authority Center-South*, Tymczasowe Władze Koalicyjne w Al.-Hilla [przyp. red.].

ostatecznie splądrowane i zburzone przez Persów) znajduje się w częściowo zabudowanym, rolniczym terenie, położonym ok. 12 km na płd. od Al-Hilli. Główna część stanowiska (tell obejmujący ruiny zigguratu i świątynię boga Nabu), odkopana przez J. Opperta w 1852 r., a od lat 90-tych będąca terenem austriackiej koncesji badawczej, jest obecnie dość dobrze strzeżona przez sześciu strażników opłacanych przez iracką służbę starożytności. Są oni wyposażeni w trzy motocykle i jeden karabin AK-47. Pomimo tego podczas krótkiej inspekcji terenu ruin zauważono co najmniej sześć miejsc działalności rabunkowej (przypuszczalnie podejmowanej w nocy), głównie wokół świątyni.

Najlepszym sposobem na zapewnienie stanowisku pełnej ochrony wydaje się być założenie ogrodzenia wokół tellu. W tym celu wykonano pomiary geodezyjne przy użyciu tachimetru laserowego, wypożyczonego przez Zespół Wsparcia Geograficznego Dywizji Wielonarodowej. Łączną długość planowanego ogrodzenia obliczono na 1010 mb. Skutecznym rozwiązaniem mogłoby być użycie systemu złożonego z drutu kolczastego (koncertyny) przymocowanego do stalowych słupków – na wzór rozwiązania zastosowanego obecnie na stanowisku w Niffar (prow. Diwanija). Projekt dla Borsippy (szacunkowy koszt: ok. 9000 dolarów) zostanie ukończony w przyszłym tygodniu.

Drugie wzgórze w Borsippie pozostaje obecnie poza kontrolą organów konserwatorskich, mimo że na powierzchni zalegają fragmenty starożytnych cegieł, ułamki ceramiki i dekoracji architektonicznej. Na szczycie wzgórza znajduje się niewielki meczet, a płd.-wsch. zbocze zajmuje współczesny cmentarz muzułmański. W związku z tym jakiegokolwiek działania [zabezpieczającej] w tym miejscu mogą nie zostać zaakceptowane przez miejscową ludność.

Kwestią, którą należy przedyskutować z szefem służby starożytności w prowincji, jest obecna sytuacja terenu położonego na wsch. od głównej partii stanowiska. Obszar ten jest całkowicie otwarty i dostępny dla mieszkańców wsi Hamza ar-Rakawi. W rezultacie podczas inspekcji zadokumentowano kilka małych cegielni (sic!), założonych wśród reliktywów starożytnego miasta. W gruncie wykopano duże jamy, a wydobywany lokalnie gruz ceglany jest wykorzystywany jako składnik masy służącej do produkcji cegieł i płytek. Według ostrożnych szacunków ogrodzenia wymaga szczególnie zagrożony obszar o powierzchni ok. 1 km², jednak nie wiadomo, czy iracka Państwowa Rada Starożytności i Dziedzictwa jest kompetentna, by podjąć decyzję w tym zakresie (użytkownicy cegielni utrzymują, że są prywatnymi właścicielami tego gruntu).

Ostatnim celem inspekcji terenowej było Kisz zachodnie (Tell el-Ochajmir). Ta część sumeryjskiego miasta (z III tys. p.n.e.) z centralnie usytuowanym zigguratem została pod koniec lat 90-tych przekazana japońskiej misji archeologicznej, która ukończyła budowę domu ekspedycji (wciąż dogładanego przez opłacanych pracowników) i ogrodzenia wzdłuż granicy terenu koncesji wyznaczonego przez lokalne drogi. W trakcie działań wojennych przewrócono niemal połowę betonowych słupów, a drut kolczasty został skradziony. Obecnie częściowy brak ogrodzenia umożliwi swobodny dostęp [do stanowiska] pasterzom z okolicznych wiosek,

którzy wypasają w tym miejscu swoje stada. Planowany projekt zabezpieczenia Kisz powinien uwzględnić naprawę [oryginalnego] ogrodzenia w uszkodzonych miejscach, jak również budowę prostego pawilonu dla dozorców SBAH³¹⁹ odpowiedzialnych za ochronę [obiektu].

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

³¹⁹ State Board of Antiquities and Heritage – Państwowa Rada Starożytności i Dziedzictwa w Bagdadzie [przyp. red.].

105.

Przykładowa dokumentacja projektu realizowanego w ramach programu funduszeowego Dowódcy Dywizji Wielonarodowej w Iraku CERP (MND-54/DFI: „Drugi etap prac remontowych w Muzeum Babilonu”)

(marzec 2004 r.)

Wśród 48 projektów pomocowych, zrealizowanych w Iraku przez polskich specjalistów ds. dóbr kultury, wyróżnia się grupa przedsięwzięć tzw. twardych, związanych z odbudową infrastruktury regionalnych muzeów i inspektoratów starożytności. Do końca lutego 2008 r. pochłonęły one w sumie ponad 420 tys. dolarów. W pierwszej kolejności zrealizowano projekty na terenie stanowiska w Babilonie, znajdującego się wówczas w granicach bazy wojskowej, w której stacjonowała Dywizja Wielonarodowa Centrum-Południe. Szeroko zakrojonymi pracami remontowymi i rewitalizacyjnymi objęte zostały m.in. Muzea Babilonu (Nabuchodonozora) i Hammurabiego. Wszystkie projekty z budżetem przekraczającym 10 tys. dolarów wymagały przeprowadzenia postępowania przetargowego. Dla powodzenia prowadzonych prac niezbędny był osobisty nadzór specjalisty nad wszystkimi etapami: od przygotowania szczegółowej specyfikacji technicznej po finalny odbiór od wykonawcy.

* * *

WNIOSEK PROJEKTOWY

05MAR2004

HQ MND CS G-9 CIMIC

Specjalista funkcjonalny ds. archeologii i ochrony dóbr kultury

1. Tytuł projektu:

Przebudowa Muzeum Archeologicznego w Babilonie – II etap

2. Numer projektu:

mnd-54/DFI

3. Lokalizacja:

Muzeum Babilonu

muhafazzat (prowincja) Babil

MB 462 007

4. Inicjator projektu:

Specjaliści funkcjonalni MND CS HQ G-9:

Marek Lemiesz (archeologia i ochrona dóbr kultury)

Wojciech Kwilosz (inżynieria lądowa i budownictwo)

5. Typ projektu:

Kategoria N: naprawa budynków publicznych i obiektów kulturalnych

6. Priorytet:

Wysoki

7. Cel projektu:

- Niniejszy projekt dotyczy drugiego etapu prac rozpoczętych projektem CERP nr mnd-36/DFI (naprawa dachu i sufitu nad główną salą ekspozycyjną Muzeum Babilonu).
- Nowe pokrycie dachowe powinno ochronić muzealną bibliotekę, sale ekspozycyjne i pomieszczenia biurowe przed zalaniem w wyniku opadów deszczu, co obecnie stanowi jeden z głównych problemów wskazanych przez personel placówki.
- Wyremontowanie biur inspektoratu [starożytności], aneksu kuchennego, toalety i dziedzińca ogrodowego powinno zapewnić pracownikom muzeum i placówki inspektoratu starożytności bardziej komfortowe warunki pracy.
- Wymiana sufitu i okien w bocznych salach wystawowych pozwoli na zaaranżowanie tych wnętrz zgodnie z nowoczesnymi standardami ekspozycyjnymi oraz wymaganiami przyszłego ruchu turystycznego.
- Nowe furtki na dziedzińcu muzealnym i do relikwiarzy Bramy Isztar, jak również metalowe tablice informacyjne wydają się być niezbędne dla zabezpieczenia zabytków Babilonu.

8. Szczegółowy opis projektu:

W trakcie inspekcji przeprowadzonej w listopadzie 2003 r. stwierdzono, że budynek Muzeum Babilonu znajduje się w bardzo złym stanie, co jest skutkiem poprzednich zaniedbań oraz braku prowadzonych na bieżąco prac remontowych (Muzeum wzniesiono prawie 60 lat temu, a następnie przebudowano we wczesnych latach 80-tych). Ponadto zarejestrowano liczne zniszczenia powstałe podczas walk. Naprawy podjęte w maju i czerwcu 2003 r., sfinansowane przez USMC³²⁰, były tak kiepskiej jakości, że muszą zostać powtórzone po zaledwie 6 miesiącach (sic!).

[...]

18 stycznia 2004 r. projekt CERP nr mnd-36/DFI (remont dachu i sufitu nad główną salą wystawową oraz renowacja muzealnej galerii z pamiątkami) został zaakceptowany i podpisany przez Dowódcę Dywizji Wielonarodowej jako pierwszy etap kompleksowej przebudowy Muzeum Babilonu (obecnie w realizacji).

Niniejszy projekt dotyczy drugiej fazy prac remontowych, jakie mają zostać przeprowadzone w Muzeum, i obejmuje:

- wymianę dachówek nad użytkową częścią budynku (tj. biurami, aneksem kuchennym, biblioteką, salką konferencyjną i bocznymi salami wystawowymi);
- wymianę blaszanego dachu nad pomieszczeniem biblioteki;
- remont głównego biura, toalety i aneksu kuchennego;

³²⁰ United States Marine Corps, amerykańska piechota morska [przyp. red.].

- prace wykończeniowe na wewnętrznym dziedzińcu ogrodowym oraz budowę zewnętrznych sanitariatów;
- wymianę sufitu, okien i instalacji elektrycznej w bocznych salach wystawowych;
- montaż drzwi i furtek we wskazanych miejscach budynku;
- montaż furt i tablic informacyjnych (na potrzeby komunikacji wizualnej) przy najważniejszych obiektach zabytkowych stanowiska archeologicznego.

Szczegółowy projekt techniczny oraz wstępna kalkulacja spodziewanych kosztów prac zostały przygotowane przez inżyniera grupy G-9 i są następujące:

	Opis prac	Jedn.	Liczba	Cena jedn. (USD)	Koszt (USD)
Konstrukcja dachu					
1.	Usunięcie starych dachówek oraz nadmiaru betonu i zaprawy. Wywóz gruzu poza teren bazy (w tym usunięcie sterty gruzu w zach. części dachu).	m ²	950	X,XX	XXXX,XX
2.	Oczyszczenie górnej powierzchni stropu oraz wylanie warstwy poziomującej z cementu o gr. 2 cm.	m ²	950	X,XX	XXX,XX
3.	Położenie dwóch warstw papy asfaltowej, w tym asfaltowych spoin powierzchni cementowej i przejściowej warstwy asfaltu.	m ²	950	X,XX	XXXX,XX
4.	Położenie warstwy żwiru o śr. grub. 30 cm.	m ²	950	X,XX	XXXX,XX
5.	Montaż cementowych dachówek (o wymiarach 75 × 75 cm lub zbliżonych). Wszystkie niepotrzebne przepierzenia i inne elementy powinny zostać usunięte, aby uzyskać gładką, dużą powierzchnię pozwalającą na odpowiednie odprowadzanie wody. Wypełnienie żywicą wszystkich pustych przestrzeni.	m ²	950	X,XX	XXXX,XX
6.	Instalacja rur rynnowych PVC o śr. 6 cali i dł. 1 m, w tym usunięcie istniejących rur, a także naprawa ścian po zamontowaniu rynien.	szt.	20	X,XX	XXX,XX
7.	Podniesienie i ponowna instalacja systemu klimatyzacji. Oczyszczenie i odmalowanie stalowej wiaty nad klimatyzatorem. Instalacja nowego zadaszenia wiaty z arkuszy galwanizowanej blachy stalowej.	całość	1	XXX,XX	XXX,XX
8.	Montaż blachy z galwanizowanej stali o gr. 0,6 mm (typ identyczny z obecnie zachowanym) w budynku bibliotecznym, wraz ze wszystkimi niezbędnymi akcesoriami. Prace obejmują demontaż zachowanych arkuszy blachy oraz ich usunięcie na teren śmietniska poza bazą.	m ²	75	XX,XX	XXXX,XX
9.	Instalacja zrobionych na wymiar stalowych okien z szybami i malowaniem. Wys. 0,35 m, szer. 4,5 m. Prace obejmują koszt usunięcia obecnych stalowych ram okiennych.	szt.	1	XX,XX	XX,XX

10.	Zainstalowanie zbiornika z PVC na wodę (obj. 3 m ³) na dachu, w tym podłączenie do istniejącego systemu wody bieżącej w budynku, a także niezbędne prace towarzyszące.	całość	1	XXX,XX	XXX,XX
11.	Naprawa przy pomocy zaprawy cementowej ścian zadaszania oraz ceglanego stropu. Usunięcie luźnych tynków i fragmentów cegieł oraz pokrycie warstwą zaprawy cementowej w celu uzyskania gładkiej i spoziomowanej powierzchni.	m ²	200	X,XX	XXX,XX
12.	Naprawa istniejącego zadaszania na wspornikach nad wsch. częścią budynku. Usunięcie luźnych ułamków, w miarę konieczności – dodanie cementu i tynków oraz malowanie.	całość	1	XX,XX	XX,XX
13.	Zburzenie uszkodzonej ściany (gr. 12 cm, wys. 1,45 m i dł. 7 m). Wzniesienie nowej ściany zbliżonej wyglądem do już istniejących oraz nałożenie tynków z zaprawą cementową.	mb	7	XX,XX	XXX,XX
14.	Malowanie zewnętrznych fasad naprawionych partii ścian – tylko partie widoczne z zewnątrz.	m ²	80	X,XX	XXX,XX
Główne biuro i kuchnia					
15.	Wypoziomowanie i ułożenie płytek posadzkowo-tarasowych w biurze, kuchni, westybulu i toalecie (na tym samym poziomie). Oferent powinien dostarczyć próbki płytek przed wykonaniem pracy.	m ²	51	X,XX	XXX,XX
16.	Położenie płytkowych cokołów podłogowych (wys. 20 cm) w pomieszczeniu biurowym.	mb	50	X,XX	XX,XX
17.	Wyrównanie istniejących, nierównych powierzchni ścian przy pomocy gładzi szpachlowej (w tym usunięcie starych płytek) oraz malowanie.	m ²	90	X,XX	XXX,XX
18.	Instalacja drewnianych drzwi do toalety, włączając ościeżnicę, malowanie i zawiasy.	całość	1	XX,XX	XX,XX
19.	Instalacja sedesu podłogowego (tzw. styl wschodni) z podłączeniem wody i przyłączem do odprowadzania ścieków.	całość	1	XX,XX	XX,XX
20.	Instalacja umywalki w toalecie, w tym założenie armatury i wykonanie wszystkich niezbędnych podłączeń do bieżącej wody i odprowadzania ścieków.	całość	1	XX,XX	XX,XX
21.	Ułożenie płytek ceramicznych w kuchni do wys. 2 m. Oferent jest zobowiązany dostarczyć próbki płytek przed położeniem.	m ²	30	XX,XX	XXX,XX
22.	Instalacja drewnianej obudowy istniejącego zlewu w kuchni.	szt.	1	XX,XX	XX,XX
23.	Instalacja dwupalnikowej kuchenki wraz z podstawą stalową.	całość	1	XX,XX	XX,XX
24.	Podłączenie istniejącego zlewozmywaka przy pomocy rur PVC (śr. 2 cale) do szamba, wliczając wszystkie niezbędne materiały, odkopanie, zasypianie, wiercenie i kucie w ścianach oraz skucie i naprawę cementowej posadzki.	całość	1	XXX,XX	XXX,XX

25.	Instalacja odprowadzenia wody z posadzki kuchennej, w tym podłączenia z rury PVC o śr. 2 cali.	szt.	1	XX,XX	XX,XX
26.	Zamontowanie lamp świetłówkowych z niezbędnymi podłączeniami elektrycznymi – 2 w biurze i 1 w toalecie.	szt.	3	XX,XX	XX,XX
Boczne sale wystawowe					
27.	Usunięcie obecnego sufitu podwieszanego. Dostarczenie i zamontowanie nowej konstrukcji sufitowej w podobnym typie jak w głównej sali ekspozycyjnej (panele z prasowanej waty mineralnej na stelażu aluminiowym), wraz z wszystkimi niezbędnymi elementami (system zawiesznień, kratownice itd.). Prace obejmują również zdemontowanie, wyczyszczenie i ponowne zainstalowanie wszystkich istniejących urządzeń wentylacyjnych i detektorów poż., a także wszystkie niezbędne działania zabezpieczające podłogę i gabloty wystawiennicze przed zniszczeniem.	m ²	25	XXX,XX	XXXX,XX
28.	Dostarczenie i założenie oświetlenia sufitowego (tzw. typ włoski, srebrna/metaliczna obudowa, takie samo jak w głównej sali), w tym wymiana okablowania. Oferent powinien dostarczyć próbki lamp przed ich montażem.	szt.	140	XX,XX	XXXX,XX
29.	Montaż aluminiowych okien (szer. 1,2 m, wys. 0,5 m) w salach ekspozycyjnych, w tym szyb i nowych, stalowych okratowań otworów okiennych. Koszt obejmuje demontaż istniejących okien i krat. Po zakończeniu prac wszystkie uszkodzone powłoki tynkowe mają zostać naprawione z użyciem zaprawy cementowej i pomalowane.	szt.	4	XX,XX	XXX,XX
Dziedziniec ogrodowy na zewnątrz biura i inne prace					
30.	Usunięcie dwóch martwych drzew i wywóz poza teren bazy.	całość	1	XX,XX	XX,XX
31.	Wypionowanie istniejących stalowych słupów elektrycznych – po ustawieniu wylanie odpowiedniej ilości cementu na stopę utrzymującą słup w odpowiedniej pozycji.	całość	1	XX,XX	XX,XX
32.	Odtworzenie istniejących ogrodzeń stalowych – przymocowanie obluzowanych elementów do cementowego podłoża. Wyczyszczenie i odmalowanie naprawionych ogrodzeń.	całość	1	XX,XX	XX,XX
33.	Naprawa fragmentu dachu w płn. części ogrodowej toalety – usunięcie luźnych elementów cementowych, tynku i cegieł, zastąpienie nowym materiałem.	całość	1	XX,XX	XX,XX
34.	Malowanie zewnętrznych fasad budynku toalety oraz ścian obok wejścia do biura.	m ²	110	X,XX	XXX,XX
35.	Dostarczenie ziemi ogrodowej do zasadzenia trawnika (miąższość: 15 cm) i wysianie trawy. Wszystkie istniejące rury muszą być schowane w ziemi na głęb. min. 20 cm.	całość	1	XXX,XX	XXX,XX
36.	Instalacja drewnianych drzwi do starej części budynku (włączając ościeżnicę, zawiasy i malowanie). Szer. 0,85 m, wys. 2,0 m. Materiały i wykończenie jak w głównych drzwiach wejściowych do budynku muzeum.	szt.	1	XX,XX	XX,XX

37.	Instalacja zewnętrznej bramy drewnianej do ogrodu (włączając ościeżnicę, zawiasy i malowanie). Szer. 0,85 m, wys. 2,65 m. Materiały i wykończenie jak w głównych drzwiach wejściowych do budynku muzeum.	szt.	1	XXX,XX	XXX,XX
38.	Naprawa wejściowej stalowej bramy przesuwnej. Piaskowanie konstrukcji stalowej, odmalowanie, uzupełnienie wszystkich zniszczonych lub brakujących elementów (rolki, zamek itd.), aby brama odzyskała funkcjonalność.	całość	1	XXX,XX	XXX,XX
39.	Bramy stalowe w tradycyjnym typie (dwuskrzydłowe) z wypełnieniem ram w stylu zbliżonym do parkanów przy pozostałościach Bramy Isztar, w tym malowanie i zawiasy. Szer. 4,15 m, wys. 2,15 m.	szt.	2	XXX,XX	XXX,XX
40.	Dostarczenie metalowych tablic informacyjnych w typie jak zainstalowana przy wejściu do Pałacu Południowego.	szt.	10	XX,XX	XXX,XX
				Łącznie: XX XXX,XX	

- Drugi etap przebudowy konstrukcji dachowej (całkowity koszt): XX XXX,XX USD
- Renowacja głównego biura i pomieszczeń kuchennych (całkowity koszt): XXXX,XX USD
- Remont bocznych sal wystawowych (całkowity koszt): XXXX,XX USD
- Urządzenie dziedzińca ogrodowego na zewnątrz biura i inne prace (całkowity koszt): XXXX,XX USD
- Nieprzewidziane wydatki: XXXX,XX USD

Łączny koszt projektu: XX XXX,XX USD

(xxxxxxxxxxxx xxxxx xxxxxxxx xxxxxxxx xxxxxxxxxxxxxxxxxxx xxxxxxx dolarów)
[...]

9. Oddziaływanie projektu/uzasadnienie:

Babilon był główną metropolią starożytnej Mezopotamii przez ponad 2 tysiąclecia, a obecnie jest jednym z głównych stanowisk archeologicznych Iraku. Zespół zabytków Babilonu, eksplorowany w pocz. XX w. przez ekspedycję niemiecką, a potem częściowo odbudowany przez reżim Saddama Husajna, odgrywa ważną rolę, gdyż pozwala Irakijczykom zrozumieć ich historię (wg oficjalnych źródeł: przed rokiem 2003 – ok. 60 tys. zwiedzających rocznie). Z tego względu iracka Państwowa Rada Starożytności i Dziedzictwa planuje, że Babilon będzie również w przyszłości jednym z najczęściej wybieranych celów krajowych wycieczek turystycznych.

W trakcie działań wojennych Muzeum Babilonu poważnie ucierpiało, podobnie jak całe dziedzictwo historyczne Iraku. W kwietniu 2003 r. dobrze zorganizowane i uzbrojone grupy złodziei, wspierane przez miejscowe społeczności wiejskie, kompletnie złupiły i częściowo spaliły budynek, a także niektóre z pobliskich zabytków.

Na pocz. kwietnia 2004 r. z inicjatywy polskiego Ministerstwa Kultury planowany jest wyjazd dwójki irackich badaczy do Polski, gdzie wezmą udział w przygotowaniu nowej ekspozycji stałej dla Muzeum Babilonu. Wszystkie koszty (scenariusz, projekt plastyczny, montaż itd.) zostaną sfinansowane przez stronę polską. Ponieważ uprzednio zabytki Babilonu i wystawa muzealna były wykorzystywane do oficjalnej propagandy oraz do uzasadnienia „imperialnej” dyktatury, nowa koncepcja zakłada, iż ekspozycja będzie wolna od jakiegokolwiek ideologii i wymowy politycznej, a akcent zostanie położony na aspekt edukacyjny.

W związku z powyższym szczególnie wskazana wydaje się szybka realizacja projektu mnd-54/DFI. Otwarcie nowej wystawy jest wstępnie planowane na poł. maja 2004 r. Wraz z kompletną odbudową budynku Muzeum, sfinansowaną przez Dywizję Wielonarodową, oba te przedsięwzięcia utrwalały pozytywny wizerunek Sił Koalicyjnych w lokalnych mediach oraz w oczach irackiego społeczeństwa. Ponadto stanowić będą trwałe znaki obecności tych wojsk w Babilonie.

Należy podkreślić, że przedkładany projekt stanowi część prowadzonych na szerszą skalę działań na polu ratowania dziedzictwa historycznego strefy odpowiedzialności, obok zakupu sprzętu komputerowego i programu szkoleń dla irackiego personelu służby starożytności, stypendiów, a także podstawowego zabezpieczenia najbardziej zniszczonych zabytków archeologicznych prowincji Babil, Wasit i Ad-Diwanija.

10. Zabezpieczenie projektu:

Szczegółowy zakres prac i warunki przetargu zostały dostarczone do siedziby Tymczasowych Władz Koalicyjnych oraz Ratusza w Al-Hilla. Ponadto ogłoszenie o przetargu zostanie zamieszczone w lokalnej prasie.

Przewidywany termin na zamknięcie ofert to 1 tydzień. Potencjalni kandydaci zobowiązani są dostarczyć:

- Całkowity koszt (w tym koszty poszczególnych części prac) wg załączonego zakresu robót.
- Referencje (zwł. w zakresie robót budowlanych i podobnych zleceń).
- Potwierdzenie kategorii w rejestrze.
- Dane kontaktowe (numer telefonu, adres, adres mailowy – jeśli posiadają).

Ponadto uczestnicy przetargu zobowiązani są do dostarczenia próbek wybranych materiałów budowlanych (arkusze galwanizowanej blachy, elementy sufitu aluminiowego itd.) w celu oceny jakościowej.

11. Przewidywany czas trwania projektu:

Trzy tygodnie (21 dni) począwszy od daty podpisania kontraktu.

12. Negocjacje/koordynacja:

Wszystkie planowane działania mają pełną akceptację szefa irackich władz konserwatorskich (Państwowej Rady Starożytności i Dziedzictwa).

Projekt będzie realizowany we współpracy z p. Miriam Moussą, dyrektorką lokalnego biura służby starożytności w prow. Babil, jak również z p. Aidem Khalibem Hassanem, wice-dyrektorem Muzeum Babilonu.

13. Realizacja projektu:

Płatność wg kontraktu została rozłożona na dwie raty:

- 20% zatwierdzonych kosztów całkowitych zostanie wypłacone po dostarczeniu materiałów (dachówki, arkusze blachy i elementy konstrukcji sufitu).
- Reszta kwoty może zostać wypłacona jedynie wówczas, gdy zlecone roboty zostaną ostatecznie odebrane przez koordynatorów projektu, a protokół prac zostanie podpisany przez obie strony, w obecności Dyrektora Muzeum Babilonu i Szefa starożytności w prow. Babil.

Doradztwo techniczne i nadzór wykonawczy nad każdym etapem prac zapewni p. Wojciech Kwilosz, ekspert zespołu G-9 z zakresu inżynierii lądowej i budownictwa.

14. Nazwisko, numer telefonu i adres mailowy Oficera Projektowego:

Marek Lemiesz

[...]

Prosimy o poinformowanie, że wyżej wymienieni członkowie zespołu G-9 dostępni są pod adresem: MNDCSG9CIMIC@hotmail.com

ZAPYTANIE OFERTOWE

PRACE REMONTOWE W MUZEUM BABILONU

Zakres prac:

- wymiana cementowych płytek na dachu powyżej części użytkowej (ok. 950 m²)
- podwieszenie nowego sufitu w salach wystawowych (ok. 275 m²)
- pozostałe prace remontowe

(przewidywany termin wykonania robót: 3 tygodnie od daty podpisania kontraktu)

Szczegółowy harmonogram ofertowy jest dostępny dla zainteresowanych w siedzibie Dywizji Wielonarodowej w Camp Babil (oficer kontraktowy: p. Marek Lemiesz, MND CS HQ G-9, tel. wewn. 4040 z Bramy Ronson).

Oferty należy dostarczyć do 16 marca 2004 r. w zapieczętowanych i podpisanych kopertach z dopiskiem: „Prace remontowe w Muzeum Babilonu – nr mnd-54/DFI”.

Uczestnicy przetargu są zobowiązani dostarczyć:

- całkowity koszt prac (w tym ceny poszczególnych elementów składowych) wg załączonego formularza przetargowego,
- listy referencyjne (zwł. w zakresie prac budowlanych lub podobnych),
- potwierdzenie kategorii rejestracyjnej,
- informacje kontaktowe (numer telefonu, adres, adres mailowy – jeśli posiadają).

PRZYKŁADOWA OFERTA WYKONAWCY (1 STRONA)

Specyfikacja przetargowa do
projektu mnd-54/DF1
(wygotowana przez jednego z kontrahentów -
inwestora przetargu)

REHABILITATION WORKS IN THE BABYLON MUSEUM
PROJECT NO. mnd.54/DF1

BID SCHEDULE

	Work description	Unit	Q-ty	U. Price	Cost
ROOF CONSTRUCTION					
1.	Removal of the old roof tiles and soil. Removal of all not necessary concrete/masonry structures. Disposal of debris outside the camp including mould of debris located currently in western part of the roof.	SM	950		
2.	Cleaning of top surface of ceiling slab and apply of levelling layer of cement mortar, average thick 2 cm.	SM	950		
3.	Installation of two layers of asphalt paper, including asphalt grouting of cement surface and intermediate asphalt layer.	SM	950		
4.	Installation of soil layer thick average 30 cm.	SM	950		
5.	Installing of roof concrete tiles dimensions 75 x 75 cm or similar. All not necessary small walls and structures should be cancelled to provide smooth, large surfaces for proper water disposal. Filling of the voids with mastic.	SM	950		
6.	Installation of PVC pipes drainage, diameter 6", length 1m, including removal of existing drainages and walls repair after new pipes installation.	EA	20		
7.	Lifting and re-installation of the air-condition system . Cleaning and painting of air-condition shelter steel structures. Installation of new galvanized sheets for shelter roof.	LS	1		
8.	Installation of galvanized steel roof plate th.0.6 mm (the same type as for existing raised roof) for the library room, including all necessary accessories. Include dismantling of existing steel plates and removal outside the camp to a garbage area. <i>and Disposal</i>	SM	75		
9.	Installation of fixed steel window including glass and painting. High 0.35 m, width 4.5 m. Item includes a cost of removal of existing steel window.	EA	1		
10.	Installation and PVC water tank volume 3 cm on the roof including connection to existing water system and necessary support structure.	LS	1		
11.	Repairation with cement mortar of raised roof walls and brick top cover. Removal of loose plaster and bricks pieces, apply of cement mortar layer thick as necessary to provide smooth and levelled surface.	SM	200		
12.	Repairation of existing bracket roof in east part of the building. Removal of loose pieces of structure, apply of concrete and plaster as necessary and painting.	LS	1		
13.	Removal of broken wall (th.12 cm, high 1.45 m and length 7 m). Construction of a new wall similar to the existing raised walls, plaster with a cement mortar.	LM	7		
14.	External painting of repaired raised walls - only visible outside surfaces.	SM	80		

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

106.

Interwencja polskich specjalistów CIMIC w sprawie zajęcia gmachu Muzeum Babilonu przez oddziały amerykańskie (16 kwietnia 2004 r.)

W okresie od kwietnia 2003 r. do grudnia 2004 r. na terenie stanowiska archeologicznego w Babilonie funkcjonowała baza Sił Koalicyjnych, w której stacjonowały oddziały armii amerykańskiej, a następnie Dywizja Wielonarodowa Centrum-Południe pod polskim dowództwem. Ich obecność doprowadziła do jednego z najbardziej jaskrawych przykładów zniszczeń dziedzictwa kulturowego na skutek współczesnych operacji militarnych. Zadaniem przydzielonych do Polskiego Kontyngentu Wojskowego archeologów była inwentaryzacja tych strat, a także wdrożenie programu prewencyjnego, który mógłby zminimalizować skalę negatywnych oddziaływań na substancję zabytkową. W ramach tych działań prowadzony był regularny monitoring całej infrastruktury bazy. Niemal na porządku dziennym były sytuacje jak ta opisana niżej, wymagające natychmiastowej interwencji polskich specjalistów w Dowództwie Dywizji lub Komendzie Bazy.

* * *

Camp Babil, 16 kwietnia 2004 r.

Marek Lemiesz
MND CS CIMIC
ekspert ds. archeologii
i dziedzictwa kulturowego

Pan
gen. dyw. Mieczysław Bieniek
Dowódca Dywizji Wielonarodowej
Centrum-Południe
w Iraku

Szanowny Panie Generale,

Pozwalam sobie przekazać na Pańskie ręce list (wraz z tłumaczeniem z języka arabskiego) adresowany do Dowódcy Dywizji Międzynarodowej, a wystosowany przez p. Miriam Omran Moussa, dyrektora irackiej służby starożytności na prowincję Babil. Pismo dotyczy kwestii, w związku z którą zostałem w dniu wczorajszym zaproszony do Prowincjonalnego Inspektoratu Starożytności na spotkanie z p. Moussa oraz p. Aidem Khalibem Hassanem, dyrektorem Muzeum Babilonu.

W dn. 12.04. we wczesnych godzinach rannych żołnierze z jednostki 1103D US MP wyłamali zamki w drzwiach parterowego budynku, należącego do irackiej

służby starożytności i przylegającego od północy do głównego gmachu Muzeum Babilonu. Następnie zajęli 6 pomieszczeń, które w ubiegłym roku zostały odremontowane nakładem strony irackiej, a wykorzystywane były dotychczas jako biura oraz sala konferencyjna.

Obecnie w zarekwirowanej części budynku zorganizowano biura amerykańskiej żandarmerii wojskowej. Ponadto żołnierze amerykańscy przejęli część należących do Muzeum mebli i wyposażenia. Co z ubolewaniem podkreślają przedstawiciele strony irackiej, nikt z amerykańskich władz wojskowych nie kontaktował się z nimi uprzednio, prosząc o zgodę na zajęcie pomieszczeń lub choćby tłumacząc konieczność podjęcia powyższych działań. O ile mi wiadomo, o takich zamiarach nie poinformowano też ani Dowództwa Dywizji Międzynarodowej, ani komendantury obozu.

Zdaję sobie sprawę z poważnych problemów organizacyjnych, przed którymi stanęła nasza Dywizja w związku z koniecznością zakwaterowania na terenie obozu nowo przybyłych do AOR oddziałów US Army. Jednak fakt zajęcia Muzeum i forma, w jakiej tego dokonano, mogą w najbliższej przyszłości bardzo ujemnie wpłynąć na postrzeganie działalności Sił Koalicyjnych w oczach irackiego społeczeństwa. Pracownicy Muzeum, z którymi rozmawiałem, są wprawdzie wystraszeni zaistniałą sytuacją (tym bardziej, że żołnierze, z którymi usiłowali wcześniej podjąć rozmowę, zachowywali się wobec nich dosyć arogancko), niemniej zmuszeni będą poinformować o niej Państwową Radę Starożytności w Bagdadzie, co w rezultacie może wiązać się z negatywnymi komentarzami zdarzenia w lokalnych i stołecznych mediach.

Ponadto, jednym z elementów działań, mających na celu poprawienie dotychczasowych relacji Dywizji z iracką służbą starożytności, jest kompleksowy remont budynku Muzeum Babilonu, realizowany obecnie w ramach projektów CERP mnd-36/DFI oraz mnd-54/DFI. O pozytywnym odbiorze tych prac świadczyło zainteresowanie ze strony odpowiednich władz irackich (Rada Starożytności oraz Ministerstwo Kultury). Fakt zajęcia części budynku muzealnego (zwłaszcza ustawienie anten na właśnie przebudowywanym dachu) przez oddziały podległe Dowództwu Dywizji Międzynarodowej zmusi nas do przerywania realizowanych w tej chwili prac remontowych na czas nieokreślony.

Łączę wyrazy szacunku,

[podpis]

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

Notatka służbowa dla Ministerstwa Kultury w sprawie kontroli bagażu II zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku
(17 sierpnia 2004 r.)

Czynności prewencyjne w zakresie zapobiegania nielegalnemu obrotowi zabytkami ruchomymi w strefie odpowiedzialności Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe w Iraku wynikały z postanowień Konwencji haskiej z 1954 r (art. 1 ust. 1) oraz przepisów prawa krajowego (art. 125 Kodeksu karnego³²¹ i art. 108a Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami³²²). Jednym z elementów tych działań było włączenie polskich specjalistów ds. dóbr kultury do zespołu organizującego kontrolę bagażu powracającego do kraju personelu wojskowego i cywilnego Polskiego Kontyngentu Wojskowego (PKW). Poza przygotowaniem szkolenia dla Żandarmerii Wojskowej z zakresu przeciwdziałania wywozowi przedmiotów o wartości historycznej, w ramach każdej kolejnej rotacji Kontyngentu archeolodzy uczestniczyli bezpośrednio w akcji kontrolnej, prowadzonej zarówno w bazach na terytorium Iraku, jak i obozach rotacyjnych w Kuwejcie. W przypadku stwierdzenia obecności w wywozonym mieniu obiektów o możliwej proveniencji zabytkowej pełnili oni rolę rzeczoznawców stwierdzających oryginalność przedmiotów, a także podejmowali decyzję o ewentualnej rekwizycji, która z kolei powodowała wszczęcie przez Żandarmerię procedur dyscyplinarnych wobec sprawcy. Podczas rotacji I zmiany PKW zarejestrowano zaledwie kilka przypadków wywozu obiektów klasyfikowanych jako dobra kultury (głównie fragmentów cegieł), w następnych rotacjach takich prób nie odnotowano już w ogóle.

* * *

Irak, Camp Babilon, dnia 17.08.2004 r.

(...)

Specjalista ds. ochrony dziedzictwa kulturowego
HQ MND CS CIMIC

Notatka służbowa nr XIX/2004
dla Biura Spraw Obronnych Ministerstwa Kultury

dotyczy:

działań podejmowanych w dniach 15.07.2004 – 12.08.2004 w ramach kontroli bagażu żołnierzy II rotacji Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku.

³²¹ Ustawa z 6.06.1997 r. Kodeks karny (t.j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1444 ze zm.).

³²² Ustawa z 23.07.2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 720 ze zm.).

W dniach od 15.07.2004 do 12.08.2004 przeprowadzono kontrolę bagaży podręcznych żołnierzy II zmiany PKW powracających do Polski po sześciomiesięcznej służbie w Iraku. Ogółem poddano kontroli stan osobowy siedemnastu grup żołnierzy II zmiany PKW w liczbie 2358 osób.

W dniu 14.07.2004 o godzinie 16.00 odbyła się kontrola bagaży pełnego stanu osobowego Litewskiego Kontyngentu Wojskowego powracającego na Litwę. Poddano kontroli stan osobowy żołnierzy II zmiany LKW w liczbie 53 osób.

W kontroli bagaży brała udział komisja powołana w celu sprawdzenia zawartości bagaży, w której skład wchodził funkcjonariusze Żandarmerii Wojskowej i specjalista ds. ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kontrola bagaży miała na celu uniemożliwienie wywozu z Iraku przez żołnierzy II zmiany PKW przedmiotów, których posiadanie i wywóz z Iraku jest prawnie zabronione i karalne.

Dotyczyło to także przedmiotów które mogły stanowić dorobek dziedzictwa kulturowego Iraku. W tym także celu obecność specjalisty ds. ochrony dziedzictwa kulturowego stanowiła kluczową pozycję ww. komisji.

Uwagi:

W trakcie sprawdzenia bagażu Komisja nie stwierdziła posiadania przez żołnierzy II zmiany PKW przedmiotów, których posiadanie i wywóz z Iraku jest prawnie zabronione i karalne.

Powyższy, w pełni satysfakcjonujący wynik podjętej kontroli bagaży podręcznych sugeruje celowość i podstawy przeprowadzonej przez specjalistów ds. ochrony dziedzictwa kulturowego w maju i czerwcu bieżącego roku profilaktyki, mającej na celu uświadomienie żołnierzy II zmiany PKW w kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku.

W związku [z] ww. informacją, akcja kontroli bagaży i poprzedzająca ją profilaktyka omawiająca zagadnienia związane z ochroną dziedzictwa kulturowego Iraku powinna być kontynuowana przy następnych przeprowadzanych w przyszłości rotacjach PKW, co więcej winna być rozszerzona o kolejne kontyngenty wojskowe krajów stacjonujących na obszarze będącym pod kontrolą Wielonarodowej Dywizji Centrum Południe w Składzie Sił Stabilizacyjnych w Iraku.

Przykładem powyższego stanowiska, może być kontrola bagaży Litewskiego Kontyngentu Wojskowego przeprowadzona przez specjalistę ds. ochrony dziedzictwa kulturowego.

Z formalnego punktu widzenia zaznaczyć trzeba fakt, iż specjalista ds. ochrony dziedzictwa kulturowego może uczestniczyć w pełni prawnie jedynie przy kontroli bagaży w ramach zmiany Polskiego Kontyngentu Wojskowego, chyba że zostanie oficjalnie poproszony do współpracy przez dowództwo Żandarmerii innej narodowości wchodzącej w skład Sił Stabilizacyjnych, jak to miało miejsce w przypadku Litewskiej Żandarmerii Wojskowej.

Konkludując ten temat stwierdzić należy, iż w większym stopniu jak dotychczas powinna zacieśnić się współpraca pomiędzy Wydziałami Żandarmerii Wojskowej wchodzący[mi] w skład Wielonarodowej Dywizji Centrum Południe w Iraku w kwestii zabezpieczenia rotacji tychże Kontyngentów Wojskowych. Za takim rozwiązaniem idzie także potrzeba poszerzenia profilaktyki prowadzonej przez specjalistów ds. ochrony dziedzictwa kulturowego związanej z ochroną dziedzictwa kulturowego Iraku.

Niestety powyższy raport dot. kontroli bagaży podręcznych żołnierzy II rotacji Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku zawiera także negatywny akcent, który w pewnym stopniu zniekształca pozytywny wymiar i wynik tejże akcji.

Mianowicie do kontroli bagaży nie przystąpiło siedmioro pracowników wojskowych, w jakimś stopniu wypaczając ideę i sensowność tejże kontroli, tym bardziej iż grupę tych żołnierzy stanowiły osoby które obejmowały w trakcie misji II zmiany PKW stanowiska dowódcze (notatka służbowa nr IV/2004, protokół III, wylot do Polski 21.07.2004 r.).

(...)

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

108.
Protokół ze spotkania Babylon Working Group w sprawie
przekazania terenu stanowiska archeologicznego w Babilonie
(10 listopada 2004 r.)
oraz
wstępny harmonogram przejmowania bazy w Babilonie
(2 listopada 2004 r.)

Babilon był jednym ze stanowisk archeologicznych Iraku, które doświadczyły ubocznych skutków operacji militarnej, prowadzonej przez Siły Koalicyjne. Zajęcie ruin tego starożytnego miasta w kwietniu 2003 r. przez oddziały amerykańskie uchroniło je zapewne przed falą grabieży, jaka przetoczyła się w owym czasie przez niemal cały kraj. Niestety, wraz z utworzeniem w granicach historycznego zespołu miejskiego dużej bazy wojskowej (Camp Alpha), zajmującej powierzchnię ok. 150 ha, doszło w krótkim czasie do skoncentrowania na stosunkowo niewielkiej przestrzeni znacznej liczby ludzi i sprzętu, czemu towarzyszyła także rozbudowa infrastruktury logistycznej i obronnej. W odpowiedzi na pojawiające się w połowie 2004 r. medialne zarzuty o niszczenie substancji zabytkowej Babilonu przez stacjonujących w nim żołnierzy Dowództwo Koalicyjne powołało Babylon Working Group, której zadaniem było dokonanie wizji lokalnej na stanowisku, przeprowadzenie śledztwa w sprawie zasadności podnoszonych oskarżeń, a także opracowanie harmonogramu relokacji bazy i protokolarnego przekazania terenu miejscowej służbie starożytności (co ostatecznie nastąpiło w końcu roku 2004). W skład tej komisji włączeni zostali również polscy archeolodzy Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe. Koordynowali oni przebieg poszczególnych etapów likwidacji infrastruktury militarnej oraz przejmowania stref stanowiska przez iracką Policję Archeologiczną.

* * *

Babilon, 10.11.2004 r.

Sporządził kpt. XXXXXXX XXXXXX³²³

W dniu 9.11.2004 r. w Bazie Alpha odbyło się spotkanie przedstawicieli Irackiego Ministerstwa Kultury oraz komisji wyznaczonej przez Międzynarodowy Korpus – Irak z udziałem Grupy Zamykającej Bazę Alpha. Spotkanie miało na celu ustalenie oficjalnego stanowiska co do warunków przygotowania Bazy Alpha do przekazania stronie irackiej.

Strona irackiego Ministerstwa Kultury była reprezentowana przez poniższych członków:

³²³ Ze względu na bezpieczeństwo ukryto część nazwisk [przyp. red.].

1. Pan Xxxxx Xxxxxx [dopisek: Szef Komisji]
2. Dr Xxxxxx Xxxxx Xxxxx [dopisek: Muzeum Babilonu, Dyrektor Służby Starożytności na prowincję Babilon]
3. Pan Xxxx Xxxxxx [dopisek: z-ca dyr. Muzeum w Babilonie]
4. Pan Xxxxx Xxxxxx
5. Pan Xxxxx Xxxxx Xxxxx [dopisek: dwóch archeologów z biura Służby Starożytności Babilon]

Komisja wyznaczona z Międzynarodowego Korpusu – Irak uczestniczyła w spotkaniu w składzie:

1. Dr Xxxx XXXXXXXXXXX [dopisek: doradca Ministerstwa Kultury Iraku]
2. Pan Xxx Xxxx [dopisek: attaché kulturalny USA]
3. Dr XXXXXXX XXXXXXX [skreślone]
4. Płk XXXXXXX XXXXXXX
5. Ppłk Xxxx Xxxxx
6. Ppłk Xxxx XXXXXXXXXXX
7. Ppłk Xxx Xxxxx [dopisek przy wszystkich czterech: Korpus Międzynarodowy]

Strona MND CS była reprezentowana przez:

1. Płk XXXXXXXXXXXXXXX Xxxxx [dopisek: Szef Zamykający Bazę]
2. Kpt. XXXXXXX XXXXXXX
3. Pani XXXXXXXXXXX XXXXXXX [dopisek przy obojgu: pełnomocnik do spraw przekazania ruin]

W wyniku prowadzonych rozmów ustalono co następuje:

1. Grawel wyłożony na terenie całej Bazy Alpha pozostanie w nienaruszonym stanie.
2. Gleba zanieczyszczona wyciekami oleju i ropy na całym terenie Bazy Alpha zostanie biologicznie odtworzona do pierwotnego stanu poprzez zastosowanie metody mikrobów.
3. Dla potrzeb FPS³²⁴ pozostanie 15 umeblowanych kontenerów mieszkalnych wraz z klimatyzatorami, zaopatrzonych w energię elektryczną, w miejscu wskazanym przez przedstawiciela FPS – płk. XXXXXXX.
4. Potrzeby sanitarne dla pracowników FPS oraz irackich archeologów zostaną zabezpieczone poprzez pozostawienie kontenera sanitarnego z systemem dostarczania wody.
5. Dla potrzeb FPS oraz irackich archeologów pozostanie do 5 agregatów prądotwórczych w miejscach umożliwiających przyłączenie do kontenerów mieszkalnych oraz zestawów oświetleniowych.
6. Ilość oraz rozmieszczenie zestawów oświetleniowych nie została określona przez strony KBR³²⁵ – jako właściciela w/w oraz FPS – przyszłego użytkownika. Sprezycowanie ilości oraz typu zestawów oświetleniowych mogących

³²⁴ Facilities Protection Service – iracka formacja paramilitarna, odpowiedzialna za ochronę infrastruktury państwowej [przyj. red.].

³²⁵ Kellog, Brown & Root: amerykańska firma, zapewniająca obsługę logistyczną i techniczną baz wojskowych w Iraku [przyj. red.].

pozostać w Bazie Alpha nastąpi po szczegółowej analizie możliwości materiałowych w tym zakresie przez KBR.

7. Z lądowiska dla śmigłowców położonego przy CITY 2, zostanie zdemontowana przygruntowa mata ochronna.
8. Pozostając w bliskiej styczności z tzw. „Bricks Farm” dwa betonowe zbiorniki z materiałami ropochodnymi zostaną opróżnione, a pozostałości zutyli-zowane poprzez zastosowanie metody mikrobów.
9. Betonowe bariery (7 szt.) oraz HESCO (5 szt.) znajdujące się w południo-wej części Procession Avenue³²⁶ zostaną usunięte z pomocą śmigłowców, po uprzednim udokumentowaniu ich położenia przez polskich archeologów przy pomocy aparatu fotograficznego i kamery wideo i w obecności irackich archeologów. Po weryfikacji pod względem bezpieczeństwa przez komórkę Force Protection, materiał zostanie przekazany stronie irackiej.
10. Zewnętrzne ogrodzenie Bazy Alpha w postaci HESCO, betonowych barier i drutu kolczastego pozostanie w obecnym położeniu.
11. Z terenu tzw. „Fuel Farm” zostaną usunięte wszystkie zbiorniki paliwowe. Gleba zanieczyszczona wyciekami oleju i ropy zostanie biologicznie odtwor-zona do pierwotnego stanu poprzez zastosowanie metody mikrobów. Teren „Fuel Farm” zostanie udokumentowany przy pomocy aparatu fotograficzne-go i kamery wideo przez polskich archeologów i w obecności irackich arche-ologów. Po weryfikacji pod względem bezpieczeństwa przez komórkę Force Protection, materiał zostanie przekazany stronie irackiej.
12. Główne lądowisko dla śmigłowców pozostanie w obecnym stanie. Miejsca zanieczyszczone poprzez wycieki oleju i ropy na całym terenie zostaną bio-logicznie oczyszczone poprzez zastosowanie metody mikrobów.
13. Po opuszczeniu Bazy przez wojska koalicyjne, bramy wjazdowe „Reno” i „Warsaw” zostaną zamknięte poprzez zagrodzenie ich wjazdu betonowy-mi barierami.
14. Bariery typu HESCO znajdujące się na terenie Bazy Alpha mogą być usuwane za pomocą ciężkiego sprzętu tylko w obecności archeologów polskich i irac-kich.
15. Budynek „Babylonian House” [skreślone] będzie wyremontowany do stanu użyteczności publicznej, według projektu opracowanego przez grupę CIMIC z MND CS.
16. Trzy wieże obserwacyjne znajdujące się na zachodniej stronie kanału Saith [skreślone i poprawione na: Shatt] All Hillah będą przeniesione na stronę wschodnią w analogicznie rozmieszczone miejsca nie wcześniej niż 27 grud-nia bieżącego roku.
17. Należy przedsięwziąć niezbędne kroki w celu zapobieżenia sprzedaży dzieł sztuki, monet oraz wszelkich zabytków Iraku na terenie Bazy Alpha.
18. Niniejsze ustalenia zostaną sporządzone przez przedstawicieli Irackiego Mi-nisterstwa Kultury i przekazane jako oficjalne stanowisko w sprawie warun-ków przyjęcia Bazy Alpha przez komisję powołaną przez Irackie Minister-stwo Kultury.

[pominięto załącznik]

³²⁶ Chodzi o Droge Procesyjną [przyp. red.].

Camp Alpha 02.11.2004

Przejmowanie ochrony ruin na terenie Camp Alpha przez iracką Policję Archeologiczną (F.P.S.)

1. Etap 1

Data rozpoczęcia: 4 listopada.

Na tym etapie 20 nieuzbrojonych strażników Policji Archeologicznej przejęłoby ochronę rekonstrukcji tzw. Pałacu Południowego; terenu irackich wykopalisk – tzw. Pałacu Centralnego; Lwa Babilonu; Bramy Isztar; Drogi Procesyjnej – na odcinku przylegającym do tzw. Pałacu Południowego i tzw. Pałacu Centralnego; oraz rekonstrukcji Świątyni Nimnakch. Strażnicy pracują na dwie zmiany, czyli jednocześnie na terenie obozu przebywa 10 osób. 1 zmiana pracować będzie 24 godziny, pracownicy na zmianę odpoczywać będą w przydzielonych im 2 kontenerach. Posiłki dowożone będą ze stołówki.

2. Etap 2

Data rozpoczęcia: 15 listopada.

Ochroną ma być objęty teren wokół „Babylonian Hous[e]”. Teren samej budowli przejęty zostanie pod ochronę FPS po opuszczeniu go przez stacjonujące w nim wojska amerykańskie. Obszar ten ma być pilnowany przez 10 strażników podzielonych na zmiany na opisanych powyżej zasadach (od tego etapu na terenie obozu przebywać będzie jednocześnie 15 strażników FPS). Od tego etapu dwuosobowy patrol FPS będzie miał prawo dokonać między godz. 11 a 12 (przy dobrej widoczności) obchodu terenu rekonstrukcji świątyni Isztar i Nabu-Sza Hare. Na tym etapie potrzebny będzie dodatkowy kontener mieszkalny.

3. Etap 3

Data rozpoczęcia: 27 grudnia.

Od tego momentu uzbrojeni strażnicy FPS przejmują ochronę zachodniej części Camp Alpha. Obejmują ochronę 6 wież, przejmują posterunki na bramach Warszawa i Reno. Większość żołnierzy MND CS opuściła Camp Alpha. Pozostali ulokowani zostają we wschodniej części obozu.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

109.

**List Ministra Kultury RP do Dyrektora Generalnego UNESCO
dotyczący sprawozdania z działań Polski
na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku
w ramach Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe
(3 listopada 2004 r.)**

W grudniu 2003 r. Dowództwo stacjonującej w Babilonie Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe wprowadziło w życie – zaproponowany przez jednego z polskich specjalistów ds. ochrony dóbr kultury – program działań prewencyjnych, które miały ograniczyć negatywne skutki obecności wojska w sąsiedztwie reliktyw starożytnej architektury. Te doraźne rozwiązania obejmowały m.in. regularny monitoring archeologiczny obszaru bazy, ograniczenie do minimum niezbędnych prac ziemnych przy jednoczesnym zastąpieniu ich nieinwazyjnymi elementami fortyfikacyjnymi, a także zamknięcie nieautoryzowanego dostępu do części zabytków na terenie stanowiska. Natomiast jesienią 2004 r. zespół trojga przydzielonych do PKW archeologów przystąpił do kompleksowej inwentaryzacji stanu zachowania wszystkich obiektów historycznych Babilonu. Podsumowujący te prace raport (zob. niżej) został następnie przekazany na ręce ówczesnego Dyrektora Generalnego UNESCO Kōichirō Matsuury wraz z listem Ministra Kultury RP, informującym o polskich inicjatywach na rzecz ratowania dziedzictwa kulturowego Iraku.

* * *

Warszawa, 3 listopada 2004 r.

Minister Kultury
Waldemar Dąbrowski

Pan Koichiro Matsuura
Dyrektor Generalny
Organizacji Narodów Zjednoczonych
dla Wychowania, Nauki i Kultury

Dot.: sprawozdania z działań Polski na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku w ramach Wielonarodowej Dywizji Centrum-Południe (MND-CS)

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze Generalny,

W nawiązaniu do posłania ministra Spraw Zagranicznych Rzeczypospolitej Polskiej Włodzimierza Cimoszewicza skierowanego do Szanownego Pana Dyrektora

w lipcu 2003 r. oraz mojego listu z dnia 18 marca 2004 roku nr BSO/NK/263/191/04, pragnę ze swej strony przedstawić sprawozdanie z realizacji zadań przez Polskę w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku w ramach Wielonarodowej Dywizji (MND CS) oraz plan działań w najbliższym czasie.

Pragnę poinformować, że w okresie od kwietnia do października 2004 r. udało się zrealizować następujące przedsięwzięcia w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku.

I. Działania zrealizowane w Polsce

1. Podczas wizyty ministra kultury Iraku Mufida Al Jazairi w Polsce (luty br.), strona polska zadeklarowała m.in. skierowanie do Iraku eksperta – na prośbę strony irackiej – który udzieli pomocy w tworzeniu struktur Ministerstwa Kultury Iraku.
2. Na mocy przyjętych uzgodnień w chwili obecnej realizowane są trzy półroczne stypendia *Gaude Polonia* ufundowane przez Ministra Kultury dla absolwentów irackich uczelni artystycznych. Trzej iraccy stypendyści rozpoczęli naukę we wrześniu br. w Akademii Sztuk Pięknych w Warszawie.
3. Strona polska przygotowała również dwa staże dla irackich archeologów.
4. Podczas wizyty dr. Abdela Aziz Hamida – Przewodniczącego Państwowej Rady Starożytności i Dziedzictwa Narodowego Iraku w Polsce (24–28 maja br.) została zgłoszona przez stronę iracką inicjatywa nawiązania długofalowej współpracy w zakresie archeologii. List intencyjny w tej sprawie został przygotowany i oczekujemy na paraflowanie przez stronę iracką.

II. Działania podejmowane na forum międzynarodowym

Polska prowadzi działania mające na celu upowszechnienie w środowiskach krajowych i międzynarodowych problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku. W tym celu:

1. w czasie zorganizowanej w maju br. w Warszawie pod patronatem UNESCO międzynarodowej konferencji z okazji 50. rocznicy podpisania Konwencji haskiej, szeroko odniesiono się do problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku.
2. w czasie lipcowego międzynarodowego spotkania w Turynie kierownictwa Międzynarodowego Komitetu Błękitnej Tarczy został przedstawiony przez stronę polską temat dotyczący ochrony zabytków Iraku.
3. przygotowana została w październiku w Krakowie okolicznościowa wystawa obrazująca problematykę ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku.

III. Działania realizowane w Iraku na rzecz ochrony zabytków w ramach Wielonarodowej Dywizji (MND CS)

Zgodnie z zobowiązaniami sojuszniczymi w składzie Wielonarodowej Dywizji (MND CS) zadania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku realizuje 6 specjalistów-archeologów. Główne zadania realizowane na rzecz ochrony dziedzictwa Iraku obejmują:

1. prowadzenie działań prewencyjnych na całym obszarze odpowiedzialności dywizji poprzez:

- stały monitoring archeologiczny prac ziemnych i budowlanych;
- zamknięcie prowizorycznymi ogrodzeniami terenów wykopalisk archeologicznych (Pałac Centralny i Południowy na terenie stanowiska archeologicznego w Babilonie);
- prowadzenie kontroli polskich żołnierzy powracających do kraju podczas rotacji zmian zabezpieczających przed ewentualnym nielegalnym wywozem zabytków irackich.

2. realizację projektów odbudowy Muzeum Babilonu;

3. odtworzenie służby starożytności poprzez:

- wyposażenie placówek służby starożytności w sprzęt komputerowy i biurowy;
- wyposażenie policji archeologicznej w sprzęt niezbędny do prowadzenia ochrony zabytków (kamizelki kuloodporne itp.);

4. działalność edukacyjną i szkoleniową z żołnierzami Wielonarodowej Dywizji w zakresie prawnych aspektów ochrony zabytków;

5. opracowanie raportu dotyczącego aktualnego stanu obiektów zabytkowych Babilonu i niezbędnych działań zabezpieczających.

Pragnę nadmienić, że powyższe działania są finansowane ze środków pozostających na ten cel w dyspozycji dowódcy Międzynarodowej Dywizji. Do tej pory z powyższych środków zrealizowano projekty ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku o wartości ponad 220 tys. dolarów. Obecnie w trakcie realizacji są projekty wartości około 500 tys. dol. dotyczące zwiększenia bezpieczeństwa Babilonu wynikające z przekazania odpowiedzialności za dziedzictwo kultury Irakijczykom.

IV. Planowane zadania związane z przeniesieniem dowództwa MND CS z obecnej siedziby w Babilonie w inne miejsce

Pragnę poinformować Pana Dyrektora, że w trosce o zapewnienie bardziej skutecznej ochrony zabytkom znajdującym się w prowincji Babilon, podjęta została decyzja o przeniesieniu obecnej siedziby dowództwa MND CS z obozu „Babilon” w inne miejsce. Realizacja tego przedsięwzięcia pozwoli na przekazanie Irackiej Służbie Starożytności dziedzictwa kultury Babilonu przez Wielonarodową Dywizję (MND CS) przy wsparciu Ministerstwa Kultury RP. Działania te przyczyniają się do wzmocnienia ochrony dziedzictwa Kultury Babilonu.

W tym celu został opracowany przez stronę polską program przekazania zabytków Babilonu.

Program przeniesienia bazy zakładu:

1. powołanie **komisji zdawczo-odbiorczej**, której zadaniem będzie dokonanie formalnego przekazania zabytków Babilonu irackim służbom starożytności.

2. przewiduje się, że w skład komisji wejdą – z ramienia strony zdającej – przedstawiciele dowództwa Wielonarodowych Sił – I (MNF-I), MND CS, oraz ambasad

Rzeczypospolitej Polskiej i USA w Bagdadzie. Stronę przyjmującą reprezentować będą przedstawiciele irackiego rządu, w tym resortu kultury, Służby Starożytności i władz lokalnych.

3. planuje się, że prace komisji trwać będą w pierwszej dekadzie grudnia 2004 r. Uroczyste podpisanie dokumentów zdawczo-odbiorczych nastąpi pod koniec pierwszej dekady grudnia br.

4. równolegle realizowane są prace mające na celu przekazanie irackiej policji archeologicznej obowiązków związanych z ochroną zabytków i wykopalisk Babilonu.

Mając na względzie powyższe, znając osobiste zaangażowanie Pana Dyrektora w sprawę ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku pragnę prosić Pana Dyrektora o wsparcie naszych działań poprzez wskazanie eksperta lub ekspertów ze składu powołanej przez Pana Dyrektora Komisji do spraw ochrony dziedzictwa kulturowego Iraku. Wskazana osoba reprezentowałaby społeczność międzynarodową w pracach wspomnianej komisji zdawczo-odbiorczej.

Licząc na pozytywną odpowiedź Pana Dyrektora będę zobowiązany za podanie – tak szybko jak to możliwe – nazwiska eksperta UNESCO, który weźmie udział w pracach komisji zdawczo-odbiorczej.

Z wyrazami najwyższego szacunku i poważania
Waldemar Dąbrowski

Źródło: K. Niciński, K. Sałaciński, *Misja Babilon. Fakty i dokumenty*, Warszawa 2008, s. 272–274.

Nota: Dokument udostępniony przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Inwentaryzacja zabytków w Raporcie o aktualnym stanie
zachowania stanowiska archeologicznego w Babilonie**
(30 listopada 2004 r.)

Opublikowany w listopadzie 2004 r. obszerny raport polskich specjalistów, dokumentujący stan zabytków Babilonu przed ich opuszczeniem przez Siły Koalicyjne, zawierał kilkaset stron dokumentacji opisowej oraz ponad tysiąc zdjęć i planów sytuacyjnych. Szczegółową inwentaryzację przeprowadzono w obrębie 11 stref otwartych stanowiska archeologicznego i 15 budowli historycznych, a na jej potrzeby wykorzystano również obrazy satelitarne i dokumentację fotograficzną, wykonywaną z pokładu śmigłowca. Niezaprzeczalnym walorem tego studium jest skrupulatna weryfikacja chronologii zaobserwowanych zniszczeń wraz ze wskazaniem ich źródeł – podobne podejście metodyczne przyjęli później również autorzy podobnych opracowań analitycznych, sporządzonych dla Departamentu Stanu USA i UNESCO.

Polski raport zestawia zarówno skutki oddziaływania opadów atmosferycznych i wód gruntowych, uszkodzenia powstałe w trakcie kontrowersyjnej „rewitalizacji” Babilonu przez władze Iraku w latach 80-tych XX w. czy liczne pozycje obronne, wykopane przez armię iracką w przededniu wojny, ale również efekty pierwszych miesięcy stacjonowania jednostek amerykańskich, czyli np. splantowanie terenu pod lądowisko dla helikopterów, wieże obserwacyjne ustawiane na tellach (kopcach będących pozostałościami starożytnych struktur budowlanych) czy chemiczne zanieczyszczenie gleby wyciekami paliwa. O pełnej obiektywności prac inwentaryzacyjnych i bezstronności prowadzących je archeologów PKW może świadczyć również to, iż uwzględniły one także negatywne konsekwencje działań podejmowanych przez wojsko i amerykańskich kontraktorów inżynierskich już po przejęciu bazy w Babilonie przez Dywizję Wielonarodową Centrum-Południe pod polskim dowództwem.³²⁷

* * *

[...]

VII – ŁĄDOWISKO

1. Granice opisywanego obszaru:

Granice tej strefy obejmują przede wszystkim lądowisko helikopterów i otaczający je teren. Północna krawędź [lądowiska] jest jednocześnie pñ. granicą bazy

³²⁷ Dla pełniejszego obrazu sytuacji związanej ze stanem stanowiska Babilon redakcja odsyła do rozdziału 17 i 18 w 2 tomie monografii pt *Ochrona dóbr kultury w sytuacjach kryzysowych i konfliktach zbrojnych*, red. K. Góralczyk, M. Szuniewicz-Stępień, Gdynia 2022

[wojskowej]. Południowy skraj obszaru położony jest ok. 50 m na płd. od drogi przecinającej środek lądowiska. Południowa linia kontenerów mieszkalnych [...] wyznacza także płd. krawędź strefy. Jej zach. granicą jest droga, a wschodnią – przedłużenie drogi prowadzącej z amfiteatru do jeziora.

2. Opis terenu:

Na terenie tym zlokalizowano drogę asfaltową oraz rozległy (ok. 50 × 100 m) teren pokryty [warstwą] asfaltu. Obszar przylegający od płn. do tego wyasfaltowanego placu, do ok. 50 m na płn. i ok. 200 m w kierunku płd., jest wysypany żwirem.

Obszar na płd. od drogi asfaltowej (60 × 100 m) został przeznaczony dla kontenerów mieszkalnych oraz pojazdów obsługi lądowiska. Południowo-wschodnią granicą tej strefy jest trójkątny [w planie] teren o bokach długości ok. 80 m, wysypany żwirem. Na całym tym obszarze, z wyjątkiem owego trójkątnego pola, występuje pewna ilość zanieczyszczeń.

Około 100 m na płn. od strefy lądowiska znajduje się droga wysypana żwirem. Wzdłuż jej płd. krawędzi, koło wieży [obserwacyjnej], ustawiono ok. 100 cementowych zapór.

[...]

XI – POŁUDNIOWE OBRZEŻA BAZY

1. Granice opisywanego obszaru:

„Południowe obrzeża bazy” obejmują teren po drugiej stronie istniejącej granicy bazy [wojskowej]. Strefa ta biegnie ze wsch. na zach. od kanału Szatt al-Hilla do [strefy] KBR nr 2. Teren ten ma różną rozpiętość w linii płn.–płd., jednak w wielu miejscach jego szerokość wynosi ok. 200 m.

W tej części bazy ustawiono wieże obserwacyjne, z których dwie (nr 4 i nr 6) położone są na tellach. W obrębie tego terenu znajdują się także dwa wykopy (oznaczone literami „A” i „B”) oraz dół (oznaczony [...] literą „C”). Pomiedzy wykopami znajduje się również hałda gruzu.

2. Opis terenu:

1) Wieża nr 4 [...].

Tell, stanowiący podstawę wieży, jest wyższy niż pozostałe pagórki na tym obszarze. Aby zwiększyć wysokość, dosypano ziemi [z innych lokalizacji]. Na zboczach pagórka [są widoczne] liczne fragmenty ceramiki.

2) Wieża nr 6 [...].

Ziemię nasypaną w celu podniesienia jednego z telli pozyskano w rezultacie planowania terenu bezpośrednio przylegającego do wieży nr 6 (powierzchnia terenu: 1200 m²). Na zboczach pagórka zalegają liczne ułamki ceramiki i cegieł.

3) Wykop „A”

Rów biegnie nieopodal zigguratu Etemenanki. Rozpoczyna się w pobliżu jego płn.-wsch. narożnika i ciągnie się ok. 45 m w kierunku płn.-wsch. Ma ok. 2,5 m szerokości i 2,5 m głębokości. Nie stwierdzono obecności znaczącego materiału na hałdach ziemi po płn. stronie wykopu.

4) Wykop „B”

Rów „B” zaczyna się ok. 50 m od płn. krańca wykopu „A”. Drugi koniec rowu rozdwa się, tworząc literę „Y”. Szerokość rowu waha się od 1,2 do 1,8 m, głębokość sięga 2 m. Rów jest mocno zarośnięty. Na hałdzie po stronie płn. wykopu rozrzucono liczne fragmenty materiału ceramicznego. Około 30 m od płn.-wsch. końca rowu zaczynają pojawiać się ułamki cegieł.

5) Wykop „C”

Na płd. od granicy bazy, na wysokości Miasta Namiotowego nr 1, znajduje się wykop o długości ok. 15 m, szerokości 3 m i głębokości sięgającej 2 m. Na hałdach ziemnych wzdłuż tego rowu zalegają liczne fragmenty ceramiki. Podczas wykonywania dokumentacji fotograficznej znaleziono lampkę oliwną. Można tu również znaleźć ułamki cegieł.

6) Zsypisko gruzu

W przestrzeni pomiędzy opisanymi wyżej rowami („A” i „B”) znajduje się hałda gruzu. Zwożono tu fragmenty cegieł, cementowe płyty, kamienie i piasek.

Drogi wokół płd. obwodu bazy noszą wyraźne ślady użytkowania.

[...]

II – DROGA PROCESYJNA

1. Na potrzeby [niniejszego] raportu Droga Procesyjna została podzielona na trzy odcinki:

- a) część płn. – odcinek Drogi Procesyjnej, który rozpoczyna się przy Lwie Babilonu i biegnie na płd. do Bramy Isztar;
- b) część centralna – odcinek Drogi Procesyjnej rozciągający się pomiędzy Bramą Isztar na płn. i dziedzińcem muzeum na płd.;
- c) część płd. – odcinek Drogi Procesyjnej rozpoczynający się po drugiej stronie drogi, na wysokości muzeum, i biegnący w kierunku płd. obok świątyni Nabu-sza-hare.

2. Opis Drogi Procesyjnej:

- a) część płn.:

Najlepiej zachowana część Drogi Procesyjnej. Nawierzchnia z glinianych płytek jest dobrze zachowana. Większość powierzchni jest pokryta bituminem. Na odcinku płn. rosną [tu] dwa drzewa palmowe. W płn. końcu ściany zach. od strony zewnętrznej (strona Lwa Babilonu) widać duże pęknięcia.

Brak stalowego ogrodzenia otaczającego płn. odcinek Drogi Procesyjnej, nie ma również mosiężnych mocowań na czubkach wielu słupków ogrodzenia.

b) część centralna:

W latach 60-tych XX w. większa część Drogi Procesyjnej została pokryta bitumieniem. Od momentu wylania do chwili obecnej bitumen [cały czas] wysychał i ulegał spękaniu. Część płytek użytych do wyłożenia tego odcinka Drogi pokruszyła się i popękała.

Brak niektórych mosiężnych mocowań żelaznych słupków płotu.

c) część płd.:

Ten odcinek Drogi Procesyjnej nie miał być dostępny [dla zwiedzających]. Jest położony obok świątyni Nabu-sza-hare i biegnie kilkaset metrów w kierunku płd., w niewielkim jarze utworzonym przez prowadzone w tym miejscu prace archeologiczne.

Większość płd. części Drogi Procesyjnej została przysypana warstwą piasku. Jedynie 40 m pozostaje widoczne na powierzchni.

Odsłonięte płyty są pokruszone i poważnie połamane. W niektórych miejscach [widać] osad soli.

Dalej w kierunku płd. znajdowało się siedem barier betonowych (typu Jersey), [ustawionych] w poprzek Drogi Procesyjnej. Ustawione były w trzech liniach (kolejno po 3, 1 i 3). Bloki zostały podjęte przez helikopter, aby uniknąć użycia ciężkich maszyn, które mogłyby zniszczyć nieprzykryte [piaskiem] płytki.

29 listopada 2004 r. bariery zostały usunięte przez helikopter wojsk amerykańskich.

Zachodnie zbocze parowu, którym biegnie Droga Procesyjna, zostało naruszone. Maszyna odcięła [fragment zbocza głębokości] 20 cm × 25 m długości. Gdy ściana [ziemna] została podcięta, część ziemi ponad tym podcięciem runęła na dno parowu.

Wzdłuż zach. krawędzi parowu biegnie ogrodzenie z drutu kolczastego. Na wysokości granicy bazy [wojskowej] przecina ono Drogę Procesyjną i biegnie [dalej] prosto na wsch.

[...]

VII – REKONSTRUKCJA ŚWIĄTYNI NINMAH

1. Historyczna nazwa obiektu: pełna rekonstrukcja świątyni Ninmah.
2. Lokalizacja wg schematycznego planu [stanowiska]: na płd. wsch. od Bramy Isztar.
3. Rozplanowanie budynku historycznego: wg J. Meuszyński, *Odkrywanie Mezopotamii*, Warszawa 1977, il. 20, s. 153.

4. Opis aktualnego stanu zachowania: rekonstrukcja [posadowiona] na oryginalnych ścianach i fundamentach [budowli] na pocz. lat 70-tych; prostokątny plan, wymiary 38 × 60 m; główne wejście od płd. oraz drugie od wsch.

A) Fasady:

Fasada płn.:

- Tynk mułowy o grubości 1–1,5 cm, zachowany w złym stanie.
- Fragment ponad wejściem do budynku oraz górne części obu przypór filarowych właściwie pozbawione tynku mułowego, widoczna współczesna cegła wypalana.
- We wsch. części fasady tynk jest popękany, z pęcherzami powietrza, i odpada; w niektórych miejscach brak tynku.
- W części zach. tynk jest lepiej zachowany, jednak pojawiają się ubytki i miejsca, w których został wypłukany.
- Cokół z wypalanej cegły mułowej, jak również dolne partie mułowego tynku, są zawilgotnione.
- Na cokole są pozostałości warstwy bitumu; w niektórych miejscach używano również zaprawy cementowej; część cegieł, szczególnie przy krawędziach [ścian], jest uszkodzona.
- W narożniku płn.-zach. ściana oporowa z wypalanej cegły, w dobrym stanie.
- Pozostałości metalowej ościeżnicy drzwi; brak skrzydła drzwi.

Fasada wsch.:

- Ślady zacieków.
- Ubytki tynku mułowego w ośmiu miejscach pod dachem.
- Nieduże pęknięcie zewnętrznej warstwy tynku mułowego, ok. 60% powierzchni odpada.
- Pas szerokości do 0,6 m ponad poziomem gruntu – zawilgocony w części środkowej i płn., tynk mułowy częściowo naruszony.
- Uszkodzenia tynku mułowego wokół ościeżnicy drzwi.
- Drewniane skrzydło drzwi, osadzone w stalowej ościeżnicy, jest uszkodzone, brakuje też deski [drzwi].
- Cementowy cokół pęknięty w wielu miejscach.

Fasada płd.:

- Tynk mułowy z domieszką słomy jest popękany, łuszczy się w częściach zach. i wsch., które są w najgorszym stanie.
- Brak ok. 80% cegieł mułowych pomiędzy skrajnym wsch. półfilarem i płd.-wsch. narożnikiem budynku; resztką tynku mułowego odpada.
- Ubytki tynku mułowego w górnych partiach półfilarów: skrajnie wsch., kolejnego w kierunku zach. i najdalej wysuniętego na zach.
- Drobne odpryski tynku mułowego, szczególnie w górnych partiach fasady, ślady zacieków.

Fasada zach.:

- Tynk mułowy szczególnie źle zachował się na licach przypór; powierzchnia jest popękana, odpaja się i właśnie częściowo odpadła.
- Skrajnie płd. półfilar jest niemal całkowicie pozbawiony tynku mułowego; reszta jest spękana, łuszczy się i odpada; w górnej części ubytek tynku o średnicy 0,6 m.
- Tynk mułowy został silnie wypłukany przez opady deszczu, które rozpuściły muł, zostawiając słomę.
- Pęknięcia i ubytki tynku mułowego koło cokołu [ściany].
- Ściana oporowa i cokół od płn. pokryte solą.
- Uszkodzone wyższe partie dwóch pionowych ścian z cegły wypalanej, znajdujące się przy drugim i szóstym półfilarze od płd.; części cegieł brakuje, część jest pokruszona.

B) Dach:

Niedostępny z powodu zniszczenia schodów wewnątrz budynku oraz krytycznego stanu samej [konstrukcji] dachu. Na fotografii lotniczej dobrze widoczne jest zawalenie dachu w trzech miejscach (Pomieszczenia nr 6, 8 i 18) i połamane [konstrukcje] w kolejnych trzech punktach w tych samych pomieszczeniach. Ponadto ubytki w dachu znajdują się w Pomieszczeniach nr 13 i 16.

C) Wnętrze:

Pomieszczenie nr 1 – posadzka:

- Wykonana z żółtej cegły wypalanej, łączonej cienkimi fugami zaprawy bitumicznej.
- 50% powierzchni cegieł uszkodzone: łuszczy się, pęka i odpada.

Pomieszczenie nr 1 – strop:

- Drewniane belki i maty trzciniowe są zawilgocone.
- W części wsch. sześć belek spadło na podłogę, dwie z nich są złamane.
- Pięć belek popękanych na całej długości.
- Maty trzciniowe w wielu miejscach nie leżą ściśle.

Pomieszczenie nr 1 – ściana płn.:

- Plaster mułowy grubości 4 cm z domieszką cementu i słomy, małe gniazda pajęczne.
- Małe pęcherzyki powietrza, poziome i pionowe pęknięcia [tynku] w części wsch.
- Niewielkie ubytki tynku mułowego, zwłaszcza nad podłogą.
- Wryte graffiti w alfabecie łacińskim.
- Zewnętrzny otwór wejściowy: w górnej partii ubytek tynku mułowego o średnicy 0,4 m; zniszczenia krawędzi; pęcherze powietrza, pęknięcia i oderwane fragmenty tynku mułowego, odsłaniające stalowe pręty konstrukcyjne wewnątrz ściany, w jej dolnej części.
- Ekskrementy ptaków.
- Małe ubytki tynku, szczególnie nad posadzką.

Pomieszczenie nr 1 – ściana wsch.:

- Zabrudzenia tynku mułowego, w dwóch miejscach zacieki, ptasie ekskrementy.
- Brak zewnętrznej powierzchni tynku mułowego w siedmiu miejscach.
- Znaczące ubytki tynku mułowego przy posadzce – tynk wymyty.
- Wryty [na ścianie] krótki napis w alfabecie łaćńskim.
- Przejście do Pomieszczenia nr 17: liczne miejsca ubytków tynku mułowego; pionowe pęknięcia po obu stronach [fasady]; nałożony tynk jest grudekowany, fragmenty przy podłodze są uszkodzone – tynk został wyplukany.

Pomieszczenie nr 1 – ściana płd.:

- Małe pęknięcia, szczególnie do wys. 2 m powyżej podłogi.
- Liczne ubytki cegieł mułowych, zwłaszcza poniżej wsch. niszy [ściennej]; w tym miejscu przy posadzce znajduje się otwór [o wymiarach] 10 × 10 × 10 cm, prawdopodobnie po wyrwanej puszcze instalacji elektrycznej; obok wystaje [ze ściany] kabel elektryczny.
- Wejście do Pomieszczenia nr 5 – pęknięcia tynku mułowego w wyższej części.
- Braki zewnętrznej warstwy tynku mułowego o średnicy 0,6 m.
- Ptasie ekskrementy.

Pomieszczenie nr 1 – ściana zach.:

- Małe gniazda pajęcze w dolnej części, wyżej – ślady zawilgoceń.
- Tynk mułowy pęknięty, z pęcherzykami powietrza.
- W obrębie pasa do 0,7 m ponad poziomem podłogi – uszkodzona zewnętrzna powłoka tynku mułowego.
- W narożnikach – niewielkie gniazda owadów, ulepione z gliny.

[...]

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: M. Olbryś, A. Dolatowska, Ł. Olędzki, *Report on the Current Condition of the Babylon Archaeological Site (the Military Camp Alpha Site)*, MND CS, Babilon 2004, s. 36–38, 49–56, 62–67 i 207–214, http://www.mkidn.gov.pl/media/docs/No_1_General_information.doc (dostęp: 23.03.2022).

111.

**Memorandum w sprawie wymiany doświadczeń i nawiązania
współpracy w zakresie ochrony dziedzictwa archeologicznego
między Ministrem Kultury Rzeczypospolitej Polskiej
a Ministrem Kultury Republiki Iraku
(Bagdad, 26 lipca 2005 r.)**

Memorandum podpisane przez Ministrów Kultury Rzeczypospolitej Polskiej i Iraku stanowiło usankcjonowanie uzgodnionych zakresów współpracy pomiędzy oboma państwami w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego. Umowa korespondowała z działaniami podejmowanymi przez polskich cywilnych ekspertów ochrony dziedzictwa kultury w ramach misji stabilizacyjnej Polskiego Kontyngentu Wojskowego w Iraku. Memorandum stanowiło także tymczasowe rozwiązanie w relacjach polsko-irackich w obszarze ochrony dziedzictwa kulturowego do czasu podpisania nowej umowy dwustronnej obejmującej całokształt stosunków kulturalnych pomiędzy Polską a Irakim.

* * *

Minister Kultury Rzeczypospolitej Polskiej oraz Minister Kultury Iraku, zwani dalej Stronami;

mając na względzie fakt, iż dziedzictwo archeologiczne ma zasadnicze znaczenie dla wiedzy o historii ludzkości;

wiedząc, że dziedzictwo archeologiczne, stanowiące dowód pradawnej historii, jest poważnie zagrożone zniszczeniem z powodu wzrastającej liczby projektów zagospodarowania przestrzennego, zagrożeń wojennych i naturalnych, nielegalnych lub nienaukowych wykopalisk i niewystarczającej świadomości publicznej;

uznając wspólny dorobek Polski i Iraku w kształtowaniu prawa i procedur administracyjnych związanych z ochroną dziedzictwa archeologicznego;

widząc potrzebę odzwierciedlenia ochrony dziedzictwa archeologicznego w założeniach polityki rządu oraz w kierunkach rozwoju kultury obu krajów;

świadomi potrzeby promowania idei zachowania dziedzictwa poprzez zachęcanie do wymiany ekspertów i doświadczeń;

uzgodniły co następuje:

Artykuł 1.

Strony podejmą wszelkie starania w celu wzajemnej wymiany ekspertów, wspólnego prowadzenia badań nad dziedzictwem archeologicznym, organizacji szkoleń i konferencji z zakresu rozwiązań formalno-prawnych, procedur postępowania

administracyjnego, metod badawczych i konserwatorskich związanych z ochroną dziedzictwa archeologicznego.

Artykuł 2.

Strony będą udzielać sobie wzajemnie technicznej i naukowej pomocy przez wymianę doświadczeń i ekspertów w dziedzinach dotyczących dziedzictwa archeologicznego, również w dziedzinie stałego szkolenia oraz zachęcać, w granicach właściwego ustawodawstwa wewnętrznego lub wiążących je umów międzynarodowych, do wymiany specjalistów w dziedzinach dotyczących zachowania dziedzictwa archeologicznego.

Artykuł 3.

Strony podejmują działania w celu:

- a) wypracowania metod i podstaw klasyfikacji elementów dziedzictwa archeologicznego w tym zabytków i stref podlegających ochronie;
- b) wypracowania modelowych rozwiązań przy tworzeniu archeologicznych rezerwatów;
- c) wypracowania systemowych rozwiązań w celu rejestracji odkryć elementów wchodzących w skład dziedzictwa archeologicznego i udostępnianie ich dla przeprowadzenia badań.

Artykuł 4.

Strony dokonują wymiany doświadczeń w zakresie stosowania procedur w celu:

- a) zapobiegania wszelkim nielegalnym wykopaliskom oraz przemieszczaniu przedmiotów będących elementem dziedzictwa archeologicznego;
- b) przeprowadzenia poszukiwań i badań archeologicznych w sposób naukowy, umożliwiający ich pełną dokumentację, opracowanie i upublicznienie wyników;
- c) zapewnienia, aby badania archeologiczne oraz prace konserwatorskie były wykonywane jedynie przez wykwalifikowane, specjalnie upoważnione osoby.

Artykuł 5.

W celu pogodzenia odpowiednich potrzeb wynikających z ochrony dziedzictwa archeologicznego oraz rozwoju infrastruktury kraju Strony podejmą starania o zapewnienie archeologom uczestnictwa:

- a) w tworzeniu założeń planowania, ukierunkowanych na zapewnienie ważonej strategii mającej na celu ochronę, konserwację i podniesienie wartości terenów o wartości archeologicznej;
- b) zmianach planów zagospodarowania, które mogą mieć niekorzystny wpływ na dziedzictwo archeologiczne;
- c) zapewnienia właściwego czasu i środków na odpowiednie naukowe badania i do publikacji wyników badań;
- d) do zapewnienia, by publiczne udostępnianie stanowisk archeologicznych, a szczególnie związane z tym ustalenia organizacyjne, ograniczały niekorzystny wpływ na archeologiczny i naukowy charakter takich stanowisk i ich otoczenie.

Artykuł 6.

W celu ułatwienia badań nad odkryciami archeologicznymi i rozpowszechniania wiedzy na ten temat Strony dążyć będą do wypracowania wspólnego systemu służącego:

- a) przygotowaniu i aktualizowaniu raportów, inwentarzy i map stanowisk archeologicznych pozostających na obszarze swej jurysdykcji;
- b) sporządzaniu przeznaczonego do publikacji naukowego raportu z zakończonych prac archeologicznych.

Artykuł 7.

Każda ze stron będzie zajmowała się;

- a) prowadzeniem działalności edukacyjnej w celu wzbudzenia i rozwijania w opinii publicznej świadomości o wartości dziedzictwa archeologicznego dla zrozumienia przeszłości i niebezpieczeństw, jakie mu zagrażają;
- b) promowaniem publicznego dostępu do znaczących przedmiotów własnego dziedzictwa archeologicznego, w szczególności stanowisk archeologicznych, i tworzeniem warunków do publicznej ekspozycji wybranych obiektów archeologicznych.

Artykuł 8.

Każda ze stron będzie:

- a) organizować wzajemną wymianę informacji o każdym zidentyfikowanym nielegalnym wykopalisku pomiędzy odpowiednimi organami państwowymi i instytucjami naukowymi;
- b) informować odpowiednie organy w państwie o każdym zabytku, co do którego podejrzewa się, iż pochodzi z nielegalnych wykopalisk lub z legalnych, ale jest bezprawna, oraz przedstawić niezbędne szczegóły na ten temat;
- c) podejmować niezbędne kroki w celu zapewnienia, by muzea i podobne instytucje, których polityka nabywania przedmiotów dziedzictwa archeologicznego pozostaje pod kontrolą państwa, nie nabywały przedmiotów pochodzących prawdopodobnie z niekontrolowanych znalezisk lub nielegalnych wykopalisk albo z legalnych, ale bezprawnie zdobytych;
- d) ograniczać, w miarę możliwości, poprzez edukację, informację, kontrolę, współpracę, przemieszczanie przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, uzyskanych z niekontrolowanych znalezisk lub nielegalnych wykopalisk, z [...] ³²⁸ legalnych wykopalisk.

Artykuł 9.

Do celów realizacji postanowień Memorandum Strony:

- a) powołają stały zespół ekspertów;
- b) przedstawiać będą okresowo raport o stanie działań w przedmiotowej sferze.

³²⁸ Pominięto błędne sformułowanie – w oryginale jest: „... z prawnie z legalnych wykopalisk”.

Artykuł 10.

Kwestie sporne, powstałe w związku z zastosowaniem lub interpretacją ustaleń niniejszego Memorandum, będą rozwiązywane przez Strony w drodze bezpośrednich konsultacji.

Artykuł 11.

1. Memorandum nabiera mocy prawnej od momentu jego podpisania przez obie Strony.

2. Memorandum wygasa po upływie 3 miesięcy licząc od dnia otrzymania powiadomienia w formie pisemnej przez jedną ze Stron o zamiarze drugiej Strony odstąpienia od Memorandum.

Memorandum sporządzono w Bagdadzie dnia 26 lipca 2005 roku, w dwóch egzemplarzach, każdy z nich w językach polskim i angielskim przy czym oba teksty mają jednakową moc prawną.

Minister Kultury
Rzeczypospolitej Polskiej

Minister Kultury
Republiki Iraku

Źródło: K. Niciński, K. Sałaciński, *Misja Babilon. Fakty i dokumenty*, Warszawa 2008, s. 275–277.

Nota: Publikacja dzięki uprzejmości Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

**Pisma Dowódcy Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe
w sprawie wizyty polskiej delegacji w Iraku
oraz lotniczej wizytacji zabytków prowincji Al-Kadisijja
(20 września 2005 r. i 14 listopada 2005 r.)**

W ramach prac inwentaryzacyjnych prowadzonych przez specjalistów Polskiego Kontyngentu Wojskowego w centralnym Iraku najskuteczniejszą metodą szybkiej dokumentacji stanu zachowania dziedzictwa kulturowego była fotografia lotnicza, czyli inspekcja prowadzona z pokładu śmigłowca wojskowego. W latach 2004–2005 taką prospekcją objęto 57 stanowisk archeologicznych i innych obiektów zabytkowych w prowincjach Babil i Al-Kadisijja, ponadto dla drugiego z wymienionych obszarów opracowana została dokładna mapa zweryfikowanych lokalizacji najważniejszych miejsc historycznych.

Za przejaw istotnej zmiany w postrzeganiu kwestii ochrony dziedzictwa przez wojsko można uznać fakt, iż powyższe działania zyskały wsparcie ze strony Dowódcy Dywizji Wielonarodowej Centrum-Południe, który komplet zgromadzonej przez specjalistów dokumentacji fotograficznej przekazał na ręce irackiego ministra kultury. W tym samym czasie podjęto również działania na rzecz zorganizowania w Iraku wizyty grupy polskich ekspertów z dziedziny zarządzania konserwatorskiego, renowacji zabytków i archeologii. Mieli oni również wziąć udział w oblocie wybranych stanowisk starożytnych. Niestety, niesprzyjający klimat dyplomatyczny, będący skutkiem wcześniejszych oskarżeń polskich żołnierzy przez stronę iracką o zniszczenia dokonane w Babilonie, ostatecznie nie pozwolił na realizację tych planów.

* * *

Ad-Diwanija, 20 września 2005 r.

Dowództwo Dywizji Wielonarodowej
Centrum-Południe
Kancelaria
Dok. Nr 136/05
23-09-2005

Dr Abdul Aziz Hamid Saleh
Przewodniczący Państwowej Rady
Starożytności i Dziedzictwa
Bagdad

Pragnę poinformować, iż władze Rzeczypospolitej Polskiej odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kulturowego wysyłają do Dywizji Wielonarodowej

Centrum-Południe w Iraku grupę specjalistów z różnych dziedzin archeologii. Pragnęliby oni wymienić się wiedzą i doświadczeniami z archeologami irackimi, a także zapoznać się z rezultatami dwuletnich działań polskich archeologów, którzy pracowali tutaj w strukturach Polskiego Kontyngentu Wojskowego. W trakcie pobytu w strefie odpowiedzialności Dywizji Wielonarodowej, która obejmuje prowincje Babil, Diwanija i Wasit, członkowie delegacji chcieliby zapoznać się z aktualnymi warunkami na wybranych stanowiskach archeologicznych – szczególnie na obszarach, gdzie prowadzono projekty pomocowe, aby ustalić kierunki planowanej pomocy ze strony polskich instytucji i organizacji międzynarodowych.

W tym celu zwracam się z uprzejmą prośbą o zezwolenie polskim specjalistom oraz towarzyszącym im przedstawicielom prowincjonalnej [struktury] Państwowej Rady Starożytności i Dziedzictwa na odwiedzenie stanowisk w Babilonie, Tell as-Sadoum i Niffar.

Ponieważ delegacja składać się będzie z wysokiej klasy specjalistów z dziedzin archeologii, konserwacji i ochrony zabytków, chciałbym zasugerować, że mogliby oni zaprezentować serię wykładów dla irackich specjalistów z zakresu archeologii. Będę wdzięczny, jeśli zechce Pan zaakceptować tę propozycję i przesłać nam listę tematów, którymi iraccy archeolodzy są najbardziej zainteresowani.

Delegacja może także udać się do Bagdadu, aby spotkać się z przedstawicielami odpowiednich władz irackich odpowiadających za kulturę, a szczególnie za zabytki.

Rekomenduję połowę listopada jako najbardziej odpowiedni moment na zorganizowanie takiej wizyty. Będę wdzięczny za Pańską opinię o powyższej prośbie i propozycjach.

Zapewniam Pana, że Polski Kontyngent Wojskowy i cała Dywizja Wielonarodowa przykładają najwyższą wagę do ochrony i zabezpieczenia irackiego dziedzictwa kulturowego.

Z poważaniem

Głównodowodzący

Dywizji Wielonarodowej

Centrum-Południe

gen. dyw. Piotr Czerwiński

[tłum. M. Lemiesz]

* * *

Ad-Diwanija, 14 listopada 2005

Pan Nuri Farhan al-Rawi
Minister Kultury
Republiki Iraku
Bagdad

Wielonarodowa Dywizja Centrum-Południe, operująca pod dowództwem Pol-
ski w prowincjach Babil, Ad-Diwanija i Wasit, prowadzi od ponad dwóch lat dzia-
łania stabilizacyjne na powierzonym jej obszarze. Wypełniając swoje obowiązki,
dywizja nie ogranicza swoich celów tylko do stabilizacji politycznej. Świadomi
bezценnej wartości dziedzictwa kulturowego Iraku, ściśle przestrzegając międz-
narodowych konwencji o ochronie zabytków, podejmujemy wszelkie wysiłki, by
chronić je przed zniszczeniem, ocenić jego stan zachowania oraz przyczynić się
do jego popularyzacji w Polsce i na całym świecie. Powyższe działania prowadzi-
my pod kierunkiem polskich archeologów, we współpracy i za zgodą irackich in-
stytucji odpowiedzialnych za dziedzictwo kulturowe Iraku.

Jednym z istotnych kierunków naszych działań w tym zakresie jest wykorzy-
stanie na szeroką skalę fotografii lotniczej w celu udokumentowania bieżącego
stanu zachowania stanowisk archeologicznych. Ze względu na obecne warunki
polityczne, a także niesprzyjające powierzchniowym badaniom archeologicznym
warunki pracy uważamy, że fotografia lotnicza jest najbardziej skuteczną meto-
dą dokumentacji. [fragm. nieczytelny]

Załączam, zawierające efekty naszej pracy, płyty CD z fotografiami lotniczymi
stanowisk archeologicznych w prowincjach Babil, Ad-Diwanija i Wasit, mając na-
dzieję, że przyniosą one duże korzyści irackim i międzynarodowym środowiskom
naukowym i że będą stanowiły istotny wkład do dalszych działań mających na
celu ochronę dziedzictwa kulturowego Iraku, współpracę w tym zakresie z UNE-
SCO oraz że przysłużą się do badań naukowych. Zgodnie z memorandum sporzą-
dzonym dnia 26 lipca 2005 r. w Bagdadzie przez Ministrów Kultury Rzeczypos-
politej Polskiej i Republiki Iraku, pragniemy aktywnie współdziałać ze stroną
iracką i propagować dziedzictwo kulturowe Iraku, m.in. poprzez wystawy i pre-
zentacje, aby uświadomić jak najszerszej opinii publicznej w Polsce i na świecie
jego wartość oraz bezwzględną potrzebę jego ochrony.

W związku z powyższym uprzejmie prosimy o upoważnienie do publikacji i wy-
korzystania tych fotografii dla wyżej wymienionych celów.

Z poważaniem,

Dowódca
WND CP
gen. dyw. Piotr Czerwiński

Źródło: Materiał udostępniony przez Dowódcę Operacyjnego Rodzajów Sił Zbrojnych.

113.

Straty Muzeum Narodowego w Bagdadzie w roku 2003 wg szefa wojskowej komisji śledczej Matthew Bogdanosa (2005 r.)

Grabież zbiorów Muzeum Narodowego w Bagdadzie podczas wojny w roku 2003 stała się jednym z najbardziej ponurych przykładów strat dóbr kultury podczas współczesnych konfliktów zbrojnych. W trakcie walk o miasto w dniach 12–14 kwietnia wg oficjalnego raportu łupem dobrze zorganizowanych grup złodziei padło 13 846 obiektów, w tym 40 szczególnie cennych arcydzieł starożytnej sztuki, jak słynna waza kultowa z Uruk czy wykonana z alabastru Biała Głowa. Niektóre ze skradzionych posągów ważyły po parę ton i ich wyniesienie wymagało zastosowania podnośników. Zniszczeniu lub uszkodzeniu uległo kolejnych 18 tys. eksponatów, a także dokumentacja muzealna i archiwa wykopaliskowe, co przypuszczalnie miało utrudnić późniejsze oszacowanie strat. Powołaną w celu oceny skali rabunku komisją śledczą kierował płk piechoty morskiej Matthew Bogdanos, nowojorski prawnik z wykształceniem klasycznym. Dzięki jej pracy w kolejnych miesiącach udało się poczynić znaczące postępy w inwentaryzacji i odzyskiwaniu utraconych zabytków. Jednym z ważniejszych ustaleń dochodzenia było też potwierdzenie niewątpliwego udziału w grabieży części pracowników muzeum. Zaangażowanie i sukcesy Bogdanosa uczyniły zeń osobę publiczną. Zachęcony tym sukcesem, w dwa lata później wydał zbeletryzowane wspomnienia poświęcone śledztwu pt. *Złodzieje z Bagdadu*.

* * *

[...]

Bez zwłoki zabraliśmy się do szacowania strat, a było ich mnóstwo. Każde ze stu dwudziestu pomieszczeń biurowych na terenie muzeum zostało kompletnie zdemolowane. Akta, slajdy, książki i papiery trafiły do ognisk rozpalonych wprost na podłodze. Wentylatory, czajniki, komputery, telefony, biurka i krzesła zostały albo ukradzione, albo, co ciekawsze, po wandalisku zniszczone. I tyle, o ile można było uznać włamanie do muzeum za akt wściekłości wobec dawnego reżimu, tu właśnie przejawilo się to z największą wyrazistością. Tu oraz w dziesiątkach splądrowanych pałaców prezydenckich, jakie widzieliśmy w całym kraju.

Ale wśród rozszalałej tłuszczy byli też zawodowi złodzieje. Podobnie jak „swoi” w podziemnych magazynach, zawodowcy w galeriach niejednokrotnie szli prosto do co cenniejszych obiektów, omijając kopie i pospolitsze oryginały. W publicznych galeriach, gdzie wystawione były najświetniejsze eksponaty, można było odnieść wrażenie, że działali z listą zakupów w ręce, realizując zamówienia złożone z wyprzedzeniem przez nadzianych antykwariuszy i kolekcjonerów z Nowego Jorku, Londynu lub Tokio. W salach tych znajdowało się 451 gablot, z których

wszystkie prócz jednej zostały doszczętnie opróżnione. Ale tylko w dwudziestu ośmiu rozbito szkło. W tej jedynej nie do końca ogołoconej gablocie pozostał kompletny szkielet neandertalczyka sprzed czterdziestu pięciu tysięcy lat. Co dziwne, choć towarzyszące mu wyposażenie grobu zniknęło, przeszklona szafka była nietknięta. Gdybyśmy mieli uwierzyć w to, co mówili nam pracownicy, rabusie podnieśli szybę, odstawili ją na bok, zabrali, co chcieli, po czym wstawili szybę na miejsce. A jednak, co jeszcze dziwniejsze, na szkłe nie było żadnych odcisków palców ani nawet smug pozostałych po ich wytarciu. Kto zadawałby sobie tyle trudu, kiedy jedno uderzenie młotkiem załatwiłoby sprawę?

[...]

Z dwudziestu ośmiu sal wystawowych i podestów na dwóch kondygnacjach oraz z pobliskiej pracowni konserwatorskiej złodzieje ukradli czterdzieści z najcenniejszych przedmiotów z muzealnej kolekcji. Wszystkie dowody wskazują na to, że te markowe obiekty zostały starannie wybrane, co pozwala sądzić, że kradzież była dziełem zawodowców. Niezależnie od tego, czy dopomógł im w tym personel muzeum, dobór przedmiotów i sposób, w jaki je skradziono, nosi znamię profesjonalizmu. I podobnie, powiązania ze światem przestępczym, jakie byłyby niezbędne, by wywieźć i sprzedać te obiekty, wymagały poziomu zawodowstwa niedostępnego dla członka personelu albo złodziejaszka z sąsiedztwa. O ile wiemy, zawodowcy mogli przybyć do Iraku tuż przed wojną – być może przez Jordanię – jak fani zlatujący się ze wszystkich stron na Super Bowl.

Jednym z najbardziej wymownych dowodów znanstwa tych złodziei był fakt, że obojętnie mijali nieoznakowane kopie i zabytki niższej klasy, kierując się prosto do najcenniejszych eksponatów. Przykładem niech będzie tu pewna gablota, w której znajdowało się dwadzieścia siedem cegieł z inskrypcjami klinowymi, od sumeryjskich, poprzez akadyjskie, po staro- i nowobabilońskie. Zniknęło z niej dziewięć najbardziej unikalnych okazów – reprezentujących pełen przekrój czasowy – podczas gdy cała reszta pozostała nietknięta. Przejawy takiej wybiórczości zdarzały się często, co wskazywało też na pewien stopień zorganizowania.

[...]

[tłum. N. Radomski]

Źródło: M. Bogdanos, W. Patrick, *Złodzieje z Bagdadu. Pasjonująca opowieść o poszukiwaniu zrabowanych skarbów w ogarniętym wojną Iraku*, Rebis, Poznań 2006, s. 33 i 268-269.

Dane oryginału: Matthew Bogdanos, William Partick, *Thieves of Baghdad. One Marine's Passion for Ancient Civilizations and the Journey to Recover the World's Greatest Stolen Treasures* © 2006 Bloomsbury Publishing Inc

Nota: Zgoda tłumacza oraz Bloomsbury Publishing Inc na wykorzystanie i rozpowszechnienie fragmentu.

**Raport z wizji lokalnej austriackiego Komitetu Błękitnej Tarczy
i Międzynarodowej Wojskowej Grupy Roboczej ds. Zasobów
Kulturowych w Libii
(28–30 września 2011 r.)**

W wyniku współpracy podjętej przez Karla von Habsburga (austriacki Komitet Błękitnej Tarczy) i Jorisa Kilę (Międzynarodowa Wojskowa Grupa Robocza ds. Zasobów Kulturowych – International Military Cultural Resources Work Group [IMCuRWG]) wypracowana została nowatorska formuła zaangażowania wojskowych specjalistów w ochronę historycznego dziedzictwa rejonów postkonfliktowych. Polega ona na dynamicznej inspekcji terenowej, przeprowadzanej przez nieduży zespół specjalistów delegowanych przez instytucje cywilne i siły zbrojne. Dzięki takiej multidyscyplinarności połączono szereg atutów, od merytorycznej wiedzy nt. archeologii, historii i miejscowej kultury po znajomość realiów politycznych oraz doświadczenie w identyfikowaniu zewnętrznych zagrożeń dla dóbr kultury. Do chwili obecnej zorganizowano cztery wyjazdy prospekcyjne do krajów północnoafrykańskich dotkniętych skutkami tzw. pełzających konfliktów, jak wydarzenia Arabskiej Wiosny, czy czystek etniczno-religijnych. Zespół odwiedził m.in. główne zespoły zabytkowe Egiptu, a także zweryfikował doniesienia o zniszczeniach Timbaktu i Dżenny w Mali dokonanych przez islamskich rebeliantów. Dwukrotnie (wrzesień i listopad 2011 r.) przeprowadzono wizję lokalną w zmagającej się z wojną domową Libii, gdzie dokonano oceny zniszczeń najważniejszych stanowisk archeologicznych tego kraju (Sabrata, Leptis Magna, Ptolemais, Cyrena i inne). Ostatecznie jednak ich skala okazała się mniejsza, niż początkowo przypuszczano.

* * *

Raport z misji
Cywilno-wojskowa misja oceniająca [stan] dziedzictwa Libii
[zorganizowana] przez Błękitną Tarczę i IMCuRWG

28–30 września 2011 r.

Cel

Niedawny konflikt w Libii wymagał zorganizowania nadzwyczajnej misji oceniającej, aby określić sytuację dziedzictwa kulturowego. Ponieważ do tej pory nie uzyskano niezależnego potwierdzenia [informacji o] zniszczeniu i grabieży [dóbr kultury], dwie organizacje zaangażowane w międzynarodową ochronę dziedzictwa kulturowego, Błękitna Tarcza i Międzynarodowa Wojskowa Grupa Robocza ds. Zasobów Kulturowych (IMCuRWG), zorganizowały misję w celu spotkania z libijskimi urzędnikami i zapoznania się z sytuacją na miejscu.

Obie organizacje zachęcił sukces cywilno-wojskowej misji oceniającej [stan] dziedzictwa Egiptu, która odbyła się w dniach 12–16 lutego 2011 r. Podczas tej misji Błękitnej Tarczy i IMCuRWG udało się wysłać do Egiptu pierwszy niezależny zespół oceniający [stan] dziedzictwa³²⁹.

Cele obecnej misji libijskiej wykraczają poza samą ocenę zniszczeń. Skupiają się także na typowych problemach powojennych, jak nielegalne wykopaliska i nielegalny obrót dobrami kultury. Międzynarodowa i niezależna misja tego rodzaju, przeprowadzona w porę, zapewnia wsparcie na poziomie ogólnym, ale jednocześnie też perspektywę średnioterminową. Ponadto taki dowód międzynarodowego zainteresowania i solidarności będzie zachęcać tych Libijczyków, którzy chronili swoje dziedzictwo w niezwykle trudnych warunkach. Ponieważ państwo libijskie, społeczeństwo i armia przechodzą obecnie zasadniczą transformację, istotne jest, aby być w kontakcie z tymi osobami, które są teraz odpowiedzialne za libijskie dziedzictwo. W ten sposób można pomóc w zwiększaniu świadomości na temat ochrony dóbr kultury, a także zaoferować profesjonalne, międzynarodowe wsparcie i omawiać je na osobistym i bezpośrednim poziomie.

Skład misji

W misję zaangażowane były cztery osoby.

Karl von Habsburg jest od 2008 r. prezesem Stowarzyszenia Krajowych Komitetów Błękitnej Tarczy (Association of National Committees of the Blue Shield, ANCBS). Jest też byłym austriackim posłem do Parlamentu Europejskiego i specjalizuje się w międzynarodowym prawie humanitarnym oraz ochronie dziedzictwa niematerialnego. Jako były pilot lotnictwa wojskowego nadal służy w rezerwie sił zbrojnych Austrii na stanowisku oficera ds. ochrony dóbr kultury. Jest wiceprezesem Austriackiego Stowarzyszenia na rzecz Ochrony Dziedzictwa Kulturowego i członkiem-założycielem austriackiej Błękitnej Tarczy. Karl von Habsburg często prowadzi wykłady, jest też autorem wielu publikacji na temat ochrony niematerialnego dziedzictwa i wojskowej ochrony dóbr kultury.

Doktor Joris Kila jest prezesem Międzynarodowej Wojskowej Grupy Roboczej ds. Zasobów Kulturowych (IMCuRWG³³⁰). Jest pracownikiem naukowym w Instytucie Kultury i Historii Uniwersytetu w Amsterdamie. Pełnił obowiązki szefa departamentu spraw kulturalnych w Północnej Grupie Współpracy Cywilno-Wojskowej (CIMIC) w Holandii i w ramach tej funkcji podjął kilka misji ratowania dóbr kultury w Iraku i BJR M (Macedonii). Jest autorem i współautorem licznych publikacji poświęconych ochronie dziedzictwa kulturowego w czasie konfliktów zbrojnych z udziałem wojskowych ekspertów, jest także absolwentem historii sztuki i archeologii klasycznej. Jest też podpułkownikiem rezerwy i ekspertem regularnie zapraszany w charakterze doradcy [do omawiania] kwestii związanych z ochroną dóbr kultury.

³²⁹ Mission Report Civil-Military Assessment Mission for Egyptian Heritage By Blue Shield and IMCuRWG February 12 to 16, 2011, obecnie dostępny pod adresem: http://web.archive.org/web/20111201004928/http://www.blueshield.at/egypt_2011/mission_report_egypt_02_2011.pdf [przyp. red.].

³³⁰ International Military Cultural Resources Working Group [przyp. tłum.].

Doktor Thomas Schuler jest od 2005 r. szefem Oddziału Specjalnego ds. Sytuacji Kryzysowych (DRTF) przy ICOM. Był dyrektorem Muzeum Miejskiego w Tybindze (1985–1992) i Muzeum Schlossberg w Chemnitz (1992–2004). Specjalizuje się w zarządzaniu placówkami muzealnymi oraz gotowości [na wypadek katastrofy] i zarządzaniu kryzysowym. Był też wykładowcą na Wydziale Muzeologii HTWK³³¹ w Lipsku i regularnie prowadzi szkolenia dla personelu muzealnego.

Doktor Hafed Walda wykłada sztukę i architekturę rzymską, a także archeologię klasyczną w King's College w Londynie. Licencjat z archeologii klasycznej uzyskał na Uniwersytecie w Bengazi w Libii, magisterium na University of London, a doktorat w londyńskim University College. Brał udział w wykopaliskach w Sparcie, a przez cztery lata kierował badaniami wykopaliskowymi w Leptis Magna.

Karl von Habsburg i dr Joris Kila, wspierani przez dr. Hafeda Waldę, udali się do Libii. Doktor Thomas Schuler koordynował misję z Niemiec i przeprowadził kwerendę badawczą.

Sytuacja polityczna

Rewolucja libijska z 2011 r. przerodziła się w trwający do dziś konflikt zbrojny. „Rewolucja libijska” rozpoczęła się 15 lutego 2011 r. w ramach Arabskiej Wiosny od pokojowych protestów. Demonstracje przeciwko Kaddafiemu szybko stały się bardziej gwałtowne i przerodziły się w powstanie, które objęło cały kraj. W Bengazi utworzono Narodową Radę Tymczasową w celu obalenia rządu Kaddafiego i przeprowadzenia demokratycznych wyborów. Rada ta jest obecnie niemal powszechnie uznawana za prawowite przedstawicielstwo Libii.

Dzięki międzynarodowemu wsparciu lotniczemu udzielonemu przez NATO siły przeciwne Kaddafiemu zdołały do tej pory przejąć prawie całe terytorium Libii. Mogły one liczyć na ataki lotnicze prowadzone przez NATO oraz na międzynarodową pomoc finansową w postaci uwolnienia uprzednio zamrożonych depozytów bankowych. Obecnie jedynie niewielka część sił wiernych Kaddafiemu stawia aktywny opór.

Na dzisiejszą sytuację w terenie wpływa częściowo plemienna struktura państwa. Oddziały wojskowe były często formowane w oparciu o przynależność plemienną i regionalną. Duże znaczenie dla sił rebelianckich miało to, że wszyscy mężczyźni przeszli w szkole przeszkolenie wojskowe włącznie z treningiem strzeleckim, a także otrzymali broń, co było obowiązkową dyrektywą poprzedniego reżimu. Wszechobecne blokady dróg są kontrolowane przez uzbrojonych mężczyzn z sąsiedztwa. Siły zbrojne Rady Tymczasowej stają się prawdziwą armią ludową.

Działania przygotowawcze

Po podjęciu decyzji o udzieleniu przez międzynarodowe siły NATO wsparcia siłom rebelianckim z powietrza Błękitna Tarcza podjęła się utworzenia listy libijskich stanowisk dziedzictwa kulturowego [zawierającej] podstawowe dane i współrzędne geograficzne, aby uniknąć przypadkowych ataków. Informacje te zostały

³³¹ Hochschule für Technik, Wirtschaft und Kultur [przyp. tłum.].

udostępnione ministerstwu obrony odpowiednich krajów na kilka dni przed rozpoczęciem [operacji]. Ponieważ nie istniała pełna lista libijskich muzeów (ani w formie drukowanej, ani online), w kwietniu sekretariat generalny ICOM udostępnił szczegółową „Listę obserwacyjną”, zawierającą wiele danych kontaktowych i współrzędnych.

Zebrań niezależnych raportów o sytuacji dziedzictwa kulturowego Libii było trudne bez [udania się] na miejsce. Z tego powodu niezbędne wydało się wysłanie niezależnego zespołu oceniającego, aby nawiązać kontakt z osobami odpowiedzialnymi w Libii za dziedzictwo i sprawdzić sytuację na kilku stanowiskach. Wszyscy członkowie zespołu mieli świadomość niestabilnej sytuacji: większość przedstawicielstw dyplomatycznych opuściła kraj, a większość obcokrajowców została ewakuowana już na początku konfliktu. Wydano też ostrzeżenia przed podróżą [do Libii]. W związku z tym podjęto decyzję, że misja będzie mała i elastyczna, a poprowadzą ją eksperci w zakresie dziedzictwa kulturowego, którzy posiadają doświadczenie wojskowe. Planowanie misji rozpoczęło się właściwie już na początku lata, jednak na dobre ruszyło po zaprzestaniu walk w Trypolisie. 20 września 2011 r. zaczęto opracowywać szczegółowy plan działań na kolejny tydzień.

Karl von Habsburg i Joris Kila współpracowali ściśle z Hafedem Waldą nad możliwościami wjazdu do kraju, podczas gdy Thomas Schuler prowadził badania gabinetowe i zapewniał łączność ze środowiskiem akademickim. Jednocześnie uruchomiono kontakty na poziomie politycznym i dyplomatycznym.

Krótki opis misji

Przed wyjazdem do Libii należało rozwiązać szereg problemów związanych z [uzyskaniem] oficjalnej zgody Rządu Tymczasowego. Oprócz tego pojawiły się trudności logistyczne związane z podróżą do Libii i [poruszaniem się po kraju]. Zespół przyleciał do Dżerby w Tunezji we wtorek 27 września, a 28 [września] udał się samochodem do Trypolisu.

Po drodze, jeszcze na terytorium Tunezji, można było zobaczyć ogromne obozy dla uchodźców, głównie afrykańskich robotników, którzy uciekli z Libii w trakcie konfliktu.

Po przybyciu na granicę około dwóch godzin zajęło przekonanie straży granicznej do przepuszczenia grupy. Oficjalne zaproszenie musiało zostać zweryfikowane w Trypolisie (co było trudne, zważywszy na słaby system komunikacji). Wokół granicy zalegało dużo pustych łusek po amunicji, a w pobliżu słychać było strzały, głównie z broni automatycznej.

W końcu paszporty zostały podstemplowane i zespół przekroczył granicę libijską.

Największe wrażenie robiły zapory drogowe [rozmieszczone] co 3 lub 4 kilometry. Kontrole polegały zazwyczaj na sprawdzeniu paszportów i zawsze odbywały się w przyjaznej atmosferze. Kilka kilometrów od granicy, w Bukamasz, dostrzeżono pierwsze zniszczone budynki z uszkodzeniami spowodowanymi przez bezpośrednią wymianę ognia, zwłaszcza snajperskiego.

Przed udaniem się do Trypolisu misja postanowiła odwiedzić jedno z najważniejszych stanowisk w Libii. W punicko-rzymskim mieście Sabrata znajdowały się pozycje 219. Brygady, która okupowała to miejsce od początku lipca do 17 sierpnia. W wielu przypadkach powstańcy, prowokowani przez milicję Kaddafiego, decydowali się nie odpowiadać ogniem, aby nie spowodować zniszczeń na stanowisku.

Główne wejście było zamknięte, ale byli tam obecni strażnicy z Policji Turystycznej. Podczas inspekcji misja zidentyfikowała niewielkie uszkodzenia w amfiteatrze spowodowane ogniem z broni strzeleckiej, a także nieduże szkody wynikłe z użycia ognia przeciwlotniczego. Najbardziej uszkodzone zostało ogrodzenie, które w wielu miejscach przewrócono, aby Brygada miała lepsze pole ostrzału. Niewielkie szkody wyrządziło użycie ciężkiego sprzętu na stanowisku. Oba muzea pozostały nietknięte, złupiono jedynie niektóre biura.

Misja obejrzała również tzw. Posąg Damy, którego głowa została odłamana i skradziona w 1990 r., a w kwietniu tego [2011] roku pojawiła się na aukcji w Christie's i została sprzedana włoskiemu nabywcy. W sprawie [tej] prowadzone jest śledztwo.

Na ziemi leżały mundury i broń pozostawione przez żołnierzy Kaddafiego, którzy starali się pozbyć tych rzeczy, aby nie zostać zidentyfikowanymi wśród cywili.

Późnym popołudniem zespół dotarł do Trypolisu i objechał stare miasto. Ulice były zalane po deszczu. Odwiedzono kilka obiektów zabytkowych, jak łuk Marka Aureliusza, zanim skierowano się do Czerwonego Fortu, w którym mieści się Muzeum Narodowe. Podczas demonstracji na Placu Zielonym doszło do włamania przez boczne wejście, jednak kilku bojowników z brygady z Misraty szybko przejęło kontrolę [nad sytuacją] i zapobiegło dalszym zniszczeniom. Dużo uszkodzeń, głównie w wyniku ostrzału z broni palnej, można znaleźć wokół Placu Zielonego (obecnie Placu Męczenników), gdzie toczyły się ciężkie walki.

Na ulicach widać zadziwiającą ilość broni. Każdy nosi przy sobie karabin AK47 lub inną broń, na rogach i skrzyżowaniach ulic wciąż stoją ciężkie działa i działa przeciwlotnicze. W wielu rejonach kraju problem stanowią pola minowe.

Wieczorem misja spotkała się z dowódcą brygady z Misraty, który zorganizował dozór nad muzeum. Obecnie jest on jednym z komendantów wojskowych w Trypolisie.

Następnego ranka misja udała się z wizytą do Muzeum Narodowego. Trzeba je było specjalnie na tę okazję otworzyć, a pierwsza rzecz, jaka rzuciła się w oczy, to puste miejsca, na których wcześniej wisiały portrety Kaddafiego.

Po spotkaniu z pracownikami muzeum misja została oprowadzona po obiekcie. Wszystkie interesujące eksponaty zostały przeniesione w bezpieczne miejsce, ukryte za fałszywą ścianą, a żaden z pozostałych nie zaginął. Jedynymi zniszczeniami były zgłoszone wcześniej uszkodzenia niektórych aut Kaddafiego. Z uwagi na brak planu awaryjnego personel muzealny działał intuicyjnie, co okazało się słuszne. Włamanie do muzeum najwyraźniej miało na celu znalezienie wejść do

podziemnego systemu Kaddafiego. Wydaje się, że gdyby jakiegokolwiek cenne przedmioty znajdowały się in situ, konsekwencje mogłyby być poważniejsze.

Zespół spotkał się także z p.o. dyrektora muzeum. Poinformował on o zniszczeniach w kilku muzeach, które znajdowały się niestety poza zasięgiem misji. Dyrektor został gorąco zachęcony do jak najszybszego opublikowania zdjęć brakujących eksponatów, aby umożliwić ich identyfikację, gdyby pojawiły się za granicą.

Tego samego ranka zespół wyjechał do Leptis Magna. Opuszczając miasto, [członkowie misji] zobaczyli skutki bombardowań: uszkodzone statki w porcie, zrównane z ziemią lotnisko wojskowe oraz budynki zburzone przez bezpośrednie trafienia. Jednocześnie widać było wyraźnie chirurgiczną precyzję uderzeń [lotniczych].

Po przyjeździe misja odbyła spotkanie z „kontrolerem”, naczelnym archeologiem. Opisał on, jak milicja Kaddafiego usiłowała przejąć kontrolę nad stanowiskiem i jak, dzięki ostrożnym negocjacjom i pomocy miejscowej społeczności, udało się temu zapobiec. Najważniejsze obiekty przeniesiono do magazynu administracji, a zewnętrzne drzwi zaspawano. Po raz kolejny potwierdziło się, że spawanie zapewnia lepszą ochronę niż kłódki. Misja była pod wrażeniem tego, jak sprawnie udało się wszystko przeprowadzić pomimo braku planowania na wypadek kryzysu. Inicjatywy podjęte przez pracowników muzealnych były imponujące. Na przykład podczas konfliktu zachęcili pasterzy owiec, żeby przyprowadzili swoje stada na stanowisko archeologiczne (co w normalnych warunkach jest całkowicie zakazane). W ten sposób pasterze mogli [patrować] rozległy teren i zgłaszać wszystko, co wydawało im się podejrzane. Zapobiegło to także zakładaniu min i bomb-pułapek. Przy innych okazjach pracownicy muzeum kontaktowali się z tymi członkami milicji Kaddafiego, którzy wydawali się godni zaufania, aby poinformować ich, że w razie upadku reżimu mogą zostać zaangażowani do zabezpieczenia stanowiska. Kilku z nich pojawiło się z bronią, aby ochraniać granice terenu i w ten sposób mniej lub bardziej się zrehabilitować.

Po obejrzeniu pomieszczeń magazynowych i starego budynku muzealnego misja dokonała inspekcji „nowego” muzeum, zbudowanego dzięki lokalnej inicjatywie w latach 90-tych, gdy rząd nie wykazywał zainteresowania wspieraniem archeologii. Poza pustymi regałami stwierdzono [obecność] licznych pęknięć ścian, które mogły być rezultatem wstrząsów wywołanych przez bombardowanie lotnicze okolicy.

Po obejściu i obejrzeniu stanowiska w Leptis Magna zespół misji może potwierdzić, że wszystko wydaje się nienaruszone przez konflikt zbrojny, chociaż sporadycznie słychać było odgłosy strzałów z broni automatycznej.

[Następnie] misja pojechała do obozu wojskowego położonego w pobliżu Leptis Magna. To stara włoska baza, wykorzystywana niegdyś przez jednostkę artylerii. Obecnie jest całkowicie zniszczona przez bomby.

Stamtąd misja udała się na szczyt wzgórza wznoszącego się ponad Al-Chums i Leptis. Znajduje się tam mały fort rzymski, jak również stacja radarowa, obecnie

całkowicie zniszczona przez precyzyjne bombardowanie. Fort również doznał pewnych uszkodzeń. Towarzyszący zespołowi miejscowi archeolodzy uznali odwiedziny na wzgórzu za ważny moment, ponieważ po raz pierwszy mieli możliwość obejrzenia tego miejsca. Wieczorem misja spotkała się z bojownikami brygady z Misraty, którzy odegrali istotną rolę w zabezpieczeniu Muzeum Narodowego. Następnego ranka zespół udał się z Trypolisu do Dżerby na lot powrotny.

Rezultaty

Sabrata

W Sabracie, jednym z najważniejszych stanowisk w Libii, znajdowały się pozycje 219. Brygady, która okupowała to miejsce od początku lipca do 17 sierpnia. Żołnierze założyli szereg stanowisk strzeleckich i obserwacyjnych.

Stwierdzono niewielkie zniszczenia w amfiteatrze spowodowane ostrzałem z ręcznej broni palnej, a także nieduże uszkodzenia od ognia przeciwlotniczego. Najbardziej uszkodzone zostało ogrodzenie, które w wielu miejscach przewrócono, aby Brygada miała lepsze pole ostrzału.

Niewielkie straty spowodowało użycie na stanowisku ciężkiego sprzętu. Jeden opuszczony magazyn na stanowisku miał rozbity dach. Milicja próbowała zajrzeć do środka. Jedne z przykrytych wykopów archeologicznych został otwarty, ale nie stwierdzono żadnych uszkodzeń. Oba muzea pozostały nienaruszone, splądrowano tylko niektóre biura.

Leptis Magna

Milicja Kaddafiego kilkakrotnie próbowała przejąć kontrolę nad stanowiskiem archeologicznym, lecz za każdym razem udało się temu zapobiec.

Misja nie stwierdziła żadnych zniszczeń na stanowisku. W nowym muzeum mury są w wielu miejscach popękane, prawdopodobnie od wstrząsów wywołanych bombardowaniem lotniczym okolicy. Nie zaobserwowano żadnego zagrożenia dla stateczności [budynku]. Magazyn z cennymi obiektami muzealnymi jest zaspawany i nienaruszony.

Trypolis, Muzeum Narodowe

Wszystkie interesujące eksponaty zostały przeniesione w bezpieczne miejsce, a żaden z pozostałych nie zaginął. Nie było żadnej zorganizowanej próby włamania do muzeum, a uzbrojeni ludzie szukali wejść do podziemnego systemu Kaddafiego. Jedynymi zniszczeniami były zgłoszone wcześniej uszkodzenia jednego lub kilku aut Kaddafiego.

Al-Chums

Nieduży rzymski fort na szczycie góry wznoszącej się nad Al-Chums i Leptis został nieznacznie uszkodzony, a pobliska stacja radarowa uległa całkowitemu zniszczeniu.

Raporty z muzeów nieodwiedzonych przez zespół

Apollonia: włamanie do muzeum i kradzież czterech (prawdopodobnie panateńskich) amfor. Złodziej został ujęty, ale do tej pory nie udało się odzyskać łupu. Misrata: poważnie zniszczone, ale nie wiadomo, czy któryś obiektów brakuje. Dyrektor muzeum został porwany przez milicję Kaddafiego na krótko przed upadkiem [reżimu] i jego los pozostaje nieznany. Ptolemais: drobne kradzieże. Muzeum Libii w Trypolisie, otwarte w 2010 r.: przez 10 dni nie było chronione przez strażników. Doszło do włamania, ale skradzione obiekty odzyskano wkrótce po obaleniu reżimu. Ogólnie można stwierdzić, że nie ma dowodów na zorganizowaną grabież muzeów czy stanowisk historycznych.

Wnioski

Misja okazała się być niezbędna i została dobrze przyjęta, o czym świadczy duże poparcie ze strony urzędników odpowiedzialnych za dziedzictwo kulturowe, jak również personelu terenowego.

Misja nie mogłaby się odbyć bez specjalistycznej wiedzy i kontaktów dr. Hafeda Waldy oraz jego relacji z Rządem Tymczasowym. W kraju z jedynie podstawową strukturą polityczną, bez zalegalizowanego rządu i z systemem bezpieczeństwa opartym na strukturze plemiennej lub regionalnej lokalne kontakty mają zawsze szczególne znaczenie. Dlatego też fakt, że dr Walda znał osobiście większość pracowników muzeów i stanowisk archeologicznych, bardzo pomógł w osiągnięciu celów misji.

Podstawowym warunkiem przeprowadzenia operacji była gotowość uczestników do podjęcia ryzyka bez oczekiwania [na zapewnienie] bezpieczeństwa. Ze wszystkich stron płynęły głosy rozczarowania faktem, że żadnej z dużych organizacji pozarządowych lub agencji rządowych zajmujących się dziedzictwem kulturowym nie udało się dotąd wysłać swoich ekspertów do Libii lub zapewnić innej pomocy.

Sugestie na przyszłość

Istotne jest, aby w najbliższej przyszłości zaplanować kolejne misje do Libii, gdyż nie zdołano przebadać wszystkich terenów, na których zgłoszono zniszczenia [dóbr kultury].

W najbliższej przyszłości Libia musi koniecznie zająć się problemem podwodnych stanowisk archeologicznych. U jej wybrzeży znajduje się ich bardzo dużo, a nie są one w żaden sposób chronione, ani prawnie, ani faktycznie.

Należy wspierać Libię w publikowaniu informacji o zrabowanych obiektach dziedzictwa kulturowego, aby zapobiec nielegalnemu handlowi nimi.

Misja zdecydowanie opowiada się za tym, żeby w najbliższej przyszłości zaplanować w Libii konferencję, która dokona analizy bezpieczeństwa stanowisk archeologicznych, muzeów i zabytków oraz opracuje strategię działania w nagłych sytuacjach i tworzenia planów awaryjnych na przykładzie Libii i Egiptu.

Kluczową kwestią są kontakty z wojskiem oraz szkolenia z zakresu ochrony dóbr kultury; mimo że taki obowiązek nakłada [na państwa] międzynarodowe prawo humanitarne (Konwencja haska), to wciąż w wielu krajach nie zostało to wdrożone.

Libia podpisała Konwencję haską z 1954 r. wraz z protokołami do niej. Szkody i problemy z dostępem [do obiektów dziedzictwa] byłyby mniejsze, gdyby społeczność międzynarodowa wzięła to pod uwagę i wypełniała literę traktatów, które podpisała, nie tylko słowem, ale również w praktyce. NATO w ramach swojej koncepcji „wszechstronnego podejścia” mogłoby pełnić tu rolę instrumentalną, zapewniając fachową wiedzę i wsparcie logistyczne. Być może zechce rozważyć wsparcie przyszłych działań prowadzonych za pośrednictwem IMCuRWG.

Raz jeszcze dziedzictwo kulturowe okazało się mieć znaczenie dla odbudowy tożsamości narodowej i być czynnikiem spajającym wszystkie plemiona i stronnictwa. Władze [zarządzające] libijskim dziedzictwem kulturowym oraz przywództwo polityczne podkreślały to przy wielu okazjach.

Podziękowania

Misja chciałaby wyrazić uznanie dla Departamentu Archeologii Narodowej Rady Tymczasowej Libii za uzyskane wsparcie w tym trudnym i pełnym napięć czasie.

Misja pragnie również podziękować za wyjątkową pomoc udzieloną przez pracowników w Leptis Magna i w Muzeum Narodowym. Wrażenie zrobiła także determinacja Policji Turystycznej, by chronić integralność wszystkich stanowisk dziedzictwa kulturowego przed wszelkimi intruzami.

Osobiste wsparcie dr. Adela Turkiego i jego ogromna pasja dla odtwarzania dziedzictwa kulturowego stanowiły wielką inspirację.

Bardzo pomocna okazała się lista stanowisk dziedzictwa kulturowego Libii stworzona przez Cori Wegener i amerykański komitet Błękitnej Tarczy.

Sukces misji nie byłby możliwy bez pomocy wielu osób spotkanych w Libii, jak również [pochodzących] spoza tego kraju, które służyły swoją wiedzą.

Linki

Dokumentację fotograficzną misji można znaleźć na stronie internetowej www.blueshield.at.

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: K. von Habsburg, J. Kila, T. Schuler, H. Walda, *Mission Report. Civil-Military Assessment Mission for Libyan Heritage by Blue Shield and IMCuRWG. September 28 to 30, 2011*, Wiedeń 2011, http://web.archive.org/web/2014111061221/http://www.blueshield.at/libya_2011/09-2011/mission_report_libya_09-2011.pdf (dostęp: 30.01.2021).

Nota: Dokument udostępniony dzięki uprzejmości Międzynarodowego Komitetu Błękitnej Tarczy (*The International Committee of the Blue Shield*).

115.

**Oświadczenie Dyrekcji Generalnej ds. Starożytności
i Muzeów w Damaszku *Syryjskie dziedzictwo kulturowe.*
Trzy i pół roku cierpienia
(Damaszek, 21 lipca 2014 r.)**

Oświadczenie zostało wystosowane przez Dyрекcję Generalną ds. Starożytności i Muzeów Syryjskiej Republiki Arabskiej (Directorate-General of Antiquities & Museums, DGAM) w Damaszku 21 lipca 2014 r. Dyrekcja jest agencją rządową odpowiedzialną za ochronę i promowanie dziedzictwa kulturowego oraz prowadzenie wykopalisk na terytorium całego kraju. W dokumencie podkreślono dotkliwość strat, jakie poniosło syryjskie dziedzictwo kulturowe od 2011 r., ponowiono międzynarodowy apel o pomoc oraz zapewniono o pełnym zaangażowaniu i gotowości do współpracy w działaniach służących ochronie zagrożonego dziedzictwa.

* * *

Minął rok od naszego ostatniego międzynarodowego apelu do wszystkich osób zainteresowanych obroną dziedzictwa Syrii. Ostrzegaliśmy wówczas przed możliwą katastrofą kulturową, która może dotknąć bezcenną część dziedzictwa ludzkości istniejącego w Syrii. Dodaliśmy również, że rozwój bolesnych wydarzeń w Syrii w ostatnim czasie, a także brak wyspecjalizowanych instytucji rządowych i władz archeologicznych w niektórych regionach, przyczyniły się w znacznym stopniu do zwiększenia zagrożenia dla syryjskiego dziedzictwa kulturowego. W rezultacie podwoiła się liczba systematycznych nielegalnych wykopalisk prowadzonych przez zawodowe uzbrojone gangi. Ponadto znacznie wzrósł przemyt dóbr kultury, ponieważ sąsiednie kraje nie dołożyły wystarczających starań, aby położyć kres przemytowi przez ich granice i na ich terytoriach.

Poza tym zwróciliśmy uwagę, że samodzielne powstrzymanie rosnącego niebezpieczeństwa zagrażającego syryjskiemu dziedzictwu kulturowemu wykracza poza możliwości DGAM. Wezwaliśmy również organizacje międzynarodowe do wsparcia naszych wewnętrznych wysiłków na rzecz ratowania naszego dziedzictwa kulturowego i zapobieżenia wystąpieniu bolesnej katastrofy kulturalnej, która dotknie całe dziedzictwo ludzkości wraz z jego sercem w Syrii.

Wiele z tego, czego się obawialiśmy, stało się faktem; na przykład rozległe regiony położone na terytorium Syrii są obecnie klasyfikowane jako „zagrożone obszary kulturowe” ze względu na nasilenie się przestępstw związanych z nielegalnymi wykopaliskami i celowym niszczeniem naszych zabytków i obiektów kulturowych w tych regionach, takich jak południowa Al-Hasaka, wiejskie [obszary prowincji] Dajr as-Zaur – Salihija, „Dura Europos” nad Eufratem, wiejskie [obszary prowincji] Idlib – Ebla, kilka historycznych osad w [regionie] Martwych

Miast³³², część wiejskich [terenów prowincji] Aleppo – Zamek Symeona i jego otoczenie, dolina rzeki Jarmuk – Dara, część wiejskich [obszarów prowincji] Hama – Apamea itd.

W tak tragicznych i wyjątkowych okolicznościach Dyrekcja Generalna ds. Starożytności i Muzeów nadal wypełnia swoje obowiązki, opierając się na wytrwałości swoich oddanych pracowników, uzbrojona w wolę obrony dziedzictwa kulturowego Syrii, które jest czynnikiem jednoczącym wszystkich Syryjczyków oraz kluczowym składnikiem ich pamięci kulturowej i narodowej. Dwa i pół tysiąca pracowników (archeologów, inżynierów, prawodawców, inspektorów, administratorów, strażników itp.) działa w różnych prowincjach syryjskich. Większość z nich pracuje niestrudzenie i sumiennie, a niektórzy z nich oddali życie w imię obowiązku.

Mamy zatem nadzieję, że ci, którym zależy na naszym dziedzictwie kulturowym w Syrii i na świecie, pomogą nam je ochronić i zabezpieczyć, na ile to możliwe, przed nieuchronnymi niebezpieczeństwami, zapobiec jego wykorzystywaniu do tanich celów politycznych, które naruszają jego szanowaną reputację na świecie, oraz podadzą pomocną dłoń pracownikom DGAM, aby umożliwić im powolne podjęcie obowiązków.

Pragniemy wyrazić naszą głęboką wdzięczność wszystkim tym, którzy swoją wiedzą, wskazówkami i wsparciem dla naszych instytucji i personelu pomogli w obronie naszego dziedzictwa. Stąd szczególne podziękowania kierujemy do Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO) i jej biur regionalnych, ICCROM³³³, ICOM³³⁴, ICOMOS³³⁵, ARC_WH³³⁶, World Monuments Fund w Nowym Jorku, większości ekspedycji archeologicznych pracujących w Syrii, niektórych archeologów, Associazione Priorità Cultura w Rzymie, INTERPOL-u i Światowej [Organizacji] Celnej.

Na koniec pragniemy zapewnić, że dołożymy wszelkich starań i będziemy współpracować z oddanymi ludźmi na całym świecie, wykorzystując całą dostępną energię i determinację, aby chronić i ratować nasze dziedzictwo kulturowe.

Damaszek, 21 lipca 2014 r.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Statement by the Directorate General of Antiquities and Museums (DGAM). Syrian Cultural Heritage, Three and a Half Years of Suffering*, http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CLT/pdf/Statement_DGAM_July_2014_01.pdf (dostęp: 30.07.2021).

³³² Zespół opuszczonych osad z epoki schyłku antyku i wczesnego średniowiecza w rejonie między Aleppo i Idlibem [przyp. red.].

³³³ ICCROM International Centre for Study of the Preservation and Restauration of Cultural Property [przyp. red.].

³³⁴ ICOM International Council of Museums [przyp. red.].

³³⁵ ICOMOS – The International Council on Monuments and Sites [przyp. red.].

³³⁶ ARC_WH The Arab Regional Centre for World Heritage [przyp. red.].

**Raport UNOSAT dotyczący zniszczeń dziedzictwa kulturowego Syrii
wskutek działań tzw. Państwa Islamskiego
(22 grudnia 2014 r.)**

Tzw. Państwo Islamskie w Iraku i Lewancie (Kalifat Islamski, ISIS, ISIL, Da'isz) podjęło bezprecedensową w dziejach akcję niszczenia relikwów przed-muzułmańskiej tradycji kulturowej, uznanych za obce duchowi islamu i zasadom prawa koranicznego. Akty intencjonalnego barbarzyństwa wymierzone w starożytnie budowle czy kolekcje muzealne miały przede wszystkim aspekt propagandowy, jednak prowadzona jednocześnie na wielką skalę grabież ruchomych dóbr kultury i ich nielegalna sprzedaż stały się jednym z głównych źródeł finansowania działalności ekstremistów. Ponieważ w pewnym momencie pod kontrolą Kalifatu pozostawało około 90% najważniejszych stanowisk historycznych Syrii, wciąż trudno dokładnie określić skalę strat poniesionych przez dziedzictwo kulturowe tego kraju.

W roku 2014 opublikowano obszerny raport pt. *Ocena zniszczeń obiektów dziedzictwa kulturowego w Syrii na podstawie zdjęć satelitarnych (Satellite-based Damage Assessment to Cultural Heritage Sites in Syria)*, opracowany przez multidyscyplinarny zespół ekspertów pracujących pod auspicjami United Nations Satellite Centre (UNOSAT). Był on pierwszą tak kompleksową próbą ukazania skali różnorodnych spustoszeń, jakie wśród najcenniejszych syryjskich dóbr kultury (np. Aleppo, Damaszek, Bosra, Ebla, Dura Europos czy Krak des Chevaliers) poczyniła wojna domowa, a także pierwsze lata rządów Da'isz. Autorzy oparli się przede wszystkim na analizie pozyskanych zdjęć satelitarnych, które ilustrowały postępującą degradację substancji zabytkowej wybranych obszarów. W raporcie dużo miejsca poświęcono aktualnej sytuacji na terenie ruin antyczne- go miasta Palmyra, gdzie od 1959 r. badania prowadziła m.in. polsko-syryjska misja archeologiczno-konserwatorska, współtworzona przez Centrum Archeologii Śródziemnomorskiej Uniwersytetu Warszawskiego.

* * *

[..]

Aby ocenić zniszczenia obiektów światowego dziedzictwa w Syrii oraz innych miejsc o znaczeniu kulturowym i archeologicznym, UNOSAT obejrzał 18 komercyjnych zdjęć satelitarnych o wysokiej rozdzielczości, a także wykorzystano specjalistyczne techniki teledetekcji, co pozwoliło dokonać głębokiej analizy zniszczeń i uszkodzeń w wielu obiektach o znaczeniu archeologicznym i historycznym. Analizy te, będące częścią działań UNOSAT rozpoczętych w czerwcu i zakończonych w grudniu 2014 r., przyniosły efekt [w postaci] oceny zniszczeń stanowisk dziedzictwa kulturowego Syrii [przeprowadzonej] w odstępach czasowych. Zespół

analityków ocenił wszystkie dostępne komercyjne zdjęcia satelitarne wybranych obszarów Syrii, wybierając najistotniejsze ujęcia. Zdjęcia komercyjne wykorzystane do analizy zniszczeń zostały udostępnione na licencji NextView amerykańskiego rządu przez Oddział Informacji Humanitarnej Departamentu Stanu USA, jak również pozyskane od [firmy] Airbus Defence & Space. Sporadycznie użyto zdjęć z wtórnych źródeł, przede wszystkim Bing and Google Earth, aby lepiej zwizualizować warunki terenowe i zrekompenzować okresowe zamglenia, zachmurzenia lub inne zakłócenia [widoczne na zdjęciach].

UNOSAT przeprowadził ocenę zniszczeń stanowisk historycznych, wykorzystując swoją standardową metodologię analityczną i procedury kontroli jakości, w celu wykrycia kilku kategorii uszkodzeń konstrukcyjnych i działań, takich jak kopanie, które mogłyby wskazywać na grabież. Oceną objęto 18 lokalizacji na terenie Syrii, jak również sześć obiektów wpisanych przez UNESCO na Listę światowego dziedzictwa. Ocena uszkodzeń budynków na podstawie zdjęć satelitarnych pozwala głównie na wskazanie stosunkowo znacznych bądź katastrofalnych szkód i nie ma na celu opisanie wszystkich naruszeń ich struktury. Analiza dotyczy wyłącznie tego, co jest dostrzegalne z powietrza, chociaż w szczególnych warunkach widoczne mogą być także uszkodzenia fasad budynków. Działania takie jak kopanie są znacznie łatwiejsze do wykrycia, gdyż nawet niewielkie wykopy powodują przemieszczenie znacznej [ilości] ziemi, tak więc można je bez trudu zidentyfikować na zdjęciach. Biorąc pod uwagę te ograniczenia, a także z natury konserwatywny charakter oceny zniszczeń opartej na zdjęciach satelitarnych, UNOSAT wyróżnił następujące kategorie destrukcji stanowisk [historycznych]:

- **MIEJSCE ZNISZCZONE:** wszystkie lub większość widocznych głównych budowli w obrębie ocenianej lokalizacji została zrujnowana (zniszczeniu uległo 75–100% z nich) w wyniku działań wojskowych lub cywilnych.
- **MIEJSCE POWAŻNIE USZKODZONE:** znaczna część widocznych głównych budynków jest zrujnowana lub częściowo zniszczona (zniszczeniu uległo 30–75% z nich) lub też wystąpiła znacząca aktywność militarna lub cywilna, która przyczyniła się do rozległych zniszczeń stanowiska (np. grabież).
- **MIEJSCE UMIARKOWANIE USZKODZONE:** zaobserwowano ograniczoną [skalę] uszkodzeń najważniejszych obiektów stanowiska (zniszczeniu uległo 5–30% z nich) lub jakaś aktywność militarna czy cywilna (np. grabież) wpłynęła na destrukcję stanowiska.
- **MIEJSCE PRZYPUSZCZALNIE ZNISZCZONE:** oceniane budynki nie wydają się uszkodzone, ale wokół głównych obiektów widoczne są gruzu.

Wykorzystane zdjęcia

Ocena zniszczeń:

Kompleksowa ocena zniszczeń wykorzystująca zdjęcia z DigitalGlobe WorldView-1, 2 & 3 i Airbus Defense & Space Pleiades:

Przed konfliktem [zbrojnym]:

2008: 16 grudnia

2009: 6 stycznia – 10 października

2010: 22 marca, 4–18 czerwca, 9–24 października i 21–23 listopada

Podczas konfliktu [zbrojnego]:

2011: 16 maja, 4 września, 7–12 października

2012: 8 marca, 1 września

2013: 17 stycznia, 1–12 października, 14–28 listopada

2014: 24 stycznia, 23 lutego, 8–16 marca, 2–29 kwietnia, 20–23 maja, 3–19 czerwca, 4–27 sierpnia, 17–30 września, 4–22 października i 3–6 listopada

[...]

Ocena zniszczeń obiektów dziedzictwa kulturowego Syrii

Raporty podsumowujące zniszczenia obiektów dziedzictwa kulturowego Syrii publikowano od początku konfliktu w marcu 2011 r. Do grudnia 2014 r. udostępniiono [opisy szkód] dotyczące obiektów Światowego Dziedzictwa oraz muzeów, budowli zabytkowych i stanowisk archeologicznych. Obejmują one okresowe raporty [publikowane przez] UNESCO³³⁷, organizacje rządowe³³⁸ i pozarządowe³³⁹, grupy aktywistów³⁴⁰, a także artykuły naukowe³⁴¹. UNOSAT wydał już wcześniej geoprzestrzenne oceny zniszczeń [dokonanych podczas] konfliktu w Syrii³⁴², oparte na danych satelitarnych i zawierające wyczerpującą analizę strat w większości miast, w których znajdują się najważniejsze obiekty syryjskiego dziedzictwa. Do tej pory nie powstała żadna inna dokumentacja tak szczegółowo przedstawiająca skalę destrukcji wielu obiektów dziedzictwa kulturowego, wykorzystująca najbardziej aktualne zdjęcia satelitarne w wysokiej rozdzielczości w połączeniu ze szczegółową oceną archeologiczną. [Na potrzeby stworzenia] tego raportu

³³⁷ <http://www.unesco.org/new/en/safeguarding-syrian-cultural-heritage/>.

³³⁸ <http://www.dgam.gov.sy/index.php?m=315>; https://eca.state.gov/files/bureau/syria_cultural/sites_2013apr11_hiu_u771_1.pdf; <http://eca.state.gov/cultural-heritage-center/syria-cultural-heritage-initiative/imagery-archaeological-site-looting>.

³³⁹ <http://www.asor-syrianheritage.org>; <http://www.heritageforpeace.org>; <http://hisd.torsku.dk>; http://ghn.globalheritagefund.com/uploads/documents/document_2107.pdf; <http://www.aaas.org/report/ancient-history-modern-destruction-assessing-current-status-syria%E2%80%99s-world-heritage-sites>.

³⁴⁰ <https://www.facebook.com/Archeologie.syrienne>; <https://www.facebook.com/pages/Aleppo-Archaeology>; <http://www.apsa2011.com/index.php/en/>.

³⁴¹ C. Ali, *Syrian Heritage Under Threat*, „Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies” 2013, nr 1(4), s. 351–366; S. Al Quntar, *Syrian Cultural Property in the Crossfire: Reality and Effectiveness of Protection Efforts*, „Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies” 2013, nr 1(4), s. 348–351; J. Casana, *Satellite-based Monitoring of Looting and Damage to Archaeological Sites in Syria*, „Journal of Eastern Mediterranean Archeology and Heritage Studies” 2014; E. Cunliffe, *No Longer Lost in the Wilderness: Cultural Property Crimes in Conflict*, „Journal of Eastern Mediterranean Archaeology and Heritage Studies” 2013, nr 1(4), s. 343–347; K. Hanson (w trakcie recenzji), *Cultural Heritage in Crisis: An Analysis of Archaeological Sites in Syria through Google Earth and Bing Map Satellite Imagery*, „Journal of Archaeological Science”.

³⁴² <http://www.unitar.org/unosat/maps/98>.

UNOSAT współpracował z jednym z wiodących ekspertów w dziedzinie archeologii Bliskiego Wschodu, dr Emmą Cunliffe³⁴³. Niniejszy raport zawiera wyczerpującą ocenę strat w sześciu obiektach z Listy światowego dziedzictwa UNESCO [położonych] w Syrii³⁴⁴, pięciu obiektach z Listy wstępnej UNESCO³⁴⁵ oraz dodatkowo w dziewięciu miejscach [cennych pod względem] kulturowym i archeologicznym.

Porównując zdjęcia satelitarne wykonane przed obecnym konfliktem z najnowszymi fotografiami dostępnymi dla każdego z [wymienionych] terenów, UNOSAT zidentyfikował ewidentne zniszczenia i/lub działania przyczyniające się do strat, w celu określenia ogólnego poziomu destrukcji każdego obiektu. Przegląd 18 [cennych] kulturowo i archeologicznie rejonów Syrii wykazał, iż łącznie 24 miejsca zniszczono, 104 poważnie uszkodzono, 83 uszkodzono w stopniu umiarkowanym, a 77 przypuszczalnie naruszono. [...]. Ponieważ każde miejsce jest inne, ogólny poziom ich zniszczenia był oceniany poprzez porównanie widocznych uszkodzeń lub działań mogących powodować zniszczenia z relacjami medialnymi [dotyczącymi] tych miejsc; [uzyskano] również potwierdzenie [obserwacji] od ekspertów z dziedziny interpretacji zdjęć satelitarnych i archeologii. Bazujące na zdjęciach satelitarnych geoprzestrzenne analizy UNOSAT wykazały znaczne straty w wielu syryjskich miastach, w których znajdują się obiekty dziedzictwa kulturowego, jednak [w skali] kraju jednym z najpoważniej dotkniętych obszarów miejskich jest prawdopodobnie Aleppo. Poprzednia szczegółowa ocena zniszczeń w miastach dokonana przez UNOSAT wykazała rozległe zniszczenia na obszarze [tego] ośrodka, szczególnie w dzielnicach Al-Dżalum, Al-Akabeh, Al-Farafira i na południe od cytadeli, gdzie znajduje się wiele dóbr kultury.

[...]

Palmyra (Tadmur), prowincja Homs

Opis stanowiska

Obszar ten obejmuje obiekt wpisany w 1980 r. na Listę światowego dziedzictwa, a w 2013 r. umieszczony na Liście światowego dziedzictwa UNESCO w zagrożeniu.

Wzniesiona w oazie na pustyni, Palmyra mieści monumentalne ruiny wielkiego miasta, będącego jednym z najważniejszych centrów kulturalnych świata antycznego. W I i II w. sztuka i architektura Palmyry, położonej na styku wielu cywilizacji, łączyła techniki grecko-rzymskie z lokalną tradycją i wpływami perskimi: „Przepych ruin Palmyry, wznoszących się na syryjskiej pustyni na północny wschód od Damaszku, jest świadectwem wyjątkowych osiągnięć estetycznych zamożnej oazy karawan, okresowo [pozostającej] pod panowaniem Rzymu (...) Ulice i budowle stanowią wyjątkowy przykład architektury i układu urbanistycznego u szczytu ekspansji i zaangażowania Rzymu na Wschodzie. Wielka

³⁴³ <https://www.dur.ac.uk/research/directory/staff/?mode=staff&id=8352>.

³⁴⁴ <https://www.dur.ac.uk/research/directory/staff/?mode=staff&id=8352> [prawdopodobnie błędnie powtórzony poprzedni przypis – przyp. tłum.].

³⁴⁵ <http://whc.unesco.org/en/tentativelists/state=sy>.

Świątynia Ba'ala jest uważana za jeden z najważniejszych wschodnich obiektów sakralnych z I w. n.e. i [przykład] unikatowej konstrukcji³⁴⁶.

Ogólny zarys stanu [zachowania]

Na zdjęciach satelitarnych przebadano wybrane 42 obiekty i strefy stanowiska, z których 10 uległo zniszczeniu lub prawdopodobnie jest uszkodzonych. Ogólnie rzecz biorąc, analiza zdjęć satelitarnych wykazała jedynie umiarkowane naruszenia struktur powstałe w wyniku konfliktu [zbrojnego]; większość zarejestrowanych uszkodzeń spowodowanych przez ostrzał artyleryjski i ogień z broni palnej³⁴⁷ jest nieznaczna (uszkodzenia odłamkami i pociskami) i dlatego [pozostaje] niewidoczna. Jednakże szabrowanie kamieni spowodowało rozległe zniszczenia w Obozie Dioklecjana, zwłaszcza w koszarach rzymskich. Nowa droga gruntowa, która ma ponad 3 km długości, biegnie od cytadeli poprzez strefę archeologiczną, w szczególności przez nekropole, ale zniszczyła również fragment murów rzymskich na stanowisku. Wzdłuż niej usypano duże wały, w niektórych miejscach z ziemi pochodzącej ze stanowiska archeologicznego. Przy użyciu ciężkich maszyn utworzono też liczne inne nasypy, zwłaszcza na obrzeżach [stanowiska] [...], przypuszczalnie dla czołgów i ciężkiej artylerii, o których [obecności] na stanowisku donoszono³⁴⁸, a co miało też miejsce gdzie indziej w Syrii, jak w Apamei, omówionej w niniejszym raporcie³⁴⁹.

Szkody spowodowane grabieżą były w niektórych miejscach trudne do zidentyfikowania, gdyż część grobowców [ma formę] wież z wejściami na drugiej kondygnacji. Tym niemniej na jednym z obszarów, gdzie nie odnotowano aktywności militarnej, wskazać można było nowe ścieżki [prowadzące] do grobowców. Na całym terenie stanowiska [dostrzeżono] niewielką liczbę jam rabunkowych, a w jednym miejscu [ślady] dużych robót ziemnych. Co najmniej trzy grobowce, które niewątpliwie zapieczętowano w celu ich ochrony, zostały ponownie otwarte. Jednak ze względu na typ konstrukcji grobowców, a także prace ziemne [prowadzone] na potrzeby wojska nie można w pełni ocenić rozmiarów grabieży na stanowisku. Pomimo doniesień o rabunku³⁵⁰ w kilku miejscach głównego stanowiska [archeologicznego] w obrębie murów, podczas analizy zdjęć nie stwierdzono żadnych dostrzegalnych zniszczeń.

³⁴⁶ UNESCO Site of Palmyra World Heritage Inscription, <http://whc.unesco.org/en/list/23>. Zobacz poniższe źródła.

³⁴⁷ UNESCO State of Conservation Reports, 37. i 38. sesja, <http://whc.unesco.org/en/soc/1954> i <http://whc.unesco.org/en/soc/2913>.

³⁴⁸ Liczne przykłady stanowisk wykorzystywanych jako pozycje wojskowe podają także Casana i Panahipour [w publikacji] z 2014 r.

³⁴⁹ Raport udostępniony 24 lutego 2012 r. przez *Le patrimoine archéologique Syrien en danger* wskazuje na splądrowanie Obozu Dioklecjana, Doliny Grobów oraz grobowców Nekropoli Południowo-Zachodniej i Południowo-Wschodniej, łuku triumfalnego i Wielkiej Kolumnady, terenu murów obronnych na południu i północy, a także wokół świątyni Bela. Wszystkie one zostały omówione w głównym raporcie, gdzie zamieszczono dowody, <https://www.facebook.com/Archeologie.syrienne?fref=ts>.

³⁵⁰ Badacz stanowiska prof. Gawlikowski potwierdził, że świątynie grobowe zostały odrestaurowane przez DGAM (bezpośrednia informacja z 2014 r.).

Między [wykonaniem] zdjęć w październiku 2009 i wrześniu 2012 r. w niektórych miejscach stanowiska przeprowadzono prace wykopaliskowe. Objęły one obszar na południe od eksedry i świątyni Nabu, jak również kilka świątyń grobowych przy murach [miejskich]. Uważa się, że wykopy mogły zostać wykonane w czasie oficjalnego sezonu wykopaliskowego w latach 2009–2010³⁵¹. Tylko jedna struktura mogła zostać odsłonięta [w trakcie prac prowadzonych] nielegalnie. Położona jest ona w silnie naruszonej strefie Nekropoli Południowo-Zachodniej, więc [do jej odsłonięcia] mogło dojść po ostatnim sezonie prac międzynarodowej ekspedycji badającej stanowisko. Ze względu na czytelność odsłoniętego obiektu w porównaniu do [wyglądu] innych naruszonych miejsc [taka interpretacja] nie jest jednak pewna.

NOWA DROGA

Nowa droga jest wyraźnie widoczna na zdjęciach. Powstała pomiędzy 1 września 2012 a 14 listopada 2013 r. i była wciąż używana 26 października 2014 r. [...]. Biegąc prosto w dół od [miejsca], gdzie pierwotna droga do cytadeli rozwidła się w stronę masztu radiowo-telekomunikacyjnego, nowa droga przecina Nekropole Północno-Zachodnią i Północną [i dociera] aż do drogi asfaltowej na wschodnich peryferiach współczesnego miasta Tadmur.

Ta nowa droga ma około 2,4 km długości. [Jej] drugi odcinek, o długości 579 m, odchodzi od głównej drogi na terenie Nekropoli Północno-Zachodniej. Przecina ją, biegnąc do najdalej na wschód wysuniętego punktu murów. W tym miejscu wykonany został niewielki wkop naprzeciwko i w poprzek murów, rozebrano także fragment muru o długości ok. 44 m [...]. Z ziemi pochodzącej z okolicy, w tym ze stref archeologicznych, usypano wzdłuż drogi wał ziemny³⁵². Nasyp ten narusza także linię murów hellenistycznych biegnących do świątyni Ba'ala Hammona. Droga jest gruntowa, a nie asfaltowa, co spowodowało dużo mniejsze uszkodzenia, gdyż [jej budowa] nie wymagała tak głębokich fundamentów, jak również użycia środków chemicznych, które mogłyby przedostać się do warstw [zawierających zabytki] archeologiczne. I tak jednak spowodowało to splantowanie obiektów archeologicznych, a wibracje wywołane ruchem ciężkich pojazdów [dodatkowo] niszczą archeologiczne relikty. Ponadto droga asfaltowa [wiodąca] do wieży telekomunikacyjnej została poszerzona i wyłożona nową nawierzchnią. W tym samym okresie wytyczono nową drogę gruntową wzdłuż, a częściowo ponad, pozostałościami muru z cegły mułowej na północno-wschodnim krańcu stanowiska, który wyznaczał zachodnią krawędź nekropoli. Oryginalny mur biegnie od grobowca wieżowego Q287 w kierunku wschodnim od Doliny Grobów poprzez [znajdującą się tam] małą dolinkę. Zasypywany fragment tego muru w obrębie obniżenia terenu jest obecnie częściowo zakryty drogą o długości 274 m i szerokości 5 m, z blokadą drogową/szlabanem na północnym końcu; nie dociera ona do grobowca Q287.

³⁵¹ Fotografia ta, udostępniona 15 grudnia 2013 r. przez grupę facebookową *Coordinating the Syrian Revolution in Palmyra*, pokazuje rozmiary wałów ziemnych, https://fbcdn-sphotos-f-a.akamaihd.net/hphotos-ak-frc3/1484091_548186188621830_921702732_n.jpg.

³⁵² Niektóre z tych grobowców widać na zdjęciach DGAM i Uniwersytetu w Bergen, <http://www.hist.uib.no/antikk/dias/Palmyra/NekroNW/Data/page.htm?0,0>.

NEKROPOLA PÓŁNOCNO-ZACHODNIA

Opis

Nekropola ta rozciąga się wzdłuż północnego muru obronnego od granic współczesnego miasta do wschodnich zboczy arabskiego zamku i wzgórza Alarwasate. Obejmuje wszystkie typy palmyreńskich grobowców, w tym grobowce wieżowe, [w formie] domostw, podziemne (hypogea), jaskinie oraz indywidualne pochówki³⁵³. Wiele z nich zostało włączonych w [obręb] murów obronnych. Ogólnie rzecz biorąc, datuje się je [na okres] od I do III w. n.e.

Ocena zniszczeń

Poza biegnącą przez nekropolę obwałowaną drogą, która przechodzi nad kilkoma grobowcami lub przez nie, [cały teren] został silnie naruszony. Między rokiem 2012 a listopadem 2013 r. nad kilkoma podziemnymi grobowcami zbudowano szereg małych nasypów, ochraniających czołgi i budynki lub namioty³⁵⁴. Wchłonęły one rząd wież grobowych na południowy wschód od toru wyścigowego (groby P206–P211³⁵⁵). Ogółem wały ziemne mierzą 200 × 150 m. Kolejne sześć odrębnych stanowisk otoczonych [usypaną] ziemią powstało równocześnie na lub wewnątrz (współczesnego) toru wyścigowego. Jedno [z nich] objęło grób P212, a największe ma nieco poniżej 50 m średnicy. Wydaje się, że dwa zespoły ruin (najpewniej świątynie grobowe P317 i P319) na południe od sześciokątnego [w planie] grobowca zostały rozebrane lub obrabowane z kamienia, gdyż ich zarysy nie były już dostrzegalne w lutym 2014 r. Obok nich wkopano nasyp w budowlę P311, przygotowany dla pojazdów wojskowych lub [ciężkiego] uzbrojenia, co zniszczyło około 65 m ze 100-metrowego [odcinka] południowego muru [...]. Północną krawędź nekropolii ogranicza droga, która biegnie wzdłuż południowej granicy współczesnego miasta Tadmur. Wzdłuż tej drogi także zbudowano nasyp. [W miejscu], gdzie kończy się miasto, wał biegnie około 500 m w górę zbocza w kierunku cytadeli. Wydaje się, że grobowiec P349 był w latach 2009–2012 dalej rozkopywany od [strony] południowej krawędzi toru wyścigowego. Jego zarys widoczny na zdjęciu z 2009 r. był jeszcze wyraźniejszy na tym z roku 2014, co sugeruje dalsze odsłanianie grobu.

Ponadto wzdłuż południowo-zachodnich obrzeży ruin wykonano ziemny taras. Nie jest jasne, czy został [on] wykopany zgodnie z prawem. Zwały ziemi są widoczne nad wejściami do kilku grobowców podziemnych lub w ich pobliżu, szczególnie tych [położonych] obok nowej drogi. Nie wiadomo, czy są one wynikiem działań rabunkowych, czy też powstały, by ułatwić prowadzenie prac budowlanych. Ponieważ nadzorujący wykopaliska opisali te grobowce jako „zawalone w nieokreślonej przeszłości, nigdy nie eksplorowane [przez archeologów]”³⁵⁶, jest bardziej prawdopodobne, że hałdy ziemne są związane z aktywnością budowlaną. Część

³⁵³ Czołgi, budynki i wały ziemne można zobaczyć na filmie wideo, udostępnionym 10 lutego 2014 r. przez Association for the Protection of Syrian Archaeology, <https://www.youtube.com/watch?v=mKho8yat6Dk&feature=youtu.be>.

³⁵⁴ Grobowce zostały zidentyfikowane na podstawie mapy w [pracy] Schnädelbacha z 2010 r.

³⁵⁵ Informacja uzyskana bezpośrednio od badacza stanowiska prof. Gawlikowskiego w 2014 r.

³⁵⁶ Informacja uzyskana bezpośrednio od badacza stanowiska prof. Gawlikowskiego w 2014 r.

ogromnej hałdy powykopaliskowej na zewnątrz murów miejskich na południowym krańcu nekropoli została usunięta między 2009 a 2012 r., być może w ramach prac renowacyjnych prowadzonych na murze przez Muzeum Palmyry³⁵⁷. Widoczne są też sporadyczne wkopy rabunkowe, np. dwie jamy w świątyni grobowej P214, tuż za murami przy Obozie Dioklecjana. Pierwsza pojawiła się między 2009 a 2012 r., druga [powstała] do 2013 r.; większa z nich ma około 3 m średnicy.

NEKROPOLA POŁUDNIOWO-WSCHODNIA

Opis

Nekropola ta leży na południe od głównej oazy i obejmuje wieże grobowe oraz grobowce podziemne, głównie datowane na okres od I do III w. n.e.

Ocena zniszczeń

Porównanie zdjęć z lat 2009 i 2012 pokazuje, że wejścia do większości głównych grobowców podziemnych zostały zasypane, prawdopodobnie gdy [Dyrekcja Generalna Starożytności i Muzeów Syrii (Direction Générale des Antiquités et Museums, DGAM)] próbowała zamaskować wejścia do grobowców na niektórych cmentarzach (również na tym) w celu ich zabezpieczenia³⁵⁸. Niestety, analiza zdjęć pokazuje również, że co najmniej trzy z zabezpieczonych [w ten sposób grobów] – w tym grobowce Bolhy³⁵⁹ i Bariki – zostały ponownie otwarte pomiędzy 2012 i 2013 r., ponieważ w zasypaniach widoczne są nieduże wkopy. Grób Artabana został kompletnie zasypany w latach 2012–2013 [...], niemniej [na zdjęciach z] 2012 r. widać wokół niego hałdy ziemi, co sugeruje, iż mógł zostać splądrowany, a następnie dokładniej naprawiony. Czwarty grobowiec, Grób C, został zasypany przed marcem 2014 r., wówczas [bowiem] wkopy [wiodące] do grobowca nie były już widoczne. Potwierdza [to] hipotezę, że groby te zostały ponownie zasypane, aby uchronić je [przed rabunkiem]. Istnieją też dowody na [prowadzenie] w tym miejscu w omawianym okresie prac ziemnych. Świątynia grobowa S103 w północno-wschodniej części stanowiska została odkopana w jakimś momencie między październikiem 2010 i wrześniem 2012 r. Mimo że czytelność [śladów] wykopalisk wskazuje, iż [prace] mogły być [prowadzone] oficjalnie, to biorąc pod uwagę czas³⁶⁰ [zdarzenia], nie można wykluczyć nielegalnego kopania.

Podobnie jak w innych miejscach, w latach 2012–2013 w gaju palmowym utworzono barierę ziemną w poprzek drogi biegnącej ze stanowiska. Dodatkowa zapora powstała na południe od wschodniej drogi, graniczącej z nekropolą aż do północnej krawędzi gaju palmowego otaczającego stanowisko. Powstała ona w tym samym okresie co inne zapory [tego rodzaju]. Wreszcie, także w tym czasie, na

³⁵⁷ UNESCO State of Conservation Report, 37. sesja, <http://whc.unesco.org/en/soc/1954>.

³⁵⁸ Grobowce zostały zidentyfikowane na podstawie mapy w [pracy] Schnädelbacha z 2010 r.

³⁵⁹ Zdjęcia uszkodzeń udostępniono w grudniu 2013 r. na stronie facebookowej grupy *Coordinating the Syrian Revolution in Palmyra*. Niestety, zdjęcia te nie są już dostępne online.

³⁶⁰ Porównanie zdjęć z DigitalGlobe i obrazu z Google Earth z września 2010 r. pokazuje, że w tamtym momencie obiekt nie był rozkopany. W 2011 r. [na stanowisku] nie pracowała żadna oficjalna zagraniczna ekspedycja wykopaliskowa.

południu [omawianego] obszaru usypano liczne wały ziemne, zazwyczaj dla czołgów lub jako umocnienia wojskowe – jeden dokładnie na północ od drogi południowej, a trzy na południe [od niej].

HOTEL ZENOBIA

Opis

Zabytkowy hotel został zbudowany na terenie stanowiska w latach 20-tych XX w.

Ocena zniszczeń

Porównanie zdjęć z września 2012 i października 2014 r. wskazuje, iż fragmenty dachu w centralnej części hotelu zawaliły się. Data tego uszkodzenia nie jest znana, jednak fotografie³⁶¹ z grudnia 2013 r. wskazują na znaczne zniszczenie części hotelu.

OBÓZ DIOKLECJANA

Opis

Obszar znany jako Obóz Dioklecjana obejmuje odcinek [Wielkiej] Kolumnady, rzymskie koszary, Świątynię Sztandarów (w której przechowywano sztandary wojskowe), świątynię Allat i Bramę Damasceńską w południowym murze. Wszystkie one zostały wzniesione pomiędzy 284 a 305 r. przez gubernatora Syrii Sozjanusa Hieroklesa.

Ocena zniszczeń

Porównanie zdjęć z września 2012 i listopada 2013 r. ujawnia, że w koszarach pojawiły się pojedyncze wkopy rabunkowe. Ponadto w marcu 2014 r. nie były już widoczne – wcześniej dobrze czytelne – linie niższych murów, które tworzyły [zabudowę] wnętrza koszar. Może to być świadectwem wywozu kamiennego budulca, co potwierdza dla tego obiektu 37. „Raport o stanie konserwatorskim”, w którym również odnotowano rozległe grabieże na tym terenie³⁶². Chociaż jednak doniesienia o rabunku nie ustają, nie ma wyraźnych dowodów na jakiegokolwiek inne zmiany, takich jak np. wzrost wielkości lub liczby wkopów po roku 2012.

³⁶¹ Wśród doniesień o grabieży i zniszczeniach można wymienić raport udostępniony 24 lutego 2012 r. w grupie facebookowej *Le patrimoine archéologique Syrien en danger*. Zdjęcia i krótki raport zostały też rozpowszechnione przez DGAM. Dostępne są [również] liczne inne raporty, <https://www.facebook.com/Archeologie.syrienne?fref=photo> i <http://dgam.gov.sy/index.php?d=314&id=1070>.

³⁶² Raport z 24 lutego 2012 r. na stronie facebookowej *Le patrimoine archéologique Syrien en danger*; UNESCO *State of Conservation Reports*, 37. i 38. sesja; jak również raport opublikowany 23 września 2013 r. na stronie facebookowej *Association for the Protection of Syrian Archaeology* oraz w artykule prasowym w *Intifada* z marca 2014 r., <https://www.facebook.com/Archeologie.syrienne?fref=ts>, <http://whc.unesco.org/en/soc/1954>, <http://whc.unesco.org/en/soc/2913>, https://www.facebook.com/photo.php?fbid=491363720970744&fref=a.384545504985900.1073741827.324869057620212&type=1&relevant_count=1&ref=nf i <http://www.intifada-palestine.com/2014/03/palmy-renes-risking-lives-preserve-global-cultural-heritage/>.

ŚWIĄTYNIA BELA

Opis

Uznawana za jedną z najważniejszych budowli sakralnych z I w. n.e., świątynia składa się z centralnej kaplicy i otoczonego kolumnadami dziedzińca, [położonych] w obrębie masywnych murów z monumentalną bramą.

Ocena zniszczeń

Najbardziej widocznym na zdjęciach zniszczeniem jest przewrócenie jednej kolumny i jej architrawu, które miało miejsce między wrześniem 2012 i listopadem 2013 r. Innych doniesień o zniszczeniach³⁶³ – [mówiących o] upadku drugiej kolumny, grabieży wokół świątyni oraz dziurach w ścianach spowodowanych ostrzałem – nie udało się potwierdzić, mimo że na zdjęciu z lutego 2014 r. dobrze widać południową ścianę świątyni, w której miała zostać [wybita] dziura o rozmiarach 1 × 2 m. Wielokrotnie zgłaszano też nieduże uszkodzenia odłamków oraz mniejsze uszkodzenia mechaniczne³⁶⁴, które wywołały pożar świątyni, nie są one [jednak] wykrywalne na zdjęciach satelitarnych.

ŚWIĄTYNIA BAALSZAMINA, PANA NIEBIOS

Opis

Najstarsza część tej urokliwej, odrestaurowanej świątyni pochodzi z 17 r. n.e.

Ocena zniszczeń

Południowo-zachodnia [część] północnej kolumnady dziedzińca składa się z trzech stojących kolumn z architrawem przed świątynią. Między 14 listopada 2013 r. a 8 marca 2014 r. najdalej na prawo wysunięta kolumna została zniszczona lub wywieziona. Ponadto między 1 września 2012 r. a 14 listopada 2013 r. został zburzony lub usunięty fragment architrawu między dwiema kolumnami ściany wschodniej.

³⁶³ Raport udostępniony 24 lutego 2012 r. przez *Le patrimoine archéologique Syrien en danger*; UNESCO *State of Conservation Reports*, 37. i 38. sesja; jak również raport udostępniony 23 września 2013 r. na stronie facebookowej *Association for the Protection of Syrian Archaeology* i wartykule prasowym w *Intifada* z marca 2014 r., <https://www.facebook.com/Archeologie.syrienne?fref=ts>, <http://whc.unesco.org/en/soc/1954>, <http://whc.unesco.org/en/soc/2913>, https://www.facebook.com/photo.php?fbid=491363720970744&set=a.384545504985900.1073741827.324869057620212&type=1&relevant_count=1&ref=nf i <http://www.intifada-palestine.com/2014/03/palmy-renes-risking-lives-preserve-global-cultural-heritage/>.

³⁶⁴ Grobowce zostały zidentyfikowane na podstawie mapy w [pracy] Schnädelbacha z 2010 r.

DOLINA GROBÓW (NEKROPOLA ZACHODNIA)

Opis

Nekropola ta obejmuje wiele imponujących, wczesnych grobowców wieżowych, świątyń grobowych oraz grobowców podziemnych, datowanych na I do III w. n.e., z których część została zrekonstruowana. Nekropola rozciąga się ponad kilometr na zachód poza mury Palmyry, [w kierunku] wzgórz na północnym zachodzie.

Ocena zniszczeń

Wał o długości 250 m został usypany około pół kilometra dalej, na dnie pofałdowanej doliny, przecinając biegnącą wzdłuż niej ścieżkę. Wał łączy wschodnią krawędź wyniesienia Umm al-Bilkis z przeciwną kulminacją terenową. Zostały w niego włączone co najmniej trzy grobowce (Q122, Q123 i Q295³⁶⁵) i chociaż nie wydają się zniszczone, ścieżka nie jest już przejezdna. [Usypanie wału] odbyło się w tym samym czasie, co [wytyczenie] dróg (między 1 września 2012 r. a 14 listopada 2013 r.).

Chociaż odnotowano znaczącą grabież grobowców³⁶⁶, odbywała się ona w ich wnętrzu i dlatego nie jest widoczna [na zdjęciach]. Jednakże na zdjęciu z 14 listopada 2013 r. widać ścieżkę wiodącą od drogi do wielu hypogeów. Chociaż takie szlaki powstają szybko, ten był używany wystarczająco [długo], aby wał, który przecinał, został udeptany. Ścieżka była słabiej czytelna na zdjęciu z 23 lutego 2014 r. i zniknęła przed 8 marca 2014 r., co sugeruje, iż przez krótki okres (po [wstrzymaniu] wizyt turystycznych) grobowce były regularnie odwiedzane. Jedno z rozkopanych miejsc na północ od ścieżki, które mogło wyznaczać wejście do hypogeum, zostało zasypane w tym samym okresie, [w którym nastąpiły] inne zmiany. Obok widoczny był na zdjęciu z 2013 r. mały, świeżo rozkopany obszar (14 × 6 m), jednak do marca 2014 r. został on ponownie zasypany.

Większość odsłoniętych świątyń grobowych nie doznała żadnych uszkodzeń. Cztery wkopy rabunkowe, wszystkie o niedużym obwodzie (pomiędzy 1 a 3 m), są widoczne w dwóch świątyniach [położonych] na zachód od nowego nasypu (Q141 i Q142); [należy] je datować także na lata 2012–2013. Przynajmniej jeden [z nich] był na tyle płytki, że do marca 2014 r. został w większości zasypany. Pojedynczy wkop rabunkowy o podobnych rozmiarach i chronologii jest widoczny także w zalanej krypcie (Q278) na zachód od grobowca Atenatana.

[Ślady] wykopalisk zarejestrowano [na terenie] hellenistycznej osady w Dolinie Grobów, na zewnątrz południowego muru Palmyry. Niewielka liczba jam rabunkowych (około pięciu) jest dostrzegalna na zdjęciu z 2013 r., [ale] nie są one związane z żadną widoczną strukturą. Jednak przynajmniej jedna budowla [o powierzchni]

³⁶⁵ Poza raportami o stanie konserwatorskim z 37. i 38. sesji na stronie internetowej DGAM znajdują się liczne raporty na temat przejętych płaskorzeźb grobowych, które zostały zabrane z grobowców: <http://whc.unesco.org/en/soc/1954>, <http://whc.unesco.org/en/soc/2913> oraz <http://www.dgam.gov.sy>.

³⁶⁶ Niektóre z tych grobowców można zobaczyć na zdjęciach DGAM i Uniwersytetu w Bergen, <http://www.hist.uib.no/antikk/dias/Palmyra/NecropolisSW/Data/page.htm?0,0>.

mniej więcej 12 m²) została odkopana między 10 października 2009 r. a 1 września 2012 r., co mogło być częścią prowadzonych przed rozpoczęciem konfliktu prac wykopaliskowych. Jeden wkop pojawił się między rokiem 2009 a 2012 w północno-wschodnim narożniku budynku, na południowy wschód od agory i na południe od świątyni [bogini] Arsu. Dwie kolejne nieduże jamy pojawiły się w sąsiedniej strukturze między rokiem 2012 a 2013. Także w latach 2009–2012 rozkopany został fragment terenu [o wymiarach] około 50 m długości i 33 m szerokości na zewnątrz muru i obok południowo-wschodniego narożnika agory.

NEKROPOLA POŁUDNIOWO-ZACHODNIA

Opis

Nekropola obejmuje kilka interesujących grobów wieżowych i hypogea³⁶⁷, datowane głównie na I do III w. n.e. Leży ona na południe od świątyni Ba'ala Hammona.

Ocena zniszczeń

Porównanie zdjęć z lat 2009, 2012 i 2013 ukazuje hałdy i inne usypiska ziemi, które zostały naruszone, a w niektórych przypadkach wyrównane. Ślady ciężkich maszyn do robót ziemnych, takich jak te użyte do wykonania nasypów na stanowisku, są widoczne w kilku (mniej niż 10) miejscach, ale żadne z naruszeń nie ma więcej niż 10 m szerokości. [Jest to zgodne z] doniesieniami o ochronnym zasypywaniu stanowiska w tym miejscu i późniejszej grabieży z wykorzystaniem ciężkich buldożerów³⁶⁸. Mimo że niektóre ze zgłoszonych kradzieży miały miejsce w nieodsłoniętych grobowcach podziemnych, nie widać żadnych świeżych wkopów, które wskazywałyby na nowo odkopane groby.

ŹRÓDŁO AIN EFKA

Opis

Źródło dostarczające wodę do oazy, w której wzniesiono Palmyrę, wypływało kiedyś w ogromnej jaskini. [Ujęcie] wyszło w latach 60-tych XX w., jednak miejsce to pozostaje wciąż czytelne dzięki [zachowanemu] ruinom.

Ocena zniszczeń

Porównanie zdjęć satelitarnych wskazuje, że na południowym krańcu [obiekту] doszło do pewnych zniszczeń, prawdopodobnie w wyniku nielegalnych wykopalisk.

KALAT IBN MAAN ([ZNANE RÓWNIEŻ JAKO] KALAT SZIRKUH)

Opis

Ten zrekonstruowany zamek pochodzi z ok. 1230 r. i wznosi się ponad głównym stanowiskiem w Palmyrze, oferując spektakularne widoki.

³⁶⁷ UNESCO State of Conservation Report, 37. sesja, <http://whc.unesco.org/en/soc/1954>.

³⁶⁸ Informacja uzyskana bezpośrednio od badacza stanowiska prof. Gawlikowskiego w 2014 r.

Ocena zniszczeń

Nie zaobserwowano żadnych zniszczeń cytadeli Kalat Ibn Maan, jednak na drodze wybudowane zostały trzy małe budynki (każdy ok. 11 m długości i 6 m szerokości), przylegające do murów cytadeli. Sąsiadują one z blokadą drogową, która zagradza ostatnie 100 m drogi do mostu zwodzonego. Bariera i budynki pochodzą z tego samego okresu co nowa droga, [czyli powstały] między 1 września 2012 r. i 14 listopada 2013 r.

MURY MIEJSKIE

Opis

Najstarsza część murów miejskich jest datowana na późny III i wczesny IV w. p.n.e. Są one wyjątkowo dobrze zachowane, wciąż otaczając trzy czwarte miasta.

Ocena zniszczeń

Z wyjątkiem niewielkiego usuniętego odcinka [...] mury są wyjątkowo nienaruszone. Dwie ze świątyń grobowych przy północnym murze były badane przez archeologów między 2009 i 2012 r., a dwie wieże sprawiają wrażenie odrestaurowanych. Odbudowa jest wynikiem legalnych prac konserwatorskich realizowanych przez DGAM w latach 2009–2010³⁶⁹. Możliwe jest, że wykopaliska były również [prowadzone] zgodnie z prawem.

[tłum. M. Lemiesz]

Źródło: E. Cunliffe, W. Pedersen, M. Fiol, T. Jellison, C. Saslow, E. Bjørgo, G. Boccardi, *Satellite-based Damage Assessment to Cultural Heritage Sites in Syria*, UNITAR, 2014, s. 11, 14, 112–123, https://unosat.web.cern.ch/unitar/downloads/chs/FINAL_Syria_WHS.pdf (dostęp: 11.02.2022).

³⁶⁹ Brakujący przypis [przyp. tłum.].

**Wyrok Izby Orzekającej Międzynarodowego Trybunału Karnego
w sprawie przeciwko Ahmadowi al-Faqiemu al-Mahdiemu**

(27 września 2016 r.)³⁷⁰

Ahmad al-Faqi al-Mahdi został oskarżony o celowe zniszczenie kilku mauzoleów i meczetu Sidi Jahja oraz paru tysięcy manuskryptów w Timbuktu w Mali na przełomie czerwca i lipca 2012 r. Powyższe budynki były chronione jako znacząca część dziedzictwa kulturowego Timbuktu i Mali (od 1988 r. znajdowały się na Liście światowego dziedzictwa UNESCO) i nie stanowiły celów wojskowych. Zostały one obrane jako cel ataku właśnie ze względu na ich religijny i historyczny charakter. 27 września 2016 r. Izba Orzekająca Międzynarodowego Trybunału Karnego jednogłośnie uznała oskarżonego winnym współsprawstwa, zbrodni wojennej celowego kierowania ataków na zabytki i budowle religijne, w tym dziewięć mauzoleów i jeden meczet, a także nakłaniania do tych przestępstw (odpowiednio art. 8 ust. 2 lit. e oraz art. 25 ust. 3 lit. a–d Rzymskiego Statutu MTK), i skazała go na 9 lat pozbawienia wolności. Był to pierwszy wyrok MTK dotyczący wyłącznie naruszenia norm prawa międzynarodowego poświęconych ochronie dóbr kultury w konfliktach zbrojnych.

* * *

WPROWADZENIE

[...]

10. [Ahmad al-Faqi] al-Mahdi jest oskarżony o celowe skierowanie ataków na 10 budynków o charakterze religijnym i historycznym w Timbuktu w Mali w okresie od około 30 czerwca 2012 r. do 11 lipca 2012 r.:

- (i) mauzoleum Sidiego Mahmuda Ben Omara Mohameda Aquita;
- (ii) mauzoleum szejka Mohameda Mahmuda al-Arawaniego;
- (iii) mauzoleum szejka Sidiego el-Mohtara Ben Sidiego Muhammada al-Kabira al-Kuntiego;
- (iv) mauzoleum Alfa Moya;
- (v) mauzoleum szejka Muhamada el-Mikkiego;
- (vi) mauzoleum szejka Abdula Kassima Attouaty'ego;
- (vii) mauzoleum szejka Sidiego Ahmeda Ben Amara Arragadiego;
- (viii) drzwi meczetu Sidi Jahja i dwóch mauzoleów przylegających do meczetu Dżinguerer, a mianowicie:
- (ix) mauzoleum Ahmeda Fulane i
- (x) mauzoleum Bahabera Babadié.

³⁷⁰ Sygn. ICC-01/12-01/15.

WYROK

A. Obowiązujące prawo

1. Zarzucane przestępstwo

11. Jedynym potwierdzonym zarzutem w tej sprawie jest zbrodnia wojenna polegająca na atakowaniu obiektów chronionych na podstawie art. 8 ust. 2 lit. e) pkt iv) Statutu [MTK], który karze za następujący czyn: „zamierzone kierowanie ataków na budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale oraz miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem że nie są one celami wojskowymi”. Strony zgodnie twierdzą, że jest to właściwa charakterystyka przestępstwa popełnionego w niniejszej sprawie. Jest to zatem przestępstwo, o które Prokuratura oskarżyła Oskarżonego i do którego popełnienia oskarżony się przyznał.

12. Izba zauważa, że Prokuratura nie oskarżyła Oskarżonego o bardziej ogólne przestępstwo niszczenia mienia cywilnego na podstawie art. 8 ust. 2 lit. e) pkt xii), który karze za następujące czyny: „niszczenie lub zagarnianie własności nieprzyjaciela, z wyjątkiem przypadków, gdy takiego zniszczenia lub zagarnięcia wymaga konieczność wojenna”. Nie podniesiono żadnych argumentów, że art. 8 ust. 2 lit. e) pkt xii) byłby bardziej odpowiednim zarzutem, a Izba nie widzi powodu, aby rozważać jakąkolwiek zmianę kwalifikacji prawnej, zauważając w szczególności, że szczególnie zamiar Oskarżonego zaatakowania przedmiotów chronionych spełnia w pełni wymóg *mens rea* z art. 8 ust. 2 lit. e) pkt iv).

13. Aby udowodnić popełnienie zarzucanego przestępstwa, należy wykazać, że:

1. Sprawca kierował atakiem.
2. Przedmiotem ataku był jeden lub więcej budynków przeznaczonych na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomnik historyczny, szpital lub miejsce, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, pod warunkiem, że nie były one celami wojskowymi.
3. Sprawca zamierzał uczynić przedmiotem ataku taki budynek lub budynki przeznaczone na cele religijne, edukacyjne, artystyczne, naukowe lub charytatywne, pomniki historyczne, szpitale lub miejsca, gdzie gromadzeni są ranni i chorzy, które nie były celami wojskowymi.
4. Zachowanie miało miejsce w kontekście konfliktu zbrojnego, który nie miał charakteru międzynarodowego, i było z nim związane.
5. Sprawca był świadomy okoliczności faktycznych, które wskazywały na istnienie konfliktu zbrojnego.

Biorąc pod uwagę, że jest to pierwsza sprawa, w której Trybunał stosuje art. 8 ust. 2 lit. e) pkt iv), Izba przystąpi do interpretacji tego przestępstwa i jego elementów.

14. Szczególną ochronę dóbr kultury w prawie międzynarodowym można wywieść z art. 27 i 56 Regulaminu haskiego z 1907 r. oraz z [ustaleń] Komitetu do Spraw Odpowiedzialności z 1919 r., który uznał „bezmyślne niszczenie obiektów i zabytków religijnych, charytatywnych, oświatowych i historycznych” za zbrodnię wojenną. Konwencje genewskie uznały również potrzebę szczególnej ochrony

obiektów – takich jak szpitale – które są już chronione jako obiekty cywilne. Wzmocnioną ochronę dóbr kultury odzwierciedlają [też] kolejne instrumenty międzynarodowe, w tym Protokoły dodatkowe I i II do Konwencji genewskich oraz Drugi Protokół do Konwencji haskiej z 1954 r.

15. Izba uważa, że element „kierowania atakiem” obejmuje wszelkie akty przemocy wobec chronionych obiektów, i nie będzie czyniła rozróżnienia co do tego, czy dokonano go w ramach działań wojennych, czy też po tym, jak obiekt znalazł się pod kontrolą grupy zbrojnej. Statut nie wprowadza takiego rozróżnienia. Odzwierciedla to szczególnie status obiektów religijnych, kulturalnych, historycznych i podobnych, a Izba nie powinna zmieniać tego statusu poprzez dokonywanie rozróżnień, których nie ma w języku Statutu. Międzynarodowe prawo humanitarne w istocie chroni dobra kultury jako takie przed przestępstwami popełnionymi zarówno w czasie walki, jak i poza nią.

16. Ponadto istniejące orzecznictwo w innych sprawach dotyczących ataków na ludność cywilną nie dostarcza wskazówek. Statut w różny sposób chroni osoby i dobra kultury. Osoby są chronione wieloma odrębnymi klauzulami, które mają zastosowanie podczas działań wojennych, po przejęciu kontroli przez grupę zbrojną, a także [chronią] przed różnymi i szczególnymi rodzajami krzywd. Natomiast dobra kultury w niemiędzynarodowych konfliktach zbrojnych są chronione jako takie, a nie ogólnie jako dobra cywilne, tylko w art. 8 ust. 2 lit. e) pkt iv), który nie wprowadza rozróżnienia między atakami dokonanymi w trakcie działań wojennych lub po ich zakończeniu. Wreszcie orzecznictwo Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii ma ograniczoną przydatność, ponieważ w przeciwieństwie do Statutu, jego prawo właściwe nie reguluje „ataków” na dobra kultury, lecz karze za ich „zniszczenie lub umyślne uszkodzenie”. Konteksty prawne są więc różne.

17. Artykuł 8 ust. 2 lit. e) pkt iv) jest analogiczny do art. 8 ust. 2 lit. b) pkt ix), mającego zastosowanie w międzynarodowych konfliktach zbrojnych i zawierającego niemal identyczne elementy. Oba postanowienia regulują kierowanie ataków przeciwko szczególnym rodzajom obiektów cywilnych, odzwierciedlając szczególne znaczenie międzynarodowego dziedzictwa kulturowego. W art. 8 ust. 2 lit. e) określono element kontekstowy, a mianowicie, że ma on zastosowanie do konfliktów zbrojnych niemających charakteru międzynarodowego, które mają miejsce na terytorium państwa w przypadku przewlekłego konfliktu zbrojnego między władzami rządowymi a zorganizowanymi grupami zbrojnymi.

18. Strony zgodnie twierdzą, a Izba otrzymała dowody, że w odnośnym okresie w Mali miał miejsce konflikt zbrojny niemający charakteru międzynarodowego. Izba zauważa, że jednym z elementów przestępstwa jest to, że „zachowanie miało miejsce w kontekście konfliktu zbrojnego, który nie miał charakteru międzynarodowego”. Izba rozumie, że tym „zachowaniem” jest atak na dobra kultury, a element ten nie wymaga powiązania z jakimikolwiek konkretnymi działaniami wojennymi, a jedynie bardziej ogólnie z niemiędzynarodowym konfliktem zbrojnym.

2. Formy odpowiedzialności

19. Aby udowodnić na podstawie art. 25 ust. 3 lit. a) Statutu, że ktoś współpopęłnił przestępstwo poprzez popełnienie go wspólnie z innymi osobami, należy wykazać, że:

1. Dana osoba wniosła istotny wkład [i miała] wynikającą z tego moc udaremnienia popełnienia przestępstwa.
2. Osoba ta przyczyniła się [do popełnienia przestępstwa] w ramach porozumienia z innymi osobami, które doprowadziło do popełnienia przestępstwa.
3. Osoba ta spełnia subiektywne elementy przestępstwa.

[...]

B. Ustalone fakty w sprawie

[...]

1. Kontekst

31. W styczniu 2012 r. na terytorium Mali miały miejsce akty zbrojnej przemocy, które doprowadziły do przejęcia kontroli nad północną częścią kraju przez różne grupy zbrojne. Na początku kwietnia 2012 r., po wycofaniu się malijskich sił zbrojnych, ugrupowania Ansar ad-Din i Al-Ka'ida Islamskiego Maghrebu (AKIM) przejęły kontrolę nad Timbuktu. Od tego czasu do stycznia 2013 r. Ansar ad-Din i AKIM narzuciły swoje edykty religijne i polityczne na terytorium Timbuktu i jego mieszkańców. Zrobiły to za pośrednictwem lokalnego rządu, w skład którego wchodziły trybunał islamski, islamska policja, komisja ds. mediów i brygada moralności. Ta brygada moralności nazywała się Hisbah.

32. Po krótkim pobycie w Algierii pan Al-Mahdi powrócił do Mali na początku kwietnia, aby wspierać te ruchy zbrojne. Pan Al-Mahdi był w bezpośrednim kontakcie z przywódcami Ansar ad-Din i AKIM, w tym z Ijadem Ag Ghalym (przywódcą Ansar ad-Din), Abu Zeidem („gubernatorem” Timbuktu z ramienia ugrupowań zbrojnych), Jahją Abu al-Hammamem (wodzem AKIM) i Abdallahem al-Chinguettim (religijnym uczonym należącym do AKIM). Pan Al-Mahdi był uważany za eksperta w sprawach religii i w tym zakresie się z nim konsultowano, [robił to np.] trybunał islamski. Pan Al-Mahdi był bardzo aktywny w kwestiach związanych z administracją w ramach Ansar ad-Din i AKIM.

33. Abu Zeid poprosił pana Al-Mahdiego, by stanął na czele Hisbah. [Kierował on brygadą] od jej utworzenia w kwietniu 2012 r. do września 2012 r. Napisał [też] dokument o roli Hisbah i jego celach, który następnie przekazano innym strukturom rządowym. Hisbah powierzono czuwanie nad moralnością mieszkańców Timbuktu oraz zapobieganie i tłumienie wszystkiego, co okupanci uznali za ewidentny występki.

2. Decyzja o ataku na mauzolea i meczety

34. Mauzolea świętych i meczety Timbuktu stanowią integralną część życia religijnego jego mieszkańców [oraz] wspólne dziedzictwo społeczności. Mauzolea te

są często odwiedzane przez mieszkańców – są miejscami modlitwy, a dla niektórych miejscami pielgrzymek.

35. Kiedy Abu Zeid i jego współpracownicy zostali poinformowani o praktykach ludności Timbuktu związanych z tymi mauzoleami, zlecili panu Al-Mahdiemu monitorowanie cmentarzy odwiedzanych przez mieszkańców. Celem było skłonięcie społeczeństwa do zaprzestania takich praktyk, a w razie potrzeby – ich zakazanie. Pan Al-Mahdi prowadził tę obserwację przez około miesiąc, robiąc notatki na temat zachowania mieszkańców w mauzoleach, spotykając się z lokalnymi przywódcami religijnymi i wyjaśniając w radiu, co można, a czego nie można robić w mauzoleach.

36. Pod koniec czerwca 2012 r. Ag Ghaly, w porozumieniu z Al-Chinguettim i Al-Hammamem, podjął decyzję o zniszczeniu mauzoleów. Przed podjęciem tej decyzji Abu Zeid skonsultował się również z panem Al-Mahdim. Pan Al-Mahdi wyraził opinię, że wszyscy islamscy prawnicy zgadzają się z zakazem budowy grobowców, ale zalecił, by nie niszczyć mauzoleów, aby utrzymać [dobre] stosunki między ludnością a grupami okupacyjnymi. Niemniej jednak Ag Ghaly wydał Abu Zeidowi polecenie, by rozpocząć działania, a ten przekazał je panu Al-Mahdiemu jako szefowi Hisbah.

37. Pomimo początkowych zastrzeżeń po otrzymaniu polecenia pan Al-Mahdi zgodził się bez wahania przeprowadzić atak. Był świadomy celu wspólnego planu ataku na te miejsca. Pan Al-Mahdi napisał kazanie poświęcone zniszczeniu mauzoleów, które zostało odczytane podczas piątkowej modlitwy w momencie rozpoczęcia ataku. Osobiście ustalił kolejność ataków na budynki/pomniki.

3. Atak i odpowiedzialność pana Al-Mahdiego

38. Sam atak został przeprowadzony między około 30 czerwca 2012 r. a 11 lipca 2012 r. Dziesięć najważniejszych i najbardziej znanych miejsc w Timbuktu zostało zaatakowanych i zniszczonych przez pana Al-Mahdiego i inne osoby zaangażowane w realizację tego samego wspólnego planu:

- (i) Mauzoleum Sidiego Mahmuda Ben Omara Mohameda Aquita w dniu 30 czerwca 2012 r.: około 60 osób w obecności panów Al-Mahdiego i Al-Chinguettiego zrównało mauzoleum z ziemią. Uzbrojeni mężczyźni zapewniali bezpieczeństwo tym, którzy byli aktywnie zaangażowani w niszczenie mauzoleum.
- (ii) Mauzoleum szejka Mohameda Mahmuda Al-Arawaniego w dniu 30 czerwca 2012 r.; również zostało zniszczone.
- (iii) Mauzoleum szejka Sidiego el-Mohtara Ben Sidiego Muhammada al-Kabira al-Kuntiego, znajdujące się na cmentarzu Sidi el-Mohtar i odwiedzane przez pielgrzymów z Mali i spoza niego, w dniu 30 czerwca 2012 r. Pan Al-Mahdi nadzorował niszczenie oraz udzielał atakującemu instrukcji i zapewnił im narzędzia. Na miejscu pan Al-Mahdi powiedział dziennikarzom, że „jeżeli grobowiec jest wyższy od innych, to trzeba go wyrównać (...) usuniemy z krajobrazu wszystko, co jest nie na miejscu”.

- (iv) Mauzoleum Alfa Moya, znajdujące się na cmentarzu Alfa Moya i odwiedzone w celu modlitwy i składania ofiar, w dniu 30 czerwca 2012 r. Pan Al-Mahdi bezpośrednio uczestniczył [w ataku], a Abu Zeid również odwiedził to miejsce w czasie jego trwania. Jak poprzednio, utworzono kordon bezpieczeństwa złożony z 30 bojowników, którzy chronili osoby biorące udział w niszczeniu.
- (v) Mauzoleum szejka Muhamada el-Mikkiego, miejsce duchowych rekolencji i refleksji, znajdujące się na Cmentarzu Trzech Świętych, następnego dnia, 1 lipca 2012 r. Mauzoleum zostało całkowicie zniszczone.
- (vi) Mauzoleum szejka Abdula Kassima Attouaty'ego, znajdujące się na Cmentarzu Trzech Świętych i zbudowane w XVI w., 1 lipca 2012 r.
- (vii) Mauzoleum szejka Sidiego Ahmeda Ben Amara Arragadiego znajdujące się na Cmentarzu Trzech Świętych, 1 lipca 2012 r. Pan Al-Mahdi fizycznie uczestniczył w ataku, który całkowicie zniszczył mauzoleum.
- (viii) Drzwi meczetu Sidi Jahja, 2 lipca 2012 r. Legenda głosiła, że drzwi te nie były otwierane od 500 lat i że ich otwarcie doprowadzi do Sądu Ostatecznego. Al-Chinguetti powiedział Al-Mahdiemu, że drzwi muszą zostać otwarte, i obaj udali się na miejsce z kilofami, które Al-Mahdi kupił za fundusze Hisbah. Pan Al-Mahdi wyjaśnił dziennikarzom [cel] ataku w jego trakcie:

To, co tu widzicie, jest jednym ze sposobów wykorzenia przesądów, herezji i wszelkich podstępów, które mogą prowadzić do bałwochwaltwa. Słyszeliśmy o drzwiach w starożytnym meczecie Sidi Jahja. Jeśli zostaną otwarte, rozpocznie się Dzień Zmartwychwstania. Po przeprowadzeniu śledztwa odkryliśmy, że były to drzwi na dziedzińcu starego meczetu przeznaczone do rozbiórki. Drzwi zostały [...] zamurowane. Z biegiem czasu narodziła się legenda mówiąca, że jeśli drzwi zostaną otwarte, nadejdzie Dzień Zmartwychwstania. Obawiamy się, że te mity „wtargną” do wierzeń ludzi i ignorantów, którzy z powodu swojej niewiedzy i dystansu do religii będą myśleć, że to prawda. Postanowiliśmy więc [drzwi] otworzyć.

- (ix) i (x) Dwa mauzolea przylegające do meczetu Dzinguereber (odwiedzane zwłaszcza w poniedziałki i piątki oraz w związku z ważnymi uroczystościami religijnymi), w okolicach 10–11 lipca 2012 r. Al-Chinguetti poprosił pana Al-Mahdiego o zniszczenie mauzoleów, który zgodził się na to i nadzorował atak. Pan Al-Mahdi brał fizycznie udział w niszczeniu i w pewnym momencie zdecydował, że należy użyć buldożera. Kiedy napastnicy usuwali gruzy pod koniec aktów zniszczenia, przybyli m.in. Abu Zeid i Al-Chinguetti, aby na miejscu zapewnić [atakujących] o swoim poparciu. Zniszczono mauzolea Ahmeda Fulane i Bahabera Babadié.

39. Wszystkie te miejsca były obiektami przeznaczonymi na cele religijne i zabytkami historycznymi i nie stanowiły celów wojskowych. Z wyjątkiem mauzoleum szejka Mohameda Mahmuda Al-Arawaniego, wszystkie te budynki miały status chronionych miejsc światowego dziedzictwa UNESCO.

40. Pan Al-Mahdi wiedział, że sprawował wspólną kontrolę nad atakiem i był w pełni zaangażowany w jego wykonanie. Przyczynił się do dokonania ataku w następujący sposób:

- (i) nadzorował przebieg operacji, wykorzystując swoich ludzi z Hisbah i nadzorując innych napastników, którzy przybyli, aby wziąć udział w [ataku];
- (ii) zgromadził, kupił i rozdał narzędzia/środki niezbędne do skutecznego przeprowadzenia ataku;
- (iii) był obecny we wszystkich miejscach ataku, udzielając instrukcji i zapewniając wsparcie moralne;
- (iv) osobiście brał udział w ataku, który doprowadził do zniszczenia co najmniej pięciu obiektów: a) mauzoleum Alfa Moya; b) mauzoleum szejka Sidiego Ahmeda Ben Amara Arragadiego; c) drzwi meczetu Sidi Jahja; d) mauzoleum Ahmeda Fulane i e) mauzoleum Bahabera Babadié; oraz
- (v) odpowiadał – wyznaczony do tego przez Al-Chinguettiego – za kontakt z dziennikarzami w celu wyjaśnienia i uzasadnienia ataku.

41. Podczas jednego z takich wywiadów prasowych w trakcie ataku pan Al-Mahdi powiedział, co następuje:

Nie znam prawdy o tych świętych. Po prostu wiemy, że głupcy (...) przychodzą i zabierają piasek z tych miejsc, aby otrzymać błogosławieństwo (...). Dlatego traktujemy tę akcję jako wysiłek podejmowany we współpracy z imamami (...). Skupiliśmy się tylko na budowach wzniesionych ponad grobami na cmentarzu i grobowcach, które przylegają od zewnątrz do meczetów. (...) Jeśli chodzi o zburzenie tych budynków, (...) uważamy, że ten temat wprowadzaliśmy stopniowo, bo przez cztery miesiące tłumaczyliśmy ludziom, co jest dobre, a co złe, a teraz nadszedł czas na realizację.

C. Ustalenia

42. Na podstawie oświadczeń złożonych przez Oskarżonego przed sądem oraz Porozumienia Izba jest przekonana, że Oskarżony rozumie charakter i konsekwencje przyznania się do winy oraz że przyznanie się do winy nastąpiło dobrowolnie po wystarczającej konsultacji z obrońcą. Odnosząc się do powyższej części „Ustalone fakty w sprawie”, Izba jest również przekonana, że przyznanie się do winy znajduje oparcie w faktach.

43. Izba stwierdza ponad wszelką wątpliwość, że przyznanie się do winy, wraz z przedstawionymi dodatkowymi dowodami, spełnia podstawowe fakty, aby udowodnić zarzucane przestępstwo i że nie ma realnej, pozytywnej obrony.

44. W szczególności Izba podkreśla, że uważa Porozumienie i przyznanie się pana Al-Mahdiego do winy za wiarygodne i w pełni rzetelne. Pan Al-Mahdi bardzo szczegółowo opisał wydarzenia, o których mowa, często dobrowolnie podając konkretne informacje, które nie były bezwzględnie konieczne do udowodnienia zarzutów. Izba była w stanie niezależnie potwierdzić zgodność prawie całej relacji pana Al-Mahdiego z dowodami przedstawionymi Izbie, co wyraźnie wskazuje, że cała relacja jest prawdziwa.

1. Ustalenia dotyczące art. 8 ust. 2 lit. e) pkt iv) Statutu

45. Fakty w sprawie wskazują, że jako szef Hisbah pan Al-Mahdi był odpowiedzialny za wykonanie [polecenia] zniszczenia 10 mauzoleów i meczetów wymienionych w poprzednim podrozdziale. Pan Al-Mahdi i towarzyszący mu napastnicy przeprowadzili atak na te budynki, powodując ich zniszczenie lub znaczne uszkodzenie.

46. Wszystkie te mauzolea i meczety były zarówno budynkami sakralnymi, jak i zabytkami historycznymi, o czym świadczy rola, jaką odgrywały w życiu kulturalnym Timbaktu, oraz status dziewięciu z tych budynków jako miejsc światowego dziedzictwa UNESCO. Nadanie tym budynkom takiego statusu przez UNESCO odzwierciedla ich szczególne znaczenie dla międzynarodowego dziedzictwa kulturowego, gdyż zwraca uwagę, że „szerokie rozpowszechnianie kultury i wychowania ludzkości w duchu sprawiedliwości, wolności i pokoju, jest niezbędne dla godności człowieka i jest świętym obowiązkiem, który wszystkie narody muszą wypełnić w duchu wzajemnej pomocy i troski” [preambuła Konstytucji UNESCO]. Atak na te mauzolea i meczety był oczywistym znieważeniem tych wartości; jak powiedział sam pan Al-Mahdi podczas ataku na meczet Dzinguereber:

Jest to prawdopodobnie najstarszy meczet w mieście, uznany za zabytek (...) za miejsce światowego dziedzictwa UNESCO. Krąży tyle plotek o tych sanktuariach (...). Te osły z UNESCO (...) myślą, że to jest dziedzictwo. Czy „dziedzictwo” obejmuje czczenie krów i drzew?

47. Te mauzolea i meczety wyraźnie były przedmiotem ataku, ponieważ dowody wskazują, że napastnicy celowo przechodzili [od niszczenia] jednego budynku do [niszczenia] drugiego w stosunkowo krótkim czasie.

48. Izba odnotowuje również wspólny *modus operandi*, zgodnie z którym zaatakowano każdy z budynków, [obejmujący takie elementy, jak] te same narzędzia i [obecność] uzbrojonych strażników chroniących napastników. Okoliczności ataku, a także oświadczenie pana Al-Mahdiego, że celem operacji było zniszczenie tych budynków, świadczą o tym, że sprawcy zamierzali przeprowadzić atak na te budynki.

49. Izba jest przekonana, że czyny te miały miejsce w kontekście niemiędzynarodowego konfliktu zbrojnego między malijskimi siłami rządowymi a grupami [zbrojnymi], w tym Ansar ad-Din i AKIM, i że były z nim związane. Dowody wskazują, że w owym czasie Ansar ad-Din i AKIM były zorganizowanymi grupami zbrojnymi, przy czym Izba odnotowuje w szczególności ich zdolność militarną do wyparcia armii malijskiej, zajęcia Timbaktu i sprawowania nad nim pewnej formy rządów przez około dziewięć miesięcy. W odniesieniu do wymogu, zgodnie z którym przemoc zbrojna musi spełniać pewien minimalny poziom intensywności, aby można ją było odróżnić od zwykłych wewnętrznych niepokojów i napięć, Izba zauważa, że fakt, iż grupy te sprawowały kontrolę nad tak dużą częścią Mali przez tak długi okres – wraz z wynikającym z tego wpływem na zainteresowaną ludność cywilną – wyraźnie wskazuje na wystarczający stopień intensywności

konfliktu. Przeprowadzenie ataku przez te grupy zbrojne nie byłoby możliwe bez zdobycia przez nie Timbaktu, a uzasadnienia przedstawione podczas ataku były takie same jak te, które grupy zbrojne przedstawiły w celu usprawiedliwienia przejęcia Timbaktu i ogólnie północnego Mali.

50. Izba zauważa również, że w aktach sprawy nie ma dowodów na jakąkolwiek zagraniczną interwencję przeciwko siłom malijskim w tym okresie, a strony nie twierdziły, że doszło do jakiegokolwiek zaangażowania innego państwa, które mogłoby potencjalnie wpłynąć na klasyfikację konfliktu. Oznacza to, że nie ma dowodów na to, iż konflikt zbrojny został umiędzynarodowiony lub powinien być od początku klasyfikowany jako międzynarodowy.

51. Biorąc pod uwagę, że pan Al-Mahdi i napastnicy mieli siedzibę w Timbaktu i działali w ramach miejskiej administracji Ansar ad-Din, Izba jest również przekonana, że sprawcy byli świadomi okoliczności faktycznych, które stanowiły o istnieniu konfliktu zbrojnego.

52. W świetle tych ustaleń Izba uznaje, że wszystkie elementy zbrodni wojennej polegającej na atakowaniu obiektów chronionych zostały ustalone.

2. Ustalenia dotyczące art. 25 ust. 3 lit. a) Statutu (współsprawstwo) i inne formy odpowiedzialności

i. Artykuł 25 ust. 3 lit. a) – współsprawstwo

53. Izba odnotowuje swoje ustalenia dotyczące udziału pana Al-Mahdiego w zbrodniach, w tym jego zaangażowanie w planowanie i przygotowanie ataku. Pan Al Mahdi był szefem Hisbah, jednej z czterech głównych instytucji utworzonych przez Ansar ad-Din i AKIM po zajęciu Timbaktu. Ponośli ogólną odpowiedzialność za fazę realizacji ataku, ustalając kolejność, w jakiej budynki miały być niszczone, dokonując niezbędnych przygotowań logistycznych i uzasadniając atak przed światem poprzez wywiady w mediach. Pan Al-Mahdi osobiście nadzorował sam atak – był obecny we wszystkich miejscach ataku i bezpośrednio uczestniczył w zniszczeniu pięciu chronionych budynków. Izba uważa, że wkład pana Al-Mahdiego można łącznie zakwalifikować jako istotny wkład z wynikającą z tego mocą udaremnienia popełnienia przestępstwa.

54. Izba jest również przekonana, że pan Al-Mahdi [podjął działania] w porozumieniu z innymi osobami, co doprowadziło do popełnienia przestępstw. Świadczą o tym:

- (i) rola odgrywana przez pana Al-Mahdiego w kierownictwie Ansar ad-Din;
- (ii) skuteczna decyzja podjęta przez pana Ag Ghaly'ego i innych przywódców o ataku na mauzolea/meczety;
- (iii) kazanie pana Al-Mahdiego na temat niszczenia budynków [wygłoszone] bezpośrednio przed atakiem;
- (iv) ustalenie przez pana Al-Mahdiego kolejności niszczenia budynków; oraz
- (v) skoordynowany i celowy sposób przeprowadzenia ataku.

55. Odnotowując bezpośredni udział pana Al-Mahdiego w wielu incydentach i jego rolę jako rzecznika prasowego w uzasadnianiu ataku, Izba jest również

przekonana, że pan Al-Mahdi osobiście spełnia podmiotowe znamiona przestępstw.

56. Z tych powodów Izba uznaje, że wszystkie elementy art. 25 ust. 3 lit. a) [dotyczące] współsprawstwa zostały ustalone.

[...]

61. Jak stwierdziła również Prokuratura, Izba zauważa, że pan Al-Mahdi nadzorował cały atak na wszystkie 10 budynków i że współsprawstwo obejmuje nie tylko jego fizyczny udział, ale także jego pozycję jako autorytetu w odniesieniu do popełnionych przestępstw. Izba stwierdza, że zaatakowanie wszystkich 10 mauzoleów/meczetów w roli współsprawcy najlepiej odzwierciedla odpowiedzialność karną pana Al-Mahdiego. Tym samym bezpośredni udział pana Al-Mahdiego w pięciu atakach potwierdza wnioski Izby, że przyczynił się on w istotny sposób do popełnienia zarzucanych mu przestępstw w ramach wspólnego planu przestępczego.

D. Wniosek

62. W świetle przyznania się [Oskarżonego] do winy, przeprowadzonych przesłuchań i przedstawionych dowodów Izba jest przekonana ponad wszelką wątpliwość, że wszystkie istotne fakty dotyczące zarzucanego przestępstwa zostały udowodnione.

63. Na podstawie art. 8 ust. 2 lit. e) pkt iv), art. 25 ust. 3 lit. a) i art. 65 ust. 2 Statutu Izba skazuje pana Al-Mahdiego jako współsprawcę ataku na następujące obiekty chronione w Timbuktu, Mali, między około 30 czerwca 2012 r. a 11 lipca 2012 r.:

- (i) mauzoleum Sidiego Mahmuda Ben Omara Mohameda Aquita;
- (ii) mauzoleum szejka Mohameda Mahmuda al-Arawaniego;
- (iii) mauzoleum szejka Sidiego el-Mohtara Ben Sidiego Muhammada al-Kabira al-Kuntiego;
- (iv) mauzoleum Alpha Moya;
- (v) mauzoleum szejka Muhamada el-Mikkiego;
- (vi) mauzoleum szejka Abdula Kassima Attouaty'ego;
- (vii) mauzoleum szejka Sidiego Ahmeda Ben Amara Arragadiego;
- (viii) drzwi meczetu Sidi Jahja i dwa mauzolea przylegające do meczetu Džinguereber, a mianowicie:
- (ix) mauzoleum Ahmeda Fulane i
- (x) mauzoleum Bahabera Babadié.

III. WYROK

64. Po stwierdzeniu, że pan Al-Mahdi jest odpowiedzialny jako współsprawca za celowy atak na wyżej wymienione obiekty chronione, Izba zajmie się teraz określeniem odpowiedniego wymiaru kary. Oświadczenia stron i uczestników [postępowania] zostały uwzględnione w analizie.

[...]

B. Analiza

[...]

1. Waga przestępstwa

[...]

77. Po pierwsze, Izba zauważa, że w przeciwieństwie do innych oskarżonych skazanych przez ten Trybunał, pan Al-Mahdi nie jest oskarżony o zbrodnie przeciwko osobom, ale o przestępstwo przeciwko mieniu. W ocenie Izby, nawet jeśli przestępstwa przeciwko mieniu są z natury poważne, mają na ogół mniejszą wagę niż przestępstwa przeciwko osobom.

78. W odniesieniu do rozmiaru wyrządzonych szkód Izba przypomina, że większość z 10 obiektów została całkowicie zniszczona. Co więcej, atak był starannie zaplanowany i trwał około 10 dni. Dodatkowo wpływ ataku na ludność był spotęgowany faktem, że został on nagłośniony w mediach. Izba odnotowuje również zeznania P-431 (malijskiego eksperta ds. kultury) i P-151 (świadka UNESCO), którzy wyjaśnili, że Timbuktu było miastem o symbolicznym znaczeniu i mitycznym wymiarze, które odegrało kluczową rolę w ekspansji islamu w tym regionie. Timbuktu jest sercem dziedzictwa kulturowego Mali, w szczególności dzięki rękopisom i mauzoleom świętych. Mauzolea odzwierciedlały część historii Timbuktu i jego rolę w ekspansji islamu. Miały wielkie znaczenie dla mieszkańców Timbuktu, którzy je podziwiali i byli do nich przywiązani. Odzwierciedlały ich związki z islamem i odgrywały rolę psychologiczną w tym sensie, że były postrzegane jako chroniące ludność Timbuktu. P-151 opisał również, jak mieszkańcy Timbuktu wspólnie dbali o utrzymanie mauzoleów w dobrym stanie w trakcie symbolicznych akcji konserwacyjnych angażujących całą społeczność – kobiety, osoby starsze i młodzież. Mauzolea należały do najbardziej cenionych budowli miasta i były odwiedzane przez mieszkańców, którzy wykorzystywali je jako miejsce modlitwy, a niektórzy jako miejsca pielgrzymek.

79. Dlatego też Izba uważa, że fakt, iż budynki będące celem ataku były nie tylko budynkami sakralnymi, ale miały również wartość symboliczną i emocjonalną dla mieszkańców Timbuktu, ma znaczenie dla oceny wagi popełnionego przestępstwa.

80. Ponadto wszystkie obiekty oprócz jednego (mauzoleum szejka Mohameda Mahouda Al-Arawaniego) były miejscami światowego dziedzictwa UNESCO, stąd atak na nie wydaje się mieć szczególną wagę, ponieważ ich zniszczenie dotyka nie tylko bezpośrednio ofiary przestępstwa, czyli wiernych i mieszkańców Timbuktu, ale także ludzi w całym Mali i społeczność międzynarodową. Izba odnotowuje zeznania P-431, który wskazał, że ludność Timbuktu zaprotestowała przeciwko zniszczeniu i nie chciała zrównania mauzoleów z ziemią. Świadek zeznał, że zniszczenie mauzoleów, do których ludność Timbuktu była emocjonalnie przywiązana, było działaniem wojennym, mającym na celu złamanie duszy mieszkańców Timbuktu. Ogólnie rzecz biorąc, ludność Mali, która uważała Timbuktu za powód do dumy, patrzyła na te czyny z oburzeniem. Ponadto P-151 opisał, jak cała

społeczność międzynarodowa, przekonana, że dziedzictwo jest częścią życia kulturalnego, cierpi w wyniku zniszczenia chronionych obiektów.

81. Wreszcie Izba zauważa, że przestępstwo zostało popełnione z pobudek religijnych. Rzeczywiście, w okresie, w którym rządziły terytorium Timbaktu, Ansar ad-Din i AKIM podjęły kroki w celu narzucenia ludności swoich edyktów religijnych. Utworzenie Hisbah, na czele którego stanął pan Al-Mahdi, miało na celu właśnie wykorzenienie wszelkich widocznych występków, które zidentyfikowano w Timbuktu. Jak ustalono w niniejszym wyroku, gdy przywódcy Ansar ad-Din odkryli praktyki mieszkańców Timbaktu, przeprowadzili kampanię wyjaśniającą, co należy, a czego nie należy robić w mauzoleach. W końcu postanowili zniszczyć te obiekty, aby położyć kres tym zabronionym praktykom. Izba uważa, że dyskryminacyjny motyw religijny, na który powołano się w celu [uzasadnienia] zniszczenia obiektów, ma niewątpliwie znaczenie dla oceny wagi przestępstwa.

82. Izba stwierdza, że przestępstwo, za które został skazany pan Al-Mahdi, ma znaczną wagę.

2. Niedopuszczalne postępowanie pana Al-Mahdiego

83. Odnosząc się do nagannego zachowania pana Al-Mahdiego, Izba wzięła pod uwagę następujące kryteria art. 145 ust. 1 lit. c): stopień jego udziału, stopień jego intencji oraz, do pewnego stopnia, środki użyte do popełnienia przestępstwa.

84. Izba przypomina, że stwierdziła, iż pan Al-Mahdi popełnił wspólnie z innymi osobami przestępstwo celowego ataku na chronione obiekty, o których była mowa wcześniej. Izba zauważa, że pan Al-Mahdi odegrał zasadniczą rolę w przeprowadzeniu ataku. Jako szefowi Hisbah powierzono mu wykonanie wspólnego planu. To on zorganizował całą logistykę ataku, nadzorował całą operację i jej wykonanie, zdecydował, w jakiej kolejności obiekty powinny zostać zniszczone, zgromadził i rozdał niezbędne narzędzia, zapewnił logistyczne i moralne wsparcie bezpośrednim sprawcom i ich nadzorował, a także był obecny w każdym miejscu [ataku].

85. W odniesieniu do intencji pana Al-Mahdiego Izba zauważa ponadto, że oprócz uczestnictwa w zniszczeniu każdego obiektu, pan Al-Mahdi osobiście uczestniczył w zniszczeniu co najmniej pięciu z nich. Co więcej, uzasadnił konieczność ataku, pisząc kazanie, które zostało odczytane przed atakiem, oraz wygłaszając publiczne przemówienia w czasie niszczenia [obektów].

[...]

ii. Okoliczności łagodzące: niechęć do popełnienia przestępstwa i środki wykonawcze

89. Izba zauważa, że pomimo zaakceptowania decyzji o zniszczeniu obiektów i pełnego zaangażowania w jej wykonanie pan Al-Mahdi początkowo nie chciał ich zniszczyć. Izba przypomina, że ustaliła, iż po zaobserwowaniu praktyk ludności Timbaktu pan Al-Mahdi wskazał, że nawet jeśli w islamskiej wspólnocie prawnej powszechnie uznano, że takie praktyki są zakazane, lepiej byłoby nie niszczyć

mauzoleów, aby zachować dobre stosunki z ludnością Timbuktu. Izba uznaje, że ta niechęć ma pewne znaczenie dla określenia wymiaru kary, i przywiązuje do niej wagę.

90. Izba wyjaśnia, że wbrew twierdzeniom obrony fakt, że pan Al-Mahdi popełnił przestępstwo w ramach zorganizowanej grupy, nie stanowi okoliczności łagodzącej. Jak ustalono w niniejszym wyroku, gdy decyzja o zniszczeniu obiektów została podjęta przez innych członków grupy, pan Al-Mahdi w pełni ją poparł i był w pełni zaangażowany w przeprowadzenie ataku.

91. Ponadto Izba zauważa, że poza zniszczeniem meczetu Dzinguereber, do którego zalecił użyć buldożera, pan Al-Mahdi odradzał używanie buldożera we wszystkich innych miejscach, aby nie uszkodzić grobów znajdujących się obok mauzoleów, i zadbał o to, by atakujący okazywali szacunek budowlom położonym w sąsiedztwie mauzoleów.

92. W odniesieniu do rzekomego braku kwalifikacji pana Al-Mahdiego do objęcia obowiązków szefa Hisbah Izba zauważa, że obrona nie próbuje w żaden sposób poprzeć tego argumentu, i dlatego go odrzuca.

93. Podsumowując, Izba uważa, że początkowa niechęć pana Al-Mahdiego do zniszczenia tych obiektów, jak również jego zalecenie, aby nie używać buldożera, stanowią okoliczności łagodzące.

3. Osobista sytuacja pana Al-Mahdiego

[...]

ii. Przyznanie się do winy

98. Izba zauważa, że pan Al-Mahdi przyznał się do winy. Ponadto Izba zauważa, że pan Al-Mahdi wziął odpowiedzialność za swoje czyny już w pierwszym dniu przesłuchania przez Prokuraturę. Następnie strony osiągnęły porozumienie na wystarczająco wczesnym etapie postępowania, a mianowicie przed potwierdzeniem zarzutów, co pozwoliło znacznie przyspieszyć [zakończenie] postępowania.

99. Ponadto pan Al-Mahdi nie tylko uznał swoją odpowiedzialność, ale także przedstawił szczegółową relację ze swoich działań, ułatwiając Izbie ustalenie faktów w sprawie.

100. Izba uważa, że przyznanie się do winy jest niewątpliwie okolicznością łagodzącą i nadaje jej znaczną wagę. W związku z tym Izba zauważa, że przyznanie się nastąpiło wcześniej, w pełni i wydaje się być szczere, kierowane rzeczywistym pragnieniem wzięcia odpowiedzialności za popełnione czyny i okazujące prawdziwą skruchę. To przyznanie się do winy niewątpliwie przyczyniło się do szybkiego rozstrzygnięcia tej sprawy, oszczędzając w ten sposób czas i zasoby Trybunału oraz chroniąc świadków i ofiary przed tym, co może być stresującą sytuacją, czyli składaniem zeznań w sądzie. Co więcej, to przyznanie się [do winy] może również przyczynić się do pokoju i pojednania w północnym Mali, łagodząc cierpienia moralne ofiar dzięki uznaniu znaczenia zniszczeń. Wreszcie takie przyznanie się może działać odstrasząco na innych, których kusi, by popełnić podobne

czyny w Mali i gdzie indziej. Izba zauważyła, że to przyznanie się nastąpiło jednak w obliczu przytłaczających dowodów wskazujących na winę pana Al-Mahdiego.

[...]

iv. Wyrażenie skruchy i współczucia dla ofiar

103. Izba zauważyła, że już w pierwszym dniu procesu pan Al-Mahdi wyraził szczerą skruchę z powodu swoich czynów. Izba zauważyła, że pan Al-Mahdi wyraził „głęboki żal i wielki ból”. Podkreślił, że wyrzuty sumienia, które odczuwał, dotyczyły szkód wyrządzonych jego rodzinie, społeczności w Timbuktu, jego krajowi i społeczności międzynarodowej. Pan Al-Mahdi nie tylko kategorycznie wyraził swoje wyrzuty sumienia, ale także złożył uroczystą obietnicę, że „był to pierwszy i ostatni bezprawny czyn, [jaki] kiedykolwiek popełni”.

[...]

C. Określenie wymiaru kary

[...]

109. [...] Izba skazuje pana Al-Mahdiego na 9 lat pozbawienia wolności.

[...]

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Situation in the Republic of Mali in the Case of the Prosecutor v. Ahmad Al Faqi Al Mahdi*, https://www.icc-cpi.int/CourtRecords/CR2016_07244.PDF (dostęp: 10.06.2021).

XIII

Inne dokumenty

118.

**Komunikat końcowy uczestników Międzynarodowego Seminarium
na temat: „Organizacja i planowanie ochrony zabytków
na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych”
(Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku, 15–19 maja 2005 r.)**

Komunikat jest efektem prac uczestników Międzynarodowego Seminarium poświęconego ochronie zabytków na wypadek sytuacji kryzysowej i konfliktu zbrojnego, ze szczególnym uwzględnieniem aspektu jej organizacji i planowania. Inicjatorem organizacji wydarzenia był płk Krzysztof Sałaciński z Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Uczestnicy skupili się na wymianie doświadczeń w przedmiotowym zakresie oraz podjęciu wspólnych inicjatyw w przyszłości dla lepszego ochrony dziedzictwa kultury.

* * *

Z inicjatywy Biura Spraw Obronnych Ministerstwa Kultury Rzeczypospolitej Polskiej i Departamentu Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury Litwy zorganizowano w Centralnym Muzeum Morskim w Gdańsku w dniach 15–19 maja 2005 r. Międzynarodowe Seminarium poświęcone wymianie doświadczeń w zakresie organizacji systemu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Celem Seminarium było doskonalenie form współpracy transgranicznej pomiędzy Rzeczpospolitą Polską a Republiką Litewską w zakresie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

W Międzynarodowym Seminarium uczestniczyli przedstawiciele Ministerstwa Kultury oraz Obrony Narodowej Polski i Litwy, służby ochrony zabytków, Centralnych Instytucji Kultury oraz stowarzyszeń.

W wyniku obrad plenarnych, dyskusji w grupach roboczych oraz zajęć warsztatowych Uczestnicy Międzynarodowego Seminarium wskazali na korzyści wynikające z wzajemnej współpracy na rzecz budowy zintegrowanych systemów ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.

Uczestnicy przyjęli następujące stanowisko:

I w zakresie edukacji dla bezpieczeństwa zabytków:

Szkolenie dla ochrony zabytków na wypadek nadzwyczajnych zagrożeń uznaje się jako fundamentalny element systemu ochrony zabytków. W celu wymiany doświadczeń w zakresie ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych uczestnicy postulują:

- zorganizować w 2006 r. na Litwie polsko-litewskie seminarium na temat organizacji i funkcjonowania systemu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych,
- zorganizować w Centrum Szkolenia Ochrony Ludności i Dóbr Kultury w Krakowie kurs dla grupy polsko-litewskiej.

II w zakresie upowszechniania problematyki ochrony zabytków:

- zorganizować w drugiej połowie grudnia 2005 r. w Wilnie i w Kownie wizytę roboczą połączoną z organizacją wystawy obrazującej działania Polski na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego w powojennym Iraku,
- zamierzają opublikować materiały z niniejszego Sympozjum.

Uczestnicy zalecają:

1. Prowadzić bilateralną współpracę w szczególności w zakresie:
 - wymiany opracowań dotyczących ochrony zabytków,
 - przekazywania informacji na temat rzeczywistych i potencjalnych zagrożeń dla zabytków,
 - udzielania pomocy zabytkom w sytuacjach szczególnych zagrożeń,
 - cyklicznej organizacji szkoleń, seminariów i innych form edukacji dla bezpieczeństwa zabytków.
2. Szeroko popularyzować we własnych społeczeństwach tematykę dotyczącą ochrony dóbr kultury na wypadek szczególnych zagrożeń.
3. Zintensyfikować dwustronną współpracę na terenach przygranicznych w zakresie organizacji systemów ochrony zabytków oraz wzajemnego reagowania w sytuacjach szczególnych zagrożeń.
4. Uczestnicy Sympozjum z uznaniem odnoszą się do aktywności ICBS – Międzynarodowego Komitetu Błękitnej Tarczy w zakresie wdrażania międzynarodowego programu „Błękitnej Tarczy” i wyrażają wolę wzajemnej współpracy w ramach tego Programu.

Uczestnicy Międzynarodowego Sympozjum dziękują polskim władzom za doskonałą ich organizację.

Niniejszy komunikat Końcowy został przyjęty przez Uczestników Sympozjum w dniu 18 maja 2005 roku w Gdańsku.

Ze strony litewskiej:

Państwowa Komisja Ochrony Zabytków
Departament Ochrony Zabytków przy Ministerstwie Kultury
Międzyresortowa Komisja do spraw Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego przy Ministrze Obrony Narodowej
Akademia Dziedzictwa Narodowego
Stowarzyszenie Muzeów

Ze strony polskiej:

Biurowo Spraw Obronnych Ministerstwa Kultury
Departament Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury

Departament Dziedzictwa Narodowego Ministerstwa Kultury
Krajowy Ośrodek Badań i Dokumentacji zabytków
Centralne Muzeum Morskie w Gdańsku

[...]

Źródło: Materiał udostępniony przez Dyrektora Muzeum Morskiego w Gdańsku.

**Wytyczne operacyjne do realizacji
Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego
(2015 r.)**

Wytyczne, przyjęte przez Rezolucję 6/MSP 4 i Rezolucję 8/MSP 5.CLT/HER/CHP/OG 1/REV (sierpień 2015 r.), dostarczają wyjaśnień i wskazówek odnośnie do wielu aspektów poruszonych w Konwencji o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego z 2001 r. oraz zawierają wzory dokumentów (m.in. formularz zgłoszenia odkrycia, wnioszek o przyznanie pomocy międzynarodowej czy prośba o akredytację).

* * *

ROZDZIAŁ I. WPROWADZENIE

A. KONWENCJA

1. Kontekst i treść Konwencji

1. Konwencja o ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego (zwana dalej „Konwencją”) została opracowana przez państwa członkowskie UNESCO w odpowiedzi na coraz większe szkody wyrządzone przez działalność człowieka zagrażającą zatopionym stanowiskom archeologicznym, w tym szkody mogące wynikać z działalności podlegających ich jurysdykcji, które przez przypadek wpływają na podwodne dziedzictwo kulturowe, takich jak np. pogłębianie, budowa rurociągów, wydobywanie minerałów, trałowanie i prace portowe. Konwencja stanowi również odpowiedź na głębokie obawy związane z coraz częstszym komercyjnym wykorzystywaniem podwodnego dziedzictwa kulturowego, w szczególności z pewnymi działaniami mającymi na celu sprzedaż, nabywanie lub wymianę podwodnego dziedzictwa kulturowego.

2. Konwencja ma na celu umożliwienie państwom lepszej ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego poprzez ustanowienie wysokich standardów ochrony i ułatwienie współpracy między państwami. Standardy ochrony przewidziane w Konwencji są porównywalne z tymi, które zapewniają inne konwencje UNESCO lub krajowe ustawodawstwo dotyczące dziedzictwa kulturowego na lądzie. Niemniej jednak są one specjalnie dostosowane do postępowania ze śladami ludzkiej egzystencji znajdującymi się pod wodą, mającymi charakter kulturowy, historyczny lub archeologiczny, i szanują ich specyfikę związaną m.in. z kruchością, dostępnością i środowiskiem podwodnym.

3. W dłuższej perspektywie Konwencja ma na celu zapewnienie odpowiedniej ochrony prawnej podwodnych stanowisk archeologicznych, niezależnie od ich lokalizacji. Powinno to umożliwić Państwom-Stronom współpracę i przyjęcie wspólnego podejścia do ochrony dziedzictwa oraz etycznego, naukowego zarządzania podwodnymi stanowiskami. Jej celem jest ujednolicenie ochrony dziedzictwa

znajdującego się pod wodą z ochroną dziedzictwa na lądzie oraz dostarczenie archeologom, organom państwowym i instytucjom zarządzającym stanowiskami norm dotyczących sposobu traktowania tego dziedzictwa.

4. Konwencja zawiera minimalne wymagania. Każde Państwo-Strona, jeśli sobie tego życzy, może zdecydować się na opracowanie jeszcze wyższych standardów ochrony, np. poprzez objęcie ochroną na poziomie krajowym także pozostałości znajdujących się pod wodą przez okres krótszy niż 100 lat.

Konwencja m.in.:

- określa podstawowe zasady ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego;
- zawiera postanowienia dotyczące systemu współpracy międzynarodowej;
- zawiera praktyczne zasady dotyczące interwencji i badania podwodnych miejsc dziedzictwa kulturowego.

5. Konwencja nie reguluje kwestii własności podwodnego dziedzictwa kulturowego ani nie narusza praw, jurysdykcji i obowiązków Państw-Stron wynikających z prawa międzynarodowego, w tym Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza (zwanej dalej „UNCLOS”). W przypadku pojawienia się wątpliwości co do interpretacji i stosowania Konwencji, będzie ona interpretowana i stosowana w kontekście i w sposób zgodny z prawem międzynarodowym, w tym z UNCLOS.

2. Zakres stosowania Konwencji

6. Konwencja ma zastosowanie, zgodnie z jej tekstem i zawartymi w niej ograniczeniami, do całej jurysdykcji jej Państw-Stron, chyba że zostanie zgłoszone zastrzeżenie na podstawie jej art. 29. Dotyczy to wód wewnętrznych, wód archipelagowych, mórz terytorialnych, stref przyległych, wyłącznych stref ekonomicznych (zwanymi dalej „WSE”) i szelfów kontynentalnych. Dotyczy to również Obszaru (dna morskiego i dna oceanicznego oraz ich podziemi znajdujących się poza granicami jurysdykcji krajowej). Konwencja chroni również dziedzictwo, które było lub jest tylko okresowo zanurzone w wodzie, częściowo lub całkowicie, przez co najmniej 100 lat, jak na przykład wraki lub pozostałości ludzkich siedzib znajdujących się na lądzie, ale okresowo zalewanych przez pływy.

7. Zasady dotyczące działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe, zawarte w załączniku do Konwencji (zwane dalej „Zasadami”), stanowią integralną część Konwencji. Mają one automatycznie zastosowanie do wód morskich z chwilą wejścia w życie Konwencji w stosunku do Państwa-Strony, zgodnie z jej postanowieniami. Każde Państwo-Strona lub terytorium może w każdej chwili oświadczyć, że Zasady będą miały zastosowanie do jego wód śródlądowych, które nie mają charakteru morskiego.

8. W chwili wyrażenia zgody na związanie się Konwencją państwo lub terytorium może złożyć Dyrektorowi Generalnemu UNESCO oświadczenie, że Konwencja nie będzie miała zastosowania do określonych części jego terytorium, wód wewnętrznych, wód archipelagowych lub mórz terytorialnych, i wskazać w nim powody takiej deklaracji. Państwo takie, w miarę możliwości i tak szybko, jak to możliwe, stworzy warunki, na których Konwencja będzie miała zastosowanie do obszarów

określonych w jego oświadczeniu, i w tym celu wycofa swoją deklarację w całości lub w części, gdy tylko warunki takie zostaną osiągnięte.

B. PAŃSTWA-STRONY KONWENCJI

1. Uwagi ogólne

9. Zachęca się państwa do przystąpienia do Konwencji poprzez jej ratyfikację, przyjęcie, zatwierdzenie (akty prawne dostępne dla państw członkowskich UNESCO) lub przystąpienie do Konwencji (akt prawny dostępny dla państw niebędących członkami UNESCO i terytoriów określonych w art. 26 ust. 2 lit. b). Lista Państw-Stron Konwencji oraz złożonych oświadczeń i zastrzeżeń jest dostępna na stronie internetowej UNESCO: www.unesco.org/en/underwater-cultural-heritage.

10. Przy pełnym poszanowaniu suwerenności lub jurysdykcji państw lub terytoriów, na których znajduje się podwodne dziedzictwo kulturowe, Państwa-Strony Konwencji uznają wspólny interes społeczności międzynarodowej, jakim jest współpraca w zakresie ochrony tego dziedzictwa. Państwa-Strony Konwencji mają m.in. obowiązek:

- i. indywidualnie lub wspólnie podejmować wszelkie odpowiednie środki, zgodne z Konwencją i prawem międzynarodowym, które są niezbędne do ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, wykorzystując w tym celu najlepsze dostępne środki, w szczególności te przewidziane w Zasadach, oraz stosownie do swoich możliwości;
- ii. współpracować w zakresie ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego;
- iii. zapobiegać inwazyjnym działaniom nakierowanym na podwodne dziedzictwo kulturowe, których celem jest jego komercyjne wykorzystanie, oraz unikać komercyjnego wykorzystywania podwodnego dziedzictwa kulturowego.

11. Zachęca się Państwa-Strony Konwencji do zapewnienia udziału szerokiego kręgu specjalistów, zarządców terenów, samorządów lokalnych i regionalnych, społeczności lokalnych, archeologów podwodnych, specjalistów ds. ochrony przyrody, organizacji pozarządowych (NGO) i ogółu społeczeństwa w ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego i we wdrażaniu Konwencji.

12. Zachęca się Państwa-Strony do organizowania regularnych spotkań swoich ekspertów ds. podwodnego dziedzictwa kulturowego w celu omówienia właściwego wdrażania Konwencji.

2. Właściwe organy

13. Państwa-Strony ustanowią właściwe organy lub, w stosownych przypadkach, wzmocnią te już istniejące, w celu zapewnienia utworzenia, utrzymywania i aktualizacji rejestru podwodnego dziedzictwa kulturowego, skutecznej ochrony, konserwacji, prezentacji i zarządzania podwodnym dziedzictwem kulturowym, a także prowadzenia badań i edukacji, aby zapewnić prawidłowe wdrażanie Konwencji.

14. Państwa-Strony prześlą Dyrektorowi Generalnemu nazwy i adresy swoich właściwych organów zajmujących się podwodnym dziedzictwem kulturowym.

Powinny też niezwłocznie poinformować go/ją o każdej zmianie w przekazanych danych.

15. Dyrektor Generalny udostępni wszystkim Państwom-Stronom zaktualizowaną listę zawierającą nazwy i adresy właściwych organów wszystkich Państw-Stron Konwencji za pośrednictwem strony internetowej: www.unesco.org/en/underwater-cultural-heritage.

[...]

ROZDZIAŁ III. OCHRONA OPERACYJNA

A. OCHRONA PODWODNEGO DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

29. Państwa-Strony współpracują i pomagają sobie nawzajem w zakresie ochrony i zarządzania podwodnym dziedzictwem kulturowym, w tym, jeżeli jest to wykonalne, poprzez współpracę w badaniach, wykopaliskach, dokumentacji, konserwacji, analizie i prezentacji takiego dziedzictwa. Taka ochrona obejmuje wszelkie środki niezbędne do uniknięcia komercyjnego wykorzystywania podwodnego dziedzictwa kulturowego poprzez handel, spekulacje, a nawet barter. Podwodnego dziedzictwa kulturowego nie można traktować jako dobra komercyjnego.

30. Państwa-Strony powinny w szczególności dążyć do:

- a) dzielenia się informacjami o planowanych, trwających i zakończonych projektach;
- b) udostępniania wiedzy fachowej i porad ekspertów;
- c) ułatwiania tworzenia i uczestnictwa w programach budowania potencjału, tworzenia muzeów specjalistycznych, realizacji programów edukacyjnych (na studiach licencjackich, magisterskich i podyplomowych) oraz wymiany wystaw; oraz
- d) wprowadzania mechanizmów i środków ułatwiających i wzmacniających dzielenie się wiedzą fachową i najlepszymi praktykami.

B. ZASADY

31. Integralną częścią Konwencji są Zasady dotyczące działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe. Wyznaczają one standardy dla wszystkich działań nakierowanych na ślady ludzkiej egzystencji w rozumieniu art. 1 ust. 1 Konwencji.

C. PODEJMOWANIE DZIAŁAŃ

32. Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe mogą być podejmowane wyłącznie pod kierownictwem i kontrolą oraz w stałej obecności wykwalifikowanego archeologa podwodnego o odpowiednich do danego projektu kompetencjach naukowych.

33. Wszystkie osoby wchodzące w skład zespołu projektowego muszą posiadać kwalifikacje w swojej specjalności i wykazać się kompetencjami odpowiednimi do ich roli (ról) w projekcie.

D. BADANIA

34. Odpowiednie przeanalizowanie [danego przypadku] jest warunkiem wstępnym podjęcia decyzji o pożądanych interwencjach i opracowaniu planu ochrony terenu.

35. Zachęca się Państwa-Strony do wykorzystywania w celach dochodzeniowych różnych nauk archeologicznych, np. archeologii, a konkretnie archeologii podwodnej i morskiej, archeobotaniki, archeozoologii, chemii, antropologii kulturowej, dendrochronologii, geologii, historii, dokumentacji historycznej, nauk fizycznych i informacyjnych oraz, w stosownych przypadkach, prześwietlania promieniami rentgenowskimi w celu gromadzenia danych archeologicznych.

36. [Państwa-Strony] powinny konsultować się z odpowiednio wykwalifikowanymi ekspertami w danych dziedzinach.

E. OCHRONA I WYKOPALISKA IN SITU

37. Ochrona podwodnego dziedzictwa kulturowego in situ jest uważana za rozwiązanie, które powinno być zastosowane w pierwszej kolejności, zanim zezwolono na jakiegokolwiek działania nakierowane na to dziedzictwo lub je podejmie. Działania powinny zostać dopuszczone [do realizacji] w sposób zgodny z zasadami ochrony oraz w celu wniesienia znaczącego wkładu w ochronę, poznanie lub wzbogacenie dziedzictwa.

38. Przed podjęciem decyzji o [podjęciu] środków lub czynności ochronnych należy ocenić:

- a) znaczenie danego obiektu;
- b) znaczenie oczekiwanego rezultatu interwencji;
- c) dostępne środki; oraz
- d) całość dziedzictwa znanego w regionie.

39. Należy zwrócić odpowiednią uwagę na znaczenie inwentaryzacji obiektów.

40. Działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe muszą wykorzystywać przede wszystkim nieniszczące techniki i metody badawcze, a nie dążyć do wydobycia obiektów. Jeżeli wykopanie lub wydobycie jest konieczne do celów badań naukowych lub ostatecznej ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego, stosowane metody i techniki muszą być jak najmniej niszczące i przyczyniać się do zachowania pozostałości.

41. Podobnie wszelkie działania nakierowane na podwodne dziedzictwo kulturowe muszą równoważyć wpływ na środowisko lub ewentualne szkody, jakie mogą powstać.

[...]

G. OCHRONA I KONSERWACJA

45. W razie potrzeby zaleca się nadzór [nad terenem] i fizyczną ochronę stanowisk, aby zniechęcić do ingerencji i uniknąć niszczenia zatopionych stanowisk archeologicznych, w tym ich plądrowania. Państwa-Strony powinny opracować

plany zarządzania stanowiskiem zgodnie z Zasadą 25 i zachęcać wszystkie władze krajowe podejmujące lub nadzorujące działalność do brania pod uwagę istnienia podwodnego dziedzictwa kulturowego.

46. Odzyskane podwodne dziedzictwo kulturowe będzie deponowane, konserwowane i zarządzane w sposób zapewniający jego długotrwałą ochronę. Należy zwrócić szczególną uwagę na specyficzne potrzeby konserwacji artefaktów wydobytych spod wody, jak np. wpływ tlenu, wpływ wysychania, powstawanie szkodliwych substancji.

H. DZIAŁANIA WPŁYWAJĄCE PRZYPADKOWO NA PODWODNE DZIEDZICTWO KULTUROWE

47. Każde Państwo-Strona zastosuje najlepsze możliwe środki, jakimi dysponuje, w celu zapobiegania lub łagodzenia wszelkich negatywnych skutków, jakie mogą wyniknąć z działalności podlegającej jego jurysdykcji, która ma przypadkowy wpływ na podwodne dziedzictwo kulturowe.

48. Państwa powinny dążyć do ustanowienia krajowych zasad wydawania zezwoleń na interwencje w obiektach podwodnego dziedzictwa kulturowego. Zasady te powinny obejmować również te działania, które tylko incydentalnie wpływają na obiekty podwodnego dziedzictwa kulturowego, a także obszary, na których takie obiekty mogą istnieć, choć nie ma co do tego pewności. Zachęca się państwa, by każda taka interwencja wymagała zgody właściwych organów krajowych, zgodnie z art. 22 ust. 1 Konwencji.

49. W stosownych przypadkach społeczności lokalne bezpośrednio związane z obiektami podwodnego dziedzictwa kulturowego powinny być zaangażowane we wszelkie działania nakierowane na to dziedzictwo.

[...]

J. BUDOWANIE ZDOLNOŚCI

52. Państwa-Strony będą współpracować w zakresie prowadzenia szkoleń z archeologii podwodnej, technik konserwacji podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz, na uzgodnionych warunkach, transferu technologii związanych z podwodnym dziedzictwem kulturowym, w tym m.in. poprzez:

- a) organizowanie i uczestniczenie w regionalnych i międzynarodowych programach szkoleniowych;
- b) szkolenie specjalistów do pracy przy badaniach i ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego; oraz
- c) tworzenie wyspecjalizowanych krajowych lub międzynarodowych instytucji szkoleniowych w zakresie archeologii podwodnej oraz badań nad podwodnym dziedzictwem kulturowym i konserwacją materiałów.

53. Zachęca się Państwa-Strony do opracowania i przyjęcia, w miarę możliwości, wspólnych standardów promowania kwalifikacji i kompetencji w zakresie archeologii podwodnej oraz do wymiany informacji na ten temat.

K. KORZYSTANIE [Z DZIEDZICTWA] I ŚWIADOMOŚĆ SPOŁECZNA

54. Państwa-Strony podejmą wszelkie możliwe środki w celu zwiększenia świadomości społecznej na temat wartości i znaczenia podwodnego dziedzictwa kulturowego oraz istotności jego ochrony na mocy Konwencji. Powinny one, m.in.:

- a) współpracować przy [organizacji] regionalnych lub międzynarodowych kampanii informacyjnych;
- b) sprzyjać publikowaniu informacji o ochronie i wartości podwodnego dziedzictwa kulturowego w mediach i Internecie;
- c) ułatwiać [organizację] imprez społecznościowych, grupowych lub publicznych poświęconych wzbogacaniu lub ochronie podwodnego dziedzictwa kulturowego, w tym w szczególności programów dla nurków, rybaków, żeglarzy, deweloperów terenów przybrzeżnych i morskich planistów przestrzennych;
- d) udostępniać, w stosownych przypadkach, ogólne informacje o podwodnym dziedzictwie kulturowym znajdującym się na ich terytorium;
- e) informować opinię publiczną o działaniach nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe i wydobywanie artefaktów, w tym o ich ostatecznym [miejscu] przechowywania; oraz
- f) podjąć wszelkie inne odpowiednie środki.

L. UDOSTĘPNIANIE INFORMACJI

55. Z zastrzeżeniem art. 19 ust. 3 Konwencji, zachęca się Państwa-Strony do dzielenia się z innymi Państwami-Stronami informacjami dotyczącymi podwodnego dziedzictwa kulturowego, w tym o odkryciach [stanowisk] i [ich] lokalizacji, dziedzictwie wydobytym lub odzyskanym niezgodnie z niniejszą Konwencją lub w inny sposób z naruszeniem prawa międzynarodowego, stosownej metodologii naukowej i technologii oraz zmianach prawnych związanych z takim dziedzictwem poprzez:

- a) udostępnianie informacji o rejestrach i bazach danych uprawnionym organom;
- b) publikowanie, w stosownych przypadkach, informacji o odkryciach i badaniach dotyczących podwodnego dziedzictwa kulturowego;
- c) udostępnianie pozostałym Państwom-Stronom i UNESCO statystyk dotyczących działań nakierowanych na podwodne dziedzictwo kulturowe.

56. Każde Państwo-Strona powinno podjąć wszelkie możliwe środki w celu rozpowszechniania informacji o podwodnym dziedzictwie kulturowym wydobytym lub odzyskanym niezgodnie z niniejszą Konwencją lub w inny sposób z naruszeniem prawa międzynarodowego, w tym, o ile to możliwe, za pośrednictwem odpowiednich międzynarodowych baz danych, oraz współpracować w tym zakresie z UNESCO i innymi organizacjami międzyrządowymi i rządowymi, jak np. z INTERPOL-em.

M. PROMOWANIE NAJLEPSZYCH PRAKTYK

57. Zachęca się Państwa-Strony do przedstawiania na Spotkaniu Państw-Stron propozycji krajowych, regionalnych lub międzynarodowych programów, projektów i działań na rzecz ochrony podwodnego dziedzictwa kulturowego w celu

dokonania wyboru i zatwierdzenia poprzez publikację i oznaczenie jako najlepszych praktyk, które najlepiej odzwierciedlają cele Konwencji i załączonych Zasad.

58. Przy wyborze i promowaniu programów, projektów i działań ochronnych Spotkanie Państw-Stron powinno zwracać szczególną uwagę na potrzeby krajów rozwijających się oraz na zasadę sprawiedliwego podziału geograficznego.

59. Takie programy, projekty i działania mogą być zakończone, w trakcie realizacji lub planowane w momencie, gdy są zgłaszane do wyboru i wypromowania.

N. MOBILIZACJA KRAJOWEGO I MIĘDZYNARODOWEGO WSPARCIA DLA KONWENCJI

60. Państwa-Strony powinny dążyć do i współpracować w celu mobilizacji międzynarodowego poparcia dla Konwencji i jej zasad poprzez ułatwianie:

- a) opracowywania publikacji dotyczących podwodnego dziedzictwa kulturowego, w tym publikowania wyników prac badawczych w tym zakresie;
- b) organizowania wystaw podwodnego dziedzictwa kulturowego lub jemu poświęconych;
- c) udostępniania informacji mediom;
- d) stosowania wszelkich innych odpowiednich środków.

[...]

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Operational Guidelines for the Convention on the Protection of the Underwater Cultural Heritage*, https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000234177_eng (dostęp: 19.01.2021).

Nota: Niniejsze tłumaczenie jest nieoficjalne i zostało opublikowane na wyłączną odpowiedzialność tłumacza i redaktorów.

120.

Rekomendacje krakowskie w sprawie ochrony dziedzictwa kultury (23–24 listopada 2016 r.)

Rekomendacje zostały przyjęte na zakończenie konferencji pt. „Dziedzictwo kultury wobec współczesnych zagrożeń i wyzwań” zorganizowanej w Międzynarodowym Centrum Kultury w Krakowie. Uczestnicy tego dwudniowego spotkania przyjęli zalecenia dla poprawy ochrony dziedzictwa kulturowego, która wymaga współpracy zarówno struktur międzynarodowych i krajowych, jak i regionalnych. W opinii uczestników konferencji wielopłaszczyznowe działania, w które zaangażowane są służby i podmioty wszystkich szczebli, będą w stanie przeciwdziałać aktom zniszczenia, nielegalnemu handlowi i innym działaniom degradacyjnym oraz wspólnie stworzyć zasady zarządzania miejscami zagrożonymi.

* * *

My uczestnicy międzynarodowej konferencji *Dziedzictwo kultury wobec współczesnych zagrożeń i wyzwań. Programy i kierunki działań*, odbywającej się w Krakowie w dniach 23–24 listopada 2016 roku,

wyrażając swoją wdzięczność polskiemu Ministerstwu Kultury i Dziedzictwa Narodowego za organizację konferencji,

przypominając zapisy Konwencji UNESCO, w szczególności zaś Konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego z 1954 roku wraz z dwoma Protokołami do Konwencji (z 1954 i 1999 roku), w szczególności zaś Protokołu drugiego z 1999 roku, Konwencji dotyczącej środków zmierzających do zakazu i zapobiegania nielegalnemu przywozowi, wywozowi i przenoszeniu własności dóbr kultury z 1970 roku oraz Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego z 1972 roku,

przypominając treść rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 2199 (2015)³⁷¹, w szczególności punkty 15–17, które wyrażają najwyższe potępienie wobec systematycznego niszczenia dziedzictwa i dóbr kultury w Iraku i Syrii, jednocześnie podkreślając skutki uboczne zniszczeń, czyli grabież starożytności, ich nielegalny wywóz oraz sprzedaż na czarnym rynku,

przyjmując rezolucję A/RES/70/76 Zgromadzenia Ogólnego ONZ o zwrocie i restytucji dóbr kulturalnych do krajów pochodzenia³⁷²,

³⁷¹ Pełny tekst zob. Resolution 2199 (2015) Adopted by the Security Council at its 7379th meeting, on 12 February 2015, [https://www.undocs.org/S/RES/2199%20\(2015\)](https://www.undocs.org/S/RES/2199%20(2015)) (dostęp: 03.09.2021) [przyp. red.].

³⁷² Pełny tekst zob. *Return or restitution of cultural property to the countries of origin*, Resolution adopted by the General Assembly on 9 December 2015, A/RES/70/76, <https://documents-dds-ny>.

pamiętając o trzeciej Rezolucji ICOM pod tytułem *Wzmacnianie ochrony dziedzictwa kultury w trakcie i po zakończeniu konfliktów zbrojnych, ataków terrorystycznych, rewolucji i niepokoju społecznych*³⁷³ przyjętej 9 lipca 2016 roku w Mediolanie, jak również o treści rozdziału drugiego Deklaracji UNESCO z Shenzhen o muzeach i kolekcjach przyjętej 12 listopada 2016 roku³⁷⁴, dotyczącej roli muzeów w ochronie dziedzictwa w czasie wojny i pokoju, jak również o innych dokumentach dotyczących bezpieczeństwa dziedzictwa kultury przygotowanych przez międzynarodowe organizacje i organy,

stwierdzając, że zarówno materialne, jak i niematerialne dziedzictwo kulturowe jest konieczne do poznania historii cywilizacji ludzkości,

wyrażając głębokie zaniepokojenie faktem, że niszczenie dziedzictwa kultury jest celowo wykorzystywane jako narzędzie wojny, mające za zadanie destabilizację oraz niszczenie społeczności, które staje się rosnącą tendencją na Bliskim Wschodzie, w Afryce i innych miejscach,

zauważając zarazem inicjatywę Republiki Francuskiej i Zjednoczonych Emiratów Arabskich polegającą na stworzeniu sieci „bezpiecznych schronień”, przeznaczonych dla ochrony dóbr kulturalnych w rejonach konfliktu oraz ustanowieniu międzynarodowego funduszu ochrony dóbr kulturalnych zagrożonych przez konflikty zbrojne i terroryzm,

uznając, że ochrona zagrożonego dziedzictwa kultury, zarówno w czasie trwania konfliktów zbrojnych, jak i w czasie pokoju, wymaga możliwie jak najszerzej i wzmocnionej współpracy na poziomie krajowym, regionalnym i międzynarodowym, by móc zmierzyć się wyzwaniem związanym z niszczeniem, nielegalnym handlem dobrami kulturalnymi i innymi przestępstwami, jak również stworzyć odpowiednie modele zarządzania miejscami zagrożonymi,

zalecamy, by wszystkie strony odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kultury:

1. Utworzyły regionalne, krajowe i międzynarodowe fundusze na rzecz ochrony dziedzictwa w razie wystąpienia zagrożeń, jak również fundusze umożliwiające stworzenie sieci „bezpiecznych schronień”, wspieranie już istniejących, działających pod egidą UNESCO oraz podlegających międzynarodowym traktatom i porozumieniom.
2. Przyjęły, o ile to konieczne, odpowiednie rozwiązania prawne, szczególnie zaś ratyfikowały konwencje UNESCO zwalniające wszystkie rodzaje

un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/415/91/PDF/N1541591.pdf?OpenElement (dostęp: 03.09.2021) [przyj. red.].

³⁷³ Pełny tekst Rezolucji zob. *Resolution No. 3 Strengthening the Protection of Cultural Heritage During and After Armed Conflict, Acts of Terrorism, Revolutions and Civil Strife*, Resolutions adopted by ICOM'S 31st General Assembly, Milan 2016, s. 4, https://icom.museum/wp-content/uploads/2018/07/ICOMs-Resolutions_2016_Eng.pdf (dostęp: 03.09.2021) [przyj. red.].

³⁷⁴ Pełny tekst deklaracji zob. *Shenzhen Declaration on Museums and Collections*, <https://icom-lithuania.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/40/2019/01/Shenzhen-DeclarationENG.pdf> (dostęp: 03.02.2021) [przyj. red.].

przestępstw przeciwko dziedzictwu kultury oraz wprowadziły system ochrony na najwyższym poziomie.

3. Stworzyły programy i strategie ochrony dziedzictwa kultury oraz system praktycznego ich wdrożenia na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym, działając we współpracy ze wspólnotami lokalnymi. Przygotowały *a priori* odpowiednią dokumentację (spisy inwentarza) nieruchomości i ruchomych obiektów dziedzictwa, kolekcji należących do muzeów, archiwów, bibliotek oraz innych zagrożonych miejsc historycznych. Inwestowały w programy budowania umiejętności oraz inicjatywy szkoleniowe w zakresie pierwszej pomocy niesionej dziedzictwu kultury i innym obiektom.

4. Stworzyły zintegrowane sieci gromadzące i udostępniające informacje i dane o dobrych praktykach i doświadczeniach związanych z bezpieczeństwem dziedzictwa kultury, dotyczących zagrożenia zarówno przez katastrofy naturalne, zmiany klimatyczne, konflikty zbrojne, jak również ataki terrorystyczne oraz nielegalny wywóz i handel dobrami kulturalnymi. Te procesy mogą doprowadzić do stworzenia systemu szybkiego reagowania i monitorowania, który obejmowałby muzea, archiwa, biblioteki oraz inne ważne instytucje i służby na poziomie regionalnym i międzynarodowym.

5. Stworzyły i rozwijały programy edukacyjne, począwszy od działań na podstawowym poziomie edukacji, poprzez zaawansowane specjalistyczne programy poświęcone konieczności ochrony dziedzictwa kultury, podnoszące świadomość związaną z nielegalnym wywozem i handlem dobrami kulturalnymi oraz metodom zapobiegania podobnym przestępstwom.

Źródło: *Muzeum bezpieczne*, red. H. Jędras, P. Jaskanis, Kraków 2018, s. 119–121.

Nota: *Materiał opublikowany dzięki uprzejmości TAIWPN UNIVERSITAS.*

121.

Rekomendacja warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego (8 maja 2018 r.)

Rekomendacja stanowi spuściznę zorganizowanej w 2018 r. w Warszawie konferencji międzynarodowej pt. *The Challenges of World Heritage Recovery. International Conference on Reconstruction*. Prezentuje ona wytyczne, jakie powinny być przestrzegane przy realizacji projektów odbudowy zabytków architektury, zwłaszcza na terenie miast historycznych. Rekomendacja została zaprezentowana uczestnikom 42. sesji UNESCO w Bahrajnie. Do najważniejszych zaleceń zawartych w dokumencie należy zaliczyć: poszanowanie wartości, uwzględnienie potrzeb społeczności, praca w oparciu o doktrynę konserwatorską, zarządzanie procesem odbudowy oraz edukacja społeczna towarzysząca prowadzonym działaniom.

* * *

1. My, 200 uczestników z ponad 30 krajów reprezentujących różne regiony świata, w tym instytucje z Polski, Światowy sojusz na rzecz przeciwdziałania kryzysom miejskim, ICOMOS, ICCROM, Bank Światowy, UNISDR i UNESCO, zgromadzeni na Zamku Królewskim w Warszawie z okazji międzynarodowej konferencji o rekonstrukcji pt. „Odbudowa światowego dziedzictwa – wyzwania” (6–8 maja 2018 r.), pragniemy wyrazić naszą wdzięczność i słowa uznania dla polskich władz za gościnność i intelektualne przewodnictwo oraz za zapewnienie w Warszawie forum do refleksji nad zasadami, którymi należy się kierować przy odbudowie i rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa po zniszczeniach w wyniku konfliktów zbrojnych lub katastrof spowodowanych siłami przyrody, zgodnie z decyzją 41 COM 7 Komitetu Światowego Dziedzictwa, przyjętą w lipcu 2017 r. w Krakowie³⁷⁵.

2. Uznając Warszawę, która była miejscem obrad, za najbardziej istotny i inspirujący punkt odniesienia dla naszych rozważań, biorąc pod uwagę tragedię umyślnego zniszczenia miasta podczas II wojny światowej, a następnie służącą przykładem odbudowę jego historycznego centrum, stanowiącą dowód siły ducha i determinacji narodu polskiego w odbudowaniu tożsamości kulturowej, potwierdzonej wpisem „Historycznego Centrum Warszawy” na Listę światowego dziedzictwa UNESCO w 1980 r. oraz wpisem „Archiwum Biura Odbudowy Stolicy” (Archiwum BOS) na Listę Pamięci Świata UNESCO w 2011 r.

³⁷⁵ Decision 41 COM 7 State of Conservation of the Properties Inscribed on the World Heritage List zob. <https://whc.unesco.org/en/decisions/6940/> (Dostęp 15.08.2021)

3. Wyrażając głębokie zaniepokojenie rosnącym oddziaływaniem konfliktów zbrojnych i katastrof naturalnych na ważne miejsca dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, w tym na dobra światowego dziedzictwa, które to w ostatnich latach spowodowało ich rozległe zniszczenia na skalę porównywalną do zniszczeń powstałych w wyniku II wojny światowej, w szczególności w historycznych obszarach miejskich i na stanowiskach archeologicznych.

4. Potępiając z całą stanowczością liczne umyślne ataki na dobra kultury i wszelkie formy polityki „czystek” na tle kulturowym, mające na celu likwidację różnorodności, podsycanie do przemocy na tle religijnym i pozbawienie dotkniętej tragedią ludności korzystania z praw człowieka, w tym praw kulturalnych.

5. Mając świadomość istnienia stosownych międzynarodowych instrumentów prawnych i przyjętej doktryny dotyczącej dziedzictwa kulturowego oraz potrzeby zagwarantowania, w kontekście Konwencji światowego dziedzictwa, by proces rekonstrukcji był podejmowany wyłącznie w wyjątkowych okolicznościach, w sposób zapewniający ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości danego dobra i spełnienie warunków autentyczności i integralności.

6. Uznając jednocześnie uzasadnione dążenie zainteresowanych społeczności do przezwyciężenia traumy wynikającej z konfliktów, wojen i katastrof naturalnych poprzez jak najszybsze odbudowywanie miast i wsi – a w szczególności ich zniszczonego dziedzictwa kulturowego – jako sposobu potwierdzenia ich tożsamości, przywrócenia godności oraz stworzenia warunków zrównoważonej odbudowy społecznej i gospodarczej.

7. Uważając ponadto, że odbudowa dziedzictwa kulturowego utraconego i częściowo zniszczonego w wyniku konfliktu zbrojnego stwarza jedyne w swoim rodzaju możliwości, zwłaszcza w zakresie procesów stabilizacji, wspierania wzajemnego uznania, promowania dialogu i tworzenia podstaw do pojednania między wszystkimi grupami społecznymi, szczególnie na obszarach charakteryzujących się dużą różnorodnością kulturową i/lub przyjmujących znaczną liczbę uchodźców z innych krajów i/lub uchodźców wewnętrznych, co w przyszłości może skutkować nowym podejściem do procesu odbudowy i rekonstrukcji.

8. Uznając również, na podstawie niedawnych doświadczeń w zakresie odbudowy dziedzictwa kulturowego w krajach dotkniętych konfliktami zbrojnymi i katastrofami naturalnymi, a także przeglądu licznych wcześniejszych studiów przypadków oraz licznych spotkań i warsztatów na ten temat, które odbyły się w wielu częściach świata, fakt, że dziedzictwo kulturowe jest ściśle powiązane z kwestiami humanitarnymi, bezpieczeństwa oraz budowania pokoju, i jako takie nie powinno być rozpatrywane w oderwaniu od innych szerszych kwestii społecznych, gospodarczych i środowiskowych w kontekście polityki oraz planów odbudowy i rekonstrukcji po zakończeniu konfliktu lub katastrofie naturalnej.

9. Mając na uwadze art. 5 Konwencji światowego dziedzictwa, wzywający Państwa-Strony, aby prowadziły „politykę ogólną zmierzającą do wyznaczenia dziedzictwu kulturalnemu i naturalnemu odpowiedniej funkcji w życiu zbiorowym”, oraz dokument z 2015 r. pn. Polityka w sprawie włączenia perspektywy

zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa³⁷⁶, jesteśmy przekonani, że każde pokolenie ma prawo wносить wkład w dorobek ludzkości oraz przyczynić się do dobrobytu obecnych i przyszłych pokoleń, między innymi poprzez przystosowywanie się do naturalnych i historycznych procesów zmian i transformacji.

10. Świadomi również nowych możliwości, jakie stwarzają rozwijające się technologie, w szczególności w zakresie cyfrowego zapisu 3D i odtwarzania w wysokiej jakości materialnych atrybutów dóbr dziedzictwa kulturowego, a także związanych z tym wątpliwości etycznych dotyczące ich ewentualnej odbudowy.

11. Uważając, że istnieje potrzeba opracowania dalszych wytycznych, aby pomóc Państwom-Stronom, zarządom miejsc, specjalistom i społecznościom w rozwiązywaniu wielopłaszczyznowych problemów, jakie niesie ze sobą odbudowa, z należytym uwzględnieniem kontekstu społecznego i gospodarczego, krótko- i długoterminowych potrzeb odnoszących się do dóbr dziedzictwa oraz ich wyjątkowej uniwersalnej wartości (ang. Outstanding Universal Value – OUV).

W związku z tym, w oparciu o dyskusje prowadzone podczas konferencji, **proponujemy następujące zasady, których lista nie jest wyczerpująca:**

Terminologia

W sytuacjach następujących po zakończeniu konfliktu i ustaniu katastrofy nadrzędnym celem staje się odrodzenie społeczeństwa. Służy temu umacnianie pokoju i bezpieczeństwa oraz przywracanie lub ulepszanie zasobów, systemów i działań gospodarczych, materialnych, społecznych, kulturowych i środowiskowych danej społeczności lub społeczeństwa dotkniętego skutkami konfliktu lub katastrofy, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju i zasadą „lepszego odbudowy” (ang. build back better). Istotnym elementem tego procesu jest odbudowa (przywracanie do funkcjonowania) dziedzictwa, co może obejmować również rekonstrukcję.

Określenie „rekonstrukcja” w kontekście światowego dziedzictwa jest rozumiane jako proces techniczny mający na celu przywrócenie zasobów materialnych i infrastruktury, które zostały zniszczone lub poważnie ucierpiały w następstwie konfliktu zbrojnego czy katastrofy naturalnej. Ważne jest, aby w tym kontekście podkreślić, że tego typu rekonstrukcja dóbr materialnych musi uwzględniać związane z nimi praktyki niematerialne, wierzenia i tradycyjną wiedzę, które są niezbędne dla podtrzymania wartości kulturowych społeczności lokalnych.

Wartości

Przed podjęciem jakiegokolwiek decyzji dotyczącej propozycji odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa, konieczne jest zrozumienie wartości, które uzasadniały wpisanie danego dobra na Listę światowego dziedzictwa i związanych z nim atrybutów. Równie istotne jest zrozumienie i włączenie do procesu odbudowy wartości

³⁷⁶ Wersja angielska i francuska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://whc.unesco.org/en/sustainabledevelopment/> (dostęp: 18.12.2020).

dziedzictwa określonych przez społeczności lokalne, w tym nowych wartości wynikających z traumatycznych wydarzeń związanych z jego zniszczeniem, wraz z ich odpowiednimi materialnymi atrybutami i związanymi z nimi niematerialnymi praktykami kulturowymi oraz wiedzą tradycyjną. Ocena autentyczności powinna uwzględniać uznane wartości dobra zgodnie z Dokumentem z Nara o autentyczności z 1994 roku³⁷⁷, podkreślając zarówno wartości materialne, jak i pozostałe.

Doktryna konserwatorska

Przy podejmowaniu decyzji o odbudowie i rekonstrukcji należy wziąć pod uwagę doktrynę konserwatorską, która ma na celu ochronę wyjątkowej uniwersalnej wartości dobra. Począwszy od lat dziewięćdziesiątych XX wieku, w wyniku wprowadzenia koncepcji krajobrazu kulturowego i Dokumentu z Nara o autentyczności z 1994 r. nastąpiła zmiana doktryny w kierunku uwzględniania wymiaru niematerialnego. Występowanie związków z dziedzictwem niematerialnym należy ujmować w ramach istniejącej doktryny konserwatorskiej.

Społeczności

Decyzje o odbudowie i rekonstrukcji powinny być podejmowane w oparciu o podejście ukierunkowane na ludzi i w pełni angażować społeczności lokalne oraz, w określonych przypadkach, ludność rdzenną, a także inne zainteresowane strony. Odbudowa i rekonstrukcja powinny umożliwiać ludziom łączność z ich dziedzictwem, tożsamością i historią. Przy odbudowie dziedzictwa należy brać pod uwagę sprawiedliwość społeczną i tytuły własności oraz stosować podejście oparte na prawach, które zapewniłoby pełne uczestnictwo w życiu kulturalnym, wolność wypowiedzi i dostęp do dziedzictwa kulturowego wszystkim osobom i grupom, w tym, w określonych przypadkach, uchodźcom z innych krajów i uchodźcom wewnętrznym. Jest ważne, aby w każdym programie odbudowy określić prawa kulturalne i ich posiadaczy oraz uzyskać ich uprzednią i świadomą zgodę na kluczowe decyzje, zgodnie z odpowiednimi zapisami Wytocznych operacyjnych do realizacji Konwencji światowego dziedzictwa³⁷⁸ oraz dokumentu z 2015 r. pn. Polityka w sprawie włączenia perspektywy zrównoważonego rozwoju do procesów Konwencji światowego dziedzictwa.

Czas na refleksję

Uznając potrzebę jak najszybszego powrotu, należy poświęcić wystarczająco dużo czasu na refleksję przed podjęciem decyzji. Decyzje powinny zapadać stopniowo i komplementarnie z uwzględnieniem faktu, że po traumatycznych wydarzeniach następują zmiany wartości, a także biorąc pod uwagę wyzwania związane z zapewnieniem w pełni integracyjnego i partycypacyjnego procesu

³⁷⁷ Wersja polska dokumentu jest dostępna na stronie internetowej: <https://www.nid.pl/upload/iblock/707/70754565f4de522132f2372a798c314e.pdf> (dostęp: 8.08.2018).

³⁷⁸ Wersja polskojęzyczna dokumentu dostępna jest na stronie internetowej: https://www.unesco.pl/fileadmin/user_upload/pdf/Konwencje__deklaracje__raporty/Wytoczne_Operacyjne_do_realizacji_Konwencji_Swiatowego_Dziedzictwa_UNESCO_-_2012_1_.pdf (dostęp: 26.03.2022) [przyp. red.].

konsultacji oraz złożone relacje między dziedzictwem kulturowym a innymi potrzebami społecznymi w kontekście odbudowy i rekonstrukcji po zakończeniu konfliktu czy po katastrofie.

Odporność, umiejętności i zrównoważony rozwój

Budowanie odporności (przygotowanie) na ewentualność zniszczeń i katastrof ma zasadnicze znaczenie dla sprostania takim sytuacjom. Przy odbudowie dziedzictwa kulturowego w następstwie konfliktu zbrojnego lub katastrofy naturalnej konieczne jest ograniczenie istniejących słabości strukturalnych i społecznych, między innymi poprzez zastosowanie zasady „lepszego odbudowy” (ang. build back better) oraz poprawę jakości życia, przy jednoczesnym zachowaniu w jak największym stopniu wartości kulturowych. Niezbędne jest również inwestowanie w długoterminowe budowanie umiejętności w zakresie zarządzania ryzykiem w związku z katastrofami i w dziedzinie technik konserwatorskich, zwłaszcza w odniesieniu do rzemieślników, w celu zapewnienia zrównoważonej przyszłości miejsc dziedzictwa.

Pamięć i pojednanie

Upamiętnienie zniszczeń powinno być rozważane pod kątem dobra danej społeczności i zainteresowanych stron. Można to osiągnąć, w zależności od sytuacji, poprzez interpretację lub prezentację miejsca, zachowując wybrane pozostałości po zniszczeniach w celach związanych z właściwym upamiętnieniem, edukacją i informowaniem odwiedzających. W odniesieniu do odbudowy i rekonstrukcji po konfliktach zbrojnych, tego typu miejsca powinny w jak największym stopniu uwzględniać wspólną narrację traumatycznych wydarzeń, które doprowadziły do zniszczenia, odzwierciedlającą poglądy wszystkich grup społecznych, tak aby wspierać wzajemne zrozumienie i spójność społeczną oraz stworzyć warunki dla pojednania.

Dokumentacja

Właściwa dokumentacja i inwentaryzacja, w tym dokumentacja metod budowlanych, ma kluczowe znaczenie dla pomyślnej odbudowy dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienia ochrony jego wyjątkowej uniwersalnej wartości oraz [tego, że] spełnia kryteria autentyczności i integralności. Dokumentacja i jej regularne aktualizowanie, przy jak najlepszym wykorzystaniu możliwości oferowanych przez nowe technologie, są istotnym elementem zarządzania wszystkimi miejscami, tak aby w przypadku katastrofy dostępne dane stanowiły podstawę działań podejmowanych po traumatycznych wydarzeniach. Ważne jest również dokumentowanie czynności wykonywanych w trakcie i po rekonstrukcji. Proces ten nie powinien ograniczać się do materialnych aspektów budynków, miejsc i zbiorów, lecz uwzględniać również związki społeczne i gospodarcze między nimi a społecznościami. W przypadku braku dokumentacji technicznej, w określonych sytuacjach wskazówek przy odbudowie może dostarczać tradycyjna wiedza i pamięć społeczna związana z danym miejscem. Mając na uwadze przyszłe potrzeby, ważne jest również dokumentowanie procesu podejmowania decyzji w trakcie rekonstrukcji.

Zarządzanie

Kluczem do udanej rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego jest ustanowienie takiego systemu zarządzania, który umożliwia proces pełnego uczestnictwa i jest oparty na wszechstronnej analizie kontekstu i jasnej strategii działania, w tym mechanizmów koordynacji podmiotów krajowych i międzynarodowych, a także jest wspierany przez skuteczną politykę komunikacji społecznej. W tym procesie istotne jest, aby troska o dziedzictwo kulturowe została włączona do polityki i planów innych sektorów zaangażowanych w działania na rzecz odbudowy i rekonstrukcji, w tym budownictwa mieszkaniowego, infrastruktury, rozwoju gospodarczego, edukacji i komunikacji, między innymi poprzez odpowiednie mechanizmy koordynacji międzyinstytucjonalnej.

Planowanie

Zasadnicze znaczenie ma opracowywanie projektów odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa w szerszym kontekście planowania urbanistycznego, z uwzględnieniem zarówno atrybutów materialnych, jak i sieci powiązań i zastosowań, z którymi są one związane. Istnieje wiele narzędzi planistycznych służących opracowywaniu specjalnych planów i projektów mających na celu odbudowę i rekonstrukcję dziedzictwa. Szczególnie użyteczne w kontekście miejskim jest podejście oparte na koncepcie Historycznego krajobrazu miejskiego (ang. Historic Urban Landscape – HUL). Władze powinny wykorzystywać tego typu narzędzia w celu opracowania wytycznych dla lokalnych właścicieli w kwestiach dotyczących materiałów, typologii i kolorystyki, aby określić ogólne podejście do odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego, przy jednoczesnym zapewnieniu elastyczności tego procesu. Strategie w zakresie planowania odbudowy dziedzictwa powinny również uwzględniać jako priorytet inwestowanie w rewitalizację otwartych przestrzeni publicznych, ponieważ są one elementem umożliwiającym zaangażowanie społeczności w podejmowanie decyzji o przyszłości swoich miast. Ważne jest również, aby w pracach planistycznych były w pełni uwzględniane kwestie własności i przepisy prawne.

Edukacja i podnoszenie świadomości

Jednym z istotnych sposobów zapobiegania niszczeniu dziedzictwa kulturowego i wspierania jego odbudowy po zakończeniu konfliktu zbrojnego czy katastrofy naturalnej jest promowanie wiedzy, doceniania i poszanowania różnorodności kultur i dziedzictwa, w szczególności poprzez programy edukacyjne na wszystkich poziomach nauczania oraz inicjatywy na rzecz podnoszenia świadomości.

Poniższe rekomendacje kierujemy do:

Komitetu Światowego Dziedzictwa

Opracowanie wytycznych dotyczących odbudowy i rekonstrukcji dóbr światowego dziedzictwa, w tym poradników (ang. Resource Manuals), dalsze opracowywanie studiów przypadków i przykładów najlepszych praktyk, z uwzględnieniem zasad wymienionych powyżej.

Państw-Stron Konwencji światowego dziedzictwa

Wykorzystanie konceptu Historycznego krajobrazu miejskiego (HUL), a także zintegrowanego podejścia do zarządzania w celu osiągnięcia całościowego podejścia do rekonstrukcji umożliwiającego odbudowę po katastrofie.

Organizacji doradczych

Rozważenie wyjaśnienia doktryny konserwatorskiej, w zakresie dotyczącym rekonstrukcji, poprzez przegląd dotychczasowego dorobku kart, deklaracji i rekomendacji, dalsze opracowywanie studiów przypadków, jak również udzielanie, w razie potrzeby, konkretnych porad Państwom-Stronom.

UNESCO, Banku Światowego oraz innych agend ONZ i organów międzynarodowych

Potwierdzenie, że dziedzictwo kulturowe i przyrodnicze, w tym światowe dziedzictwo, stanowi istotny i integralny element odbudowy i rozwoju zrównoważonych społeczności w dążeniu do realizacji Agendy zrównoważonego rozwoju 2030 oraz zapewnienie w związku z tym niezbędnych mechanizmów koordynacji na poziomie międzynarodowym.

Warszawa, 8 maja 2018 r.

Źródło: Rekomendacja warszawska w sprawie odbudowy i rekonstrukcji dziedzictwa kulturowego, Warszawa 2018, s. 33–41.

**Deklaracja z Rio de Janeiro w sprawie zmniejszenia ryzyka
pożarowego dla dziedzictwa kulturowego**
(czerwiec 2019 r.)

Preambuła

Pożar jest głównym zagrożeniem dla zasobów dziedzictwa kulturowego na całym świecie. Chociaż z punktu widzenia pojedynczej instytucji może się to wydawać rzadkim wydarzeniem, gdy weźmie się pod uwagę całe dziedzictwo narodu, [okaże się,] że duże pożary są znacznie częstsze. Ponadto mają zazwyczaj katastrofalne skutki, doprowadzając do całkowitej lub prawie całkowitej utraty danego dobra kultury. Większości pożarów dotyczących instytucje dziedzictwa kulturowego można uniknąć lub znacznie ograniczyć [ich skalę] dzięki odpowiednim procedurom konserwacji i bezpieczeństwa. Aby zapobiegać katastrofom pożarowym, niezbędna jest gotowość na wypadek sytuacji kryzysowych, lecz nie może to być jedyna strategia. Istnieje wyraźna potrzeba promowania skuteczniejszych przepisów i zasad, aby stymulować [rozwój] badań i stosowanie odpowiednich technologii bezpieczeństwa przeciwpożarowego, stworzyć kulturę zapobiegania pożarom w organizacjach zajmujących się dziedzictwem kulturowym oraz zwiększyć świadomość społeczeństwa na ten temat.

Niniejsza deklaracja zawiera zalecenia sformułowane przez specjalistyczne forum w celu zaspokojenia wyżej wymienionych potrzeb. Forum odbyło się podczas Międzynarodowego Seminarium „Dziedzictwo w ogniu: kto następny? Zarządzanie ryzykiem pożarowym dla dziedzictwa kulturowego” (26–28 czerwca 2019 r., Rio de Janeiro, Brazylia). Wzięło w nim udział ponad trzydziestu specjalistów z ośmiu krajów, reprezentujących różnorodne dziedziny i dyscypliny, w tym specjaliści zarządzający dziedzictwem kulturowym, udzielający pierwszej pomocy kulturalnej, konserwatorzy, badacze, specjaliści od przepisów przeciwpożarowych, inżynierzy pożarnictwa, komendanci straży pożarnej, rzeczoznawcy ds. ryzyka związanego z dziedzictwem oraz eksperci ds. ubezpieczeń.

Zalecenia

1. Biorąc pod uwagę brak solidnej i konkretnej polityki prawnej w zakresie ochrony przeciwpożarowej budynków i zbiorów dziedzictwa kulturowego, zalecamy, aby przepisy przeciwpożarowe w każdym kraju uwzględniały, w stosownych przypadkach, kwestie związane z ochroną dóbr kultury. W miarę możliwości należy wdrażać i egzekwować kodeksy i wytyczne oparte na wydajności, które uwzględniają istniejące zagrożenia i podatności na nie, zamiast stosować ogólne, nakazowe wymagania.
2. Biorąc pod uwagę, że sektor dziedzictwa kulturowego nie ma dostępu do przydatnych statystyk przeciwpożarowych, które pozwoliłyby scharakteryzować ryzyko dla obiektów dziedzictwa oraz uzasadnić politykę i finansowanie działań na

rzecz poprawy ochrony przeciwpożarowej, zalecamy opracowanie prostego, uniwersalnego i obowiązkowego systemu danych o zdarzeniach pożarowych.

3. Biorąc pod uwagę powszechne zapotrzebowanie na projekty z zakresu bezpieczeństwa przeciwpożarowego oraz wysoki koszt wielu środków ochrony przeciwpożarowej, zalecamy ustanowienie stałego finansowania takich projektów ze środków publicznych, wspieranego przez odpowiednie oceny adekwatności i opłacalności propozycji, aby uzasadnić i ustalić priorytety inwestycji, które mają być realizowane w budynkach i zbiorach dziedzictwa kulturowego.

4. Mając na uwadze potrzebę bezpiecznego przystosowania budynków zabytkowych do współczesnego użytkowania i wymagań, zalecamy priorytetowe zatwierdzanie projektów ochrony przeciwpożarowej w takich obiektach oraz rozwiązania respektujących autentyczność i walory estetyczne obiektu.

5. Biorąc pod uwagę zróżnicowane możliwości instytucji dziedzictwa kulturowego w zakresie ochrony przeciwpożarowej, zalecamy prowadzenie badań zbierających systematycznie odpowiednie dane od tych instytucji w celu właściwego odwzorowania i scharakteryzowania poziomu bezpieczeństwa przeciwpożarowego w całym sektorze, co pozwoli na bardziej skuteczne ustalanie priorytetów.

6. Biorąc pod uwagę ogólny brak wiedzy w sektorze dziedzictwa kulturowego na temat istniejących możliwości w zakresie systemów ochrony przeciwpożarowej, zalecamy zebranie i porównanie alternatywnych metod zapobiegania pożarom, wykrywania, ograniczania [zasięgu] i gaszenia pożarów, które mogłyby zaspokoić potrzeby szerokiej gamy dóbr dziedzictwa kulturowego w różnych warunkach i z różnorodnym dostępem do zasobów. Badania te powinny również wskazać luki, w których brakuje skutecznych rozwiązań.

7. Biorąc pod uwagę, że sama znajomość możliwości w zakresie ochrony przeciwpożarowej i stosowanie przepisów nakazowych mogą być niewystarczające do odpowiedniego zaprojektowania systemów i strategii, które spełnią potrzeby różnych dóbr dziedzictwa kulturowego, zalecamy prowadzenie badań zestawiających modelowe studia przypadku w celu ukierunkowania projektów ochrony przeciwpożarowej dla sektora dziedzictwa kulturowego, a także [pozwalających na] opracowanie wytycznych dla dostosowanych do potrzeb rozwiązań tam, gdzie ich brakuje.

8. Biorąc pod uwagę ogólny brak wiedzy na temat oddziaływania pożarów, środków gaśniczych i opóźniaczy palenia na materiały i artefakty dziedzictwa kulturowego, zalecamy przeprowadzenie badań mających na celu pogłębienie wiedzy na temat doboru właściwych środków gaśniczych, bezpiecznego stosowania opóźniaczy palenia oraz skutecznego ratowania i odzyskiwania obiektów po zdarzeniu.

9. Biorąc pod uwagę obecne braki w edukacji i szkoleniach z zakresu bezpieczeństwa pożarowego dziedzictwa kulturowego, zalecamy włączenie tego tematu do istniejących i przyszłych programów edukacyjnych związanych z dziedzictwem kulturowym oraz stworzenie wystarczających możliwości szkoleniowych dla osób już pracujących w tym sektorze. Należy stworzyć system akredytacji służący uznawaniu umiejętności i kompetencji specjalistów zajmujących się ochroną

przeciwpożarową dziedzictwa kulturowego. Obecnie dostępne podręczniki i metodologie zarządzania ryzykiem wystąpienia pożaru/klęsk żywiołowych powinny być przetłumaczone na jak największą liczbę języków i szeroko rozpowszechnione.

10. Biorąc pod uwagę ogólny brak gotowości na wypadek katastrof w instytucjach zajmujących się dziedzictwem kulturowym, zalecamy obowiązkowe opracowanie i wdrożenie planu awaryjnego uwzględniającego scenariusze pożarowe, dostosowanego do lokalnych potrzeb i okoliczności oraz wspartego przez zestaw pierwszej pomocy zawierający materiały i narzędzia do reagowania.

11. Biorąc pod uwagę, że zachowanie dokumentacji o zabytkowych budynkach i zbiorach jest tak samo ważne jak ochrona samego dobra kultury, zalecamy, aby istniejące rejestry (lub ich kopie) były zawsze przechowywane oddzielnie w bezpiecznym miejscu.

12. Mając na uwadze potrzebę poprawy komunikacji i koordynacji pomiędzy sektorem dziedzictwa kulturowego, organami zarządzania kryzysowego i innymi odpowiednimi podmiotami zajmującymi się ochroną dziedzictwa kulturowego przed pożarami, zalecamy sporządzenie kompleksowej mapy instytucji i interesariuszy na szczeblu lokalnym, krajowym i międzynarodowym oraz utworzenie skutecznych sieci i powiązanych mechanizmów dla skoordynowanych działań międzysektorowych, multiagencyjnych i z udziałem wielu interesariuszy. Szczególną uwagę należy zwrócić na lokalne służby ratownicze, aby poznać ich zasoby i możliwości, ich podejście do gaszenia pożarów w konkretnych obiektach oraz ich zalecenia dotyczące ochrony przeciwpożarowej w tych budynkach. W miarę możliwości należy zaangażować wykwalifikowanego eksperta ds. zarządzania pożarami/klęskami żywiołowymi, aby pomóc w opracowaniu skutecznych strategii i [ułatwić] współpracę z interesariuszami.

13. Biorąc pod uwagę, że gotowość na wypadek katastrofy (pożarowej), reagowanie i usuwanie skutków katastrofy wymagają holistycznego podejścia obejmującego wiele procedur i podmiotów oraz aktywnego zaangażowania lokalnej społeczności, zalecamy zintegrowanie wysiłków na rzecz stworzenia kultury prewencji w sektorze edukacji w celu promowania świadomości wśród przyszłych podmiotów i interesariuszy od najmłodszych lat.

14. Biorąc pod uwagę skalę problemu i ogólny brak świadomości na temat bezpieczeństwa pożarowego obiektów i zbiorów zabytkowych, zalecamy ustanowienie Międzynarodowego Dnia Zapobiegania Pożarom i Ochrony Przeciwpożarowej Dziedzictwa Kulturowego.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Rio de Janeiro Declaration on Fire Risk Reduction in Cultural Heritage*, https://www.iccrom.org/ar/file/3561/download?token=_yf11oYi (dostęp: 10.05.2021).

123.

Deklaracja Komitetu ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego Drugiego Protokołu do Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – zapewnienie ochrony dóbr kultury w Górskim Karabachu i jego okolicach oraz powołanie niezależnej misji technicznej (20 listopada 2020 r.)

I. Tło

Trójstronne oświadczenie/porozumienie z 9 listopada, złożone przez prezydenta Republiki Azerbejdżanu, premiera Republiki Armenii i prezydenta Federacji Rosyjskiej, wprowadziło całkowite zawieszenie broni i zaprzestanie wszelkich działań wojennych w Górskim Karabachu i jego okolicach.

Pomimo tego, że podczas konfliktu zgłaszano szkody wyrządzone dobrom kultury w Górskim Karabachu i jego okolicach, w obecnych warunkach bardzo trudno jest ocenić całościowy stan ochrony dóbr kultury we wszystkich postaciach.

W dniu 20 listopada 2020 r., powołując się na swój mandat wynikający z Konwencji haskiej z 1954 r., a w szczególności z jej art. 23, Dyrektor Generalny UNESCO wyraził gotowość do powołania niezależnej misji technicznej w celu oceny stanu najważniejszych dóbr kultury.

II. Deklaracja

Komitet:

1. Odnotowując szkody w dobrach kultury we wszystkich postaciach, jakie zostały zgłoszone w czasie konfliktu,
2. Potwierdzając uniwersalny wymiar dziedzictwa kulturowego jako świadectwa historii związanego nierozdzielnie z tożsamością narodów, które społeczność międzynarodowa ma obowiązek chronić i zachować dla przyszłych pokoleń, niezależnie od bieżących konfliktów,
3. Przywołując postanowienia Konwencji haskiej z 1954 r. o ochronie dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego i jej dwóch protokołów (z 1954 i 1999 r.), których Armenia i Azerbejdżan są stronami i które opierają się na przekonaniu Państw-Stron, że „szkody wyrządzone dobrom kulturalnym, do jakiegokolwiek należałyby one narodu, stanowią uszczerbek w dziedzictwie kulturalnym całej ludzkości, gdyż każdy naród ma swój udział w kształtowaniu kultury światowej”,
4. Przywołując również rezolucję Rady Bezpieczeństwa [ONZ] nr 2347 (2017), w której podkreślono, że „bezprawne niszczenie dziedzictwa kulturowego oraz grabież i przemyt dóbr kultury w czasie konfliktów zbrojnych, w szczególności przez grupy terrorystyczne, oraz próba zaprzeczenia ich historycznym korzeniom i różnorodności kulturowej, mogą podsycać i zaostrzać konflikty oraz utrudniać proces

pojednania narodowego, podważając w ten sposób bezpieczeństwo, stabilność, zarządzanie, rozwój społeczny, gospodarczy i kulturalny dotkniętych państw”,

5. Wzywa do ochrony dziedzictwa kulturowego w Górskim Karabachu i jego okolicach oraz do zapobiegania przyszłym zniszczeniom;

6. Apeluje do wszystkich zaangażowanych Stron o podjęcie wszelkich natychmiastowych i niezbędnych środków w celu zapobiegania grabieży oraz ochrony dóbr kultury we wszystkich postaciach znajdujących się w Górskim Karabachu i jego okolicach;

7. Z zadowoleniem przyjmuje inicjatywę UNESCO, podjętą zgodnie z art. 23 Konwencji haskiej z 1954 r., dotyczącą jak najszybszego przeprowadzenia niezależnej misji technicznej, za zgodą wszystkich zainteresowanych Stron, w celu oceny stanu dóbr kultury we wszystkich postaciach, co stanowi warunek wstępny skutecznej ochrony dziedzictwa;

8. Uważa, że taka ocena stanu dóbr kultury przyczyni się do stworzenia podstaw dla przyszłych stopniowych i kompleksowych działań na rzecz odbudowy i rozwoju w celu promowania powrotu do życia cywilnego w Górskim Karabachu i jego okolicach w dziedzinie dziedzictwa kulturowego;

9. Zachęca UNESCO do kontynuowania współpracy z Państwami-Stronami i innymi zainteresowanymi partnerami [w celu] stworzenia warunków dla takiej niezależnej misji technicznej.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: *Declaration of the Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict of the Second Protocol to The Hague Convention of 1954 for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict – Ensuring Cultural Property Protection in and around Nagorno-Karabakh and Setting-Up an Independent Technical Mission*, https://en.unesco.org/sites/default/files/en_15_com_declaration_haut-karabakh_final_1.pdf (dostęp: 20.03.2021).

124.

Komitet ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego – Mechanizm monitorowania i nadzoru wdrażania Drugiego Protokołu z 1999 r. (30 listopada 2020 r.)

Dokument został przygotowany na 15. spotkanie Komitetu ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego, które odbyło się w siedzibie UNESCO w Paryżu w dniach 10–11 grudnia 2020 r. (C54/20/15.COM/14). Podkreślono w nim potrzebę poprawienia Wytycznych dotyczących wdrażania Drugiego Protokołu z 1999 r. do Konwencji haskiej z 1954 r.³⁷⁹, w celu usprawnienia pracy Komitetu oraz wzmocnienia jego zdolności do aktywnej interwencji zarówno w czasie pokoju, jak i w trakcie konfliktu zbrojnego oraz po jego zakończeniu. W wyniku ustaleń poczynionych podczas spotkania utworzono grupę roboczą – podkomitet *ad hoc* (ad hoc Sub-Committee on Monitoring and Supervision of the Implementation of the 1999 Second Protocol to the 1954 Hague Convention for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict), mający przygotować i przedłożyć propozycje w zakresie implementacji art. 27 ust. 1 lit. c) Drugiego Protokołu, a także wypracować m.in. mechanizm poprawiający ochronę dóbr kultury w razie konfliktu zbrojnego, zwłaszcza w sytuacji szczególnego zagrożenia. Pierwsze spotkanie podkomitetu odbyło się w dniach 16–17 lipca 2021 r.

* * *

Projekt decyzji: 15.COM 14, zob. pkt 15.

Tłó

1. W celu zapewnienia skutecznego wdrożenia Drugiego Protokołu z 1999 r., którego celem jest ochrona dóbr kultury, powołano Komitet ochrony dóbr kulturalnych w razie konfliktu zbrojnego („Komitet”). W związku z tym jedną z podstawowych funkcji Komitetu, na podstawie art. 27 ust. 1 lit. c) Drugiego Protokołu z 1999 r., jest monitorowanie i nadzorowanie realizacji postanowień tego traktatu.
2. Rozdział V Wytycznych dotyczących wdrażania Drugiego Protokołu z 1999 r. („Wytycznych”), zatytułowany „Monitorowanie wdrażania Drugiego Protokołu”, ma na celu określenie zakresu stosowania tej funkcji. Podkreślając znaczenie funkcji Komitetu polegającej na monitorowaniu i nadzorowaniu [wypełniania postanowień] traktatu, rozdział V zasadniczo reguluje składanie i rozpatrywanie

³⁷⁹ Propozycje takich poprawek znalazły się w aneksie do decyzji 15.COM 11 wraz z poprawionym formularzem wniosku o udzielenie ochrony wzmocnionej – zob. dok. C54/20/15.COM/Decisions (Paryż, 10–11.12.2020 r.), s. 17 i n., https://en.unesco.org/sites/default/files/15com_decisions_en.pdf (dostęp: 30.06.2021).

sprawozdań krajowych [przekazywanych] Komitetowi na temat środków podjętych przez Państwa-Strony w celu wdrożenia Protokołu, w tym składanie co cztery lata okresowych sprawozdań Państw-Stron, jak również sprawozdania Komitetu na Spotkaniu Stron.

3. W tym kontekście jedynie pkt 123 Wytycznych omawia możliwe sposoby monitorowania:

123. Komitet, z pomocą Sekretariatu, będzie dokonywał przeglądu wszystkich aspektów wdrażania Drugiego Protokołu. Komitet będzie w pełni wykorzystywał, w możliwym zakresie, sprawozdania okresowe, oświadczenia i inne komunikaty Stron. Komitet może również korzystać z informacji i porad zainteresowanych stron, o których mowa w pkt 13 Wytycznych, a także z usług informacyjnych i dokumentacyjnych UNESCO.

3. W praktyce pkt 123 Wytycznych uzależnia realizację funkcji monitorowania od dostępności informacji dostarczanych przez Strony i inne zainteresowane strony i nie przewiduje żadnej aktywnej roli dla Komitetu w zakresie żądania takich informacji lub podejmowania jakichkolwiek innych działań w celu monitorowania skutecznej ochrony dóbr kultury.

4. Ponadto należy zauważyć, że obecne zapisy Wytycznych nie precyzują funkcji nadzorczej Komitetu, która może wiązać się z innymi działaniami niż monitorowanie.

Praktyka Komitetu

5. Funkcja monitorowania i nadzorowania wdrażania Drugiego Protokołu z 1999 r. była przedmiotem wcześniejszych dyskusji w Komitecie po przedłożeniu dokumentów przez Państwa-Strony. Na przykład w 2012 r. Azerbejdżan przedstawił dokument dotyczący ochrony dóbr kultury na terytoriach okupowanych³⁸⁰, powołując się na mandat Komitetu do monitorowania realizacji Drugiego Protokołu z 1999 r. Komitet przeanalizował dokument i zwrócił się do Sekretariatu, decyzją 7.COM 7³⁸¹, o przygotowanie dokumentu kładącego szczególny nacisk na wdrożenie odpowiednich przepisów i mechanizmów Konwencji haskiej z 1954 r. oraz Drugiego Protokołu z 1999 r. dotyczących ochrony dóbr kultury na terytoriach okupowanych. W 2018 r. Armenia złożyła również dokument dotyczący ochrony dóbr kultury mniejszości narodowych, etnicznych i religijnych w odniesieniu do art. 27 ust. 1 lit. c) Drugiego Protokołu³⁸². Komitet zapoznał się z dokumentem (decyzja 13.COM 16)³⁸³.

6. W 2013 r. Sekretariat przedstawił na 8. posiedzeniu Komitetu (Paryż, 18–19 grudnia 2013 r.) dokument dotyczący ochrony dóbr kultury na terytorium okupowanym, w którym odwołał się do art. 27 ust. 1 lit. c), podkreślając prerogatywy Komitetu do monitorowania ochrony dóbr kultury w czasie okupacji m.in. poprzez

³⁸⁰ Zob. dokument CLT-12/7.COM/CONF.201/7.

³⁸¹ Zob. decyzja 7.COM 7.

³⁸² Zob. dokument C54/18/13.COM/16.

³⁸³ Zob. decyzja 13.COM 16.

wysyłanie misji³⁸⁴. Następnie na swoim 9. posiedzeniu (Paryż, 18–19 grudnia 2014 r.) Komitet przyjął „ustalenia operacyjne i proceduralne związane z wysyłaniem misji technicznych w teren”, wynikające z jego funkcji na mocy art. 27 ust. 1 lit. c)³⁸⁵. Komitet podkreślił, że dla zapewnienia bezpieczeństwa misji zgoda wszystkich zainteresowanych stron konfliktu zbrojnego jest warunkiem *sine qua non* (decyzja 9.COM 3)³⁸⁶.

7. Należy jednak zauważyć, że takie ustalenia operacyjne i proceduralne nie zostały omówione na Spotkaniu Stron Drugiego Protokołu ani włączone do Wytycznych, a do dnia 30 listopada 2020 r. nigdy nie zostały zastosowane³⁸⁷. Ponadto nie podjęto żadnej inicjatywy mającej na celu wyjaśnienie funkcji Komitetu w zakresie nadzoru nad wdrażaniem Drugiego Protokołu z 1999 r. Wreszcie w Wytycznych nie określono zakresu nadzoru i jego skutków prawnych.

8. Brak jasnych wytycznych nie tylko uniemożliwia skuteczne funkcjonowanie Komitetu, ale także wpływa negatywnie na wdrażanie Drugiego Protokołu z 1999 r. Dlatego też Komitet może rozważyć [dokonanie] przeglądu Wytycznych w ramach szerszego przeglądu funkcji Komitetu w zakresie monitorowania i nadzorowania, które mogą wykraczać poza możliwość wysyłania misji i obejmować inne istotne i skuteczne mechanizmy monitorowania stanu ochrony dóbr kultury.

9. Ponadto nie podjęto żadnej inicjatywy w celu wyjaśnienia mandatu Komitetu do nadzorowania wdrażania Drugiego Protokołu z 1999 r. W Wytycznych nie określono zakresu nadzoru i jego skutków prawnych.

10. Brak jasnych wytycznych dotyczących monitorowania i nadzorowania utrudnia nie tylko skuteczne funkcjonowanie Komitetu, ale także wpływa negatywnie na wdrażanie Drugiego Protokołu z 1999 r.

Wnioski

11. Zgodnie z pkt 3 Wytyczne mogą zostać zmienione przez Komitet w celu ułatwienia wdrażania Drugiego Protokołu. Należy zauważyć, że każda zmiana Wytycznych zalecona przez Komitet powinna zostać zatwierdzona przez Spotkanie Stron Drugiego Protokołu.

12. Komitet może rozważyć powołanie otwartej grupy roboczej, złożonej z członków Komitetu i odpowiednich ekspertów, w celu opracowania kompleksowego dokumentu dotyczącego możliwej interpretacji i stosowania art. 27 ust. 1 lit. c) Drugiego Protokołu z 1999 r., poprzez zdefiniowanie zakresu pojęć „monitorowanie” i „nadzorowanie”, jak również przedstawienie konkretnych sposobów realizacji tych funkcji. Dokument ten może także zawierać propozycje zmian w Wytycznych poprzez wprowadzenie mechanizmu monitorowania i nadzorowania w celu poprawy ochrony dóbr kultury.

³⁸⁴ Zob. dokument CLT-13/8.COM/CONF.203/7.

³⁸⁵ Zob. dokument CLT-14/9.COM/CONF.203/3.

³⁸⁶ Zob. decyzja 9.COM 3.

³⁸⁷ Zgodnie z art. 33 ust. 3 UNESCO jest upoważnione do zgłaszania z własnej inicjatywy propozycji w zakresie organizacji ochrony dóbr kultury, m.in. wysyłania misji technicznych.

13. Wstępna analiza luk w monitorowaniu i nadzorowaniu stanu ochrony dóbr kultury wskazuje, że refleksja nad mechanizmem monitorowania i nadzorowania może uwzględniać tematyczne studia przypadków zidentyfikowanych wśród dóbr kultury wpisanych na Międzynarodową listę dóbr objętych ochroną wzmocnioną.

14. Ponadto Komitet może przyjąć do wiadomości dokument C54/20/15.COM/14.INF przedłożony przez Katar, zawierający uwagi i propozycje dotyczące w szczególności zastosowania art. 27 ust. 1 lit. c), które mogłyby zostać uwzględnione przez otwartą grupę roboczą podczas przygotowywania ww. kompleksowego dokumentu.

15. Komitet może zechcieć podjąć następującą decyzję:

PROJEKT DECYZJI 15.COM 14

Komitet,

1. Po zapoznaniu się z dokumentem C54/20/15.COM/14,
2. Przyjmując do wiadomości dokument C54/20/15.COM/14.INF, przedłożony przez Katar,
3. Podkreślając znaczenie ochrony dóbr kultury we wszystkich postaciach jako wspólnego dziedzictwa wszystkich narodów, bez względu na jego pochodzenie,
4. Wyrażając ubolewanie nad celowym niszczeniem dóbr kultury i nielegalnym handlem nimi w sytuacjach konfliktów zbrojnych,
5. Podkreślając, że Państwa-Strony ponoszą główną odpowiedzialność za ochronę dóbr kultury znajdujących się na ich terytorium i wzywając je do dokonania ponownej oceny poziomu zabezpieczenia dóbr kultury w celu zapewnienia ich maksymalnej ochrony,
6. Podkreślając również znaczenie zapewnienia przez Państwa-Strony skutecznego wykonania art. 27 Drugiego Protokołu z 1999 r., w szczególności monitorowania i nadzorowania wdrażania Protokołu,
7. Postanawia utworzyć otwartą grupę roboczą, złożoną z członków Komitetu i odpowiednich ekspertów, której zadaniem będzie opracowanie, z pomocą Sekretariatu, i przedstawienie propozycji dotyczących możliwej interpretacji i stosowania art. 27 ust. 1 lit. c) Drugiego Protokołu z 1999 r., poprzez zdefiniowanie zakresu pojęć „monitorowanie” i „nadzorowanie”, a także zapewnienie konkretnych sposobów realizacji tych funkcji, w tym proponowanych zmian w Wytycznych w sprawie mechanizmu monitorowania i nadzorowania w celu poprawy ochrony dóbr kultury, wprowadzających m.in. monitorowanie stanu ochrony dóbr kultury, do rozpatrzenia przez Komitet;
8. Zwraca się do Sekretariatu o wsparcie otwartej grupy roboczej poprzez przygotowanie odpowiedniego dokumentu konsultującego zgodnego ze wszystkimi odpowiednimi konwencjami, programami i inicjatywami UNESCO;

9. Zwraca się również do grupy otwartej o przedłożenie sprawozdania z realizacji powyższych punktów, w tym kompleksowego dokumentu z propozycjami zmian do Wytocznych do rozpatrzenia przez Komitet na 16. posiedzeniu w 2021 r.

[tłum. B. Rewicka]

Źródło: Committee for the Protection of Cultural Property in the Event of Armed Conflict, *Monitoring and Supervision Mechanism for the Implementation of the 1999 Second Protocol*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375412> (dostęp: 30.06.2021).

0 autorach

dr Katarzyna Góralczyk

Wykładowczyni w Katedrze Krajobrazu i Dziedzictwa Kulturowego na Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie. W roku 2012 obroniła na Akademii Obrony Narodowej w Warszawie rozprawę doktorską dotyczącą ochrony dziedzictwa kultury podczas działań Sił Zbrojnych RP w misjach na Bliskim Wschodzie. Absolwentka studiów magisterskich na Uniwersytecie Jana Pawła II w Krakowie oraz studiów podyplomowych na Uniwersytecie Jagiellońskim i Akademii Obrony Narodowej w Warszawie. Prezes Fundacji Nauka i Kultura, Wiceprzewodnicząca Obywatelskiego Komitetu Ratowania Krakowa, członkini Polskiego Komitetu Narodowego Błękitnej Tarczy i Polskiego Komitetu Narodowego ICOMOS, członkini Komisji Upowszechniania Międzynarodowego Prawa Humanitarnego Konfliktów Zbrojnych przy Zarządzie Głównym PCK w Warszawie oraz ekspert Centrum Badań nad Terroryzmem Collegium Civitas im. Krzysztofa Liedela. Do jej obszarów badawczych należą: ochrona dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny, bezpieczeństwo kulturowe, heritologia oraz międzynarodowe prawo humanitarne konfliktów zbrojnych. Inicjatorka i organizatorka szeregu inicjatyw społecznych i kulturalnych, a także szkoleń, warsztatów i konferencji. Pomysłodawczyni i kierownik projektu pt. „Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin”, finansowanego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 Program Edukacja, realizowanego w latach 2020–2022 przez Instytut Kultury Willa Decjusza w Krakowie, Stowarzyszenie Willa Decjusza w Krakowie i Akademię Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni.

mgr Marek Lemiesz

Absolwent archeologii śródziemnomorskiej na Uniwersytecie Jagiellońskim i krakowskiej Akademii Dziedzictwa oraz stypendysta UNESCO. Ekspert Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Polskiego Komitetu Narodowego Błękitnej Tarczy, a także współpracownik brytyjskiego Cultural Protection Fund. Od 25 lat zawodowo aktywny na Bliskim Wschodzie, w Azji Centralnej i w Wielkiej Brytanii, specjalizuje się w zarządzaniu międzynarodowymi projektami ratowniczymi (w ostatnich latach związany z Mes Aynak Archaeological Project w Afganistanie oraz Jazirah al-Hamrah Conservation Project w Zjednoczonych Emiratach Arabskich). Jeden z polskich „archeologów w mundurze”, pracował jako doradca przy Polskich Kontyngentach Wojskowych w Iraku (2003–2004) i Afganistanie (2010), zajmując się inwentaryzacją tamtejszego dziedzictwa kulturowego oraz przeciwdziałaniem grabieży i nielegalnemu obrotowi zabytkami ruchomymi. Uczestniczył też w pracach zespołu ds. rewitalizacji Babilonu w ramach UNESCO International Coordination Committee for the Safeguarding of the Cultural Heritage of Iraq, a w 2019 r. reprezentował Polskę w gronie ekspertów zaproszonych przez Parlament Europejski do udziału w panelu „Financing Terrorism through Trafficking of Cultural Goods – Closing the Gaps”. Jest autorem bądź współautorem ponad 20 publikacji, poświęconych tematowi ochrony dóbr kultury na terenach postkonfliktowych. W latach 2020–2022 ekspert w międzynarodowym projekcie pt. „Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin”, finansowanym w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 Program Edukacja.

**dr hab. Marta Szuniewicz-Stępień,
prof. AMW**

Absolwentka studiów magisterskich z zakresu prawa (1999–2004) i studiów doktoranckich z zakresu nauk prawnych na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu (2004–2008). W 2011 r. uzyskała stopień doktora nauk prawnych (specjalność: prawo międzynarodowe publiczne) na WPiA UMK, a w 2018 r. – stopień naukowy doktora habilitowanego nauk prawnych na WPiA Uniwersytetu Śląskiego. Od 2008 r. naukowo i dydaktycznie związana z Akademią Marynarki Wojennej im. Bohaterów Westerplatte w Gdyni. Od 2018 r. profesor uczelni w Katedrze Bezpieczeństwa Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich AMW. Autorka kilkudziesięciu publikacji naukowych z zakresu prawa międzynarodowego publicznego, prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych, praw i wolności człowieka, imigracji i uchodźstwa oraz prawa Unii Europejskiej. Wieloletnia redaktorka tematyczna i sekretarz redakcji czasopisma naukowego „Międzynarodowe Prawo Humanitarne”, a od 2020 r. członkini jego Rady Naukowej. Współorganizatorka cyklicznych konferencji naukowych z zakresu międzynarodowego prawa humanitarnego konfliktów zbrojnych – wspólnego przedsięwzięcia Wydziału Dowodzenia i Operacji Morskich AMW i WPiA Uniwersytetu Gdańskiego. Wielokrotnie prowadziła wykłady w Polskiej Szkole Międzynarodowego Prawa Humanitarnego organizowanej przez Polski Czerwony Krzyż. Odznaczona brązowym medalem „Siły Zbrojne w Służbie Ojczyzny”. W latach 2020–2022 koordynatorka ze strony AMW jako Partnera w międzynarodowym projekcie pt. „Międzysektorowe wyzwania: specjalista ds. ochrony dóbr kultury na wypadek sytuacji kryzysowej i wojny – opracowanie programu studiów podyplomowych, dedykowanych pracownikom działającym na pograniczu dziedzin”, finansowanego w ramach Mechanizmu Finansowego EOG na lata 2014–2021 Program Edukacja.

ISBN 978-83-963739-6-0

9 788396 373960